HISTORIA
B. PLATINÆ
DE VITIS PONTIFICVM ROMANORVM,

A D. N. IESV CHRISTO VSQVE AD PAVLVM II. VENETVM, PAPAM LONGE QVAM ANTEA EMENDATIOR, DOCTISSIMARVMQVE ANNOTATIONVM ONVPHRII Panuinij accesſione nunc illuſtrior reddita.

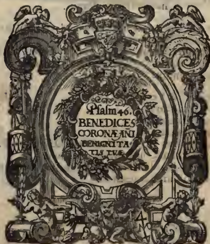
CVI, EIVSDEM ONVPHRII ACCVRATA ATQVE FIDELI OPERA, reliquorum quoq; Pontificum VITÆ, vſq; ad GREGORIVM XIII. Pontificem Max. nunc recèns adiuncta ſunt.

Acceſsit eodem etiam auctore, Romanorum Pontificum Chronicon, longè quàm anteà emendatius atq; locupletius.

Alia quoq; cùm ipſius Platinæ, tum Onuphrij opuſcula huic æditioni nunc recèns addita ſunt, quæ ſequenti pagina annotata offendes.

Acceſſere item Indices duo pernecesſarij: quorum priorem, qui eſt Pontificum, in fronte: poſteriorem verò, qui eſt rerum, in calce reperies.

COLONIÆ,
APVD MATERNVM CHOLINVM.
M. D. LXXIIII.
Cum gratia & priuilegio Cæſareæ Maieſtatis in Decennium.

BAP. PLATINAE VITA EX LIBRO IOANNIS TRITTEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS, DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS.

AP. cognomento Platina, patria Cremonensis, Apostolicus quondam Abbreuiator, vir vndecunque doctissimus, Philosophus & Rhetor celeberrimus, ingenio subtili & vehemens, eloquio disertus & mulcens, animo constans & validus, multas à Paulo Papa II. calamitates sustinuit, adeò, vt bonis omnibus & dignitate spoliatus, post equuleis suspensionem, in carcerem crudelissimè detrusus, vsque ad mortem ipsius Pauli detentus sit. Qui à Sixto mox liberatus, ad imitationem Eutrandi Ticinensis diaconi, à Berengario Rege Italiæ similia passi, Pauli mores per antipodosim non insulse notauit. Scripsit enim ad Sixtum Pontificem IIII. de Gestis Romanorum Pontificum Librum vnum, de naturis rerum Librum vnum, Epistolarum ad diuersos, & quædam alia. Moritur Romæ ex peste sub Frederico Imperatore III. & Sixto Pontifice IIII. Anno Domini M. CCCC. LXXXI. indictione XIIII.

Hæc Trittemius. Cæterùm de proprio ipsius Platinæ nomine, controuersiæ quiddam est, Baptistàne sit, an Bartholomæus: nam vetustissima quæq; exemplaria habent abbreuiatè scriptum, BAR. recentissima, BAP. Nos, vt quibus non satis constaret, vtrum rectiùs esset, recentem lectionem secuti, veteris te admonitum volumus, vt sit de quo sententiam & ipse feras: tantummodo, ne fortuitò aut temerè per nos deprauatum putetur.

Huic operi, præter vitas & chronicon Summorum Pontificum, hæc etiam accesserunt:

Onuphrij:
- De ritu sepeliendi mortuos apud veteres Christianos, & cœmeterijs eorundem.
- Interpretatio multarum vocum Ecclesiasticarum, quæ obscuræ, vel barbaræ videntur.
- De stationibus Vrbis Romæ.

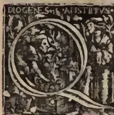
Platinæ:
- De Falso & Vero bono, Dialogi. III.
- Contra amores. I.
- De vera nobilitate. I.
- De optimo ciue. II.
- Panegyricus in Bessarionem doctissimum Patriarcham Constantinopolitanum.
- Oratio ad Paulum II. Pontificem Maximum, de bello Turcis inferendo.

S. D. N.

S. D. N. PIO V. PONTIFICI MAXIMO.

ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS, FRATER EREMITA AVGVSTINIANVS.

S. P. D.

QVVM MAXIMA SIT, PIE V. PONTIFEX MAXIME, RERVM OMNIVM, quæ cæli terræque ambitu continentur, varietas, atque in his variæ quoq; hominum propensiones, dissimilia studia, & inuenta sint, inter omnes ingenij, & studiorum solertia præstantes, eximia semper laude digni præter cæteros, ij potissimnm visi sunt, qui aut excellentium regnorum, rerúmve publicarum, aut clarissimorum hominum res gestas monumentis literarum tradere, easque ab obliuione vindicare studuerunt. Quandoquidem eorum opera & industria fit, vt aduersus edacis temporis iniuriam, fortissimis quasi quibusdam armis, ac præsidijs muniti, res ferè vniuersas, præclarè olim excellenterque gestas, memoria tuentes, imitemur. Hinc illæ faces, quibus ad immortalis gloriæ studium præclaræ indolis animi vehementer inflammantur, contraque à vitijs improbi, quum sceleratorum hominum memoriam exagitari intelligant, omnino deterrentur. Verum enimuero si tanta ijs omnium hominum iudicio gloria debetur, qui clarissimarum gentium origines, & res publicè, priuatimque gestas, qui locorum, & regionum situs, vel vetustissimarum ciuitatum, aut populorum mores, & ritus suis commentarijs ostenderunt, quum ad res profanos omne studium contulerint, quo nam eos præconio extollendos censebimus, qui sacrarum, & ecclesiasticarum rerum memorias temporum vi, & eorum hominum, qui superioribus ætatibus vixerunt, negligentia prorsus obscuratas, literis illustrandas susceperunt? maiore haud dubiè, & honorificentiore: nam vt profanis sacras historias, sic harum scriptores longè illis præferendos puto, tum propter excellentioris argumenti dignitatem, tum quòd rari semper fuerint homines, qui sibi in hoc scribendi genere laborandum duxerint. Nec id eò dico, quasi improbem illorum studia, qui rebus Romanis, Græcis, & Barbaris tradendis exornandisque se totos dederunt, sed quod antiquitatem Christianam, qua nihil antiquius nobis esse debet, negligant, & valde miror, & plurimum doleo. Atque ego quidem huius, pænè dixerim criminis, & quidem eiusmodi, quo nullum tetrius esse existimem, labem vitaturus, post profana, quæque multis commentarijs à me explicata, ad res ecclesiasticas conscribendas, maiorumque nostrorum memoriam renouandam animum conuerti: accessit summorum virorum auctoritas, & dignitas, à quibus, cum de Romanorum pontificum, & Cardinalium rebus gestis librum in manibus haberem, rogatus, vt dum ea immensi propè laboris commentaria vnus ipse confecissem, Platinæ historiam, quam de vitis Romanorum pontificum conscripsit, emendatiorem & locupletiorem, studio, curaque mea edendam curarem, vt esset interea, quod Christianæ historiæ studiosi ad subleuandas seuerioribus studijs affectos animos per otium lectitarent, donec ederem ea, quæ ego maxima iam ex parte eodem argumento con-

to conſcripſi: honeſtiſsimis poſtulatis reſtagrari non auſus, Platinæ ſatis pro illa temporum conditione diligentis ſcriptoris librum infinitis librariorum mendis repurgatum, & aliquot annotationibus cognitu non indignis, pontificumque vitis auctum in lucem cum ſanctiſsimi nominis veſtri præſcriptione emiſi. Cui enim aptius dicari de maximis pontificibus liber ſcriptus potuit, quàm pontifici maximo, & ei pontifici, qui diuinitùs nobis in hac temporum, hominumque prauitate datus eſt. Qui pietate, religione, iuſtitia, prudentia, & humanitate eccleſiæ ipſi iam in ſenium vergenti, & fere collapſæ, pias manus porrigit, eam iacentem attollit rurſum, atque pænè confectam ſua virtute, & Dei beneficio, quantum in ſe eſt, reſtituit. Eum igitur S. V. libenter accipiat, qui quum ad alia complura, ſi quando per aſsiduas Chriſtianæ reip. curas ei licebit, non inutilis legenti futurus eſt: tum ad id conducet præcipue, vt ex eo multa poſsit appoſitè in præclariſsimarum actionum ſuarum exemplum, non ſine magna animi voluptate, non dubia laude conferre. Deus optimus maximus ſanctitatem veſtram diu eccleſiæ ſuæ ſeruet incolumem. Romæ Kal. Nouemb. Anno ſalutis M. D. L X V I I.

ILLV.

ILLVSTRISSIMO ET EXCELLENTISSIMO D. PERAFANNO DE RIBERA, DVCI ALEALAE, PROREGI NEAPOLITANO, &c. IVSTISSIMO PIENTISSIMOQVE PRINcipi, Onuphrius Panuinius Veronensis, frater Eremita Augustinianus.

S. P. D.

Rbem terrarum, & vniuersa quæ in eo comprehenduntur, non sine maximo diuini numinis consilio regi, & gubernari, ferè iam vniuerso mortalium generi persuasum est. Id ipsum cùm vbique, tum præcipue in republica Christiana, tam certum & expressum videtur, quàm ea quæ sensibus, experientiáve percipimus. Vt enim admirabilia illa prætercam, quibus omnium scriptorum monumenta, iam inde ab eo die, quo Christus in cœlum ascendit, referta sunt, quibus liquidò patet, ex turbulentissimis tempestatibus, sæuisque procellis, solo Dei gubernaculo Petri nauim, sæpius incolumem esse conseruatam, illud certè diuinitus procuratum fuisse, neminem adeò sensu deprauato fore existimo, qui inficiari audeat, qualia scilicet pericula fuerint, quantique labores reipublicæ Christianæ, tales tantósque propugnatores, & duces extitisse. Itaque initio exorientis ecclesiæ non defuerunt apostoli primùm, deinde eorum discipuli, vel successores, præsertim Episcopi Romani, & præter hos Diui Ignatius, Clemens, Apollonius, Quadratus, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, innumerabiles alij, qui pro eius dignitate tuenda aduersus improbos Iudæorum conatus, & nefaria tyrannorum Neronis, Domitiani, Maximini, Decij, Valeriani, Diocletiani edicta, ac potestatem, cùm animi robore, scriptis, vitæque sanctissimæ exemplo, tum etiam proprio sanguine decertarent. Pace demùm à Tyrannis ecclesiæ diuinitùs parta, quum in ipso Christianismi sinu perniciosa de dogmatibus dissidia quotidie Satanæ artibus exorirentur, aduersus Manichæum, Sabellium, Arrium, Macedonium, Donatum, Nestorium, Eutychen, cæterasque huiusmodi pestilentes furias: Athanasius, Basilius, Nazianzenus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Cyrillus, Leo papa, & alij multi, doctrina, & sanctitate præstantes viri, Dei optimi maximi munere, diuini planè heroës ad conficienda monstra sunt exorti. Iam verò quis non videt funestis illis, calamitosisque temporibus, quibus Italiam omnem, atque adeò Occidentem Gothorum, & Longobardorum immanitas deuastabat, primùm Benedictum apud Casinum Montem, deinde verò Romæ D. Gregorium Magnum, in Hispania Isidorum & Leandrum, in Gallijs Remigium, & Gregorium Turonensem, summa Dei prouidentia ad remedium tantarum calamitatum repentè veluti è cœlo delapsos esse: & in Gregorio quidem Romano ea magnitudo animi, consilij vis, prudentia, & innocentia viguit, vt quum vitam eius, resque gestas animo complector, intueri planè mihi videar, par illud pulcherrimè compositum, fortem virum, cum aduersa fortuna decertantem. Ab eo tempore quum iam reges Occidentis, cognita salutis æternæ via, ex hostibus serui Christi euasissent, nec de dogmatibus, aut nulla, aut parua controuersia esset, accidit quod ferè solet in rebus humanis, vt diuturnum ocium & tranquillitatem, deprauatio morum, vitæ luxuria deterior ecclesiæ conditio consequeretur. Quæ mala tanquam animorum caligines, vt facilius dissipari possent, Leo IX. Victor III. Alexander II. Gregorius VII. Vrbanus II. Paschalis II. Romani pontifices mirabili pietate viri, & de grege sibi cōmisso admodum solliciti: item sancti Romoaldus, Ioannes Gualbertus, Bruno, Robertus, Bernardus, Dominicus, Franciscus, Petrus Martyr, Antonius Patauinus,

Nicolaus Tolentinas,sanctissimi homines repente exorti, veluti soles, vniuersum orbem terrarum,terra caligine oppressum salutaribus institutis recrearũt. Atque his ipsis temporibus,quibus omnia calamitatum genera,veluti repentino quodam terræ fœtu de improuiso simul eruperunt,in eam rerum omnium, non difficultatem modò,sed pœnè etiam desperationem peruẽtum est, vt omnibus reipublicæ Christianæ membris pessimè affectis,idonea satis medicina nõ adhiberi solum, sed nec excogitari posse videatur. Orbem Christianum terra, mariq; oppugnat violentissimus hostis,& post Macedonas,Romanosq;,omnium qui aliquando fuerunt,Rex Turcarum maximus, atque potentissimus. At verò longè sæuior, perniciosiorq; pestis inhæret visceribus nostris, crudelissimeque intus debacchatur.Nemo certè est qui nesciat, quàm perniciosa, & teterrima dogmata,quàm insolẽtes,& nefariæ in sacris ritibus opiniões emerserint, quæ maiorem Europæ partem pestifera contagione peruagatæ,aduersus Romanam,atque adeo Catholicam ecclesiam insurrexerunt,vt eius dignitate dissipata,liberiùs & securiùs in miseros populos grassarentur.Qui autem omnium ordinum mores paulò antè fuerint, & nunc etiam plerisque in locis sint,quæ in Deum pietas,quæ in proximum charitas, nõ minus dolore, quàm verecundia, ne dicam absterreor.Inter tot ærumnas,& laborantis mundi calamitates, Deus optimus maximus manus suas non subtraxit.Egregios enim morum restitutores,scelerum vindices,ecclesiasticæ maiestatis assertores, hoc potisimum tempore excitauit Pium V. pontificem maximũ, Hispaniarum catholicum regem Philippum , & te Perafanne princeps optime,inter eius ministros præcipuum. Pio enim pontifici Christianam rempublicam administrandam,communi,& propensissimo suffragio patres detulerũt,& ea quidem ratione,vt nemo sit tam peruersus,tamque diuinæ prouidentiæ vehemens hostis, qui diuino id factum consilio negare audeat.Quid verò ex hac admirabili,ac synceriſsima,longeque integerrima electione statim probi homines sperarint, ita vulgò iactatum est, vt citra notam assentationis,quæ ab instituto nostro semper abfuit,literis commẽdari possit. Polliciti enim sibi de eo sunt pietatem summam, animi magnitudinem, vitæ innocentiam, in rebus publicis constituendis, hæresibusque extirpandis,atque in religione moderanda solertiam singularem: neque id temerè fecerunt.Considerabant enim quàm præclarè omnia munera ante pontificatum ei commissa obierit,quàm egregijs summi sacerdotij initio,atque inusitatis,ac perpetua memoria dignis operibus,bonorum hominum animos in sui admirationem excitauerit,ita vt certò sibi persuaserint, præpotẽtis Dei ope, nostra item hac ætate,superiorũ temporum exemplo,par tantis ærumnis præsidiũ in apostolatu suo mortalibus concessum esse. De pietate optimi regis Philippi quid dicam? qui tot prouincias,& regna, quæ plurima,& maxima sua ditione complectitur,ita moderatur,& regit,vt summam iustitiæ, clementiæ, liberalitatis,animi magnitudinis laudem diu antè sit adeptus.At hæc cum alijs regibus fortasis etiam communia esse poterunt.Quod ad eius propriam laudem pertinet,est religionis studium, quo optimos pastores suis gregibus institui procurat, ecclesiasticam morum disciplinam Tridentino Concilio institutam exequitur,hæreticorum perfidiam salutari seueritate radicitùs euellere studet,cũctasque prouinciarum ecclesias,ad antiquarum institutionum regulas institui procurat.Regnorum non tantum regem, sed etiam pastorem se, ac parentẽ esse profitetur. Quibus rebus proculdubio fiet, vt ecclesiæ suæ potestati commissæ, pristinum decus,antiquum splendorem, maiorum virtutem recipere posse videatur.De te verò optime princeps, si merita tua respicere voluero, multa:at vt præsentis loci ratio postulat,pauca dicam. Qui illustrisimo, atque adeo etiam regio genere ortus,summo stẽmatis splendori,egregias inusitatæ virtutis actiones adiunxisti.Nobilisimæ,& armis strennuæ terræ Cathaloniæ Prorex, quum ex multis,tum ex his præcipuè maximam laudem reportasti,quòd prouinciam perpetua sæuisimorum latronum infestatione vexatam,assidua cura ita repurgasti,sic ex æquo, & bono iura illis populis reddidisti, vt adhuc te communem amplisimæ regionis parentem appellent. His virtutibus notus,quanquam valetudine

letudine infirma à Diuo Carolo V. gloriosissimę memorię Imperatore, & ipsius filio Philippo rege Catholico, Neapolitano regno summa cū potestate, nil minus cogitans, præpositus es. In eo munere summum magnificentiæ, æquitatis, ciuilisq; prudentiæ specimen præbuisti. Incredibili solertia hostium Christiani nominis Turcarū, & Pœnorum vim repressisti. Horum quidem quum tua ipsius opera Oranum ad Africi maris littus oportunum Hispaniæ oppidum, ab ijs circumuallatum, & in periculum adductum, classe admirabili celeritate immissa, publico Hispanorum omnium cōmodo, obsidione, Algeritano rege in fugam acto, exemisti. Turcarum verò cum validissimis Germanorum legionibus euocatis, eos à regni Neapolitani inuasione repulisti. Pietatis & iustitiæ memor, duobus interregnis pōtificijs sacri senatus vsui operam, arma teipsum obtulisti, ecclesiasticæ ditionis fines ità pacatos continuisti, vt nulla controuersiā, nullū facinus, nullū in ijs discrimē exortum fuerit. In hæreticos, & teterrimarū opinionū professores, adeo seuerus, vt eos vbiq; accuratissimè sumptu non mediocri, vigilantia maxima inuestigatos, Romā ad sanctæ inquisitionis tribunal plectendos remiseris, ecclesiasticam disciplinam, quantū tui muneris ratio exigit, sartam tectam conseruare cupiens, pontificis, & regis tui, quorum vtriusque ministeres, exemplo. Tot virtutum commendatione insignis à Romanis pontificibus apostolicæ sedis dextera compellaris, quo quidem nemo ardentius ijs obtemperauit. Certè Pius V. summi sacerdotij dignitatem tuis studijs maximè subleuari, tuisq; precibus se Petri cathedram conscendisse publicè professus est. Quarum ego te virtutum decore fulgentem, huius libri potissimū patronum delegi, quo quatuordecim Romanorum pontificum vitæ comprehenduntur, in quo multa præclarissima tuarum actionū exempla intueri poteris, quod nostro sæculo inter summos viros, qui de sancta apostolica sede benemeriti sunt, paucos æquales, neminem certè superiorem habeas. Ex quo dubitare non licet, quin te Deus optimus maximus in hac mortali vita diu incolumem, florentemq; conseruet: in futura verò, perpetuæ beatitudinis gloriam tibi largiatur.

Vale. Romæ Kalend. Septembris, ∞ DLXVII.

AD LECTOREM.

Reuem & neceſſariũ Catalogum hunc, tum ex hoc Platinæ volumine, tũ ex alijs ſcriptoribus collegimus, qui præter Romanos Præſules ſuo ordine poſitos, etiã Imperatorum nomina, qui illorũ temporibus imperarũt, & Concilia, quæ ſub illis quoq; celebrata ſunt, continet. Atq; in eo hoc obſeruatũ eſt, vt Concilia generalia tã Latina, quàm Græca, maiuſculis literis exeuderẽtur, addito illis tempore, quo celebrata fuerunt, quaq; de cauſa coacta, & à quibus approbata fuerint: Prouincialibus verò litera P præponeretur. Imperatores aũt, præterquam quòd temporibus Pontificum & Conciliorum reſpondeant, etiam tempus ſui Imperij annotatũ habent. Hũc laborem in tuum cõmodum aſſumptum grato animo ſuſcipe, atq; ſtudia tua in Eccleſiæ vtilitatem conuerte. Vale.

	ROM. PONTIFICES.	Annis.	Menſes.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	*IMPERATORES.*
	IESVS CHRISTVS PONTIFEX in æternum fol, 3. Eius Vicarij hoc ordine ſequuntur.						*IVLIVS Cæſar imperauit annis 5. menſ. 7.* *Octauianus Auguſtus, Ann. 56.* *Tyberius, Ann. 23. vel 21. vt aiunt alij.*
1	S. Petrus Apoſtolus Martyr primùm Antiochiæ ſedit 7. annis, Romæ verò	25	2	3	5	CONCILIA aliquot celebrata ſunt, vt illud Hieroſolymitanum, de quo Acto. 15. & in quo Canones Apoſtolorum ſunt compoſiti, qui approbati ſunt in 6. Synodo generali.	*Caius Caligula, Ann 3. menſ. 10. dieb. 8.* *Claudius, Ann 13. menſ. 9. dieb. 28.* *Nero, Ann. 14. menſ. 7. dieb. 28.*
2	S. Linus Tuſcus, Martyr	11	3	12	10		*Prima perſecutio Chriſtianorum.* *Galba, menſ. 7.*
3	S. Cletus Romanus, Martyr	12	1	11	11		*Otto primus, menſ. 3.* *Vitellius, menſ. 7.*
4	S. Clemens Romanus, Martyr	9	2	10	12		*Veſpaſianus, an. 9. menſ. 11. dieb. 22.* *Titus, annis 2. menſ. 8.*
5	S. Anacletus Athenienſis, Martyr	9	2	10	13		*Domitianus regnauit, an. 15. mẽſ. 4.* *Secunda perſecutio.*
6	S. Euariſtus Græcus, Martyr	9	10	2	15		*Nerua, ann. 1. menſ. 4. dieb. 8.* *Traianus, ann. 19. menſ. 6. dieb. 5.*
7	S. Alexander I. Romanus, Martyr	10	7	2	15		*Tertia perſecutio.* *Adrianus, ann. 21.* *Quarta perſecutio.*
8	S. Sixtus I. Romanus, Martyr	10	3	21	16		
9	S. Teleſphorus I. Græcus, Martyr	11	3	22	17		*Antoninus Pius cum filijs Aurelio & Lucio regnauit Annis 23. menſ. 3.*
10	S. Higinus Athenienſis, Martyr	4	3	4	18		
11	S. Pius Aquileienſis.	11	4	3	19		*M. Antonius Verus cum L. Aurelio Commodo fratre, Annis 19. Mẽſe vno.*
12	S. Anicetus Syrus, Martyr	11	4	3	20		

99

S. So-

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.
13	S.Soter I. Fundanus	9	3	21	23		*Antoninus Commodus, ann. 13.*
14	S.Eleutherius I. Nicopolitanus	15	3	2	22		
15	S. Victor I. Apher	10	3	10	*Ibid.*	Huius tempore Concilia aliquot in Palestina celebrata sunt de ratione Paschatis.	*Aelius Pertinax, ann. 0. Mens 6.* *Iulianus Iurisperitus, Mens 7.*
16	S.Zepherinus I. Romanus	8	7	10	23		*Seuerus Pertinax, ann. 18.* 195 *Quinta persecutio.*
17	S.Callistus I. Romanus, Martyr	6	10	10	24		*Antoninus Caracalla, Bassianus anteà dictus, ann. 6. Mens 2.*
13	S. Vrbanus I. Romanus, Martyr	4	10	12	25		*M. Aurelius Antoninus Heliogabalus, ann. 4.* *Diadumenus, Macrinus, Albinus Edax — Ann. 1.*
19	Pontianus Romanus, Martyr	9	5	2	26		*Alexander, ann. 13.*
20	S. Antherus Græcus, Martyr	11	1	12	27		*Maximinus, ann. 3.* *Sexta persecutio.*
21	S.Fabianus Romanus, Martyr	14	11	11	28	Romanum 60. Episcoporum cõtra Nouatianam hæresim, fol. 28.	*Gordianus, ann. 6.* *Philippus I. Christianus cum Philippo filio, ann. 5.*
22	S. Cornelius Romanus, Martyr	2	2	3	29	Carthaginense de rebaptizandis hæreticis sub D. Cypriano, aliquomodo confirmatur in Trullo.	*Decius, ann 2.* *Septima persecutio.*
23	S.Lucius I. Romanus, Martyr	3	3	3	30		*Gallus cum Volustano filio, ann 2. Mens. 4.* *Aemilianus tyrannus, Mens. 3.* *Valerianus & Galienus, ann. 15.* *Octaua persecutio.*
24	S.Stephanus I. Romanus, Martyr	7	5	2	31		*Imperium tunc vacabat, scilicet tyrannidē in Gallijs occupat Posthumus: & post eum Victorinus, deinde*
25	S.Sixtus II. Atheniensis, Martyr	2	10	23	*Ibid*		
26	S.Dionysius I.	6	2	4	32	Antiochænum, quo damnatur Paulus Samosatenus, fol. 35.	*Tetricus Senator.* *Claudius, ann 1. Mens. 9.* *Quintilius Claudij frater, dieb. 17.*
27	S. Felix Romanus, Martyr	4	3	15	33		*Aurelianus, ann. 5. Mens. 6.* *Nona persecutio.*
28	S. Eutychianus Tuscus, Martyr	1	1	1	*Ibid*		*Tacitus, Mens. 6.* *Florianus, Mens 2. diebus 20.* *Probus, ann. 6. Mens. 4.*
29	S. Gaius Dalmateus, Martyr	11	4	12	34		*Carus cum Carino & Numeriano filijs, ann. 2.* *Diocletianus & Maximianus, ann. 20.*
30	S.Marcellinus Romanus, Martyr	9	2	16	35	Sinuessanum in Campania 180. Episcoporũ, fol. 35.	*Decima, eaq; maxima persecutio.*
31	S. Marcellus Romanus, Martyr	5	6	21	36	P. Ancyranum confirmatũ in Trullo Canon. 2.	*Constantinus primus, ann. 13.*
32	S.Eusebius Græcus	6	1	3	37		*Galerius, ann. 16 à quo in partem imperij assumptus est Licinius, ann. 16.*
33	S. Melchiades Apher, Martyr	4	7	9	38	Neocæsariense confirmatũ in Trullo.	*Maxentius Maximinus, ann. 6. & Constantinus I.*

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
34	S. Syluester Romanus	23	10	11	39	Anno Domini 330. I. NICAENVM GENERale 318. Episcoporũ contra Arrianos à Syluestro cõfirmatum, cuius nomine præfuerunt Concilio Hosius Episcopus Cordubensis, & Victor atq; Vincentius Presbyt. Romani, folio 40. Romanũ 75. Episcoporũ. Romanum aliud. P. Elibertinum. P. Arelatense I. P. Gangrense confirm. in Trullo.	*Constantinus I. solus, ann. 30. mens. 10.*
35	S. Marcus Romanus	2	8	20	43	P. Arelatense II. P. Carthaginense.	
36	S. Iulius I. Romanus	15	2	6	44	Romanum. Agrippinense. Antiochænum cõfirmatum in Trullo. Sardicense confirmatum in Trullo. Hierosolymitanum. Syrmense.	*Constantinus II. ann. 24.* *Constans, ann. 17. & Constantinus II. fratres.*
37	S. Liberius Romanus	6	3	4	45	Laodicenum contra Arrianos cõfirmatum in Trullo, fol. 44.	
38	Felix II. Romanus, qui quoniam viuente adhoc Liberio Pontifex factus est, non deberet merito inter Ro. Pontifices numerari. Dicitur tamen ab hereticis cũ multis alijs Catholicis interfectus.	1	4	2	46	Romanũ 48. Episcoporũ, quo ipse Felix electus fuit Pontifex, & aliquot ab Ecclesia separati, fol. 47. Romanum aliud 48. Episcoporum, omnibus Episcopis esse ad Concilium veniendum, ibidem. P. Laodicenum confirmatum in Trullo.	
39	S. Damasus Hispanus	19	3	11	48	Anoo Domini 370. II. CONSTANTINOpolitanum I. 150. Episcoporum cõtra Macedoniũ cõfirmatur à Damaso, & in sexta Synodo in Trull. P. Valẽtinum in Gallia 30. Episcoporum.	*Iulianus Apostata, ann. 1. mens. 8.* *Iouinianus, mens. 8.* *Valentianus cum Valente fratre, ann. 13. mens. 5.* *Gratianus cũ Valentiniano, ann. 6. cum ipsis & post ipsos Theodosius, I. ann. 11.*
40	S. Syricius Romanus	15	11	25	49	Aquiliense. Romanum. P. Telense. P. Carthaginense II. confirmatum in Trullo. P. Carthaginense III. confirmatum in Trullo. P. Carthaginense IIII. confirmatum in Trullo. P. Taurinatense confirma. in Trullo.	

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.	
41	S.Anaſtaſius I. Romanus	3	10	0	51	Carthaginenſe V. Epiſcoporum 73. confirmatum in Trullo. P.Toletanum I. Epiſcoporum 15. confirmatum à Leone Papa.		
42	S.Innocentius I. Albanus	15	2	25	52	Mileuitanum approbatum ab Innocentio. Burdegalenſe, in quo damnatur Priſcilliani dogma, fol.53.	*Arcadius cum fratre Honorio, an.13.*	395
43	S. Sozimus	1	3	12	53	P.Carthaginenſe VI. Epiſcoporum 217. confirmatum in Trullo, fol.60.		
44	S.Bonifacius I. Romanus	3	8	7	55	P.Carthaginenſe VII. Epiſcoporum 38. confirmatum in Trullo. Aphricanum.	*Theodoſius II. Iunior Imper. an. 27. & cum eo & poſt eum Valentinianus, ann.30.*	
45	Cæleſtinus I. Campanus	8	10	17	56	Anno Domini 413. III. EPHESINVM 200. Epiſcoporum contra Neſtoriũ & Pelagianos confirmauit Cęleſtinus I. cuius loco præfuerũt Cyrillus & Arcadius Epiſcopi, præterea VI. Synodus in Trullo, fol.56. P.Agathenſe 35. Epiſcoporum.		
46	S.Sixtus III. Romanus	8	0	19	Ibid.	P.Rhegienſe 13. Epiſcoporum. Romanum 57. Epiſcoporum, in quo Sixtus III. abſolutus fuit, fol.57.		
47	S.Leo I. Tuſcus	21	1	13	58	P.Auriſcanum I. Auriſcanum II. de libero Arbitrio. Valenſe I. 18. Epiſcoporum. Valenſe II. Carpentoracenſe. Arelatenſe III. Conſtãtinopolitanum ſub Flauiano insertũ actioni primæ Chalcedonenſis. Tyrium actioni IX. Chalcedonenſi inſertum. Beritēſe actioni X. Chalcedon. Anno Domini 443. IIII. CHALCEDONENSE 630. Epiſcoporum contra Eutichetem, cuius loco præfuerunt Paſchaſius & Lucentius Epiſcopi & Bonifacius Presbyter. Item VI. Synodum Trullo, fol. 65. P.Veneticum.	*Martianus, ann.7.*	
48	S.Hilarius I. Sardus	7	3	10	59	P.Turonẽſe 8. Epiſcopor. Romanum.	*Leo I. ann.16.*	

S.Sim-

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.
49	S. Simplicius Tiburtius	15	1	7	60		Leo II. Zeno, ann. 17.
50	S. Felix III. Romanus	8	11	17	61	P.Tarracooense 10. Episcoporum.	
51	S. Gelasius Apher	4	8	17	62	Romanum, fol. 61. P.Epaunense 70. Episcoporum.	Anastasius Imper. ann. 26.
52	S.Anastasius II. Romanus	1	10	24	Ibid.		
53	S.Symmachus Sardus	15	6	22	63	Rauennense, quo Symmachus in Pontificatu confirmatur, fol. 63. Sex coocilia Romæ celebrata sunt, ibidem. Ilerdense 8. Episcoporum. Valentinum Hispaniæ 6. Episcoporum.	
54	S.Hormisda Frusinonius	9	0	8	64	Romanũ, in quo Eutychiani damnantur, fol. 64.	Iustinus I. ann. 8.
55	S.Ioannes I. Tuscus Martyr	2	8	0	65	Aureliaoense 33. Episcoporum. P.Gerundense.	
56	S. Felix IIII. Samius	4	3	13	66	Cæsaraugustanum 12. Episcoporum.	
57	Bonifacius II. Romanus	2	0	2	Ibid		Iustinianus, ann. 40.
58	Ioannes II. Romanus	2	4	0	67	Toletanum II.	
59	S. Agapetus Romanus	0	11	19	68	Hierosolymitanum II, cuius mentio fit actione I. Coostanti. II.	
60	S.Siluerius Campanus	1	5	12	Ibid		
61	Vigilius Romanus	15	6	26	69	Anno Domini 553. V.CONSTANTINOPOLitana II. 160. Episcoporũ cõtra Theodorũ, qui D. Virginẽ θεότοκον dici nolebat, præsidente Menna Patriarcha, confirmauit Gregorius I. & VI. Synodus in Trullo. Aurelianense II. P.Aureliaoense III. Auernense.	
62	S.Pelagius I. Romanus	10	10	28	70	P.Aurelianense IIII. P.Turonicum II. P.Parisiense I.	Iustinus II. ann 11.
63	S.Ioannes III. Catellinus	12	11	26	71	Aurelianense V. Parisiense II.	
64	S.Benedictus I. Romanus	4	1	28	72		Tiberius II. ann. 7.
65	S. Pelagius II. Romanus	10	2	10	Ibid.	Hispalense I. Robur habens à sede Romana.	Mauritius, ann. 19.

S.Gre.

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.
						Toletanum III. Arrij hæreſis damnatur. P. Matiſconenſe I. P. Matiſconenſe II.	
66	S. Gregorius I. Romanus	13	6	10	74	Lateranenſe. Romanum.	Phocas, ann. 8.
67	Sabinianus Tuſcus.	1	5	9	76		
68	Bonifacius III. Romanus	0	9	0	77	Romanum 72. Epiſcoporũ de electione Roman. Pontificis, fol. 77.	
69	Bonifacius IIII. Marſus	6	8	13	78		Heraclius, ann. 29. 30.
70	S. Deuſdedit Romanus	3	0	23	79	Antiſiodorenſe.	
71	Bonifacius V. Campanus	5	0	10	80		
72	Honorius Campanus	12	11	17	81	P. Hiſpalenſe II. Toletanum IIII. 70. Epiſcoporum.	
73	Seuerinus Romanus	1	2	0	82	Toletanũ V. 21. Epiſcoporũ Toletanũ VI. 52. Epiſcop. Bracarenſe I.	
74	Ioannes IIII. Dalmata	1	9	9	Ibid.	P. Bracarenſe II.	
75	Theodorus I. Græcus	6	5	18	83		Conſtantinus III. menſ. 4. Conſtantinus III. Ann. 28.
76	S. Martinus I. Tudertinus	6	1	26	Ibid.	Toletanum VII. 38. Epiſcoporum. Romanum Lateranẽſe 150. Epiſcoporum contra Monothelitas, fol. 84. Commendatur ab Agathone in quadã decretali ad VI. Synodum. Toletanum VIII. 55. Epiſcoporum. Toletanum IX. 16. Epiſcop. Toletanum X. 17. Epiſcop. P. Cabilonenſe I. Toletanum XI.	
77	Eugenius I. Roma.	2	9	0	84	P. Bracarenſe III.	
78	Vitalianus Signinus	14	6	0	85	Anglicanum I.	Conſtantinus IIII. à patre in partẽ Imperij ſuſcipitur. Mezentius à militibus creatus Imperator, Conſtantio interfecto, ſcilicet nõ multò pòſt occiditur, & Conſtantinus IIII. Solus Imperat ann. 17.
79	Adeodatus Romanus	4	2	5	86		
80	Donus Romanus	5	5	10	87	Anno Domini 719.	
81	S. Agatho Siculus	2	6	15	Ibid.	Anglicanum II. áduerſus Monothelitas, cui interfuit Ioannes Abbas iuſſione Agathonis. VI. CONSTATINOPOLITANVM III. 289. Epiſcoporũ aduerſus Monothelitas. Poſteà verò in Trullo fuerũt Patres 227. loco Agathonis inter	

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
						fuerunt Theodorus & Georgius Presbyteri, & Ioãnes Diaconus, confirmauit Leo II. fol. 88.	
82	S. Leo II. Siculus	0	10	0	88	Toletanum XII.	
83	Benedictus II. Romã.	0	10	12	89		*Iustinianus II. ann. 10.*
84	Ioannes V. Syrus	1	0	0	90	Toletanum XIII.	
85	Conon Thrax	0	11	3	*Ibid.*		*Leontius Imperium inuadit, ann. 3. quo expulso Tiberius III. ab exercitu eligitur, regnat mẽsib. 7. sed paulo pòst Iustinianus imperio restituitur. duob istis è medio sublatis, regnauit ann. 6.*
86	Sergius I. Syrus	13	8	23	91		
87	Ioannes VI. Græcus dicitur esse Martyr	3	3	0	93		
88	Ioannes VII. Græcus	2	7	17	94		
89	Sisinnius, vel vt alij volũt, Sosinus Syrus	0	0	20	*Ibid*		
90	Cõstantinus I. Syrus	7	0	20	*Ibid.*	Romanum, quo imagines sanctorum depingi debere statuitur, fol. 95.	*Philippicus hæreticus, Anno vno, mens. 6.* *Anastasius II. Arthemius, ann. 3. postea sacris initiatur.* *Theodosius III. anno vno.*
91	Gregorius II. Romã.	16	9	11	96		
92	Gregorius III. Syrus	10	8	24	98	Romanum.	*Leo III. Iconomachus hæreticus, Ann. 24.*
93	Zacharias Græcus	10	3	0	100	Francicum. Arelatense III.	
94	Stephanus II. Romanus	5	1	0	101	Romanum, fol. 102.	*Constantinus V. ann. 34. mens. 2. dieb. 26.*
	Ante quem tamen Stephanus quidam Presbyter à populo creatus tertia pòst die obijt.						
95	Paulus I. Romanus	10	1	0	103		*Cum Leone IIII. filio, ann. 5.*
	Constantinus II.						
	Hic ab alijs ponitur, quem tamen quia non legitimè pontificatum adeptum, licet anno sedem occupauit, inter Põtifices Platina meritò non numerat.						
96	Stephanus III. Siculus	4	5	27	104	Lateranense, fol. 105.	
97	Hadrianus I. Romanus	23	10	17	106	Anno Domini 781. VII. SYNODVS GENERALIS, QVAE EST II. NICAENA cõtra Iconomachos 350. Episcoporum, cui præfuerunt Petrus Presbyter. & Petrus Monachus loco Hadriani: cõfirmauit Hadrianus I. & ex ea quoq; testimonium sumit Nicolaus I. ad Michaelem Imperatorem	*Constantinus VI. cum matre Irene, ann. 19.* *Irene Sola, ann. 4.* *Transfertur Imperium ad Gallos.*

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.
98	Leo III. Romanus	21	0	0	110	Arelatense III. Turonicum III. Cabilonense II. Moguntinum. Remense.	*Carolus Magnus I. ann. 14.* 801
99	Stephanus IIII. Romanus	0	7	0	112	Apud Theodonis Villã 32. Episcoporum. Aquisgranense I. Ticinẽse, potius conuentus Imperialis, quàm Synodus Episcoporum fuit. Aquisgranense II. P. Vvormaciense circa hæc tempora fuit.	*Ludouicus Pius I. ann. 15. Platina dicit, ann. 36. Cum Lothario filio.*
100	Paschalis I. Romanus	7	3	17	113	Romanum 30. Episcoporũ, in quo Paschalis accusatus se purgauit, fol. 113.	*Lotharius I. Solus, ann. 15.*
101	Eugenius II. Romanus	4	6	24	114		
102	Valentinus Romanus	0	0	40	*ibid.*		
103	Gregorius IIII. Romanus	16	0	0	115		
104	Sergius II. Roman.	3	0	0	116		
105	Leo IIII. Romanus	8	3	6	118		
106	Ioannes VIII. fœmina Moguntina, quæ tamen inter Pontifices numeranda non est.	2	1	4	120		*Ludouicus II. ann. 11.*
107	Benedictus III. Romanus	2	8	9	123		
108	Nicolaus I. Romanus	7	9	13	*ibid.*	Romanũ 113. Episcoporum.	
109	Hadrianus II. Romanus	5	9	12	125	Anno Domini 914. VIII. GENERALIS SYNODVS Cõstantinopolitana 300. Episcoporum contra Photium: præfuerũt nomine Hadriani Donatus Hostiensis, Stephanus Depresinus Episcopi & Marinus Diaconus: hac Synodo confirmantur 7. præcedentes generales, & ipsa approbat Hadrianus.	
110	Ioannes IX. Romanus	10	0	2	126		*Carolus II. Caluus, ann. 6. Carolus III. Crassus, ann. 12.*
111	Martinus II. Gallus	1	5	0	127		
112	Hadrianus III. Romanus	1	2	0	*ibid.*	Coloniense.	
113	Stephanus V. Romanus	6	0	11	128	P. Moguntiacum. P. Triburiense. Concilium 22. Episcoporum Germaniæ.	*Arnulphus iuxta quosdam deiecto Carolo sufficitur ann. 12.*
114	Formosus	5	6	0	*ibid.*		*Ludouicus III. ann. 6.*
115	Bonifacius VI. Tuscus	10	0	26	129		*Transfertur imperium ad Longobardos, apud Italos.*
116	Stephanus VI. Rom.	1	3	0	*ibid.*		*Berengarius I. ann 4. apud Germanos Conradus I. ann. 7.*
117	Romanus I. Roma.	0	3	0	130		
118	Theodorus II. Romanus	0	0	20	*ibid.*		

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.
119	Ioannes X. Romanus	2	0	15	119		
120	Benedictus IIII. Romanus	3	4	0	Ibid.		
121	Leo V.	0		14	Ibid		Berengarius II. Ann. 4.
122	Christophorus I.	0	7	0	122		
123	Sergius III. Romanus	7	4	16	Ibid		
124	Anastasius III. Romanus	2	0	0	133		Apud Germ Henricus I. dictus Anceps, Ann. 18.
125	Landus Romanus	0	6	21	Ibid		
126	Ioannes XI. Romanus	13	2	3	Ibid		Hugo, Ann. 10.
	Inuadit tum sedem alius Ioannes, qui inter Pontifices tamen non numeratur.						
127	Leo VI. Romanus	0	6	15	134		
128	Stephanus VII. Romanus	2	1	12	Ibid.		Berengarius III. ann. 11. Lud. 4. 900.
129	Ioannes XII. Romanus	4	10	15	135		
130	Leo VII. Romanus	3	6	10	Ibid.		
131	Stephanus VIII. Germanus	3	4	12	Ibid.		Lotharius II. Ann. 2.
132	Martinus III. Romanus	3	6	10	Ibid.		
133	Agapetus II. Romanus	9	7	10	136		Berengarius IIII. cum Alberto filio, ann. 11. Trāsfertur imperiū ad Germanos. Otho I. Magnus Othone filio, ann. 12.
134	Ioannes XIIII. Romanus	9	3	5	Ibid.		
135	Benedictus V. Romanus	0	6	5	137		
316	Leo VIII. Romanus	1	4	0	138		
137	Ioannes XIII. Romanus	6	11	5	Ibid.		Otho III. post patrem, ann. 17.
138	Benedictus VI. Romanus	1	6	0	139		
139	Donus II. Romanus	1	0	0	Ibid.		
140	Bonifacius VII.	0	7	5	Ibid.		Othonem IIII. hic ponit Platina.
141	Benedictus VII. Romanus	8	6	0	140		
142	Ioannes XV. Romanus	0	3	0	Ibid.		
143	Ioannes XVI. Romanus	0	8	0	241		

Ioan.

	ROMANI PONTIFICES	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES
144	Iohannes XVII. Romanus	10	6	10	141		*Otho IIII. ann. 18.*
145	Gregorius V. Saxo.	2	5	0	142		*Ratio eligēdi Imperatores instituitur, anno 1004.*
146	Ioannes XVIII. Græcus.	0	10	0	143		
	Non esset hic meritò inter Pontifices numerandus, quia viuente adhuc Gregorio sedem occupauit & reliquit.						
147	Siluester II. Gallicus	4	1	10	143		
148	Iohannes XIX.	0	4	20	144		
149	Iohannes XX. Romanus.	4	4	0	144		
150	Sergius IIII. Romanus	2	0	15	145		
151	Benedictus VIII. Tusculanus	11	1	13	145	Salegumstadiense.	*S Henricus II. Ann. 14. Hunc Imperatorem. Platina Henricum primū nominat, sed quia Germani in dissensione tēpore Longobardorum orta aliū Henricum elegerunt, quem primū vocant, & Platina inter Henricum IIII. nullum V. agnoscit, sed tantum VI. & VII. visum fuit Germanorum numerum amplectendū esse.* 1014
152	Iohan. XXI. Rom.	11	0	9	146		*Conradus II. An. 15.*
153	Benedictus IX. Tusculanus.	10	4	9	147		
154	Siluester III. Rom.	0	0	49	147		
	Pontificibus non esset annumerandus, quia viuo Benedicto sedem occupauit, & deseruit.						*Henricus III. Niger, ann. 17.*
155	Gregorius VI.	2	7	0	147		
156	Clemens II.	0	9	0	148		
157	Damasus II. Bauarus	0	0	23	149		
158	Leo IX. Alemannus	5	2	6	149		
159	Victor II. Bauarus	2	3	0	150	Florentinum contra Simoniacos, fol 150.	
160	Stephanus IX. Lotharingus	0	7	8	150		
161	Benedictus X. Campanus	0	9	20	151		
162	Nicolaus II. Allobrogus	3	6	26	151	Sutrij, fol. 152. Lateranense contra Simoniacos, 151.	*Henricus Senior IIII. an. 48.*
163	Alexander II. Mediolanensis	11	6	0	152	Mantuanum, fol. 152.	

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
164	Gregorius VII. Hetruscus	12	1	3	153	Tertiū Lateranense contra Rauennatem Archiepiscopum, fol. 156.	
165	Victor III.	1	4	0	159	Melphi de pace componenda,, fol. 160.	
166	Vrbanus II.	12	4	19	160	Placentinum contra licentiā ecclesiasticorū, ibidem. Apud Clarum montem ad recuperandam Hierosolymam, ibidem.	
167	Paschalis II. è Flaminia	18	6	7	162	Guardastalli de Homagijs feudis, &c. fol. 165. Trecassinum de cultu Ecclesiasticarum, ibidem. Lateranense contra Henricum V. fol. 167.	*Henricus Iunior V. ann. 29.*
168	Gelasius II. Caietanus	1	0	5	169	In Apulia. fol. 170. 171.	
169	Callistus II. Burgundus	5	10	6	170	Lateranense 900. Patrum de recuperanda terra sancta, fol. 171.	
170	Honorius II.	5	2	0	172		*Lotharius III. Saxo, an. 11.*
171	Innocentius II. Romanus	14	7	13	173	Ad Clarū montē contra Petrum Antipapam, fol. 173. Remense, ibidem. Placentinum, ibidem. Pisanum pro tuenda fide, ibidem.	
172	Cælestinus II. Tuscus	0	5	0	175	Lateranense ne Laicus Clerico vim inferret. 174.	
173	Lucius II. Bononiensis	0	11	4	Ibid.	Gallicanum contra Petrū Abelardum Peripateticū, fol. 176.	*Conradus III Sueuus, ann. 15.*
174	Eugenius III. Pisanus	8	4	20	176		
175	Anastasius IIII. Romanus	1	4	24	177		
176	Hadrianus IIII. Anglicus	4	10	0	Ibid		*Fridericus I. cognomento Barbarossa, ann. 37.*
177	Alexander III. Senensis	21	0	19	178	Ad Clarū montē cōtra Imperatorē Fridericū, fol. 179. Lateranēse 280. Episcoporum, tum vt mores reformētur, tū ne infidelib. arma deferātur, fol. 182. Quidā istud primū generale Latinorū faciūt, celebratū est Anno Domini 1180. præsidente ipso summo Pontifice.	
178	Lucius III. Lucensis	4	2	18	185	Veronēse vt Christianis in Asia succurratur, fol. 185.	
179	Vrbanus III. Mediolanensis	1	10	25	186		
180	Gregorius VIII. Beneuentanus	0	0	57	187		
181	Clemens III. Romanus	3	5	0	Ibid.		*Henricus VI. ann. 10.*

Cæle-

ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.
182 Cælestinus III. Romanus	6	7	11	188		
283 Innocentius III. Anagninus	18	7	16	190	Anno Domini 1215. SYNODVS Lateranēsis celeberrima, partim cōtra errores Abbatis Ioachimi, partim de expugnatione terræ sanctæ, præside ipso Rom. Pontifice præsentibus Patriarchis Constātinopolitano & Hierosolymitano, Metropolitanis 70. Episcopis 400. Prioribus 800. Græci & Romani Imperij legatis, oratoribusq́; Regum Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ, & Cypri, fol. 191. 192.	*Otto V ann. 3. alij elegerunt Philippum Frederici filium, quo mortuo eligitur Fredericus II. ann. 39.*
184 Honorius III. Romanus	10	7	13	192		
185 Gregorius IX. Anagninus	14	3	0	194	Lateranense cōntra Fredericum II. Imperat.	
186 Cælestinus IIII. Mediolanensis	0	0	18	196		
187 Innocentius IIII. Genuensis	11	6	12	197	Lugdunense citatur Imperator ad Pontificē, fol. 197	*Hēricus deposito Frederico eligitur, quo mortuo succedit Vuilhelmus, quāuis Conradū III Fredericis filium nonnulli præponant.*
188 Alexāder IIII. Campanus	7	0	0	199		
189 Vrbanus IIII. Trecensis	3	1	0	201		
190 Clemens IIII. Narbonensis	3	0	21	203		
191 Gregorius X. Placentinus	4	2	10	206	Anno Domini 1246. LVGDVNENSE de processione Spiritus sancti à Patre & Filio: præfuit ipsemet Pōtifex. fol. 207.	*Rodulphus, ann. 19.*
192 Innocentius V. Burgundus	0	6	2	209		
193 Hadrianus V. Genuensis	0	40	0	210		
194 Ioannes XXII. Vlyxibonensis	0	8	0	Ibid		
195 Nicolaus III. Rom.	3	8	15	211		
196 Martinus IIII. Turonensis	4	1	0	212		
197 Honorius IIII. Romanus	2	0	1	214		
198 Nicolaus IIII. Asculanus	4	1	1	216		*Adulphus qui electus cum Imperij iura repeteret, ab Alberto Rudolphi filio interficitur.*
199 Cælestinus V. Esernensis	1	5	0	217		
200 Bonifacius VIII. Anagninus	8	9	7	218	Romanum quo Philippus Rex Frāciæ Alberto Imperatori subijcitur, fol. 221.	*Albertus I. ann. 10.*

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.
201	Benedictus XI. Taruisinus	0	8	17	221		
202	Clemens V. Vasco. Ab hoc Pontifice trãsfertur sedes in Galliam.	8	10	15	222	Tria Concilia habuit Clemens, fol. 225. Anno Domini 1305. CONCILIVM Viennése, in quo probátur constitutiones, quæ in Clementinis habẽtur. Festũ corporis CHRISTI instituitur, & Begardi & Beguinæ dãnatur. Præfuit ipsemet Pontifex, fol. 225.	*Henricus VII. Lucẽburgen. mens. 9. Ludouicus Bauarus III. Fridericũ superat. & solus Imperio potitur, regnauit ann. 33.*
203	Joannes XXIII. Caturcensis Gallus	19	4	0	226		
204	Benedictus XII. Tolosanus	7	3	17	230		
205	Clemens VI. Lemouicensis	10	6	28	231		*Carolus IIII. ann. 32.*
206	Innocentius VI. Lemouicensis	9	8	6	23		
207	Vrbanus V. Lemouicensis	8	4	0	236		
208	Gregorius XI. Lemouicensis.	7	5	5	237		
	Refertur sedes Apostolica ex Gallijs Romam.						*VVenceslaus, ann. 22.*
209	Vrbanus VI. Neapolitanus	11	8	0	239		
210	Bonifacius IX. Neapolitanus	14	9	0	245		
211	Innocentius VII. Salmonensis	2	0	0	250		*Robertus Bauarus, ann 10.*
212	Gregorius XII. Venetus				253	Pisanum ad tollendũ Schisma, fol. 254.	
213	Alexander V. Cretensis	0	8		255		
214	Ioannes XXIIII. Neapolitanus	4	10	0	257	Anno Domini 1415. CONSTANTINENSE Concilium contra Hussitas, & ad Schisma tollendũ, fol. 259. cõfirmatur à Martino V. fol. 261.	*Sigismundus, ann. 27.*
215	Martinus V. Romanus	14	3	0	261	Senense, fol. 266.	
216	Eugenius IIII. Venetus	16	0	0	268	Anno Domini 1431. BASILIENSE contra Hussitas cõfirmatur ab Eugenio IIII. fol. 272. FLORENTINVM in quo facta est vnio Græcorũ, Armenorum, & Latinorum, cõfirmatur ab Eugenio IIII. qui præfuit Concilio, fol. 274.	*Albertus II. ann. 2. Fredericus III. ann. 54.*
217	Nicolaus V. Sarzanus	8	0	0	281		
218	Calistus III. Satiuensis in Hispania	3	3	16	289		
219	Pius II. Senensis	6	0	0	293		
220	Paulus II. Venetus	6	10	0	303		
221	Sixtus IIII. Ligur	23	0	0	316		

Inno-

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
222	Innocentius VIII. Genuensis	8	0	26	325		*Maximilianus, ann. 26.*
223	Alexander VI. Hispanus	11	0	8	328		
224	Pius III. Hetruscus	0	0	16	334		
225	Iulius II. Genuensis	10	0	11	335	Anno Domini 1513. LATERANENSE pro reformatione Ecclesiæ, fol. 337. præfuit ipse Pōtifex.	
226	Leo X. Florentinus	9	0	0	339		
227	Adrianus VI. Traiectensis	2	0	0	344		*Carolus V. Ann. 39.*
228	Clemens VII. Florẽtinus	10	10	7	352	Ratisbonense ad reformãdum clerum Germaniæ. P. Senonense contra Lutheranos & alios hæreticos. P. Coloniense sub Hermanno. Hildemense.	
229	Paulus III. Romanus	15	0	28	355	Anno Domini 1545. TRIDENTINVM contra Lutheranos & alios hæreticos. Augustanum diocœsanum. Treuerense diocœsanum. P. aliud Treuerense. P. Coloniense sub Adolpho. P. Moguntinum.	
230	Iulius III. Aretinus	5	5	10	378		
231	Marcellus II. Tuscus	0	0	22	387		
232	Paulus IIII. Neapolitanus	4	2	27	393		*Ferdinandus, Ann. 6. mens. 4. abdicante Carolo V. fratri.*
233	Pius IIII. Mediolanensis	5	11	15	406	Anno Domini 1562. TRIDENTINVM.	*Maximilianus II.*
234	Pius V. Alexandrinus	7	5	2	423		
235	Gregorius XIII. Papa modernus.				245		

INDEX PONTIFICVM IVXTA ORDINEM ALPHABETICVM.

RATIO

RATIO CVR PER PONTIFICES
Romanos deducta sit Historia.

Tertull. lib. de præscriptionibus aduersus hæreticos.

Cupio ostendant mihi, ex qua auctoritate prodierint, edant origines Ecclesiarum suarum, euoluant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseuerauerit, habuerit auctorem & antecessorem: hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt: sicut Smyrneorum Ecclesia Policarpum à Iohanne collocatum refert, *sicut Romanorum Clementem à Petro ordinatum edit, & cæt.* Confingant aliquid tale hæretici.

Augustinus contra epistolam Manichæi funda cap. 4.

Multa sunt alia, quæ in eius (Ecclesiæ) gremio me iustissimè teneāt, tenet consensio populorum atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. *Tenet ab ipsa Sede apostoli Petri, cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commēdauit, vsque ad præsentem episcopatum successio sacerdotum.* Tenet postremo ipsum catholicæ nomen, &c.

Idem in Psalmo contra partem Donati, tomo 7.

Numerate sacerdotes, vel ab ipsa Sede Petri, & in ordine illo patrum, quis cui successit videte, ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.

Optatus lib. 2. contra Parmenia. vbi Rom Episcopos enumerasset ad Syricium vsque.

Vestræ, inquit, cathedræ vos originem reddite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vendicare.

Epiphanius lib. 1. cap. 27. tom 2. vbi seriem Rom. Episc. ex catalogo enumerauit.

Et ne quis, inquit, miretur quod singula ita recēsemus, per hæc enim claritas ostenditur.

D. Paulus Ephes. cap. 4.

Ipse (Christum intelligit) dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem *Pastores & Doctores* ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi: donec *occuramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei.* in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: *vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ,* in nequitia hominum, &c.

AD XYSTVM

AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

B. PLATINAE IN VITAS ROM. PONTIFICVM

PROOEMIVM.

Vlta quidem in vita vtilia eſſe beatiſs. Pontifex, & humano generi commoda, nemo eſt qui ambigat. Scripſere philoſophi multa, ſcripſere mathematici excogitata & inuenta, ad ingenia hominum excolenda. Magnum fuit (ne mentiar) ſecreta naturæ rimari, & cælos ſcãdere: atque inde ad nos doctrinam & artem earum rerum traducere, quæ auctor & parens omnium Deus procul ab oculis mortalium collocauerat: vt cùm tantam pulchritudinem, tãtum ac tam perpetuum ordinem admirantes intueremur, maieſtatem diuini numinis meritò collaudaremus. Negari certè non poteſt, quin ex hac philoſophandi ratione magna vtilitas ad homines peruenerit, ingenio præſertim vtentes: quippe qui pulchritudine diuinitatis commoti, humana contemnentes, vitam cæleſtem in terris ducere nituntur. Verùm (vt ait Poeta) non omnia poſſumus omnes. Inuenienda igitur via fuit, quæ omnibus aditũ ad felicitatem præſtaret, ne ſolis philoſophis cõſultum videretur. Eà certè rerum antea geſtarũ cognitio eſt, quas ipſa hiſtoria continet, ex qua non quid vna, ſed quid omnes ætates egregiè fecerint colligentes, magiſtram vitæ noſtræ vetuſtatem ipſam habituri, priuati etiam quouis imperio digni exiſtimamur. Præterea verò ex hac cognitione, ad prudentiam, ad fortitudinẽ, ad modeſtiam, ad omnes denique virtutes animi hominum ita concitantur, vt laude ipſa nil antiquius, turpitudini autem nil deteſtabilius exiſtiment. Quòd ſi veteres illi, apud quos virtus in precio fuit, celebrari maiorũ ſuorum ſtatuas in foro collocatas, pro templis & alijs in locis publicis volebant, ad vtilitatem hominum reſpicientes: quanti à nobis facienda eſt hiſtoria, quæ non muta, vt ſtatuæ, non vana, vt picturæ, veras præclarorũ virorum imagines nobis exprimit, quibuſcum loqui, quos conſulere & imitari vt viuos fas eſt? Addo præterea quòd hiſtoriæ lectio, quæ vitam hominum continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad vſum rerum quauis facultate gerendarum confert plurimùm, atque adeò quidem, vt eos etiam, qui rebus geſtis nequaquam interfuere, dum aliquid compoſitè atque eleganter narrant, ſupra cæteros ſapere & intelligere arbitremur. Tu itaque theologorum ac philoſophorum princeps, maxime pontifex, hac hominum vtilitate motus, ſimulque dignitati eccleſiaſticæ conſulens, non fruſtra mandaſti, vt res geſtas põtificum ſcriberẽ, ne illorum benefacta perirent negligentia ſcriptorum, qui ſuo ſudore & ſanguine hanc rempublicam Chriſtianam, tam amplam nobis, tamque præclaram reliquere: vtque deinceps haberent poſteri noſtri, quo ad benè beateq; viuendum incitarẽtur, cum legendo perdiſcerent, quid imitari, quidue fugere oporteret. Non ſum tamen neſcius, futuros quoſdam, qui dicant me hoc onus fruſtrà ſuſcepiſſe, cùm id antea à

plerisque factum sit. Leguntur certè multi (Damasum semper excipio) qui nullum florem orationis , nullam compositionem & elegantiam sequuntur: non de industria (vt ipsi iactitant) ornatum fugientes , quod eleganti stylo res sacræ scribi non debeant, sed inscitia & ignoratione bonarum litterarum. His autem obijcere Augustini, Hieronymi , Ambrosij, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactántij eruditionem & doctrinam sit satis, qui hac in re Ciceronis auctoritatem sequentes, arbitrati sunt, nil esse tam incultum & horridum, quod non splendesceret oratione. Non negauerim tamen huic generi scribendi difficultatem quandam inesse , cum nudis verbis interdum , ac minus latinis quædam exprimenda sunt, quæ in nostra theologia continentur. Hæc autem ad latinitatem qui referat , magnas perturbationes ingenijs nostrorum temporum hac consuetudine imbutis afferat necesse est, mutatis præsertim terminis, vnde omnis disputandi ac ratiocinandi series colligitur. Sed habeat hanc quoque auctoritatem ætas nostra, vel Christiana theologia potius. Fingat noua vocabula, latina faciat , nec veteribus tantummodo id licuisse videatur. Verùm iam tandem huic Procemio finem imponam , vbi lecturos prius admonuero, non esse mirandum, si cùm Pontificum vitas, & mores scripturũ me pollicitus sum, imperatorũ quoque, principum , ac ducum res gestas inseruerim, adeo enim hæc simul connexa sunt, si primos imperatores , dum Christianis aduersantur: si vltimos, dum fauent, inspicis , vt alterum integrè sine altero exprimi nequiuerit. Legant ergo æquo animo: & si quid emolumenti ex hac scriptione nostra perceperint, tibi soli Pontifex optime gratias agant, cuius sanctissimo imperio libenter obtemperaui.

(∴)

PLATI.

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVspicatus est, ad Xystum IIII. Pontificem Max.

D. N. IESVS CHRISTVS.

MAXIMAM nobilitatis partē duci ex his maioribus, qui clari,
iustique fuêre, quique ob singularem aliquam virtutem im-
perauerunt, nemo est qui ambigat, nisi qui Platonis autori-
tatem non adeò probat, cuius quadripartitam de nobilitate
diuisionem, quantum ad genus pertinet, Christus rex noster *Christi genealogia.*
consecutus est. Quem enim ex gētilibus habemus, qui gloria
& nomine cum Dauid & Salomone, quique sapientia & do-
ctrina cum Christo ipso conferri meritò debeat ac posit? Neminem certè. Nasci
tur Christus ex tribu Iuda, nobilissima quidem ob vetustatē & imperium inter
Hebræos, vnde propheta Iacob inquit: Nō auferetur sceptrum de tribu Iuda, quo *Gene. 49.*
ad venerit qui mittendus est: is erit profectò expectatio gentium. Quot autem re-
ges vel duces, vel pontifices in ea tribu fuerint, non attinet dicere, cum libri tum
noui, tum veteris testamenti, huius nobilissimæ genealogiæ mentionē faciant.
Verùm cum post longissima tempora inter Aristobulum & Hyrcanū Alexādri
regis & pontificis filios, orta seditio de principatu esset, tandem Herodi alienige-
næ regnum Iudæorū à Romanis traditur: ex patre enim Idumæo & matre Arabe
natus, & Iudæorum legisperitos interfecit, & genealogias incendit ad integendā
generis sui notam. Cessauit ergo, ac meritò quidem eorum vnctio, hoc est Impe-
riū. quia ex Danielis sentētia sanctus sanctorū venerat, quē Maria virgo Angelo *Danie 9.*
annunciante ex Spiritu sancto concepit, & peperit in Bethleem Iudę, Quirino tū
Syriæ pręside, anno ab vrbe condita DCCLII. Imperij verò Augusti Cæsaris, qui
tū orbi imperitabat, anno xlij. Imperiū enim à Caio Cęsare, tū propinquitatis tū
hęreditatis iure accipiēs: vel potius pulsis ac interfectis parricidis tyrānisq; remp.
vsurpare conantibus, monarchiā orbis terrarum in meliorē formā redigēs, suis
temporibus miram felicitatem præstitit. Nā pacatis rebus tum externis, tū dome-
sticis, tanto in honore non solùm apud suos, verumetiā apud exteros reges fuit,
vt eius nomine ciuitates conderent, quas Sebastias vel Cæsareas appellárunt. Ve-
nêre etiam multi reges ad vrbē visendi hominis causa, quos ita comiter & per- *Augusti humanitas & alia virtutes.*
benignè suscepit, vt ex amicis sibi amicissimos redderet. Cum ciuibus autē suis
humanissimè vixit: in delinquētes clemens, erga amicos liberalissimus est habi
tus: in comparandis amicis ratus, in retinendis constantissimus. Liberaliū artiū
adeo studiosus fuit, vt nullus penè laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut
scriberet, aut declamaret. Ingenio & doctrina Salustij, Liuij, Virgilij, Horatij, Asi
nij Pollionis, Messalæ Coruini oratoris insignis, delectatus est, quorum scriptis
etiam eius res gestæ immortalitati commendatę sunt. Vrbem Romā ita exorna-
uit, vt gloriatus sit se vrbem lateritiam inuenisse, marmoream relinquere. Hanc
felicitatem, quæ (ne mētiar) magna fuit: maiorē certe reddidit salubetrimo ortu
suo Christ⁹ rex noster. Intercessêre autē à creatione mūdi vsq; ad hūc felicissimū
natalem diem, anni * quinque millia centum & xcix. Nascitur puer sine dolore *aliàs V. M. D. I.*
matris: quippe qui diuinus erat, non humanus partus, vnde mater integra statim
surrexit, & infantem de more pānis inuoluit. E taberna autē meritoria In Trāsti- *aliàs Eutropius.*
berina regione ex terra oleū erupit, vt ait* Euseb. fluxitq; toto die sine interuallo *Augustus*
Christi gratiā gētibus ostendēs. Narrat Orosi⁹, Augustū Cæsarē eadē die mādasse, *Christo nato noluit se*
ne quis se dominū deinceps vocaret: diuinantē credo, verū principē orbis terrarū *dominum*
ac mūdi totius natū esse. Idē quoq; mādauit, vt in orbe Romano omniū hominū *vocari.*
capita censu notarētur: ac si maiori principi rationem gubernati imperij aliquā

Orosius li 6.c 22. do redditurus esset. Huic autem censui Quirinum virum consularē ex senatusconsulto præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tum domi, tum foris, quanta

Matth.5. nunquam antea. Hunc enim iustitiæ & pacis regem prophetæ appellarunt. Defertur autem octaua die ad templum circuncisionis causa: neque enim venerat abrogare legem, sed adimplere. Erat autem circuncisio testamēti signum inter Deum & homines, vt ait Augustinus. Die verò tertiodecimo adoratur à Magis, & muneribus donatur, qui ex Oriente Hierosolymam eius rei causa venerant. Magos enim, quidam orientales populi reges suos & sapientes appellāt. Ne verò legem Moyses prætermittere videretur, mater purificationem sumptura, licet intacta & incorrupta lustratione minimè indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon vir iustus & singularis religionis, in vlnis recinēs, diuino numine afflatus, regē suum & saluatorē profitetur, vnde Iesus Christus appellatus est. Nam Iesus nomē saluatoris est, Christus verò regis, qui mystico illo chrismate vnctus, quo reges omnes Messias Hebraicè dicitur. Vt enim Romani imperatores purpura, sic Hebrçorū reges vnguēto cçteris insigniores habebātur. Idem fecit Hāna spiritu prophetico incitata. Quid de Christo senserint Sibyllæ, nō est cur scribamus, cùm omnes ferè eius saluberrimū aduentum prædixerint. Celebrata hac lustratione, recognitoque iure primogenitorum secundum legem diuinam, in Nazareth patriam redière ciuitatē Galileç, vbi per quietem Ioseph, existimatus Christi pater, ab angelo admonetur, vt fugiens in Aegyptū, puerum secum & matrē deferat. Futurum enim paulò pòst, nisi id fecerit, vt Herodes puerū occideret. Verū id agere tunc quod destinauerat, homo crudelissimus nō potuit.

Herodes filios suos in Cæsarea laqueo peremit. A filijs enim ob sæuitiam accusatus, Romā ad causam dicendā proficiscitur: qui simulata cōcordia in prouinciā rediens, Aristobulū & Alexādrū filios, adolescētes quidē egregios & doctos, quippe qui apud Cçsarem Augustum fuerāt educati, in Cæsarea laqueo peremit. Ad necē deinde puerorū conuersus homo regnandi cupidus, quòd natum esse alterū regem Iudæorū à prophçtis intellexerat, omnes

Maluit Augustus Herodis esse porcus quā filius, qui tū in Bethlehem erant & finibus suis: à bimatu & infrà occîdi iubet, secundū tempus quod à magis exquisierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferūt, Augustū Cçsarē crudelitatem hominis detestatū, hoc dixisse: Maluissem Herodis porcus esse, quā filius. Iudçi enim ex lege nō modò degustare, sed tāgere etiā suillā carnē prohibētur: quare fit, vt neq; eos alāt, neq; comedāt: hāc ob rē in porcos clemētes dicūtur. Ioseph autē septēnio in Aegypto cōmoratus, vbi Herodē tyrānū tabe & sacro igne mortuū intellexit, Hierosolymā cū puero proficiscitur: nec diu ibi immoratos, quòd Archelaū Herodis filiū regnare intellexerat, in partes Galileç alterius imperio obtēperātes, secessit, & Nazareth ciuitatē incoluit, vnde puer Nazareni nomen sumpsit.

Deorum simulacra in Aegypto cecidere. Dū autē in Aegypto esset, cecidêre (vt Hieronymus ait) Deorū omniū simulacra, cessarūt oracula, & mors quorūdā dœmonū subsecuta est ex vaticinio Prophetæ: Ecce, inquit, leuē nubē conscendet, & mouebuntur simulacra Aegypti ab eius conspectu, & cor Aegypti in eius medio tabescet.

Isaia.19. Annum verò xij agens, Hierosolymā cū parentibus de more ad diē festū celebrādū proficiscitur. Hi verò postea peracto sacro abeūtes, cum puerū subsequi nō viderēt, solicitudine pleni ad tēplum redeūt, eumq; doctores sciscitantē offendūt, quod maximè adolescentem deceret. Supra ætatem enim sapiebat: quia (vt Euāgelista ait) Dei gratia & virtus in illo erat.

Luca 2. Parentes deinde benè monentes secutus, in patriam reuertitur. Quid verò egerit in hac ætate vsque ad trigesimum annum, quo à Ioanne Zachariæ filio aqua baptizatus est, dicere prætermittam, cùm nō solum euangelia & epistolæ rebus à se optimè ac sanctissimè gestis plenç sint, verumetiam eorum libri, qui ab eius vita, moribus & institutis abhorruêre.

Antiquitatum lib.18. cap.20. Flauius ille Iosephus, qui lingua Græca antiquitatem iudaicam viginti libris conscripsit, cum ad Tiberij principis imperium venisset: Fuit, inquit, eisdē temporibus Iesus, vir quidam sapiens, si tamen virū eum nominare fas est. Erat enim mirabiliū operum effector, ac hominū doctor, eorum maximè, qui quæ vera sunt, libēter audiūt, hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gentibus sibi adiūxit: Christus hic erat. Hūc autem cum Pilatus à principibus nostræ gentis instigatus, in crucē agendum censuisset, non tamen hi deseruêre, qui eum ab initio dilexerant

rant. Eisdem præterea die tertio post mortem viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inspirati prophetæ, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixêre. Perseuerat & vsque in hodiernum diem celebre Christianorum nomen ab ipso sumptum: perseuerat & genus. Idem quoque Iosephus, Ioannem Baptistam verum prophetam, & ob eam rem ab omnibus in precio habitum, iussu Herodis, magni Herodis filij, paulò ante mortem Christi cæsum fuisse affirmat in castello Machærunta, non quod sibi & regno timeret, vt idē ait, sed quod Herodiadem Agrippæ sororem, ac Philippi fratris viri optimi vxorem, incestis nuptijs sibi coniunxerat. Hic est ille Ioannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit, Saluatoris nostri sententia. Interficitur & Christus verus Dei filius, veritatis, iustitiæ, pietatis, religionis assertor, anno decimooctauo Tiberij Cæsaris: ætatis verò suæ anno trigesimotertio, & eo magis, quod ei vita propagata est ab octauo calendas Ianuarij vsque ad octauum calendas Aprilis, quo die conceptus in virginis vtero est de Spiritu sancto. Accusatus à Iudæis, quod sabbatis non vacaret, saluti hominum quouis tempore consulens: & quod baptismum circũcisioni anteferret, & quod abstinentiam suillæ carnis auferret: quibus in rebus Iudaicæ religionis sacramenta consisterent. Cædis autem tam nefariæ, etiam cœli ipsi signa dedêre. Nam & solis tanta defectio facta est hora sexta diei, vt & dies in obscuram noctem versus sit: & Bithynia etiam licet multum ab Hierosolymis distet, terræmotu concussa: & multa Nicænæ vrbis ædificia corruêre: & velũ templi quod separabat duo tabernacula scissum: audita & vox ex adyto templi Hierosolymitani, Transmigremus ciues ex his sedibus. Admonitus Tiberius à Pilato de Christi morte ac dogmate, ad senatum retulit, censuitque Christum in Deos referendum ac templo honorandum. Fieri id non modò senatus vetuit, quod non ad se prius, sed ad Tiberium scripsisset Pilatus, verumetiam pellendos vrbe tota Christianos censuit. Proposita sunt accusatoribus præmia, quos Tiberius à tanto scelere minis & morte prohibuit. Auctores autem tam nefarij parricidij pœnas dedêre. Nam & Iudas laqueo vitam finiuit, & Pilatus maximis calamitatibus vexatus, sibi manum iniecit: licèt sint qui scribant eum sceleris pœnituisse, ac veniam à Deo meritum. Iudæi autem amissa libertate, iusti sanguinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc sunt ferè quæ de vita Christi regis ac pontificis nostri quàm breuissimè scribenda censui, quo & mihi facilior aditus ad opus mente conceptum daretur, & legentibus gratior fieret lectio, quæ tanquam irriguus fons ab Imperatore Christianorum, in pontifices Romanos per ordinem vsque ad tempora Xysti quarti deriuaretur.

Eodem cap. 10. | aliàs xix.

S. PETRVS APOSTOLVS.

POst Christi mortem & resurrectionem, completis iam diebus Pentecostes, Spiritum sanctum accepêre discipuli: quo imbuti, varijs linguis res gestas summi Dei locuti sunt, etsi plerique eorũ sine vlla eruditione sint habiti, maximè verò Petrus & Ioannes. Eorum autem vita ad vtilitatem cõmunem respiciebat: nil proprij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionẽ ponebatur, id totum vel partiebantur inter se ad commoda naturæ, vel pauperibus erogabant. Hi verò prouincias partiti sunt: Thomas Parthos sortitus est, Matthæus Aethiopiam, Bartolomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Ioãnes Asiam, vnde & apud Ephesum commoratus, post longos labores & diutinas solicitudines è medio sublatus est. Petro autẽ principi Apostolorum Pontus, Galatia, Bithynia, Cappadocia obtigit. Petrus enim natione Galilæ' ex Bethsaida ciuitate Ioãnis filius, Andreæ Apostoli frater, primus sedit annis septem in episcopali sede apud Antiochiã Tiberij tempore: qui Augusti priuignus & hęres, annis viginti tribus variè imperauit. Neq; enim inter malos omninò, neq; inter bonos principes numerari potest. In homine fuit multa litteratura, & grauis eloquentia: bella per se nunquam, sed per legatos gessit, tumultus exortos prudẽter suppresit. Multos reges à se blanditijs euocatos nũquã remisit, maximè verò Archelaum Cappadocẽ, cuius regnum in prouinciã vertit. Multos senatores proscripsit, quosdam etiã interfecit, magnis quoque supplicijs ab eodem necatur C.

Vocienus Montanus Narbonenſis orator.

Aſinius Gallus orator, Aſinij Pollionis filius. Moritur & Vocienus Montanus Narbonenſis orator in Balearibus, eo enim relegatus à Tiberio fuerat. Fratrem quoque Druſum veneno eius iuſſu necatum, tradunt hiſtorici. Hac tamen moderatione vſus eſt, vt publicanis quibuſdam & præſidibus prouinciarum augenda eſſe vectigalia dicentibus, reſponderit: Boni paſtoris eſſe tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Cæſar cognomento Caligula à caſtrenſi loco ducto, Imperium occupat.

Caius filius fuit Germanici Cæſaris et huius Druſi nepos non filius.

Filius enim Druſi Auguſti Cæſaris priuigni, & ipſius Tiberij nepos habebatur, homo omnium ſceleſtiſsimus. Nil enim vel domi, vel foris ſtrenuè geſſit. Auaritia omnia expilauit: tantæ libidinis fuit, vt etiam ſororibus ſtuprum intulerit. Tantæ crudelitatis, vt ſæpius exclamaſſe dicatur, Vtinam populus Romanus vnam ceruicem haberet: exules quoque omnes interfici iuſſit. Nam cùm vnum ab exilio reuocaſſet, quæreretque quid potiſsimum exules optarent, cùm ille imprudenter reſpondiſſet, mortem principis, omnes paſsim ſuſtulit. De conditione temporum ſuorum ſæpe etiam queſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur, velut Tiberij tempora, quibus obtrita fuerunt ad viginti millia hominum caſu theatri apud Tarracinam. Ita autem Virgilij & Liuij gloriæ inuidit, vt paulùm abfuerit, quin eorum ſcripta & imagines ex omnibus bibliothecis amoriet: quorum alterum, vt nullius ingenij minimæque doctrinæ: alterum, vt verboſum in hiſtoria, negligentemque carpebat. Dicebat Senecam harenam eſſe ſine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, à Tiberio in carcerem coniectum, quod Herodem accuſauit, liberat: & regem Iudææ facit: ipſum autem Herodem perpetuo exilio Lugdunum relegat: Seipſum verò in Deos transfert: imagines in templo Hieroſolymitano collocat. Poſtremò autem à ſuis tandem necatur, Imperij anno tertio, menſe decimo. Duo libelli in ſcriptis eius reperti ſunt: quorum alteri pugio, alteri gladius pro ſigno erat impreſſus. Ambo lectiſsimorum virorum vtriuſque ordinis ſenatorij & equeſtris nomina & notas continebant morti deſtinatorum. Inuēta eſt & ingens arca variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæſare iubente demerſis, infecta maria tradūtur, nō ſine magno piſciū interitu, quos euectos in proxima littora paſsim æſtus eiecit. Libuit hominū mōſtra perſcribere, quo facilius appareret Deum vix potuiſſe tū retineri ab excidio orbis terrarū mūdique totius, niſi & filium miſiſſet, & Apoſtolos: quorum ſanguine humanū genus Lycaonem imitatum ab interitu redimeretur. Horū itaque tēporibus fuit Petrus ille, quem his verbis Chriſtus allocutus eſt: Beatus es Simō bar Iona, quia

Matth. 16.

S Petrus quo tempore Romam venit.

caro & ſanguis nō reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt: & tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam: ac tibi dabo claues regni cœleſtis, poteſtatemque ligandi & ſoluendi. Is verò omniū diligentiſsimus, vbi Aſiaticas eccleſias ſatis confirmaſſet, confutatis eorum opinionibus, qui circumciſionem approbabant, ſecundo Claudij anno in Italiam venit.

Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibriū reſeruauerat, imperium accipiens, quintus ab Auguſto Britanniam, quam neque ante Iuliū Cæſarem, neque poſt eum quiſquam attingere auſus eſt, in deditionē accepit. Orcadas inſulas Romano adiecit imperio: Iudæos tumultuantes Roma expulit, compreſſit & ſeditiones in Iudæa à quibuſdam pſeudo prophetis concitatas. Obtrita etiam ſunt triginta millia Iudæorum in portis Hieroſolymitani tēpli Azymorū diebus, Cumano eius iuſſu procurāte Iudæam. Laboratum eodē quoque tempore annonæ caritate vbiq; eſt, Agabo propheta tantam calamitatē prædicente. Ab

Acto 18.

Agabus prophet.

Acto 11.

externo hoſte ſecurus, perfecit aquæ ductum, cuius ruinas apud Lateranum cernimus, à Caio inchoatum. Emittere quoque Fucinū lacū eſt aggreſſus, nō minus compendij ſpe quàm gloriæ, cum quidam priuato ſumptu emiſſurū ſe pollicetur, ſi ſibi ſiccati agri concederentur. Per tria autem paſsuū millia partim effoſſo mōte, partim exciſo, cuniculū ægrè abſoluit poſt vndecim annos, triginta millibus hominū ibi ſine intermiſsione elaborātibus. Portum quoque Oſtiēſem, quē adhuc cū admiratione intuemur, extruxit, ducto dextra læuaq; brachio ad coercēdos maris fluct⁹. Meſſalina vxore conuicta probri interfecta, Agrippinam Germani fratris ſui filiā contra ius faſq; ducit vxorem, à qua poſtea imperij decimo-

quarto

quarto anno boletis veneno illitis necatur. Petrus itaq; Romam caput orbis terrarum tunc venit: & quod hanc sedem pontificali dignitati conuenientem cernebat, & huc profectum intellexerat Simonem magum Samaritanum quendã, qui præstigijs suis eo errotis iam deduxerat populum Romanum, vt Deus crederetur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes positum, ac Latinis literis sic scriptum: Simoni Deo sancto. Hic dum in Samaria esset, tamdiu se credere in Christum simulauit, quoad baptismum à Philippo vno ex septem diaconis acciperet, quo quidem postea in malam partem vtens, multarũ hæresium fundamenta iecit, cum Selene impudica muliere, quam sceleris sociam habuit, prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius ausus est: quem eius carmine primo mouere visa sunt. Verùm cum postea nihilominus puer iaceret, in nomine Iesu Petro iubente surrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, vidente populo se volaturum ex Capitolino monte in Auentinũ pollicetur, si Petrus subsequi vellet: ea ratione dignosci posse, vter ipsorum sanctior haberetur, & Deo charior. Cum iam volaret, rogatu Petri ad cœlũ manũ tendentis ac rogantis Deum, ne deludi magicis artibus tantũ populum fineret, Simon decidit, ac crus infregit: cuius dolore nõ ita multò post Ariciæ mortuus est. Nã eo post tantã ignominiã delatus à suis fuerat. Hinc Simoniaci hæretici originẽ habent, qui donũ Spiritus sancti emere ac vendere cõsueuissent: quiq; affirmabant creaturã nõ à Deo esse, sed ex superna quadã virtute prouenire. Cõuersus deinde ad propagandũ verbum Dei Petrus sermone & exemplo, rogatur à Romanis vt Ioanni cognomento Marco, eius in baptismate filio cõscribendi Euangelij negociũ tradat. Probata nanq; erat eius vita, probati mores. Is enim, vt Hieroymus ait, in Israël sacerdotiũ agẽs secundũ carnẽ Leuita, id est, additus vel appositꝰ, ad Christi fidẽ conuersus, in Italia Euangeliũ scripsit, ostendẽs quid generi suo deberet & Christo. Extant eius Euãgelia testimonio Petri cõprobata. Deinde verò in Aegyptũ missus, vt ait Philo Iudæus scriptor egregius, vbi docendo & scribẽdo Alexandrinam Ecclesiã optimè constituisset, doctrina ac moribus insignis, viij. Neronis anno Alexandriæ moritur, & sepelitur, in locũq; demortui Anianus suffi itur, Anno verò antea moritur & Iacobus, cognomẽto Iustus domini frater. Nam ex Ioseph & alia vxore natus erat: vel, vt alij volunt, ex sorore Mariæ Christi matris. Hic enim, vt Egesippus ait, apostolorum temporibus vicinus, in vtero matris sanctus fuit, vinũ & siceram nõ bibit, nil carnis degustauit vnquã, intonsus, nec balneo, nec vnguẽto vsus est, vestibus lineis tantũmodo indutus. Sancta sanctorũ ingressus, ita assiduè flexis genibus pro salute populi orabat, vt eius genua camelorũ more occalluerint. Verùm abeunte ex Iudæa Festo ipsius prouinciæ gubernatore, priusquã ei Albinus succederet, pontifex Ananus Anani filius, cõpellens publicè Iacobũ Christum Dei filium negare, recusantem lapidibus obrui iussit: qui cũ præceps de pinna templi deiectus esset, semiuiuus adhuc, & manus ad cœlum tendens pro persecutoribus oraret, fuste, quo fullones vtũtur, tandẽ necatur. Refert aũt Iosephus hũc tantæ sanctitatis fuisse, vt propter eius necem publicè creditũ sit, Hierosolymam esse subuersam. Hic est ille Iacobus, cui Dominus post resurrectionẽ apparuit, cuiq; panem benedicens ac frangens dixit, mi frater, comede panem tuũ, quia filius hominis è morte resurrexit. Annis verò triginta Hierosolymitanæ ecclesiæ præfuit, id est, vsq; ad septimum Neronis annum. Cuius sepulchrũ iuxta templum vnde deiectus fuerat, cũ titulo, Hadriani temporibus adhuc extabat. Mortuum quoq; Barnabam Cyprium, qui Ioseph Leuites cognominatus est, ante Petri martyrium constat. Hic enim cũ Paulo gentium Apostolus electus, vnam tantũ epistolam ad Ecclesiã pertinẽtem conscripsit, licèt ea quoq; inter apocryphas scripturas habeatur. Dissentiens item à Paulo ob Marcum discipulum, in Cyprũ proficiscitur Marco comite: vbi Christi fidem prædicans, martyrio coronatur. Paulus autem qui antea Saulus dicebatur, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giscalis originem ducebat: quo à Romanis bello capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigrauit: inde Hierosolymã ob studia legis missus, à Gamaliele viro doctissimo eruditur. Acceptis deinde epistolis à Pontifice tẽpli, eos persequens, qui Christũ verum Deũ

Acto 8. De Simone mago. Simoniaci. Acto 8. Marcus. Iacobus Domini frater. Iosephus anti. lib. 20 cap. 16. Hiero. ex Euangelio secundum Hebraeos. Barnab. Acto 4. Acto 13. Acto 15. Paulus apostolus. Acto 7.

Act. 9. esse profiteretur, Stephani prothomartyris neci interfuit. At verò cùm Damascum pergeret, Spiritu diuino ad fidem compulsus, vas electiõis vocari meruit:
Galat. 2. nomenq; à Paulo proconsule Cypri accepit, quem prædicatione ad fidem redegerat. Vnà deinde cum Barnaba multis vrbibus peragratis, Hierosolymam rediens, à Petro, Ioanne, Iacoboque gentium Apostolus eligitur. Hic autem post Christi mortem anno vigesimo quinto, id est, Neroniani Imperij secundo, eo-
Act. 27. dem tempore quo Festus procurator Iudeæ Felici successit, Romam vinctus, Aristarcho concaptiuo comitante, vt ciuis Romanus mittitur: vbi biennio in satis libera custodia manens, cum Iudæis quotidie disputabat. Dimissus tan-
Paul. quot Epistolæ. dem à Nerone & prædicauit multa, & scripsit. Extant eius decem ac quatuor epistolæ: ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad
Act. 28. Philippenses vna, ad Colossenses 1. ad Thessalonicenses 2. ad Timothæum 2.
Petri epistolæ. vna ad Titum, ad Philemonem altera: quæ ad Hebræos eius nomine fertur, incerta habebatur propter styli sermonisq; differentiam. Erant etiam olim, qui hanc & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi ascriberent. Scripsit & Petrus duas epistolas, quæ canonicæ nominantur. Secunda à plerisq; eius esse negatur, quod à stylo primæ dissideat. Verùm quia pluribus intentus esse non poterat, cùm orationi & prædicationi vacaret, duos Episcopos ordinauit, Linum scilicet & Cletum, qui sacerdotale ministerium Romano populo, & aduenis bene sentientibus exhiberent. His rebus intentus vir sanctissimus, tantum nominis sibi apud omnes comparauerat, vt iam ferè pro Deo coleretur. Hanc ob rem indignatus Nero, mortem hominis quærere: vnde Petrus monentibus amicis ad declinan-
Lib. 3. ca. 5. dam inuidiam & iram Principis, via Appia ab vrbe discedens, ad primum lapidem Christo, vt verbis Egesippi vtar, fit obuiam, quem quidem adorans rogat, Domine quò vadis? Tum Christus: Romam iterum crucifigi. Extat sacellum eo in loco, vbi hæc verba sunt habita. Tum Petrus de martyrio suipsius dictum existimans, quod in se Christus passurus videretur, ad vrbem rediit: ac statim Clementem Episcopum consecrat, eiq; cathedram & Ecclesiam Dei commen-
Verba Petri ad Clementem. dat his verbis: Eandem ego tibi potestatem ligandi & absoluendi trado, quam mihi Christus reliquit: spretis ac cõtemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione saluti hominum, vt bonum pastorem decet, consule. Cùm hæc autem ita disposuisset, non multò post vnà cum Paulo iussu Neronis necatur, vltimo eius anno, diuersis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terram verso, eleuatisq; in sublime pedibus: ita enim voluit: quod diceret se indignum esse, qui mortem Saluatoris imitaretur. Sepultus est autem in Vaticano via Aurelia secus hortos Neronis non longè à via triumphali, quæ ad Apollinis templum ducit. Sedit autem annis xxv. Paulus verò eodem die capite mulctatus, funeratur via Ostiensi, anno post mortem Christi trigesimo septimo. Hoc idem approbat Caius Historicus in Proculum quendam Cataphrygum disputans: Ego, inquit, trophæa Apostolorum habeo, quæ
Incendium tempore Neronis libro 15. ostendam: siue enim via Regali pergas, quæ ad Vaticanum ducit, siue Ostiensi trophæa eorum inuenies, qui hanc stabiliuêre Ecclesiam: duo certè fuêre, Petrus & Paulus. Præterea verò in iisdem Neronianis hortis multi cineres Sanctorum martyrum reconditi sunt. Nam cùm incẽdium tempore Neronis à cliuo Scauri ad Esquilias vsque sex diebus vagatum, multas fortunas ciuium consumpsisset, ac omnis culpa principi ascriberetur, ipse, vt ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus, falsos testes subornauit, qui id factum à Christianis causarentur. Vnde tot capti & interfecti sunt, vt ex eorũ cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicantur. Sunt tamẽ qui dicant illud incendium ab eo excitatum fuisse, vel vt Troiæ ardentis similitudinem cerneret, vel offensus deformitate veterum ædificiorũ, & angustiis flexibilibusq; vicorum, homo libidinosus, intemperans, sæuus, & auunculo Caligula omnibus in rebus nequior ac sceleratior. Nam & magnam partẽ senatus interfecit, & turpiter in scena videntibus omnibus cecinit ac saltauit. Tantæ præterea luxuriæ fuit, vt frigidis lauaretur vnguentis, retibusq; aureis piscaretur, quæ attrahere funibus purpureis consueuerat. Hęc omnia vitia principio Imperij sui ita occultauit; bonam spem

omni-

omnibus præ se ferret. Nam cum admoneretur, vt in supplicio cuiusdam capite damnati ex more subscriberet, Quam vellem, inquit, nescire literas. Splendidè tamen eum in vrbe, tum foris ædificauit. Nam & thermas suo nomine Romæ, & domum auream, & porticum trium milium passuum mira celebritate perfecit: & portum Antij, quem ego nuper mira cum voluptate inspexi, sumptuosissimis operis extruxit. Ad sæuitiam eius redeo, qua in Senecam præceptorem, in M. Annæum Lucanum poëtam egregium, in matrem Agrippinam, in vxorem Octauiam, in Cornutum philosophum præceptorem Persij, quem in exilium egit: in Pisonem, in omnes denique, qui aliquo in precio apud ciues suos erant, vsus est. Tandem verò populi Rom. iram & odium ita in se concitauit, vt ad pœnas quæsitus quàm diligentissimè sit. Quæ tales profectò erant, vt vinctus in publicum sub furca duceretur, & virgis vsque ad necem cæsus, in Tiberim proijceretur. Verum is fugiens ad quartum miliarium, in suburbano liberti sui inter Salariam & Nomentanam viam semetipsum interfecit, ætatis suæ anno trigesimo secundo, Imperij vero decimoquarto.

IN VITAM B. PETRI APOSTOLI, ET QVATVOR sequentium Pontificum Annotationes.

B. Platina, qui ante nonagesimum annum in vrbe vixit, sub Xysto Papa IIII. (à quo bibliotheca Pontificia, quam in Vaticano magna librorum copia instructam restituerat, præfectus fuit) vitas Romanorum Pontificum scribere aggressus, Damasum Papam, qui à Petro Apostolo initiū faciens, opus vsq; ad sua tempora perduxit, & qui eum suppleuerunt, auctores est sequutus. Hi fuère Anastasius Monachus, & S.R.E bibliothecarius, id est cancellarius, qui à Damaso ipso vsq; ad Nicolaum primū scripsit. Guillelmus alter Apostolicæ sedis bibliothecarius, qui ab Hadriano II. vsq; ad Alexandrū II. & Pandulphus Pisanus, qui à Gregorio VII. vsq; ad Honorium II. easdem vitas persecuti sunt. Martinus Polonus ordinis Cisterciensis à beato Petro incipiens, vsq; ad Honorium IV. vitarum opus edidit. Ex cuius libro quæ ab Innocentio II. vsq; ad Honoriū IV Damaso adiecta fuère, excerpta sunt. Quæ post eundem Honoriū, vsq; ad eunde Vrbanū IV. pertinent Theodoricus à Niem Germanus, qui diuturni schismatis tempore vixit, & de eo egregium volumen cōposuit, & alij quidā collegère. Qui deinceps ab Vrbano VI. vsq; ad Martinū V (eo enim vsq; vitarum liber, qui sub Damasi nomine circūfertur, perductus est) memoriæ prodiderint, incōpertum est. Ex his igitur omnibus auctoribus, adiūcto fratre Ptolemæo Lucensi ordinis Prædicatorum, qui sub Bonifacio VIII. Romanorum Pontificum res gestas insigni opere conscripsit, Platina quæ de Pontificum actis vsq; ad Eugenium IIII concinnauit, ad verbum ferè, stylo paululum elaboratiore, assumpsit Quibus externa & profana ex alijs scriptoribus interponens, opus illud, quod de Romanorum Pontificum vitis nuncupauit, constituit. Ab Eugenio deinde vsq; ad Paulum II quo in Pontifice operi finem imposuit quæ videre potuit, vel ab ijs, qui viderunt, audiuit, monumentis tradidit literarum. Vir suis pro temporum conditione satis diligens & eruditus. Cæterum, cùm in quibusdam rebus ab eo dissentiam (posterior enim hominum diligentia, multa quæ antè parum comperta fuerunt, inuenit) breuissimè omnia singulis in locis suggeram, de quibus mihi cum eo non admodum conuenit, quo rerum ipsarum clarior cognitio habeatur.

Atque ante omnia à prima quinque Pontificum successione, de qua maxima, tum inter Græcos & Latinos: tum inter Latinos ipsos controuersia est, scribendi initium faciam, cùm res sit meo iudicio necessaria & cognitu non indigna. Hanc porro quæstionem accurate in libro, quem de rebus gestis Romanorum Pontificum adidi, accuratius verò, & latius in historia Ecclesiastica tractaui, & quæ dixi multis argumentis, & veterum scriptorum sententijs confirmaui. Cuius tractationis summa, quam nunc breuitatis causa sine rationibus, argumentis, & auctoritatibus ipsis, referam, hæc est Petrum Apostolum post Christi mortem annos xxxiij. menses iij & dies aliquot vixisse censeo Si enim Christus xix anno Tib Cæsaris, ætatis suæ xxxiij mense iij olympiadis ccij quarto, Galba & Sylla consulibus, vt in fastorum commentarijs probaui, cruci affixus est. & Petrus nouissimo Neronis anno, Christi verò lxix. Auso & Capitone consulibus (vt D. Hieronymus & Damasus tradunt) occisus, profectò id, quod dixi omnino necesse est, totidem enim anni interiacent. Ex his nouem primis, vsque ad initium secundi anni Imperij Claudij, Petrum Iudæa nunquam excessisse, ex actis Apostolorū, & Pauli Epistola ad Galatas apertissimè constat: idem in Chronico refert Eusebius, & ego alibi multis rationibus probaui. Si igitur, vt inter omnes auctores conuenit, secundo Imperij Claudij anno (is decimus fuit à passione Christi) ex Agrippa vinculis diuinitus liberatus Romam venit, illud certè necessarium videtur, eum ante ad vrbem aduentum, Antiochiæ septem annis non sedisse, cùm antè ex Iudæa nunquam discesserit, sed hanc eius Antiochenam cathedram alio tempore fuisse Quam rem ex vetustissimorum auctorum testimonio sic constitui. Decimo post Christi passionem anno, qui adhuc secūdus erat Imperij Claudij, quanquam in fine, Petrus post annuam prædicationem, quam ex carcere liberatus ad vrbem peregrinando fecit, Romam xv Kalend. Februarij primū ingressus est. Vnde ea etiam die cathedra sancti Petri Romæ solennitas recens est restituta: à quo tempore vsque ad illius obitum anni plus minus xxv intersunt, quibus, & si eum Romæ sedisse veteres scribant, non tamen propterea sequitur, ipsum semper in vrbe commoratum esse. Nam septimo Claudij anno, quarto verò eius ad

vrbem aduentus.postquã Simone Mago extincto.Romanã Ecclesiam constituisset,edicto Claudiano,quo Iudæi pulsi sunt,Roma exire coactus (nullum enim adhuc inter Iudæos,& Christianos discrimen noscebatur) Hierosolyma reuersus est,Agrippa,cuius metu ex Iudæa aufugerat,iam mortuo.Ibi concilio Apostolorũ de abrogãda circuncisione,& morti beatißimæ Virginis interfuit.Inde Antiochiã,relicto Hierosolymis Iacobo Apostolo,profectus,septem ibidem annis,vsq; ad Claudij obitum, & Neronis Imperium permansit. Cuius Imperij initio Romam cum Marco Euangelista reuersus,Romanam dilabentem reparauit Ecclesiam,Linum,Cletum,in chorepiscopos siue coadiutores suos instituit, duas epistolas scripsit. Marcum,vt Euangelium scriberet,monuit.Peregrinatione deinde per vniuersam ferè Europam suscepta,Romam,Nerone in Christianos tanquam publici incendij auctores desæuiente,cum Apostolo Paulo rediens,nouißimo eius imperij anno, cùm Clementem Episcopũ Romanum,post se futurum delegisset,III.Kalend.Iulij Martyriũ crucis passus est,xxiiij. anno,mense V.& die xij. postquam primũ sub Claudio in Vrbem venerat.Hæc ego ex actis Apostolorũ, epist.Pauli ad Galat.cap.1.& 2. item Dionysio Corinthiorum episcopo,& Caio antiquo scriptore apud Eusebium lib.2.cap 25.historia Ecclesiastica,Iustino in Apologia ad Imp. Antoninum Pium,Irenæo lib.3.cap 1.& 3.Tertulliano pluribus in locis,Origene tomo,3. in Genesin,Eusebio Cæsariense lib.2.cap.25. & in chronico Damaso in vitis quatuor Pontificũ Petri,Lini,Clementis & Cleti,Hieronymo in libris de viris illustribus in martyrologio & contra Iouinianum Epiphania lib.1.Tomo 2.Genes.27.Lactantio lib.4.cap.2.Orosio lib.7.cap.6.& alijs vetustis auctoribus collegi.

S. LINVS.

2.Pont. Inus natione Tuscus,patre Herculaneo,ab vltimo Neronis anno vsque ad Vespasiani tempora peruenit:à consulatu Saturnini & Scipionis vsque ad Captionem & Rufum consules.

Galba imperator. Hoc autem interuallo imperârunt,sed breui tempore,Galba, Otho, Vitellius.Galba enim vir antiquißimæ nobilitatis in Hiberia imperator à militibus creatus,vbi Neronis mortem comperit,Romam confestim venit. Verùm cùm omnes auaritia ac segnitia offenderet,insidijs Othonis Romæ ad lacum Curtij iugulatur,septimo imperij sui mense,cum Pisone nobilissimo adolescente, quem in filium per adoptionem susceperat. Vir certè fuit vita priuata insignis militaribus ac domesticis in rebus. Sæpe tamen consul, sæpe proconsul, frequẽter dux fuit grauissimis bellis.Hũc vt laudem,facit M.Fabij Quintiliani doctrina,quem secum Galba ex Hispania Romam duxit. *Otho imperator.* Otho verò materno genere quàm paterno nobilior,vita priuata,mollis, quippe qui Neronis familiaris fuerat,inter tumultus,vt dixi,cædesq; inuasit imperiũ.Cùm autem ciuile bellum contra Vitellium in Germania imperatorem creatum molitus, tribus leuibus prælijs superior fuisset, vno ad Alpes,alio apud Placẽtiam, tertio ad Castorem, quarto apud Bebriacum superatur: vnde rerum desperatione sibimet manum iniecit,imperij sui mense tertio.At Vitellius familia magis honorata quàm nobili Romam veniens,ac imperio potitus,in omnem nequitiam, sæuitiam & ingluuiem prolapsus est. Nam tantæ voracitatis fuit, vt sæpius in die comederet, & vna cœna suo iussu duo milia piscium, & septem milia auium apposita sint. Verùm vbi comperit,Vespasianum apud Iudæam Palestinæ ab exercitu Imperatorem creatum,cum legionibus aduentare,primum deponere Imperium cõstituit: postea verò quibusdam animatus, sumptis armis, Sabinum Vespasiani fratrem cum Flauianis in Capitolium compulit:quo quidem succenso omnes concremati sunt.Quare superueniente Vespasiano,eum nullum veniæ locum sibi reliquisset,è cella palatij,in qua delituerat, turpissimè tractus per viã sacrã, nudus ad scalas gemonias ducitur, vbi excarnificatus in Tiberim proijcitur.

Hoc itaq; tempore Linus fuit Petri successor.Sunt qui hunc locum Clementi asscribant,& Linum ac Cletum prætermittant,quos non solùm historia, verũ etiam Hieronymi auctoritas reprehendit:Quartus,inquit,post Petrum Romæ episcopus Clemens fuit: siquidem Linus secundus, Cletus tertius sunt habiti, tametsi Latinorum pleriq; post Petrũ statim Clementem numerent: quem certè constat (tantæ modestiæ fuit) coëgisse Linum ac Cletũ ante se munus Pontificatus obire,ne posteris hæc principatus ambitio perniciosi exempli haberetur:licèt eidem Petrus,quasi ex testamento successionis locũ tradiderit. Linus vero ex mandato Petri cõstituit,ne qua mulier,nisi velato capite,templũ ingrederetur. Præterea verò ex sacris ordinibus in vrbe habitis, presbyteros decem & octo episcopos, xj. creat. Scripsit & res gestas Petri, maximè verò eius contentionẽ cum Simo-

Simone mago. Huius autem temporibus fuit Philo Iudæus natione Alexandrinus, qui multa ita eleganter & grauiter scripsit, vt dictum meritò sit, aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo. Is autem sua doctrina & elegantia Appionis temeritatem contra Iudæos ab Alexandrinis missam compescuit. Romæ verò imperante Claudio, consuetudinem cum Petro habuit. Inde multa de laudibus Christianorũ conscripsit. Iosephus quoq; Mathathiæ filius, & Hierosolymis sacerdos à Vespasiano captus, ac cum Tito filio rãtisper relictus, donec Hierosolymæ caperentur, Romam veniens, Iudaicæ captiuitatis libros septem patri ac filio obtulit, Lini Pontificatu, qui etiam in bibliothecam publicam repositi sunt, & auctor ipse ob ingenij gloriam statua ac meritò certe, donatus est. Scripsit & alios xxiiij. antiquitatum libros, à principio mundi vsque ad xiiij. Domitiani Cæsaris annum. Linus autem cum sanctitate & moribus in precio haberetur, dæmones fugaret, & mortuos in vitam reduceret, à Saturnino consule, cuius filiam à dæmonibus liberauerat, capitali supplicio afficitur: sepeliturque in Vaticano iuxta Petri corpus die xj. Calendas Octobris, cum sedisset in pontificatu annos vndecim, menses tres, dies xij. Sunt qui scribant, Gregorium episcopum Ostiensem corpus sanctissimi Pontificis Ostiam ex voto transtulisse, & in templo diui Laurentij magnificè collocasse. *Iosephus Matathia filius.*

S. CLETVS.

Cletus patria Romanus, de regione Vicopatritij, patre Aemiliano, adhortante Clemente pontificatus onus inuitus suscepit, licèt doctrina, moribus, & dignitate plurimum apud suos valeret. Fuit autem tẽporibus Vespasiani & Titi, à consulatu Vespasiani septimo & Domitiani quinto, vsque ad Domitianum & Rufum consules, vt Damasus scribit. *3. Pont.*

Vespasianus enim, vt antea dixi, Vitellio succesit, bellumq; Iudaicũ biennio ante protractum, Tito filio commendauit, quod quidẽ biennio pòst constantissimè absoluit. Nam capta Iudęa, euersis Hierosolymis, temploq; solo æquato, ad DC. millia hominum interfecta referuntur: licèt Iosephus Iudæus eo bello captus ac vita donatus, quod & morte Neronis, & Vespasianum Imperatorẽ breui futurum prædixerat, vndecies centena millia ferro ac fame eo bello perijsse scribat: captaque ad cẽtum millia, ac publicè venundata. Nec id verò dissonum videri, cum referat Azymorum dies tum fuisse, quo tempore ex omni Iudæa Hierosolymam tanquam in publicum carcerem: tum vel maximè die Phase, quo Christum occiderunt, sunt profecti, daturi pœnas, & frequentis cõtra populum Romanum defectionis, & sceleris atque perfidiæ, qua Christum innocentem perimêre. Deuictis itaque Iudæis, triumphârunt pater & filius, eodem curru vecti, subsequente Domitiano equo albo insidente. Extant adhuc in via noua huius triumphi monimenta: apparent insculpta candelabra, apparent tabulæ veteris legis è templo ablatæ, & in triumphum ductę, hac etiam in victos humanitate vsus, vt omnes qui ex familia Dauid superfuissent, velut ex regia stirpe cõquisitos in precio habuerit. Idem quoq; imperio semper modestissimè vsus est. Tantæ enim lenitatis & clemẽtiæ fuit, vt reos etiam maiestatis, verbis tantũ castigatos dimitteret: petulantium & loquaciũ dicta contemneret, offensarum & inimicitiarum immemor. Colligendarum tamen pecuniarum nimiũ studiosus habitus est, licèt ex alieno non raperet, eis denique pecunijs ad liberalitatem & magnificentiam vteretur. Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudij cœptum perfecit, & amphitheatrũ, cuius partem cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutem autem Titi filij tãti semper fecit, vt tumultuantibus quibusdam ob cupiditatem imperandi dixerit, Aut neminem, aut filium Imperio potiturum: & meritò quidem, cum ob virtutem & integritatem animi, Titus amor & deliciæ humani generis haberetur. Nã & eloquentissimus in pace, & fortissimus in bello, & clementissimus in delinquẽtes est habitus: ità comis & liberalis, vt nulli quicquam negaret. Hoc cum reprehenderent amici, respondisse fertur: Neminem à vultu principis tristem discedere oportet. Addidit & illud, recordatus quod nihil cuiquã muneris dedisset, amici, diem perdi-

us in tertio historiæ suæ volumine coarguit. Peruenisse autem ad hæc vsque tempora Ioannem Apostolorum constat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic verò omnium nouissimus Euangelium scripsit, ac ea confirmauit, quæ à Matthæo, Marco, Luca conscripta fuerant. Ferunt & id ob eam rem à Ioanne postremo factum, quo Ebionitarum dogma consurgens infringeret, qui asserebant, & impudenter quidem, Christum ante Mariam non fuisse: eius enim diuinam naturam Ioannes explicat. Scripsit & alia multa, tum vero Apocalypsim, relegatus à Domitiano in Patmos Insulam, quo postea interempto, & actis eius ob nimiam crudelitatem à senatu rescisis, imperante Nerua Ephesum rediit: ibiq; vsque ad Traianum principem consilio & scriptis Ecclesias Asiæ sustentans, senio confectus, sexagesimo octauo post passionem Christi anno in domino quieuit. Clemens autem pietate, religione, doctrina multos ad fidem Christi quotidie traducebat. Quamobrē P. Tarquinius sacrorum princeps cum Mamertino vrbis præfecto Traianum in Christianos concitat. Cuius Imperio in insulam Clemens deportatur: vbi ad duo millia Christianorum ad secanda marmora damnatorum inuenit. Dum ibi verò aquæ penuria laboraretur, quam sexto milliario repetebant, Clemens collem haud longè positum conscendens, agnum vidit, sub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam scaturiebat, qua quidem & recreati omnes sunt, & multi ad fidem Christi conuersi. Hanc ob rem motus Traianus satellitibus suis quosdam mittit, qui Clementem in mare proijcerent, alligata ad collum ancora, cuius sacratissimum corpus non ita multò pòst ad littus delatum est: atque eo loci sepultum extructo templo, vnde fons diuinitùs emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. Kalend. Decembris, anno tertio Traiani principis. Sedem vero Petri retinens annis nouem, mensibus duobus, diebus decem, & regiones septem notarijs diuisit, qui diligenter res gestas martyrum scriberent: & habitis quoque de more sacris ordinibus Decembri mense, presbyteros decem, diaconos duos, episcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxij. sedes vacat.

Ioannes quando suum Euangelium scripserit.

ANNOTAT.

Si S. Clemens Papa, & martyr post Petri mortem episcopatum Romanum suscipiens, sedit annos ix. menses iiij & dies xxvi. vt in Damasi libro, ex consulatum ordine elicitur idemq; Eusebius in annorum numero confirmat, illud profectò necesse est, eum non sub Traiano, vt Platina tradit, sed Vespasiano relegatum esse. Quum præfectus Vrbi Christianis tanquam Iudaizantibus parum tunc æquus fuisset, nam Vespasianum Augustum aliquid ijs molestiæ intulisse, non memini me legisse. obijt autem auctore Damaso, Vespasiano Augusto vij. & Tito Cæsare v. consulibus. Is fuit annus imperij Vespasiani octauus.

Clementis verò Pontificatus mense tertio, ix Kalend. Octobris, eodem quo Petrus anno, Linus Chorepiscopus siue Petri in Episcopatu Romano coadiutor interfectus est, sacerdotij sui anno xij. mense iiij. vt auctor est Damasus.

Clementi porrò, in exilio vita functo, Cletus chorepiscopus, siue coadiutor alter ei superstes, anno salutis lxxvij sub Vespasiano Imperatore successit, seditq;, vt ex Damasi consulatibus, & fastis intelligitur, annos vi. menses v. & dies iij. Post cuius mortem, septimo vacantis sedis die, iiij. nonas Maij, anno Christi xxciiij Imperij Domitiani secundo, Anacletus Romanam sedem obtinuit, seditq; annos xij. menses ij & dies x. Hæc ex Damaso in horum Pontificum vitis, Ioanne Papa III. in quadam epistola decretali ad episcopos Germaniæ & Galliarum & fastis consularibus.

Qua ratione fit, vt nullo pacto audiendi sunt auctores quidam tam Græci, quàm Latini, qui Cletum cum Anacleto confundunt, quum tam ex Damaso, quàm ex ecclesiastica traditione quam omnibus scriptoribus, hac in re præpono, manifestè liqueat, Cletum ab Anacleto nomine, Patre, Patria, rebus gestis, mortis tempore, & die diuersum esse. Ille enim fuit natione Romanus, Aemiliani filius, sub Vespasiano creatus, & initio imperij Domitiani VI Kalend. Maij occisus: hic vero natione Græcus, patria Atheniensis, patre Antiocho, & nouissimis Domitiani temporibus III. Idus Iulij interfectus, vtriusque etiam tanquam diuersi festum diem sancta Mater Ecclesia adhuc diuersum celebrat.

S. ANACLETVS. I.

ANacletus natione Græcus, patria Atheniensis, Antiocho patre natus, Clementi succedit, Neruæ Traiani temporibus. Nerua enim moderatæ vitæ, tum publicæ, tum priuatæ princeps, æquissimum se atque vtilem reip. præstitit. Præterea verò eius opera ex senatus decreto Domitiani acta abrogata

5. Pont.

Nerua Imperator.

gata ſunt, vnde multi ab exilio rediêre. Pleriq; verò bona ſua, quibus antea ſpoliati fuerant, huius beneficio recepêre. At Nerua cum iam ſenio premeretur, & mors inſtaret, reip. cauens, Traianum principem in filium per adoptionem accipiens, ſecundo & ſeptuageſimo ætatis anno moritur, Imperij verò ſui anno primo & menſe quarto.

Nerua itaque Traianus, genere Hiſpanus, cognomento Crinitus, imperium accipiens, militari gloria, vrbanitate, & moderatione omnes principes ſuperauit. Nam fines imperij longè & latè diffudit, Germaniam Tranſrhenanā in priſtinum ſtatum reduxit, Daciam & multas trans Danubium gentes imperio Romano ſubegit, Parthos recepit, Albanis regē dedit, trans Euphratem & Tigrim prouincias fecit, Armeniā, Aſſyriam, Meſopotamiam, Seleuciam, Cteſiphontem, Babylona, vicit & tenuit, vſque ad Indiæ fines, & mare rubrum acceſsit, in quo etiam claſſem conſtituit, qua Indiæ fines vaſtaret.

Anacletus autem inſtitutis & moribus Eccleſiam Romanam cōfirmaturus, conſtituit ne præſul, néue clerici barbam vel comam nutrirent, néue epiſcopus à paucioribus quàm à tribus epiſcopis ordinaretur: vtq; clerici publicè, non priuatim, ad ſacros ordines aſciſcerētur. Omnibus quoq; fidelibus præcepit, vt peracta conſecratione communicarent, qui verò nollent, è ſacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Chriſtiana reſp. Quare Traianus veritus ne quid detrimenti Romanum imperium inde caperet, tertiam perſecutionem in Chriſtianos conceſsit, qua quidē multi interemptiſunt: maximè verò Ignatius, Antiochenæ Eccleſiæ tertius poſt Petrum epiſcopus, qui captus & damnatus ad beſtias, dum Romam à ſatellitibus traheretur, quos decem leopardos vocat, omnes Chriſtianos in itinere oratione vel literis in fide confirmabat: Sic inquiens, vt Ieſum Chriſtum inueniam, ignis, crux, beſtiæ, confractio oſsiū, & totius corporis contentio, & tormēta diaboli in me veniant, dummodo Chriſto fruar. Cum aūt iam audiret leonum rugitum, frumentum ſum, inquit, dentibus beſtiarum molar, vt panis mundus inueniar. Moritur autem vndecimo Traiani anno, eiuſq; reliquiæ Antiochiæ iacent extra portā Daphniticam. At verò Plinius Secundus, qui tum prouinciam gubernabat, miſericordia ob multitudinem interemptorum motus, ad Traianum ſcribit: Innumera hominum millia quotidie obtruncari, in quibus nihil omninò ſceleris deprehenderetur, aut aliquid, quod Romanas leges offenderet, niſi hoc ſolum quod antelucanos hymnos Chriſto cuidam canerent Deo: adulteria verò aut huiuſmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permotus Traianus, reſcribit, Chriſtianos quidem non eſſe requirendos, oblatos tamen puniri oportêre. Petijt etiam illo tumultu Simeon Domini conſobrinus, Hieroſolymitanus epiſcopus in cruce poſitus, filius Cleophæ, qui centum & viginti compleuit annos. Hæc autem quæ dixi, ſub hoc Pontifice geſta ſunt, non autem ſub Cleto, vt Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ libro oſtendit. Damaſus enim Cletum ab Anacleto patria, & genere, mortis differre oſtendit. Nam Cletus natione Romanus, ſub Domitiano: Anacletus verò Athenienſis, ſub Traiano principe moritur. Hic autem & memoriam Petri compoſuit, & ſeorſum à plebe loca vbi martyres ſepelirentur aſsignauit: & factis ordinibus ſemel menſe Decembri habitis, presbyteros quinque, diaconos tres, epiſcopos diuerſis in locis ſex numero creauit, quo quidem vltimo ſupplicio perempto, vacat epiſcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis nouem, menſibus duobus, diebus decem.

ANNOTAT.

Poſt S. Anacletum, Romanus Pōtifex quartodecimo Domitiani anno creatus eſt Euariſtus, cui imperij Traiani duodecimo ſuffectus eſt Alexander. Qui decimonono eiuſdem principis anno moriens, ſucceſſorem habuit Xyſtum Ex Damaſo, Euſebio in chronicis, hiſtoria Eccleſiaſtica libro tertio. & faſtis conſulum. Caterùm cum in ſingulorum ferè Pontificum annis à Platina diſſentiam, qui eos longa, difficili, & operoſa ſupputatione formaui, & nimis faſtidioſum eſſet vnicuiq; Pontifici, meam ſententiam adiungere, in libri fine breuem omnium Romanorum Pontificum catalogum cum annorum, quibus vnuſquiſq; ſedit, numero adijciam, ex vetuſtis. probatiſq; auctoribus à me conſtitutum. Quæ omnia poſtea latius explicabo in meo de Romanorum Pontificum rebus geſtis libro, quem haud ita multò pòſt ſum publicaturus.

S. EVA-

S. EVARISTVS.

EVaristus natione Græcus, patre Iudæo, nomine Iuda, ex Bethleem ciuitate, ad Traiani tempora peruenit. *6 Pont. Traianus Imperator.*

Cuius principis ob singularem iustitiam & humanitatē libenter mentionem facimus. Nam vbique terrarum ita se æqualem omnibus præbuit, vt vsque ad Iustiniani tempora in creatione principum sit acclamatum, Felicior sit Augusto, ac Traiano melior. Præterea verò tantæ comitatis & humanitatis fuit in visendis ægrotis, salutandis amicis, celebrandisque passim festis diebus, inuitantiumque conuiuijs, vt ei tanta benignitas vitio daretur. vnde dictum illud Imperatore dignum prodijt: Talem priuatis Imperatorem esse oportere, quales sibi priuatos optat habere. Honores autem, diuitias, facultates, præmia benemerentibus æquè distribuit. Nulli quicquam iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculosa, tuto & saluberrimo opere composuit. Portum Anconitanum, ducto præalto & lato muro ad coërcendos maris fluctus, muniuit. Nihil in vita agens, nihil cogitans, quod ad communem vtilitatem non pertineret. Hac tanta gloria belli domique parta, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatem profluuio ventris perijt, anno Imperij eius decimo octauo, mense sexto: cuius ossa Romam postea delata sunt, & in vrbe sepulta vrna aurea in foro, quod ipse struxit sub columna cochlide, quam adhuc cernimus: cuiusque altitudo centum & quadraginta pedum est.

At Euaristus (vt Damasus ait) titulos in vrbe Roma presbyteris diuisit, & septem diaconos in ordinem redegit, qui custodirent episcopum prædicantē propter stylum veritatis. Idem constituit, ne plebis in episcopum accusatio reciperetur. Ordinationes ter habuit mense Decebri, ac presbyteros sex, diaconos duos, episcopos per diuersa loca numero quinque creauit. Huius tempore Papias fuit, Ioannis auditor, Hieropolitanus episcopus, qui non tantùm historia, veterum discipulorum Domini, quantum voce Aristonis & senioris Ioānis adhuc viuentis, delectatus est. Vnde apparet ex ipsa nominū dinumeratione, cum omnium ferè Apostolorum mentionem fecisset, alium esse Ioannē, qui inter Apostolos locatur: alium seniorem Ioannem, quem post Aristonem numerat, qui certè doctissimus est habitus: quē, etiam multi secuti ob doctrinā sunt, vt Irenæus, Apollinaris, Tertullianus, Victorinus Pictauiēsis, Lactātius Firmianus. Quadratus quoq; Apostolorum discipulus, ecclesiam Dei tum periclitātem, fide & industria sua quoad fieri potuit, sustentauit. Nā cum Hadrianus tum Athenis hyemem agens, symmystesq; Eleusinæ omnibus pene sacris initiatus, occasionem sæuiendi in Christianos dedisset, Quadratus ipse librū Hadriano porrexit de honestate religionis Christianæ cōpositum, plenū fidei & rationis. Idem fecit Aristides Atheniensis philosopus, sub pristino habitu Christi discipulus: volumen nanq; nostri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus Hadriano principi obtulit. His autem apologeticis libris factū est, vt Hadrianus iniustū fore existimans, Christianos indicta causa vbiq; occidi, Minutio Fundano Asiæ proconsuli scripserit, neminem occidendū, nisi de accusatore & crimine constaret. Euaristus aūt (vt quidam tradūt) martyrio coronatur vltimo Traiani principis anno. Sed melius censent, qui sub Hadriano nondū in Christianos placato, id ei contigisse scribunt. annis enim nouem sedit, mensibus decem, diebus duobus. Sepultus est autem Euaristus in Vaticano apud beati Petri corpus, sexto Calendas Nouembris. Vacat tum sedes dies xix.

S. ALEXANDER I.

ALexander patria Romanus, patre Alexandro, ex regione Caputtauri, iuuenis ætate, moribus senior, vsque ad Aelij Hadriani tempora peruenit. *7. Pont.*

Hadrianus enim consobrinæ Traiani filius, imperium accipiens, primo quidem Christianis aduersatus est, postea (vt deinceps dicetur) cognita eorum religione & pietate, in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus, pater patriæ statim appellatur: eiusq; vxor Augustæ nomen susce-

Hadrian. Imperator

pit. Vtraq; verò lingua eruditiſſimus, & leges multas cõpoſuit, bibliothecã inſignem Athenis retulit, Plutarchi Cheronæi, Xyſti, Agathoclis & Enomai philoſophorũ doctrina ac familiaritate delectatus. Athenienſibus aũt leges petẽtibus, ex Draconis & Solonis ſententia iura cõpoſuit. Idem quoq; ſacris Eleuſinæ initiatus, multa Athenienſibus dona cõtulit, eorũq; pontẽ reſtituit, quẽ Cephyſus fluuius inundatus alluuione diſſoluerat. Fecit & Romæ ſui nominis põtem, qui adhuc extat, & ſepulchrũ in Vaticano apud Tiberim, quo nũc Pontifices pro arce vtuntur. Tiburtinam quoq; villam miro ſumptu ædificauit, quæ quidẽ hodie Tibur vetus appellatur, in eaq; prouinciarũ & locorũ celeberrima nomina inſcripta erant. Peluſium aũt veniens, Pompeij tumulum magnificẽtius extruxit: murũ duxit in Britannia octoginta millia paſſuũ, qui batbaros Romanosq; diuideret. Septicio Claro prætorij ſui tum præfecto & Suetonio Tranquillo epiſtolarũ magiſtro, multiſq; alijs, qui apud Sabinam vxorem iniuſſu eius familiarius ſe tunc egerant, quàm reuerẽtia domus aulica poſtularet, ſucceſſores dedit.

At verò Alexander Romanus Pontifex, primus ob memoriã paſſionis Chriſti in ſacrificio addidit, Qui pridie quàm pateretur, vſq; ad hanc clauſulam, Hoc eſt corpus meum. Inſtituit item, vt aqua, quam ſanctã appellamus, ſale admixta interpoſitis ſacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Voluit quoq; aquam admiſceri vino in cõſecratione ſanguinis & corporis IESV Chriſti, quo ſignificatur Chriſtum Eccleſiæ coniunctum eſſe. Oblationem quoque ex azymo, non autem ex fermentato, vt antea, fieri mãdauit: quia hoc modo purior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occaſio auferretur. Huius verò temporibus fuit Agtippa cognomento Caſtor, qui Baſilidis hæretici volumina in euangelium ſcripta, ſua doctrina mirificè cõfutauit: Barcaban & Marcob eius prophetas, cõficta ſcilicet ad terrorem nomina, & Deum Maximum eiuſdem Abraxan, deridens. Mortuus eſt aũt ea tempeſtate Baſilides: qua & Cochebas dux Iudaicæ factionis, Chriſtianos varijs ſupplicijs perſecutus eſt. Huius verò atq; Iudæorum omnium pertinaciam Hadrianus Imperator vltima cæde perdomuit, præcepitq; ne cui Iudæo facultas introeundi Hieroſolymam daretur, Chriſtianis tantummodo ciuitate permiſſa, quam mœnibus & ædificijs inſtaurans, de ſuo nomine Aeliam appellauit. In eadem vero ciuitate Marcus ex gentibus primus epiſcopus conſtituitur, ceſſantibus iis, qui fuerant ex Iudæis. Huius quoque Pontificis tempore martyrium pro fide Chriſti Saphyra Antiochena, & Sabina Romana mulier paſſæ ſunt: & Fauorinus, Palæmon, Herodes Athenienſis, Marcus Byzantius rhetores inſignes habentur. At Alexander poſt ordinationes tres, quas habuit menſe Decembri, quibus presbyteri quinque, diaconi tres, epiſcopi per diuerſa loca quinque creati ſunt, martyrio coronatur cum Euentio & Theodulo diaconis, ſepeliturq; in via Nomentana, vbi interfectus eſt ſeptimo ab vrbe milliario, V. nonas Maij. Sedit annis X. menſibus vij. diebus duobus. Vacauit autem ſedes dies vigintiquinque.

Agrippa cognomẽto Caſtor.

S. XYSTVS I.

8. Pont. aliás Bibulum.

Yſtus natione Romanus, patre Paſtore: vel vt alij volunt, Heluidio, fuit Hadriani tempore, vſque ad Verum & * Anniculum conſules.

Quem quidem Hadrianum inter bonos principes numerandum cenſuimus. Liberales enim, ſplendidus, magnificus, ac clemẽs fuit. Nam & ſeruum in ſe gladio furentem, medicis curandum tradidit, & ægrotos bis térue in diem inuiſit, & Alexandriam à Romanis euerſam ſua inſtaurauit impenſa: Romæ Pantheon reſtituit, ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos verſus feciſſe dicitur:

Animula, vagula, blandula,
Hoſpes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula:
Nec, vt ſoles, dabis iocos.

Mori-

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij. Imperij sui anno, ac sepelitur Puteolis in villa Ciceroniana. Xystus autem rei diuinæ (vt par erat) curam gerens, constituit ne à quoquam, nisi à ministris sacrorum, mysteria & vasa sacra tangerentur, maxime verò à fœminis: néue, quod sacerdotes corporale vocāt, ex alio quàm ex lineo panno, & quidem putissimo, fieret. Idem censuit, ne episcopi ad sedem apostolicam vocati, redeuntes à suis reciperentur, nisi secū deferrent literas plebem salutantis. In celebratione verò mādauit, vt Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus Deus sabaoth, cantaretur. Nuda primo hæc erant, & omnia simpliciter tractabantur. Petrus enim vbi consecrauerat, oratione pater noster, vsus est. Auxit hæc mysteria Iacobus episcopus Hierosolymitanus. auxit & Basilius, auxêre & alij: Nam Cælestinus Missæ introitum dedit, Gregorius Kyrieeleyson, Gloria in excelsis Deo Telesphorus, collationes Gelasius primus, epistolam & euangelium Hieronymus. Alleluia verò sumptū est ex ecclesia Hierosolymitana. Symbolum in concilio Niceno: Mortuorum autem commemorationē Pelagius inuenit. Thus Leo tertius, Osculum pacis Innocentius primus. Vt caneretur Agnus Dei, Sergius Pontifex instituit. Cū verò Xysti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirentur, qui nomen Christi profiteri auderent, & Galli Christiani præsulem sibi deposcerent, eò Peregrinum Romanum ciuem misit, qui confirmatis in fide Gallis, Romam rediēs, vltimo supplicio afficitur in via Appia, eo loci vbi Christus discedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatum, apud sepulchrum Petri reconditur. Aquila quoq; Iudæus natione Ponticus, cum Priscilla vxore edicto Claudij discedens, vsq; ad hæc tempora (vt nonnulli aiunt) superuixit, secundus Mosaicæ legis interpres, post illos lxx. qui Philadelphi temporibus fuêre. At verò Xystus vbi ordinationes ter mense Decembri habuisset, quibus presbyteros xj. diaconos vndecim, episcopos per diuersa loca iiij creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrū sepelitur. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus viginti vno. Vacat tum sedes biduo tantum. *Aquila & Priscilla.*

S. TELESPHORVS.

TElesphorus natione Græcus, ex patre Anachoreta, Antonini Pij temporibus fuit. *9. Pont.*

Cuius quidem imperatoris paternum genus è Gallia Cisalpina originem habuit. Imperauit autem cum filijs Aurelio & Lucio annis ij. ac viginti, mensibus tribus, tanta cum modestia & benignitate, vt meritò Pij cognomentū adeptus sit, ac pater patriæ appellatus. Nulli enim vnquam tum priuatum, tum publicè acerbus fuit: aut in redimēdis pecunijs, aut exactione tributi, quod quidem interdum ita remisit, vt cautionibus incensis omnium debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicā? Qui religione, pietate, gratia, humanitate, clementia, iustitia, modestia cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia comparari potest. Is præterea cum Tiberis inundatione plurima Romæ vexasset ædificia, tum priuata, tum publica, sua impensa ciues in restituenda vrbe liberalissimè iuuit. Tarracinensem quoq; & Caietanum portum miris operibus, vt nunc etiam apparet, restituit. Eius quoq; impensa erectam esse columnam illam cochleam putârim, à qua vrbis celeberrima regio nomen accepit. *Antoninus Pius.*

Telesphorus autem quem diximus Xysto successisse, cōstituit, vt septem hebdomatibus ante Pascha ieiunium obseruaretur: vtq; in natali IESV Christi nocte tres Missæ celebrarētur: prima in dimidio noctis, quo Christus in Bethleem nascitur: secunda, illucescente aurora, quando à pastoribus cognitus est: tertia, eadem hora diei, qua nobis dies redemptionis & veritatis illuxit, cùm omni reliquo tempore ante horam tertiam celebrare interdictum esset, qua hora Dominus noster in crucem ponitur, vt Marcus ait. Cōstituit item, vt ante sacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelsis Deo. Huius temporibus multum elaborarit pro fide Christi Iustinus philosophus ex Neapoli vrbe Palestinæ, qui & Antonino Pio principi, ac filijs eius librum dedit cōtra gentes scriptum, & dialogum contra Tryphonem principem Iudæorum habuit. Inuectus est & in Mar-

cionem, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterū iustum Dominū asseruit, tanquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Crescentem Cynicum vt gulosum, mortis timidum, luxuriæq; ac libidinum appetentissimum, Christiq; blasphemum: cuius insidijs ad extremum circunuentus pro dignitate Christiani nominis sanguinem fudit. Hunc autem Iustini hostem non philosophum fuisse, sed Philopompum, id est, amatorem arrogātiæ scribit Eusebius. Eodē quoq; tempore inualuisse Valentinianā hæresim cōstat. Hi quidem Valentini cuiusdam Platonici sectatores, dicebant Christum de corpore Virginis nil sumpsisse, sed per eam tanquam per fistulam quandam purum transijsse. Photinus aūt tum Lugdunēsis episcopus, vir certè singularis virtutis & doctrinæ (vt ait Isidorus) iam nonagenarius, martyrij coronam cōstanti animo perpessus est. At verò Telesphorus cum ordinationes quatuor mense Decembri habuisset, creassetq; presbyteros quindecim, diaconos octo, episcopos tredecim, martyrium subiens, apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur. Sedit annis vndecim, mensibus tribus, diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Valentiniana hæresis.

S. HYGINVS.

10. Pont.

Yginus natione Græcus, patria Atheniensis, patre Philosopho, Antonino Pio imperante, Telesphoro successit.

Laudes Antonini Pij Imp.

Addere verò aliquid etiam de laudibus Pij, antequam ad Hyginū veniam, hominis virtus me cogit. Qui adeo moderatæ gloriæ fuit in re militari, vt defendere magis prouincias quàm augere studeret: vtq; hanc Scipionis sententiam sæpius vsurparet ac diceret, Malle se vnum ciuem seruare, quàm mille hostes occidere, contra Domitiani institutum, qui populi Romani exercitum hostibus obijciebat, quò rarior in patriam reuerteretur, adeo multitudinem oderat, & reformidabat ob eius sæuitiam. Tantæ autem iustitiæ Pius fuit, vt multi reges, multæq; nationes positis eius iussu armis, ad hominem controuersias suas, litesq; deferrent, eiusdem sententiæ statim parerent. Ob hæc autem merita quæ maxima sunt, populus Romanus mortuo & flaminē, & circenses, & templum, & sodales Antonianos, lachrymantibus omnibus, constituit.

At Hyginus vrbis Romæ episcopus, tùm maximè clerum prudenter in ordinem redegit, gradus distribuit, instituitque ne templa sine celebratione dedicarentur, néue augerentur diminuerenturque sine arbitratu metropolitani vel episcopi. Vetuit item ne tigna, reliquáue materies ad ædificanda templa congesta, in prophanos vsus conuerteretur, posse tamen ad structuram alterius templi vel cœnobij, concedente episcopo, transferri. Voluit item vnum saltem patrimum vnámue matrimam baptismo interesse: sic enim eos appellant, qui infantes tenent dum baptizantur, licet reuera patrimus & matrima aliud significent. Est enim patrimus (teste Festo) qui cum pater sit, patrem adhuc habeat: idem de matrima dicendum est. Instituit præterea ne metropolitanus episcopum prouinciæ suæ alicuius criminis reum faceret & damnaret, nisi prius à prouincialibus episcopis causa discussa & cognita fuisset. Sunt tamen qui hoc postremū Pelagio Pontifici ascribant. Huius quoq; tempore fuit & Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus, Smyrnæus episcopus ab eo creatus, ac totius Asiæ religione & doctrina tùm facile princeps. Is autem Romam veniens, plurimos fidelium Marcionis & Valentini falsa persuasione deceptos, ad fidem reduxit. Cum autem Marcio fortè huic obuiam factus, diceret, mé ne cognoscis? Respondit, cognosco quidem primogenitum diaboli. Negabat enim patrem Christi Deum esse Creatorem, qui per filium mundum fecerat. Postea verò imperante M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecutione Smyrnę sedente proconsule, igni crematus est. Melito quoq; Asianus Sardensis episcopus, Frontinusque oratoris discipulus, librum de doctrina Christiana M. Antonino tradidit. Huius ingenium Tertullianus mirum in modum laudat: dicitque à plerisque nostrorum prophetam habitum esse. Scripsit & Theophilus Antiochensis ecclesiæ episcopus librum contra Marcionem, imperante M. Antonino: scripsit & librum cōtra Hermogenis hæresim, qui materiam nō naturam intro-

Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus.

introducens, Deo non autem naturæ eandem comparauit, materiam elementorum & Deum appellans. Hyginus autem bene de Ecclesia Dei meritus, cum ordinationes ter Decembri mense habuisset, creasserque presbyteros quindecim, diaconos quinq;, episcopos sex, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur tertio idus Ianuarij. Sedit annos quatuor, menses tres, dies quatuor. Sedes autem quatriduo tum vacat.

ANNOTAT.

A S. Petro Apostolo vsque ad Thelesphorum omnes Pontifices ob Christi confessionem capitis pœnas dedisse Damasus auctor est. Vulgo etiam traditur, omnes quotquot deinde fuerunt episcopos Romanos vsque ad sanctum Siluestrum martyrio vitam finisse, quod (salua semper veritate) à veteribus historicis traditum non reperio. Quin etiam non semper quæstiones capitis in Christianos exercebantur. Traianus rescripto suo inquisitionem in nos fieri prohibuit. Hadrianus, Pius, & Marcus neminem, quod Christianus esset, in ius uocari voluerunt, vt ex ipsorum rescriptis, quæ adhuc extant, constat. Et quanquam populorum, vel præsidum rabie eiusmodi decreta, quæ Christianis fauere videbantur, sæpe infringerentur, & ipsi in Christianos atrocißimè desæuirent, non tamen perpetua erat persequutio, nec semper crimen capitale censebatur Christiani nomen. Hyginus, & Pius, in optimi Principis Antonini Pij tempora inciderunt, quem & persequutiones in nos cohibuisse, & Christianis æquum fuisse refert in epitoma Dionis Xyphilinus. Martyrij insuper ipsorum nulla in Damasi libro mentio est. Insuper extat in bibliotheca Pontificum Vaticana vetustißimus liber ante sexcentos annos in membranis scriptus, in quo omnes Romani Pontifices vsque ad Siluestrum ij. exarati sunt, ab accuratißimo quodã scriptore collecti. in his ante S. Siluestrum Papam Anacletus, Eleutherus, Zephyrinus, Antherus, Dionysius, & Miltiades apertè & clarè confessores, reliquorum verò pauci martyres appellantur. Sunt enim aliquot, qui neque martyrij neque confessoris adiectionem habent. Porro autem omnes hi Pontifices fortè martyres dicuntur, quod & si violenta morte non decesserint, multa tamen pro Christi confeßione à furente plebe, & iniquis magistratibus, qui perpetuũ in Christianos odiũ retinebãt, paßi sint, sed eiusmodi à Beato Cypriano cõfessores video appellari.

S. PIVS I.

PIVS natione Italus, patria Aquileiensis, patre Ruffino, M. Antonini Veri tempora attigit, qui tum vnà cum L. Aurelio Commodo fratre annis decem & nouem imperium æquo iure administrauit. *11. Pont.* *Marcus Antoninus Verus imp.*

Bellum autem contra Parthos simul susceptum, admirabili virtute & felicitate gesserunt, de hostibusque triumphârunt. Verum non ita multò post apoplexiæ morbo è medio sublato Commodo fratre, Antoninus solus imperium obtinet: quem certè ob eius præstantem in omni genere virtutis animum, mirari facilius quàm laudare licet. Hic enim & quia à teneris annis eiusdẽ animi eiusdẽq; vultus in quauis fortuna semper est habitus, & quia benignitas naturæ cũ doctrina à Cornelio Frontone oratore habita, in eodẽ viro certabat, ab omnibus Philosophus meritò appellatus est Platonis sententia, quã semper (Capitolino teste) in ore habuit sæpius repetitam, tum demũ florêre ciuitates, si aut philosophi imperarent, aut imperantes philosophârentur. Adeo autẽ doctrinæ auidus fuit, vt imperator etiam Apollonium philosophum & Sextum Plutarchi nepotem, legẽtem audiuerit. Frontonis quoque præceptoris statuam honoris causa in senatu collocauit.

Hoc tempore Pius Pontifex consuetudinem & quidem magnam cum Hermete habuit, qui librum scripsit titulo pastoris insignitum. Quo quidẽ in libro angelus pastoris personam induẽs, ei mãdat, vt omnibus persuadeat pascha die dominico celebrari: quod etiã fecit. Cõstituit item Pius, ne hæreticus quispiã ex Iudæorũ hæresi susciperetur & baptizaretur. Rogatu primo Praxedis sanctißimę fœminę thermas Nouati in Vico patricij in honorem sororis suę diuę Pudẽtianę dedicauit: Multaq; dona huic tẽplo obtulit, ac sępius eodẽ in loco sacrificiũ Deo præstitit. Vbi & fontẽ baptismi cõstituit, ac benedicens consecrauit, multosq; venientes ad fidẽ in nomine trinitatis baptizauit. Illis quoq; pœnã cõstituit, qui negligentes sunt in attrectando Christi sanguine & corpore: Pœnitẽtiã (inquit) agant quadraginta dieb9, quorũ negligẽtia in terrã aliqd deciderit: si super altare, tribus diebus: si super linteum, quatuor: si in aliud linteum, nouem diebus. Vbicũq; deciderit, si recipi potest, lambatur: sin secus, aut lauetur, aut radatur: lotũ & rasum, aut comburatur, aut in sacrarium reponatur. Huius tẽpore in precio est habitus Apollinaris in Asia Hierapolitanus episcopus, qui insigne volumẽ de fide Chri- *Hermes.* *Apollinaris Asia Hierapolitanus.*

sti M. Antonino secundo tradidit. Scripsit & in Cataphrygas, qui tunc etiã cum
Priscilla & Maximilla insaniebant vaticinãtes, incipiente tamen Mõtano quo-
rum omniũ hæc erat opinio, aduentum spiritussancti non in apostolis, sed in se
traditum fuisse. Illis quoq; temporibus laudabatur & Tatianus vir doctissimus,
Tatianus hæreticus. quamdiu ab opinione Iustini martyris præceptoris sui non discessit. Nam postea
inflatus opinione sui, nouam hæresim condidit, quã postea Seuerus auxit, vnde
Seueriani appellati. Hi vinum non bibunt, carnes fastidiunt, & vetus testamẽtũ
ac resurrectionem non recipiunt. Præterea verò Philippus Cretensis episcopus,
Musanus contra hæreticos. præclarum contra Marcionem librum hoc tẽpore edidit. Nam (sicuti dixi) Mar-
cionistæ Cerdonis dogma sequebãtur. Scripsit & Musanus librum contra quos-
dam, qui ad Encratitarum hæresim declinabant: horum quidem opinio cum Se
uerianis cõuenit. Omnem enim coitum spurcũ putabant, cibosq; damnabant,
quos Deus generi humano proposuisset. At verò Pius vbi in ordinationib⁹ suis,
quę quinq; fuêre, mense Decembri presbyteros decem & nouem, diaconos vnũ
& viginti, episcopos decem creasset, moritur, & apud beati Petri corpus in Vati-
cano sepelitur, quinto idus Iulij. Sedit verò annis vndecim, mensibus quatuor,
diebus tribus. Vacauit tum sedes dies tredecim.

S. ANICETVS.

12. Pont. Nicetus natione Syrus, patre Ioanne de Vicomurco, vel (vt Damaso pla-
cet) Humisia, eiusdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio dixi-
mus.

Quem quidem Antoninum philosophia nequaquam à rebus in bello gerẽdis
retardauit. Nam Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas ingenti virtute
& felicitate vnà cum filio Cõmodo Antonino superauit, ac triumphum egit.
Iturus autẽ ad hoc bellum, cũ non haberet vnde stipendia militibus præberet ex-
hausto ęrario, omnem imperatoriam supellectilẽ, omnemq; ornatũ vxoris in
foro Traiani hastę subiecit. Verùm cùm postea superato hoste in patriã redisset,
emptoribus precia restituit. Nemini tamen molestus fuit, qui reddere empta no
luisset: parta victoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibusdam
prouincijs remisit. Fiscalium titulorum monumẽta in foro cõgesta cremari ius
sit. Leges seueriores nouis cõstitutionibus temperauit. His rebus gestis factũ est,
vt ab omnibus ita diligeretur amaretúrque, vt sacrilegi nomen incurreret, qui
eius imaginem domi non habuisset.

Anicetus autem ecclesiæ Romanæ consulens, ne moribus petulantium quo-
rundam labefactaretur, instituit ne clericus vllo modo comam nutriret secun-
dum Apostoli præceptum: néue episcopus cõsecrari posset à paucioribus, quàm
à tribus eiusdem ordinis viris, quod postea Nicæna synodus confirmauit. Vbi ve
rò Metropolitanus consecrandus est, omnes prouinciales interesse debent. Sta-
tuit præterea (vt Ptolomæus ait) ne episcopus crimen Metropolitani sui ad ali-
um, quàm ad primatem aut ad sedem apostolicam deferret, quod & dicta syno-
dus, & auctoritas summorum pontificum deinceps confirmauit. Eiusdem eti-
am institutum fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo primates nomina-
rentur. Hi autem meritò patriarchæ vocantur, ceteri autem archiepiscopi no-
minentur: vel (vt quidam volunt) Metropolitani. Huius temporibus Egesippus
laudator fidei nostræ fuisse dicitur, qui omnem à passione domini vsque ad su-
am ętatem ecclesiasticorum operum texuit historiam sermone simplici: vt quo-
rum vitam quàm diligentissimè obseruauit, eorum quoque dicendi genus imi-
taretur. Affirmat autem se Romam Aniceti tempore, decimi post Petrum epis-
copi peruenisse, ac perseuerasse vsque ad Eleutherium, qui Aniceti quõdam dia-
con⁹ fuerat. Multa verò in idololatras scripsit, quòd tumulos mortuis tẽplaq; fa
cerẽt, vt Hadrian⁹ qui in honorẽ Antinoi serui, quẽ in delitijs habuerat, gymnia-
cum agona cõstituit apud Antinoum ciuitatem, quam de nomine ipsius cõditã
vocauit, ac prophetas in templo statuit. Sũt qui & Dionysium huius ætate fuisse
dicant. Variantur hoc loco tempora, cum alij Pium, alij Anicetum præponant:
varian-

variantur & historiæ. Vtcunque sit, in tam remota historia, tantaque maiorum negligentia, satius erit res ipsas paulò ante vel post gestas aliqua ex parte attingere, quàm eas omnino prætermittere. Anicetus autem vbi ex ordinationibus quinque, quas mense Decembri habuit, presbyteros nouemdecim, diaconos quatuor, episcopos nouem creasset, martyrio coronatus, ac sepultus est in Calisti cœmeterio via Appia xv. calend. Maij. Sedit annos vndecim, menses quatuor, dies tres. Sedes verò dies septemdecim post eius mortem vacat.

ANNOTAT.

Anicetum, & Victorem martyrio vitam finisse tradit Damasus. Idem martyrij ceteris, Eleutheri, & Zephyrini nullam mentionem facit. & certè singulorum obitus dies inquirota, & pacifica Ecclesiæ tempora inciderunt, & in vetustissimo bibliotheca Palatina libro apertò confessores, vt paulò ante dixi, vocantur.

S. SOTER.

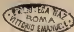
Soter natione Campanus, patria Fundanus, ex patre Concordio, L. Antonino Commodo imperante fuit. *13. Pont.*

Hic enim omnibus incommodus, vt Lampridius ait, nil commune cum patre habuit, nisi, quod & ipse contra Germanos adiuuantibus Christianis militibus feliciter pugnauit.* In eo bello cum exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Christianorum militum aquam diuinitùs cœlo missam, pluraque fulmina in Germanos & Sarmatas cecidisse, quod etiam imperator ipse accidisse litteris suis testatus est. Ceterùm ad vrbem rediens, in omnia luxuriæ & obscœnitatis dedecora prolabitur, nihil virtutis & pietatis habens. Gladiatorijs quoque armis in ludo, Neronem imitatus, depugnauit. In amphitheatro feris sese frequenter obiecit. Plurimos quoque senatores interfecit, & eos maximè quos nobilitate industriaque excellere animaduertit. *Hoc sub eius patre Marco non sub Commodo factum fuisse constat.*

Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, instituit, ne monacha vlla pallam attrectaret, néue thus in acerram poneret dum sacrificia fierent. Eius extabat epistola hac de re scripta ad episcopos Italiæ. Instituit item, ne legitima haberetur vxor, nisi cui sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solenni pompa more Christiano marito collocassent: quamque etiam paranymphæ de more custodiuissent. Hoc autem constituit, multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere solent ex præstigijs & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euaristo ascribit. Vtri verò sit attribuendum, legentes dijudicent. Non enim multum refert, illi ne an huic attribuatur. Soteris temporibus fuisse Dionysium Corinthiorum episcopum scribit Eusebius, qui tantæ eloquentiæ & industriæ fuit, vt non solum suæ ciuitatis & prouinciæ populos, verùm etiam aliarum vrbium ac prouinciarum episcopos suis epistolis erudiret. Instructus enim Pauli Apostoli doctrina, facilimè potuit sanctitate & eruditione alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Asianus, Tatiani discipulus, ad laudem religionis nostræ tum scripsit. Maximè verò Appellem hæreticum scriptis suis percommodè irridet, quod Deum, quem coleret, ignorare se diceret. Affirmabat enim Christum non Deum in veritate, sed hominem in phantasia, apparuisse. Non desunt qui dicant Cataphrygarum hæresim hoc tempore ortam auctore Montano. Clemens præterea Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter multa conscripsit, è quibus illa sunt, Stromatum, id est, varietatum libri octo, Hypotyposeon, id est, informationum libri totidem, contra gentes vnus. Huius autem discipulum Originem fuisse constat. Huius quoque ætati & Pinytum Cretensem virum eloquentissimum, & Oppianum, qui Halieutica scripsit, poëtam insignem, & Herodianum grammaticum quidam ascribunt. Soter autem vbi per ordinationes quinque, mense Decembri habitas, presbyteros octo, diaconos nouem, episcopos vndecim creasset, moritur, ac sepelitur via Appia in cœmeterio Calisti. Sedit annos nouem, menses tres, dies vnum & viginti. Vacat tum sedes dies totidem.

Appelles hæreticus. *Cataphrygarum hæresis.* *Origenes Clementis discipulus.*

S. ELEV.

S. ELEVTHERIVS.

14. Pont.

Leutherius natione Græcus, patria Nicopolitanus, patre Habundio, temporibus L. Antonini Commodi fuit, cuius flagitiosæ vitæ vrbs ipsa pœnam tulit.

Nam Capitolium fulmine ictum vnà cū egregia illa bibliotheca maiorū cura parata, concrematur. Aedes quoque in proximo sitæ, eā- (L. Antonino Imp.) dem calamitatem sensêre. Exortum est deinde aliud incendiū, quo & ædes Vestę, & palatium, bonaque vrbis pars exusta est, ac solo æquata. Tantæ præterea temeritatis fuit, vt & suæ imaginis caput colosso permagno & egregio, priore detracto, imponi iusserit, & mensem Decembrem ad imitationem Augusti Cæsaris, Cōmodum appellari voluit, quæ omnia post mortem eius abrogata sunt, ipseque mortuus, etiam humani generis hostis adiudicatus est: adeo eius vita flagitijs cōtaminata omnibus erat odio. Strangulatus in domo Vectiliani duodecimo imperij sui anno & mense septimo, è medio sublatus est.

Eleutherius autem, quem diximus Soteri successisse, inito pontificatu, statim epistolā accepit à Lucio rege Britāno, qua rogabatur, vt se ac suos in Christianorum numerū reciperet. Quare Fugatium & Damianum viros optimos eò misit, qui regem ipsum ac populum baptizarēt. Erant tum in Britannia pōtifices quinque & viginti, quos flamines vocabant. Inter hos autē tres archiflamines habebantur, quorum in loco archiepiscopi tres constituti sunt, vt Ptolemæus ait. Pro toflaminum vero loco primitiua ecclesia patriarchas instituit. Idem etiā statuit, ne quis ob superstitionem cibi genus vllum respueret, quo humana consuetudo vesceretur, noluit præterea quempiā de gradu suo deijci, nisi accusatus, reus criminis cōuinceretur, exemplo Saluatoris, qui errorem Iudæ, licet rei, nondū tamen cōuicti, ita ęquo animo tulit, vt quicquid interim egisset, pro dignitate apostolatus ratum firmūq; mā̄serit. Prohibuit etiam, ne absente eo quem accusator reum facit, vlla in causa decerneretur, quam quidem sententiā & Damasus pontifex, & ius pontificum postea confirmauit. Huius autem pontificatu & ecclesijs pax data est ac quies, & nomen Christianum per omnem terram mirū in modū auctū, Romę potissimum, vbi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidē recepti, baptismi charactere notati sunt. Solus verò Apolloni' orator insignis, martyrium tū passus est, habita prius oratione de laudibus Christianæ fidei, quod illis tēporibus capitale habebatur, mortuo Appollonio, multæ hę reses inualuêre. Marcionis quippe secta variè diuisa est. Alij enim vnū principium fatebantur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmantes, fidē prophetis abrogabant. Florinus quoq; & Blastus noua contra veritatem machinabantur (Appollonius orator insignis.) figmenta. Deum creasse mala, contra illud, Deus omnia bona fecit. Contra hos sen sêre Quolitiani, affirmantes Deum non creasse mala, contra id quod scriptū est, (Hæreses multæ inualuêre.) ego sum Deus creans malum. Sunt qui dicant & Galenum Pergamenum medicum insignem, & Iulianum legum latorem, & Frontonem rhetorē his temporibus fuisse, quod ego in tanta perturbatione temporū & historię, nec affirmo, nec (Quolitiani Ysaia 45.) refello. De Modesto verò & Bardesane affirmare ausim: quorū alter in Marcionem scripsit, alter verò in Valentinum. Nam cuius primum sectator fuerat, eius postea confutator factus est. Hunc Hieronymus concitatissimum in dicēdo fuisse affirmat, cum eius scripta ex Syra lingua in Græcam conuersa vidisset, & si in quit, tanta vis est in interpretatione, quātam putabimus esse in sermone proprio? Eleutherius autem vbi ex tribus ordinationibus mense Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos octo, episcopos quindecim creasset, moritur, & apud beati Petri corpus sepelitur septimo calendas Iunij. Sedit autem annos quindecim, menses tres, dies duos: Vacat tum sedes dies quinque.

ANNOTAT.

Eleutherum non Eleutherium, item Zephyrinum, non Zephetinum passim in vetustis codicibus, tam Græcis quàm Latinis scriptum inueni.

S. VICTOR I.

15. Pont. (Aelius Pertinax.)

Ictorē natiōe Afrū, Patre Felice, fuisse Aelij pertinacis tēpore crediderim. Qui quidem Aelius cum grandis natu esset, septuagesimum enim agebat

batannum, ex præfecto vrbis, quem magistratum tum gerebat, senatusconsulto imperator creatur. Rogatus deinde vt & vxorem Augustam faceret, & filium Cæsarem appellaret, id facere recusauit, testatus sufficere, quod ipse imperaret inuitus. At verò quoniam in imperatore nihil auaritia turpius est, cum illiberalis ac sordidus haberetur, quod dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine contradicente, à Iuliano iurisperito in palatio occiditur, imperij sui mense sexto. Hic est ille Iulianus, qui perpetuum edictum composuit, quique septimo mense postea quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium victus à Seuero ciuili bello, & interfectus est. *Iulianus iurisp.*

At Victor Pontifex reip. Christianæ, vt par erat: curam gerens, constituit vt Pascha Dominico die celebraretur ex Eleutherij sententia (vt Damasus ait) à quartadecima Luna primi mensis vsque in xxj. Cuius decretis obtemperãs Theophilus Palestinæ vrbis episcopus, contra eos scripsit qui xiiij. luna cum Iudæis Pascha celebrabant. In hanc verò opinionem inuectus est Polycrates Ephesiorum episcopus, qui ex vetere consuetudine, xiiij. luna cum Iudæis Pascha celebrabat. Se enim Apostoli Ioannis, & veterum auctoritatem secutum ostendit: Nos (inquit) inuiolabilem celebramus diem, neque addentes quicquam, nec diminuentes. Hanc verò opinionem secutus est Philippus Hierapoli mortuus: hanc Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, & pontifex eius fuit, auream laminã in fronte portans: hanc Polycarpus, Thraseas, Melito, & Narcissus Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus. Idem quoque Victor decreuit, vt in quauis aqua baptismum petentes, baptizarentur, si necessitas instaret: hanc ob rem quidam existimant concilium in Palestina habitum esse, cui Theophilus, Irenæus, Narcissus, Polycarpus, Bacchylus, Asianæ prouinciæ insignes episcopi, interfuêre. Res tamen integra in Nicænum concilium translata, in quo etiam constitutum est, vt Pascha post quartamdecimam lunam celebraretur, ne Iudæos imitari videremur. Fuêre huius pontificis tempore multi doctissimi viri. Nam & Appiõ tum Hexameron fecit, & Paulus Samosatenus vnà cum Theodoto Coriario, existimauit Saluatorem purum hominem fuisse, & Sextus de resurrectione conscripsit, & Arabianus opuscula edidit ad Christianam doctrinam pertinentia. Iudas quoque chronographiam superiorum temporum vsque ad decimum Seueri annũ conscripsit, in qua tamen erroris arguitur, quòd aduentum Antichristi suis temporibus futurum dixerit, in quem errorem ideo incurrisse putamus, quòd & vitia hominum & crudelitatem eò peruenisse cernebat, vt diutius tolerari humanum genus à Deo non posset, quæ res & Lactantium postea & Augustinum fefellit. Victor autem, compositis etiam quibusdam de religione voluminibus, moritur, & apud beatum Petrum in Vaticano sepelitur: cuius diem festum quinto calendas Augusti celebramus. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus decem. At sedes dies xij. tum vacat. *Paschatis celebratio.* *Concilia in Palestina quibus interfuerunt.*

S. ZEPHYRINVS.

Zephyrinus natione Romanus, ex patre Habundio, Seueri temporibus fuit. Qui genere Afer, ex oppido Lepti vnà cum imperio cognomentum Pertinacis Iuliano cæso accepit. Is enim fisci procurator, mox tribunus militaris per gradus alios vsque ad imperium peruenit. Parcus admodum, natura sæuus, multis bellis lacessitus, fortissimè quidem remp. licèt laboriosissimè gubernauit. Ad bellicam gloriam, laudem quoque litterarũ addidit, philosophiæ admodũ studiosus. Foris Parthos & Adiabenos superat. Arabas aũt interiores ita cecidit, vt regionẽ eorũ prouinciam Romanã faceret. Hacob rem triumphãs, vt in eius arcu sub Capitolio posito adhuc apparet, Parthicus, Arabic⁹, Adiabenicus, cognominatur. Aedificijs præterea publicis vrbem exornauit. Nã & thermas Seuerianas & Septizonium extruxit, nõ longè à Circo maximo Palatinũ inter & Cælium montem. Paululum autẽ abfuit, quin Pauli secũdi põtificis iussu lapicidę quidã superioribus annis eã partem Septizonij, quæ adhuc extat, demolirentur. *16. Pont.* *Seuerus imperat.*

At Zephyrinus pontifex rei diuinæ magis, quàm humanæ intentus, cõstituit, vt astantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & sacerdos ordinaretur, quod postea

stea in Chalcedonensi cõcilio confirmatum est. Statuit item, vt consecratio diuini sanguinis in vitreo vase, non autem in ligneo, vt antea, fieret. Hæc quoque institutio sequentibus temporibus immutata est. Vetitum enim est, vt neque in ligno fieret propter raritatem, qua sacramẽtum imbibitur, neque in vitro propter fragilitatem, neque ex metallo ob tetrum saporem, quem inde concipit: sed fieri voluêre ex auro argentóue, aut ex stanno, vt in Triburiensi & Remensi cõcilio scriptum apparet. Idem præterea instituit, vt omnes christiani annos pubertatis attingentes, singulis annis in solenni die paschæ publice communicarent. Quod quidem institutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem solùm, verumetiam ad confessionem delictorum traduxit. Mandauit item, ne episcopus, vel à patriarcha, vel à primate, vel à metropolitano suo in iudicium vocatus, sine auctoritate apostolica damnaretur. Voluit postremo, presbyteros omnes adesse celebrante episcopo, quod etiam (vt dictũ est) Enaristo placuit. Huius autem temporibus fuêre & Heraclius, qui in Apostolum commentarios scripsit, & Maximus, qui famosam quæstionem insigni volumine discussit, & Candidus qui Hexameron composuit, & Origenes, qui decimo Seueri Pertinacis anno persecutione in Christianos mota, Leonida patre interempto, quem ipse adolescẽs ad martyrium adhortatus est, cum sex fratribus & matre vidua, pauper relinquitur, redactis in fiscum paternis bonis, quod Christum verum Deum profitetentur, vnde grammatica sibi ac suis victum quæsiuit. Discipulum autem Plutarchum habuit, qui postea martyrio coronatus est. Totus deinde ad religionem conuersus, catechizandi, hoc est, prædicandi officium habuit. Tãti autem ingenij fuit, vt nulla eum lingua, nulla literatura latuerit. Mira vtebatur cõtinentia in cibo & potu, abstinentia in rebus alienis. Nam & paupertatem Christi imita-

Matth. 19. tus est, & multis annis nudis ambulauit pedibus: illud quoque, quod in euangelio dicitur, secutus est, etsi puerile habetur, quia sunt eunuchi qui se ipsos castrauerunt propter regnum Dei. Huius virtutem plerique imitati, martyrium pro fide Christi æquo animo passi sunt: maximè verò Potamiena mulier, calida pice in caput eius fusa. Zephyrinus autem cum ex ordinarionibus quatuor, mense Decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos septem, episcopos tredecim creasset, moritur Seueri tempore: ac in via Appia non longè à cœmeterio Callisti sepelitur septimo calendas Septembris. Sedit autem annos octo, menses septẽ, dies decem, vacat tum sedes dies sex.

S. CALLISTVS I.

17. Pont.

Callistus natione Romanus, patre Domitio, ex regione vrbis Rauennatum, vsque ad Seueri tẽpora peruenit, cuius cũ animo fortuna mutata est. Nam vbi quintus à Nerone persecutionẽ in Christianos mouet, continuo varijs periculis & bellis distrahitur: hinc à Pescennio Nigro, qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quem tamen in Gallia non incruento prælio superauit. Inde verò in Britanniam profectus, deficientibus ferè socijs omnibus, varijs casibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij sui decimoseptimo, duobus filijs relictis, Basiano & Geta: quorum Geta hostis publicus iudicatus est ac interfectus, cũ ob vitam eius omnibus pro-

Hoc à Caracalla, nõ à Geta factum. briscontaminatam, tum vel maxime, * quia Papinianũ iuris ciuilis alterũ asylũ, sua manu necauerat. At Basianus sumpto à senatu Antonini nomine, imperio potitus est: ac Caracallæ cognomentum accepit à genere vestis, quam populo dono dedit. Is autem patre asperior, & omnium libidine intemperantior, nullũ

Caracalla. genus facinoris in vita prætermisit. Nam & fratrem Getã occidisse putatur, licet Geticum triumphũ eius nomine duxerit, & nouercam suam in vxorẽ duxit. Nihil egregium de se reliquit prçter thermas Antoninianas, quas ipse inchoauit, & Alexãder perfecit: muniuit & viam Nouam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo gestarent. Damnati præterea ab eo sunt, qui statuas minxissent. Hic postremò dum bellum in Parthos mouet, inter Edessam & Charras ab hostibus circumuentus, occiditur septimo imperij sui anno, dum leuandæ vesicæ causa ex equo descendisset.

Callistus

Callistus autem Pontifex in tanta rerum perturbatione tamq; sceleratis imperatoribus, nequaquam ab instituto suo discedens, constituit, vt ter in anno ieiunaretur, die sabbati, præsertim frumenti, vini & olei gratia, secundum prophetiam, videlicet quarto mense, septimo & decimo, inchoando annũ Hæbræorũ more. Verùm postea mutata sententia, id in quattuor anni tẽpora transtulit, in vernale scilicet, æstiuale, autumnale & hyemale, quib⁹ tẽporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, cum antea id quidem tantummodo Decembri mense fieri consueuisset. Idem quoque instituit, ne clericorum delatores & accusatores vel infames, vel suspecti, vel inimici, in accusationibus & iudicijs reciperentur. Eos verò hæreticos putauit, qui arbitrantur sacerdotes post crimen admissum, etiam si dignam pœnitentiam subijssent, ad pristinos honores redire non posse. Hunc ædificasse basilicam in Transtiberina regione in honorem beatæ Virginis, Damasus scribit. Non tamen crediderim hanc illam esse, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cùm ea tempestate ob crebras persecutiones occulta essent omnia, & sacella potius, atque eadem abdita, & plerunque sub terranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Cœmeterium quoque de suo nomine condidit via Appia, eo loci vbi multorum martyrum cineres antea repositi fuerant. Vnde mirum cuipiam videri non debet, si prius multos eisdem in locis sepultos diximus, cum nomen illud postea à notiore persona traxerit. Inuisi ego hæc loca cum amicis quibusdam religionis causa. Visuntur adhuc cineres & ossa martyrum, visuntur sacella, vbi priuatim sacrificia fierent, quæ publicè quorundam imperatorum edicto exhiberi Deo non poterant. Huius temporibus fuit Tertullianus Afer, Centurionis procõsularis filius, quẽ Hieronymus primũ post Victorẽ & Apolloniũ inter doctos Latinos cõmemorat. Acris enim ingenij fuit, multa volumina scripsit: Vidi ego, (Hieronym⁹ inquit) Paulũ quẽdam Cõcordiæ, quod oppidum Italiæ est, qui se beati Cypriani notariũ, cum ipse admodũ adolescens esset, Romę vidisse diceret, referretq; Cyprianũ nũquã absq; Tertulliani lectione vnam diem præterijsse. Is verò cum vsque ad mediam ætatẽ presbyter mansisset, inuidia deinceps cõtumelijs clericorum Romanæ vrbis, ad Mõtani doctrinam lapsus, cõtra ecclesiam volumina composuit, maximè verò de pudicitia, de monogamia, de ieiunijs. Scripsit & contra Apolloniũ libros sex. Eisdem quoq; temporibus multa præclarè gessit Origenes. Nam & Hebioneorũ hæresim impugnauit: qui & Christum ex Ioseph & Maria natum, purum esse hominẽ dicebant, & legem iudaico ritu seruandam prędicabant. Hoc idem & Symmachus sentiebat. Traduxit etiam sua doctrina ad veram fidẽ Ambrosium quẽdã Valentiniani dogmatis (vt ait Eusebius) imitatorem, vel (vt Hieronymo placet) Marcionitẽ, cui pro Theoctisto presbytero libet Origenis de martyrio inscribitur. Hunc quidem etsi hostem sibi Porphyrius desumpserit, Christiani nominis acerrimus persecutor, ita tamen interdũ laudat, vt nunc doctissimũ, nũc philosophorum principem vocet: & cum dicat eum omnia Platonis secreta cõsecutum, carpit tamen quod religioni Christianæ se addixerit. Scripsisse Origenẽ ad sex millia volumina librorũ, Hieronymus ipse refert. Errauit tamen (vt eidẽ & Augustino placet) in plerisq;, maximè verò in libro de principatu, quẽ Periarchõ appellauit. Hunc verò & Pamphylus martyr, & Eusebius, & Ruffinus Aquileiẽsis presbyter, mirificè commẽdant. At Callistus vbi ex ordinationibus quinquies per mensem Decembrem actis, presbyteros sedecim, diaconos quatuor, episcopos octo creasset, martyrio coronat⁹ est, ac sepultus in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe milliario, pridie idus octobris. Sedit annos sex, menses decem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

Psalm. 4.

Ieiunium quatuor temporum

Tertullianus.

Origenes multa præclara gessit

S. VRBANVS I.

18. Pont.

VRbanus natione Romanus, patre Pontiano, M. Aurelio Antonino imperatore fuit, anno Christi ducentesimo vigesimo sexto, ab vrbe verò condita, noningentesimo & septuagesimo.

Hic autem (vt putabatur) Caracallæ filius (Erant enim qui dicerent eum vulgò conceptũ) Romam veniens, magna omnium expectatione imperiũ adeptus,

Marcus Antoninus Imp. Elagabuli nomē sumpsit à Sole, cuius sacerdos erat addito tēplo. Phœnices enim Elagabulū solem vocant. Verùm ita pręter expectationē is uixit, vt nullam de se, nisi flagitiorū, totiusque obscœnitatis memoriā reliquerit. Nā & in virgines Vestales incestum cōmisit, & probrosas mulieres semper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum consularē virum (ad quem Vlpianus scripsit) è medio tolli iussit. Dignitates autem & honores malis ac flagitiosis committebat, quos quidem ita aliquando deridebat, vt cum secum accubuissent, stratis follibus in cœna, eisdemque reflatis, subito sub mensa omnes reperirentur. Ita autem inhonestè ridebat, vt publicè in theatro solus audiretur. Primus Romanorum holoserica veste, mensis, ac capsis argenteis vsus est. Admonentibus amicis, cauerēt ne ad inopiam redigeretur, respondit: quid melius, quàm vt ipse mihi hæres sim & vxori meæ? Eò vesaniæ interdum prouectus est, vt decem millia pondo aranearum collegerit, qua ex re dicebat magnitudinem vrbis Romæ comprehendi posse. Exhibuit prętere a decem millia murum, mille mustelas, mille sorices. Hac verò insania adeò contemni cœptus est, vt tumultu militari exorto, ipse cum matre necaretur. Aiūt cū ei à sacerdotibus Syrijs dictum esset, vi moriturum, cū parasse funē serico & cocco intortum, quo vitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij sui anno, quo tempore in Palæstina Nicopolis vrbs, quæ prius

Nicopolis. Emmaus dicebatur, condita est, legationis industriam eius rei gratia suscipiente Africano rerum ac temporum scriptore.

Vrbanus verò, qui huius monstri tempore fuit, non autē Diocletiani (vt quidā volūt) multos sanctitate vitæ, & doctrina singulari ad fidē traduxit. Inter hos autem Valerianum virum præstantissimum, beatæ Cæciliæ sponsum, & Tiburtiū eiusdem Valeriani fratrē, qui postea martyrium constanti animo tulêre. Quam cōditionem etiā virgo ipsa subijt in domo paterna, iam antea suo rogatu ab Vrbano Deo dicata. Eiusdem quoq; Vrbani institutū fuit, vt ecclesia prædia, ac fun-

Nihil priuatim custodiam. dos, à fidelib⁹ oblatos reciperet, partireturque prouētus clericis omnib⁹ viritim, nihilq; cuiuspiam priuatū esset, sed in cōmune bonū, quod hodie obsoleuit, tāta est hominū rapacitas & libido. Sūt qui huic attribuunt distinctionē quatuor tēporum ac ieiuuij, quæ antea confundebantur hominū imperitia. Huius tempori

Numeri de vacca russa. bus Tryphonem Origenis auditorē fuisse constat qui librum præcipue cōposuit de vacca russa in Deuteronomio. Minucius itē Felix, insignistum Romę causidicus dialogum scripsit, quo Christianū & ethnicū disputantes inducit. Scripsit & contra mathematicos, cuius etiam Lactantius meminit. Alexander quoq; Hierosolymitanus episcopus bibliothecā illam Hierosolymis tū instituit, vnde tantum laudis cōsecutus est. At vbi ex ordinationibus quinquies mense Decēbri habitis, presbyteros nouē, diaconos quinq;, episcopos nouem creasset, martyrio coronatus est, & sepultus in cœmeterio Prætextati via Tiburtina. Sedit annos quatuor, menses decem, dies xij. Sedes autem dies xxx. tum vacat.

S. PONTIANVS.

19. Pont. PONTIANUS natione Romanus, patre Calpurnio, temporibus Alexandri imperatoris fuit, anno ab vrbe condita. DCCCCLXXIIII. anno verò Christi CC. & XLV.

Inter imperium verò Elagabuli & Alexādri, tres imperatores sunt habiti, Macrinus, Diadumenus, & Albinus: quorū nomina prætermittere institui, cū quia parum imperârunt, tum vel maximè, quia nihil memoria dignū gessêre, solus tamē Albinus ob edacitatem nomen aliquod apud posteros consecutus est, vt ait

Alexander vnicum virtutis exemplar. Cordus, qui centū persica Campana, decem melones Ostienses, quingentas ficus passarias, quadringēta ostrea vna cœna comedebat. Sed omittamus hæc mōstra, ad Alexandrū venio vnicum virtutis exemplar, qui senatus ac militū studio imperator creatus, ad cōponendam remp. virio superiorū principū labefactatā, animum adiecit. Adiutores autē ad hanc rem habuit, Iuliū Frōtinū virum doctissimū, Vlpianum & Paulum viros in iure ciuili præstantissimos. Iustitiam verò ita coluit, vt nemo vnquam de illata ab eo iniuria questus sit. Procul omni pōpa & ambitione vixit, vnde semel tantū dū consul esset, picta toga vsus est. Si quis autē inter salutādū caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, vt adulator reijciebatur.

tur. Erat præterea tantæ prudentię, vt à nemine decipi posset: vnde Turinũ qui munera accipiebat, quòd magnę esse auctoritatis apud imperatorẽ videretur, in foro Trãsitorio ad palum alligarum fumo necari iussit, pręcone clamãte: Fumo punitur, qui fumũ vẽdidit. Pecunias aurẽ, quarũ marer Mammęa, vt mulier, studiosa fuit, omnino cõtempsit. Gemmas reiecit, vt res muliebres, dictitãs in Virgilio (quem Platonem poëtarũ vocabat) plures & meliores gemmas esse. Lenonum vectigal & meretrieum & exolerorũ, in saerum ęrariũ inferri vetuir, idque sumptibus publicis asșignãdum cẽsuit, quo & theatrum & circus & amphitheatrũ & stadium instaurarentur. Statuas summorum virorum vndiq; cõquisitas, in foro Transitorio locauit: Thermas verò Antonini Caracallę, quę hodiè Antoninianę vocãtur, perfecir & ornauit. Templum Christo ędificare voluit, eũq; inter Deos recipere. Habuit pręterea Christum ipsũm, Abraham & Ophreum in larario suo. Alexãder igitur tot virtutibus insignis, iuuenis admodũ imperaror crearus, bellum statim contra Persas suscepit, ac Xerxem eorum regem cõstantissimè vieit. Disciplinę verò militaris adeò seuerus emendator fuit, vt quasdam etiam integras legiones exauctorauerit. Qua seueritare factum est, vr militari tumulru apud Maguntiacum in Gallia occidererur.

Pontianus autẽ Pontifex Romanus, instigantibus sacrificulis idolorũ, mandato principis ab vrbe Roma in Sardiniam insulam cũ Philippo presbytero deportatur, eo potissimũ tẽpore, quo Origenes Germanũ presbyterũ Antiochenũ, & Beryllum Arabiæ episcopum, ab hæresi ad veritarem reduxit. Negabat Beryllus Christum ante incarnationẽ fuisse. Aliqua opuscula hic scripsit, maximè verò epistolas aliquot, quibus Origeni pro sana doctrina grarias agit. Extat & dialogus Origenis, & Berylli, in quo Beryllum hæreseos arguit. Tanti aũt ingenij fuit Origenes & doctrinæ, vt septem notarij sibi inuicem succedẽtes, homini vix sufficerent. Librarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenij copiam & vbertatem effundendo defatigabat. Ab Antiochia verò aceersitus Romam à Mammæa Alexandri marre, in quam filius vnicè pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierẽ Christianam fidem edoctam relinquens, Antiochiam redijt. Ponrianus verò multas calamitates & grauia tormenta pro fide Christi in Sardinia passus, tandem moritur: cuius corpus postea à Fabiano pontifice Romam cum magna veneratione ac totius eleri supplicationibus reportatum est, ac sepultum via Appia in Callisti cœmeterio. Hic autem ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, sex presbyteros, diaconos quinque, episcopos sex ereauit. Vixit autem in Pontificatu annis nouem, mensibus quinque, diebus duobus. Vacar tum sedes à martyrio eius dies decem. Librarij. Origenis.

ANNOTAT.

Pontianum in exilio Sardiniensi naturali morte. Callistum verò, Vrbanũ, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum. & Xystum II. martyrio vitam finisse tum ipsa tempora, quæ Christianis horribilia persequutionum immanitate fuerunt, tum omnes penè quotquot extant veteres scriptores declarant.

S. ANTERVS.

ANterus natione Græcus, patre Romulo, Pontifex creatur Maximino imperãte, qui anno ab vrbe condita. DCCCCLXXXVII. ex corpore militari, posteaquam bellum in Germania prosperè gesserat, sine vllã senatus auctoritate imperator electus est. 20. Pont.

Fuit autem ingentis staturæ vir, adeò vt pedes octo excederet. Pedem habuit tãtæ magnitudinis, vt postea in prouerbij locum cesserit, cũ de lõgis & inepris hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro annulo autẽ vxoris dextro cherio vtebatur. Tãtę verò bibacitaris erat, vt vini amphorã vna cœna biberet. Verum cùm sextus à Nerone Christianos cædibus persequeretur, tertio anno posteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quã obsidebat, vnà cũ filio Maximino interfectus, persecutioni simul & vitæ finem imposuit, Mãmææ muliçris Christianæ & Origenis mortem permaximè cupiens. Fuerunt in ea obsidione Adagium. Maximi-nus Imp.

Aquileienses fœminas funes ex capillis suis fecisse, cum nerui deessent aut funes, ad emittendas sagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluæ senatus dedicauit.

Anterus autem primus statuit, vt res gestę martyrum diligenter exquisitę à notarijs scriberentur: cõscriptas recondi in *ærario ecclesię mandauit, propter Maximũ quẽdam, qui martyrio coronatus est, ne vnà cum vita bene agentium memoria aboleretur. Censuit item, episcopum omisso primo episopatu ad aliũ necessitatis causa & vtilitatis, non suijpsius, sed creditarum ouium posse transferri, interposita summi pontificis auctoritate, quod hodie à plerisq; cõtra fit: ad vtilitatem enim propri m respicie͂tes, imò voluptatem, vt habeant vnde expile͂t, ad vberiore͂ semper respiciunt. Nõ quòd oues, & qua ratione pascendę sint quærentes, quod est officiũ boni pastoris, sed sciscitãtes quantũ singulis annis inde excerpi possit. De cura animarũ parua fit mentio, de augendis prouẽtibus magna: quò multa iumenta & plures seruos, ac eos quide͂ ignauos & stolidos, domi alant. Huius aũt temporibus Iulius Africanus fuit inter scriptores nobilis, constituta etiã (vt Eusebi⁹ ait) Cæsareæ suo nomine insigni bibliotheca. Hic sub M. Aurelio Antonino legatione͂ suscepit pro instauratione Emmaus, q̃ postea Nicopolis appellata est, vt ante diximus. Scripsit item epistolam ad Origenem, qua ostendit fabulam Susannæ apud Hebræos non haberi, contra quem postea Origenes ob hanc rem grandem epistolam scripsit. Geminus quoque Antiochenę ecclesiæ presbyter, & Heraclas Alexandrinæ ecclesiæ pontifex, tum quidem in precio sunt habiti. Anterus verò vno tantummodo episcopo creato, martyrium subiens, in cœmeterio Callisti via Appia sepelitur, tertio nonas Ianuarij. Sedit ãnis vndecim, mense vno, diebus duodecim. Vacat tum sedes dies tredecim.

alias ærario. *Episcopũ nõ sua ipsius causa transferri ad alium episcopatũ potest.*

S. FABIANVS.

21. Pont. *Gordianus imp.*

FAbianus natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo vsq; ad Decium imperatorem peruenit.

Gordianus enim imperium adeptus, cum Parthos iam erumpentes ingenti clade superasset, ad triumphũ rediens, à Philippis necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quòd ad sexaginta duo millia librorum in bibliotheca habuisse dicitur. Philipp⁹ aũt anno ab vrbe cõdita non inge͂tesimo nonagesimo septimo, reductis militũ copijs è Syria, in Italiã vnà cũ filio Philippo annos quinq; imperat. Hunc aũt primũ imperatore͂ Christiani habuêre: qui quide͂ mysteria adire nũquã est ausus, nisi cõfessus. Post tertiũ verò imperij sui annũ, millesimus ab vrbe cõdita ãnus impletus est, vnde & sęculares ludi celebrati sunt, qui ce͂tesimo quoque anno repetebantur: instituti à Valerio Publicola post exactos reges, à sæculo nomen ducentes, quod est humanæ vitæ spatiũ. Hi tame͂ Decij fraude, licet diuersis in locis, interfecti sunt: nã Philippus pater Veronę, sed Romę filius occiditur.

Fabianus autem Pontifex septem diaconis regiones diuisit, qui à notarijs martyrum res gestas colligerent ad cęterorum exemplum, qui Christi fidem profitebantur. Idem quoque in cœmeterijs pro dignitate martyrium ædificauit. Statuit pręterea, vt singulis quibusq; annis in cœna domini chrisma renouaretur, ac vetus in ecclesia combureretur. Huius tempore exorta est Nouatiana hęresis. Nouatianus enim vrbis Romæ presbyter, ob cupiditate͂ episcopatus, omnia diuina atq; humana miscebat, ne in man⁹ Cornelij, qui Fabiano successit, põtificat⁹ deueniret. Ab ecclesia enim separat⁹, se met ac suos καθαρούς, id est, mũdos appellabat. Negabat apostatas etiã pœnite͂tes, recipie͂dos esse. Hãc ob rem Romę cõciliũ sexaginta episcoporũ, totide͂ presbyterorũ cum diaconis pluribus habitũ est, quo Nouatiani opinio vt falsa improbatur, quòd Saluatoris exemplo nemini pœnite͂ti deneğãda sit venia. Eisdem quoq; te͂poribus Origenes hæresim quorũdam sustulit, affirmantiũ animos hominũ vnà cũ corporib⁹ interire, rursumq; in anastasi (quam nostri resurrectione͂ vocant) vnà cum corporibus suscitari. Sustulit & hęresim Helchesaitarum, qui Paulũ apostolum omnino respuunt: qui quę asserunt negante͂ in tormentis Christũ, nihil criminis habiturũ, modo integri & recti sit cordis. Scripsit etiam idem auctor in Celsum Epicureũ Christianos impugnãte͂.

Nouatiana heresis.

Litteras

Litteras quoq; de fide ad Philippum & Seueram eius vxorē dedit. Ad Fabianū poſtremo de ordine fidei multa conſcripſit. Alexāder verò Cappadociæ epiſcopus, cùm deſiderio ſacrorū locorum Hieroſolymā perrexiſſet, cogitur à Narciſſo eiuſdē vrbis epiſcopo iam ſene, adminiſtrationē epiſcopatus ſecum ſuſcipere. Verū ſub Decio ardentē perſecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyriū paſſus eſt, Cęſarēā ductus, ob confeſſionē Chriſti necatur. At Fabianus Pontifex, cui dum Anthero ſucceſſor quæreretur, colūba vt creditū eſt, ſupra caput aſtitit eiuſdem formæ qua illa viſa eſt, quę ſpiritum ſanctū ſupra caput IESV ad Iordanem detulit, martyrio coronatur, vbi ex quinque ordinationibus mēſe Decēbri habitis, presbyteros duos & viginti, diaconos ſeptem, epiſcopos vndecim creaſſet, ſepultus eſt autem in cœmeterio Calliſti via Appia xiiij. calendas Februarij. Sedit annos xiiij, menſes vndecim, dies vndecim. Vacat autem ſedes diebus ſex.

S. CORNELIVS

CORnelius natione Romanus, patre Caſtino, Decij temporibus fuit. 22. Pont.
Qui in Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperium ſumpſit, odio in Chriſtianos exardens, propter Philippos eiuſdem ſectæ imitatores. Verùm cum poſtea biennio cum filio Cæſare imperaſſet, à barbaris opprimitur, adeò vt eius cadauer nuſquam repertum ſit. Digno certè damnatus iudicio, qui ſeptimā poſt Neronem perſecutionem in Chriſtianos mouēs, multos ſanctiſsimos viros interemit. *Decius imp. mouet perſecutionē in Chriſtianos.*

At verò ſub epiſcopatu Cornelij, qui apoſtatas recipiendos cenſebat, pœnitentes præſertim, Nouatus Nouatianum extra eccleſiam ordinauit, & in Africa Nicoſtratū: quam ob rem cōfeſſores qui à Cornelio ſeceſſerant, cū Maximo presbytero ac Moyſe ſentiētes, ad eccleſiam reuerſi, veri confeſſoris nomē adepti ſunt. Verùm poſtea inſtantibus hæreticis, Cornelius Cētumcellas in exiliū mittitur, ad quē Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus in carcerem cōiectus litteras mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exilij ſui confirmationē. Extāt & aliæ Cypriani ad Corneliū epiſtolę, plenę religionis fidei, ſed illa potiſsimū elegās habetur, qua Nouatū diſcipulū quēdam ſuū accuſat & damnat. De eadē quoque hęreſi & Dionyſius Alexandrinę vrbis epiſcopus, Origenis olim auditor, ad Corneliū ſcripſit. Nouatianum præterea alia epiſtola reprehendit, quòd à cōmunione Romanæ eccleſię diſceſsiſſet, quodq; etiā ſe inuitū ad pontificatū obeundū diceret eſſe deductū. Tum ille, ſi inuitus Nouatiane (vt dicis) deſignatus es, probabis, cū volēs ſeceſſeris. Cornelius autē priuſquā in exiliū mitteretur, inſtante Lucina matrona ſanctiſsima, corpora Petri & Pauli è catachumbis, vbi minus tuta eſſe videbantur, noctu leuauit. Paulum Lucina in prædio ſuo via Oſtienſi collocat, eò loci vbi interfectus fuerat: Petrum verò Cornelius apud locum reponit, vbi crucis martyrium ſubierat, in templo Apollinis ad radices aurei montis tertio calēdas Iulij. At verò Decius vbi intellexit Cornelium litteras à Cypriano accepiſſe, eum à Cētumcellis Romā perduci iubet, quem ita in Telluris tēplo, aſtāte vrbis præfecto, alloquitur: Sic (inquit) obſtinate vitam ducere inſtituiſti, vt neq; Deos cures, neq; præcepta vel minas principum timeas, & cōtra rempub. litteras arripias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Chriſti, de ratione redimēdorū animorū, non de imminutione imperij, litteras accepi & reddidi. Tum Decius iratus, ſanctiſsimum virum plumbatis cædi, genus id flagelli eſt, atq; deinceps ad templum Martis duci iubet, vt ſimulacrū eius adoraret: id ſi facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At vir ſanctus dū ad ſupplicium duceretur, omnia bona ſua Stephano archidiacono commiſit. Poſt hoc verò tertio nonas Maij obtrūcatur. Huius corpus beata Lucina vnà cum quibuſdā clericis noctu ſepeliuit in harenario prædij ſui, via Appia nō longe à cœmeterio Calliſti. Sunt qui ſcribāt hūc pōtificem ſub Gallo & Voluſiano paſſum. At ego multo magis Damaſo credo, qui Decij iuſſu hoc factum affirmat. Cornelius autem menſe Decembri ſacrorū initiādorum poteſtatem bis fecit, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, epiſcopos ſeptem creauit. Sedit annis duobus, menſibus duobus, diebus tribus. Sedes autem diebus quinque & triginta tum vacat.

ANNOTAT.

Post S. Fabiani obitum, & Cornelij electionem, primum in Ecclesia Romana schisma fuisse constat. Nouatianus enim quidam presbyter S. R. E. ambitionis spiritu inflatus, Nouato presbytero Afro magni nominis viro, & quibusdam confessoribus, eiusdem Nouati dolis, & fallacijs circumuentis auctoribus (hi duo pro Christi fide in vinculis fuerant) Pontificatum contra Cornelium, Romæ assumpsit, occasione accepta, quod Cornelium Papam & qui consensissent, in hæresim prolapsus esse diffamasset, cum præter ipsius & sociorum eius sententiam, eos, qui idolis sacrificauerant pœnitentes in Ecclesiæ communionem suscepissent. Nouati enim socij lapsis, & immundis sacrificijs coinquinatis, quanquã eos dignè pœnituisset, spem omnino ecclesiasticæ reconciliationis denegabant, Deo eiusmodi causam remittentes, qui solus peccata dimittere posset. Diu autem in schismate contra Cornelium & eius successores Romæ episcopus fuit. A quo hæresis Nouatianorum manauit. Hæc Eusebius libris VI. & VII. historiæ ecclesiasticæ, & Damasus in vitis Fabiani & Cornely pontificum. Huius Nouatiani in Episcopatu successores Romæ vsque ad Cælestini Papæ pontificatum permanserunt, à quo deinceps publicè episcopum habere prohibiti sunt, vt auctor est Socrates libro VII. cap. XI. historiæ ecclesiasticæ. Huius schismatis & hæresis frequens mentio est, in epistolis sancti Cypriani, qui hoc tempore vixit.

S. LVCIVS I.

25. Pont. Vcius natione Romanus, patre Porphyrio, imperante Gallo Hostiliano Pontifex eligitur.

Gallus imp. Gallus enim cum Volusiano filio imperium obtinuit: quorum temporibus in vltionem Christiani nominis tanta pestis exorta est, vt paucę domus nedum ciuitates & prouinciæ extiterint, quæ non tantam calamitatem senserint. *Valerianus & Galienus imperatores.* Verùm Gallus & Volusianus dum contra Aemilianum res nouas agitantem, bellum ciuile moliuntur, Interamne necantur, nondum completo imperij sui biennio. Aemilianus verò obscuro loco natus, tertio mense occupatæ tyrannidis opprimitur. Mox autem Valerianus in Rhetijs & Norico ab exercitu, Gallienus Romæ à senatu imperatores eligũtur. Quorum imperium perniciosum Romano nomini fuit, principum ignauia, & in Christianos sæuitia. Nam & Germani Rauennam vsque peruenêre, ferro ac flamma omnia vastantes, & Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, à Parthis captus, in seruitute turpiter vixit. Eò enim vt scabello Sapores Persarum rex equum inscensurus vtebatur; ac meritò quidem, cùm statim vbi imperium arripuit, octauus à Nerone adigi tormentis Christianos, idola colere, abnegãtesque interfici vbique iussérit. Territus autem tam claro Dei iudicio Gallienus, pacem ecclesijs tribuit. Serò tamē: iam enim Dei voluntate barbari omnes in fines Romanos eruperant, & tyranni quidam perniciosi exorti sunt, qui quod domi relictum erat ab externo hoste, pessundarent. Gallienus verò cùm remp. desertuisset, ac Mediolani libidinibus operam daret, occiditur.

Lucius igitur mortuo Volusiano exilij pœna liberatus, Romam veniens constituit vt duo presbyteri, diaconi tres vbique locorum episcopum comitarentur, eius vitæ & actionis testes. Huius autem temporibus martyriũ passus est Cyprianus, qui primo rhetoricam docuit, deinde suadente presbytero Cæcilio, vt Hieronymus ait, à quo & cognomen sortitus est, ad Christianos transiens, omnes facultates suas pauperibus erogauit. Presbyter primò, deinde Carthaginensis episcopus creatus, sub Gallo & Volusiano martyrij pœna afficitur. Cuius vitam & martyrium Pontius eiusdem Cypriani presbyter & exilij comes, egregio volumine composuit. Ante verò quàm moreretur Cyprianus, venerat in sententiam ecclesiæ Romanæ, non esse rebaptizandos hæreticos, sed sola manus impositione in gratiam recipiendos. Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius verò antequàm ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem potestatem ecclesiæ Stephano archidiacono suo permisit. Ter autem dandis ordinibus sacris vacauit Decembri mense, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos septem creauit. Sepultus est in cœmeterio Callisti via Appia octaua calendas Septembris. Sedit annis tribus, mensibus tribus, diebus tribus. Dies quinque & triginta sedes tum vacat.

S. STE-

S. STEPHANVS I.

STephanus natione Romanus, patre Iulio, cùm iam de imperio Romano actum videretur, pontifex eligitur, eo potissimum tempore, quo Postumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumẽto. 24 Pont.
Nam annis decem ingenti moderatione vsus, pulsis hostibus, prouinciam in pristinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus succeßit, vir quidem in re militari strenuus: sed dum nimiæ libidinis esset, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur. Imperij in Gallia.
Stephanus autem ad ordinandam ecclesiam conuersus, instituit, ne sacerdotes & leuitæ vestibus sacris alibi quàm in ecclesia, & peragendis sacris vterentur: ne si secus facerent, pœnam Balthassar regis Babylonis subirent, qui vasa sacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his, qui ad fidẽ rediissent eadem sensit quæ Cornelius Pontifex: neque vllo modo his communicandum esse qui rebaptizarent. Vnde Dionysius qui antea hac de re cum Carthaginensibus & orientalibus senserat, mutata sententia, ad Stephanum scribens, eum bono esse animo iubet, cum ecclesiæ tam Asianæ quàm Africanæ, mutata opinione, in sententiam Romanæ sedis iam venissent. Iuuit & ecclesiam Dei illa tempestate Malchion eloquentißimus Antiochenæ ecclesiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samosatenum episcopum Antiochenum scripsit, quòd dogma Artemonis instaurare conaretur, affirmãtis Christum communis naturæ hominem tantummodo fuisse, sed à Maria sumpsisse principium. Quæ opinio postea in Antiocheno concilio omnium consensu improbata est. Hac autem de re idem Malchion grandem epistolam nomine Synodi ad Christi fideles scripsit. Stephanus autem cum opere & verbis multos gentiles ad fidem Christi cõuertisset, conquisitus à Galliено, vt quidem volunt, vel ab his qui ex Deciano edicto Christianos persequebantur, vnà cum plerisq; suorum ad martyrium rapitur. Capite enim mulctatus, in Callisti cœmeterio via Appia sepelitur, quarto nonas Augusti, cum iam ex ordinibus sacris bis mẽse Decembri propositis, presbyteros sex, diaconos quinque, episcopos tres creasset. Sedit annis septem, mensibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & viginti tum vacat. Malchion presbyter.

S. XYSTVS II.

XYstus secundus, natione Grecus, patria Atheniensis, ex philosopho Christi discipulus factus est, durante adhuc Deciana & Valeriana persecutione. 25 Pont.
Sed non erit à re nostra alienum, reliquos tyrãnos, vt cœpimus, sparsim scribere, quoad verum principem attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto, Tetricus senator, qui tum Aquitaniam gubernabat, absens à militibus imperator creatur. At verò dum hæc in Gallia agerentur, per Odenatum Persæ victi, defensa Syria, Mesopotamia vsque ad Ctesiphontem recepta est.
Eaq; tempestate exorta doctrina est apud Ptolemaidẽ, quę olim Barce vocabatur, Pentapoleos ciuitatem, plena blasphemijs in Deum patrem & in Christũ, quem summi Dei filium esse negabat, primogenitumq; omnis creaturæ, simul etiam Spiritussancti intellectum auferebant. Hi Sabelliani à Sabellio auctore, tam peruersæ sectę inuentore vocati sunt. Quid dicam de spurcißimo Cherinti dogmate? Qui post mille annos futuram anastasim, & regnũ Christi in terris dicebat: vnde Chiliasta à Græcis vocatus est. Is aũt quia libidinũ & cupiditatũ impatiẽs erat, voluptates ipsas in promißionibus futuri regni sanctis proponebat, abundantiam ciborum, & mulierum copiam. Idem sentiebat & Nepos in partibus Aegypti episcopus. In delitijs enim corporis & voluptatibus omnibus regnaturos in terra sanctos cũ Christo dicebat. Hinc Nepotiani, tam turpis sectæ imitatores, vocati sunt. Cõfutare & extinguere has opiniones Xystus aliquãdo meditabatur, verũ accusatus quod Christi fidem contra imperatorũ decreta prædicaret, captus ad Martis templum ducitur, vt aut Marti sacrificet, aut si id facere noluerit, pœnam capitis subeat. Euntẽ ad supplicium Lautẽtius archidiaconus ita alloquitur: Quo (inquit) progrederis sine filio pater? Quo sacerdos optime

fine ministro properas? Cui Xystus, ego te non desero fili, maiora tibi pro fide Christi supersunt certamina, post triduum me sequeris sacerdotem leuita. Interim autem si quid in thesauris habes, id pauperibus distribue. Eodem verò die vnà cum Xysto diaconi sex interficiuntur: Felicissimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocentius, Stephanus sexto idus Augusti. Laurẽtius verò triduo post vnà cum Claudio subdiacono, & Seuero presbytero, & Crescẽtio lectore, & Romano ostiario, varijs cruciatibus necatur quarto idus Augusti. Exustum igni Laurentium ferunt. Vincentius verò quem Xysti discipulum fuisse constat, in Hispaniam profectus, huic martyrio interesse non potuit. Xystus autem in pontificatu suo sacrorum ordinum potestatem bis fecit mense Decembri, vnde & presbyteros quatuor, diaconos septem, episcopos duos creauit: Xysti corpus in cœmeterio Callisti via Appia sepelitur. Reliqui verò martyres iacent in cœmeterio Prætextati in agro Veranio via Tiburtina. Sedit autem Xystus annos duos, menses decem, dies tres & viginti. Vacat tum sedes dies quinque & triginta.

Stephanus Laurentius & ceteri vocantur.

A N N O T A T.

Ita certum, & manifestum est, Xystum Papam II. & eius archidiaconum Laurentium cum plerisq; alijs clericis, & laicis fidelibus Romanis sub Valeriano, & Gallieno imperatoribus martyria consumasse, quàm ea quæ auribus, & experientia percipi consueuerunt: passim tamen eos sub Decio imperatore occisos fuisse legimus, historicorum quorundam proculdubio incuria, Decium cum Valeriano confundentium. Nam Fabianus quidem sub Decio: Cornelius sub Gallo, & Volusiano: Lucius, Stephanus, & Xystus II. sub Valeriano pro Christo capite pœnas dedisse ex temporum ordine, atque ex aliquot epistolis D. Cypriani, Damasi, Eusebijq; libris VI. & VII. hist. ecclesiastica manifestè liquet.

Post Xysti II. mortem, ob persequutionis sæuitiam, Romanam sedem annum I menses XI. & dies XV. pastore vacasse tradit Damasus, qui etiam presbyteros, vacanti ecclesia præfuisse inter pontificatus tempore refert. Sed hoc ex instituto in fine operis ostendam.

S. DIONYSIVS.

26. Pont. Dionysius, cuius originem Damasus inueniri potuisse negat, ex monacho Pontifex creatus, presbyteris ecclesias & cœmeteria in vrbe Roma statim diuisit. Parochias & diœceses foris distribuit, quò quisque finibus suis limitibúsue contentus esset.

Claudius imperat. Huius temporibus fuisse Claudium existimauerim: qui vbi ex voluntate senatus imperium suscepit, Gothos annis iam quindecim, Illyricum Macedoniamq; vastantes, bello adortus, incredibili clade superauit. Hanc ob rem in curia aureus clypeus, in Capitolio aurea statua eidem à senatu decreta est. Morbo aũt correptus apud Syrmium moritur, nondum expleto biennio in imperio. Quo mortuo statim Quintillus frater ab exercitu imperator eligitur, vir quidẽ vnicę moderationis, & qui solus fratri præferri posset. Is quoque decimoseptimo imperij die interficitur.

Paulus Samosat. episcopus. Dionysij verò temporibus, Paulus Samosatenus ab orthodoxa fide desciscẽs, Artemonis hæresim suscitauit. Nam in Demetriani locũ Antiochenus episcopus creatus, supèrbe nimium sese habebat. Inter eundum enim præ superbia & literas relegebat, & dictabat epistolas, multis constipato agmine præcedentibus ac subsequentibus, vnde propter hominis arrogantiam, Christianam religionẽ pleriq; detestabantur. Sed quid facerent nostra tempestate, qua nil vel superbiæ vel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi potest, si tot adolescentes ante ambulones sericatos & coccinatos in equis præferocibus, ac phaleratis viderent? Sicq; subsequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiusq; coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Execrarentur eos sat scio: dicerẽt nil eis cum Christo præter similitudinẽ quandam religionis commune esse. Ad Paulum redeo, quẽ tutius reprehendere licet. Is enim inflatus opinione sui ipsius, ac tribunal altius quærẽs, negabat Dei filiũ è cœlo descendisse, sed à Maria cæpisse originẽ, & initiũ è terra habuisse. Hanc ob rem in cõcilio Antiocheno omniũ episcoporũ, qui aderant, consensu, publicè damnatus est: maximè verò Gregorij Cæsariensis episcopi, viri sanctissimi sententia, qui tanto cõcilio interfuit: & postea pro fide Christi martyrij pœnam subijt. In Paulum verò Malchio Antiochenus presbyter multa disseruit & scripsit, quia Artemonis hæresim (vt dixi) instau-

Gregorius Cæsariẽsis episcopus.

instaurare conabatur. Huic autem concilio propter senium interesse Dionysius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinum episcopum latè perscriptum est. Mortuus autem Dionysius, sepelitur in cœmeterio Callisti, vbi ex institutionibus duabus, mense Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos sex, episcopos septem creasset. Sedit annis sex, mensibus duobus, diebus quatuor. Vacat tum sedes dies sex.

ANNOTAT.

Huius Dionysij ecclesia, quod sciam, Salomonem memoriam non colit. Quem naturali morte decessisse ex eo opinor, quòd diu vixit: & nemo eius martyrium commemorat, atq; in tranquilla ecclesia tempora pace à Galieno edictu publicũ, Christianis data, mors eius incidit. Liber quoq; bibliotheca Vaticana quem supra citaui, eum confessorem aperte nominat. Damasus Felicem, & qui huic successit Eutychianum, item Caium, Marcellinum, & Marcellum martyres prodit: ita etiam eos ecclesia celebrat.

S. FELIX I.

Elix natione Romanus, patre Cõstantino, Aureliani tempore fuit. *27. Pont.*
Qui anno ab vrbe cõdita millesimo ac vigesimo septimo imperiũ *Aurelianus imp.*
adeptus, vir militari disciplina clarus, Gothos apud Danubiũ graui prælio superat. In Asiã deinde traijciẽs, Zenobiã, q̃ occiso Odenato marito orientis tenebat imperiũ, apud Thymas haud longe ab Antiochia terrore magis q̃ prælio vincit, eamq; in triumphum vnà cum Tetrico ducit, quo apud Catalaunos superato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorificè in vrbe consenuit: vnde Zenobia familia Romana originem habuit & Tetricus conseruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis verò opera conuersus imperator, & templum Apollinis, & muros vrbis magnificentissimis operibus extruit. Hic autem postea mota in Christianos persecutione, nonus à Nerone, de cœlo tactus inter Cõstantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur.

Felix autem martyrum gloriæ consulens, statuit vt quotannis sacrificia eorũ nomine celebrarentur, vtq; nullibi, quàm in sacro loco & à viris sacris Initiatis sacrificium, quod Missam appellant, celebraretur, necessitatem semper excipiens. Quòd si de consecratione templi ignoratum fuerit, vtpote vetustate & abolitione monumentorum, consecrari denuò mandat. Neq; enim (vt ipse aiebat) iteratum dicitur, quod factum esse nescitur. Huius tempore Manes quidam gẽte Persa, vita & moribus barbarus, profiteri se Christũ ausus est, ascitis in societatem duodecim discipulis, quò fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum *Manes hæreticus.*
impugnatur Manes ob impietatem & superbiam, ita maximè laudatur Anatolius Laodicenus episcopus, propter religionem & doctrinã. Ausus etiam eodẽ tẽpore Saturninus est nouã Antiochiã condere, exercitus opera fretus. Verùm dum audacter nimium impetium quoque molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autem vbi repetitis sacris ordinibus mense Decembri, presbyteros nouem, diaconos quinque, episcopos quinque creasset, martyr via Aurelia sepelitur, tertio calendas Iunij in basilica, quam antea in honorem Dei condiderat, secundo ab vrbe milliario. Sedit autem annis quatuor, mensibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum sedes dies quinque.

S. EVTYCHIANVS.

Vtychianus natione Tuscus, patre Maximo, temporibus Aureliani fuit. *28. Pont.*
Cui quidem interempto Tacitus succedit, vir certè idoneus reipub. gubernandæ ob eius virtutem & integritatem. Verùm in Ponto sexto mense post adeptum imperium occisus est. Florianus quoque qui Tacito successit, *Florianus successit Tacito.*
tertio demum imperij sui mense, apud Tarsum occiditur.

Eutychianus autem Instituit, vt in altari fruges benediceretur, maximè verò fabæ & vuæ. Constituit item, ne, qui martyres sepelire vellent, sine Dalmatica, colobióue purpureo id facere auderent, se nesciente præsertim. Sunt qui scribãt huius temporibus Dorotheum eunuchũ fuisse, virum certè Græca & Hebraica lingua doctissimũ, cuius doctrina mirificè delectatũ Aurelianum ferunt. Nã ita

primis

primis imperij ſui annis Chriſtianis fauit, vt Pauli Samoſateni ſectam ab eccleſia ſeparauerit. Verùm poſtea malis conſilijs ſubornatus, in Chriſtianos (vt dixi) perſecutionem monens, ſcriptis iam ea de re ad præſides prouinciarum literis, diuino iudicio interimitur. Ipſius autem Dorothei ſcripruras ſacras exponentis, auditor Euſebius etiam adoleſcens fuit. Anatolius quoque Alexandrinus Laodiceæ Syriæ epiſcopus, multæ doctrinæ vir, præclara quædam in mathematicis, & ſcriptura ſacra tum compoſuit. Inuectus eſt & in Manichæorum hæreſim, quæ tum maximè inualuerat. Hi ad reliquos errores & duas ſubſtantias introduxerunt, bonam & malam, dixêreq; animas ex Deo quaſi ex aliquo fonte manare. Teſtamentum vetus omninò reſpuebant: nouum verò aliqua ex parte recipiebanr. At Entychianus vbi ex ſacris ordinibus menſe Decembri habitis, presbyteros quatuordecim, diaconos quinq;, epiſcopos nouem creaſſet, martyrio coronatur: & in cœmeterio Calliſti via Appia ſepelitur, octauo calẽdas Auguſti. Sedit annum vnum, menſem vnum, diem vnum. Vacat tum ſedes dies octo. Sunt tamen qui ſcribant eum annis octo, menſibus decem in pontificatu vixiſſe, ſed ego multò magis Damaſo credo, qui primæ ſententiæ auctor eſt.

S. CAIVS.

29. Pont.

Aius natione Dalmata, patre Caio, ex genete Diocletiani imperatoris, primùm Probi rempore fuir, deinde Caio & Carino imperantibus.

Probus aurem rei militaris gloria inſignis, ſuſcepta reip. adminiſtratione, Gallias à barbaris occupatas ingenri felicitate reſtituit. Saturninum imperium vſurpare conantem in oriente, Proculum & Bonoſum Agrippinæ magna celeritate oppreſſit. Apud Syrmium tamen vir acer & iuſtus tumultu militari & licentia occiditur, anno imperij eius ſexto, poſt quem Carus Narbonenſis imperium ſuſcepit, ac biennio tenuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianum ad gubernacula imperij traduxiſſet, bello Parthico captis etiã Charris & Cteſiphonte nobiliſſimis vrbibus, in caſtris fulmine ictus cõcidit. Numerianus verò, qui tum cum patre erat rediens, Apri ſoceri ſui fraude necatur. Carinus autem probris omnibus contaminatus, à Diocletiano, difficili tamẽ bello in Dalmatia victus, ſcelerum ſuorum pœnas tandem luit.

Carus Narbonenſis.

Caius verò ordines in eccleſia diſtinxit, quibus tanquam gradibus quibuſdam ad epiſcopatum aſcenderetur. Hi eranr oſtiarius, lector, exorciſta, acolytus, ſubdiaconus, Diaconus, presbyter, epiſcopus. Idem quoque (vt quondam Fabianus) regiones diaconis diuiſit, qui res geſtas martyrum conſcriberent. Conſtituit etiam ne prophanus quiſpiam ſacris initiatum in iudicium vocarer, néue paganus, aut hæreticus accuſandi Chriſtianum hominem poteſtarem haberet. Hulus tempore fuiſſe Victorinum Pitabionenſem epiſcopum conſtat, qui multa commentaria in ſacros codices ſcripſit. Inuectus eſt etiam in hæreſes omnes, licer nõ æquè Græcam linguam ac Latinam nouerit, vr Hieronymo placet, qui affirmat eius ſcripta grandia ſenſu, compoſitione viliſſima apparuiſſe. Pamphilus verò presbyter Euſebij Cæſarienſis epiſcopi neceſſarius, adeo dininorum voluminnm cupidus fuit, vt magnam partem librorum Origenis ſua manu deſcripſerit: quos quidem libros Hieronymus affirmat ſe vidiſſe in bibliotheca Cæſarienſi tanta auiditate, vt Crœſi diuitias conſecutum ſe arbitraretur. Scripſit idem Pamphilus Apologeticum pro Origene, quod etiam Euſebius non mulrò pòſt fecit. At verò Caius orta in Chriſtianos tempore Diocletiani tanta perſecutione, quanta nunquam antea, in ſubterraneis locis, quas crypras vocant, din latuit. Captus deinde à perſecutoribus vnà cum Gabinio fratre, eiuſque filia Suſanna, martyrio coronatur, & via Appia in cœmeterio Calliſti ſepelitur, decimo calendas Maij. Sunt etiam qui ſeribant, Luciam, Agatham, Hagnetem non multò pòſt martyrium paſſas fuiſſe. Sedit autem Caius annls vndecim, menſibus quatuor, diebus duodecim. Quo quidem tempore presbyteros quinq; & viginti, diaconos octo, epiſcopos quinque creauit, quater ordinibus ſacris menſe Decembri habitis. Vacat tum ſedes dies vndecim.

Victorinus Pitabionẽſis epiſcopus.

Pamphilus Euſebij neceſſarius.

S. MAR.

S. MARCELLINVS.

30. Pont.

MArcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obscuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit.

Diocletianus imp.

Diocletianus enim anno ab vrbe condita M. X L I. ab exercitu imperator electus, Aprum qui Numerianũ interfecerat, ipsemet occidit. Verùm moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eò cum exercitu Maximianum cognomento Herculeum misit, qui agrestes facilè compescuit. At verò circunstrepẽtibus vndiq; bellis, cũ solus Diocletianus resistere tot periculis non posset, Maximianum, Augustum: Constantium verò & Maximianum Galerium, Cæsares creat. Maximianus aũt Herculeus Carausio fraude Alecti interempto, Britanniam post annos decẽ recipit. At Constantius, cũ primò in Gallia malè pugnasset, renouata secundò pugna, multa millia Alemanorum occidit, qui eò venerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captã Alexandriam, quàm Achilleo resistente mensibus octo obsederat, diripiendã militibus dedit. Præterea verò Maximianus Galerius cum duobus prælijs cõtra Narseum bene pugnasset, postremò inter Galletium & Charras superatur. Atq; tam sinistra pugna amissis copijs, ad Diocletianum confugit: à quo ita arrogãter acceptus est, vt per aliquot millia passuum purpuratus ante currũ eius cucurrisse dicatur. Is autem hac contumelia motus, repetito bello hostes superat ac domat.

Decima Christianorum persecutio.

Pacatis hoc modo vndique rebus Diocletianus in oriente, Maximianus verò Herculeus in occidente vastari ecclesias, Christianos affligi, interficiq; mandãt, decima post Neronem persecutione: quæ certè omnibus diuturnior & immanior est habita. Nam & scripturæ sacræ igni exustæ sunt, & si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato remanebat infamis. Præterea verò serui, qui in Christianismo perdurabant, libertatẽ consequi nõ poterant, milites item Christiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiam pariter vitámque deponere, edicto principis in foro posito. Hoc verò quidam lacerare ausus, pelle nudatus, superfuso aceto & sale tamdiu cruciatur, quoad vita superfuit. Hunc in fide confirmàrũt Dorotheus, & Gorgonius viri clarissimi. Iisdem diebus forte fortuna in vrbe Nicomediæ regia domus incendio conflagrare cœpit, vnde imperator à Christianis id factum falsa suspicione existimans, multos interfici, plerosque viuos in ignem conijci iubet. Eadem quoque sæuitia vsi sunt, qui in Melitene prouincia, in Syria, in Africa, in Thebaide, in Aegypto cum imperio erãt. In planitie verò Palestinæ & Tyri multi sæuissimis bestijs expositi sunt. Nullum autem genus tormenti Christianis tum non adhibitum est. Pro vngulis enim testas fictilium vasculorum adhibebant: quibusdam verò arundines acutæ sub vnguibus figebantur. Hoc etiam tormento vexatæ mulieres sunt, arundinibus ipsis per pudenda corporum adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota cõbusta est, quia ciues idolis sacrificia exhibere recusarunt, Adaucto Romano viro sanctissimo eos in fide retinente: ad hæc postremo venêre sæuissimi tortores, vt oculis effossis, ac cauterio adustis sæuirent. Passi etiam martyrium sunt Anthimus Nicomediæ episcopus, Lucianus presbyter. Antiochenus vir doctissimus, Pamphilus Cæsariensis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus episcopus vocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quòd & librum de laudibus martyrũ cõposuit, & impugnare iudices male iudicantes ausus est. Quid plura? cùm Damasus referat xvij. millia hominũ vtriusq; sexus diebus xxx. per diuersas prouincias martyrio coronata fuisse. Omitto eos, qui in insulas relegati sunt, vel ad metallũ, vel ad opus metalli, vel ad fodiendas arenas, excidendosq; lapides dãnati, quę multitudo prope infinita est habita. At Marcellinus Pontifex ad sacrificia gentium ductus, cũ minis instarent carnifices, vt thura dijs exhiberet, metu perterritus, Deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multò pòst cõcilio C. & LXXX. episcoporum in Sinuessa vrbe Campaniæ, eò & Marcellinus squalidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiscitur, petitque vt sibi pro inconstantia debita pœna tribuatur. Qui eum damnaret, in tanto concilio nemo vnus inuentus est, cum dicerent omnes ea fermè ratione Petrum peccasse, ac flẽdo peccati pœnam luisse. Redijt Romã Marcellinus iratus, Diocletianũ adijt, hominẽq; increpat,

Phileas Aegyptius ex vrbe Thmun.

qui

qui se impulerit dijs gentium immolare. Ducitur ad martyrium Diocletiani iussu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Antonino Christi fidelibus. Inter eũdum verò Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani præceptis obtemperet in rebus maximè ad fidem pertinentibus: néue corpus suum sepulturæ traderet, quòd diceret ob negatum Saluatorem se id nequaquam mereri. Horum autem simul interemptorum corpora, Diocletiani iussu ad dies sex & triginta insepulta iacuerunt via publica. Vnde Petri Apostoli iussu, qui Marcello in somnis apparuit, via Salaria in cœmeterio, quod Priscillæ deinceps nomen habuit, sepeliuntur, sexto calendas Maias apud beati Crescentionis corpus. Tandem verò aperuit oculos Deus (vt Eusebius ait) & eò Diocletianum compulit, vt deposito imperio priuatus viueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, acerrimus persecutionis Christianæ auctor, qui post aliquot annos multis, varijsq; morbis vexatus, ac post longos cruciatus insania mentis percitus, furijsque scelerum agitatus, seipsum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quã nostri passi sunt, à Deo permissam refert Eusebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Christianorum mores, maximè verò ecclesiasticorum, quorum peruersitatem diuina iustitia frenare hac persecutione instituit, dũ simulationem in vultu, dolum in corde, fallaciam in eorum verbis cerneret. Hi enim liuore, superbia, inimicitijs, odijs inter se certantes, tyrannidem potius quàm sacerdotium sapere videbantur, Christianæ pietatis omnino obliti, ac diuina mysteria profanantes potius, quàm celebrantes. Sed quid futurum nostra ætate arbitramur? qua vitia nostra eò creuêre, vt vix apud Deum misericordiæ locũ nobis reliquerint. Quanta sit auaritia sacerdotum, & eorum maximè qui rerũ potiuntur, quanta libido vndiq; conquisita, quanta ambitio & pompa, quanta superbia & desidia, quãta ignoratio tum suipsius, tum doctrinæ Christianæ, quàm parua religio, & simulata potius quàm vera, q̃ corrupti mores, vel in profanis etiã hominibus (quos seculares vocant) detestandi, non attinet dicere, cùm ipsi ita apertè & palàm peccẽt, ac si inde laudem quærerẽt. Veniet (mihi credite, vtinam falsus sim vates) veniet Turcus hostis Christiani nominis, Diocletiano & Maximiano violentior. Italiæ claustra iam pulsat. Nos desides & somniculosi interitum communem expectamus, voluptati priuatæ potius, quàm communi vtilitati consulentes. Ad Marcellinum venio, quem vtinam aliquando imitati, ad sanitatem redeamus. Hic enim (vt dixi) cognito errore suo, quo à fide defecerat, ad se rediens, martyriũ pro fide Christi constanti animo passus est, vbi ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros quatuor, diaconos duos, episcopos quinque creasset. Sedit autem annis nouem, mensibus duobus, diebus sedecim. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

S. MARCELLVS I.

31. Pont. Marcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione viæ latę, à Constantio & Galetio vsque ad Maxentium peruenit.

Constantius enim & Galerius, abdicantibus se ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperij gubernacula suscipientes, prouincias inter se partiti sunt. Nam Galerius Illyricum, Asiam & orientem sortitus est. Constantius verò singulari moderatione vsus, Gallia tantùm & Hispania contentus fuit, licet ei & Italia sorte obtigerit. Vnde Galerius duos Cæsares legit, Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum, cui Italiam commendauit. Illyricum ipse retinuit, quòd ea barbaros hostes populi Rom. iter facturos sentiebat. At Constantius vir singularis mansuetudinis & clemẽtiæ, Gallis omnibus charissimus fuit, præcipuè verò quòd & Diocletiani vafrum ingenium, & Maximiani crudelitatem non sine magno discrimine euaserant. Moritur autem Constantius Eboraci in Britannia, principatus sui anno decimotertio, atque in diuos summo omnium consensu refertur.

Constantius, Galerius, Maxẽtius imperatores.

At Marcellus diuino cultui intentus, vbi Priscillam matronam Romanam impulisset cœmeterium suis sumptibus via Salaria construere, titulos quinq; & viginti in vrbe Roma cõstituit, quasi diœceses ad commoditatẽ baptismi & oppor-

opportunitatem eorũ, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant, consultum iri & eo modo sepulturis martyrum videbat. Maxentius verò vbi Lucinam matronam Romanam instituisse Ecclesiam Dei rerum suarũ hæredẽ intellexisset, iratus, & mulierem ipsam relegauit ad tempus, & Marcellum captum impellere minis conatus est, vt & episcopatu se abdicaret, & Christianũ nomen deponeret, quẽ vbi contemnere & deridere sua præcepta vidit, in cacabulũ ad custodiẽda animalia publica (vt quidam volunt) statim inclusit: quo in loco nec orationes vnquam, nec ieiunia prætermisit. Parochias item nõ secus ac si liber esset, epistolis gubernabat. Mense aũt nono captiuitatis suę à clericis nocte à cacabulo liberatus est, qua ex re maiore percitus ira Maxẽtius, sanctissimũ virum in cacabulum redegit: vbi cũ fœdè, & incõmodè habitaret, pedore & situ mortuus est. At verò Lucina sanctissimi viri corpus via Salaria in cœmeterio Priscillæ cõdidit decimoseptimo calendas Februarij. Postea aũt re Christiana crescente, cacabuli domus in ecclesiam erigitur beati Marcelli nomine, quæ etiã ætate nostra inuisitur. Sunt aũt qui scribãt, Mauritium cum vna Christianorũ legione apud Rhodanum flumen à persecutoribus cæsum. His additur Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus, alijq; complures, vbiq; terrarum cædebantur. Marcellus aũt annis quinq; sedens, mensibus sex, diebus vno & viginti, ex sacris ordinibus mense Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos duos, episcopos vnum & viginti creauit. Vacat tum eius morte Romana sedes dies viginti.

S. EVSEBIVS.

Vsebius natione Græcus, patre medico, pontificatum adijt Constantino & Maxentio imperantibus. *32. Pont.*

Nã mortuo Constantino (sicut dixi) Claudij ex filia nepote, Constantinus eius & Helenæ in gratiam Herculei repudiatæ filius, occidentis imperium maximo omnium consensu adeptus est. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentium Maximiani Herculei filium, Augustum nuncupant. Vnde Maximianus spe recuperandi imperij ex solitudine Lucaniæ Romam venit, literis Diocletianum adhortatus, vt idem ipse faceret. Contra hos motus missus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum vrbem Romam obsidet, fraude militum, qui cum Maxentio sentiebant, circunuentus, fugiens demum Rauennæ occiditur. Paululum etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiam pollicitationibus & largitione quærens, à filio Maxentio occideretur. Is autem in Gallias ad Constantium generum profectus, dum circumuenire hominem studet, detecto per Faustam eius filiam dolo, quæ rem omnem marito aperuit, fugiens, ac Massiliæ oppressus, suorum scelerum pœnas tandem luit: vel seipsum (vt quidam volunt) desperatis rebus interfecit. *Constantinus imp.*

Dum autem Eusebius in pontificatu viueret, crux domini inuenta est quinto nonas Maij, & ab Helena Constantini matre exornata, ac in magna veneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quem postea mutato nomine Cyriacum vocarunt. Hæreticos quoq; idem pontifex reconciliauit, imposita tantummodo manu. Instituit præterea, ne prophani quos laicos vocãt, episcopum in iudicium vocarent. Huius verò temporibus fuisse Lactantium Firmianum constat Arnobij discipulum. Hic cum Rhetoricam Nicomediæ doceret, infrequentia discipulorum motus, quòd in Græca ciuitate ageret, ad scribendũ se contulit, qua in re tantùm valuit, vt post tempora Ciceronis ab eo secundus habeatur. Multa scripsit, sed illa potissimũ extant, quæ contra Gentiles, de opificio hominis, de ira Dei conscripsit. In extrema senectute cõstitus, Cæsaris Crispi, filij Constantini præceptor fuit in Gallia. Eusebius quoq; Cæsareæ Palestinæ episcopus, ac bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligentissimus inuestigator, multa eisdem temporibus scripsit, maximè verò libros euangelicæ præparationis, ecclesiasticæ historiæ, in Porphyrium Christianorũ hostem acerrimum. Apologias item sex pro Origene cõposuit: de vita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentũ accepit, libros tres. Eusebius autem Pontifex, habita semel ratione sacrorũ ordinũ, mense Decembri, cùm presbyteros trede- *Inuentio s. Crucis* *Iudas crucis inuentor.* *Lactantius Firmianus*

D cim,

cim, diaconos tres, episcopos quatuordecim creasset, Romæ moritur, ac in cœmeterio Callisti via Appia sepelitur sexto nonas Octobris. Sedit autem annis sex, mense vno, diebus tribus. Vacat tum sedes diem vnum.

ANNOTAT.

Quod ex Damasi (vt videtur) libro Platina tradit, crucem Christi ab Helena imperatoris Constantini matre sub Eusebio inuentam fuisse, qua nam ratione fieri potuerit, non inuenio: cùm nihil tum Constantinus in Syria iuris haberet, qua incredibili Maximini tyrannide premebatur, neq; adhuc ipse plenè in Christũ credebat, quod post crucis in cœlo visionem ardentissimè fecit. Insuper Rufinus libro primo, cap. vij & viij. Theodoretus libro primo, cap. xviij. Sozomenus lib. ij. cap primo, & ij. & Socrates libro primo, cap. xvij. historiæ ecclesiastica, id xxv ferè anno pòst Nicæno iam Concilio celebrato, quod magis quadrat, factum fuisse referunt.

S. MILTIADES.

33. Pont. Miltiades natione Afer, Maxẽtij, & Licinij, & Maximini temporibus fuit. Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partem imperij recipitur propter eius in re militari præstantiam. Hi, quòd Constantinum videbant apud omnes magno esse in precio, Christianis parcebant. Maxentius tamen milites clanculum mittebat, qui obuiam quenque cæderent. Arte quoque magica delectatus, grauidas, maximè verò Christianas, funestis sacris adhibitis scindebat infantum causa, quorum cineribus in magia vtebatur, vt ostenderet tyrannidem seruari etiam per nefas posse. Simili vesania & crudelitate Maximinus quoque in oriẽte vtebatur, qui magorum magistris & malarum artium doctoribus præmia etiam decernebat, auguriis ac diuinationibus fidem præstãs. Sæuior cæteris in Christianos hæc omnia contemnentes est habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more veterum sacra dijs exhiberi iubet. In hos verò Constantinus mouens, & Maxentium graui prælio victum apud pontem Miluium ita superat, vt dum præ dolore suarum fraudum oblitus, pontem ad decipiendum hostem structum decipulis transit, cum magna parte suorum satellitum submergatur. Et Licinium sorotium naualí ac terrestri prælio victũ, apud Nicomediam dedêre seipsum coëgit, vitamq; Thessalonicæ priuatam ducere, ac meritò quidem, cum à fide ob inuidiam deficiens, Christianos Constantino fauentes grauibus supplicijs persequeretur. Maximinus verò diuina vltione inflatis subito visceribus, suppuratisq; intestinis ita distẽditur, vt inter se & putridum cadauer nil interesset, scatentibus vndique vermibus, & tabo serpẽte, tanto pedore, vt sustineri fœtor non posset. Hoc volebât eius merita, qui & nostros ad cœmeteria connenire vetabat, & simulachrum Antiochiæ cõsecratum, subornatis sacerdotibus, qui ex adytis id enunciarent, clamasse dicebat, pellendos ab vrbibus Christianos, & præmia in prouincijs distribuit sacerdotibus simulachrorum, qui contra Christianos agerent. Tandem verò tyrannus pœnitentia ductus, medico verum dicente, decreto publico vetuit, Christianos lædi, eosque suis legibus vti finit: Sed hoc nihil ei profuit cum vi fierent omnia. Nã grauissimis morbis diutius cruciatus, viuendi finem tandem fecit, homo sæuus & varius: nunc enim in Christianos, nunc pro Christianis agebat.

Dorothea. His autem cladibus multi Christiani interfecti sunt, maximè verò Dorothea virgo sanctissima & pulcherrima, quæ mortem potius quàm stuprum tyranni pati voluit. Sophronia quoq; à Maxentio sæpius de stupro appellata, cũ diutius vitare periculum non posset, seipsam interfecit, Lucretiam imitata. Miltiadis autem institutũ fuit, ne dominico, néue quinta feria ieiunaretur, quia hos dies pagani quasi sacros celebrant. Multa quoq; in oblationibus faciendis cõstituit, quod Manichæorum hæresis in vrbe Roma tum maximè inualescebat. His autem peractis, Maximini iussu martyrio coronatur. Idem fatum subière & Petrus Alexãdrinus episcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, vir moribus & doctrina insignis, & Timotheus presbyter Romanus, alijq; complures episcopi & sacerdotes. Sepultus est autẽ Miltiades via Appia in Callisti crypta quarto idus Decembris. Viuens adhuc ex ordinibus sacris semel habitis, presbyteros septem, diaconos sex, episcopos duodecim creauit. Sedit annis quatuor, mensibus septem, diebus nouem. Vacat tum sedes dies septendecim.

ANNO-

ANNOTAT.

Maxentium, qui Romæ Marcelli, Eusebij, & Miltiadis temporibus tyrannidem gessit, hostili aliquando in nos animo fuisse, Marcelli Papæ acerba mors, quam ipsi tyrannus intulit, testimonio esse potest. Mitiorem deinde in Christianos factum, persecutionemq́; prohibuisse refert libro primo contra Donatistas Optatus Afer, episcopus Mileuitanus. Sub quo Eusebium etiam morte naturali cõsumptum esse existimo, tum propter eam, quam dixi, rationem, tum etiam, quòd eius martyrium, nec Damasus, nec ecclesia profitetur.

De Miltiade (non vt vulgo legitur Melchiade) dubium esse non debet. Nam eum Romæ viuum post Maxentij necem, sub Pij Constantini imperio, & ab ipso imperatore iudicem datum cum quibusdam alijs episcopis in causa Cæciliani episcopi Carthaginensis libro primo refert Optatus Mileuitanus & Eusebius historia ecclesiastica libro 10. cap. 5. idem propemodum tradit. Sed nec Damasus vllam eius martyrij mentionem facit, vir in his enumerandis alioqui diligens. Liber quoque vetustissimus bibliothecæ Vaticanæ eum cõfessorem vocat. Nam quod Platina scribit, eum Maximini iussu cæsum fuisse, fieri omnino non potuit, cùm nullum Maximini Romæ, vel in occidente imperium fuerit, Eusebius & Optatus sub Constantini principatu, post Maxentij & Maximini ipsius obitum Romæ vixisse tradant, Constantino III. & Licinio III. Augustis cõsulibus. Quo etiam anno IIII. idus Decembris mortuus est, Siluestro successore relicto, auctor Damasus.

S. SILVESTER I.

Siluester natione Romanus, patre Rufino, Constantini temporibus fuit 14. Pont.
anno ab vrbe condita millesimo, nonagesimo primo, Domini verò anno CCCXVI.

Sub hoc tandem principe Christiani à tyrannis antea oppressi, non nihil respirare incipiunt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe comparari Constantinus potuit, militaris enim gloriæ appetentissimus fuit, in bello fortunatus. Pacem petentibus libenter dedit, liberalibus studijs, vbi per ocium licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omnium beneuolentiam sibi comparabat. multas leges rogauit ex æquo & bono, superfluas abscidit, seueras nimium emendauit: vrbem in Byzantij ruinis de nomine suo condens, eam Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, secundam Romam vocauit: vt literæ sub equestri eius statua indicabant.

Is igitur tantus princeps omnia circunspiciens, omnia considerãs, vbi honestatẽ Christianæ religionis intellexit, qua seruare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinẽ colere, paci studere, simplicitate & constantia vti iubemur, eam ita complexus est, vt iturus ad bellum, nõ alio quàm crucis signo vteretur. Quod sereno cælo dum in Maxentium tyrannũ copias mouet, & viderat & adorauerat, astantesq́; Angelos audierat dicentes: Constantine, ἐν τούτῳ νίκα, quod etiam fecit, ac tyrãnos omnes à ceruicibus populi Romani Christianorumq́; omnium depulit, maximè verò Licinium, qui Christianos & domo & militia pulsos, aut relegatione, aut carcere (vt dixi) ad mortem vsq; macerabat: aut leonibus obijciebat, aut suspensos tanquã porcos, mẽbratim lacerans dissipabat. Tantum itaq; principẽ ac tam humanũ Siluester nactus, relicto Soracte monte, quo à tyrannis sæuientibus relegatus fuerat (vel vt quidã volunt) secesserat, Romam veniens Constantinũ erga Christianos bene animatum, promptiorem ad optimè de ecclesia Dei promerendum reddidit. Nã & pontificibus diadema aureum distinctũ gemmis cõcedebat: quod quidẽ Siluester aspernatus, tanquã religioso capiti minime cõueniens, phrygia mitra & cãdida tantummodo cõtentus fuit. Permotus aũt Constãtinus sanctitate Siluestri, ecclesiã in vrbe Roma cõdidit in hortis Equitij, non longe à thermis Domitianis, quæ titulum Equitij vsq; ad tẽpora Damasi præ se ferebat. Cui quidẽ ecclesiæ imperator munificus hæc etiã dona præstitit, patenam argẽteam librarũ viginti, scyphos duos viginti librarũ, calicem aureum duarũ librarũ, & alia vasa tum argẽtea, tum aurea, quæ enumerare longũ esset. Fundum quoq; Valerianũ dono dedit in agro Sabino positũ, vnde quotannis solidos octoginta capiebat. Hortũ intra vrbẽ ad regionẽ Duorũ amãtium, vnde solidi quindecim capiebãtur. Domũ in regione Orphea intra vrbẽ, vnde solidi octo & quinquaginta proueniebant. Verùm, dũ hæc Romæ agerentur, apud Alexãdriam presbyter quidam Arrius nomine, vir specie & forma magis quàm virtute insignis, & laudis ac gloriæ potius quàm veritatis cupidus, ferè discordiam in fide Christi cœpit. separare enim filium ab æterna & ineffabili

Dei patris substantia conabatur his verbis: Erat aliquando quando nō erat, non intelligens filium patri coæternum esse, & eandem in trinitate substātiam, cum dictum sit: Ego & pater vnum sumus. Cum autem Alexander Alexandrinæ vrbis Episcopus frustra reuocare Arrium ab errore tentasset, Constantini mandato, adhibita etiam impensa munificè quidem, apud Nicæam vrbem Bithyniæ concilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim episcopi interfuêre. Disputatum est in eo loco aliquandiu, & quidem acriter. Nam viri aliquot in quæstionibus callidi, Arrio tum quidem fauebant, simplicitati fidei nostræ aduersantes, licet ex his quidam doctissimus philosophus diuino spiritu motus, vno momento fidem nostram, quam antea impugnabat, vt sanctam & integram statim amplexus sit. Tandem verò re ipsa in concilio diligenter discussa, concluditur ὁμοούσιον scribi debere, id est, eiusdem cum patre substantiæ filium confiteri. Qui verò cum Arrio sentirent, fuêre ad decem & septem, affirmantes extrinsecus creatum esse Dei filium, & non ex ipsa patris diuinitate progenitū. Cognita aūt tantæ controuersiæ veritate, Constantinus decretum concilij affirmat, proposito contradicentibus exilio, vnde sex tantum cum Arrio exulauêre, reliqui enim in sententiam bene iudicantium venêre. In eodem damnatos ferunt & Photinianos, à Photino episcopo Gallogræciæ nomen ducentes, qui Ebionitarum hæresim imitati, affirmabant Christū à Maria pio coitu fuisse conceptum. Damnati & Sabelliani, qui vnam tantùm personam patri & filio & spirituisancto asscribunt. In eodem verò concilio querimoniarum libellos (vt fit) episcopi ipsi Constantino dabant, se inuicem accusantes, expetentesq; à principe iudicium: quibus ita imperator optimus respondet, combustis eorum libellis, eos Dei tantummodo & non hominum iudicium expectare debere. Præterea aūt in eodem concilio decretum est, ne qui se impatientia libidinis castrarent, in clerū amplius reciperentur: néue neophytus antequam cautius examinaretur, clericus fieret: & ne in militiam Dei ascitus, cum extraneis mulieribus habitet: cum matre verò, sorore, amita id tātummodo licere, ne episcopus in ordinē asciscetur, nisi ab omnibus, vel saltem à tribus prouinciæ episcopis: & ne, quem alius episcopus expulerit, vel clericum, vel laicum alius suscipiat. Decernitur etiā ac quidem sanctè, ne cuiquā fieret iniuria, vt singulis annis conciliū in prouincia habeatur. Quare hoc sanctum institutum aboleuerint nostræ ætatis pontifices, non video, nisi quod censuras bene viuentium ac sentientium reformidabant. Constitutū quoq; est, vt qui absq; tormētis in persecutionibus lapsi fuerint, annos quinq; inter catechumenos vitam ducant. Postremò verò decernitur, ne quis de minore ecclesia ad maiorem trāseat ambitionis & auaritiæ causa, quod certè non obseruatur, cum siccis faucibus, tanquā lupi famelici, precibus, pollicitationibus, muneribus, largitione vberiores episcopatus, omissis primis, omnes quærant & efflagitent. Siluestri aūt cōstitutiones hæ sunt habitæ, vt chrisma ab episcopo tantùm consecraretur, vt episcopi baptizatum signarēt propter hæreticam suasionem, vt baptizatū chrismate liniat presbyter, occasione mortis. Addit præterea, laicus clericum in iudicium ne vocet. Diaconus in ecclesia celebrandi causa dalmatica induatur, & palla linostima læua eius tegatur. Clericus causas in curia ne agat: nec ante iudicem secularem causam dicat. Presbyter celebraturus neq; serico, neq; panno tincto vtatur, sed lineo, & quidē albo. Sic in albis celebrandū esse dicebat, quēadmodum in linea sindone & alba Christi corpus sepultum fuit. Gradus quoque in ordinibus ecclesiasticis constituit, vt vnusquisque vno tantum ordine contentus sit, & vnius solum vxoris vir. Constantinus autem augēdæ Christianæ religionis cupidus, Basilicam Cōstantinianam (quam Lateranensem vocant) ædificauit donisq; plurimis eandem exornauit. Nā & fastigium argenteum templo obtulit, habēs in fronte Saluatorē sedentem in sella quinq; pedum, cētum & triginta librarum, & xij. Apostolos in quinis pedibus librum nonaginta cum coronis argenti purissimi. Saluatorem quoq; addidit respicientem in apsida, sedentem in throno V. pedum, cuius pōdus centum quadraginta librarum erat. Angelos quatuor ex argento ponderis centum & quinq; librarum, coronas quatuor ex auro purissimo cum delphinis viginti

Concilium Nicænum.

viginti librarum, altaria septē ex auro purissimo ducentarum librarũ. In vsum verò luminũ massæ Gargilianæ prouẽtum ex agro * Suessano constituit solidos Sinuessano CCCC. Addirur & massa Vrbana, quæ in Agro Antiati est. Sacrũq; præterea fontem instituit apud eandẽ Basilicã ex lapide Porphyretico, cuius to:a pars illa quę aquam cõtinet, ex argẽto erat. In medio aũt fontis columna porphyretica posita erat, in qua aurea phiala L. librarũ balsamo plena, in celebritate paschæ vsum nocturni luminis præstabat. In labrõ fontis stabat agnus auri purissimi, vnde aqua fundebatur. Nõ longè ab agno erat Saluatoris statua argenti purissimi centũ & LXX. librarũ. Ad alteram partẽ stabat Ioannis Baptistæ statua argentea centum librarum, hunc titulum præ se ferens, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Septẽ verò cerui aquam fundebant, quorum singuli octoginta librarũm erant. Prouentus aũt sacri fontis ex massa Statiliana in agro Corano, ex fundo Basi, ex domibus & hortis, aliquot in vrbe positis, ex quibusdã fundis in Africa, Numidia, & Græcia sitis. Idem etiã Constantinus rogatu beati Siluestri, Petro Apostolorum principi Basilicam in Vaticano ædificat, nõ longè à tẽplo Apollinis, quo in loco eiusdẽ Apostoli corpus splẽdidè, ac mirificè collocauit: ex ære enim & cupro vndiq; clausum erat. Supra beatissimi Apostoli sepulchrum crux centũ & quinquaginta librarũ extabat ex auro purissimo. Aderant circunquaq; candelabra IIII. argento cõclusa, cum sigillis argenteis, vnde Apostolorũ actus cernebantur. His addidit calices aureos rres, librarũ duodecim, calices argenteos XX. quorum singulis X. librarum erant. Metretas argenteas IIII. CC. librarum. Patenam auream cum thure & columba ornatam gemmis hyacinthinis & margaritis XXX. librarum. Ipsum aũt altare erat clausum argento & auro, distinctumq; pluribus gemmis. Hos verò prouẽtus huic basilicæ addidit, in Antiochia domum Daciani, solidos cẽtum & L. præstantem. Cellam in Aphrodisia solidos D.XV. præbentem. Horum Maronis, rhermas complures, popinas, pistrina cõdonauit, vnde multum colligebatur ad vsum sacerdotum. Idẽ quoque Constantinus instante Siluestro, Basilicã Pauli via Ostiensi extruxit: corpus verò Apostoli ita condidit, vt de Petro diximus. Vasa etiam aurea, argẽtea, ænea totidem donauir, quod diuo Petro, maximè aũt crucem auream cẽtum & quinquaginta librarum, supra loculum beati Pauli collocauit. Venêre prouẽtus ad eãdem Basilicam ex Tarso Ciliciæ, ex possessione Tyri venit oleum, venêre aromata & cassiæ: venit balsamum ex locis hæc eadem ferẽtibus: venit crocum, sal, piper, cinnama. Aedificatur etiã imperatoris iussu Basilica in atrio Sessoriano sub titulo sanctę crucis in Hierusalem, vbi sanctę crucis partẽ aliquam reposuit, inuentã ab Helena matre, fœmina incomparabilis fidei, & religionis. Hæc enim magnitudine animi mota & visis nocturnis, Hierosolymam petijt, vt lignũ crucis perquireret. Difficile id quidem erat, quia ab antiquis persecutoribus eõ loci simulachrũ Veneris collocatum fuerat, vt Christiani Venerẽ Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi locũ ipsum ruderibus purgasset, tres cõfuso ordine cruces reperit. In vna inscriptio illa legebatur ttibus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Astabat autem Marcarius illius vrbis tum episcopus, qui vnam ex his manibus cum religione retinens, veram esse dicebat: at tertia mulieri mortuæ admota, eidem vitam restituit. Hãc ob rem Cõstantinus motus, edicto vetuit, ne quispiã deinceps eo supplicio vteretur. Helena verò ædificato eo in loco tẽplo, vbi crucẽ repererat, abiens, clauos quibus Christi corpus cruci affixum fuerat, secũ ad filium portat. Horũ ille vnũ in frenos equi trãstulir, quibus in prælio vteretur, alio pro cono galeæ vtebatur, tertium in mare Hadriaticũ (vt ait Ambrosius) ad compescendas sæuientis maris procellas deiecit. Illa autẽ crucis pars, quam eadẽ mulier secum in thecis argenteis detulerat, gẽmis & auro distincta in Basilica Sessotiana collocatur. Huic hæc munera adduntur, argẽtea candelabra quatuor, argẽtei scyphi quatuor, calices aurei decem, patena argentea auro clusa librarum L. altare argenteũ CCL. libtarum, agros quoque circa palatium positos, ecclesiæ dono dedit. Ex Faliscis autem & Nepesino agro fundos quosdã donauit. Sunt qui scribant & Basilicam sanctæ Hagnetis Cõstantini iussu ædificatam esse, rogatu Constantiæ eius filiæ

Basilica Pauli ædificatur.

Helena.

& baptisterium ecclesiæ additum: vbi & filia & soror Constantini eiusdem nominis, baptizatę sunt. Huius Basilicæ hæc fuere munera: patena aurea librarum viginti, calix aureus librarum decem, calices argentei quinque, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex vico Pisonis. Idem quoque imperator basilicam sancti Laurentij extra muros ædificat in agro Veranio super harenarium cryptæ, gradusq; extruxit: quibus ascensus ac descensus his daretur, qui ad visendum beati Laurentij corpus accederent. Templi ornamentū erat, apsis, argento & porphyreticis lapidibus ornata. In aditu cryptæ, lucerna erat ex auro purissimo librarū viginti. Ante corpus martyris erant lucernæ X. argenteæ librarum XV. Fundus aūt Cyriacetis fœminæ, quē fiscus persecutionum tēpore occupauerat huic basilicæ assignatur: fundus item Veranius, vnde solidi LX. veniebant. Via etiam Lauicana idem imperator inter duas lauros basilicam beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorcistæ ædificat. Non longè verò mausoleum erexit in honorem matris, quā sepulchro porphyretico inclusit. Huic templo martyrum & matris gratia hæc dona data sunt, patena ex auro purissimo librarum quinq; & triginta, candelabra argentea IIII. auro clusa in pedibus XII. calices aurei tres cum gemmis prasinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ: ara ex argento purissimo librarum CC. scyphus ex auro purissimo librarū viginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formā prodeuntis aquæ posito, fundus Augustæ Helenæ, vnde solidos treecentos & viginti, sacerdotes quotannis habebāt. Sunt qui scribant (sine auctore tamē) Sardiniam cum fundis suis, & Mesanam, & Maritimam cum monte Argentario, ac fundus omnibus huic ecclesiæ dono datā. Ad has basilicas in vrbe Roma ædificatas, alias quoq; foris extruxit. Nā & Ostiæ non longè à portu eius mandato templum ædificatur in honorem beatorum Apostolorum Petri & Pauli ac Ioannis Baptistę, quibus etiam hæc dona eius munificentia oblata sunt: patena argentea librarum XXX. calices argentei X. patena argentea chrismatis librarum X peluis ex argēto ad vsum baptismi librarū XX. His muneribus additi & Gracchorum fundi Ardeatini agri, fundus Quirini in agro Ostiensi. In Albano quoq; Ioāni Baptistæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum triginta, scyphum argēteum deauratum librarum duodecim, amas argēteas librarum viginti, fundum Laurentinū cum adiacētibus prædijs, fundum cum lacu Albano, fundum Ti. Cæsaris. Caput etiam basilicam Apostolorum cōdidit, quā ciues Constantinianam appellarunt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argenteæ XL. librarum, candelabra Græca IIII. cum pedibus X. His additur fundus ex agro Caietano, & fundus Paternus ex agro Suessano. Aliam postremo basilicā Neapoli ædificauit, vt ait Damasus, in cuius honorem eam etexerit, non satis cōstat. Proinde reticere donaria templo dedicata institui, ne videat eum alijs errare. Sunt etiam qui scribant, Siluestrum titulum suū in tertia regione vrbis apud thermas Domitianas instituisse, Equitium quidam vocant. Huic titulo multa dona Constātinus obtulit, vt patenam argenteam librarum XX. ceroſtrata ænea XVI. fundum Barbatianum ex agro Ferentinati, fundum Sulpicianum ex agro Corano. Ne autem nouæ Romæ sacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes essent, duas item basilicas Constātinopoli ædificat, quarum altera Irænę, altera Apostolorum vocatur, euersis prius paganorum tēplis, aut in vsum Christianorum translatis, sublatisq; è medio tripodibus Delphicis, vnde infinita mala oriebātur. Hæc sunt Constātini dona, quæ antea narrauimus, quibus hoc etiā addidit. Certum enim vectigal à ciuitatibus pendi solitum, ecclesijs prouincialibus cleroq; distribuit. Dationem verò ipsam, decreti sui auctoritate validā in perpetuum esse voluit. Vt aūt virginibus & qui in cœlibatu viuerent, testari liceret, aliquidq; sacerdotibus ex testamento relinquere, (qua ex re ego arbitror ecclesiæ patrimonium auctum esse) legē sustulit antea latam ad propagandā sobolem, qua illi vetabātur hæreditatem adire, qui vigesimo quinto ætatis anno vxorem non duxissent. Hinc ius illud trium liberorum inuentum à principibus est, quo in amicos prole carentes plerunque vtebātur. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita sua accuratè scribunt. Fuere aūt & Siluestri temporibus multi præclari viri, quorum opera & labore gētes & natio,

Hæc parenthesis in plerisq; desideratur.

nationes plerǽque ad fidem nostram venêre, maximè verò Iuliani, Frumentij & Edisij prædicationibus: quos philosophi quidam Alexandrini eò perduxerant. Iberorum quoque gens, quæ sub axe pontico iacet, fidem Christi intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortante. Valuit etiam multum illis temporibus ad monendos homines Antonij eremitæ sanctissimi auctoritas, cui litteris & nuncijs Helena se ac filios sæpius commendauit: eius cibus solus panis erat, aqua potus: nec vnquam, nisi in occasu solis comedebat: homo ægyptius omnino contemplationi deditus. Huius quidem vitam Athanasius Alexandrinæ vrbis episcopus insigni volumine perscripsit. Siluester autem v. bi ex sacris ordinibus septies mense Decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos sex & triginta, episcopos quinque & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertiò ab vrbe miliario, pridie calend. Ianuarij. Sedit autem annos tres & viginti, menses decem, dies vndecim. Vacat tum sedes dies quindecim.

Antonius eremita.

Athanasius alexandria episco pus.

ANNOTAT.

[1] *Constanti omnium scriptorum sententia, optima pax quies, & libertas sub Siluestro Papa, hostibus nostris Galerio, Maxentio, & Maximino mortuis, atque Licinio necato, vniuersis Christi ecclesiis, quæ in toto orbe Romano erant, non solum à Constantino imperatore concessa est, sed etiam optimis legibus, & multis sanctionibus aduersus vim & audaciam aduersariorum nostrorũ, circa annũ Christi CCCXXV. (quo celeberrima, cccxiix. patrum Nicana Synodus contra Arrij hæresim celebrata est) septa, & cõmunita fuit: Postquàm diabolus Christianorum hostis, & hostis quidem atrox, atque immanis, Romanorum Principum ministerio, & præsidum prouinciarum, ac populorum furentium opera, annis plus minus ccc. in gentem inermem, atque imbellem omnem sæuitia sua vim nouem persecutionibus frustra effudisset. Quarum primam Nero iussit, secundam Domitianus indixit, tertiam Traianus, quartam sub Marco Aurelio furentes populi, & pessimi prouinciarum aliquot rectores imperatore conniuente, quintam Seuerus, sextam Maximinus, septimam Decius, octauã Valerianus, nonam omnium acerbissimam, ac maximè diuturnam duodecim annorum Diocletianus, instaurârunt. Cui per Constãtinum (vt dixi) sublata, decima omnium longè periculosior hæreticorum Arrianorum à Constantio Magni Cõstantini filio imperatore incepta successit, quæ per continuos xl. annos adeò in Christi ecclesiam debacchata est, vt cuiuis superiorum, vel temporis diuturnitate, vel suppliciorum magnitudine comparari potuerit. Multa de ea apud Eusebium, Rufinum, Epiphanium, Socratem, Sozomenum, Theodoritũ, Damasum, D. Hieronymum, & alios veteres historiæ ecclesiasticæ scriptores, tradita sunt.*

MARCVS I.

MArcus natione Romanus, patre Prisco, Magni Constantini temporibus fuit, de quo varia scribunt historici. *35 Pont.*

Sunt enim qui affirmant, Constantinum vltimis imperij sui annis, instigante sorore, Arrium ab exilio reuocasse, quod inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiusque dogma declinasse. Hos ego deceptos similitudine nominis puto, & patri illud asscribere, quod filij scelere factum est. Neque enim simile veri est, principem illum sapientissimum, quod semper improbauerit, ea potissimum ætate qua sapere datur illud idem collaudasse. Scribunt præterea Cõstãtinum ab Eusebio Nicomediæ episcopo Arriani dogmatis imitatore, baptizatum esse. Quod quidem falsum esse, & religio principis ostendit, & baptisterium huius rei causa Romæ ab eo magnificentissimis operis ædificatum. A Siluestro enim vnà cum Crispo filio baptizatur, pulsis ab vrbe tyrannis fidemque edocetur. Aiunt qui aliter dictum sentiunt, Constantinum tantam rem distulisse, quoad ei ad Iordanem peruenire contingeret, in quo ad imitationem Saluatoris baptizari cupiebat. Verùm dum in Parthos proficiscitur Mesopotamiam incursionibus vastantes, vno & trigesimo imperij sui anno, ætatis verò sexto & xl. apud Nicomediam via publica diem extremum obijsse: nec ad Iordanem baptismi causa peruenire potuisse: atque illic tum demum extremo vitæ tempore baptizatum fuisse. Misceant isti, vt volunt, rem hanc: & nos quod omnes ferme sentiunt, credamus, Cõstãtinũ qui in signo crucis toties hostes vicerat, qui tot templa in honorem Dei ædificauerat, qui sacris concilijs interfuerat, qui toties cum sanctis patribus in mysterijs orauerat, baptismatis charactere, vbi sapere cœpit, muniri etiam contra hostem humani generis voluisse. Non latet me certè, quid Socrates & Sozomenes in tripartita sua ve-

sint, quidq́ue alij plerique; veritatem sequor, optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quod verò in lepram inciderit, vt vulgò dicitur, baptismoque mundatus sit, conficta prius de sanguine infantum nescio qua fabula, nullo modo credo, Socratem hac in re secutus, qui affirmat, Cōstantinum ipsum vbi sexagesimumquintum ætatis annum attigisset, ægritudine captum, ex vrbe Cōstantinopoli ad aquas calidas egressum valetudinis causa, nulla de lepra mētione habita. Præterea verò hac de re à nullo scriptorum fit mentio, non dico ab his, qui ethnici sunt habiti, sed ne à nostris quidem. Nō reticuisset hoc Orosius, non Eutropius, non illi qui Constantini res gestas quàm diligentissimè scripsêre. Ante verò tanti principis mortem, stellam crinitam inusitatæ magnitudinis (quam Græci cometen appellant) fulsisse aliquandiu constat.

Marcus autem Romanus Pontifex ad curam Christianę religionis conuersus, instituit vt episcopus Ostiensis à quo Romanus consecratur, pallio vteretur. Voluit præterea diebus solennibus statim post euangelium symbolum à clero & populo magna voce decantari: & eo modo quo fuerat in Nicęno concilio declaratum. Duas item ecclesias Romæ condidit: vnā via Ardeatina, in qua sepultus est: alteram in vrbe Roma ad Palatinas, quas quidem Cōstātinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo Rosarum cum omni agro campestri, patena argentea librarum xx. schypo argenteo x. librarum, corona argentea librarum x. Fūdo Antoniano, qui est via Claudia, fundo Marmoreo via Ardeatina. Huius autē & Cōstantini temporibus fuit Iuuencus Hispanus presbyter genere nobilis, qui tetraeuangelia hexametris versibus ferè ad verbum transferens, quatuor libris composuit. Scripsit & quædam eo genere metri ad sacramentorum ordinē pertinentia. Marcus autem postea quam ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros quinque; & viginti, diaconos sex, episcopos octo & viginti creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Balbinæ via Ardeatina tertio nonas Octobris. Sedit autem annis duobus, mēsibus octo, diebus viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Iuuencus Hispanus presbyt.

IVLIVS I.

36 Pont. Constantinus imper.

IVlius natione Romanus, patre Rustico, temporibus Constantij fuit: qui cum Constantino & Cōstāte fratribus imperium adeptus, annis quatuor & viginti imperauit.

Habitus est etiam inter successores magni Cōstantini Delmatius Cæsar fratris filius, adolescens sanè præclaræ indolis, qui haud ita multo pòst tumultu militari opprimitur, sinente potius Constantio quàm iubente. Interea verò Arriana hæresis inualuit fauente Constantio, qui nostros cogebat Arrium recipere. Secundo itaque; Constantij anno apud Laodicœam vrbem Syriæ, vel vt alij volunt, apud Tyrum cōcilium indicitur. Eò conuenêre catholici & Arriani: disputatur quotidiè, homusiónne, an secus, Christum cum patre vocarent. Instabat Athanasius Alexandrinus episcopus rationibus & argumentis, affirmās filium patri homusion esse. Id cùm refellere Arrius non posset, ad cōuicia versus, magicas artes Athanasio viro sanctissimo obijcit, prolato in loculis Arsenij brachio. Dānatur itaque; violenter iubente Cōstantio Athanasius: qui quidem fugiēs, sex continuis annis in lacu cisternæ carentis aqua Ita delituit, vt solem nunquam viderit. Indicāte deinde ancilla quadam, cū in eo esset vt caperetur, Dei monitu ad Constantis partes confugit, qui fratrem Cōstantium minis certè coēgit Athanasium recipere. Arrius interim episcoporū & populi frequentia stipatus, dū leuandi ventris causa ad publicum locum declinat, egerere conatur, intestina omnia in cuniculum latrinæ demisit, mortem certè passus vita turpissima condignam.

Arriana hæresis inualuit.

Athanasius Alexandrinus.

Iulius autē Pontifex multis incommodis vexatus in tāta rerum perturbatione, tandem post mēses decem Romam ab exilio redijt, audita præsertim Constantini morte, qui bellum fratri Constanti inferens, dum apud Aquileiam in cōsultè dimicat, occiditur, non destitit tamē Iulius oriētales episcopos reprehēdere, maximè verò Arrianos, qui iniussu Romani pōtificis Antiochię cōciliū indixerāt, cū id sine eius auctoritate fieri nō posset, quòd Romana ecclesia cęteris pręesset.

Con-

Confutabãt id orientales, nõ sine ironia; quod dicerent à se ad occidentẽ Chri-
stianæ religionis principes cõmigrasse, hanc ob rem suam ecclesiam tanquã per-
ennem fontem, vnde tanta gratia manauerat, ceteris præferendam. Cõstat aũt Iu
lium ipsum, omissis his contentionibus, duas ędificasse basilicas: vnã iuxta forũ
Romanũ, aliam in Trãstiberina regione. Tria item cœmeteria extruxit, vnũ via
Flaminia, aliud via Aurelia, tertium via Portuẽsi. Cõstituit pręterea ne sacerdos
alibi, quàm apud iudicem ecclesiasticũ causam diceret. Voluit item vt omnia ad
ecclesiam pertinentia, per notarios aut per primicerium notariorũ conscriberẽ-
tur: hos hodie (vt arbitror) protonotarios vocamus, quorum officiũ est res gestas
pręcipuè conscribere. Verùm nostra ætate adeò pleriq; (nolo dicere omnes) litte-
rarum ignari sunt, vt vix sciant nomen suũ latinè exprimere, nedũ aliorũ res ge-
stas perscribere. De moribus nolo dicere, cùm è lenonũ numero, & parasitorum
quidã in hunc ordinem relati sint. Constãtini aũt & Constantij tempore in pre-
cio fuit Marcellus Ancyranus episcopus, qui multa scripsit, maximè verò cõtra
Arrianos. Feruntur tamen contrà hunc Asterij & Apollinarij libri, eũ Sabellia-
næ hæresis arguentes, eiusdem quoq; erroris eum Hilarius arguere conatur: quẽ
certè Marcellus refellens, se tamen nequaquã cũ Iulio & Athanasio sentire ostẽ-
dit. Contra hũc præterea scripsit & Basilius Ancyranus episcopus librum vnũ de
virginitate. Nã Basilius Macedonicæ partis vnà cum Eustachio Sebasteno prin-
ceps fuit. Theodorus quoq; Heraclcę Thraciarum episcopus, elegãtis copiosæq;
elocutionis vir, multa tum scripsit, maximè verò cõmẽtarios in Matthæum, in
Ioannem, in Psalterium, in Apostolum. Iulius verò tum ex sacris ordinibus ter
mẽse Decembri in vrbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres, episcopos
nouem creasset, moritur, ac sepelitur via Aurelia in cœmeterio Calepodij, ab
vrbe Roma milliario tertio, pridie idus Augusti. Sedit annos quindecim, men-
ses duos, dies sex. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

LIBERIVS. I.

Liberius natione Romanus, patre Augusto, Constantij & Constantis tem- 37. Pont.
poribus fuit.

Cõstãtinus enim (vt antè dixi) dũ Constantẽ fratrẽ bello incautius per-
sequitur, ab eius militibus opprimitur. Constãs autem varia fortuna contra Per-
sas vsus, cum nocte intempesta seditionem militum suscipere prælium cogere-
tur, tandem vincitur. Verùm postea cum de seditiosis militibus suscipere pœ-
nas instituisset, Maxentij dolo ac fraude in oppido Helena interficitur, anno im
perij sui xvij. ætatis verò xxx.

Mortuo autẽ Constante, rursum in Athanasiũ consurgunt veteres illi Arrianę
hęresis suscitatores. Nam concilio apud Mediolanium habito, omnes qui Atha
sio fauebãt, in exilium pelluntur. Præterea verò cum in synodo Ariminensi ori-
entales sacerdotes callidi homines & acuti, occidentales simplices & imperitos
argumentis ac fallacijs conuincerent, prætermittere eam disputationem pro tẽ-
pore satius visum est. Christũ enim cum patre Homusion esse negabant. Hoc au-
tẽ, quia primum Liberius Pontifex apertè impugnabat, quòdque etiam damna-
re Athanasium iubente imperatore nolebat, in exiliũ ab Arrianis pellitur, atq;
ita triẽnio ab vrbe abfuit. At verò sacerdotes congregata synodo, in Liberij Lo-
cum, Felicem presbyterum virum optimum, põtificẽ creârunt, qui statim octo
& quadraginta episcoporum cõuentu, duos presbyteros, Vrsatium & Valentem
ab ecclesia separauit, quòd cum Constantio Augusto in fide sentirent. Hanc ob
rem rogatu & precibus eorundem, Constantius Liberium ab exilio reuocat, qui
imperatoris beneficio motus, cum hęreticis in rebus omnibus (vt quidã volunt)
sentiens, illud tamen cum catholicis tenebat, hæreticos ad fidẽ redeũtes, nõ esse
rebaptizandos. Ferunt Liberium apud cœmeteriũ sanctę Hagnetis aliquandiu
habitasse cum Constantia Cõstantij sorore, quo eius rogatu & auxilio vrbem tu
tius ingrederetur: sed mulier catholica dolum inesse sentiens, id se facturã om-
ninò recusauit. Tandem verò Constantius, instigantibus Vrsatio & Valẽte, pul-
so Felice, Liberium introduxit. Vnde persecutio ita vehemẽs exorta est, vt in ec-

clesijs

clesijs ipsis presbyteri & clerici passim necarentur. Sunt tamē qui scribant, mulieres Romanas in circensi spectaculo reditū Liberij ab imperatore precibus impetrasse. Pōtifex autem tametsi cum Arrianis sentiebat, ecclesias Dei quàm diligēter exornauit, maximè autē sepulcrū beatæ Hagnetis, & basilicam, quam de nomine suo fecit apud macellum Liuiæ. Fuit autem hac misera tempestate Eusebius Emesenus, qui multa contra Iudæos, gentes, & Nouatianos doctè admodum, & eleganter scripsit. Triphylius quoque Cypri Ledrensis, siue λευκώθεος episcopus, in cantica canticorum copiosè & accuratè commentarios composuit. Præterea verò Donatus Afer (à quo Donatiani nomen sumpsere) multa in catholicos scribens, totam penè Aphricam & Iudæā sua persuasione decepit. Affirmabat enim, patre minorem esse filium, & spiritum sanctum minorem filio, catholicosque rebaptizandos esse. Extabant autem Hieronymi tempore eius multa scripta ad hæresim pertinētia, & de spiritusancto liber, Arrianæ doctrinę cōueniens. Et ne quicquam Arrianæ perfidiæ tum deesset, Asterius eius factionis philosophus, imperāte Constātio, multa scripsit in epistolā ad Romanos, in euāgelia, in psalmos, quæ ab hominibus suæ hæresis studiosissimè leguntur. Lucifer præterea Caralitanus episcopus, cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Constantiū à Liberio missus, cum nollet sub nomine Athanasij Nicęnam damnare fidē, relegatus, contra Constantium imperatorem scripsit, librumq; ei legēdum misit: moritur tamen sub Valentiniano principe. Ferunt autem Fortunatū Aquileiēsem episcopum Liberium fidei causa in exiliū pergētem, vt in hæresim & discordiā laberetur, solicitasse. Serapion quoq;, qui ob elegantiā ingenij, Scholastici, cognomen meruit, addidit tum aduersum Manichęum librum egregiū: nec vnquam Constantij minis à confessione veritatis destitit: ad hominē enim profectus, quò eum pacatiorem magno Athanasio redderet, minis tāti principis è gradu constantię nunquam decidit. Ideò autē Athanasius magnus est habitus, quod paganis & hæreticis constanti animo semper restitit. Liberius verò vbi ex sacris ordinibus bis in vrbe Roma habitis, presbyteros octo & decem, diaconos quinque, episcopos decem & nouem creasset, moritur: ac sepelitur via Salaria in cœmeterio Priscillæ ix. calendas Maij. Sedit autem annos sex, menses tres, dies quatuor. Vacat sedes dies sex.

Asterius arrianæ factionis philosophus.

Lucifer Caralitanus episcopus.

FELIX II.

38. Pont.

Elix secundus, natione Romanus, patre Anastasio, Constantij temporibus fuit.

Constantini imp.

Qui solus post interfectum à Magnentio Cōstantem, imperio potitus est. Mox Iulianum patruelem suum, quippe qui ex Constantio patris Constantini fratre natus erat, Cæsarem creatū in Gallias seditione quorundā tyrannorū tumultuāres misit, qui breui & Gallorū & Germanorū mot⁹ virtute sua cōpescuit: vnde militum omniū consensu Augustus appellatur. Quo audito, Cōstantius rebus Parthicis occupatus, ad bellum ciuile cōuersus, apoplexia in itinere obijt inter Ciliciā, Cappadociamque in Mopsocrene oppido, anno imperij quarto & vigesimo, ętatis quinto & quadragesimo. Hoc autem morbo dixere medici hominem interijsse ob dolorem animi & grauem cogitationem, in quam rebellāte Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Christianorum causam semper excipio, in qua vnicè impius fuit) & comitatem, inter diuos more veterū referri meruit. Nam post susceptum imperium, Romā, cum triumpho via Flaminia ingressus, aureo carpento ciues obuiam factos, mira benignitate inspexit & veneratus est, dictitās illud Cyneæ Pyrrhi legati verū esse, tot se videre reges in vrbe Roma quot ciues. In vna tamen re populum Romanum ad risum potius, quàm ad indignationem concitauit, quòd portas vrbis ingrediens, celsas & fastigiatas, arcusque triūphales præaltos & latos, homo paruæ staturæ caput incurnaret, more anserum læsionem veritus. Is præterea campū Martiū cum admiratione inspiciens, sepulcrum Augusti Cæsaris tot simulacris marmoreis, & æneis ornaiū, forū Romanū, Iouis Tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modum auctas, amphitheatrū Tiburtino lapide extructū tātę altitudinis, vt eò vix inspicere humanus

manus oculus posset, Pantheon mira altitudine spatiosis molibus fornicatũ, tẽplũ pacis, Pompeij theatrum, circum maximũ, septisolium, tot arcus triumphales, tot aquę ductus, tot statuas per vrbem ad ornatũ positas, obstupuit: ac tandem dixit, naturam vires omnes in vnã vrbem effudisse. Stabat Traiani equus æneus in atrio, cuius instar alterum sibi fieri Constantinopoli Cõstantius petebat ab Hormisda architecto, quem secum duxerat. Cui Hormisda, stabulum quoq; tale cõdas oportet, si voles equum latè succedere. Idem quoq; Hormisda à Cõstantio interrogatus, quid de vrbe Roma sentiret, Id tantum sibi placere respõdit, quòd didicisset ibi quoq; homines mori, vt philosophum decebat, locutus.

Felix aũt, quem diximus in Liberij locum à catholicis subrogatum esse, licet id factum ab hęreticis Eusebius & Hieronymus affirment, quòd certè miror, statim vbi pontificatum iniit, Constantiũ Magni Constantini filium, hæreticũ & secũdo rebaptizatũ promulgat ab Eusebio Nicomediensi episcopo in Aquilone villa nõ longè à Nicomedia. Hinc autẽ deprehendi error potest, quo ducuntur nõnulli, qui hãc hæresim Magno Constantino ascribunt. Quod profectò (vt ex historia vides) in tãtum principem, tamq; religionis Christianæ amantissimũ nec debuit cadere, nec potuit. Dum aũt altercatio esset, & quidẽ magna (vt diximus) inter Liberium & Felicem, Arriana heresis bifariam diuiditur. Nam Eunomius (vnde Eunomiani) vir corpore & animo leprosus, nec secus interius quàm exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filium dissimilem patri, & sanctum spiritum cum patre & filio nihil habere commune. Macedonius autem quem nostri ante errorem Cõstãtinopolitanum episcopum fecerãt, ab Arrianis expellitur, quia filium patri similem fatebatur, licet Spiritumsanctum nõ secus atque illi blasphemaret. Aiunt quidem Felicẽ conciliũ octo & quadraginta episcoporum habuisse, in quo decernitur vt episcopi omnes aut ad cõciliũ generalẽ veniant, aut litteris rationẽ reddant, quare id facere nequeãt, quod quidẽ institutum, Carthaginensi in concilio postea renouatum est. Huius aũt temporibus fuit Acacius, quem, quia luscus erat, μονόφθαλμον vocarunt. Hic verò Cæsariensis ecclesiæ in Palestina episcopus, multa in ęcclesiasten conscripsit: tantæq; auctoritatis ob eloquẽtiam & versutiam apud Constantium fuit, quemadmodũ Hieronymus ait, quod ego certè miror, vt Romæ in Liberij locum Felicẽ Arrianum episcopum constitueret: quem profectò catholicum fuisse cõstat (vt scripsimus) & Arrianos semper damnasse. Felix aũtem postremò cum nulla in re orthodoxæ fidei deesset, ab aduersarijs captus, vnà cum multis secum bene sentiẽtibus interficitur, sepeliturq; in basilica quam ipse ædificauit via Aurelia, secũdo ab vrbe Roma milliario, duodecimo calendas Decembris. Sedit autem tãtummodo annum vnum, mẽses quatuor, dies duos, propter seditionem à Liberio motam, quem, Damasum secutus, licet immeritò, inter pontifices numeraui.

ANNOTAT.

Marcellus Papa II. vir sempiterna memoria dignus, antiquum Romanæ ecclesiæ registrum ab horum temporum clericis scriptum mihi aliquando describendi copiam fecit, quod ille Eugubij in monasterio sanctæ crucis de Auellana litteris vetustissimis, & maiusculis in mẽbranis scriptum inuenerat. In eo accurata huius schismatis inter Liberium, & Felicem descriptio extat, ab eo, qui tunc vixit, proculdubio facta. Res autem sic se habet. Constantius Augustus Athanasio episcopo Alexandrino Arrianæ hæresis, cui imperator addictus erat, oppugnatori constantissimo infensus, cùm eum omnibus modis sede sua eijcere vellet, episcoporum synodum congregari iussit: ex cuius decreto iuxta Cæsaris sententiam sedem suam, alio subrogato sanctus pontifex amisit: Hunc (inquit) illorum temporum scriptor Ammianus Marcellinus rerum gestarum libro 15. per subscriptionem abijcere sede sacerdotali paria sentiens ceteris iubente principe, Liberius monitus, perseueranter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare nefas esse sæpè exclamans, aperte scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanasio semper infestus licet sciret impletum, tamen auctoritate, qua potiuntur æternæ vrbis episcopi firmari desiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato Liberius ægre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari. Hæc ille. Extat apud Theodoretum libr. 2. cap 16. hist. ecclesiastica Liberij ipsius colloquium super hac re cum imperatore constantissimè, antequam in exilium pelleretur, habitum. Porrò autem antequam Liberius ex vrbe discederet, clerus omnis Romanus sanctissimo interposito iureiurando ipsi pollicitus est, se nullum alium Pontificem vnquam illo viuente suscepturum, cæterum eo relegato,

statim

statim Felix archidiaconus eius contra sacramenti fidem episcopus ordinatus in schismate Romanum inuasit sacerdotium, quod vniuersus populus Romanus valdè egrè ferens, se ab eius separauit communione. Biennio post Constantio Romam venienti populus Romanus pro Liberij reditu supplicauit. Cui annuens Liberium ad Vrbem reuocauit, Felice à populo, & senatu notato, & vrbe pulso. Qui nihilominus sacerdotij iura in schismate dum vixit contra Liberium modo in vrbe, modo extra in alia ciuitate annos x. menses iij. & dies xi. retinuit: obijt enim x. Kalen. Decembris Valentiniano, & Valente Augustis consulibus. Tum Liberius misericordia motus, clericos omnes, qui peierauerant absoluit, & locis suis, quibus viuēte Felice priuati fuerāt, restituit. Et anno sequēti, qui salutis erat CCCLXVI. Gratiano, & Dagalaipho consulibus viij. Kal. Octobris rebus humanis excessit.

Quo mortuo presbyteri aliquot, & diaconi S. R. E. Liberiana partis statim Vrsicinum diaconum pontificem constituunt, & à Paulo episcopo Tiburtino ordinari faciunt. Hi verò, qui Felici adhaserant Damasum in schismate etiam ipsi pontificem Romanum renuntiant, atque ita pessimum schisma, & ciuilis seditio vrbem vexare cœpit, qua eò vsque populo in duas factiones diuiso succreuit, vt in basilica Sicinij armatis vna concurrentibus ad c. & xxxvij. interfecti sint. Quod cum imperator Valentinianus cognouisset, seditionis Vrbana, schismatisque tollendi causa, Damaso in pontificatu confirmato, Vrsicinum vrbe expulit anno primo, & mense secundo ordinationis eius, atque ita solus Damasus prasul Apostolica sedis permansit. Hac ex vetustissimo illo registro excepi, qua multo magis Ammiani Marcellini libro 15. D Hieronymi in Chronico, Rufini libr. 1. capit. 12. & lib. 2. capit. 10. Socratis lib. 2. cap. 27 & lib. 4. cap. 29. Theodoreti 2. cap. 15. 16. 17. Sozomeni lib. 4 cap. 11. & lib 6. capit. 23. & aliorum historijs quadrant, quàm ijs qua vulgo circumferuntur, de Liberio, & Felice. Neque enim Liberius vnquā Arrianus fuit, neque Felix legitimè pontificatū adeptus est, aut quid contra Constātium gessit, vel ab eo capite est casus. Hac Anastasius bibliothecarius (vt opinor) primus credidit, & vt pleraque alia Damasi libro interposuit. Hac igitur ratione schismata duo fuerunt breui tempore sub quatuor pontificibus fere continuata, & Felix cùm schismaticus fuerit, nulla ratione inter legitimos Romanos pontifices ennumerandus esset, duo enim simul Papa esse non possunt, sed hac in meo libro apertius, & distinctim conscripsi.

DAMASVS. I.

39 Pont. Iulianus impe.

DAmasus natione Hispanus, patre Antonio, Iuliani temporibus fuit, viri certè egregij, si domi, si foris eius ingenium respicis. Nam & Eubolo sophista & Libanio philosopho præceptoribus vsus, liberalibus disciplinis ita erat imbutus, tum Græcè, tum Latinè, vt cuiuis optimo principi comparari posset. Multæ erat memoriæ, ingenris facundiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iustissimus, gloriæ cupidus. Verùm hæc omnia ad extremum euertit, dum Christianos persequitur. Callidior tamē ceteris persecutor, nō vi neq; tormentis primo, sed præmijs, honoribus, blanditijs, persuasionibus maiorē ferè populi partē, quàm si atrocior fuisset, elicuit. Vetuit autē ne Christiani auctorū gētiliū studia adirent, néue scholæ nisi his qui Deos deasq; venerarentur, paterent. Vni tamen Prohæresio viro doctissimo cōcessum est, vt Christianos publicè doceret, quā gratiam ipse indignatus contempsit. Militare cingulū dari nisi Gētilibus vetuit. Statuit præterea procurationes prouinciarū iurisq; dictionē Christianis nō debere permitti, quippe quib9 lex ipsa Christiana proprio vti gladio vetat. Athanasium tamen apertè oppugnat, atq; in exiliū mittit, à magis, & auguribus instigatus, quorū artibus maximè delectebatur, quod dicerēt Athanasiū obstare, quò minus eorū artes in pretio essent. Cū Daphne quoq; in suburbano Antiochię iuxta fontem Castalium litaret Appollini, & nulla ex his, quæ quærebātur, responsa susciperet, causasque silentij percontaretur à sacerdotibus, dæmones aiunt sepulcrū Babylæ martyris propè astare, & ideò responsa reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Christianos appellabat, vt sepulcrum martyris inde auferant. Qui dum sepulcrum mira exultatione traherent, dicentes: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis, ita iram Iuliani principis concitarunt, vt multos præter institutum suū interfici iusserit. Miror ego id à Iuliano factum, cum diaboli artes iam varias esse cognosceret. Semel enim magnum quendā in speluncam secutus, cū voces dęmonū perhorresceret, signo crucis vsus est, quo fugati sūt dęmones. Cū verò Iulianus diceret, signo crucis aliquid mirū inesse, respōdit magus, dęmones etiā genus illud supplicij formidare. Hāc ob rem Iulianus pertinacior quā antea fact9 est, adeò vanitati magicæ deditus erat, licet prius Christianā religionē simulato animo amplexus fuisset, vt Constātij odium vitaret, legissetq; publicè diuinos codices, ac basilicā nomine martyrū ędificasset. Preterea verò idē imperator quò nostris stomachū faceret, Iudęis templū Hierosolymitanū restituit, cū dice

rent

rent se alibi sacrificare non posse. Qui certè tãta arrogantia elati sunt, vt maiore impẽsa, quã antea restituere templũ conarentur. Verùm non ita multò pòst terremotu templum corruens, & multos Iudęos simul oppressit, & illud approbatũ est, lapidem supra lapidem poni non debere. Sequenti autẽ die incẽdio diuinitus immisso, & ferramenta ipsa consumpta sunt: & eò miraculo multi Iudaei perterriti, ad fidẽ Christi venêre. In Persas verò proficiscens Iulianus, quos in tellexerat res nouas moliri, in reditu suo malam quidem rem Christianis minatur. Cũ aũt superatis hostibus incomposito agmine victor rediret, apud Ctesiphontem con fossus perijt. A suis, an ab hostibus id factum sit, incertum est, quãquam sunt, qui scribãt sagitta ex incerto missa transfixum fuisse, eundemq́ne exclamasse manu ad cælum extensa, Vicisti Galilęe, vicisti: nam Christũ, Galilęum appellabat & fabri filium: vnde illud adolescentis in Libanium sophistam, interrogantem quid ageret fabri filius. Iuliano, inquit, locellum componit: nam paulò pòst eius cadauer locello auectus est. Sunt etiam qui scribant, hunc antea clericũ fuisse, ac postea à fide nostra defecisse, vnde hominem apostatam vocant. Perijt autem post annum, & octo imperij sui menses, anno verò ætatis secundo & trigesimo. Huic deinde succedit Iouinianus, qui ab exercitu imperator electus, nõ prius profiteri imperatoris nomen voluit, quàm omnes cõclamarẽt se Christianos esse. Quibus collaudatis, et imperiũ suscepit, & exercitum è manibus barbatorũ liberauit. Nisibi ac magna Mesopotamiæ parte Sapori regi Persarum relicta. Hic autem octauo imperij sui mense, cruditate stomachi, siue tetro odore prunarum moritur. *Vicisti Galilee, Iulianus* *Iouinianus imper.*

Damasus autem electus ad pontificatum obeundum, Vrsicinium diaconũ cõpetitorẽ habuit in basilica, quę Sicini appellatur, vbi multi vtrinq; cecidêre in ipso tẽplo, cum res non suffragijs tantum, sed vi & armis tractaretur. Verũ non ita multò pòst, sacerdotũ ac populi consensu Damasus episcopus cõfirmatur, & Vrsicinus ad Neapolitanam ecclesiam traducitur. Damasus autẽ adulterij accusatus, publico concilio causam dixit: vbi & innocens absoluitur, & Concordius atque Callistus diaconi falsi accusatores dãnati, ac reiecti ab ecclesia sunt. Cautũq; lege est, vt deinceps pœnam talionis subeant, qui aliquem falso accusauerint. Pacata tandẽ ecclesia, Damasus orio litterario delectatus, vitas pontificũ omnium, qui ante se fuêre, conscripsit, easq; ad Hieronymum misit. Non destitit tamen & templa et cultum diuinũ augere. Duas enim basilicas ædificauit: vnã iuxtà theatrum, alteram via Ardeatina ad catachumbas. Dedicauit & platoniã, vbi corpora Petri & Pauli aliquãdo iacuerant. Versibus quoq; eligantibus sanctorũ corpora eò loci sepulta exornauit ad memoriã posteritatis. Præterea verò basilicã quã ipse in honorẽ diui Laurentij non longè à theatro Põpeiano cõdiderat maximis muneribus ornauit, patena argentea librarũ viginti, ama argẽtea librarũ quindecim, scypho argenteo anaglypho librarũ decẽ, calicibus argẽteis quinq;, coronis argenteis V. domos quoq; circa basilicã positas dono dedit, fundũ etiã Papirianũ agri Ferentinatis: fundũ Antonianum, balnea non lõgè à tẽplo posita, vt psalmi quoq; alternis vicibus in ecclesia canerentur, in fineq; eorum verba hæc ponerẽtur, Gloria patri & filio & spiritui sancto, instituit. Primus etiã Hieronymi scriptis auctoritatẽ dedit, cum priùs septuaginta interpretum scripta rãtũmodo in pretio essent. Nam & biblia Hieronymi legi cœpta est, vt psalmi eiusdẽ fideliter ex hebraico traducti, cum antea apud Gallos potissimum incompositè legerentur. Mandauit item, vt in principio celebrationis (quam Missam vocant) cõfessio diceretur, vt hodie fit. Idem verò Damasus, vbi ex sacris ordinibus quinquies habitis presbyteros vnum & triginta, diaconos vnum & decem, episcopos duos & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur via Ardeatina cum matre & sorore in Basilica à se condita, tertio idus Decembris. Sedit annos xix. menses tres, dies xi. Vacat tum sedes diem vnum & viginti. *Vrsicinus.*

SIRICIUS I.

Siricius natione Romanus, patre Tiburtio, Valentiniani temporibus fuit. *40. Pont.*

Qui à Iuliano multa incommoda ob fidem Christi passus, pulsusque militia cùm scutatorum princeps esset. Mortuo autem Iouinia-

no,militum omnium consensu imperator electus, Valētem fratrem in partem imperij accipiens,eidem orientem assignat. Postea verò imperij sui anno tertio Gratianum filium, necdum benè puberem socrus & vxoris hortatu Augustum creat.Procopium quidem apud Constantinopolim res nouas molientem, cum satellitibus suis mira celeritate opprimit.

Valentinianus imper.

Eudoxius Arriani dogmatis episcopus.

Sed Valens ab Eudoxio Arriani dogmatis episcopo baptizatus, in sæuissimam hæresim declinans,nostros persequitur,& in exilium pellit, mortuo præsertim Athanasio,quo viuente res Christiana sex & quadraginta annis mirificè sustentata est.Instabat Lucius hæreticus hostilem in modum nostros persequens, neque illis quidem parcens,qui in eremo erant:eos enim immissis militibus aut trucidabat,aut in exilium mittebat.Magnæ auctoritatis tunc erant Antonij discipuli,Macharij duo in Syria,quorum alter in superiore,alter in inferiore habitabat eremo.Isidorus quoque tum in precio erat,Paphnutius,Pambo,Moses,Bēiamin,Paulus Apheliotes, Paulus Phocensis,Ioseph qui mons Antonij dicebatur. Hos cū exilio vexaret Lucius,mulier phanatica proclamat,viros Dei in Insulam Aegypti nequaquam mittendos esse.Maunia quoque Saracenorum gentis regina,cum frequentibus prælijs Romanorum opes attriuisset,Palæstini & Arabici limites oppida vastans,orata pacem,non aliter repromittit, nisi Mosen Christianum virum sanctissimum,genti suæ episcopum designarent. Id agere Lucius conabatur,verùm Moses inclamat,Arguunt te,ò Luci per metalla damnati Christiani,in insulas relegati,& carcere inclusi:quare manus tuas ad me cōsecrandum nunquam inijcies. Reuocatis itaque episcopis,qui se consecrarent, datur reginæ præsul,ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Christianos Valens & Lucius,licet Themistij philosophi litteræ Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint.Sæuiebat & Athanaricus Gotthorum rex,qui plurimos barbarorū martyrio affecit.

Themistius philosophus

Interim verò Valentinianus Saxones,gentem in Oceani littoribus positā locis inuijs,& Burgundiones virtute ac rei militaris scientia oppressit. At verò dū Sarmatę sese per Pannonias effudissent,bellūq; in eos parat, subita sanguinis effusione apud Bergentionem oppidum moritur.Tum Gotthi sedibus suis pulsi, per omnes se Thracias effundunt:quibus dum Valens ire obuiam cum exercitu parat,reuocatis prius,sed serò ab exilio episcopis & monachis, quos etiam militare coēgerat,prælio victus,igne exuritur. Hæc quidem clades Romani imperij ac totius Italiæ exitium fuit.

Siricius autem(dum hæc agerentur)censuit monachos,quorum vita probata esset,posse sacris initiari à primis ordinibus vsque ad episcopatum.Censuit item ordines per interualla dandos.Manichæos præterea,qui in vrbe erant,vetuit cōmunicare cum fidelibus.Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei,recipiendos esse censuit,si monasterium ingrederentur , atque ibi ieiunijs & orationibus se toto suæ vitæ tempore macerarent. Viaticum siquidem tum demum ab ecclesia recipiebant,vbi de optima eorum vita constaret. Consecrari autem presbyterum ab episcopo tantum censuit.Instituit item,vt quicūque aut viduam aut secundam vxorem duxisset, ab officio ecclesiastico pelleretur.Hæreticos quoque per manus impositionem recipiendos cēsuit. Huius temporibus Hilarius fuit,vbis Pictauorum Aquitaniæ episcopus,qui & contra Arrianos duodecim libros scripsit,& alterum contra Valentem & Vrsatium:atque non ita multo post Pictauis moritur. Victorinus autem natione Afer, Romæ tum primum rhetoricam docuit:postea vero in extrema senectute fidei nostræ se tradens,contra Arrium libros more dialectico scripsit.Multa quoque cōposuit ad commendationem fidei nostræ Gregorius Bæticus Iliberi episcopus. Photinus autem Gallogræcus,Marcelli Ancyrani episcopi discipulus,Hebionis hæresim instaurare tum conatus est.Hebion enim Christum pio coitu Mariæ natum, virum iustum putauit.Is quidem à Valentiniano imperatore pulsus, plura scripsit volumina,ac præcipua contra gentes.At Didymus Alexandrinus,à teneris annis oculis captus,& ob id etiā primarum litterarum ignarus, ita geometriam & dialecticam,quæ magno vsu indigent,iam grādis natu cum primis elementis

Hilarius Pictauorum episcopus.
Victorinus Afer.
Gregorius Bæticus.
Photinus.

mentis didicit, vt pręclara quędam opera in mathematicis scripserit, in psalmos quoq;, & in euangeliū Matthæi ac Ioannis, & cōtra Arrianos multa edidit. Optatus quoque Afer episcopus Mileuitanus, libros sex cōtra Donatistas composuit. Seuerus autem Aquilius Hispanus, agnationem ab illo Seuero ducens, ad quem Lactantij duo extant epistolarum libri, volumen composuit, quod catastrophē vocauit. Siricius verò cōpositis ecclesię rebus, & creatis sex & viginti presbyteris, diaconis sedecim, episcopis duobus & triginta, ex sacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salario octauo calendas Martij. Sedit enim annos quindecim, menses vndecim, dies quinque & viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Optatus episcopus Mileuitanus.

ANASTASIVS I.

Nastasius natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, vrbis Romæ episcopus creatur.

41. Pont.

Nam Gratianus adolescens religione clarus, militia strenuus, apud Argentariam oppidum Galliæ, vno prælio ad triginta millia Alemanorum fines Romanorum vastanres, cum minimo suorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens, pulsa Arriana hæresi, totam prouinciam ad verā Christi fidem redegit. At vero cū instantibus Gotthis, rempub. in magno discrimine videret, Theodosium ex Hispania oriundum virum clarissimū, sociū ac imperij comitem sibi delegit, qui superatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperiū restituit, icto cū Athalarico rege Gotthorū fœdere: quo quidem mortuo, ac Cōstātinopoli egregiè sepulto, omnes eius milites Theodosium virum optimū secuti sunt. Interim verò Maximus in Britānia tyrannidem occupans, ac in Galliā traijciens, apud Lugdunū Gratianum interfecit: quare Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodosium in orientem confugit. Sūt autē qui scribāt, hos quidē fratres in tantam calamitatem incidisse, matris Iustinæ crimine, quæ Arrianam hæresim fouēs, Christianos persequebatur, maximè vero Ambrosiū, quem etiam inultum populus Mediolanēsis tum episcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum episcopo, statim seditio Mediolani exorta est. Cū hāc itaq; reprimere Ambrosius conaretur, qui tum consularis eiusdē prouinciæ fasces regebat, ecclesiamque ingressus multa de concordia patriū disseruisset, ab omnibus succlamatum est, non alteri quàm Ambrosio episcopatum committi debere, quod etiā factum est. Ex catechumeno enim Christianus factus, & sacris initiatus, Mediolanensis episcopus creatur. Cuius doctrina & sanctitas quanta fuerit, eius vita ac opera doctissimè & elegantissimè scripta ostendunt.

Gratianus imp.

Tunc autem Anastasius rei diuinę cauens, constituit ne sacerdotes vllo modo sederent, sed curui & venerabundi starent, cū sacrum euangelium aut caneretur aut legeretur in ecclesia Dei: Néue peregrini, maximè autem transmarini, in clerum reciperētur, nisi quinque episcoporū præ se ferrent chirographa. Hoc autē factum esse aiunt propter Manichęos, qui tum in Africa magno in precio erāt & ad corrumpēdam fidem de suis quoquouersum mittebant. Constituit item, ne debiles, & manci, néue aliquo membro carētes, in numerū clericorū reciperētur. Basilicam quoq;, quę Crescentiana vocatur, in regione secūda via Mamurtina dedicauit. Huius & Damasi & Siricij tempora, illustrarūt nō modò optimi imperatores, Iouinianus, Valentinianus, Gratianus, Theodosius, verūetiā sanctissimi atque excellentes in quauis facultate doctores, tum Græci, tum Latini. Gregorium nobis Christianis cū Basilio Cappodocia genuit, vt ait Eusebius, ambo fuêre nobiles, ambo Athenis eruditi. Basilius enim Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, episcopus contra Eunomium egregios libros edidit. Scripsit volumen de Spiritusancto, & monachorum instituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum viros doctissimos. Gregorij extabant Eusebij temporibus aliqua volumina. At Gregorius Nazianzenus, qui Basilium ad monasteriū perduxit, Hieronymi præceptor multa scripsit, maximè verò in laudem Cypriani, Athanasij, Maximi philosophi. Scripsit & cōtra Eunomiū libros duos, contra Iulianum Imperatorem librum vnum. Laudauit & nuptias &

virginitatē hexametro versu. Leuauit & Constantinopolitanos ab hæresi rationibus, & suo elegantissimo dicendi genere, in quo Polemonem virū eloquētissimum secutus est. Is postremum dum senex admodum esset, successorē sibi deligēs, ruri vitam monachi duxit. Basilius autem sub Gratiano, hic verò sub Theodosio moritur. Epiphanius quoq; Cypri Salaminę episcopus hæreses omnes elegātissimis voluminibus impugnauit. Cōposuit tū etiam multa sermone Syro, Effrem Edessenæ ecclesiæ diaconus, qua ex re ad tantam venit dignitatem, vt post lectionem scripturæ sacræ, publicè in quibusdam ecclesijs eius scripta legerētur. Anastasius autem vbi ex sacris ordinationibus bis in vrbe mense Decēbri habitis, presbyteros octo, diaconos quinque, episcopos decem creasset, moritur, & sepelitur in cœmeterio ad Vrsum pileatum quinto calendas Maij. Annos vero tres, dies decem sedit. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

INNOCENTIVS I.

42 Pont. Theodosius imp.

Nnnocentius natione Albanus, patre Innocentio, particeps Theodosij temporum fuit. Qui singulari celeritate & consilio vsus, Maximum tyrannum Gratiani interfectorem, apud Aquileiam occidit. Hanc calamitatem Maximo ipsi Martinus vir sanctissimus antea prędixerat, dum Britanniam militaribus copijs spoliat, in Italiam contra ius fasque venturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, insulam vacuā militibus ingressi, longè ac latè omnia vastarūt. Theodosius autem diuino auxilio fretus, & Andragariū Maximi comitem, & Victorem eiusdem tyranni filium, Arbogastem & Eugeniū tyrannos, mira celeritate vsus opprimit, vnde merito Claudiani poëtæ carmina in laudē Theodosij extāt:

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,

Et coniurati veniunt ad classica venti.

Theodosius ab ingressu ecclesiæ prohibitus.

Accidit Theodosio ad disciplinam militarem laus ingēs, qua plurimum valuit, & religionis. Nam cum Mediolani ingredi ecclesiā vellet mysteria visurus, prohibitus ob quoddam facinus (vt fieri solet) ab ingressu ecclesię, nisi pœniteret, ita æquo animo id tulit, vt vltrò ipsi Ambrosio gratias egerit, atque pœnituerit. Huius vxor Flaccilla fuit, ex qua Arcadium & Honoriū suscepit. Iratus semel Theodosius, quòd Thessalonicenses in theatro militem occidissent, vel (vt alij volūt) iudicem suum, ægrè retentus à sacerdotibus Italicis est, quò minus omnes Thessalonicenses occideret. Qui postea ad se rediens, re cognita, & lachrymis pœnitētiam prope patrati sceleris egit, & legem tulit, vt sententiæ principum super animaduersione prolatę, in* tertium diem differentur, quò misericordię vel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipsum, si quando ita percitus fuisset, hac deinceps cunctatione vsum, vt notas omnes litterarum expresse recenseret, quo interim irę daretur locus. Affirmant quidā, principem ipsum familiaritate cuiusdam Ioannis monachi anachoretæ in Thebaide vsum, cuius consilio tum bellum, tum pacem gerebat. Theodosius autem quinquagesimum ætatis agens annum, Mediolani moritur,

*dies xxx.

Innocentius verò tanta Imperij tranquillitate & benignitate principis vsus, multa ad religionem Christianam pertinentia meditatus est. Cōstituit enim, vt sabbaro ieiuniū celebraretur, & quod tali die Christus in sepulchro iacuisset, & quod eius discipuli ieiunassent. De Iudæis quoque & paganis, deque monachis regulas quasdam tulit. Cathaphrygas autem hæreticos, quorum auctores fuēre, Montanus, Priscilla & Maximilla, vt antè dixi, ab vrbe expulit, Theodosio annuente, vel in monasteria (vt alij volunt) relegauit. Præterea verò Pelagium monachū & Cælestinum hæreseos damnauit, & quòd liberum arbitriū diuinę gratiæ anteferrent, & quòd dicerent ad implenda diuina iussa, voluntatē per se sufficiētem esse. Contra hos quoque multa scripsit Augustinus. Pelagius autē in Britanniam proficiscens, totam insulam errore suo infecit, adiuuāte Iuliano tāti mali comite & socio. Basilicam vero Geruasij & Protasij dedicauit, Vestinæ mulieris impensa structam & ornatā, diuēditis eius bonis ex testamento relictis iusto precio. Templi dona hæc fuēre: patenæ argēteę duæ lx. librarum. coronę xij. cerostrata

Pelagius & Cælestinus damnātur

ta argentea quatuor. Ad ornatum baptisterij ceruum obtulit quinque & xx. li
brarum fundentem aquam, vas chrismatis ex argento librarum v. scyphos duos
argenteos anaplyphos xx. librarum. Dos autem templi erat domus ad basilicam
Liuianam, balneum ad templum Mamuri, domus item in cliuo Salutis balnea-
tæ, fundus in agro Clusino, alter fundus in agro Fundano. His addita domus E-
meriti in cliuo Mamurtino, domus altera in vico longo, balneum quoque in
eodem vico. Curam verò & administrationem huius basilicæ & sanctæ Hagne-
tis, Leopardo, ac Paulino presbyteris commisit. Huius temporibus fuit Apolli- *Apollinari*
narius Laodiceæ Siriæ episcopus, vir sanè in disputando vehemens, & ita acutus, *us episcopus*
vt ausus sit dicere, corpus, non animam à domino in dispensatione susceptum,
postea verò cùm rationibus vrgeretur, ait eum quidem habuisse animam, non
tamen ex ea parte qua rationabilis est; sed ex ea solum, qua corpus viuum reddit:
ad supplementum vero rationabilis partis, ipsum verbum Dei fuisse perhibe-
bat. Quæ quidem sententia, & à Damaso antea, & Petro Alexandrino episcopo *Apollinari-*
explosa est. Hinc Apollinaristæ origenem habuêre. Marcianus autem Barcilonæ *stæ.*
vrbis episcopus, castitate & eloquentia insignis, bene cum fide sensit, & Nouatia-
nos scriptis suis impugnauit. Cyrillus verò Hierosolymitanus episcopus, sæpe
pulsus ecclesia, & receptus, ad extremum sub Theodosio principe annis octo epi
scopatum tenuit, multaque scripsit. Euzoius item apud Thespesium rhetorem
cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Cæsareæ eruditus, plurimo la-
bore Origenis & Pamphili corruptã biblothecam membranis instaurare cona-
tus est, scripsit & ipse multa. Eodem quoque tempore Hieronymus presbyter in *Hieronymi*
Bethleem habitans, ingenio ac facundia sua Christi fidem mirum in modum *habitatio.*
auxit: quod etiam eius scripta declarãt. Improbatur item eo tempore in synodo
Burdegalensi Priscilliani dogma, sumptum ex Gnosticorum & Manichæorum
hæresi, de qua superius diximus. Innocentius verò vbi per sacros ordines quater
in vrbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, episcopos quatuor &
quinquaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio ad Vrsum pileatum
quinto calendas Augusti. Sedit annis quindecim, mensibus duobus, diebus quin
que & viginti. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

ZOSIMVS I.

ZOsimus natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodosio, Arcadij *43. Pont.*
& Honorij, qui patri in imperio successêre, temporibus fuit.
Hi quidem gubernacula imperij suscipientes, paribus auspicijs illud re
xere, diuisis tantùmmodo administrationibus. Arcadius enim orientem, Ho- *Arcadius*
norius verò occidentem gubernabat, licet Theodosius filijs adhuc adolescenti- *& Honori-*
bus tres duces reliquerit, qui Romanum gubernarent imperium, Rufinum qui *us.*
orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem, qui Africam regeret. Qui de-
inceps cupiditate imperandi moti, spretis paruulis, regnũ occupare conati sunt.
Gildoni res nouas in Africa molienti, Mascezel fratris eius crudelitatẽ veritus,
cum exercitu obuiã factus, hominem fudit fugatque: qui vel dolore animi, vel
veneno, non ita multo post, moritur. Item quoque Mascezel tanta victoria ela-
tus, cũ nec Deo nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Rufinus verò ab
Arcadio opprimitur, dum orientale imperiũ conatur inuadere. Ingressus tũ Ita-
liã Rhadagasus Gotthorũ rex immanissimus, ferro ac flamma omnia vastabat.
Verũ Romani comparato exercitu, barbarum in fesulanis montibus opprimũt,
duce Stilicone. Huic verò successit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cũ pos-
set, & fouit & iuuit. Verùm postremo cùm Alaricus in Galliã proficiscens, con-
cedente eo loci sedes ad incolendum Honorium apud Polentiã consedisset, Sau
lum gente & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immissum, quo fœ
dus turbaretur, hostem sensit. Facilè enim fuit, barbaros nil tale suspicãtes, & di-
em paschæ obseruãtes, incautos perturbare. Verùm sequenti die sumptis armis,
& Saulum cum exercitu ad internecionem cędit, & omissa Gallia, in Stiliconẽ
& Romanos mouet. Quibus superatis, vrbem Romam post longam & grauem
obsidionem capiunt, anno eiusdẽ conditæ millesimo ac centesimo & septuagesi

 moquarto:

moquatto:salutis verò Christianæ,anno duodecimo & quadringentesimo. Hac tamen moderatione Alaricus vsus est & clementia,vt suis mandauerit,à cæde & sanguine,quoad fieri poterat,abstinere: vtque confugientibus ad basilicas Petri ac Pauli,parceretur. Rex verò tertia die ab vrbe discedens, minus calamitatis quàm putaretur perpessa(parum enim incendij senserat) in Lucanos & Brutios proficiscitur,vbi apud Consentiam vi captam & direptam,moritur. Cui statim omnium Gotthorum consensu Athaulphus ob affinitatem & genus succedit, quem quidem ad vrbem Romam cum exercitu redeuntem, Galla Placidia superioris Theodosij filia,eius vxor, ita placauit, vt à cædibus & rapinis temperatum,& suis magistratibus vrbs dimissa sit. In animo certe ei prius fuerat, vrbem Romam delere,ac nouam condere,eamque Gotthiam appellare,& imperatoribus nomen de se relinquere,vt non Augusti deinceps,sed Athaulphi vocarentur. Mentem hominis Placidia nō modo à tanto facinore auertit, verumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodosium iuniorem composuit Arcadij iam mortui filium.

Zosimus autem in tanta rerum perturbatione rem diuinam nunquam omisit. Constituit enim vt diaconi, dum celebraretur, læuas tectas haberent linostimis. Concessit item,vt in parochijs cerei sancto sabbato benedici possent. Bibere autem in publico clericis vetuit:in cellis fidelium, id fieri posse non negauit. Vetuit etiam ne serui in clerum reciperentur, quod huiuscemodi viros liberos & integros esse oporteret. Asciscuntur nunc non modò serui, & vulgò concepti ac nati, verumetiam flagitiosi omnes ex flagitioso quoque geniti: quorum sceleribus ecclesia Dei magnum aliquod incommodum tandem capiet. Ferunt tum Zosimum misisse ad Carthaginense concilium Faustinum episcopum, duosque vrbis Romę presbyteros,vt ostenderet nil vsquam publicè agi debere sine consensu ecclesiæ Romanæ. Huius autem pontificatu fuit Lucius Arrianæ partis episcopus, qui variarum hypotheseon libellos scripsit. Diodorus quoque Tarsensis episcopus,dum Antiochiæ presbyter esset,multa tum scripsit, Eusebij sententias,non autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem sæcularium litterarum. Scripsit & Tiberianus apologeticum ob suspicionem hæreseos, quia cum Priscilliano accusabatur. Euagrius præterea acris & feruentis ingenij, vitam beati Antonij de Græco Athanasij,in sermonem nostrum transtulit. Scripsit & Ambrosius Alexandrinus auditor Didymi, in Apollinarium volumen præclarum. Fuêre tum etiam in pretio Ioannes Constantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illustres episcopi. Hunc ego arbitror Ioannem Chrysostomum fuisse, qui ob elegantiam dicendi hoc cognomentum merito adeptus est,quique Theodorum & Maximum condiscipulos suos ad fidem Christi traduxit,relictis præceptoribus Libanio & Andragathio philosopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quem potissimùm in schola successorem relinquere vellet,non alium quàm Chrysostomum dixit,nisi hominem Christiani ad se traduxissent. Perlata tum etiam sunt ad Zosimū synodalia decreta, quibus cōfirmatis,Pelagiana hæresis vbiq; damnatur. Sunt qui scribant,& Petroniū Bononiēsem episcopum virum sanctissimum, & Posidoniū Africæ prouinciæ episcopū,magnam sanctitatis opinionem de se tum concitasse. Scripsit & multa contra hęreses Primasius ad Fortunatum episcopum. Sunt qui scribant, Probam Adelphi proconsulis vxorem,Centonas Virgilij in laudem Christi tum composuisse. Hanc certè laudem quidam Eudoxiæ asscribūt, Theodosij iunioris vxori. Augustinus verò beati Ambrosij in fide discipulus,homo certè omnium, qui tū fuêre,doctissimus,Hippone in Africa episcopus, fidem nostram scriptis & disputationibus tum maximè tuebatur. At Zosimus creatis in vrbe Roma presbyteris decē,diaconis tribus,episcopis octo,moritur,ac sepelitur via Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris septimo cal endas Ianuarij. Sedit annum vnū, menses tres,dies duodecim. Vacat tum sedes dies vndecim.

Lucius Arriana partis episcopus
Tiberianus
Euagrius.
Augustinus Hipponensis.

ANNOTAT.

Zosimum hunc fuisse natione Græcum Asiaticum patria Cæsariensem in Cappadocia, eiusque Hermogenis nepotem,qui in concilio Nicæno symbolum edidit,facilè suspicari possumus ex quadam epistola Basilij Cæsariensis episcopi,quam ad Papam Innocentiū scribit,in quo tum virum depingit,quē ex nullis circunstantijs Zosimū,

hunc esse intelligitur. Qui cùm esset vir doctißimus, & sanctißimus propter eius incredibilem virtutem à Basilio Episcopo Cæsariense (cùm esset suæ ecclesiæ presbyter) ad prædecessorem suum Innocentium Papam missus, Romam veniens, statim post Innocentij mortem omnium suffragijs Romanus Pontifex Theodosio iuniore Augusto VII. & Palladio V.C. consulibus anno Christi CXVI. renunciatus, sedit annos III. mēses IIII. & dies VIII. Post cuius obitum altero die Bonifacius presbyter in schismate Romanus Pontifex ordinatus est cum Eulalio archidiacono. Qui Eulalius mense III. & die XV. inita dignitatis coactus abdicauit, & factus est episcopus in campania Bonifacius verò Apostolicam sedem in pace obtinuit. Fuit hoc schisma quintum in Romana ecclesia ab Anastasio Bibliothecario, & in eo registro, de quo supra dixi, accuratißimè, & singulatim descriptum, de quo ego plura in meo de Pontificibus libro. Cæterum de ijs quæ de Zosimo dixi, monuit me vir doctißimus et præstantißimus Guillelmus Syrletus sedis protonotarius.

BONIFACIVS I.

BOnifacius natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorij temporibus fuit. Orta quidē tum in clero seditio est. Nā dum Bonifacius in basilica Iulij, vrbis Romæ episcopus creatur, Eulalius in Cōstātiniana electus, huic statim obijcitur. Quod vbi Honorius, qui tum Mediolani erat, intellexisset, instante Placidia cum filio Valentiniano, ambo ab vrbe pelluntur. Reuocatur tamē septimo mense post Bonifacius, & solus vrbis pŕsul cōstituitur. *44 Pont. Honorius imp.*

Interea verò mortuo Athaulpho, Gotthorū rex Vallias decernitur, qui Dei iudicio perterritus, Placidiam apud se tamen honeste habitam, Honorio fratri reddidit, pacemq́ue cum eo datis dilectißimis obsidibus inijt. Idem fecêre Alani, Vandali & Sueui. Placidiam verò Honorius Constantio, quem Cęsarem declarauerat, in matrimonium collocat: vnde Constantius Valentinianum filium suscepit: quæ postea à fratre pulsa, ad orientem cum filijs Honorio & Valentiniano proficiscitur.

Bonifacius autem Pontifex tum constituit, ne mulier vlla aut monacha sacratam pallam attrectaret, aut thura contingeret: nêue seruus aut obnoxius, vel obæratus, in clerum reciperetur. Condidit præterea oratorium in cœmeterio sanctæ Felicitatis martyris, eiusq; sepulchrum ornauit marmoribus & argento. Nam & patenam argenteam dono dedit librarū viginti, & scyphum argēteum librarum decē, & coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoq; pōtificatum insignem reddidêre multi præclari viri, maximè verò Hieronymus presbyter, patre Eusebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euersum, Dalmatiæ quondam Pannoniæq; in finibus fuit. Quantum iste iuuerit ecclesiā Dei, vita & scriptis, nō attinet dicere, cū & vita eius sanctißima omnibus præluceat, & scripta eius ita in precio & honore sint, vt nemo magis legatur, ab eruditis pŕsertim. Moritur aūt Hieronymus in Bethlehem, ætatis suæ anno lxxxxj. pridie calendas Octobris. Laudatur & Gelasius Cæsareæ Palestinæ post Euzoium episcopus, vir accurati elegantisq; ingenij. Scripsit & historiam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & Spiritum sanctū Amphilochius eleganti stylo. Laudat & Sophronium Hieronymus, quod de euersione Serapis librū copiosè ac doctè scripserit. Aiunt & Lucianum presbyterum Deo innuente, tum quidem reliquias Stephani protomartyris & Gamalielis Pauli pręceptoris inuenisse, deq; ea re sermone Græco ad omnes ecclesias scripsisse: quam scriptionem postea Abundius presbyter Hispanus Latinam fecit ad Orosium presbyterū. Sunt etiam qui huic ætati addunt Ioānem Cassianum & Maximinum viros doctißimos. De Eutropio autem Augustini discipulo, non ita ambigitur, qui Historiæ Romanæ Epitomen fecit, ab vrbe condita vsq; ad tempora sua satis eleganti stylo & oratione. Scripsit & ad duas sorores Christo dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum *Constantinopolitanus episcopus erat. Fuit etiam in pretio Heros vir sanctus, ac beati Martini discipulus, Arelatensis episcopus iniuria pulsus. Bonifacius autem vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos sex & triginta creasset, moritur, ac via Salaria sepelitur apud corpus sanctæ Felicitatis martyris octauo calendas Nouembris. Sedit annis tribus, mensibus octo, diebus septem. Mortuo Bonifacio, clerici quidā Eulalium statim ad vrbem reuocant, qui vel indignatione, vel contemptu rerum humanarum reuocationem spernens, anno post Bonifacium moritur. Vacat tum sedes dies nouem. *aliâs Hierosolymitanum. Eulalius reuocatur.*

CAELESTINVS I.

45 Pont. CAelestinus natione Campanus, Theodosij iunioris temporibus fuit.
Theodosius iunior. Hic enim mortuo Honorio principe clarissimo, Valentinianum Placidiæ amitæ suæ filium Cęsarem creatum, ad regendum occidentale imperium mittit. Qui statim totius Italiæ consensu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam suscipiens, hostes Romani nominis, maximè verò
Ioannis tyrannus. Ioannem tyrannum, mira felicitate in Italia compescuit. Interea verò Vandalorum, Alemannorum, & Gotthorum effera gens, ab Hispania in Africam Genserico rege traijciens, prouincia ferro ac flamma depopulata, fidem quoq; catholicam Arriana impietate fœdauit, pulsis etiam in exilium quibusdam episcopis
Augustinus moritur. bene sentientibus. In qua perturbatione beatus Augustinus Hipponensis episcopus, tertio obsidionis mense, quinto calendas Septembris moritur, septimo & lxx. ætatis anno. Vandali autem capta Carthagine in Siciliam traijcientes, insulam depopulantur & vastāt. Idem fecêre Picti & Scoti, insulam Britanniam occupantes. Accitus autem à Britannis in auxilium Aetius patritius, vir bellicis artibus insignis, non modo laborantibus auxilium non fert, verumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendam Italiam solicitat. Vnde Britanni ab Aetio destituti, ab Anglis auxilium petiêre, quos hostes deinceps, non auxiliares sensêre. Ab his enim oppressi, & patriā simul & nomē amisêre. Interim verò Theodosio Constantinopoli mortuo, septimo & vigesimo imperij sui ac
Belda. patrui Honorij anno. Belda & Attila fratres Hunnorum reges, Illyricum ingressi, omnia incendunt & vastant.

At Cælestinus diuino cultui intentus, constituit vt psalmi Dauid ante sacrificium antiphonatim ab omnibus canerentur, quod ante fieri non cōsueuerat. Perlecta enim epistola & euangelio, finis sacrificio imponebatur. Refert Martinus Cassinas, Iudica me Deus & discerne causam meam, quod in principio sacrificij dicitur, eius inuentum fuisse. Graduale quoq; huic asscribitur. Multa præterea constituit de omni ecclesia, quæ tum in archiuijs legebantur. Dedicauit & basilicam Iuliam, cui etiam hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum v. & xx. scyphos ij. argēteos xx. librarum, aquam annulos argenteos xx. librarum, candelabra argentea duo lx. librarum, cantharos, cerostrata ænea quatuor & vi-
Nestorius Constantinop. ginti magni ponderis. Nestorius aūt Constantinopolitanus episcopus, nouum errorem inducere conatus est. Prædicabat enim Christum ex Maria hominem tantum, & non Deū natū, atq; diuinitatē collatam esse pro meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus episcopus, & Cælestinus Pontifex, mirum in modum aduersari sunt. Nam habita apud Ephesum synodo cc. episcoporū, impius Nestorius cum hæresi nominis sui, cumq; Pelagianus omnibus, qui dogma illud prope conatum iuuabant, omnium consensu xiij. canonibus eorum stultitiam impugnantibus damnantur. Prætcrea Germanum Antisiodorēsem episcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hæreticis, insulares ad catholicam fidem redigeret. Misit ad Scotos Christi fidē optantes Palladium, quem ipse episcopum creauerat. Huius certè atq; suorum opera, magna pars occidentis ad ve-
Diabolus personam Mosi indutus. ram Christi fidem conuersa est. Ferunt hoc tempore diabolum personam Mosi indutum, multos Iudæos decepisse, dum eos ex Creta in terram promissionis ad similitudinem historiæ veteris sicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falsum Moysen secuti, in vndis periêre. Aiunt autē illos solos euasisse, qui tum Christum verum esse Deum credidêre. At Cælestinus vbi ex sacris ordinibus ter in vrbe mense Decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim, episcopos duos & lx. creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria, octauo idus Aprilis. Consederat annis octo, mensibus decem, diebus & septem. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

XYSTVS III.

46 Pont.

Ystus III, natione Romanus, patre Xysto, Valentiniani tēpora attigit. Qui occidentalis imperij gubernator, pacem cū Genserico Vandalorum rege inijt, ac certis finibus Africam sibi ac Genserico diuisam, Van-

dalis

dalis incolendam dedit. Subornatus deinde Gensericus ab Arrianis, eorum impietatem extollens, varijs terroribus episcopos nostros persequitur. Interim verò dum Valentinianus Constantinopolim proficiscitur, & Theodosij filiam in vxorem ducit, Vandali Genserico duce Carthaginē iterum capiunt ac diripiūt, anno quingentesimo & lxxxiiij. postea quam Romanorum esse cœperat. Dum hæc aūt in Africa gererentur, Attila cum Belda fratre Hunnorum reges, non cōtenti occupasse Pannonias, Macedoniam, Mysiam, Achaiam & vtraq; Thracias ferro ac flamma deuastat, Beldamq; fratrem obtruncat, quò solus regno potiretur. Inde verò animos sumens ad occupandum occidentale imperium, copias vndiq; celeriter colligit, atq; iter statim carpit. Quod vbi Aetius intellexisset, legatos de pace statim Tolosam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita sunt inita, vt cōmuni impensa & paribus copijs bellum contra Attilam gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuêre, Alani, Burgūdiones, Franci, Saxones, atq; omnes ferè occidentales populi. Tandem verò superueniente Attila in campis Catalaunicis, magno ardore animorum prælium vtrinq; committitur. Pugnatum erat aliquādiu atq; acriter, cum vox superueniens incerto auctore, certamini finem imposuit. Ad cētum & octoginta millia hominum in eo prælio vtrinq; cecidisse constat, neutra inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thurismundi regis patrem, eo prælio cecidisse.

Valentinianus imp.

At Xystus pontificatum iniens, à Basso quodā reus in iudicium accersitur. Hic autē cōgregata septē & quinquaginta episcoporū synodo, ita causam dixit, vt ab omnibus vno cōsensu absolueretur. Dānatur Bassus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre: in exiliumq; mittitur, ita tamē, vt vltimo die viaticū ei ob pietatē ecclesiæ nō negaretur. Eius aūt prædia non fisco, sed ecclesiæ asscribuntur. Aiunt Bassum post exilium non multū vixisse, tertio enim mense diē extremum obijt: cuius corpus Xystus episcopus linteaminibus inuolutū, & aromatibus cōspersum, proprijs manibus ad sanctū Petrū sepeliuit in loculis parentum. Aedificauit aūt Xystus basilicā beatæ Mariæ virginis, q̄ ab antiquis Liberij cognominabatur iuxta macellum * Liuiæ. Accepit deinde nomen ad Præsepe: postremo verò sancta Maria maior, vocata est. Xystum aūt huius templi auctorē fuisse, titulus ipse in frontispicio primi fornicis declarat his verbis: XYSTVS EPISCOPVS PLEBI DEI. Per x enim in principio & y scribitur Græca orthographia, licèt nostra ætas consuetudini seruiens, Sixtum scribat per s & iota. Huic quoq; tēplo pontifex hęc dona obtulit, altare argenteū putissimum, cccc. librarum, scyphos argēteos quinq;, calices decē, coronas argenteas octo & viginti, cādelabra argentea tria, thymiamatarium librarū quindecim, fundum Scauri in agro Caietano, fundum Celeris, ceruūm argenteum fundentē aquam in fontē baptisterij. Ornauit & ambonem ecclesiæ porphyreticis lapidibus, quē nos suggestum appellamus, vbi euāgelium & epistola canitur. Præterea verò rogatu Xysti Valentinianus templa quædam sanctorum mirificè excoluit. Nā & supra confessionē beati Petri auream Saluatoris imaginē gemmis aureis distinctam collocauit, & fastiginm argenteum basilicæ Cōstātinianæ à barbaris sublatum restituit. Ornauit & cōfessionem beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Petrum episcopum natione Illyricum, ædificasse templum diuæ Sabinæ in monte Auentino nō longè à monasterio sancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cælestini primi tēpore crediderim, vt etiā carmina heroica indicāt, quæ adhuc leguntur his ferè verbis:

Culmen apostolicum cum Cælestinus haberet,
Primus & in toto fulgeret episcopus orbe:
Hæc, quæ miraris, fundauit presbyter vrbis
Illyrica de gente Petrus, vir nomine tanto
Dignus, ab exortu CHRISTI nutritus in aula.
Paupertas locuples, sibi pauper, qui bona vitæ
Præsentis fugiens, meruit sperare futura.

Sunt

Sunt etiam qui scribant, huius temporibus fuisse Eusebium Cremonensem & Philippum Hieronymi discipulos, qui pleraque eleganti oratione scripsêre. Laudatur & Eucherius Lugdunensis episcopus doctrina, dicendi copia. Nô improbatur postremò Hilarius Arelatensis episcopus, vir sanctitate & doctrina ea tempestate insignis. Xystus autem cum omnia, quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis ecclesiarum, aut pauperibus erogasset, creatis presbyteris octo & viginti, diaconis duodecim, episcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac sepelitur in crypta via Tiburtina apud corpus beati Laurentij. Sedit autem annis viij. diebus ix. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

LEO I.

47. Pont.

Eo natione Tuscus, patre Quintiano.

Eo tempore fuit, quo Attila à pugna Catalaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copijs, Italiam hostili manu ingressus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ positam, triennio obsedit. Verùm cum iam desperatis reb^9 in eo esset, vt statiua moueret, vidissetq; ciconias ex vrbe in agros pullos suos deferentes, auspicio motus, adhibitis machinis, miseram ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec vlli generi hominũ parcit, flagellum Dei se vocitans. Inde Hunni veluti ruptis claustris, per totam Venetiam sese effundentes, vrbes omnes occupant, Mediolanum, ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infestis signis, cũ eo loci consedisset, vbi Mincius Padum influit, amnem traiecturus, vir sanctissimus Leo Pontifex calamitatem Italiæ & vrbis Romæ miseratus, adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, persuadetq; Alarici exemplo, qui statim Dei iudicio post captam vrbẽ mortuus est, ne vltra progrediatur. Monitis pontificis optimi obtemperans Attila, quod dum simul loquerentur, cernere duos viros supra caput suum strictos tenentes gladios, ac mortem minantes, nisi pareret, visus est. Ij Petrus & Paulus apostoli putati sunt. inde mouens, Pannonias repetit: vbi non ita multò post, effundente se hubertim propter ebrietatem è naribus sanguine, moritur.

Attila flagellũ Dei.

Leo verò ad vrbẽ rediens, totus ad confirmandam catholicam fidem conuertitur, quæ tum potissimum à multis hæreticis impugnabatur, maximè autem à Nestorianis & Eutychianis. Nestorius enim Cõstantinopolitan^9 episcopus, virginẽ non Dei, sed hominis tantummodo genetricẽ dixit, vt aliam carnis, aliam diuinitatis personam faceret, & seiunctim alterũ esse Dei filium, alterũ hominis ostenderet. Eutyches aũt Cõstantinopolitanus abbas, ne sentire cũ Nestorio videretur, diuinã cũ humana natura in idẽ compositũ recedisse affirmabat, vnũq; factũ, nec vllo modo inter se distingui debere. Hãc hæresim cum Flauianus Constantinopolitanus episcopus dãnasset, Theodosio annuente, synodus Ephesina indicitur, in qua Dioscoro Alexãdrino episcopo præsidẽte, Eutyches restituitur, Flauianus verò dãnatur. At Leo, mortuo Theodosio, in eiusq; locũ suffecto Marciano principe catholico, cõcilium Chalcedonense indicit, in quo sexcentorum & triginta episcoporũ auctoritate decernitur, credendũ duas naturas in Christo fuisse: vtq; vnus idemq; Christus Deus & homo crederetur, ac statim Nestorius & Eutyches nefandus Manichæorũ præsul dãnarentur. Combusti etiam publicè sunt Manichæorum libri, calcata & depressa est Dioscori superbia atq; hæresis. Interim verò mortuo à suis Valentiniano, Maximus tyrannus imperiũ occupat, Eudoxãq; quondam Valentiniani vxorem, sibi violentis nuptijs adiungit. Hãc ob rem Vandali ex Africa acciti, Gẽserico duce Romã hostili manu ingressi, Maximũ in illo tumultu ab Vrso milite Romano occisum, in Tiberim proijciunt, vrbẽ diripiunt atq; incẽdunt, templa & sacraria spoliãt, nec Leonẽ Pontificem exaudiunt clamantem & dicentẽ, vt vrbi & templis parcentes, prædam quò vellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die post vrbem captã, atq; Eudoxiam cum filia & ingenti captiuorum numero secum trahentes, in Africam reuertuntur. At Leo ad reparandã vrbem & templa cõuersus, Demetriam ancillã Dei impulit, vt basilicã beato Stephano via Latina tertio ab vrbe milliario in fundo

Nestorius Constantinopolitanus episcopus.

fundo suo cōderet. Ipse verò in honorem beati Cornelij episcopi basilicam via Appia ædificauit. Templa diffracta restituit, sacrorum vasa comminuta aut ablata vel denuo renouauit, vel ex integro quoad fieri potuit, restituit. Cameras præterea tres condidit in tribus basilicis, Ioānis, Petri ac Pauli. Sepulchris quoq; Apostolorum custodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Præterea verò monasterium prope sanctum Petrum condidit, constituitque vt intra actionem mysterij diceretur: HOC sanctum sacrificium, &c. néue vlla monacha velamen capitis benedictum acciperet, nisi approbatum fuisset, eam quadraginta annis castè & integrè vixisse. Dum autem his curis vir sanctus inrētus esset, subito exorta est Acephalorum hæresis: qui ideo Acephali vocati sunt, *Acephalorum hæresis.* quia sine cerebro & sine auctore habebantur. Hi autem Chalcedonense concilium improbant, proprietatem duarum substantiarum in Christo negāt, vnam tantum in eiusdem persona naturam prædicantes: quam quidem hæresim epistolis suis eleganter, & doctè ad Christi fideles scriptis acerrimè confutauit. Sunt qui scribant, Paulinum Nolanæ vrbis episcopum, Prosperum Aquitanū virum doctum, Mamercum Viennēsem episcopum, in pretio tum fuisse. Primus enim Mamercus (vt aiunt) supplicationes, quas Græci litaneias vocant, instituit ob frequentes terræmotus, qui tum maxime Gallias vexabant. Leo postremò creatis ex institutione sacrorū lxxxj. presbyteris, diaconis xxxj. episcopis sex & lxxx. moritur, ac sepelitur apud sanctum Petrum in Vaticano iiij. idus Aprilis. Sedit annis vno & viginti, mense vno, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies octo.

HILARIVS I.

Hilarius natione Sardus, patre Crispino, ad Leonis tempora peruenit. *48. Pont.* Leo enim primus ex Græca natione, in locum Marciani imperatoris *Leo primus imp.* demortui sufficitur, qui statim filium suū eiusdem nominis, Augustū creat. Sub hoc quidem imperatore respublica Romana magnas calamitates passa est, subortis quibusdam tyrannis imperium vsurpare conantibus. Hac verò opportunitate illectus Gensericus Vandalorum rex, ex Africa in Italiam statim nauigat, Romanum imperium inuasurus. quod vbi intellexit Leo, * Basiliscū patritium cum valida classe in auxilium Anthemij principis Romani mittit. Hi coniunctis copijs & animis ad Populoniam Genserico fiunt obuiam, hominemq; classe decernere impellunt: qui quidem superatus ingenti clade, turpi fuga in Africam redijt. Vexare interea vrbem Romanam parabat Ricimer ille patricius, qui Biorgum Alanorum regem in montibus Tridentinis superauerat, elatus tanta victoria, ni Epiphanius Ticiensis episcopus, hominem Anthemio vrbem defendenti conciliasset.

Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rem intermisit nunquam. Præterea verò instituit, ne pontifices deinceps successorem sibi deligerēt: quę institutio ad omnes ecclesiasticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per vniuersum orbem sparsit. Epistolas quoq; conscripsit de fide catholica, tres synodos confirmantes, Nicænam, Ephesinā, & Chalcedonensem, quibus item Eutychem, Nestorium, & Dioscorum cum sectatoribus damnat. In baptisterio aūt Constantinianæ basilicæ tria oratoria ædificauit, auro & prætiosis lapidibus distincta, tribus sanctis dedicata, Ioanni Baptistæ, Ioanni Euāgelistæ, & sanctæ Cruci: quorum ianuæ erant æneæ argento cælato clausę. In oratorio autem τοῦ ςαυροῦ erat lignum crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci agnus aureus duarum libratum in columna onychina. ante oratoriū erant columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decem, cerui argentei tres, octoginta librarum, aquam fundentes, columba aurea duarum librarum. Addidit & oratorium sancti Stephani baptisterio Lateranensi. Duas quoque bibliothecas apud eundem locum ædificauit. Ad Lunam verò, monasterium in vrbe struit. Omitto dona templis oblata, quæ quidem propè infinita fuêre, ex auro, argento, marmoribus & gemmis. Sunt qui scribant, Germanum Altisiodorensem & Lupum * Trecharensem episcopos, *Tracasenū* huius tēporibus fuisse, qui tum multū iuuêre Christianam fidem, gētilium

ac Pe-

Gennadius episcopus. Victorinus Aquitanus. Merlinus vates.

ac Pelagianorum opera plurimum labefactatam. Gennadius præterea Constantinopolitanus episcopus, ingenio, doctrina, & moribus ecclesiæ Catholicæ multum profuit. Victorinus aūt natione Aquitanus arithmeticus insignis, rationē Paschæ ad cursum lunæ tum redegit, Eusebium & Theophilum ea in re superās. Sunt qui Merlinum Anglum vatem insignem his temporibus asscribāt, de quo plura fortasse, q̄ satis est, scribūtur. Hilarius aūt vbi ea peregisset, quæ ad optimū pontificem pertinebant, tum in extruendis templis ornandisq;, tum etiam docendo, admonendo, castigando, eleemosynasúe vbi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinq; & viginti presbyteris, diaconis quinq;, episcopis duobus & viginti. Sepelitur aūt in crypta sancti Laurentij apud corpus beati Xysti. Sedit annos septem, menses tres, dies decem. Vacat tum sedes dies decem.

ANNOTAT.

Vt, ex antiquis literis argenteis, & musiuo, quæ adhuc extant in baptisterio Lateranensi, Hilarus, non Hilarius dicendum est, quod etiam in aliquot vetustis codicibus scriptum animaduerti.

SIMPLICIVS I.

49. Pont. Leo secundus, & Zeno imp.

Simplicius patria Tiburtinus, patre Castino, imperante Leone secundo & Zenone fuit.

Nam Leo primus valetudine correptus, Leonem secundum ex Ariadne sorore sua nepotem, & Zenonis Isaurici filium, successorē imperij designauit: qui non ita multò pòst graui morbo oppressus, cum finem vitæ sibi adesse cerneret patri Zenoni imperium reliquit. Interim vero Odoacercum maxima Tucilingorum & Herulorum manu Italiam ingressus, Orestem patriciūapud Ticinum superatum & captum, Placentiæ inspectante exercitu interfecit. At Zeno calamitates Italiæ miseratus, Theodoricum Gotthorum regē iam antea apud se in honore habitum, contra Odoacrem cum ingētibus copijs in Italiam propere mittit, qui duces Odoacris nō procul Aquilea ad Lisontium amnē graui prælio superat. Eadē quoq; fortuna contra Odoacrem sæpius vsus, hominem triennio Rauenna obsessum eò perpulit, hortante etiam Ioanne episcopo, vt se imperij sociū acciperet. Verū sequenti die cū filio cōtra datam fidē interficitur, vnde statim nemine aduersante Theodoricus totius Italiæ imperio potitus est.

Simplicius autem vir sanctissimus has basilicas interim dedicat, basilicā Stephani protomartyris in Cælio monte, basilicam Andreæ Apostoli non longè à templo sanctæ Mariæ maioris, in qua ad huc vestigia quædam antiquitatis apparent, quæ persæpe flendo etiam inspexi ob incuriam eorum, quibus ipsa templa iam ruinam minantia, commissa sunt. Hoc autem in templo hæc carmina legisse me memini musiuo opere descripta:

Hæc tibi mens valide decreuit prædia Christe,
Cui testator opes detulit ille suas:
Simpliciusq́; Papa sacris cælestibus aptans
Effecit vere muneris esse tui:
Ne quod Apostolici deessent limina nobis,
Martyris Andreæ nomine composuit.
Vtitur hæc hæres titulis ecclesia iustis,
Succedensq́; domo mystica iura locat.
Plebs deuota veni, perq́; hæc commercia disce
Terreno censu regna superna peti.

Dedicat & aliam basilicam Stephani Simplicius apud sanctum Laurentium, basilicam quoque Vibianæ martyris ad palatium Licinianum, vbi corpus virginis repositum est. Hebdomadas quoque instituit, vt presbyteri, tum ad Petri, tum ad Pauli, tum ad Laurentij martyris templa vicissim manerēt propter pœnitentes & baptismum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinque regiones diuisis, prima erat Petri, secunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Ioannis Lateranensis, quinta sanctæ Mariæ maioris. Instituit postremò, ne clericus vllus possessio-

possessionē beneficij à laico recognosceret, quod postea à Gregorio & alijs Pontificibus cōfirmatum est. Romā autem sedem esse primā omnium ecclesiarum, declarant Acatij episcopi Constātinopolitani, & Timothei viri doctissimi scripta, quibus rogatur Simplicius Pontifex magnus, vt Petrum Alexandrinū episcopum Eutychetis imitatorem, hæreseos damnet. Quod etiā factum est, hac cōditione tamen, vt pœnitenti tempus asscriberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuisse Remigium Remensem episcopum virum sanctissimū, qui Clodoueum (vt historiæ referunt) regē Francorum baptizauit. Scripsit etiam multa eo tempore cōtra Eutychetem Theodorus Syriæ episcopus: edidit & decem libros ecclesiasticæ historiæ, Eusebiū Cæsariensem imitatus. Tum verò oēs fere Aegyptij declinarunt in Dioscoti hæretici errorem, de quo multa superius diximus. Vexauit & catholicos in Africa Hunericus Vandalorum rex, Arrianos imitatus. Quamobrem Eudoxia Theodosij neptis, mulier catholica eius vxor, simulans se Hierosolymā voti causa ituram, à marito hæretico discedens, Hierosolymis post longā peregrinationē, & mulieri præsertim graue moritur. Ferunt ea tempestate & Elisei ossa in Alexandriā translata esse, & corpus Barnabæ Apostoli, cum euāgelio eius manuscripto, repertū. At Simplicius cum ecclesiā Romanā nō institutis solum, verum etiā donis auxisset, creassetq; ex ordine sacrorū presbyteros octo & quinquaginta, diaconos vndecim, episcopos sex & octoginta, moritur, ac sepelitur in Petri basilica sexto nonas Martij. Sedit aūt annos quindecim, mensem vnum, dies septem. Vacat tum sedes dies sex & viginti.

FELIX III.

Elix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Fasciolæ, à rege Odoacre, qui annis quatuordecim Italiæ imperauerat, vsq; ad Theodoricum peruenit. *50 Pont. Odoacer.*

Qui etsi Rauennam sedem regni fecisset, tamen vrbem Romam quoad fieri potuit, exornauit. Nam & sepulchrum Octauij instaurauit, & spectacula de more exhibuit, & ædificia ac basilicas plerasq; restituit, nihilq; omisit quod ad optimum principem pertineret. At verò vt regnum aliquando stabiliret, & Clodouei Frāciæ regis filiam Andefledam in vxorē duxit, & sororem Hunerico Vandalorum, & filiarum suarum alteram Alarico Vesegothorum, alteram Gundibato regibus in matrimonium collocauit.

Felix aūt tum maximè intellexerat Petrum Eutychianum, quē ante diximus ob hæresim in exilium pulsum, instigante Acatio, tūc demum ab eodem reuocatum esse. Quare sanctus Pontifex fraudem subesse veritus, ex auctoritate sedis Apostolicæ concilio bene sentientium approbata, Petrum & Acatium dānat. Post annos verò tres cum Zeno fidem faceret hos homines pœnitere. Felix cò misit episcopos duos, Messenum & Vitalem, qui recognita damnatos absoluerent. Hi itaque Heracleam ciuitatem ingressi, pecunia corrupti, nihil ex sententia Felicis egēre. Vnde Pontifex meritò indignatus, habita de more synodo, hos vt præuaricatores & Simoniacos à communione deiecit. Messeno tamen pœnitentiæ tempus asscriptum est, qui errorem suum fassus est, pœnitendiq; tempus petijt. Idem quoque Felix basilicam sancti Agapeti ædificauit non longe à basilica Laurentij martyris. Constituit item, ecclesiæ non nisi ab episcopis consecrarētur. Aiunt aūt huius tempore Theodorum presbyterum Græcum, librū cōtra hæreticos scripsisse de conuenientia veteris ac noui testamēti. Sunt etiam qui huic ætati asscribant Ioannem Damascenum, virum doctissimum ac theologum insignem. Hic enim librum sententiarum cōposuit, in quo Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyssenum, Didymum Alexādrinum imitatus est, libros quoq; medicæ artis cōposuit, quibus morborum causam & medelas describit. At Felix cum ex institutione sacrorum ordinum, quos in vrbe Roma mēse Decembri bis habuit, presbyteros octo & viginti, diaconos quinq;, episcopos triginta creasset, moritur, ac sepelitur in Pauli basilica. Sedit annos octo, menses vndecim, dies decem & septem. Vacat tum sedes dies quinque. *Theodorus presbyter.*

ANNOTAT.

Felicem hunc non tertium, sed secundum appellarem, cùm is, qui in schismate contra Liberium creatus est, Papa dici non potuerit.

Gelasius, de quo mox Platina scribit, canonicos (vt vocãt) regulares ordinis sancti Augustini Laterani primus collocauit, qui ibidem vsq; ad Bonifaciũ VIII à quo expulsi sunt, permanserũt, ex archiuijs basilica Lateranẽsis.

GELASIVS I.

51.Pont. GElasius natione Afer, patre Valerio, eo tempore fuit, quo Theodoricus
Clodoueo socero suo Francorũ regi bellum intulit, ꝙ Alaricum generũ
Vesogotthorum regẽ in agro Volgadensi interfecisset, Vasconiã́q; oc-
cupasset, vterq; affinis erat. Iustior habebatur Alarici causa, vnde socerũ genero
prætulit. Superatis itaq; Francis ingenti prælio, Vasconiam recipit, receptamq́;
pro Almarico Alatici filio, donec adolesceret, gubernat. Idem Theodoricus
Siciliam, Dalmatiam, Liburniam, Illiricum, Narbonensem Galliam, Burgun-
diam suo regno adiecit. Tridentum vrbẽ in alpibus muro cinxit, & Italiam ab
externo hoste tutatus est, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud præ-
toriam Augustam, quorum regem adhuc adolescentẽ in adoptionẽ susceperat.
Gelasius autem Manichæos in vrbe deprehensos exilio damnat, eorumq́; li-
bros apud basilicam diuæ Mariæ publicè cõburit. Instante præterea synodo, co-
gnita Messeni pœnitẽtia, eum libello prius satisfacientem, purgatũ ecclesiæ suæ
restituit. Cum verò intellexisset Petri & Acatij seditionibus multa flagitia &
parricidia in ecclesijs Græciæ committi, confestim eò misit, qui hos, si nõ statim
pœniterent, in perpetuũ dãnarent. Erat aũt consuetudo primitiuæ ecclesiæ, diu-
tius expectare ad gremium pietatis suæ aliquando reditutos. Cõfugerat tum Io-
annes Alexandrinus episcopus, vir catholicus illorum seditionibus vexatus, ad
pontificẽ Romanum, à quo perbenignè & comiter susceptus est. Dedicauit Ge-
lasius ecclesiam Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & basilicã
sanctorum Nicandri & Eleutherij via Labicana, & basilicam sanctæ Mariæ via
Laurentina in fundo Crispi vigesimo ab vrbe lapide. Clerum quoq; amauit &
auxit. Pauperes sempet mira beneuolentia & caritate cõplexus est. Ciuitatẽ Ro-
manam à multis peticulis liberauit, maximè verò ab inopia rerũ & fame. Hym-
nos enim etiã composuit ad imitationẽ beati Ambrosij, edidit & libros quinq;
contra Eutychen & Nestorium, duos item cõtra Arrium. Orationes habuit ele-
gantes & graues. Epistolas præterea ad amicos & domesticos fidei scripsit, nõ mi-
Anastasius imp. nus graues quàm doctas: quæ opera in publicis bibliothecis tum legebantur. Sũt
qui scribant Gelasium excõmunicasse Anastasium imperatorẽ Constantinopo-
litanum, Zenonis successorem, ꝙ hæreticis & Acatio faueret, vnde constat, im-
peratorẽ errantem in fide & monitum, si non paruerit, à pontifice Romano ex-
communicati posse. Eadem auctoritate vsus est etiam contra Vandalos eorũq́;
regẽ, qui Arriana infecti hæresi, catholicos cruciatibus & supplicijs persequebã-
tur. Fuêre etiam in primo huius pontificis tempore Germanus & Epiphanius,
quorum alter Ticinensis, alter vero Cãpanus episcopus fuit. Hi multum aucto-
ritate & sanctitate sua Italiam à barbaris vexatã iuuêre, orationibus & blãdicijs
barbarorũ corda mollientes. Multum præterea tum in Gallia profecêre, & Lan-
nociatus abbas Carnotensis, & Autelianus & Mezẽtius Pictauiensis viri optimi
ac docti, qui Clodoueum regẽ Franciæ, ac Crocildim eius vxorẽ eò perpulêre, vt
Christianissimi fierent, & fidem catholicam vbiq; tutarentur. Sunt qui hãc lau-
dem Remigio viro sanctissimo asscribãt. Gelasius aũt posteaquam ptesbyteros
duos & triginta, diaconos duos, episcopos septem & sexaginta creasset, moritur,
ac sepelitur in basilica beati Petri Apostoli xj. Calendas Decembris. Sedit annis
quatuor, mensibus octo, diebus decem & septem. Vacat tum sedes dies septém.

ANASTASIVS II.

52.Pont. Nastasius secundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anastasio impe-
Anastasius rante fuit.
imp. Quo tempote Transamundus Vandalorum rex, & catholicas ecclesi-
as clau-

as claudit,& centum ac viginti episcopos exulatum in Sardiniam mittit. Ferunt
tum apud Carthaginem Olympium quendam Arrianum episcopum, sanctam *Olympius de cælo tactus.*
trinitatem publicè in balneis detestantem, tribus fulminibus ictum concidisse,
eiusq; cadauer exustum omnino fuisse. Cumq; item Barbas quidam Arrianus
episcopus, nescio quem baptizaturus esset his verbis, Baptizat te Barbas in nomi
ne patris per filium in spiritu sancto, feruntaquam nusquam comparuisse, quo
miraculo permotus, qui characterem expectabat, confestim ad nostros transijt.

Anastasius verò (vt quidam scriptores referunt) Anastasium imperatorẽ ex-
communicauit, quod Acatio faueret, tametsi postea ipse ab Acatio seductus, dum
eum reuocare clanculum tentat, clerum à se grauiter alienauit, qui se à cõmu-
nione pontificis tum maxime subtraxit: quòd etiã sine catholicorum consensu
Photino Thessalonicensi diacono communicasset, qui tum Acatij errorẽ imi-
tabatur. Hanc ob rem ferũt diuino nutu hominẽ subito morbo correptum in-
terijsse. Sunt qui dicant, eum in lattinam effudisse intestina, dum necessitati na-
turæ obtẽperat. Huius temporibus Fulgentius natione Afer, Rumpensis episco- *Fulgentius*
pus, qui in Sardiniam quoq; cum alijs catholicis Africę à Transamundo exulatũ
missus est, nil prætermisit, quod ad veram Christi fidem pertineret, docẽdo, præ-
dicando, monendo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fi-
dei. Scripsit & contra Pelagianam hæresim. Orationes quoq; habuit ad populos
elegantes quidẽ & graues. Iuuit etiã scriptis suis ecclesiã Dei Egesippus vir doctis- *Egesippus.*
simus, qui & monachorũ regulas composuit, & sancti Seuerini abbatis eleganti
stylo vitam edidit. Faustus aũt apud Gallos episcopus multarum scripsit copio-
sè & ornare, sed eius illud opus potissimum laudatur, quod cõtra Arrianos scri-
psit, in quo ostendit τριάδα, hoc est, trinitatem essentialem esse. Scripsit & contra
eos qui dicunt, increatis aliquid incorporeum esse. qua in re ostendit, tum patrũ
sententijs, tum diuinæ scripturæ testimonijs, solum Deũ incorporeum dici pos-
se, ne etiam creata incorporea dicerentur. Hæc de Anastasio & eius pontificatu,
qui ex sacris ordinibus semel Decembri mense in vrbe habitis, presbyteros duo-
decim, episcopos sedecim creauit. Sepultus est autem in basilica Petri xiij. calen-
das Decembris. Sedit annum vnum, mensibus decem, dies quatuor & viginti.
Vacat tum sedes dies quatuor.

SYMMACHVS I.

SYmmachus natione Sardus, patre Fortunato mortuo Anastasio, Ponti- *53. Pont.*
fex creatur, nõ sine magna discordia. Nam dum pars cleri Symmachum
apud basilicam Constantinianum pontificem decernit, pars altera apud
basilicam Mariæ in via Noua, Laurentium in locum demortui Anastasij suffi-
cit, seditio ingens in senatu ac populo Romano bifariam diuiso orta est, vnde
omnium consensu concilium Rauennæ indicitur: discussaq; re præsente Theo-
dorico, Symmachus tandem in pontificatu confirmatur, qui certè magna cle-
mentia vsus, Laurentium competitorem Nucerinis episcopum dedit. Verùm
anno quarto post clerici quidam seditionibus gaudentes, adiuuantibus Festo &
Probino senatorij ordinis viris, Laurentium reuocãt, qua ex re indignatus rex,
Petrum Altini episcopum Romam mittit, qui pulso vtroq; sedem teneret. Ve- *Rauenna. concilium.*
rùm Symmachus habita centum & viginti episcoporũ synodo, & obiecta con-
stanti animo diluit, & omnium sententijs obtinuit, vt Laurentius & Petrus ma
lorũ omnium capita relegarentur. Orta autẽ ob hanc rem tanta seditio Romæ
est, vt multi tum ex clero, tum ex populo passim cæderentur, nec sacris virgini- *Gordianus presbyter.*
bus parcerẽt. Opprimitur eo tumultu Gordianus presbyter, vir optimus ad vin-
cula sancti Petri, nec finis tantæ cædis factus fuisset, ni Faustus cõsul clericos mi-
seratus, contra Probinum tanti mali auctorem arma sumpsisset.

Respirante deinde aliquãtulum republica Christiana, Cledoueus pulsis Ar-
rianis hæreticis, & catholicos reduxit, & Parisiorum ciuitatem regni caput con-
stituit.

Symmachus verò Manichæos tum ab vrbe expulit, eorumq; libros ante fores
Cõstantinianę basilicę cõcremauit. Basilicas verò multas, aut ornauit, aut à fun

damentis erexit. Nã & templum beati Andreæ Apoſtoli apud ſanctum Petrum ædificauit, multoq́; argenro & auro exornauit, & templum ipſius Apoſtolorum principis ac porticum cum marmoribus opere vermiculato in anguſtiorē formam redegit. Gradus quoq; ipſius baſilicæ ampliores fecit, alioſq́; gradus ſub diuo dextra læuaq́;, *Epiſcopi.* epiſcopia præterea conſtruxit. Aedificauit etiam baſilicã Agathæ martyris via Aurelia in fundo Lardario. Baſilicam ſancti Pancratij cum arcu argenteo librarum quindecim. In baſilica Pauli renouauit apſidam, cui ruina imminebat, picturiſq́; ornauit. poſt apſidam verò aquam introduxit, balneumq́; fundamento erexit. In vrbe autem baſilicam ſanctorũ Silueſtri & Martini à fundamentis extruxit iuxta Traiani thermas, vbi & ſupra altare *Ciborium.* ciborium fecit argenteum librarum centum viginti, arcus argenteos librarum decem: cōfeſsionem argenteam librarum quindecim, ſuggeſtum quoq; erexit porphyreticis & cruſtis marmoreis inſignem. Fecit & gradus baſilicę Ioannis & Pauli poſt apſidam. Auxit & baſilicam archangeli Michaëlis, aquamq́; introduxit. Sanctorum Coſmæ & Damiani oratoria à fundamētis erexit via Tiburtina in fundo Paciano, adiuuãtibus Albino & Glaphyra illuſtribus viris. Pauperibus quoque ad baſilicas Petri & Pauli habitacula extruxit, curauitq́; ne quid eis deeſſet, quod ad victum pertineret. Amator enim pauperum fuit, & epiſcopis ac cæteris clericis in Africa & Sardinia propter catholicam fidem exulantibus, pecunias & veſtes ſubminiſtrabat. Reparauit etiam baſilicã ſanctæ Felicitatis: & aſpidam beatæ Hagnetis cum baſilica, quæ ruinam minabantur, in meliorem formam reſtituit. Redemit & captiuos in diuerſis prouincijs multa pecunia. Conſtituit item vt die dominico, vel natalitijs martyrũ caneretur hymnus, Gloria in excelſis Deo. Cœmeterium, quoque Iordanorum vel fecit, vel in meliorem formam redegit. Nil poſtremò omiſit, quod ad omnipotentis Dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore eccleſiam Dei multum iuuit Gennadius Maſsiliēſis epiſcopus, *Gennadius Maſsiliēſis epiſcopus.* qui diligens Auguſtini imitator, & librum de dogmatibus cōpoſuit: & quid cuiq; ad ſalutem neceſſariũ eſſet, declarauit. Scripſit item de viris illuſtribus, Hyeronymũ imitatus. Symmachus aũt creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvj. epiſcopis cxxij. habitis de more ſacris ordinibus, moriens, ad baſilicam Petri ſepelitur xiiij. calendas Auguſti. Sedit autem annis xv. menſibus ſex, diebus xxij. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

A N N O T A T.

Schiſma hoc pernitioſum, & atrox à primo Nouatiani ſchiſmate quartũ fuit, cuius præter bibliothecarium in dialogis libro iiij. cap. xl. beatus Gregorius mentionē facit, vbi de Paſchaſio Diacono loquitur. Reliqua ſchiſmata in meo indice diligenter annotabo.

HORMISDA I.

54. Pont. Theodoricus imp. Boëthius.

Otmiſda patria Fruſinonius, patre Iuſto, ad Theodorici & Anaſtaſij tēpora peruenit, à conſulatu Senatoris vſque ad conſulatum Boëthij & Symmachi.

Quos Theodoricus ob ſuſpicionē affectatæ libertatis, exilio primo, mox carcere afficit. In hac calamitate conſtitutus Boëthius, multa ſcripſit quæ adhuc leguntur. Tranſtulit & pleraq; ex Ariſtotele, in eadēq́; cōmentatus eſt. In mathematicis doctiſſimus eſt habitus, quod eius muſicæ & arithmaticæ oſtendunt. Poſtremo verò cum Symmacho ſenatore Theodorici iuſſu necatur. Sunt aũt qui ſcribãt, Boëthium tantam calamitatem ſubijſſe, quod in Arrianos inueheretur, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior ſententia mihi verior videtur.

Hormiſda aũt hortante Theodorico, prouincialem ſynodum in vrbe habuit omniumq́; cōſenſu Eutychianos iam antea improbatos, dãnauit. Ioannē quoque Conſtantinopolitanũ epiſcopũ literis & nuncijs adhortatus eſt, vt ab eadē hæreſi deſiſteret, crederetq́; duas in Chriſto naturas eſſe, diuinam & humanam. Deſijt parere Ioannes Anaſtaſij viribus fretus, quem non ita multò pòſt fulmine ictum, dediſſe pœnas creditũ eſt, tum propter hæreſim quæ grauis erat, tum vel maximè, quia legatos ab Hormiſda miſſos, cōtra ius gentiũ magna affecerat cōtumelia: reiectos enim à ſe, naui quaſſa & rimoſa ea conditione nauigare iuſsit,

vt

vt recta in Italiam redirent, nec vllum Græciæ littus attingerent. Hæc etiam eisdem mandata ad pôtificem dedisse referunt, vt sciret imperatoris proprium esse imperare, & non imperata pontificis aut cuiusuis alterius accipere. Fuêre aût legati, Euodius Ticinensis episcopus. Fortunatus Catinensis, Venantius vrbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaq; Anastasio vij. & xx. imperij anno, Iustinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac statim nuncios ad Pontificem mittit, qui & sedis apostolicæ auctoritatem confirmarent, & pacem ecclesijs omnibus exquirerent, quantum per religionem concederetur. Quare permotus Hormisda Theodorico annuente, Germanum Capuanum episcopum, Ioannem & Blandum presbyteros, & Felicem ac Dioscorum diaconos, legatos ad Iustinum mittit, qui eos nullo non genere honoris adhibito, effusa obuiam honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illustrium virorum multitudine, honorificè accipit, congratulante clero vnà cum Ioanne Constantinopolitano episcopo. At qui cum Acatio sentiebant, istorum aduẽtum veriti, se in templo quodam munitissimo incluserunt, & nuncios habita consultatione ad imperatorem misêre, affirmantes se nullo pacto in sententiam apostolicæ sedis venturos, nisi eis reddita fuerit ratio, qua mobrem Acatius damnatus esset, hos omnes Iustinus ex templo atq; ab vrbe expulit. Idem fecit Hormisda contra Manichæos iterum in vrbe Roma pullulantes, eorumq; codices ante fores basilicæ Constantinianæ incendio consumpsit.

Iustinus imper.

Eodem tempore mortuo in Africa Transamundo Vandalorũ rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia susceperat, regnum obtinet. Hic non hæresim paternam imitatus, sed matris catholicæ monita secutus, oẽs catholicos, quos Transamundus in exiliũ miserat, reduxit, atq; eos suo instituto viuere permisit. Dona præterea multa ac preciosa eodem tempore Romam ad ornãdas basilicas sanctorum sunt missa. Gemmas enim magnę æstimationis Clodoueus rex Franciæ misit. Delata & dona, tum aurea, tum argentea: Delata euangelia cũ tabulis aureis gemmis distinctis à Iustino imperatore voti gratia. Misit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis, scyphum aureum gemmis circundatũ. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & xl. librarũ, cerostratis argenteis duobus librarum lxx. Certauit & Hormisda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Constantinianæ basilicæ coronam argenteam librarum viginti, cantharos argenteos sex. Ornauit etiam templũ Pauli scyphis argenteis decem, amis argenteis tribus. His demum ex sententia peractis, cum etiã de more presbyteros vnum & viginti, episcopos quinq; & L. creasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri octauo idus Augusti, cõsulatu Maximi. Sedit annis nouẽ, diebus octodecim. Vacat tum sedes dies sex.

IOANNES I.

IOannes natione Tuscus, patre Constantio, à consulatu Maximi vsq; ad consulatum Oliberij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iustini Augusti, qui orthodoxæ fidei diligentissimus obseruator, vt tandem hæreticorũ nomen extingueret, Arrianos expulit, eorumq; ecclesias catholicis assignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Ioannem Pontificem, Theodorum, duosq; Agapetos oratores ad Iustinum mittit, qui eum adhortarẽtur, vt Arrianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se oẽs Italiæ ecclesias, catholicas præsertim, demoliturum. Magnificè & perbenignè primo quidẽ excepti legati sunt, qui vbi rationem legationis exposuêre, cum flectere Iustinum non possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt periturę Italiæ vnà cũ catholicis omnibus subueniret, eò tandem pium hominẽ perpulêre, vt Arrianos restitueret, atq; eos viuere suis legibus & institutis sineret. Sunt qui scribant, Theodoricum rabie sæuiendi tum incitatum, Symmachum & Boëthium reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occidisse. Vtcunq; sit, necatos Theodorici iussu constat, nec multum refert Hormisdæ ne, an Ioannis temporibus asscribãtur. Ioannes aût Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem propere cõijcitur: ac parũ abfuit, quin eum statim occideret: adeo in hominẽ exarserat, & fi-

55. Pont.

de & moribus cum Iustino sentientem. Perijt tamen sanctissimus homo in carcere pedore, situ, & inedia: quam quidem sæuitiam ira diuina nõ ita multò pòst grauiore pœna compescuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusq; anima (vt quidam eremita vir sanctissimus retulit) in ignem Lipareũ immersa est.

Theodotico aũt in regnum Amalasiuntha filia successit, cum gnato Athalarico, quem ex Eucherio marito susceperat. Quæ quidem mulier supra sexũ prudentia vsa, & patris decreta mala præsertim emendauit, & Boëthij ac Symmachi filijs bona paterna in fiscũ delata restituit, & filiũ optimis disciplinis erudiuit, aduersantibus Gotthis, & acclamantibus, non literis, sed rei militaris disciplina, regẽ suum imbuendum esse. Iustinus autẽ senex admodum, eodem ferme tẽpore Iustiniano sororis suæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Frãciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. *Benedictus* *Brigida.* Fuêre tum in pretio & Benedictus Nursinus, qui rationem monasticæ vitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier sanctissima, & Ioãnes Antiochænę ecclesiæ presbyter, qui multa cõtra eos scripsit, qui in vna tantum substantia Christum adorandum censebãt. His addidit Isidorus Cyprignium quendam episcopum Hispanum, qui eleganter in Apocalypsim scripsit.

Ioannes autem Pontifex, antequam Constantinopolim proficisceretur, tria cœmeteria restituit: Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundũ sanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priscillæ. Ornauit etiam altare sancti Petri gemmis & auro. Detulit & secum Iustini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureum gemmis librarum quinq;, quæ dona vnà secum perisse arbitror. Creauit etiã habitis de more sacris ordinibus episcopos xv. Feruntur corpus viri sanctissimi Rauennam ad vrbem delatum, sepultumq; in basilica Petri vj. calendas Iunij Olibrio consule. Sedit autem annis duobus, mensibus octo. Vacat tum sedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IIII.

56 Pont. *Iustinianus.* Felix quattus natione Samnis, patre Castorio, Iustiniani tempora attigit. Qui Belisario duce in prælijs vsus, de Persis & Vandalis triũphat, quorum gentem in Africam traijciens idem dux præstantis animi & singularis virtutis superauit, ac prope deleuit, capto eorum rege Gilimere, & in triumphum ducto. Amalasiuntha vero seditionibus Gotthorum diu vexata, mortuo *Theodahatus.* filio Athalarico, quo cum moleste vixit Theodahatum cõsobrinũ suum regni consortem fecit. Erat autem Theodahatus ita Græcis & Latinis literis edoctus, vt & temporum suorum historiam eleganter scripserit, & Platonicam disciplinam optimè calluerit: segnis tamen ad res agendas habebatur. Verùm hortante Amalasiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs superauit.

Felix autem rei diuinæ interim curam gerens & patriarcham Constantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & sanctorũ Cosmæ & Damiani templa, quæ adhuc extant in vrbe via Sacra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Basilicã quoque sancti Saturnini via Salaria incendio consumptam, restituit. *Cassiodorus.* *Priscianus grammaticus.* Sunt qui scribant Cassiodorum hac ætate fuisse, qui & senator de regenda repub. multa conscripsit: & monachus psalterij sententias eleganti oratione ac stylo edidit. Ferũt etiam Priscianum Cæsariensem grammaticum insignem, librum suum grammatices tum composuisse. Arator quoq; vrbis Romæ subdiaconus, versibus hexametris euangelia conscripsit. Laudatur & Iustinianus Valentinæ ecclesiæ episcopus: multa enim prædicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, vbi presbyteros quinq; & quinquaginta creasset, diaconos quatuor, episcopos nouem & viginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Annis quatuor sedit, mẽsibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres.

BONIFACIVS II.

57. Pont. Bonifacius secundus, patria Romanus, patre Sigeuulte, Iustiniano imperante fuit.

Quẽ quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantęq; doctrinę fuisse, vt

se, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad vtilitatem hominum redegerit, eaque absciderit, quæ superuacanea & inutilia videbantur. Hac tamen in re, cõsilio & opera Ioannis patricij Treboniani, Theophili, & Dorothei vsus est, qui tum doctrina & auctoritate insignes habebantur. Immensum nanque illud librorum pelagus (ad duo enim fere millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe cõdita vsque ad hęc tempora tot iudicijs in quinquaginta libros titulatim digessit, quos nunc Digesta, nunc Pandecta appellant: quod omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorum quatuor. Has autem leges institutiones vocat. Dicimus etiam Iustiniani codicem & volumen esse. Sunt præterea qui dicãt, Iustinianum ipsum libros de incarnatione Domini eleganter scripsisse, templumque in honorem Dei patris (nam filius sapientia est) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa, suoque iussu ædificatum. *Iustiniani codex.*

Huius itaque tempore Bonifacius Pontifex creatur, non sine contentione tamen: nam & Dioscorus diuiso bifariam clero, in demortui Felicis locum subrogatur. Exagitatus autem clerus hac seditione diebus octo & viginti, morte Dioscori à tanta perturbatione tandem liberatur: vnde Bonifacius ad confirmandam ecclesiam conuersus, instituit ne quispiam sibi in episcopatu successorem deligeret, quod postea multi pontifices confirmarunt. Instituit item vt in demortui locum alter pontifex, si fieri posset, tertia die sufficeretur, ne dilatio seditionem faceret. Diuisit & populum à clero dum celebraretur. Hoc eodem tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti sanctitate moti, in montem Casinum peruenêre religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidus insignes habentur. Laudatur & Dionysius abbas, qui tum Romæ Paschæ calculum mira ratione composuit. Facundi quoque scripta contra Eutychianos quosdam tum pullulantes, laudãtur. Martinus præterea gentem Suesionum prędicatione & scriptis ab Arriana hæresi ad nostros traduxit. At Bonifacius cum in pontificatu sedisset annis duobus, diebus duobus, moritur, & in basilica Petri sepelitur. Sedes autem mensibus duobus tum vacat.

IOANNES II.

IOannes secundus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iustiniani tempore fuit: qui statim vbi pontificatum inijt, Anthemium episcopum damnauit, quòd in Arrianam hæresim declinasset. Sunt qui scribant, hunc episcopum Constantinopolitanum fuisse. Iustinianus verò sedem Romanam veneraturus, Hyppatum & Demetrium episcopos Romam cum muneribus mittit, qui & Romanum Pontificem suo nomine salutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, scyphum aureum circundatum gemmis librarum sex, scyphos argenteos duos librarum duodecim, calices argenteos duos librarum quindecim. Interim verò, dum hæc dona misisset, Mundus exercitus Iustiniani dux, Salonas vrbem munitissimam capit, ac Gotthos prælio vincit non incruenta victoria. Vnà enim cum filio egregiæ virtutis adolescente, Mundus eo prælio occiditur, quo nihil potuit Iustiniano molestius nuntiari: tanti faciebat hominis virtutem & fidem. Ioannes autem pontifex, de quo pauca admodum scribunt historici, moritur, vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros quindecim, episcopos vnum & viginti creasset, sepeliturque in Basilica Petri sexto calendas Iunij. Sedit annis duobus, mensibus quatuor. Vacat tum sedes dies sex. *58. Pont.*

ANNOTAT.

Huius Ioannis mentio extat in antiqua tabula, sita in pauimento basilicæ S. Petri ad vincula, his verbis:

✝ SALBO PAPA N. IOANNE COGNOMENTO MERCVRIO. EX SANCTAE. ECCLE. ROM. PRESBYTERIS ORDINATO. EX TIT. S. CLEMENTIS. AD GLORIAM PONTIFICALEM PROMOTO. BEATO PETRO. AP. PATRONO SVO A VINCVLIS EIVS SE VERVS PRESB. OFFERT. ET IT. P. C. LAMPADI ET ORESTIS VV. CC. VRBICLVS CERDINVS EST.

AGAPETVS I.

59 Pont.

Gapetus patria Romanus, Gordiano presbytero ecclesiæ sanctorum Ioannis & Pauli, pontifex creatus, à Theodahato, statim ad Iustinianum mittitur, ei infensum, quòd Amalasunthã Athalarici matrem, in insulam lacus Vulsiniensium relegauerat, interficique iusserat. Erat enim hæc femina ita Græcis & Latinis litteris imbuta, vt eum quouis docto disputando cõgredi auderet. Prętereà verò ita linguas barbarorum omnium callebat, vt sine interprete cum his omnibus loqueretur, qui tum Romanum inuaserant imperium. Huius autem mulieris interitũ Iustinianus ita ægre tulit, vt bellũ Theodahato se illaturum minaretur. Agapetus itaq; eò missus, ac benignè & honorificè susceptus, cum pacem impetrasset ab imperatore, tentatur vt Eutychianam opinionẽ confirmaret. Verùm cum Iustinianus ab ea re hominem sanctissimũ abhorrere cerneret, precibus minas addit. Tum Agapetus, ego, inquit, ad Iustinianũ Christianissimum principem venire optaui, sed Diocletianũ inueni, quem Christianorum hostem fuisse constat. Hac libertate loquẽdi & Dei nutu Iustinianus permotus, & fidem catholicam amplexus est, & pulso Anthemio Constantinopolitano episcopo, qui Eutychianã hæresim tuebatur, Menam catholicũ in eius locum sufficit Agapeto consecrãte, quid haud ita multò post Cõstantinopoli moritur, cuius corpus loculis plumbeis clusum, Romam defertur, ac in basilica Petri sepelitur. Sedit autem mensibus vndecim, diebus vndeuiginti. Vacat tum sedes mensem vnum, dies nouem & viginti.

Amalasuntha.

SILVERIVS.

60. Pont.

Ilucrius natione Campanus, patre Hormisda episcopo, Theodahato iubente pontifex creatur, cùm antea non regum, sed imperatorum auctoritas interueniret. Plus autem valuêre Theodahati minæ quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus est, qui nomina sua non subscriberent in creationẽ Siluerij.

Hanc ob rem, & vt etiam Amalasunthæ necem vlcisceretur Iustinianus, Belisarium patritium cum exercitu in Italiam mittit. Nauigans hic primò Siciliã attigit, eamq; in fide imperatoris retinuit. Interim verò mortuo Theodahato, cũ Gotthi regem contra volũtatẽ Iustiniani creasset, Belisarius è Secilia mouẽs, Italiã à tyrannidẽ Gotthorum liberaturus, in Campaniam veniens, Neapolim mandata imperatoris nequaquã faciẽtem vi capiens ac diripiẽs, Gotthos omnes qui in præsidio erant, ac magnam partẽ ciuium interfecit, abactis inde virginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore & templa spoliata, & virgines sacras violatas fuisse constat. Inde verò Romam cum exercitu properãs, noctu vrbem ingressus, tantum terroris Gotthis, qui in præsidio erant incussit, vt omnes relictis portis ac mœnibus Rauennam confugerint. Belisarius autẽ superuenturum Vitigim cum ingẽti exercitu ratus, cui aperto marte nequaquã par esse posset, mœnia vrbis pro tẽpore vallo ac fossa vbi opus esse videbatur quã celerrimè muniuit. Superueniente deinde Vitige cum ingenti exercitu, ad centũ nanque millia hominum secum duxisse fertur, continere se mœnibus Belisarius contentus fuit, cum non amplius quinque millibus hominũ secũ duxisset. Castra inter duos aquæ ductus locat Vitigis, quò munitiora sint: quorum alter ad Latinam viam, alter verò ad Prænestinam vergit, seque inuicem iungunt quinto ab vrbe milliario: & ne aqua ad vrbem Romam influeret, omnes aquę ductus, quos ad quatuordecim fuisse constat, intercisi sunt. Portum quoque Vitigis cum parte copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata est, cum & bello simul & fame laboratum sit.

Vitigis.

Interea verò instigãte Vigilio diacono ciue Romano & apocrisario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiã minis, vt pulso Menna ab vrbe Constantinopoli, Anthemiũ reuocet, quẽm diximus ob Eutychianam hæresim damnatum esse. Id autem cum facere põtifex recusaret, scribit ad Belisarium mulier, vt pulso Siluerio, in eius locum Vigilium sufficiat. Belisarius autẽ rei bellicæ intẽtus, rem Antoninæ vxori suę cõmittit, quę quidem subornatis à Vigilio testibus

qui

qui affirmarēt Siluerium vrbem Romam Gotthis hostibus prodere voluisse, hominem coëgit abdicare se pōtificatu: ac posito pallio cucullam monasticam sumere, qui in Pontiam insulam in exilium missus, non sine opinione sanctitatis moritur. Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & litteris Benedictum rogasse, vt vnum aliquem ex discipulis suis ad se mitteret, qui Gallos monasticam vitā edoceret. Quare Benedictus Maurum cò misit, qui omnibus vita & moribus rationem bene ac beatè viuendi dedit: quique etiam multa monasteria constituit. *Vigilius Pontifex creatur.* Vigilius autem clericis Romanis ex Antoninæ sententia ita petentibus, pontifex creatur. At verò Siluerius vbi annū vnū, mēses quinque, dies xij. in pōtificatu vixisset, vt dixi, in insula Pontia moritur ac sepelitur xij. calendas Iulij. Vacat tū quidem episcopatus dies sex.

VIGILIVS I.

61. Pont. Vigilius patria Romanus, patre consule, imperante Iustiniano, Pontifex creatur, cuius temporibus Constantinopoli quinta synodus habita est contra Theodorum & omnes hæreticos, qui affirmabat beatissimam *Synodus Constantinopolitana* Virginem solum hominem, non etiam Deum & hominem peperisse: qua quidem in synodo statutum est, vt beata Virgo θεοτόκος diceretur, quod Deum suo partu nobis edidisset.

Interim verò Belisarius auctis copijs, cum per annum integrum & dies nouē mœnia vrbis tutatus esset, egredi cōstituit, & collatis signis cum Vitigine decernere. Is autem copijs suis diffidens, incēsis castris Rauennā magnis itineribus proficiscitur. Eò & Belisarius propere mouet, ac Vitigim in vrbe captum cum omni familia & magna procerū parte, recuperataq; fere tota Italia, Constātinopolim secum ducit, quinto anno postea quàm in Italiam venerat. Idem quoq; Mauros Africā vastantes, mira celeritate perdomuit, deque hostium manubijs crucē auream gemmis distinctam librarum centum, cerostrata duo magni pretij, Petro Apostolorum principi dono misit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hospitales appellamus, sua impensa Romę ędificat: quorum alterum in via Lata, alterum via Flaminia extabat. Condidit & monasterium sancti Iuuenalis apud Hortam vrbem, additis fundis, vnde monachi pascerentur.

Instabat tum Theodora, vt Vigilius Pontifex Constantinopolim proficisceretur, Anthemiumque, vt pollicitus fuerat, restitueret. Negat Vigilius se id facturum, quòd malis promissis standum non sit. Censere enim se quæ Agapetus & Siluerius contra Anthemium hæreticum egissent, iure facta esse: & propterea eorum acta nullo modo sibi rescindenda videri. Irata Theodora, Romanis quibusdam adiuuantibus, Vigilium in iudicium vocat: & quòd eius fraudibus Siluerius circunuentus exulatus abierit: & quòd ipso iubente, adolescens quidam à nepote Vigilio Asterij consulis filio cæsus ad necem sit. At verò ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemium quendam cum his mandatis Romam mittit, vt Vigilium parêre recusantem, ad se vi etiam perduceret. Is verò Romam veniens, mandata facturus, in basilica sanctæ Cæciliæ hominem comprehendit, munera populo ob diem natalem suum distribuentem more Romano, ac captum quibusdam Romanis adiuuantibus Constantinopolim perducit. Ferunt Vigilium naui per Tiberim deuectum, fustibus & saxis cum execratione à populo impetitum: cumque hac exprobatione: Malè meritus de Romanis es, mala omnia tecum veniant. In Siciliam verò perueniens concedentibus his, qui captum ducebant, quosdam ad sacros ordines asciuit, ex hisque Ampliatum presbyterum, & Valentinum episcopum, qui clerum & Romanam ecclesiam interim gubernarent. Ei verò è Sicilia Constantinopolim mouenti, Iustinianus cum magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur vrbem clero pręcedente, vsq; ad tēplum sanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, vt quòd pollicitus erat, præstaret. Cui ille, malle se quoduis supplicium pati respondit, quàm sententiam mutare: & cùm mulier & qui secum aderant, minis Instarent, ad Diocletianum se, nō ad Iustinianum, quemadmodum arbitrabatur venisse, dicens, ita cæsus est, vt paulùm abfuerit, quin tum occideretur. Fugiens itaque in

templum

templũ sanctæ Euphemiæ, quod haud procul aberat, inde à grassatoribus trahitur, & iniecto in collum eius fune, tanquã latro per totã vrbem vsque ad vesperã trahitur. Deinde verò carceri inclusus, pane & aqua tantum modo aliquãdiu vitam duxit, ita patiẽter & æquo animo, vt semper diceret, se etiam peiora meritũ, si digna pro peccatis pœna irrogaretur. Clerici autem qui hominẽ secuti fuerãt, partim in exilium, partim ad excidẽda metalla deportati sunt. Verùm postea rogantibus Romanis omnibus, qui iam sentẽtiã mutauerant, & instante Narsete, quem Iustinianus contra Gotthos Romam miserat, Vigilius ac exules omnes in patriam remittũtur. At verò, cùm Syracusas in Siciliam peruenissent, Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterãt, ex calculo moritur: eiusq; corpus Romam defertur, & apud sanctum Marcellum via Salaria sepelitur. Vixit autẽ in pontificatu cùm Romæ tum alibi annis decem & septem, menses sex & viginti. Vacat tum sedes eius morte mensibus tribus, diebus quinque.

ANNOTAT.

Huius Vigilij ingressus parum legitimus fuit, cùm præter ecclesiasticas regulas prædecessore suo Silverio viuente, & Pontificatus administratione submoto, per vim Pontificatum Romanum occuparit. Et idcirco sextũ schisma, quod Silverij morte finitum est, notaui. Proculdubio Vigilius ambitionis spiritu diu laborauit. Nam paulò ante sub Bonifacio Papa II se in Pontificatu coadiutorem creari procurauerat, & ea re ille tunc ex animo succedente, aliquo tempore post, Silverij locum inuasit. Quæ omnia illi Siluerius exul in epistola quadam, quæ secundo conciliorum tomo excusa est, vehementer exprobrat, auctor Bibliothecarius.

PELAGIVS I.

62 Pont. PElagius primus, patria Romanus, patre Ioanne Vicariano, Eo tempore fuit, quo Totila Gotthorum rex Taruisio, mouit cum magno exercitu, Italiam inuadens ac diripiens, adeo vt propter sæuitiam & rabiem, flagellum Dei vocatus sit, perueniens deinde ad montẽ Casinatem in Campaniam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto viro sanctissimo dignoscitur: & minis deterretur, ne tantopere in Christianos sæuiat. Inde verò mouẽs, in Samnium proficiscitur, Beneuentũ oppugnat, vrbis mœnia demolitur, Neapolim obsidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac modestia vsus, plerasque matronas Romanas ibi captas, Romã ad suos intactas remittit. Capta deinde Neapoli, atq; occupata omni illa Italiæ parte, quæ ad Siciliã vergit, in Romanos mouet: quos quidẽ occupato prius portu, vnde subuehi commeatus poterant, tã acri obsidione pressit, vt inopia rerum, humana quidam vescerentur carne. Tandem verò Totila per Ostiensem portam vi irrumpens, vrbẽ capit, ac direptã incendit. Sunt tamen qui scribãt, ei in animo fuisse vrbem seruare, misisseque noctu præcones per vrbem, qui militibus mandarent, vt vrbi parcerẽt. Hoc verò vbi Iustinianus comperit, Narsetem Eunuchum cum magno exercitu in Italiã propere mittit. Narses enim, vt nonnulli scribunt, primo quidem bibliopola fuit, hũc cũ in cubiculum suum accepisset imperator, cognita hominis virtute, eũ in ordinem patriciatus asciuit. Pietatis enim, religionis, misericordiæ, munificẽtiæ, gratię postremo vnicum exemplar tum omnibus erat. Is igitur acceptis etiã auxiliaribus copijs ab Alboino Longobardorum rege, Gotthos inuadit, obtruncat, persequitur. Nam & Totila apud Brixellum malè pugnans occiditur, & Theias in eius locum suffectus, non longe à Nuceria fortiter pugnans, virtute Narsetis opprimitur. Atque ita secundo & septuagesimo anno postea quàm Theodoricus eorum rex primò Italiam ingressus est, Gotthorum nomen cum regno interijt. Iustinianus quoque non ita multò pòst quadragesimo imperij sui anno moritur, vir quidem memoria dignus, cui merito suo Alemannicus, Gotthicus, Vandalicus, Persicus, Africanus, more veterum imperatorum appellari posset, licet aliorum opera & suo consilio hæc gesta sunt.

Totila Gotthorũ rex. — Narses mittitur. — Alboinus.

Pelagius autem ecclesiam dei in tantis perturbationibus non deserens, constituit, vt hæretici & schismatici coẽrceri etiam sęcularium manu possent, quãdo ad sanitatem rationibus non deducerẽtur. Hic autẽ accusatur, quod malorum Vigilij causa fuisset, cum Iustinianus eum Vigilio præferret, videñte populo & clero crucem tangens & euangellum, iureiurãdo suscepto, se à tanto crimine purgat. Inde Narses ad vrbem veniẽs, supplicationes pro rebus bene gestis à sancto Pancratio vsq; ad sanctum Petrum celebrat, vrbemq; à Gotthis liberatã, quo ad fieri

ri poteſt inſtaurat. Vnà verò cum Pelagio inſtituit, ne vllus ambitione vel pretio ad quoſuis ſacros ordines admittatur. Pelagius præterea Valentinum notarium ſuum, virum probatę fidei & religionis, theſauris eccleſię pręficiẽs, baſilicã apoſtolorũ Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui ſcribãt, Caſsiodorum monachũ virũ doctiſsimum, vſque ad tempora Pelagij perueniſſe, qui primũ conſul, inde ſenator factus, poſtremò monaſticam vitam, ſpretis rebus omnibus, cõplexus eſt. Aiunt & Victorem Capuanum epiſcopnm librũ Phaſe tum cõpoſuiſſe, quo potiſsimum Dionyſium abbatem Romanum inſcitiæ arguit, qui Paſchalem calculum ineptę nimium compoſuiſſet. Ornarunt etiam Pelagij tempora ſanctitate & doctrina Sabinns Canuſinus, Gregorius Lingonenſis, Vedaſtus beati Remigij diſcipulus, & Attrebatũ epiſcopus. Herculanus verò Peruſinꝰ antiſtes à Totila interẽptus, in ſanctos refertur. Pelagius autem vndecimo ſui pontificatus anno, menſe decimo, die octauo & vigeſimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur: vbi ex ſacris ordinibus bis menſe decembri habitis, presbyteros ſex & viginti, diaconos vndecim, epiſcopos vndequadraginta creaſſet. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus ſex & viginti.

Victor Capuanus.

IOANNES III.

63 Pont. *Iuſtinus Iuſtiniano ſucceſsit.*

Oannes tertius, patre Anaſtaſio ex illuſtri genere orto, Iuſtini temporibus fuit, qui Iuſtiniano ſucceſsit, cuius certè nulla in re ſimilis fuit. Auarus enim, improbus, rapax, deorum atque hominum contemptor habitus eſt. Hanc ob rem, cum totus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habendi in inſaniam vertitur, cuius vxor Sophia imperium vſque ad Tiberij ſecundi tempora gubernauit: hæc autem mulier inſtigantibus quibuſdam delatoribus, qui Narſetem oderant, hominem ab Italia ad ſe cum ignominia verborum reuocat, videlicet vt eunuchus ad lanam & penſa rediret. Ferens id iniquo animo, vt par erat, Narſes, reſpondet ſe talem orſurum telam, quæ inextricabiles errores æmulis atque inimicis ſuis præſtaret, quod etiam fecit. Alboinum nanque Longobardorum regem cum omnibus copijs è Pannonia in Italiam ad capeſſendas ſedes vberiores, quàm quas in Pannonia occupauerant, litteris & nuncijs acceſſit. Obtemperans itaque Narſetis monitis Alboinus, Italiam per Syrmiũ ingreſſus cum coniugibus & liberis, cumque exercitu lectiſsimo, primo quidem omnem Venetiam occupat. inde Inſubriam ingreſſus, Mediolanum vi capit ac diripit. Papiam triennio obſeſſam, in poteſtatem ſuam tandem redigit. Hac autẽ victoria lætus Alboinus, Veronam ſe contulit, quam regni totius ſedem conſtituerat. Vbi verò conuiuio exhilaratus, Roſimundam vxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipſius mulieris capite à ſe occiſi, in poculum redegerat. Erat autem in exercitu Alboini Helmechidis Longobardus adoleſcẽs forma inſignis, & nobilitate atque armis pręſtantiſsimus, cuius conſuetudine Roſimunda quidem delectabatur: quemque in cubiculum ſecreto ducens, propoſita regni ſpe, Alboinum obtruncare compulit. Verùm cum aduerſantibus Longobardis de ſpe regni decidiſſent, ambo ad Longinum, qui tum Rauennæ præerat, confugêre. Nec ita multò pòſt, ſeipſos inuicem veneno petentes, diem extremũ claudunt. Multas clades tum paſſa Italia eſt, irrumpentibus in prouinciam barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempeſtate viſa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immenſum Tiberis creuit, vt inundatione ſua populo Romano magnas calamitates intulerit.

Interim verò Ioannes pontifex & ſanctorum cœmeteria reſtituit, & Iacobi ac Philippi eccleſiam à Vigilio inchoatam perfecit: & Narſetem Romanis nõ diſſimulanter iratum, quòd de ſe malè opinarentur, idque ad Sophiam ſcripſiſſent, è Neapoli ad vrbẽ ducit: vbi haud ita multò pòſt Narſes moritur, cuius corpus loculis impoſitum, Conſtãtinopolim defertur. Actum tum demũ de nomine Italico putaſſem in tãta rerũ perturbatione, niſi ſanctiſsimi viri perituræ prouincię ſuccurriſſent. Nam & Paulus patriarcha Aquileienſis, & Felix epiſcopus Taruiſinus, Alboinum vbi Italiam attigit, mitiorẽ ciuibus ſuis & prouinciæ reddidêre. Et Fortunatus vir ſingularis litteraturę & eloquentię Gallos ad mitiorem cultũ

Paulus patriarcha.

redegit

redegit scriptis & exemplo. Ad Sigibertum enim eorum regem, libellum de gubernando regno perscripsit, ac beati Martini vitam eleganter composuit. Sunt qui scribant, Germanum Parisiensem episcopum, virum quidem sanctissimum hoc tempore fuisse, qui Franciæ reges semper in officio continuit & adeò quidē, vt inter se certatum religione, pietate, gratia, humanitate fit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipsi non imitarentur, tantum valent boni pastoris exempla. Ioannes autem, cuius temporibus Armenij fidem Christi recepêre, moritur ac in basilica Petri sepelitur pontificatus sui anno duodecimo, mense vndecimo, die sexto & vigesimo. Vacat tum sedes eius morte mensibus decem, diebus tribus.

Pastoris boni exempla

BENEDICTVS I.

64. Pont.

Benedictus patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij secundi temporibus fuit:

Quem quidem Iustinus per adoptionem in filium & regni hæredem susceperat, ac merito certè, cum in homine ea ornamenta essent, quæ in optimo principe requiruntur, elementia, iustitia, pietas, religio, sapientia, constantia & perpetua fortitudo. Verùm inter alias eius virtutes benignus & liberalis in omnes, potißimum verò erga pauperes habitus est, & ob eam rem dominus largas opes ei subministrauit. Nam dum semel per ædes suas contentius inambularet, cerneretque in pauimento marmoream crucem, eam religionis causa, ne pedibus conculcaretur, auferri iussit, meliorique loco atque honestiore reponi. Post hanc verò vna atque altera inuenta est: sub qua tantam vim auri & argenti reperit, quantam hominis beneficentia requirebat: cuius quidem magnam partem pauperibus erogauit. Ferunt etiam Narsetis thesauros ad eum ex Italia delatos fuisse, quibus conflatis ad munificentiam & liberalitatē vsus est. Ad Sigibertum nanque Frācorum regem, qui se per legatos inuiserat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuêre, aureos etiam quinquaginta singularum librarum misit, quorum pars vna imagine principis signata erat his litteris, Tiberij Constantini perpetui Augusti: Altera verò pars quadrigam continebat cum ascensore: atque his litteris, Romanorum Gloria. Et ne quid ad integram eius felicitatem deesset, exercitus, quem in Persas miserat, victor rediens, tantam prædam cum elephantis viginti auexit, quantam nullus vnquam antea. Hoc requirebant eius merita erga genus humanum: hoc religio in Deum Saluatorem nostrum: hoc postremò eius beneficentia erga populum Romanum, quem & armis quoad fieri potuit, ab hostibus tutatus est: & immisso ex Aegypto frumento, à sæuißima fame liberauit, interuenientibus Benedicti Pontificis precibus, quem Tiberius mirum in modum dilexerit & obseruauit. Adeo enim Longobardi longè & latè Italiam vexauerunt diutino bello, vt ex illa vastatione rerum omnium caritas & inopia oriretur. Dum hęc in Italia agerentur, Ioannes Constantinopolitanę vrbis episcopus, orientalem ecclesiam quoad fieri potuit, in fide continuit, legendo, disputando, scribendo, monendo, docendo, licet multos aduersarios habuerit. Idē quoque fecit Leander Toletanus, vel (vt quidam volunt) Hispalensis episcopus, in quo doctrina & eloquentia pari lance certabāt. Multa enim composuit, tum ad confirmationem nostri dogmatis, tum ad confutationem Arrianæ perfidiæ, quam tanquam teterrimam labem Vandali ex Africa in Hispaniam à Belisario pulsi, secum detulerant.

Leander Toletanus.

Benedictus autem (vt quidem scribunt) solicitudine & dolore, quem in calamitatibus vrbis Romæ & prouinciæ Italiæ conceperat, moritur quarto pontificatus sui anno, mense vno, & diebus octo & viginti. Vacat tum sedes mensibus duobus & diebus decem.

PELAGIVS II.

65. Pont.

Pelagius secundus, patria Romanus, patre Vnigildo, à Tiberio ad imperatorem Mauricium Tiberij generum peruenit.

Huic enim & si Cappadox erat, imperium tamen ob virtutem & strenuitatem in rebus agendis commissum est. At verò Longobardi, cum post mortem

tem Alboini viginti annis sub ducibus fuissent, Antharim regem sibi creãt, quẽ & Flauium appellarunt: quo quidem cognomento omnes Longobardorum reges deinceps vsi sunt. Mauricius autem pellere Italia Longobardos conatus, Sigibertum Francorum regem mercede ad id bellum solicitat, qui statim comparato Gallorum & Germanorum magno exercitu, cum Authari decertans, magno accepto incommodo superatur. Hac autem elati victoria Longobardi, vsque ad fretum Siculũ peruchêre, vrbes Italiæ in potestatem suam redigentes, quominus verò vrbe Roma diu obsessa potirentur, fecêre imbres, & quidem frequentes: quibus hostes à mœnibus propelluntur. Tanta enim tum aquarum inũdatio fuit, vt Noë diluuium renouatum crederetur.

Mauricius Tiberij gener.

Aquarum inundatio.

Hæc autem vna fuit causa, quare Pelagius iniussu principis tum pontifex creatus sit, cum extra obsessam ab hoste vrbem mitti quispiam non posset. Nil enim tum à clero in eligendo pontifice actum erat, nisi eius electionem imperator approbasset. Missus itaque Constantinopolim ad placandum imperatorem Gregorius diaconus vir optimus atque doctissimus, vbi ex sententia pontificis omnia peregisset, nequaquam otio & ingenio suo abusus, & libros moralium in Iob cõposuit, & Eutychium quendam Constantinopolitanæ vrbis episcopum, ita præsente Augusto disputationibus conuicit, vt omnia, quæ in libro suo de resurrectione conscripserat, retractare coactus sit. Dicebat enim corpus nostrum in illa resurrectionis gloria vẽto aëreque subtilius futurum, & ob eam rem tangi non posse. Quod contra illud dominicum est, palpate & videte, quia spiritus carnẽ & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. Pelagius autem vbi Gregorium rogatu populi Romani ad vrbem reuocasset, & domum paternam in xenodochion pauperum senum redegisset, Hermetisque martyris cœmeterium ac basilicam Laurentij martyris à fundamentis extruxisset, pestilentia moritur: quæ tum maximè Europam omnem vexabat, anno pontificatus sui x. mense secundo, die decimo. Sepultus est autem in ecclesia beati Petri in Vaticano. Vacat tum sedes mensibus sex, diebus octo & viginti.

Luc. 24.

ANNOTAT.

In eo, quod Platina scribit, Pelagium Pontificem iniussu Principis creatum, nihilq́; tum à clero in eligendo pontifice actum esse, nisi eius electionem imperator approbasset, non ita accuratè rem hanc attigisse visum est. quæ sic se habet. Gotthi Italia omni per Narsem patricium pulsi, eaque cum vrbe Roma orientalis imperij parte facta: sub Iustiniano imperatore, ex auctoritate Papæ Vigilij nouus quidam in comitijs Pontificijs mos inoleuit. Is fuit, vt mortuo Papa, noua quidem electio more maiorum statim à clero S. P. Q. R. fieret, verùm electus Romanus Pontif. non ante consecrari, atque ab episcopis ordinari posset, quàm eius electio ab imperatore Constantinopolitano confirmata esset, ipseq́; litteris suis patentibus licentiam electo Pontifici concederet, vt ordinari, & consecrari posset, atque ita iurisdictionem pontificatus tum obtineret. Pro qua licentia consequenda electo necesse erat certam pecuniæ quantitatem imperatori transmittere. Qua venia obtenta, ipse postea consecrabatur, & Romanum administrabat Pontificatum. Antea enim idem dies comitiorum, & consecrationis Pontificis renunciati erant. Hoc autem ideo Iustinianum imperatorem, vel ex eius auctoritate Vigilium Papã instituisse credendum est, vt imperator certus esset de conditionibus noui Pontificis, cuius tum maxima esse auctoritas cœperat, imperatoribus præsertim Italia absentibus, ne aliquo Pontifice factioso, vel imperatores hoste ordinato, Vrbs, & Italia eo auctore ab orientali imperio deficeret, seq́; finitimis barbaris traderet, quod Siluerium Papam aliquando quæsiisse sibi persuadebat. Qua ratione fiebat, vt in nouis comitijs eum potissimum Romanum Pontificem crearent, quem imperatori, à quo confirmandus erat, amicum esse scirent, & de quo ille confideret nihil in Italia contra imperium moliturum, barbaris præsertim Longobardis, eam paulò pòst vexantibus. Perdurauit hæc consuetudo vsque ad Benedictum II. cuius sanctitate permotus Constantinus imperator Heraclij pronepos, edicto suo iussit, vt deinceps quem clerus. S. Q. R. Pontificem summum delegissent, is nulla amplius imperatoris confirmatione expectata, more vetustissimo, statim ab episcopis ordinaretur. Rursus Hadrianus primus hoc ius, & paulò amplius Carolo magno Francorum Regi, & eius successoribus Regibus Francorum, primùm, deinde Imperatoribus Romanorũ concessit: quod successoribus eius ab Hadriano III. ereptũ Othoni primo Germanorũ Regi, & Romani Imperatori restituit Leo VIII. Id postremo Gregorius VII. Henrico IIII. ademptum Cardinalib. & clero S. P. Q. R. primũ, deinde alij Pontifices, qui secuti sunt, Cardinalibus tãtũ permitêre, quod ad nostra vsq́; secula perdurat. Ex epist. S. Gregorij IIII libri primi, Anastasio bibliothecano in vitis Pelagij II. Vitalliani, Agathonis, & Benedicti II. Romanorũ Põtificũ. Itẽ post Carolũ magnũ, Gregorij IIII Sergij II Leonis IIII. Benedicti III et Nicolai. Abbate Vrspergẽse ex Ademaro monacho S. Germani in eorũdẽ Pontificũ enarrationibus. Registro Gregorij Papæ VII. Sigeberto in Chronico, Guillelmo Tyrio libro 1. cap. 13. de bello sacro, Gratiano in decretis distinctione lxiij. Concilij Lateranensis sub Alexandro III. Papa celebrati actis, & alijs vetustis S. R. E. monumentis.

GREGORIVS I.

66. Pont.

Regorius patria Romanus, patre Gordiano, viro senatorio, vno omniũ consensu inuitus etiam põtifex creatur, anno domini DXC. Monachus nanque erat, ac Leuita. Is autem, cum principis consensus requireretur, vt antea dixi, nuntios cum litteris miserat, qui Mauririum obsecrarent, ne pateretur electionem cleri & populi Romani ea in re valere. Interceptæ sunt litteræ à præfecto vrbis, ac discerptæ, scriptæque aliæ, quibus rogabatur, vt quem populus ac clerus in pontificem legisset, eundem imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucundius ac gratius potuit, cum secum familiariter, dum Constantinopoli erat, Gregorius vixisset, filiumq; eius è fonte baptismatis leuasset. Remittit itaq; Mauritius nuntios, ac quidem properè, qui Gregorium cõfirmarent, cogerentq; hominẽ sanctissimum pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerum suscipere. Is itaq; non sibijpsi, sed vtilitati hominum, ac honori diuino consulens, quẽ certè ob religionẽ & pietatem rebus omnibus semper antetulerat, spretis opibus, posthabitis voluptatibus, atque omni ambitione, & potentia, gubernacula reipublicæ Christianæ suscipiens, ita vixit, vt vsq; ad tempora nostra neminẽ ex successoribus parem habuerit, nedũ superiorem vel sanctitate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrina & scriptis. Nam & librũ de sacramentis composuit, & antiphonariũtam diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem & quadraginta omilias in euangelia, in Iob quoque (vt dixi) allegoricè ad mores, & historiam respiciens, eleganter scripsit. Edidit & libros quatuor in dialogo: & librum quem pastoralem appellauit, ad Ioannem episcopum Rauennatem de ratione gubernandæ ecclesiæ. Instituit præterea, ne quid ornatus & concentus inter sacrificãdum deesset, vt antiphonæ canerentur: hæ vulgò introitus vocantur. Eius quoque inuentum est, vt nouies kyrie eleyson canererur, & Halleluia, interpositis septuagesimæ diebus vsque ad Pascha. Cantatur etiam post Euangelium, post communionem suo mandato. Idẽ quoque in canonem redegit, Diesque nostros in tua pace disponas. Prerereà verò supplicationes maiores, quas Greci litanias vocant, primus instituit: Stationum quoque magnam partem, maximè autem, quę in basilica Petri habentur, die natali IESV CHRISTI in epiphania, in dominica passionis, in albis paschæ, in ascensione, in pentecoste, in natalibus apostolorum, in tertia dominica aduentus, in dedicatione eiusdem basilicæ, die festo sancti Andreæ, in cathedra Petri: dum maior Litania fit in sabbato quatuor tẽporum. Quid plura de hoc sanctissimo viro commemorem? cum omnis institutio ecclesiastici officij, veteris præsertim ab eo sit inuenta & approbata: quem quidem ordinem vtinam sequeremur. Non abhorrerent hodiè à lectione officij viri docti, quemadmodũ faciũt propter barbariem, nescio quam illi latinitati & compositioni additam. Ne verò vlla in re vir sanctissimus ecclesiæ deesset, synodum habuit apud sanctũ Petrum quatuor & viginti episcoporum, qua certè multa sustulit, quæ nocitura, multa etiam addidit, quę profutura fidei nostræ videbantur. Misit & viros optimos in Britanniam, Augustinum, Melitum, & Ioannẽ, cumque his monachos quosdam probatissimæ vitæ: quorũ monitis & prædicationibus fidei nostræ dogma Anglicum primùm integrè receperunt. Rediêre etiam Gothi Gregorij opera ad vnionẽ catholicæ fidei. Sunt præterea qui scribant, Gregorium dialogum suum de moribus ad Theudelindam Longobardorum reginam misisse, cuius lectione praeferocem & indomitum viri sui Autharis animum, ad religionẽ & mitiorem cultum redigeret. Erat enim matrona insignis & fidei Christianæ studiosissima. Nam & basilicam beati Ioannis Baptistæ Modoëtiæ ædificauit, quod oppidum decem millibus passuum à Mediolano distat: & eãdem ecclesiam prædijs, ac vasis aureis ornauit.

Angli & Gothi recepêrũt fidẽ.

Ferunt eo tempore, quo Hermichildus à patre Leuigildo Gotthorum regeinterfectus est, quòd fidem catholicam confiteretur IESV CHRISTI tunicam, quæ sorte vnl militum obrigerat, inuẽtam esse apud vrbem Zaphat in arca marmorea eo loci repõsitam, Thomę Hierosolymitani episcopi, & Ioannis Cõstãtinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tempore. Intereà verò Mauritius superatis

ratis in Etruria, & Campania, Exarcho Romano duce, Lõgobardis, in omnia vitia & omnem arroganriam prolapsus, legem tulit, vt qui Romanæ militiæ ascriptus esset, nisi finita militia, aut mãcus, & debilis ex vulnere factus, Deo militare non posset. Hanc ob rem motus Gregorius, hominẽ admonet, ne eius religionẽ impugnet, cuius benignitate ex infima sorte hominũ, ad summũ gradũ dignitatis peruenerat. Præterea verò cum Ioannes Constantinopolitanus episcopus habita Græcorum synodo, seipsum œcumenicum, id est, vniuersalem patriarcham creasset, monuissetq; Gregorium Mauritius, vt Ioanni obtemperaret, Respõdit homo constantis ingenij & fidei, potestatem ligandi & soluẽdi Petro traditam, eiusq; successoribus, nõ episcopis Constantinopolitanis: proinde desineret iram Dei in se eõcitare, dum seditiones studiose nimium eius in ecclesia serit. Nequaquam verò his malis contentus Mauritius reuocatis militibus suis, qui in Italia erant, Longobardos adhortatur, vt spretis fœderibus iam ictis, Romanos adorirẽtur: quare Agilulphus & Cisalpina mouẽs, vastatis longè ac latè Etruriæ agris, qua iter faciebat, vrbem Romam magnis illatis calamitatibus integrum annũ obsedit: quo quidem tempore Seuerus Aquileiensis episcopus in hæresim prolapsus est, quę multorum malorũ seminarium fuit. Nam Seuero mortuo Aquileiensis ecclesia bifariam diuisa est, cum Agilulphus Longobardorum rex, Ioannẽ Aquileiẽsem, Gregorius Candianum Gradensem Foroiulianis episcopos præfecissent. Agilulphus verò, omissa spe potiundæ vrbis, obsidionem soluẽs, Mediolanum redijt. At Mauritius non spontè, sed coactè pœnitẽtia ductus, cum Gregorio mitius agere cœpit, quòd intellexerat quẽdam monachi habitu indutũ, strictum gladium in manu tenentẽ, in foro Constantinopolitano clamasse, imperatorem breui gladio moriturum: hoc idem eius somniũ cõfirmauit, quo se, vxorem ac liberos cædi videbat. Interim verò milites stipendijs suis defraudati, Phocam centurionem imperatorem creãt, & Mauritium obtruncãt vndeuigesimo imperij sui anno. At Gregorius exornatis quibuscunq; rebus potuit basilicis Romanis, dedicataq; Gotthorũ ecclesia, quæ in Subura est Agathæ martyris nomine, Fl. Ricimeris viri consularis opus (vt litteræ musicæ indicant) paternam domum in Cliuo Scauri positam non longè à Circo maximo, in monasteriũ redegit, quo in loco & hospites continuo accipiebat, & pauperes vndiq; confluentes, cibo & potu in vita retinebat. Vir certè omni laude dignus, si vitã, si mores, si doctrinam, si solertiam in rebus tũ diuinis, tũ humanis inspicis. Neq; est cur patiamur Gregorium hac in re à quibusdam litterarũ ignaris potissimùm carpi, quòd suo mandato veterum ædificia sint diruta, ne peregrini & aduenę (vt ipsi fingũt) ad vrbem religionis causa venienres, posthabitis locis sacris, arcus triũphales & monumenta veterum cum admiratione inspicerent. Absit hæc calumnia à tãto põtifice Romano, præsertim cui certè, post Deum, patria, quàm vita, carior fuit. Multa profectò ex collapsis ædificijs exedit vetustas. Multa præterea demoliuntur homines ædificandi gratia, vt quotidie cernimus. Impacta illa foramina quę tum in concauo fornicum, tum in coniunctúris marmorũ quadratorúmue lapidum vidẽtur, non minus à Romanis quàm à barbaris auellendi æris causa crediderim. In fornicibus enim, quò leuior esset moles, ollas cũ numismatibus collocabant. Lapides verò quadratos æneis clauis firmabant. Factum id quoque à Romanis dixi, si Epirotę, Dalmatę, Pannonij, & sex totius orbis terrarum huc missa, Romani appellari possunt. Gregorius autem confirmata omni ratione ecclesia Dei, anno xiij. mense sexto, die decimo, pontificatus sui moritur: Phoce verò imperatoris anno secundo, sepelitur collachrymantibus omnibus in basilica Petri ante secretarium, quarto idus Martij. Eius verò in morte mensibus quinque, diebus decem & nouem, sedes Romana tum vacat.

Seuerus Aquileiensis.

Phocas creatur imperat.

ANNOTAT.

Multa de hoc Pontifice dicenda essent, à Platina vel omissa, vel leuiter tacta, quæ ego in meis Romanorum Pontificum vitis accuratè & copiosè describam, puta de stationibus, ritibus ecclesiasticis, cantoribus, septem Romanæ ecclesiæ officijs, videlicet primicerio, secundicerio, arcario, sacellario, adminiculatore, primicerio defensorum, & protoscriniario cum xij scriniarijs, & alijs multis. Illud tantum de eius sepulchro dicam: Quod moriens in extrema porticu ante basilicam S. Petri apostoli, prope secretarium, quod nunc dicitur, sancta Maria de

& pontem Miluium ad basilicam Petri defertur. Vacat sedes eius morte, menses vndecim, dies sex & viginti.

BONIFACIVS III.

Bonifacius tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tamen contentione, vt sedes beati Petri apostoli, quæ caput est omnium ecclesiarum, ita & diceretur, & haberetur ab omnibus: quem quidem locum ecclesia Constantinopolitana sibi vendicare conabatur, fauentibus interdum malis principibus, affirmantibusque eo loci primam sedem esse debere, vbi imperij caput esset. Affirmabant Romani pontifices vrbem Romam vnde Constantinopolim Colonia deducta est, caput imperij meritò habendam esse, cùm etiam Græci ipsi litteris suis principem suum, τὸν ῥωμαίων αὐτοκράτορα id est, Romanorum imperatorem vocent, ipsique Constantinopolitani etiam ætate nostra ῥωμαῖοι, non Græci vocentur. Omitto, quòd Petrus apostolorum princeps successoribus suis pontificibus Romanis, regni cælorum claues dederit, potestatemque à Deo sibi concessam reliquerit, non Constantinopoli, sed Romæ. Illud tantùm dico, multos principes, maximè verò Constantinum comparandæ synodi, ac dissoluendæ, confutandi vel confirmandi ea, quæ in synodis decreta erant, Romanæ sedi tantummodò concessisse. Meritò igitur sedes Romana cæteris antefertur, cuius integritate, & constantia cunctæ hæreses confutatæ sunt & explosæ. Idem quoque Bonifacius instituit, habita synodo episcoporum duorum & lxx. presbyterorum xxx. diaconorum trium, ne quis sub anathematis culpa in locum demortui pontificis aut episcopi subrogaretur, nisi tertia saltem post obitum eius die: vtque anathematizarentur, qui largitione, & gratia ad pontificatum vel episcopatum aditum sibi quærerent. Voluit item electionem episcopi à clero pariter, & populo fieri, eamque ita ratam fore, si à principe ciuitatis approbata esset: & si summus pōtifex denique his verbis auctoritatem suam interposuisset, Volumus & Iubemus: sancta quippe institutio, & pernecessaria nostris præsertim temporibus, quibus in peius omnia dilabuntur. Est enim simile veri, clerum & populum, ac principem ciuitatis, si libera suffragia forent, non alium electuros, quàm qui meritò possit, & debeat alijs præesse, quod est episcopi proprium, vt vocabuli etymologiam, huic rei accommodatam repetamus. Licèt reuera (pace bonorum dicam) multi episcopatum desiderent explendæ auaritiæ, & libidinis suæ causa, non quò communi vtilitati, vt eorum exposcit officium & nomen, consulant. Quæritur enim quantum reddat episcopatus, non quot oues pascuæ in eo sint, sed de his satis. Ad Bonifacium redeo, cuius cum vita, vt video, etiam decreta extincta sunt, pontificatus sui mense nono. Sepultus est autem in basilica Petri. Vacat tum sedes mense vno, diebus sex.

68. Pont.

Phoca imperat.

Largitionibus non quærendus episcopatus

ANNOTAT.

Vetustissima patriarchalium sedium priuilegia in concilio etiam Nicæno canone 6. approbata fuēre, vt Romana sedes primum locum, secundum Alexandrina, & tertium Antiochena, obtinerent. Nam Hierosolymitana longo tempore pòst inter patriarchales ecclesias connumerata est. Constantinopoli verò condita in concilio generali secundo in ea vrbe sub seniore Theodosio congregato, decretum est, vt Constantinopolitana sedes secundum post Romanam locum, & ante Alexandrinam obtineret, quòd Constantinopolis esset noua Roma. Ita eiusdem concilij vulgatus canon 3. & Socrates historia ecclesiastica libro 5. capit. 8. Quem tamen canonem supposititium esse, & à Græcis fictum fuisse apertè in concilio Chalcedonensi proclamarunt legati Leonis papæ, & S.R.E. qui in concilio papæ nomine persidebant. Vt in eiusdem synodi actione 16. liquet. Nam cùm eius canonis occasione concilium Chalcedonense prærogatiuam supra omnes ecclesias post Romanam tamen, sedi Constantinopolitanæ deinde tribuissent, repugnarunt ijdem legati, affirmantes nihil tale vnquam ei ecclesiæ ante id tēpus fuisse concessum, & decretum illud, quod cæterarum ecclesiarum dignitatem tolleret, iniquum esse. Vtcunque autem fit, illud satis constat quod episcopi Constantinopolitani ambitione, & regia vrbis magnificentia, splendoreque elati, non solum super cæteras sedes locum sibi vendicasse contēti, maiora etiam ausi, sub Leone papa, vnus eorū Anatolius cæterarum sedium priuilegia, & earundem episcoporum consecrationem ad se vnum reuocare, eosque in ordinem cogere, & sibi subdere conatus, acerrimum oppugnatorem habuit Leonem papam. Is enim scribens ad ipsum Anatolium epistola 51. post illa (inquit) ordinationis tuæ non inculpata principia, post consecrationem Antiocheni episcopi, quam tibimet contra canonicam regulam vindicasti, doleo etiam in hoc dilectionē tu-

am esse prolapsam, vt sacratissimas Nicanorum canonum constitutiones conareris infringere, tanquam opportune se tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris priuilegium sedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit, vt HIS LOCIS IVRI TVO SVBDITIS *omnes Metropolitani episcopi proprio honore priuentur. De eadem re Martiano imperatore, & Pulcheria Augusta scripsit epist. 52. & & 53. eius registri. Cùm postremo industria res turbatæ compositæ sunt. Cæterum aliquo tempore pòst sub Pelagio II. Ioannes, & qui ei successit Cyriacus patriarcha Constantinopolitani, longè maiora moliti, & aduersus ipsam sanctam sedem apostolicam insurgere ausi. Vniuersalis sibi episcopi nomen, & primum in ecclesia locum, in præiudicium non solum omnium ecclesiarum, sed etiam Romanæ assumere conati, Gregoriũ papam eorum superbiæ resistentem habuêre. Cuius in registro suo de hac controuersia aliquot graues epistolæ extant vt libr. 4. epist. 76. 78. & 80. 82. & libr. 6. epist. 168. 169. 170. Et cùm res Mauritij mentia sub S. Gregorio transigi non posset, eo mortuo sub Bonifacio III. ab imperatore Phocâ ita constituta est, vt Romanus pontifex, iuxta apostolica dogmata, & vetustissimã sanctorum patrum traditionẽ primum omnino locum in catholica ecclesia retineret, secundũ verò Constantinopolitanus antistes. Ita Bedas in lib. de temporum ratione & Paulus diaconus historia Longobardica libr. 4. capit. 21. & libr. 18. historia Romana Eutropio adiuncta. Processu temporis, & præsertim post Photium patriarcham Constantinopolitanum vtraq; parte conniuente, illud vsurpari captum, vt ambo episcopi, Romanus s. & Constantinopolitanus Oecumenici i. vniuersales appellarentur, hic quidem vniuersalis patriarcha, non quod sibi vni aliorum iura vendicaret, sed quod ijs dignior esset primumq; post papam locum haberet: ille verò vniuersalis papa. Additumq; vt Papæ nomen, quod omnium vocabulorum episcopalium excellentius esse statutum est, solus Romanus pontifex, cùm antè omnibus commune esset episcopis, retineret quo vno, & illi tantum particulari nomine, potestatis eius dignitas, & supra cæteras ecclesias vetus prærogatiua designaretur: cæteri verò quatuor episcopi præcipuarum sedium, videlicet Constantinopolis, Alexandriæ, Antiochiæ, & Hierusalem patriarchæ vocarentur. Ex his porrò episcopus Constantinopolitanus œcumenici nomen, quod initio vsurpauerat, etiam continuauit, & præsertim post Photium, atq; ita scribere solitus est: N. miseratione diuina archiepiscopus nouæ Romæ Constantinopolis, & Oecumenicus patriarcha. Episcopus verò Romanus superbi nominis ambitioso titulo semper abstinuit, neq; alio quàm humillimo nomine, videlicet N. episcopus seruus seruorum Dei, vel catholicæ ecclesiæ episcopum se appellauit. In publicis tamen acclamationibus, quæ in missarum solennijs, & celebratione cõciliorũ fieri solebant, hunc titulum sibi ab alijs attribui æquè permisit sic: D. N. N. vniuersali Papa vita &c. Atq; hic fuit litis finis inter duos summos christiani orbis episcopos. Quam rem ego ex historiarum tum Græcarum, tum Latinarum varia lectione obseruaui. Sed hæc suo loco abundantius.*

BONIFACIVS IIII.

69. Pont. *Maria rotunda.* Onifacius quartus, natione Marsus, patria Valeriensis, patre Ioanne medico, templum sanctæ Mariæ rotundæ, quod veteres Pantheon, quia Cybeli, & omnibus dijs commune esset, à Phoca imperatore obtinuit, consecrauitque quarto idus Maij in honorem beatæ virginis, omniumque martyrum eiectis prius gentium simulachris, lustratoque templo. Vnde posteà virgo ad martyres appellata est.

Hoc eodem tempore Persæ, rege Ghosdroe in Romanas prouincias irrumpentes, superato Phocæ exercitu, Hierosolymam occupant. Templa Christianorũ profanant & diripiunt. Lignum dominicæ crucis inde auferũt. Zachariam virũ sanctissimum eiusdem ciuitatis patriarcham, in captiuitatem abducunt. Hanc ob rem ab omnibus, potissimum verò à senatu spretus Phocas, ab Heraclio copiarum Africæ prouinciæ duce, imperio, ac vita priuatur. Cacannus verò Auarorum rex, per Pannoniam & Illyricum in Italiam irrumpens, Longobardorum reges ita superat, vt paulum abfuerit quin prouinciam ipsam caperet, ita tamen Forumiulij proditione Romildæ eius amore captæ diripuit, vt vix ipsius prouinciæ cernerentur vestigia. *Ioannes Gerundẽsis* Dũ hæc agerentur in Italia, Ioannes Gerundensis episcopus religionem Christi prędicatione & scriptis vbiq; tuebatur. Hic enim genere Gotthus, in Lusitania natus, vbi sapere aliquid per ætatẽ cœpisset, Cõstãtinopolim proficiscens, ita græcè & latinè doctus inde discessit, vt in Lusitaniam rediens, Arrianam hęresim quę tum inualuerat, facilimè confutaret, hanc ob rem Barchinonam ab hæreticis relegatur. Verùm posteà mortuo Lemungildo rege, qui hęreticis fauebat, in patriam rediens, & multa scripsit ad doctrinam nostram pertinentia, & monasteriũ condidit, rationemq; viuendi monachis conscripsit. Eutropius quoque Valentinus episcopus, Hispanos doctrina & exemplo in fide continuit. Præterea verò Columbanus abbas vir sanctissimus, genere Gotthus, vt quidem affirmant, ex Scotia in Burgundiam primò veniens, Lexouiense

mona-

monasterium egregium id quidem extruxit: inde in Italiam abiens, apud Bobium in Apennino aliud monasterium amplum sanè ædificat inter Hetruscos, Ligures & Insubres.

His autem hac in re nequaquam cedens Bonifacius pontifex, domum paternam in monasterium redigit, fundosq; suos monasterio ascribit in monachorum vsum. Verùm non ita multò post diem extremum obiens, sexto pontificatus sui anno, mense octauo, die xiij. quo quidem tempore, peste, fame, & inundatione aquarum laboratum est, sepelitur in basilica Petri. Vacat tum sedes eius morte mensibus vij. diebus quinque & viginti.

DEVSDEDIT I.

DEusdedit patria Romanus, patre Stephano subdiacono, pontificatū omnium suffragijs adeptus, clerum mirum in modum dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ sanctitatis fuisse, vt quendam obuium, elephātiæ morbo laborantem, osculo suo lepra statim liberauerit. Constituit autem vir optimus, ne filius patrini puellam è sacro fonte à patre leuatam, ducere in vxorem posset. 76. Pont.

Eodem quoque tempore Heraclius magno comparato exercitu, multas prouincias à Persis occupatas, in potestatem suam redigit. Ducem Persarum singulari certamine ex equo deturbat & interficit. Chosdroen regem Persarum opprimit, filium eius captum & baptizatum, in regnum paternum restituit. Persidem ingressus, turrim Chosdroæ thesauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partem verò reparandis templis, quæ Persæ diripuerant, & vastauerant, designat. Ipse præterea alia onustus præda cum septem elephantis Hierosolymam rediens, crucem domini à Persis ablatam secum deferens, eo loci reponit, in quo antea fuerat. Captos à Persis, in patriam remittit. Rediens deinde Constantinopolim, literis & ocio delectatur, ad astrologiam se contulit. Sororis tamen suæ filiam tantus imperator contra ius, fasq; in vxorem accipit: & vt sceleri scelus adderet, quod fieri consueuit, vbi quis in peiora labitur, ad Eutychianos transijt, eo potissimum tempore, quo Anastasius Persa monachus sub nomine Christi à suis captus, martyrium passus est: cuius reliquiæ postea Romā aduectæ sunt, & in monasterio beati Pauli repositæ ad aquas Saluias, vt vulgò dicitur. Ferunt eodem tempore Sisebutum Gothorum regem, plurimas Hispaniæ ciuitates, quæ ad Romanos defecerant, in fidem recepisse, Iudæosq; omnes in regno deprehensos, grauioribus supplicijs ad Christi fidem cōpulisse rogatu (vt aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, sibi cauendum à circuncisis esse, cum tamen postea haud satis fati necessitatem circunspiciens, à Saracenis circuncisionem obseruantibus, oppressus sit. Agebantur hæc in oriente, nec suis athletis pro fide Christi carebat occidens. Arnulphus enim Metensis episcopus consilio, & sanctitate Dogobertum Francorum regem in officio continebat, adiuuante Amādo Traiectēsi episcopo, viro quidem optimo, & religionis Christianæ defensore acerrimo. Hispanis quoque Isidorus Hispalensis episcopus Leandri successor, multa tum scripsit, quæ fidem Christianam mirificè iuuant. De summo enim bono, de viris illustribus, de vocabulis grammatices, & etymologijs libros composuit. Historiam præterea ab Adam vsque ad tempora Heraclij, vitas quorundam sanctorum, historiam Longobardorum, & breuem quādam cosmographiam stylo satis eleganti edidit. In eo homine pluris facienda est certè sanctitas, quàm eruditio. Sunt qui scribant, Isidorum Germanum fuisse, quāquam Hispani hunc suum esse affirment: vtcunq; sit, satis cōstat, eum fuisse quauis laude dignum ob doctrinam & sanctitatem.

Heraclij imp. gesta.

Sisebutus Gothorum rex.

Deusdedit autem, cuius tempora ad hæc etiam, quæ diximus, notiora fecêre & terræmotus, & scabies quædam ita ad elephantiam tendēs, vt deformitate cognosci homines non possent, moritur pontificatus sui anno tertio, die tertio & vigesimo, ac sepelitur in basilica Petri, sexto idus Nouembris. Eius morte episcopatus tum vacat mensem vnum, dies xvj.

ANNOTAT.

Hic ante pontificatum presbyter Cardinalis fuit tituli sanctorum Ioannis & Pauli, cuius mentio extat in vetusto diplomate S. Gregorij Papæ tabula marmorea inciso, quæ adhuc est in ipsorum sanctorum titulo his verbis.

Gregorius episcopus seruus seruorum Dei, dilectissimis in Christo filijs Deusdedit Cardinali, & Ioanni archipresbytero tituli SS. Ioannis, & Pauli, & per vos in eodem titulo in perpetuum. Credita speculationis impellimur cura, &c.

BONIFACIVS V.

71. Pont. Eleutherius patricius.

Onifacius quintus, natione Cãpanus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum inijt, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio missus, vindicata Ioãnis Exarchi morte, semetipsum regẽ Italiæ creat. At verò cùm Romam proficisceretur, à militibus suis necatur, eiusq; caput Constantinopolim mittitur. Huius in locũ posteà Isatius patricius Constantinopolitanus, Exarchus suffectus est. At Theudelinda (vt diximus) mortuo Adoaldo marito, vnà cum filio regnum Longobardorum sapienter, & integrè gubernans, inter Longobardos & Italos pacem decennio cõtinuit, ecclesias multas donis, & muneribus exornauit, fundos quoque his adiecit, quorum prouentibus sacerdotes vterẽtur. Anno verò duodecimo Heraclij

Mahometes Arabs. Mahometes Arabs, vt quidam volunt: vt alij Persa, nobili genere natus, patre, qui Deos gentium coleret, matre Hebraica Hysmaelitici generis, magnum in Christiano populo excitauit incendium, & ita magnum, vt verear ne eius secta, nostra potissimùm ætate, reliquias Christiani nominis penitus extinguat: adeò tepescimus, & animo, ac corpore languidi interitum nostrum expectantes concidimus. Inualescit eius secta nunc multo magis quàm anteà. Nam tota Asia & Africa, magnaq; pars Europæ Mahumetanis principibus subiecta est. Instant nunc Turci terra, ac mari, vt nos tanquam cuniculos ex his Europæ latebris eruant. Sedemus otiosi, alterum expectantes, quasi hoc malum vniuersæ reipublicæ Christianæ non immineat. Expectant sacerdotes, vt à secularibus hoc tantũ bellum, & tam necessarium sumatur. Expectant item seculares, vt presbyteri tuendæ religionis causa pecunias in sumptus bellicos polliceantur & subministrẽt, nec in peiores vsus effundant, quemadmodum facere pleriq; consueuêre, pecunias eleemosynis, & sanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea vasa, & prægrandia quidem fundentes, parum de futuro soliciti Dei, quem tantùm vtilitatis gratia colunt, & hominum contemptores. Ad Mahometem redeo, virum adeò versutum, & acris ingenij, vt cum inter Christianos diu versatus esset, omnesq; omnium, qui ante fuêre sectas cognouisset, nouam quãdam superstitionem introduxit, vt videmus, qua propè nostra religio extincta est. Ausus est etiam comparato ingenti Arabum exercitu, fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius citò compescuit, solicitatis eius ad defectionem militibus, pollicationibus, & præmijs.

Bonifacius autem Pontifex vir singularis humanitatis & clementiæ, magna in homines benignitate, & gratia vtens, nullum genus officij, quod bonum pastorem deceret, prætermisit. Instituit præterea ne qui ad ecclesias confugerent, inde vi retraherentur: néue acolyti reliquias martyrum attrectarent, quod est presbyteri, aut subdiaconi officium. Mandauit item vt quouis in loco sacrilegi anathematizarentur: vtue testamentum iussu principis vbiq; valeret. Cœmeterium autem beati Nicomedis fecit, & dedicauit. In clericos verò integrè viuentes, vnicè liberalis, & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani discipulus, ita in occidente tùm viuebat, vt etiam in vita sancti nomẽ mererẽtur. Huius vestigia secuta est Eustachius abbas, secuta & sancta Aurea, in cuius honorem

Eligius. beatus * Eligius monasterium virginũ ædificauit. Ferunt etiam Basilium quendam Isidoro æqualem vita, moribus & doctrina insignem tum habitum fuisse. Moritur autem Bonifacius pontificatus sui anno quinto, die decimo, & in basilica Petri collachrymãtibus omnibus sepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim sedes tum vacat.

HO-

HONORIVS I.

Onorius natione Campanus, patre Petronio viro consulari. 72. Pont.

Eo tempore pontificatum inijt, quo Theudelinda moritur, eiusq; filius Adoaldus è regno deijcitur, suffecto in eius locum Arioaldo. Instabat tum (vt dixi) Heraclius, qui de Persis triumphauerat, vt omnes Iudæi imperio subiecti baptizarentur. Hanc ob rem Sarraceni, & Arabes arma sumentes, à natiuitate Christi anno DCIII. ac vigesimo, ita Heraclij duces superarũt, vt hominem felicem primò, mox infelicissimum reddiderint, duce Mahomete, qui cum magnũ se Dei prophetam assereret, magicis artibus Asianos, & Africanos deludens, ita populos quosdam concitauit noua à se religione imbutos, vt paulùm abfuerit, quin omnino imperij nomen delerent, capta Alexãdria, multisq; alijs Syriæ & Ciliciæ vrbibus. Sarracenos sectatores suos habuit, * à Sara Abrahæ legitima vxore ita appellatos, quasi legitimos diuinæ professionis successores & hæredes. Secutus est homo callidissimi ingenij hac in re Hieroboã exemplũ, qui tribui suæ alios colendi ritus conscripsit, ne vnquã Iudæorum imperio subessent. Idem postea fecêre Græci à catholicis dissentientes, non ob religionẽ tantummodo, sed ob imperium, cuius gratia Nestorianorum, Iacobitarum, & Hebionitarũ errores secuti sunt. Verùm postremò hac pertinacia eò deducti sunt, vt vnà cum religione & secta imperium omnino amiserint, in turpissimam seruitutem redacti. Mahometes autem (vt in Alcorano legitur) quò magis sectatores suos à religione Christiana seiungeret, hæreticos quosdam in componendis legibus, maximè verò Nestorianos secutus est, multa hinc inde contra legẽ Moseos, & euangelij Dei astutè colligens, ac in vnum quasi corpus redigens. Ferunt Heraclium tum quidem desperatione, & fœdam pacem cum Sarracenis inijsse, & Pyrrhi patriarchæ Constantinopolitani & Cyri Alexandrini episcopi fraudibus deceptum, in hæresim quoque Monothelitarum incidisse, vnam tantummodo voluntatem in Christo esse dicentium, vnde nomen accepêre.

Stephanus à Sarraca vrbe.

Hos tamen postea tanti erroris auctores, hortante Honorio, & verũ ante oculos literis, & nuntijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius autem à rebus externis aliquãtulum quietis adeptus, doctrina, & moribus sanctissimis oẽm propè clerum renouauit. Basilicã beati Petri tegulis æneis ex Ioue Capitolino sumptis cooperuit. Aedem Hagnetis martyris via Nomentana, vt carmen in apside indicat, ædem Pãcratij via Aurelia restituit. Templũ quoq; S. Anastasij ad aquas Saluias, templum quatuor Coronatorum martyrũ, templum beati Cyriaci via Ostiensi miliario septimo, tẽplum S. Seuerini apud vrbem Tiburtinã magnificentissimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus, incrustatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornauit. Restituit etiam cœmeterium S. Marcellini & Petri via Lauicana. Ecclesiam quoq; beatæ Hagnetis apud sanctum Siluestrum, ecclesiam beati Hadriani in tribus foris, huius mandato, & impensa ædificatas fuisse, scribunt nonnulli: vt vero vnoquoq; sabbato à sancto Apollinari ad diuum Petrum iretur cũ litanijs, primus instituit. Moritur aũt vir sanctissimus anno pontificatus sui duodecimo, mẽse vndecimo, die decimo septimo, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Eius morte annũ vnũ, menses septẽ, dies decem & octo sedes interim vacat.

ANNOTAT.

Video in sexta synodi Constantinopolitanæ tertia vulgatis codicibus, sanctissimo huic viro Monothelitarum hæresis crimen impingi, cum falsissimum sit ipsum ei hæresi nũquam subscripsisse, immo constet eam cõdemnasse, vt ex Maximi monachi eius contemporanei, qui sub Martino Papa vixit epistolis Græcis, & dialogo, contra Pyrrhum patriarcham Constantinopolitanũ hæreticum Monothelitã, quæ in bibliotheca palatina extant, satis manifestum est. Eundem etiam pontificem catholicũ semper fuisse scriptis confirmarunt Emanuel Calleca Græcus, qui paulò pòst concilij secundi Lugdunensis sub Gregorio decimo Papa anno CCLXXIIII. celebrati tempora vixit, & insignem librum pro Latinis contra omnes Græcorum hæreses scripsit, Io. de Turre cremata in lib. de primatu S. R. E. & nostris temporibus Albertus Pigius in libris de Ecclesiastica Hierarchia. Cæterum vulgata sextæ synodi exemplaria à Græcis corrupta, eiusq; canones, in quibus Honorius condemnatur, suppositos esse ex Theophane Isauro Græco historia ecclesiastica scriptore docet Anastasius bibliothecarius in historia sua Latina, quam ex eodem Theophane, Nicephoro, & Georgio abbate composuit. Hæc animaduertit Guilelmus Sirletus Apost. sedis protonotarius, vir doctrina, pietate & omni virtutum genere cumulatissimus.

SEVE.

SEVERINVS I.

73 Pont. Electionē pontificis imperator confirmare solebat.

SEuerinus patria Romanus, patre Labieno, in demortui Honorij locum subrogatus, ab Isaatio totius Italiæ Exarcho in pontificatu confirmatur. Vana tunc enim habebatur cleri, ac populi electio, nisi id imperatores, aut eorum Exarchi confirmassent. Isaatius itaq; ob eam causam Romam profectus, cum pontificem confirmasset, ne gratuitò tantum laboris suscepisse videretur, thesaurum & sacrarium basilicæ Lateranēsis adiuuantibus Romanis quibusdam spoliat, resistentibus aliquandiu frustra tamen sacerdotibus tēpli, quorum primates omnes posteà in exilium misit. Indignabatur enim Isaatius eos tātum in thesauris habere neq; quicquā in vsus bellicos cōferre, præsertim cùm milites inopia rerum omnium tunc laborarēt. Huius prædæ partem militibus concessit, partem secum Rauennā detulit, reliquum verò ad imperatorē misit.

Saraceni aūt, quos pretio conductos ab Heraclio diximus, cùm eis auarè, maligneq; pacta merces persolueretur, in Syriam profecti, Damascū imperio subiectam vi capiunt. Deindè verò cum reliquis Arabibus, qui domi remanserant coniuncti, commeatibus, & armis adiuti, Mahometis furore incitati, Phœnicē & Aegyptum peruagati, resistētes tum imperio suo, tum legi Mahometanæ passim cædunt. Versi deinde in Persas, Hormisda Persarum rege interempto, non prius vastādi omnia finem fecêre, quàm Sarracenorum legem, & imperium suscipiunt. Verùm Heraclius audita Sarracenorū licentia, capta præsertim Antiochiâ, veritus ne Hierosolymam occuparent, crucē domini Constātinopolim deferendā curauit, ne iterum in Agarenorū manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarūt ob ignominiam, quasi ab Agar ancilla Abrahæ ortos: neq; ita multò post Hierosolyma capta est. Mahomete aūt (vt quidam scribūt) ad Mecham mortuo, in principatu Calipha succedit. Post hunc Hali. Quo quidem pulso, quòd nimium superstitiosus esset, alterum Calipham sibi ducem Aegyptij creauêre. Ferunt tum etiam, nē quid calamitatis deesset, quòd Romanū vexaret imperium, Sisebutum Gothorum regem omnes Hispaniæ ciuitates Romanis ademisse: ac tum demùm Romanos imperare in Hispania desijsse.

Seuerinus aūt pontifex vir singularis pietatis, & religionis, amator pauperū, in calamitosos benignus, in omnes munificus, in reparandis templis splendidus, pontificatus sui anno primo, mense secūdo morirur, ac sepelitur in basilica Petri quarto nonas Augusti. Vacat tum sedes mēses quatuor, dies vndetriginta.

IOANNES IIII.

74. Pont.

IOannes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatum iniens statim mira pietatę vsus est. Ex reliquis enim thesauris, quos Isaati⁹ apud Lateranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit, Istros, & Dalmatas à captiuitate redemit.

Rhotaris Arioaldo in regno successit. Ariana secta.

Intereà verò Rhotaris, qui Arioaldo in Lōgobardorum regnum successerat, licèt iustitia, & pietate insignis habitus sit, ad Arrianos tamen declinat, passusq; est, vt eodem tempore omnibus regni sui ciuitatibus duo episcopi pari potestate præessent: alter enim catholicus, alter Arrianus habebatur. Tanti prætereà ingenij fuit, vt leges quæ sola memoria & vsu retinebantur, in seriem quādam redegerit, codicemq; ipsum edictū appellari præceperit. In re aūt militari ita præstāns fuit, vt Etruriam oēm, & Liguriam cum ora maritima Massiliam vsq; in suam redegerit potestatē. Anno deinde sexto regni sui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt sacerdotem quēdam Rhotaris corpus apud templū Ioannis Baptistæ sepultum, noctu aperto tumulo spoliasse: solent enim pretiosa quædā cum regū corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Ioannes homini apparens, ei mortem interminarus est, si deinceps templum suum ingrederetur. Huic enim sancto Rhotaris mirum in modum in vita deditus fuerat. Idē contigit temporibus nostris Alouisio cardinali, patriarchæ Aquileiensi. Eruto enim sepulchro ab his spoliatur, quos ipse ex infima sorte hominum ad dignitatē sacerdotalem, & meliorē fortunā erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubern cula suscipiens, Gundibergam reginæ Theudelindæ filiam in vxorem accipit, quæ

religio-

religionem matris imitata, vt illa Modoetiæ, sic ipsa Terracinæ Ioannis Baptistæ templum ædificat, plurimoq; auro, & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehēsus, à marito adulteræ interficitur. Huic autem successit Aripertus Gudualdi filius, Theudelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum Saluatoris oraculum condidit, varijsq; ornamentis insigniuit, & fundis dotauit.

Ioannes aūt pontifex veritus ne corpora Vincentij, & Anastasij aliquando in manus barbarorū deuenirent, vt Romam quàm diligētissimè ferrētur curauit, ac iuxta fontem Lateranensem in oratorio beati Ioannis Baptistæ magna cū veneratione collocauit. Sunt qui scribant, huius pontificis tempore & Vincentiū Beluacensem episcopum, & Muardum archiepiscopum Remensem, sanctitate & doctrina in pretio fuisse. His addunt & Riginulpham Gallam matronam, genere, & sanctitate insignem: & Renaldum Traiectensem episcopum, vita, & miraculis clarum. Iodocus quoq; his nequaquā inferior est habitus, qui Britonum regis filius, spreto regno, cum aliquādiu in eremo vixisset, tandē in pago Pontio moritur. Ioānes aūt pontificatus sui anno primo, mēse nono moriēs, in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Vacat tū sedes mensem vnū, dies tredecim.

THEODORVS I.

Theodorus natione Græcus, patre Theodoro episcopo Hierosolymis oriundo, pontificatū iniens, omnia, quæ ad dignitatē religionis Christianæ pertinere arbitrabatur, circunspiciebat, vt bonum pastorē decet: in omnes, maximè autem erga pauperes, mira benignitate vtens. *75. Pont.*

Intereà verò Heraclius trigesimo imperij sui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulò ante Theodorum cognomento Calliopam mortuo Isaatio Exarchum in Italiam misisset. In locū verò demortui Heraclij primo sufficitur Constantinus filius, qui quarto suscepti imperij mense, veneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis insidijs, quos quidē ad tātum facinus (vt aiunt) Pyrrhus patriarcha instigauerat. Heracleon itaq; mortuo fratre imperiū occupat, eo potissimùm tēpore, quo Cyrus, Sergius, & Pyrrhus Acephalorū hæresim instaurantes, vnā operationē in Christo, humanitatis scilicet & diuinitatis, vnāq; voluntatē prædicabāt. Ex his aūt Pyrrhus audita Heraclij morte, redeundi in patriam cupidus, ex Africa vbi exulabat, Romā veniens, ac errati veniā petens non ex animo, sed fictè, à Theodoro viuendi formā accepit. Verùm prius vitam amisit, quàm tanto scelere quæsitam dignitatē potuerit obtinere. Senatus enim, populusq; Constantinopolitanus cognito scelere, in Martinā, Heracleonēq; consurgēs, cum hunc naso, illam lingua mutilatā relegasset, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Constātium verò Constātini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autem Pyrrhi Paulum episcopum sufficit, quē Theodorus pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normā, & rationē suscipere recusabat, adiuuante eius stultitiam Constantio, in eandem heresim stolidè nimium prolapso. Conuersus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda sanctorum corpora, Primi, & Feliciani martyrum reliquias ex harenario viæ Nomentanæ ablatas in vrbem deferens, in basilica Stephani protomartyris in Cælio monte collocat: multis ornamentis, tum ex argento, tum ex auro adhibitis. Idem quoq; basilicam ædificat via Flaminia non longè à ponte Miluio, & statim dedicat. Duo postremò oratoria cōstruxit, & ornauit: quorum alterū erat apud Lateranensem basilicam beato Sebastiano: alterum verò via Ostiensi, Eupolo martyri dedicatū. His ita cōstanter, & sanctè peractis, moritur pontificatus sui anno sexto, mēse quinto, die decimooctauo, sepeliturq; in basilica Petri pridie idus Maij. Episcopatus autem diebus duobus & quinquaginta tum vacat. *Constantinus filius in locū Heraclij sufficitur.*

MARTINVS I.

Martinus primus, patria Tudertinus, patre Fabritio, in Theodori locum suffectus, legatos statim Constantinopolim misit, qui Paulum adhortarētur, vt omissis erroribus suis, aliquādo veritatis callem ingrederetur. Is aūt non modò pontifici benè monenti nō obtēperat, verumetiā eius legatos *76. Pont.*

Con-

Constantij auctoritate abusus, in diuersas insulas relegat. Quam ob rem indignatus Martinus, synodum centum, & quinquaginta episcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij, ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis vinculo damnatum, priuauit.

Intereà verò, dum hæc ita agerentur, pax Italiæ, quæ inter Romanos, & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta est, Longobardis omnia ad vtilitatem suam trahentibus: contrà verò recusantibus Romanis, quę prçter ius fasq; mandarentur, maximè verò cũ Rhotaris Arriana labe inquinatus, nullam fermè ciuitatem haberet, cui non Arrianum pariter, & catholicum episcopum præposuisset. Hunc autem errorem emendare conati Theodorus, & Martinus, rem sæpius frustra tentauerant. Ob has igitur causas instante etiam Theodoro Italiæ Exarcho, bellum Longobardis indicitur. Non detrectarunt illi certamen. Ad Scultennam siquidem Mutinæ amnem acriter vtrinq; pugnatũ est. Tandem verò Theodorus superatus funditur, & fugatur. Quo quidem in prælio ex suis ad septem millia desiderati sunt. Rhotaris autem tanta victoria elatus, Liguriam omnem haud magno negocio breui in potestatem suam redigit.

Intereà verò Constantius fortunam cum duce mutaturus, reuocato Theodoro, Olympium Exarchũ in Italiam statim mittit, qui primò quidem, & Monothelitarũ sectam per oẽm Italiam spargeret: & Martinum pontificem aut inter-
Olympius. ficeret, aut captũ ad se perducẽdum curaret. At Olympius Romam veniens, vbi iam synodus habebatur contra hunc, atq; alios orientalis ecclesiæ errores, cum virus cõceptum spargere non posset, lictorem suum immisit, qui Martinum in ecclesia sanctæ Mariæ maioris caperet, & ad se perduceret, vel saltem parêre recusantẽ interficeret. Facturus mandata lictor, Dei miraculo subita cæcitate corripitur. Atq; ita diuinæ maiestatis nutu tantum discrimẽtum Martinus euasit.

Hac verò orientalis, & occidentalis ecclesiæ discordia freti Sarraceni, Alexãdria
Rhodus à cum ingenti classe soluẽtes, Rhodum peruenêre: captaq; vrbe, colossum fama
Sarracenis celeberrimũ demoliti sunt, ex cuius ære nongentos camelos onustos, ferũt. Erat
capitur. enim septuaginta cubitorũ, cuius auctor Chares Lysippi discipulus habitus est. Deinceps verò occupatis multis Aegei maris insulis, in Siciliã nauigantes, multa dãna Siculis intulêre: ob quòd Olympius Martini precibus motus, eos insula depulit, nõ sine magna nauiũ, militũ, ac sui ipsius iactura: ibi enim morbo correptus moritur. Cõstantius verò tot calamitatib' nihilo melior factus, Theodorũ Calliopã cũ his mãdatis iterũ in Italiã mittit, vt primo quoq; tempore Martinũ pontificẽ ad se victũ mitteret: eiq; rei socium addidit Paulum Pellarium, qui tãtum facinus curaret. Theodorus à Romanis perbenignè exceptus, cum salutãdi causa adire põtificem simularet, homini cathenas inijcit, eũq; Constantinopolim mittit. Vnde posteà in Chersonnesum Põti exilij causa deportatur: vbi quõdam beatus Clemens Romanus præsul exulauerat. Martinus aũt multis calamitatibus circunuẽtus, ac inopia rerũ omnium pressus, tandem in exilio moritur, põtificatus sui anno sexto, mẽse vno, diebus sex & viginti. Sedes aũt Romæ quatuordecim mẽsibus tũ vacat, quia nil certi de sanctissimi viri morte habebatur.

EVGENIVS I.

77. Pont. EVgenius primus, patria Romanus, patre Rufiniano è Cęlio monte Martino in põtificatu successit, eodem fermè tempore, quo Petrus in locum Pauli hæretici Constantinopoli sufficitur. Hic enim etsi melius aliquãtulum de religione sensit, quàm Paulus, non tamen vsq; adeò eãdem fidei nor-
Litera ad mam tenuit, quam sancta Romana ecclesia prædicat, & seruat. Cuius quidem li-
Eugenium teræ Romam missæ, duas operationes, & voluntates in Christo negãtes, ita sunt
negantes duas opera explosæ, vt clerus ipse interdicere pontifici ausus sit, quò minus in ecclesia san-
tiones & ctæ Mariæ maioris sacrificaret, nisi prius tam profanas literas reiecisset.
voluntates Intereà verò Grimoaldus dux Beneuentanus Rhomoaldo filio Beneuẽti du-
in Christo. ce relicto, cũ ingenti exercitu in Galliã Cisalpinã mouẽs, Papia Pertherim, Mediolano Gundibertũ Arithperti filios expulit. Quod vbi Clodouæus Francorũ rex intellexisset, casum adolescentũ miseratus, magnas copias statim in Italiam misit,

misit, quæ adolescentes in regnum paternum restituerent. In Transpadana regione prælium vtrinque magna virorum concitatione committitur, cum illi redire in ditionem paternam, hic retinere bello partum conarentur. Tandem verò se inclinãte ad Grimoaldum fortuna, fusi ac fugati Galli Italia expelluntur. Sunt tamen qui scribant, Gallos hac ratione deceptos esse. Longobardi enim simulata fuga, castra rerum omnium copia, ac vini potissimum plena relinquentes, haud longè in insidijs constiterant: Galli verò castra ingredientes, rati veram esse hostium fugam, in omnem voluptatem effunduntur, epulis, & vino replentur: quare superuenientibus hostibus, cũ somnolentia grauati passim, veluti pecora sine custode iacerent, ita ab hostibus cæduntur, vt vix nuntius superfuerit, qui tantam cladem Clodouęo nuntiaret. Hac victoria fretus Grimoaldus, omnem prouinciam statim in potestatem suam redigit.

Eugenius autem pontifex, vir miræ pietatis, religionis, mansuetudinis, comitatis, munificentiæ, pontificatus sui anno secundo, mense nono moritur: ac in basilica Petri sepelitur quarto nonas Iunij. Vacat tum sedes mensem vnum dies viij. & xx.

VITALIANVS I.

Italianus patria Signinus, ex oppido Volscorum, patre Anastasio, eotẽ- 73. Pont. pore põtificatum inijt, quo Cæsarea Persarum regina, nesciente marito cum paucis fidelibus Constantinopolim venit, anno sexcentesimo tertio ac lxxx. Quæ quidem ab imperatore honorificè suscepta, nõ multò pòst characterem baptismi suscepit, cuius rei causa profectò venerat. Hoc vbi intellexisset Persarum rex, legatos statim Constantinopolim mittit, qui vxorem ab imperatore repetant. Respondet imperator, in arbitrio reginæ esse standi vel discedendi, proinde eam sollicitentur. Interrogata regina respondet, nunquam redituram in patriam, nisi rex Christiani nomen susciperet, qui statim recognita cum quadraginta millibus hominum Constantinopolim pacato agmine veniens, perbenignè ab imperatore susceptus, vnà cum militibus suis baptizatus, in regnum cum vxore reuertitur. Posteà verò Constantius Constantino filio in partem imperij suscepto comparata ingenti classe, Constantinopoli soluens, Tarentum peruenit, copias etiam terrestres nauibus onerarijs secum vehens. Inde verò terrestri itinere in Samnium veniens, obsidere Beneuentum instituerat. Verùm vbi intellexit vrbem valido præsidio, multisq; commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam esse, Luceriam mouens, vrbem vi cœpit: ac direptam solo æquauit. Inde autem Acherontiam profectus, cum vrbem munitissimam capere non posset, Beneuentum oppugnare adortus, statim obsidionẽ soluit, quòd intellexerat Grimoaldum propediem cum magnis copijs affuturũ vt filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primò, mox Romam, inde Cõstantius petens, magna incõmoda in itinere passus est. Saburro aũt ciue Romano cum viginti millibus hominum apud Formias relicto, qui hostes reprimeret, tandem ad vrbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cùm clero, & populo vsq; ad sextum lapidẽ honoris causa. Ductus per vrbem plaudente multitudine ad basilicam Petri, pallium auro intertextum sancto obtulit. Interim verò Rhomoaldus patris auxilio fretus, Saburrum aggreditur, & superat, ac plurimos Gręcos interficit. Hac desperatione motus Cõstantius, quinta posteà, quàm vrbem ingressus est, die, ad direptionem conuersus, omnes statuas ex ære, & marmore ad ornatum vrbis locis insignibus positas, omnia ecclesiarum ornamẽta paulò decentiora distrahit, ac nauibus ad id subuectis imponit: plusq; ipse ornamentorum septem diebus vrbi detraxit, quàm barbari anteà ducentis, & quinquaginta octo annis. ne dicant maleuoli, historiarum ignari, Gregorij pontificis iussu comminutas esse maiorum statuas, & monumenta. Duodecimo autem die Roma in malam rem abiens Græculus nequam & perfidus, Neapolim contendit: inde quoque in Siciliam proficiscitur, vbique tributa adeo acerbè colligens, vt filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auarissimus, dum Syracusis in balneo libidini vacat,

à suis occiditur: in eiusq; locum Mezentius,cuius fraude necatum putant Constantium,imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine varietas. Nam primò quidem vbi intellexit, Vitalianum pontificatum iniisse, nuntios misit,qui ei suo nomine gratularentur: quiq; euangelia aureis literis scripta, ac multis gemmis ornata beato Petro condonarent. Deinde verò mutata sententia, nec diis,nec hominibus pepercit,diuina humanaq; omnia confundens. At Vitalianus cultui diuino intentus,& regulam ecclesiasticam composuit,& cātum ordinauit,adhibitis ad consonantiam (vt quidam volunt) organis. Theodorū quoque archiepiscopum,& Hadrianū abbatem viros doctissimos, atq; optimos in Britanniam mittit (quam Angliam vocant) cum magna potestate ligādi, & soluendi,quò Britannos in fide, prædicationibus, & exemplo continerent. Fecêre mandata ac quidem diligenter viri optimi. Librum prætereà Theodorus scripsit,quo declarauit,qua pœnitentia dilui vnūquodq; peccatum possit. Sunt ramen qui hoc opus Theodoro pontifici ascribāt. Vitalianus autem bene, & ex sententia quantum in eo fuit, gubernata ecclesia, anno xiiij. pontificatus sui, mense vj. moritur: ac sepelitur in basilica Petri, vj. calendas Februarij. Episcopatus autem tum vacat mensibus quatuor,diebus quindecim.

Cantus ordinatur ab Vitaliano.

ADEODATVS I.

79. Pont.

Deodatus patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pōtifex creatur, eo tempore potissimùm,quo Lupus Foroiulianorum dux,regnum Italiæ occupare conatus est.

Grimoaldus enim (vt diximus) à filio Romoaldo duce Beneuentano contra Constantium imperatorem in auxilium accitus,Lupo (vt aiunt) regnū,& oues commendauit.In Etruria enim,Aemilia, & Trāspadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit.Hanc ob rem Grimoaldus Auaros duce Cacanno in Lupum pecuniis,&pollicitationibus monet: qui primò congressu à Lupo superati sunt. Verùm sequenti die prælium repetentes, Lupum superant,& obtruncant, ac totum Forum iulii diripiunt.Grimoaldus autem abeunte ex Italia Constantio in Cisalpinam rediens,Forum Pompilij sabbato sancto aggressus, cæsis omnibus, diripuit,ac solo æquauit propter iniuriam, quam eo loci à Rauennatibus acceperat,cum in auxilium filij proficisceretur. Dum verò Arnefites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis,ducatum paternum repetit,ad Natisonem fluuium à Lōgobardis superatus, duce Vectari Vicentinorū comite cæditur. Opitergini quoque hanc calamitatem sensêre. Domo enim, & patria pulsi sunt, quia Arnefitis studiosi erant. in Sicilia verò tum quoq; laboratū est: eò enim ex omnibus prouinciis Romanis profecti milites sunt,ad opprimendum Mezentium,cuius dolo Constantinus interfectus fuerat. Quo sublato,cum omnes passim dilaberētur, superuenientibus cum magna classe Sarracenis,& Syracusæ,& tota insula occupatur. Vnde postea onusti præda Alexandriam redeuntes, vrbis quoq; Romæ ea ornamenta secum detulêre,quæ Constantius Syracusas aduexerat eo animo, vt inde Cōstantinopolim traiicerentur. Indicabat profectò tot clades,tot mala, & stella crinita,quam Græci cometen appellant: quæ tribus cōtinuis mensibus apparuit: & pluuiæ magnæ,ac frequentia tonitrua,qualia nunquā antea fuêre. Sed cæcum est humanū genus: etsi enim futura præuidet,non tamen,vt deceret, sibi cauet. Feruntautem his frequentibus pluuiis,omnes segetes cōculcatas iterum renatas esse: & ad maturam frugem peruenisse,in Cisalpina potissimum.

Lupus foroiulianorum dux.

Cometis apparitio.

Intereà verò Adeodatus vir religione, & omni comitate præditus, in delinquentes clemens,in pauperes beneficus,in hospites benignus,erga calamitosos misericors,ecclesiam beati Petri via Portuensi iuxta pōtem Meruli tum instaurauit,ac dedicauit. Auxit & monasterium sancti Erasmi in Cælio monte ædificiis,& fundis,vbi ipse monasticam vitam duxerat. Supplicationes quoq; frequētes habuit ad abolēda prodigia,quæ diximus tum apparuisse. Demum verò peractis pontificatus sui annis iiij. mensibus ij. diebus v. vir sanctissimus moritur: & ab omnibus fletus ad basilicam Petri sepelitur, sexto calēdas Iulij. Vacat tum sedes mensibus quatuor,diebus viginti.

DO-

DONVS I.

Donus patria Romanus, patre Mauritio, Eo tempore pontificatum inijt, *80. Pont.* quo Grimoaldus Longobardorum rex moritur ix. die post phlebotomiā *Grimoaldus Longobard.* in brachio factam, dum arcu in columbam sagittā acriter intendit, quod fieri non sine magna neruorum, & venarum contentione solet, vnde sanguis sine vlla intermissiōe prodijt. Fuêre in hoc rege multæ præclaræ corporis & animi dotes. Tantum enim prudentia, & consilio valuit, non solùm in rebus externis, verùm etiam in domesticis, vt quædam capitula ac quidem vtilia, Rhotatis regis edicto addiderit, quæ posteà legis formam accepêre. Fuit prætereà mediocris staturæ, corpore validus, capite caluo, promissa barba, nec animo minus in rebus agendis, quàm corpore promptus. Sepultus est autē Papiæ in basilica beati Ambrosij, quam ipse sua impensa ædificauerat. Pertharis autem Arithperti regis filius, quem pulsum à Grimoaldo diximus, dum exul ex Gallia in Britanniam traijceret, incerta voce admonetur, vt mortuo Grimoaldo regnū paternum repetat: qua quidem voce permotus, licèt incertus haberetur auctor, in Italiam rediens tertio mense post Grimoaldi mortem, regno paterno sine contentione potitus est. Eodem fermè tempore Dagobertus Francorū rex, vir callidi, & astuti ingenij, nec consilio minus, quàm manu promptus moritur, cuius animam è manibus dæmonum Lyparcam insulam propè attingentium, liberatam ferunt Dionysij, ac Mauritij martyris, ac etiam Martini confessoris auxilio, quos semper, dum vixit, vt patronos coluit, & templis honoratiores reddidit.

Donus autem pontifex honori, & cultui diuino consulens, vestibulum beati Petri (quod paradisum vocant) quadriporticum marmoribus strauit, sublatis (vt arbitror) ex illa pyramide, quæ in vaticano est è regione molis Hadrianæ. Instaurauit præterea, & restitutas dedicauit ecclesiam apostolorum via Ostiensi, & ecclesiam beatæ Euphemiæ via Appia sitam. Clerum quoq; diuersis ordinibus distinxit, & honoribus auxit. Monachos verò quosdam Syros cum Nestorianis sentientes, in monasterio Boëthiano deprehensos & castigatos, in varia monasteria diuisit: Boëthianumq; Romanis incolendum tradidit. Præterea autē tantum doctrina, & sanctitate vitæ emicuit, vt Rauennatem ecclesiam à Romana iam pridem segregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, sedi apostolicæ obtemperantem reddiderit, Theodoro eiusdem ecclesiæ præside in hāc opinionem descendente. *Allocephalis ecclesia.* Sunt etiam qui scribant, huius temporibus & Proiectum episcopum in agro Cameracensi ob fidem Christi martyrij pœnam, & gloriam subijsse: & Mezelindim feminam incomparabilis pudicitiæ tum habitam, quæ ab Ardenia amatore petita, & varijs cruciatibus affecta, etiam pro persecutore ob crimen, Dei nutu obcęcato, ita orauit, vt eius precibus homini scelesto, & intemperanti lux tandē sit reddita. At Donus pontificatus sui anno v. die x. moritur, ac sepelitur ad basilicā Petri apostoli iiij. idus Aprilis, cuius in morte episcopatus vacat mensibus ij. diebus sexdecim.

ANNOTAT.

In antiquo musiuo, quod est Romæ in ecclesia sancta Martina, hic pontifex Domino, non Donus, siue Domnus appellatur: sic in antiquis codicibus Cuno, non Conon alius, qui paulo pòst pontifex fuit, vocatur.

AGATHO I.

Agatho natione Siculus, patre Romano, anno Domini DCCII. ex monacho pontifex creatur, *81. Pont.* vir certè tantæ sanctitatis, vt leprosum obuium factum osculo suo statim liberauerit. Tantæ præterea mansuetudinis, & humanitatis fuit, vt neminem à se vnquam tristem dimiserit. Nactus itaq; imperatorem moribus suis haudquaquàm dissimilem Monothelitarū causa concilium habere constituit. Expectauit itaq; donec Constantinus à bello in patriā rediret, *Constantinus Sarracenis deuictis Romā redit.* qui Sarracenos à se victos, imperio Romano vectigales reddidit. At verò cum Bulgari ex Scythia venientes, Thraciam tum inuasissent, eorumq; impetum retardare imperator conaretur, ab hostibus Pannoniā inter, & Mœsiam ingenti clade superatur. Hāc ob rem pacem non æquis conditionibus inire necesse fuit. Pannonia siquidem, & Mœsia his ad incolendum concessa est, nō sine

magno reipublicæ Christianæ emolumento, & commodo. Hi enim tanquam propugnatores nostri, bellum iam septingentis & septuaginta annis cõtra Turcas Christiani nominis hostes, assiduè gerunt. Pace itaq; hac ratione parta, Agatho pontifex statim legatos Constantinopolim mittit, Ioannem Portuensem episcopum, & Ioãnem Romanæ ecclesiæ diaconum. Hos perbenignè susceptos, mira charitate Constãtinus adhortatus est, vt omissis cauillationibus, & sophisticis altercationibus exæquo, & bono, omni controuersia sublata, duas ecclesias vnam tandem facerent. Aderant in ea synodo ducenti, & octogintanouem episcopi. Delati in medium sunt imperatoris iussu è bibliotheca Constantinopolitana libri, vnde antiquorum patrum sententiæ, & decreta perlegerentur. Inuertebant veras maiorum sententias Georgius patriarcha Constantinopolitanus, & Macarius Antiochenus, vnam tantum voluntatem, & operationẽ in Christo esse dijudicantes. Verùm cum orthodoxi rationibus, & auctoritatibus instarent, ac Georgium in veram sententiam deduxissent, Macarium pertinacẽ anathematizant, eiusq; sectatores: & Theophanem abbatem vera sentientem, in locum Macarij Antiochenum episcopum creat. Hac autem re ex sententia feliciter gesta, vt Deo gratiæ agerentur, quòd vtranque ecclesiam vnam fecisset, sententia, & animis, Ioannes episcopus Portuensis octaua Paschæ coram principe, ac patriarcha, coramq; populo Constantinopolitano in basilica sanctæ Sophiæ missam latinè celebrar, approbantibus omnibus, qui tum aderant, verum esse, ac sanctum illum sacrificandi morem: & qui aliter sentiunt, à recto, & honesto discedere. Hæc est aũt sexta vniuersalis synodus ducentorum, & octoginta nouem episcoporum Constantinopoli habita, quà Cyrilli, Athanasij, Basilij, Gregorij, Dionisij, Hilarij, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, sententia conclusum est, duas naturas, & operationes in Christo esse, explosaq; illorum pertinacia, qui vnicam esse in domino voluntatem dicerent, vnde Monothelitæ vocati sunt. Prima enim synodus trecentorum & xviij. patrum (vt anteà diximus) Nicææ habita est, pontifice Iulio,* ac Constantino principe contra Arrium, qui diuersas in trinitate substantias ponebat. Secunda Constantinopoli centum, & quinquaginta patrum, Gratiani principis, & Damasi papæ tẽporibus contra Macedonum, & Eudoxum, negantes Deum esse spiritum sanctum. Tertia in Epheso ducentorum patrum, Theodosio iuniore principe, & pontifice Cęlestino cõtra Nestoriũ Constantinopolitanũ episcopum, qui virginẽ nõ Dei, sed hominis tãtum genitricem appellauit: quiq; aliã personam carnis, aliam faceret diuinitatis: & seiunctim alterum esse filium Dei, alterum hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ vrbs è regione Byzantij est, sexcentorũ & triginta patrũ, Leone pontifice, & Martiano principe, cõtra Euthycem Cõstantinopolitanũ abbatem: qui asserere nõ dubitabat Christum post humanam assumptionem, nõ ex duabus naturis cõsistere, sed sola diuina cõtentum esse. Quinta Cõstantinopoli cõtra Theodorum & hæreticos omnes, qui Mariam virginem solùm hominẽ peperisse dicebãt, nõ Deum, & hominem: qua in synodo cõstitutum est, vt beata virgo theotocos diceretur, quia verũ Deum & hominem pepererat. De sexta synodo satis superius diximus, in qua etiam plurimùm valuere literæ Damiani episcopi Ticinensis, Mansueti archiepiscopi Mediolanensis nomine missæ, quibus hæc potissimùm inerant: Hæc est vera Dei, & hominis fides, vt duæ credãtur in Deo voluntates, duæ operationes: Ego (inquit) quantũm ad diuinitatẽ, & pater vnum sumus: quantũm verò ad humanitatem pertinet, pater maior me est. Præterea verò secundum humanitatẽ eum in naui dormientẽ cernis, si diuinitatem inspicis, ventis, & mari imperat. Agatho verò, cuius tempore post lunę, ac solis eclipsim peste, ac grauissima quidẽ laboratũ est, põtificatus sui anno secundo, mẽse sexto, die quintodecimo moritur, ac sepelitur ad sanctũ Petrum quarto idus Ianuarij, cuius morte annum vnum, menses quinque sedes tum vacat.

Sexta synodus.

Prima synodus Nicæa. alias Silnestro.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

LEO II.

82. Pont.

EO secundus, natione Siculus, patre Paulo, vir doctissimus fuit Latinè, ac Græcè, vt eius scripta indicant. Præterea verò adeò musices peritus est habitus

habitus,vt pſalmodiam compoſuerit,hymnosq́; ad meliorem concentum redegerit,artem exercitatione confirmans. Idem quoque inſtituit, vt in celebratione pax populo daretur.Sextã verò Synodum (de qua in Agathone diximus) ita ſuſcepit,vt eoſdem anathematizauerit, quos ſancta ſynodus præſente Conſtantino damnauerat.Contudit etiam ſuperbiam præſulum Rauennatũ, quod Agatho inchoauerat.Inſtituit enim,ne electio cleri Rauennatis valeret,niſi eadem Romanæ ſedis auctoritate confirmata fuiſſet.Anteà verò Exarchorum potentia freti,diuina atq; humana omnia pro arbitrio animi miſcebant, nemini obtemperantes,quaſi Romanis pontificibus pares. Leonis quoque inſtitutũ eſt, *Pallij vſum*
ac quidem ſanctum (quod vtinam hodie obſeruaretur) ne ad archiepiſcopatum *archiepi-*
aſſumptus,pro vſu pallij, aliorumúe officiorum quicquam eccleſiæ perſolue- *ſcopi. tem-*
ret,cum ex largitione multa quotidie mala orirentur. *pore Leo-*
Agebantur hæc à Leone, cum Rhomoaldus dux Beneuentanus comparato *nis non*
magno exercitu, Tarentum, Brunduſium, ac totam Apuliam occupat,eiusq́ue *emebant.*
vxor Theodata mulier pientiſsima, ex his manubijs non longè à Beneuẽto Baſilicam in honorem beati Petri ædificat, addito ſacrarum virginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus,cui Grimoaldus filius ſine ſtirpe virili ſuccedens
Giſulpho fratri ducatum reliquit. *Giſulph.*

At Leo,in quo præter doctrinã, & eloquentiã ſingularis religio, mira pietas, & clementia fuit,quiq́; oẽs verbis,& exemplo ad iuſtitiã & fortitudinẽ,humanitatẽ, benignitatẽ adhortabatur,pontificatus ſui menſe decimo moritur,ſepelliturq́; collachrymantibus omnibus tanquã publico patẽte orbatis, ad baſilicam Petri quarto calendas Iulij.Poſt eius mortẽ mẽſibus vndecim, diebus vno & viginti epiſcopatus vacat. Breuis fuit huius ſanctiſsimi viri põtificatus,ſed gloria tanta, vt diutius vixiſſe appareat, cùm eius nomen omnium laudibus meritò celebretur.

BENEDICTVS II.

Benedictus iunior,patria Romanus,patre Ioanne,ab ineunte ætate Chri- *83. Pont.*
ſto militans,diuinæ ſcripturæ ita operam dedit,vt doctrina;& exercitatione in rebus diuinis ſingularis tum haberetur. Addo eius humanitatẽ, pietatem,gratiã in oẽs,maximè verò erga pauperes, quibus virtutibus hominũ corda ita ſibi deuinxit,vt tum vnus haberetur,qui omnium ſuffragijs in locum
demortui Leonis meritò ſubrogaretur.Ad hunc autem Conſtantinus impera- *Conſtanti-*
tor hominis ſanctitate permotus,ſanctionem miſit, vt deinceps quẽ clerus, po- *ni ſanctio*
pulus,exercitusq́; Romanus in pontificem delegiſſet, eundẽ ſtatim verum Chri *de põtifice.*
ſti vicarium eſſe omnes crederent: nulla aut Conſtantinopolitani principis, aut Italiæ Exarchi expectata auctoritate, vt anteà fieri cõſueuerat. Id enim ratũ erat in creãdo põtifice, quod princeps cõfirmaſſet, vel qui eius vices in Italia gerebat.

Pertharis verò Longobardorum rex, religionem Benedicti, & pietatem imitatus, monaſterium Papiæ in honorem ſanctę Agathæ ædificat. Eius autem vxor Rhodelinda viri exemplo permota, extra mœnia Ticinenſium baſilicam beatæ virgini extruit, quæ ad perticas dicitur.

Hoc aũt fecẽre æmulatione moti, quòd intellexerãt Benedictum pontificem Romæ beati Petri apoſtoli, Laurẽtij martyris in Lucina, beati Valẽtini via Flaminia, virginis genitricis ad martyres tẽpla magnis ſumptib9 reſtituiſſe: eadẽq́; ophitico, & porphyretico lapide, incruſtatione parietum, opere tectorio & vermiculato, argenteis atq; aureis vaſis, veſtibus inauratis, & holoſericis exornaſſe.

Erat & Perthari in animo maiora templa extruere, ſed eum retraxit Alahis Longobardus Tridentinus dux, qui elatus victoria, quòd Bauaros ingenti clade ſuperaſſet, in regem ſuum arma mouet. Verùm Pertharis comparato exercitu hominem primo impetu fundit, ac fugat, clauſum Tridẽti aliqnandiu obſidet: quo quidem noctu fuga inde abeunte, Tridento potitur. Tanta præterea Pertharis regis clementia fuit, vt & hominem ad ſe redeuntem in gratiam reciperet, & eum Brixianorum ducem creauerit.

Sunt qui ſcribant, Benedicti temporibus, ſtellã iuxta Vergilias per aliquot dies, & noctes apparuiſſe ſereno cælo inter natalem domini, & Epiphaniam. Stel-

lam ipsam apparuisse non negauerim, & quidem crinitam, atque aliquid portendentem. Sed de ortu Vergiliarum non cohæret, nisi id quoque prodigiosè factum arbitremur. Aequinoctio enim verno oriuntur Vergiliæ, cum Sol Arietis signum ingreditur: quod fieri consueuit nono calendas Aprilis, occidereque incipiunt æquinoctio autumnali. Quod autem ex Vesuuio monte Campaniæ tantus ignis tum eruperit, vt loca circunquaq; posita exusta sint, minus mirum videtur, cùm Plinius ille, qui naturalē historiam scripsit, ex classe, cui tum iussu Traiani præerat, ad visendum spectaculum profectus, consumptus incendio dicatur. Vtcunque sit, constat tamen non ita multò pòst, cædes, rapinas, incendia, mortes principū subsecutas esse, maximè verò Benedicti pontificis, qui vt æquè omnib9 in vita charus fuit, ita post mortē ab omnibus vt sanctus, & bene de humano genere meritus celebratur. Moritur autem pontificatus sui mense decimo, die duodecimo, sepeliturque apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus quindecim.

IOANNES V.

84 Pont. Iustinianus secundus filius Constantini imperatoris.

Oannes quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco, pōtifex creatur fermè tempore, quo imperator Constātinus decimo septimo imperij sui anno moritur filio Iustiniano secūdo in imperio relicto. Qua quidem tempestate Sarraceni Libyam, & Africam inuasēre, omniaq; mari exposita haud magno negocio occuparunt. Verùm Iustinianus confirmato aliqua ex parte imperio, cōparatoq; satis magno exercitu in Sarracenos mouēs, eorum duci Abimelech (quem Admiratum vocant) tantum terroris incussit, vt vltrò pacē petierit, atq; Africam restituerit. Sunt qui scribāt, pacem in decennium his concessam, hac conditione tamen, vt mille nummos aureos, seruum vnū ex gente sua equo insidentē Romano imperatori singulis diebus penderēt.

Ioannes itaq; vir singularis religionis, & mansuetudinis, vno omniū cōsensu pontifex creatus in ecclesia Saluatoris, quæ Constantiniana appellatur ad Lateranum, ea ratione, qua Leo secundus consecratur à tribus episcopis, Ostiensi, Portuensi & Veliterno: quem quidem morem posteri deinceps tenuēre. Huius pontificatum celebrem eius fecēre, & Felix Flauiani patruus, vir tantæ integritatis & doctrinæ, vt Condiperthus Arithpetri filius Longobardorum rex, ei baculum argento, & auro insignitum virtutis gratia dono dederit: & Ioānes Bergomatum episcopus, cui ob sanctitatem, & doctrinam reges etiam, & principes honoris gratia assurgere consueuerant. Ioannes autem, & anteà, & in pontificatu valetudinarius, cum libellum de pallij dignitate composuisset, pontificatus sui anno primo moritur, sepeliturq; ad sanctum Petrum iiij. nonas Augusti. Eius in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus xix.

CONON I.

85. Pont.

Onon Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanæ ecclesiæ militans, ex presbytero pōtifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiscopum, exercitus verò Theodorum presbyterum in Ioannis demortui locum sufficere conarentur, tandem post longam altercationē in hanc sententiam venēre omnes nutu diuino impulsi, vt Cononem eligerent, virum certè tanto principatu dignū, si animi dotes, si corporis inspicimus. Erat enim moribus, literatura, pietate, religione, dignitatis specie insignis, quem nōnulli angelicum ob venerandam caniciem, & dignitatē formæ appellarunt: animi simplicis & integri, modestiæ & iustitiæ singularis, constantiæ & prudentiæ pluquā humanæ semper est habitus. Hanc ob rem è vestigio omnes, ad quos pertinebat, cum confirmarūt cum maxima acclamatione laudū suarum. Idem fecit Theodorus Exarchus Rauennas, cui quidem in magistratu mortuo, non ita multò pòst Ioannes Platina in Exarchatu successit: hunc ego crediderim dedisse nomē meo natali solo, quod Platina appellatur, in agro Cremonēsi positum. Nā cum inter Exarchos, & Longobardos, reges frequentia bella committerētur, haud dissonum verò fit, cum ille locus propè medius inter Rauennam, & Papiam sit,

Platina in agro Cremonensi.

quarum altera Longobardorum, altera Exarchi sedes haberentur, ibidem aliquando vel pugnatum esse, vel castra habita: quibus ex rebus locis ipsis plerunque nomina indita legimus: vt in eodem agro Vitellianam, oppidum à Vitellianis castris, & vicum Bebrignanum non longè à Bebriaco Othonis clade insignem videmus. Ad Cononem redeo, qui post initum pontificatum statim in valetudinem incidit: vnde Paschalis * archipresbyter, ac thesauri pontificij dispensator regnandi cupidus, Ioannem Exarchum pecunia sollicitat, vt eius suffragijs post mortem Cononis pōtificatus sibi decernatur. Accepit pecuniam Exarchus: quamquam nihil eorum, quæ promiserat, deinceps præstiterit. Non erat certè alio præmio quàm frustratione dignus, homo auarus, & imperandi cupidus, qui thesaurum ecclesiæ, quem mandato Cononis, tum in eleemosynas pauperum, tum in restitutionem templorum erogare debuerat, in largitionem effuderit: quo nihil potest esse in viro præsertim ecclesiastico, detestabilius. Hoc non fecisset Gubertus episcopus Britannus, vir ea tempestate doctrina, & integritate vitæ insignis: non Leodegarius martyr episcopus Augustodonensis, qui Theodorici Francorum regis iussu interfectus est, quòd eum persæpe tyrannidis argueret. Non Audoënus Rhotomagēsis archiepiscopus, doctrina, & sanctitate nulli secundus. Hi enim non in ambitione & auaritia, sed in Deo, & doctrina spē omnem suam collocarunt: vnde posteà condignam, cum apud Deum, tum apud homines accepêre mercedem felicitatis æternæ, ac gloriæ. Moritur autem Conon pontificatus sui mense vndecimo, die tertio, sepeliturque ad sanctum Petrum vndecimo calendas Octobris. Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus tribus viginti.

Aliàs archidiaconus.
Paschalis pecunia sollicitat pro pontificatu.

SERGIVS I.

SErgius natione Syrus, patria Antiochenus, patre Tiberio, Adeodati pontificis tempore Romam veniens, in clerum Romanum asciscitur. Deinde verò ob eius doctrinā, & diligentiam circa mysteria, ac rem diuinam, per ordines conscendens, sanctæ Susannæ ad duas domos presbyter cum titulo eius loci creatur. Frequentare tum magis atque magis cœmeteria cœpit, eisdemque in locis solennia celebrare, qua ex re tantum sibi nominis comparauit, vt de functo Conone, in eius locum suffectus sit, nō sine altercatione tamen. Populus enim Romanus bifariam diuisus, hinc Theodorum, hinc Paschalē archidiaconū petebat. Irruperat iam Theodorus cum factione sua interiorem partem episcopatus Lateranēsis: exteriora verò Paschalis occupauerat ab oratorio sancti Siluestri vsque ad basilicam domus Iuliæ, quæ campo imminet. Verū cùm ibi tanta altercatio, & rixa esset, vt de pugna nō ambigeretur, cum alter alteri cessurus nō videretur, nisi vi, & armis pulsus, principes ciuitatis, cleri, militiæq́; Romanę, vnū in locū secedētes, quid maximè fieri oporteret ad tollendam seditionē, cōsultāt. Tandem verò re ipsa discussa, cum neutri eorum qui ob ambitionem tantos motus concitauerant, demandandum pontificatum cēserent, Dei nutu nemine aduersante, Sergiū pōtificē deligunt: eūdemq́; è media turba humeris tollentes, primò in oraculū Cæsarij martyris, mox in Lateranensem episcopatum detulerūt, refractis vi foribus, repulsisq́; his, qui locum occupauerant. At verò Theodorus cognito omniū consensu, Sergium pontificem salutat, & osculatur. Idem fecit Paschalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine, quæ armis circunstrepebat. Hic tamen clanculum Ioannem Platinam Exarchum Rauennatē litteris, nuncijs, & pollicitationibus adeò cōcitauit, vt quę anteà pollicitus erat, largitione corruptus tandem præstaret, vt idem Ioannes Romā confestim veniret nullis præmissis nuntijs, quò negligētes, & incautos opprimeret. Verùm vbi intellexit Sergium omnium consensu pōtificem declaratū, instaretq́;, vt quę Paschalis pollicitus erat, sibi præstarentur, aduersante Sergio quòd tātā largitionē improbaret, donaria quędā ex basilica sustulit. Verùm Paschalis tanti mali causa, magices accusatus, & cōuictus, vt sortilegus archidiaconatu priuatur: in monasteriūq́; pœnitentię causa retruditur: vbi quinquennio post eadem semper per

86. Pont.
Populi diuisio ab electionem.

tinacia vsus, moritur. Interea verò Iustinianus cũ in Deũ, in homines, mira incõstantia vsus, & Sarracenos, & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, à quibus certè plus incommodi accepit, quàm intulit: & Constantinopolim rediẽs, à ciuibus omnibus odio habitus, quod sęuitiam pręfecti vrbis non compescuisset, synodũ habuit, in qua nonnulla approbata sunt, orthodoxæ fidei nequaquã congruentia. Eadem quoque Sergij apocrisarius, qui tum Constantinopoli erat, subscriptione sua stolidè nimium confirmauit. Verùm cùm posteà Romam delata à Sergio exploderentur, qui non vnam, sed duas in Christo naturas tenebat, ac virginem θεοτόκον fuisse, ita percitus Iustinianus, Zachariam prothosphatarium (quem nos principem militiæ dicere possumus) Romam misit, qui Sergium ad se vinctum traheret: quod vbi sensêre milites Exarchatus Italici, raptis properè armis, non solum pontificem à tanta iniuria tutati sunt, verùmetiam parum affuit, quin Zachariam occiderent: quem pontifex ad se confugientem, in cubiculo suo aliquandiu conseruatum, clanculum ad imperatorem remisit.

Agebantur hæc Romæ cum Leontius annuente Callinico patriarcha, plebe Constantinopolitana ad arma excitata, refractis omnibus custodijs vrbis: vnde multi nexi prodiere, Iustinianum imperio deiecit, ac truncis naribus exulatum in Chersonnesum Ponti mittit. Hæc cùm intellexisset Abimelech Sarracenorum admiratus, Africam statim inuadit seditionibus Constantinopolitanorum fretus, eò properè & Leontius copias suas mittit, quę barbarorum impetum retardarent. Verùm non ita multò pòst seditione inter eos orta, Tiberium quendam ciuem Constantinopolitanum imperatorem creant: qui confestim Constantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontium capit, & eodem affectum supplicio, quo Iustinianum diximus, in carcerem conijcit, maiori ludibrio hominem reseruans. Philippum prætereà Nicephori patricij filium, qui ei in adipiscendo imperio fauerat, in exiliũ mittit, quòd æqualibus suis narrauerat se per quietem vidisse aquilam caput suum alis obtegere, veritus ne imperium adolescenti portenderetur. Dum hæc Constantinopoli agerentur, Pipinus Austriæ gubernator, & dux, occupandi regnum Franciæ fundamenta iecit. Cum enim intellexisset Bertarium quendam ignobilem, cuius opera Theodoricus Frãciæ rex plurimum vtebatur, omnibus odio esse, coactis in vnum ingentibus copijs in Galliam traijcit, ac Theodoricum cum Bertario obuium factum, collatis signis fundit, fugatque. Salutem sibi Bertarius fuga quæsiuit. In regnum verò Theodoricus sese recipiens, Pipinum victorem pace sequestra regni gubernatorem & maiorem domus (vt Galli aiunt) efficit. Is autem in Austrasiam rediens, quòd à Germanis, & Sueuis vexari suos intellexerat, superatis hostibus: in Franciam denuo redijt, quod mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius peruenisse cognouerat, eò perueniẽs, & à rege perbenignè susceptus, cum filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem instituisset, in Sueuos, & Germanos iterum rebellantes infesto animo redijt.

At verò Sergius pontifex, relegato Iustiniano pace ac quiete vsus, basilicam Petri ablatis ruderibus, renouatisq; tignis, stillicidijs, ac parietibus, in antiquam formam restituit. Frontispiciũ basilicæ opere vermiculato exornauit, cãdelabra atq; alia templi ornamenta ex auro, & argẽto confecit in eadem basilica, & partẽ dominicę crucis inuenit in capsula ęnea: & beati Leonis corpus vilius vsq; ad tẽpora sua iacens, quàm eius merita requirebãt, honestiore, ac celebratiore loco reposuit. Statuas Apostolorum vetustate exoletas renouauit. Multarum prætereà ecclesiarum, quas commemorare longum esset, ornamẽta collapsa, vel restituit, vel noua de integro fecit. Constituit prætereà vt in fractione dominici corporis, caneretur, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis: vt litaniæ quoquè à sancto Hadriano quotannis dicerentur per vrbem die annunciationis sanctæ genitricis, ac Simonis, instituit: Rauennatibus autem Damianum, Berstuaur dum verò Britannis archiepiscopos dedit. Ecclesiam Aquileiẽsem quintam synodum non omnino approbantem ad sanitatem doctrina, & auctoritate sua tãdem perduxit. Sunt qui scribãt, Lambertum virum sanctissimum, apud Leodiũ ea tempestate martyrium subijsse, quòd Pipinum reprehenderit, qui vxori pellicem

Lambertus episcopus.

cem Elpiadem superinduxerat. Hoc autem facinus ipsius Elpiadis fratrem commisisse, qui posteà morbo pediculari consumptus est. Sunt etiam qui scribant, Sergij virtute, & sanctitate Saxones tum primum fidei nostræ characterem sumpsisse. His tot rebus vir sanctissimus insignis, pontificatus sui anno xiij. mense octauo, die iij. & xx. moritur, in basilica Petri collachrymantibus omnibus præ dolore ob amisum pontificem, communem omnium parentem, magno funere sepelitur vj. idus Septembris. Vacat tum sedes mensem vnum, diebus viginti.

IOANNES VI.

Oannes sextus, natione Græcus, eo tempore pôtificatum inijt, quo Theophylactus Exarchus Italiam petens, primò in Siciliam venit. Quòd vbi sensêre milites Itali, veriti ne quid mali eius aduentus portenderet, quòd superioribus temporibus ferè magis cum pontificibus, quàm cum imperatoribus sensissent, ingressurum vrbem Romam interficere constituerant. Verùm Theophylactus auctoritate Ioannis pontificis defensus, qui sequestrum se inter ducem, & milites fecerat, compositis rebus omnibus Rauennam proficiscitur. Intereà verò Gisulphus Beneuētanus dux militum, & Exarchi discordia fretus, Campaniam inuadit, Soram, & Arpinum occupat, villas incendit, rusticos, & pecora abigit; quibus malis permotus pontifex, legatos ad Gisulphum mittit, qui ei mandent vt omissis Campaniæ, & Hernicorum oppidis, in Samnium reuertatur: quòd si secus fecerit, breui sensurum omnipotentis Dei in se iram. His monitis perterritus Gisulphus, oppida, quæ ceperat, restituens, Beneuentum reuertitur. Captiuos autem omnes quoad per ærarium ecclesiæ sibi licuit, Ioannes redemit ex toto Samnio conquisitos. 87. Pont.

At Iustinianus (quem diximus) à Tiberio in Chersonnesum Ponti relegatum, inde fugiens ad Cacanum Auarum peruenit, à quo primò ita perbenignè susceptus est, vt ei filiam in vxorem spoponderit: verùm posteà pecunia, & muneribus à Tyberio corruptus, hospitem, & generum ei prodere instituerat. Hoc vbi Iustinianus intellexisset, ad Trebellium Bulgarorum regem confugit, à quo etiam non ita multò pòst vi, & armis in imperium restituitur. At verò dum hæc in Europa agerentur, Sarraceni occupata Libia, & Africa, ex Lepta soluentes transmisso Athlantico freto, omnes Hispanias præter Astures, & Cantabros occupant. Hi enim sicuti vltimi fuêre in Hispania, quos Romanum subigeret imperium, vltimi quoque: qui ab eo deficerent; soli postremò, qui Visegothorum à se discuterent iugum: ita nunc demum accepta Christi fide, & religione armis se à perfida Sarracenorum gente constantissimè tutati sunt. Africa igitur, quæ à Belisario primi Iustiniani duce recuperata, centum & septuaginta annis Romano paruit imperio, Sarracenis vnà cum Bætica Hispania (quam nunc granata vocant) tum occupata, eorum moribus, & legibus iam septingentis, & quadraginta annis obtemperat, cum maxima Christiani nominis ignominia: etsi Hispani, qui iactare ingenium, & fortitudinem solent, nequeant tantam labem ab Europa propellere. Sunt qui scribant, Bedam, qui eisdem temporibus fuit, hanc calamitatem litteris ad principes Christiani nominis, scriptis lamentatum fuisse, quò bellum in hostes Dei atque hominum susciperent. Beda enim præter Græcæ, atque Latinæ linguæ doctrinam, quam non mediocriter tenebat, ob religionem etiam, atque modestiam, Venerabilis cognomentum adeptus est. Scripsit enim multa in Actus apostolorum, in Lucam. Edidit & librum de temporibus, & homilias plerasque, quibus multùm Gallici sacerdotes vtuntur. Strabo quoque, & Haymo viri doctissimi, Bedæ fratres sunt habiti: quorum alter plerasq; homilias eleganti sermone cōposuit, alter verò genesim cōmentatus est.

Sarraceni occupata Lybia & Africa Hispanias occupant.

Beda venerabilis.

Strabo & Haymo Bedæ fratres.

At Ioannes pontifex restituta basilica sancti Andreæ in Vaticano, sanctoq; tecto diui Marci, atque ornato altari principis apostolorum Petri, ductis columnis dextra, læuaq;, moritur pontificatus sui anno iij. mense iij. martyrio vt quidā volunt. Sed à quo martyrium passus sit, non satis cōstat. Sepultum ad catacumbas S. Sebastia. via Appia quidam affirmant. Eius ex morte vacat tum sedes mensem vnum, dies vndeviginti.

IOANNES VII.

88. Pont. IOannes septimus, natione Græcus, patre Platone. Eo tempore pontificatũ inijt, quo Iustinianus Constantinopolim reuersus, Tiberium, & Leontium, à quo fuerat imperio deiectus, spectãte populo interfici iussit. Multos præterea ex inimicis è medio sustulit vario genere mortis, plerosq; in carcerẽ coniecit: quorum de numero quotidie aliquem supplicio afficiebat, cum nares emungẽdo illatæ iniuriæ reminiscebatur. Præterea verò Callinicum patriarcham Constantinopolitanum confossum oculos, Romam exulatum misit: Cyrumque abbatem, cuius munificentia in Ponto vixerat, in locum Callinici patriarcham sufficit.

Eadem verò stultitia vexatus, qua fuerat ante amissum imperium Sergio põtifice, duos metropolitanos Romã misit, qui Ioannẽ adhortarentur, vt habita synodo, quæ de homusio crederent orientales, eadem vera etiã occidentales affirmarent, prępositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines autẽ re infecta ad imperatorem põtifex remisit, neq; tamẽ (vt par erat) errores male de Deo opinantium emẽdauit censuris, & interdictis, quemadmodum constantẽ pontificem decuisset. Sunt qui scribant (sine auctore tamen) Arithpertũ Longobardorum regem religione motũ, donasse alpes Gottias beato Petro: & quicquid à Taurinis, & Medullis Genuã vsque, Ligusticamq; protenditur. Alij autem affirmant donationem ipsam ab Arithperto confirmatam fuisse: Verùm cũ de donatione nil certi habeatur, paleamq; pontificij iuris periti appellant, quòd sine frumẽto sit, nihilq; Cõstantinianæ elegantiæ, ac dignitatis habeat, quomodo de cõfirmatione constabit? Ad Ioannẽ pontificem redeo, virum certè multę eloquẽtię, & sanctitatis, qui in basilica Petri oratorium (ita enim appellant locũ orãdi) in honorẽ Dei genitricis extruxit, cuius parietes vermiculato opere intecti, dextera, læuaq; quorundam sanctorum patrum vultus ostendebant. Basilicã præterea sanctæ Eugeniæ restituit, iampridem vetustate collapsam. Cœmeteria quoq; sanctorũ martyrum, Marcellini, Marci, Damasiq; põtificis exornauit. Postremò verò multas Basilicas pictura, & statuis sanctorum cultiores reddidit. Has autem qui cernebant, ipsum pontificem intueri videbantur, vnde exẽplaria grauitatis, & dignitatis pictores, ac statuarij sumpserant. Moritur autem Ioannes secundo pontificatus sui anno, mense septimo, die xvij, sepeliturq; in basilica Petri ante altare Dei genitricis quod ipse extruxerat, quintodecimo calendas Nouembris. Eius autem in morte tribus mensibus sedes vacat.

SISINNIVS I.

89. Pont. SIsinnius, vel (vt alij volunt) Zosimus, natione Syrus, patre Ioanne, xx. tãtùm diebus in pontificatu vixit, quo quidem tẽpore ferunt S. Benedicti corpus è monte Casino furto sublatum, propter solicitudinem loci, & in Galliam translatum fuisse. Sisinnius autem licet podagra, & chiragra ita laboraret, vt neque ambulare, neque cibum capere possit, tamen ita vrbis Romæ, & reipub. Christianæ curam gessit, vt nil prætermiserit, & ante pontificatum, & in ipso magistratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam omnem parabat, qua & mœnia vrbis, & templa vetustate collapsa, in meliorem formam restitueret, celebrationaque redderet. Verùm subita morte correptus in basilica Petri sepelitur octauo idus Nouembris. Vacat tum sedes mensem vnum, & dies decem & octo.

CONSTANTINVS I.

90. Pont. COnstantinus natione Syrus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum inijt, quo Romæ triennio fame laboratum est: quia quidem inuicta omnes, tum vel maximè pauperes luuit, vt Constantinum cælitus missum homines arbitrarentur. Interea verò Iustinianus odio pontificij nominis Mauritium patritij ordinis virum, & Heliam Spatharium in Chersonesum, vbi exulauerat, cũ classe mittit, qui omnes pubertatẽ supergressos occiderent. Fecêre mandata præfecti classis, vt rabiem imperatoris explerent. Et ne in homine solũ crudelitatem

Iustinian. Imperat.

delitatem fuisse existimes, tantæ ingratitudinis fuit, vt Trebellium regem, cuius
ope, & copijs in imperium restitutus fuerat, cum Thracibus contẽdentem, de im
prouiso hostili manu adortus sit: quem certè Trebellius nõ modò sustinuit, ve
rumetiã cum detrimento repulit. De pristina vita ob calamitates, quas perpessus
fuerat Iustinianus, nil immutauerat, præter hoc tantum, quod sedem apostolicã
contrà atque antea consueuerat, veneratione deinceps obseruauit, tutatusque
est. Nam cum Felix archiepiscopus Rauennas ordines à Romano pontifice acce
pisset, cogereturq; de more formulã obtemperandi scripto, & pecuniam Romã
mittere, neque id præ arrogantia faceret, Iustinianus recognita Theodorum pa-
tricium classis præfectum statim admonet, vt primo quoque tempore ex Sicilia
in Rauennates moueat. Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauenna-
tes prælio superatos, maximis affecit cladibus, & Felicem cathenis vinctum Cõ-
stantinopolim misit, quem postcà Iustinianus in Pontum relegauit, orbatum
prius luminibus æneo vase concauo, ac quidem candẽte diu inspecto. Inde enim
pyramis ignea exit, quæ facilimè oculorum aciem perstringit, & obcæcat. Nequa
quam tamen hanc sæuitiam Constantinus probauit: redigere enim hominem
ad sanitatem volebat, non tantis malis affici.

Interea verò cùm hæc à Pontifice, & imperatore agerentur, Arisprandus reg-
num auitum repetens, auxilio Bauarorum fretus, in Italiam descendes, collatis
signis cum Arithperto dimicat & vincit: regnoque Longobardorum potitur,
Arithperto ipso dum trepidè nimium aufugit, in rapido flumine submerso. Ve-
rùm Arisprandus non ita multò pòst moriens, Luithprandum filium regni suc
cessorem approbantibus omnibus reliquit.

Iustinianus autem videndi Constantini Pontificis admodum studiosus, ho-
minem rogat, vt ad se proficiscatur, pręmissa classe quò tutius nauigaret. Appro-
pinquanti autem vrbi regiæ Constantino Tiberius Iustiniani filius cũ regio co-
mitatu, & Cyrus patriarcha cum omni clero honoris causa ad octauũ lapidem
obuiam prodeunt, eumque Camelanto pontificali amictu indutum, solenni *Cyrus patriarcha.*
pompa vrbem ingressi, in regiã perduxêre. Inde verò Nicomediam proficiscens, *Camelantum.*
quò venturus & imperator Nicæa erat non secus quàm Constantinopoli à Ni-
comediensibus suscipitur. Iustinianus autem non ita multò pòst vrbem ingres-
sus non solùm pontificem amplectitur, verumetiam eius pedes venerationis
causa exosculatur. Cùm verò sequentibus diebus multa inter se collocuti fuis-
sent, confirmassetque Iustinianus pontificum decreta, Constantinus abiens ho-
minem adhortatur, ne in Philippicum in Chersonneso exulantem grauius ali-
quid decerneret, veritus ne aliquid mali oriretur, quod Philippicum magni ani
mi esse, & consilij virum intellexerat. Verùm Iustinianus consilio pontificis be-
ne monentis nequaquam obtemperans, classem in pontum mittit eo animo, vt
Philippicum interficeret: qui quidem deficientibus ad se militibus, eadem clas-
se vsus, duodecimo ab vrbe Constantinopoli milliario, cum Iustiniano, & Tibe
rio dimicans, eos vincit, & interficit, imperioque statim omnium consensu po-
titur. Deinde verò Cyro patriarcha in pontum relegato, quòd bene cũ pontifice
Romano sentiret, in eius locum Ioannem monachum hæresiarchã sufficit. Cu-
ius quidem dogmata statim Romam misit, mandauitque vt omniũ cõsensu ap-
probarentur. At Constantinus habita synodo, non modò Philippici, & Ioannis
monachi opiniones improbat, verumetiam decernit, vt sanctorũ patrum imagi *Imagines*
nes, qui sex concilijs ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri de- *sanctorum*
pingerentur, cũ intellexisset eas à Philippico è parietibus sanctæ Sophiæ ignomi *patrũ de-*
nię causa abrasas fuisse. Pręterea verò idem pontifex cõstituit, ne imperatoris hę- *pingi in pa*
retici nomẽ publicis scriptis, aut priuatis in ære, argento, plumbóue reciperetur. *rietibus.*
At Anastasius cognomẽto Arthemius, sumptis armis Philippicum imperio de- *Imperator*
iecit, anno primo, & mense imperij vj. eumq; captũ oculis priuauit. Litteras præ- *hæreticus.*
tereà ad Constantinum pontificẽ mittit, quibus se catholicæ fidei, ac sextæ syno-
di acerrimum defensorem futurũ pollicetur. Verùm hic quoque triennio pòst à
militibus spretus, imperio deijcitur, cogiturq; à Theodosio, qui in eis locum suf-
fectus est, sacros ordines recipere, ne ei sacris initiato amplius redire ad imperiũ
liceat.

liceat. Theodosius autem catholicus imperator statim imagines sanctorum patrũ (vt diximus) à Philippico demolitas, restitui pristino in loco mandauit. Felix verò (quem diximus) in Pontum à Iustiniano relegatum, à pristina hæresi discedẽs, in patriam reuertitur, ac sedem, vnde pulsus fuerat, repetit. Declaratũ est etiam eodem tempore, Ticinensem episcopum Romanæ sedi tantùm, non etiam Mediolanensi archiepiscopo obtemperare debere. Ea enim de re magna, & diuturna inter vtrunque antistitem contentio fuerat. Sunt qui scribant, duos reges Saxonum hoc eodem tempore Romam voti, & religionis causa venisse, mortuosque ibidem esse peste vt arbitror. Post hos verò non ita multò pòst moritur Cõstãtinus, vij. pontificatus sui anno, die xx. ac in basilica Petri sepelitur iij. idus Februarij. Sedes autem huius in morte mensem vnum & dies xl. tum vacat.

Ticinensis episcopus cui vrbi temperet decretum.

ANNOTAT.

Primus omnium Romanorum pontificum imperatori Græco Philippico, qui Iustiniano iuniore Orthodoxo principe occiso, imperium inuaserat, in os resistere palàm ausus fuit Constantinus Papa. Imperator enim in Iconomachiæ hæresim lapsus sanctas imagines vbique tollendas esse etiam Romano pontifici iusserat, quod ille facere constantissimè recusauit. Leoni verò III. Augusto similia iubenti, Gregorius, qui Constantino successit, maiora ausus, Italicum imperium, quod de Longobardis supererat, iure eripuit anno Domini DCCXXIX. Gregorius deinde III quem secundus moriens successorem reliquit, orientalibus destitutus auxilijs, primus ad Francorum opes longè latéq; patentes confugit, & ab ipsorum duce Carolo Martello, Pipini posteà regis patre auxilia contra Longobardos Romam vexantes implorauit. Quæ res semel incepta cum Longobardici regni excidio finita est. Ex anastasio S. R. E. bibliothecario, in supradictorum pontificum vitis, Paulo Diacono libr 6. cap. 11. & 13 histor Longobardiæ, Annonio, qui ex Ademaro monacho de rebus gestis Francorum scripsit libr. 4. cap 57. item annalibus Constantinopolitanis, qui sub Eutropij nomine circunferuntur lib. 21. Quorum auctor fuit Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus, qui ante annos 70. vixit, eosq; Anastasius bibliothecarius è Græco in Latinum vertit.

90 Pont.

GREGORIVS II.

GRegorius secundus patria Romanus, patre Marcello, sub Sergio pontifice sacris initiatus, sacellis, & bibliothecæ præfuit, tantæ fidei & integritatis est habitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Cõstantinopolim cum Constantino pontifice proficiscitur: vbi cũm acriter disceptaretur quibusdam de rebus ad fidem pertinentibus, ita acutè respõdit, vt omnibus ingenij sui, & doctrinæ admirationem iniiceret, tantę enim eruditionis, & facundiæ erat, vt facilè conuinceret malè de fide nostra opinantes. Inito autem põtificatu, & mœnia vrbis aliqua ex parte vetustate collapsa instaurat, & trabes basilicæ principis apostolorum, Laurentijque martyris extra muros, annositate quassas restituit, resartis tectis ac parietibus, introductisque de more aquis, compaginatis fistulis iamdudum vetustate, & hominum incuria vitiatis. Alias quoquè ecclesias restituit, muneribusque tum aureis, tum argenteis exornauit: quas quidem enumerare longum esset. Non reticebo tamen, restitutum esse ab eo monasterium via Ostiensi positum, non longè à basilica Pauli, cuius ruinas adhuc cernimus. Restitutumque etiam monasterium beati Andreæ, quòd Barbarę nuncupatur, ibique dispositos monachos, qui die, ac noctu laudes Deo canerent. Huius prætereà hæc peculiaris laus est, quòd eius opera Germani ad fidem nostram conuersi sunt, misso eò Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret proposita veritatis luce. Ipsorum autem Germanorum magnam partem Romam venientem, suis manibus vir sanctus baptizauit. Impulit item sua auctoritate Luithprandum, primò quidem recusantem, Arithperti donationem (de qua anteà diximus) confirmare: qui quidem Luithprandus principio regni sui, & Balonariæ magnam partem occupat, & Rauennam obsidet, ac capit. Eiusdem tẽporibus Tiberis adeò in immẽsum creuit, vrbem porta Flaminia influens, vt & via Lata hominis magnitudinem aqua ferè æquaret, & à ponte Miluio vsque ad gradus sancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hæc illuuies diebus septem cum maximo ciuium damno, & detrimento, euersis domibus, ac erutis arboribus, satisq;. Luna quoque ecclipsim tum passa, vsq; ad mediam noctem colorem sanguineum præ se tulit. Dedit & signa futuri mali cometes, extensa ad septentrionem cauda. Gregorius autem quò summi Dei iram à ceruicibus Christianorum

Germani ad fidem conuersi.

aucr-

auerteret, frequentes supplicatiões vrbe tota facit. Dũ hæc Romæ à põtifice agerẽtur, nunciatum est Longobardos Beneuentano duce arcem Cumanam insidijs occupasse: qua ex re Gregorius vehementer commotus, Lõgobardos admonet, vt arcẽ prẹter fœdera pacis, fraude occupatã reddant, aliter eos breui indignationẽ omnipotẽtis Dei sensuros: cũ hostes sæpius moniti, res repetitas nõ redderẽt, Neapolitanos põtifex adhortatur proposito præmio, præmissisq; etiam quibusdam militibus Romanis, vt arcem vi occupent. Hi verò mandata strenuè facientes, Theodoro subdiacono hanc rem curante arcem recipiunt, cæsisq; trecẽtis ex his, qui in præsidio erant, ad quingentos viuos capiunt, ac Neapolim perducũt, vbi statim militibus præmia reddita sunt. Pace itaq; foris parta, Gregorius reparandis locis sacris animum adijcit, Basilicam namq; sanctę crucis in Hierusalem iampridem destitutã restituit, porticus circũquaq; positas instaurat fornicibus, & tectis. Oratorium Susannæ in monte Cælio, à fundamentis extruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Christi martyris dedicauit, eoq; loci monasterium extruxit, additis suburbanis, & rusticis prædijs ad monachorũ vsum & commoditatem.

Sarraceni autem discordia Christianorum freti, ex Lepta Africæ in Hispaniam traijcientes, prouinciam omnẽ præter Bęticam à suis iam anteà possessam depopulantes, ad Aquitaniã vsque cũ coniugibus, & liberis peruenêre, eam quoque prouinciam occupaturi. Erat tum Carolus Martellus Pipini ducis filius magno apud omnes in pretio, duos enim filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum, & Carolum Martellum, qui posteà solus hoc quoque mortuo regnum Franciæ obtinuit, multis tamen aduersantibus: maximè verò Eudone Aquitaniæ duce, & Chilperico rege, quem Franci quidam post Theodoricum æmulatione moti regem constituerant. Verùm Carolus Martellus trãsmisso Sequana fluuio, in Aurelianos mouẽs, vno impetu hostes fundit, fugatq; ac regno Frãciæ solus potitur. Rhenum deinde traijciens, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno suo adijcit. Verùm cũ intellexisset Sarracenos ab Eudone in Galliam euocatos, magnis itineribus in hostem proficiscitur: pugnandiq; potestatẽ facit, & vincit non lõgè à Turonum finibus. In eo autem prẹlio scribũt historici ad trecenta & lx. millia Sarracenorum cecidisse: ex Francis verò mille tãtummodo centum, & quinquaginta desideratos. Sunt tamen, qui scribant, Eudonem tãto periculo motũ, postremò cum Carolo sensisse. Hac itaq; ratione Sarraceni beneficio Caroli à ceruicibus Hispanorum, & Gallorum pulsi, rabiẽ omnem, & indignationem ex tanta clade conceptam, in Constantinopolitanos vertẽre: vrbẽ enim terra mariq; triennio obsidẽt. Verùm cũ fame, frigore, peste, bello, postremò magna incommoda patęrentur, obsidionem soluentes, ad sua quiq; rediêre. Ex Constantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peste cõsumpta tradũtur. In Italia verò Longobardi duce Luithprando, Rauennã diu obsessam, tãdẽ capiunt, & diripiũt: inde Ticinum, auferentes quicquid præclarum in vrbe erat, vnde crediderim tum equum illum æneum viro insidente, Papiam aduectũ, quẽ accolæ Regis solẽ vocãt. Sed ita fit, in rebus humanis vicissitudo est. Quod enim Theodoricus, alijq; reges Gotthorum, atq; deinceps Exarchi Rauennates Roma Rauennam detulerant, id posteà in varia loca disiectum est.

Interim verò Romæ à quibusdam seditiosis in pontificem coniuratur, principibus coniurationis Basilio, Iordane cartulario, Ioanne subdiacono cognomẽto Lurion, Marino spathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tũ prę-erat. Verùm dilata in aliud tempus res ẹst, quòd Marinũ imperator reuocauerat. Tentare & Paulum Exarchum coniurati cœpêre, quo quidem duce in tãta re vti volebant. Sed Romanus populus re ipsa tandem patefacta, arma capit, Ioannem & Lurionem interficit, reliquosq; coniuratos dissipat. Basiliũ monasterio inclu dit: vbi & vitã finiuit. Paulus antẽ vehemẽter pontifici infensus, quòd ab eo prohiberetur, quò minus noua vectigalia exigeret, clàm, & apertè mandato imperatoris viri sanctissimi mortem quęrere, sed Romani & Lõgobardi sumptis armis, quò minus id fieret, prohibuêre. Tum verò Leo tertius imperator, cũ apertè inuehi in pontificem nõ posset, edictũ proponit, vt omnes qui sub imperio Roma

Martellus.

no essent, sanctorum omnium, martyrum, & angelorũ statuas, atque imagines è templis abraderent, & auferrent, tollendæ (vt ipse dicebat) idololatriæ causa: qui verò secus fecisset, eum septo hoste publico habiturum. Gregorius autem tantæ impietati nõ modò nõ obtemperat, verumetiã omnes catholicos admonet, ne in tãtum errorem timore, vel edicto principis vllo modo dilabãtur. Qua cohortatione adeò certè animati sunt Italiæ populi, vt paulum abfuerit, quin sibi aliũ imperatorem deligerẽt. Quò minus autem id fieret, auctoritate sua obstare Gregorius annixus est. Rauennæ tamẽ tanta seditio orta est, cùm alij imperatori, alij põtifici obtemperandũ dicerent, vt in ipso tumultu Paulus Exarchus cum filio occideretur. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuch⁹, qui pollicitationibus, & donis Lõgobardos à beneuolentia, & societate Romani pontificis separaret. Verùm cùm id frustra quæreretur, rem toties tentatam ad tẽpus omisit, vnde pontifex tanta molestia liberatus, loca pauperum, & basilicas inuisere cœpit, eaq; restituere, quæ ob vetustatem, & incuriam, ruinam minabãtur. Pacem præterea inter regem Longobardorum, & duces Spoletinum, ac Beneuẽtanũ composuit. Hos enim rex ipse opprimere instituerat, cuius animum adeò põtifex ad mãsuetudinẽ redegit, interposita Saluatoris nostri auctoritate, vt omisso bello, armillas, baltheũ, ensem, ac reliqua arma templo principis apostolorũ offerret: cũ exercitu enim vsq; ad Vaticanum peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cum pontifice locuturus. Leo autem imperator phanatico spiritu iterum incitatus, omnibus mãdat, vt simulacra, vel lignea, vel ænea, vel marmorea ad se deferãt, & delata statim incendit, non deferentes verò capit, & obtruncat. Germanũ patriarcham id porissimùm improbantem, in exiliũ mittit, in eiusq; locũ Anastasium malè sentientem sufficit, quẽ posteà Gregorius synodo habita priuauit, & ab officio diuino semouit, nisi ad catholicam fidem reuerteretur. Sępius pręterea, vt sanctissimum virũ decuit, litteris imperatorẽ admonuit, vt omissis quorũdam improborum erroribus, veram tandem amplecteretur fidem: & abolere sanctorum imagines desineret, quorũ memoria, & exemplari ad virtutẽ & imitationem excitarentur homines. Sunt qui scribãt, Bonifacium huius pontificis temporè Britannia Romam venisse, & ex monacho ob eius sanctitatẽ episcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos prædicatione, & exemplo Germanos in fide missum, quod quidẽ ita egregiè fecit, vt Magũtinus episcopus creari meruerit: in Frisiam deinde proficiscens cum verbum Dei elegãtissimè prædicaret, ab hostibus Christiani nominis occiditur. Ferunt & sanctũ Egidium natione Gręcum, exemplo, & miraculis insignem tum habitum fuisse, & Petronacem ciuem Brixianum ex voto basilicam beati Benedicti propè derelictam, sua impẽsa restituisse. At Gregorius qui suo exemplo omnes ad virtutem, & sanctitatẽ incitabat, pontificatus sui anno sextodecimo, mẽse nono, die vndecimo moritur, sepeliturq; ad basilicã Petri, tertio idus Februarij. eius in morte episcopatus tum vacat dies quinq; & xxx. Centum autem & viij. ac xl. episcopos toto suo pontificatu creasse dicitur.

Seditio Rauennæ propter imperatorem & pontificem

Germanus patriarcha in exilium mittitur.

GREGORIVS III.

92. Pont.

Gregorius tertius, natione Syrus, patre Ioanne, anno domini septingentesimo quinquagesimonono omnium consensu põtificatum inijt. Fuit autem vir singularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, Græca atque Latina lingua eruditus, mentem diuinæ scripturæ ita callens, vt nemo tum disertior prædicatione, atq; interpretatione rerum occultarũ & ad mirabilium haberetur. Prętereа verò, ne verbo tãtum & cohortatione populos mouisse arbitreris, omnia, quę exẽplo mouere possunt, ita assiduè obibat, vt iudicare difficile sit promptiórne lingua quàm opere habendus esset. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defensor fuit, vt ob eam rẽ maximorũ principũ graues simultates & inimicitias susceperit, non armis, non potentia, nõ minis cuiuspiam ègradu cõstãtiæ suæ deiectus. Tãtæ postremò humanitatis fuit, vt & pauperes mira charitate cõplecteretur, ac eleemosynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nex⁹ solueret, viduas & pupillos, quò minùs à potẽtibus circũuenirẽtur, tutaretur adeò, vt ferè omniũ

parens ac pastor meritò vocaretur. Hic statim vbi pontificatum iniit, cleri Romani cōsensu Leonem tertium imperatorem Cōstantinopolitanum, imperio simul & cōmunione fidelium priuat, quod sanctas imagines è sacris ædibus abrasisset, & statuas demolitus esset, quodque etiam de homusio malè sentiret. Interim verò cum Luithprandus Longobardorum rex cupiditate imperandi motus, vrbem Romam obsideret, captis circunquaque oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terrestri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem statim mittit, qui hominē rogarent, vt primo quoque tempore laboranti Romæ & ecclesiæ auxilium ferret. Cōsueuerant autem pōtifices Romani, si quid mali ab externo hoste immineret, auxilia ab imperatore Constantinopolitano petere. Quod facere Gregorius substitit, cum ob easdē causas, quas paulò antè cōmemoraui, tum vel maximè quòd vrbem regiam ægrè Leo à Sarracenis tutaretur, nedum alios defenderet: His itaq; rationibus accidit, vt tunc primum tutela ecclesiæ ab imperatoribus Constantinopolitanis ad alios translata sit. Carolus autem rogatu Gregorij patrocinium ecclesiæ suscipiens, Luithprandum regem amicum & compatrem rogat, vrbémne obsideat, ac pontificémne vexet, hac re nil sibi fieri molestius quicquam aut grauius posse. Obtemperat Carolo Luithprandus, atque vrbem obsidione soluit.

Leo tertius imperator a Gregorio & communione fidelium priuatur.

Nam inito iam antea inter se fœdere, Carolus Pipinum filium in Cisalpinam Galliam ad Luithprādum miserat, vt ei capillum de more sacrorum succideret, vnde compatres more Christiano inuicem facti sunt, quod est quoddam affinitatis vinculum. Remiserat puerum ad parētes Luithprādus multis ac maximis donatū muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones versus, eos vicapit, & pre modestia socios appellat, Frisones idololatras opprimit: Lugdunū, Arelate, Massiliam de Vesogothis occupat, qui Athimum Sarracenorum regē in auxilium vocāt. Is itaq; cum magno exercitu Rhodanū traijciens, Auinionē vi capit, opportunitate loci pro arce vsurus. At Carolus re cognita, eò properè cū exercitu mouit, & Auinionē recuperat, interfectis Sarracenis omnib⁹, qui in præsidio erāt. Inde Narbonam proficiscitur, quò aufugisse Athimū cognouerat. Ab obsidione Narbonę discedens, quòd Amoreum alterum ex Sarracenis Hispaniæ regem, venire in auxilium Athimi cū magno exercitu intellexerat, haud procul inde in vallē Corbariam descendit: vbi inerat planities ad dimicādū aptissima. Amoreus autē arbitratus Carolum desperatione rerum in fugā versum, in vallē ingreditur, statimq; pugnandi copiā facit. Non detrectat certamen Carolus, licet hostium numerus propè infinitus esset. Tādē verò vbi acriter aliquādo vtrinque pugnatū esset, cadente autem in primis aciebus Amoreo, funduntur hostes fugāturque: quorum pars magna in proximis paludibus & stagnis quò confugerāt, oppressa est. Athimus verò fortè fortuna nauigium nactus, inde in Hispaniā vlteriorē fugiens, omnes insulas, quas adijt, desperatione rerum ferro ac flamma vastat. Eodē fermè tempore beati Augustini corpus, quod antea ducētis & quinquaginta annis ab Hyppone in Sardiniam translatum fuerat, cum Vādali prędabundi Africam vastarent, diligentia Luithprandi ex insula ipsa Papiam delatū est, & egregio in loco reconditum. At Sarraceni his cladibus domiti, intra Pyreneum se deinceps continēt, vnde Vesogothi omnes, qui citeriorem Hispaniā & partē Gallię occupauerāt, auxilio carentes, in potestatem Caroli deuenêre, atque ita Gotthi, qui trecentis propè annis imperauerāt, funditùs deleti sunt pręter paucos, quos Barchinonēses ab interitu liberarūt. Sunt qui scribant, Luithprandum copias auxiliares in tanto bello Carolo misisse, atque ita rebus bene gestis suos omnes onustos præda domum redijsse.

Augustini corpus Papiam delatum est.

Interim verò Gregorius pontifex nequaquam ocio & pace abutens, ad exornandas ecclesias animum adijcit. Nam & altare beati Petri sex columnis onychinis augustiùs reddidit, dextra ac læua positis ad Philopareas vetustate ferè cōminutas. Stabant in his columnis trabes argēto delibutæ. In trabibus verò ęquis spatijs Saluatoris & apostolorum simulacra distinxit. Struxit & oratorium in eadē basilica, in quo de reliquijs ferè sanctorum omniū recōdidit, celebrariq; eo loci quotidie mādauit, atq; in canone celebritatis hęc verba addidit, marboribus cir-

cunquaque positis insculpta. Quorũ solennitas in conspectu tuæ maiestatis celebratur domine Deus noster toto in orbe terrarum, & cętera. Quibus verbis nunc sacerdotes in secretis nõ vtuntur. Prætereà verò huic basilicæ multa argentea vasa donauit, eius quoq; iussu & impensa aurea Dei genitricis imago Saluatorẽ amplectens, extructa est, & in basilica sanctæ Mariæ ad Præsepe collocata. Restituit etiam tectum sancti Chrysogoni, eoq; in loco monachos collocauit, qui rẽ sacrã quotidie celebrarent. His addidit & fundos vnde viuerent. Monasteria quoque multa partim restituit, partim verò à fundamẽtis extruxit, addita regula, qua monachi integrè & sanctè viuerẽt. Instaurauit & mœnia vrbis, magna ex parte vetustate collapsa. Idem etiam Cẽtum cellis fecit iam propè desertis propter collapsa mœnia. Instituit prætereà, vt ferè sinẽ interuallo & à presbyteris hebdomadarijs & à monachis in ecclesia sancti Petri diuina officia celebrarẽtur: vnde apparet, & monachorum & presbyterorum secularium domicilia multis in locis contigua fuisse, qui ęmulatione moti, Deo quã diligentissimè seruiebant. Gregorius verò bene de Deo & hominibus meritus, anno pontificatus sui decimo, mẽse octauo, die quarto & vigesimo moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto calẽdas Decembris, collachrymantibus omnibus tãquam communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodo tum vacat.

ZACHARIAS I.

93. Pont.

Zacharias natione Græcus, ex patre Polycronio, inter optimos pontifices annumeratur. Fuit enim vir mitissimi ingenij, miręq; suauitatis & gratiæ, omni virtute præditus, cleri ac populi Romani amator: ad iram tardus, ad misericordiam & clementiam promptissimus, nulli malum pro malo reddens, sed ad imitationem Saluatoris malum in bono vincens: & adeo quidẽ, vt quos habuerit æmulos & inimicos, & eosdem posteà inito pontificatu honoribus & præmijs affecerit. Cum autem initio pontificatus sui ardentem bellis Italiam offendisset, legatos de pace componenda statim ad Luithprandum Longobardorum regem misit, persequentem bello Transmundum Spoletinum ducẽ. Verùm cum à legatis ea de re nil fieret, ipse comitante clero Romano in Sabinos proficiscitur. Ferunt autem octauo milliario à Narnia regem põtifici honoris causa obuiam factum, ex equo descendisse, ac pedibus virum sanctissimum in vrbem comitatum fuisse. Qui sequẽti die inter Missarum solennia orationẽ publicè habuit, & quidem elegantem, qua ostẽdit, quid maximè regem Christianũ deceret, siue pacem, seu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, vt statim arbitrium omne componendę pacis ei commiserit. Iã verò Transmundũ ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiusq; locum Agrãdum nepotem suum suffecerat. Accipitur tamen in gratiã Transmundus rogatu pontificis: & ex duce in clericatum assumitur. Reddũtur item Romanis oppida sua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid à Longobardis triginta iã annis in Etruria occupatum fuerat. Redduntur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiam humanitate põtifex vsus est: adhibito enim rege in cõuiuium, nullum genus comitatis & gratiæ pręter misit. Inde verò rex pacato agmine abiens nõ ita multò pòst moritur, anno regni sui trigesimo secundo.

Fuit autem vir tanto regno dignus: quippe qui sapientia, prudentia, consilio plurimum valebat, ac ita manu prõptus erat, vt nemo veteranus eo pugnacior haberetur. Iustitia autẽ & elemẽtia ita insignis habebatur, vt difficile iudicaretur vtra in te maiorẽ laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos successit: quo quidem post menses sex defuncto, Rachis dux omnium suffragijs rex decernitur, vir certè omni laude dignus, si vitã eius, si mores, si animi integritatem inspicias. Redintegratum quoque fœdus cum hoc rege à pontifice est missis legatis, quibus omnia ex animi sentẽtia rex ipse plus & religionis amator, benignissimè cõcessit. Post quartum verò regni sui annum, rex diuino numine tactus, spreto regno, vitam monasticam amplectitur: vxorem & filios, vt idẽ ipsi facerent, adhortatus. Huius quidem frater Aistulphus regnum occupat, qui ob astutiam ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maximè verò pontifici

pontifici & Romanis:quorum ditionem sibi vēdicare armis conabatur. Intereà verò Carolus Martellus graui morbo correptus, suadētibus amicis, regna à se armis occupata filijs suis diuidit. Nam Carolomanno maiori natu Austrasia & Sueuia, Pipino verò iuniori Burgundia & pars Franciæ obtigit. Moritur autem Carolus vir animi magni & sapientiæ singularis villa Carisiaco apud Isarim fluuium, anno magistratus sui (quem maiorem domus vocāt) quinto & trigesimo, sepeliturq; Parisijs in basilica Dionysij martyris. Habuit & alium filiū Carolus ex prima vxore ortum, quem Grifonem appellabant: cuius eum nomine etiam mores conueniebant. Rapere enim ex alieno consueuerat, vnde & bella fratribus intulit, & Saxones, gentem ferocissimam contra eos sollicitauit. Carolus autem & Pipinus hostili manu prouinciam Saxonum ingressi, Theodoricū gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediēs, Carolomannus, Romam venit. ibiq; dimissa imperiorum & regni gloria, in mōtem Cassinatem ad monasterium sancti Benedicti proficiscitur: vbi & monachi habitum & mores suscepit.

At Pipinus regnandi cupidus, legatos suos ad pontificem mittit, eumq; rogat, vt regnum Frāciæ sibi auctoritate sua confirmet. Annuit pontifex eius postulatis, accepti beneficij & veteris beneuolētiæ memor, quæ inter pontifices & principes huius familiæ intercesserat, atq; ita eius auctoritate regnum Frāciæ Pipino adiudicatur, anno domini septingētesimo quinquagēsimo tertio: ex maiore nāque domus, qui post regem summus erat apud Frācos magistratus, reges Franciæ deinceps à Pipino secundo eiusque familia originem habuêre. Ferūt Carolum, quem diximus, monachi habitum sumpsisse, ex monte Cassino cum alijs monachis ad Zachariam pōtificem venisse: ab eoq; precibus obtinuisse, vt eis liceret repetere sancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tū in Floriacensi monasterio regni Frāciæ collocatum fuerat. Annuit istorum præcibus pontifex, & litteris Pipinum adhortatur, vt patiatur monachos sancti Benedicti corpus repetere. Quod quidem rex haud grauatè cōcessit, quia inde furtim ablatum à monachis quibusdā sen serat. Zacharia autem pace iam vbiq; parta, multas basilicas ruinam minātes restituit. Porticum quoq; & turrim ante basilicā Lateranensem fundamentis erexit: vbi & cācellos & portas æneas extruxit. In ipso frōtispicio porticus vbi orbis terrarū imago descripta erat, sanctorū imagines vetustate exoletas renouauit. Lateranēses ædes auxit & exornauit. Bibliothecā beati Petri restituit. Vectigal prætereà vnicuiq; basilicæ assignauit, vnde oleum pro lāpadibus emeretur. Cōdonauit & vestē altari beati Petri, auro gemmisque distinctā, in qua depicta inerat IESV Christi natiuitas. Idem quoque basilicā beati Georgij in Velabro cōdidit, eoque loci caput ipsius sancti collocauit. Aedificauit & oratoriū beatæ Cæciliæ via Tiburtina quinto ab vrbe milliario. Huic autem basilicę oratoriū quoq; addidit in honorem beati Cyri abbatis, addidit & fundos, vnde sacerdotes viuerent. Restituit & tectum Eusebij martyris, quod suo tempore corruerat. Cōstituit itē, vt buccellarij quotidie eleemosynas è Lateranēsi palatio cuiusuis generis præberēt. Venetis prætereà inhibuit sub anathematis pœna, ne seruos Christi signo notatos Sarracenis & gentilibus venderent, vt mercatores facere cōsueuerunt. Postremò verò, ne litteras in tāto rerum fastigio cum prætermisisse arbitreris, quatuor libros Gregorij in dialogo è Latino in Græcum transtulit, vt haberent Græci vndè bene viuendi rationē perdiscerent. Cùm verò ita sanctè & integrè populum Dei annis decem, mensibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri idibus Martijs. Eius autem ex morte episcopatus tum vacat diebus duodecim.

STEPHANVS II.

Stephanus secundus, natione Romanus, patre Cōstantino, per gradus ecclesiasticos ad pontificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanum quendam presbyterum Romanum pontificem populus statim creasset, qui tertia die pōtificatus sui somno excitus, dū res domesticas disponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interijt. Post hūc verò cleri 94. Pont.

ac populi cõsensu in tẽplo sanctæ Dei genitricis ad Præsepe, Stephanus secundus põtifex creatus, humeris omniũ (adeò erat omnibus gratus) in basilicã Saluatoris, quæ etiam Cõstantiniana dicitur, deportatur, atque inde in patriarchatũ Lateranẽsem. Erat aũt vir singularis religionis & prudentiæ, amator cleri, ecclesiarum restitutor, Christianę doctrinæ diligens prædicator & scriptor, pater pauperum, pupillorũ & viduarũ defensor acerrimus, fortissimus & constans in rebus agendis, nõ tamen pertinax. Placare enim Aistulphum, Romanorum agros & fines bello vexantem, primò quidem verbis & muneribus conatus est. Nã tributũ sibi rex auarissimus pendi volebat à populo Romano, quotannis singulis aureis in capita collatis: vnde pontifex coactus ad externa auxilia cõfugere, ad Cõstantinum imperatorem Constantinopolitanum legatos mittit, qui auxiliũ petant contra Aistulphum totã Italiam vexantem, quique iam Rauennam Exarchatus sedem & magnã partem Flamminiæ occuparat. Verùm cùm id frustra ac sæpius tẽtasset, eius rei causa proficisci ad Pipinum regẽ Frãciæ instituit. Mittit itaque legatos ad regem, qui Aistulpho mãdet, vt ei tutò liceat iter facere per regnum suũ. Postulata concessit Aistulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Franciæ attingenti, Carolus Pipini filius, cui posteà à rebus gestis Magno cognomentum fuit, ad cẽtesimum lapidem honoris causa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab vrbe lapide, qui ex equo descendẽs, & pedes sanctissimi viri exosculatus est, & à freno equi, quo põtifex vehebatur, pedes ipse nũquàm discessit, donec hominẽ in vrbẽ perduceret, & in cubiculo, vbi diuersaturus erat, collocaret. Aistulphus aũt veritus, ne quid mali in se Stephanus moliretur, Carolomannũ monachũ ad fratrem Pipinum mittit, qui eum adhortaretur, ne Stephani gratia bellu Lõgobardis inferret. qui certè non modò monacho non optemperat, verumetiã eum in Viennensi monasteriũ relegat, vbi non multò pòst dolore animi & cruciatu moritur. Intereà verò cum pro anni tempore bellũ geri non posset, Pipinus veteri amicitiæ multum tribuens, legatos ad Aistulphum mittit, qui hominẽ adhortentur, res repetitas reddere: aliter enim se eas bello & armis breui repetiturũ. Nõ paruit sanis admonitionibus Aistulphus, vnde Pipinus appetente iã vere, copias in Lõgobardos mouet, præmissis leuis armaturæ militibus, qui Aistulphi pręsidia è claustris alpium deturbarent. In planitiem deinde Insubrium descendẽs, eum longè ac latè omnia depopulatus esset, nemine obstante, Papiam Lõgobardorum sedem obsidione cingit & oppugnat, defendente Aistulpho, & qui cum eo in pſidio erãt. At Stephanus tot calamitatibus hominis pertinacissimi & prouincialium motus, pacẽ vltrò Aistulpho pollicetur, modò ablata restituat. Accepit tandem conditiones pacis Aistulphus, & plura etiam, quàm quæ peterentur, promisit iureiurando interposito. Hanc ob rem Pipinus satisfactum põtifici arbitratus, soluta obsidione in patriã reuertitur, relicto Varreno huiusce pacis arbitro. Enint Romã Stephanus & Varrenus, arbitrati Aistulphũ promissa breui pręstiturum, qui cõtractis celeriter vndiq; copijs tumultuario magis quàm iusto exercitu eos subsecutus, Romã obsidione cingit: ac suburbana omnia vastat & incẽdit, maiore propè damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante & quatuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperij sensissẽt. Rogatus denuò Pipinus à pontifice, vt vrbi Romæ perfidia & rabie Aistulphi laboranti opem ferret, exercitum quanta maximè celeritate potest, comparat.

Papia Longobardorũ sedes.

Interim verò Turci meliores sedes expetentes, Alanos primò, mox Colchos, & Armenios, inde minoris Asiæ populos, postremò Persas & Sarracenos vincũt & opprimũt, anno domini septingẽtesimo quinquagesimo quinto. Sũt qui scribant, hos fuisse Scythas, ex his præsertim, quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clausit, hac metaphora vsi, quòd gentem indomitam in angulum illum tanquã in ergastulũ inclusisset. Verùm cùm post multas illatas inuicem & acceptas clades, de pace inter Sarracenos & Turcos conuenisset, decretum est, vt Turci, qui in Perside habitabant, Sarraceni appellarẽtur: atque ita ęquiore animo Sarraceni in Asia regnare Turcos passi sunt: & quòd etiam eos breui accepturos Mahumetanam superstitionem videbant, adeo erant eorum ingenia ad malum prona.

Turci quos vicerunt.

Pipino

Pipino autem iam in Italiam cum exercitu descendenti, Gregorius Constantini quarti imperatoris protosecretarius fit obuiam, hominem imperatoris nomine admonet, ne Exarchatum Rauennatem oppressum à Longobardis, ad se pertinentem, vel pontifici, vel Romanis dedat, si ei contigerit Longobardos superare. cui Pipinus ita respondet, se quidem in Italiã ideo venisse, vt & pontifici & populo Romano rem gratã faceret, consulturumq́; eorum commodis quoad eius fieri poterit. Deinde verò Papiam mouens, ita Aistulphũ obsidione pressit, vt breui cum coëgerit pristinas conditiones pacis accipere. Redditus itaq; Romanis Exarchatus est: quicquid Padum & Apennium interiacet à Placentinis vsq; ad stagna Venetorum: & quicquid intra Isaurum flumen Apẽninum & Hadriaticum cõtinetur. Addo etiam quæ Aistulphus de Etruscis & Sabinis cœperat. Pipinus autẽ, qui ad radices alpium tamdiu constiterat, donec deditio fieret, relicto abbate Pholcado cum parte copiarũ, qui Aistulphum in officio contineret, non prius alpes transcendit, quàm intellexit Aistulphum in venatione apoplexia interijsse, nondũ planè deditiõe facta. *Pholcadus alij Holcadum.* Desiderius aũt qui dux Etruriç erat, copias Longobardorum statim vndiq; contrahit, regnũ inuasurus. Idem quoq; facit Rachisius Aistulphi frater, quem diximus monachi habitum sumpsisse. Hunc aũt Longobardi oẽs, præter eos, qui Etruria erant, secuti sunt. Verùm Desiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos statim in sententiam suã trahit, qui quidem propere legato ad Rachisium misère, atq; inter hoc Pholcadum abbatem, qui homini mãdarent, vt armis discederet, ac Desiderio obtemperaret. Atq; ita Fauentia & Ferraria postremò pontifici reddita, nomen Exarchatus cessat, qui centum & septuaginta durauerat annos, à Narsete vsq; ad captam ab Aistulpho Rauennã. Foris itaq; pace parta, atq; aucta mirum in modum ecclesiæ ditione, Stephanus habita synodo, oues suas atq; earũ pastores recenset, delinquentes castigat seruata clementia: errantes in viam rectã deducit, ignaros docet & admonet, quid deceat episcopum, quid presbyterũ, quid deniq; omnes sacris initiatos, proponit. Litanias præterea instituit ad placandam Dei iram. Itum est primo sabbato ad sanctam Dei genetricem ad præsepe, secũdo ad beatum Petrum in Vaticanum, tertio ad sanctum Paulum via Ostiensi. Restituit & basilicas quasdam ab Aistulpho, dum vrbem obsideret, comminutas, nõ tamen recuperauit sanctorum reliquias, quas idem rex Papiam secũ detulerat, ibiq; nõ indecorè in quibusdam basilicis collocauerat. His itaq; artibus Stephanus vir sanctissimus bene de Deo, de patria, de ciuibus suis, deq; omnibus Christianis meritus, pontificatus sui anno v. mense primo moritur, ac sepelitur in basilica Petri collachrymantibus omnibus, tãquam communi parente orbatis, vj. calendas Maij. Vacat tum sedes dies duos & xxx.

PAVLVS I.

Paulus natione Romanus, patre Constantino, Stephani secundi frater, in patriarchatu mores & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, sub Gregorio secundo & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinem cum fratre ascitus est: verùm mortuo fratre in ipso pontificatu cum successor quæreretur, fuère qui Theophylactum archidiaconum proponerent. *95. Pont.* Fuère item qui dicerent, Paulum ob integritatem vitæ & doctrinam in demortui fratris locum subrogandum esse. Exploso itaque post longam contentionem Theophylacto, solus bonorum omnium suffragijs Paulus pontifex decernitur, Constantini & Leonis temporibus. Erat autem Paulus vir mitissimi ingenij, clementiæque singularis, & adeo Saluatoris nostri imitator, vt nulli vnquã malum pro malo redderet, sed contrà malos, à quibus persæpe iniuria afficiebatur, in bono vinceret. Hic autem tantæ pietatis & humanitatis fuit, vt noctu cum duobus & eò amplius tribus familiaribus cubicula pauperum ægrotantium circuiret, vnumquenque eorum & verbis & eleemosynis ad recuperandam valetudinem cohortatus. Carcerem quoque frequenter adibat, indeq́ue plerosque ære alieno nexos, persoluto creditoribus pretio dimittebat. Pupillos & viduas circunuentas fraude causidicorum tuebatur, & eleemosynis sustentabat.

Idem quoq; cōgregato clero, vniuersoq; populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, vnà cum sepulchro marmoreo his literis notato, Petronellæ filiæ dulcissimæ, ex via Appia in Vaticanum detulit canentibus (vt fit) sacerdotibus, populoq; celebritatem agente. Atque corpus ipsum sanctissimum in templo Apollinis ad caput Basilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea verò cū Constantinus Imperator sacras imagines vbiq; demolitus, Constantinum regiæ vrbis episcopum, impietati suæ resistentem, verberibus necasset, in locumque demortui Nicetam spadonem sui sacrilegij conscium suffecisset, pōtifex ipse omni ex parte religioni consulens, nuncios Constantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, vt sacras imagines & statuas restitueret: id si facere recusaret, eidem anathematis censuram minarentur.

Sed Constātinus in sacrilegio suo pertinax, & sanas admonitiones cōtempsit, & Sabinum Bulgarorum regē in demoliendis sacris imaginibus eius impietatē imitatum, in gratiam recepit, cū antea bello Bulgaros persecutus fuisset. Ascito deinde Leone filio eius nominis quarto in partē imperij, cui Irenen Atheniensem mulierū omniū pulcherrimam, in matrimonium collocarat, fœdus cum Sarracenis iniit, stomachum orthodoxis Christianis facturus. Interea verò Pipinus & Taxillonē Bauarorum ducem suo imperio subijcit, & Saxones in amicitiā recipit, hac tamen conditione, vt trecentos equites, quoties bellum gerere oporteret, auxilio mitterent. cum Aquitanis diuturnum ei fuit bellum: quod quidem postremò Carolo adolescenti cōmisit, cum ipse senio confectus, interesse nō posset. Hoc bello absoluto, Carolus Borbonium, Claromontē, & multa de Aluernis oppida vi cepit. At Pipinus, quem diximus annis grauem esse, non ita multo pòst moritur, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui scribant, hoc tempore mortuum esse Aistulphum Longobardorū regem, quem diximus multa sanctorum corpora Romæ Papiam secum detulisse: eorumq; sacella ædificasse, ac monasteria virginum, vbi & filias adeò dicauit. Monachos autem supra modum dilexit, quorum etiā in manibus regni sui anno sexto, mense quinto moritur. In principio regni nimium ferox & audax, in fine moderatus. Tantæ præterea literaturæ fuit, vt edicta Longobardorum in leges retulerit. Huic (vt dixi) Desiderius dux militaris successit, languescente iam ob delicias Longobardorum virtute. Moritur & Paulus in basilica Pauli via Ostiensi, restitutis quibusdam ecclesijs vetustate collabentibus pontificatus sui anno decimo, mēse vno: eiusq; corpus magna ac solenni pompa in Vaticanum defertur. Vacat tum sedes annum vnum, mensem vnum.

STEPHANVS III.

96. Pont. STephanus tertius, natione Siculus, patre Olibrio, anno domini septingentesimo sexagesimooctauo pontificatum iniit, vir certè doctus atque eruditus, & in rebus agendis, maximè verò ecclesiasticis, strenuus admodum ac constās. Hic enim à teneris annis Romā veniens, mādato Gregorij tertij in monasterio sancti Chrysogoni rationē bene viuendi, & doctrinā ecclesiasticā perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocatus deinde à Zacharia pōtifice in patriarchatum Lateranensem, cùm eius vita & doctrina ab omnibus probaretur, sanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo instituitur, quē tamen & Zacharias & Stephanus & Paulus à se nunquā dimisêre: tantæ probitatis erat & præstātiæ in agendis rebus. Mortuo aūt Paulo, quem nunquā ne in extremo quidē spiritu reliquit, Desiderius, quem ex duce regē Longobardorū creatum esse adiuuante Paulo diximus, liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepesinū ducem adhortatur, vt Constātinum fratrem vi etiā, quando largitione & ambitione fieri non posset, pontificem deligat. Is itaq; Romā cum exercitu profectus, Constātinum fauentibus quibusdā amicis largitione & pollicitationibus cor-

Constantinus laicus initiatur sacris. ruptis, pontificem creat. Fuêre etiā qui Philippum quendā huic præponerent, qui statim abdicare se magistratu armis compulsus est. Cogitur & Gregorius Prænestinus episcopus, Constātinum ipsum laicum sacris statim initiare, atq; episcopū inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruisse miraculo dicūtur, vt eas ori

admoue-

admouere non posset. Cùm verò Constantinus munera põtificatus per annum obstinatè exercuisset, tandem è sede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eiusq; locum omnium suffragijs Stephanus tertius sufficitur. Hãc ob rem Cõstantinus in basilicam Saluatoris perductus, videntibus omnibus ac sacris canonibus perlectis, vt fieri solet, deposito põtificali habitu, magistratu se abdicat, in monasterio vitam priuatam ducere iussus. Tunc verò Stephanus in basilica sancti Hadriani in ter tria fora à tribus episcopis consecratus, & ab vniuerso clero ac populo vt verus pontifex salutatus, ad corrigendos mores quorundam improborum, labefactare integritatem ecclesiæ Romanæ volentium, animum adijcit. Indicto itaq; concilio, Carolum literis ac nuncijs adhortatur, vt primo quoq; tempore episcopos quosdam Galliæ ad hãc rem doctrina & integritate morum idoneos, Romam quamprimùm mittat. Idẽ quoque cæteris principibus Christiani nominis scribit. Obtemperarunt oẽs mandato pontificis. In Lateranensi basilica concilium habetur. Multa inter se de componendis ecclesiæ rebus collocuti, Constantinum ad se perduci iubent. Nã cum Desiderij Longobardorũ regis subornatione & Pauli cognomento Aphiartæ imperatoris Constantinopolitani fraude, crebræ seditiones in populo Romano orirentur, quòd Desiderius reuocare animos Romanorum à Carolo ad imperatorem studeret: & interfecti pleriq; sunt, & Constantinus, cuius causa tot mala committebantur, ab aduersa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capitur. Sed ire obuiam populo in furorem verso non licet. Perductus itaq; in medium Cõstantinus & accusatus, quòd nullis sacris initiatus, sedẽ apostolicam occupasset, omne crimen in vim populi, & quorundam facinorosorũ reijcit, quòd se etiam inuitum coëgerint pontificatum obire. Cùm verò in pauimento pronus & supplex iaceret veniam petens, commiseratione moti qui aderant, eum è medio duci iubent: atq; ita rem integram in sequentem diem reijciunt, maturiùs cõsulturi, quid in tali re facere oporteret. Verùm Cõstantinus sequenti die in concilium rediens, mutata sententia, ostendit quę adhuc egerat, maiorũ exemplo fecisse: quòd & Sergius Rauennatũ archiepiscopus, & Stephanus Neapolitanorũ, ex laico episcopus creatus sit. Ob hanc verò impudentiã indignati, qui in cõcilio aderant, eum turpiter eijcientes, ad cõponendam rẽpub. Christianam animũ adiecêre, abrogatis primò Cõstantini decretis. Institutũ est aũt omnium cõsensu, ne quisquã laicus, nisi per gradus ecclesiasticos ascendens, põtificatum occupare auderet sub anathematis pœna. Promulgatum est item, vt qui episcopatus dignitatẽ Cõstantini tempore cõsecuti fuerant, magistratu se abdicãtes, ad pristinos ordines reciderent. Quod si istorum vita & doctrina à populo probata fuisset placere, vt ad sedem apostolicam venientes, denuo cõsecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatum est. Vetitum tamen est, ne qui istorum maiores gradus attingerent: vetitos credo, ne quid erroris, aut secta aliqua inde oriretur, tanquã ex seminario quodam discordiæ ac seditionis. Cõstitutũ est præterea, vt quæ Cõstantinus in re sacra egisset, irrita haberentur, præter baptismum & chrisma. Postremò verò abrogata synodo Cõstantiniana, qua decretum inter Græcos fuerat, vt sanctorum simulachra & statuæ è templis abraderentur, eijcerentúrue: cõstitutum est, vt eædem statuæ vbiq; restituerentur, anathematizantes execrabilem & perniciosam illam synodũ, qua Dei immortalis cõditio peior quàm hominum fieret. Referre enim statuas mortaliũ bene de repub. meritorum licet, ne ingrati videamur, vtq; eorum facta æmulatione imitari cogamur: Dei nõ licet, quẽ semper ante oculos, si fieri posset habere deberemus, si eius merita erga humanũ genus, si naturæ diuinæ dignitatẽ inspicimus? His verò ex sententia peractis, decretũ est, vt sequenti die supplicationes haberentur, quibus & Deo gratias agerẽt, & irã ipsius, si qua ex hominũ peccatis cõcepta esset, placarent. Itum est aũt à Lateranensi basilica ad sanctum Petrũ cum maxima omnium religione nudis pedibus, & à põtifice, & ab omnibus, qui tum aderant. Nunc verò adeò refrixit pietas & religio, nõ dico nudis pedibus, sed caligati & cothurnati vix supplicare dignantur. Nõ flent inter eundũ, vel dum sacrificatur, vt illi sancti patres: sed rident, & quidem impudenter: de his etiam

loquor,

loquor,quos purpura insigniores facit,non hymnos canunt:id enim seruile videtur,sed iocos & fabulas ad risum concitandum inter se narrant. Quid plura? quò quis dicacior est & petulantior,eò maiorem in tam corruptis moribus laudē meretur. Seueros & graues viros reformidat hic noster clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt viuere,quàm bene moneri, aut cogenti obtemperare, & ob eam rem Christiana religio quotidie in peius labitur. Ad Stephanum virum sanctissimum redeo, qui peractis supplicationibus,statim quæ in concilio acta erant,& voce apocrisarij & scripto promulgauit,pœnamq; anathematis illis proposuit,qui abrogare auderent,quæ in sancta synodo instituerant. Verùm non ita multò pòst mortuo Sergio Rauennatûm archiepiscopo, Michaël eiusdem ecclesiæ scriniarius sedem occupat,nullis sacris initiatus,adiuuante Desiderio rege,& Mauritio Ariminensium duce, quos Michaël pecunia & largitione corruperat,pulso Leone archidiacono, quem potissimum clerus expetebat. Ausi quinetiam missis ad Stephanum legatis cum pecunia subornare,vt eundē Michaëlem in ecclesia confirmaret: qui non modo dona reiecit, verumetiam edictum proposuit,quo ille anathematis pœna notaretur,nisi sedem relinqueret,quam contra ius fasq; occupauerat. Tam diu tamen vi Rauennatûm eā obtinuit,quam diu aliquid habuit & profanum & sacrum,quòd Desiderio munerum cupientissimo elargiretur. Verùm cùm pontifex eò legatos suos misisset, cum oratoribus Caroli regis ob eā rem in Italiam missis, admonuissentq; quid maximè pontifex expeteret,statim eiecto Michaële Leonem deligunt,quē pontifex confirmauit. At verò cum ob hanc rem à Desiderio clanculum vexaretur, Carolum rogat,vt Desiderium admoneat,vt ab iniuria inferenda caueat. Fecit id Carolus,& quidem perdiligenter,retinere tamen hominem in officio armis non potuit,quòd ei mortuo fratre,qui secum paribus animis biennio regnauerat,multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim,quod bellum pater inchoauerat,in potestatem suam redegit, Vascones domuit in Aquitania positos. Deinde verò transmissis Pyrenæis montibus,fusis ac fugatis Sarracenis, vsq; ad Bætim flumen peruenit,quò nunc in Hispania Sarraceni Granatæ se continēt. Interim verò Stephanus pastor quàm diligentissimus, & verus Petri successor,ac Christi imitator, quarto pontificatus sui anno moritur, mense quinto, die vij. & xx. sepelitur inq; basilica Petri. Eius autē ex morte dies nouē sedes tum vacat.

HADRIANVS I.

97. Pont. Adrianus primus,patria Romanus,patre Theodoro,summę nobilitatis viro,pontificatū iniens,nequaquam à maioribus suis degenerauit. Nā magnitudine animi,consilio,doctrina, & sanctitate vitæ, cum quouis optimo pontifice comparari potest. Cuius amplitudinem Desiderius Longobardorum rex veritus,statim de pace ineunda & de amicitia mentionem per legatos fecit. Verùm Hadrianus cognita hominis perfidia plusquam Punica, in aliud tempus pacē distulit. Intereà verò mortuo Carolomanno, Berta eius coniunx Hildegardæ Caroli vxori ob amplitudinem mariti inuidens, Adoarij cuiusdam consilio vsa,cum filijs ad Desideriū regem in Italiam confugit,qui eam perbenignè suscepit: & quòd se tutiorē futurum hac ratione ab impetu Gallorū existimabat,& quòd Francos propositis Carolomanni filijs,facilius sumpturos arma in Carolū regē, si qd in se moueret, arbitraretur. Verùm cùm obtinere ab Hadriano precibus nō posset,vt filios Carolomanni reges inungeret,ad vim cōuersus,in Rauēnates mouēs ditioni Romanæ obtēperantes, Fauentiā & Comaclū vi cepit. Præerat tum Rauēnæ archiepiscopus & tribuni tres,qui primo quoque tēpore ab Hadriano auxilium petiêre. Pontifex autem primò quidē Desiderium nuntijs & literis adhortatus est,vt suis finibus se contineret,nec ditionē ecclesiæ inuaderet. Deinde verò vbi intellexit eum Vrbinū,Senogalliā,& Eugubiū cepisse,tum magis atq; magis minari,cum paulò pòst affuturū Deum vindicē violati fœderis diceret. Qui quidē in tantis minis nil aliud dicebat,quàm pōtifici in suas partes transeundū esse. Separare enim hominem ab amicitia Caroli omnino nitebatur,& ob hāc rem cū precibus & pollicitationibus id obtinere nō posset,

posset, minabatur se vrbem breui obsessurum. Iam enim Spoletium cum Aldagasio Carolomanni filio venerat, inde tamen ad vrbem peruenturus (vt ipse dicebat) pacato agmine voti gratia. Verùm Hadrianus redactis in vrbem reliquijs omnium basilicarum, quę extra vrbis mœnia habebantur, tres episcopos ad Desiderium misit, qui ei sub anathematis pœna minarentur, ne vllo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur veritus ne iram Dei incurreret, in Cisalpinam statim redijt. Interea verò Carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium per legatos admonet, ac frustra quidem, vt res iniuria ablatas pontifici restitueret: aliter se breui cum exercitu affuturum, vt quod spõte nollet, id vi facere cogeretur. Vtrinque igitur magni parantur exercitus, sed Carolus mira celeritate vsus, præmissa parte copiarum quæ in transitu alpium Iouis montem occuparet, cum reliquo exercitu per montem Cinisium in Italiam descendit, fusoq; ac fugato Desiderio obuiam facto, omnia longè ac latè populatur & capit. Desiderius autem desperatis rebus tanto accepto incommodo, Papiam se recepit, vxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, qui eas regiones incolebant, audita Desiderij calamitate Romam venientes, se ac sua omnia Romani pontificis fidei committunt, adhibito iureiurando, deposito capillo & barba, quòd apud eam gentem maximum veræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplum Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici se ac sua liberè dedunt. Longobardis autem ad suos redire nolentibus, Vaticani sedes ad incolendum concessa, quò posteà ex tota Italia multi suæ gentis confluxêre, istorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele suo in obsidione Ticinensis vrbis, cum parte copiarum Veronam proficiscitur: quæ quidem ciuitas haud ita multò pòst inclinante in partes Francorum Berta ac Carolomanni filijs, deditionem fecit. Aldegisius verò Desiderij filius inde abiens, ad imperatorem Constantinopolitanum confugit. Carolus autem acceptis in deditionem omnibus fermè Transpadanæ Italiæ vrbibus, Romam petit, vnà cum pontifice resurrectionis festum celebraturus: cui iam vrbi appropinquanti ad tria millia iudicum honoris gratia accurrisse, Bibliothecarius scribit: iudices eos vocans, qui nequaquã sordidis artibus implicati essent. Expectabat hominem Hadrianus cum clero suo in gradibus sancti Petri: quem quidem accedentem mira beneuolentia complexus est, nec retinere eum potuit, quò minus pedes suos exoscularetur. Inde post datam acceptamque salutem, basilicam ingressi, cum ad altare apostoli simul peruenissent, iurauerunt mutuo Carolus ac pontifex, Romani ac Franci, & perpetuam se amicitiã seruaturos: & cõmunes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbẽ deinde ingressus, oẽs basilicas pièadmodum & religiosè inuisit, ac muneribus quibusdam ornauit. Nudius verò quartus posteaquam vrbẽ ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (vt Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab vrbe Luna iampridem euersa vsq; ad alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur: & Corsica insula, & quicquid Lucam & Parmam interiacet. Additur & Forumiulij cum Exarchatu Rauennatum, cumq; Beneuentano & Spoletino ducatu. His autem rebus ita compositis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Transpadanam rediens, sexto mense posteà quàm obsideri cœpta est, Papiam deditione occupat.

In Desiderium autem clementia vsus, hominem spoliatum regno, nõ etiam vita, Lugdunũ cum vxore & liberis exulatum mittit. Versus deinde Arachinũ Beneuẽtanum principem Desiderij generum, qui eius furores iuuerat, hominẽ pacem petere breui coëgit, duobus filijs obsidibus datis. At verò dum iter in Cisalpinam faceret, ad Casinum diuertens religionis causa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Atq; ita sedatis in tota Italia rebus, propositisq; Cisalpinæ firmissimis præsidijs, cũ magna præda & gloria in patriã reuertitur, Caroli fratris vxorem & liberos secũ ducens, quos quidẽ semper in honore habuit. Paulum quoq; Longobardũ Aquileiensis patriarchatus diaconũ, Desiderio ob doctrinã & ingenium admodum charum, secum in-

Galliam ducens, libertate donauit: in pretioq; aliquandiu habuit. Verùm cum posteà comperisset hominem Desiderij libertatem quærere, eum in Diomedis insulam relegauit, vndè post aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis vxoris, Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe vsq; ad primi Iustiniani tempora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi, Casinense cœnobium ingressus, reliquum vitæ sanctissimè vsq; ad mortem ducens, sæpè ad Carolum regem literas elegantes, & humanitatis plenas scripsit, ab eodemq;, à quo fuerat ob literaturã seruatus, vicissim accepit. Longobardi itaq; quarto & ducentesimo anno postquã in Italiam venerant, regnum amisêre, anno Domini septingentesimo septuagesimo sexto. Carolus aũt nulla interposita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam discessum rebellauerant, mouet, eosdemq;, quibus cum ad triginta annos bella gesserat, vincit, & fidem Christi omninò suscipere cogit. Conuersus deinde in Hispanos, à nostra quoque fide alienos, Pampalunam & Augustam vi captas militibus diripiendas concessit. Neq; Hispanis pacem & quietem daturus erat, nisi ipsi quoq; integrè fidẽ Christi recepissent. In Galliam verò tum quoq; rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenæos transit, in Vasconum insidias incidit: quo in prælio licèt se acriter tutatus sit, Anselmum tamẽ & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoque prælio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotem, post editam ingentem hostiũ cædem & stragem. Perieritne siti (vt aiũt) an vulnere, haud satis cõstat. Vascones verè tãdem à Carolo superati, defectionis ac perfidiæ meritas pœnas dedêre. Mouẽt bellum in Francos, Taxillo Baiouariæ dux, Desiderij gener, sollicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua prius penè Carolus confecit quàm inchoatum sit: huic quoque pacem non negauit acceptis prius obsidibus. Dum hæc in Gallia gerẽtur, Constantinus orientis imperator elephantiæ morbo correptus, vnde fortasse nata est illa de lepra magni Constantini vana opinio, ob similitudinẽ nominis, moriens Leonem quartum imperatorem reliquit, qui adeò gemmis delectatus est, vt direpto sacrario sanctæ Sophiæ, coronam magni ponderis ac pretij sibi constituerit, qua quidem ita frequenter vtebatur, vt aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorum subitò morbo correptus sit. Idem quoque accidisse nostra ætate Paulo secundo putauerim, qui adeò his muliebribus delinimentis delectatus est, conquisitis vndique magno precio gemmis, & exhausto penè ecclesiæ Romanæ ærario, vt quotiescunq; in publicum prodiret, Cybeles quædam phrygia ac turrita, nõ mitrata, videretur. Hunc ego ortam tum sudore præpinguis corporis, tum gemmarum põdere apoplexiam illam puto, qua correptus subitò morbo interijt. Leone itaq; mortuo, Irene eius vxor & filius Constantinus sextus imperium accipientes, concilio trecentorum & quinquaginta episcoporum in Nicæna vrbe secundo habito instituêre, vt qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuò anathemate notarentur. Quam quidem constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, non ita multò pòst & abrogauit, & matri omninò administrationẽ imperij abstulit. Repudiata deinde vxore, Theodoram eius ancillam corona imperij augustiorem redditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat, contra finitimos: hos quidem vnico nuncio sua auctoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros meritò dicemus) copias mouerat, quòd horum incursionibus circa Danubium vexarentur omnia, quibus certè perdomitis, in Franconiã duxit maiorum suorum natale solum, vnde Franci nomẽ sumpsêre. Qua quidem prouincia haud magno negotio in potestatem suã redacta, biennio post Theophylactus & Stephanus episcopi insignes Hadriani nomine synodum Francorum Germanorumque episcoporum habuêre: in qua & synodus (quam septimam Græci appellabant) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est.

Synodus septima abrogata & hæresis Feliciana.

Hadrianus verò opera & auctoritate Caroli à terrore bellico securus, ad exornandam vrbem sacrasque basilicas animum adijcit. Nam & corpus beati Pauli lami-

laminis argenteis inclusit, & altare Petri pallio exornauit auro intertexto, in quo depicta historia inerat, quemadmodum angelus beatum Petrum è vinculis liberauerat. Restituit item & strauit marmoribus Pauli apostoli atrium, iam anteà vetustate collapsum. Instituit item, vt singulis diebus centum pauperes in atrio Lateranensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Restituit præterea magna impensa aquæductus quosdam & vetustate & hostium maleficio collapsos. Alsietinum potissimum ductum, iam anteà ab Augusto via Claudia ex lacu Alsietino duobus ac viginti millibus passuum in subiacentem Transtiberinam regionem magis ad vsum hortorũ, naumachiæ, thermarũmue, quàm ad potum, cùm aqua illa insalubris haberetur. Sabatinum verò ex lacu Sabatino nomen ducens, quem quidem lacum alio nomine Anguilariæ appellant, à tribus angulis, quos præ se fert, via Aurelia in Vaticanum duxit, vt eo vterentur sacerdotes beati Petri, tum ad vsum basilicę, tũ ad lauãdos Christi pauperes, qui in Paschate eleemosynã accepturi lauabatur ad imitationẽ apostolicæ doctrinæ & religionis. Molendi quoque vsum ea aqua interdũ præstabat, è Ianiculo in planum cadens. Sabatinum autem lacum Anguilariæ etiã appellatum fuisse declarat emptio Polæ Rutiliæ, quæ fundum hac ratione in ripa lacus Sabatini, vel Anguilariæ emit, vt quicquid agri exhausto lacu desiccaretur, id fundo Polæ adiudicaretur, quaquã versum fundus tenderet. Restituit & Iuliam à duodecimo lapide via Latina in vrbem ductam, quæ quidem (vt ait Frontinus) Tepulæ ex agro Tusculano ductæ riuã intercipitur. Ita verò Claudiam formam reparauit via Sublacensi conceptam ad trigesimum octauum lapidem ex duobus fontibus amplissimis, vt eius aquæ pars in baptisterium Saluatoris ad Lateranum deriuaretur. restituit etiam Virginis formam ab octauo lapide via Collatina in vrbem introductam. Tecta quoque multarum basilicarũ ob vetustatem ruinam minantia, resarsit. Dum verò his operibus detineretur Hadrianus, adeò in immensum excreuit Tiberis, vt & portam Flaminiam à fundamentis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim Sublicium vocarunt, inter Ianiculum, & Auentinum, & multa vrbis ædificia demolitus sit, secum & arbores & segetes & vrbis ornamenta trahens. In tanta autem calamitate hac diligentia Hadrianus vsus est, vt per vicos nauiculas mitteret, vnde cibaria ob excrescentiam aquæ egredi domo nequeuntibus subministrarentur. Eos præterea, qui tanta calamitate magis ac magis vexati fuerant, & verbis & muneribus consolatus est. Turres & vrbis muros collapsos restituit, centum auri libris in eo sumptu expensis. Quid plura? nil prætermisit in vita Hadrianus, quod ad bonum principem, & ad optimum pontificem pertineret. Nam & religionẽ Christianam, & libertatem ciuium suorum & vitam pauperum, pupillorum, viduarum acerrimè tutatus est. Moritur autem pontificatus sui anno tertio & vigesimo, mense x. die decimoseptimo: sepeliturq; magna cum laude in basilica Petri sexto calendas Ianuarij.

ANNOTAT.

Sub Hadriano papa, Desiderio Longobardorum rege à Carolo Magno prælio victo, & capto, ipsorum regnum, quod CC. & amplius annis durauerat, in Italia defecit. Auctores Anast. Bibliothecarius in vita Hadriani papæ, Annonius ex Adimara lib. 4. cap. 69. 70. & 71. Eginaedus in vita Caroli Magni, & abbas Vrspergensis.

Nemo porrò post apostolum Petrum Romanorum pontificum diutius in pontificatu, quàm Hadrianus papa vixit. Sedit enim, vt ex eius sepulchri elogio intelligitur, annos xxiij. menses x. & dies xvij. Huius autem epitaphium, quod à Carolo Magno editum, sepulchro eius in basilica sancti Petri collocatum est, subijcere placet, quod est eiusmodi.

Hic pater ecclesiæ, Romæ decus inclytus auctor
Hadrianus requiem papa beatus habet.
Vir cui vita Deus pietas, lex, gloria christus
Pastor apostolicus promptus ad omne bonum.
Nobilis, ex magna genitus iam gente parentum,
Sed sacris longè nobilior meritis.
Exornare studens deuoto pectore pastor
Semper vbiq; sua templa sacrata Deo.
Ecclesias donis populos & dogmate sancto
Imbuit, & cunctis pandit ad astra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate secundus,
Et pro plebe sacris peruigil in precibus.

Doctrinis, opibus, muris erexerat arces
Vrbs caput orbis honor inclyta Roma tuas.
Mors cui nil nocuit, Christi qua morte perempta est
Ianua, sed vita mox melioris erat.
Post patrem lachrymans Carolus hac carmina scripsi
Tu mihi dulcis amor, te modo plango pater.
Tu memor esto mei, sequetur te mens mea semper
Cum Christo teneas regna beata poli.
Te clerus, populus, magno dilexit amore,
Omnibus vnus amor optime praesul eras.
Nomina iungo simul titulis clarissime nostra
Hadrianus Carolus rex ego, tuq; pater.
Quisq; legas versus, deuoto pectore supplex
Amborum mitis dic miserere Deus.
Haec tua nunc teneat requies charissime membra,
Cum sanctis anima gaudeat alma Dei.
Vltima quippe tuas donec tuba clamet in aures,
Principe cum Petro surge videre Deum,
Auditurus eris vocem scio iudicis almam:
Intra nunc Domini gaudia magna tui.
Tum memor esto tui nati te pater optime posco,
Cum patre dic natus pergat & iste meus.
O pete regna pater felix caelestia Christi,
Inde tuum precibus auxiliare gregem.
Dum sol ignicomo rutilus splendescit ab axe
Laus tua sancte pater semper in orbe manet.

Sedit beatae memoriae Hadrianus papa Annos 23. menses 10. dies 17. obijt 7. Kl. Ianuarij.

LEO III.

98. Pont.

LEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac meritò quidem. Ab ineunte enim aetate ita erat educatus & eruditus disciplina ecclesiastica, vt dignus esset qui caeteris anteferretur. Fuit praetereà vir castus, integer, pudicus, facundus: doctorum virorum ita amator, vt eos vndiquaq; ad se praemijs alliceret, eorumq; consuetudine mirum in modum delectaretur. Praetereà verò aegros visere, eosq; ad patientiam adhortari, eleemosynas indigentibus praebere, desperatos consolari, errantes in viam rectam deducere, praedicationibus, admonitionibusq;, quibus plurimum ob eloquentiam & doctrinam valebat, ei peculiare fuit. homo certè ita mitis ingenij, vt omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus ad iram, ad miserendum promptus, insignis pietate, fortissimus rerum ecclesiasticarum, honorisq; diuini procurator & defensor. Creatur itaque (vt dixi) pontifex vno omnium consensu in natalitijs Stephani prothomartyris, sequentiq; die acclamantibus prae fauore in sede Petri collocatur.

Irene Constantini imperatoris mater. Ijsdem verò temporibus Constantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquam ferens impellentibus quibusdam ciuibus Cõstantinopolim reuertitur, ac Constantinum captum oculis in carcerem conijcit: vbi & meritò tanquam sacrilegus minimaeq; pietatis, quippe qui matrem relegauerat, vitam finiuit. Iterim verò cum Carolus multis rebellantibus vndiq; lacesseretur, Pipinum filium in Vngaros misit, quos quidem grauibus praelijs superatos, tandem ad deditionem compulit. Adelphonsus autem Asturiae & Galleciae rex, acceptis à Carolo auxiliaribus copijs, superatisq; Sarracenis, Vlyxibonum vi cepit. qui verò in praesidio Barchinonae erant, Carolo audita Adelphonsi victoria, se confestim dedunt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos vexabant, ab Henrico Caroli praefecto.

Interea verò Leo tertius dum supplicationes à beato Gregorio institutas, Romae agit cum populo & clero, Paschalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud aedem Beati Siluestri captus, ac pontificali amictu priuatus, multisq; verberibus adeò caesus, vt oculis & lingua captus putaretur, in monasterio sancti Erasmi in vincula conijcitur: vnde postea Albini cubicularij industria custodes fallens, in Vaticanũ sese proripuit: ibiq; tamdiu latuit, quoad Vinigisius Spoletinorum dux clanculum accersitus, eum incolumen Spoletium perduxit, cohortibus militum in itinere stipatum, ne aliqua hostium vi obrueretur. At seditiosi cum saeuire in Leonem & Albinum non possent, eorum domos à fundamentis diruunt. Ijdem quoque (adeò audaces erant & temerarij) ad Carolum, qui tum bellum contra Saxones gerebat, quoque Leonem profectum intellexerant, accusandi hominis causa peruenère. Verùm Carolus reiecta in aliud tempus disceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, se eò breui peruenturum pollicitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni verò ad pontem Miluium honoris & gratulationis causa clerus ac populus Romanus obuiam factus, virum sanctissimum in vrbem introducit. Carolus autem

tem non diu immoratus per Maguntiacos in Belgis positos, Noricumq; montem in Forumiulij descendens, Taruisinos graui supplicio afficit, quòd Henricum præfectum occidissent. Creato verò in huius demortui locum altero, Rauennam primo, mox Romam expectatus proficiscitur. Vrbem ingredieti omnia certè, & meritò quidem honoris genera adhibita sunt. Octano autem die posteaquam vrbem ingressus fuerat, in basilica Petri astante populo & clero, episcoporum omnium, qui eò ex tota Italia & Francia conuenerant, sententias de vita & moribus pontificis rogat. verùm ab omnibus vna voce responsum est, sedem apostolicam omnium ecclesiarum caput, à nemine (laico præsertim) iudicari debere. Omissa autem ob tam graue responsum à Carolo quæstione, Leo pontifex, qui id iudicium maximè expetebat, suggestum conscendens, ac euangelia in manibus retinens, iureiurando affirmauit, se omnium scelerum, quæ sibi obijcerentur, insontem esse. Fuit is dies Idibus Decembris, salutis anno octingentesimo. Dum hæc autem Romæ agerentur, Pipinus mandaro patris Beneuentanos duce Grimoaldo finitimos suos vexãtes aggressus, magnis cladibus ita perdomuit, vt ægrè se mœnibus tuerentur: cui bello Vinigisium Spoletinum ducem præficiens, ad patrem reuertitur imperij coronam breui sumpturum. Nam pôtifex Carolo optimè de ecclesia Dei merito aliquam gratiam relaturus, cum videret Imperatores Constantinopolitanos ægrè id nomē tueri, ac ob eam rem vrbem & Italiam ipsam magnas calamitates passam, in basilica Petri post solennia sacra, populi Romani scito ac precibus ipsum Carolum magna voce Imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano: Carolo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico imperatori vita & victoria. Pontifex item hominem inunxit vnà cum Pipino filio, quem Italiæ regem solenni decreto pronuntiauit. Accepta itaq; imperij potestate Carolus, Campulum & Paschalē coniurationis reos, capite plectendos censet. At pontifex omni ex parte clemens, à Carolo rege tamen obtinuit, vt his vita condonaretur, in Frāciam tantummodo relegarentur. Post hoc verò fuêre, qui Carolo suaderent, vt omnes Longobardos Italia expelleret. Verùm cum id nequaquam tutum videretur, quòd multis Italiæ populis sanguine & affinitate coniuncti essent, censuêre simul & Carolus & Leo, vt Longobardorum nomen ibi tantummodo remaneret, vbi ea gens præcipuè sedem habuisset.

Sedes apostolica omnium ecclesiarum caput.

Pipinus autem cum in Samnium redisset, frustraq; per aliquot menses Beneuentum oppugnasset, Theate se conferens, oppidum vi captum incendit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculsas, in ditionem statim accipit, ac Grimoaldum Beneuētanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multò pòst dolore animi perijt. Interea verò Constantinopolitana imperatrix, missis in Italiā legatis, cum Carolo pacem & fœdus inijt, imperiuq; his terminis diuisit, vt Irene ea Italiæ parte potiretur, quæ ad dextram Neapoli incipiens, ad sinistram Syponto (quæ vrbs nunc Manfredonia dicitur) infero superoq; mari clauditur vnà cum Sicilia. Reliqua verò Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit, ea tamen loca semper excipio, quę ditionis ecclesiasticę habeantur. At Nicephorus patricius ægrè ferēs Irenes mulieris imperium, cùm eam dolo captam Lesbum in exiliū misisset, fœdus iam antea initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxones totiès deficientes, migrare in Franciam cum vxoribus & liberis compulit, eos in itinere cum legionibus subsequens, ne quid maleficij intereundum committerent.

At Leo cùm seditionibus semper vexaretur, ab vrbe discedēs, Mantuam proficiscitur ad visendum Christi sanguinem, qui tum miraculis magno in pretio erat. Is autem à Mantuanis perbenignè susceptus, approbato Christi sanguine ob frequentia miracula, ad Carolum proficitur, vt hominem veritatis cognoscendæ cupidum, eius rei certiorem faceret: simulq; etiam vt de componendis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mandato patris, de coniuratis quibusdam & seditiosis non sine clementia supplicium sumpsit.

Carolus autem iam senio grauis, cùm intellexisset Pipinum, quem (vt diximus)

mus) Italiæ regē præfecerat, Mediolani mortuū esse, Ludouicū filium minorē natu, Aquitaniæ regē & imperij successorē, Bernardum verò nepotē Italiæ regē declarat, eiq; mādat, vt Ludouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos esse voluit: in Gallia Rhenum ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit: in Germania verò Danubium & Sauum fluuios: his autem prouincijs Aquitaniā, Vasconiam, magnam partem Hispaniæ, Cisalpinam Galliā, Saxoniam, vtranq; Pannoniam, Istriam, Liburnos addidit: maritima verò Dalmatiæ Imperio Cōstantinopolitano subiecta erant. Rebus autem ita cōpositis, dum Aquisgrani esset valetudinis causa, propter aquas calidas, quæ ibi scaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno secundo & septuagesimo, quinto calendas Februarij: salutis verò anno octingentesimo ac quintodecimo. eius aūt corpus nullo nō genere honoris adhibito, in tēplo Beatę Virginis, quod ipse magnis sumptib⁹ Aquisgrani exstruxerat, sepelitur hoc addito epigrāmate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi tum foris inspicias, tantæ amplitudinis & integritatis imperator, vt postea neminem superiorem, nedum parem habuerit. adeò autem (cum ei per otium liceret) studijs literarum delectatus est, vt primus (suadente tamen Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autem mensas argenteas habuit, quarum vnam (in qua vrbs Constantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri, aliam (vbi imago vrbis Romæ cernebatur) ecclesiæ Rauennati dono dedit, Tertiam filijs reliquit, vbi inerat orbis terrarum descriptio. Sunt item qui scribant, hanc auream fuisse.

At verò Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu cōciderat, ædificatoq; à fundamentis apud sanctum Petrum amplissimo hospitali, quod Græci xenodochion vocant, nec non institutis trium dierum supplicationibus ante diem Ascensionis, quibus prima die ab ecclesia Dei genetricis ad Præsepe, ad basilicam Constantinianam, secunda ab ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum, tertia à sancta Cruce in Hierusalem ad S. Laurentiū extra muros ibatur: moritur primo ac vigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (vt nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in basilica Petri pridie Idus Iunij: eius in morte sedes tum vacat diebus decē.

STEPHANVS IIII.

99 Pont. Stephanus quartus, patria Romanus, patre Iulio, pontificatus sui mense tertio ad Ludouicum Imperatorem in Gallias proficiscitur: quāobrem autem id fecerit, haud satis constat. Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad vitādam seditionem & reliquias Campulianæ coniurationis, quæ iam inualescebat mortuo Leone. In Aurelianis tunc erat Ludouicus imperator cognomento Pius: qui vbi intellexit pontificem aduentare, statim ei honoratissimum quenq; obuiam misit: maximè verò Theodolphum Aurelianorum episcopum, cum clero & magna populi parte. Ipse verò ad primum lapidem prodiens, cùm hominem vidisset, ex equo descendit: atque eum data acceptaque salute, cum maxima veneratione in vrbē introducit, præcedente clero, ac sæpe carmen repetente, Te Deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tantæ doctrinæ & integritatis, vt facilè apud omnes sanctitatis nomen nancisceretur: quippe qui sub duobus sanctissimis viris Hadriano & Leone educatus, rationem benè ac beatè viuendi didicerat. In vrbem introductus, sustentante eum imperatore propter impetū multitudinis studio videndi concurrentis, in regiā diuertit, vbi & sæpe cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus est: & ita se mutuò conuiuijs excepêre, vt rarò alter sine altero conuiuaretur. Retinuisset hominem apud se diutius imperator, nisi tum grauibus implicitis bellis, sese obijcere hosti necesse fuisset. Nam & Vascones ab imperio defecerant, quos breui in potestatem suam redegit: & Britones res nouas molientes, armis in officio continuit, & conuentu Aquisgrani habito, legatis Sarracenorum

norum Cesaream Augustam incolentium, pacem concesit. Abiturus itaq; Stephanus ad imitationem Saluatoris nostri, qui etiam inimicis pepercit, à Ludouico impetrauit, vt exulibus omnibus & captiuis, quos sceleris conuictos in Leonem admisi Carolus mulctauerat, redire ad vrbem Romã liceret. Secum quoque detulit crucem magni ponderis magnæq; æstimationis, quam Ludouicus sua impensa beato Petro dicauerat. At verò sanctissimus pontifex ad vrbem rediens, septimo põtificatus sui mense vita functus, in basilica Petri sepelitur. Sedes autem eius morte, dies vndecim tum vacat.

PASCHALIS I.

Paschalis patria Romanus, patre Bonoso, nulla interposita imperatoris autoritate pontifex creatur: hanc ob rem vbi pontificatum iniit, statim legatos ad Ludouicum misit, qui eius rei culpam omnem in clerum & populum reijcerent, quòd ab his vi coactus esset pontificium munus obire. Accepta hac satisfactione, Ludouicus respõdit populo & Clero, maiorum instituta & pacta seruanda esse, cauerent nedeinceps maiestatem læderent. *100 Pont.*

In conuentu autem apud Aquisgranum habito, Lotharium filium maiorem natu, imperij socium sibi deligens, Pipinum secundum à Lothario Aquitaniæ, Ludouicum tertium Bauariæ, reges appellauit. At verò cum Bernardus Italiæ rex, instigantibus quibusdam episcopis & seditiosis ciuibus ab imperio defecisset, coëgissetq; ciuitates quasdam & populos in sua verba iurare, Ludouicum in se concitauit, qui præfectos quosdam cum satis valida manu in Italiam misit. Horum verò impetus retardare conatus Bernardus, in alpibus superatur. Seditionis auctores statim capti necantur. Ipse verò Bernardus quamuis supplex veniam peteret, Aquisgrani supplicio capitali afficitur. Episcopi autem tanti mali auctores, synodali decreto in monasteria quædam relegantur. Sedato itaque Italico tumultu verius quàm bello, in Saxones, qui ab imperio defecerant, copias mouet, eorumq; tyrannum Viromarchum regnum affectantem, & secum congredi ausum superat atque interficit.

Deinceps verò Lotharium filium regem Italiæ declaratum, ad pontificẽ misit, à quo in basilica Petri inungitur, & Augustus appellatur. Intereà verò tumultuante Italia, & ad rẽs nouas spectante, cum Lotharius tantis motibus nequaquã se parem cerneret, maiores copias paraturus, ad patrem se contulit. Hãc ob rem Theodorus Primicerius, & Leo Nomenclator Romæ in Lateranẽsi palatio per seditionem confossis oculis necantur. Fuêre qui tantum crimen in Paschalem reijcerent: qui quidem in synodo triginta episcoporum habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramento à tanto se crimine liberauit. Accepit hanc satisfactionem Ludouicus, &, vt Bibliothecarius ait, cum Paschali rescriberet, nedeinceps seditio ex re incerta oriretur, ciuitates Etruriæ imperio subiectas literis declarauit: Arretinum, Volaterras, Clusiũ, Florentiã à patre Carolo restitutã & auctã, Pistorium, Lucã, Pisas, Perusiã, & vrbem veterem: cætera verò ecclesiæ Romanæ asscribebat. Addidit & Tudertũ in Vmbria, & vltra Appenninũ Flaminiam, ac Rauennæ vrbis Exarchatum. Idem quoq; Bibliothecarius scribit, Ludouicum liberam eligendorũ episcoporũ potestatem Paschali dedisse, cùm antea quoq; in re imperatores consulerentur: quã potestatem ab Hadriano pontifice Carolo concessam, idem auctor refert. Paschalis itaq;, quẽ Stephanus ob eius virtutem & doctrinã dum viueret, monasterio beati Stephani martyris in Vaticano præfecerat, põtificatũ iniens, & corpora sanctorũ minus religiosè iacentia, in vrbem cum maxima veneratione introducta, honestiore loco recondidit, & captiuos persoluto ereditoribus precio, è vinculis liberauit. Idẽ quoq; Praxedis beatissimæ Christi martyris templum à fundamentis extruxit, non longè à veteri, quod iam ob vetustatem & incuriã sacerdotum ruinã minabatur: quo quidem in templo à se dedicato & persæpe celebrauit, & multorũ corpora sanctorũ collocauit, iam antè in cœmeterijs passim & sine veneratione iacentia. Extat & in eadem basilica oratorium beatæ Hagneti dedicatum, quod ipse pluribus ornamentis augustius reddidit. Idem quoq; beatæ Cæciliæ templũ extruxit, quod car- *Libera potestas eligendorum episcoporũ Paschali data.*

men in apside notatum nunc etiā indicat, eò quoq; loci & ipsius virginis & eius sponsi Valeriani, Tiburtij, Maximi martyrum, Vrbani, Lucij, pontificum corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamentis ex auro, argento & quouis genere marmorum. Restituit præterea beatæ genetricis templum ad præsepe vetustate quassum, eiusq; apsida in meliorem formam redegit. Qui non ita multò pòst nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exēplo prætermisso, septimo pontificatus sui anno, mense tertio, die decimoseptimo moritur, sepeliturq; in basilica Petri. Vacat tum sedes dies quatuor.

EVGENIVS II.

101. Pont. EVgenius secundus, patria Romanus, patre Boëmundo, tantæ religionis, sanctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, vt omnium cōsensu pontifex crearetur, eo maximè tempore, quo Lotharius in Italiam veniens, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperante Carolo ac filijs, libertate aliqua post longā & grauem seruitutē vsi sunt.

Interim verò Ludouicus cùm quadraginta diebus ferro ac flāma Britanniam vastasset, acceptis obsidibus Rhotomagum petit, vbi Michaëlis Cōstātinopolitani imperatoris oratores audit, eum cōsulentes, quid de sacris imaginibus faciendum censeret, abolendæ ne, an restituendæ viderentur. Hos aūt ad pontificem reiecit, cuius maximè intererat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadentes, primò quidem pepulit: verùm cùm Haydo Aquitaniæ præfectus rebellasset, Abderamanni Sarracenorum regis auxilijs fretus, omittere tantum bellum necesse fuit. hanc ob rem Bulgari per medias Pannonias in Dalmatiam infesto agmine penetrarunt. Sed antequàm Ludouicus in Haydonem mouisset, magnam Hispaniæ partem deficiētibus populis iam occupauerat, dimissa circunquaq; classe, quæ maritimas ciuitates vexaret. Solus autem Bernardus Barchionensium comes terra mariq; vexatus, in imperatoris fide permansit.

At Eugenius dignitate corporis & præstātia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, vel potius fortunæ bonis, ad munificentiam & liberalitatē versus, adeo rem frumentariā curauit, vt nullibi vilius, quàm Romæ, annona venderetur. Præterea verò pauperum, pupillorum, viduarum causas & vitam ita tutatus est, vt ab omnibus meritò pauperum pater diceretur. Hoc autē genere viuendi & ante pontificatum vsus est: & dum beatæ Sabinæ in Auentino presbyter esset, quam ædem pontifex in meliorem postea cultum restituit: & dum basilicæ Lateranensis archipresbyter esset, quo ex loco deinceps tantæ integritatis & modestiæ fuit, ad pontificatum omnium suffragijs traductus est. Huius præterea opera & precibus, captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad vrbem rediēre, quos bonis paternis & fortunis omnibus spoliatos, suis facultatibus sustentauit, & in vita retinuit. Per eum quoque non stetit, quò minus Sico dux Beneuētanus Neapolitanos obsidione solueret, quos tum vehementer premebat: vnde beati Ianuarij corpus Beneuentum transtulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honorificè collocauit. Siconem nanque mouere in Sarracenos pōtifex adhortabatur, qui Panhormum in Sicilia iam ceperāt. Cùm his itaque artibus in pontificatu annis quatuor vixisset, moritur pontifex optimus collachrymantibus omnibus, & suam vicem potius, quàm mortem sanctissimi viri, dolentibus, cùm mors ei ad felicitatem via optatissima esset: sepelitur autem in basilica Petri apostolorum principis.

VALENTINVS I.

102. Pont. VAlentinus patria Romanus, patre Leontio, tantæ virtutis & sanctitatis fuit, vt nondū presbyter, sed diaconus summū pontificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cùm apud Paschalē & Eugeniū viros sanctissimos & doctrinam & rationem benè ac sanctè viuendi à teneris annis vsq; ad maturam ætatem didicisset. Non ludis, non iocis, aut voluptatibus intentus, vt pleriq; oēs adolescentes facere cōsueuerunt, sed doctrinā & beatè viuendi normam ex lectione veterum, & exemplo sanctorum pontificum sumēs. Fuit præterea in homi-

homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquentia, vt facilè quod vellet suaderet & dissuaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam, proponens. Postremò autem pietate, clementia, liberalitate, tum in vita priuata, tum in pontificatu, nulli maiorum secundus est habitus. Has ob res omnium consensu pontifex creatus, meritis hominum, qui tum erant, id fortasse exigētibus, quadragesimo pontificatus sui die moritur, ac in basilica Petri sepelitur, conquerentibus omnibus eum hominem sibi morte sublatum esse: quo stante labefactari Romana libertas, & Christiana religio vix poterat. Vacāte autem sede, Sicardus dux Beneuentanus, qui patre mortuo tyrannicā vitam ducebat, Deusdedit montis Casini abbatem, à quo pecunias expetebat, in carcerem coniecit, quo in loco non sine opinione sanctitatis mortuus est.

GREGORIVS IIII.

Gregorius quartus, patria Romanus, patre Ioanne, tituli S. Marci presbyter, eo tempore pontificatum inijt, quo & Sarraceni Asiam occupantes, ad sancta Palestinæ loca Christianis aditum interclusere. *103 Pont.* *Sarraceni Asiā occupauerunt.*

Et Mauri in Siciliam classe delati, ipsius insulæ magnam partem vastauerunt, occupato (vt dixi) Panhormo. Nec prohibere Veneti potuêre, quò minus id facerent, eò classe rogatu Michaëlis imperatoris Constantinopolitani cōtendentes. Maior enim erat Maurorum classis, maiores etiam nauales copiæ. Crescebat tū res Veneta, quæ originem à Venetis omnibus habuerat, eo maximè tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Cōcordiam, Altinum, aliasque Venetiæ prouinciæ vrbes ceperunt, ac diruerunt, à sæuitia barbarorum solis æstuarijs & paludibus seipsos tuentes. Dux Venetorum Iustinianus Patritius tum erat, cuius nomen ideo commemorare libuit, quòd suis temporibus corpus sancti Marci Alexandria à mercatoribus Venetis in patriam delatum est: vbi nunc in maxima veneratione habetur, extructo egregio templo in celebriore vrbis loco, multisque donarijs in ipso sacello reconditis. Hinc primum Veneti Marci imaginē vrbis patroni in vexillis retulêre. *Corpus S. Marci à Venetis mercatoribus in patriam delatū est.*

At verò Gregorius cum intelligeret, à Venetis barbaros pelli ex insula nōn posse, legatos ad Ludouicum & Lotharium misit, qui eos rogarent, vt primo quoque tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuersabantur hi, cùm dicerent id bellum ad Michaëlem imperatorem Constantinopolitanum pertinere, se tamen paratos esse communi impensa communibusque copijs rem ipsam gerere. Intereà verò cùm legati ea de re vltrò citroque mitterentur, Bonifacius Corsicæ comes, cum fratre Bertario, & auxilijs quorundam populorum Etruriæ, classe in Africam delati, inter Vticam & Carthaginem quater cum hostibus congressus, tantam hominum stragem edidit, vt coacti sint Mauri, vt olim à Scipione vexati, suos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laboranti auxilium ferrent. Hac igitur ratione Sicilia à barbarorum manibus liberata est. Redijt itaque ex Africa in Corsicam Bonifacius cum classe victrici, ingenti præda onusta. Sunt qui scribant, dum omnia vbique in Italia placata essent, Lotharium ægrè ferentem quòd Ludouicus Carolum natu minimum, cui posteà Caluo cognomentum fuit, rebus in omnibus sibi præferret, patri vincula indidisse, nec ita multò pòst eum liberum dimisisse: eaque opportunitate barbaros illectos, ex Africa cū ingēti classe in Italiam delatos, Centumcellis applicuisse: vrbemque (quæ nunc Ciuitas vetus appellatur) vt quidam volunt, delesse atque inde Romam mouētes, vrbem ipsam cepisse, quod quidem vero dissonum est. De Centumcellis nō negauerim. Barbaros verò vrbem oppugnare adortos constat: sed Guidone Cisalpinę Marchione eam acriter defendente, incensis suburbijs, ac basilicis Petri & Pauli via Latina, in saltum Casinatem mouentes, vbi sancti Germani oppidum, & monasterium beati Benedicti in monte positum auertissent, iuxta Lyrim fluuium ad mare descendentes, classe ab Ostia eò aucta, Tarētum & Siciliam inuasere: atque (vt dixi) Bonifacij virtute in patriam à ciuibus bello oppressis reuocati sunt. Crediderim ego tū Bartholomæi apostoli corpus ex Lypari Siciliæ, Beneuentū translatum fuisse à Sicardo Beneuentanorum principe, qui tāro bello interfuit,

terfuit,ne sanctissimi apostoli corpus in hostiũ Christiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo,qui tãtæ modestiæ fuit,vt electus à clero populoque Romano,non prius põtificium munus obire voluerit,quàm à legatis Ludouici imperatoris ob eã causam Romam missis,qui diligẽter tãtam electionem discusserãt,confirmatus esset. Fecerat id Ludouicus nõ superbia motus,sed ne iura imperij amitteret,quippe qui natura clemens & humanissimus est habitus,qui& iura ecclesiæ & dignitatẽ semper tutatus est. Instituit enim,ne Christi serui vlli seruituti humanę subiecti essent:& vt vnaquaq; ecclesia suos prouentus haberet,vnde sacerdotes viuerent,ne ob inopiã rerum,cultum diuinum desererẽt,néue ob necessitatem quæstui sese dederent. Idem præterea octingẽtesimo ac trigesimo dominicæ incarnationis anno,synodum multorũ episcoporum habuit,excogitatã ad honorem Dei & vtilitatem ecclesiasticæ dignitatis: in qua quidem constitutum est,ne episcopi & clerici cuiusuis gradus,pretiosas & exquisitas vestes, vtpote sericas & coccinei coloris aut bracteatas ferrent: néue in digitis gemmas, nisi dum præsules sacrificant,ne in cingulis,calceis,aut crepidis aurum & argentũ ferrent,quæ certè procul ab omni religione sunt,& magnę incõtinentiæ ac vanitatis signa manifestissima. Vtinam nostris temporibus Ludouice viueres. Indiget nunc ecclesia tuis sanctissimis institutis,tua censura,adeò in omnem luxum & libidinem sese effundit ecclesiasticus ordo,coccinatos & trabeatos nunc inspiceres non homines,quod leue fortasse videretur,sed equos & iumenta,præcedente,dum incedunt magno adolescentum,& altero presbyterorum agmine subsequente,non in asinis,vt Christus nostri dogmatis auctor,& bene viuendi vnicũ in terris exemplar,sed in equis præferocibus & phaleratis,ac si ex hoste deuicto triumphum ducerent. De argẽteis vasis,& egregia eorũ suppellectile,deq; cibarijs non attinet dicere,cum & Siculæ dapes,& Attalica omamenta,& vasa Corinthia,si hæc inspicias,nullius precij dici possint. Quid verò ex hac intemperantia nascatur,prætermittam,ne hos(vt ipsi aiunt)in cælum ponam. Ad Ludouicum redeo,qui his artibus & humanis & diuinis rebus consulens,imperij sui anno trigesimosexto moritur,sepeliturque Metis in basilica beati Arnulphi. Hunc autem non multò pòst secutus est Gregorius pontifex,nobilitate insignis,sanctitate clarus,doctrina & eloquentia præcipuus,diligentiæ ac sollicitudine,tum in rebus diuinis,tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi sui commoda mirum in modum curauit:diuites in officio continendo,pauperes pascendo,desperatos solando,errantes sanis admonitionibus in viam rectã deducendo,ecclesias quoque multas vetustate collapsas restituit. Electos in sortem domini doctrina,& exemplo,quoad vixit in officio continuit. Transtulit idem sanctissimus pontifex beati Gregorij corpus: atque eò loci collocauit,vbi nunc iacet,magnis adhibitis ornamentis,quo in loco multi temporibus illis,religionis aut voti causa excubare consueuerant. Ferunt & ab eodem corpore Sebastiani & Tiburtij à cœmeterijs,in quibus antè iacebant,ad basilicam Petri trãslatã fuisse. Sunt qui scribant,rogatu Ludouici Gregorium sanctorum omnium celebritatem calendis Nouembris instituisse,eamque rem magnopere à Rabano monacho theologo insigni,carminibus & prosa laudatã fuisse. In his enim duobus dicendi generibus vir doctus,vt illa maximè tempestate,satis valebat. Commentatus est idem Rabanus & librum Paralipomenon,& Machabæos. Habuit etiam sermones satis elegantes ad populum,sed is potissimùm laudatur, quem habuit in celebritate omnium sanctorum. Moritur autem Gregorius põtificatus sui anno decimosexto, sepeliturque in basilica Petri,ac sedes eius in morte,diebus quindecim vacat.

SERGIVS II.

104.Pont. Sergius secundus, patria Romanus, patre Sergio è regione quarta, eo tempore pontificatum inijt, quo Michaël imperator Constantinopolitanus moritur. Sunt qui Sergium primò quidem Os porci appellatum fuisse dicant,& ob turpitudinem cognomenti,Sergij nomen sumpsisse,eamque consuetudinem ad nostros manasse,vt qui põtifices crearentur,suo omisso, maiorum

Nomina pontificum immutãdi cõsuetudo.

iorum nomina sibi inderent, licet ab omnibus non sit obseruatum. Vtcunque est, constat Sergium ex illustri familia ortum, nequaquam à maioribus suis degeneraſſe, adiuuãtibus eius præclarum ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio secũdo, & Gregorio quarto: sub quorum moribus & doctrina ita vixit, vt solus mortuo Gregorio dignus haberetur, qui põtificium munus obiret. Exarſerat tum inter Ludouici filios tantum odij, propter imperij diuiſionem, vt in Antiſiodorenſi agro apud Frontanetum acerrimè à Ludouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatum ſit, quo quidem multi vtrinque cecidêre. Lotharius enim tandem victus, Aquiſgranum confugit, atque inde quoque deturbatus instantibus hoſtibus, Viennam cum coniuge & liberis ſe contulit. In ſecuti & eò cum exercitu fratres, ad quos quidem placandos non ſolùm multi regni ipſius proceres, ſed ex Italia quidam iuſſu Sergij profecti ſunt, inter quos Georgius archiepiſcopus Rauennas primus eſt habitus: qui cum ſecundo prælio apud Lotharium componendæ rei cauſa eſſet, ac fortuna ad Ludouicum & Carolum inclinaſſet, totum comitatum in prælio amittens (eò enim cum trecentis equitibus venerat) vix ſolus è tanta ſtrage fuga prolapſus eſt. At verò hi communem totius regni calamitatem & interitum miſerari, fœdera pacis in hunc modum ineunt, vt pars illa occidentalis regni, quę à Britannico oceano vſque ad Moſam flumen pertinet, Carolo obtemperaret, in eaque etiam Francorum nomen maneret: vtque Ludouico Germania contingeret vſque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor poſſediſſet. Lotharius autem cum imperij titulo vrbem Romam obtineret cum Italia & ea parte Galliæ, quæ olim Narbonenſis, nunc Romana prouincia vocatur: huic autem addidêre eam quoque partem, quæ inter Scaldin & Rhodanum fluuios, Lotharingiæ nomen accepit à Lothario, vt arbitror. Rebus autem ita compoſitis, Lotharius Ludouicum filium, quē regni ſocium aſciuerat, in Italiam cum ingenti exercitu mittit: huic ſocios addidit Drogonem Matenſem epiſcopum, atque alios viros eccleſiaſticos prudentia & auctoritate dignos, quorum conſilijs vteretur. Is autem adoleſcens nimia felicitate elatus, quacunque iter facit, cædibus omnia & rapinis vaſtat, incendit, & diruit. Verùm cùm vrbi appropinquaſſet, eique obuiam honoris cauſa Romani ciues prodijſſent, depoſita ferocitate illa Gallica, mitior eſſe cœpit, quòd ei præter ſentẽtiam ingredi vrbem pacato agmine liceret. Prodeunt & obuiam ad primum lapidem ſacerdotes cum crucibus, & hoc cãtu, Benedictus qui venit in nomine domini, Oſanna in excelſis. Atque eum vſque ad gradus ſancti Petri comitantur, ibi pontificem offendẽs, mutuo oſculo mutuaque ſalute data & accepta, ad argenteas portas ſimul peruenêre clauſas quidem. Tum põtifex, Si pacato magis, quàm hoſtili animo ad nos veniſti, ſique ad reip. Chriſtanę vtilitatem magis reſpicis, quàm ad voluptatem ſæuiendi prædandiue, meo iuſſu ingredere: ſin aliter animatus es, foréſne tetigeris: nam ſupra caput enſem habes ſcelerum omnium vltorem. Cùm autem bono animo eſſe pontificem iuſſiſſet, ſtatim eius iuſſu fores patuêre. Ingreſſi itaque pariter magna Romanorum ac Francorum multitudine tum præcedente tum ſequẽte, cùm ad altare beati Petri perueniſſent, procidentes ſimul, omnipotenti Deo & apoſtolorum principi gratias egerũt, quòd ſine vllo maleficio res ex ſententia acta eſſet, pentecoſtes octaua. Verùm cùm poſteà à multitudine militum ſuburbia vaſtarentur, parumq; abeſſet, quin vrbem prędãdi cauſa irrumperẽt, octauo, ex quo venerat, die, videntibus omnibus, qui aderãt, Ludouicum regem oleo ſancto inungit, corona donat, Italiæ regẽ decernit. Ad quem Siginolphus dux Beneuentanus ſalutãdi hominis cauſa ſtatim venit, qua quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora diſtracta, & ſegetes (vt fit) in pabulum equorum ſuccisæ ſunt: His itaque pontifex quicquid petiêre, honeſtum præſertim, facilè conceſsit, quò citius ab vrbe diſcederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, ſanctiſsimum põtificem verũ Chriſti vicarium & vnicum patriæ parentem prædicabant. Qui quidem ad ornanda templa cõuerſus, baſilicam ſanctorum Silueſtri & Martini vetuſtate collapſam reſtituit, in eaq; vnà cũ ipſis cõfeſſoribus, Fabiani, Stephani, Soteris, Aſterij, Cyriaci, Mauri, Smaragdi, Anaſtaſij, Innocẽtij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodo-

Ludouicus Italiæ rex decernitur

ti,

ri, Nicandri corpora collocauit. Struxit & à fundamentis ad ipsius basilicæ latus,
in honorem Petri ac Pauli monasterium, vbi continuò res diuina agebatur. De-
mum verò sanctissimus pontifex te ecclesiastica benè ac integrè gubernata, ter-
tio pontificatus sui anno moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum eius
in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

ANNOTAT.

*Quæ hic Platina ex Martino tradit, Sergium II. primum fuisse qui nomen mutauerit, apud neminem vete-
rum auctorum inueni, immo ex Anastasio Bibliothecario, qui hoc tempore vixit, contrariū magis elicitur, eū
scilicet etiam ante pontificatum Sergium vocitatum esse. Fortè Sergij prænomen semper habuit, Ossorci verò
cognomen, & pontifex factus, cognomen, prænomine tantum retento, omisit. Sed ista nec sic cōcinnata mihi qua-
drant. Ioannem XII. ego primum inueni, qui priscum nomen papa creatus mutarit, cùm ante pontificatum Octa
uianus diceretur, vt infra ostendam.*

LEO IIII.

105 Pont. Eo quartus, patria Romanus, patre Radulpho, anno incarnationis octin
gentesimo quadragesimooctauo pontifex omnium consensu decerni-
tur, ac meritò quidem. Vir enim fuit in omni vita priuata etiam, religio-
ne, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina ecclesiastica
præcipuè insignis. Tantæ præterea prudentiæ & virtutis fuit, vt euangelij senten-
tia, serpentis astutiam, vbi oportebat, & columbæ simplicitatem imitaretur.
Tam constanti autem fama impulsus Sergius secundus Romanus pontifex, ho-
minem totius virtutis exemplar, ex subdiacono presbyterum creat, eundemque
titulo sanctorum Quatuor coronatorum præficit. Vnde posteà mortuo Sergio
ad Lateranensem basilicam ductus, ac in sede Petri collocatus, vt verus & dignus
pontifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eius pedes, qui propè ade
rant, morem antiquum seruantes. Sunt qui arbitrantur, huius sanctissimi viri
orationibus Deum permotum, Sarracenorum rabiem naufragio, dum onusti
præda domum redeunt, compescuisse. Nam superato apud Tarentum nauali prę
lio Theodo .o Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obstante longè ac
latè populati, captaque Ancona ac direpta, vexatoque item Dalmatico sinu, dū
læti domum redeunt, volente Deo procellis fluctuum obruuntur. Liberatus
Sarracenorum metu Leo, & sedilia in vestibulo atrij Lateranensis posita ex mar
more construxit, & solarium à Leone tertio inchoatum perfecit. Instituit item
pius antistes, vt quotannis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius apostoli natali
die hora vespertina celebratetur. Mandauit præterea, ne laicus quispiam presby-
terium ingrederetur, dum sacra fierent. Habitæ sunt etiam eius iussu eisdem fer-
mè diebus supplicationes ad auertendam iram Dei, quam frequentes terræmo-
tus præ se ferebant. Crucem quoque, quàm Carolus Romanorum imperator
Constantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modū
exornauit. Hunc autem tantæ sanctitatis fuisse constat, vt & basiliscum serpen-
tem (quem Latini regulum appellare possunt) suis orationibus è fornice sanctæ
Luciæ virginis in Orthea expulerit, cuius halitu & veneno multi mortalium pe
rierant: & incendium illud signo crucis extinxit, quod diu per domos Saxonum
& Longobardorum vagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autem
factū est octaua die ab assumptione beatæ Dei genitricis, qui dies postea vt festus
celebratus est non longè à basilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo nanque
loco ipsius virginis templum extabat, cui munificentissimus pontifex multa do
na ex argento auróue obtulit. Præterea verò opus musiuū basilicæ sancti Marti-
ni & Siluestri in montibus, incrustationemque parietum à Sergio inchoatam
ipse perfecit, vt epigramma indicat, quod solum superest: nam pictura iam pridē
corruit, vel incuria hominum, vel vetustate situ. Eius quoque iussu crux illa, quę
ante pontificem à subdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur: dum nullū
genus ornamēti relinqueret, quod ad dignitatē Saluatoris nostri pertineret. Re-
stituit quoq; vrbis mēnia, & portas vetustate collapsas. Ad hęc verò xv. turres pro
pugnacula vrbis à fundamentis erexit: harum duas maximè necessarias, hinc de-
xtera, hinc sinistra Tiberis amnis posuit infrà Ianiculum & Auentinū, ne subue-
hi naues hostium ad diripiendam vrbem possent. Idē quoq; sua diligentia corpo
ra sanctorum Quatuor coronatorum inuenit, eorumq; templū in splēdidiorē
formam

formā instaurauit. Sanctos ipsos sub altari collocauit, Sempronianum, Claudium, Nicostratum, Castorium. His addidit & corpora Seueri, Seueriani, Carpophorij, Victorini, Marij, Felicissimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Priscæ, Aquilini, Narcissi, Marcellini, Felicis, Apollinaris, Benedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Festi, Marcelli. Addidit & caput sancti Proti, & Cæciliæ, Alexandri, Xysti, Sebastiani, Praxedis. At verò dum his rebus, vt sanctissimum virum decebat, quàm diligentissimè vacaret, nunciaretur que Sarracenos cum magna classe diripiēdæ vrbis causa aduentare, & Neapolitanos ac cæteros illius oræ maritimæ paulò pòst ipsi vrbi auxilio futuros, ipse statim cum quanta potuit manu Ostiam proficiscitur: eoque omnes auxiliares copias conuocat, cum hostibus dimicaturus, si copiam pugnandi fecissent. Suos autem sanctissimus pontifex ad communionem primò adhortatus, vbi id obsequentissimè fecissent, orationem ad Deum his verbis habuit: Deus, cuius dextera beatum Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit, & coapostolum eius Paulum tertio naufragentem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propitius, & concede, vt amborum meritis horum fidelium tuorum brachia contra inimicos ecclesiæ tuæ sanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & conualescant: vt de recepto triumpho nomen sanctum tuum in cunctis gentibus gloriosum appareat. His dictis, statim facto signo crucis pugnandi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam iniêre, ac si victoriam certam sibi propositam viderent, tandem verò post longum & acre certamen hostes superantur fugantur que: multi in ipso prelio vtpote naualí periêre: plerique tamen viui capti, & Romam perducti sunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quosdam ad terrorem non longè à portu Romano furca suspendere, aduersante tamen Leone ob mansuetudinē & clementiam, quā potissimum insignis habebatur: sed ire obulam multitudini, in tanto præsertim furore, non licuit. Eorum verò operà, qui viui Romam perducti sunt, vsus est Leo in restituendis ecclesijs, quas ipsi Agareni quondam diruerant & incenderant, in extruendis mœnibus, quibus Vaticanum cinxit, Leonianamque vrbem de suo nomine appellauit. Idque potissimum effecit, ne deinceps hostibus liceret ecclesiam beati Petri vna vel leui incursione spoliare & incendere, vt antè consueuerant. Non caruêre suis precationibus portæ. In ea enim quæ ad sanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore incisa: Deus, qui apostolo tuo Petro collatis clauibus regni cælestis ligandi, atque soluendi pontificium munus tradidisti, concede, vt intercessionis eius auxilio à malis nexibus liberemur: & hanc ciuitatem, quam nouiter te adiuuante fundauimus, fac ab ira in perpetuum manere securam, & de hostibus, quorum causa cōstructa est, nouos ac multiplices habere triumphos. In secunda verò porta, quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc verba inerant: Deus, qui ab ipso huius mundi principio hanc sanctam catholicam & apostolicam Romanam ecclesiam ab hostibus custodire & confirmare dignatus es, iniquitatis nostræ chirographum propitiatus emenda, & vrbem hanc, quam tuo sancto nomini per apostolorum Petri & Pauli suffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorum insidijs securam permanere concede. Tertia autem precatio erat in frontispicio portæ, qua ibatur ad scholam Saxonum, his verbis: Præsta quæsumus omnipotens & misericors Deus, vt ad te toto corde clamantes, intercedente beato Petro apostolo, tuæ pietatis indulgentiam consequamur, vt vrbs, quam ego famulus tuus Leo quartus episcopus Romanus, te auxiliāte meo nomine Leonianā vocaui, nouoq; opere dedicaui, vt secura atq; illęsa permaneat, apud clemētiam tuam iugiter exoramus. Hanc autem vrbem primo pontificatus sui anno inchoatam, demū sexto absoluit: eamq; Corsis, quos Sarraceni ex insula depulerant, incolendam dedit, assignatis viritim agris, vnde viuerent. Sed miror in portis ipsis aliā nunc inscriptionem legi versibus hexametris ineptis quidē, quos certè Leonis nullo modo esse arbitror, licet sub eius nomine ferantur. Ex manubijs verò Sarracenorū dona quædā, tum ex auro, tum ex argento basilicis Romanis obtulit. Sunt qui scribant, eius mandato etiā basilicam sanctæ Mariæ in via noua ædificatā fuisse, & turrim in Vaticano apud sanctum Petrum, quam adhuc cernimus. Fores prę te

Oratio pontificis prima.

Leoniana vrbs.

Oratio pontificis ante portam prima.

Secunda.

Tertia.

Synodus ſeptem & quadraginta episcoporum.

reà ſancti Petri ab Agarenis direptas, ex argento reſtituit. Synodum ſeptē & quadraginta epiſcoporum habuit, in qua ex decretis maiorum ſuorum Anaſtaſium presbyterum cardinalem ſancti Marcelli, multis criminibus conuictum damnat, & ab eccleſia reijcit, eò maximè, quòd parochiam ſuam per annos v. contra canonum inſtituta deſeruerit. Colonias præterea ex Sardinia, Corſicaque, quæ pulſis Sarracenis iam reſpirare cœperant, Oſtiam cultoribus propter inſalubritatem aëris & frequentes direptiones vacuam, duxit. Lothario poſtremò egregiè ſatisfecit, qui delatione quorundam impulſus Romam venerat, quòd intellexerat Leonem transferendi imperium ad Conſtantinopolitanos conſilia iniiſſe. De delatoribus in mendacio deprehenſis (vt par erat) ſupplicium ſumitur, atque amicitia inter vtrunque integratur. Sunt qui ſcribant, Ioannem Scotum huius temporibus fuiſſe, virum in rebus diuinis doctiſsimum, qui in Franciam veniēs regis Lodouici iuſſu hierarchiam beati Dionyſij è Græco in Latinum trāſtulit, nec ita multò pòſt (vt aiunt) à diſcipulis ſtylo confoſſus perijt. Tanti ſceleris cauſa nuſquam traditur. Ferunt item Alidulphum Angliæ regem, ob religionem, inſulam vectigalem eccleſiæ Romanæ feciſſe, ſingulis nummis argenteis in ſingulas domos quotanni ſeollatis. Moritur autem Leo vir ſanctiſsimus, & optimè de eccleſia Dei, deque vrbe Roma ac nomine Chriſtiano meritus, conſilio, auctoritate, diligentia, doctrina, magnificentia præclarorum operum, anno pontificatus ſui octauo, menſe tertio, die ſexto, xvj. calendas Auguſti, ſepeliturque in baſilica Petri. Vacat tum ſedes menſibus duobus, diebus xv.

IOANNES VIII.

106. Pont.

Ioannes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus eſt. Mentitus enim ſexum, cùm fœmina eſſet, adoleſcens admodum Athenas cum amatore viro docto proficiſcitur: ibique præceptores bonarum artium audiendo tantum profecit, vt Romam veniens, paucos admodum etiam in ſacris litteris pares haberet, nedum ſuperiores. Legendo autem & diſputando doctè & acutè, tantum beneuolentiæ & auctoritatis ſibi comparauit, vt mortuo Leone in eius locum (vt Martinus ait) omnium conſenſu pontifex crearetur. Verùm poſteà à ſeruo compreſſa, cum aliquandiu occultè ventrem tuliſſet, tandem dum ad Lateranenſem baſilicam proficiſceretur, inter theatrum (quod Coloſeum vocāt à Neronis coloſſo) & ſanctum Clementem, doloribus circumuenta peperit: eoque loci mortua, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe vno, diebus quatuor, ſine vllo honore ſepelitur. Sunt qui ob hæc ſcribant, pontificem ipſum, quando ad Lateranenſem baſilicam proficiſcitur, deteſtandi facinoris cauſa, & viam illam conſultò declinare, & eiuſdem vitandi erroris cauſa, dū primò in ſede Petri collocatur, ad eā rem perforata, genitalia ab vltimo diacono attrectari. De primo non abnuerim, de ſecundo ita ſentio, ſedem illam ob id paratam eſſe, vt qui in tanto magiſtratu conſtituitur, ſciat ſe non Deum, ſed hominem eſſe: & neceſsitatibus naturæ, vtpote egerendi ſubiectum eſſe, vnde meritò ſtercoraria ſedes vocatur. Hæc, quæ dixi, vulgò feruntur, incertis tamen & obſcuris auctoribus: quæ ideo ponere breuiter & nudè inſtitui, ne obſtinatè nimium & pertinaciter omiſiſſe videar, quod ferè omnes affirmant: erremus etiam nos hac in re cum vulgo, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his eſſe, quæ fieri poſſe creduntur. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vicentij corpus è Valentia citerioris Hiſpaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagum Albienſem vlterioris Galliæ deportatum. Dicunt præterea Lotharium iam grandem natu, ſumpto monachorum habitu, filium Lodouicū imperatorem reliquiſſe, qui ſtatim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma ſpectantes ſua præſentia in officio continuit.

ANNOTAT.

Hanc Ioannis femina fabulam, etiam antequam in hiſtoriarum penitioribus ſtudijs verſari cœpiſſem ſemper ſuſpectam habui & iure, neque enim mihi veriſimile vnquam videri potuit, homines hac tempeſtate adeò ſtupidos, & ſtultos fuiſſe, vt in tanta poteſtatis gradu ignotum hominem, & qui per longa tempora ipſis probatus non fuiſſet, imo feminam pro maſculo collocare potuerint. Quod ſi tanta fuiſſet huius ſeculi inertia, vt hoc fa-

cinus

eium committere potuissent non est existimandum. Deum tulisse, vt sedem Petri, quam ipse constituerat, à qua ecclesia sancta dirigitur fœmina nullius ordinis capax polluisset. caterum cùm multos & magni nominis viros historiam hanc suscipere eam quoq; vulgo veram existimari, animaduertissem, diu ipse mecum hasitaui, postremo in animum induxi, vt vnde huius rei origo manarit, eiusq; auctorem, si fieri posset, inuenire, & subtili examinatione rem totam discuterẽ. Vetustissimis igitur tam bibliotheca Vaticana, quam aliarum libris diligenter perlectis, caterisq; vetustis ecclesiasticis monumentis accuratè perlustratis, tandem iis apertam, & manifestam totius fabulae cognitionem deueni. Ostendam igitur primum, rem hanc nulla ratione vnquam fieri potuisse, sed fabulosam esse, deinde vnde originem habuerit, & qui de ea primùm scripserint, reperiam. Multis autem argumentis non grauabor rem omnem, qua Romana Ecclesia tantam ignominiam, & dedecus attulit, dissoluere, & meras nugas esse, demonstrare. Primum autem incipiam de tempore disputare, in quod huius Pontificatum, qui de ea scripserunt, coniiciunt. Omnes igitur, qui de ea meminerunt auctores, Ioannis fœmina pontificatum annorum duorum, mensium V. & dierum trium, insuper menstrua vacationis sedis inter Leonis IIII. & Benedicti III. sacerdotium prater vnum tantum mendosum indicem in fine septimi libri Othonis Frisingensis collocatum interponunt. Quo tempore Anastasius S. R. E. bibliothecarius, qui vitas Romanorum pontificum, vsq; ad Benedicti III. successorem Nicolaum scripsit, viuebat, & creationibus Sergij II. Leonis IIII. Benedicti III. Nicolai I. Hadriani II. & Ioannis VIII. vt ipsemet refert, interfuit. is non solum nullam biennalis pontificatus Ioannis fœminae mentionem facit, verum etiam Romanam sedem, post Leonis IIII. obitum, dies tantum quindecim vacasse scribit, subiicitq; Leoni mortuo non Ioannem aliquem, sed Benedictum ipsum III. statim suffectum. Cuius verba hac sunt: Sanctißimus Leo Papa IIII. obdormiuit in Domino XVI. Kalend. Augusti., sepultus ad sanctum Petrum, & cessauit episcopatus dies quindecim. Quo mortuo mox omnis Clerus Romanae sedis, vniuersi proceres, cunctusq; populus, ac senatus congregati sunt, Domini clementiam exorantes, vt beatificum illis in omnibus demonstrare dignaretur pastorem, qui Apostolatus culmen regere valuisset tranquille. Qui diuinitus, athereoq; lumine inflammati, vno consensu, vno conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat sacris operibus, Pontificem promulgauerunt erigere. Miro vero vniuersa & alacri studio plebs & populi cœtus ad Callisti titulum properantes, eum cum hymnis & canticis spiritualibus, ad Patriarchium Lateranense perduxerunt, & vt moris est, in pontificali solio collocarunt. Hac ille. Nullam igitur de hac fœmina mentionem facit Anastasius. Ex quo etiam illud apertè intelligitur, Ioannem ipsam, veritate illius historia stante, nulla ratione hoc tempore esse potuisse. Sed faciamus Anastasium ipsum eam ipso loco collocasse, hoc quoque fieri non potest, cùm temporum, & annorum ratio, quibus Romani Pontifices huius temporis sederunt, aperte repugnet, neque biennij spacium inter se ab Hadriano I. vsque ad Ioannem VIII. illorum Pontificatuum anni, qui ex horũ temporum monumentis continuati sunt, capiant. Ab anno enim CHRISTI DCCLXXII. quo Hadrianus primus creatus est, vsque ad annum DCCCXXCII. in quo obijt Ioannes VIII. ne mensis quidem vnus nedum duo anni alieni pontificatus interijci possunt, stante maximè temporum, & annorum serie quam ego accuratißime ex Anastasio ipso anno. non vetustis inscriptionibus, diplomatibus & instrumentis constitui. Deinde cum annus agatur DCCVI. ex quo hanc fœminam pontificem fuisse scribant (eius enim creationem in annũ CHRISTI circiter DCCCLV. coniiciunt) qua nam ratione fieri potuit, vt non solum Anastasius bibliothecarius, qui hoc tempore vixit, sed nemo qui vitas Romanorum pontificum, aut ex instituto, aut obiter scripsere, (plures autem fuère) vsque ad annum CHRISTI DCCCCL. per annos continuos quadringentos, nullam omninò de ea mentionẽ fecerunt? Paulò pòst Anastasium historia, in qua frequenter summorum Pontificum meminit, edidit Ademarus monachus sancti Hermanni Lutetia Parisiorum, quem Annonius eiusdem monasterij monachus ante quadringentos annos sequutus est. Regino quoque Abbas Prumiensis ante sexcentos annos Hermannus Contractus, & Lambertus Schafnaburgensis ambo monachi ante quingentos, Otho Frisingẽsis ante quadringentos, Chunradus de Lichtenau abbas Vspergensis ante trecentos, chronica vel historias suas scripserunt, & nemo hunc Ioannem profitetur, diligentia alioqui in Romanorum pontificum successione enumeranda. Sed nec Leo Ostiensis episcopus, Ioannes Cremonensis presbyter, aut alius quispiam aliquid de ea tradiderunt, extant in bibliotheca Palatina sex vel septem Romanorum Pontificum breues enumerationes siue indices, quorum vnus versibus exaratus est, quem paulò pòst subiiciam, ante Innocentiũ IIII. varijs in libris scripti, nullus in his est Ioannes papa fœmina. insuper in vetustis quinque Damasi Bibliothecarij, & Paudulphi Pisani vitarum libris nulla huius fœminae memoria est, sed in margine inter Leonẽ IIII & Benedictum III alienis characteribus ab exemplaribus vetustis longè differentibus, huius rei fabula à posteriore auctore est addita. Deinde qua nam ratione Leo nonus, qui ducentis plus minus annis pòst vixit, scribens ad Constantinopolitanũ patriarcham Michaelem Cerularium, & Leonem Acridanum episcopum, in haresin & schismalapsos, in quadam epistola reprehendere potuit ecclesiam Constantinopolitanam, quod fœminam, & eunuchos in patriarchatu suo collocasset, (Nicetam, & Ignatium intelligit) si fœmina etiam Roma summum sacerdotium, quod longè peius est, tenuisset? Scribit enim in epistola illa magna, siue libello aduersus Graecorum hareses capite 23. Absit autem vt velimus credere, quod publica fama non dubitat asserere, Constantinopolitanã ecclesia contigisse, vt eunuchos contra primum S. concilij Niceni capitulum paßim promouendo, fœmina & in sede pontificum suorum sublimasset aliquando hoc tam abominabile scelus, & detestabile facinus, & si enormitas ipsius, vel horror fraternaq; beneuolentia non permittit nos credere: considerata tamen incuria vestra erga sanctorum censuram canonũ, quid eunuchos & aliqua parte corporis imminutos non solum ad clericatum, sed & ad pontificatum indifferenter ac solenniter adhuc promouetis, fieri potuisse pensamus. Sed & si faceremus multos eam

scriptores cōmemorasse, id tamen fieri nō potuisse, ex fabulæ ipsius contextu etiam ostendā. Nemo Romæ legitimus vnquā pontifex creatus fuit per annos plus minus nongentos, à S. Petro apostolo vsq; ad Formosum papam, qui ab ineunte ætate Romana in Ecclesia educatus nō esset, & per omnium ordinū ecclesiasticorū gradus ad diaconatum ad minus, vel sacerdotiū saltem non ascendisset. Quod facilè pontificū seriem cōsiderantı, inuiolabiliter obseruatum fuisse manifestum erit. & modò fœmina ignota, incerta originis, & patria, sine vllo ordine, & testimonio anteactæ vitæ, ita incōsultò pontifex fieri potuit? Qua demum ratione eius fabulam cōcinnarunt? Ioannes (inquit auctor fabulæ, ex quo Platina, & alij acceperunt) Anglicus natione Maguntinus, sedit annos ij. mensem vnum, & dies iiij. aliàs menses v. & dies iij. & cessauit episcopatus mensem vnū. Vide inscitiā scribendi Anglicus natione Maguntinus: An Maguntia fortè est in Anglia, & nō in Germania? Sed Platina diligentior præter auctoris sententiā, eam quidē natione Anglicam refert, verùm Maguntiaco oriundā. Subijcit. Hic (vt asseritur) fœmina fuit, & in puellari ætate à quodam suo amasio in habitu virili Athenas deducta, sic in diuersis scientijs profecit, vt nullus sibi par inueniretur. Athenas profectā fabula narrat. Et cur? vt (inquis) ibi eru operā daret? Rectè: cum neq; Athenæ eo tempore, neq; in ijs amplius vllum gymnasiū esset, sed omnia tunc in Attica, vt ex horum tēporum scriptoribus intelligitur, fœda barbarie oppressa tenerentur. adiungit: Adeò vt postquā Romæ fuit per biennium legens, magnos magistros discipulos, & auditores haberet, & cum in vrbe vita, & scientia magnæ opinionis esset, in papam cōcorditer eligitur. Duo hic suffarcinat mendacia, primum, eā tum bonas literas publicè in vrbe professam esse, quod omninò falsum est, cum huius tēporis hominibus nihil minus curæ esset, quàm vt in vrbe quispiam publicè doceret, quod ex historiarū contextu facilè liquet: alterū biennij spacio pontificatum adeptū esse, cùm vt dixi, nō nisi presbyteris, vel diaconis cardinalibus in Romana ecclesia ab incunabulis enutritis pontificatus demandari perpetua cōsuetudo tunc fuerit. Sequitur. Sed in papatu per suum familiarem impregnatur. Verùm tēpus partus ignorans, cùm de sancto Petro in Lateranū tenderet angustiata inter colosseum, & ecclesiā sancti Clementis peperit, & mortua, ibidem (vt dicitur) sepulta. Hic animaduersione dignū, quod huius fabulæ auctor, qui rem hāc ita imperitè tradidit, eam difficilem creditu etiā ipse existimauit, & ideo initio hic (vt asseritur) inquit, fœmina fuit. Nunc (vt dicitur) sepulta est, scribit. Rem non affirmat, sed per, vt aiunt, & tradunt, eā refert. Cæterum hæc mulier non nisi in papatu impregnatur? & quæ diu ante pontificatū, amatorē habuerat sine partu aliquo nunc senex (vt verisimile est) papa ingrauidata peperit? Nōnne ante partum vterum intumescentem præ se ferebat? & nemo ex tot familiaribus, ex tot aulicis, qui Romanū pontificem comitari semper solent, rem tam clarā non animaduertit? Non, Quia cum duobus, vel tribus tantum familiaribus clausa in palatio permanebat, immò è contra, nam si pauco ante partum tēpore, in quo magis verisimile est eam quiescere debuisse à sancto Petro Lateranum profecta est, multo magis antea quoq; grauida, sui cōspiciendi, & alloquendi omnibus copiā faciebat. Fieri non potest, vt sint, qui existiment oēs huius seculi homines adeò stupidos, & ineptos tunc deuenisse, vt nemo fuerit, qui à masculo fœminam, ore, voce, actuq; nō internouerit, & fœminam quidē nouem mensibus grauidā, tot molestijs, quæ partus præmittere solet circumuentā? nōnne habebat seruos, familiares, medicos, aulicos? & nemo tam longe duorū annorum interuallo rem cognouit. Res certè Martino Cisterciensi monacho auctore digna est: qui vitas Romanorū Pontificum scribens, primus quod sciam, ante trecentos annos rem euulgauit. Sed antequam de hoc viro loquar, fabulam expediamus. Et quia Dominus Papa eandem viam semper obliquat, creditur à pluribus, quod ob detestationē facti hoc faciat. Nec ponitur in catalogo summorū Pontificum, propter muliebris sexum. Hæc ille. Porro aūt, quod Papa Lateranū illac non pergat, ea non est causa, sed quia per medium amphytheatrum, cui via illa correspondet, ob loci angustiam magna hominum, & equorū manu comitatus trāsire nequit, sinistra ad collosseum deflectit deinde rectà progreditur versus SS. Petrum, & Marcellinū, ne tot giris obequitans, comitatus ordinē confundat, reuertenda denuò circum amphitheatrum ad viam, quæ sub SS IIII. coronatis Lateranū ducit. Eadem ratio est, cùm reuertitur. Quam tamen rem à multis pontificibus omninò neglectam scio. De sacello verò quod nunc eo loco extat, in quo eam sepultam tradūt, item sedibus porphyreticis Lateranensibus, ex quibus Papa an esset masculus cognoscebatur, aliquid dicere superfluum esset & inane existimo, cùm omnia fabulosa sint & ab imperito vulgo ficta. Primus aūt (vt dixi) qui huius fœminæ fabulam tradiderit, fuit Martinus quidam (vt ferunt Polonus) monachus Cisterciensis, & Papæ Innocentij IIII. pœnitentiarius, qui vitas Romanorum Pontificum vsq; ad sua tempora, item librum, cui mirabilia Romæ nomen est, conscripsit, ab alio postea grauioribus mendacijs auctum: & nō est hic, vt quidam perperam intellexerunt, celeberrimus ille vir Martinus Cromerus Polonus, qui historiam Polonicā accuratissimè, & peritissimè edidit, suiq; regis diu apud Imperatorē Ferdinandū optimum, & integerrimū oratorem egit. Homo moribus, doctrina, rerum gerendarū experiētia, & omni virtutum genère cumulatissimus. sed ad Martinum illum redeamus fabulæ huius (vt opinor) auctorē: Eam enim in nullo, qui ante ipsum scripserit, inueni, præterquam in vno Sigiberti chronico: in quo inter Leonem, & Benedictum ita scriptū est: Ioannes Papa Anglicus. Fama est hunc Ioannem fœminam fuisse, & vni soli familiari tantum cognitam, qui eam cōplexus est, & grauis facta peperit Papa existens, quare eam quidem inter pontifices non numerant, ideo nomini numerum non facit, ita ibi. Cæterum hanc rem ex insectionibus Galfridi monachi, qui post Martinum vixit, aut Roberti, qui Sigibertum suppleuit, esse, testimonio est, quod in antiquis, veris, & germanis Sigiberti exemplaribus non extat. Porro aūt vt quis hic Martinus, qui hanc rem primus scripsit, fuerit, quantaq; illi fides adhibenda sit, intelligamus, scitu dignū, hunc auctorē eum esse, ex quo mirabilium vrbis Romæ liber manauit, qui scripsit. Primus successor Romuli Pompilius pater Numa, secūdi Romanorū Regis ponitur, eodē libro Virgilius Numa Pompilius Romæ tribunus plebis. Qui portas Ostiensem, Capenam & prope arcem sancti Angeli colinam vocat. Qui

Phanteum Agrippæ, Cybeles ædem dicit. Qui amphitheatrum templum solis fuisse tradit. Statuã M. Aurelij aueam equestrem Pusticum Tiburtinum cum bubone, equos Quirinalis à philosophis factos, templũ pacis nocte Natalis Christi corruisse, & multa alia eiusmodi primus scripsit. Ab hoc igitur haud multum occupato, sed potius simplici scriptore Ioãnis fœmina fabulam, omnes quotquot post eum scripserunt, hausere. Sed Platina rem totam stilo paululum elaboratiore, quibusdam de suo additis, tradit. Cui quantum credendum sit, iam multis argumentis ostendi. Sed quoniam omnia insignia mendacia ab aliqua veritate origenem habent, hanc fabulam ex Ioannis Papæ XII. viri impuri vita manasse crediderim. Is Ioannes per vim, patris Alberici Romani principis potentia adhuc pene adulescens papa factus, aliquot concubinas, vt Luitprandus Ticinensis illorum temporum scriptor li. 6. ca. 6 & 7. tradit, habuit: in his præcipuè erant Ioãna, Raineria, & Stephania. Ex Ioanne igitur Papa, & eius itẽ scorto Ioãna, ad cuius fortè arbitriũ tãquã Papa omnia Romæ pẽdebãt, Ioãnis fœmina Papa fabula manauit, quæ processu tẽporis aucta, in historiæ auctoritatẽ imperiti alicuius scriptoris opera, paulatim inrepsit.

BENEDICTVS III.

Benedictus tertius, patria Romanus, patre Petro, meritò Benedictus 107. Pont.
appellatus est ob sanctitatem vitæ & rerum diuinarum gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eo subdiaconatus gradum accepisset, ita deinceps vixit, vt mortuo Leone vnus Benedictus tanti pontificis dignus successor haberetur. Ad hunc itaq; concurrentes omnes tanquam ad vnicũ & benignißimũ sidus, à Deo in terras missum eum põtificem decernũt. Qui flens, & Deum ac sanctos testes faciẽs, se nequaquam dignum esse, qui tantæ sedi præficeretur, dicebat. Acclamãtibus itaq; omnibus, & electionem approbãtibus, inuitus tandem pontificium munus suscipiens, in atrium Lateranense perducitur, & in sede Petri collocatur. Inde verò in equo albo sedens, ad ecclesiam sanctæ Mariæ ad Præsepe ductus, ieiunijs triduo & orationibus vacauit, Deum rogans, vt sibi liceret sanctè & integrè ecclesiam suam gubernare. Eò autẽ post diem tertiũ iterum venẽre omnes, & eius pedes de more osculati sunt. Hi potißimùm, qui Rhodoaldi Portuensis episcopi factionem secuti, aliũ nescio quẽ: vel (vt quidam volũt) Anastasium à Leone pontificatu deiectum, hominẽ ignotum pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerant: sed cognito errore (vt dixi) veniam petentes, in sententiam bonorum tandem venẽre, & hominem sanctißimũ de more adorarunt. Idem fecẽre & Ludouici imperatoris legati, ad cõfirmandam cleri ac populi electionem Romam missi. Sequenti verò die comitãte populo ad basilicam Petri deductus videntibus omnibus, vt mos est, & antiqua traditio dictat, consecratus insignia põtificis suscepit, acclamãtibus omnibus & plaudentibus. Tãtæ enim mãsuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, vt tã in magistratu cõstitutus, quàm in vita priuata charus omnibus & gratus videretur. Hic quidem ad cultum diuinũ cõuersus, multas ecclesias vetustate collabentes restituit, & dona pleraq; in earundem sacraria reposuit. Instituit præterea, vt funeribus episcopi, presbyteri, aut diaconi, pontifex vnà cum clero interesset honorandi corporis defuncti, & cõmendandæ animæ gratia, mandauitq;, vt vicißim clerus mortui pontificis funus celebraret. Ipse verò quod instituit, dum in vita esset, non verbis tantum, sed re ipsa comprobauit. Sacerdotum enim funeribus semper interfuit. Aegrotos præterea inuisit, pauperes aluit, desperatos & calamitosos consolatus est, viduas & pupillos acerrimè tutabatur. His artibus vitã sanctißimam traducens suo magis, quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus sui anno secundo, mense vj. die ix. Sepultus est autem ante fores basilicæ beati Petri apostoli. Interim verò dies xv. episcopatus vacat.

NICOLAVS I.

Nicolaus primus, patria Romanus, patre Theodosio benè ac sanctè à tene- 108. Pont.
res annis educatus, primò quidem subdiaconus à Sergio, mox verò diaconus à Leone creatur. In quo ordine adhuc constitutus, nullum genus pietatis omittens, Benedicti corpus suis manibus tumulo collocauit non sine multis lachrymis. At verò cùm peracto de more funere, creare alterum pontificem necesse esset, cumque ieiunijs, vigilijs, orationibus instarent homines, vt talem à Deo consequerentur pontificem, qualem amiserant, in basilica sancti Dionysij confessoris atq; pontificis (eò nãque eius rei causa conuenerant) post longam cõ-

ſultationem Nicolaum abſentem pontificem creant: & fugientem in Vaticanum, latitãtemq́; vitandi honoris cauſa, conquiſitum in atrium Lateranenſe perduxerunt, & nolentem etiam in ſolio apoſtolico collocarunt. Deinde vero in baſilica Petri conſecratus, ſumptaq́; de more ponrificia corona, multa cũ Ludouico Cæſare, qui tum aderat, collocutus eſt, tum ad pontificatum, tum ad imperium pertinentia. Cum verò Ludouicus ipſe ab vrbe diſceſſiſset, conſediſſetq́ue in loco, quem Romani Quintum appellabant, eò profectum Nicolaum ferunt cum proceribus vrbis Romæ, itaque honorificè ſuſceptum, vt imperator ad mille paſſus pontifici obuiam factus, ex equo deſcendens, eum freno manibus attrectato in caſtra perduxerit. Erat enim tanrę venerationis & maieſtatis, & tantæ eloquentiæ & doctrinæ, vt ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autem ſimul longo & ſecrero colloquio poſt epulas, oſculoq́ue inuicem dato & accepto, ad vrbem pontlfex redijt: quam quidem excreſcentia Tiberis ita vexatam inuenit, vt nõ niſi lintribus de vico ad vicum tranſire liceret. Nam & eccleſiam ſancti Laurentij in Lucina, & monaſterium beati Siluestri, & totam illam planitiem, quæ à via Lara ad radices Tarpeiæ rupis, & viam Argentariam, ad Auentinum ducit, ita occupauerat, vt inſtare diluuium vulgò putatum ſit. Hac inundarione & multæ domus euerſæ ſunt, & plures arbores euulſæ, & ſata paſsim diſiecta. Neque hoc ſemel eo anno, ſed irerum Decembri menſe Romæ accidit. Emendare hæc damna, vel potius delenire pontifex enixus, nullum genus officij & pietatis in ciues ſuos omiſit. Interim verò Michaël Theophili filius, Conſtantinopolitanæ vrbis imperator, legatos cum muneribus Romam miſit, qui & limina Apoſtolorum, & pontificem inuiſerent. Hæc autem munera fuêre, patena aurea, & calix aureus iuſti ponderis cum gemmis magnæ æſtimationis. Hic eſt ille Michael, quem poſtea Baſilius cõſors imperij factus, dolo necauit, vt ſolus imperio potiretur. Habiti ſunt aũt à pontifice perbenignè legati, & domũ viciſsim cum muneribus miſſi. Nicolaus verò pontificiæ dignitati admodum cõſulẽs, Ioannem archiepiſcopum Rauẽnatem, ad ſedem apoſtolicam propter obiecta crimina venire recuſantem, dignitate priuauit. Is aũt Papiam ad Ludouicum cõfugiens, ab imperatore litteras cõmendatitias ad pontificem obtinuit, & legatos, qui à põtifice impetrarẽt, vt Ioãni archiepiſcopo Romã ad cauſam dicẽdam tutò proficiſci liceret: quod haud grauatè pontifex conceſsit. Ioannes autẽ facta dicendi copia in magno præſulum conuentu in domo Leonina, nil aliud faſſus eſt, quàm ſe maieſtatls reum eſſe, ob eam rem & à pontifice, & ab his, qui eo in conuẽtu aderant, ſe venlam petere. Motus hac confeſsione põtifex, & precibus eorum, qui tũ aderant, his conditionibus Ioannem in gratiam recipit, vt & ſe in cõcilio de hęreſi purgaret, vtq́ue quotannis Romã ſe profectur ũ polliceretur, quoad fieri poſſet: & ne electos etiam canonicè in Flaminia epiſcopos, cõſecrandi facultatem haberet, niſi id ſibi à ſede apoſtolica litteris concederetur: néve eoſdẽ epiſcopos Romã proficiſci quotieſcunq́; vellẽt, prohiberet, vtq́; ei nullã exactionẽ, quã ſacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam cõſuetudlnẽ introducere liceret. Poſtremò verò ei ſub anathematis pœna mãdatũ eſt, ne de bonis eccleſiæ quicquam immutaret aut decerneret incõſulta ſede apoſtolica: néue etiã profana ei recipere liceret, niſi id placere ſummo põtifici intellexiſſet. Has autẽ ſanctiſſimas iuſſiones tota ſynodus ita approbauit, vt ab omnibus ter acclamatũ ſit, Rectum iudicium ſummi præſulis, Iuſta definitio paſtoris vniuerſalis eccleſię, Salubris inſtitutio Chriſti diſcipulis omnibus placet. Omnes aũt eadẽ dicimus, eadẽ ſapimus, eadem iudicamus. Tum verò Ioannes videntibus omnibus, eadẽ ſe conſeruaturũ iureiurando & ſcripto confirmauit. Atq́; ita ſoluta ſynodo, Ioãnes Rauennam ad ſuos redijt, liberatus autem hac moleſtia pontifex, eccleſiã Dei genitricis (quæ prius antiqua, nũc vulgò noua appellatur) reſtituit, egregijsq́; picturis exornauit. Regem Bulgarorum cũ omni prouincia ad fidem Chriſti litteris & ſanis admonitionibus cõuertit, eiſdemq́; Bulgaris epiſcopos & presbyteros dedit, qui neophytos in fide cõfirmarent, pulſo Photino, cuius fraude in errorẽ Bulgari dilapſi fuerant. Pacem prætereà inter Ludouicum imperatorem & Andaliſiũ Beneuentanum ducem compoſuit, Sarracenos Beneuentũ vſq; aliquãdo peruagatos

Tiberis excreſcentia tã magna, vt diluuiũ inſtare Romani putauerant.

gatos repulit. Postremò verò approbãte Ludouico imperatore instituit, ne princeps vllus secularis aut imperator concilijs clericorum interesse auderet, nisi de fide ageretur, licere tum ac par esse censuit. Sunt qui scribant, beatũ Cyrillum ex Chersona Ponti, sancti Clementis corpus Romã tũ detulisse: idq; in ecclesia his temporibus sancti Clementis appellata, recõditum fuisse, nec ita multò pôst Cyrillũ mortuũ eo loci sepultũ iacere. Nicolaus autẽ in omni genere virtutis vnici viri exẽplar, septimo põtificat⁹ sui anno, mẽse nono, die decimo tertio moritur, & ante fores basilicæ beati Petri ex testamento sepelitur. Sunt qui scribant, post mortem eius, annis octo, mensibus septem, diebus nouem sedem vacasse.

ANNOTAT.

Ad hunc vsq; Nicolaum Romanorum pontificum vitas, quæ adhuc apud me sunt, scripsit Anastasius monachus, & S. R. E. bibliothecarius, sub quo, & eius successoribus, Hadriano II. & Ioanne VIII. in vrbe floruit. Quæ sequuntur, concinnauit Guillelmus quidam alter bibliothecarius, quæ in libro, qui sub Damasi nomine circunfertur, extant. Porrò autem cùm sequentes pontifices, vsq; ad Clementem II. neq; perpetuum quendã habeãt scriptorem, & maiorẽ suorum actorum partẽ amiserint, tempora adeo incerta, & obscura habent, vt neq; quo loco, neq; quo ordine aliquot Romanorum pontificum nomina reponerentur, satis liqueat. Quidam vero etiam nouis inrepserunt pontifices, vt post Marinum Agapitus, & post Hadrianum III Basilius, quos Sigibertus in chronicis prodidit. Quibus stante maximè historiæ veritate, & temporum ratione, locus in hac serie esse non potest. Hi enim vel ijdem, nominibus mutatis, cum aliquot alijs pontificibus, vel schismatici fuerunt, vel omnino nunquam extiterunt. Vnumquodq; autem horum asserere dubium est, & incertum, cæterùm si qua alia animaduersione digna occurrent, ea non omittam.

HADRIANVS II.

Hadrianus secundus, patria Romanus, patre Valaro episcopo, Sergio pon- *169. Pont.*
tifici familiaris fuit, à quo cùm aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens dispensatori mandauit, vt eos peregrinis & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mãdata conatus, cùm videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediẽs, rem ipsam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes venies, & ternos denarios singulis prẽstitit, & totidem sibi, rei familiari satisfacturus reseruauit, admirãte dispensatore miraculo rei. Cui Hadrianus, vides, inquit quàm benignus & largus sit dominus, his præsertim, qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hac & alijs virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, vt cùm de pontifice creãdo sermo haberetur, certatim omnes vnicum Hadrianum deligerent, quem etiam ab ecclesia sanctæ Dei genitricis ad præsepe, ad Lateranẽsem basilicam nolentem detulêre, ac statim pontificem crearunt. Nõ est habita in tãto tumultu cuiuspiam ratio. Hanc ob rẽ Ludouici legati, qui eius rei causa aderãt, indignati, quòd nusquam (vt par erat) dum hæc agerẽtur interesse potuissent, & auctoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autẽ hac ratione satisfactum est, quòd dicerent multitudinis volũtatẽ in tãto tumultu moderari non potuisse, eos tamen rectè facturos, si virum optimum, quẽ & clerus & populus elegerat, de more põtificem salutarent. Fecêre id legati, quãquam apertè cernerent, clerum & populum eligendi pontificis totam auctoritatẽ sibi vẽdicare, ne deinceps principis cuiuspiam nutus expectaretur: fortè etiã vt libertas ecclesiastica tũ inolesceret. Superuenẽre à Ludouico imperatore litterę, quibus Romanos admodum laudat, quòd summum põtificem sanctè & integrè creassent, nõ expectato aliorum voto, qui fortè ea in re ob ignorationem personarum minus iudicij habuissẽt. Qui enim fieri posse dicebat, vt peregrinus & hospes digno scere posset, in aliena rep. quis potissimũ cæteris præferẽdus sit? Id maximè ad ciues pertinere, & ad eos præsertim, qui cum inquilinis familiariter vixête. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia, quæ ad honorẽ summi Dei pertinerẽt, diligẽter circunspiciebat, verbis, exemplo, auctoritate, tum sua, tũ maiorum, vnumquẽq; ad benè beateque viuẽdum cohortatus. Circumuentos etiam aliorum iudicijs & potẽtia, acerrimè tutatus est. Haberi enim synodum Constantinopoli passus est, qua & pulsus est Photius vir seditiosus, & restitutus Ignatius iam anteà iniuria pulsus. Habita etiam in eadem synodo longa contentio est, Bulgari (quo

 rum

rum legati tũ aderant) sedi ne Romanæ, an Constantinopolitanæ subiecti essent. Tandẽ verò Basilio contradicẽte, Romanæ sedi adiudicantur. Quare Hadrianus à Bulgaris rogatus, vt virum vita & doctrina in prouinciã mitteret, cuius auctoritate & exemplo in fide Christi retinerentur: tres sanctissimos viros eò cũ summa potestate misit, qui ecclesias illas ex sententia ad meliorem cultum redigerẽt. Hi autẽ fuêre, Siluester subdiaconus, Leopardus Anconitanus, Dominicus Taruisinus, qui rem omnem ex sententia pontificis breui composuêre. Quãquam Bulgari nõ ita multò pòst donis & pollicitationibus à Cõstãtinopolitanis corrupti, pulsis Latinis sacerdotibus, Græcos receperint: quę quidem seditio multorũ malorum inedia inter Græcos & Latinos suscitauit. Hadrianus verò sese omnibus ecclesiæ hostibus, quoad fieri poterat, obijciens, cùm mortuo Ludouico Carolũ filiũ inuncturus esset, moritur pontificatus sui anno quinto, mẽse ix. die xij. Eius autem ante mortẽ & tribus diebus sanguine apud Brixiam pluit, & locusti Gallias mirum in modum vastarunt, tam calamitosæ mortis indicia permaxima.

Tribus diebus sanguine pluit.

ANNOTAT.

Synodus, cuius leuiter Platina meminit, à Latinis octaua vniuersalis Constantinopolitana iiij. appellatur, CCCXXCIII. episcoporum, cui Donatus Ostiensis, Stephanus Nepesinus episcopi, & Marinus S. R. E. diaconus postea papa apostolicæ sedis legati præfuerunt. Quam ex Græco in Latinum Anastasius bibliothecarius, qui ei interfuit, conuertit. In qua Photio patriarcha eius sedis inuasore pulso, Ignatius ex papæ Hadriani auctoritate est restitutus. sed de hac re latius alias. Huius synodi tam Græca, quàm Latina exemplaria extare dicuntur. Latina autem apud me sunt. Eius etiam meminit Aimonius libro quinto, cap. vigesimoseptimo de rebus gestis Francorum.

IOANNES IX.

110 Pont.

Carolus imper.

IOannes nonus, patria Romanus, patre Gũdo, initio pontificatus sui Carolum, qui tum Romam venerat, imperatorem decernit. Hãc ob rem indignati duo Caroli, Ludouici regis Germaniæ filij, cõtractis vndiq; copijs in Italiam descendũt, patruũ Carolũ imperio simul & vita priuaturi. Is autẽ Tridẽtinos saltus nepotibus clausurus, cũ exercitu Veronã properans, apud Mãtuam valetudine correptus, venenata potione moritur, quã Sedechias Iudęus, quo medico vtebatur, curandę valetudinis causa (vt creditũ est) ei dederat. Ea re cognita, Ioannes pontifex omnibus viribus annitebatur, vt Ludouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quò minus autẽ id faceret, obstitêre Romani proceres, Carolũ tertiũ Germaniæ regẽ. qui cum fratre Carolomanno iam partẽ Italiæ occupauerat, imperatorẽ esse cupientes. In tãta verò seditione eum non deessent, qui etiam Ludouico fauerent, pontifex capitur, & in vincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multò pòst, adiuuantibus quibusdam amicis, è vinculis prolapsus, ad Ludouicũ cognomẽto Balbum, in Franciam confugit: vbi per annum immoratus & regem inunxit, & controuersias quasdam inter ecclesiasticos ortas sustulit. Nam Gibertus Neumanensis episcopus, Leonẽ abbatem possessione monasterij sui vi priuauerat. Erat enim monasteriũ sancti Petri, in quo beati Egidij corpus quiescebat. Situs aũt loci Flauianus appellatus est à valle Flauiana, quam Flauius quondam rex beato Egidio donauerat: is posteà eò loci in honorem Petri & Pauli monasterium cõdiderat. Multis itaq; episcopis & iudicibus astantibus, pontifex cognita causa Leoni monasteriũ adiudicat. Arelate hæc cõtentio extincta est, vnde Ioannes abiens, annuente Ludouico, apud Trecas ciuitatem cõcilium habuit: in quo & multa ad fidẽ pertinentia sunt instituta, & Flãdris, qui tum primùm ex locis nemorosis ad meliorem cultum venerant, episcopus datus est. Verùm cũ Italia à Sarracenis vastaretur, cùmq; iam montis Casini monasterium cepissent ac diripuissent, Ioãnes Romam accitus, adiuuãtibus principibus Christianis, Agatenorum magnã partem Italia ac Sicilia expulit. Carolum præterea, quò ei liberius in vrbe viuere liceret, imperij corona donauit, tertiusq; Carolus appellatus est. Qui posteà in Normannos mouens, Franciã & Lotharingiam vastantes, ita eos perdomuit, vt Rhothifredus eorum rex, pacem petere & fidem Christi suscipere coactus sit: quẽ imperator in gratiam recipiẽs, è baptismatis fonte leuauit, vt scribit Anastasius, qui tum

tum in pretio erat, Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, vir sanè ita vtraque lingua doctus, vt è Græco in Latinum & septimam vniuersalem synodum, & Hierarchiam Dionysij Areopagitæ, & vitas multorum sanctorum, Caroli gratia in Latinum eleganter & doctè transtulerit. Sunt qui scribant, Carolum ipsum multa monasteria condidisse, ac rem diuinam auxisse. Sed hæc eius præcipua laus, quòd multos ad scribendum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti vitam accommodatè perscripsit: & Ioannes Scotus quædam nostræ religionis acutissimè disputata, grauissimè composuit. Non caruit etiam hac laude scribendi Ioannes pontifex dum adhuc priuatus esset. Diaconus enim, primi Gregorij vitam quatuor libris egregiè conscripsit. Cùm verò in pontificatu annis decem, diebus duobus vixisset, moritur, & in basilica Petri sepelitur.

ANNOTAT.

Ioannes hic omnino VIII. non IX. est, vt à Platina describitur, nam & si Ioannes femina papa, quam profitetur, fuisset, non tamen numeri notam habere debuisset, sacri ordinis non capax Adde quòd in omnibus huius pontificis historijs, bullis, & instrumentis, Ioannes VIII. semper appellatur. Ad quem Ioannes quidam diaconus cardinalis S. R. E. quatuor libris vitam S. Gregorij, ex eius potissimùm operibus excerptam, diligenterq; in vnum collectam, quæ etiam circumfertur, conscripsit. Annonius in historia Francorum libro 5. à cap. 32. vsque ad 37. de hoc Ioanne in Galliam profecto, multa, & maximè memoratu digna literarum monumentis commendauit Huic soli Romanorum pontificum accidit, vt breui temporis spatio tres imperatores coronaret, Carolum Caluum, Ludouicum ij Balbum, & Carolum iij. Crassum. Annonius in locis suprà citatis, & Otho Frisingensis libro historiarum 6. cap. 7. & 8.

MARTINVS II.

MArtinus secundus, natione Gallus, patre Palumbo, post Ioannem pōti- 111. Pont.
ficatū inijt. Sunt qui hunc Marinum vocent, quos ego similitudine scri- aliàs Marinum.
ptionis deceptos puto. Martinus itaq; appellatur: cuius vita ideo breuior est, quia breui tempore in pontificatu vixit, imperantibus apud Constantinopolim Leone & Alexandro Basilij filijs, in occidente verò Carolo tertio, quem ab Ioanne octauo coronam accepisse scripsimus: quemq; Normannos Galliam infestantes, ita cōtinuis prælijs attriuisse, vt eos & fidem Christi, & leges victoris accipere cogeret. Sunt qui scribāt, Martini fraude, vt in Formoso dicetur, Ioannem pontificem ita seditionibus agitatum fuisse, vt ei in vincula coniecto aufugere necesse fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annum enim & menses quinque tantummodo in pōtificatu vixit, nil dignum memoria gerēs, vel ob breuitatem temporis, vel quòd nil tum accidit, quo nomē eius fieret illustrius, vel quòd Dei nutu malis artibus principatus acquisiti, veram gloriam, vnicum optimi principis cibum amittunt.

ANNOTAT.

Pontifex hic, quem Martinum II. Platina vocat, in eius diplomatibus, instrumentis suo tempore confectis, & vetustis libris historijsq;, vt Leonis Ostiensis, Guillelmi Bibliothecarij. Annonij. & similium, Marinus vbiq; vocatur, non natione Gallus, sed ex Gallesio Faleriorum in Etruria oppido ortus, quemadmodum, & eius affinis Romanus, qui & ipse paulò pòst papa fuit. Hoc ex antiquo Bibliothecario Guillelmo animaduertit Antonius Massa Galesius in patria sua describenda vetustate diligentissimus. Vir probitate, doctrina, fide, & humanitate in vrbe clarissimus, & de me optimè meritus. Idem de Martino III. dicendum est, qui vbiq; in ijsdem, quæ suprà citaui, monumentis Marinus II. siue iunior vocatur. Quare Martinus IIII. & V. secundus, & tertius vocandi essent.

HADRIANVS III.

HAdrianus tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tanti animi fuit, vt 112. Pont.
initio pontificatus sui, statim ad senatum populumq; retulerit, anno domini octingentesimo nonagesimoquinto, ne in creādo pōtifice imperatoris auctoritas expectaretur, vtq; libera essent & cleri & populi suffragia: quod quidem institutum à Nicolao primo tentatum potius, quàm inchoatum diximus. Illectum credo hac opportunitate Hadrianum, quòd Carolus imperator ab Italia cum exercitu discedens, in Normannos rebellantes mouerat.

Fuerat ei in animo, gentē inquietam omninò delere. At verò cùm id difficile videretur, nec fieri sine magna suorum clade posset, partē illam Galliæ ad inco-

lendum his concessit, quæ vltra Sequanam flumen est, quæq; hodie à gente ipsa, Normandia vocatur. Penderetaũt quotannis vectigal regibus Franciæ sunt iussi, ne vi, sed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuisse videretur. Intereà verò Guillelmus cognomẽto Pius Aquitaniæ dux & Aluernię comes, cùm stirpe virili careret, Cluniacense monasteriũ in fundo paterno Burgundiæ pago Masticensi magnificentissimis operibus inchoauit, eidemq; loco Bernonem abbatem præfecit, designatis prouentibus, vnde monachi viuerent. Ante tempus verò Guillelmus moriens, monasterium imperfectum reliquit, Elbo comite Pictauiensi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamento curaret.

Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populusq; Romanus magnã spem conceperat ob eius virtutem & magnitudinem animi, anno primo & mense secundo pontificatus sui moritur, sepeliturq; in basilica Petri, collachrymantibus omnibus & ingemiscentibus, tãtum parentem iniquo tempore tam repente sibi ablatum esse.

STEPHANVS V.

113 Pont. STephanus quintus, patria Romanus, ex via Lata, patre Hadriano, pontificatum iniit eo tempore, quo Normanni adiunctis sibi Dacis omnem ferme Galliam ruptis fœderibus vastarunt.

Timore verò tantæ incursionis beati Martini corpus Turonis Antisiodorum deportatum est, & in ecclesia sancti Germani collocatum. Accidisse miraculum tum ferunt, orta inter monachos discordia, cui potissimùm sancto nomen ecclesiæ asscriberetur. Hãc ob rem discutiendę ambiguitatis causa, leprosus in medio vtriusq; sancti collocatus, ea parte sanatur, quę ad Martinum vergebat: conuersus deinde in alteram partem virtute beati Martini integer omninò redditur. Hoc totum à Germano hospiti suo tributum creditur, ne de sanctitate eius ob translationem quicquam diminutum videretur. Sunt qui scribant, huius pontificis tempore Carolum cognomento Crassum, qui iam annis duodecim imperauerat, potestate deiectũ ab optimatibus suis fuisse ob segnitiem corporis & ingenij ruditatem: in locumq; eius Atnulphum nepotem suffectũ fuisse, qui septimus à Carolo Magno imperator est habitus. Hac itaq; perturbatione rerum illecti Hunni gens Scythica (vt Vincentius & Martinus scriptores referunt) in Pannoniam inferiorẽ ad consanguineos Vngaros descendentes, pulsis inde Gepidis & Auaribus, ipsam occupant: inde in Germaniam hostili agmine mouẽtes, ad Belgicam vsque Galliam peruenẽre, ferro ac flamma omnia vastantes. Stephanus verò in tanta rerum perturbatione, sanctitate Luithprandi Ticinensis ecclesiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauiensis, mirificè recreabatur. Quorum vita ac moribus ita Christiana fides inoleuit, vt & monasteria multa & sacella magnis sumptibus in vtraque Gallia sint condita.

Moritur autem Stephanus pontificatus sui anno sexto, die xj. Vacat tum sedes diebus quinque.

ANNOTAT.

Stephanus hic VI. dicendus esset, non V. & sic deinceps in cæteris huius nominis pontificibus numeri nota seruanda, quod ante Stephanum illum, quem secundum Platina vocat, fuerit papa Stephanus alius, qui triduo tãtum vixit, vt tradit Anastasius bibliothecarius. Non enim plus, vel minus viuendi ratio aliquem verum facit esse pontificem, sed vera & legitima comitia, quibus Stephanũ illum secundum renuntiatũ fuisse constat. Ideo & in Stephanis numerorum nota mutanda, & qui alijs est II. III. IIII. V. & sic deinceps, deberet esse III. IIII. V. VI. & cæteri vsq; ad decimum.

FORMOSVS I.

114 Pont. FOrmosus Portuensis episcopus, post Stephanũ pontifex creatur, qui statim inito magistratu ecclesiam Petri principis apostolorum leui pictura exornauit. Hic aliquando Ioannis pontificis seueritatem veritus, episcopatũ suum deserens, in Gallias aufugit. Verùm cùm reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romam veniens, omni ecclesiastica dignitate priuatus, profana indumenta simul cum moribus assumens. Sunt qui arbitrãtur, hoc ideo Formoso accidisse, quòd eius coniurationis conscius & auctor fuerit, qua Ioan-

Ioannes captus & in vincula coniectus est. Hac itaque contumelia motus Formosus, ab vrbe discedens, iureiurando affirmauit, se nunquam postea vel Romam vel ad episcopatum rediturum. At verò Martinus pontifex Ioannis successor, hominem postea iuramento solutum in patriam & pristinam dignitatem restituit, vnde ad pontificatum non ita multò pòst largitione potius, quàm virtute contradicentibus quibusdam assumitur.

Arnulphus autem quem septimum à Carolo Imperatorem diximus, primo quidem strenuè sumptis armis, Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verùm postea nimio successu elatus, ita contumax in omnes, tum vel maximè in ecclesiasticos factus est, vt Dei nutu pediculari morbo breui cõsumptus sit. Huius in locum postea suffectũ Ludouicum imperatorẽ legitur, quẽ tamen nũquã habuisse imperij coronam accepimus. Hic aũt (vt Martinus scribit) cum Berengario duce Foroiuliano, à regibus Longobardorũ originem ducente, & auitum paternumq; regnum repetente, armis decernẽs, eum primo quidem superat & vincit: Mox renouato prælio apud Veronam Ludouicus superatus ingenti suorum clade capitur, & oculis priuatur.* Atq; ita imperiũ, quo annis ferè centum Franci potiti sunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Constantino Leonis filio. Verùm nescio quo fato accidisse dicam, vt vnà cum industria imperatorum, simul etiam põtificum virtus & integritas defecerit: quæ quidem tempora infelicissima esse arbitror, cũ auctoritate Platonis tales soleant esse reliqui ciues, quales sunt in republica principes. *Is non est Ludouicus Arnulphi filius, sed alius.*

Ad Formosum redeo, cuius tempora ne omninò infelicissima haberentur, effecit Remigij Altisiodorensis virtus & doctrina. Hic enim multa commentatus est, & scripsit in Matthæum potissimùm & Pauli epistolas. Sunt qui scribant, huius interpretationis auctorem fuisse Remigium Remensem, non autem hunc, de quo loquimur: vtcunque sit, constat vtrunq; Remigium doctissimum fuisse. Formosus autem pontificatus sui anno quinto, mense sexto moritur. Vacat tum sedes diebus duobus.

ANNOTAT.

Formosus Papa, vt ego obseruaui, primus omnium Romanorum Pontificum ex aliena diœceseos episcopo, Romanus pontifex est factus, cùm ante ipsum non nisi ex presbytero, vel diacono cardinalibus factus fuisset Roma papa. Idem refert vetustissimus & sine auctoris nomine scriptus liber Bibliotheca Vaticana. Multa de hoc scribit Luithprandus Ticinensis libro primo, capite primo & octauo historiarum suarum, & Luithprando Abbas Vrspergensis. Quæ verò de eius cadauere ex sepultura à successoribus eruto dicuntur, proculdubio fabula magis quàm vero similia sunt, quod ex illorum, qui de ea re scripserunt, diuersitate, & repugnantia facilè liquet, & ego alibi demonstraui.

BONIFACIVS VI.

Bonifacius sextus, natione Tuscus, in demortui Formosi locum põtifex creatur. Quantum autem in pontificatu vixerit, magna cõtrouersia est. Plures enim alij, minus quidam tempori huic asscribunt. Sentio ego cum pluribus, qui affirmant, pontificem hunc diebus tantummodo sex & xx. in pontificatu vixisse. Hoc vt credam, faciũt historiæ, in quibus nulla vel parua de hoc homine fit mentio. Quo enim modo fieri posset, vt huius tempora sub silentio præterirentur, si annis duodecim (vt quidem referunt) in sede Petri vixisset? Ponere itaque hunc hominem in catalogo summorum pontificum institui, non propter res gestas, quæ nullæ sunt (Quid enim geri in tanta breuitate temporis potuit) sed quia legitimè & rectè põtifex creatus est. Moritur enim (vt dixi) pontificatus sui die sexto & vigesimo, sepeliturq; in basilica Petri. *115. Pont.*

STEPHANVS VI.

Stephanus sextus, patria Romanus Anagninus episcopus, pontifex creatus, tanto odio persecutus est Formosi nomẽ, vt statim eius decreta abrogauerit, res gestas resciderit, licet quidam scribãt, ipsum Stephanum episcopatum Anagniæ à Formoso consecutum fuisse. Sed ego arbitror hoc odiũ ex ambitione ortũ fuisse, cùm iã eò deuenissent ecclesiastici, vt nõ coacti, vt antea, sed sponte & largitionibus pontificiũ munus obirent. Hinc odiũ ortum est, quo etiam in mortuum Stephanus sæuiebat, quòd ei antea impedimẽto fuisset, quò minus *116. Pont.*

minus optata sede potiretur. Refert Martinus scriptor, Stephanum tanta rabie desæuisse, vt habito concilio, corpus Formosi è tumulo tractum, pontificali habitu spoliatum, indutumq; seculari sepulturæ laicorum mandauerit, abscisis tamen dextræ eius duobus digitis, illis potissimùm, quibus in consecratione sacerdotes vtuntur: in Tiberimq; proiectis, quòd (vt ipse dicebat) cōtra iura sacramenti Romam & sacerdotiū repetisset, quo à Ioanne octauo iure spoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuersia & pessimi exempli, cùm postea ferè semper seruata hæc consuetudo sit, vt acta priorum pōtificum, sequentes, aut infringerēt, aut omninò tollerent. Quod hactenus certè ab optimis illis pontificibus, quorū vitas conscripsimus, alienum fuit. paulùm certè abfuit, quin nostra tempestate Paulus secundus Venetus Formosi nomen (vt fit) sibi inderet, quòd id nomen ei maximè conuenire videretur, propter proceritatem corporis & máiestatē. Quò minus autem id faceret, deterruêre eum cardinales quidam historiæ non ignari, ne post mortem id accideret, quod olim Formoso. Tulit id ægrè Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad summam felicitatem deesse videbatur.

Martinus historiarū scriptor.

Interim verò ignauia pontificum fretus Constantinopolitanus imperator, Symbaticum patritium protospatarium suum, in Italiam cum exercitu mittit, qui Beneuentum tertio mense postea quàm obsideri cœptum est, in potestatem suam redegit, possessum ante à Longobardis annis CCC. & XXX. Verùm anno tertio pòst Guido Longobardus, pulsis Græcis, vrbem recuperat, atq; ita denuo ad Longobardos recidit.

Ad Stephanum redeo, qui pontificatus sui anno primo, mense tertio moritur. Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum vacat.

ROMANVS I.

117. Pont.

ROmanus patria Romanus, vbi pontificatum inijt, Stephani pōtificis decreta & acta statim improbat abrogatq;. Nil enim aliud hi pontifices cogitabant, quàm & nomen & dignitatem maiorum suorum extinguere, quo nihil potest esse peius & angustioris animi, qui enim his artibus nituntur, nulla virtute muniti, eo de loco abradere bene merentes conantur, quem ipsi ob ignauiam & malitiam attingere non possunt. Neminem siquidem vnquam inuenies alienæ famæ inuidere, nisi qui omnibus probris contaminatus, desperat suum apud posteros celebre nomen aliquando futurum. Hi sunt, qui fraude, malitia, dolo, maledicentia de humano genere benè meritos mordent, lacerāt, accusant, corrodunt, tanquam ignaui canes & inutiles, nec feris seseobijcientes ob timiditatem, sed vinctas & caueis inclusas mordētes. Commemorare tamen huius pontificis nomen libuit, quia de more Petri sedem obtinuit, in qua tertio pontificatus sui mense demoritur.

THEODORVS II.

118. Pont.

THeodorus secundus, patria Romanus, pontifex creatus, vestigia seditiosorum sequitur. Nam & Formosi acta restituit, & eius sectatores in pretio habuit, imperante adhuc in Italia (vt quidam volunt) Arnulpho, regnāte in Francia Carolo Simplici, Cōstantinoque Leonis filio orientale imperium gubernante.

Quo quidem tempore Sarraceni Apuliam ingressi, occupatoq; sancti Angeli monte, magnam vim hominum & pecorum cepêre. Verùm Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hostibus edita strage prædā recuperant. Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sectorferi, Engolosinæ comes, à Carolo Caluo originem ducens, monasterio Carthusiensi reliquias sanctorū, quæ incursionis Normardicæ tempore inde ablatæ fuerāt, restitui mādauit. Videbat enim seditionem inter populos orituram, quiescētibus iam Normannis, nisi in loco pristino reliquiæ collocarentur. Qui fuerint Normanni, haud satis constat. Sunt tamen qui dicant, eos ex Noruegia in Galliam descendisse.

Sectorferi Engolosinæ comes.

At Theodorus vigesimo pontificatus sui die moritur, nulla magnoperè de se relicta memoria ob breuitatem temporis.

IOAN-

IOANNES X.

IOannes decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formosi causam in integrum statum restituit, aduersante magna populi Romani parte, qua ex re tanta seditio orta est, vt paulum admodum ab iusto prælio abfuerit. Is autem Rauennam profectus, iiij. & lxx. episcoporum habito conuentu, & Stephani res gestas improbauit, & Formosi acta restituit, dijudicans perperam à Stephano factum, qui censuit eos iterum ordinandos esse, quos Formosus ad sacros ordines asciuerat. Hoc idem accidisse putauerim ego, cùm quia pontifices ipsi à Petri vestigijs discesserant, tum vel maximè, quia respub. Christiana ignauos & desides principes habebat, quorũ maximè intererat nauiculam Petri fluctibus exagitari: ne si gubernator aliquando * resipisceret, principes ipsos vt malos nautas è rep. deijceret. 119. Pont. Respiceret.

Deditus erat voluptatibus Arnulphus, non multum distabat à suo cognomento Carolus rex Franciæ, quem simplicem vel potius stolidum vocabant. Hac autem opportunitate illecti Vngari, gens quidem fera & indomita, hostili manu Italiam primò, mox Germaniam & Galliam ita inuadit, nemine propè resistête vt ferro ac flamma omnia quoquò proficisceretur, absumeret, nulli mortalium ætati aut sexui parcens. Præterea verò Afri Calabriam ingressi, cum iam magnã prouinciæ partem cepissent, oppugnarentque Consentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, passim dilabũtur, & ad suos redeunt. Deus enim populi sui calamitatem miseratus à principibus tetræ derelicti, tum demum telum suum in hostes Christiani nominis direxit: quod nisi fecisset, de nomine Italico, deque ecclesia actum profectò tum putabatur, adeò socordes & nullius precij homines in principatibus tum erant. Vngari Italiam Germaniam & Galliam inuadunt.

Ioannes autem pontificatus sui anno secundo, die decimo quinto moriens, nil de se dignum memoria reliquit, nisi quòd seditiones quasdam propè extinctas reuocauit.

BENEDICTVS IIII.

BEnedictus quartus, patria Romanus, pontifex creatur ob eius humanitatem & clementiam. Vérùm nil suo tempore gestum est, quod magnopere collaudari possit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdum solet, vt hominum industria in quouis genere virtutis consenesceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominum ingenia ad laudem excitarentur, quod fieri à bene institutis populis optimisque principibus consueuit. Constat enim (vt antea dixi) falsum Ludouicum Arnulphi filium imperium paternum repetere conantem, eo tempore Veronæ captum & interfectum à Berengario fuisse, atq; tũ primùm genus Caroli Magni ignauia posteriorum principum tam Franciæ, quàm etiam Germaniæ imperij titulos amisisse: Verum est certè quod Crispus ait, quæ orta sunt, occidunt: quę aucta, senescunt. Imperium ipsum magnũ habuit incremẽtum: verùm postea principũ ac populi Romani ignauia splendor ille Romani nominis in obscuras tenebras conuersus est, tum vel maximè, vbi remissa exercitatione virtutis, voluptatibus se & thermis ad effœminanda corpora inuêtis, tradidêre. Idem etiam accidisse pontificali dignitati dicere possumus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non nisi magnis laboribus consumataque virtute comparantur, pontificium decus sine vllis opibus primo quidem auctum est inter tot hostes & obstinatos persecutores Christiani nominis: mox verò vbi cum ipsis opibus lasciuire cœpit ecclesia Dei, versis eius cultoribus à seueritate ad lasciuiã, peperit nobis tanta licentia peccandi, nullo principe flagitia hominũ tum coërcente, hęc portenta: à quibus ambitione & largitione sanctissima Petri sedes occupata est potius, quàm possessa. Hæc tamen Benedicti laus est, quòd in tam corruptis moribus grauiter & constãter vitam ducens, pontificatus sui anno tertio, mense quarto moritur. Vacat tum sedes diebus sex. 120. Pont.

LEO V.

LEo quintus, cuius patriam historici non ponũt, pontificatum adeptus, à Christophoro eius familiari dominandi cupido capitur, & in vincula conijcitur: quod quidem fieri non sine magna seditione & multorũ in- 121. Pont.

teritu

teritu potuit. Quātæ enim auctoritatis pontificatus tum esset vitio priorum pōtificum, ex hoc vel maximo comprehendi potest, quòd à viro priuato tanta dignitas vi & factione vno ferè momento occupata est. Verū est certè quod dici solet: plus auctoritatis dignitates ex hominibus capere, quā ex dignitatibus homines, vt in censura Romana apparuit, quæ primò vt exiguus magistratus posthabita est: verùm vbi ciuitatis optimates obire munus illud dignati sunt, tātam ei auctoritatem tribuêre, vt inter optimates infelix propè haberetur, qui censoriam dignitatem consecutus in vita non fuisset. Christophorus itaque sedem occupat xl. Leonis in pontificatu die: quem ego prædolore animi paulò pòst perijsse crediderim, quòd ab eo potissimum honore spoliatus fuisset, quem ipse vt lupum domi aluerat, vt illud Theocriti, Enutrito lupos, qui te comedant.

CHRISTOPHORVS I.

122. Pont. Christophorus, cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignoratur, pontificatum malis artibus adeptus, malè amisit. Septimo enim mēse dignitate ac meritò quidem eiectus, monasticam vitam, vnicum calamitosorum refugium, obire cogitur. In monasteria enim tanquam in insulas clerici malè de ecclesia Dei meriti, tum relegabantur. Sunt qui scribāt, Christophorum deiectum pontificatu fuisse, Ludouico tertio imperante: alij hęc tempora Berengario asscribunt, quem diximus è duce Foroiuliano imperatorem creatum, quòd in Italia otiundus esset è stirpe Longobardorum regum: quodque etiam in eo solo spes vnica imperij collocari tum maximè poterat ob virtutem & nobilitatem. Vt autem credam, Berēgarium tum imperasse, facit & pontificum, qui antè fuêre, breuis vita, quos tanquam monstra quædam è medio breui Deus sustulit, & ipsius imperatoris tempus, qui superato Guidone duce Spoletino, interfectoque Ambrosio comite Bergomate, quos primo hostes habuerat, accepta à Formoso imperij corona annis ix vixit. Quid verò postea Christophoro acciderit, è pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

SERGIVS III.

123. Pont. Sergius tertius, patria Romanus, patre Benedicto pontificatum inīens, basilicam Lateranensem, quæ tum corruerat, restituit, Christophorum è monasterio tractum in vincula coniecit. Rebus deinde cōfirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tū regnabat, in Italiā rediens, & Christophorum arctiore custodia reuinxit, & Formosi acta ita improbauit, vt denuo ad sacros ordines eos admittere necesse fuerit, quos Formosus antea sacerdotali ordine indignos censuerat. Neque hanc quidam ignominiam mortuo intulisse contētus, eius cadauer è sepulchro tractum, capitali supplicio, ac si viueret, afficit, corpusq; ipsum in Tiberim proijcit, tanquam sepultura & honore humano indignum. Ferunt piscatores corpus ipsum inter piscandum repertum, ad basilicam Petri detulisse, atque dum funus celebratur, sanctorum imagines, quæ in templo locatę erant, corpus ipsum veneratas fuisse: & ob eam rem creditū esse, Formosum iniuria quidem tali ignominia affectum fuisse. Sed factūmne sit hoc à piscatoribus, haud satis constat, viuente pręsertim Sergio, qui Formosi factionem persequebatur, quod antea ei impedimento fuerat, quò minus pontificatum consequeretur. Vide quæso, quantum isti degenerauerint à maioribus suis. Illi enim, vtpote viri sanctissimi, dignitatem vltro ablatam cōtemnebant, orationi & doctrinæ Christianæ vacantes: hi verò largitione, & ambitione pontificatum quęrentes, & adepti, posthabito diuino cultu, inimicitias non secus ac sęuissimi quidam tyranni inter sese exercebant: suas voluptates postea securius expleturi, cū nullibi, exrarent, qui corū vitia coërcerent. Crediderim ego Sergium hæc facere à Lothario compulsum, quòd Formosi opera à Gallis in alienigenas imperium translatum sit. Sergius autem his artibus vitam ducens, septimo pontificatus sui anno, mense quarto, die xvj. moritur: cùm paulò antè igneæ faces in cælo & stellæ micantes, discurrentesque præter consuetudinem sint visæ. Vnde non ita multò pòst Vngari Italiam cum exercitu ingressi, multas vicissim intulêre accepereque clades.

ANAST'

ANASTASIVS III.

ANaſtaſius tertius,patria Romanus,eo tempore pontificatum inijt, quo 124.Pont.
Landulphus Beneuentanus princeps,graui prælio in Apulia cum Græcis decertauit & vicit.Nam Patritius Leonis Conſtantinopolitani imperatoris dux Italiam ingreſſus,ſe omnia breui euerſurũ minabatur,niſi Leoni properè obtemperarent. Verùm (vt dixi) Landulphi virtute imperium ſimul cum loquacitate omiſit, quanquam verò à Berengario iam pararentur copiæ quæ Patricio obuiam fierent, plus terroris, quàm virium ſecum ferenti. Anaſtaſius autem,à quo nil memoria dignum geſtum eſt,ſecundo anno pontificatus ſui moritur,& in baſilica Petri ſepelitur. Hunc tamen pontificem hac vna in re laudare poſſumus,quòd neminem eorum,qui ante ſe in pontificatu fuêre, ignominia aliqua notauerit, vel maledicentia perſecutus ſit: modeſtè enim & integrè vixit,nec in ſe quicquam habuit,quo reprehendi poſsit.

LANDVS I.

LAndus patria Romanus,Anaſtaſio ſucceſsit. Huius autem vita ita obſcura fuit,vt etiam ſint,qui eum inter pontifices non numerẽt,maximè autem Vincentius hiſtoricus. Aliter tamẽ Martinus & Cuſentinus ſentiũt, horum de numero & Gothifredus eſt, qui ſcribit,Landum auctoritatem ſuam interpoſuiſſe, quò minus Berengarius & Rodulphus comitis Guidonis filius, inter ſe decertarent. 125.Pont.

Sunt qui ſcribant,Rodulphũ apud Veronam Berengarium ſuperaſſe,ac imperio tribus annis potitum eſſe. Magna enim tum erat inter Italos, Germanos & Francos de poſſeſſione imperij cõcertatio. Vnde & grauiſſima bella orta ſunt, nec extincta ſine multorum interitu, omniumque prouinciarum calamitate. Annitebantur tamen Romani Italiq; imperij nomẽ in prouincia retinere, obſtantibus barbaris omnibus,licet duce & auctore tam præclari facinoris indigerent,extinctis iam non ſolùm illis præclaris luminibus,quæ Italiam quondam per totum orbem terrarum illuſtrarunt,verùm etiam ſublato omninò & exciſo illo egregio ſeminario,vnde tam præclaræ radices pullulabant.

Landus autem ſexto pontificatus ſui menſe,die vigeſimoprimo moriens, in baſilica Petri ſepelitur.

IOANNES XI.

IOannes vndecimus,patria Romanus,patre Sergio pontifice, anno Do- 126.Pont.
mini nongenteſimonono pontificatum inijt,Præſul Rauennas is antea fuerat,epiſcopatu deiectus populi tumultu. Verùm Lando mortuo,pontificatum adeptus,ſpiritus militares magis,quàm religioni deditos geſsit. Indigebat huiuſcemodi pontifice tum quidem & eccleſia & Italia. Nam Græci (vt diximus) vt Landulphi virtute ſuperati,Sarracenos in Italiam vocant,qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, vrbi Romæ exitium ſe illaturos propediem minabantur. Hoc autem periculo motus Ioannes, Alberico Etruriæ Marchione in auxilium accito, habito delectu cum Sarracenis confligens & ſuperans,ab Vrbis finibus ſubmouit. Verùm nil actum ea victoria exiſtimans,niſi fugiẽtes inſequeretur,eos ad Lyrim fluuium nactus (quem Gariglianum vocant) apud Minturnas tanta clade ſuperat, vt de relinquenda omnino Italia cogitauerint,locaq; omnia ferme,quę in littore Italico obtinebant, incẽderint. Poſtea tamen mutata ſententia occupato monte Gargano, incurſionibus loca circunquaq; poſita vexabãt. Interim verò Ioãnes in triumphi modum Romam rediens,cùm omnia ſibi vendicaret,Alberici odium ita in ſe concitauit,vt ingens ſeditio ſit orta,qua quidem Marchio pulſus,Ortam proficiſcens, oppido munito & arce,Vngaros præmijs ſollicitatos in Italiam vocat: qui certè prouinciam ingreſsi,plus propè calamitatis Italiæ intulêre, quàm olim Sarraceni. Pueros enim & virgines abducebant,grandioribus natu necatis: neque ipſis quidem Etruſcis pepercêre,quos ex fœdere Alberici intactos eſſe oportebat: imò verò magis in hos, quàm in cæteros Italos ſæuitum eſt, incenſis & euerſis ferè omnibus oppidis,quæ ipſi occupauerant. Crediderim ego Berengariũ, qui

tum Cisalpinam tantummodo tuebatur, hostibus iter in Etruriam dedisse, modò sine vllo suorum maleficio transirent. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cùm sæuire in hostem præferocem & potentem non possent, Albericum capiunt & obtruncant. Ioannes quoque seditione militari, maximè verò à militibus Guidonis comitis captus, & in vincula coniectus, ceruicali in os coniecto necatur pontificatus sui anno xiij. mense ij. die iij. Cuius in locum alter Ioannes subrogatur: verùm quia vi sedem occupauerat, è loco statim deiectus, cōnumerari inter pontifices non meruit.

ANNOTAT.

Hic Ioannes X (vt dixi) appellandus esset, fuitq́, vt ex horum temporum scriptore Luithprādo Ticinensi lib. 2. cap. 13. rerum per Europam suo tempore gestarum liquet, natione Romanus ante ex episcopo Bouoniense factus archiepiscopus Rauennas, Ioannis cuiusdam, vt auctor est Guillelmus bibliothecarius, non papa Sergij III. filius. Cui Ioanni papæ ceruicali super os coniecto, & suffocato, si Luithprando Ticinensi horum temporum scriptori credere volumus, Ioannes XI. Sergij papæ & Marociæ nobilissimæ inter Romanas fœminas filius, matre, quæ tunc in vrbe potentissima erat, auctoritate & studio successit. Cæterum omnes quotquot de Romanis pontificibus scripserunt, plures autem fuêre, Ioanni huic non alterum Ioannem, sed Leonem VI. & illi Stephanum VII. subijciunt. Post quos Ioannem ipsum XI Sergij papæ filium communi consensu referunt. Quos & magis sequendos esse existimo.

LEO VI.

127. Pont. Eo sextus, patria Romanus, legitimis suffragijs pontifex creatus, nil tyrannicum in vita præ se tulit, integrè ac modestè vitam ducens, ac rei diuinæ consulens, quātum illa tempora in tam corruptis moribus patiebantur. Reuocare enim ciues ad concordiam, temeritate & stultitia priorū pontificum adhuc tumultuantes, componere res Italas, pacare externum hostem, propulsare barbaros à ceruicibus Italiæ conatus est. quo certè nil melius aut laudabilius in tam breui magistratu fieri potuit. Septimo enim mense, die xv. pontificatus sui moritur, sepeliturq́; in basilica Petri, magno sui apud Romanos desiderio relicto.

STEPHANVS VII.

128. Pont. Tephanus septimus, patria Romanus, eo tempore pontificatum inijt (vt quidam scribunt) quo Vngari Alemanniam Saxoniamq́; populātes, ab Henrico Germaniæ rege apud Merspurgum ingenti clade superati sunt. Ferunt tum etiam Rodulphum Burgūdionum regem, in Italiam hostili manu contra Berengarium secundum descendisse, eumq́; suorū fraude regno spoliatum ad Vngaros confugisse, qui sumptis armis, tertio anno post pulsum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo venientes, Papiam vi captam, ferro & igne magna ex parte vastarunt. At verò Itali cum non satis virium in Rodulpho cernerent, Hugonem Arelatensem comitem in Italiam vocant. Huic autem non sine contentione tamen Rodulphus cedens, cum hostes acriter instarēt, in Burgundiam sese recepit. Hugo verò non satis his fidens, qui se vocauerant, multos in exilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorum ducem confugientes, hominem regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Descendentem itaque ex alpibus Veronēses statim intra mœnia benignè ac comiter recipiunt: verùm Hugo in eum mouens, commisso pręlio hominem superat, Veronamq́; statim recipit. Mortuo autem apud Bauaros Berengario, vt alij volunt, apud Vngaros, Berengarius tertius primi Berengarij ex filia nepos, in Italiam veniens, anno salutis nongentesimo trigesimoquinto imperio potitur. Sunt autem qui hæc, quæ scripsi, huius pontificis temporibus asseribant. Ego verò & priorum quorundam, & sequentium temporibus assignanda crediderim, cùm ea, quæ breuiter scripsi, non sine diuturnitate geri potuerint. Sed satius fuit in tanta scriptorum varietate & temporum, omninò aliquid scribere, quàm quæ sunt aliquando gesta, ob incertos auctores omittere. Consulimus posteritati, nec ita superstitiosi sumus, vt nolimus ea credere, quæ varij auctores sparsim conscripsēre.

Huius quoq; pōtificis tēpori meritò asscripserim sanctum Vgibertum nobilem Lotharingiæ principem, qui Gemblacense cœnobium propria impēsa magnis

gnis operibus breui extruxit. Ferunt & hac tempestate Spireneum Bohemiæ ducem fidem Christi tum primùm recepisse. Nam duces antea qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellantur, auctis opibus & copijs. At Stephanus, cuius vita mansuetudinis & religionis plena fuit, secundo pontificatus sui anno, mense vno, die duodecimo moritur, inq; Petri basilica sepelitur.

IOANNES XII.

Ioannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pôtifice, vt quidam volunt, eò tempore pontificatum inijt, quo sanguinis fons (vt Martinus & Vincentius aiunt) Genuæ largißimè effluxit, futuræ magnæ calamitatis indicium. Nam & Genua à Sarracenis ex Africa venientibus tum capitur ac diripitur, & Vngari Italiam ingreßi, longè omnia ac latè popularl sunt. Verùm dum onusti præda Pelignorum fines attigissent, à Marsis, qui repente arma ceperant, opprimuntur, atque ita prædam omnem cum vita amisêre. Scripsit tum multa Racherius ex monacho Veronensis episcopus factus, in exilium que Papiam ab Hugone rege missus, quòd apertè nimiùm in eius mores inueheretur. Ioannes autem pontificatus sui anno quarto, mense decimo, die xv. moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim. *129. Pont.* *Racherius episcopus Veronensis*

LEO VII.

Leo septimus, natione Romanus, Hugone & Lothario in Italia imperantibus, pontificatum adeptus, nil dignum memoria gesSit. Huius autem tempora illustriora fecêre Spireneus Bohemiæ dux (vt Martinus refert) iustitia & religione insignis, & eius filius Vinceslaus, nequaquam à patre degenerans, à fratre Boleslao interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vinceslaus postea in sanctos referri meruit, comprobata eius vita, approbatisq; miraculis, in vita & post mortem editis. Leo autem pontificatus sui anno tertio, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Vacat tum sedes dies tres. *130. Pont.*

STEPHANVS VIII.

Stephanus octauus, natione Germanus, pontificatum iniens, ita à Romanis seditionibus vexatus est, vt nil memoria dignum ab eo geri potuerit, imò verò (vt Martinus refert) in tanta seditione mutilatus turpiter aliquandiu vitam duxit, cùm ob inhonesta vulnera prodire in publicum erubesceret. Parabat quidem rex Hugo tantam iniuriam vlcisci, sed in ipso apparatu moritur, cui quidem Lotharius filius in regno succedens, hac de re nullam mentionem fecit: vel quòd populi Romani amicus esset, vel quòd breui regnauit: biennio enim tantum post mortem patris superuixit. Otho autem Germanorum rex, Vinceslai Bohemiæ regis mortem vlturus, in Boleslaum, qui fratrem per scelus interfecerat, copias mouens, hominem tandem post multas illatas acceptasque clades, in potestatem suam redegit. Stephanus verò pontificatus sui anno tertio, mense quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum sedes diebus x. *131. Pont.*

MARTINVS III.

Martinus tertius, patria Romanus, mansuetudinem & placabilitatem Stephani septimi imitatus est: pontificatum enim adeptus, bella omittens, religioni se se totum addixit, templa vetustate collapsa instaurans, pauperes eleemosynis pascens. Non caruit tamen huius temporibus Europa ipsa bellica labie. Nam cùm Otho anniteretur Italiam ingredi aduersante Lothario, magnæ cædes vtrinque commissæ sunt. Adhortante tamen eos Martino pôtifice, vt ab armis discederent, tùm vel maximè, cùm vbique fame & penuria rerum omnium laboraretur, succisis vndique arboribus, prostratis segetibus, & abductis grauißimo bello colonis ac pecoribus: apud Constantinopolim quoque tumultuatum vehementer est. Nam ciues ipsi Constantinum imperatorem captum, abraso capite, in insulam relegarunt. Verùm non ita multò pòst Constantinus Leonis filius imperium adeptus, seditiosos ciues eadem turpitu- *132. Pont.* *alias Marinus II.*

dine tantùm affectos, qua ipsi Constantinum notauerant, in eandem insulam exulatum mittit. Martinus autem tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Eius autem in morte sedes Romana diebus duodecim tum vacat.

AGAPETVS II.

133 Pont. Gapetus secundus, natione Romanus, ardente tumultu bellico in Italia pontifex creatur.

Vngari enim tum etiam hostili manu Italiam ingressi, iam ferè omnem oram Transpadanam occupauerant, cum Henricus Bauariæ dux, sumptis propere armis, comparatoque exercitu in prouinciam mouens, nō sine magno incolarum incommodo duobus grauissimis prælijs eos superat, ac prouinciam omnem ab Aquileia Papiam vsque occupat. Vnde nō ita multò pòst propere in Austriam discessit, quòd iam aduentare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, imperatoris nomen sibi indit, filiumq; Albertum regem Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Adalinda Lotharij fratris filia, ne Papiam vrbem dotalem repeteret. Interim verò Agapetus pontifex, Italiæque proceres, cognita Berengarij superbia, quòd omnia sibi contra ius fasque vendicaret, Othonē Germaniæ regem in Italiam vocant: qui quidem per Forumiulij prouinciam cum quinquaginta millibus hominum ingressus, deturbatis statim è regno Berengario & Alberto, Adelindam Lotharij filiam è carcere ductam in vxorem accepit, ex qua postea filium suscepit, cui Othoni secundo nomen fuit. Otho tamen Italia decedens, hac moderatione vsus est, vt Berengario & Alberto gubernandæ prouinciç arbitrium permiserit, compositis inter pontificem & Berengarium rebus. Idem quoque Otho Ludouicum regem Franciæ magnis cò propere deductis copijs iuuit, quem proceres prouinciæ adiuuante Hugone Parisiorum comite, ipsius Othonis sororio propè è regno depulerāt. At verò Albertus Berengarij filius, qui tum Rauennæ præerat, Comaclensiū classe & auxilijs fretus, mercatores Venetos aduersante Agapeto pontifice infestabat, vnde Veneti ira incensi comparatis propere quibusdam nauigijs, Comaclum expugnatum incendunt.

Henricus Bauariæ dux.

Dum hæc itaque hoc modo agerentur, Agapetus pontifex, vir innocens, & reip. Christianæ amator, pontificatus sui anno nono, mense septimo, die x. moritur, eo ferè tēpore, quo Oddo Cluniacensis monasterij abbas in domino quieuit. Cuius quidem discipulus habitus est Domaielus vir miræ sanctitatis & monasticæ disciplinæ restitutor.

IOANNES XIII.

134 Pont. Oannes decimus tertius, patria Romanus, de via Lata patris Alberici potentia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primo vocabatur, homo sanè ab adolescentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus, venationibus magis, si quid temporis à libidinibus superat quàm orationi deditus. Erant tum Romæ duo annui consules, ex nobilitate præfectus vnus, qui ius populo diceret: ex plebe autem decarchones xij. creabantur, qui vicem senatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani. nā & vicina Etruriæ oppida intra Vrbeuetanum Tudertinumque agrum, & quicquid à Neapoli Beneuentoque, à Marsis, à Reatinis ad vrbem spectat, Romanæ ciuitati obtemperabat. Vlteriora partim Græci, partim Sarraceni occupauerant. Quis tum Picenum Spoletinumque agrum obtineret, incertum est. Octauianus itaque patris potentia in satis libera ciuitate fretus, pontificium munus humeris suis nequaquam conueniens, sibi desumit. Hac quidem indignitate moti duo cardinales, literis Othonem obsecrant, vt clerum populumq; Romanum è manibus Berengarij Ioannisque duodecimi vendicare conetur, aliter Christianam fidem vnà cum imperio perituram. Otho enim tum magno in pretio erat, domito Bodeslao (vt dixi) Bohemiæ rēge, superatisque tribus grauissimis prælijs Vngaris Germaniam vastantibus, ac captis tribus eorū regulis, quos Germani

Romæ duo annui consules.

xij.

mani,contradicēte imperatore,vitam finire laqueo coëgêre. Interim verò dum Otho expectaretur,re per indices patefacta, Ioannes pontifex cardinales ipsos capit,& huic nasum, illi verò manum abscindit. Hanc ob rem Otho in Italiam mouens,primo quidem Berengarium & Albertum filium in potestatem suam redigit: alterumq; Constantinopolim,alterum in Austriam relegat. Mox vrbem ingrediens,ab ipso Ioanne honorificentissimè suscipitur,coronaturq; (vt quidam tradunt) accepto Germaniæ Pannoniæq; titulo,quod reliqui imperatores deinceps obseruarunt,translato tum primùm ad Germanos imperio. Alij verò à Leone octauo, de quo paulò pòst dicemus,hoc factum existimant, quorum opinionem Gratianus in decreto secutus est. priorem sententiam Richardus & Cusentinus non improbant. Lateranensis autem bibliothecarius Othonem Ioannis tempore Romam venisse scribens, de coronatione eius nullam mentionem facit,adeo confusa sunt & perturbata hæc tempora,scriptorum negligentia & incuria. Otho autem composito aliquantulum statu ciuitatis, cum Ioanne secretò collocutus,hominem primò blādè appellando à flagitijs deterrens,ad virtutē adhortabatur: verùm cùm nequaquam moueri à sententia verbis eum cerneret,ad minas conuersus,concilium indicit, conuocatis episcopis Italiæ,quorum iudicio vita sceleratissimi hominis dijudicaretur. Is itaque iudicium bene sentientium reformidans, in Hernicos aufugit,in siluisque more feræ aliquandiu delituit. Hanc ob rem Otho persuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranensis ecclesiæ protoscriniarium pontificem creat. Verùm abeunte imperatore, Ioannis cognati & clientes, pulso Leone, Ioannem ipsum reuocant: quem quidem diuinitus eisdem fermè diebus perijsse creditum est, ne ecclesia Dei perniciosa seditione iam gliscente labefactaretur. Sunt qui scribāt, hunc sceleratissimum hominem,vel hoc monstrum potius,in adulterio deprehensum & confossum interijsse. Verùm nō ita quoq; leuata seditio est. Nam Romani mortuo Ioanne in eius locū Benedictum subrogant, idq; ab imperatore,qui tum Spoleti erat,confirmari contendunt. At imperator iratus, nō solùm Romanos, vt pote iniqua postulātes,à se repulit, verumetiam eosdem armis (vt postea dicetur) coëgit abrogato Benedicto Leonē suscipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuisse. Nā & lapis de cœlo miræ magnitudinis cecidit,sæuiente ventorum atque imbrium procella,& in vestibus multorum signum crucis,ac quidem cruentæ,diuinitus apparuit. Quæ quidem portenta indicare magnas clades & calamitatem ecclesiæ multi interpretabantur. Ioannes autem vir omnium,qui vnquam ante se in pontificatu fuêre, perniciosissimus & sceleratissimus,pontificatus sui anno ix. mense iij. die quinto moritur. Eius verò in morte sedes in seditione dies xij. tum vacat.

Prodigia multa apparuerunt.

ANNOTAT.

Ioannem hunc XII ab omnibus scriptoribus (præter vnum Platinam) appellari obseruaui. Quem primum esse inueni, qui nomen in pontificatu mutarit. Nam cùm antea Octauianus vocaretur, vt Guillelmus bibliothecarius scribit, gentili nomine omisso tanquam parum maiestati, & religioni pontificia idoneo, se Ioannem appellauit. Cuius exemplum sequentes pontifices, qui deforme, & parum conueniens tanto magistratui nomen habuêre, sensim, & paulatim sequuti, leuem consuetudinem tanquam in legem perpetuam transtulerunt. Cæterùm hanc rem Romani pontifices, & maximè ex Germania lecti, Bruno, Gerebertus, Suidegerus, Poppo, alius Bruno Geberardus, Fridericus, Gerardus, Cadolus, Anselmus, Hildebrandus, & similes maximè confirmarunt, barbarorum nominum deformitate commoti.

BENEDICTVS V.

Benedictus quintus, patria Romanus, ex diacono in seditione pontifex creatur,ab his potissimùm,qui Ioanni cognatione factioneque coniuncti fuerant, ægrè ferentes Leonem ab Othone Ioanni antelatum. Verùm cùm imperator hanc electionem nequaquaquam probaret,Romanos id maximè expetentes à se repulit,eosque ferro & flamma omnia circa vrbem posita vastans,compulit, pulso Benedicto vel dedito potius, Leonem suscipere, adactos sacramento,nil se earum rerum immutaturos,quas ipse imperator in pontificia constituisset. Compositis autem hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens,secum Benedictum ipsum duxit, qui non multò pòst dolore animi apud

135. Pont.

 Hambur-

Hamburgum moritur, vbi relegatus erat. Vixit autem in pontificatu mensibus
*xx. sex, diebus quinque. Sedesque deinceps diebus * triginta vacauit.

ANNOTAT.

Hunc Benedictum V. appellari ab omnibus, & in eius numeri nota illius rationem haberi à sequentibus pōtificibus, qui illud nomen tulere video. & id quidem parum accuratè factum fuisse existimo, cum schismaticus fuerit contra Leonem VIII. papam legitimè creatum, per vim renunciatus. Duo autem simul legitimi papæ esse non possunt. Ille germanus, & verus pontifex semper censetur, cuius in ecclesia successio extat, quæ quidem Leonis VIII non Benedicti V. est. Regino libro secundo, Luithprandus libro 6. cap. 11. & Gulielmus bibliothecarius auctores.

LEO VIII.

136 Pont. LEO octauus (vt antè dixi) protoscriniarius, à clero populoq; Romano, pulso Ioanne pontifex creatur. Nam cum Ioannes flagitiosè nimium & intemperanter viueret, instarentq; Romani apud imperatorem, vt alterum pontificē abrogato Ioanne crearet, respondit, electionem ad populum & clerum pertinere. Eligerent quem maximè idoneum putarēt, se eum statim approbaturum. Vnde cum Leonem elegissent, quem ipse confirmauerat, deinde mutata sententia abrogato eodem, Benedictum suffecissent, iratus Otho, eos vi & armis compulit, dedito etiam Benedicto Leonem suscipere, qui statim Romanorum inconstantiam pertæsus, auctoritatem omnem eligendi pontificis à clero populoq; Romano ad imperatorem transtulit. Verùm Leo in pontificatu non diu vixit. Anno enim primo, mense quarto moritur.

IOANNES XIIII.

137. Pont. IOannes decimusquartus, Narniensis episcopus, patria Romanus, patre Ioanne episcopo, Leoni succesit. Verùm Romani inita iam consuetudine pellendi pontifices, hunc quoque seditionibus fatigant. Accersito enim Iofredo Campaniæ comite, Lateranenses ædes vi irrumpentes, Ioannem capiunt, captumq; primò in Hadriani molem perducunt, mox inde hominem in Campaniam exulatum mittunt. Verùm interfecto Iofredo eiusq; vnico filio à Ioanne Campano principe, pontifex vndecimo mense sui exilij Romam properè rediit. Otho præterea cognita pontificis calamitate, cum Othone filio ingentibusq; copijs magnis itineribus Romam perueniens, consules & præfectum cum dearchonibus captos in vincula conijcit, sciturus coniurationis capita. Quæstionibus autem recognita, consules in Germaniam mittuntur: Dearchones verò laqueo suspensi, pœnas statim dedêre. Petrus autem vrbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica vrbis loca tractus ac virgis cæsus, in Germaniam vinctus mittitur. Sunt qui scribant, Petrum ipsum excarnificandum pontifici traditum abrasa barba, capillis suspensum ad caput equi Constantiniani aliquādiu stetisse, vt eius exēplo talia facinora malefici declinarent. Inde autem ablatum, asinoque superimpositum, verso ad clunes vultu, & manibus sub cauda ligatis, atque ita per vrbem ductum, & virgis cæsum ferè vsque ad interitum fuisse: posteà verò in Germaniam exulatū missum. Hac etia seueritate (exempli gratia) in Iofredum à Ioanne principe Campano (vt diximus) cæsum, imperator vsus est, vt eius ac filij cadauera è loco sacro tracta, in profanum proijci iusserit.

Intereà verò Sclaui, qui Hadriani tertij pontificis, & Sueropyli principis Dalmatiæ tempore fidē Christi susceperant, in Italiam traijciētes, Sarracenos ingēti clade superatos monte Gargano deiecerunt. Horum autem exemplum & virtutem imitati Vngari, reliquias Sarracenorum ita attriuêre, recuperata Cōsentia iam ab hostibus capta, vt Othoni magni Othonis filio eò cū exercitibus misso, haud difficile fuerit reliquias bellorum absoluere. Nec cōtentus Sarracenos cædere, Græcos quoq;, qui cū Mauris fœdera inierant, grauissimis prælijs ita perdomuit, vt eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui scribant, idcircò Othonem Græcos persecutum fuisse, quia Nicephorus Constantinopolitanus imperator filiam iam ei pactam, in matrimonium daturum se negabat. Constat tamen Othonem ipsum adolescentem egregium, pulso Nicephero, &

Ioan-

Ioannē filium in imperio confirmasse, & Theophaniam sororem in vxorem accepisse, quam quidem Ioannes tertiusdecimus vnà cum marito apud Lateranensem basilicam corona imperij exornauit, annuente Othone sene, qui filium cōsortem imperij creauerat. In tanta autem & tam publica lætitia, Campana ecclesia metropolitanæ nomen à Ioanne pontifice consecuta est. Otho verò in Germaniam proficiscens, senio confectus, Viennæ moritur: quem non ita multò pòst Ioannes pontifex sexto pontificatus sui anno, mense xj. die v. subsecutus est. Eius in morte dies xiij. sedes tum vacat.

BENEDICTVS VI.

Enedictus sextus, patria Romanus, Ioanni in pontificatu & calamitatibus successit: à Cintio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadrianam molem (quam sancti Angeli arcem nūc vocant) custodiam noxiorum, vel potius innocentium includitur, eodemq; in loco non multò pòst strangulatur: vel (vt Cusentinus refert) famæ moritur. De tanta iniuria nullam sumptam esse vindictā, vel à ciuibus Romanis aduersæ factionis, vel ab Othone imperatore, non possum ego nō admirari, præsertim cum Otho ipse vir optimus sit habitus, & ecclesiæ Romanæ defensor acerrimus. Sed vereor ne talia fuerint Benedicti merita, quale prēmiū à Cintio consecutus est. Malè tamen à Cintio actum est: neq; enim ad se pertinebat, etiamsi Benedictus grauiter deliquisset, pontifici manus inijcere. Sed heus, vt rerum omnium vicissitudo est. Nam Romani pontifices nostra ætate Romanos ciues, aut delinquentes, aut ob potentiam suspectos, eo loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem alijs negocijs implicitum, Romano pontifici præstare auxilium nequisse, ob eamque rem anno primo, mense sexto, pontificatus sui mortuum esse. 138. Pont.

DONVS II.

Onus secundus, patria Romanus, tantæ modestiæ fuit, vt si nihil in pontificatu gesserit, quo magnopere laudaretur, non tamen vel aliqua iniuria affectus, vel ignominia notatus est. Huius autem tempora, ne omnino obscura essent, effecere res quædam, tum à principibus quibusdam, tum à sanctis viris gestæ. 139 Pont.

Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Basilium & filiū Constantinum Byzantinos principes bello vexabat, vt paulùm ab capienda vrbe regia abesset, negligentia Græcorum propè derelicta. Inita tamen sunt inter eos fœdera, licet nō æqua, & pax composita est. Adalbertus autem Bohemus Pragensis episcopus, tantæ sanctitatis tum habitus est, vt diuino spiritu impellēte in Pannoniā descendens, & Regē Vngarorū baptizauerit, & omnes prouinciæ episcopos ad bene de Deo promerendū exēplo & vita instruxerit. Profectus deinde in Prusiam, dum fidem Christi quàm diligētissimè prædicat, martyrio coronatur. Ferunt & beatum Eduardum Angliæ regem, sanctitate in pretio tum habitum fuisse, quem certè nouercæ dolis & fraude interfectum constat. His addit & Richardus scriptor sanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum sui apud posteros vita & miraculis exemplum reliquit.

Donus autem anno pontificatus sui primo moritur, & in basilica Petri sepelitur: die bus tantummodo duobus sedes tum vacat.

BONIFACIVS VII.

Onifacius septimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur, pontificatum malis artibus adeptus, malè etiam amisit. Nam inito magistratu conspirantibus simul bonis ciuibus, relinquere vrbem coactus, preciosissima quæque è basilica Petri subtrahens, Constantinopolim confugit: vbi tandiu substitit, quoad diuenditis, quæ sacrilegio abstulerat, magnam vim pecuniarum comparasset, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbem repetit, ciues Romanos largitione 140. Pont.

corrupturus. Obstabant conatibus suis viri boni, maximè verò Ioãnes diaconus cardinalis, quem captum adiuuantibus quibusdã perniciosis hominibus, oculis statim priuauit. Atq; ipse tantorũ malorum auctor, gliscente maiorem in modũ seditione, siue timore, siue pœnitentia patrati sceleris, turpiter vitã finiuit. Vide quæso quantum degenerauerint hi pontifices à maioribus suis, qui hanc rempublicam Christanam tam amplam, tamq; magnificam suo sanguine nobis reliquêre. Pontifex Romanus sacrorum pater & rex, sacra ipsa furto abstulit: & qui vindicare sacrilegia debuerat, tanti sacrilegij factus est auctor. Hoc autem contingere in quauis rep. consueuit, quando plus malorum ambitio & auaritia valet, quàm bonorum virtus & grauitas. In clerum igitur deligendi essent, quorũ vita & doctrina probata sit: non autem hi, qui cùm nil virtutis & religionis habeant, ambitione & largitione sibi potentiam quærunt. Vixit autem Bonifacius in põtificatu mensibus septem, diebus v. Vacartum sedes dies viginti.

BENEDICTVS VII.

141. Pont. Enedictus septimus, patria Romanus, statim inito põtificatu, Arnulphum episcopum Remensem seditione quorundam pulsum, habita synodo in integrum restituit.

Eo maximè tempore, quo Otho secundus & Henricum Bauarorũ ducẽ rerũ nouarum cupidum perdomuit, & in Lothariũ mouit, qui Lotharingiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquisgranensemq; agrũ populatus fuerat. Otho autẽ superato Lothario, vastatisq; Suesisonũ agris, ac incensis Parisiorum suburbijs, dum in patriam copias reducit, apud Auxonã fluuium nonnihil incõmodi accipit. Deinde verò comparato maiore exercitu in Italiam contra Basilium & Constantinum imperatores Grçcorũ veniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiç occupauerant, quæ ad Siciliam vergit, apud Basentellum superatus, scapham conscendens, salutem sibi fuga quærebat: A piratis autem forte fortuna captus, in Siciliã defertur. Verùm Siculi redempto homine, ac Romam misso, de piratis supplicium sumpsere. Otho deinde cõparato satis iusto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos constituerat, à quibus initium fugiendi factum fuerat, dum ad Basentellum contra Græcos pugnaretur, agere id in Romanos minus tutũ visum est. In Beneuentanos itaq; conuersus, vrbem capit & incendit, translato inde sancti Bartholomæi corpore, Romæque in insula Tiberina collocata, eo loci maximè, qui olim Iouis hostia Lycaonia dicebatur, quiq; triremis puppim præ se fert. Nam insula vt adhuc ex Tiburtino lapide cernitur, triremis formam habuit, ad similitudinẽ illius credo, qua Aesculapius Romam aduectus est: visitur adhuc serpẽs lapidi insculptus, visuntur transtra, adeo viri illi excellentes studiosi erãt, vel naturam in artem redigere, vel artẽ ad naturam. Ad Othonẽ redeo, qui non multo post trãslatum sancti Bartholomeçi corpus Romæ moritur, & in vestibulo beati Petri (paradisum vocant) labro porphyretico, quod adhuc introeuntibus ad læuam apparet, honorificentisimè sepelitur. Cum autẽ de creando nouo imperatore consultatio haberetur, & alij Othonem tertium secũdi filium, alij verò Henricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem exposcerent, instarentq; Itali quidam, vt Crescentio Nomẽtano viro clarissimo res committeretur, Germani statim, qui tum frequentes Romæ aderant, Othonem tertium delegêre.

Bartholomæi corpus trãsfertur.

Instabat Benedictus vir optimus vnumquemque rogando, vt in creando imperatore reipub. Christianæ consulerent, quæ tum maximè perito & solerti gubernatore indigebat. Tandem verò ne seditio aliqua oriretur, Germanorum sentẽtiam approbat. Moritur & ipse pontificatus sui anno octauo, mense sexto. Vacat que sedes diebus quinque, Valderico Amburgensi episcopo tum maximè in precio existente doctrina, moribus & sanctitate vitæ.

IOANNES XV.

142. Pont. Oannes decimusquintus, patria Romanus, vel (vt nonnulli volunt) Papiensis, post adeptum pontificatũ mense tertio à Romanis capitur & in mole Hadriani, vt publica custodia inclusus, ibi tandiu pedore carceris, inedia

inedia & molestia animi maceratur, quoad vitam turpiter finiuit. Sunt qui scribant, eum vi mortuum fuisse à Ferrucio Bonifacij septimi parente, magnæ potentiæ virò, ob eam rem credo, quod filio in pontificatu aduersatus fuisset. Vtcunque est, constat eum in carcere mortuum, & in basilica Petri sepultum. Deiectúsne pontificatu fuerit, vel ob impotentiam & tyrannidem, vt quidam coniectant, vel ob inuidiam maleuolorum & seditiosorum quorundam, haud satis constat: adeo sunt confusæ istorum temporum historiæ.

Fuisse tamen in pretio hac tempestate constat & Odilonem abbatem Cluniacensem, & Berengarium Turonensem, viros sanctitate & doctrina insignes, quanquam sint qui dicant, Berengarium amplitudine doctrinæ confisum, primo in fide errasse, cum de sacramento eucharistiæ malè opinaretur, errorémque suum postea publico concilio Romæ habito emendasse, ac statim omisso studio sophisticæ disciplinæ, cum esset archidiaconus Andegauensis, omnia pauperibus erogans, labore mannuum suarum victum sibi quæsiuisse.

IOANNES XVI.

IOannes decimussextus, patria Romanus, patre Leone presbytero è regione Gallinæ albæ, pontificatum adeptus, miro odio in clericos exarsit, vnde merito ab ipsis clericis odio habitus est, maximè verò quod diuina humanaque omnia cognatis & affinibus suis elargiebatur, posthabito Dei honore & Romanæ sedis dignitate, quem certè errorem ita posteris tradidit, vt ad nostram quoque ætatē peruenerit. Qua quidem consuetudine nil certè dici perniciosius potest, cum non ob religionem & Dei cultum appetere pontificatum nostri sacerdotes videantur, sed vt fratrum vel nepotum vel familiarium ingluuiem & auaritiam expleant. Apparuisse cometem tum ferunt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peste diu laboratum est, & terræmotu Beneuentum ac Capua concussa, eaque mala ob superbiam & rapacitatem pontificis, contemptumque Dei & hominum accidisse putatum est. Moritur autem Deo volente octauo pontificatus sui mense, sepeliturque in basilica Petri. 143. Pont.

IOANNES XVII.

IOannes decimusseptimus, patria Romanus, pontificatum inijt Othone imperante, sed nondum coronam imperij adepto. Fuit autem Ioannes vir tantæ doctrinæ, vt multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Martinus scribit. Agitatus deinde seditionibus à Crescentio consule Romano, imperium vrbis sibi vēdicare conante, cupiditati hominis cedens, exulatum in Hetruriam abijt. At verò Crescentius cognita Ioannis indignatione, qua percitus Othonem contra se cum exercitu in Italiam vocabat, ipsius pontificis cognatos & amicos, qui in vrbe remanserāt, ad hominem mittit rogatum, vt omissa accersendi Othonis cura, ad vrbem cum potestate redeat, polliceturque se ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autem suorum motus Ioannes, veritus etiam, ne si Otho cum exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij, quàm beneficij secum afferret, ad vrbem veniens, prodeunte obuiam Crescentio cum omnibus magistratibus, & vrbana multitudine, in ædes Lateranenses magno comitatu introducitur: quarum in vestibulo eius pedes Crescentius & omnes seditionis auctores, petita venia, exosculati sunt, atque ita in concordiam redacti, vitam simul quietè traduxêre. 144. Pont.

Feruntque tum Henricum abbatem Lobiensem in Lotharingia, & Adeoboldum episcopum Vltraiactensem, qui multa in laudem beatæ virginis, sanctæque Crucis scripsit, & Albonem abbatem Floriacensem (qui postea in Vasconia ob fidem Christi martyrium passus est) doctrina, religione, sanctitate, magno in pretio habitos.

Moritur autem Ioannes pontificatus sui anno decimo, mense sexto, die decimo. Vacat tum sedes diebus sex.

GREGORIVS V.

145. Pont. GRegorius quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno antè vocatus, Othonis tertij auctoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verùm abeunte in Germaniam Othone, seditionibus Romanorum exagitatus, in Etruriam primò, mox in Germaniam ad imperatorem confugit. Interim verò Romani Crescentium denuo cum summa potestate consulem decernunt, qui statim Ioannem quendam natione Græcum, episcopum Placentinum, non minus pecuniosum, quàm doctum, pontificem creat, cuius certè nomen inter pontifices, quidam supprimunt, vtpote minus legitimè creatum: alij verò xvij. hunc vocant, quòd populi cleríque Romani consensu, ad quos electio spectabat, pontificatum inijsset. At Crescentius cognito Othonis cum magno exercitu ad vrbem aduentu, vrbis mœnia & portus quàm diligentissimè firmat, molem Hadriani munit, positis in vnaquaque statione firmissimis præsidijs. Hinc est, quòd postea moles Hadriani, Crescentij arx appellata est, sumpto nomine ab ipso munitore Crescentio. Superueniente deinde imperatore, vrbemq́; oppugnare adorto, populus Romanus, cùm nequaquam tantis copijs par esse posset, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tum Crescentius & Ioannes cõsilij & auxilij inopes, in arcem Hadriani confugientes, sese acriter contra hostes tuebantur. Verùm proposita spe veniæ, dum ex arce ad imperatorem se conferunt, multis vulneribus à multitudine Crescentius confoditur. Ioannes autem effossis prius oculis, pontificatu simul & vita priuatur, in pristinamq́ue sedem Gregorius xj. mense posteaquam pulsus fuerat, restituitur. Is autem cognita imperij imbecillitate, varietateq́ue fortunæ, quò diutius apud Germanos summa potestas remaneret, illeq́ue cæteris præesset, qui virtute & dignitate cæteris præstaret, sanctionem retulit haud abnuente Othone de imperatore eligendo anno Christi M. ac secundo, quam vsque ad tempora nostra seruatam videmus, videlicet, Solis Germanis licere principem deligere, qui Cæsar, & Romanorum rex appellatus, tum demum imperator & Augustus haberetur, si eum Romanus põtifex confirmasset. Hos autem imperatoris eligendi auctoritatem primo habuisse Ptolemæus refert, archiepiscopum Maguntinum Germaniæ, archiepiscopum Treuerensem Galliæ, archiepiscopum Coloniensem Italiæ nomine. His additi & iiij. principes, Marchio Brandemburgensis, imperatoris post electionem camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ qui ensem fert. Sunt qui scribant Bohemiæ regem vij. electorem, imperatoris pincernam esse: hisq́ue in eligendo additum esse, ad tollendam discordiam partium: ad vtros enim inclinasset, ea pars certè potior habebatur. Tulisse hoc iniquo animo Francos aiunt. Verùm quia in Ludouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumq́; illud ad Hugonem ducem cognomento Caputium venerat (nam à regibus ad duces res aliquandiu translata est) repetere imperium destitêre: maximè verò quòd ipsi duces noui homines, illa fortuna tum contenti, moliri maiora non sunt ausi, quippe qui nondum bene regni fundamenta iecerant. Laudatur tamē, & meritò quidem Robertus magni Hugonis filius, regnum à patre accipiens fortitudine, iustitia, modestia & religione. Hic enim etsi rei militaris admodum studiosus erat, tum vbi per otium licebat, ita Dei templa frequentabat, diuinaq́; officia celebrabat, ac si sacrorum omnium initiatus fuisset. Ferunt cantum illum eius inuentum fuisse, Sancti spiritus adsit nobis gratia. His artibus autem non minus quàm armis crediderim ego Robertum conciliasse sibi animos vulgi, eosq́ue à prima illa Caroli Magni stirpe, ad genus suum nouum transtulisse. Ferunt tum quoque magno in pretio fuisse Robertum quendam Carnotensem episcopum, doctrina & sanctitate vitæ. Multa enim scripsit, & canendi modum in sacris meliusculum reddidit. Gregorius autem ij. pontificatus sui anno, mense v. moritur. Vacat tum sedes diebus xv.

Germanis soli electio imperatoris permissa.

Principes electores.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina de electoribus tradit, satis à me examinata sunt in libro quem de comitijs imperatorijs scripsi. Nam quæ sub Gregorio X. instituta sunt, Quinto adscribunt. Huius sepulchrum adhuc in basilica sancti Petri prope altare sancti Andreæ extat cum hoc epitaphio.

Hic

Hic, quem tegit humus, oculis vultuq; decorum,
Papa fuit Quintus nomine Gregorius.
Ante tamen Bruno Francorum regia proles
Filius Othonis de genitrice Iudith.
Lingua Teutonicus Vangia doctus in vrbe
Sed iuuenis cathedram sedit Apostolicam.
Ad binos annos, & menses circiter octo
Ter senos Februo connumerante dies.
Pauperibus diues per singula sabbata vestes
Diuisit numero cautus Apostolico.
Vsus Francisca vulgari, & voce Latina
Instituit populos eloquio triplici.
Tertius Otho sibi Petri commisit ouile
Cognatis manibus vnctus in imperium.
Exuit, & postquam terrena vincula carnis
Aequiuoci dextro substituit lateri.
Discessit xij Kl. Mart.

IOANNES XVIII.

Ioannes decimusoctauus, Placentinus episcopus, vt diximus, potentia Crescentij Romani consulis fretus, quem pecunia corrupisse creditum est, tempore Gregorij quinti per factionem pontificatum occupat. Tantum enim pecuniarum ex Constantinopoli ad vrbem secum detulerat, vt constantes etiam sua largitione ad maleficium impelli potuissent, nedũ Crescentius homo auarissimus & regnandi cupidus. Miror ego, historicos Ioãnem ipsum inter pontifices numerasse, cum viuente adhuc Gregorio sedem occupasset, nisi fortè in conscribendis pontificum vitis ita faciendum censent, vt in perpetua historia fit. Nam & tyrannorum peruersè facta, optimorum principum rebus gestis annumerantur, vt quantum inter se boni & mali dissideant, à legentibus cognosci possit, quò malorum exemplo à vitijs deterreantur: & bonorum exemplo ad virtutem impulsi, vitam ducant in terris felicem & beatam: qua quidem beatitudine Ioannes caruit, fur certè in pontificatu & latro: non enim, vt par fuerat, per ostium intrauit. Moritur autem, atque eum ignominia quidem, decimo vsurpati pontificatus mense. Vacat tum sedes dies viginti. 146. Pont.

SILVESTER II.

Siluester secundus, Gerebertus anteà vocatus, natione Gallus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus est. Adolescens enim & Floriacensi cœnobio in Aureliana diœcesi posito dedicatus monachus & addictus, relicto monasterio, diabolum secutus, cui se totum tradiderat, Hispalim ciuitatem Hispaniæ bonarum artium causa peruenit. Erat enim admodum doctrinæ & litteraturæ cupidus, qua in re tantum profecit, vt breui ex discipulo optimus præceptor sit habitus. Discipulos autem eius hos fuisse Martinus testatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium virum nobilitate & doctrina insignem, qui postea Senonensis archiepiscopus creatus fuit. Gerebertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulsus, largitione primò quidem archiepiscopatum Remensem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum postremò, maiore conatu adiuuante diabolo consecutus est, hac tamen lege, vt post mortem totus illius esset, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cùm Gerebertus regnandi cupidus, diabolum sciscitaretur, quamdiu in pontificatu victurus esset, respondit humani generis hostis ambiguè, vt solet: si non attigeris Hierusalem, diu viues. Dum itaque pontificatus sui anno quarto, mense vno, die decimo in basilica sanctę crucis in Hierusalem Romæ sacrificaret, fato moriturum se statim cognouit, vnde pœnitentia motus, & errorem suum coram populo fassus, omnes primò posthabita ambitione, & diabolicis fraudibus, ad benè & sanctè viuendum adhortatus est: deinde verò vnumquenq; rogauit, vt post mortem truncum corporis sui laceri & desecti, quemadmodũ merebatur, bigæ super imponeret, eoq; loci sepelirent, quò sponte ab equis vectum foret. Ferunt itaq; Dei nutu & prouidentia, vt scelerati sciãt apud Deum locum veniæ sibi relictum esse, si in vita aliquando eos pœnituerit, equos ipsos sponte ad Lateranensem basilicã peruenisse, eoq; loci sepultum eius corpus fuisse. Scribit idẽ Martinus, tam ex collusione ossiũ, quàm ex sudore ipsius sepulchri, vel humectatione potius, deinceps morituri pontificis signa, & quidem manifestissima colligi, idq; ipsius sepulchri epitaphiũ indicare. Verùm ne sit, an secus, ipsi põtifices viderint, ad quos pertinet. 147. Pont.

AN-

A N N O T A T.

Huius in bibliotheca Alexandri Fornasi cardinalis amplissimi extat in membranis scriptus vetustissimis charal teribus liber, cum hac præscriptione. INCIPIT LIBER GEOMETRICAE ARTIS EDITVS A DOMINO GERBERTO PAPA ET PHILOSOPHO, QVI ET SILVESTER II. EST NOMINATVS. *Cuius mortis fabulã ex Martino Cistertiense, & additionibus Galfridi in chronicum Sigeberti sequutus est Platina, quare nihil absurdius, magisq; inter se repugnans. Non possum certe non mirari, tantam fuisse hominum in eiusmodi rebus perquirendis negligentiam, immò facilem credulitatem, vt viris optimis, & doctissimis ab horum, & sequentium temporum parum diligentibus scriptoribus talia crimina impingi impunè, non solum permiserint, verùm inscitiam quoque ipsorum sequuti sint. Vir fuit Siluester II. vt Annonius libr. 5. de rebus gestis Francorum cap. 46. Guillelmus bibliothecarius: Vetustissimus liber Regni Siciliæ, qui est in bibliotheca Vaticana & alij tradunt, doctissimus Mathematicus, & philosophus egregius, monachus ex Floriacensi cœnobio, propter insignem doctrinam primùm archiepiscopus Remensis, deinde ab Othone III imperatore archiepiscopus Rauennas, demum papa creatus; quòd omnes etiam horum temporum scriptores referunt. Verùm quoniam rari admodum tunc in occidente erant, qui philosophiæ, & mathematicis operam darent, si quis eiusmodi esset, ab imperito vulgo statim magus, & nigromanticus vocabatur, cæterum hanc de morte eius, siue diaboli percussione famam alibi commodius cõuellam. Addam tantum eius sepulchri, quod Laterani adhuc visitur, elogium, quanquam barbarum, rem tamẽ totam aperiens, ab eius successore Sergio papa factum, sic.*

Iste locus mundi, Siluestri membra sepulti,
Venturo domino conferet ad sonitum.
Quem dederat mundo celebre doctissima virgo,
Atq; caput mundi culmina Romulea.
Primùm Gerbertus meruit Francigena sede,
Remensis populi Metropolim patria.
Inde Rauennatis meruit conscendere summum,
Ecclesiæ regimen nobile sitq; potens.
Post annum Romam mutato nomine sumpsit,
Vt toto pastor fieret orbe nouus.
Cui nimium placuit sociali mente fidelis,
Obtulit hoc Cæsar tertius Otho sibi.
Tempus vterq; comit clara virtute sophia,
Gaudet & omne seclum, frangitur omne reum.
Clauigeri instar erat, cælorum sede potitus,
Terna suffectus, cui vice pastor erat.
Iste vicem Petri postquam suscepit, abegit
Lustralis spatio sæcula morte sui.
Obriguit mundus discussa pace triumphus,
Ecclesia nutans dedidicit requiem,
Sergius hunc loculum miti pietate sacerdos,
Successorq; suus compsit amore sui.
Quisquis ad hunc tumulum deuexa lumina vertis,
Omnipotens Domine, dic miserere sui.

OBIIT ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS M. III.
INDICTIONE I. MENS. MAI. DIE XII.

IOANNES XIX.

148. Pont.

Oannes decimusnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatem ignoratur, quarto mense, die xx. post initũ pontificatum moritur. Vnde ob breuitatem pontificatus nil ab eo, vel à quopiam alio gestum memoria dignum scribitur, nisi quòd illo quinquemestri pontificio multa prodigia apparuêre, futura mala indicantia: visus & cometes, & terræmotu multæ vrbes concussæ.

Satius est bene viuendo laudem & gloriam quam male agendo diuitias cum ignominia reportare.

In his autem malis vnicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Etruriæ gubernator est habitus, adeo enim iustè & integrè prouinciam sibi creditam rexit, vt optimi principis desideriũ nemini nõ prouincialium reliquerit. Quem posteà Pistorij mortuum Etrusci omnes non secus ac publicum parentẽ luxêre, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes commemorare, vt gubernatores prouinciarum intelligãt, satius esse benè & integrè viuendo laudem & gloriam, quàm malè agendo diuitias malè partas cum ignominia & nota sempiterna reportare.

IOANNES XX.

149. Pont.

Robertus rex Franciæ.

Oannes vigesimus, patria Romanus, è regione portæ Metodij, pontificatum iniens, ad otium conuersus, nil dignum memoria gessit. Laudari vel maximè Robertus rex Franciæ potest, qui ea tempestate non minus piam, quàm regalem vitam ducebat. Nam & doctrina & sanctitate omnes reges Christianos ita anteibat, vt disputationibus nulli secundus haberetur: longè aliter sentiens, quàm quod nostrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignum esse dictitantes, scire literas, cùm eos maximè deceat, qui populos regunt, benè gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri sine doctrina & lectione non potest. Quid enim

enim aliud est princeps illitteratus, quàm imago leonis cæteris feris imperantis? Sedent affectus tum suos, tum populorum necesse est, qui digni haberi volunt, vt alijs imperent. Meritò igitur Robertum laudamus, cuius præterea tanta fuit religio, vt quoties sibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas vnà cum sacerdotibus caneret. Hac autem pietate hoc meritum ferũt, cum oppidum quoddam ex hostibus obsideret, neque horas suas intermitteret, mœnia hostium diuinitus corruerent, statimque irruentibus suis oppidum caperetur.

Ioannes verò (vt quidam auctores ferunt) pontificatus sui anno quarto, mense item quarto moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus vndeuiginti.

ANNOTAT.

Ioannes hic quem xxi. Platina vocat, se ipse xix. appellat, in suis, quæ apud me extant diplomatibus, item publicarum tabularum instrumentis suo tempore factis, quare Ioannes illi, quos nos xxi xxij. & xxiij. vocamus xx. xxi. & xxij. dicendi essent.

SERGIVS IIII.

Ergius quartus, patria Romanus, patre Martino, vir sanctissimæ vitę grataeq; consuetudinis, & ante pontificatũ & in ipso magistratu fuit. In pauperes liberalis, in amicos & familiares iucundus, in delinquẽtes clemens, in contumaces modestus. Tantæ præterea prudẽtiæ fuit, vt toto suo pontificatu nil cõmissum sit, quo meritò reprehendi gubernantis negligentia possit. In Deum enim omnem mentem conuertẽs (quod facere pontifices omnes deberent) iustè atq; integrè omnia ex animi sui sentẽtia bene natura & moribus instituti gubernabat. Interea verò huius consilio & monitionibus principes Italiæ composito fœdere cõsilia ineũt pellendi Sarracenos è Sicilia. Idque moliri paribus animis & copijs instituunt. 150. Pont.

Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique, quorum de numero Guillelmus cognomẽto Ferrabrach, tanti animi fuit, vt assumpto in societatem expeditionis Malocho Michaëlis Catalaici Cõstantinopolitani imperatoris copiarum duce, Sarracenos è Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiã Campano & Salernitano principibus. Verùm cum posteà Malochus prædã malignè diuideret, Guillelmus dissimulandum esse ad tempus ratus, in Italiã rediens cum quadraginta millibus Normannorum militũ, qui tum ab expeditione Hierosolymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Malochũ cũ exercitu occurrentẽ fundit fugatq;. Atq; ita virtute Guillelmi à Græcis ad Normannos regnum Apuliæ transit. Verùm posteà mortuo sine heredibus Guillelmo Drogo frater, Drogoni autem Hũfridus iunior successit, vnde posteà Robertus Guiscardi & Rogerius frater originem habuêre.

Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia, ac ferè toto orbe terrarũ fame ac peste; Sergius vir sanctissimus secundo pontificatus sui anno, die quintodecimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

Enedictus octauus, patria Tusculanus, patre Gregorio, inito pontificatu in demortui Othonis tertij locũ Henricum primũ ęgente Bauara imperatorẽ, secundũ institutionẽ Gregorij quinti creatũ, corona imperij donat. Sunt qui scribant, Othonem ipsum Romæ mortuũ, eiusque corpus in Germaniam delatum fuisse; alij autem in basilica Petri sepultum affirmant. Vtcunque est, constat Henricum Bauarorum ducem virum optimum ac sanctissimum imperatorem creatum, habuisseque vxorem, quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet. 151. Pont.

Verùm dum is res Germanię componit, Sarraceni Italiam ingressi, Capuam occupant, Barum obsident. Darensibus autem fame laborantibus, Veneti annonã classe important. At verò dum nihilominus ciuitas ipsa obsidetur, ijdẽ Veneti adiuuãtibus Græcis Sarracenos aggressi, multis interfectis, Barum obsidione liberãt, anno salutis octauo & millesimo: quo quidem tempore Turci Hierosoly-

mis captis, non tamen ſepulchrum Domini eccleſiasque montis Syon aut Bethleẽ violauêre. Laborantibus Hieroſolymis ſuccurrere Venetis erat in animo, niſi Iadertenſes hoſtes eos diſtinuiſſent. Quos quidem Veneti apud Lauretum tanta clade perdomuere, vt nunquam poſtea interre bellum finitimis ſint auſi. Henricus autem compoſitis Germaniæ rebus Romam veniens accepta imperij corona Capuam mouens, Sarracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducẽ, qui Mauris fauerat acerrimo bello adeo perſecutus eſt, vt eum quoq; è Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ à ſeeo loci condita fuerat, vbi olim Hannibalis caſtra ſunt habita. Sunt autem qui ſcribant Henricum cum vxore Chunegũda ita caſtè ac ſanctè vixiſſe, vt vterque in morte miraculis claruerit. In vita enim nil

Bambergẽſis epiſcopatus. prætermiſit, quod ad honorem Dei pertineret. Nam & Bambergenſem fundauit epiſcopatum, & ſororem ſuam regi Vngarorum in vxorem collocauit, cuius opera rex ipſe & populi omnes imperio eius ſubiecti integram Christi fidem accepêre. Moritur autem Henricus decimooctauo imperij ſui anno, magno de ſe relicto apud ſuos deſiderio.

Benedictus verò mortuo Henrico, quo defenſore rebus in omnibus vtebatur, per ſeditionẽ alio in locũ eius ſuffecto pellitur. Verùm poſtea inita cum inimicis

Adulterinus põtifex ſuis concordia, pulſo adulterino pontifice, in vrbem cum dignitate rediens, vndecimo pontificatus ſui anno, menſe vno, die xiij. moritur, ſepeliturque in baſilica Petri. Sunt etiam qui referant epiſcopum quendam die in ſolitudine vidiſſe Benedictùm equo nigro inſidentem, eumque interrogaſſe, quid cauſæ eſſet, cur mortuus equo nigro veheretur: Tum Benedictum hominem rogaſſe, vt pecunias, quas occultauerat (locum indicat) pauperibus ſuo nomine erogaret: quæ antea datæ fuerant eleemoſynarum nomine, nil ei profuiſſe, quia ex rapinis partas conſtabat. Facit mandata epiſcopus, ac ſtatim epiſcopatu ſe abdicat, & vitam monaſticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardum Canodienſem epiſcopum, doctrina & moribus eiſdem tẽporibus magno in precio fuiſſe: huic addit Gurhet epiſcopum Pragenſem doctrina & ſanctitate vitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hoſtibus orthodoxæ fidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peſte laboratum eſt, vt plures mortui, quàm ſuperſtites ſint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons ſaluberrimæ aquæ indicauit, in ſanguinem tum verſus.

IOANNES XXI.

152. Pont. IOanues vigeſimusprimus, patria Romanus, patre Gregorio, epiſcopus Portuenſis, vt quidam volunt, vt alijs placet, nullis ſacris antè initiatus pontificium munus ſuſcepit, eo tempore, quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum triennio pòſt legitimis ſuffragijs imperator creatur. Hoc autem interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates ſpe libertatis erectas, ab imperio defeciſſe.

Hanc ob rem Conradus vir in re militari præſtans, quippe qui apud Henricum diu ordinum dux fuerat, coactis propere copijs in Italiã deſcendens, primò in Mediolanenſes ducit tantæ defectionis auctores, eos obſidet, ſuburbia incendit, excidiumq; & interitum vrbi minatur. Mutata deinde ſentẽtia obſidionẽ ſoluit, Colonienſi antiſtite id ei ſuadente, quòd diceret beatum Ambroſiũ ſibi inter miſſarum ſolennia apparuiſſe, exitiumq; omnibus minitãtem niſi ab vrbe diſcederẽt, cuius patrocinium ipſe ſumpſerat. Romã itaque Conradus proficiſcẽs, accepta à

Burgundia imperialis prouincia. Ioanne põtifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit, q rebellãtibus Italicis auxilia præſtiterãt, eosq; breui perdomuit. At verò Rodulphus Burgundionũ dux, ſuorum ſeditionibus vexatus, Cõradi fidei & patrocino ſe cõmiſit. Quamobrẽ Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita eſt. Ferunt Cõradum ipſum leges multas ac perutiles quidem tuliſſe, hanc præcipuè, vt cuiuis principi capitale eſſet pacem, & quietem prouinciarum turbare. Hac itaq; ratione motus, Lapuldum comitẽ Germaniæ acerrimè perſecutus eſt, quòd ab eo turbandi otij & quietis initium ortum fuerat. Nũcios præterea miſit, qui Græcis & Normannis inter ſe de regno Apuliæ concertantibus imperarent, vt ab armis diſcederent. Romanis quoq; exitium interminatus eſt, ſi diutius quemadmodũ

cœpe-

cœperant,pontificem seditionibus vexassent,cuius tempore quorundam abbatum sanctitate & vita monastica religio in Gallia præcipuè floruit,& Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius sanctissimus ob miracula est habitus.

Ioannes autem,cuius vita mirificè laudatur,vndecimo pontificatus sui anno, die nono moritur. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS IX.

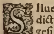

Enedictus nonus,vt quidam volunt,Ioannis nepos, patria Tusculanus,patre Alberico,eo tempore pontificatum inijt,quo Cunitus Anglorum rex,voti & religionis gratia Romam venit,qui voti cõpos factus,in patriam rediens,filiam suam Henrico Conradi filio in matrimonium locat. 153. Pont.

Verùm non ita multò pòst Conrado vita functo,Henricus filius eiusdem nominis secundus,patri succedẽs comparato statim exercitu,cũ Olderico Boemorum rege dubio marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum superat & capit,vectigalemque factum incolumem dimittit.Mouens deinde in Vngaros de regno inter se dissidentes, Petrum ab Alboino pulsum, in regnum restituit.

Interim verò Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius pretij perosi,è sede deijciunt,in eiusque locum sufficiunt Ioannem Sabinum episcopum,Siluestrum tertium appellantes, quo post nouem & quadraginta dies pulso,denuo Benedictus restituitur.Is autem eum cerneret se iterum subiturum eadem discrimina, Ioanni archipresbytero sancti Ioannis ad portam Latinam, qui postea Gregorius sextus appellatus est,pontificium munus liberè cessit: vel (vt quidam affirmant)vendidit.Hac ob rem meritò ab omnibus Benedictus ipse accusatus est,& iudicio diuino damnatus.Cõstat enim simulachrum eius admodum monstruosum post mortem cuidam apparuisse:interrogatumque quid illa horrida imago præ se ferret,cùm antea pontifex fuisset: Quia(inquit)in vita sine lege & ratione vixi,ideo volente Deo & Petro, cuius sedẽ omnibus probris fœdaui,simulachrum meum plus feritatis,quàm humanitatis in se habet. Nam cum annis decem, mensibus quatuor, diebus nouem per interualla sedem Petri occupasset,tandem moritur.Nec vacasse tum sedes dici potest,cùm pontificatũ vendiderit.Sunt qui scribant,hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum episcopum,virum optimum & doctissimum,ab hostibus Christianæ fidei martyrium æquissimo animo passum.Ad currum enim ligatus,ex altissimo monte in præceps demittitur ac laceratur.

SILVESTER III.

Iluester tertius,patria Romanus, patre Laurentio,in locum pulsi Benedicti subrogatus,non diu in pontificatu mansit. Nono enim & quadragesimo die factione suorum Benedictus restituitur.Eò enim tum pontificatus deuenerat,vt qui plus largitione & ambitione, non dico sanctitate vitæ & doctrina valeret,is tantummodo dignitatis gradũ bonis oppressis & reiectis obtineret,quem morem vtinã aliquãdo non retinuissent nostra tempora. Sed hoc parum est,peiora(ni Deus caueat)visuri aliquando sumus. Ad Siluestrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum,nõ dico à collegio patrum,quod tolerabilius fuisset,sed largitione,vt quidam tradũt: quo quidem pulso ac merito, eum non per ostium,sed per posticum intrasset,vt fur & latro,Benedictus denuo restituitur tumultuante vrbe,& nunc alium appetente:quod fieri ab his populis consueuit,qui duce & rectore carent,quiq; malos pluris,quàm bonos faciunt. 154. Pont.

GREGORIVS VI.

Regorius sextus,sancti Ioannis ad portam Latinam archipresbyter,pontificatum(vt diximus)à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus secundus in Italiam cum magno exercitu veniens, habita synodo,cum Benedictum nonum,Siluestrum tertium,Gregorium sextum tanquam tria teterrima monstra abdicare se magistratu coëgisset , Suidegerum Bambergensem episcopum,cui Clementi secundo appellatio fuit, pontificem creat. Gilbertus 155. Pont.

tamen historiarum scriptor, affirmat Gregorium bene de ecclesia Dei meritũ esse, cùm sedis apostolicæ dignitatem negligentia priorum pontificũ labefactatã, sua auctoritate & animi magnitudine breui restituerit. Nã & ditionem ecclesiæ recuperauit, & latrones circa vrbem positos, quorum sęuitia peregrini ad vrbem religionis causa accedentes necabantur è medio sustulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde vi & armis domitos. Hãc ob rem ferunt à perniciosis hominibus vulgò homicidam, simoniacum & sanguinis humani appetẽtissimum habitum, idq; à Cardinalibus etiam quibusdam prædicari solitum. Motũ itaq; Gregorium ipsum in ea ęgritudine, qua postea moritur, Cardinales ad se vocatos verbis castigasse, quodq; iustè & sanctè fecisset, ipsi liuore moti reprehenderent: & vt, inquit, scire possitis, vbi mortuus fuero, rectè an perperam fecero, corpus meum antè fores ecclesiæ sistite vectibus obseratas: si diuino nutu aperiẽtur, cẽsetote me dignum Christiana sepulturã: sin secus corpus meũ vnà cum anima damnatum, quò volueritis, eijcitote. Fecêre mandata Cardinales, itaq; ita portæ coorto graui vento apertę sunt, & corpus eum admiratione omnium & opinione magnę sanctitatis intrò latum est. Hęc ferè sunt, quæ à varijs auctoribus de Gregorio scribuntur: quem quidem constat in pontificatu sedisse annis duobus, mẽsibus septem, durante schismate.

ANNOTAT.

Huius temporis schisma accuratè sane describitur ab Hermanno Contracto monacho in chronicis, Leone Ostiense historia Cassinen libro II. capit. xxc. & xxcij. & Othone Frisingense episcopo in historiarum suarum lib 6 cap 32 & 33. ex quibus ego illud diligenter in meu libru degessi. Illud igitur à Platina omissum scitu dignũ Benedicto VIII. pulso Siluestrum III suffectum esse, quo à Benedicto ipso vrbe exacto, Benedictus secum ordinarî fecit alium Pontificem nomine Ioannem. Atque ita tres Pontifices Romanam sedem vexabant. Quibus proborum hominum precibus & pollicitationibus sacerdotiorum suorum iuri cedentibus, quartus suffectus est Ioannes Gratianus archipresbyter S. Ioannis ante portam Latinam, Gregorius VI. vocatus, qui Cluniaci pontificatu priuatus (quo ab Imperatore Henrico tertio relegatus fuerat) mortuus est, & non vt Platina tradit, illo mortu genere adhuc pontifex affectus. Ea enim, quæ post eius mortem accidisse scribit, minus certa sunt, probatosq; scriptores desiderant. Multa de eo scripsit Gregorius Papa VII qui eius discipulus, & alumnus fuit.

CLEMENS II.

156. Pont. CLemens secundus, Suidegerus antea vocatus, Bambergensis episcopus in synodo pontifex creatur, annuente Henrico secundo, vel imperante & cogente potius. Verùm Henricus acceptà à Clemente imperij corona, Romanos in verba sua iurare coêgit, pôtificum electioni se nequaquam interfuturos, nisi iussu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eò licentię factiosum quenq; & potẽtem, quamuis ignobilem deuenisse, vt corruptis suffragijs tantã dignitatem consequeretur: quæ certè nisi sanctitate & doctrina bene meritis volente Deo demandari cuiquam non debebat. Inde verò Capuam profectus, rebus in prouincia bene dispositis, cõductisq; eò loci militibus, qui Sarracenis hostibus resisterent. Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaq; imperatore, vt quidam scribunt, Romani pontificem iniussu suo creatum, venenò è medio sustulêre, pontificatus sui mense nono. Scribunt auctores venenum ipsum in hos vsus à Stephano paratum, qui ei in pontificatu successit, Damasusque secundus appellatus est, eo maximè tempore, quo Odiloni abbati Cluniacẽsi in magna sanctitate mortuo Hugo abbas substituitur, vir genere, pietate, religione, clementia, doctrina insignis, regnante altero Henrico in Francia, Alphõso in Hispania, Michaele cum filio Constantino Byzantij: quod quidem imperium iam tum maximè labefactatum erat.

ANNOTAT.

Quatuor sequentes pontifices, viros quidem sanctissimos, optimos & de Dei ecclesia bene meritos, ex imperatoris Henrici iussu auctoritate creatos ex bonum temporum scriptoribus Hermanno Cõtracto in Chronico, Lamberto Schafnaburgẽse in historia Germanica, Othone Frisingense lib. 6 ca. 33. & alijs probatis auctoribus cõstat. Vnde miror Platinã optimi pontificis Damasi II famã ita fœdasse. Sed venia dignus est: nã olios auctores minus quã par esset diligẽtes hac in re fortè est secutus, Martinũ dico & Galfridũ. Post hæc tẽpora ob insignẽ librorũ & auctorũ copiã, quæ hactenus desiderata est, clariora & illustriora omnia erunt. Vnde ex obscurissimis tãquã tenebris historiarũ egressi paulatim in apertissimã lucẽ prodemus. Quare deinceps nõ est quòd multũ laborẽ, cum Platina ipsius lõgè post hæc accuratiorẽ historiã habeamus. Breui tamẽ quæ memoratu digna existimabo, tãgã.

DAMA.

DAMASVS II.

DAmasus secundus, natione Bauarus, cognomento Bagniarius, vel Popo, 157. Pont.
vt quidam volunt, ponrificatum per vim occupat, nullo cleri populique
consensu. Adeo enim inoleuerat hic mos, vt iam cuiq; ambitioso liceret
Petri sedem inuadere. Sed obstitit Deus iustus vindex, vt is cæteris exemplo esset,
ne quod virtus dare consueuit, ambitione & largitione quæretur. Nam tertio &
xx. pontificatns sui die moritur. Censent nonnulli hunc inrer pontifices nequa-
quam numerandum esse, cum non rectè pontificatum adeptus sit. Miranrurque
cur Romani tanta rei indignitate moti contra iusiurandum Henrici iussu habi-
tum abdicare se magistratu hominē statim non coegerint. Sed cùm breui admo-
dum tempore vixerit, cumq; vix sui colligendi Romanis facultas data sit, nequa-
quam eos aliqua censura dignos putauerim. Ad Leonem deinceps transeamus.

LEO IX.

LEo nonus, natione Alemānus, anno Domini millesimo quadragesimo- 158 Pont.
nono pontificatum hac ratione inijt. Nam cum Romani legaros ad im-
peratorem misissent oratum, vt optimum pōtificem sibi daret, is statim
Baunonem episcopum Tullensem, virum bonum & simplicis ingenij, legatis
& ecclesiæ Romanæ obtulit. Cui quidem Romam ponrificio habitu petenti, ab-
bas Cluniacensis, & Hildebrandus monachus Soana oriundus, obuiam facti per-
suasere, vt deposito pontificali ornatu, Romam priuatus ingrederetur, quod di-
cerent Henricum nullam creandi pontificis potestatem à Deo habere, sed ad cle-
rum populumque Romanum id pertinere. Motus his verbis Leo, cùm etiam
vocem è cælo inter eundum audiuisset, Ego cogito pacis cogitationes, non affli-
ctionis, deposito pontificio apparatu, priuatus vrbem ingreditur, seipsum accu-
sans, quod imperatori maluerit, quàm Deo obtemperare. At verò Romanus cle
rus suadente Hildebrando eundem Baunonem in pontificem eligunt, eò liben-
tius quòd omnem auctoritatem eligendorum pontificum ab imperatore (vt
par erat) ad clerum transtulisset. Fecerant tamen vitia quorundam pontificum,
quemadmodum scripsimus, vt meritò ipsi clero sublata potestas videretur Dei
iudicio, quò in melius eorum mentes flagitijs contaminatæ aliquando verteren
tur, ne Christiana resp. malis rectoribus commissa pessundaretur. Pontificatum
itaque hoc modo Bruno adeptus, ac mutato nomine Leo nonus appellatus, Hil-
debrandum ipsum statim sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconum cardinalem
creat: eidemque sancti Pauli ecclesiam gubernandam committit, vt quasi con-
sors pontificij muneris secum videretur, cùm alter Petri, alter Pauli templum
tueretur & regeret. Interim verò Drogone Normannorum comite in Apulia
mortuo, Gisulphus frater regnum adeptus, Beneuentum vrbem Romano pon-
tifici deditam per vim occupat. Nam cùm Henricus imperator in honorem bea-
ti Georgij templum Bambergæ condidisset, cuperetque id in cathedralem eccle-
siam consecrari, annuente Benedicto octauo quotannis census nomine daturā
ecclesiam ipsam Romano pontifici, centum argenti marcas cum equo albo ac Fa
lerato. Leo nonus dono Beneuentum ab imperatore accipiens, Bambergensis ec
clesiæ tributum remisit. Hanc itaq; ob rem Leo suo iure & copijs imperaroris fre
tus, cum in Gisulphū incomposito agmine mouisset, ab eo superatur & capitur.
Nec ita multò pòst Romā incolumis cū magno comitatu remittitur. Sunt qui
scribāt Robertum Guiscardi è Gallia in Italiam cum exercitu profectum, fuga-
tis Græcis & Afris, Apuliam occupasse, statuamq; reperisse circa caput æneū circu
lū habentem his literis notatum, Calendis Maij oriente sole aureum capur habe
bo. Vnde Sarracenus quidam magicæ obseruationis perirus, à Roberto Guiscar-
di captus notato termino vmbræ ipsius statuæ, calendis Maij oriente sole effosso
loco thesaurū inuenit, qno se à Roberti manibus liberauir. Ad Leonē redeo, vi-
rū certè pietate, innocentia, benignitate, gratia, hospitalitate adeo insignē, vt eius
domus peregrinis & pauperibus semper patuerit. Nam cùm semel ante fores suas
leprosum pauperē inuenisset, eumq; præ misericordia collocari in lecto suo, mā-
dasset, apertis mane à ianitore foribus, nusquam pauper inuētus est, Christū pau-

peris nomine eo loci recubuisse creditum. In rebus præterea ad religionem pertinentibus tanta diligentia & solertia vsus est, vt & in Concilio Vercellensi Berengarium hæreseos auctorem damnauerit, & Constantinopolitanum imperatorem suis monitionibus impulerit sepulchrum domini Hierosolymis à barbaris diruptum restituere, eo maximè tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus sanctitate vitæ apud Vicentinos in precio fuit, & Vicentius Franco Leodiensis episcopus doctrina & moribus insignis, ad Hermannum præstantis ingenij virum de quadratura circuli doctè multa & acutè scripsit. Moritur autem Leo pontificatus sui anno quinto, mense secundo, die sexto.

VICTOR II.

159 Pont. VIctor secundus, Gebeardus antea vocatus, natione Alemannus ex Bauaria, pontificalem dignitatem post Leonem adeptus est, magis Henrici gratia, quam liberis suffragijs. Verebatur enim clerus populusque Romanus Henrici potentiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læserant. Ne itaque contra iusiurandum moliri aliquid viderentur, Victorem proponunt, legato Hildebrando ad Henricum ob eam rem misso, qui omnia ex sententia Romani cleri imperatorisque perfecit. At victor in sede omnium consensu confirmatus, magnam synodum annuente imperatore Florentiæ habuit, in qua quidem multos episcopos, tum Simoniæ tum fornicationis causa episcopatu priuauit, clerumque admonuit quid maximè ad se pertineret, proposita pœna his, qui leges canonicas transgrederentur. Sunt qui scribant Victorem ad Henricum profectum, magnificentissimeque ab eo habitum: sed ego solum Hildebrandum eò profectum puto, qui auctoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæsarem creat.

Interim verò dum Capua à Sarracenis obsideretur, trepidarentque omnes finitimę ciuitates, Robertus Guiscardi sumptis armis, fugatis Sarracenis, & Campanos obsidione, & finitimos omni formidine vno impetu liberat. Vnde autem origenem habuerit Robertus ipse, haud satis constat, cum alij Normannum, alij Francum fuisse existiment. Vtcunque sit, cònstat eum magni animi excellentisque ingenij fuisse, & ob eam rem meritò Apuliæ regnum adeptum.

Victor autem pontifex, de quo nunc sermo fit, secundo pontificatus sui anno, mense tertio, die quartodecimo moritur. Vacat tum sedes diebus xj.

STEPHANVS IX.

160 Pont. Ecclesia Mediolanensis Romanæ restituta. STephanus nonus, Ferdericus antea vocatus, natione Lotharingus, Cassinensis abbas, pontificatum adeptus, statim curauit, vt Mediolanensis ecclesia, quæ à Romana ducentis ferè annis se subtraxerat, nunc demum eidem obtemperaret, vt veræ omnium ecclesiarum parenti & altrici, quam postea non secus obseruauit, ac veræ filiæ pientissimam matrem facere consueuerunt.

Hoc ferè tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui sufficitur: & Alexius Nicephoro imperatori Cõstantinopolitano succedit. Et Robertus Guiscardi Græcos magno prælio superatos, è Calabria omnino expulit, relictis tantummodo Græcis sacerdotibus, qui vsque ad nostram ætatem linguam seruant cum moribus. Adeo enim Constantinopolitanum imperium iam erat imminutum à Sarracenis, vt ægrè Thraciam, Galatiam, Pontum, Thessaliam, Macedoniam, Achaiam obtineret, è quibus prouincijs nunc Turci, nunc Sarraceni quotidie aliquid subtrahebant.

Stephanus autem septimo pontificatus sui mense, die octauo Florentiæ moritur, eo quoque in loco honorificè sepelitur, vt Martinus scribit. Sunt qui dicant Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreseos nomine inuectum esse, quòd summorum pontificum auctoritatem diminueret, contempta religione, spretoque immortali Deo.

BENE-

BENEDICTVS X.

BEnedictus decimus, natione Campanus, qui prius Mincius dicebatur, 161. Pont.
Veliternus episcopus, factione quorundam nobilium eo maximè tempore pontifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmensem virum insignem, regni Italici gubernatorem instituit.

Erat & tũ in Italia Gotifredus Mithildis comitissæ fœminæ nobilissimæ maritus, vir sanè potens. Nam Mithildis mater Beatrix, Henrici ij. imperatoris soror fuerat, nupseratq; Bonifacio cuidam viro potentissimo ac nobili Luca vrbe Etruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primò ad Beatricem, postea ad Mithildem & maritum Gotifredum peruenit. Nam & Lucã, & Parmã, & Rhegium Lepidi, & Mantuam, & eam partem Etruriæ possidebant, quam nunc patrimonium sancti Petri vocamus.

Ad Benedictum redeo, ab Hildebrando pontificatu pulsum, quòd non per ostium quemadmodum decebat, sed per vim & largitionẽ intrasset. Fidẽ enim dederant clerici omnes Hildebrando subdiacono, nõ prius se habituros suffragia noui põtificis creandi, quàm ipse Florentia, quò tum proficiscebatur, ad vrbem reuerteretur. Rediens itaq; cũ Gerardo episcopo Florentino, in omes acerbissimè inuectus est, tum vel maximè in eos, qui fidem dederant se eius aduentũ expectaturos. At verò cùm hac de re magna cõtentio esset, probarentq; nõnulli Benedictum ipsum vt virum optimum & sapientissimum: contrà autem eam electionem pleriq; magnis clamoribus improbarent, vtpote minus canonicè & legitimè factam. tandem plurimorum consensu Hildebrando instante, Gerardus vir tanto magistratu dignus, eiecto Benedicto, pontifex creatur. Sunt tamen qui scribant hanc electionem Senis factam, cùm libera suffragia Romæ ob factionem quorundam potentum haberi non possent. Benedictus itaque mense ix. die xx. pontificatu deiectus, Velitras exulatum abijt.

ANNOTAT.

Hic Benedictus legitimus pontifex non fuit, cum Simoniacè per vim, & metũ contra canones, & iuramenta pontificatũ occuparit. Quod disertè in epistola quadã refert Petrus Damiani episcopus Ostiensis, qui hoc tempore vixit. Vnde meritò alio subrogato, exactus est, quare in numeri nota eius ratio habenda nõ esset. Vide auctores Hermannũ Contractum, Lambertũ Schafnaburgensem, Leonem episcopum Ostien. hist. Cassinen. lib. 2. ca. 102.

NICOLAVS II.

NIcolaus secundus, natione Allobrox Gerardus antea vocatus, episcopus 162. Pont.
Florentinus, ob virtutem & animi præstantiã abrogato Benedicto, haud legitimè creato, põtifex maximus Senis decernitur, qui statim inito põtificatu Sutrium concessit: ibiq; anno Domini millesimo quinquagesimo nono concilio habito, cui non solùm episcopi, verùm multi Italiæ proceres interfuere, Benedictum abdicare se pontificio munere & habitu coëgit, & Velitras exulatum abire. Inde verò Romam proficiscens, secundo apud Lateranum cõcilio habito legem tulit, vt in decretis legitur, Romanæ ecclesiæ admodũ salubrem quæ talis est: Si quis pecunia, vel gratia humana, aut populari militariue tumultu sine concordi & canonica electione cardinalium fuerit in throno Petri collocatus, is nõ apostolicus, sed apostaticus, id est, à ratione deficiens meritò vocetur: liceatq; cardinalibus, clericis & laicis Deum colentibus, illum vt prædonẽ anathematizare, & quouis humano auxilio à sede apostolica propellere: atq; quouis in loco, si in vrbe non liceat, catholicos huiusce rei causa congregare. In eodem quoq; concilio reuocatum ab errore suo Berengarium diaconum Andegauensis ecclesiæ ferunt, qui arbitrabatur in sacramẽto eucharistiæ & calicis nõ esse verum Christi corpus, integrumq; sanguinẽ, nisi vt in signo & figura mysterioue: quẽ quidem errorem instante & vrgente Nicolao & Alberico diacono viro doctissimo, publicè cõfessus est, affirmans illud est verum Christi corpus, integrumq; sanguinem. Scripsimus hũc errorem à Leone nono damnatũ, non tamẽ emẽdatum fuisse. Quæ certe laus tota Nicolai esse, vt Lanfrancus scribit, vir ea tempestate doctissimus, qui errores eiusdem Berengarij præclaro opusculo notauit. Dum hæc à pontifice Nicolao Romæ agerentur, Gotifredus Normannus, qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæq; comitatũ successerat, moriẽs

Bagelardum filium comitatus hæredem instituit: verùm Robertus Guiscardi frater (vt quidam volunt) hoc ægrè ferens, pulso nepote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere consueuerat. Hanc autem ob rem indignatus pontifex, nonnihil Roberto succensuit. Is verò cùm postea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuisset, receptis, quę de ecclesia amiserat, nō solum hominem in gratiam accepit, verùm etiam eundem vectigalem ecclesiæ factum, Calabriæ & Apuliæ (prouincias Romanæ ecclesiæ censuarias) ducem creat. Accepto deinde magno à Roberto exercitu, ad vrbē rediens, Prænestinos, Tusculanos, Nomentanos Romanæ ecclesiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traijciens direpta Galeria, alijsq; Gerardi comitis Sutrium vsque castellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sunt qui scribant Henricum tertium à Nicolao secundo coronam imperij accepisse, totoq; tempore pontificatus sui ob beneficium acceptum, nil contra ecclesiasticos molitum esse. Nicolaus autem vir omnia vita probatus, tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die vj. & xx. moritur. Vacat tum sedes diebus xij.

ALEXANDER II.

163. Pont. Lexander secundus, Anselmus antea vocatus, patria Mediolanēsis, episcopus Lucensis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatē, & doctrinam absens etiam pontifex creatur. At verò Cisalpini episcopi arbitrati ob dignitatem prouinciæ suæ, par esse, vt è suo numero aliquis eligeretur, Giberto Parmensi viro potentissimo admodum annitente, ab Henrico imperatore obtinuere, reclamante eius matre Hagnete, vt alter quoq; pontifex eligeretur. Quare episcopi ipsi habito concilio, Cadolum Parmensem episcopum pontificem creanr. Cui statim Cisalpini omnes obtemperauere, præter Mithildim optimam feminam, & cum ecclesia Romana bene sentientem. Superueniente deinde Cadolo ab his, qui Alexandro aduersabantur, accito, in pratis Neronianis sub radicibus aurei montis graue prælium committitur: in quo multi vtrinque cecidere, Alexandro & Gotifredo Mithildis viro sese ad ædes Lateranensium continentibus. Incerti enim erant quibus potissimùm se tutò committerent, adeo omnia infida & fluxa videbantur. Sunt qui scribant Alexandrū ante prælium commissum, Lucam profectū vitandæ cædis causa, eoq; loci quietè aliquandiu vixisse. Neque ingratum tantæ erga se Lucensium beneuolentiæ, ecclesiam & ciuitatem multis priuilegijs, vt in eorum animalibus apparet, insigniorem reddidisse. Repulsus tandem ab vrbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim à Romanis quibusdam, quorum maximè intererat omnia Romæ perturbari explendarum voluptatum causa, comparato maiore exercitu, quàm antea, Romam venit, ac vrbem Leoninam ecclesiamq; beati Petri vi occupat. At verò erumpentibus Romanis cum Gotifredi copijs, tantus terror repente hostes inuasit, vt & effusa fuga omnes abierint, & paulum abfuerit, quin Cadolus caperetur à suis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum suis cuneo, per media ciuium agmina ægrè in arcē Hadriani perduxit. vbi aliquandiu obsessus, cùm nullam liberè abeundi subesse spem videret, trecentis argenti libris ab his se redimens, qui arcem obsidebant, conscenso strigosissimo equo inde solus aufugit. At verò Anno Coloniensis archiepiscopus, apud Henricum adolescentem Hagnetem criminatus, quòd contra maiestatem imperij Christiana resp. mulieris nutu gubernaretur, accepta potestate componendæ ex arbitrio ecclesię Dei Romam veniens, Alexandrum primò quidem grauissimis verbis increpat, quòd sedem Romanam iniussu Cæsaris, & contrà atq; consuetudo & lex ipsa iubebat, occupasset. Tū Hildebrandus archidiaconus, qui fortè tum aderat, partes pōtificis acerrimè tutatus, quòd diceret electionē ad clerum pertinere, si ius, si antiquam cōsuetudinē vellet inspicere, facilè Annonē in sententiā traxit. Quare Henricus cognito errore ad se postremò rediens, Alexandrū rogat, vt cōcilium, quò se peruēturum pollicetur, indicet. Vrbs Mantua ad eam rem potissimùm idonea visa est, eò proficiscuntur oēs, ad quos pertinere videbatur

batur ecclesiæ salus & tutela. Vbi compositis rebus omnibus, Imperator ipse nō solùm in gratiam pontificis rediit, verùm etiam precibus ab eo impetrauit, vt & Cadolo veniam petenti ignosceret, & Gibertum tanti mali (vt diximus) auctorem, Rauennatis ecclesiæ archiepiscopum crearet. primum haud grauate fecit, Saluatoris nostri exemplum imitatus, qui nouit etiam pro persecutoribus exorare. secundū inuitus concessit, & non nisi precibus Henrici fatigatus: quòd verebatur, sicuti postea accidit, ne ea res ecclesiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pōtifex, ac Luca iter faciens, ecclesiam maiorem eius episcopus antea fuerat, sacris solennibus adhibitis consecrat, tamdiu ibi immoraturus, quoad ab Hildebrando archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis à Mithilde comitissa auxiliaribus copijs, non solùm Richardi & Guillelmi impetus repressit, verùm etiam eos coëgit, quæ de ecclesia cepissent, restituere. Veniens itaque ad vrbem Alexander pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto moritur, in basilicaque Lateranensi sepelitur, nullo genere honoris, quod impendi summo pontifici potest, non adhibito, & à clero & à populo. Ferunt tum magno in pretio fuisse Ioannem Gualbertum monachum Vallis-vmbrosæ, & illius ordinis auctorem virum sanctissimum ac miraculis insignem.

ANNOTAT.

Cadolus hic schismaticus, de quo Platina scribit, Honorius II. in suo pontificatu vocatus est, vt ex antiquo eius diplomate didici.

GREGORIVS VII.

GRegorius septimus, Hildebrandus antea vocatus, natione Etruscus, patria Soanensis, patre Bonicio, omnium bonorū consensu pontifex creatur. Ipsius autem electionis verba ita annotata sunt. Nos sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, clerici, acolyti, subdiaconi, presbyteri, præsentibus episcopis, abbatibus, multisque tum ecclesiasti, tum laici ordinis, eligimus hodie decimo calēdas Maij in basilica sancti Petri ad vincula, anno salutis M.LXXIII. in verum Christi vicarium Hildebrandum archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, domum suam gubernantem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris ecclesiæ liberè à teneris annis vsque ad hāc ætatem educatum, doctum: quem quidem cum ea potestate ecclesiæ Dei præesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius, statim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus, episcopatus & beneficia alicui per Simoniacam cupiditatem committat, aliter se vsurum in se & delinquentes censuris ecclesiasticis. His admonitionibus & quidem sanis non modò nō obtemperauit Henricus, verùm etiam Hagnetem imperatricem bene admonentem, quid fieri cum religione oporteret, omni administratione depulit. quæ Romam profecta, non diu superuixit, dolore animi vitam cum morte permutans. Tandem verò multis legationibus vltro citroque missis, imperator in gratiam cum Gregorio rediit, eundemque in pontificatu confirmauit, vt tum imperatorum mos erat. At verò cùm Henricus in bono leuis, in malo pertinax, Simoniam nequaquam omitteret, sæpius admonitus: illos anathematis censura pontifex notauit, qui episcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temerè fecisse videretur, concilium apud Lateranū habito, in quo multi episcopi interfuêre, maximè verò Gibertus Parmensis archiepiscopus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem censuris ecclesiasticis Simoniacos notasset: facturum quoq; id in imperatorem crebrò dicebat, nisi sententiam mutaret. Tum verò Gibertus soluto concilio, & criminandi Gregorij occasionem nactus, ad pōtificatum viam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti vrbis filium, hominem temerarium & seditiosum, in pōtificem animat, magna ei pollicitus imperatoris nomine, si tātum facinus ex sententia cōfecisset. Structis itaq; insidijs Cincius, dum pōtifex media nocte natalis Domini nostri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præsepe, quæ maior nūc dicitur,

164. Pont.

Verba quibus in pontificibus eligendis vtebantur.

tur, irrumpens cum satellitibus & coniuratis, dum hostiam sacrificij committit, hominem capit, & in regionem Parionis secum trahēs, in turri quadam munitissima eum collocat. Sequenti verò die populus Romanus, cognito facinore, in Cincium arma suscipit, pontificem liberat, ædes ac turrim scelerati hominis à fundamentis euertit, familiamq; eius nares mutilatam ab vrbe pellit. Ipse verò Cincius tanti mali auctor, fuga salutem quærēs, in Germaniam varijs tramitibus ad imperatorem tādem peruenit. Gibertus autem tanti doli machinator, cùm insidiæ ex voto non successissent, simulata beneuolentia à pōtifice dimissus, Rauennam peiora moliturus se contulit. Nam & Theobaldum Mediolanensem archiepiscopum, & plerosq; alios Cisalpinæ antistites coniurare in Gregorium pollicitationibus perpulerat. His addidit Hugonem Candidum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem: qui & si antè idem fecerat, in gratiamq; simulato animo redierat, nunc malum animum, malam mentem præ se tulit. Is enim viribus omnibus annixus est imperatorē & Normannos inter se de imperio dissidentes, composita pace, initisq; fœderibus, in pontificem concitare. Quod vbi Gregorius resciuit, congregata ad Lateranū synodo, propositis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonem dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romę agerentur, Henricus cum Saxonibus hostibus feliciter pugnās, adeo felicitate illa elatus est, vt habito cōuentu apud Vormatiam, Sigifredo archiepiscopo Maguntino negotium procurante, interdicere omnibus ausus sit, ne vlla in re pontifici Romano obtemperarent. Ex illo aūt conuentu mandato Henrici Rolandus clericus Parmensis Romam veniens, & Gregorio publicè interdixit, ne quid ageret deinceps quod ad magistratū pōtificis pertineret: & cardinalibus ipsis mandauit, vt relicto Gregorio, aliū habituri pōtificem, ad se proficiscerentur. Tum Gregorius tantam iniuriam diuinæ maiestatis causa nō diutius ferens, & Sigifredum aliosq; clericos cum Henrico sentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & imperatorē ipsum anathemate notauit, priuatum prius omni regia administratione. Abrogationis aūt pōtificiæ habita ferè hæc formula est: Beate Petre apostolorum princeps, inclina quæso aures tuas, & me seruum tuum exaudi, quem & ab infantia educasti, & vsq; ad hunc diē ab iniquorum manibus vendicasti, qui me pro mea in te fide oderūt, & persecuti sunt. Tu mihi testis es optimus, & pia IESV Christi mater, & frater tuus Paulus tecum martyrij particeps, me nō sponte, sed inuitū pōtificatus gubernacula suscepisse. Nō quòd rapinam arbitratus sim sedē tuam legitimè conscendere, sed malebam vitā meam in peregrinatione degere, quàm locum tuum pro fama & gloria tantum occupare. Fateor ego, ac meritò quidem, mihi tua gratia, nō meritis meis, populi Christiani curam demādatam esse, cōcessamq; ligandi & soluendi potestatem. Hac itaq; fiducia fretus, pro dignitate & tutela ecclesię suæ sanctæ, omnipotentis Dei nomine patris, filij, & spiritussancti, & Henricū regem Henrici quondā imperatoris filium, qui audacter nimium & temerariè in ecclesiā tuam manus iniecit, imperatoria administratione, regiaq; deijcio: & Christianos oēs imperio subiectos, iuramento illo absoluo, quo fidē veris regibus præstare cōsueuerunt. Dignum est enim, vt is dignitate careat, qui maiestatem ecclesiæ imminuere conatur. Præterea verò quia monita mea, imò tua ad suijpsius populorumq; salutē pertinentia contempsit, & se ab Ecclesia Dei, quam seditionibus pessundare cupit, separauit, eum anathematis vinculo colligo, certò sciens te esse Petrum, in cuius petra, vt in verò fundamento rex noster Christus ædificauit ecclesiam suam. Fuêre tum multi post execrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius respondit, Se pacis conditiones non abnuere, modò Henricus ipse primò cum Deo pacem ineat. Nō ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanā affecerit ecclesiam, quotiesq; à me sit admonitus, vt meliorem vitā moresq; probatiores induceret. Hoc tribuimus beneuolentiæ & charitati, qua Henrico patri cōiuncti olim fuimus. Sed nil profecimus, adeò mores à patre auersos imbibit. Instabant tamen ex his, qui aderant, nonnulli, regem nō ita citò anathematizandum esse. Quibus ita pontifex respondit: Quando, inquit, Christus ecclesiam suam Petro commisit, & dixit, Pasce oues meas, excepitne

Abrogationis pontificiæ formula.

pitne reges? Nam cùm idem ligandi & soluendi potestatem daret, nullum exce-
pit, vel neminem eius poten... subtraxit. Hanc ob rem, qui dicit se vinculo ec-
clesiæ ligari non posse, restat etiam vt fateatur se absolui ab eius potestate nullo
modo posse: & qui hoc impudenter negat, à Christo & ecclesia eius se omninò
seiungit. At Henricus cognita Gregorij censura, multas literas ad gentes & na-
tiones conscripsit, quibus se contra ius fasque damnatũ à pontifice ostendebat.
Gregorius autem id à se iure factum non verbis tantùm & literis, verùm etiam
ratione & testibus comprobabat, re ipsa ante oculos omnium proposita. Inte-
rim verò cùm pars regni ab Henrico defecisset, & iam Saxones bellnm contra
Henricum quam diligentissimè pararent, Alemanni principes veriti, ne quid
mali in prouincia nasceretur, conuentu habito decernunt, vt si Gregorius
in Alemanniam pergat, Henricus supplex veniam errati petat. Quod se factu-
rum rex ipse interposito iuramento pollicitus est. Motus itaq; pontifex his pol-
licitationibus & precibus Treuirẽsis archiepiscopi Henrici oratoris, Augustam
prætoriam petiturus, Vercellas vsq; iam peruenerat, vbi ab episcopo loci ipsius
regni Italiæ cancellario, clam resciuit Henricum hostili in se animo cum exer-
citu aduentare. Tum verò põtifex omisso instituto itinere, Canossam se recepit,
oppidum agri Regiensis, ditioni Mithildis comitissæ subiectũ. Venit & eò pro-
perè eum omnibus copijs Henricus, qui statim deposito regali ornamento, nu-
dis pedibus, vt oppidanos ad misericordiam cõmoueret, portæ oppidi appropin
quans, suppliciter intromitti petebat: denegatum ingressum æquò animo tulit,
aut tulisse dissimulauit, quamuis aspera esset hyems, & gelu cuncta rigescerent.
In suburbio quidem oppidi triduo immoratus, cõtinuò veniam petens tãdem
rogatu Mithildis, & Adelai Sabaudiẽsis comitis, & Cluniacensis abbatis intro-
ductus absoluitur, & ecclesiæ reconciliatur, pace iureiurando cõfirmata, obedi-
entia promissa. Regij aũt iurisiurandi hæc formula est, Rex Henricus composita *Regij iuris-*
pace ex sententia Domini nostri Gregorij septimi, affirmo me pacta & fœdera *iurandi*
conseruaturum, curaturũq;, vt quoquò voluerit idem pontifex sine vllo discri- *formula.*
mine suijpsius & comitatus proficisci possit, maximè aũt per loca imperio no-
stro subiecta, neq; per me staturum, quò minus liberè pontificio munere vbique
locorum vti possit, & hæc obseruaturum me iureiurando addico: Actũ Canossæ
quinto calendas Februarij, indictione decimaquinta. Tum verò rebus ita ex sen-
tentia peractis, dilabentibus inde omnibus varijs itineribus, dũ Henricus Papia
iter facit, Cincium amittit subita febri correptum. nõ tamen mortuo tam per-
nicioso homine, Henricus rebus nouis studere destitit. Pacis enim fœdera abrũ-
pens, eò Alemannos principes indignitate rei motos perpulit, vt Rodulphũ Sa-
xoniæ ducẽ, regem prouinciæ crearẽt posthabito Henrico. Petijt primo quidem
Henricus à pontifice, vt Rodulphum execrationibus ab occupatione regni de-
pelleret. Id verò cùm impetrare nequisset, sumptis armis, magna clade & incerta
victoria vtrinq; dimicatum est. Missi tum quidẽ ab vtroq; legati ad pontificem
rogatum, vt in partes suorum declinaret: quibus nil aliud ipse respondit, quàm
vt ab armis discederent. Pugnarent iterum simul æquo marte Henricus & Ro-
dulphus. Verùm cùm tertiò prælium inijssent, magna cæde vtrinq; cõmissa, ac
superior aliquantulùm Henricus videretur, Rodulphi legatos pacẽ petentes au-
dire noluit, ad pontificẽq; denuo scripsit, vt Rodulphum regnũ occupare conã-
tem, execratione anathematis notaret. Quod cùm facere Gregorius recusaret,
tanta ira percitus Henricus est, vt die noctuq; nil aliud cogitaret, quàm quod ad
pontificis perniciem & exitium vergeret. Interea verò ne quid in orbe Christia-
no deesset, quod seditionibus non agitaretur, Michaël cũ Andronico filio à Ni-
cephoro cognomento Botoniata, vi ab imperio Cõstantinopolitano deiectus,
ad Gregorium cõfugit, qui & Nicephorum excõmunicauit, & Rogerio Roma-
næ ecclesiæ feudatario negotiũ dedit, vt Michaëlem, quo cum Ceparani locutus
est, in imperiũ restitueret. Is itaq; mandato pontificis comparata classe, Rogerio
minore natu in Italia dimisso, Boëmundum alterum filium secum ducẽs, Au-
leon primò adnauigat, & ad Dyrrachium castra facit, vrbem tanto bello perne-
cessariam primò occupaturus. Sed Dominicus Siluius dux Venetus cũ Nicepho-

ro sen-

ro ſentiens, Rogerium ab obſidione repellit, magno illato acceptoq; incōmo-
do. Verùm nō ita multò pòſt Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copia-
rum ſuarum duce deceptus, libertate ſimul & ciuitate priuatur, quā triduo Ale-
xius militibus diripiendum ex pacto conceſsit. Captus ipſe Nicephorus in tem-
plo ſanctæ Sophiæ, vita donatur, hac conditione tamen, vt monachi habitum
cum vita ſuſciperet. At verò Gregorius cùm videret Henricum cōtra eccleſiam
Dei à quibuſdam ſeditioſis epiſcopis concitari, habita ingenti ſynodo, Giberto
Rauennati archiepiſcopo ob ſuperbiam & malitiam interdicit ſub anathema-
tis pœna, ne epiſcopali & ſacerdotio munere fungatur. Vocatus præterea ad ſe-
dem apoſtolicam, ſcelerum ſuorum conſcius parere deſierat, qua ex re tantum-
modo pœnam anathematis merebatur. Rolandumq; Taruiſinum cenſura no-
tauit, quòd legatus ad res componendas inter Henricum & ſe factus, conſequen-
di epiſcopatus cauſa ſemina diſcordiarum, non pacis ſeuerat. Nec Hugoni qui-
dem tituli ſancti Clementis cardinali pepercit, quòd cum Cadolo Parmēſi epi-
ſcopo in ſeditionibus & hæreſi ſenſiſſet. In eodem poſtremò conuentu tres lega-
tos delegit, Bernardum diaconum, alterum Bernardum Maſsiliēſem abbatem,
Odonem, Treuerenſem archiepiſcopum, qui de latere ſedis apoſtolicæ ad com-
ponendas res inter Henricum & Rodulphum proficiſcerentur. Videbat enim
ſapientiſsimus pontifex, eam diſcordiā, niſi ſedata foret, magnas aliquando ca-
lamitates populo Chriſtiano parituram. Verùm quia certò ſciebat, non defutu-
ros pernicioſos quoſdam, qui id quò minus fieret, impedire conarentur, quòd
Litera pōtificis. eorū maximè intererat diſcordias augeri, non tolli, Literas apoſtolicas in hunc
modum conſcriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita imbecil-
litate, cupiditate & ambitione humani generis, mandamus, ne quiſpiā cuiuſuis
conditionis ſit, vel rex, vel archiepiſcopus, epiſcopus, dux, comes, marchio, ſiue
miles, aliqua elatione temerarióue auſu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis
noſtris reſiſtere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono cōponere poſ-
ſint. Quicunq; autem temeritate ductus, quod nō optamus, huiuſce noſtræ cō-
ſtitutionis violator extiterit, legatisq; noſtris impedimento fuerit, quò minus
pacem componant, eum anathematis vinculo alligamus: & non ſolum in ſpi-
ritu, verùm etiam in corpore, atq; in omnibus fortunæ bonis apoſtolica poteſta-
te colligamus, victoriamq; in armis partā ei auferimus, vt ſaltem confundatur,
ac duplici pœnitentia cōteratur. Mandatum præterea legatis eſt, vt in Aleman-
nia conuentu habito, maturè decernant, vtri duorū regum ex æquo & bono ius
cōpetat, eidemq; conſenſu bonorū regnum decernant, cuius cauſa iuſtior & po-
tior videbitur: ſe verò poſteà re cognita, quod egerint, confirmaturū, interpoſi-
ta omnipotentis Dei & beati Petri auctoritate, qua nulla poteſt eſſe maior. Inte-
reà verò Gregorius, ne Romana eccleſia ob largitionē & Simoniacā cupiditatē
aliquid incommodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad reſcinden-
dam hanc labem pertinentia cōfirmauit, his verbis: Sanctorum patrum inſtitu-
Pontificis decretum. ta nūc ſequentes, quemadmodū in prioribus concilijs fecimus, auctoritate om-
nipotentis Dei decernimus ac cōfirmamus, vt qui deinceps epiſcopatū, vel cœ-
nobium, vel aliquod aliud eccleſiaſticū beneficium à laico acceperit, nullo mo
do in numero epiſcoporū, abbatum, vel clericorum is cenſeatur: neue idem ſub
cenſura anathematis limina apoſtolorū attingat, priuſquàm locū ambitione &
contumacia conquiſitum, quod eſt idololatriæ ſcelus, reſipiſcendo cōmutaue-
rit. Eiſdem quoq; cēſuris teneri volumus & alligari reges, duces & principes, qui
epiſcopatus eccleſiaſticáſue dignitates, quod contra ius fasq; eſt, demandare ali-
cui fuerint auſi. Confirmamus præterea anathematis ſententiā meritò latam in
Theobaldum Mediolanēſem, Gibertū Rauennatem archiepiſcopū, in Rolan-
dū Taruiſinū præſulem, & Petrum olim Redonenſem epiſcopū, nunc aūt inua-
ſorem Narbonenſis eccleſiæ, pari cenſura damnamus. Præterea verò gratiā S. Pe-
tri & ingreſſum eccleſiæ his interdicimus, quouſq; pœnituerint, ſatisfecerintq;,
ſiue Normanni ſint, ſiue Itali, vel cuiuſuis nationis, qui aliqua ex parte læſerint,
aliquóue incōmodo affecerint Marchiam Firmanā in Picentibus, ducatū Spo-
letinū, Campaniā in Hernicis, agrū Sabinum, Tiburtinū, Præneſtinum, Tuſcu-
lanum,

ianum, Albanū: & quicquid in Volscis & Etruscis ad mare vergit. His addo monasterium sancti Benedicti: & quicquid in Casinatum agro positum est, nec Beneuentum in Samniribus excipio. At si quis istorū auferendi res repetitas & non redditas habere iustā causam se dixerit, prius à nobis vel à magistratibus nostris iustitiā requirat: quòd si eis nō fuerit factū abunde satis, cōcedimus vt ad res suas recuperandas inde tantum auferant, quantum sat est: nec more prædonum modum excedāt, sed agant vt Christianos decet, & eos maximè, qui sua magis repetunt, quàm aliena percupiant: quiq; & iram Dei & execrationē beati Petri reformidant ac timēt. Præterea verò execrationē in Henricum his verbis denuo cōfirmanit: Beate Petre apostolorū princeps, & tu Paule gentium doctor, vestras quæso aures mihi paululum præbete, meq; clementer exaudite: nam veritatis discipuli estis & amatores: quæ dicā, vera sunt. Hanc causam suscipio veritatis gratia, vt fratres mei, quorum salutē exopto, mihi obsequentius acquiescāt, sciant, intelligāt quòd vestro auxilio fretus post Christum & matrē eius semper virginē, flagitiosis & iniquis resisto: fidelibus aūt præsto adsum & auxiliū fero. Nō enim volens & libens hanc sedē conscendi, sed inuitus & lachrymans, quòd me indignum iudicabam qui in tam excelso throno sederem. Hæc aūt dico, quia nō ego vos, sed vos me elegistis, & grauissimum pondus humeris nostris imposuistis. In me aūt vestro iussu montem ipsum conscendentem, clamantē & annunciantē populis eorum scelera, & filijs ecclesię peccata, membra diaboli consurrexēre, & ad sanguinem vsq; manus suas in me coniecēre. Astiterunt enim reges terræ & principes seculi, cum his coniurarunt ecclesiastici quidam & vulgares in dominum & nos Christos eius, dicētes: Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum: hoc autem fecēre, vt me vel morte vel exilio mulctarent: quorum de numero fuit Henricus, quem regem vocant, Henricus, inquā, Henrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra ecclesiam Dei superbè nimium erexit, facta coniuratione cum multis episcopis Italici, Gallici, Germaniciq; nominis, cuius superbiæ vestra adhuc restitit auctoritas, qui fractus potius, quàm ad sanitatem redactus, ad me in Cisalpinam perueniens, absolutionem anathematis suppliciter quæsiuit. Hunc ego, quem ad pœnitentiam venisse crediderā, in gratiam recepi, huicq; tantummodo communionem reddidi, non tamen in regnum, è quo eum in Romana synodo meritò depulerā, restitui, nec vectigalibus regni, vt ad finem redirent, concessi. Hoc ideo feci, vt si redire in gratiam cum finitimis suis, quos semper vexauerat, differret, redderetq; res tum ecclesiasticas tum profanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium execrationibus & armis posset. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ episcopi, & principes ab hac fera bestia diu vexati, in locum Henrici suis flagitijs è regno cadentis, ducem suum & regē Rodulphum deligūt. Qui regia modestia & integritate visus, statim nuncios ad me misit, à quibus intelligerē, se coactum regni gubernacula suscipere, nō esse tamen adeo regnandi cupidum, vt nō malit nobis, quàm regnum pollicentibus obtemperare: futurum se in Dei potestate semper ac nostra, idq; vt arbitremur ipsum facturū, filios obsides pollicitus est. Stomachari tum Henricus cœpit, & nos primò quidem precari, vt Rodulphū ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre, cui ius cōpeteret, & eò missurum nuncios, qui rem omnem rescirent, meq; deinceps iudicaturum vter ipsorum in causa potior habēdus esset. Vetuit Henricus quò minus rex à legatis nostris decerneretur, multosq; tum seculares tum ecclesiasticos interfecit, ecclesias diripuit & profanauit, atq; hoc modo sese anathematis vinculis illigauit. Hanc ob rem fidens in Dei iudicio & misericordia, inq; patrocinio beatæ Virginis, fultus etiam auctoritate vestra, ipsum Henricum eiusq; fautores vinculo anathematis colligo: atq; iterum regiā ei potestatē adimo, interdicoq; Christianis omnibus illo iuramento absolutis, quo fides regibus dari cōsueuit, ne Henrico vlla in re obtemperent, Rodulphum in regē suscipiant, quē multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimum sibi delegēre. Etenim par est, vt sicuti Henricus ob superbiam & cōtumaciam facultatibus suis priuatur, ita Rodulphus omnibus gratus, pro sua pietate & religione regia dignitate

Execratio pont. in Henricū

gnitate & potestate donetur. Agite igitur apostolorum sanctissimi principes, & quod dixi vestra auctoritate interposita confirmate, vt omnes nunc demum intelligant, si potestis in cælo ligare & soluere, in terra quoq; imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales possunt, auferre & dare nos posse. Si enim quæ ad Deum pertinent, iudicare potestis, quid de his inferioris & profanis censendum est? Et si angelos dominantes superbis principibus vestrum est iudicare, *nos quid in seruos illorum facere* vos decet? Discant nunc reges huius exemplo & omnes seculi principes, quid in cælo possitis: quantiq; apud Deum sitis, ac deinceps timeant sanctę ecclesiæ mandata contemnere. Hoc aũt iudiciũ citò in Henricum exercete, vt intelligant oẽs iniquitatis filium nõ fortuitò, sed vestra opera è regno cadere. Hoc tamen à vobis optauerim, vt pœnitentia ductus, in die iudicij vestro rogatu gratiam à domino consequatur. Actum Romæ nonis Martij, indictione tertia. Ad hoc verò Gibertum discordiarum omniũ & hæresum, quæ tunc erant, auctorem, ab ecclesia Rauennate deijciens, sacerdoribus omnibus eidem ecclesiæ obtemperantibus mandauit, ne Giberto facinorum omniũ auctori, & ob eam rem execrationis vinculo illigato vlla in re obedirent. & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus, qui Apollinarem quasi supplementum mittere cõsueuerat, vbi oporterbat, eò alterum archiepiscopum proficisci iubet cum integra potestate, qui & hæresim Giberti auelleret, & mentes hominum in fide confirmaret. Tum verò Henricus irritatus magis his censuris, quàm monitis, capto Ostiensi episcopo è legatione redeunte, habitoq; episcoporum secum malè sentientium conuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepiscopum, pontificem creat, Clementemq; appellat. Verùm cùm à Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo pontifice, in eos mouet, ac commisso prælio magno suorum incommodo superatur. Victor Rodulphus accepto vulnere paululum abscedens, mortuus inuentus est. Ferunt Henricũ ea clade adeo perterritum fuisse, vt vix decimoseptimo die repertus sit, quo quidem tempore Germani Hẽricum eius filium eiusdem nominis quartũ, in locum patris suffecerant. Qui simul postea cõiunctis copijs in Italiam venientes, Clementẽ suum in pontificatum collocaturi, pulso Gregorio Mithildim obuiam cum exercitu factã leui prælio superant. Quæ quidẽ mulier primo marito mortuo, paulò antè Azonem marchionẽ Estensem prioris viri cõsanguineum, ac tertio gradu affinitatis sibi coniunctum, in cõiugem accepit. Verùm re posteà cognita, suadente Gregorio, diuortium cum Azone fecit. Henricus itaq; superata apud Parmam Mithildi eiusq; marito Azone, Romã hostili animo proficiscens, in pratis Neronianis castra collocat, vrbẽ Leonianam ingreditur, sancti Petri basilicã cum suo Clemẽte profanat, porticusq; demolitur. Idem quoq; factũ de basilica Pauli constat. At verò cum vrbẽ ingredi non posset: Tibur concedens, inde tanquam ex arce belli in Romanos quotidie incursiones faciens, vastatis rebus omnibus, eò inopiæ eos redegit, vt pacem quauis conditione expeteret. Admotis itaq; copijs Henricus re per transfugas cognita, vrbem ingreditur. Tum pontifex haud satis populo fidens, in molem Hadriani se confestim recepit, vbi aliquãdiu obsessus est, acriter qui in præsidio erant, arcẽ ipsam defendentibus. Non est vsus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre, qui eo tumultu ad Septem solia Seueri Afri opus confugiens, cùm ferre oppugnationem nõ posset, deditionem turpiter fecit. At verò Henricus, cognito Guiscardi aduentu Apuliæ ducis in auxiliũ Gregorij, non amplius immorandum ratus, ad dolos conuersus, Cluniacensem abbatem ad Gregorium in arcẽ mittit, qui diceret se in Germaniam propere cũ exercitu rediturum, si ab eo in Laterano coronaretur: populus quoq; Romanus, vt idem fieret, precibus instabat. Facturum se id Gregorius dicebat, si errata sua Hẽricus corrigeret, veniamq; peteret: quod cùm facere recusaret, & iam aduentare cum exercitu Guiscardum sentiret, Clementem antipapam in Lateranensi basilica corona pontificia publicè donat, eam rem procurantibus Bononiẽsi, Ceruiensi, Mutinensi episcopis. Quo facto, statim Senas proficiscitur Clemente secũ ducto. Guiscardus aũt per portam Flaminiam irrumpens, resistẽtibus ciuibus vsq; ad triumphalem Domitiani arcum vrbẽ incendio consumpsit. Munierant

Capito-

Capitolium ciues,& se acriter contra Guiscardum defendebāt, qui Lateranum iam ceperat. Vnde cùm multa crebro vtrinq; committerentur certamina, & illa pars vrbis euersa esset, quæ Lateranum & Capitolium interiacet,& ipsum Capitolium postremò vi captum, ferè vsq; ad solum æquatur. Inde verò superata iam & capta Roma, fortunisq; ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, vbi pontifex obsidebatur, hominem multis calamitatibus vexatum, tādem è manibus hostium liberat, secumq; Casinum ac Salernam perducit. Vbi non ita multò pòst pontificatus anno xij. mense vno, diebus tribus sanctè & piè moritur. Vir certè Deo gratus, prudens, iustus, clemens, pauperū, pupillorum, viduarum patronus, atq; vnicus ecclesiæ Romanæ fortissimus & acerrimus defensor contra hæreticorum improbitatem, & malorum principum potentiam, res ecclesiasticas per vim occupare conantium.

ANNOTAT.

Huius Gregorij viri celeberrimi, & maximè memorabilis vitam, & res gestas, quinq; libris conscripsi. Animus erat quædam de eo cognitu dignißima hic subijcere, neq; à Platina, neq; ab alijs, qui circunferuntur auctoribus, quod sciam, scripta: sed rei ipsius moles longè maiorem locum, quàm annotationis desiderat. Illud tātum dicam, hunc maximum pontificem, totius ecclesiasticæ libertatis vnicum assertorem fuisse, qui quanquam vir sanctißimus esset, vt ab infinitis penè suorum temporum scriptoribus traditur, tamen nec ipse ineptißimam vulgarium hominum opinionem effugere potuit: ab alijs enim necromanticus, ab alijs Simoniacus, à qua labe supra omnes alienus fuit, ab alijs sanguinarius, & similibus nominibus appellatur. Quæ omnia in gratiam imperatoris, quo cum maximas inimicitias ob liberalitatem ecclesiasticam, quæ eius tyrannis deprimabatur, recuperandam gesserat, conficta fuerunt. Sed de his aliâs latius. Multa de hoc pontifice & scitu digna scribit Lambertus Schafnaburgensis monachus Isfeldēsis, Leo episcopus Ostiensis libro tertio historiæ Cassinensis, qui eo tempore vixerunt, Otho episcopus Frisingensis historiarum libris 6 & 7. & alij complures.

VICTOR III.

Victor tertius, Desiderius antea vocatus, montis Casini abbas, pontifex creatus, statim Gregorij partes suscepit. Hanc ob rem crediderim eum quoq; Henricum regem hostem habuisse, cuius fraude (vt Martinus scribit) veneno in calicem iniecto dum sacrificat, necatur. Vincentius tamen longè aliter sentit, cum dysenteria perijsse hominem dicat, quod à suspicione dati veneni nequaquam alienum est, vnde in dysenteriam veneno petiti interdum vertuntur, correptis & labefactatis intestinis. *165. Pont.*

Vindicasset autem tantam iniuriam Guiscardus, nisi ei mori properè nimium contigisset. Superatis enim Græcis in Cassiopam insulam delatus moritur, cui absente Boëmundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu successit. Ferunt & eodem tempore in toto ferè orbe terrarum fame laboratum esse, qua quidem occasione Auful Gallæciæ rex, Toletum multis annis obsessum de Sarracenis cepit, eandemq; vrbem Christianis incolendam tradidit. Henricus præterea in Germania sinistro Marte cum Saxonibus dimicans, quatuor millia militum amisit Deo volente, vt tandem desisteret ecclesiam suam persequi, & calamitatibus vexare. Sunt qui hoc tempore multa prodigia apparuisse scribant, quòd & aues domesticæ, vtpote gallinæ, anseres, columbi, pauones, ad loca montana cōfugerint, siluestresq; sint factæ, & pisces tum fluuiales tū marini magna ex parte perierint. Terræmotu etiam quædam vrbes adeo concussæ sunt, vt Syracusis maior basilica corruens, dum vesperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantum diuinitus superstitibus, diacono scilicet & subdiacono. Sunt qui dicant hoc tempore corpus sancti Nicolai Barum trans- latum à mercatoribus esse, ibiq; in pretio habitum, vt Martinus Scotus vir magnæ doctrinæ singularisq; vitæ, in sua historia cōscribit. Victor autem cuius gratia Deusdedit librum canonum in ordinem redegit, anno vno, mense quarto pontificatus sui non sine suspicione dati veneni moritur. *Nicolai corpus translatum.*

ANNOTAT.

Victoris III. vitā, & res gestas diligentißimè scripsit Leo Marsicanus monachus, Caßinen. Ostiensis episcopus in libro 3. historiæ Caßinensis. Vir certè et ante pontificatu, & qui Gregorio VII. succeßit, dignus. Obijt Caßinus, cuius monasterij ante pontificatum abbas fuerat, ibiq; cum hoc elogio sepultus.

Caßini in monasterio S. Benedicti, Victoris III. sepulchro.

Quis fuerim, vel quid, qualis, quantusq́; doceri
Si quis fortè velit, aurea scripta docent.
Stirps mihi magnatum, Beneuentus patria, nomen
Est Desiderius, Tuq́; Caßine decus.
Intectam sponsam, matrem, patriamq́; propinquos
Spernens, huc propero, monachus efficior.
Abbas dehinc factus, studui pro tempore totum
Vt nunc aspicitur hunc renouare locum.
Interea fueram Romana clarus in vrbe
Presbyter ecclesia Petre beate tua.
Hoc senis lustris minus anno functus honore
Victor apostolicum scando dehinc solium.
Quatuor, & semis vix mensibus inde peractis
Bu. sex lustra gerens, mortuus hic tumulor.
Sole Virgineo stabat lux vltima signo
Cum me sol verus hinc tulit ipse Deus.

VRBANVS II.

166. Pont. Rbanus secundùs, Otho vel Obdo antea vocatus, monachus Cluniacẽsis primò, deinde Cardinalis Ostiensis, postremò quinto mẽse post mortem Victoris pontifex creatur, ac meritò quidem. Doctrina enim & sanctitate vitæ quouis grandi magistratu dignus erat. Tum verò Rogerius opportunitatem nactus, quòd mortuo Gregorio res ad Vrbanum nouum hominem deuenisset, Capuam vrbem & quicquid inde vsque ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice vi cepit. Hanc ob rem Vrbanus parum etiam Romanis iam pridem rebus nouis studentibus fidens, Melphim se contulit: ibi verò synodum habiturus, quò tutius eò proficisci liceret, Rogerio & Boëmundo inter se de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, vt ab armis discedant, hac tamen conditione, vt Rogerius permissa Boëmundo Apuliæ parte, ipse reliquam patris ditionem haberet. Tum pontifex ex sententia animi sedatis rebus Italicis, compositoq́; rei ecclesiasticæ statu, quãtum in tanta perturbatione licuit, Troiam proficiscitur, recogniturus qd maximè clerus eo loci ageret, correcturusq́; errores quorundam malè viuentium. Interim verò Boëmundus fratre Rogerio in Sicilia contra Sarracenos bellum gerente, Melphim furto occupat. Hanc autem ob rem Rogerius è Sicilia rediens, viginti millibus Sarracenorum bello conductis fratrem Boëmundum Melphi obsidet, acriter ciuitatem qui in præsidio erant, defendentibus. Pontifex itaque cum in Italia nullibi quietis locum cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ synodum habuit, in qua licentiam quorundam ecclesiasticorũ mirificè compescuit. Inde verò in Gallias abiens, rem memoratu dignam aggressus est. Concilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hierosolymam à Sarracenis iamdiu occupatam animauit, vt anno salutis millesimo & octogesimo quarto trecenta millia hominum nomen in militiam Christi dederint, signumq́; crucis susceperint: quo facto Romam statim rediit, vt compositis in Italia rebus, Italos ad eam quoque rem animaret.

Placentia synodus.

Non destitit interim Henricus rex, homo perniciosus, Robertum Flandriæ comitem prælio lacessere, quò eum à sancta expeditione auerteret. Multi tamen Petrum quendam eremitam virum incomparabilis sanctitatis secuti, per Germaniam & Pannonias iter facientes, Constantinopolim communem belli sedem peruenere, quos non ita multò pòst secuti duo fratres sunt Gotifredus, Eustachius & Balduinus cognomento Bolioni, Galliæ comites, viri & animi constantia & corporis robore insignes. Præterea verò & Podiensis episcopus & Raymundus sancti Egidii comes, & Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, & duo Roberti: quorum alter Normandiæ, alter Flandriæ comes erat, & Stephanus Carnoti comes, transmissis alpibus magnis copiis iter per Italiam facientes, primò Romam peruenêre. Vnde recognitis prius sanctorum locis, sacellisq́; inuisis, accepta à pontifice benedictione Brundusium peruenêre, inde in Epirum traiecturi. Verum quia non omnes idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum pars Idruntum petiit. Boëmundus autem (quem diximus Melphim occupasse) cupiditate gloriæ incensus, relicta Melphi, cum duodecim millibus delectorum hominum Italicæ iuuentutis in eandem expeditionem proficiscitur. Huius autem virtus & animi præstantia adeo fratrem Rogerium permouit, vt positis armis dixerit sibi omnia cum fratre communia deinceps fore, ac statim Tancredum filium pugnandi cupidum, belli comitẽ fratri tradidit. Peruenerat

uenerat iam Constantinopolim Petrus eremita, & in suburbijs castrametatus, tot mala ciuibus inferebat, non sponte, sed militum licentia, vt omnium interitum Græci peroptarent. Permotus itaq; suorum malis Alexius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Bosphorum traijcere: qui Nicomediam primò, mox Nicæam peruenientes, ciuitatem ipsam natura & præsidio Sarracenorum munitam, oppugnare adorti sunt. Verùm cùm obsidentibus commeatus deficerent, dilaberenturq; passim milites Christiani, eius rei causa à Sarracenis insidijs oppressi, ac relinquere obsidionem coacti, tãtum in fuga detrimentum accepêre, vt & Reynaldus dux Alemãnorum abnegata Christi fide, cum aliquot militibus deditionẽ fecerit, & Petrus legationis nomine sine militibus Constantinopolim redierit. Quæ res Alexio grata admodũ fuit, quòd speraret Christianos tanto accepto incommodo, eam expeditionẽ omissurus. Interea verò superuenientibus alijs copijs, cùm eos aperto Marte repellere Alexius nõ posset, clam noctu in suburbijs Constantinopolitanis castrametantes aggreditur, sed nil est actum, acriter qui in statione erant, castra defendentibus, donec reliqui milites somno excitati, arma caperent. Pugnatũ est item sequenti die pari vtrinq; accepto incõmodo. Tum Boëmũdus exercitus nomine ad Alexium missus, hominẽ partim minis, tum pollicitationibus ad pacẽ ineũdum cõpulit his fœderibus, vt & iter tutum per loca imperio eius subiecta facere liceret, & cõmeatum ac supplementa præberet, vtq; quod è Sarracenis caperetur, eius imperio subijceretur, excepta Hierosolyma. Peractis his rebus ex sententia, transmissoq; Bosphoro, primò Nicomediam, inde Nicæam ventum est, à Turcis, qui in præsidio erant, acriter defensam. Sarraceni enim & Turci paribus copijs auspicijsq; bellum cõtra Christianos tum gerebant. Ad sexaginta enim Turcorũ millia, qui proximos montes insederant, signa eruptionis oppidanis præbẽtes, Christianorum castra adorti, magno accepto incõmodo, ad montes ipsos, re infecta, rediêre. Difficile tamen erat vrbem oppugnare, quia commeatus & supplementa militum submitti per lacum vrbi adiacentem continuò poterant. Verùm superuenientibus è Constantinopoli lembis non paucis, in lacumq; missis rerum omnium inopia oppidani pressi, dies post duos & quinquaginta ab initio obsidionis deditionẽ fecere, Turcis, qui in præsidio erant, cũ rebus suis & armis abire permissis. At verò Christiani munita Nicęa, inde abeuntes, cùm iter per loca deserta facere necesse esset, bifariam copias diuisere. Cùm aũt Boëmundus herbidũ solum ad riuum quendam inuenisset, castris positis reficere militem labore itineris fessum instituerat, cùm subitò eum Sarraceni & Turci Solimãno duce adorti sunt: quẽ certè oppressissent abundãte vndiq; multitudine, ni Hugo & Gotifredus cum quadraginta millibus equitum, ei confestim per nũcios cognita opem tulissent. Pugnatum est vtrinq; acriter & diu, nec dirimi nisi noctis interuentu certamen potuit. Eo aũt prælio, quo Medi, Turci, Syrij, Chaldæi, Sarraceni, Arabes interfuêre, quadraginta millia hominũ cecidisse sequenti die cognitum est. Solimannus autem effusa fuga inde abiens, ac vbiq; prædicans se victorem fuisse, decem millia Arabum ad exercitum venientium obuiam habuit, quos statim secum in Lycaoniam duxit Christianis eò proficiscẽtibus commeatus & iter intercepturus. At Christiani segetibus iam maturescentibus adiuti, sine vllo incommodo Iconium primam Lycaoniæ ciuitatem peruenêre: qua in potestatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleam, Tarsumq; cepere. Tum Balduinus præstantis animi & ingenij vir, primus omnium in Asia dominatum adeptus est, Tarso donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulò pòst Edessa & Manista vrbibus potitus est. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quæ nunc minor Armenia vocatur. Quam quidem primo impetu captam, Palinuro Armenio cum nostris militare solito, regendam commisere. Capta deinde Cæsarea Cappadociæ, in Antiochiam mouere transmissis altissimis montibus. Antiochiæ verò Cassianus rex tum pręerat, quę vrbs antea Reblata appellata est. Hanc autem duplici muro circundatam, de suo nomine rex ille quondam Asiæ dominator appellauit, ductis circunquaq; quadringentis & sexaginta turribus. Hæc item quondam Petri apostoli sedes fuit. Hinc Lu- *Sedes Petri apostoli.*

cas euangelista, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quē Lucas euangelium & actus Apostolorum scribit. Hic tamen primum baptismatis fonte renati, Christianos se appellauere: in eaque sub Christiano imperio mille annis floruere. Centum etiam ac lx. episcopos sub patriarcha Antiocheno fuisse constat ante vrbem à barbaris captam, in qua ad trecentas & lx. ecclesias fuisse legimus. Anno igitur salutis nostræ millesimo nonagesimoseptimo, vrbs Antiochia magnis operibus obsideri cœpta est.

Quo quidem tempore Vrbanus maximis seditionibus exagitatus, in domo Petri Leonis potentissimi ciuis biennio se continuit, apud ecclesiam sancti Nicolai in carcere Tulliano. Verùm mortuo Ioāne pagano seditiosissimo homine, liberior factus, ad componendum ecclesiæ statum animum adijcit. Nam & archiepiscopum Mediolanensem iam antea magistratu pulsum, quòd ab vno tantùm episcopo contra ius diuinum consecratus fuerat, in gratiam recepit, cùm antea mutato habitu eius rei causa in cœnobio sponte ac sanctissimè vixisset, & eidem pallium suppliciter petenti cum integra potestate transmisit, his verbis: Literis tuis exorati, cum apostolicæ sedis benedictione pallium fraternitati tuæ mittimus, quod quidem dignitatis genus nulli antè nisi præsenti concessum est. Prætereà verò Toletano archiepiscopo, qui Romam veniens de more in verba pontificis iurauerat, pallium & priuilegia quædam concessit, eundemq; totius Hispaniæ primatem instituit. Regem autem Gallæciæ cum omni diœcesi sancti Iacobi, anathematis vinculo illigauit: quia prouinciæ episcopum in carcerem, inaudita causa, conieccerat. Eodem ferè tempore Henricus Suessionensis episcopus Romam ad Vrbanum veniens, episcopatu, quem à rege Francorum acceperat, liberè se abdicat sine vlla restitutionis spe. Hanc ob rem Vrbanus cùm necessitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recusanti episcopatum restituit, accepto iureiurando. His tamen verbis in restitutione hominem vsum ferunt, Excommunicatis ab hac sede deinceps sciens & volens non cōmunicabo: Similiter verò cōsecrationibus eorum, qui episcopatus vel cœnobia à laicis contra ius fasq; acceperint, nunquam interero: & ita me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei euangelia, vt nunquam de sententia cedere instituerim. Idem quoq; in Beluacensem episcopum actum ferunt. Nec est cur eum ob has res pertinacem quispiam fuisse putet. Dicicerat enim vbi erat opus, mutare sententiam, quod est viri boni proprium. Nam cùm clericum quendam à Giberto antipapa ad ordinem subdiaconatus antea prouectum, iterum ad sacros ordines admisisset, sententiam mutauit, quòd ea res mali exempli videretur, pariturâq; aliquādo esset ingentia mala. Cistertiensem autem ordinem primò in Burgundia excitatum, sua auctoritate confirmauit. Sunt etiam qui scribant Carthusienses religiosos huius pontificis tempore originem habuisse. Alij autem temporibus Victoris tertij hoc ascribunt. Auerò cùm Vrbanus sanctissimus pontifex non opere solùm & exemplo, verùm etiam scriptis contra hæreticorum dogmata ecclesiam Dei confirmasset, duodecimo pōtificatus sui anno, mense iiij. die xix. apud sanctum Nicolaum in carcere Tulliano in ædibus Petri Leonis ciuis egregij moritur, iiij. calend. Augusti, cuius corpus per Transtiberinam regionem ad vitādas inimicorum insidias, qui etiam mortuum lædere conabantur, ad sanctum Petrum in Vaticano delatum est, ibiq; honorificentissimè sepultum.

Cistertiensium ordo confirmatur & Carthusienses, vt quidam scribūt, ex huius tempore origine habuere

PASCHALIS II.

167. Pont.

Paschalis secundus, Rainerius ante pontificatum vocatus, natione Italus è Flaminia, patre Crescentio, matre Alsacia, eò ferè tempore pontifex creatur, quo Christiani in Asia dimicantes Antiochiam cœpēre, Pyrrho Antiocheno ciue admodum potente, vrbis ingressum præbente.

Qui Boëmundi virtutem admiratus, dediturum se illis vrbem spopondit, si reliqui Christiani eidem cum imperio præesse Boëmundum paterētur. Ingressi vrbem Christiani, omnibus ferè pepercere, in præsidia Sarracenorū tantummodo sæuitum est. Cassianus aūt rex ad loca montana cōfugiens, ab Armenijs trucidatur. Sola arx supererat: quam dū Boëmundus acerrimè oppugnat, femur sagitta

gitta traijcitur:& adeo grauiter, vt per aliquot dies ab oppugnatione destiterit.
Verùm superueniēte Corbane Persarū regis militiæ principe, cū Sensadolo Cas-
siani filio Antiochiam recuperaturis, Boëmūdus iam ex vulnere integer obuiā
cum exercitu factus, statim pugnandi copiam facit. In montibus se hostes conti-
nebant, nec elici ad certamen vllo modo poterāt. Quare Boëmundus penuria re-
rum omnium vrgēte, decertare omnino instituit etiā iniquo loco. Prælata itaq;
lancea illa tanquam vexillo optimo, qua Christi latus transfixū à Longino fuit,
nuper in basilica sancti Andreę Antiochiæ reperta, hostes primò acriter resisten-
tes superat & cædit, quorum de numero ad centum millia perijsse constat. Præte-
reà verò in eorū castris ad quindecim millia camelorum capta tradūtur: indeq;
tanta præda aucta, vt ab extrema inopia ad summam rerum omnium vberta-
tem ventum sit. Præfectus autem arcis, cognita suorum calamitate, & arcem Boë-
mundo tradidit, & Christi fidem suscepit: permissum & his, qui in præsidio erāt
vt si Christi fidem amplecterentur, abire cum rebus suis liceret quoquò vellent.
Magna deinde inter Boemundum & Raymundum cōcertatio orta est, cùm Boë-
mundus sibi Antiochiam deposceret, & Raymundus instaret, vt imperatori Cō-
stantinopolitano ex fœdere prius inito sine vlla controuersia traderetur. Sacer-
dotes autem, quibus eius rei arbitrium commissum est, Boëmundo Antiochiā
statim adiudicār. Intereà verò mortuo Hugone Magno, qui componendarum re-
rum causa Constantinopolim inerat, reliqui duces, Raymundo excepto, qui Cæ-
saream Cappadociæ obsidebat, proficisci Hierosolymā cum exercitu instituere,
in Lyciam simul conuenientes. In itinere autē Tortosam oppugnare adorti, tri-
bus mensibus frustra cōsumptis, soluta obsidione, Tripolim mouere: cuius regu-
lus pecunia, commeatu, armis benignè præbitis, pacem hac lege impetrauit, vt si
Hierosolymæ caperentur, Christianum nomen amplecteretur & fidē. Inde verò
mouentes, ac Cæsareā Palæstinæ prætereuntes, quinis castris Hierosolymā tandē
peruenere, in arduo monte sitam, ac pluribus conuallibus distinctā, adeo, vt non
nisi à maximis exercitibus obsideri vrbs posset. Adde quod aquis fontanis & fluuiali-
bus caret, quæ exercitibus maximè necessariæ sunt. Solus enim Syloë amnis, & is
quidem æstate pertenuis, ac interdum nullus, per montem Syon in conuallē Io-
saphat delabitur. Sunt tamen permultæ in vrbe & in agris cisternæ, quæ solis ciui-
bus aquam præstent, non etiam magnis exercitibus & iumētis militaribus. Chri-
stiani tamen cōparato omnifariam commeatu, quatuor locis oppugnare vrbem
magnis viribus adorti, eā Hierosolymitanis acriter defendētibus, idibus Iulij vi
cœpere, trigesimonono die posteaq̄ obsideri cœpta est, anno salutis millesimo
nonagesimonono: anno quadringentesimo nonagesimoq; posteaquā imperāte
Heraclio à Sarracenis occupata fuerat. Præcipua tamen in recuperāda tanta vrbe
laus Gotifredi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnādum assignatam
primus conscendit: Balduinoq; potestatem fecit, vt in vrbem descendēs Christia-
nis portas recluderet: quibus certè irrumpentibus, tanta cædes facta est, cū in vr-
be, tū vel maximè in templo, vt morientium cruor talos hominū supergredere-
tur. Cœpissent eadem quoq; die templum, nisi nox superuenisset. Verùm sequēti
die repetita oppugnatio est: & his venia cōcessa, qui positis armis suppliciter salu-
tem petiêre. Christiani autem tanta victoria potiti, vbi & diebus octo à bellicis re-
bus quieuissent, & sancta vrbis loca ac Domini sepulchrū de more visum iuissēt,
vno omnium consensu Gotifredum humeris etiam in regiā delatū, regem de-
cernūt. Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam verò aureā reiecit, in-
dignum arbitratus illic aureo diademate hominē vti, vbi rex regū Christus spi-
neam coronā pro redēptione humani generis tulisset. Prætereà verò Arnulphus
presbyter patriarcha creatus, ab episcopis, qui tum aderant, consecratur. Perterri-
ti autem hac victoria Neapolitanæ vrbis Assyriæ ciues, legatos ad Gotifredū mi-
sere, qui se ac sua omnia illi dederent. Verùm cùm non ita multò pòst, nūciatū fu-
isset, Solimanni Babylonis regis ingētem exercitū Ascalonē peruenisse, vrbem
viginti millibus passuū ab Hierosolymis distantē, Hierosolymitanoq; populo
semper infensam, occurrere hosti Gotifredus statuit, Petro eremita ad custodien-
dam vrbē relicto: reuocatoq; Eustachio & Tancredo, quos Neapolim cū duabus

legionibus miserat. In hostem itaq; profectus, cùm ex captinis cõperisset Clementem esse regis Babyloniorũ Sollmanni militiæ principem, quo cũ quinquaginta millia hominũ militarẽt, eundẽq; habere classem frumẽto & machinis onustã, decertare omnino instituit. Vnde pugna cõmissa, victoriæ cõpos, ad xxx. millia hominũ interfecisse traditur. Clemens aũt hostium dux, naui fugiens, salutẽ sibi quęsiuit. Ascalonitæ verò tanto accepto incommodo, vrbem statim Gotifredo tradidêre, in qua tantũ auri & argenti deprehensum est, quantũ alio vnquã in loco. Recuperatis itaq; Hierosolymis, multi principes voti cõpotes facti, redire in Europam ad suos instituêre. Inter quos sancti Egidij Trecensisq; comites sunt habiti. Gotifredus aũt cum fratribus mira felicitate victoriæ vsus, & Ioppem maritimam & Ramulã vrbem expugnauit, quæ impedimẽto Christianis erat, quò minus tutò ab Ascalone Hierosolymam proficiscerẽtur. Obsedit & Caipham, quæ alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices sitã, & quatuor millibus passuum ab Accon semotam. Verùm durante adhuc obsidione, Tiberias Galilęę vltro sese obtulit, Caipha nõ ita multò pòst ex fœdere recepta. Sed nihil in humanis rebus, quod ad felicitatem pertineat, diuturnũ est. Anno enim vno post captã tot laboribus Hierosolymã, Gotifredus febri correptus moritur, cui statim Christiani, ne ob interregnum aliquid detrimenti caperent, Balduinum fratrẽ in regnum sufficiunt, anno salutis nostræ centesimo primo ac millesimo.

Ad Paschalem, autem redeo, quem quidem Gregorius septimus ob virtutẽ & doctrinam, sancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidem loco clerus ipse post Vrbani mortem eundem Paschalem vita priuata contentum (quippe qui antea monachus fuerat) etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quòd diceret humeros suos nequaquam tanto oneri suffecturos, sed expetẽte populo, eligente clero, collaudante cardinalium senatu, pontificium munus suscepit: maximè verò cùm ter acclamatum esset, Sanctus Petrus Rainerium virum optimum pontificem elegit, cui postea primiscrinij & scribæ regionarij, Paschalis nomen indidêre. Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaraque capiti eius imposita, comitantem populo & clero, equo albo ad Laterannm perducitur maximè verò ad eam porticum, quæ ad austrum versa, in Basilica Saluatoris ducit, quam Constantinianam vocant: vbi cùm in sede ad eam rem de more parato aliquandiu quieuisset, atriũ Lateranense conscẽdens, balteo succingitur, vnde septem claues septemque sigilla pendebant, vt intelligeret se secundum septifariam sancti spiritus gratiam sanctarum ecclesiarum quibus Deo auctore præerat, claudendi, sigillandi, aperiendi, recludendique rationem habere. Inuisit sceptrum ponti ficium manibus gerens, ea quoque loca, quæ solis pontificibus sunt adiudicata. Sequentibus verò diebus consecrationem accepturus, ad basilicam beati Petri proficiscitur, in qua eũ chrismate inunxêre Oddo Ostiensis episcopus, Mauritius Portuensis, Gualterus Albanus, Bono Lauicanus, Milo Prænestinus, Offo Nepesinus. Oddoni Ostiensi primæ partes, quas adhuc retinet, obtigere. Post vnctionem verò in vrbem rediens, coronam de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus episcopus aliquando diuinauit. Nam cùm ab amico interrogaretur, quem Vrbano successurum putaret, Rainerium, inquit, propter fidẽ & constantiam Deus eligat. Ferunt & eundem Albertum tempus ipsum, quo in põtificatu victurus erat, prędixisse. At verò Paschalis ecclesię Dei propè labenti quorundam seditionibus consulturus, copias suas in Gibertũ antipapam mittit malorum omnium caput. Vt autem tanto bello sufficere pontifex posset, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri vncias auxilio misit. Albę Marsorum Gibertus homo perniciosus tum degebat. Qui vbi intellexit hostes aduẽtare, haud satis copijs suis fidens, à Richardo Capano comite acceptis, relicta Alba in Furconensium montana, quę nunc Aquilanorũ mutato nomine habẽtur, sese proripuit. Vbi non ita multò pòst subita morte correptus, sui sceleris pœnas luit. A malis tamen ecclesia Dei nõ statim, tam pernicioso homine sublato, quieuit. Richardus enim, quem diximus Giberto copijs & opibus fauisse, in locũ demortui Albertum quendam sufficit Atellanum ciuem, quæ vrbs Auersa nũc dicitur, inter Neapolim & Capuam posita, qui statim à bene sentientibus abdicare

sema,

ſe magiſtratu coactus, relegatur. Cauenſes autem agri Prænestini incolæ, Richardi ſtultitiam & arrogantiam imitati, Theodoricum quendam pontificem creauere. Verùm hi quoque pœnitentia ducti, quinto & centeſimo die è pontificatu deiectum, anachoritæ habitum induere cogunt, & vitam ducere priuatam. Tertius prætereà Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum vſurpare auſus eſt: quem quidem & Romani exilio mulctarunt, & Rauennates omni humana ope deſtitutum, ab vrbe ſua pepulere. Pacata autem hoc modo Romana eccleſia, Paſchalis vir magni ingenij atque animi, à religione ad arma conuerſus, adiuuante Rogerio, vrbem Caſtellanam & Beneuentum ab hoſtibus occupatum recipit. Interim verò Petrus Columna Romanus ciuis impellente Richardo Campano comite, cuius maximè intererat copias pontificis diſtrahere, Cauas occupat pontificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens, non ſolùm Cauas recepit, verùm etiam Zagarolum & Columnã paternæ hæreditatis caſtella ei abſtulit. Ex Columna hanc familiam cognomentum duxiſſe cetè putauerim. Erat & alia familia Romæ admodum potens, Corſi hi ſunt appellati, Gregorio ſeptimo adeo fideles, vt eorum domus ſub Capitolio poſitæ, ab Henrico tertio ſint exuſtæ & ſolo æquatæ. Verùm poſtea mutato conſilio Stephanus eiuſdem familiæ princeps, abſente Paſchali, ſancti Pauli baſilicam & caſtellum eo loci ædificatum furto occupat: vnde incurſionibus miru in modum vrbem Romam continuò vexabat. Hanc ob rem omiſſis rebus externis, põtifex ad vrbem properè rediens, Stephanum inde vi deijcit: quem ideo incolumem abijſſe credimus, quòd monachi habitum indutus, irrumpentes decepit. Apparuiſſe tum multa prodigia auctores plerique ſcribũt, quòd & mare quibuſdam in locis littus præter ſolitum viginti paſſibus occupauerit; in quibuſdã verò à littore in altum centum exceſſerit. Hoc ego quoque ſuperiore anno apud Puteolos vidi, exeſis quibuſdam columnis marmoreis vſq; ad tres cubitos, quas mare (vt incolæ dicebant) triennio ante abluere conſueuerat. Apparuiſſe, & cometem miræ magnitudinis tum affirmant, qui in occaſu cadente ſole ſtatim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paſchalis, quippe qui fieri hæc natura cernebat. Verùm cùm intellexiſſet Florentinum epiſcopum affirmare ſolitum Antichriſtum natum eſſe, eò ſtatim proficiſcitur, concilioq́; habito re ipſa admodũ diſcuſſa, cùm leuitate quadam, vt alicuius magnæ rei auctor videretur, Motum epiſcopum cerneret, hominem verbis caſtigatũ dimittit, atq; inde in Ciſalpinã proficiſcitur. Vbi ad Guardaſtallũ conuentu multorum principum & epiſcoporum habito, de homagijs, de feudis, de ſacramẽtis epiſcoporũ laicis antea exhibitis, exhibẽdiſue, magna eſt habita ratio. At verò cũ intelligeret Gallos ſacerdotes nõ ita integrè, vt decebat, vitam ducere, eò profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum eccleſijs, earumq́; præſidibus partim pulſis, partim caſtigatione emendatis, in Italiã propere redijt, quod intellexerat omnia ſeditioſorum quorundã factionibus perturbari. Stephanus enim Corſus montẽ altum & Ponticelum de ea parte Etruriæ, quam nunc principis apoſtolorum patrimoniũ vocãt, ceperat, præſidijsq́; muniuerat, vnde frequẽti incurſione omnia circunquaq; vexabat, quẽ pontifex inſecutus, ex altero caſtello deiecit: alterũ vi capere non potuit, natura loci obſtãte, & hyeme, quæ iam appetebat. Iturus itaq; in Apuliam componendarum rerum Italicarũ gratia, Lauicano epiſcopo eccleſiam, Petro Leonis, & Leoni Fregepani vrbem vrbanaq́; omnia, Ptolemęo Sublacenſi domino, quæ circa vrbem ſunt, quàm diligẽtiſſimè commendauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui vnà cum his ditionem eccleſiaſticã tueretur. Verùm abſente pontifice, quẽ ferunt Ptolemæum tanti mali auctorẽ dicere ſolitũ, nũquam amplius ad vrbem rediturum, ab eccleſia Dei hi omnes defecere: Petrus Columna, quem pontifex in gratiam receperat, Farfenſis abbas cum Anagninis, Prænestinis, Tiburtinis, Tuſculanis, Sabinis. Auſus & idem Ptolemęus comparato exercitu Albam Latinam oppugnare, ciuibus ipſis acriter vrbẽ defendẽtibus. Verùm superueniente pontifice cum principe Caietano, cumq́; Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulſis tyrannis eccleſiã Dei occupare conantibus, & Albam obſidione liberat, & reliqua oppida, quæ iam defecerant,

Familia cognomentũ ex columna.

Prodigia.

Conuentus ad Guardaſtallum.

rant, in deditionem recipit. Tibur obstinate resistens expugnat non sine magno vtriusq; patris incommodo. Montem altum, deiecto inde Stephano, recipiens, totum patrimonium breui pacatum reddidit. Pace deinde composita, ad bellū Asiaticum animum adijcit, principes Christianos literis & nuncijs ad eam rem quàm diligentissimè animat, quòd intellexerat Gotifredo Hierosolymis mortuo, Sarracenos recuperandę Hierosolymæ causa magnos exercitus eò duxisse: fu perarisque Christianis ingenti clade, & comitem Burgundiæ in ipso prælio cecidisse, ac Boemundum viuum in manus hostium deuenisse, ipsum verò Balduinum regem Gorifredi frarrem, ægrè ex tanta clade sese proripuisse, nec paulùm abesse, quin vrbs caperetur.

Veruntamen barbari tanta victoria potiti, obsidere Hierosolymas nequaquam sunt ausi. Tancredus aūt egregiè defensa Anriochia, Laodiceam vrbem imperio Constantinopolitano subiectam vi cœpit, quòd inrellexerat Alexiū imperatorē Christianorum clade delectatum, miliribus quoq; nostris impedimento fuisse, quò minus supplementi causa ex Europa in Asiam traijcerent. Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex percitus, comparato properè exercitu, in Accon ducere statuit, vocatis in auxilium Genuensibus & Venetis: qui eò properè cū octoginta rostraris nauibus ac triremibus plerisq; profecti sunt: quare & vrbs terra mariq; acriter oppugnatā, vigesima die tandem capitur, & Sarraceni, qui eò venerāt tuendæ vrbis causa, fusi fugariq; sunt. Tancredus autem tantæ fuir pietatis in patruum Boemundum ab hostibus triennio in vinculis detentū, vt ei magna vi auri redempto, Antiochiæ principatum restiruerit. Postcà verò idem Boemundus Antiochiam ipsam Tancredo committens, in Italiam primò, mox in Galliam profectus, Constantiam Philippi regis Francorum filiam in vxorem accepit. Cogniro deinde Alexij imperatoris Cōstantinopolitani conatu, qui maritimas Antiochiæ vrbes infestabat, in Italiam rediens, parata classe in Dalmatiam nauigat, Dyrrhachiumq; obsidet, vt ea ratione Alexiū à bello Asiatico reuocet, quod etiam breui factum est: pacem verò peteti Boëmundus hac lege edidit, vt bello Antiocheno omisso, militibus Francis nullo maleficio per sua loca transeunribus, iter in Asiam tutò facere liceret. Composita autem pace, cum ea classe, quam in Alexium parauerat, in Asiam Boëmundus contendens, adeo Christianorū animos recreauit, vt Baldninus rex Berytum vrbem maritimā Phœniciæ inter Sidonem & Byblium positā, ac Tyro metropoli obtemperantem, obsessam duobus mensibus vi tandem ceperit, non sine magno suorum incōmodo. Hanc ob rem & passim in omnes fæuitum est, & vrbs ipsa tanquam colonia Christianis omnibus concessa est. Eodem quoque tempore capta & Sidon est. In tanta verò Christianorum felicitate Boëmūdus clatissimus princeps morte sublatus, luctu omnia compleuit, qui Boëmundum filium paruulum admodum, ex Constantia vxore susceptum, principatus Antiocheni successorem relinquens, Tancredo nepoti donec adolesceret, commendauit.

Interea verò Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello superauerat, compositis in Germania rebus in Italiam veniens, apud Surrium substitit, ꝙ senserat eius aduentum Paschali parum admodum gratum esse: quippe qui & ecclesias multas in bellis euerterat, & episcopatus contra ius fasq; pro libidine animi, cui placuisset demandauerat. Verùm missis vltro cetroq; legatis, cū imperator inrciurādo interposito polliceretur se, & pacato agmine vrbem ingressurum, & coacturum suos episcopos, vt se à possessione episcopatuum abdicarēt, quos largitione acceperant & potentia, portæ repēre apertæ sunt. Nam Surrio mouens Henricus ad monrem Guadij, vel (vt alij volunt) ad mōtē Malum (sunt etiā qui montem Aureum hunc appellenr) castra posuerat, vnde postea annuēre populo prodeūteq; obuiam honorato quoq;, vrbem Leonianā primò ingreditur, præcedentibus sacerdotibus cum infulis & reliquijs sanctorum à mole Hadriani. Nam per eam portam vrbē Leonianam ingressus est vsq; ad basilicam sancti Petri, cuius in gradibus pedes pontificis eousq; cum cardinalibus prodeuntis, exosculatus est. Positis deinde militibus suis in stationibus, vnà cum ponrifice, ad dexteram tamen, templū ingreditur, in quo post orationē ad altare factam, à pōrifice petit,

ce petit, vt illos confirmet, quibus ipse episcopatus dederat, licet lusiurandū antea interposuisset, se nunquam id à pontifice petiturum. Paschalē verò id facere recusantem intromissis militibus, dato signo, vnà cū cardinalibus statim capit, cumq; cum magna parte cleri spoliati prius in castra perducit. Permotus tā insigni iniuria populus Romanus, sumptis armis, Teutonicos ex vrbe Leoniana pellit, portasq; omnes claudit. Tū verò imperator ad Soractis montē perueniēs, quē nunc sancti Siluestri vocant, in loco excelso & munitissimo pōtificem & Cardinales collocat, dispositis circūquaq; custodibus & præsidijs, ne inde aufugere vel retrahi ab aliquo possent, quo facto, statim reliquas copias vrbem oppugnaturus mouens, ad Anienem peruenit. Vnde occupato prius pōtæ Māmæo, à Mammæa matre Alexandri imperatoris nomē ducente, ac tanti operis auctore, incensis circunquaq; villis, incursiones continuò in Romanos faciebat. Quare pontifex incōmodis ciuiū & precibus motus, ad pontem Salarium perductus, accitis ex vrbe notarijs, qui pacta conscriberēt, eos omnes (licet inuitus) in episcopatu cōfirmauit, quos antè Henricus delegerat. Hoc itaq; modo cōpositis rebus, demissis captiuis omnibus, imperator à pōtifice coronatur in basilica sancti Petri, clausis prius vrbis portis, ne populus erūperet, firmataq; stationibus ipsa ab Henrico basilica. Vnde nō ita multò pòst voti cōpos factus, in Germaniam redijt. Pōtifex verò pacata aliquantulum Italia, Pisanos nauali gloria admodū potētes adhortatur, vt ex insulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Sarracenos moueāt, mare nostrum & littora Christianorum infestantes. Quare Pisani cupiditate glorię capti, comparata ingenti classe, impositaque maiore iuuentutis suæ parte, in hostem proficiscuntur. Verùm dum apud vada Volaterrana ventū expectāt, Lucenses eorum vrbem defensoribus vacuam inuadūt, quam quidē Florentini Pisanorum precibus moti, repulsis Lucēsibus, acerrimè tutati sunt. Ob quam rem Pisani de Sarracenis victores domū redeuntes, Florētinos duabus porphyreticis columnis donant: quę adhuc ad portam Sarelli beati Ioannis Baptistæ visuntur. Interim verò Paschalis concilio apud Lateranum habito, omnia, quæ Henrico promiserat, reuocat, quòd coactus, non libens in eius sentētiam armis, nō rationibus munitam descendisset, Instātibus cardinalibus, qui in vinculis erāt, populoq; Romano, qui ab Henrico bello vexabatur, vt quauis conditione pacem cōponeret. Satius itaq; visum est retractare malè acta, violenter pręsertim, quàm pati exemplo pernicioso, vt id quoque reliquis principibus licere videatur, quod Henricus ab inuito pontifice extorserat. Hoc autem tempore Mathildis comitissa admodum senio confecta moriens, Romanæ ecclesiæ ex testamento reliquit, quicquid à Pissia amne & sancto Quirico agri Senensis vsque ad Ceperanum inter Apenninū & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ecclesiæ vectigalis est. Sunt qui scribant, quorum de numero Vincentius est auctor egregius, hanc mulierem Florentiæ mortuam esse eo incendio, quo & magna pars vrbis consumpta est, & ad duo millia hominum combusta traduntur, eiusque corpus postea in Cisalpinam translatum esse, & in monasterio sancti Benedicti, quod ab vrbe Mantua xij. millibus passuum distat, sepultum. Crediderim ego mulierem ipsam Mantuæ diem extremum obijsse, suoq; iussu ad sanctū Benedictum sua impensa ædificatum, translatam & sepultam, procurante eam rem Anselmo viro sanctissimo ac tanti monasterij auctore: quippe qui operam dederat Mathildis impensa, vt cœnobium tam amplum, tamq; magnificū ædificaretur. Eodem quoq; in loco sepultum fuisse eundem Anselmum episcopum Lucensem comperi, ac Mantuam deinceps translatū in ecclesiam cathedralem, ob eam rē credo, ne à vicinis furto surriperetur: cùm miraculis continuò clarior fieret. Affirmant Lucenses corpus Mathildis apud se esse: quod ne credam, facit; Guidonis Gonzagæ auctoritas. Qui dum monasterium sancti Benedicti restitueret, inuentum corpus honestiore loco (vt par erat) collocauit. Alium quoq; Anselmum fuisse his temporibus quidam auctores scribunt, virum doctissimū & apud Anglos tāti pretij habitum, vt breui ex monacho abbas, deinde Cantuariensis archiepiscopus sit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur Deus homo, de libero arbitrio, de similitudinibus, de cruce, de beato Ioanne Baptista

con-

conscripsit. Felicia certè hæc tempora fuêre, quæ & Sigibertum monachum Gemblacensem virum spectatæ doctrinæ,& Bernardũ ex Castilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulêre. Is xxij. annum attingens, sub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Cisterciensi monasterio, vnà cum triginta socijs monachi habitum suscipiens, tanti pretij ob doctrinam & sanctitatem est habitus, vt breui abbas Clareuallensis monasterij, tum primùm Roberti viri illustris impensa ædificati creatus sit, cui certè loco cum maxima gloria ad annos sex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter sanctitatem, multo quoque scriptis ingenij sui monumenta reliquit: maximè verò commentarios in cantica canticorum considerationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, vnde pontificij muneris ratio duceretur: scripsit & varias epistolas: vnam potissimùm ad Romanos, qua eos vehementer carpit, scripsit & apologeticum, & sermones in solennibus habitos. Ad Paschalem redeo, qui in concilio apud Guardastallum habito decreuit, ne Vrbes Aemiliæ, Placentia, Parma, Regium, Mutina, Bononia, Rauennati ecclesię antea Metropoli subiectæ amplius essent, quòd sępius ob superbiam in Romanam sedem præsules Rauẽnates cornua crexerant. Pontificem verò ad vrbem redeuntem rogarunt ciues quidam, vt in locum Petri præfecti vrbis demortui filium subrogaret. Quod cùm facere pontifex negaret propter ætatem pueri, qui vix decimum attigerat annum tanta repẽtè seditio exorta est, vt ei abire ex ciuitate necesse fuerit, ne magna aliqua cædes inter ciues committeretur, cùm multi inessent, qui nequaquam tantum magistratum puero committendum dicerent. Neque ita quoque seditionis semina abstulit. Nam cum Albæ esset, intellexissetque Petrum Leonis ecclesiæ fautorẽ, in ædibus suis ab aduersa factione oppugnari, eò properè Ptolemæum mittit ab Aricia accitum cum satis valida manu, qui pulsos in Transtiberinam regionem aduersarios partim interfecit, partim capit, ac per municipia custodiendos diuidit. Sed magna repentè in Ptolemæo inconstantia apparuit. Nam quos ipse paulò antè ceperat, eosdem postea suo quoque nutu ad municipia proficiscentes, dũ iter per Algidum faciunt, ex insidijs adortus capit, & Ariciam secum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contentus autem tanto admisso facinore Ptolemæus, Sarminetum, Nymphæum, Tiberiam, oramque maritimam occupat. Interim verò Henricus è Germania in Italiam cum exercitu descendẽs, magno terrori omnibus fuit. Verùm cùm is Romam venisset, absente põtifice, qui tum in Apulia concilium habebat, cumque se priuatum dignitate imperij putaret, vna cum potestate dandorum episcopatuum, à Bracharensi archiepiscopo patria exule, iterum coronatus ante beati Gregorij corpus, in patriam abijt. Paschalis autem absoluto conuentu ex Apulia Romam cum copijs Normannorũ rediens, & multa oppida ab hostibus occupata recepit, & Præneste Caloioannis imperatoris Constantinopolitani, qui patri Alexio successerat, oratores libẽter audiuit, eisdemque in mandatis dedit, vt Caloioannẽ suo nomine contra Sarracenos animarent. At verò Farfensis abbas & Ptolemæus, qui nullum sibi veniæ locum apud pontificem ob sua maleficia reliquerant, latebris delitescentes, tandem per amicos in Paschalis viri mitissimi gratiam redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataque Præneste Agapeti basilica, Romam effusa obuiã vrbana multitudine honoris causa tãdem redijt: qua quidem ex frequentia in valetudinem incidens, se paulò post moriturum cognouit: quare acceptis ecclesiæ sacramentis, cohortatusque clerum ad pacem & concordiam, pontificatus sui anno decimooctauo, mense sexto, die septimo moritur decimoquinto calendas Februarij: sepeliturque honorificentissima pompa in basilica Constantiniana. Suo autem pontificatu facta potestate sacrorum ordinum presbyteros quinquaginta, diaconos triginta, episcopos centum creauit. Romæ præterea ecclesias quindecim cõsecrauit, maximè verò basilicam sancti Hadriani in tribus foris profanatam quorundam factiosorum scelere ecclesiam sanctæ Mariæ Monticelli in regione Ariolæ: postremò verò restituit & cõsecrauit basilicã sanctorũ coronatorũ, eo tẽpore dirutã, quo Robertus Guiscardus Salernitanus princeps eã partẽ vrbis incẽdit, quæ à Laterano ad Capitolium vergit, vt in vita Gregorij septimi diximus.

GELA.

GELASIVS II

Gelasius secundus, Ioannes antea vocatus, patria Caietanus, patre Crescētio, nobili genere natus, ingenuéq; à teneris annis educatus & doctus, In monte Cassino religionis fundamēta perdidicit sub Oderisio abbate viro sanctissimo. Hanc ob rem ab Vrbano secundo Romam accitus, cognita hominis virtute & fide, semper in precio est habitus. Verùm in primis eius fides perspecta eo tempore est, quo Vrbanus pontifex à Germanis, & Giberti antipapæ factionem sequentibus in insula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obsessus est. Solus enim vnà cū Petro Leone viro illustri, hominē sanctissimū nunquā deseruit. Hanc ob rē posteà cū Vrbanus meliore fortuna vteretur, tanti beneficij memor, Gelasium primò quidem secretis suis admouet ob fidem & doctrinam: eiq; negotium dedit ob elegantiam compositionis suæ, vt Romanę curię stylum negligentia & ignorantia maiorum labefactatum, in meliorem formam & ornatum redigeret. Postea verò cognita hominis amplitudine, eundem referre in cœtum cardinalium instituerat, eaque de re sæpius in senatu locutus fuerat, assentientibus omnibus. Verùm mortuo non ita multò pòst Vrbano, Paschalis meritorum tanti viri non immemor, statim eum diaconum cardinalem decernit. Mortuo deinde Paschali, cum de creando nouo pontifice ratio haberetur, ob eamque rem cardinales omnes in monasterio ad Palladium paululum infra ædes Leonis & Cincij Fregepanis congregari essent, vno omnium consensu Ioannes Caietanus Gelasius pontifex creatur. Verum Cincius Fregepanis ira ob hanc electionem percitus, quòd vnum ex suis cardinalibus collegio proposuerat, quem pontificem eligerent, in monasterium Palladij cum armatis satellitibus irrumpens, refractis foribus, obuium quenque percutit pontificem obtorto collo in terram deiectum calcibus conterit, in vincula que conijcit. Cardinales autem fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullumque genus contumeliæ prætermittit, quo affici tantus senatus posset. Non tulit autem tantam iniuriam populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus cōcutrit, eiq; ac familiæ interitū minatur, nisi properè Gelasium incolumen reddat. Faciunt mandata Fregepanes: maximè verò Leo, qui pontificis pedes videntibus omnibus sæpius exosculatus, veniam supplicitet petebat. Equum itaque album conscendens pontifex, via sacra in Lateranum ducitur, comitante clero populoq; Romano, ibique de more coronatur. Interea verò Balduinus, quem statim litteris & nūcijs pontifex adhortatus est, vt barbarorum impetum tandiu sustineret, quoad in Asiā noua supplementa mitterentur, castellum in Syria Sobal vocitatū occupat & munit, vt Christianis contra barbaros cōtinnè dimicantibus receptaculum esset. At verò Boëmundo adolescente mortuo, Tancredus tutor Antiochię princeps ab omnibus Christianis declaratur: quem quidem confirmato prius principatu, Balduinus Hierosolymitanus rex ad secum militibus suis vocat, dimicaturus cum hostibus Turcis, Sarracenis, Arabibus: qui cum magno exercitu prouinciam Hierosolymitanam ingressi erant. Eò itaq; veniens Tācredus, cognita Christianorū paucitate, frustra Balduino dissuasit, ne collatis signis cū hoste decerneret: néve rem Christianam in summum discrimen adduceret. Nam cùm hostibus ipsis pugnādi copiam fecisset, ingenti clade superatus ægrè cum paucis Herosolymam se recepit, diuersis præterea tramitibus Tancredus Antiochiā perueniens, fuga salutem sibi quæsiuit. Elati autē tanta victoria hostes, montem Tabor conscendētes, monasteriū eo loci positum diruunt, monachis ad vnum omnibus interfectis.

168. Pont.

Cincius Fregepanis homo factiosus.

Nec interim quietus ab externo hoste Gelasius fuit, qui Henrici imperatoris furorem Italiam vastantis, iamiāq; vrbem hostili animo ingressuri deuitans, ad ædes Bulgamini potentissimi ciuis primò confugit. Verùm cùm ibi quoq; nequaquam tutus videretur, vnà cum suis triremes conscendēs: duę enim iam ad id instructæ parataq; erāt, Ostiā Tiberi delabitur, insequentibus Germanis militibus, & pontificē telis ac sagittis petētibus. Cùm Ostiam verò peruenisset, neq; ingredi mare propter instantes procellas liceret, terrestri itinere Ardeā proficiscitur, Hugone xij. apostolorum cardinali viro amplissimo semper eum comitante. Cadētibus autem fluctibus Ostiam reuersus, Tarracinam primò, mox Caietam adnauigat,

nauigat, vbi perbenignè à ciuibus suis suscipitur. Conuenere eò statim & Guilielmus Apuliæ dux, & Robertus Campanus princeps ac Richardus Aquilanus, pollicētes se in eius potestate semper futuros, vt veros decet ecclesiæ Dei vectigales. Cùm igitur parari exercitū contra se Henricus intellexisset, Mauritiū Bracharensem archiepiscopum antipapam creat: quem potissimum Gelasio obijceret, eumq́; Fregepanum familiæ cōmendauit: Gregorius is appellatus est: Nō contentus autem tā pernicioso exemplo Henricus, in Anagninum agrum copias suas mouens, omnia hostilem in modum diripit & capit, Turriculū quoq; munitissimum locum iam oppugnabat, cum subito nūciatum est Gelasium cum proceribus Apuliæ, magnoq́; cum exercitu aduentare: quare motis castris Italia cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelasius autem remissis in Apuliā proceribus Romam venit, arbitratus ob discessum Hērici omnia deinceps pacata fore. Verùm longè secus, quàm putarat, accidit. Nam cum intellexisset, antipapā Fregepanum auxilio fretum Romę mansisse, potentiā istius familię veritus, apud amicos quosdam prius delituit. At verò cùm postea in ecclesia sanctę Praxedis mysteria celebraret, instantibus hostibus cum factione sua, vix sese ab eorū manibus fuga subtraxit, Corsis, Normannis, familijs egregijs ac Crescentio nepote acerrimè defendentibus. Sequēti verò die à suis armis & clientelis bene munitis, in vrbem vocatus (nam ad sanctum Paulum confugerat) habito cardinaliū conuētu discedere ab vrbe instituit, ne crescēte in dies magis magisq́; seditione magna aliqua clades oriretur. Relicto itaq; Petro Portuensi episcopo, qui vices eius quantū ad rem sacram pertinebat, Romæ gereret, commendataq; Beneuentanę ciuitatis cura Hugoni cardinali xij apostolorū, Pisas primò adnauigat, cùm terrestre iter nequaquam sibi ac cardinalibus, quos comites sociosq́; habebat, tutū videretur. Exceptus itaq; perbenignè à Pisanis, cùm rationem discessus sui ab vrbe audientibus omnibus reddidisset, inde soluens in Galliam, ad portam sancti Egidij peruenit: vbi cùm abbate Cluniacēsi viro optimo, tùm à monachis, & omnibus fidelibus, qui eò eius rei gratia vndiq; cōuenerant, magnificè ac splendidè suscipitur. Deinde verò per continentem honesto comitatu magis quam splendido, vt nūc fit, incedens, inter eundum basilicam sanctæ Cæciliæ in Stragello, ecclesiā sancti Siluestri in Tillano, ecclesiā sancti Stephani in Tornaco dedicat, lapidibusq́; ecclesiarum terminos notat. Tandem verò ad Cluniacense monasteriū perueniēs pleuresi correptus, pōtificatus sui anno primo, die quinto moritur, vir sanctissimus & omni laude dignus, si vitam continentissimam, si mores, si doctrinam inspicis: quibus ex rebus fit, vt facillimè credam eum, qui ita constanter & sanctè in tantis procellis humanarū perturbationum vixerit, nunc beatam & sempiternam vitam in cælo ducere. Sepelitur autem eius corpus intra limina Cluniacē-

Templarij milites. sis cœnobij. Sunt qui scribant huius pontificatu inchoatam esse templariorum militum originem, qui non longè à sepulchro Domini habitantes, peregrinos suscipiebant, eosq́; per loca sacra armati ducebant ac reducebant: quò eis sine vllo maleficio inuisere loca sancta liceret. Hos vita, fide, gratia mirum in modum Cusentinus commendat.

CALLISTVS II.

169. Pont. CAllistus secundus, Guidò antea vocatus, natione Burgundus, Viennēsis archiepiscopus, originem à regibus Franciæ ducens, ab his cardinalibus pontifex creatur, qui mortuo Gelasio Cluniaci tum aderant. Verùm is non prius pontificium habitum sibi desumpsit, quàm intellexit se ab his quoq; cardinalibus confirmari, qui Romæ & in Italia remāserāt. Re itaq; litteris & nūcijs cognita, Romam veniēs, populo obuiā prodeunte ac honorato quoq; vrbem ingreditur, cōgratulantibus omnibus tum pontifici, tū ciuitati Romanæ quòd hunc quietis & pacis auctorem futurum cernebant. Rebus autem ex sentētia Romæ compositis, Beneuentum proficiscitur, quò & principes omnes statim conuenere, salutandi (vt mos est) pontificis causa, maximè verò Guillelmus Apuliæ dux, Iordanus Cāpaniæ comes, Arnulphus Ariolæ, Robertus Lorotelli comes, viri insignes & sine cōtētione illius partis Italiæ facilè principes: qui etiā polliceri sunt adhibito iureiurādo, se in potestate pōtificis semper futuros. Callistus antè,

qui

qui nil aliud meditabatur,quam bellum Asiaticum,in quo de Christianis ægrè rot barbaras gentes sustinentibus addubitabatur, Romam rediens, Lambertum Ostiensem episcopũ, Saxonem S.Stephani in Cælio monte presbyterũ cardinalem, Gregoriũ S.Angeli diaconũ,legatos ad imperatorẽ mittit: qui pace sine vlla contentione cõposita, ad vrbem redeuntes, tabellam pacis ad Lateranensem basilicam suspendere. Qua quidẽ perlecta, tãta repentè lætitia publica exorta est, vt passim congratulantium cœtus audiretur. Verùm ne diuturnior hæc lætitia videretur, effecit Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriã & Apuliã absente Guillelmo comite occupat, Guillelmus enim Alexij imperatoris Cõstantinopolitani filiã in vxorẽ ducturus, abiens Calabriam & Apuliam pontifici cõmendauerat. Hanc ob rem Callistus ab vrbe discedẽs, Beneuentũ peruenit, indeq; Hugonem cardinalem ad eum misit, arcem Nicephoriũ tum in Calabria obsidentẽ. Monitus aũt Rogerius vt ab armis discederet, nequaquam pontificis edicto obtemperat, imò acrius instabat, ne Guillelmus consobrinus rediens, ei impedimẽto foret, quò minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iã arma põtifex, cùm subitò vnà cum magna parte senatus febri correptus redire ad vrbem re infecta compellitur. Hanc ob rem Rogerius nemine aduersante, Apulia & Calabria potitur.

Atq; hoc modo Guillelmus vxore frustratus ac principatu deiectus, apud Salernitanũ principem vitam degẽs, sine hæredibus breui moritur. Rogerius itaq; tanto aduersario sublato, regem Italiæ se nuncupat. Callistus autem recuperata valetudine, apud Lateranum noningentorum patrũ concilium habuit, in quo quidem deliberatum est, vt primo quoq; tempore supplementa militiæ iam deficientis Christianis in Asia bellum gerentibus subministrarentur. Qua spe erectus Balduinus Hierosolymitanus rex, Gazim regem Turcorũ minorum Asiam incolentium, cum magno exercitu in se mouentẽ superat, & captum in carcerẽ eonijcit. Eadem quoq; fortuna vsus, Damasci regem Hierosolymas cum exercitu hostili animo petentem fundit fugatq; duobus millibus hostiũ cæsis, milleq; captis. Verùm superueniente cum magnis copijs Balahac Parthorum rege, cui statim nullis expectatis auxilijs congredi ausus est, tanta clade superatur Balduinus, vt etiam ipse vnà cum proceribus multis captus & in vincula coniectus sit.

Quare Callistus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Christiani amisso rege opprimerentur, instante Veramũdo Hierosolymitano patriarcha viro optimo ac doctissimo, Venetos spe gloriæ & præmij cõcitos in hostem magna classe permouit, Dominico Michaele duce, millesimo centesimo ac vigesimo secũdo salutis nostræ anno: qui quidẽ ad Ioppem classe delati, quã Sarraceni Babylonis terra mariq; obsidebãt, superatis barbaris ingẽti clade, obsidionẽ soluunt. Itum est & in Tyrum, quam diu obsessam haud incruenta victoria cœpere, pacti tamẽ prius, vt Tyri & Ascalonis dimidium obtinerent, si eorum opera in Christianorum potestatem deuenirent. Verùm Emanuel Græcorũ imperator Caloioanni suffectus, tantam victoriam Latinis inuidens, vel Latina literatura vtentibus, Venetis mandat vt classis suæ præfectũ reuocent: qui certè eorũ dicto obtemperans, ira incensus Rhodũ, Chium, vnde corpus beati Theodori martyris Venetias translatum tum est, Samum, Mitylenen, Andron imperatoris insulas, diripuit: Motonium spoliatũ incolis muniuit. Tragurium ex Vngaris captũ ditioni Venetæ subiecit. Lapidem præterea secum in patria detulit, super quo apud Tyrum Christus sedisse fertur. At verò Balduinus, quem diximus ab hostibus captũ, precio redemptus, Hierosolymas rediens, Christianam remp. iam labentem aliquandiu sustinuit. Hanc ob rẽ Callistus aliquid quietis à rebus externis nactus, & cardinales xij. creat, & basilicas multas vetustate collapsas reficit. Mœnia vrbis instaurat, aquã in vrbem inducit, arces ecclesiæ munit, donaria plurima argenti auriq; basilicis diuidit. Fundos plerosq; coemptos beato Petro donat. Ecclesiam beati Nicolai in palatio ędificat. Verùm ne tanta felicitas sine aliquo incõmodo diutius in terris esset. Gregorius antipapa Burdinus antea vocatus, nomẽ pontificis vsurpare conatus, Sutrij se cõtinens, auxilio quorundã tyrannorũ fretus, & Romanos incursionibus vexabar, peregrinos negotij ac religionis causa ad vrbẽ accedentes spoliabat. Quare Callistus cõparatis repentè copijs præmissoq; cũ expeditissi-

 peditissi-

peditissimo quoq; Ioãne Cremẽsi sancti Chrysogoni presbytero cardinali, subsequens ipse hostem vincunt, Sutrium capiunt, Burdinum camelo impositum, in triumphi spem Romam ducunt: quem pontifex vita donatum Cauẽsi monasterio inclusit. Callistus autẽ de Deo deq; hominibus bene meritus, pontificatus sui anno quinto, mense x. die vj. in Domino moritur. Vacat tum sedes dies viij.

A N N O T A T.

Sub Callisto II. inter imperium, & sacerdotium, insignis illa pax & concordia facta est, anno plus minus quinquagesimo ex quo inter Gregorium VII. & Henricum IIII. discordia ingens ob sacerdotiorum collationem excitata fuerat. In qua episcoporum, & abbatum electiones, quæ ad imperatorem, & reges hactenus pertinuerant, clero & monachis restituta sunt. Cuius transigendæ causa papa Callisti legati omni memoria digni fuerunt Lambertus Bononiensis. Ostien episcopus. post Honorius II. Saxo de Comitibus Anagninus presbyter, & Gregorius de Paparescis Romanus, pòst Innocentius II. tunc diaconus cardinalis, cuius rei adhuc mentio cum pictura extat in antiqua vetusti palatij pontificum camera Lateranensi. vbi est hoc elogium:

ECCE CALLISTVS PATRIAE DECVS IMPERIALE
NEQVAM BVRDINVM DAMNAT PACEMQVE REFORMAT.

Huius rei mentionem fecerunt Chunradus de Listenaun abbas Vrspergensis in vita Henrici v. imper. Guillelmus Tyrius lib. de bello sacro 1. cap. 13. Otho Frisingensis lib. 7 cap 16. Pandulphus Pisanus in vita Callisti papæ II. & alij multi.

HONORIVS II.

170. Pont. HOnorius secundus, qui & Lambertus, ex agro Imolẽsi oriũdus, Ostiẽsis episcopus, eo tẽpore pontifex creatur, quo Balduinus ab hostibus precio redẽptus, Antiochiã Hierosolymitano regno adiunxit, mortuis his omnibus, ad quos principatus ille iure deueniebat. Verũ cùm tãtus principatus retineri sine præside nõ posset, eidẽ præfecit Raymũdũ Guilelmi ducis Austriæ filiũ, cui superioris Boẽmũdi filia nupserat. Hoc autẽ modo compositis rebus, regem Ascalonitarũ, Aegyptiorum copijs fretũ, & ob eam rem Hierosolymitanos infestantem, vnico prælio repulit. Balduinũ præterea Damasci regulum idem moliẽtem, sed maioribus copijs, tribus grauissimis prælijs fundit fugatq;, multis passim more pecorum cæsis. Ad Honorium redeo, qui etsi obscuro loco natus erat, tamẽ litteratura & moribus tãto magistratu dignus videbatur. Verùm non adeo eius ingressus laudatur, cũ ambitione quorundam potius, quàm omnium bonorũ consensu pontificatũ inierit. Mortuo enim Callisto, cùm de legẽdo nouo pontifice ratio haberetur, Leuo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne vsq; ad diem tertium pontificẽ crearẽt, quò & maturius deliberare, & canones inspicere liceret, quãuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendũ vafer, quam verbis præ se ferebat, sed ei tantisper disponere hominum suffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur. Nã populus ipse Saxonem sancti Stephani cardinalem pontificem percupidè nimiũ optabat. Id quoq; se cupere Leo Fregepanis ostendebat, quò & populum & patres negligentes & incautos in sententiam sui quauis arte pelliceret. At verò eũ id velle Leonem cardinales quidam cernerent, ne ex eius sententia pontificem legerẽt, omisso Saxone, Thebaldum sanctæ Anastasiæ presbyterum cardinalẽ, pontificẽ deligunt, quem Cælestinum appellarunt. Tunc autem Leo nõ amplius immorãdum ratus, quòd iam offensum hac electione populum cernebat, Lambertũ (de quo antè diximus) pontificem magna voce proponit acclamãte populo, clerõq; eam electionem manibus, & nutibus approbãte. Tum Leo maturandum ratus, ne sententię hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen est, non lõgè ab ecclesia sancti Siluestri, hominẽ pontificali habitu exornat. Qui etsi primò artibus quibusdam tantùm magistratum adeptus est, tamen postea omnium cõsensu põtifex maximus consalutatus. Pontificatum adeptus, cardinales quosdã viros insignes creauit, quorum opera postea magnis in rebus vsus est. Familiaritate enim præclarorum virorum mirificè delectatus est. Nam Põtium quendam abbatem Cluniacensem, virum industriũ Romæ retinuit, Ingenium quoq; Hildeberti Cenomanẽsis episcopi mirificè extulit, quem deinceps Turonensem archiepiscopũ creauit, quòd plurimùm heroico elegiacóue carmine valeret. Huius quoq; tẽpore clariora fecit Hugo de sancto Victore, si cognomentum inspicis: si patriam, Parisiensis

Parisiensis doctor insignis. Hic enim tum dicendo, tum scribendo ingenij sui præclara monimenta reliquit. Extat eius liber de sacramentis, liber sententiarum, liber in dialogo, qui Didascalus appellatur: liber de cura animæ, liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus est, vt nullum genus officij prætermiserit, quo eos ad honestiorem dignitatis gradum euehi posse existimaret. Vnum tamē suis temporibus accidit, quod nequaquam probandum est. Arnulphus enim Christianæ religionis prædicator egregius, clericorum insidijs Romæ necatur, quòd acerbè nimium in eorum lasciuiam & libidinem inueheretur: quodque eorum pompam, & in comparandis diuitijs nimium studinm improbaret, paupertatem Christi & integerrimam vitam ad imitationem omnibus proponens. Hunc multi ex nobilitate Romana tanquam verum Christi discipulum & prophetam sequebantur. Hunc laudibus ad cælum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem bene sentientis vsque ad necem excitatæ. Fuerit ne hic sanctissimus vir presbyter, an monachus, an eremita, haud satis constat. Snnt qui scribant Honorio ipsi id admodum displicuisse, non tamen tanti facinoris auctores vnquam inuentos. At verò cùm in pontificatu rectè gubernato quinquennio ac mensibus duobus vixisset, collachrymantibus omnibus moritur, & in basilica Lateranēsi nullo non genere honoris adhibito sepelitur. Vacat tum sedes diebus octo. Nescio ego quid sibi velit marmor illud suo nomine inscriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc extat.

INNOCENTIVS II.

Innocentius secundus, patria Romanus, ex Transtiberina regione, patre Ioanne, pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Siciliæ filium hæredem nuncupatum, quòd mortuo Guillelmo Apuliæ duce, omnique Roberti Guiscardi familia in eo deficiente, dominatum Apuliæ occupare nitebatur, statim bellū mouet. Nam is ad sanctū Germanū castra habebat, quem certè primo impetu repulit. tantum valuit Romani exercitus fortitudo & virtus: oppidoque ipso capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obsedit. At verò Guillelmus Calabriæ dux cum magnis copijs aduenìens, & patrem vnico prælio feliciter habito obsidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes non ita multò pòst Rogerius mira modestia vsus, vnà cum pontifice liberos facit. Quam ob rem deinceps quod voluit facilè à pontifice obtinuit, præter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. Interim verò Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potentissimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorundam facinorosorum seditionibus, Anacletusque appellatur: qui spoliatis Romanæ vrbis templis, spoliatis ecclesiarum thesauris, vi irrumpens, maximè verò in basilicam Petri, vnde crucifixum aureum & coronas pendentes sustulit; tantum pecuniarum conflauit, vt perfacilè largitionibus seditiosum quenque Romæ in sententiam suam alliceret. Innocentius autem ad vrbem rediens, vbi seditionibus plena omnia cerneret, spectareque rem ipsam ad cædem multorum videret, sponte cedens, primò quidem Pisas adnauigat, deinde Genuam, postremò in Franciam peruenit. Interim verò Anacletus antipapa, tanto aduersario submoto, & animos ciuium cum Innocentio sentientium quoad fieri potest, sibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes suas facilè descendentem, quò magis ei obnoxius esset, vtriusque Siciliæ regem creat. Innocentius autē celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum sectatoribus damnauit, Aurelianū se contulit, visoq; rege Philippo, à quo perbenignè est habitus, Carnotum in Belgis petijt: vbi Henricū Angliæ regē in itinere obuiam factū, multis rationibus ad expeditionē in Sarracenos adhortatus est. In Lotharingiam inde flectens, Lothariū Leodij repertum, à Germanis tum regem creatum, de se restituendo multa pollicentē, sacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiā ad vrbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera synodo habita, in Italiā redijt, celebratoq; concilio apud Placentiā, Pisas se contulit: quam ciuitatē iam pridem cum Genuēsi populo dissidentē, in

gratiam tandem redegit. Genuēſem quoq; epiſcopum, qui Mediolanēſi ſuberat, archiepiſcopum creat, tribus Corſicę epiſcopis illi cum Bobienſi parēre iuſſis. Piſanis quoq; archiepiſcopum dedit, tribus item alijs Corſicę epiſcopis cum Populonienſi eidem ſubiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam veniens, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad vrbem mouet. Nam dum ipſe occupato prius Ianiculo vrbem ingreditur, Innocentius Aniénem ponte Mammæo traijciens in Lateranum perducitur, nuſquam apparente antipapa, cuius factionem Lotharius mira felicitate ad ſanitatem redegit, cauitque quātum in eo fuit, ne deinceps vexari ab aduerſarijs Innocentius poſſet. Tāto itaque beneficio deuictus Innocentius, mortuo Henrico, Lotharium imperatorem Romanum creatum imperij corona exornat, quo ſtatim in Germaniam abeunte ad con peſcendos Leuticorum motus, dum pontifex cōcilium Piſis pro rep. Chriſtiana, proque tuēda fide de more habet, rurſum antipapa, quem in eodem concilio damnauit, factioſis quibuſdam & Rogerio adiuuantibus, in pontificem ſurgit. Quare & Lotharius imperator iterum cū exercitu ſuperatis Leuticis Italiam repetit, & Piſani claſſem potentiſſimam in auxilium pontificis educunt, quibus copijs & Romæ ſeditionem oppreſſere, & Rogerium terra marique oppugnatum, amiſſis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulere. Audita tanta victoria Ioannes Conſtantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduerſabatur, legatos ſtatim ad Lotharium mittit de ſuperato hoſte congratulatum, quorum de numero quidam Philoſophus erat, qui diſputationibus oſtendere nitebatur Latinam eccleſiam admodum errare, quòd contra ſententiam Nicæni concilij, vt ipſe dicebat, quo declaratum eſt ſpiritum ſanctū à patre procedere, Latini à filio quoq; id fieri addidiſſent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat diſputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi ſunt, quòd addiderint ſpiritum ſanctum à filio quoq; procedere, damnādi multò magis Græci videntur, qui id fieri à ſolo patre addiderint, cum ipſum concilium à patre dixerit. Deluſus homo audax tam acuto reſponſo, ſubſtitit amplius hac de re diſceptare. At verò pontifex, ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliam repeteret, Rainonem Lotharij imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulſandam iniuriam relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa, occulteq; à ſuis ſepulto, cùm etiā eius cardinales in fidē Romani pontificis deueniſſent, quietura iā reſp. Chriſtiana videbatur, cùm ſubitò Romani quidam ſeditionibus potentiā quętentes, ſenatores creauere, qui remp. Romanam ditionemq; ad ſe pertinentem gubernarent. His autē dum pontifex reſtitit, habito apud Lateranū concilio, quo inſtituit, ne quis laicus manū violētam clerico inijceret, pontificatus ſui anno xiiij. menſe vij. die xiij. moritur, MCXIIII. ſalutis noſtræ anno, quo tēpore magno in pretio ſunt habiti & Gilibertus è Britānia oriundus, vir tantæ doctrinæ, vt ob varietatem diſciplinarū vniuerſalis appellaretur, & Ambertus Remenſis archiepiſcopus, Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoque pontificis illud opus eſt, quod adhuc cernimus in fornice ſanctę Marię Tranſtiberinæ è muſiuo.

ANNOTAT.

Innocentium II natione Romanum, de regione Transtiberim, ex parte Ioanne fuiſſe conſtans fama eſt. Cæterum familiam eius de papa, ſiue de Papareſcis vocatam eſſe intelligitur ex antiquo pulpito marmoreo, quod Romæ in ædicula S. Iacobi trans Tiberim adhuc extat, ab eius nepote Cincio Cardinali S. Hadriani facto, vt elogiū marmorea tabula inſcriptum indicat. Hanc verò gentem eam eſſe, quæ nunc de Mattheis appellata, nobiliſsima in vrbe viget, ex eo mihi perſuadeo, quòd in vetuſtis tabularum eius familiæ inſtrumentis, qui nunc de Mattheis tunc de Papareſcis vocantur. Meam verò hanc opinionem maximè confirmat, quod Matthæorum familia ex Transtiberina regione oriunda eſt, & nunc hæc eius gentis inſignia, haud multum ab antiquis illius clypeis differunt. Hoc tempore populus Romanus multa cum finitimis Tiburtinis, Tuſculanis, Albanis, Praneſtinis, & reliquis Latij populis bella gerere cœpit. Quare Tuſculo tandem excidio quinquageſimo poſtquam ſuſcepta fuerant anno finita ſunt. Quorum occaſione Romano pontifice Innocentio II. qui pacem, quam bellum malebat, à ciuitatis adminiſtratione ſubmoto, nouum reipublica corpus, præter eius voluntatem, conſtitutum eſt. Senatoribus aliquot (non conſulibus, vt Platina & Volaterranus tradunt) equeſtri ordine, patricio qui omnibus præeſſet, iudicibusq;, quibuſdam, veterum Romanorum exemplo, inſtitutis. In quibus controuerſijs populus Romanus, quod pontifici rebellis eſſet, anathemate notatus, tunc per modum à pontificijs comitijs omnino excluſus eſt, & ad ſolos

cardina-

Cardinales, pontificis electio paulatim, cleri etiam primoribus omnino exclusis, vel in Cardinalium collegio cooptatu redacta. Primus porrò sine vllo populi interuentu papa creatus est mortuo Innocentio secundo, Calestinus secundus. Ex vetusto sine auctoris nomine libro bibliotheca Palatina, & Othone Frisingensi libro historiarũ septimo, cap. xxvij. xxxi. & xxxiiij. Item libro primo de gestis Friderici imperatoris cap. xxvij. xxix. qui hanc etiam de electione rem tantùm tetigit.

CAELESTINVS II.

CAElestinus secundus, Guido antea vocatus, sancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuscus, è castro Felicitatis, quod nonnulli ciuitatẽ Castelli esse affirmant, Tyfernum ab antiquis appellatum, pontifex in demortui Innocentij locum omnium consensu creatur, eo maximè tempore quo in Asia Balduino rege vita functo. Andegauensium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, si ordinem successionis inspicis, regnum Hierosolymitanũ accepit, quod duorũ etiam filiorũ virtute fretus aliquandiu acerrimè tutatus est. *172. Pont.*

Nam cùm Turci sinum Persicum incolentes in agrum Antiochenum incursiones fecissent, eos non solùm fudit rex Fulco, verùm etiam ex his tria millia interfecit, totidemq; cœpit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonum auxilijs fretus, Edessam Mesopotamiæ ciuitatem, Arach ab Hebræis vocatam, inuasit: quàm antea diximus Balduinum à fratre Gotifredo precibus obtinuisse. Capta est autem vrbs & à barbaris crudeliter direpta, occisis omnibus Christi fidem abnegare recusantibus, stupratis etiam nobilissimis matronis super altari sancti Ioãnis Baptistæ, quod sciebant à nostris piè ac sanctè cultum fuisse. Sed nescio quo fato dum parantur copiæ, Fulco in venatione leporem concitatè nimium & incautè insequẽs, casu equi moritur: cui filius Balduinus eiusdem nominis tertius in regno successit.

Cælestinus autem pontificatus sui mense v. moritur, sepeliturq; in Lateranensi basilica, vnà tantum re felix, ob breuitatem temporis, vt arbitror, quòd nullis seditionibus toto suo pontificatu vexatus fuit.

LVCIVS II.

LVcius secundus, patria Bononiensis, patre Alberto, eo tempore pontificatum inijt, quo Edessæ vrbis euersio nunciata est. Ea enim ciuitas Edessa est, ad quam Thobiam misisse filium Gabelo sacræ literæ testantur: quamq; Thadæus apostolus ad fidem Christi conuertit: & in qua beati Thomæ ossibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad Iesum literis, scripta manu Dei responsa accipere meruit. Hac verò clade audita, Bernardus Clarauallẽsis vir & sanctitate & doctrina, vt dixi, insignis, patrocinium religionis Christianæ assumens, principes oẽs Christianos tum literis, tum nuncijs adhortatus est, vt crucem in Sarracenos Christi vexillum sumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis successerat, in militiam nomẽ dedit. Dum hæc autẽ pro fide Christi in Gallia & Germania parantur, Rogerius pontificum negligẽtia in Italiam reuersus, quæ amiserat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, classe in Africam traijciens, adeo regem Tunetij vexauit, vt hominẽ, data pace persoluere tributũ quotannis coẽgerit, quod certè ad triginta annos continuò exegit. Conradus verò magno cruce signatorũ comparato exercitu, Constantinopolim perueniens, ab Emanuele secundo Græcorum Imperatore precibus compellitur, nullo cõparato commeatu, Iconium statim ducere: se enim præstaturum omnia, quæ exercitui necessaria erãt, Emanuel pollicebatur. Obsessa est vrbs natura & artificio munita aliquãdiu atq; acriter. Verùm cùm scelestus imperator, Græco vsus ingenio, gypsum farinæ miscuisset, ex eaq; re panis fieret, quo exercitus Christianorũ aleretur, tot statim milites periere, vt re infecta, relicta obsidione, in Thraciam secedere oportuerit. Hoc tamen emolumenti illa expeditio præstitit, quod Balduinus quartus Hierosolymitanus rex animo auctus, Ascalonam diu obsessam, tandem vi cæpit, cum paulò antè Gazã vrbem antiquissimã penitus ab hoste derelictã ędificasset, incolendãq; fratribus templarijs cõcessisset. Ausus quin etiam idem Balduinus Turcorũ satrapas Hierusalem continuos infestãtes propulsare, quorum de numero vnico prælio ad quinq; millia interfecta referũtur. Noradinũ quoq; *173. Pont. Edessam Thadæus ad fidem Christi cõuertit.*

 Damasce-

Damascenæ militiæ principem, Hierosolymitanum agrum vexantem, tanta clade superauit & persecutus est, vt ægrè Christiani retenti sint, quò minus vnà cum hoste Damasci mœnia ingrederentur.

Ad Lucium pontificem redeo, qui interim nil pretermittebat, quod ad tãtam expeditionem, tamq; necessariam pertineret. Credo ego hominem ipsum miro amore excitatũ retinendæ Hierusalem, quod tituli sanctæ crucis in Hierusalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidem basilicam totam ferme restituit. Eius præterea cõsensu in Gallia synodus episcoporum quorundam & abbatum facta est contra Petrum Abelardum philosophum Peripateticum, virum multæ doctrinæ, non benè in quibusdam cum fide nostra sentientẽ, qui præsente etiam Ludouico rege, rationibus victus, non modò sententiam mutauit, verùm etiam monasticam vitam & religionem induit, ac deinceps vnà cum quibusdam discipulis in loco deserto sanctissimè vixit. Lucius autem pontificatus sui mense xi. die iiij. moritur, ac in basilica Lateranensi sepelitur.

EVGENIVS III.

174. Pont. EVgenius tertius, Pisis oriundus, sancti Anastasij abbas, in monachũ antea à Bernardo viro sanctissimo electus, in ecclesia sancti Cæsarij põtifex creatur. Nam cùm haud satis inter cardinales constaret, quẽ potissimũ è numero suo deligerent, diuino nutu perciti, virum sanctissimũ Eugenium deligunt. Qui vbi Romanos instare minis etiam cognouit, quò sui cõfirmarentur senatores, ad Farfense monasteriũ noctu in Sabinos abijt, comitante cardinaliũ cœtu, ibiq; consecrationis munus suscepit. Verùm cùm postea Romanorũ non minas tantummodò, sed etiam facta contemneret, senatores ipsos eò perpulit, vt petita pace magistratu se abdicarẽt. Romã itaq; rediens, vbi intelligit Romanos nequaquam bono animo, sed fraudi ingratiam secũ redijsse, insidias veritus Tibur dilabitur, fugientem Romani telis & sagittis insequũtur. Postea verò Pisas profectus, nauigio in Franciam cõtendit, regemq; Ludouicum cruce signatum in Turcos & Sarracenos animat, quẽ Constãtinopolim cum exercitu profectum nõ secus Emanuel fraude circumuenit, quàm olim Conradũ Sueuum.

Persuasum enim iniquo tempore ducere copias per deserta Syriæ, eo necessitatis eum compulit, vt lacerum exercitum difficultate & inopia rerum Antiochiam re infecta ducere coactus sit. Hanc ob rem Rogerius Siciliæ rex Emanueli infensus classe in Græciam delatus, Corcyram insulam, Corinthum, Thebas & Euboeam de imperio Emanuelis occupat, duxissetq; eodem animo Constantinopolim, ni Veneti instructa in Hadriatico sexaginta triremium classe, quò minus id faceret, prohibuissent. Flexit itaque Rogerius ad littora Asiæ Deo volente. Nam tum forte Sarracena classis Ludouicum regem Franciæ circumuenerat, qui nõ longè à portu sancti Simeonis soluẽs, Palæsthinam petiturus erat. Rogerius itaque barbaros in angusto nactus oppugnat & vincit, Christianumq; regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim verò classis Veneta, quæ Emanueli admodum fauebat, ea loca recipit, quæ Rogerius occupauerat, immunitaq; ac sine vllo præsidio reliquerat. Rogerius autem dimisso apud Ioppen Ludouico Constantinopolim delatus, suburbia vidente Emanuele incendens, eousque victoria delatus est, vt & ædes imperatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiusdẽ manu legerit. Verùm cùm postea inde in Siciliã composita classe abiret, in Venetos incidẽs instructos, & ad dimicãdum paratos, ex suis triremibus xx. amisit, ægreq; fuga sibi salutẽ quæsiuit. Interim verò Cõradus, Ludouicus & Balduinus iunctis copijs animisq;, Damascum magnis conatibus obsident: quã vrbem seruos Abrahæ fundasse constat, loco cãpestri naturaq; arido, sed artificio huberc atque fœcundo. Ager enim effossis cuniculis ductisq; fistulis, vnde irrigari potest, mirã hubertatẽ præ se fert. Paruus amnis in regione vnicus non longe ab vrbis mœnibus præterlabens, lingulam quandam facit, in qua nostri castra posuerant, vnde facile cohibere ab aquatione oppidanos poterant: verùm Assyrio quodã persuadente, cui maxime Balduinus in rebus arduis credebat, castra ad alterã vrbis partem transferuntur: quòd diceret facilius irrumpi

hostium

hostium mœnia eo loci posse, vtpote minus munita. Motis itaq; castris Damasceni repentè statiua nostrorum occupant ac muniũt, nostrosq; ab aquatione & commeatu prohibent. Quare cum siti fameq; laboraretur, tandem non fine cõtumelia obsidionẽ soluunt. Hierosolymã Balduinus, in Europã Ludouicus & Cõradus cõminutis varijs casibus exercitibus reuertũtur, M C L I I. salutis anno.

Venerat tum Romam Eugenius, excitis ad expeditionẽ Christianis, qui egregio apparatu & magna ciuium charitate susceptus est. Tarracina autem, Setia, Norbano ac Fumonis arce receptis, quæ loca hostes ac tyranni circunquaq; positi occupauerunt, Tibur recreandi animi gratia concessit. Vbi nõ ita multò pòst pontificatus sui annõ viij. mense iiij. die vigesimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, vt decebat, pompa in basilica Petri sepelitur. Eius autem iussu & impensa extructa est porticus, vel restituta potius sanctæ Mariæ ad Præsepe, quemadmodum ex inscriptione apparet.

ANASTASIVS IIII.

Nastasius quartus, patria Romanus, patre Benedicto, abbas antea sancti Rufi Veliternæ diœcesis, ex cardinali pontifex creatur, eo potissimùm tempore, quo Alphonsus Hispaniæ rex ab expeditione Hierosolymitana rediens moritur: in eiusq; locum sufficitur Sanctius filius, cui paulò pòst mortuo pro Christi fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinãdus frater in regno succedit. Anastasius autem pontificatum adeptus, & calicem pulcherrimi operis magnæq; æstimationis Lateranensi basilicæ condonauit, & ædes egregias apud Pantheon, quod sanctam Mariam rotundam vocant, breui ædificauit. Plura quoq; mente destinauerat, tum ad dignitatẽ ecclesiæ, tum ad ornatũ vrbis Romæ pertinentia, si ei aliquandiu viuere licuisset. Fecit tamen cùm spes ex eo cõcepta, tum Richardi de sancto Victore doctrina, ne eius tẽpora ignobilia viderentur. Richardus enim doctor insignis multa & grauiter & copiosè tum scripsit, præcipuè verò librum de trinitate. Habuit & sermones ad populum nõ minus doctè quàm eleganter. Laboratum hoc etiam tẽpore in tota ferme Europa fame est, Anastasio pontifice & clam & aperte pauperibus ipsis eleemosynas præbente, qui pontificatus sui anno vno, mense quarto, die quarto & vigesimo moritur, sepeliturq; in Lateranensi basilica, concha porphyretica.

175. Pont.

Alphonsus rex ab expeditione Hierosolymitana reuertitur.

Richardus de sancto Victore.

HADRIANVS IIII.

Adrianus quartus, natione Anglicus, Albanus episcopus & cardinalis ab Eugenio creatur, quòd in Noruegiam missus, prædicando & benemonẽdo prouinciam illam ad Christi fidẽ redegerat. Mortuo deinde Anastasio pontifex creatus, tentatusq; à Romanis tum precibus, tum minis, vt *consulibus liberam vrbis administrationem relinqueret, id se facturum constantissimè renuit. Instabat Romanus clerus vt in Lateranum proficisceretur faciendę cõsecrationis causa, quod etiam facere recusauit, nisi prius Arnaldus Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea damnatus, ex vrbe pelleretur. Hoc aũt ægrè ferens populus, cardinalem sanctæ Pudentianæ ad pontificem via Sacra proficiscentẽ, vno atq; altero vulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiam execratione persecutus est, quoad mutata sententia, & Arnaldum ab vrbe pepulere, & consules abdicare se magistratu coëgere, relicta pontifici administrandæ vrbis libera facultate. Interim verò Guillelmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio successerat, Beneuentana suburbia, Ceperanum, Baucũq; in Hernicis de ecclesia occupat. Ob quam rem indignatus pontifex, regem graui anathemate notat, eiusq; ditioni, subiectos omni sacramento liberat, quo faciliùs à rege deficerent, nullo iureiurando astricti. Fredericus autem primus hoc tempore & gente Sueua imperator creatus, Cisalpinã Galliam cum exercitu ingressus, cùm Dertonam haud satis imperio obtemperantem aliquandiu obsessam, vt tandẽ cœpisset, magnaq; celeritate, Romam versus iter statim fecit. Pontifex aũt Viterbij tum agens cõfirmaturus in fide ecclesiasticas ciuitates circunquaq; positas, Oruietum, & ciuitatem Castellanam adijt. Verùm cùm postremò se imparẽ tanto

176. Pont.

alias senatoribus.

exercitui cerneret, pace per internuncios composita, in agro Sutrino imperatori fit obuiam: qui ex equo descendens, eum vt verum Christi vicarium salutat. Cùm verò ad vrbem venissent, & pontifex in basilica Petri Fredericum imperij corona donaret, populus Romanus clausis tum portis ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontem vi erumpens, Teutonicos cum pontifice præter eorum voluntatem sentientes, passim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromisso exercitu, qui in pratis Neronianis cōsederat, Romanos ex Vaticano in vrbem retrudit, multis cæsis, captisq́;, pontificis tamen precibus imperator lenitus, captiuos incolumes dimittit. Verùm cùm postea, vt mos est, ituri simul ad Lateranum pontifex & imperator essent, fieriq́; id nequaquam tutò viderent, Romanis ad arma spectantibus, Mallianam simul proficiscuntur: vbi transmisso flumine, per Sabinos & pontem Lucanum ad Lateranum peruenientes solennia persoluere. Dum hæc autem Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorem venientes, se, ac omnia ei spontè dedunt. Verùm cùm imperator intellexisset vrbem illam ad pōtificatum pertinere, eandē Hadriano statim restituit, neq; ita diu immoratus, in Germaniam redijt. At pontifex à proceribus Apuliæ rogatus, Beneuentum se contulit, maioreq́; regni partem sua tantum præsentia Guillelmo abstulit. Interea verò Palæologus, vir quidem nobilitate insignis, Emanuelis secūdi imperatoris Cōstantinopolitani nuncius & orator, Anconā primo nauigio delatus, terra deinde Beneuentum petijt, pōtificiq́; imperatoris nomine spōtè obtulit auri libras quinq; millia, fugaturúq́; se ex Italia Guillelmum, si tres maritimæ in Apulia vrbes, ei ex fœdere rebus bene gestis darentur. Quod vbi Guillelmus resciuisset, pōtificem ad misericordiam cohortatus, pollicetur nō modò se restiturum quæ de ecclesia abstulerat, verùm vltro quædam alia condonaturum, Romanosq́; ecclesię rebelles in officio retenturum, si vtriusq; regni titulis tam citra, quàm vltra Pharum positi, insignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduersantibus quibusdam cardinalibus. Hanc ob rem Guillelmus instructo exercitu Apuliam hostili animo ingressus, cùm omnia ferro ac flamma consumpsisset, in Græcos & Apulos mouens, qui apud Brundusium castra posuerant, eos facilè superat: vnde Salentini, Apuliq́; oēs deditionem statim fecere. Pontifex aūt cardinalibus infensus, qui obstiterāt quò minus pax cōponeretur, Guillelmum in gratiam recipit, eideq́; vtriusq; regni titulos asscripsit, adhibito prius sacramento, se nil deinceps moliturū, quòd ecclesiam Romanā offenderet. Rebus aūt ex sententia compositis, pontifex per Cassinates, Marsos, Reatinos, Narnienses, Tudertinos iter faciens, ad Oruietum tandem peruenit, primus pōtificum Romanorum, à quo ea vrbs & inhabitata, & cultior reddita est. Cum verò instantibus Romanis ad vrbem redijsset, vexareturq́; à consulibus libertatem Romanā restituere conantibus, Anagniam petijt: vbi non ita multò pòst moritur, pontificatus sui anno quarto, mense x. relicta magno in precio ecclesiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacū sanctæ Christinæ multa castella muniuit, & Radicofanum, quod nunc Senenses obtinent, muro & arce propè inexpugnabile reddidit. Horum aūt temporum historiam scripsit satis eleganti stylo & oratione Richardus Cluniacēsis monachus, quem alij scriptores non parum laudāt. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in basilica Petri sepelitur non longè à sepulchro Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

177. Pont. Lexāder tertius, patria Senēsis, patre Ranucio, mortuo Hadriano, duorum & viginti cardinalium suffragijs pontifex creatur, licet Octauianū Romanum ciuem tituli sancti Clemētis presbyterum cardinalem, Victorem appellatum, tres tantum subrogauerint, vnde schisma ortum est. Tum verò Alexander, ne diutius seditio illa cum pernicie ecclesiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorem Cremonam tum obsidentem, per legatos rogat, vt interposita auctoritate imperatoria seditionem rollat. Respondit ille, vtrumq; pontificē Papiam ire oportere, quò & ipse proficisceretur cognoscendę disceptationis causa. At verò cùm Alexander accepto tali responso Anagniam se con-

se contulisset, Octauianus Siginam occupat. Tum imperator indignatus quòd dicto suo pontifex non obtemperasset, episcopos ij. ad Alexandrum mittit, qui eum non pontificem, sed cardinalem appellatum, ad concilium citarent. Hi autem ab Alexandro confutati & reiecti, ad Octauianum statim se conferunt: eũq; Papiam perducunt, vt haberent quem Alexãdro obijcerent. Habito deinde cõcilio, Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumq; equo albo insidentem per vrbem Ticinensem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexãder permotus, præmissa admonitione Octauianum & Fredericum anathematis vinculo colligat, literasq; mittit ad Christianæ reip. principes & populos, quibus intelligant id à se iure ac meritò fieri. Rediens deinde Romam Alexander pontificatus sui anno secundo, multos aduersarios in vrbe inuenit, in se cornua palàm erigentes, quòd Frederici exercitus, præter vrbem veterem & Anagniam, omnem ecclesiæ ditionem iam occupauerat. Quare Alexander, adhortante etiam Philippo Francorum rege, Tarracinam profectus, cõscenso nauigio ad eam rem mandato Guillelmi Siciliæ regis parato, in Frãciam contendit: cõuentuq; in Claro monte habito, anathema in imperatorem & Octauianum factum statim enunciat. Dum hæc autem in Europa agerentur, mortuo apud Hierosolymam Balduino iij. Almericus frater statim regnum accepit: ne ob interregnũ in tanta barbarie & perfidia aliquid noui exoriretur. Verum cõpositis pro tẽpore rebus in Aegyptios ducens, Drogonem copiarum præfectũ edita ingẽti cæde, statim superat: Alexandriamq; obsidet, quam Tiracinus Soldani Sarracenorũ regis præfectus, in suam potestatem fraude redegerat: Alexandrini autẽ cùm nec diutius pati obsidionem possent, nec subijci Christianorum imperio vellent, Almerico se hac cõditione commisere, vt in Soldani potestatem pulso Tiracino tyranno redigerentur. Almericus itaq; ingenti pecunia recepta, Soldano vrbem restituit. Verùm cùm secum fraude homo ingratus ageret, nec pactã pecuniam præstaret, in eum ducens, Cares vrbẽ, nunc Cairum appellatã, obsidet. Fredericus aũt tyrannica potestate vsus, direpta Dertona, & Mediolanũ solo æquauit (vnde translata magorũ corpora Coloniã tum crediderim à Rodolpho Coloniensium archiepiscopo) & Cremonenses magnis incommodis affecit. Quare Veronenses, Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuere, ne amplius vlla auxilia Frederico Cisalpinam vastanti præstarentur.

Fredericus itaq; ira incensus, Veronam ducens oppugnandæ vrbis causa, cùm eò peruenisset aliarum vrbiũ auxilia intellexisset, retrocedens, ac Papiam sese recipiens, literis & nũcijs Franciæ regem adhortatur, vt tollendi schismatis causa Alexandrũ secum ad concilium ducat, quò & se vnà cum Victore profecturum pollicetur. Apud Diuonẽ locus est, vbi Sauo fluuius Gallos à Germanis diuidit. Is locus concilij est habitus, quò Fredericus, rebus Italiæ pro tempore cõpositis, profectus cum Octauiano est, Scotiæ ac Boẽmiæ regibus, magnisq; armatorũ copijs stipatus. Verùm cùm Alexander ad id se profecturũ conciliũ recusaret, quod ipse non indixisset, Turoniq; id inchoasset, Fredericus ira ac minarũ plenus in Germaniam rediens, Octauianum quẽ paulò pòst secuturus erat, in Italiam misit: quo quidem Lucæ mortuo, Guido Gremensis in antipapam Octauiano subrogatur. At verò Romani creatis * consulibus, Alexãdro pontifici amicis, eum statim ex Francia reuocant, qui primò in Siciliam, mox Romam nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenigne suscipitur. Aduentu autem Alexãdri Cisalpinæ Galliæ populi in spem libertatis erecti, anno salutis, MCLXV. in Fredericum sæue nimium imperantem arma sumunt, præsidiaq; eius ex arcibus quibusdã deijciunt. Verùm Fredericus comparato magno exercitu in Italiam veniens, præter spem nulli noxius, traiecto ratibus Pado, in agrum Bononiensem descendens, copias partitur. Cohortes enim quasdam Lucam misit, quarum præsidio tutus antipapa esset, qui tum Lucæ erat. Ipse verò cum reliquo exercitu Anconam profectus, vrbem aliquandiu obsidens, in suam tandem redegit potestatem. Interim verò sociæ Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum restituunt ac muniunt: Laudenses Mediolanensium hostes in societatem recipiunt, quò facilius Frederico resistere possent, si in eos moueret. Verum Fredericũ maior

Magorum corpora Coloniam transferũtur.

Concilium apud Diuonem.

Aliàs senatoribus.

maior cura incefsit. Mortuo enim Guillelmo Normãno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad pontificem misit, qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & vnicam mentem omnium Græcorum cum ecclesia Romana conuenientem, vt orientalis cum occidentali eadem fieret, si pateretur imperium Romanum antea diuisum, in vnum corpus redigi. Legatis autem quid sit responsum, haud satis constat, cum bellum inter Romanos, Tusculanos, atque Albanos ortum, pontificem impediuerit, quò minus certum, respõsum legatis daret. Nam cum Tusculani Albaniq; pendere Romanis tributa immoderatius imperata recusarẽt, incẽsus ira populus Romanus, reclamante põtifice, populariter in Tusculanos mouent. Tusculanorum rempub. tum maximè gubernabat Raino comes, quam Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat. Is itaq; in re militari peritus, accersitis Germanis, qui apud Nepete, Sutriumq; consederant, tanta Romanos clade affecit, vt deinceps vix se tueri mœnibus, nedum hostem foris lacessere potuerint. Tum verò Fredericus vlciscẽdi iniurias (vt ipse dicebat) ab Alexandro acceptas occasionem nactus, Ancona discedens, Romã mouet. Positis autem in pratis Neronianis castris, irrumpere suburbium Vaticani conatus, à familiaribus Alexandri constantissimè repellitur. Sequenti verò die basilicam Petri incendisset, si æditui furẽtem ac iam facem intentantem admisissent. Pontifex autem haud satis tutò in Laterano consistens, quod iamiam irrupturos Germanos videbat, in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentẽ confugit. Tum verò Guillelmus Siciliæ rex magni Guillelmi filius, audito pontificis discrimine, magnam vim pecuniæ & triremes duas paratissimas ei misit. Instabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, vt de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certè cum tota ad Frederici nutum spectaret, pontifex noctu abiens nauigatione, salutem sibi fuga quæsiuit: Caietam primo, mox Beneuentum delatus. Expulit & Fredericum ab vrbe Roma pestis, qua passim veluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Cisalpinam Galliam Friderico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiam fiunt: quos acriter nimium instantes detrectato certamine studiosè vitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaque Frederico, sociæ ciuitates Alexandriam de nomine Alexandri pontificis nuncupatam, apud Roboretum Taro amni adiacentem, paribus animis impensaq; condunt: in eamq; ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolendũ mittunt, diuisis agris viritim, partitisq; in vrbe locis ad ædificandum. Romani aũt acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam vi capiunt ac diruunt. Idem etiam in Tusculanos fecissent, ni pontifex eos nunc minis, nunc execrationibus à tanto facinore deterruisset. Misit tum etiam Emanuel imperator Constinopolitanus alios oratores, qui maiora pollicebantur, si põtifex in sententiam suam descendisset: quibus Alexander ita respondit, se nolle id in vnum coniungere, quod olim de industria maiores sui disiunxissent. Moritur interim Guido Cremensis antipapa in basilica sancti Petri: quam magno Frederici præsidio adhuc obtinebat, cuius in locum à seditiosis quibusdam sufficitur Ioannes Strumiensis abbas ex Pannonia, vir pridem furto infamis, cuiq; Raino comes sibi timens ob cladem antea Romanis illatam, Tusculum tradidit, montem Flasconem ex pacto recepturus. Verùm cum Raino à Flasconensibus non reciperetur, recusarentq; Tusculani antipapã recipere, Tusculum rediens omninò excluditur. Inde verò ad Alexandrum, qui tum Verulis erat abiens, ius omne suum, quod in Tusculo habebat, ei condonauit. Vnde Tusculani, publico etiam decreto ac cõsilio adhibito, pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi sunt, regem suum purgãtes, quòd falso diceretur in necem beati Thomæ archiepiscopi Cantuarensis coniurasse. Hanc ob rem pontifex cum non facilè oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna potestate mittit, qui rem ipsam diligenter inspicerent, quibus certe rex omisso Hybernico bello, quo erat implicitus, honoris causa apud Normanniam occurrit: reque discussa ad hoc ventum est, vt Henricus iuramento adhibito, cum non satis de facto constaret, sese purgauerit, promiseritq; se pœnitentiam pro nece sanctissimi

ſimi viri acturum: cuius etſi fuiſſet inſons atque inſcius, occaſionem tamen præſtitiſſe ſit viſus, quod viuentem ſimultate & odio perſecutus ſit. Additum præterea, vt cc. milites Hieroſolymam mitteret, qui ſuis auſpicijs, ſuaq; impēſa per annum contra Sarracenos dimicarent: vtq; ipſe triennio cum quanto poſſet exercitu contra barbaros bellum gereret, libertatem eccleſiaſticam in ſuo regno tueretur, appellationibus ad curiam Romanam factis nō aduerſaretur. His autem rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulum in ſe, atq; in hæredes ſuos transferri meruit, pontifice annuente. Hinc autem obſeruatum eſt, vt omnes Anglici reges à Romano pontifice regni iura recognoſcant. Alexander autem diu cum Romanis colluctatus, cum diceret ſe vrbem eorum pace ingreſſurum, nil amplius quàm rem diuinam curaturum, omiſſa eis cura rerum ſæcularium, cum id etiam non impetraret, Signiam proficiſcitur ibi auditis legatis, qui ex Anglia venerant, cognitisq; beati Thomæ miraculis, eum in numerum ſanctorum refert. Fredericus autem in Italiam per montem Ciniſium rediens, Secuſam dolo captam diruit: Aſtienſes timore perculſos in deditionem accipit: Alexandriam menſes quatuor graui obſidione premens, magnum incommodum ab erumpentibus accipit. Poſteà verò pertæſus longitudine laborum, in die Paſchatis obſidionem ſoluens, Papiam venit: vbi de pace Italiæ eſt actum, interpoſita pontificis auctoritate, quam Veneti cum imperatore Conſtantinopolitano antea ſentientes, libenter amplexi ſunt, ob violatum à Græcis ius gentium. Henricum enim Dandalum ciuem ſuum, legatum ad Emanuelem miſſum, tamdiu cadentia ænea inſpicere coëgere, quoad oculorum aciem amitteret. Intereà verò Almericus Hieroſolymitanus rex Cairum obſidens, quamuis ſpe potiundæ vrbis non careret, tamē ingenti pecunia accepta, obſidionem ſoluit in Aſcalonam mouens, quam paulò pòſt re item infecta reliquit, quod commeatibus indigeret: quodq; etiam milites feſſos diutino & graui labore cerneret, domum autem rediens, cum non diu ſuperuixiſſet, moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui etſi lepra ac quidem vehementi laborauit, regnū tamen conſtantiſsimè ac prudentiſsimè gubernauit. Alexander autem pontifex cum iam pacata eſſe omnia exiſtimaret, Alexandriæ nouæ vrbi epiſcopum dedit, anno ſalutis noſtræ MCLXXV. Verùm non ita diu pòſt Fredericus in Italiam cum magnis exercitibus deſcendens, omnia ſtatim infeſta reddidit. Mediolanēſes tamen adiuuantibus ſocijs omnibus, eius copias ita attriuere frequentibus prælijs, vt paulum abfuerit, quin ipſe quoq; imperator ſubfoſſo eius equo interficeretur. Ex Papienſibus autem, & Comēſibus, qui imperatori fauebant, multi deſiderati ſunt. Ipſum verò Papienſem epiſcopum pallij, & ferēdæ crucis dignitate priuauit pontifex, quia in partes imperatoris declinauerat. Tum verò Frederici proceres arbitrati id ei accidiſſe, quod eccleſiam Dei perſequeretur, palam minari ſe in patriam redituros, omiſſa tam iniqua militia, ni properè cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaq; pax in Italia tractaretur, in locum Noradini Sarracenorū regis demórtui, Saladinus vir fortiſsimus ſufficitur: qui rege Aegyptiarmis capto atque occiſo, Aegyptum ſtatim ac Syriam ſuo adiecit imperio. In Chriſtianos deinde mouens, nequaquam certè tali fortuna vſus eſt. Nam primo prælio apud Aſcalonam, ſecūdo ad Tiberiadem duce Balduino, ſuperatur. Comparatis deinde copijs contra Emanuelem in Siciliam profectum, exercitum mouet, quem ſimulata fuga in anguſtas cōualles protractum ſuperat & capit: eaq; conditione mittit, vt quæ in Aſia cœperat, ſtatim dimitteret. Conuenerat iam Venetias Alexander componendæ pacis Italiæ cauſa, eò & Fredericus accedens, in veſtibulo S. Marci pontificis pedes exoſculatur. ſimul deinde ad altare maius, profecti, accepta dataq; ſalute, de fœderibus pacis inter ſe multum diuq; collocuti ſunt, quæ poſtea ſequenti die ex ſententia confecta eſt. Abiens deinde imperator cum bona pontificis venia, Rauennam primò, mox Bertonorum ſe contulit: quod oppidum cum retineret ob opportunitatem loci inſtituiſſet, rogatu Alexandri eccleſiæ tādem reſtituit. Abiens quoque Venetijs Alexander cum triremibus xiij. Guilielmi Siculi, & iiij. Venetorum, ornato ob beneficium acceptum eorum ſummo magiſtratu inſignibus quibuſdam & mu-

Q neribus

neribus, Sypontum primò ventis delatus, atq; inde Troiam & Beneuentum, per Casinensem saltum Anagniam se cōtulit: vbi non diu immoratus, Tusculum petens, de abrogandis COSS. agere cum Romanis cœpit, antequàm pax componeretur. Verùm quia res in L. annum protracta, tolli difficillimè videretur, pacti sunt, vt non prius electi à populo COSS. magistratum inirent, quàm in verba pontificis iurarent, se ecclesiç Romanæ fidelissimos fore: nihilq; vnquam molituros, quod dignitati pontificiæ obesset. Hoc itaque modo rebus compositis, pontifex tertium Romam profectus, prodeunte obuiam gratulationis & honoris causa honoratissimo quoque, concilium statim in Laterano cōcelebrat: tum vt mores curiæ iam nimia licentia labefactatos componeret, tum vel maximè, vt decerneretur sub anathematis pœna, ne quis ferrum, ligna, armáue infidelibus, & à religione nostra alienis importaret. Moriens hoc fere tempore Emanuel Constantinopolitanus imperator, Alexium filium hæredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore dato: qui aliquot annis imperium sapienter & summa cum fide administrauit. Eius quoque consensu Philippus Franciæ rex, Hagnetem filiam adolescenti in matrimonium locat. Balduinus item quartus huius nominis Hierosolymitanus, quò rem suam stabiliorem redderet, sororem Sibyllam Guillelmo Montisferrati Matchioni cognomento Longaspata, viro in re militari præstantissimo, in vxorem collocat: arbitratus, si opus esset, Guillelmum ipsum cum alijs Christianis principibus rei suæ laboranti opem statim allaturum. Interim verò Alexander post longos & assiduos labores, cum iam quieturus à tyrannicis perturbationibus videretur, pontificatus sui anno xxi. die xix. Romæ moritur, sublatis prius è medio iij. schismaticis pontificibus, quorum seditionibus ecclesia Romana fere subuersa est.

ANNOTAT.

Alexandri III. & Victoris IIII. suorumq; successorum schisma, & eius causas accuratè, diffuseq; Radenicus canonicus Frisingensis in libri secundi, alias quarti historiarum, quas Othoni Frisingēsi episcopo adiunxit, à cap. 54. vsq; ad caput 70. item Ioannes Cremonensis presbyter, abbas Vrspergensis, ac innominatus Alexandri papa III. capellanus, qui hoc tempore vixerunt, exponunt. Ex cuius rei occasione, clero omninò, & populo à pontificis electione exclusis, ea ad cardinales solos, tunc primum redacta est, lexq; salutaris de duobus tertijs suffragiorum cardinalium, ad euitanda in posterum schismata, ab Alexandro isto tertio in concilio generali Lateranensi facta est anno Domini ∞ CLXXIX. Iuxta cuius constitutionis formam, scrutinij ratione Lucius papa III. primus creatus est, vt ex eiusdem pontificis diplomate, quod apud me est, liquet. Caeterùm non alienum à meo instituto esse mihi visum est, hic subijcere breue Romanorum pontificum Catalogum, versibus à Nicolao quodam Maniacutio canonico regulari Lateranensi, qui hoc tempore vixit exaratum ad incorrupta nomina pontificum, rectamq; seriem conseruandam maximè facientem, & ad plura, de quibus suprà verba feci, confirmanda aptissimum, quem ex antiquo Lateranensis basilica archiuio accepi. Est verò huiusmodi.

NICOLAI MANIACVTII CANONICI REGVLARIS LATERANENSIS ORDINIS S. AVGVSTINI VERSVS DE ROMANIS PONTIFICIBVS AD ALEXANDRVM PAPAM III.

Si vis pontifices Romanæ noscere sedis,
Carminibus nostris perlectis scire valebis.
Primo papatus Petrus est in sede locatus,
Qui consederunt Linus, Cletusq; fuerunt.
His Clemens iunctus: simili fuit ordine functus,
Hinc nutat mundus sit quartus, sit ne secundus.
Hinc Anacletus præsedit, hinc Euaristus,
Hinc Alexandro succedit in ordine Xystus,
Hos iuxta positus Telephorus est, & Hyginus
Additur Anicetus, seu præsul nomine Pius
Soter, & Eleuther, quibus est Victor quoque mixtus
Quos Zephyrinus habet comites, martyrq; Callistus

Vrba-

Vrbanus turbæ CHRISTI prælatus in vrbe.
Post hos papatus succedis Marce locatus,
Hinc Pontianus, hinc Anterus, hinc Fabianus,
Cornelius, Lucinus, Stephanus, Xystusq; secundus.
Hos rutilans iuxta Dionysi sede venusta
Felix Romanus, cui iungitur Eutichianus.
His comites Caius, seu Marcellinus habentur
Marcellus, nec non Eusebius enumerentur.
Miltiades etiam, post quem Siluester haberi
Te Dominus papam decreui in ordine cleri.
Marcus cui Iulius succedit, Liberiusq;
Felix, & Damasus, cleri speculumq;, decusq;.
Exuli Liberio Felix in sede locatur,
Martyriumq; subijt, cum Liberius reuocatur.
Quare Liberij Damasus successor habetur,
Sicut Hieronymi chronica narrante docetur.
Postea Siricium numeramus Anastasiumq;.
Hinc Innocenti te, qui comitaris vtrunque.
Post Sosimum verò Bonifacius enumeretur,
Hinc Cælestinus cum Xysto consocietur.
Hos autem iuxta Leo vir doctissimus extat,
Eloquium cuius quantus fuerit manifestat.
Hilarius hanc, & Simplicius, Felixq; sequuntur,
Post quos Pelagius, Anastasiusq; leguntur.
Symmachus, Hormisda rutilant, præsulq; Ioannes
Agapitum cum Siluerio, tecumq; Vigili
Pelagium legimus, papali sede potiri.
Hos meriti magni papæ præmitto Ioanni,
Papam post istum tunc numero Benedictum.
Pelagium Romæ prælatum postea prome,
Hinc tu Gregori confortans cuncta decori,
Ecclesiæ CHRISTI sal, atque lucerna fuisti.
Post te Bleranum ciuem lego Sabinianum,
Hinc Bonifacius, & Bonifacius annumerentur.
Deusdedit, & quintus Bonifacius his socientur.
Honorium cum Seuerino, teq; Ioannes
Inter prædictos cælestes scribimus amnes.
Post hos Theodorum, Romæ, Martinum consociemus,
De quo quod fuerit per Græcos passus habemus.
Additur Eugenius, præsul quoque Vitalianus,
Adeodatum cum Domno suscipiamus.
Describitur hinc Agatho Siculæ regionis alumnus,
Et copulatus ei prudens Leo papa secundus.
His adiungantur Benedictus, atque Ioannes,
Et Conon tecum Sergi, sextusq; Ioannes.
Hinc alio papa gauisa est Roma Ioanne,
Et te Sisinni genite genitore Ioanne.
Post Constantinum Gregorius alter habetur,
Tertius his etiam Gregorius associetur,
Cui Zacharias, Stephanus, Paulusq; decenter,
Hic Constantinus, Stephanus quoq; connumerentur
Post Hadrianum Leo tertius esse videtur.
Post Stephanum quartum, Paschalis præsul habetur.
Eugenius verò Papa subscribitur istis,
Cui successor tu Valentine fuisti.
Gregorius quartus, & Sergius, & Leo quartus

Pontificem dictum, post quos legimus Benedictum,
Hinc Nicolae tuo, tua gaudet Roma decore,
Cuius Hadrianus post mortem fulsit honore.
Octaui viguit post hos doctrina Ioannis,
A quo Marinus perpaucis præfuit annis.
Præstantibus præsul subnectitur his Hadrianus
Et Stephanus quintus, genuit patet hunc Hadrianus.
Postea Formosum cathedram legimus tenuisse,
Inde Bonifacium Papatum promeruisse.
Post Stephanum sextum, Romanum perlege tandem,
Et post Theodorum, nonum subnecte Ioannem.
Cui Benedicte pater, Leo tecum connumeretur.
De titulo Damasi Christophorus associetur,
Sergius hinc rutilans Anastasio copulatur,
Et Lando viuens modicè sub astra leuatur.
Omnibus his tandem decimum coniunge Ioannem.
Te Leo cum Stephano præcedit papa Ioannes
Cui Leo, post Stephanus succedunt dogmate grandes,
Necnon Marinus, & Agapitus, atque Ioannes
Præsulibus quintus coniungitur his Benedictus,
Cui Leo iungatur, Ioannes, & Benedictus,
Et Domnus, necnon Bonifacius, & Benedictus,
Et decimum quartum post istos scribe Ioannem,
Et quintum decimum post istos scribe Ioannem,
Et decimum sextum post istos scribe Ioannem,
Gregorium quintum prius, & post scribe Ioannem,
Post quem Siluestrum prius, & post scribe Ioannem,
Huic etiam nonum decimum subscribe Ioannem,
Sergius hinc quartus subnectitur & Benedictus.
Restat vicesimus Ioannes & Benedictus.
Hunc nonum decimum depromunt scripta Ioannem,
Quod cur euenerit, dabit hoc agnoscere carmen:
Quendam Ioannem si Mercurium vocitamus
Iustum vicesimum, nonum decimum numeramus.
Siluester cum Gregorio, Clemensq; secundus,
Cum Damaso rutilat Leo, Victorq; secundus,
Stephanus huic nonus, nec non decimus Benedictus
Et succedit eis Nicolaus in ordine mixtus
Alter Alexander, & Gregorius copulatur.
Victor, & Vrbanus cum Paschali comitatur
Gelasium mundo concessit postea CHRISTVS,
Cui decedenti successit papa Callistus.
Honorius cathedram post omnes hos decorauit,
Hinc Innocenti papam Roma vocauit.
Post Cælestinus cælesti dogmate functus,
Chrismate lætitiæ fit præ consortibus vnctus.
Lucius hinc mundi cupiens resistere morbis,
Ast raptus statim, quia dignus non erat orbis
Tertius Eugenius, qui nunc præclarus habetur.
Donec vult viuat demum super astra tenetur
Sunt centum quinque, nec non, & septuaginta.
Quartus Anastasius post ecclesiam viduauit,
Quam sibi mox copulans Hadrianus clarificauit.
Hinc licet inuictum papali sede potitum
Scimus Alexandrum, per secula commemorandum
Sunt omne centum, sunt octo, & septuaginta.

LVCI.

LVCIVS III.

LVcius tertius, natione Tuſcus, Luca vrbe, gente nobili oriundus, omniũ 178. Pont. conſenſu eo tempore pōtificatum inijt, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo tutorem datum, pulſis Latinis, qui puero fauebant, Conſtātinopolitanum imperium vſurpauit, necato in vndis puero, dum laxandi animi cauſa paruo nauigio huc illuc temere dilabitur. Pręterea verò ne facinore partam tyrannidem amitteret, facinus haud parunm addidit. Nam proceres omnes quorum virtutum ſuſpectam habebat, breui interfecit. At verò Guillelmo Longaſpata Hieroſolymis mortuo, Balduinus rex nepoti conſulturus, Sibyllam nouo marito collocat Guidoni Luſigniano è Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, vt ſe mortuo Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam ſupergrederetur, regnnm gubernaret: illudq́; deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis auctoritate, qui ad Chriſtianam remp. pertinere arbitrabatur, principes Aſiæ quàm maximè inter ſe beneuolentia & affinitate connexos eſſe, quò facilius Sarracenis & Turcis in bello reſiſterent. Is tamen ex vrbe eijcitur, dum fauentibus quibuſdam ciuibus Romanis, abolere conſulum nomen annititur. Fautoribus eius in vrbe deprehenſis, effoſsi oculi ſunt. Accepta autem tam inſigni contumelia pontifex Veronam profectus, cōcilio habito, & Romanorum licentiam ac ſuperbiam improbauit, & principes omnes Chriſtianos adhortatus eſt, vt noſtris in Aſia pro fide Chriſti laborantibus ſuccurreretur: maximè verò cum ſeditione principum noſtrorum hoſtes freti, duce Saladino Hieroſolymitanum agrum popularentur. Nam pulſo Guidone Luſignano ab adminiſtratione regni ob ſuperbiam, Bertrādo comite Tripolitano tutore deſignato, ad arma ciuilia res ipſa ſpectare videbatur. Non deſtitit tamen pontifex & literis & nuncijs eos adhortari, vt poſitis ſimultatibus, vna mente, eodemq́; animo tam diu hoſtibus reſiſterent, quoad nouæ copiæ in ſupplementum militiæ ſubmitterentur. Iam enim inſtante Heraclio patriarcha Hieroſolymitano, qui primo Veronam eius rei cauſa ad Lucium venerat, deinde ad Philippum Franciæ regem acceſſerat, milites cruce ſignati ad tantam expeditionem mittebantur. Verùm Guillelmus Sicilię rex, in iquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Conſtantinopolitano imperatore illatas vlturus, cum armato exercitu in Græciam traijciens, omnia perturbauit. Nā & Theſſalonicam Macedoniæ vrbem vi cæpit, & multas Græciæ Thraciæq́; ciuitates varijs calamitatibus affectas partim cæpit, partim diripuit: nuſquam occnrrente Andronico, & dijs & ciuibus ſuis infeſto, propterea quòd multos occiderat, pleroſq; exilio damnauerat. Hac verò neceſsitate impulſi & coacti Conſtantinopolitani ciues Iſaacium quendam regia progenie ortum, è Peloponneſo ad imperium vocant: qui Andronicum prælio ſuperatum & captum, varijs cruciatibus interfecit. Quo ſublato, Lucio pontifici haud difficile fuiſſet. Guillelmum regem pace cum Iſaacio compoſita, impellere pollicitationibus, & præmijs, vt in Aſiam traijceret. Verùm dum ob hanc rem nuncij vltro citroq́; mitterētur, Lucius vir optimus pontificatus ſui anno quarto, menſe ſecundo, die xviij. Veronæ moritur: ſepeliturq́; magna adhibita pompa ante altare cathedralis baſilicę. Hic autem pontifex non immemor patriæ ſuæ, eam multis muneribus, tum diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore enim Frederico, quo cum in pace vixit, obtinuit, ne Etruſci alia quam moneta Lucenſi vterentur, quemadmodum Longobardi ſolam Papienſem admitterent ſignatam imperatoria nota. Nam Ciſalpinos iam antea pontifex imperatori cōciliauerat. Scribit Ptolemæus Lucenſis & Petrum Comeſtorem, qui hiſtoriam vtriuſq; teſtamenti conſcripſit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monaſterium Floris ab eo conditum, in ptetio tum fuiſſe, doctrina & diuinandi arte, quam ſub ambagibus quibuſdam præ ſe ferebat.

ANNOTAT.

Lucius iſte Luca ortus, ex nobili gente, qua Allucingula dicebatur, tertio pontificatus ſui anno Veronam patriam meam florentiſsimam tunc Italia vrbem ciuili ſeditione vrbe à ſenatoribus (non vt Platina ſcribit, conſu-

 libus)

Christianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus vrbem Hierosolymitanã,& quidem acriter:quam tandem ij,qui in præsidio erant,desperatis suppetijs,hac cõditione dedidere octauo & octogesimo anno, posteaquam à Gotifredo capta fuerat,vt tantum abeunti cuiq; ferre liceret, quantũ suis tantũmodo humeris sustinere posset. Migrantium Christianorum pars Tyrũ,pars Antiochiam, pars Alexandriam delata est. Inde verò multi deinceps Sicula classe in Italiam delati sunt. Saladinus autem Hierosolymam ingressus,campanas primò è turribus deiecit,mox basilicas omnes,præter Salomonis templum,prophanauit: quod priusquam ingrederetur,aqua rosacea lauisse ferunt. Mansere Hierosolymis Christiani Asiatici,Syriani,Armenij,Iacobitæ,Georgiani,Græci permittente Saladino:qui relicto eo loci firmissimo præsidio,Tyrum propere ducit: quam Guillelmus publico consilio,auxilioq; defendendam acceperat. Hic itaque Siculæ classis auxilio fretus,Saladinum ab vrbe repulit. Verùm cùm postea constaret hominem ferocem Antiochiam oppugnandæ vrbis causa, profectum, Vrbanus pontifex,qui omnibus viribus annixus fuerat,ne Hierosolymæ caperentur, Venetias,comparandæ classis gratia,proficiscens,dolore animi, quem ex calamitate Christianorum acceperat,Ferrariç in itinere moritur,pontificatus sui anno primo,mense decimo,die vigesimoquinto.

GREGORIVS VIII.

Gregorius octauus,patria Beneuentanus,summo omninm consensu põtifex creatus, statim nuncios, & litteras ad principes Christianos mittit, eos cohortatus, vt viribus omnibus vnà secum cõparato exercitu,terra mariq; Hierosolymam ab hostibus captam recuperarent. Quo verò id liberius fieri liceret,ipse Pisas statim proficiscitur,vt composita inter Pisanos & Genuenses pace,vtrunq; populum bello maritima præpotentem, in sanctam expeditionem concitaret. Verùm dum hæc intentiore cura vir sanctissimus agit,Pisis moritur,pontificatus sui die lvij. 180. Pont.

CLEMENS III.

Clemens tertius,patria Romanus,patre Ioanne,cognomẽto Scholaris,pontificatũ iniens,statim de bello in Sarracenos gerendo edictũ proponit. Nã Saladinus secundã victoriç fortunã secutus,iam ciuitates quinq; & viginti de principatu Antiocheno cęperat:ipsamq; Antiochiam,corrupto largitionibus patriarcha,deniq; occupauerat. 181. Pont.

Hanc ob rẽ moti Christiani principes,bene admonente pontifice arma sumũt: quorum de numero præcipui fuere Fredericus imperator,Philippus Franciæ,Richardus Angliæ reges,& Otho Burgundiæ dux,subsequentibus multis episcopis archiepiscopisq;. Veneti quoq; & Pisani paratissimas eduxere classes. Venetę pręfuit archiepiscopus Rauennas,Pisanæ Pisanus præsul. Guillelmus autem Siciliæ rex,pacato à pitatis mari Annonam omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiscẽtibus subministrabat,Frisones præterea,Dani,& Flãdrenses cũ quinquaginta triremium classe inter nauigandũad Africę littora flectentes,Sarracenos magis incommodis afflixere,capta ac direpta Siluma eorum vrbe. Bela autẽ Polonię rex, saluti Christianorum consulens, Vngaris pacẽ dedit,quò omnibus proficisci facilius ad tantam expeditionẽ liceret. Tyrum iam peruenerant, omnes indeq; pa ribus animis è Ptolemaida mouerant,vrbemq; oppugnabant. tum superueniẽte cum magno exercitu Saladino,& à tergo,& à fronte eodem tẽpore contra hostẽ dimicare necesse fuit. Pugnatũ est diu,atq; acriter & iam ad Christianos victoria inclinabat,cum equus è manibus gregarij cuiusdam elapsus, Christianis fugiẽdi initium fecit,arbitrãtibus suos in fugã versos. Verùm Gaifredus Lusignanus ad custodiam castrorum relictus,eruptione facta & hostes repressit,& suis animum ad resistendũ dedit. Constat tamen ex Christianis ad duo millia eo die cæsos fuisse. Periêre item ex acceptis vulneribus Templariorum magister,& Andreas Bremensis comes. Durante autem diutius obsidione,tanta fame obsidentes oppressi sunt,vt etiã ab hoste annonam peterẽt. Quare Saladinus bene gerẽdæ rei oppor-

 tunitatem

tunitatem nactus, castra rerum omniũ copia referta sine vllo custode dimisit: ad quæ diripiẽda cum passim nullo seruato ordine Christiani accurrissent, Saladinus rediens, multo incautos & nil tale opinantes opprimit. Non deseruere tamẽ tam grauem & diutinam obsidionẽ Christiani, licet ad cætera mala, dysenteria quoq; in castris laboratum sit: quo quidem morbo & Sibylla Guidonis vxor, & quatuor filij, quos ex ea susceperat, in castris periere. Interim verò dũ hæc in Asia agerentur, Guillelmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad ecclesiã recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet insulæ proceres Tancredũ statim suffecere, ex Rogerio Normanno, & pellice quadam genitum, hominem certè tantæ socordiæ, vt eum Guillelmus negaret ex Rogerio genitum.

Repetiturus itaq; sua iura Clemens pontifex, copias eò celeriter misit: quibus dum Tancredus resistit, rapinis, & cædibus omnia repleta sunt. Mouerat iam copias suas in hostes Christiani nominis Fredericus, & per Vngariã iter faciẽs, Thraciamq; iam Constãtinopolim peruenerat: quem certè Isaacio imperator eius potentiam veritus, traijcere Bosphorum statim adhortatus est. Transmissis itaq; copijs, Fredericus, instante etiam litteris & nuncijs Clemente, & Philomeliũ vrbẽ de Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur, & Armeniam minorẽ in potestatem suã redigit. Verùm dum lauãdi causa rapidum amnem inexploratо ingreditur, in vndis perijt. Tũ verò eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga consumptus est. Philippus autẽ, Richardusque reges, Gallico, Tyrrhenoq; pelago Messanã simul delati, varia fortuna deinceps vsi sunt. Nam Philippus prospera nauigatione vsus, Ptolemaidis portũ attingẽs, Christianorum exercitum, & animos auxit. Richardus verò tẽpestate in Cyprũ delatus, cum a Græcis portu prohiberetur, insulã vi ingressus, expugnatam, spoliatamq; firmo suorum communiens præsidio, Ptolemaidẽ tãdem in castra peruenit. Oppugnabatur tũ acriter vrbs: sed inerat validum Saladini præsidiũ: quo quidem persæpe erumpẽte, Christiani magna incommoda recipiebant. At verò Clemẽs omisso tantisper Tancredo, donec Christiani contra Sarracenos dimicãtes, meliorem fortunam nãciscerentur, ad componẽdas res ecclesiasticas animũ adiecit. Nam & mores clericorum quorundam non satis probatos seueritate sua emendauit, & claustrũ sancti Laurentij extra muros ædificauit, & Laterani ædes non mediocri impensa restituit: tẽplumq; vermiculato opere, ac musiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multò pòst pontificatus sui anno tertio, mẽse quinto, in basilica Lateranensi sepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

ANNOTAT.

Perpetua per annos plus minus quinquaginta inter populum pontificesq; Romanos, ab Innocentio II. vsque ad Clementem III. discordia ciuilis fuit, regiminis Vrbani occasione excitata: cum populus Romanus pontifici suo vrbis administratione submoto senatores, qui reipublica praeessent, cum patricio quodam, summa cum auctoritate creassent, vt Otho Frisingensis episcopus libro historiarum 7. & libr. primo de gestis Frederici imperatoris, capitibus suprà citatis, & abbas Vrspergensis, item vitarum pontificum incerti nominis scriptor bibliotheca Platina auctores sunt. Ex cuius rei occasione Innocentius II & Celestinus II animi dolore defecerunt, Lucius II. penè est interfectus. Eugenius III. Alexander III. & Lucius III. vrbe pulsi, Vrbanus III. & Gregorius VIII exules fuere: donec nouissimè tanti dissidij vtraque parte pertæsa, populus Romanus cum pontifice populari suo Clemente iij pacem æquis conditionibus facit, senatoribus confirmatis, patricij vero loco præfecto, quem magistratũ aboleuerant, refecto. Huius pacis fœdera, & conditiones cũ omniũ subscriptionibus ex libris censuum camera Apostolica excerptas adhuc apud me sunt. Diuturna deinde quies, & tranquilla ecclesia tẽpora fuerũt.

CAELESTINVS III.

182. Pont. Aelestinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomento Bubonis, pontificatum adeptus, ægrè ferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Constantiam rege Rogerio natam, occultè è monasterio Panhormitano eduxit: eamq; licet Deo dicatam, Henrico sexto Frederici Barbarossæ filio dispensatione apostolica in matrimonium collocauit: hac conditione, vt regnum Siciliæ cis, & vltra Pharum dotis nomine repeteret, reseruato cẽsu, qui pontifici feudatario iure quotannis solueretur. Hac autem beneficentia motus Henricus, Tusculum (quod ipse firmo præsidio munierat) Cælestino reddidit, quod statim Romani à pontifice acceptum, adeo diripuere euertereq;, vt saxa demolitę vrbis in Capitolio vsque ad multam ætatem in memoriam tantę cladis seruata sint.

At

At verò Henricus, & Constantia Neapolim oppugnantes, soluere obsidionem coacti sunt, peste exercitum populante. Christiani autem, qui biennio Ptolemaidem obsederant, tandem eam dedente præsidio receperunt, his conditionibus, vt & pars dominicæ crucis, quã superius amissam diximus, à barbaris redderetur: & eisdem cum singulis vestimentis abire liceret. At verò cum dominica crux non reperiretur, multos è barbaris Richardus trucidauit. His itaque malis perterritus Saladinus, desperansque posse reliqua tueri, quarundam vrbium mœnia demolitus, de reddenda Christianis Hierosolyma cogitauit: quod certè ne faceret, discordia inter Philippum Richardumque orta de principatu inter se contendentes, effecit. Verùm abeunte ex Asia Philippo, simulato interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potissimum tempore, quo Conradum Monteferratum Tyri in foro agentem, sicarij duo (arsaculas Sarraceni vocant) gladijs confodere, deuoti prius ac iurati se hostes omnes suæ superstitionis ea ratione interfecturos. Hi autem postea de fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus sunt interẽpti. Henricus verò Campaniæ comes, Isabella regina in vxorem ducta, Tyri dominatu potitus est. At Richardus Guidonem Lusignanum blandè eum appellando, in eam sententiam tandem adduxit, vt sibi regni Hierosolymitani iura permitteret, quem titulum Anglici reges adhuc vsurpãt. Auctus itaque animo Richardus, obsidere Hierosolymam instituerat. Verùm in itinere à Saladino extremum agmen carpẽte vexatus, cum iniquo loco decertare necesse esset, hostem magno suorum incommodo tãdem superat. Qui postea non longe à Bethleem munitissimo loco castrametatus, intercipere commeatus instituerat, quò minus ab Aegypto ad Christianos Hierosolymam obsessuros importarentur. Ob hãc itaque causam, & ob hyemem, quæ iam appetebat, Richardus relicta tam necessaria obsidione, ad quam pontifex eum cõtinuo subministratis pecunijs animabat, Ascalonam concessit: quam pariter, & Gazam à Saladino antea deletas instaurauit. Dilabentibus deinde passim maritimis copijs, Pisani in hadriaticum delati, Polam capiũt, eò loci hybernaturi. Hãc ob rem Veneti aucta maiorem in modum sua classe, Pisanos Pola eijciunt, vrbẽque diripiũt: eos quouis in loco persecuturi, ni Cælestinus reip. Christianæ cauẽs, vtrunque populum ad pacem cohortatus fuisset. Instabat iam ver, & mouere copias Hierosolymam Richardus instituerat, cùm subito nunciatum est, regẽ Franciæ Normanniam ea mente vexare, vt in Angliam traijciens, regnũ illud fratri Ioanni acquireret. Mutata itaq; sententia Richardus pacem cum Saladino cõponit, his conditionibus, vt sibi omnia præter Tyram & Ptolemaidem haberet: reliqua autem, quæ in potestate Christianorum remanerent, nequaquã vexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hostibus capitur. Redẽptus autem ingenti pecuniæ vi, tandem in Angliã proficiscens, sæpe cũ rege Franciæ decertauit, inclamante pontifice, qui suo, ac Christianorum omniũ iniquo tempore tantum certamen excitassent: maximè verò, quòd Saladino mortuo tũ maximè recuperari Hierosolyma posset. Ferunt Saladini viri clarissimi trophæũ hoc in funere habitũ. Eius enim interior tunica lancea suspensa, ante funus deferebatur præcone clamante, Saladinum Asiæ dominatorẽ, ex tanto regno, tãtisq; opibus nil aliud secum ferre: Dignum sane tanti principis spectaculum, cui nil aliud ad summam laudem defuit, quàm Christi character.

Tum verò Saladino mortuo, Cælestinus in magnã recuperandæ Hierosolymæ spem veniens, Henricum imperatorem, qui mortuo Tancredo regnũ Siciliæ occupauerat, ad bellũ Asiaticum adhortatur: quod cum ipse obire nõ posset, eò Maguntinum archiepiscopum, & Saxoniæ ducem cũ magnis copijs properè mittit. Idem quoq; fecisset & Franciæ rex, ni Sarraceni Mauritaniã incolẽtes, in vlterioremq; Hispaniam traijcientes, capto rege Castellæ, Bæticã omnino cepissent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur, tanta victoria elatos, sed illaturos bella finitimis. Hanc itaq; ob rem militẽ in Europa retinebant. Germani verò in Asiam traijcientes, & Berytũ à Sarracenis destitutũ minuêre, & Ioppen obsidione pressam liberauerũt: petituri deinceps Hierosolymam, ni Cælestino tũ mori cõtigisset, pontifici sanctissimo: & qui nil in vita prætermisit,

termisit, quò terra sancta (ita enim Hierosolymas vocant) recuperaretur. In tãtis autẽ perturbationibus rerum, tantoq; sumptu bellico ædes egregias, tum apud sanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi põtifices percõmode possent. Extant adhuc in Laterano valuæ æneæ è regione sancta sanctorũ suo iussu, suaq; impensa fabrefactæ. Præterea verò ciuitatis nomen Viterbio dedit: ecclesiamq; eorum cathedralem fecit: Tuscanensem & Cẽtumcellensem ita in eandẽ transferens, vt vnus episcopus omnibus præesset. Moritur autẽ Cælestinus ponti ficatus sui anno sexto, mẽse septimo, die vndecimo, sepeliturq; in basilica Petri, bonis omnibus, præ dolore, & desiderio hominis, lachrymantibus.

INNOCENTIVS III.

183. Pont. Nnocentius tertius, patria Anagninus, patre Trasimundo è familia Comitũ, vir etiam ante pontificatum doctrina & moribus insignis, à Cælestino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locũ omnium consensu pontifex sufficitur. Hic autem statim vbi magistratum iniit, bello Asiatico animum adijciens, Germanos propter Henrici mortẽ in Asia tumultuantes retinere in officio litteris, nũcijs, præmijs, pollicitationibus conatus est. Verùm id quidem frustra tentauit. Germani enim nemini obtemperantes, relicta Asia, in Europam cum maximo Christianorum detrimẽto transeunt: potissimùm verò Ioppensiũ, in quos omni ope destitutos delati Turci, Sarraceniq; etiã deditionem facturos, vi captos ad vnum omnes interfecere, euersa statim à fundamentis vrbe. Orta & in Germania seditio nõ parua est, cũ pars electorũ Othonẽ Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanum Sueuiæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriens reliquerat, imperatorẽ optaret. Et ne quid mali ad perturbanda omnia deesset, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At verò Innocentius ne tumultu omnia complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitimè ab his, ad quos pertinebat, electum. Non destitit tamen Philippus ob hanc rem, & Etruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præsidio munire. Idem fecit & Constantia Henrici vxor, quæ Frederici secundi filij sui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & vltra Pharum præter conditionem sexus, ad propulsandam vim hostium constãtissimè muniuit. Increbescentibus itaq; hoc modo discordijs, non omittendum bellum Asiaticum Innocentius ratus, sua auctoritate & Bonifacium Montisferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricum sancti Pauli, & Ludouicum Sabaudiæ comites in Sarracenos mouit.

Hi autem omnes coniunctis copijs Venetias delati, non prius Venetos perpulere classem in Turcos & Sarracenos armare, quàm polliciti sunt omnes paribus animis Iaderam, quæ iterum ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Comparata itaque classe, & Tergestinos mare infestantes compescunt, & Iaderenses post longam obsidionem capiunt. Agebantur hæc in sinu Hadriatico, cum Alexius Isaacium fratrem imperatorem Constantinopolitanum, quo Latini amicissimo vsi sunt, imperio depulit, & captum oculis in vincula coniecit. Hanc ob rem Alexius adolescens Isaaci filius, ex fuga in castra perueniens, opem pro patre contra tyrannum petit, quæ profecto hac conditione ei concessa est, vt & Græcam ecclesiam Romanæ subijceret: & auri marcas xxx. millia persolueret ob damna, quæ olim Emanuel imperator Venetis Francisque intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadera mouentes, dum Cretam præterlabuntur, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato sibi cognatione coniuncto condonauit. Inde verò Constantinopolim profecti, dum terra marique vrbem oppugnant, Theodorum Lascari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, vrbemque biduo continuata oppugnatione vi capiunt. Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenem virginem Deo dicatam. Redeuntes itaque in vrbem pater Isaacius & filius Alexius, non diu superuixère. Pater enim morbo, filius autem veneno penitus interiere. Interea verò Bonifacius Mõtisferratus regno Thessaliæ potitus, cum pecunia indigeret, suadente Balduino accepta ingenti vi auri, Cretam Venetis dedit. His autẽ pecunijs fretus Bonifacius, Hadrianopolim à tyrãno pressam oppugnãs, & Valachos olim Romanos vlteriorem Danubij ripam incolẽtes,

tes,& Bulgaros vicinos in se excitauit. Multitudinem itaque hostium timens, Constantinopolim petijt, Soldano Iconij iturus obuiam, qui Satellia vrbe Græca capta, maximis calamitatibus Christianos quotidie vexabat. Innocentius autem tot hostibus vndiq; lacessitus, conquisitum vndequaq; militem continuò submittebat. Qui vbi accepit Hilminolinum maxima classe in Hispaniam traiecisse, Toletumq; oppugnare, publico edicto omnes, qui ferre arma possent, ad extinguendum tantum incendium concitauit. Conuenerant eò multi Galli opem Hispanis allaturi: qui statim in patriam rediere, vbi aduentum suum Hispanis minimè gratum sensere. Hanc ob rem Hilminolinus vtranque Hispaniam incredibili celeritate hostilem in modum peruagatus, Arelatum vsque, & Auinionem perueniens, cædibus omnia, & populationibus compleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hispaniæ reges, Castellæ, Arragoniæ, Portugalliæ & Nauarræ, copijs simul iunctis, cum Sarraceno congressi, maximam victoriam adepti, nil præter Granatam Hilminolino reliquere.

Oborta tum apud Tolosam hæresis est, quam Innocentio procurante beatus Dominicus, qui postea in sanctos relatus est, mira celeritate compescuit, adiuuante etiam Simone Montefotti. Non enim disceptationibus verborum tantum, verùm etiam armis opus fuit: adeo inoleuerat tanta hæresis. *Dominicus hæresim apud Tolosam compescit.*

Otho interim Romanorum imperator, vbique à Philippo superatus, cum in Agrippina Colonia obsideretur, eruptionemq; infeliciter tentasset, à Coloniensibus excluditur, qui statim Philippo deditionem fecere. Non diu tamen superuixit Philippus: à comite nanque Palatino insidijs petitus necatur. Cognita verò huius morte, Germani ducem Saxoniæ imperatorem deligũt, Othonẽ quintum appellatum: quem Innocentius sequenti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maximè rei maritimæ studentes, cum obire omnia publicè nõ possent, priuatis etiã ciuibus negotiũ dedere, vt qua vellent insulas occuparẽt, modo in fide reip. permanerẽt. Vnde multi ciues insulas Ionij & Aegei occuparũt, publicè tamẽ Corcyram, Motonium, Coronum in suam redegere potestatem.

Otho verò, quem diximus ab Innocentio coronam imperij suscepisse contra ius fasq; occupatis Montefiascone, Radicofano, multisq; ecclesiæ Romanæ oppidis, in regnum Neopolitanum mouẽs, id adolescenti Frederico secundo sublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, iram pontificis in se concitauit: à quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cum monitus vt ab iniuria discederet, parere desierit. Hãc ob rem Boëmiæ rex cum Maguntino & Treuerensi archiepiscopis, Lantgrauio Turingiæ, atque Austriæ duce suadente, Fredericum secundum Siciliæ regem, vigesimum agentem annum, Romanorum imperatorem deligunt. Otho itaque in Germaniam rediens, paternæ ditioni consulturus, Innocentio recuperandi omnia, quæ in Italia cæperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam in fide armis continentes, anno salutis millesimo ducentesimo quartodecimo, eandem in Coloniæ formam redegêre, missis eò ciuibus, qui Cretenses in officio continerent. Venerat tum Romam Fredericus secundus coronæ gratia: quam vbi ab Innocentio impetrare nequiuisset in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema à Maguntino archiepiscopo accipiens, cum Ludouico rege Franciæ amicitiæ & fœderis societatem inijt: qua quidem amicitia Ludouicus ipse fretus, Ioanni Angliæ regi bellum statim intulit. Verùm Ioannes auxilio diuino & humano vsurus, Angliam Hiberniamque Romanæ ecclesiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis soluturum se pollicebatur, quod postea aliquandiu seruatum est. Fredericus autem Othonem persequens, à Ludouico rege Franciæ graui bello superatum Aquisgranum cœpit: ibiq; iterum Innocẽtij pontificis auctoritate fretus, vexillum crucis sustulit: laturus (vt ipse dicebat) opem, & quã primùm, Christianis contra Sarracenos in Asia dimicantibus. Præterea verò vt grati animi signum aliquod præ se ferret, Fundanum comitatũ ecclesiæ Romanæ dono dedit: vel datum antea, & vsurpatum deinceps, reddidit. At pontifex, vbi videret Sarracenorum potentiam in Asia concrescere, apud Lateranũ maximum cõcilium celebrat, cui interfuere Hierosolymitanus, Cõstantinopo-

tinopolitanus patriarcha, Metropolitani lxx. episcopi quadringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octogenti, Græci & Romani imperij legati, regum verò Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venere multa rum quidem in consultationem, nec decerni tamen quicquam apertè potuit, quòd & Pisani & Genuenses maritimo, & Cisalpini terrestri bello inter se certabant. Eò itaque proficiscens tollendæ discordiæ causa pontifex, Perusij moritur, pontificatus sui anno decimo octauo, mense septimo, die decimo sexto, cuius vita adeò probata fuit, vt post eius mortem nil earum rerum, quæ in vita egerit, laudauerit, improbauerit que, immutatum sit. Nam et decreta pleraque retulit, quibus tam laicorum, quàm clericorum mores cõponerentur. Scripsit & libros de sacramento eucharistiæ, de sacramento baptismi, de infelicitate conditionis humanæ. Habuit item sermones temporibus & solennibus diebus accomodatos. Improbauit præterea abbatis Ioachimi libellum quendam, non sanam doctrinam præ se ferentem. Damnauit & errores Almerici hęretici, qui postea Parisijs cum sectatoribus suis exustus est: qui ad reliquos errores affirmabat ideas, quæ sunt in mente diuina, & creare & creari, cum & sententia beati Augustini in mente diuina nil nisi æternum & incommutabile sit. Dixerat præterea in charitate constituto nullum peccatum imputari. Iunere autem huius pontificis virtutem & doctrinam beati Dominici, vnde Prædicatorum; & Francisci Assisinatis sanctitas, vnde Minorum ordo tum originem habuit. Sunt qui scribãt & Gratianum compilatorem decreti, & Papiam Lombardum, qui vocabula Latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuisse. De Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidam adscribunt. Et ne existimes Innocentium opera pietatis in tanto pontificatu præter misisse, scito eius opera & impensa hospitale sancti spiritus conditum fuisse, auctumque adeò magnis prouẽtibus, quibus & peregrini, & ægroti, & vulgò concepti ac orphani alerentur. Ornauit & altare sancti Petri opere vermicolato, vt eius imago, & litteræ in fornice ipso scriptæ indicant. Vniuersis præterea vrbis Romæ ecclesijs libram argenti dedit, vnde calices sacrificãdi gratia conficerentur. Restituit & beati Xysti ecclesiã iam vetustate collabantem. Hoc ideo factum ab eo maledici dicebãt, ne omnem impensam in turrim quandam, nunc Comitum appellatam cognomento familiæ suæ transtulisse videretur. Vtcunque est, constat eum in quouis genere vitæ probatissimum fuisse, dignumque, qui inter sanctos pontifices censeatur.

Hospitale sancti spiri tus cõditur

HONORIVS III.

184. Pont.

Honorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omnium suffragijs pontifex creatur, ad quem Petrus imperator Constantinopolitanus cum Iole vxore veniens, in basilica sancti Laurentij extra muros coronatur, deligiturque statim Ioannes Columna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Asiæ componendas eum ijs copijs proficisceretur, quas Innocentius ad eam rem collegerat. Peruenerant iam Aconem Christiani proceres Honorio hortante: maximè verò Andreas Vngariæ rex Venetorum nauagio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne concessit, quod in Dalmatia dux Austriæ habuerat.

Andreã quoque secuti sunt & Henricus comes Niuernensis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes inito consilio cum Ioanne Hierosolymitano rege, Damiatam Aegypti vrbem obsidere instituentes anno salutis millesimo ducentesimo ac decimo octauo, mense Maij eò proficiscuntur.* Heliopolis hęc vrbs quondam appellata est, ab Aelio Pertinace, qui eam triplici muro circundedit, deducta Nili particula, quę vrbem in insulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque posita plena mercimonijs, hæc primo miles diripuit. Verùm cum postea flantibus zephyris Nilus in immẽsum creuisset, corrupta annona, laborare inopia rerum Christiani tum cœpere, præcipuè autem obsidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longè à nostris castra posuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Christiani, in Soldanum copias mouent. Is autem terrore perculsus, relictis castris rerum omniũ copijs refertis, nostris obsidendi vrbem quam liberaturus venerat, facultatem præstitit. Cordirius autem

magni

magni Soldani filius, Hierosolymæ retinendæ spem abijciens, si Damiata Christiani potirentur, dirupto vrbis muro, turrim Dauid, & templum Domini tantummodo integrum reliquit: nec sepulchrum Christi violauit, motus (vt aiunt) illorum Christianorum precibus, qui ea loca incolebant. Dum nostri autem Damiatam acriter oppugnant, Soldanus cum maioribus copijs rediens, inter Cairum, & Damiatam castra posuit, nec vnquam elici ad certamen conuicio, aut maledicto potuit. Hac verò indignitate moti Galli, sine ordine in eos ruentes, magnum incommodum ab erumpentibus accepêre, non tamen obsidio Damiatæ relicta est, quæ tandem mense decimoquinto à Christianis capitur: direpta, mil item ingenti præda locupletauit.

Interim verò Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipso instante confirmat, & Fredericum secundum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quòd mortua matre Constantia, quæ ipsum in officio continebat, Romam veniens, contra ius fasque ditionem pontificiam vexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quod de inimicitia pontificis & imperatoris ei constabat, maiorem, quàm nunquam antea, comparauit exercitum, arbitratus Christianos nusquam apparituros, qui statim suadente Ioanne Columna cardinali Romano sumptis armis, hosti ad Nilum obuiam fiunt. *Ordo Dominici cõfirmatur.*

Is verò timorem simulans, neâ loco, in quo consederant, abirent, Nili excrescentiam expectauit, quæ paulò pòst apertis vndique ipsius fluminis cataractis, ita omnia innundauit, vt cubitum quouis in loco excederet. Hoc autem malo perterriti Christiani, pacem statim hac conditione iniêre, vt Damiata relicta, captiuis vtrinque dimissis, reddito à barbaris crucis ligno Christianis, Aconem, Tyrumque redire liceret. Damiata itaq; in celebritate purificationis beatæ Virginis à Christianis prius habitari cœpta, in eiusdem natali die barbaris tum ex fœdere reddita est, anno salutis millesimo ducentesimo & vigesimoprimo. Quo quidem anno Tartari gens Scythica, vel, (vt alij volunt) à montibus Indiæ digressa, vastata Parthia, Media, Persia, Assyria, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque non longè à Mæotidos palude concedentibus accolis sedes posuit.

Christianorum autem duces, cum moliri in Asia nil posse viderent, obstantibus hostibus, cum Ioanne Columna in Italiam redeunt, quos subsecutus Ioannes Hierosolymitanus rex, cum Romam venisset, perbenignè magnis donatus muneribus ab Honorio suscipitur. Frederico deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum filiam ex Iole vxore susceptam, in matrimonium locat, eique ius illud condonat dotis nomine, quod sibi hæreditario iure in regno Hierosolymitano competebat. Hinc est quod omnes Siciliæ, Neapolitanique reges, titulum Hierosolymitani regni verbis, non etiam armis sibi vendicant. Ioannes deinde in Franciam proficiscens, meliore certè fortuna quàm antea vsus est. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex testamento quadraginta millia librarum argenti, totidemque magistro templi Hierosolymitani reliquit: quo adminiculo fretus, in Hispaniam proficiscens ad persoluendum votum beato Iacobo promissum, Berengariam regis Hispaniæ sororem in vxorem accipit: eo præsertim anno, quo Dominicus vir sanctissimus Bononiæ moritur, quoque Fredericus Henricum filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Honorius autem satis à rebus externis quietus, & ecclesiam sancti Laurentij extra muros, & basilicam Sancta sanctorum, & ecclesiam sanctæ Vibianæ restituit. Aedes præterea Casæ Marij ædificauit: semifornicem, & Ciborium beati Pauli miris operibus exornauit. Decretales quoque epistolas compilauit. Ordinem beati Francisci comprobauit, quem biennio pòst, Gregorius in catalogum sanctorum retulit. Hoc autem modo Honorius benè ac beatè vitam ducens, vt bonum pastorē decebat, anno pontificatus sui decimo, mense septimo, die decimotertio moritur, sepeliturque in basilica sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe. Post cuius mortem tanti terræmotus repentè exorti sunt, vt in montibus Saluijs ad quinq; millia hominū perijsse constet, cadētibus domibus, saxisq; ex cacuminibus montium in habitatas conualles passim ruentibus.

GREGORIVS IX.

185. Pont. GRegorius nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, è familia Comitum, Innocentij tertij nepos, apud Septizonium pontifex creatus, Fredericum statim monuit sub anathematis pœna, vt primo quoq; tẽpore in Asiam cum exercitu proficisceretur recuperandæ Hierosolymæ causa. Promisit quidem Fredericus se id facturum: atque omnibus cruce signatis mandauit, vt Brũdusij ad certam diem cum armis adessent. Venerat eò magna multitudo, prę cipuè verò è Germania Lantgrauius Hassiæ, qui Brundusij vnà cũ magna parte militum moritur, dum Fredericus ægritudinem simulãs in Sicilia se continet. Hæc autem fraus ita apertè deprehensa est, vt constet ipsum Fredericum cognita Lantgrauij morte, eò celerrimè adnauigasse, omnẽq; eius supellectilem diripuisse: nõ destitit tamẽ fingere sibi in animo esse in Asiam traijcere. Eò enim post rapinã nauigationem direxit, omnibus qui tum aderãt subsequi iussis, licet nõ ita multò pòst (vt ipse dicebat) procellis agitatus, Brundusiũ redierit. Hac autẽ fama percitus Ioannes rex Hierosolymitanus, cũ Berengaria vxore põtifici rem gratã facturus Bononiam venit, Venetorum nauigio in Asiam traiecturus. Verũ pontifex cognita Frederici fraude, ne Ioanni re infecta abire liceret, eum & Exarchatus Rauennatis gubernatorem instituit, & Honorij tertij sententiã in Fredericũ latam, confirmauit: grauioraq; in eum molitus fuisset, ni Maurorũ impetum reformidasset, classe tum potentiam, quos tandem Ferdinandus Arragonũ rex tanta clade superauit, vt breui Maiorica insula, vna ex Balearibus, & Valẽtia vrbe potitus sit, pulsis Sarracenis, incolas locorũ suscipere Christianos ritus impulerit. Nauigauit tandem Fredericus amicorũ precibus & minis pontificis fessus, in Cyprum vsq;, vt Christianis in Asia bellantibus, quos sæpe deceperat, aliquam spem daret. At verò dum inde Soldani vires explorat, Rainaldus eius præfectus, quẽ in Sicilia dimiserat, in pontificem mouẽs, multa Picentini agri oppida occupat. Erat tum Perusij pontifex, Aesisium petiturus, vt quæ de Frãcisco viro sanctissimo miracula audierat, præsens cognosceret. Quam ob rem eum re (quemadmodum audierat) comperta, in sanctorum numerũ statim retulit, magno Christianorũ conuentu ob eã rem habito. Dum hæc à pontifice agerentur, alter Frederici satelles Fulgineum per factionem occupat: vnde paulò pòst armis benè cum ecclesia Dei sentiẽtium depellitur. Instabat litteris, nuncijs, Fredericus Anconẽ iam profectus, vt à pontifice absolueretur, quod diceret se deinceps in eius potestate futurũ. Verùm pontifex cognita hominis fraude, & Christianos milites in Asia dimicantes admonet, vt sibi à Frederici insidijs caueãt, aliquid noui semper machinãtis in hominum perniciem: & Ioannem Hierosolymitanum regẽ cõparato exercitu in Rainaldum mittit, Picenum agrum rapinis & incendijs vexantẽ. Alijs verò copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat è sancto Germano præfectũ Frederici deijciens cum Sarracenis mercede conductis, omnia ab eo saltu Capuã vsq; pertinẽtia, in deditionem breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant, relictis quæ occupauerãt, in regnum trepide redeunt. Interim verò Fredericus Brũdusiũ rediens, pacis admodum cupidus, vltro põtificẽ rogat, vt in gratiam recipiatur, Imperatorq; appelletur, ac pro regno Siciliæ verus ecclesiæ feudatarius. Quod quidẽ non prius impetrauit, quàm vncias auri centum & viginti millia ecclesiæ Romanæ ob illata dãna persoluisset, ipseq; pro ea re supplicatum ad pontificem Anagniã venisset. Cũ autem Gregorius ad omnia intẽtus (vt bonum pastorem decebat) Perusinorum res ab exulibus perturbatas, eò profectus cõponere studiosus esset, statim Romæ tanta seditio orta est & hæresis, quanta nunquã antea, Hannibale ex gente Hannibalda cum quibusdam sacerdotibus malè sentiente, quo quidẽ auctore populus Romanus ausus, in ecclesiam Dei coniurauerat, sed hunc diuina vltio cito cõpescuit. Nam & Tiberis supra modum inũdans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peste laboratum est, vt decimus quisq; vix superfuerit. Pontifex tamẽ mira clemẽtia vsus, Romã veniens, populo Romano ignouit, pulso è senatorio ordine Hannibaldo, conuictis de hæresi sacerdotibus errorem fassis, ac saniorẽ opinionem subire iussis. Ad ornandã verò vrbem deinde conuersus, & veteres cloa

cas elimatas restituit, & nouas extruxit, vrbis dignitati, & valetudini vno tēpore
consulens. Ab vrbe deinde abiens valetudinis gratia, & Reate (vt quidam volūt)
beatum Dominicum, principem ordinis Prædicatorum, & Spoletij Antoninū,
Vlyxibona oriundum, Patauij mortuum, secundū à Francisco ordinis Minorū
auctorem, in sanctos retulit. Anagniā deinde rediēs, omnia circumquaq; posita
muniuit, Romanorum contumaciam veritus: quorum senator more veterū le-
gē rogauerat, populusq; sciuerat, vt omnia oppida circa vrbem posita Romanis
vectigal penderent: non est tamē veritus pōtifex dissuadentibus cardinalibus Ro
mam proficisci, quò Romanos ad sanitatem reduceret, tum monendo, tū casti-
gando. Verùm cum nihil proficeret, Reate se contulit, quò & Fredericus impera
tor. Collocuti simul de rebus agendis, in hanc statim sententiā venere, vt primo
quoq; tempore Romanos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tū quidem pō-
tificem, vt antea semper, Fredericus. Nanq; in Germaniam abiens, militibus suis
mandauit, vt Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaq; perfidia pon
tifex motus, Germanis militibus ad castra sua confugientibus magnū proposuit
præmium, qua re tanta multitudo confluxit, vt postea Romani aperto marte cū
ecclesię copijs congredi nusquam sint ausi. Recuperato igitur & patrimonio san
cti Petri, & agro Sabino, spretisq; Soldani legatis, qui suppliciter pacem petebāt,
multos ex Francisci & Dominici fratribus per Europam misit, qui prędicatione
Christianos ad arma contra Sarracenos concitarent: quorū opera tanta multitu-
do militum breui comparata est, quanta nunquā antea. Interim verò dum tāto
exercitui dux idoneus quæreretur, Elisabet regis Vngariæ filiam, mulierem opti
mam, ac miraculis claram, pontifex in sanctas retulit. Theobaldus autē Nauarrę
rex & Aimericus Montisfortis, Henricusq; Bari ac Campanię comes, iter per Ger
maniam & Vngariam cum magnis copijs facientes, Constantinopolim primò,
mox traiecto Bosphoro Ptolemaidem peruenere, lōgè ac latè omnia populātes.
Verùm non ita multò pòst superueniente magna hostium multitudine, cùm se
cædendo biduo defendissent, cum optimo quoq; milite cadunt. Atq; hoc modo
expeditio magno conatu inchoata, breui cecidit imperitia ducū, Pontifex autē
tantā calamitatē ęgrè ferēs, Romam persuadentibus Romanis & obsecrantibus
redire instituerat, faciendarum supplicationum causa ad placādam Dei iram, si
quam ex peccatis hominum conceperat. Quo minus autem id faceret, vetitus à
Petro Fregepane, qui partes imperatoris sequebatur, Perusia Viterbium se cōtu-
lit, iturus contra imperatorem armato milite: quem intellexerat trāspadanā Ita-
liam iam tum attigisse, ac contra ius fasq; socias ciuitates oppugnare iā fessas ca-
lamitate, alia super aliam ab Ecelino Pataniuo tyranno accepta. Ecelinus enim
cognomēto de Romano, cuius auus Teutonicus sub Othone tertio in Italia or-
dines duxerat, copias à Frederico secūdo accipiens, magnam tyrannidem in trās-
padana Italia sibi comparauit, redactis in potestatem suā Taruisio, Patauino, Vi-
centia, Verona, Brixia. Fredericus itaque aui fœdera nequaquam obseruans, Me-
diolanēses, & socias ciuitates apud nouam Curtem (ita enim locus vbi pugnatū
est, appellabatur) ingenti clade superatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omissa
deinceps spe rei benè gerendę, ob illatum socijs incōmodum, redire ad vrbē insti
tuit, Ioanne Cincio vrbis senatore contradicente: cuius audaciam Iacobus Capo
cius Romanus ciuis infringens, pontificem magnificè ac splendidè suscepit. Hic
est ille Iacob⁹, cuius nomē adhuc legitur in tabernaculo opere musiuo sua impē
a extructo in sancta Maria ad Præsepe, qua in basilica Petrus quoq; Capocius se-
pultus est, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorē schis-
maticum persecutus est, quiq; & hospitale sancti Antonij non longè ab eadē ba-
silica, & Perusij gymnasium (quod Sapientiam vocāt) sua impensa extruxit. Gre-
gorius autē pacata vrbe, & Fredericum iterum anathemate notat, ac imperio pri
uat, & legatos Genuensium, ac Venetorum iā ad arma spectantium, componēdę
rei causa ad se vocat, hisq; rationibus inter vtrūq; populum fœdera cōponit, ne
alter sine altero cum imperatore Constātinopolitano fœdus ineat, vtque bella
gerenda vtriq; communia essent, & signa vtriusq; vicissim ferrent. Illis autē, qui
fœdera hæc in nonum inita annū rupissent, interdictū sibi à sacris, anathematis

Pōtifex ab imperatore deceptus.

Elisabet regis Vngariæ filia.

 vinculo,

vinculo sciret. Balduinus autem, qui mortuo Ioanne, biennio, Constātinopolitanum tenuerat imperium, cū ægre se ab hostibus inopia ærarij tutaretur, & filiū pignori mercatoribus Venetis, ob æs mutuo acceptum, dedit: & ex ædibus sacris ablatum plumbum, ac item lanceā illam, spongiamq;, qua Christus saluator noster hinc potus est, hinc vulnus accepit, Venetis pecuniosis vēdidit. Fredericus autem Venetis admodum infensus, quòd Gregorij partes tuerentur, eos tum paludibus eōclusos vehementer oppressit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim verò conspirantibus omnibus Trāspadanis ciuitatibus, duce Gregorio Montelōgo, Bononiensis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab ecclesia Romana ad imperatorem defecerat, capitur, Salinguerra viro fortissimo cā acerrimè aliquādiu defendēte. Capta autē, Azoni Estensi, qui bello interfuerat, ecclesiæ nomine gubernāda cōmittitur, salutis nostræ anno millesimo ducentesimo ac quadragesimo. At verò imperator, qui tū Pisis erat, cùm nō satis sibi cōstaret, qui partes suas, quiue pontificis sequerētur, ciuitates Italiæ in duas factiones tūptimū diuisit. Nam qui pōtifici fauebāt, Guelphi, qui verò imperatori, Gibellini appellati sunt. Hæc quidem teterrimarum factionū nomina, ad perniciem humani generis inuēta, primùm apud Pistorienses audita sunt, cùm cancellarij Pāzaticos Gibellinos ab vrbe eiecissent, eumq; alteri factioni Guelphq;, alteri Gibel Teutonici fratres fauerēt, vnde tantæ perniciei nomina indita sunt. Florentini præterea nobiles suos Pisanis Gibellinarum partium fauentes, in exiliū eijciunt. Pellunt & Guelphos vicissim ab vrbe sua Arretini, & Senenses, quorum exēpla multæ ciuitates Italiæ secutæ, bella plusquam ciuilia inter secōmisere. Hinc multę ciuitates à pontifice desciuere, tum in Vmbria, tum in Etruria, præcipuè autem Viterbienses. Defecissent etiam Romani ciues, ni pontifex delatis per vrbem supplicando apostolorū capitibus, populum ad cōmiserationem mouisset, habita etiā in basilica sancti Petri oratione dignissima: qua tumultuantes in sententiā suam traxit, vt eos impulerit pro ecclesia Dei crucem & arma suscipere. Hi postea venientem hostili agmine ad vrbis mœnia Fredericū armis submouere, qui indignabundus captiuū quemq; varijs cruciatibus necans, in Samium concessit: Beneuentum vi captum diripuit: ac mœnia circūquaq; euertit. Iterū aūt ad vrbē rediens via Latina hostili animo Cassinense monasteriū spoliat, eiectis inde monachis: Soramq; quondā Samnitium ciuitatem, ad Lyris fluuij caput sitam, ferro, flammaq; vastat. Templariorum bona vbiq; diripit. Sarracenos verò adeo dilexit, vt eorum opera pręcęteris in bello vteretur, magistratusque eis, ac propriam vrbem concesserit, quæ nostris quoque temporibus Nuceria Sarracenorum vocatur. Fratrem præterea regis Tunisij, Panhormi baptismum petētem, ne id faceret, verbis deterruit. Rauēnam autem repentino incursu petitam, in potestatem suam redegit. Hanc ob rē Gregorius concilium apud Lateranum indixit, in quo de abrogando Frederico ratio haberetur. Verùm Fredericus terra mariq; vias præclusit, & quosdam cardinales ac prælatos de via & nauigatione captos, adiuuantibus Pisanis in carcerē coniecit. Qua ex re tantum dolorem Gregorius cœpit, vt non diu superuixerit. Moritur enim pontificatus sui anno quartodecimo, mense tertio, eū paulò antè solis eclipsis tāta apparuisset, quanta nunquā antea. Raymundum autem Barchinonensem, quo adiutore in compilādo libro decretalium Gregorius vsus est, ita quidam tum laudant, vt maiori commendatione laudari nemo possit.

Guelphi & Gibellini.

Solis eclipsis ante mortē Gregorij.

CAELESTINVS IIII.

186. Pont.

Caelestinus quartus, patria Mediolanensis, è familia Castilionum, episcopus Sabinus, vita & doctrina insignis, senex admodum & valetudinarius in locum Gregorij suffectus, decimo octaua pontificatus sui die moriens, in basilica Petri sepelitur, magno sui desiderio relicto, quòd homines sperabāt se eius pontificatu felices futuros. Vacat tum sedes vno & viginti mensibus. Censuere enim qui tum auctoritate in ecclesia Dei valebant, neminem in pontificem eligendum esse, donec cardinales à Frederico in carcere detinerentur. Interim verò sede vacante, Fredericus agrum Picenum percurrens in Flaminiā vsq; Fauentiam, & Bononiam aliquātulum resistētem vi occupat, scholāque Bononiensem,

nienſem quibus admodum infenſus erat, tum primū Patauium trāsfert. Omnes prætereà quos fautores eccleſiæ intellexerat, varijs calamitatibus afficit. Balduinus autē Cōſtātinopolitanus imperator, omiſſa ſpe omni benegerendæ rei in Aſia, cum Raymundo Toloſano comite in Italiā veniens, tantum precibus valuit, & auctoritate apud Fredericū, qui tum Parmæ erat, vt cardinales captiuos, aliosque eccleſiaſticos incolumes dimitteret. Qui non ita multò pòſt Anagniæ conuentu habito, de creando nouo pontifice rationem habuere.

INNOCENTIVS IIII.

187. Pont.

Nnocentius quartus, Sinibaldus antea vocatus, patria Genuenſis, familia Fliſca, è Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nunciò Fredericus imperator non admodum delectatus eſt. Norat enim hominis virtutem, magnitudinemque animi. Antea nāque ſimul familiariter aliquā diu vixerant, & ob eam rem verebatur, ne à ſe anteactæ vitæ rationem expoſceret. Quare congratulantibus amicis dixiſſe ferunt, Sinibaldum cardinalem ex amico optimo in hoſtem acerrimum ob pontificatum mutatum eſſe. Innocentius autem pōtificium habitum indutus, Romam veniens prodeuntes obuiam honorato quoq; magno omnium applauſu ſuſcipitur: qui ſtatim peractis quæ de more in conſecrādis, coronandiſq; pontificibus fieri conſueuerunt, de pace cum Frederico iucunda mentionem facit, Balduino ad rem cōficiendā auctoritatem ſuam interponente. In lōgum verò protracta res, quatuor menſium tempus inſumpſit, conuentumq; inter eos tandem, vt pontifex ciuitatem Caſtellanā petēs, eo loci imperatorem operiretur, ſecum de componendis rebus ſermonē habiturum. Verùm cùm Innocentius paratas ſibi à Frederico inſidias, tum Romæ, tū in itinere certo indice comperiſſet, Genuenſium nauigio fretus, quod apud Centūcellas in portu conſederat, in Franciam proficiſcens, ſecunda nauigatione vſus, Lugdunum peruenit, ab omnibus benignè & comiter ſuſceptus. Cōcilio deinde eo loci indicto, anno ſalutis milleſimo ducēteſimo quadrageſimo ſexto, litteris, nūcijs, præcone poſtremò imperatorem ad ſe citat, propoſita pœna niſi dicto obtemperet. Imperator autem Sinueſſanum quendam iurecōſultum eò mittēs, nihil aliud præter dilationem tēporis à pōtifice petens, iturum ſe breui pollicetur. Datum eſt tempus quo id fieri deberet. Verùm cùm Fredericus fallendi arte callidus, occaſionem calumniādi, & opprimendi Innocentij quæreret, omnium cōſenſu imperio & regnis priuatur. Hāc ob rem Fredericus ira incenſus, ædes ac villas cognatorum quorundā Innocentij, qui eius monitu Parma, vbi fundos habebāt, Placentiam commigrauerant, dirui iuſſit. Inito deinde fœdere cū duce Burgundiæ proficiſci Lugdunum inſtituit, parato ingenti comitatu. Peruenerat iā quidem ad Taurinos, cum ei nunciatum eſt Parmenſes exules, ſuperatis ad Tarū fluuium ciuibus ſuis vrbem vi ingreſſos maximam cædem edidiſſe. Hāc ob rem Fredericus omiſſo itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copijs ſuis, quę ad ſexaginta millia hominum fuiſſe conſtat, obſidere Parmam inſtituit, ad quā tuendā magna profectò ciuitatum ſociarum cum legato apoſtolico auxilia cōuenerāt. Is autem biennio cōſtāti animo obſidionem paſſus tandem erumpēs, Fredericum nil tale metuentem fundit, fugatque, eūq; caſtris rerum omnium copia refertis ſpoliat. In vrbis enim modū caſtra vallo ac foſſa Fredericus ipſe hac mente munierat, vt direpta & verſa Parma, in quam magnum conceperat odiū, eo loci vbi ſtatiua habuerat, nummosq; conflarat. Victorinos appellatos, Victoriam vrbem conderet. Sunt qui ſcribant Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & vaſa aurea magni ponderis amiſiſſe, ægreq; ex tāta calamitate ad Cremonēſes confugiſſe: quorū tamē vrbē intrare nequaquā auſus eſt, quod multi ex Cremonenſibus cum Frederico militantibus eo prælio ceciderāt. At verò Innocentius vbi intellexit Fredericum tanta clade infractū animo, voluptatibus ſeſe dediſſe, extructis amœniſſimis hortis, in eiſdēq; incluſo cū ſpadonibus ſuis pulcherrimarum mulierū agmine, hominis ſortem miſeratus omiſſo cōcilio, legatos per Frāciam, & aliàs prouincias miſit, qui populis ſuaderēt militiam Chriſti ſuſcipere, Ludouicumq; regem Franciæ ſequi, in Aſiam traijcere properantē, id

enim se facturũ Ludouicus dũ graui valetudine cruciaretur, pollicitus est, & vouit.

Impedire tamen hãc expeditionem nonnihil visi sunt Tartari, qui agmine bipartito Europam tũ, & Asiam inuaserãt. Nam qui Asiam petiêre, Georgianam superioremq; Armeniam peruagari, Iconium vsq; Turcorum regiã peruenêre. Alia verò manus Batone duce Poloniam, & Vngariam populari, ad mare pōticum deflexêre, vbi Russiam siue Ruthenię, & Gazam amplissimas regiones vastarũt. Eodem quoq; tempore Grossoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente, Templarios aggressi eos fundũt, ac Hierosolymam facilè capiunt mœnibus carentem. Christianos, qui tum in ea erãt, trucidant. Sepulchrũ Christi quouis genere turpitudinis fœdant. Hãc ob rem motus Innocentius, regem accelerare iter in Asiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam comparauerat. In Cypro hyemare ei necesse fuit, quia eò iniquo anni tempore peruenerat. Vere autẽ appetente, Damiatã contendens, & classem Soldani repulit, & pugnantes in littore terrestres hostium copias superat: ibiq; statiua tandiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ subsequerentur. Quo minus autem ex Italia eò miles proficisceretur, Frederici rabies effecit, qui à libidinibus quibus aliquãdiu immersus fuerat, ad arma conuersus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratq; quasdã ciuitates studio partium à pontifice desciscere, maximè verò Foroliuienses, Ariminenses, Vrbinates, ac totum Picenum. In Vmbria præterea defecerãt omnes prçter Tudertinus, Perusinos, Assisiates. Soli autem Florentini in Etruria pōtificem sequebantur, quos certè adeo bello Fredericus vexauit, vt tãdem eos coëgerit Guelphos cõciues suos ab vrbe pellere. Bononienses verò cum Henrico Frederici præfecto pugnare ausi, hominem vincunt, & obtruncant. Sunt autem qui scribant Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuũ. Alij verò affirmant eum in Apulia graui morbo laborasse, & iam cõualescẽtem à Mãfredo filio adolescente ex nobili concubina suscepto, compresso ui ore, mori coactum. Illud certè constat, Fredericum paulò antè mortem Mãfredo, quem Tarentinis principem dederat, multa etiam oppida, præter ipsum principatũ dedisse: Conradum verò ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia susceptum, hęredem rerum omnium reliquisse, quem postea Manfredi opera veneno petitum constat, cum tamen prius Neapolim, & Aquinum vi captum diripuisset, obstãte pontifice, & frustra reclamante: qui pacem Italiæ ca mente quærebat, vt ei transmittere militem Italum ad Ludouicum iam Damiatã oppugnãtem liceret. Verùm capta Damiata, cũ Robertus Pictauiensis comes nouas ex Gallia copias traiecisset. Damiata mouens ad Pharamiam vrbem exercitum mouet, quò Soldanus cum magnis copijs id veritus iam peruenerat. Fluuius certè duos exercitus dirimebat, qua ex re factũ est, vt nunquam collatis signis ad summam dimicationẽ ventũ sit. Leuia interdum committebãtur prœlia, vtroq; exercitu castra sua tuẽte. Robertus tamen maiora ausus, cum temerè progrederetur, ab hostibus capitur.

At verò Innocentius incendijs bellorum iam penè in Italia extinctis, ad vrbẽ redire instituit, redacto tamen prius in sanctorum numerum Edmũdo cõfessore Cantuariensi archiepiscopo. Cum verò Perusiã iam peruenisset, Romam cōsulto declinãs ob senatoriam potestatem, quæ nimia ei, ac curiæ Romanę videbatur, Petrum Veronensem ordinis prædicatorum ab hæreticis Mediolanũ & Comum intercæsum, in sanctos Christi martyres retulit. Idẽ fecit de sancto Stanislao Cracouiẽsi episcopo, qui in vita miraculis claruit. Accersitus deindè à proceribus regni Siculi, Neapolim nuper instauratam statim proficiscitur: ibiq; moritur ac sepelitur, in ecclesia sancti Laurẽtij, pōtificatus sui anno vndecimo, mẽse sexto, die duodecimo, dum breui se toto regno potiturum arbitratur. Ipsius autem Innocentij viri optimi decretũ fuit, vt octaua natiuitatis beatæ Mariæ virginis in ecclesia Dei quotannis celebraretur. Idem verò bono consilio vsus, cardinalium sedes iam pridẽ vacuas optimo quoq; in collegium cooptato repleuit, statuitq; vt cardinales equo in publicũ vecti, galero rubro vterentur, honestandi ordinis causa. Multa quoq; vir doctissimus in tanto rerũ fastigio collocatus, edidit, & compilauit. Apparatus nãque decretalium composuit, quo ipsi canonistæ plurimùm

Cardinales rubro galero utũtur.

plurimùm vtuntur. Cõtinent enim disputationes quasdam, quæ rem ipsam mirificè aperiunt. Edidit & alium in cõcilijs approbatum, quẽ Ostiensis in summa sua Autenticas vocat. Scripsit & librum de iurisdictione imperij & auctoritate pontificis, contra Petrum quendam, cognomento de Vinea, qui imperij, & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tantum adscribebat. Hunc librum postea Innocentius apologeticum vocauit. Doctorum quoq; virorum familiaritate mirificè delectatus est, quos etiam ad dignitatis gradũ euexit. Hugonem enim vita & doctrina insignem, sanctæ Sabinę cardinalem promulgauit, qui ob dignitatem acceptam à priore vita nusquam decessit: ordinis sancti Dominici prius habebatur. Scripsit idẽ Hugo & glossas in Biblia & concordantias, vt istorũ vocabulo vtar. Huius quoq; pontificis tempore & mandato Alexander de Ales ordinis Minorum frater, qui iam grãdis natu religionem ingressus fuerat, summã in theologiam scripsit admodum copiosam. Edidere & libros suo tempore in decretales, quos apparatum vocarunt, Bernardus Parmensis, & Compostellanus viri doctissimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij excitati. Pontificis verò nepos Guillelmus, patruum non multò pòst sequitur, cuius quidem sepulchrum in sancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

ANNOTAT.

Hic in vigilia natalis Domini anno ∞ CCXLIIII. Lugduni in cõcilio generali, xij. cardinalibus viris excellentissimis creatis, eius ordinis hominibus proprium insigne pileum rubeum dedit Auctor Martinus, qui eo tempore vixit in huius pontificis vita, quo significabatur eos etiam caput suum, si opus esset, pro ecclesiastica libertate tuenda, gladio offerre debere, & præsertim eo tempore, quo Romana ecclesia à Friderico ij. imperatore, vehementer oppugnabatur. Reliqua eius ordinis insignia posteriores pontifices excogitarunt, in his præcipuus fuit Paulus ij. Hæc F. Ptolemæus, Platina, & alij auctores tradunt.

ALEXANDER IIII.

Alexander quartus, natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Campanos vocant) patria Anagninus, in locũ Innocentij suffectus, Manfredũ statim admonet, ne quicquã contra dignitatẽ ecclesiæ moliatur, qui accersitis à Nuceria Sarracenis, copias ecclesiæ nil tale metuentes apud Fossam aggressus, partim occidit, partim cæpit, iampridem animos regios gerens, mortuo (vt ipse fingebat) Coradino, cuius se hæredem meritò futurum dicebat. 188. Pont.

Christiani autem, quos diximus ad Pharamiam castra habuisse, peste ac fame laborare cœperũt, parte Nili ab hostibus occupata, per quam commeatus in castra vehebantur. Eò enim Hierosolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hostibus capitur. Hanc ob rem Ludouicus, ne fame opprimeretur, Damiatam repetens, in maximas incidit hostium copias, à quibus bello superatus, cum Alphonso Pictauiensi, & Andegauensi comite fratribus germanis capitur. Verùm interfecto à suis post tantam victoriam Soldano, alter, qui ei suffectus est, recuperata Damiata, & accepta pecunia, Christianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidem perduxit. Ludouicus autẽ rex, suadente Alexandro pontifice, remissis in patriam fratribus tamdiu in Asia commoratus est, quoad Cæsarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Christiani de Sarracenis nuper receperant, instaurata præsidijs firmarentur. Tum demum verò sexto expeditionis suæ anno in patriam reuertitur.

Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus, Octauianum Vbaldina gente ortum, ecclesiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, qui Neapolitanos contra Manfredum in fide cõfirmaret, pollicitus se breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxiliũ allaturũ. Sed Manfredus nõ cõtentus Neapolitanos vexare, in Etruria quoq; factiones mouet: maximè verò Florentiæ, quæ mortuo Frederico, statim in libertatem sese vendicauerat. Vnde cõmuni decreto placuit Guelphos sub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus resisterent. Hac itaque ratione Guelpha factio tãtum in Etruria valuit, vt Pistorienses, Arretinos, Pisanos, Senenses, qui Guelphos ciues suos eiecerãt, graui odio & maximis bellis persequerẽtur. Lucẽses contra Pisanos potissimum adiuuãtes, quos certè Florentini tum oppressissent superatos ad Arbiã fluuium, nisi Bonitij oppidi suspectã fidem habuissent.

Erat enim Bonitium in valle Helsæ situm, à Senis duodecim millibus passuum distans, loco, natura, & arte munitum: quo quidem Gibellini, vt arce belli, in Guelphos vtebantur: hoc vi sublato & euerso, Florentini, contra quos Manfredus senserat, Alexandro pontifici Manfredi aduersario copias pollicentur. Hác ob rem Manfredus iam Panhormi rex declaratus, conducto Sarraceno milite, & legatum apostolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem copiatum suarum præfectum cum mille & quingentis equitibus in auxilium Senensium cõtra Florentinos misit, qui non ita multò pòst Florentinos ad Arbiam flumen tanta clade superarunt, vt relinquere vrbem hostibus sint coacti. Non destitit tamen pontifex tyrannos vbique locorum persequi. Cum enim Ecelinus tyrannus, quem diximus totam fere Venetiam occupasse, Mantuam obsideret, Philippum Fontanesium archiepiscopum Rauennatem Alexander Venetias properè misit, qui prędicata Christi cruce, compararoq; exercitu Ansedisium Eceli ni ex vxore nepotem, Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus Mantuam obsidione soluens, ac Veronam concito gradu petens, cum recuperandi Patauij spem omnino omisisset, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuisse in castris constat) varijs cruciatibus necauit. Tum verò theologi quidam ordinis Minorum Brixiam missi, eò, prædicando ciuitatem deduxere, vt & Guelphos extorres reciperent, & partes ecclesiæ sequereutur. Idem quoque Placentini & Cremonenses fecissent, ni Vbertus Pallauicinus dominatum adiuuantibus Gibellinis occupasset. In hũc verò & Ecelinum belli socium, legatus apostolicus Brixia mouẽs, adiuuantibus Guelphis, apud Gambaram magna accepta clade superatur, & capitur cum episcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos omnes Ecelinus accepta prius Brixia incolumes statim dimisit, anno salutis millesimo ducentesimo quadragesimo nono. Legatus autem apostolicus veritus ne Ecelini potentia supra modum cresceret, seiungere Vbertum Pallauicinum ab Ecelino instituit. Id autem potissimùm per Bosium Douarium ciuem Cremonensem & domi nobilem tentat, qui Vbertum impulit, proposita cum detestatione Ecelini crudelitate & sæuitia, vt omisso Eceliuo, cum Mediolanensibus & Mãtuanis, alijsq; socijs ciuitatibus fœdus iniret. Tum verò Ecelinus ira percitus, quod omnes propemodum in se coniurasse cerneret, comparato ad Cassanum exercitu, omnem Insubriam vastans, socias ciuitates ad bellum excitauit, à quibus non ita multò pòst superatus & captus, Soncini moritur: eò enim, post acceptum graue vulnus, delatus fuerat. Omnes itaq; Cisalpinæ ciuitates libertatem mortuo tyranno consecutæ, Alexandri pontificis deinceps auspicia & monita secutæ sunt. Legatus autem apostolicus, qui Patauinos in libertatem vendicauerat, reliquias bellorum persecutus, Albericum Ecelini fratrẽ Taruisio pulsum cum vxore & liberis obtruncat. Alexander verò põtifex sublatis tyrannis, extincto tanto incendio, repetere bellum Asiaticum instituerat: sed discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamq; necessariũ sumeretur. Ptolemaidem Tyrumq;, vrbes admodum diuitijs & opibus præpotentes, Christiani tum incolebant: maximè verò Genuenses, Pisani, Veneti mercatores, qui per annos iam quatuor & sexaginta, omnes fere orientis, atq; occidentis mercaturas eò contraxerant. Hi autem mercatores separatas habebant atas, separatos vicos, portoria propria, nec quicquam commune inter Venetos Genuensesq; apud Ptolemaidem erat præter diuina templa. De monasterio sancti Sabæ orta contentio est, quod vtraq; ciuitas sibi vendicate conabatur. Cõponere hanc litem põtifex annixus; literas vtriq; dedit, quibus ostendebat sibi placere monasteriũ vtriq; ciuitati cõmune esse debere. Sed Genuenses cognita prius pontificis voluntate, fretiq; beneuolẽtia Philippi Montisfortis vrbis præfecti, excluso Veneto monasterium capiunt, & in arcẽ munitissimam redigunt. Hác ob rem Veneti populariter abeuntes, inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenses arma sumunt, eorumq; classem duarum triremium & trium ac viginti magnarũ nauium, in portu Ptolemaidis vi irrumpentes incendũt, ac monasteriũ sancti Sabæ eodẽ impetu captũ euertunt. Genuenses aũt hac calamitate magis irritati quàm perterriti, cõparata denuo classe, apud Tyrũ Venetis occurrũt, qui

qui industria incedentes, in pontum delati, Selymbriam vrbem de Sarraceno expugnatam diripiunt. Interim verò auctis vtrinq; copijs Tyrum communem belli sedem ab vtroq; contenditur. At pontifex veritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos vtriusque populi ac Pisanos ad se vocat, cõponendæ pacis causa: quæ propemodum composita erat, cum nunciatum est inter Tyrum & Ptolemaidem Pisanos ac Venetos eo bello socios, Genuenses ingenti clade superasse, vigintiquinque eorum nauibus partim captis partim submersis, atque victores Ptolemaidem, victos Tyrum redijsse. Ptolemaidi autem omnia Genuensium ędificia diruta, omnia bona direpta fuisse, pulsosq; inde ciues omnes. Hanc cladem ita moleste tulisse dicitur pontifex, vt nõ prius admittere Venetorum legatos voluerit, quàm captiuos Genuensium incolumes dimitterent: & ne vni tantum incommodo pontifici mederi necesse esset, Balduinus imperator Constantinopolitanus, quo stante spes aliqua recuperandæ terræ sanctæ supererat, de relinquenda Constantinopoli cogitabat. Michaël enim Palæologus duorum Theodori Diplobatacij filiorum ob affinitatem ex testamẽto patris tutor, omni genere iniuriarũ Latinos persequebatur, pulso ex Achaia Guillelmo Fráco, vexatoq; Balduino & domi & foris armis ac seditionib⁹. Quo quidem abeunte ad tuendam oram Ponticam ab hostibus vexatam, Constantinopolitani ciues nocte cõcubia Palæologum in vrbem admisere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones bellorum omisere. Tum verò Palæologus sublato æmulo & hoste, occisis clam pueris, imperium sibi desumit, quod post annos octo & quadraginta à Latinis in Græcos rursum translatum est. Interea verò Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter administrata statim ad põtificem redijt: qui vbi Claram virginem ordinis sancti Francisci Anagniæ in sanctas retulisset, Viterbium statim proficiscitur pacem inter Genuenses & Venetos cõpositurus. Qua in re diutius vexatus, eo loci tædio animi tandem moritur, & in ecclesia sancti Laurentij honorificè sepelitur, pontificatus sui anno septimo. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus quatuor. Huius pontificis vita ab omnibus certè mirificè laudatur. Beneficus enim & liberalis est habitus, maxime verò erga pauperes Christi, & benè de religione Christiana meritos: vnde libellos quosdam contra paupertatem editos à quodam Guillelmo de sancto amore, perpetuo edicto aboleuit. Affirmabat enim vir ille perniciosus, pauperes religioni deditos eleemosynis viuentes, non esse in statu salutis. Combussit etiam vidente curia Romana libellum pestiferum, quo auctor asserebat statũ gratiæ non à lege Euangelij, sed à lege spiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis sumpta dicebatur. Hic aũt liber à sectatoribus Euãgelium æternum dicebatur. Ipse verò Alexander vbi ab externis negotijs vacuus fuit, aliquid semper, quod ingeniũ saperet, edidit: nam & decretales epistolas cõpilauit, & viris doctis ita fauit, vt eos ad cardinalatum vsq; prouexerit: maximè verò Henricum cardinalem Ostiensem, virũ diuini, humaniq; iuris peritissimũ. Vsus est & magna liberalitate erga Bartholomeũ Brixianũ, qui multa in decretales edidit, quibus ex reb⁹ præter doctrinã singularẽ & sanctitatẽ, magnã consecutus est laudẽ, eius quoq; opera redactum est templum testudineũ, quod apud sanctã Hagnetem cernimus, ad cultũ diuinum, cum antea Baccho dicatum esset, cõsecrationemq; altaris beatæ Constantiæ huius manibus factam, literæ ipsæ indicant in vestibulo templi positæ.

ANNOTAT.

Et hic pontifex, quod Platina omisit, è nobili genere Comitum fuit, Innocentij III & Gregorij IX. à quo cardinalis creatus fuit propinquus, Rolandus antea vocatus, episcopus cardinalis Ostiensis & Veliternus, ex eiusdem pontificis registris, qui in bibliotheca Palatina Romæ conseruantur.

VRBANVS IIII.

Vrbanus quartus, ex Trecensi Gallica vrbe oriundus, patriarcha Hierosolymitanus, pontifex creatus, statim è Gallia milites connocauit, quos Manfredo ditionem ecclesię vexanti obijceret. Hãc ob rem Iordanis copiarum Manfredi in Etruria contra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis 189. Pont.

phis respirãdi facultatem aliquantulam dedit: maximè verò Florẽtinis & Lucensibus, quos è medio tollere omnino Gibellini instituerant. Laboratur, & eadem peste in Cisalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam vbiq; extollente, contrariamq; deprimente. Tantæ etiam versutiæ is fuit, vt Brixia potitus sit, vtraq; factione id approbante, cum se omnibus pariter affuturum ostendit. Tum verò Mutinẽses & Regienses Ferrariensium ac Bononiensium cõsilio vsi, qui verebantur ne Pallauicinus omnia occuparet, in partes ecclesiæ declinãtes, Gibellinos ciuitatum suarum eijciunt, eorũq; bona Guelphis Florentinorũ exulibus condonant, quo factio sua vbiq; validior haberetur. Fiebãt hæc in Cisalpina Gallia, pontifice ipso oẽs continuò ad pacem cohortante. Apud Constãtinopolim verò Palæologum Veneti imperio deiecissent, nisi à Genuensibus socijs & amicis fuisset adiutus. Factus deinde potentior Palæologus capta Manouasia, Venetis & Guillelmo Acaiæ principi facilè resistebat. Parauerat iam legatum pontifex, qui pacem inter Venetos & Genuenses componeret, cùm subitò Manfredus cõparatis nouis Sarracenorũ copijs, agrum Picenum iam anteà nutantẽ occupat. Põtifex itaq; eundẽ legatum in Galliam mittit, qui Gallos crucesignatos, iam anteà ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certè duce Guidone episcopo Antisiodorensi in Italiam descendentes, superato ad Brixiã Pallauicino, nemine deinceps resistẽte, Viterbiũ vsq; peruenere. Vnde nõ ita multò pòst accepta pontificis benedictione digressi, per Vmbros & Marsos iter faciẽtes, Sarracenos qui eò cõfugerant, facillimè superãt, & ad Lyrim vsq; propellunt. Eodẽ quoq; tempore Romani, etsi ditionẽ ecclesiæ nequaquã vexarent, nõ tamen pontificis imperio obtẽperabãt, magistratus in vrbe suo nutu creãtes. Desinẽtes itaq; senatorẽ ex ciuitate Romana creare, tum primũ ex exteris Brancaleonẽ Bononiensem magni animi cõsilijq; virum, ad tantum magistratũ magno proposito præmio acciuere. Verùm postea mutata sententia, hominẽ comprehensum in carcerẽ conijciunt. Hac aũt iniuria Bononienses moti, Romanos quosdã captos nõ alia cõditione dimissuros se affirmant, nisi restitutum in libertatẽ ciuem suum Brancaleonẽ intellexerint. Tum verò Romani sibi cauentes, nõ solum Brancaleonẽ dimittũt, verùm etiam eundẽ in pristinam dignitatẽ restituunt: alio etiam ex omni regione vrbis delecto magistratu (quem Banderesios appellabant) penes quem vitæ ac necis hominũ arbitrium esset. Hac aũt insolẽtia ideo vti Romanos pontifex intelligebat, quod se à Manfredo vexari armis cernerent, nec eorum conatibus posse resistere. Quare tyrannos à ceruicibus ecclesiæ aliquando reiecturus, legatos ad Ludouicum Frãciæ regem mittit, qui eum adhortẽtur, vt primo quoq; tẽpore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem consobrinũ & generum suũ, eum exercitu in Italiã mittat, quod sibi in animo esset Manfredo pulso, hominẽ regem Siciliæ citrà & vltrà Pharum creare. Fecissent tum id quidẽ (adeo erat ad tantam rem ob ingratitudinẽ Manfredi animatus) ni ægritudo à rebus gerendis eũ abstraxisset. Quod deinceps à sequenti pontifice posteà factum autumant. Sunt qui ad scribãt huius pontificis ætati Albertum Teutonicum ordinis Prædicatorum fratrem, quem ob amplitudinẽ doctrinæ magnum appellant. Qui & omnia opera Aristotelis cõmentatus est, & theologiam Christianã acutissimè aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter scripsit. Edidit & librũ de coæquæuis, in quo quidẽ res naturales theologiæ, quantum fieri potest persimiles ostenduntur. Exposuit & magnã partẽ Bibliæ. Euãgelia ac Pauli epistolas glossis optimis aperuit. Inchoauit etiã summã theologiæ, sed nõ perfecit. Tantæ præterea modestiæ fuit, adeoq; lectionum appetentissimus, vt Ratisponensem episcopatum abnuerit, quẽ tumultu & armis gubernare interdũ opus erat, vt nunc etiã apud Germanos mos est, quorũ pleriq; episcopi ense & milite rem suam tutãtur. Priuatus itaq; Coloniæ aliquandiu publicè legit. Tandem verò octogesimum ætatis agens annũ, eodẽ in loco moritur, multis discipulis, qui posteritati consulerent, relictis, maximè aũt Thoma Aquinate: qui relicto patria insigniq; cognatione (originẽ enim è comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tãtum profecit, vt post aliquot annos apud Parisios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quatuor libros in

Albertum magnũ hoc tempore fuisse aliqui scribunt.

Thomas Aquinas Alberti discipulus.

in ſententias edidit. Scripſit & librum contra Guillelmum de ſancto amore virum pernicioſum, vt antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter eſt de qualitate & eſſentijs, alter verò de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accerſitus, ſpretis dignitatibus, quæ vltrò ei offerebãtur, totum ſeſe lectioni & ſcriptioni dedit. Nã & ſcholam Romæ inſtaurauit, & rogatu Vrbani multa conſcripſit, & totam fere naturalem philoſophiam ac moralem commentationibus expoſuit, & contra gentiles librum edidit. Declarauit & Iob, catenãq; auream contexuit. Compoſuit & officium de Chriſti corpore, quo in opere plurimæ figuræ teſtamenti veteris continentur. Ad Vrbanum põtificem redeo, qui pontificatus ſui anno tertio, mẽſe vno, die quarto Peruſij moritur, in cathedraliq; baſilica ſepelitur. Vacat tum ſedes menſibus quinq;.

ANNOTAT.

Vrbanus papa IIII. Iacobus, vel vt alij, Pantaleo (quod fortè cognomẽ erat) antea vocatus, fuit natione Gallus patria Trecenſis, quæ Campaniæ vrbs eſt, humili ac ſordido loco natus ex patre (vt fertur) ſutore veteramẽtario. Qui cùm eſſet Hieroſolymitanus patriarcha, Viterbij vbi tunc curia Romana erat, à cardinalibus numero nouem inter ſe diſcordantibus, extra eorũ collegium xiij. Kalend ſeptembris anno Domini ∞ CCLXI. Romanus põtifex renuntiatus, ſedit annos tres, menſem i. & dies quatuor. Hic veterem ac nobiliſſimam Tuſciæ vrbem accedens, loci aſpectu & ſecuritate delectatus (eſt enim in ſummo ſaxo poſita, & ad expugnandum difficillima) diu in ea cum Romana curia permanſit. Nam Manfredi Siciliæ regis Romanæ eccleſiæ hoſtis potentia, & vi ſancta ſedes tunc præcipuè vexabatur. A ciuibus Vrbeuetanis honorificentiſſimè ſuſceptus Monaldenſes & Philippenſes primarios vrbis ciues, bello ciuili inter ſe laborantes, in concordiam redegit, & dum vixit, eam conſeruauit. Vrbem ſibi & Romanæ eccleſiæ fideliſſimam varijs ædificijs, tum publicis tum priuatis, multis item priuilegijs exornauit. A fundamentis autem ædificauit ſuperbas illas ædes pontificias in loco, qui dicebatur Solianum prope S. Mariam Priſcam quarum adhuc parietes ſuperſunt, extruxit etiam eccleſiam & monaſterium ſancti Auguſtini, eccleſias verò Minorum & Prædicatorum reſtituit & ampliauit. Ibidem etiam concilium, ſiue multorum prælatorum cõuentum celebrauit, in quo inter cætera tractatum eſt, quanam ratione ſancta ſedes apoſtolica à Manfredi potentia & tyrannide ſe tueri poſſet, decretumq́, vt Carolus Ludouici Francorum regis frater prouinciæ comes, & dux Andegauenſis in Italiam contra Manfredum cum Siciliæ regis titulo euocaretur. Cardinali legato ad illum ob eam rem miſſo, quod poſtea ſub Clemente IIII. factum eſt. In ea poſtremo vrbe anno Domini ∞ CCLXIIII. ſacratiſſimi corporis CHRISTI ſolennitas quinta feria poſt octauã Pẽtecoſtes ab eodem pontifice perpetuis temporibus cum ſolenni ſupplicatione, quæ nunc etiam celebratur, inſtituta eſt, cum eius ſolennitatis officium ſanctus Thomas Aquinas, qui eo tempore publicè theologiam in ea ciuitate profitebatur, compoſuiſſet. Id verò factum fuit propter miraculum, quod hoc tempore Vulſinijs in diœceſi & ditione Vrbeuetana in eccleſia ſanctæ Chriſtianæ accidit. Nam dum ſacrificulus quiſpiam ſacra miſſarum ſolennia celebraret, ſacramẽto iam cõfecto, de panis & vini tranſubſtantiatione, & CHRISTI corpore dubitauit. Vnde ſtatim (dictu & auditu mirum) ex ſanctiſſima, quam in manibus tenebat hoſtia, viuus ſanguis manare cœpit, & totam mappam, quam corporale vocant, tinxit. quo miraculo attonitus pontifex Vrbanus IIII. corporale primum ad ſe ab epiſcopo loci cum proceſſione vrbem veterem transferri voluit, & illud ſolennitate inſtituta in eccleſia Vrbeuetana recondidit. Quæ omnia ex eiuſdem pontificis bulla, quæ adhuc extat, intelliguntur. Quanquam non me lateat, quoſdam eſſe, qui neſcio quid de quadam muliere ſancta Moniali recluſa nomine Eua fabulentur. Quorum ſententiam nihil moror: cùm quod ſupra dixi, vulgatiſſimum ſit. In cuius poſtea rei memoriam ciues Vrbeuetani tunc nobiles ditiſſimi & potentes nobiliſſimum templum Deo & beatæ virginis Mariæ à fundamentis conſtruere cœperunt, tanta mole, apparatu, & impenſarum magnitudine celebre, vt nullum in toto terrarũ orbe, tunc ei potuerit comparari. cæterum hoc non niſi xxv. anno, poſt CHRISTI verò ∞ CCXC. factum fuit. Nicolao IIII. pontifice maximo, qui eodem anno xiij. de Nouembris primùm lapidem in maximi & auguſtiſſimi templi fundamentis. Cardinalibus cum omni Romana curia, multis peregrinis prælatis, epiſcopo ciuitatis, clero, magiſtratibus, nobilibus, & vniuerſo populo Vrbeuetano adſtantibus, poſt celebres ſupplicationes habitas, ſolenniter poſuit, maximasq́, ſingulis annis ipſo die eccleſiam illam viſitantibus indulgentias largitus eſt, ab alijs poſtea pontificibus confirmatas & auctas. In quo celeberrimo templo, cùm perfectum penè fuiſſet, poſtea ſanctum corporale collocatum eſt, altari & tabernaculo ad illud conſeruandum elegantiſſimè fabrefactis, quod ſingulis annis in die corporis CHRISTI in celebri illa ſupplicatione deuotiſſime circumfertur, finitimis omnibus populis eò illa die ad id videndum confluentibus. Eius porrò templi anterior pars tota è marmore Pario incruſtata eſt, varijs & elegantibus ſigillis noui & veteris teſtamenti exornata, multisq́, alijs decorata ornamentis. quæ eo tempore excellentius in ſtatuaria opus exiſtimata eſt, omnium quæ toto terrarum orbe id genus eſſent.

CLEMENS IIII.

CLemens quartus, Guido Fulcodij antea vocatus, natione Narbonen- 190. Pont.
ſis è villa S. Aegidij, meritò ob ſanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iureconſultus totius Galliæ ſine contentione primarius, in

cutia

curia regia causas integerrimè agens, vxorem & liberos habuit, qua mortua, primo Podiensis, deinde Narbonensis episcopus, postremò cardinalis omniũ consensu creatus, solus ob integritatem & auctoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem Montisferrati comitem componeret. Posteà verò pontificatum adeptus, (vt quidam tradunt) mendicantis religiosi cuiusdam habitum indutus, Perusium incognitus peruenit: eò deinceps profecti cardinales, quem etiam absentem in pontificem delegerant, hominè ipsum Viterbium honorificè perducunt. Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnum accitum, cum triginta triremibus Massilia soluens, Tiberi amne subuectus, Romam ingressus, tamdiu senatorium munus mandato pontificis obiuit, quoad superuenêre Cardinales à pontifice missi, qui hominem in Lateranensi basilica Hierusalem & Siciliæ regem declararunt: hac cõditione, vt Carolus sacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta millia nummũ aureorum ecclesiæ Romanæ persolueret: néue imperium Romanum etiã vltrò oblatũ acciperet. Magna enim de imperio cõtentio iam orta erat inter Alphonsum regẽ Castellæ, imperium armis & largitione quærentem, & Richardũ Carnubiæ comitem regis Angliæ fratrẽ: ad quem electores nõ facilè respiciebãt. Ne igitur Manfredo spes vlla subesset discordiarum inter Alphonsum & Carolum ad quem magna pars hominum imperium deferebat, sublata petendi facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat ecclesiæ Romanæ contemptorẽ.

Iam enim Caroli copiæ, superatis Alpibus, in Cisalpinam descenderant: factoq; per Flaminiam itinere, omnes factionis Guelphæ milites Romã vsq; perduxerant. Vnde Carolus mouẽs & Ceperanum capit, pulso inde Manfredi præsidio & saltum Casinatem occupat, quem Manfredus ipse custodiendum acceperat: quanquam deinde mutato consilio, Beneuentum profectus expectare hostem in planis patentibusq; locis instituerat, quod plurimùm equitatu valeret. Mouit & eò Carolus: & facta pugnandi copia, licet ex itinere fessi milites essent, prælium non detrectat. Ciet vterq; dux suos in pugnam. Verùm dum Carolus laboranti suorum turmæ intentius, vt fit, succurrit, ex equo consternatus, ita hostium animos auxit, vt Manfredus extra ordinem incautius pugnans interfectus, apparente subito Carolo, fortunam belli statim mutauerit. Ex suis enim in fugam versis multi interfecti sunt, pleriq; verò viui capti. Carolus autem tanta victoria potitus, Beneuentum mouens, vrbem dedentibus vltro ciuibus, ingreditur. Nuceriam deinde oppugnare adortus, quò se noui veteresq; Sarraceni receperant, magistrum militiæ suæ (quem Marescallum vocant) cum quingentis equitibus in Etruriam mittit, qui Guelphos extorres in ciuitates suas reduceret. Is itaq; profectus, abeuntibus spõte Gibellinis, magistratum sine prouocatione Florentiæ constituit, quem accolæ factionis Guelphæ capitaneos vocant. Inde verò in Senenses mouens, omnes Gibellinos Etruriæ, maximè verò Pisanos, in se cõcitauit, dum ad Bonitium castra habet, quod Gibellini acriter defendebãt. Carolus aũt vtroq; regno in potestatẽ recepto, excepta Nuceria, Sarracenis tandem pacẽ cõcedit, permissis etiã suis legibus in Italia viuere. Ipse verò cum exercitu vocantẽ pontifice, Viterbium se contulit, quò & Henricus à fratre rege Castellæ pulsus, paulò antè peruenerat: quem pontifex Caroli cõmendatione motus, & multis muneribus donauit, & senatorẽ vrbis creauit. Carolus aũt in Etruriam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adolescentem Conradi Sueui nepotem, in Italiam contra Guelphos vocabãt, Bonitium egregiè defensum & natura munitum, cum vi capere non posset, fame ad deditionem cõpellere instituit: quo tandem post longã obsidionem recepto, in Pisanos mouens, Mutronium eorum oppidum captum, Lucensibus dono dedit. Moliturus etiã maiora tum Carolus videbatur, nisi à suis in regnum properè vocatus fuisset, ob factiosos quosdã qui Corradini rebus fauebãt, maximè verò Sarracenos, quos deinceps munitissimis castellis in Nuceria cõclusit, quò ei tutius in Corradinũ proficisci liceret, quẽ Pisani in regnũ deducere conabãtur, vastatis prius Lucensium agris: superatoq; atq; interfecto apud Arretium Caroli marescallo, adiuuante præsertim Guidone Ferretano, totiusq; Cisalpinæ factione Gibellinæ.

Ferunt

Feruntpontificem(dum adolescens per agrum Viterbiensem iter in regnum faceret) eius casum miseratum,prophetica voce dixisse,Corradinum ipsum vt victimā ad cædem duci. Is itaq; Romā proficiscens,Henricum senatorem ad pōtem Miluium cum populo Romano obuium habuit, imperatoris nomine sæpius acclamato,timore ne id fecerint,an studio partium,haud satis constat. Dimisso autem Romæ Guidone ferietano,ipse cum exercitu in regnum properās, vbi intellexisset Carolum saltus Hernicos Latināq; viam occupasse, flexit inde ad Acquieolos montes,quos Taliacoclj vocāt,in Marsos profecturus. Castra itaque primo nō longe à lacu posuit, ferè aquæductu vetere & ædificiorum ruina munita. Mouerat & eò Carolus,decimo inde stadio ad concauæ vallis fauces castra locans,qui Alardi Neapolitani consilio vsus, (is enim cum Germanis diu militauerat) partem exercitus statim præmisit cum marescallo regia veste induto,lacessendi hostis causa. Ipse verò citra collem cum fortissimo quoq; in insidijs bene gerēdæ rei occasionem interim expectabat. Ad tres aūt horas iam pugnatum est dubio marte,cum marescallus fortissimè pugnās occiditur:cuius in morte cedentibus Gallis, Germani ferociores facti , passim sine vllo ordine insequebātur. In hos itaq; incompositè ruentes Carolus delatus, statim fundit fugatq; magna in fuga edita hostium strage. Henricus aūt senator Reate in fuga captus est: & Corradinus cum duce Austriæ cognitus,dum traijcere Tiberim nauigio in Etruriam tētat,ad Carolū pertractus, capitali supplicio afficitur:quòd, vt diximus,pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaq; anno salutis millesimo ducentesimo sexagesimo octauo,tanta victoria potitus,totoq; regno sine contentione in potestatem suā redacto,Romā proficiscēs, senatorium munus volente pōtifice aliquādiu administrauit misso marescallo suo in Etruriam: cuius certè & industria & opera pax inter Senenses & Florentinos composita est. Verùm mortuo Clemente,pōtificatus sui anno tertio , die vigesimoprimo, eodemq; Viterbij sepulto , tanta repente non solùm inter populos Italiæ, quos aliquātulum in officio sanctissimus pontifex auctoritate sua continebat, verùm etiam inter cardinales discordia orta est de creando nouo pōtifice, vt biennio sedes vacauerit. Tum verò Carolus omnia circunspiciens , ne quid mali ecclesiasticæ ditioni obueniret, cum parte exercitus in Etruriā profectus, Bonitium oppidum (vnde initium turbandæ pacis ortū est) captum Florentinis vendidit. Quo demolito,nouum haud longè in plano condidere, Poggium Bonitium appellatū. Carolus deinde inita cum Pisanis pace,quorū nauigijs in Africā traiecturus vti instituerat,redire in regnum cōstituit,relicto cum parte copiarū in Etruriam Ruso Anguillariæ comite,qui Etruscos in officio contineret. Interim aūt Ludouicum regem Massilia soluentē, tres filij adolescentes, rexq; Nauarræ Theobaldus,& comes Cāpaniæ cum legato apostolico secuti sunt. Tunisium itaq; simul applicātes, vrbē obsidione cingunt, incursionibus omnia circunquaq; posita vastātes. Verùm orta in castris pestilentia, ac diutius per ignota capita vagata, Ludouicum regē cum filio minore natu, cūq; legato apostolico è medio sustulit: cuius in locum Philippus filius suffectus,de discessu cogitare iam cœperat. Superueniente aūt Carolo Siciliæ rege, hac conditione pax cōposita est, vt dimissis vtrinq; captiuis, rex gētis Carolo tributum penderet, liberāq; in Africa Christi prædicationē sineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuo apud Drepanum rege Nauarræ & Cāpaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim vitandæ contagionis causa, Centumcellas adnauigare, inde terrestri itinere Viterbium ituri. vbi de eligēdo pontifice cardinales adhuc cōtendebāt , qui certè tātorum regum præsentia moti, Theobaldum Placentinum, Leodiensem archidiaconum absentē, pontificem crearunt.

Ad Clementem redeo: cuius vita omni ex parte laudāda est doctrina; pietate, religione, humanitate, modestia, charitate in proximū & pauperes Christi. Bona aūt ecclesiæ ita accuratè dispēsauit, vt plus Deo quàm affinitati & cognationi tribuisse videatur. Duas habuit filias ex mortua vxore ante pontificatum susceptas, quarū alteræ in monasterium collocatæ triginta libras Turonensium paruorum dedit, alteræ autem quæ marito suæ cōditionis nupserat, trecentas libras

S Turo-

Turonensiũ dotis nomine numerari iussit: hac conditione, ne quid vnquã amplius peteret. Habuit & nepotem clericum: quem vbi comperit tres præbendas (ita enim canonicatus vocant) habere, optionem facere compulit, vt quam vellet ex his retineret, duas relinqueret. Verùm instantibus amicis, non solùm quæ habebat, nepoti dimitteret, sed maiora & plura tribueret: Respondit vir sanctissimus (quem vtinam nostræ ætatis pontifices imitati essent) se Deo, non autem carni & sanguini acquieturum. Deũ ita velle, vt sua in pias causas erogarentur, nec esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi quàm pietati & Christo tribueret. Dum autem Viterbij esset, referreturq́; quotidie Ednigẽ Poloniæ ducissam iampridem mortuam, miraculis summo in precio esse, eam in sanctas retulit. Delectatus est etiam mirificè doctrina Bonauenturæ, ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copiosè tum scripsit in primum, secundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commẽdatione moriens vir sanctissimus, magnum sui apud omnes desiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta est, cum dignus Clementi successor quæritur.

Bonauentura ordinis Minorum Generalis.

A N N O T A T.

Hic pontifex vir optimus, & sanctissimus fuit. Cuius rei eius res in pontificatu gesta, vita innocenter, pureq́; acta, & incredibilis morum, & vita sanctitas, qua omnia de eo à fide dignis auctoribus feruntur, fidem facilè facere possunt. Verùm vt hac magis elucescant, sequentem bullam addere institui, quam, vbi pontifex renunciatus fuit, cuidam Nepoti suo scripsit, qua inuenta est à Petro Michelio Hispano, Barchionensi notario, scriptore historia Hispanica diligenti, in antiquo libro sacristia monasterij ordinis prædicatorum Barchinene pag. 240. eam autem refert in historia Hispanica pagina lxix.

Clemens episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Petro Grosso de sancto Egidio salutem & apostolicam benedictionem.

Multis de nostra promotione gaudentibus, nos soli sumus, qui certius immensitatem oneris experimur. Et idcirco quod alijs gaudium, nobis metum subministrat, & fletum. Sanè, vt scias, qualiter his auditis debeas te habere, scire te volumus, quod humilior solito debes esse, neque enim quod nos vehementer humiliat, debet nostros extollere, maximè cùm honor huius seculi momentaneus sit, & sicut ros transeat matutinus: nec ad nos te, nec fratrem tuum, vel ex alijs nostris aliquem venire volumus, sine nostro speciali mandato. Quia spe sua frustratus, si secus venire præsumeret, oporteret redire confusum. Sed nec in tua sororis nuptijs gradum quæras propter nos altiorẽ, nec enim nos haberes propitios, nec in aliquo adiutores. Si tamen eam filio militis simplicis desponsaueris in tercentum libris Turonensibus tibi proponimus subuenire. Et si altiora quæsiueris, nec à nobis denarium speres vnum, & hoc ipsum secretissimum esse volumus, & tibi & matri solummodo, notum esse. Illud etiam scias, quod nullum, nullamq́; de sanguine nostro sub nostri sublimatione obtentu inflare volumus, sed tam Mobiliam, quàm Cæciliã illos viros habere volumus, quos haberent, si essemus in simplici clericatu. Sibyllam visita, & dic ei, quod locum non mutet, sed remaneat apud Susam, & omnem maturitatẽ, & habitus honestatem obseruet, & preces nobis pro aliquo non præsumat assumere, nam & ei, pro quo fierent, essent inutiles, & ipsis, qui rogauerint, damnosa. Etsi fortè per aliquos ex hac causa munera offerrentur, ea respuat, si vult nostram gratiam retinere. Saluta matrem & fratres. Non scribimus tibi, nec familiaribus nostris sub bulla, sed sub piscatoris sigillo, quod Romani pontifices in suis secretis vtuntur. Datum Perusij in festo S S. Perpetuæ, & Felicitatis. Hanc habui ab Antonio Augustino Rotæ auditore, quem ob insignem pietatem, eruditionem, & morum grauitatẽ, maximamq́; in rebus gerendis dexteritatem, & fidem Philippus Hispaniarum rex maximus proximè episcopum Ilerdensem à Romano pontifice Pio IIII. postulauit, & vt ex Alli. ecclesia ad eandem transferetur obtinuit.

GREGORIVS X.

191. Pont.

GRegorius decimus, Theobaldus antea vocatus, natione Italus, patria Placentinus, Leodiensis archidiaconus, in Asia existens, Viterbij à collegio cardinalium pontifex creatur.

Eo enim tempore, quo Ludouicus in Africam nauigauit, Odoardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingenti classe in Asiam traiecit, recuperãdæ terræ sanctæ causa. Verum dum Ptolemaidi tamdiu immoratur, quoad Ludouicus rex Frãciæ, vt pollicitus erat, eò ex Africa victor traijceret ab Arsaeida familiari, dũ solus in cubiculo esset, tribus vulneribus petitus, ægrè mortis periculum euasit, adiuuante altero familiari: qui manum sicarij tam diu retinuit, donec à domesticis discerptus & extractus è cubiculo sceleratus Arsaeida est. Odoardus autem vbi ex vulneribus conualuit, Theobaldum contubernalem suum, magno semper

per in ptecio habitum, quippe qui omnes reges & principes Christianos continuò in Sarracenos animauerat, iturum Romam pontificatus gratia à cardinalibus accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirificè iuuit, eo potissimum tempore, quo Henricus adolescens, Richardi paulo ante mortui comitis Cornubiæ filius, Viterbium videndi Clementis causa venerat. Quo mortuo, dum adolescens ipse ibi aliquandiu moram trahit, malo fato sublatus est: à Guidone enim Monteforti, qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem ecclesiã audiendæ rei diuinæ causa petierat, ante aram interficitur, quod à Richardo pater eius Simon in Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem, ad Rufum Etruriæ præfectũ incolumis euasit. Abiere Viterbio hac indignitate moti, non ita multò pòst, & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam, qui pace cum Sarracenis inita, Theobaldum Sypontũ, quod & Manfredoniam nũc vocant, nauigijs appulsum, Ceperanum vsq; comitatus est. Inde verò pontifex per Marsos & Sabinos iter faciens, Viterbium tandem peruenit: vbi à cardinalibus perbenignè & honorificentissimè susceptus, coronaque pontificia ornatus oẽm potestatem accipit, quam Christus Petro reliquit. Composito deinde pro tempore põtificatu, ad componendam pacem inter Genuenses & Venetos animum adijcit. Hi enim populi inter se magnis cladibus iam dudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Franciæ Cremonæ subsistens, pontificis rogatu vocatis Genuensium & Venetorum legatis, pacem inter eos in quinquennium composuit: quo simul omnibus proficisci in Sarracenos liceret. Quiescebat iam Italia, cum initium perturbãdi omnia à Venetis ortum est, noua vectigalia exigentibus. Instituerant enim ne quis in sinu Hadriatico nauigaret, maximè verò Pola Venetias, nisi soluto portorio è mercium numero. Hãc autem indignitatem non ferentes Bononienses, qui magnæ Flaminiæ parti tum præerant, triennio varia fortuna cum Venetis decertarunt. Demum verò fessi hac lege pacem acceperunt, vt dirupto castello, quod in primo Padiostio ædificauerant, quarũdam mercium liberam eductionem haberent, hostiorum Padi Veneto libera custodia dimissa. Anconitani quoque indignabundi, quòd Veneti Hadriatici maris dominatum sibi vendicarent, vectigalq; à nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificem conqueruntur, cuius officium est prohibere, ne noua vectigalia imponantur. Is autem Venetis statim imperauit, vt exactionem illam tollerent, qui certe nil aliud respondere, quàm pontificem non habere rei ipsius planam cognitionem, verùm re cognita, tum melius iudicaturum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex sententia perficere. Eundum erat ad concilium, *Concilium* quod Lugduni indixerat: quò & Palæologus imperator Constantinopolitanus *Lugduni.* cum magno comitatu profectus tertiadecima vice in sententiam Romanæ ecclesiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea auctoritatem quidam Tartari proceres secuti, sacrũ baptisma tum recepere. Interea verò vacante imperio occidentali, Rodulphus Habspurgensis comes, ab electoribus hac conditione imperator creatur, vt sequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ causa. Florentini autem Guelphi, Gibellinos cõciues suos à Gregorio (dum iter in Galliam facit) in patriam reductos, statim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eis ius fasq; omne interdixit: paulumque abfuit quin idem quoq; in Bononienses ageret, qui Lambertescos Asinellosq; Gibellinos cum præclaris familijs eiecerant: sed hi non ita multò pòst pœnas dedere. Nam cum exercitum in Foroliuianos duxissent, qui exules suos perbenignè susceperant, eruptione facta, de Bononiensibus ad octo millia cæsa traduntur, qua quidem calamitate confisæ quædam Flaminiæ ciuitates ab ipsis Bononiensibus statim defecere maximè vero Ceruia, vnde magnum salis vectigal suscipiebant. Gregorius autem absoluto Lugdunensi concilio, in quo multa decreta sunt, ad electionem summi pontificis, ad expeditionem in Sarracenos, ad vnionem Græcæ Latinæq; ecclesiæ, ad pacem Christianorum pertinentia, iter in Italiam faciens, obuium habuit Alphonsum Castellæ regem apud Bellocadorum, admodum conquerentem, quòd imperium Rodulpho mandasset. Verùm accepta pontificis satisfactione, ius omne suum Rodulpho concessit. Põtifex autem perbenignè ab om-

nibus Italis susceptus, dum iter per Etruriam facit, Florentinos spõtè deuitans, ne interdictum tolleret, Arretium peruenit: vbi pontificatus sui anno quarto, mense secundo, die decimo moritur, & sepelitur: vir certè in omni vita clarus, prudentia rerum gerendarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Christi, & eos potissimum, qui ad gremium sedis apostolicæ confugiebant.

A N N O T A T.

Ratio cur conclauis vsus in creatione Romani pontificis inuentus fueris. Anno Dominica natiuitatis M CCLXVIII. Clemens papa IIII. Viterbij, vbi cum curia sua toto penè sui pontificatus tẽpore permanserat, in die sanctæ Cæcilia ægrotare cepit, & octauo die pòst morbo, senioq; confectus, iij. Kalend Decembris obijt Cuius cadauer honorificè ad Ecclesiam Prædicatorum sanctæ Mariæ ad gradus Viterbij sepultum est. Quo mortuo vacauit sedes propter cardinalium discordiam annos duos, menses ix. & diem. Eo perro vita functo, cardinales, qui tunc in curia Romana præsentes erant numero xvij. in creatione futuri Pontificis dissentire ceperunt, electionisq; ratio adeo discordijs agitata est, vt propè in triennium protraheretur Sapius siquidem congregati, negocium conficere nulla ratione valuere, dum vnusquisque ipsorum ad pontificatum aspirans, nemini cedere vellet. Eo autem tempore nequaquam, vt nunc consuetudo est, cardinales in conclaui recludebantur: sed summo manc singulis diebus, si Romæ erant, Laterani: vel in basilica sancti Petri, aut alibi preut occasio sese offerebat: sin autem extra vrbem in ecclesia cathedrali illius ciuitatis, in qua tunc commorabantur, vnà conueniebant, perinde, ac nostro tempere faciunt, cùm congregationem sunt habituri, de Romani Pontificis electione tractantes. Quo interim tempore ad curiam Romanam Viterbium venerunt Philippus Francorum, & Carolus Siciliæ reges, collegiumq; pro celeri & matura pontificis electione rogantes, parum profecerunt, sed rebus infectis reuersi sunt Tunc Ioannes episcopus cardinalis Portuensis videns cardinalium pertinaciam, ijs in comitio existentibus, & spiritum sanctum inuocantibus, publicè dixit: Domine, discooperiamus tectum cameræ huius, quia spiritus sanctus nequit ad nos per tot tecta ingredi. Qui etiam eùm papam Gregorium renuntiatum animaduertisset, hos de sua electione versus istos edidisse fertur:

Papatus munus tulit archidiaconus vnum,
Quem patrem patrum fecit discordia fratrum.

Postremo post longissimum duorum annorum, mensiumq; nouem interregnum, quod maximo Reipublicæ Christianæ malo, & incommodo fuit: à Viterbiensibus propemodum coacti, cum discordantibus animis, vt vnum ex se eligerent, fieri non posset, tandem per viam compromissi, in sex cardinales facti, suadente maximè S. Bonauentura ordinis Minorum Generalis ministro Kalend. Septembris anni M CCLXXI. in pontificem maximum renuntiauerunt Thealdum Vicecomitem Placentinum, archidiaconum Leodiensem, virum sanctum, & religiosum, extra collegium cardinalium & absentem. Is in obsequio Christi tunc trans mare in Syria apud Ptolemaidem commorabatur, cum Odoardo primogenito regis Anglorum, tempus opportunum expectans, vt Hierosolymam cum cæteris peregrinis proficisceretur. Qui decreto electionis à collegij legatis trans mare missis, accepto, atque confirmato, mense Decembri ex Syria nauigio recessit, Brundusiumq; primum, demum Viterbium sequenti anno, vbi cardinales erant, iij. idus Februarij venit, Romani pontificatus insignia suscepturus. Inde Viterbio discedens, Romam profectus est, vbi vi. Kalend. Aprilis consecratus & coronatus Gregorius X. est appellatus. Sedit autem à die electionis annos iiij mẽses iiij. dies x. Hæc ex registris eius, F Ptolemæo Lucensi, Martino Polono, Theodorico à Niem, Ioannes de Columna, & alijs horũ temporum scriptoribus, qui huius Pontificis vitam edidère, excepi Qui pontifex altero post consecrationẽ anno, Christi verò M CCLXXIIII. maximo Christianorum concilio Lugduni in Gallijs congregato, multas super ecclesia catholica reformatione leges edidit, quas canones appellant. Inter quas has quoque de futura Romani pontificis electione tulit, longissimis interregnis, quæ in posterum accidere possent, remedium aliquod allaturus. Quæ processu temporis paululum varietatem in hanc propemodum formam ex vsu redacta sunt.

Præcipuæ leges, quæ in comitijs Romani pontificis seruari debent.

I Vt noui pontificis comitia habeantur loco idoneo, vbi pontifex præcedens cum sua curia resident, causarumq; & literarum apostolicarum audientiam habens, mortuus fuerit. Quod si in villa, pago, aut oppido obierit, & propterea commode ibidem comitia haberi nequierint, in vrbe, in cuius diœcesi villa, pagus, vel oppidum fuerint, habeantur, nisi interdicta sint. Quo casu in proximiore vrbe non interdicta ipsa electio fieri debet. Si verò ipsa audientia alio loco fuerit, tunc non vbi papa obierit, sed vbi eadem audientia fuerit, futuri pontificis creatio habeatur Gregorius X. & Clemens V.

II Vt mortuo pontifice, comitia non habeantur, nisi ad minus decem dierum spacio interiecto, quo tempore, & cardinales absentes expectari, & nouem dialia demortui pontificis per cardinales præsentes celebrari debẽt.

III Vt cardinales omnes quauis ratione à conclaui absentes, nullum ferendorum suffragiorum ius habere possint.

IV Vt non solum cardinales absentes, sed & omnes cuiusuis ordinis, & conditionis homines in Romanum pontificem creari possint.

V Vt finitis nouemdialibus, sacrisq; die decimo rite sancto spiritui factis, omnes cardinales, qui adsunt (siue absentes venerint, siue non) in palatio, in quo mortuus pontifex habitabat, loco tuto, vndique cluso, ac optimè cu-

mè custodito, quod conclaue vocant, recludantur, cum duobus tantum, vel, vt nunc consuetudo est, tribus, aut quatuor famulis, qui eis necessaria subministrent, quo in loco comitia habeantur. Nec alicui praeterea fas sit locum ingredi, vel egredi, nisi infirmitatis causa, certisq́; quibusdam hominibus, quorum opera in conclaui existentibus, maximè est necessaria. Is porro locus conclauis nullum intermedium parietem habeat, sed omnes cardinales in cellulis suis laneis distinctis pannis ipsum inhabitent in communi.

VI *Vt locus, & porta conclauis diligentissimè custodiantur, si Roma electio habeatur, primum à praetorianis, deinde à Regulis Romanis, & oratoribus principum sacramento prius astrictis, deinum in loco ostio conclauis proximiore ab episcopis, & conseruatoribus vrbis. Si autem extra vrbem comitia haec habentur, à loci eiusdem dominis temporalibus, eodem iuramento fidelitatis obligatis. Quorum munus est, conclaue custodire, & diligenter cauere, ne quid conclaui inferatur, seu exportetur, quò minus legitima suffragia ferre possint, atq; singula scrutari, quae vel cibi, vel alterius rei causa inferuntur ad eos, & prouidere, ne quid detrimenti patiantur cardinales, omnibusq́; ipsorum nutibus praesto esse ac eligere pontificem differentes ad maturandum arctare. Milites verò praetorians, ac Reguli Romani conclaue ab omni impressione tutum reddere debent.*

VII *Vt cardinales conclaui egredi nulla ratione possint, nisi Romano pontifice creato, quod si re infecta egressi fuerint, ab his qui conclauis custodiae praesunt, iterum ingredi cogi debent.*

IIX *Vt Cardinalibus venientibus post ingressum cõclauis, & ante papae creationem, potestas sit cõclaue ingredi, & cum caeteris suffragia ferre, nullusq́; cardinalis quauis occasione, aut praetextu etiam excommunicationis vinculo innodatus, ab electione ipsa arceri possit.*

IX *Vt post triduum ingressus conclauis, nisi Pontifex renuntiatus fuerit, episcopi, Reguli Romani, & qui conclauis custodiae praesunt, maximam in epulis, & cibis, quae cardinalibus inferuntur, rationem habeant, & illis non nisi ferculum vnum inferri permittant.*

X *Vt in comitijs habendis sub anathematis poena, nulli fas sit aut largitione vti, aut quicquam polliceri, aut prensare, siue ambiendo, animos cardinalium sibi in noua creatione deuincire. Quo interim tempore cardinalibus nulli alij negocio vacandi ius, potestasq́; sit, quò electio maturetur.*

XI *Vt nemo Romanus pontifex renuntiari possit, nisi duarum partium ex tribus Cardinalium, in conclaui praesentibus integra suffragia tulerit.*

XII *Vt mortuo Romano pontifice, omnes ecclesiastici magistratus, & officia statim cessent, atq; à muneribus suis vacent praeter poenitentiarum maiorem, minoresq́;, & camerarium S. R. E. quorum munera etiam mortuo papa perdurant. Ex libro 6. decretalium, Bonifacij papae VIII. libro primo, titulo sexto de electione & electi potestate, capite tertio, Vbi periculum. Item libro Clementinarum primo, titulo tertio, de electione & electi potestate cap. Ne Romani.*

Porro autem iuxta Gregorij X. constitutionem, Arretij, vbi Gregorius X. papa obierat, primum papa creatus est Innocentius V. ex ordine Fratrum Praedicatorum ad episcopatum Ostiensem assumptus anno salutis MCCLXXVI. deinde eo mortuo Hadrianus V. Romae: nouissimè Viterbij Ioannes papa XXI. Vigesimus ritè dicendus, vt ex ijsdem auctoribus, quos paulò antè citaui, intelligitur. Idem refert glossa capituli vbi periculum quam fecit Io. And.

INNOCENTIVS V.

INnocentius quintus, Petrus Tarantasiensis antea vocatus, natione Burgundus, ordinis sancti Dominici, vir in sacris literis doctissimus, anno Domini MCCLXXV. Arretij pontifex creatur: vnde paulò pòst Romam abiens, in sancto Petro coronatus, statim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnae auctoritatis viros misit, qui & Etruscos in perniciem Pisanorum conspirantes, & Genuenses ac Venetos de vita ac sanguine inter se certantes, ab armis discedere sub anathematis poena cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam auctoritate rem magis ex sententia confici posse sperabat. Fecêre mandata Etrusci, maximè Florentini, quos ob hanc rem pontifex ab interdicto Gregorij absoluit. Genuenses autem & Veneti, quorum odia magis inoleuerant, in armis continuò erant, sese inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocẽtius in sententiam suam traxisset, si ei diutius viuere licuisset: adeo ad eam rem animatus erat. Moritur autem pontificatus sui mense sexto, die secundo, sepeliturq́; in Lateranensi basilica. Quo minus autem mors eius molesta presbyteris secularibus videretur, effecit eius iudicium paulò antè latum. Nã cum Viterbij inter sacerdotes cathedralis ecclesiae & fratres praedicatores de corpore Clementis quarti orta contentio esset, vterque enim ordo sanctissimum corpus apud se volebat, adiudicauit id fratribus committi debere, quòd diceret sanctissimum põtificem id ita dum viueret instituisse. Hanc itaq; ob rem leuem offensiunculam Innocentius contraxit, alioqui vir optimus, & de quo bona omnia sperari poterant. 192. Pont.

HADRIANVS V.

193. Pont. Hadrianus quintus, patria Genuēsis, familia Flisca, Othobonus antea vocatus, Romæ in atrio Lateranensi pontifex creatur. Fuit aūt Innocentij quarti nepos: sanctiq; Hadriani diaconus cardinalis ab eodē creatus, & in Angliam legatus cū summa potestate missus, ad sedandū tumultum inter regē & barones ortum. Creatus itaq; pōtifex, Viterbium statim proficiscitur: Rodulphumq; imperatorē ad comminuendā Caroli potentiā, qui tum Romæ omnia pro arbitrio agebat, in Italiā vocat. Verùm Rodulphus Boēmico implicitus bello, Hadriano satisfacere nō potuit. Carolus aūt ad declinandū inuidiā intētus, oēm vim belli in Achaiam transfert, viam sibi ad imperium Cōstantinopolitanum facturus. Verùm mortuo Hadriano pontificatus sui die quadragesimo, in Italiam redijt. Moritur aūt pontifex Viterbij ante munus consecrationis suæ, sepeliturq; in eōuentu fratrum Minorum. Fuerat quidē ei in animo, & ditionem ecclesiæ tutiorem à tyrannis reddere, & cōstitutionem Gregorij de eligendo pōtifice, in meliorem formam redigere, nō omnino tollere. Eius aūt conatibus & animi magnitudini mors obstitit. Vacat tum sedes dies octo & viginti.

IOANNES XXII.

194. Pont. Ioannes vigesimus secundus, natione Hispanus, patria Vlixiponensis, Petrus antea vocatus, ex episcopo Tusculano pontifex creatur. Hic etsi doctissimus est habitus: tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum inæqualitate, plus detrimenti, quàm honoris & emolumenti pontificatui attulit. Multa enim stoliditatem & leuitatem prę se ferentia egit. in vno tantum cōmendatione dignus, quòd adolescentes literarum studiosos, inopes maximè, beneficijs ecclesiasticis & pecunia iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, quòd in Dalmatia mercaturam exercerent, nullo persoluto Venetis portorio: neque eos (vt par erat) vectigales ecclesiæ pontifex ipse tuebatur, in verbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio destituti, seipsos colligentes, eruptione facta, Venetos vrbem obsidentes, magno illato incommodo propellunt. Vsus tamen consilio Ioannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebātur, quòd ipsius auxilio & suffragijs pōtifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologum, tum ad reges occidentales misit, qui eos suo nomine cohortarentur, vt pace inter se inita, arma in Sarracenos & hostes Christiani nominis pararent. Pollicebatur homo stolidus sibi longam vitam, & diu se victurum omnibus prædicabat: quippe cuius vita & mores omnibus patebant, adeo erat inuerecundi & secordis ingenij. Sed ecce dum hanc stultitiam omnibus prædicabat, camera quædam noua, quā in palatio Viterbiensi extruxerat, subitò corruit, atq; inter ligna & lapides inuentus, septima die post tantam ruinam acceptis omnibus ecclesiæ sacramentis, pōtificatus sui mēse octauo moritur, Viterbijq; sepelitur, vir (vt dixi) admodum literatus, sed parum prudens. Multa enim in vita sua scripsit, potissimum verò canones quosdā ad medicinam pertinentes. Nā medendi arte admodum peritus habebatur. Scripsit & librum, quem thesauros pauperum vocat. Edidit & problemata quędam, Aristotelem imitatus. Sed hoc nescio quo pacto compertum est, vt viri quidam admodum literati, ad res agēdas parum idonei videantur. Nescio quo pacto dixi, cum mirum potius omnibus videri debeat, vt qui contemplatione delectatur, idem etiam rebus terrenis animum applicet.

ANNOTAT.

Post Innocentij V. mortem, qui ei successit Hadrianus papa V. Gregorij X. de conclaui constitutionem statim reuocauit. Cuius reuocationem, siue suspensionem, quod ante eius coronationem facta fuisset, inualida erat, Iones XXI. confirmauit. Atq; sine conclauis reclusione, qui deinceps ei successerunt Romani pontifices Nicolaus III. Martinus II dictus IIII. Honorius IIII. Nicolaus IIII. & Calestinus V creati sunt. A Calestino verò eadem qua Gregorius X. causa, moto, ipsius Gregorij constitutionem de conclauis reclusione denuo renouatam, & approbatam, qui ei suffectus est Bonifacius papa VIII. ratam habens, & confirmans libro decretalium sexto registrauit. A quo deinceps tempore vsque ad nostram memoriam perpetuo obseruata est. Hac ex Glossa capituli vbi periculum. Cuius auctor fuit Io. Andrea celeberrimus iureconsultus.

NICOLAVS III.

Nicolaus tertius, patria Romanus, ex familia Vrsina, Ioannes Caietanus 195. Pont.
antea vocatus, pontifex tandem creatur, protracta in sex menses electione, non sine magna cardinalium contentione, quorum cōclaui senator Siciliæ rex præfuit, qui admodum instabat, vt vnus aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus autem inito pontificatu, anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo octauo, Caroli potentiam comminuturus, Etruriæ vicariatum abstulit, quod diceret Rodulphum id ægrè ferentem, nō aliter expeditionem proterra sancta promissam acturū, cum Etruria imperatoriæ iurisdictionis haberetur. Hoc consecutus pontifex, nihilominus Flaminiā ipsamque Bononiā cum Exarchatu Rauennatū, quæ tum imperatori suberāt, in potestatem suam redegit: eoq; misit Bertoldum nepotem, Romādiolæ comitē declaratū. Misit & alterū nepotem Latinū cardinalem legatum in Etruriā, qui restitutus vbiq; Gibellinis, Florentiæ ac in cæteris Etruriæ vrbibus pro arbitrio animi magistratus imposuit. Munus verò senatorium, quod principibus & regibus demandari consueuerat, ipse solus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello vexabāt) à conspectu suo reiecit. Abeuntes præterea ex itinere reuocatos, grauissimis verbis increpauit: & perniciem eorum ciuitati cōminatus est, ni ab Ancona oppugnāda desisterent. Tandem verò multis vltro citroq; illatis incōmodis, æquis conditionibus pax inter vtranq; ciuitatem componitur. Huic autem pōtifici in animo fuerat duos reges creare, vtrunq; Vrsinum: quorum alterum Etruriæ, alterū Lombardiæ præficeret: qui inde Teutonicos partem Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & Regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio cōtinerēt. Vt verò id ei facere liceret, Petro Arragonum regi persuaserat, vt iure hæreditario Constantiæ vxoris suæ, regnum Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipse à Carolo ad se trāstulit, vetuitq; perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magistratum ipsum peteret aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (vt auctores scribunt) vir magni animi atq; cōsilij, adeoq; moribus & vita integer, vt vernacula lingua cōpositus vulgo diceretur. Amator & cultor doctorum virorum, & eorum maximè, qui doctrinā cum prudentia & religione coniunctam haberēt. In partiendis autem dignitatibus & honoribus, cōmunis omnibus est habitus. Nam semel habita potestate sacrorum initiandorū, Albanum episcopum ex ordine Minorum, Ostiensem & Portuensem ex ordine Prædicatorum delegit. Prænestinus & Tusculanus episcopi seculares fuere. Creauit & duos presbyteros, videlicet Gerardum tituli duodecim apostolorū, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli sanctæ Pudentianæ. His addidit duos diaconos, videlicet Iordanem fratrē suum sancti Eustachij, virum multę doctrinę & innocentiæ: & Iacobum Columnam sanctæ Marię in via Lata, virum exactæ religionis & grauitatis. Aedificijs præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud sanctum Petrum percommodè extruxit, quarum partem aliquā adhuc cernimus. Has postea Nicolaus quintus magna impensa restituit. Cinxit etiā mœnibus in vrbis modum pomarium sancti Petri, quod viridarium nūc vocāt. Ecclesiam quoq; sancti Petri ferè vetustate collabentem restituit, ac pictura summorū pontificum exornauit. Idem etiam fecit in basilica Pauli. Auxit prętere a mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorū numero, & seruientiū ecclesijs prouentu. Diuisit etiam ordines ecclesiasticos inter se, & quid cuiq; conueniret ostendit. Habitationes quoq; vnicuiq; assignauit: vt & aduenæ scire possent, quo in loco quisque magistratus, curialis præsertim, inueniri posset. Perfecit etiā Lateranenses ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Cōdidit præterea à fundamentis Sancta sanctorum, primo sacello iā vetustate collapso: templumq; ipsorum opere vermiculato (vt adhuc cernitur) & crusta marmorea exornauit: eoq; trāstulit apostolorum capita, donec templum Constantinianū sua impensa restitueretur. Quo facto, statim in capsulis argenteis suo iussu extructis, comitāte populo in templum restituit: conduntur q; in sacello ad eā rem percommodè fabricato. Eodem quoque die basilicam ipsam consecrauit, pridie nonas Iulij is dies est habitus. Scribunt historici quidam, neminem ante ipsum sacrificare religiosius

giosius visum, cum semper dũ solennia ageret lachrymas funderet. Erat enim religionis obseruantissimus, & adeo ordinis Minorum, ob contemptum rerũ humanarum, amator, vt ipse etiam decretali epistola quædam ipsius ordinis ambigua declarauerit. Vacãtibus ecclesijs nullus pontifex celerius ac maturius consuluit, cum eas statim optimo cuiq; & idoneo cõmiserit. Prius enim mores hominum & doctrinã inspiciebat, deinde vacãtes sedes his statim committebat: quòd diceret in mora periculum esse, cum non deessent, qui diuina etiam cupidissimè diriperent & occuparent. Notarios & tabelliones, vtpote sanguine pauperum litigantium viuentes, à se vt pestiferos reiecit, Gregorium decimum & Ioãnem vigesimũ primum hac in re imitatus. Verùm quoniam vbique terrarum magna in magistratibus corruptela erat, cõstituit ne magistratibus ipsi vllo in loco magis quàm annui crearẽtur: eos si quispiam retinere vlterius ausus fuisset, anathematis pœna notabatur, à qua, nisi à põtifice absolui nõ posset. Multa prætereà cõstituit, ad vtilitatẽ cleri populiq; Christiani pertinentia, vt in titulis suis apparet. Nõn caruit tamẽ in tantis laudibus reprehensione. Suos enim ita amasse dicitur, vt aliũde raperet quod eis cõdonaret. Nã quibusdã nobilibus Romanis castella vi abstulit, ac suis dono dedit, maximè verò Surianum. Vbi idem põtifex cibi ac potus continentissimus, subita tamẽ morte correptus, tertio sui põtificatus anno, mense octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixisse quendam ferunt, notato per excrescentiã Tiberis vaticinio. Adeo enim in immẽsum
Tiberis inundatio. excreuerat, vt altare sanctæ Mariæ rotundæ quatuor pedibus & eo amplius excederet. Eius autem corpus Romã delatum, in sacello beati Nicolai à se condito in basilica sancti Petri sepelitur, tumulo marmoreo & vermiculato opere exornato, quem adhuc cernimus, anno Domini MCCLXXX. assumptionis octaua die. Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea à beato Maximino in villa sui nominis cõditũ, ornatiore sepulchro & maiore sacello exornauit: caputq; eius seorsum in theca argentea cõdidit. In morte autẽ Nicolai vacasse põtificatum quinq; mensibus ferunt. Nam dum Viterbij à cardinalibus noui põtificis electio fieret, præessetq; conclaui Richardus ex Hannibaldensium familia Romana, ac sine cõtentiõe primaria, qui paulò antè Vrsum mortui Nicolai nepotem, prætura Viterbiensi deiecerat. erat enim huius familiæ hostis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrsina impediebãt, quò minus electio fieret, nisi Vrsus in præturam restitueretur. Hãc ob rem Viterbienses Richardũ secuti, conclaue ingressi, cardinales capiunt, & in vincula conijciũt. Quod vbi Romæ scitũ est, eadem Hannibaldensiũ factio familiã Vrsinam ab vrbe pellit, quæ statim populariter cum sua factione abiens, Præneste secessit. Post quintum itaq; mensem Gallici cardinales absentibus Vrsinis, suffragijs Italos superantes, Gallicum pontificem creant.

MARTINVS IIII.

196. Pont. MArtinus quartus, Simon antea vocatus, tituli sanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis natione Gallius, patria Turonensis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quòd ei ciuitati ob impetum in cardinales factum, interdictum sacris putabat. Vrbem itaque veterem petens, quod Oruietum vocant, eo loci omnia solennia peregit decimo calendas Aprilis. Resurrectionis autem die sex cardinales creauit: quorum de numero fuere Comes Mediolanẽsis tituli sanctorũ Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem verò Carolum ad se venientẽ, non modò perbenignè suscepit, verùm & eidem senatoriam dignitatẽ, quã à Nicolao priuatus fuerat, restituit, quod nõ ita ab omnibus probatũ est, cũ ea res excitatura videretur magnas in vrbe seditiones, reuersis iam Vrsinis & pulsis Hannibaldensibus. Vrsinis enim ob odium in Nicolaum cõceptum, Carolus mirificè aduersabatur. Ioannes itaque Latini fratris vlturus iniurias, tutaturusq; dignitatem sibi à populo Romano traditam, comparato satis iusto exercitu, in Viterbienses mouens, eorum agros longè ac latè populatus est. At Martinus qui tum in Montefiascone erat, Viterbiẽsium calamitate permotus, Matthæum ex gẽte Vrsina cardinalem,

Romam

Romam properè misit ad res componendas: qui ex itinere Ioannem populi Romani capitaneum (ita enim populi ducem appellant) secum duxit. Venerant & eò omnium factionum capita mandato legati: maximè verò Richardus Hannibaldensis, vt ab interdicto, quod Viterbij cõtraxerat, dum conclaue violenter irrupit, & cardinales Vrsinos in carcerem côiecit, absolueretur legati auctoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueum collo gerens, quod est maximum pœnitentiæ signum, ac veniam petens absoluitur. Composita autem hoc modo inter vtranq; factionem pace, reuocatoq; exercitu Romano ab iniuria Viterbiensiũ, põtifex Romanis statim cõcessit, vt ex ciuibus duos senatores sibi deligerent, qui vrbem gubernarẽt. Delecti itaq; duo, Hannibaldus Petri Hannibaldi filius, & Pandulphus Sabellus, qui ciuitatẽ toto suo magistratu optimè gubernarunt: eo potissimùm tempore, quo Martinus pontifex Palæologũ vnionis pacta non seruãtem, instante Carolo Siciliæ rege excommunicauit. Tum verò Palæologus Caroli potentiã veritus, clã fœdera cũ Petro Arragoniæ rege inijt, qui regnũ Siciliæ ob Constantiã vxorem Manfredi filiã, & Corradini neptẽ, suo iure repetebat. Communi itaq; impensa magna classis ab vtroq; parabatur. Quare põtifex legatum ad Petrum mittit sciscitatum, quid sibi vellent tãti apparatus. Cui ille ita respondit, interiorem se tunicã laceraturum, si illam arbitraretur suarum cogitationum consciã fieri posse. Abijt itaq; re infecta legatus. Petrus verò comparata iam classe in Africã cõtendens. Hipponensium littora vehementer populatus, in Sardiniam redijt, expectans vt à Ioanne Prochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos conuenerat.

Oborti sunt interim & noui motus in Cisalpina Gallia. Nam Vicecomites familia nobilissima, duce Luchino Turrianos admodum potentes, Mediolano pellunt. Inde verò Luchinus in Etruriam vicarius ab imperatore missus, apud Miniatem oppidũ se continens, Florentinos & Lucenses grauissimis incursionibus vexabat, spretis pontificis interdictis, quibus hominem à ceruibus sociorum remouere conabatur. Perusini quoque sumptis armis ita Fulginiates tum inuadunt, vt eorum vrbem vi cœperint, & mœnia aliqua ex parte demoliti sint. Quã ob rem à pontifice sacris interdicti, veniam deinceps meruere, persoluta tamen prius magna pecunia pœnæ nomine. Interim verò Siculi, quorum motus rex Petrus in Sardinia expectabat, superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, suadente Ioanne Prochita, in Carolum coniurationem ineũt, data die ad rem conficiendam, vt cum primum vesperi campana audita fuerit, vbiq; Galli nullo sexus discrimine habito cæderentur. Qua in re adeò certè sæuitũ est, vt etiam mulieres Gallico compressu prægnantes cæsæ dicantur. Hinc tritus ille sermo est, cùm quis multorum interitum exoptat, vt vesperas Siculas cõmemoret. Malum quoque fatum expertus est eodem tempore Guido Appius, cũ octingentis equitibus Gallici nominis, ad recuperandam Romandiolam missus põtificis nomine. Nã dum Forumliuij obsidet, essentque erumpendi cupidi ciues, Guido Bonatus astrologiæ peritissimus, conciues suos adhortatus est, expectata astrorũ benignitate, vt tum demum erumperent, quãdo eis signum daret. Fecere illi mãdata, & in tempore erumpentes Guidonẽ cum omnibus ferè Gallis interfecere. Atque ita vrbs tãta obsidione liberata est. Carolus autem audita Siculorum defectione & sæuitia, cum magnis copijs in Siciliam traijciens, primo Messanã vrbem obsidet, quam certe per deditionem tandem cœpisset, nisi Galli vltionis cupidi, deleturos se vrbem minati fuissent. Tum verò Petrus Arrago tantos motus (vt diximus) expectans, ea de re certior factus, è Sardinia properè in Siciliam traijciens, Panhormũ contendit, à ciuibus & Siculis perbenignè susceptus: à quibus etiam regium nomen consecutus est, confluẽte vndiq; ad eũ omni multitudine. Hanc ob rem Carolus perterritus, Messana relicta, in Calabriã se statim recepit, expectaturus filium Salerni principẽ, quem paulo post è Narbonensi prouincia cum aliquot cohortibus venturũ sciebat: Reprehensus à Carolo Petrus Arrago, quòd affinis cõsanguineusq; regnũ inuadere ausus esset, respondit se misericordia motum, calamitoso populo & indigna ferenti petitã opẽ negare non potuisse: quanquam id quoq; regnũ iure hæreditario ei deberetur, propter vxorẽ Constantiam

ſtantiam Mãfredi filiam,& Corradini neptem. Concreſcentibus autem vltro citroque iurgijs, res tãdem ad ſingulare certamen deducta eſt: hac conditione tamen, vt vterq; rex centum ſibi ad tãtum certamen commilitones cooptaret, loco certandi apud Burdegalam delecto.

Vtriq; enim rex Angliæ affinitate coniunctus erat, qui tamẽ certamẽ, adiuuãte Martino põtifice, tãdẽ diremit. Verùm cũ nihilominus Petrus Carolũ bello premeret, Martinus Gerardum Parmenſem cardinalem, legatum Neapolim miſit, qui & populos in fide Caroli contineret, & Carolum ipſum adoleſcentẽ cõſilio & auctoritate iuuaret. At verò cum Petrus Rogerium Doriam claſſis ſuæ præfectum Neapolim miſiſſet, Carolus aliter ſentiente legato & reclamãte, nequaquã tãtum regnum fortunæ committẽdum eſſe, in hoſtem mouens, non lõge à Neapoli, ingenti ſuorum clade ſuperatur: & captus in Siciliã primo, deinde in Arragoniã perducitur. Hoc certe ei nõ accidiſſet, ſi bene monenti legato (vt par erat) obtemperaſſet. Nã paulò pòſt pater Carolus cum ingenti claſſe ſuperuenit, qua etiã cum hoſte nondum victore decertare potuiſſet. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrum Arragonẽſem anathemate notat, eiusq; regnũ in prędã id occupare volenti exponit, ſubiectos, à Petri iuramẽto abſoluit, cruce ſignatos in hominem cõcitat, bonorum eccleſiaſticorum vſurpatorẽ, vt ipſe dicebat. Milites quoq; eccleſiaſticos Carolo auxilio miſiſſet, ni ei bellũ in Flaminia gerere neceſſe fuiſſet contra Foroliuianos, qui adiuuãte Guidone Montisfeltri comite, deficere ab eccleſia ſunt auſi, & quædã etiam Caſtella haud longe poſita oppugnare. Verum cum Guido ipſe pœnitentia ductus, pacem cum põtifice iniſſet, & mœnia Foroliuianorum demolitus eſt in vltionem Guidonis Appij, & magnã partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinum quoq;, quod tũ oppugnabat, cæpiſſet, ni Rubeus Anguillarius Etruriæ comes, in oppugnatione ipſa mortuus fuiſſet. Duo tũ caſtris præerãt duces, quorum alter in Etruriam miſſus eſt, ad eã orã tuendã, quæ ad Soanam vergit: alter verò (quem Iuuenatij comitem vocabant) obſidionem iuſſu pontificis continuabat, ſubminiſtrante clãculum auxilio & commeatu oppidanis ipſis Guidone Mõtefeltrano. Interim verò cũ Martinus curis agitatus addubitaret, à quo duorum populorũ, Piſanorum ſcilicet & Genuẽſiũ, contra Petrum Arragonẽſem auxiliũ peteret, tãta repẽte inter hos de poſſeſſione Corſicę cõtentio exorta eſt, vt ipſi aliũde auxiliũ peterẽt. Legatũ tamen apoſtolicũ pontifex adhortatus eſt, vt tã diu populos in fide contineret, quòd Carolus cũ ſupplemẽto copiarum ſuperueniſſet. Ingreſſus deinde Neapolim Carólus cõfirmatisq; ciuium animis, in Africã proficiſcens febri correptus moritur: quare ad legatum ipſum totum gubernandæ prouinciæ pondus recidit. Erat tũ rumor ac prope conſtans fama, Philippum regis Franciæ filium, comitem Atrebatenſem, eius regni cauſa aduentare: qui tamen deterrere Petrum nõ potuit, quò minus regnum vexaret, cum iam conſtaret eum cum paruis copijs aduentare. Nam pater Philippus in Arragoniam cum magno exercitu profecturus erat, ad occupãdum Petri regnum à Martino põtifice grauibus cenſuris prius interpoſitis, in prædam occupanti datum. Põtifex autem tot curis circunuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuãtibus (nam Gibellini Guelphos expulerant,) Peruſium proficiſcitur. Vbi nõ multò pòſt lenta febri diu vexatus, tãdem moritur, põtificatus ſui anno quarto, menſe vno, ſepeliturq; in cathedrali baſilica. Ad cuius ſepulchrum multi valetudinarij delati, multi cæci perducti, muti & claudi priſtinam valetudinẽ ſanctiſſimis pontificis meritis à Deo recepere.

HONORIVS IIII.

197. Pont. Honorius quartus, patria Romanus, è gente Sabella, familia nobiliſſima, Iacobus antea vocatus, diaconus cardinalis, Peruſij pontifex creatus, Romam venit, anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto, fratre eius Pãdulpho ſenatoriam dignitatem tum gerente. Tantæ enim ſeueritatis & iuſtitiæ Pandulphus eſt habitus, vt quoties Romani ciues purgare vrbem latronibus, ſicarijs, furibus, parricidis vellent (quorum tũ in ſolo Romano magna copia ob ſeditiones ciuiũ erat) nõ aliũ ſenatorem, quam Pãdulphum expo-

exposcerēt. Is etsi podagra & chiragra vexabatur, non tamē animi magnitudine & constantia à benè valentibus superabatur. Eodem quoq; morbo ita etiam interdū Honorius laborabat, vt ei instrumentis quibusdam ad id aptè fabrefactis, sacrificare necesse esset. Consilio tamen, & prudentia tātum valuit, vt nō multū corporis vires in eo desiderarentur: quippe cum solus plura prope videret, quàm omnes simul, qui tum in vrbe aderāt. Habitauit hic in Auentino apud sanctā Sabinam, egregiasq; ædes (quarum vestigia adhuc cernūtur) in monte ipso ædificās eò ad incolendum multos quoque Romanos excitauit, vnde breui mōs ipse frequentibus ædificijs incoli cœptus est. Cum aūt neminē lædere in pontificatu suo cōstituisset, omnibus prodesse quoad fieri poterat, prouocatus Petri Arragonū regis iniuria, qui regnū Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta cōtra Petrum confirmauit. Rodulphus autē imperator comparandæ pecuniæ studiosus, cancellarium suum ègente Flisca in Etruriā misit: qui populos omnes liberos faceret, & eos potissimum, qui se pecunia redimerent. Persoluere autem ob eā rem Lucenses duodecim millia nummū auri. Florētini verò sex millia, qui statim liberi omnino facti, magistratum (quem priores artium vocāt) addito vexillifero iustitię creauere. Non displicuit hęc vēditio Honorio, licet indigna tāto principe videretur, quòd ea ratione ecclesiastica ditio futura securior videbatur, cū nō amplius imperatori liceret liberas ciuitates vexare. Dum verò rex Franciæ vrbē Gerundensem obsideret, curaretq; Petrus Arrago, quò minus in castra hostiū cōmeatus à Narbona ferrētur, acri prælio cōmisso graue vuln⁹ accipiēs, paulò post malè curatus moritur, atq; ita Gerūda dedētibus ex pacto ciuibus, in potestatē regis Frāciæ redacta est, qui nō diu superuixit. Ex febre enim moritur cōtracta in castris, dū Perpinianū obsidet. Cuius etiā classis nō multò pòst in portu Narbonēsi à Rogerio Doria capta & incensa est. Duos habuit filios Petrus Arrago, Ferdinandū & Iacobū. Ferdinandū aūt natu maiorē Arragonię, Iacobū verò Siciliæ regē ex testamento reliquit. Hac autē ratione mortuis primis regibus, bella ad secundos translata sunt: qui hinc Pisanos, hinc Genuēses maritimis prælijs insignes, trahere in partes suas conabantur. Verū hi odio & armis inter se certantes, tanta rabie apud Lamellum insulam Pisano portui vicinā concurrunt, vt ex Pisanis, qui triremes quadraginta nouē amisere, duodecim millia hominū desiderata sint, partim cæsa, partim capta: quam quidem calamitatē Honorius ita ægrè tulit, vt paulum abfuerit quin Genuenses obstinatè nimiū Pisanos insequētes, interdicto ecclesiastico notaret. Ea calamitas adeò certè Pisanos attriuit, vt nunquā postea vires recuperauerint. Odoardus verò Angliæ rex in Vasconiam tum se cōtulit, pacem compositurus inter Carolum adolescentem regis Franciæ filium, quē diximus bello captum, & Ferdinandum Arragoniæ regem. Confecta iam ex sentētia res erat, & de libertate Caroli agebatur, cū interim legatus apostolicus & comes Atrebatensis, Auelini comite adiuuāte, Catinam vrbem occupant, eoq; ex Etruria collectas copias transmittunt. Hanc ob rem Odoardus re infecta in patriā rediit. Rogerius autem Doria gallicam classem ex Sicilia redeuntem occupās, Ferdinandi regis fortunam meliorē reddidit. Adijcere certe animū huic bello Honorius non potuit, quod armis à Guidone Feltrano in Flaminia vexaretur. Verū tandem superato Guidone, totam Flaminiam breui recipit. Non diu tamē pòst moritur pōtificatus sui anno secundo, die vno, corpusq; eius à sancta Sabina ad basilicā Petri magna funeris pōpa transfertur: sepeliturq; sepulchro marmoreo, quod adhuc extat in numerum à Pio pōtifice translatum, vt insignia familię indicant, eiusq; epigramma: & meritò quidem, cum vir fuerit omni vita probatissimus, & Christianæ religionis amantissimus. Nam & ordinem Carmelitarū non satis in concilijs probatum, mutatis chlamydibus nigris in albas, & ordinē Eremitarum apud Parisios improbatum, confirmauit. Solum autem cardinalē Ioānem Buccamatium episcopum Tusculanum, suo pōtificatu creauit, viros dicēs & eosdem bonos ac doctos, non etiam rudes & rerum humanarū ignaros, in tantum collegium cooptandos esse. Adeò verò aulicos amauit, vt quotannis, æstate præsertim, Tibur proficisceretur vitādi æstus vrbani causa, vnde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem mēsibus sedes tum vacat. Nā cum

apud sanctam Sabinam conclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine sunt correpti, quorum de numero moritur Iordanus Vrsinus Comes Mediolanensis, Hugo Anglicus, Geruasius Andegauensis decanus Parisiensis, & Antherus vir insignis. Hac ob re soluto coelaui, in aliud tempus magis salubre rem ipsam reijciunt, maxime verò cũ terræmotus ipsi, qui tum permagni fuere, religionem quandam iniecerint, quò minus tum quidem id fieret.

NICOLAVS IIII.

198. Pont. Nicolaus quartus, natione Picentinus, patria Asculanus, Hieronymus antea vocatus, ordinis Minorum frater & generalis, deinde presbyter cardinalis, apud sanctam Sabinam, decimo mense post mortem Honorij pont. creatur, collocaturque in sede Petri, ipsius sancti cathedra. Reate deinde profectus ob seditiones, quæ tum Romæ subortæ erant, quosdam cardinales creat ex omni fere religione. Omnes enim pariter amabat: nec plus debere affinibus & cognatis, quàm cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & vitia faciebant, vt in hunc magis quàm in illum inclinaret. Horum de numero quos cardinales creat, fuere Neapoleo Petrus Columna, Hugo de Biliamo ordinis Prędicatorum doctor insignis, Matthæus de Aquasparta Fratrum Minorum generalis, episcopus Portuensis, Romam deinde post annum rediens, sedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud sanctam Mariam Maiorem habitauit, quam basilicam ipse vnà cum Iacobo Columna restituit, vt in fornice maiori apparet: vnde Saluatoris ipsiusque pontificis ac Iacobi cardinalis imago ex opere musiuo adhuc cernitur. Idem quoque pontifex anteriorem posterioremq; partem basilicę Lateranẽsis restituit, ornauitque opere vermiculato, quemadmodum litteræ ipsæ indicant.

Interim verò reges Arragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nicolao pacem ineunt, vt rex Carolus è vinculis missus, sua impensa Iacobum Arragonẽ Siciliæ regem constitueret: quod nisi triennio id effecisset, in carcerem se rediturum pollicebatur, datis ob eam rem obsidibus duobus filijs: Carolo cui postea regi Vngariæ creato, Martello cognomentum fuit, & Ludouicum, qui post benè actam in ordine beati Francisci vitam, in sanctos relatus est. Dum hæc autem in Europa gererentur, Soldanus discordijs Christianorum fretus, Tripolim Asiæ ciuitatẽ insignem quidem, interfecto Christianorum præsidio, igni ferroq; vertit. Parem quoque calamitatem Sidon & Beritus pertulere, nemine adiuuante. Restabat Ptolemais in annos duos inducias à Soldano consecuta: hanc vt tueretur Nicolaus pontifex annixus, milites ad vexillum Christi vocat, ære suo conductos. Hi ad mille & quingenti fuere. Hos postea multi nullo dato nomine, nullis signis & auspicijs secuti, cum Ptolemaidem peruenissent, non minora Christianis quàm Sarracenis damna intulere. Soldanus autem cum res suas repetijsset, nec redditæ essent, nostris omnibus exitium comminatus est. Magna inter Christianos de possessione Ptolemaidis concertatio tum orta erat, cum eam patriarcha Cõstantinopolitanus, Templarij Teutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus vindicare anniterentur. Erat & Pisanis in animo Ptolomaidem repetere (vt ipsi dicebãt) suo iure, quos profectò bellum in Etruria ortum, à tãta rei fœditate auertit. Hi enim Vgolino comite cũ duobus filijs, totidẽq; nepotibus in carcerem cõiectis, inedia in terẽpto, animos Gibellinorũ in Guelphos ita cõcitarũt, vt omnibus pariter exitiũ minarentur. In Arretinos primũ arma cõuersa sunt, petentibus id exulibus Gibellinis. Præerat tamẽ Arretio Guillelmus Petramala eiusdẽ ciuitatis episcopus, cui Feltranus comes & Florẽtini auxilio venerãt. Verũ cũ Florentini non satis suis copijs fiderent, etiam eò misere Carolum secundum cum aliquot cohortibus, qui ad pontificem iturus, forte cà tum iter faciebat. In agro Tifernate collata sunt castra castris. Tifernum, ciuitatem Castelli mutato nomine nunc vocant. Commisso itaque prœlio, magna statim de Florentinis cędes fieri cœpta est. Verùm non ita multò pòst mutata fortuna, cadẽtibus tamen in prælio Guillelmo episcopo, & Feltrano comite, ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinum locum vbi pugnatum est, accolæ dixere. Carolus autem tanta victoria potitus recta ad Nicolaum proficiscitur, ac

ac vtriusq; Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc vbi Iacobus Arrago intellexit, oppugnare Caietam statim aggreditur. Ne quid autem deesset ad perturbandam Christianorum quietem, inter Philippum Franciæ & Odoardum Angliæ reges, grauissimum bellum exortum est: quæ res & Christianos in Asia mirificè perturbauit, & hostibus nostris delendi in Asia Christianorum nomē, audaciam & spem dedit. Soldanus enim, qui tum ægrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidem miserat. Interim verò duorum mēsium obsidione protracta, patre mortuo, filius statim sufficitur: qui certè acrioribus animis vrbem oppugnans, completis fossis, prædaque militibus promissa, ad mœnia vsque iam pugnādo peruenerat, cùm à Christianis erumpentibus magno suorum incommodo in castra retruditur.

Dum hæc in Asia gererentur, Nicolaus pontifex duos è latere legatos, Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmensem in Franciam properè mittit, qui cōposita inter duos reges pace, eos contra Sarracenos Ptolemaidem oppugnātes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Arragonensem & Carolum captū his conditionibus (quas supra memoraui) iam composuerat, quò omnibus in hostē liberius proficisci liceret: & parare classem cœperat, de pace ferè certus. Sed nec reges ipsi pōtifici benè monenti obtemperarūt, nec qui in præsidio Ptolemaidis erāt inter se dissidentes (quemadmodum poterant) vim hostium propulsarunt. Dilabentibus enim quotidie multis, soli tum ad duodecim millia remāsere, qui postea cum patriarcha Hierosolymitano per dromonem ad id seruatū, fugiētes, primò secunda nauigatione vsi, tandem sub ipsam Cyprū naufragio periere. Soldanus autem desertam cultoribus vrbem ingressus, eam ferro ac flamma statim euertit, anno cētesimo nonagésimo sexto, posteaquā à Gotifredo capta fuerat. In tātis autem malis insula Cyprus & Armenia minor, Cilicia prius appellata, in fide Christianorum tamē permāsere. Instabat tum vel maxime Nicolaus, veritus ne hostes reliquū Asiæ occuparent, vt imperator Rodulphus eò copias suas mitteret. Quo nō ita multò pòst mortuo, cū Adolphus de Nassau electus successor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodulphi filio in agro Spirensi prælio interficitur. Vir quidem insignis, sed parū milite ac pecunijs potēs: oppressus enim multitudine hostium, potius quā superatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tædio animi (vt quidam putāt) quòd male sibi crederet omnia videre, quodque etiam plusquam pontificem decebat, in partes declinauerat, Romæ apud sanctam Mariam maiorem pōtificatus sui anno quarto, mēse vno, die octauo moritur, eoq; loci sepelitur, ad caput basilicæ apud Petri Columnæ cardinalis sepulchrū, vt in pauimēto cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Post eius verò mortem cardinales Perusium profecti, quò eis liberius eligere pōtificem liceret, rem ipsam discordijs intestinis biennio mensequetertio in lōgum deduxêre. Interim antē Michael Palæologus imperator Cōstantinopolitanus moritur. Quò minus autē eius corpus in loco sepeliretur sacro; vetuêre sacerdotes & monachi, quòd occidentali ecclesiæ in Lugdunensi cōcilio acquieuisset. Andronicus autem Michaēlis filius, libenter tum quidem cum Latinis sensisset, si quid auxilij à nostris habuisset. Verùm cū sedes vacaret, destitutus auxilio Andronicus, à fide catholica tandem defecit. Hæc autem incōmoda Carolus secundus rex Neapolitanus prospiciens, è Narbonensi prouincia Perusium veniens, cardinales ipsos sæpius ad cōcordiam & electionem pontificis adhortatus est. Nec id quidem facere destitisset vir insignis, nisi acriter reprehensus à Benedicto Caietano patria Anagnino, quòd instando acerbè nimium, ipsis cardinalibus vim afferre videretur, quorum suffragia libera esse deberent.

CAELESTINVS V.

Caelestinus quintus, Petrus Moroneus antea vocatus professione anacho- 199. Pont.
reta, patria Eserniēsis, secundo à Sulmone milliario cœnobium incolēs instante Carolo rege & Latino cardinali pontifex creatur: adeò maiore omnium admiratione, quo ob sanctitatem vitæ à tanto fastigio rerum sponte remotior esse videbatur. Aquilam itaque post creationem suam profectus, eò Aquilam.

statim cardinales omnes Perusio ad se vocat. Instabant tamē illi & litteris & nūcijs, vt Perusium proficisceretur ciuitatem pontificali dignitati magis cōuenientem. Vicit demū Cælestini sententia, quòd ita velle Carolum regē intelligebat. Omnes igitur eo profecti, Cælestinum ipsum vt verum pōtificem adorant. Eius autem coronationi interfuisse ducenta millia hominū Ptolemæus scribit: & se etiā affuisse fatetur, homines credo motos nouitate rei & sanctitate viri, quòd homo heremita ad tātum dignitatis gradum non nisi diuinitus prouectus esse videretur post tam lōgam eligentium contentionem. Inito itaq; pōtificatu, duodecim cardinales statim creat viros integerrimos, quorū de numero duo heremitæ sunt habiti. Verùm cum Cælestinus à priore vita ob pontificatum nequaquā declinaret, adeo benignus & facilis omnibus petētibus erat, vt eadem diuersis cō cederet: vnde & cōtemptus dignitatis, & imminutio pontificatus oriebatur. Erat siquidem ob priuatam vitam, quā anteà in heremo duxerat, rebus agendis parū idoneus. Hanc ob rem de abrogatione eius mentio fieri cœpta est: maximè verò mortuo Latino cardinali viro optimo, cuius auctoritate Celestinus tātum pondus adhuc sustinebat. Verùm instantibus acriter cardinalibus quibusdam, maximè verò Benedicto Caietano, viro in iure ciuili & canonico peritissimo vastoq; qui primum locum apud pōtificem tenebat, vt se pontificatu abdicaret, ne ecclesia Dei ob imperitiam gubernantis pericliraretur, de omittendo pōtificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & superstitione motus Carolus, hominē amicissimum Neapolim perducit, eiusq; animū à tanta fœditate rei amouere conatur, clamāte vbiq; locorum populo se nolle alium pontificem quàm Cælestinū, idq; ab eodem pontifice precibus & obsecrationibus contendente. Cui pōtifex respōdit, nil aliud se esse facturū, quàm quòd Deus vellet, quodq; ip se è rep. Christiana esse censeret. Tum verò cardinales abdicationē hominis quærentes, vehementer instāt, vt id quamprimum agat, proposito reipub. Christianæ discrimine, quod sua ignoratione imminere omnium ceruicibus ostendebāt, affirmātes omnia mala tum accidentia, die iudicij sibi imputatum iri. Motus his verbis vir sanctus & simplex, futurum se in eorū potestate dixit, modò id iure fieri posset. Quare cōstitutio omnium consensu facta est, licere pontifici abdicare se magistratu. Quam quidem cōstitutionem Bonifacius octauus eius successor postea cōfirmauit, quemadmodum libro sexto decretaliū apparet. Tum verò Cælestinus ad priuatam vitam se redigens, alterius subrogandi pōtificis cardinalibus ex instituto potestatem dat, pontificatus sui mense sexto. Atque ita Benedictus Caietanus plurimorum consensu pōtifex creatus, Cælestinum ad heremum abeuntem, ex itinere ad se retrahit, eundemq; præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis est, custodiendum tradit. Hac ratione motus, vt ipse dicebat, ne auctores seditionum aliquam calamitatem hoc duce ecclesię Dei aliquando inferrent, licet reuera hominis sanctitatem admirarentur. Vtcunque est, cōstat hominem ipsum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuisse: quippe qui ambitionis causa & virum sanctū deceperit, dum eum magistratu se abdicare cōpulit, & captum vitam heremiticam appetētem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coëgerit, anno vno, mense quinto post initum pontificatum. Sunt autem qui scribant Cælestinum post mortem adeo miraculis claruisse, vt plerunque in cōcilijs de eo in sanctos referendo habita mentio sit: fuisseque plerosque qui eum pro sancto colerent, & in catalogo Cōfessorum recenserent. Eius autem celebritas quartodecimo calendas Iulij, qua die moritur, quotannis obseruatur ex institutione Clementis quinti Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

200. Pont. BOnifacius octauus, natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus antea vocatus, Neapoli pontifex creatur in vigilia natalis Domini MCCXCIIII. vir quidem doctrina & experientia rerum insignis. Diu enim in curia versatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, non sine tamen ambitionis crimine peruenerat. Nam dum esset sancti Martini in montibus presbyter cadinalis, adeo dignitatem pontificatus exoptauit,

uit, vt nil ambitione & fraude prætermiserit, quod ad eam rem consequendam pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, vt & omnes ferè contemneret, & gratias à Nicolao quarto & Cælestino V. factas reuocauerit. Gibellinos quoq; mirificè persecutus est. Hinc oritur illa inter pōtificem & Columnēses Gibellinos cōtentio, qui etiam Anagniæ contra pontificem factionis suæ partes fouebāt. Hos itaq;, maximè verò cardinales duos, Petrum & Iacobum eiusdem familiæ viros insignes, calumniari cœpit, quòd thesauros ecclesiæ in morte pōtificū diripuissent, quodq; libellos famosos cōtra se sparsissent. Scripserunt siquidē post illatam sibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogātia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius fasque pōtificatus sedem occupasset, reiecto fraudibus Cęlestino, eodemque in carcerem cōiecto. Sunt enim qui scribāt Bonifacium immisisse subornatores clanculum quosdā, qui noctu dimissa quasi cælitus voce in cubiculum Cælestini hominis simplicis, ei persuaderent, vt pōtificatum dimitteret, si saluus fieri vellet. Citati autem cardinales cum nusquā apparuissent, Bonifacij pertinaciam veriti, Nepete enim secesserāt, vnà cū tota Columnensiū familia publico decreto schismatici habētur, beneficijs, dignitatib⁹, fundis paternis, castellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius posteà in decreti formā retulit, vt libro apparet, quem Sextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, cōcitatisq; multis crucesignatis, eos opprimere conatus, Præneste, quò se eum Sciarra viro insigni eorum patruo receperāt, obsidione cingit. Dilapsos inde, capto ac direpto Præneste, Zagalorum & Columnam confugientes persequitur: vnde nō ita multò pòst abire ob multitudinē hostiū necesse fuit, à quibus hæc item castella diripiuntur, maximè verò Columnæ paternum solū. Cardinales autem inde quoq; dilapsi, Reate petiuere. Sciarra verò apud Antium multū diuq; in nemoribus vixit, sæuitiam Bonifacij veritus: sed in piratarū manus incidens, remigio admotus multas calamitates perpessus est, quanquā sic quidem æquiore animo exilium pati mallet, quàm sæuitiē Bonifacij experiri, qui Gibellinos omnes vno odio persequebatur. Notum est illud certè, quòd Prochetō dixerit Genuēsi archiepiscopo, ad pedes eius die cinerum prodeunti. Nā cum dici à sacerdote tum soleat, Memēto homo, quia cinis es & in cinerē reuerteris, dixit mutatis quibusdam verbis, Memento homo, quia Gibellinus es, & cū Gibellinis in cinerem reuerteris: in eiusq; oculos cinerē coniecit, nō in caput, vt mos est. Eūdemq; ob nomē factionis archiepiscopatu priuauit, licet postea in integrū restituerit, cum intellexisset cardinales Columnenses, quemadmodū ipse suspicabatur, Genuā non petijsse. Pulsis hoc modo Columnensibus, Bonifacius duplicē celebritatem, & apostolis & euangelistis, & quatuor ecclesiæ doctoribus, Gregorio, Augustino, Hieronymo, Ambrosio statuit. Idem etiā dum in Vrbe veteri esset, beatum Ludouicum ex regia Francorum stirpe ortum, vtpote ex Carolo secundo, ordinis sancti Frācisci professum, vt quidā volunt, in sanctos retulit. Idē quoq; ecclesiā cathedralem sanctæ Cæciliæ Albiensis ciuitatis, canonicis secularibus pulsis inde, regularibus cōmisit, instāte Bernardo Castaneto Albiensi episcopo. Edidit præterea sextum pōtificij iuris codicem, suo iussu à tribus doctissimis viris compilatum, quibusdam decretis nouis à se additis. Vrbē quoq; Eugubium, quæ Gibellinorū auspicijs ab ecclesia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Austriæ, Imperij confirmationem bis terq; petēti, negauit. Mortuo autē Iacobo Arragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliā traiecisset, Catinamq; cœpisset, tantum repētè bellum exortum est, vt tota ferè Italia tumultuaret. Nam & Siculi Arragonensibus fauentes, comparata classe; Philippū Roberti fratrem bello superant, & captum in carcerem conijciūt. Quare Robertus relicta Catina, re infecta, in Italiam reuertitur. Fredericus autē Arrago ex Hispania cum exercitu in Siciliam delatus, nō solum Siciliam totā, verum etiā Calabriam recuperauit. In Etruria verò adeò contra Pisanos Genuenses exarserāt, vt & Liburnū ceperint, incēdioq; euerterint: & naues onerarias in fluminis ostio demerserint, ne Pisanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cū magno prouincię detrimento, pontifice nullibi ad pacem cōficiendam auctoritatē suam interponēte. Et ne existimares tum Deum cum hominibus pacem habuisse, tātus repē

tè terræmotus exortus est, quantus nunquã anteà: quo quidem multis diebus per interualla plurima durante, ædificia passim corruère. Reate pôtifex tũ erat cum tota curia, qui certè veritus ne ruina ædificiorũ opprimeretur, casulam quãdam ex tabulatis subtilibus, in medio claustro fratrum Prædicatorũ, prato ad modũ lato, ædificari iussit: eoq; in loco aliquandiu resedit, licet horrida sæuiret hyems. In celebritate namq; sancti Andreę hęc perturbatio exorta est. Apparuit tũ quoq; cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indiciũ. Verùm Bonifacius post tantos & tam diuturnos terræmotus, ad se rediens, cardinales aliquot creauit, quorũ de numero fuêre archiepiscopus Toletanus, Richardus Senẽsis, Nicolaus Taruisinus ordinis Prędicatorum magister, Ioãnes Murro ordinis Minorũ generalis, Petrus Hispanus. Iubileum quoq; idẽ retulit anno millesimo trecentesimo, quo plenam delictorum omnium remissionem his pręstabat, qui limina apostolorũ visitassent, ad exemplũ testamẽti veteris, licet primo quidem apud Iudæos huius longè alia ratio habita sit. Iubileum nãq; quinquagesimo quoq; anno repetebãt, quo debitores à creditoribus laxabantur, vt ait * Iosephus, & serui libertatẽ vendicabãt: vnde libertatis nomen præ se fert tam animi, quàm corporis. Nam liberi verè hi dici possunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiã centesimo quoq; anno obseruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta vndiq; hominũ multitudo Romam venit, vt vix incedere per vrbem, amplam quidem & vastã liceret. Venerat & Romam Carolus Valesi comes, Philippi Frãcorum regis frater, qui filiam Balduini vltimi Cõstantinopolitani imperatoris in vxorem duxerat, à Bonifacioq; impetrauerat, vt socero suo liceret imperiũ ipsum repetere, à quo depulsus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat horũ principum auxilio exercitum in Asiam trãsmittere, qui Hierosolymã recuperaret. Interim verò dum res ipsę cõponerentur, & Carolum ipsum patrimonio sancti Petri cum omni potestate præfecit, & legatum in Etruriam misit, qui nouas seditiones compesceret. Nam à Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros transierant. Verùm cùm legatus nil proficeret, propositis etiam interdictis, Carolus Valesius eo pôtificis mandato profectus continere Florentinos nõ potuit, quò minus Albos non sine magna cæde ab vrbe sua pellerẽt. Albi enim Gibellini tum appellati sunt. Sed pontifex Hierosolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameẽsem episcopum ad Philippum regem Frãcorum mittit, qui hominẽ ad eam rem cohortaretur. Is itaq; eo profectus, cum nil precibus impetraret, minas quidam addidit. Hanc itaq; ob rem iratus Philippus, hominem subito in carcere conijcit. Quod vbi Bonifacius resciuit, eò statim misit Narbonẽsem archidiaconum, virum certè insignem, qui pôtificis nomine Philippo mãdaret, vt missum faceret episcopũ Apameẽsem. Id si nõ impetraret, diceret audientibus omnibus regnũ Franciæ ad ecclesiã deuolui ob cõtumaciam Philippi, & violatum ius gentium: adderetq; anathema, & omnes Francos à iuramẽto regio absolueret. Fecit omnia quam diligentissimè archidiaconus, ac regẽ cõpulit episcopum Apamensem dimittere. Rex autẽ aliqua ex parte iniurias sibi à pôtifice illatas vlturus, edictum proposuit, ne quisquam è regno suo Romam proficisceretur, aut eò pecunias mitteret. Secundo verò post iubileum anno, Carolus Valesius ad Carolũ secundum consobrinũ suum se cõtulit: cuius aduẽtu motus Fredericus Arrago, pacem his cõditionibus petijt & impetrauit, vt redditis quæ in Italia cœperat, ei Siciliam quoad viueret, retinere liceret. Verùm abeunte ex Etruria Carolo Valesio, Albi Florentia pulsi, Forumliuij populariter cõmigrarunt: quorũ de numero habitus est Dantes Aldegerius vir doctissimus, & sua vernacula lingua poëta insignis: qui postea redire in patriam persæpe conatus est, sed frustra adiuuãtibus etiam Bononiensibus, & Canegrandi Veronẽsium domino, quo cum postea familiariter aliquandiu vixit. Sunt qui scribãt Bonifaciũ hoc tempore Hermnani cuiusdam corpus apud Ferrarienses iam viginti annis pro sancto cultũ, exhumari mandasse, ac comburi, habita de eius hæresi quàm diligẽtissima inquisitione. Hũc ego è fratricellis fuisse crediderim, quorum secta tũ maximè inualescebat. Interim verò Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiã iniquo animo ferens, habito apud Parisios ecclesiasticorum & nobilium magno conuento, cõmemo ratisq;

Iubilei ratio.

Antiquitatum lib. iij. cap. xiij.

ratisq; iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusq; ambitione & malis artibus ad occupandum pontificatum, quem iniustè teneret, ad sedem apostolicã tũ, vt ipse dicebat, vacãtem, futurumq; consilium appellauit. Qua quidem re percitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiusq; regnũ Alberto imperatori subijcit, quem in initio põtificatus sui repulerat. Tum verò Philippus superbiã hominis domiturus, Sciarram Columnensem in portu Massiliæ cognitum à piratis redẽptũ, cũ Guilelmo Nogaretio Gallo equite fidissimo Romã mittit, hac ratione (vt ipse palam dicebat) vt appellationem suam publicarent. Verùm ei longè aliã mẽs fuit. Nam Sciarra seruili habitu Latiũ ingressus collectis vndiq; amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede cõductis è militia Caroli Valesij Ferentinũ præmittit: qui inde ei, si opus esset, auxiliũ ferret. Ipse verò Anagniã clam noctu ingressus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multũq; vexauerat, põtificem nil tale metuẽtem in domo paterna capit, refractis valuis, captumq; Romã perducit, vbi quinto & trigesimo die pòst dolore animi cõfectus perijt, põtificatus sui anno octauo, mense nono, die decimoseptimo, sepeliturq; in basilica Petri sepulchro à se antea extructo: quod quidẽ adhuc extat in sacello à se cõdito opere vermiculato. Idẽ quoq; suggestum cõdidit cũ porticu apud basilicã Lateranensem, in quo execrationes in cœna Domini fiũt: quoq; in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnenses anathemate notauit. Moritur autẽ hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis, terrorem potius, quàm religionem inijcere conabatur: quiq; dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurũ vndique cõquisitum plus, quàm dici potest, sitiens. Discant itaq; huius exemplo principes omnes tam religiosi, quàm seculares præesse clero & populis, non superbè & contumeliose, vt hic, de quo loquimur, sed sanctè & modestè, vt Christus rex noster, eiusq; discipuli ac veri imitatores: & malint à populis amari, quàm timeri, vnde tyrannorum pernicies oriri meritò solet. Sunt qui scribant hunc quoq; discordias inter Italos aluisse: maximè verò inter Genuenses & Venetos, populos quidem nauali prælio satis potentes.

BENEDICTVS XI.

BEnedictus vndecimus, natione Italus, patria Taruisinus, Nicolaus antè vocatus, cardinalis Ostiensis, Romæ calendis Nouembris põtifex creatur. Hic enim ab ineunte adolescẽtia ordinem Prædicatorum ingressus, tantum virtute & doctrina apud fratres suos valuit, vt eum per omnes magistratus ad Generalis dignitatem prouexerint. Vnde & põtifex creatus, magnum breui tempore virtutis suæ documentum præstitit. Ita enim vixit, vt pòst mortem inter beatos meritò censeatur. Inito autem pontificatu Nogaretium & Sicarrã, omnesq; Anagninos cum his in capiendo Bonifacio sentientes, & citatos antea ad iudicium, nec apparentes, grauiori anathemate notat. Cognita quoque regis Philippi causa, hominem Bonifacij censuris irretitum absoluit, in gratiã præterea recipit Ioannem & Iacobum cardinales Columnenses, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ studiosus, plus quàm põtificem decebat, persecutus fuerat. His quoq; bona restituit, à galero tantum rubeo, quo à Bonifacio priuati fuerant, sed breue tempus abstinere sunt iussi. Cõpositis autem hoc modo in vrbe rebus, creatisq; cardinalibus quibusdam, quorum de numero Nicolaus Pratẽsis ordinis Prædicatorum est habitus, animum statim ad cõponendam Italiæ pacem adijcit. Verùm quia in Etruria magis, quàm alibi seditionibus laborabatur, eò Nicolaum episcopũ Ostiẽsem cum summa potestate mittit: qui & nouos magistratus Florentiæ cõstituit, in illisq; ædibus collocauit, quas nuper ad recipiendos magistratus ædificauerãt, dominorum palatium nunc vocatur. Tũ verò Nicolaus plura his sibi licere arbitratus, de reducẽdis exulib9 mentionẽ facit: quod vbi ex animi sententia nõ impetrauit, proposito anathemate, Pratũ se contulit. mortuo deinde nõ ita multò pòst Benedicto põtifice tumultuantibus in Etruria omnibus exules omnium ciuitatum in agrũ Bononiensem cõuenientes, primò ingredi Florentiam instituunt, atque ita clam noctu apud portã, quæ Bononiam 201. Pont.

ducit, mœnia nōdum perfecta superingressi, vsque ad templum diuæ Reparatæ paulò antè inchoatum peruenīūt. Verùm dum & prædam cupidè nimiū quærūt, & amicos consulunt, quid maximè agendum censeant, hostibus suis sumēdi animos, & capiendi arma tempus dant: à quibus nō sine multorum cæde properè expelluntur. Cōducto deinde Roberto Calabriæ duce, nō solum sua tueri, verùm etiam aliena oppugnare ausi, Pistoriū obsidione cingūt, adeo egregiè ab his, qui in præsidio erant defensum, vt eruptione facta, Robertum cum exercitu Pratum vsq; repulerint. Benedicti autem viri optimi ac sanctissimi mēs fuerat, pacata Italia, Tartaros, Syriam & Palæsthinam ingressos iuuare, à quibus litteris & nuncijs ad tātam rem conficiendam continuò inuitabatur. Mortuus itaque Perusij (eò enim profectus cum curia fuerat) pōtificatus sui mense octauo, die decimo septimo, rem destinatam omittit. Sepelitur autē magna pompa, vt par fuit, in ecclesia Fratrum prædicatorum, nonis Iunij millesimo trecentesimo tertio. Fuisse autē Benedictum virum optimum ac sanctissimum, declarāt miracula à se pòst mortem edita, sanatis ægrotis, pulsisq; dæmonibus è cordibus obsessorum. Vacauit tum sedes à nonis Iunij vsque ad nonas Iulij insequentis anni, licet cardinales in cōclaui ob eam rem constituti, à Perusino populo impulsi persæpe sint, minis interdum additis, vt pontificem deligerent.

CLEMENS V.

202. Pont. Clemens quintus, natione Vasco, Burdegalensis episcopus, Bertrandus Gotho antea vocatus, Perusij à collegio cardinalium absens, post lōngam contentionem pontifex tandem creatur. Is autem electioni consentiens, ex Burdegala Lugdunum profectus, eò cardinales omnes ad se vocat: qui sine mora pontifici obtemperarunt, atq; ita curia Romana in Gallias translata est, millesimo trecentesimo quinto: vbi etiā ad septuaginta quatuor annos remansit cum magno Christianorum incōmodo, potissimum verò vrbis Romæ, cuius templa magna ex parte ob solitudinem & sitū corruere, absentibus his, ad quos quidem ea restituere pertinebat. Coronationi autem pōtificis interfuere, & Philippus rex Franciæ, eiusq; frater Carolus nuper ex Italia reuersus, Ioānes Britāniæ dux, qui ruina muri oppressus moritur, cum plerisq; alijs, dum pōpa coronationis, vt fit per vrbem ducitur. Philippus quoq; rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus est. Pontifex autem in tāta trepidatione ex equo deturbatus, solum carbunculum ex tiara amisit, precij aureorum sex millium, vt quidā scribunt. Peracto deinde solenni, sedatisq; rebus omnibus, Clemēs multos cardinales Gallicos tum creat, ex Italia nullū, licet Ioanni & Iacobo Columnensibus dignitatē cardinalatus integram restituerit. Tres præterea cardinales cum senatoria potestate Romam misit, quorum auspicijs vrbs ipsa atq; Italia gubernaretur. At verò cum cerneret Genuēses & Pisanos inter se grauissimo bello implicitos, interimq; Sardiniam à Sarracenis occupatam esse, insulam hac cōditione Frederico Siciliæ regi concessit, vt primo quoq; tempore eam pulsis inde hostibus recuperaret. Veneti aūt cū Carolo secundo cōtra imperatorem Cōstantinopolitanū fœdus ineuntes, eò Rasianum regē perpulere, millesimo trecētesimo septimo, vt orthodoxę fidei rationē à Romano pōtifice petierit. Verùm cùm postea Veneti ac Carolus refrixissēt, Rasiani ipsi malo exēplo sentētiā mutāt. Interim verò apud Nouariēses noua hæresis à Dulcino & Margarita inuenta est, qua mares & fœminę simul habitātes, in omnē libidinē prolabebantur. Fraticelli hi sunt appellati, quos opprimere Clemēs conatus, eò statim milites quosdā cum apostolico legato misit, qui eos in alpib⁹ positos, partim inedia & frigore, partim armis oppressit. Dulcin⁹ aūt & Margarita viui capti, mēbratim lacerātur: eorūq; ossa cōbusta dissipantur.

Tēplarij ad Sarracenos defecerūt. Rescitū quoq; eodē fere tēpore est, Tēplarios olim Christi milites, à nostris ad Sarracenos defecisse. Hanc ob rem interfecti illi sunt, qui comprehendi potuere: eorumq; bona partim Rhodijs militibus, qui insulam paulò antè occupauerāt, partim verò nouis religionibus sunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Fráciæ cum singulis vestimētis è prouincia sua deiecit, direptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verùm cum non ita multò pòst Albertum imperatorem

rem Ioannes ex fratre nepos interfecisset; omnes ferè ciuitates Cisalpinæ Galliæ dominos sibi eos delegere, quos antea capitaneos habuerant. Capitaneos enim præfectos vrbium vocant, vt Verona Scaligeros, Mantua Passerinos, Patauium Carrarienses. Estenses autem iampridem dominatu Ferrariæ potiebantur, sed tunc potissimum Mutinam in potestatem suam redegere. Nec indignatus est Carolus secundus Neapolitanus rex, Beatricem filiam Azoni Marchioni Estensi vxorem tum collocare. Verùm Friscus eius filius nouercam sibi super inductam cernēs, patrem in carcerem coniectum necat, Ferrariaq; potitur, impetrato à Venetis auxilio ad expugnandum Thealdum, castellum (ita accolæ vocant) ponti impositū. Tum verò cardinalis cognomento Pelagura, Bononiam à Clemente missus, Venetis sub anathematis pœna imperat, vt à re Ferrariensi abstineant. Optabant quidem Ferrarienses ipsi ditioni ecclesiasticæ subesse. Hanc ob rem Veneti maturandum rati, castellum die noctuq; oppugnatum tandem capiunt: quo facto, Friscus ipse vindictæ cupidus, dimidiam Ferrariæ partem incēdit, potissimum verò eorum domos, qui rebus nouis studere videbantur. At ciues tantam iniuriam nō diutius laturi, sumptis armis, Frisco dominatu eiecto, Venetis sese dedunt, cum cernerent se ab his egregiè defendi posse. Quare Pelagura Indignatus, cruce signatos in Venetos & Ferrariēses vndequaq; properè ad se vocat. Clemens verò cognita Venetorum contumacia & regnādi cupiditate, eis anathemate notatis sacra interdicit: pro seruisq; direptis eorum bonis, vbicunq; locorum reperirentur, haberi iussit. Quamobrem gens ipsa mercaturę admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incōmoda perpessa est. Alios præterea cardinales in Etruriam bellis tumultuantem pontifex misit, qui Roberto Calabriæ duci, Florentinis ac Lucensibus reliquisque prouinciæ populis mandarent, vt oppugnare Pistorium desisterent. Paruere tum omnes præter Florentinos & Lucenses: qua re his quoq; à sacris interdictum est. Verùm abeunte Roberto Auinionem salutandi pontificis causa, Pistorienses diutino bello fatigati, deditionem tandem fecere. Captæ vrbis Florentini & Lucenses mœnia euertunt, fossas complent, agrum sibi diuidunt: à sanguine tamen ciuium tēperatum est. Solum vrbis vtriq; populo commune remanet. Quod quidem Florētini non ita multò pòst contra fœdera inter se & Lucenses inita occuparunt, ducto circunquaq; muro, eliminatisq; fossis. Iidem præterea vt omnia circūquaq; tutiora haberēt, Acianū gentis Vbaldinæ castellum in agro Mugellano positū, emptum pecunia diruunt: in planoq; haud longè Scarpariam, vt paucis ante annis in valle Arni Castelfrancum & sanctum Ioannem, cōdunt. Missus tum quidem in Etruriam Neapoleo cardinalis Vrsinus, qui res ipsas componeret, spretus à Florentinis & Lucensibus, eò iræ prorupit, vt anathemata & interdictū publicè continuaret. Hanc obrem Florentini clerum ipsum grauissimis exactionibus diu multumq; vexarunt. Vsi prꝗterea hac sæuitia sunt: nam Cursium Donatum ciuem egregium & de rep. benemeritum, interfecere, quia Hugutionis Fagiolani filiam in vxorem duxerat, adeo nobilitatem odio habebāt. Verùm cùm postea Pelagurā legatū in recuperanda Ferraria castelloque Thedaldo à Venetis occupato iuuissent, à pōtifice in gratiā recipiūtur, millesimo trecētesimo nono.

Eodem verò anno Carolo secūdo rege Neapolitano mortuo, filius Robertus in regnum à pōtifice missus, Bononiam ad Pelaguram proficiscitur: quē statim ecclesiæ nomine tumultuāti Ferrariæ præfecit. Is autem Neapolim iturus, Degū Catelanum virum insignē, cum cohorte equitum in præsidio reliquit. Qui vbi continere Ferrariēses vrbis & minis in officio nō posset, equites ex arce in eiues demisit: quorū de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanq; & viginti ex optimatibus Estensium dominatum appetentes laqueo necauit. Eodē verò tempore Henricus Lucemburgensis à Germanis imperator electus, hac quidem legē à pontifice confirmatur, vt intra biennium coronam Romę habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc aūt animo id egerat pōtifex, vt imperatoris aduētu motus Itālici cōprimerentur. Imperator Itaq; omnia se factum pollicitus, oratores statim in Italiam ad populos & principes mittit, maximè verò ad Florentinos, qui tum Arretinos vexabāt: petitq; vt sibi & exercitui suo hospitiū in vrbe parēt, ac vexa-

re Arretinos desinant. respondere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui barbaros in Italiam ducere conetur, quam ipse imperij causa à barbaris tueri deberet. Arretinis præterea imperatorem ipsum non benè consulere, quos sciret Guelphos quidem ciues suos expulisse: exules enim ab imperatore restituit consueuisse, & extorres retineri. Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellasse, quod imperatori tam insulse respondissent: quo certè nil poterat esse magis à republica sua alienum: maxime autem tanto principe cum tanto exercitu hostili animo aduentante. Animos siquidem eis dabant Roberti regis promissa, qui in regnum proficiscens, factionis Guelphæ defensorem acerrimum vbique se futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos alpes transgressus, in plana descendens, omnes ferè ciuitatum principes honoris causa obuios habuit. Dux tum præerant Mediolani factiones: quarum altera Turrianorum, altera Vicecomitum habebatur. Guelphis præerat Guido Turrianus populi capitaneus, vt gentis vocabulo vtar: Gibellinis verò Maphæus Vicecomes. Veritus autem Guido, ne Vicecomes Henrici gratiam ob factionem præoccuparet, contracto exercitu in agro Mediolanensi castra ponit, visurus, vt ipse dicebat, qui nam vrbem se inuito ingrederentur. Tum verò Maphæus nuncijs imperatorem ipsum properè Mediolanum vocat ad vrbem, vt ipse dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaque copias vrbi admonens, magnos tum quidem tumultus ingresso iam Guidone concitauit, quos statim rebus hoc modo compositis repressit, vt Guido Vercellis potiretur, Maphæus verò equitum suorum dux & præfectus haberetur. Potitus Mediolano imperator, omnes fere ciuitates statim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quam modo etiam de more capere debuerat, tanta ciues impensa vexauit, vt grauata onere plebs, quæ libertatem sperabat, arma sumpserit. Tum verò Germani cum ab vtraque factione suos cædi viderent, ex suburbijs vrbem ingressi, factionum capita aduocant. Galeatius autē Maphæi Vicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiscitur, ostenditq; Turrianos tyrannidem vrbis affectantes, tantum tumultus cōcitasse. Hanc ob rem Germani cum Gibellina factione in vnū conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam sanctę Marię nouæ resistentes ab vrbe pellunt: qui Guidone suadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac aūt factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de numero quatuor Turriani fuêre. Mouens dein Cremonenses & Cremenses Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad supplicium vocāt, sed libera Cremonensium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremenses aliquantulum sæuitum est, & eorū mœnia funditꝰ euersa sunt. Parmēses autem timore perculsi, qui Gilberto Corrigia suadente, Rubeos in vrbem acceperant, pulsis Guelphis imperatoris vicarium recipiunt. Tutati sunt aliquandiu se Brixiani. Verùm cum acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana cōfugientes, vacuam cultoribus vrbem reliquere. Ingressi itaque Germani, vrbis mœnia confestim demoliuntur. His autem vicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenses, Vicentini, Patauini, Taruisini, Veneti, mandata imperatoris statim fecêre, Placentini quoque pulso Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum suscipiūt. Cōpositis itaque hoc modo Cisalpinæ Galliæ rebus, imperator Amedeo Sabaudiæ comite, Pisanorum Genuensiumq; oratoribus subsequentibus, per Placentinos iter faciens Genuam proficiscitur. Quò etiam nō ita multò pòst applicuere & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis: illi simulatam, isti veram amicitiam præ se ferentes. Nam Robertus rex marescallum suū cum duobus millibus equitum in Etruriā miserat, qui Florentinis & Lucensibus, si opus videretur, contra imperatorem auxilio essent. Verùm Henricus Pisas classe delatus, præmissis terrestribus copijs, maximis incommodis Lucenses afficit. Libuit hactenus cōmemorare hæc incōmoda Italis illata, quorum omnis culpa à quibusdam in Clementem trāsfertur, qui Henricum impulerit cū exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen qui scribāt id ex vtilitate prouinciæ à Clemēte factum ob intestina mala, quæ quotidie cum magna hominū cęde in vnaquaq; ciuitate,
imò

imò in quouis paruo etiam castello, committebantur. Cædebantur ciues, necabantur senes, allidebantur infantes, nec vllus crudelitatis modus inerat: vnde Clementi placuit, quod scriptum apud Homerum est, Vnus sit princeps, ad quē omnia referantur. Henricus autem Romam versus iter arripiens, cum quingētis equitibus Ludouicum Sabaudiensem Amedei filium præmittit, qui certè apud Stephanum Columnam non longè à Lateranensi palatio diuertens, magnum Vrsinæ factioni timorem iniecit. Henricus tamen Viterbium primo, inde Romam veniens, effuso obuiam honorato quoq; cum vrbana multitudine perbenignè suscipitur. Coronatus deinde à tribus cardinalibus, Romanos omnes in verba sua, vt mos est, iurare compulit, edito ingenti conuiuio, cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vrsinis, interfuere. Ne tamen in tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur, milites suos in theatris, thermis locisq; munitis pro statione collocauit: quibus præsidijs adeò confisus est, vt ausus sit etiam tributum insuetum à populo exigere. Qua ex re omnes vtriusq; factionis ciues, ad Vrsinos confugiunt: qui ædes suas prope Tiberim & Hadriani pontem sitas, validis præsidijs cōmunierant. Tum verò imperator ira percitus, sagittarios nauales à Pisanis missos, in vrbem cōtra Romanos vocat, quos certè nil tale metuentes, Ioannes Roberti regis frater, qui suas nauales copias sub Auentino collocauerat, facilè in fugam vertit: & intromisso equitatu haud longè instatiuis collocato, populo Romano adiuuāte, imperatorem ipsum Tibur abire coëgit. Discessit & Ioannes Roberti frater cardinalium iussu, vrbemq; pacatam reliquit. Henricus autem Perusio iter faciens, cum Arretium peruenisset, Robertum regem maiestatis reum facit: citatumq; nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quod in loco nequaquam idoneo tātam rem, nec ad se pertinentem peregisset: pōtificis enim proprium esse dicebat, regnum Siciliæ cis & vltra Pharum dare & adimere. Mouens Arretio imperator, in Florentinos & Lucenses cum Roberto sentientes copias ducit. Verùm cùm vrbem oppugnate non posset, occupato Bonitio, eodéq; munito, Senensibus bellum indicit, qui auarè nimium ac malignè cōmeatus ei subministrabant. At verò cum ægrotare cœpisset, ad Maceretí balnea se cōtulit, vnde multo imbecillior quàm anteà ad Bonconuentū redijt: vbi post aliquot dies moritur, nō sine suspicione dati à Florentinis veneni, subornato pollicitationibus & præmijs monacho quodam, qui ei eucharistiā veneno illitam dederat, vt nōnulli scribūt. Pisani aūt mortuo imperatore Florentinorū potentiam veriti, Hugutionem Fagiolanum, ducē sibi ac tyrānum deligunt: qui paulò pòst ab equitatu cum Henrico militare solito adiutus, Lucenses agris mulctatos, in potestatē suam redegit. Clemens verò ad cætera mala, quæ Italia patiebatur, audito incēdio basilicę Cōstantinianæ vehemēter indoluit: pecuniasq; clero ac populo Romano misit ad templū restituendū, licèt eo anno tanta caritate penuria rerū laboratum in regno sit, vt vix ad cibū & potū satis pecuniarū haberet. Quæ quidem mala & frequentes eclipses solis cometæq; portendebant, & ipsa pestis, qua fere vbique tum laboratum est. Clemens autem cum animum ad cōponendum ecclesiæ statum adiecisset, sacris ordinibus ter habitis, & plerosq; cardinales viros optimos creauit, & tribus concilijs diuersis in locis varijsq; temporibus habitis, multa prudenter & maturè egit. Nam & Dulcini sectam ecclesiasticos impugnantem, vt dixi, perdomuit: & Templarios sustulit in maximos errores prolapsos, Christum scilicet abnegantes, eorumq; bona Hierosolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud Pictauium quædam inhonesta petenti, quò minus id impetraret, restitit: nam & damnari Bonifacium, & absolui Nogaretium ac Sciarram petebat. Primum certe nunquam obtinuit, secundum postremo impetrauit, pollicente Nogaretio se iturum pœnitētię gratia cōtra Sarracenos. Quam quidē expeditionē Clemens ipse maximè optabat, vt ex eius concilijs apparet. Præterea verò & Cælestinum quintum approbatis eius miraculis, in sanctos retulit sub nomine Petri confessoris: & librum Clementinarū à se compositū in Viennensi cōcilio edidit. Deinceps verò varijs ægritudinibus afflictatus: nunc dysenteria, nunc stomachi ac laterū dolore cruciabatur, octauo pontificatus

tus sui anno, mense decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus septemdecim, dum non satis inter cardinales constat, quem potissimum diligat. Nec minor quidem discordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Ludouicũ Bauariæ, alij Fredericum Austriæ duces proponerent. Quibus inter se prælio concurrentibus, superato Frederico, tanta superbia Ludouicus elatus est, vt absq; auctoritate Romanæ sedis & imperatorẽ se appellauerit: & ita Vicecomitibus in Cisalpina fauerit, vt Mediolano potiti sint, quò ei facilius Romam proficisci liceret ad coronam auream, vt mos est, accipiendam. Tum verò Etrusci omnes, ac maximè Guelphi trepidare cœperunt, quod cernebant Ludouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus Vicecomitibus & Hugutione Fagiolano Pisanorum & Lucensium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam episcopum Arretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principẽ Roberti regis fratrem, in partes suas pollicitationibus & muneribus pellexerunt. Multum enim Philippus equitatu & disciplina rei militaris tum valebat.

A N N O T A T.

Clement Papa V. comitiorum pontificalium legibus à Gregorio X. editis confirmatis, nonnulla addidit, seu suppleuit in generali concilio Viennensi, quæ etiam supra annotaui, à Ioanne papa XXII. in libro Clementinarum primo, titulo tertio de electione, & electi potestate, cap. Ne Romani pontificis, &c. postea registrata. Postremo Clemens VI. bullam de moderatione legũ cibaria cardinalium, in conclaui reclusorum fecit, quæ in libro ceremoniali extat. De quibus omnibus latissimè in libris, quos de varia creatione Romani Pont. scripsi, disserui.

Ratio creandi Romani pontificis.

Rationem verò, qua Romani pontifices deinde creari consueuêre breuibus subijcere placuit, vt nihil postremò desit, quod accuratus lector desiderare possit. Est autem eiusmodi.

Patres conclaue ingressi diem integrum sequentem formandis legibus impendunt, ad sanam Romani pontificis administrationem maximè necessarijs, quibus patrum quisq; subscribens iureiurando votoq; promittit obtemperaturum se illis, si pontifex factus fuerit. His actis, stato quodam die prima comitia indicuntur. Mane autem eius diei patres omnes induti pallijs, à summo deorsum apertis, quas croccias vocant, in capellam vbi corpus Christi asseruatur conueniunt. Ibi diuina spiritus sancti ritè sacra celebrantur. Quibus absolutis, suo loco disponunt se per subsellia. Quisque autem quos eligere decreuit, in codicillo ante describit, hũcq; suo annulo obsignat. Inde tres ex patribus ad altare ascendentes, Decanus videlicet, presbyterorum, & diaconorum primi calicem, in quo eo die, sacra facta sunt, ad medium altaris constituunt, custodes ipsi omnium, ac inspectores astantes. Posthac eodem ordine procedunt & reliqui patres, atque ante altare in genua procidentes, codicillum sigillatim in calicem dimittunt. Id autem postquam ab omnibus factum est, tres illi, quos dixi, calicem ipsum ad ceteros inferius considentes sublatum altius ostendunt, cõsistentes in subselliorum medio, vnde spectari, & audiri à circumstantibus possunt: numerant mox codicillos, quorum, vt cõuenisse numerus inuenitur, singuli à Decano aperiuntur, & leguntur, ac diacono proximo pronuntiandi traduntur. Patrum quisque papirum tenens, ac pugillare, quos quisq; eligit, chirographo annotatur. Nullus autem ex Alexandri III. constitutione pro pontifice haberi potest, nisi qui duarum partium ex cardinalibus integra suffragia tulerit. Qui numerus si ex codicillis adimpletur, tum pontifex creatus est: sin minus, liberum est cuique quem voluerit patrum, non electum à se scripto, voce eligere, quæ electionis ratio accessus appellatur. Rarum est quempiam ex solis codicillis eligi, vocum accessio conficere totum opus solet. Alius est quoque creandi pontificis mos, qui per adorationem dicitur. Hoc autem est, cùm duæ partes cardinalium non expectato, vt vocant, scrutinio, sed voce tenus omnium consensu, & voluntate quempiam ex cardinalibus in Romanum pontificem salutant, atq; venerantur. Qua ratione Iulius III. Marcellus II. & Paulus etiam IIII. renuntiati fuerunt.

IOANNES XXIII.

203. Pont. IOannes vigesimus tertius, Iacobus Caturcensis anteà vocatus, episcopus Portuẽsis post longam viginti trium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, nonis Septembris in ecclesia cathedrali coronam pontificatus accepit. Inde verò Auinionem cum curia profectus, octo cardinales in ieiunijs quatuor temporum aduẽtus Domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcensis eius ex sorore nepos, & Ioannes Caietanus sancti Theodori diaconus cardinalis è gente Vrsina. Præterea verò in sanctos Cõfessores retulit Ludouicum episcopum Tolosanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo asscribant, vt antea dixi. abdicare aũt se episcopatu & sacerdotio compulit Hugonem Caturcensem episcopũ, priuatũ omnibus põtificalibus insignibus, anulo, mitra, cappa, pileo, camisiaq; Romana. Priuatum aũt, degradatum (vt istorum vocabulo vtar) ac curiæ seculari tradi-

traditum, omnibus cruciatibus coactam esse vitam cum morte commutare, quòd in pontificem coniurasset. Ecclesiam verò Tolosanam, quam vnicè dilexit, ad archiepiscopatum transtulit: cuius quidem castella sex in ciuitates erexit, vt haberet archiepiscopus Tolosanus, quibus cum dignitate praeesset. Dioeceses quoque archiepiscopatui Narbonensi ascripsit, Limosam & abbatiam sancti Pontij. Adeo praeterea rebus nouis pontifex ipse studuit, vt & simplices episcopatus bifariam diuiserit, ac diuisos in vnum redegerit: & abbatias in episcopatus, & episcopatus in abbatias vicissim transtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in ecclesijs constituit ac constituta prius in aliam formam transtulit. Hac tamen gratitudine vsus est, quòd Clementinarum editionem cōfirmauit, mandauitq; doctoribus omnibus publicorum gymnasiorum, vt librum ipsum publicè legerent. Ordinem autem Grandimontensem, quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formā redegit, amputatis his, quae ordini obessent, additisq; institutionibus quibusdam, quibus tanta religio constaret. Cum verò Caesar augustanam ecclesiam admodum diligeret, eam in Metropolitanam erexit, quinque cathedralibus ecclesijs ex vndecim, quae Tarraconensi subsunt, huic assignatis. Instituit & nouum ordinem militum, qui militare sub Christo dicerētur in Lusitania, quae Portugallia dicitur, qui Sarracenis resisterent, Baeticam & Africam incolentibus. Baetica apud antiquos ea pars Hispaniae dicebatur, quae ad mare mediterraneum vergit, nostris temporibus Granatae nomen obtinens, à cocco, vt arbitror, quo ea pars Hispaniae maximè abundat. Coccum autem nunc granum vocāt, vnde lanae inficiuntur. Huius autem ordinis, quem diximus à pontifice constitutū, caput in maritimo Siluensis dioecesis oppido repositum est: militibusq; omnia bona templariorum, annuente rege Portugalliae concessa sunt, quò liberius militiae Christi vacarent. Cuius censor & moderator est abbas Alcoasiani monasterij Cisterciensis ordinis Vlyxipōnensis, qui & conscribendi & exauctorandi milites facultatem habet. Deinceps verò duos Thomas in sanctos retulit, Thomam scilicet episcopum Herferdensem virum nobilem genere, probatum moribus, doctrina insignem, miraculis clarum, & Thomam Aquinatem ordinis sancti Dominici doctorem praecellētem, de cuius vita & scriptis multa superius annotauimus. Creatis deinde septē cardinalibus secunda ordinatione, millesimo trecentesimo vigesimo secundo, statim edictum proposuit, quo eos declarauit pertinaces & haereticos, qui affirmarent Christum eiusq; discipulos nihil priuati vel proprij habuisse, quod certè non multum cum sacra scriptura conuenit, quae multis in locis testatur Christum eiusq; discipulos ac veros imitatores nil proprij habuisse, vt illud euangelij: Qui non vendiderit omnia, quae habet, & pauperibus dederit, non potest esse dignus me discipulus. Praeterea verò haereticum putauit esse, si quis affirmaret ipsis discipulis vendendi, donandi, testandi, acquirendi suopte ingenio ius non cōpetere, quod ad religionem euntes, in alterius arbitrium transeāt: vnde fit vt domini mancipia non sibi, sed domino acquirant: vel acquisita prius, ex arbitrio & mandato eius pauperibus distribuant. Harum autem institutionem literas apostolicas ad gymnasia publica transmisit, ne amplius scholastici ea de re disputare auderent. Damnauit praeterea glossulam quandam Fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Christi paupertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exusti fuēre. Habita praeterea constitutione, vt eorum vocabulo vtar, decem cardinales creauit: inter quos Ioannis Columnae & fratris Matthaei è gente Vrsina ordinis Praedicatorum, ratio est habita. Matth. 19.

Dum haec à pontifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longè à monte Catino ab Hugutione Fagiolano superatus est. Verùm Lucenses nō diutius tyrannidem Hugutionis laturi, capta occasione, Nerium eius filium vrbe eijciunt, dū Castrucium virum domi nobilem & manu promptū, quē in carcerem cōiecerat ob praedam ex hostibus captam, ad suppliciū ducit. Pulsus itaq; Luca Nerius, patrem in Lucenses concitat, cui quidē ex vrbe in hostem prodeūti, Pisani statim clausere portas. Is autem cum filio ad Malaspinas confugiens, tenta-

tentato sæpius, ac frustra ad tyrannidem reditu, tandem in Flaminiam solũ paternum pontifice iubente rediit. Atque ita Castrucius ab extrema calamitate ad summam felicitatem perducitur: è carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucensis traductus est. At verò pontifex intelligens & Estenses, pulso præsidio ecclesiastico, omnino Ferraria, & Vicecomites adiuuante Ludouico Bauaro Mediolano potitos esse: omissis, vt ipse dicebat, ad tempus Estensibus, Vicecomites interdictis notauit, magis in Ludouicum, qui titulos imperij sibi vsurpat, quàm in Vicecomites inuectus. Eodem quoque tempore Gibellini Genuenses à conciuibus suis Guelphis pulsi, adiuuante Roberto rege, cuius potestati ciuitatem commiserant, Sauonam populariter migrauêre. Hos postea etiam extorres bello insequens Robertus, dum in Gallias traijcit, vnà cum Sauonensibus in potestatem suam redactis, aliquandiu malè habuit. Pontifex autem intelligens discessu Roberti Guelphos vbiq; opprimi, Carolum Valesij comitem, Franciæ regis Philippi filium, in Italiam mittit, qui Guelphis præsidio esset: & his potissimum qui apud Vercellas cum Turrianis erant, vrbis ditione potitis. Verùm superueniente Ludouici imperatoris iussu Galeatio Vicecomite ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaq; vrbs in potestatem Vicecomitũ redigitur. Potitur & Castrucius nõ ita multò pòst Pistorio, vt Guido Petramala paulò antè Tiferno, Florentinis aduersantibus. Sed Castrucius Galeatij Vicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cum mille & quingentis militibus ei auxilio miserat, Florentinos magna clade superatos ad mœnia vsque persequitur.

Tum verò pontifex videns in Bauaro turbandi omnia principium inesse, ei sacra interdicit more solenni, vt fieri cõsueuit: Guidonemq; Petramalam post occupatum Tifernum, sacerdotio exauctorauit. Cortonam quoq; à diœcesi Aretina separatam in ciuitatem erexit, creato Ioãne Viterbiensi Cortoniensium episcopo. Interim autem Nicolaus Estensis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis ecclesiæ oppidum vi occupat, adiuuante Bassarino Bonacossio vrbis Mantuæ tyranno, qui sororem Nicolai paulò antè in vxorem duxerat. Hi etiam iunctis simul copijs Bononienses aggredi sunt ausi, sed à Bertrando ecclesiæ copiarum duce superati, cum magno incommodo abiêre, non ita multò pòst à pontifice anathemate notati. Ferrariæ præterea interdictum sacris, donec Argẽta redderetur. Castrucius verò adeo Florentinos tum vexabat capto oppido Signa, vnde frequẽtes incursiones in eos faciebat, vt desperatione rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum vocauerint. Tum verò Ioannes pontifex Ioannem Vrsinum in Italiam properè mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus transeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiscitur, Gibellinorum precibus motus. Verùm cùm accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atque eas à populo exigeret, quem Galeatius tuebatur omnibus Vicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & viginti ciues deligit, qui remp. administrarent addito præfecto, quem ex gente sua vrbi præfecit. Bauarus tamen postea Castrucij precibus motus, Vicecomites omnes incolumes dimisit, dũ Lucæ essent, vbi imperator à Lucensibus magna cum benignitate susceptus est. Inde verò abiens, comitãte cum mille & quingentis equitibus Castrucio Romam peruenit: apud ædes Laterani iussu cleri populiq; Romani à Stephano Columna coronatur. Præerant tum vrbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris vicarios appellabant. Tum verò cùm Nicolaus comes alter collega abesset, Stephano ea sors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbariensem ordinis Minorum, ex Reatino agro oriundum, pontificem statim creat, Ioannis vigesimitertij, æmulum futurum, hominem quidem humili loco natum, sed doctũ, & ad res agendas aptissimũ. Habuit hic primò vxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum sancti Francisci suscepit. Creatus itaq; pseudopontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his, qui tum cum eo aderant, vt verus Christi vicarius consalutatur. Creauit is quoque cardinales & episcopos homines suiipsius consimiles.

Interea verò cùm equites Galli in præsidio Florentinorum relicti, noctu insidijs

dijs Pistorium occupassent, Castrucium Roma abire confestim cogunt: qui pri-
mò iunctis cum Vicecomitibus copijs, Pisas Lucamque peruenit: inde verò in
Pistorium mouens, ciuitatem diu obsessam fame ad deditionem tandem com-
pulit. Subsequens autem Castrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapam
reliquit, Florentiam oppugnaturus: quam fortasse occupasset, ni Castrucio gra-
ui morbo ex immensis laboribus contracto, mori contigisset. Bauarus tamen
tanti accepti beneficij immemor, eius filios Pisis ac Luca expulit, dum in ciuita-
tibus præsidia disponerent, vrbibusque ipse potitus est. Mortuo quoque eodem
tempore Galeatio Vicecomite, eius filij ad Bauarnm confugiunt, hominem ro-
gantes, vt accepta grandi pecunia, quam ipsi pollicebantur, se in patriam remit-
tat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Mar-
cum fratrem tandiu obsidem apud se detinuit, quandiu ei pecuniæ redderen-
tur. Verùm Bauarus relicto Pisis antipapa, Marcoque Vicecomite, Mediolanum
profectus, in Germaniam iturus, nequaquã ab Accio in vrbe recipitur paterna-
rum iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Etruria Marcum Vi-
cecomitem obsidem retinebant, cognita hominis virtute, in eius verba iurauè-
re, ex captiuo ducem creantes: qui statim dedentibus arcem Castrucianis militi-
bus, Luca potitus est. Verùm non ita multò pòst absente Marco, Germani mili-
tes mutata sententia, Lucam vrbem cuidã Genuensi ex gente Spinola, qui mul-
tum classe valebat, vendidere. Abeunte præterea in Germaniam Bauaro, re om-
ni infecta ad imperium spectante, Bonifacius Pisanus comes rem gratam Ioan-
ni pontifici facturus, antipapam Auinionem perducit: vbi in carcerem conie-
ctus, vitã cum morte permutauit. Tum vero põtifex duabus maximis curis libe-
ratus, quod antipapam è medio sustulerat, quodq; Bauarus in Germaniã relicta
Italia abierat, instante Franciæ rege, expeditionem in Sarracenos promulgat, im
positis decimis, quæ Philippo ipsi ad expeditionem ituro, darentur. Cœperant tũ
Lucã Florentini, vnde à militibus Boemicis statim expellũtur, quos ante Brixia-
ni contra Bergomates in Italiam accersierant: quorũque auxilio fretus põtificis
legatus, Parmam, Regium, Mutinamq; cœperat. Is autem inita cum Ioanne rege
Boemiæ amicitia, omnẽ rationẽ factionũ Italicarũ repentè cõmutauit. Nã quib9
põtifex & Boemiæ rex amici ac socij erãt, illis Robertus ac Florentini repentè ad-
uersabãtur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum discrimine habito. Mastinus
enim Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienses Patauij, Esten-
ses Ferrariç domini, amicitiam & societatem cum Roberto incũt, cuius etiã au-
xilio Florentini adiuti, Pistorium capiunt, dedentibus tamẽ vrbem quibusdã ci-
uibus, nemineq; aduersante. Interea verò Marchiones Estenses nõ prius ab inter-
dicto ecclesiastico absoluti sunt, quàm Ferrariensium precibus fatigati, Argentã
à se occupatam, ecclesiæ Rauennati reddidere. Hi tamẽ auxilio Scaligerorũ freti,
castellum sancti Felicis agri Mutinensis obsidere incipiũt. Verùm superueniẽte
Carolo Boemiæ regis filio, Mãfredoq;, cognomẽto Pio Carpi domino, qui socie
tatẽ simul inierant, Estenses fundũtur fugunturq;. Ex eorum militibus ad octin-
gentos cęcidisse ea pugna cõstat, multosq; ex nobilitate captos, maximè verò Ni-
colaum Estensem Rainaldi Marchionis fratrẽ. Hac autem oportunitate motus
legatus Bononiensis, cõparato satis iusto exercitu, cui & Galeotus Malatesta Ari
minensis, & Franciscus Ordelaphus Foroliuiẽsis, & Richardus Manfredus Fauẽ-
tinus, & Hostasius Polentanus Rauennas præfuère, Ferrariã obsidet. Nam hi om-
nes suarum ciuitatum dominatum paulò antè occupauerant, cũ prius earũdem
capitanei haberẽtur. Oppugnabatur tũ acriter Ferraria, capto sancti Antonij sub
urbio, cum auxiliares copiæ à Philippino Gõzaga, à Mastino Scala, ab Vbertino
Carrariensi missæ, animũ ad erũpendũ Ferrariẽsibus dedere, qui & hostes fundũt,
& omnes ferè duces capiũt. Captus autẽ Romandiolæ comes, cum Nicolao Estẽ-
si cõmutatur: reliqui deinceps incolumes ad suos remittũtur, hac conditione ta-
men, ne arma amplius contra Estenses capiãt. Elatus verò tanta victoria Rainal-
dus Estensis, in agrum Bononiensem mouens, lõgè omnia populatus, à capiẽda
vrbe paululum affuit. Vẽturum quidem in auxilium legati regẽ Boemię Bono-
niẽses sperabãt: & iam esse in itinere dicebatur, cũ subitò ei nunciatum est, & Ma-

stinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionē accepisse & Accium Vicecomitem Papiam ingressum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab instituto itinere discedēs, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipse profectus, cùm superare munitiones Vicecomitis non posset, vastato Mediolanensium agro, Parmam deinceps re infecta rediit: vbi quoque intellexit Americum Castrucij filium, Lucam amicorum opera recepisse. Oppugnabatur tamen arx, quā etiam rex acceptagrandi pecunia Lucensibus & Americo reliquit, breui in Germaniam iturus, Italicas factiones pertæsus. Nam Vicecomites capta iam arce Papiensi, longè & latè vires suas diffundebant. Mutinæ itaque & Regij imposito Germanorum præsidio, commendataq; Parma Marsilio & Petro Rubeo, in Germaniam abijt, celerem reditum cum maioribus copijs pollicitus. Abeunte autem rege, Bononienses ipsi adiuuātibus Florentinis, & Marchione Estensi, pulso legato, in libertatem se vendicant, cæso tum in vrbe, tum in agris ecclesiastico præsidio. Hanc ob rem legatus omni ope destitutus, Auinionem proficiscitur anno Domini millesimo trecentesimo quarto, quo tempore eodem in loco Ioannes pōtifex moritur ætatis suæ anno nonagesimo, pontificatus verò xix. mense quarto, relicta in thesauris tanta vi auri, quantam nullus ante se pontifex. Sepelitur autem in ecclesia cathedrali cum magna funeris pompa. Sunt qui scribant, Petrum Muroneum, quondam pontificem, à Ioanne in sanctos relatum: Gentilemque Fulginatem & Dynum Florentinum medicos insignes magnis præmijs & honoribus tum ab eo affectos. Amator enim doctorum virorum est habitus.

BENEDICTVS XII.

Pont. 204. BEnedictus duodecimus, patria Tolosanus, ordinis Cisterciensis Iacobus antea vocatus, sanctæ Priscæ presbyter cardinalis, sextodecimo die post Ioannis mortem, Auinione pontifex creatus, statim censuras in Bauarū à Ioanne factas, vt in vsurpatorem imperij, confirmauit. Hac autem ratione vacante imperio, ad arma omnia respiciebāt, cùm vnusquisq; quantumuis paruus dominus, rapere ex alieno conaretur, Scaligeri enim non contenti Veronę, Brixiæ, Bergomi dominatu, Parmam adimere Rubeis conabantur. Gonzaga Regium, Estensis Mutinam, Florentini Lucam appetebant. Verùm cum Scaligeri potiri Parma nequirent, acriter qui in præsidio erant, vrbem defendētibus, maximè verò Germanis militibus, qui Scaligero infensi habebantur, in Vicetinos exercitum mouent: vnde re infecta abeuntes, cum Germanos milites abisse Parma intellexissent, eò profecti, vrbe statim potiuntur, Rubeis ipsis eam dedentibus. Nicolaus quoque Estensis, Beatrice Guidonis Gonzagæ filia in vxorem accepta, soceri copijs aditus, Mutinam capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipsis vltro dedentibus, Regium Lepidi in potestatem suam statim recipit. Tum verò crescente Mastini Scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Patauium, dedente Vbertino Carraria, in potestatem suam redegerat, ad tantum dominatum extinguendum omnes ferè Italiæ populi & principes simul coniurarunt, maximè autem Veneti, & Luchinus Vicecomes, qui Accio paulò antè mortuo in dominatu successerat. Cinxerunt Veronā obsidione Veneti, Gonzaga, Estensisq;, dum Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in suam potestatem redigit. At verò cum Veneti timerent, ne dum potentiam vnius extinguere parant, alterius augerent, pacem hac conditionę cum Mastino Scaligero ineunt, vt omisso Patauio Carrariensibus, dimissaq; Brixia & Bergomo Vicecomiti, quas vrbes nuper occupauerat, ipse Veronam, Vicetiam, Parmam Lucamque retineret. Displicuit vehementer hæc pax Florentinis socijs & amicis, qui potiri Luca admodum cupiebant: sed reiecta in aliud tempus querela, tum quidem reticuere.

Pontifex aūt misso in Italiam legato, senatui populoq; Romano persuasit, vt senatoriam dignitatem, quam diu regio nomine gesserant, suis tandē & ecclesię auspicijs administraret. Hāc ob rem & Stephano Columnæ senatoria dignitas in quinquennium prorogata est, & collegæ annui ei dati sunt. Verùm cùm pontifex

rex Stephanum ad se Auinionem vocasset, Vrsus Anguillariæ Comes, Stephani collega, Franciscum Petrarcham virum eloquentissimum, maximè autem vernacula lingua rythmisq; vulgaribus, corona poëtica in Capitolio donauit, astante populo omniq; Romana nobilitate, anno salutis millesimo trecentesimo trigesimooctauo. At pontifex veritus, ne vacante imperio Italia ab aliquo externo hoste inuaderetur, Luchinum Vicecomitem Ioannemq; eius fratrem archiepiscopum Mediolanensem, Mediolani, aliarumq; vrbium, quas possidebant, vicarios instituit. Eandem quoque potestatem Mastino Scalæ, Veronæ & Vicetiæ: Philippino Gonzagæ Mantuæ & Regij: Albertino Carrariæ, Pataiuij: Obicoini Estensi Ferrariæ, Mutinæ, Argentæ suo iure (vt ipse dicebat) tribuit: quòd vacante imperio, omnis eius potestas in pōtificem recidat, Iesu Christi supremi regis vnicum in terris vicarium. Obicoini tamē Estensi hoc vectigal imposuit, vt quotannis decem millia nummûm auri ecclesiæ Romanæ persolueret. Semel autem toto sui pontificatus tempore sex presbyteros cardinales creauit, viros egregios, non de sua stirpe, vt nunc fit, sed vndequaq; ad tantam dignitatem vocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad summos dignitatis gradus eriguntur, si tanta conditione digni sunt. Tantæ præterea constantiæ fuit, vt dimoueri à recto vel vi, vel precario, vel pollicitationibus nunquā potuerit. Bonos enim diligebat, & vicissim malos ac sceleratos aperte odio habebat. Cōponere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem sæpe tentauit per legatos, at frustra, qui maximis cladibus quàm sæpissimè inter se cōcertarunt. Nam Eduardi classis supra Sclusas non longè à portu Flandriæ, tanta vi cum Gallis dimicauit, & vicit, vt ad triginta tria millia Gallorū vna pugna interfecta referantur. Pontifex autem rem sæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pomœris inchoauit ac perfecit: suoq; iussu impensáq; basilicæ sancti Petri tectum restituit, quemadmodum epigramma ad eius statuam in eadem basilica positum, indicat. Moritur autem pontificatus sui anno septimo, mense iij. die xvij. Multam vim auri non cognatis suis & affinibus, sed Ecclesiæ reliquit. Iotum pictorem illa ætate egregium, ad pingēdas martyrum historias in ædibus ab se structis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctissimi, omnes verò collachrymarunt: idq; in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præ se tulere.

Franciscus Petrarcha.

CLEMENS VI.

Clemens sextus, patria Lemouicensis, Petrus antea vocatus, primò monachus, deinde archiepiscopus Rhotomagensis, postremò pōtifex Auinione creatus est. Fuit autem vir multæ doctrinę, compositæq; eloquentiæ, liberalis in omnes, comis & perhumanus. Electus itaque nonis Maij, millesimo trecentesimo quadragesimo secundo, coronatur xiiij. calendas Iunij. Sequentibus verò ieiunijs pontificatus sui anno primo, octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, scilicet fratrem suum monachum Tutellensis professionis, & Guillelmum ex sorore nepotem. Ex his præterea quos presbyteros creauit, vnus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem anno duos item creauit, quorum alter eius erat ex altera sorore nepos. Petentibus siquidem Romanis, vt quemadmodum Bonifacius octauus olim concesserat, vt centesimo quoq; anno (quod seculum antiqui appellabant, vnde ludi seculares nominati sunt) plenam peccatorum omnium remissionem visitantibus limina apostolorum Petri & Pauli, quinquagesimo quoque anno id facere libenter annuit, cum dicerent, ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non posse. Verùm cùm intelligeret, totam Italiam in tumultu esse, solos Luchinum & Ioannem Vicecomites, vicarios Insubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Existimabat enim, solos Vicecomites Bauaro resistere posse, in Italiam (vt ipse prædicabat) descensuro, qui vicissim, vt par pari pontifici redderet, in ditione ecclesiastica multos vicarios imperiali auctoritate confirmauit. Nam Ioannem de Vico vrbis præfectum Viterbij, Galeottum Malatestam & fratres, Arimini, Pisauri, & Fani: Antonium Feltranū, Vrbini: Nol-

205. Pont.

Vide Sabel licū lib 8. Ennead. 9. non longe a fine.

phum & Gallasium fratres, Callij: Alegretum Clauellum, Fabriani: Bulgarutium, Matelicæ: Ismedutium, sancti Seuerini: Gentilem Varraneum, Camerini: Michaëlem, montis Milonis: Pongonium, Cingoli: Nicolaum Boscaretũ Aesij: Guidonem Polentensem, Rauennæ: Franciscũ & Sinebaldum, Foroliuij & Cæsennæ: Ioannem Manfredum, Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam ex his loca ipsa partim vi, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, vt in Benedicto diximus. Interim verò Frescobaldi Florẽtini ciues admodum potentes, à ciuibus suis pulsi, Pisanos ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florentini enim Parmam à Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obsides iam Ferrariam miserant, quingenta millia nummũm auri polliciti. Sequester enim ad eam rem conficiendam, Ferrariensis ab vtroq; electus est. Verùm cum Florentini alia super aliam clade, tum à Pisanis, tum ab eorum socijs afflictati essent, omittere tantam emptionem coacti sunt: ferre tamen auxilium Lucensibus à Pisanis obsessis nõ omisere, adiuuantibus etiam socijs, copiarum duce Malatesta Ariminensi, cognomento Vngaro, qui Pisanos à ceruicibus Lucensium armis quidem repulit. Tum verò Robertus Florentinorum amicus, sociorum calamitatibus permotus, Gualterium quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Etruriam misit, qui artibus exquisitissimis deiecto Malatesta, vt imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus est, vt breui & copijs eorum & vrbi præficeretur, deiectis & extinctis omnibus vrbis magistratibus. Huius quoque fortunam iuuêre Arretini, Pistorienses & Volaterrani, qui homini sese statim dedidere. At cum Aecius Corrigiensis Parmam vrbem, quam ipse tueri non poterat, Obicioni Estensi dedisset, Philippus Gonzaga bello ab ipso Obicione lacessitus, cõparato exercitu in agro Regiensi hominem inuadens, collatis signis tanto impetu fundit, vt fugientem Ferrariam vsq; persecutus sit. Tum verò Obicio desperatione rerum motus, Parmam ipsam, quam tetinere non poterat, Luchino Vicecomiti tuendam tradit, anno Domini millesimo trecẽtesimo sexagesimosexto. Cum autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutius nõ possent, necarenturq; quotidie multi in eum ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus vrbis episcopus, ciues armatos in episcopatum properè ad se vocat, patriam in libertatẽ vendicaturus. Quare tyrannus imparem se ciuibus videns, episcopo ipso pacis sequestro adhibito, incolumis cum militibus & rebus suis decimo tyrannidis suæ mense abijt. Verùm plebs ipsa ingrata vt semper, nobiles ciuitatis, quorum consilijs & armis libertatem cõsecuta erat, exules facit, direptis eorum bonis ædibusq; euersis. Et ne quid deesset ad perturbandam totam Italiam, in regno quoq; Neapolitano magnæ discordiæ exortæ sunt. Rex enim Robertus sine stirpe virili moriens, Ioannam filiam Andreæ nepotis sui Caroli regis Vngariæ filio vxorẽ dedit. Neapolim enim illis diebus adolescens venerat. Verùm Ioãna hominem socordem perosa, eũ in vrbe Auersa per insidias interimit: alteriq; fratrueli nubit, Ludouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoq; fratrem fuisse constat. Tum verò Ludouicus rex Vngariæ primi mariti frater tantum scelus vlturus, cum paratissimo exercitu in Italiam veniens, primo Sulmonenses resistere ausos oppugnare adoritur. Interim aũt Romæ creandorum senatorum ex auctoritate apostolica cõmutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus publicus scriba, vir quidem erecti ad libertatem excelsiq; animi, occupato armis Capitolio, tantũ sibi beneuolentiæ & auctoritatis apud oẽs compa. auit, vt facilè quò vellet mentem populi Romani flecteret. Is autem quò magis animos hominum commoueret, hoc titulo vsus est: Nicolaus seuerus & clemens libertatis, pacis iustitiæq; tribunus, ac sacræ Romanæ reip. liberator illustris. Hac aũt verbotũ pompa tantam de se & admirationem & opinionem concitauit, vt omnes Italici nominis per legatos pacem amicitiamq; ab eo petierint. Fuêre & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renascentem, vt ipsæ putabant, respicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium consulit, parti aduersatur, repentè ex patrono tyrannus est habitus. Hanc ob rem septimo magistratus sui mense, sponte sua, ignaris omnibus, mutata veste, per obscuram

noctem

noctem Roma abiens, ad Carolum Ioannis filium in Boëmiam proficiscitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum literarumq; peritiam, in Bauari etiam contumeliam ab electoribus in Cæsarem designari paulò antè fecerat. Captus itaque tribunus à Carolo, & Auinionem missus, pontifici dono datur. Ludouicus autem Sulmone post longam oppugnationem potitus, regnum deinceps facilè occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonensem ob timorem Ioanna & adultero Ludouico, relicto ad regni custodiam duce Dyrrachino, Roberti regis nepote: quē Carolus prælio superatum & captum, vltimo supplicio affecit. At verò cum fere in tota Italia peste laboraretur, Carolus relicto satis magno præsidio, tertio mense in Vngariam reuertitur, eo maximè tēpore, quo Ioannes archiepiscopus magni animi consilijq; vir, mortuo fratre Luchino, vicariatum Mediolanensem à pontifice suscepit. At Clemēs retento in vinculis Nicolao, cardinales quosdam Romā misit, qui statum vrbis cōponerent: ad quos Franciscus Petrarcha perscribens eis persuadet, vt promiscuè senatores ad tollendam seditionem ex plebe ipsa creent, cùm non satis constet in ipsa vrbe Roma, qui senatorij, quiq; plebeij ordinis sint, quò oēs ferè peregrini sint, & ignotis parentibus orti. Declarati itaq; senatores sunt, Petrus Sciarra Columnēsis, & Ioannes Vrsi filius. Quo quidem tempore pestis adeo triennio totam Italiam peruagata est, vt vix decimus quisq; ex millesimo homine superfuerit. Nec id quidē mirum, cùm ob iubileum contagione hominū & multitudinē vndiq; Romam cōmigrantium, squalore, situ, pedore, omnia inficerētur. Venēre aūt tum in potestatē Florentinorum Collis oppidum, & Geminianū. Venit & in potestatē archiepiscopi Mediolanensis Bononia, ciuibus ipsis vltro dedentibus. Quare pontifex cōmotus, misso in Italiam legato, Florentinos & Mastinum Scalam in Vicecomitem cōcitat. Sed mortuo Mastino, archiepiscopus Canem grandem Mastini filium, oēsq; Flaminiæ & Etruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamq; sui pelliciens, Bernabouem nepotē Bononiam misit, qui ciues in fide cōtineret. Interim verò Florentini nemine vetante, Pistorienses ac Pratenses aggressi, eos tādem in potestatem suam armis redigunt. Verùm postea ab archiepiscopo vexati, duce copiarum Ioāne Aulegio, vix tum quidem se mœnibus tutati sunt. Defecisse tum Anglare & Burgū sancti sepulchri ecclesiæ oppidum ad Vicecomites cōstat. Pugnasse tum etiam legitur Genuenses & Venetos inter se bello nauali, in quo primo victi Genuenses sunt: mox victores præfecto classis Philippo Auria, & Chium insulam de Venetis cepere, & Eubœam (quam Necropontum vocant) magnis cladibus vexarunt. Clemens aūt quieti Italiæ tandē cōsulturus, Ludouicum Tarentinum principem, regem Neapolitanū decreuit, pacem cū Vngaro instaurat. Vrbem Auinionensem à Ioāna regina emit, eius enim patrimonium habebatur. Persoluitur precium feudi permutatione: tātundē enim & eò amplius ob regnum Neapolitanū ecclesiæ Romanæ debebat. At verò dum Anglerianus Vicecomes Scarperiam in Mugello obsideret, Senenses, Arretini, Perusini suis rebus timentes, nouam societatē cum Florentinis cōtra Vicecomites ineunt. Sentire cùm Vicecomitibus Pisani apertè non poterant ob Gambacurtos familiam potentem Florentinis amicam: qui resistere Vicecomiti nequeūtes, Carolum imperatorem in Italiam vocant. Hanc ob rem motus pontifex veritusq; ne Italia ferro ac flāma vastaretur, quēadmodū se facturū imperator minabatur: & Vicecomitibus Bononiam hac lege permittit, vt xij. millia nūmūm auri quotannis ecclesiæ persoluerent: & pacē inter Vicecomites & Florentinos cōponit his cōditionibus, vt neuter istorum Pisanos, Lucenses, Senenses, Perusinos vexaret. vtq; Burgus sancti sepulchri ecclesiæ obtemperaret, libertatemq; Cortonensium Vicecomites tuerentur. Pacem quoq; & fœdus componere inter Philippum regē Franciæ & Eduardum Angliæ annixus est, sed frustra: adeo erāt ad bellum animati, in quo Eduardus victor cæsis viginti Gallorū millibus, Calesium vndecim mensibus obsessum, vi tandem cepit. Eadem quoq; fortuna superantur Scotij ab his, qui Eduardi auspicijs in Scotia tum militabant. Pontifex aūt boni pastoris officio functus, cū foris prodesse Christianis non posset, domi ecclesiastico senatui cōsuluit. Aliquot enim præstātes viros in cardinales legit: Pestis in Italia.

maximè verò Egidium Hispanum archiepiscopum Toletanū, Nicolaum Cappocium Romanum ciuem, Rainaldum Vrsinum ecclesiæ Romanæ protonotarium. Nepotem quoque suum huic numero asscripsit, qui postea pōtificatum adeptus est, & Gregorius vndecimus appellatus. Sunt qui scribant hunc pontificem in sanctos retulisse Iuonem presbyterum & confessorem Britannicū. Pontificatus autem sui anno decimo, mense sexto, die vigesimooctauo, millesimo trecentesimo quinquagesimosecundo mortuus, Auinione sepelitur, adhibità à cardinalibus, qui tum aderant, honesta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

206. Pont. INnocentius sextus, patria Lemouicensis, Stephanus antea vocatus, pontificij ciuilisq; iuris vir consultissimus, procurator primò, mox episcopus Claromontanus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimosecundo, decimosexto calendas Decembris. Fuit autem vir integerrimæ vitæ, magnæq; constantiæ & seueritatis. Beneficia autem ecclesiastica non nisi probatissimis sacerdotibus tum vita, tum doctrina dedit. Post verò coronationem suam multas reseruationes à Clemente factas suspendit: constituitq; statim, vt omnes prælati, omnesq; qui beneficia habebant, ad ecclesias suas sub anathematis pœna proficiscerētur. Dicebat enim oues pascuas à proprio pastore, non à mercenario custodiri debere. Impensam quoque domesticam, quæ magna erat, imminuit, familiam suam ad certum & honestum redigens numerū. Nec domi voluit nisi viros habere probatissimos. Idem vt facerent cardinales, acerrimo edicto mandauit, dictitās suam ac omnium ecclesiasticorum vitam cæteris exemplo esse debere, ad imitationem Saluatoris nostri, cuius tota vita ad institutionem humani generis respiciebat. Præterea verò sacri palatij auditoribus salaria instituit, ne muneribus corrumpi in decernendis litibus ob inopiam possent. Dicebat enim famelicos non facilè etiam ab alieno cibo abstinere, si sit oblata quouis modo edēdi facultas. In victu parcus est habitus, in sumptu bellico largissimus, dū bello repetit, quæ à tyrannis superioribus temporibus occupata fuerant. Egidiū nanq; Hispanum è gente Carilla cardinalem Sabinum virum insignem, è latere suo in Italiam misit, qui bello tyrannos persequeretur, ditionemq; ecclesiasticam tutiorem redderet, eo maximè tempore, quo imperator Constantinopolitanus, Arragonum rex, & Veneti, contra Genuenses fœdera inter se iniere: Hi aūt comparata ingēti classe, numero nauium & copia militum superiores, Genuenses inter Constantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipsis Genuensibus iniquo, vento aduersante. Pugnatum est ab aurora vsq; ad vesperam: ac tandem Græcis in fugam versis, Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto classis cæduntur, Pagano Auria duce. Veneti aūt tantam cladē & ignominiam iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis classe, Nicolao Pisano Venetæ classis præfecto, sequenti anno non longè à Corsica Genuenses fundunt, eorumque triremes quadraginta viris onustas demergunt. Hac clade perterriti Genuenses, archiepiscopo Mediolanēsi ciuitatem ac sua dedunt: qui Venetos bello aggressus, Patauinum principem, Veronensem, Ferrariensem, Mantuanum, & Florentinos in se cōcitat, veritos ne superatis Venetis, ad se demum iretur. Pugnabatur tetra mariq;: sed Genuenses præfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna vsi, apud Sapientiam Peloponnesi promontorium Venetos superāt: eorumq; præfectū Nicolaum Pisanum captum cum quinq; millib⁹ hominum, Genuā perduxēt, anno Domini millesimo trecētesimo quinquagesimoquarto. Verū sequēti anno mortuo archiepiscopo Mediolanēsi, Veneti ac socij magna cura liberati sunt. Bernabas & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæredes fuere. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato prius à Bernaboue & Galeatio suadēte pōtifice, Egidioq; eius legato. Interim verò Calo Ioānes Cōstantinopolitanus Imperator in patriā redijt, pulso armis Ioāne Cāracuseno imperij cōtra ius fasq; occupatore. Id aūt factum est Frācisci Gatalusij Genuensis opera, viri rerū maritimarū peritissimi: cui Mitylenē cum Lesbo dono

Vita ecclesiasticorū alijs exemplar.

 dedit,

dedit,grati animi signum præ se ferens, quam certe insulam superioribus annis Turcus Gatalnsijs ipsis vi abstulit, occupata prius Cõstantinopoli, totaq; Thracia. Nec Romæ certe minor perturbatio, quàm Cõstantinopoli tum fuit. Francisens enim Baruncellus Romanus eiuis ad modũ potens, pulsis senatoria dignitate Ioanne Vrsino & Petro Columnensi, tribunitiam dignitatem sibi vsurpat cũ his titulis, Franciscus Baroncellus scriba senatus, Dei gratia almæ vrbis tribunus secundus, ac Romanus consul. Tum verò Innocẽtius pontifex re cognita, ad cõprimendam hominis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatũ appetierat, è carcere Auinionensi ductum, Romã mittit ad tribunatum repetendum. Is itaque vrbem ingressus, adiuuante nobilitate, ac magna plebis parte, Baruncellum è Capitolio deiectum interficit, ac solus tribunatu potitur. Verũ cũ nõ ita diu pristinæ conditionis immemor nobilitatẽ persequeretur, maximè verò Columnenses à porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiscẽtes, magno incõmodo pulsus, in Capitolium se recepit: vnde fugiens instantibus hostibus, mutata veste cognitus à ciuibus Romanis obtruncatur. Tũ verò auctoritate apostolica Guido Iordanis vnicus senator ad annum creatur. Imperator autẽ regis Boëmiæ filius, perbenignè à Carrariẽsibus, Gonzaciacis Vicecomitibus susceptus, Mediolani coronàm ferream, vt mos est, accipit. Inde verò Pisas abiẽs, legatos Senensium, Volaterranorũ, totiusq; ferè Etruriæ obuios habuit, qui dicerent se paratos esse eius mandata facere. Idem fecissent Florẽtini, nisi prius data ingẽti pecunia se ab eius manibus redemissent. Romam autem proficiscens, hac cõditione à duobus cardinalibus ad eam rem missis coronatur, vt neque Romæ, neq; in Italia diutius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Egidius legatus omnia ferè oppida breui recepit, quæ tyrãni instigãte Bauaro in Flaminia, quã Romandiolam vocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio sancti Petri occupauerant. Eos tamẽ vicarios in oppidis suis cõfirmauit, quos viderat ecclesiæ Romanæ obsequentes, vtpote Galeotum Malatestam, & Guidonẽ Polentanum in Flaminia, Varenẽses in Piceno. Ordelaphus autem nequaquam ecclesiæ Romanæ obtemperantes bello biennio persecutus, eos tãdem è Foroliuij, Foroq; Popilij, ac Cesena deturbauit. Potuissent hi quidem aliquam partem dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Colũnensi, viro huic familiç amicissimo, sed maluere totum cõstanter amittere, quàm partem turpiter retinere. Egidius autem pacata Flaminia, adeo Foroliuij delectatus est, vt & ærarium ecclesiæ & pecuniã ab Auinione missam, vnde arces Italiç ędificarentur, eo loci reposuerit, & institutiones quasdam ibi cõposuerit, quibus adhuc prouincia ipsa vtitur. Cum autẽ Egidius Italiam pacasset, arcesq; in ditione ecclesiastica plures ac pernecessarias ædificasset, omnesq; Italos principes ac populos ad officium redegisset, ad annum quintum legationis suæ successorem habuit, Arduinũ Burgundũ abbatem Cistercensem, hominẽ rebus agendis nequaquã idoneũ. Hanc ob rem abeunte Egidio, omnes Italiæ principes ac populi arma capiunt. Nã & Pisani Florẽtinos adeò vexauere, vt cum nemo prodire obuiam auderet, agrũ omnem Florentinũ diriperent, capto Figino superioris Arni castello, incensisq; villis omnibus, quç passim in agris ædificatæ erãt. Dux aũt Florẽtini exercitus Pãdulphus Malatestatum erat, quẽ populus abdicare se magistratu coëgit, quia nunq̃ congredi cũ hoste ausus est. Tum verò Pisani elatiores facti, nõ tam spe potiundæ vrbis q̃ inferendæ contumeliæ causa, leuibus aliquot prælijs ante portas commissis, cũ magna præda domũ redeunt, instante iam autumno: Bernabos quoq; Bononiã bello agitatã, acriter eam defendente abbate Cluniacẽsi, multis castellis spoliat. Erat quidem Bononia, vt antea diximus, Vicecomitum dominatui subiecta, sed Aulegianus eam abbati Cluniacensi prodidit, Firmum in mercedẽ proditionis accepturus. Verùm dum Bernabos Bononiã & Regium bello premit, legatus apostolicus accitis in societatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronensi, Nicolao Estẽsi, in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta Bononia ac Regio, in hostem proficiscens, apud Montem clarũ tãto prçlio superatur, vt ægrè deinceps vrbis mœnia tutatus sit. Eodem ferè tempore Florentini Galeoto Malatesta duce Pisanos superant, illectis prius ad se eorũ militi-

bus pecunia. Hanc ob rem Pisani in Cambacurtos ciues suos præpotentes, omnẽ crimen conijcientes, quod auarè malignéq; stipendia militibus persoluerẽt, Ioannem Agnellum exulem Bernaboui amicum, & Cambacurtis aduersantẽ reuocãt, qui ciuitatem breui in potestatem suam redegit, sublatis è medio aduersæ factionis amicis. Verùm composita à põtifice inter Pisanos & Florẽtinos pace, Ioannes Haucut Pisanorum stipẽdijs militare solitus milites omnes passim per omnem Italiam sparsos colligẽs, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultuãte potissimum ciuitate Romana in creandis senatoribus, quam discordiã Innocentius optimè sedauit, externo senatore ad vrbẽ misso Raymundo Ptolemæo ciue Senensi, qui annum integrum magistratũ gessit, anno Domini millesimo trecẽtesimo quinquagesimo nono. Nõ quieuêre autem compositis etiã hoc modo rebus Romani. nã pulso senatore, septẽ ciues crearunt cum summa potestate, quos Reformatores totius reipub. vocarunt. Hanc ob rem Innocentius Hugonẽ Lusignaneum, Cypri regem, ad bellum, quod in Turcos gerebatur proficiscentem, senatorem creauit, mãdauitq; vt magistratum Reformatorum omnino aboleret. Erat autem tum maximè intẽtus abolẽdo bello, quod inter Anglos & Gallos gerebatur, quò omnibus proficisci in Turcũ liceret. Verùm cùm Angli in Pitriensi agro Gallos superassent, cœpissentq; regem cum Philippo filio, tem difficiliorẽ factu fecisse videbatur. Cum Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac cõditione liberat, ne amplius contra se bella gerant: qui non ita multò pòst pacis fœdera rumpentes, Eduardum capere arma & obsidere Parisios impellunt. Patare & classem cõtra hostes Christiani nominis Innocentius cõstituerat, cum & Pisani, qui rem nauticam optime norant, cum Florẽtinis, & Veneti, qui classe plurimum valebant, cum Ludouico Vngariæ rege bella tũ gererent. Taruisium enim rex magnis copijs tũ obsidebat: nec seditionibus intestinis Veneti carebant. Nam Marinus dux affectatæ tyrannidis conuictus, securi percutitur. In tantis verò animi perturbationibus afflictatus Innocẽtius, põtificatus sui anno nono, mense octauo, die sexto moritur: eo potissimũ tempore, quo & Bartholus Saxoferratus vir illa ætate omnium consultissimus. Ante verò pontificis mortẽ tanta solis defectio facta est, quanta nunquam anteà. Visum itaq; omnibus est, tãtæ mortis planetas etiam signa aliqua dedisse.

Bartholus Saxoferratus.

VRBANVS V.

207. Pont.

Vrbanus quintus, patria Lemouicensis, Guillelmus Grisant antea vocatus, sancti Victoris Massiliensis abbas, absens etiam omnium consensu pontifex creatur. Legatione enim tum apud Vicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaque Auinionem pontificatum iniens, vir singularis virtutis, ingẽtis animi, innocẽtissimæq; vitæ, statim ad tuendã libertatẽ ecclesiasticã animũ adijcit: eorumq; opera vtitur, qui ad eã rem animati erãt. Egidium enim Hispanũ virum præstantẽ (de quo anteà diximus) in Italiam cum summa potestate mittit: qui ita Ludouicum Gonzagam, Nicolaum Estensem, Franciscum Carrarium initis fœderibus in Bernabonẽ cõcitauit, vt prœlio ab his superatus, & saucius ægrè aufugerit, amisso in bello filio, captisq; Andrea Pepulo Bononiẽsi exule, Sinebaldo Ordelapho, Paulo Mirãdula, Guidone Foliano, Azone Corrigẽsi, Guillelmo Caualcaboue egregijs copiarum suarum ducibus. Permoti autẽ calamitate Vicecomitum, Franciæ, Angliæ, ac Cypri reges, legatos ad Egidiũ misere oratum, vt Vicecomitibus pacem redderet. Non discessere re infecta legati: reddita siquidem pax est, quæ non diuturna fuit. Ioannes enim Haucut Vicecomitibus militans, cum Florẽtinos bello lacesseret, eorum copias apud Minlate oppidum grauiter profligauit. Hãc ob rem Egidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitũ, & satis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum est inter Artetiũ & Cortanã dubio Marte quatuor horis: atque demum Thomas ita hostes superat annitente peditatu, vt ex sex millibus equitum, qui cum Anglico militabant, pauci euaserint, atq; ipse dux in deditionem venerit. Huius autem tantæ victoriæ fama permoti, qui ab ecclesia defecerant, statim deditionem fecere. At verò cùm Vrbanus ad quartũ sui pontifi-

pontificatus annum in Italiam venisset componendarum rerum causa, ei legatus Egidius Corneti fit obuiam, rationemq; administratæ prouinciæ reddēs, dū Corneto Romā proficiscitur liberatus tantæ legationis onere, quieturus ob senium Viterbiū rediit: vbi & tertio mense post moritur: vir certè singularis virtutis, præstantisq; animi: quiq; dignitatem ecclesiasticam, dum vixit, mirificè tutatus est. Eius autem corpus Assisium delatū, in ecclesia beati Francisci tumulatur, sepulchro à se cōdito dum viueret. At verò cùm Carolus imperator intellexisset Vrbanum Romam profectum, eò & ipse quoq; cum vxore & liberis statim aduolans, in itinere Lucā Pisanis, Miniate oppidum Florentinis adimit, sibiq; vendicat. Profectus ne sit Romam, haud satis cōstat, cum ab Innocentio sexto pontifice Romano coronam imperij accepisse dicatur, cardinali Ostiensi Romā ob eā rem misso. Accepta autē à Florentinis ingenti pecunia, ne eos bello vexaret, tertio mēse posteaquàm venerat, Italia cessit, anno millesimo trecentesimo sexagesimo octauo. Vrbanus verò apóstolorum capita diu quæsita tādem inuenit: deserāt enim in houore esse propter desuetudinem & ignorationē hominum. Apud verò Sancta sanctorum reperta, ac locellis argēteis recondita, ad altare maius basilicæ Lateranensis cum maxima veneratione & celebritate collocantur, astante clero populoq; Romano. Idem quoque pōtifex ædes pontificias tum in vrbe veteri, tum in Mōteflascone cōstruxit, vt ei ac cæteris pontificibus eò proficisci liceret, vitādi vrbani æstus causa. Breui autem in Galliā reuersurus, Ioannē Haucut egregium copiarum ducem è carcere missum, copijs illis omnibus præfecit, quæ antè sub Egidio militauerant, vt tam diu ditionem ecclesiasticam ab hoste tueretur, quoad ipse reuerteretur. Redire nanque ad Italiam ei in animo fuit. Verùm dum in Gallias proficiscitur, pōtificatus sui anno octauo, mēse quarto Massiliæ moritur: vel (vt alij volunt) Auinione vitam finiuit, eo maximè tempore, quo Brigida deuotissima Christi mulier, Suetiæ princeps, Romā voti causa venerat, motusq; nōnulli in Apulia exorti sunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiusdem prouinciæ gubernatore, viro strenuo ac in rebus agendis sapientissimo.

GREGORIVS XI.

GRegorius vndecimus, patria Lemouicensis, Petrus Belfortis anteà vocatus, sanctæ Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auinione pōtifex omnium consensu creatur. Hunc enim adolescentem, vix decimum septimum annum attingentem, Clemens sextus eius patruus, cardinalem creauit: & ne videretur carni ac sanguini magis, quàm ecclesiæ cōsuluisse, eundem ad exquisitissimos doctores, maximè verò ad Baldū, qui tum Perusij legebat, disciplinæ gratia statim misit, vbi tātum in quouis genere doctrinæ profecit, vt idem Baldus eius auctoritate in confirmandis rebus dubijs plerunque vteretur. Fuit præterea tātæ innocentiæ & placabilitatis, adeoq; humanus & pius, vt ab omnibus vnicè diligeretur. Eo itaque tempore, quo pontificatum iniit, Romæ senator singulo semestri à pontifice datus, ius populo dicebat. Vrbis autem custodiam totamq; reipublicæ administrationem & curam Banderesij tum gerebāt. Bāderesij enim appellati sunt Germanico verbo à vexillis, quibus in bello vtebātur. Singulæ enim decuriæ signa internoscebantur suo. Capita regionum nūc vocantur, qui vrbis tribubus præsunt. In Cisalpina autem principes illi, quos diximus in Vicecomites cōinrasse, Regium à Vicecomitibus possessum, proditione occupant. Supererat arx, per quam Bernabos vrbem ingressus, hostes primo impetu fundit, Regiūque liberè recipit, Lucio Teutonico duce inde deturbato. Agebātur hæc in Italia, cū Perinus Cypri rex, Petro genitori in regnū suffectus, magnarum discordiarum inter Genuenses & Venetos causa fuit. Nam dum Famagustæ coronationis suæ pompam duceret, adesset q; Genuensis & Venetus Bailus, (ita enim appellāt mercatorum Prætores) velletq; vterq; ad dextrā regis incedere, tantus repentè tumultus exortus est, vt Genuenses cæsi ac pulsi per ignominiā sint, rege in Venetos magis, quàm in Genuenses inclinante. Hanc ob rem Genuenses Petri Fregosi auspicijs, dominici Fregosi ducis fratris, comparata quadraginta triremium classe, Cyprum hostili animo inuadunt, quatuordecim millibus hominū in insulā positis,

ferenda cogitare: pax igitur, quia sanari nondum obducta vulnera poterant, sibi diu multumq; cogitanti oblata est. Legatum itaque primò ad Florētinos mittit, qui ad arma spectabant, eosq; adhortatur, vt æquas pacis conditiones non detrectēt. Hi verò pontificis potentiam suspectam habentes, ne ad pacem cogerentur, cum Bernaboue hoste paterno auitoq; fœdus & amicitiam ineūt. Postea verò Ioannem Haucut pecunia & pollicitationibus corruptū, ab ecclesia in partes suas trahūt, quo successu elati, nullum iniuriæ cōtumeliæq; genus prætermitūt, quod in pōtificem trāsferri posset: qua ex re anathemate notati, hac insolētia vsi sunt, vt etiam sacerdotes suos, quibus à sacris interdictum erat, celebrare cōtra ius, fasque coegerint. Tum verò pōtifex à precibus ad arma conuersus, conciliatis prius Bononiensibus, qui suo nomine vrbem gubernarent, Varaneum mercede cōducit, hac in re Florentinorum artibus vsus: eiq; exercitum ecclesię cōmittit, paulò pòst in Florentinos moturo. Id ne, vt destinauerat, statim faceret, discordia inter Genuēses & Venetos orta effecit. Veritus enim est, ne aliqua externa vis Italiam inuaderet, si ipse quoque cum Florētinis decertaret, nam dū Andronicus Genuensium auxilio fretus, quibus Tenedon insulam mercedē facinoris permiserat, patrem Caroli Ioannem Cōstantinopolitanum imperatorem regno deturbasset. Veneti eundem in patriam reduxerunt, ac Tenedon insulam ab eo accepēre. Qua ex re indignati Genuenses, in aliud tēpus vindictam distulēre, veriti pontificis anathema, qui vtriq; populo interminabatur, nisi ab armis discederent, cùm diceret neutri eorum bellum illud cōpetere. Sed dum vir sanctus accuratè agit omnia, quæ ad pōtificem pertinent, intollerabili vesicæ dolore moritur, sui pōtificatus anno septimo, mense quinto, quinto calēdas Aprilis, millesimo trecētesimo septuagesimooctauo: sepeliturq; in basilica beatæ Mariæ in via Noua sepulchro marmoreo, quod adhuc visitur, tāto omniū cum gemitu & lachrymis, quanto nunquam antè quisquā sepultus est: parente enim & vnico genitore priuati omnes videbantur: lugebantq; nō modò præsentē, verumetiam futurā calamitatem, in quam sublato optimo pontifice ob patrum discordiam incidēre.

VRBANVS VI.

Mortuo itaq; Gregorio cùm de creando nouo pontifice mentio haberetur, clerus populusq; Romanus ad cardinales concurrunt, eosque rogāt, vt vnum aliquem virum præstātem deligant è natione Italica, qui & ecclesiam Romanam & Christianam remp. integrè ac sanctè gubernet: aliter de Christiano nomine illo maximè tempore actum esse, nisi optimus pastor tum diligeretur. Italum autem requirebant, ne si Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterum migrare vltra montes necesse esset, cum maximo vrbis Romæ totiusque Italię detrimento & damno: quòd dicerēt, absente pontifice omnē prouinciam, vrbemq; Romam tyrānicis seditionibus continuò vexari, ecclesiasq; Romanas neglectas, & incultas, situ & squalore iam magna ex parte prolabi: tolliq; ob eam rem populorum pietatē Romam continuè proficiscentiū, cū videant & sedē pōtificiam, titulos cardinalium, & monasteria, ac sacratissima martyrum loca sine tecto, corruentibus iam parietibus; pecoribus & brutis animalibus patēre. æquum esse, vt eo loci pontifex resideat, vbi Petrus sedem pontificiam, relicta patria sua, relicta natione, volente Deo collocauerit: auxeritque martyrum, cōfessorum, sanctissimorum pōtificum cineribus ac sanguine: vnde pastores ecclesiæ vndequaque circumspicientes mādatorum CHRISTI memores, incitatique maiorum exemplis, quorum martyria & res gestas ante oculos haberent, saluti hominum consulerent: pātrimonium beati Petri recuperarent, quod pontificū absētia in Etruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia à tyrannis quibusdam occupatum fuerat. Reticere se in præsentiarum, quàm imminuta sit hominum pietas & peregrinatio ad vrbem Romā, imò ad sanctorū corpora & relinquias visendas ob pontificum absentiā, quę adhuc redintegrari posset: si pontifex Italicus crearetur. Respondere tū cardinales, sibi curæ fore, vt virum optimū deligerent, qui ecclesię Dei pręesset, nulla personarum aut nationū acceptione habita, ad imitationē Saluatoris, qui ad apostolatum viros ex omni natione

Interim verò Genuenses odium, quod in Venetos mente conceperant, ostendunt, ascito in societatem belli Ludouico Vngariæ rege, Francisco Carrariensi Patauino domino, Austriæ duce, patriarcha Aquileiensi. Sentiebant tũ cũ Venetis Perinus Lusignaneus Cypri rex, & Bernabos Vicecomes. In primo autẽ congressu nauali prælio superiores Veneti fuêre in littore Antiatũ, Victore Pisano classis præfecto. Ex decẽ nanq; Genuensium triremibus quinq; amissæ sunt. Tum verò Marchiones Carreti adiuuãte Bernaboue, Albingaunium (quod nunc Arbengam vocant) Naulum & castrum Francum de Genuensibus occupant. Verùm non ita diu pôst in gratiam cum Genuensibus redeuntes, omnia reddidêre. Genuenses præterea coniecto in carcerem Dominico Fregoso duce, eiusq; fratre Petro, & Nicolaum Gualchum ducatui & Lucianum Aurium classi maritimæ præficiũt. Bernabos verò, qui filiam regi Cypro in matrimonium collocauerat, eam cũ duodecim triremibus, sex Catelanis, & totidem Venetis, honorificè ad maritum in Cyprum misit: quibus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famagustam oppugnat, sed frustra acriter, qui in præsidio erant, vrbem defendẽtibus, disiectaq; etiam vẽtis & procellis classe. Non cessabant hinc Veneti, hinc Genuenses maria ipsa, tum inferum, tum superum vexare. Nãdum Carolus Zenus classis Venetæ præfectus, Tyrrenum mare Genuensibus infestum reddit, Lucianus Auria Hadriaticum cum magno Venetorum detrimẽto discurrit, ab Iadera vbi stationes habebat, in Venetos mouens, Iadera nanque regis Vngariæ erat. Ob hanc autem iniuriam commoti Veneti, cùm allicere ad certamen Lucianũ non possent, Catarũ & Sibinicũ ipsius regis oppida incendunt. Interim verò mortuo Galeatio Vicecomite, anno domini millesimo trecẽtesimo septuagesimonono tota ferè Insubria ad Bernabouẽ inclinatura videbatur: quã ex re maximã voluptatem cepêre Veneti, sed frustra: nàm & dimidia pars regionis primò, deinde tota Ioanni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autem Genuensiũ præfectus, Polam mouẽs classem Venetorũ in portu ipso superat & capit. Verùm dum incautè nimium in hostem fugientẽ ruit, lancea trãsfixus moritur. Vtraq; classis & victrix & victa, Iaderam perducitur: quò statim Genuẽses Petrum Auriam in demortui fratris locum misere cum triremibus nouem, alijs nauigijs compluribus. Qui victoriam fratris recẽses, ad duo millia captiuorum inuenit, deprehenditq; multos in prælio & in vndis perijsse. Oppugnabantur & terra Veneti à Carrariensi eiusq; socijs, qnos antea commemoraui, quibus Veneti Albericũ Barbianum Cunij comitem, egregium copiarum ducẽ, opposuêre. At Petrus Auria Genuẽsium præfectus, sexaginta triremium totidẽq; nauigiorum comparata classe, Venetias contendens, Gradum, Comaclũ, Caprulas vi captas incendit. Inde verò Clugiã mouens, à præsidio Veneto aliquandiu egregiè defensam, tandem eam vi capit, Patauino tyrãno cõmeatũ subministrãte. Cæcidisse ea oppugnatione ad sex millia hominum constat, & ad nongentos & quinquaginta ex Venetis captos, Iaderamq; missos mulicbri tamẽ pudicitiæ in tanta clade ignotum est. Fracti autẽ tãta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia sperarent, captiuis Genuensium è carcere liberatis, eisq; Clugiam ad præfectum Genuẽsium impetrandæ venlæ causa missis, pacem petiuêre, eas accepturi leges, quas victor imposuisset. Genuenses verò superbia elati, vt victores facere cõsueuerũt, Venetos reijciunt, nisi se ac sua omnia dedentes, qui ad tuendam patriam conuersi, deductis ante portus fauces catenis ferreis, dispositisq; in littore portus trecentis equitibus, totidemq; peditibus, ad vnum aliquem ex ciuibus respiciunt, quem bello præficerent. At verò dum fluctuarent in tanta perturbatione, quem potissimũ deligerent, incerto auctore vox audita est, vnicum Victorem Pisanum, qui Genuẽses optimè nosset, idoneum esse qui tantę rei præficeretur. Non est audita temerè ea vox, quasi auspicatò emissa. Ad carcerẽ concurrũt omnes (eò enim deductus fuerat ob rem malè ad Polam gestam) eductumq;, bello maritimo solum præficiunt. Instabant Genuenses, & captis circunquaq; castellis, ingredi vrbem parabãt: quos post longam pugnam Ioãnes Barbadicus armatis lembis quibusdã perfacilè repulit, cùm progredi vlterius in æstuarijs illis triremes Genuensium nõ possent. Hac etiam arte Barbadicus vsus est: inuenta tum primum à quodam Teutonico bombarda fuit, *Bombarda vsus primus*

X à sono

Patauino, vt ab obsidione Taruisij recederet: vtque arces & turres in stagnis & ad fluuiorum ostia excitatas, statim demoliretur, termini inter Venetum & Patauinum positi. Interea verò Carolus, quem diximus à pontifice ex Vngaria cõtrà Ioannam accitum, cum octo millibus equitum in Italiam veniens, Arretium primò in potestatem suam redegit, Guelphorum & Gibellinorum seditionibus diu agitatum. Inde verò in Florentinos mouens, à Ioãne Haucut, qui tum stagiæ erat, propellitur. Sed Florentini veriti ne sustinere tanti regis impetum non possent, pacem à rege datis quadraginta millibus nummum auri redimũt. Haucutque sine stipendio dimittunt, qui Bagnacauallum Nicolao Albertoque Estensibus vendidit, quò facilius retinere Fauentiam in sua potestate possent: quam tamen haud ita multò pòst amisere, Astorgio Manfredo eam quidem proditionè adepto. Carolus verò salutato Romæ Vrbano, regnum ingressus, superatis etiam Ioannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus capit. Obsidebatur in castello nouo regina, cum Arretini Guelphi tumultu excitato, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, eò à rege missum, fugere in arcem compellunt. Confugere eò & Gibellini: quibus certè viri æquus non magis quàm Guelphus consulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptam iniuriam Alberico Barbiano à Tudertinorum finibus, vrbem ingressus, dũ Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albericum secutus, quod reliquum superfuerat in Arretio, abrasit. Dum hæc ad Neapolim & Arretium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Ludouicus Andegauensis à regibus Francorũ originem ducens, Italiam ingressus, cum triginta millibus equitũ, non longè à Bononia consederat, à Clemente antipapa impulsus: non tam vt reginam Ioannã obsessam liberaret, quàm vt Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc ob rem Carolus omisso Arretio, Albericum & Ferrabac ad se vocat. Florentini quoquè Ioãnem Haucut rogatu Vrbani ad Carolum misêre. Ludouicus autem per Marsos iter faciens, ad Casinensem saltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum expectabat: qui Italiam ingressi duce Andegranio, per Placentinũ, Lucensem, Florentinum, Senensem agrum iter facientes, Arretiũ iam peruenrant: vrbemq; à Guelphis introducti, post illatam ab Alberico cladem, diripuere. Defendebatur arx Guelphorum præsidio, quę diebus quadraginta oppugnato, in Gallorum potestatem propediem ventura erat, nisi Ludouici Andegauensis mors interuenisset. Tũ Andegranius re cognita, hortantibus Arretinis in arce obsessis, vrbẽ Florentinis vẽdidit, in Galliasq; rediit. Andegauẽses aũt milites morte ducis cõsilio carentes, bini terniue mendicantes etiã in patriã rediêre.

Tum verò Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim se conferens, à rege petit, vt sibi liceat creare nepotem suum Campanũ principẽ: quod cùm impetrare nequiuisset, homo sub specie iusti & honesti minus vrbanus ac nulli gratus, ad minas conuersus, eò iracundiæ regem compulit, vt custodijs adhibitis per aliquot dies prodire in publicũ nequiuerit. Verũ dissimulata ad tempus iniuriã, Nuceriam ad vitandos æstus, vt ipse dicebat, cũ bona regis venia profectus, cõmunitaq; firmis præsidijs vrbe, & nouos cardinales creat, & septẽ ex veteribus in carcerem conijcit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra se cõiurasse. Præterea verò & processum, vt istorum more loquar, contra regẽ inchoauit, missa de more citatione, qui breui se venturum Nuceriã respondit, diluiturumq; obiecta crimina, non verbis modò, verùm etiam armis. Nuceriam itaque cum satis magno exercitu veniens, vrbem obsidet. Motus autem hac indignitate Raimundus Balcianus è gente Vrsina, comitis Nolani filius, qui postea Tarentinus princeps est habitus, suis copijs fretus, quas sub rege ductauerat, Vrbanum eum tota curia ad proximum littus deductum, Genuensium triremibus ad instructis paratisq; imposuit. Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex septem cardinalibus Nuceriæ captis, qui in que saccis inuolutos, in mare demersit.

At verò mortuo Ludouico Vngariæ rege, proceres Vngari Caroliũ statim per legatos accersunt: qui eò profectus dum conuẽtum ad res componẽdas celebrat, curante regina, quæ odiũ dissimulauerat, obtruncatur, anno millesimo trecẽte-

ſimo octogeſimoquinto,quo tempote Ioãnes Galeatius Bernabouẽ Vicecomitem,cui erat ex fratre Galeatio nepos,captum in carcerem Modoetiæ conijcit,ac coniectum vſq; ad mortẽ detinet,eiusq; ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt,Papia,Vercellæ,Nouaria,Dertona,Alexandria, & cætera ad Appenninum alpesq; pertinentia Galeatio; Placentia verò, Cremona, Parma, Lauda,Brixia,& Bergomum Bernaboui ſorte obtigerant. Mediolanum autem vtrique commune erat.

At Vrbanus circumacto anno,quo ſe Genuam contulerat,intelligens eccleſiaſticis ciuitates à Florentinis ad libertatem,vt anteà,incitari,Lucam primo,mox Senas & Peruſiũ peruenit. Cõfirmatis deinde aduentu ſuo ciuitatibus, deſiderio vt ipſe dicebat,videndi Neapolim,Ferrentinum vſq; proficiſcitur:ea mẽte reuera,vt Ladiſlaum admodum puerum & Ioannem Caroli filios,hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Ludouico Andegauenſi ſtudere ſoliti,potiundi regni ſpem ei præſtabant:ſed magna vſi fide Caietani,pueris in vita retẽtis, regnum quoque cum ſumma laude ſeruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens,cum magno apparatu honoreque pluſqnam dici poteſt,à populo Romano in vrbẽ ſuſcipitur:licet haud ita mulò pòſt à Bãdereſijs inſidias perpeſſus ſit, quas certè omnino deuitauit & ſuſtulit, creatis vna die nouem & viginti Cardinalibus: quorum de numero Romani tres ſunt habiti. Reliqui verò ferè omnes Neapolitani fuere.

Interea verò Antonius Scala Veronenſis,& Franciſcus ſenior Patuinus domi nus, grauiſsimo inter ſe bello contendẽte,Ioanne Vbaldino Carratij, & Ioanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verùm Galeatius Vicecomes inſtigãte Carrario ſuperatis Scaligeris,Verona Vicentiaq; potitur. Neq; hoc quidẽ contentus Galeatius, paucorum menſium obſidione Patauium capit,ac Frãciſcum Carrarium in carcerem Modoetianum conijcit. Eius verò filius Franciſcus iunior,fuga ſalutem ſibi quæſiuit. Florentini quoque augendæ ditionis cupidi, Politianum Lucinianum oppida ex veteri Senenſium dominatu,arte magis quàm viribus in poteſtatem ſuam redegere. Præterea verò Carolum Bernabouis filiũ, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitum in agrum Senenſem hoſtili animo immittunt. Hanc ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit,qui ſuo nomine conquerantur, Carolum Vicecomitem & Antonium Scalam hoſtes ſuos,à populo Florentino, quo cũ ipſe pacem antea inierat & fœdus, mercede conductos eſſe, vexarique ab eis bello Senenſes amicos & ſocios contra ius faſque. Legatis item mandatum eſt, vt niſi ab iniuria Senenſium diſcederent,exauctorarentque ſuos belli duces, Florẽtino populo bellum indicerent. Quò minus verò id ſtatim Galeatius faceret,Petri Gambacurtæ Piſanorum tyranni precibus factum eſt,qui Galeatio & Florentinis amicis,rem inter vtrunque compoſitutum ſe prædicabat.

Interim verò Vrbanus pontifex põtificatus ſui infeliciter acti,anno vndecimo, menſe octauo, Romæ moritur,ſepeliturq; in beati Petri baſilica,paucis admodũ eius mortem,vt pote hominis ruſtici & inexorabilis, flentibus. Huius autem ſepulchrum adhuc viſitnr cum epitaphio ſatis ruſtico & inepto.

Ex Onuphrio. BARTHOLOMAEVS Pirignanus,aliàs Tuczillus,Regens Cancellariæ Apoſtolicæ in Vrbe, abſente Petro de Monturuco Cardinale Pampilonenſe S. R. E. Cancellario, ex Archiepiſcopo Materano, & Acheruntino Archiepiſcopus Barenſis à Gregorio XI. factus: Pontifex creatur Romæ in conclaui Vaticano extra Collegiũ Cardinalium ſexagenario maior, à XVI Cardinalibus,V. Idus Aprilis,anno ∞ CCC. LXXVIII. Coronatus ante gradus S. Petri,die Paſchæ,XIIII Kal. Maij. ſedit Cæſare Venceslao Rege Romanorũ annos XI. menſes VI. dies VII. Pernicioſiſsimũ & teterrimũ ſchiſma eiuſdem occaſione,alio Pontifice ab eiſdem Cardinalibus,qui eum elegerant, creato Clemente VII, inchoatum, in quinquaginta annos productum eſt. Pontificatus ſui tempus Romæ,Neapoli,Lnceriæ,Panormi in Sicilia,Genuæ,Piſis, Lucæ abſumpſit. Iobilei annum ex quinquageſimo ad trigeſimum tertiũ reducẽs, cum

cum anno ∞ CCCXC. tertio celebrari curauit. Carolum tertium de Duracio vocatum, Ioanna Regina priuata, Regem Neapolitanum creauit, coronauit: ac in obtinendo Regno pecunijs & commeatu adiuuit: cum quo postea ita inimicitias exercuit, vt eum anathemate notatum, eodem Regno exueret. Ordinationibus quatuor factis, Cardinales creauit LIIII. ex his quinque sustulit, VII. purpuræ honore priuauit. Obijt Romæ Idibus Octobris, anno ∞ CCCXXCIX. ætatis LXXII. Vacauit sedes dies XVII. sepultus in Basilica sancti Petri, marmoreo sepulchro, quod adhuc cum rudi hoc Elogio extat, & legitur.

HAec animo magnus, sapiens, iustusq; Monarcha
Parthenopeus adest Vrbanus sextus in arca:
Feruebat fidei latebras conferre magistris:
O decus, his fretus semper post prandia sistris
Schismatibus magnis animo maiore regebat.
Omne Simoniacum tanto sub patre tremebat.
Quid iuuat hunc tertis mortali tollere laude?
Pro meritis cæli splendet sibi gloria valde.

BONIFACIVS IX.

BOnifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus antea vocatus, Romæ Cardinalium omnium consensu pontifex creatur, anno Domini millesimo trecentesimo octogesimonono. Hic etsi annorum circiter triginta esset dum pontificatum inijt, ita tamen deinceps vixit in tam florida ætate, & tanta peccandi licentia, vt nulla ei libido, nulla voluptas impingi vel obijci posset. Iuuentutem certè eum ipsa senectute commutasse videbatur. Fuit præterea tanti animi consilijque, vt primus populi Romani vim omnem in pontificem transtulerit, creatis suo nutu magistratibus omnibus, munitaque sancti Angeli arce in mole Hadriani sita ad Tiberis pontem, quo ab vrbe in Vaticanum itur; munitisque item pontibus quibus in Transtiberim Romani commeant. Pont. 210.

Verùm dum Bonifacius nonus adhuc in pontificatu esset, Galeatius Florentinos & Bononienses bello aggreditur, Ioanne Vbaldino & Lantedesco Petramala copiarũ suarum ducibus, qui vallem Arni superioris ingressi, omnia longè ac latè populabantur. Iacobusq; Vermes Bononiensem agrum suo nomine ingressus, ciuitati quoq; multa damna intulit. Tũ verò Florentini ad præcauenda mala solliciti, & Ioanem Haucut, & Carolum Bernabouis filium & Antonium Scalam cum quatuor equitum, peditum duobus millibus, Bononiensibus socijs & amicis auxilio misêre. Sollicitare præterea litteris & nuncijs Stephanum Bauariæ ducem, ad quem Franciscus iunior confugerat, & Iacobum Armeniaci comitẽ magna mercede conductum, vt in Italiam contra Vicecomitem descenderent, eũq; à ceruicibus suis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciscus iunior, mutata veste fauentibus Venetis, secreto tamẽ, Patauium ingreditur, vrbeq; potitur. Subsecutus verò Bauariæ dux, vrbem ingressus, oppugnare arcem non destitit. Veronenses autem harũ rerum permutatione moti, pulso Vicecomitis præsidio, Antoninum Scalam ad se vocãt, qui ferè his diebus in Etruria mortuus erat, relicto vnico filio in prima pueritia adhuc superstite. Qua quidem re cognita, pœnitẽtia ducti, in primis Vgolotum Blãcardum, qui in Cremonensi agro cum exercitu Galeatij erat, ad se vocant, impetrata prius errati venia, persolutisq; aliquot millibus nummũm auri, ad redimendam tãti erroris culpã. Ingressus vrbem Blancardus, tetinere milites à direptione tã opulentæ vrbis nequaquam potuit. Vxor verò Galeatij tantæ ciuitatis calamitatẽ miserata, triduo pòst militibus direptionem inhibuit. At dux Bauariæ conquestus se mercede à Florẽtinis defraudatum, ab oppugnatione Patauinæ arcis in Germaniam discessit. Tũ Florentini præbente aditum Alberto Estensi, qui iam pridẽ ab amicitia Galeatij discesserat, Ioãnem Haucut Carrariẽsi socio auxilio misêre: cuius fortitudine & astu arx Patauina in deditionem breui recepta est. Vndẽ Galeatij copię, quę cò re-

cuperandæ vrbis causa venerant, in Vicentinos secessere. Descenderat iam tū etiā comes Armeniaci è Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cū viginti millibus equitum, Castellatiumque in Alexādrinis vi captū diripuerat, quare Galeatio necesse fuit copias suas è Vicentinis reuocare, quas hosti opponeret. In suburbio Alexandrino consederant Mediolanenses, in quos delati Armeniaci sine vllo ordine, excidium ipsis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatū est pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna est, donec sui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hostium agmen miserant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dum pugnatur, superuenēre illi: atque ita à tergo, à lateribus, à frōte cæsi, prius penè oppressi sunt ingenti cæde, oppidanis etiā superuenientibus, quàm discrimen in quod delati fuerant, cognoucrint. Comes ipse Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex vulnere in prælio accepto statim moritur. Capri & Rainaldus Iansiliatius & Ioannes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiam duxerant. Tum verò Galeatius tāta victoria fretus, patrem copiarum in Haucutum mittit, qui ea mente Atesim & Mintium traiecerat, vt secum Armeniaco cōiungeret. Verùm Haucutus re cognita, quanta maximè celerirare potuir, in Patauinos mouit, non paucis suorū in itinere amissis ob deriuatas passim à rusticis aquas, ne redire hosti impunè liceret. At Florētini bello pressi à Iacobo Verme, qui eò à Galeatio cum duodecim millibus equitū, peditum quatuor, missus fuerat, Haucutum reuocant, qui hostes Florentinorū, quibus par esse aperto Marte non poterat, miris artibus ludificatus est. Interim verò hortante Bonifacio pōtifice, & Antonio Adurno Genuensium duce, pax æquis cōditionibus inter Galeatium & Florentinos Genuæ composita est. Sed dum vnum incēdium extinguitur, alterum exardescit. Nam & Franciscus cognomēto Vicus, vrbis præfectus Viterbium pōtifici proditione abstulit: & Petrus Gambacurta Pisarum dominos, à Iacobo Appiano publico scriba, & omniū cōsiliorum suorum participe cum filijs occiditur, ipseq́; Appianus dominatu potitur. Mortuo autem Alberto Estensi, Accius & ipse Estensi familia ortus, iam pridem patria pulsus, adiuuātibus Cunij comitibus, redire in patriam instituerat. Sed tutōres Nicolai pueri Alberti filij, sumptis armis Accium Ferraria summouētes, Lucum & Concilicæ oppida Ioanni Cunio promisēre, si Accium interficeret. Tum Ioannes cōposita fallacia virum Accio persimilem interficit, & acceptis oppidis, verùm Accium in publicum producit. Nō commisisset tantum facinus Albertus ex eadē familia ortus, cui plus Itali debent quàm omnibus ducibus, qui tū fuere, primus enim docuit Italos bella gerere, iam pridē arma ferre desuetos, quibus se deinceps ab Intestino externoq́; hoste tutati sunt. Prius enim si quid gerere Itali vel inter se, vel in barbaros voluissent, accire externū militē opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui suborta est sub vexillo sancti Georgij, vt Britones, qui prouinciam nostram & ecclesiæ castella euerterāt, Teutonicos, Anglicos, postremo omnia vastātes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuere, quorum armis Italia apud exteros tantum nominis cōsecuta est, vt aut exteri timore perculsi quieuerint, aut aditū ad nos tētātes, magnis cladibus superati sint. Interea verò mortuo Clemēte septimo adulterino pōtifice, in eius locum à Cardinalibus tāti schismatis auctoribus, Petrus Luna Benedictus xiij. appellatus, Auinione sufficitur.

Clemēs adulterinus pontifex.

Successit tum etiam Carolo imperatori Romano Vinceslaus filius, à quo Ioānes Galeatius Vicecomes Mediolanensis ducatus titulum accepit, misso oratore Petro Philargi Mediolanensi archiepiscopo: qui postea Romanum pōtificatum adeptus, quintus Alexander appellatus est. Galeatius aūt mortuo Ioāne Haucut Florentiæ sepulto, quo vno duce in rebus bellicis tum maximè Florentini vtebātur, mittere Albericum suis copijs in Etruriam cōstituit: qui Florentinos Appianum Pisanorum tyrannum bello lacessentes, in officio cōtineret. Erāt in eo exercitu Paulus Vrsinus, Ceculus, Brolia Brandulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortiū præfecti insignes: qui simul coniunctis copijs animisq́; oppugnare Florentiam adorti, ad monasteriū Carthusiense castra posuerant: vnde crebris incursionibus tum agros, tum ciuitatem Florentiā continuo vexabāt, cædibus, rapinis,

rapinis, incendijq; omnia complentes, anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimoseptimo.

Quo quidem tempore & Bonifacius Perusium se contulit nobilitatem plebeijs Raspantibus conciliaturus. Sed plebs præsente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michelorum plebeiarum pattium principes in vrbem intromissos, dominos constituunt. Indignatus autem ob eam rem pontifex, Asisium petens, inde ad ducem Galeatium oratores misit, qui eum adhortarentur, vt oppugnare Mantuam desineret: quam tum aqua & terra obsidione premebat, accito in Cisalpinam Galliam ad id bellum Alberico Barbiano.

Hanc autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit, & Venetis belli socijs Mantuano auxilium mittere, Carolo Malatesta Mantuani sororio tantarum copiarum duce, quingenti clade Galeatij exercitum apud Gouernolum profligauit, erat tum quoque in animo Florentinis Pisanos bello persequi, sed eos à tanta re auertebant Pupij Balneiq; comites, & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur, si in Pisanos mouerent. Verùm mortuo non ita multò pòst Iacobo Appiano, filius Gerardus patri succedens, cum retinere Pisas in potestate sua non posset, ob seditiones à Florentinis excitatas, vrbem ipsam Galeatio Vicecomiti vendidit, Plumbino oppido tantummodo sibi ac suis retento, millesimo trecentesimo nonagesimonono.

Interfecto aũt Biordo Lantedesci insidijs, Perusini vindicare se in libertatem conati sunt. Verùm cũ Vgolinus Trincius Fulginas pontificis vicarius, eius nomine Perusium in ditionẽ ecclesiæ rahere conaretur, indignati ciues, Galeatiò sese dedunt: qui post mẽses duos Bononia quoq; & Luca falso potitur. Hinc maior timor Florentinos incessit, passim de se ac libertate sua actũ dicentes, nisi Galeatus morte è medio auferetur. Appropinquante verò Iubilei anno, legati Romanorũ pontificem adeunt, rogantes vt Asisio Romã proficisceretur: qui etsi id magnopere cuperet, tamẽ dissimulato desiderio, factũrũ se quòd petebãt: negauit: quod diceret eos nõluisse recipere senatores ex nobilitate externa secundũ consuetudinẽ & instituta pontificũ: quodq; cameræ conseruatores suopte ingenio elegissent, homines quidẽ parum idoneos, & quorũ licentia Bãderesijs omnia licerent. Tum verò Romani, vt rem gratã põtifici facerẽt & Banderesios tollunt, & Malatestam Pandulphi filiũ Pisaurensem, virũ doctũ, pontificis nomine in senatorẽ recipiunt, pecuniasq; insuper Bonifacio dant, quò ei proficisci ad vrbem liceret. Vrbem itaq; ingressus, munita mole Hadriani (vt antea diximus) mœnibus & turribus, dominatu vrbis sensim potitus est. Celebrato deinde Iubilei anno, M CCCC. quo innumera ferè hominũ multitudo ad vrbẽ religionis causa venerat, Florentini Galeatiũ à ceruicibus suis auertere cupientes, Robertum Bauariæ ducem, quem imperij electores, abrogato ob ignauiã Vinceslaò Boëmo, delegerãt, hac cõditione in Italiam vocãt, vt nõ promissam mercedem accipiat, quàm Vicecomitis ducatum attigisset. qui Brixianũ agrum àd Benacũ ingressus, parte pecuniatũ accepta, cũ Galeatij copijs cõgrediens superatur, ac Tridentũ fuga petit. Retinere hominem Veneti & Florentini multa polliciti, quò minus in Germaniam rediret, nequaquã potuere. Tum vero Bonifacius, siue Vicecomitum potentiã veritus, siue augendæ ditionis ecclesiasticæ cupidus, Annatãrũ vsum beneficijs ecclesiasticis primus imposuit. hac cõditione, vt qui beneficium cõsequeretur, dimidiũ m annui prouentus fisco apostolico persolueret. Sunt tamen qui hoc inuentũ Ioanni vigesimosecundo ascribãt. Hanc aũt consuetudinẽ omnes ad misẽre, præter Anglos, qui id de solis episcopatibus cõcessere in cæteris beneficijs non adeo. Cõfirmata hoc modo, pecunijs, arce, magistratibus suo nutu in vrbe delectis, ditione ecclesiastica, põtifex Ladislaum adolescentẽ Caroli Neapolitani regis filium, in regnũ paternũ restituit, à tyrannis & populis occupatũ, qui Ludouici Andegauensis partes secuti fuerant. Quo aũt facilius & honestius id fieret, priuationẽ Caroli ab Vrbano sexto Nuceriæ factam, abrogauit: cardinalẽq; Florentinũ Caietam misit, quæ sola in fide remãserat, vt & eo loci adolescentem coronaret, vbi summa cum fide seruatus fuerat.

Vicecomes autem redeunte in Germaniam imperatore Roberto, copias suas Alberico duce ad opprimendum Ioannem Bentiuolum misit, qui Bononiensem vrbem in suam redegerat potestatem, pulso Vicecomitum præsidio. Militabant tum in exercitu Galeatij, Franciscus Gonzaga, composita inter eos pace: militabat Pandulphus Malatesta, Caroli frater: aderat & Othobonus Rubeus, Parmensis ciuis: quorum nominibus perterriti Florentini, Bernabouem copiarum suarum præfectum, Bononiensibus socijs auxilio mittunt: cuius aduetu Bononienses animis aucti, hosti mœnibus appropinquanti occurrere audēt: quo prælio superari, omnem equitatum cum Bernaboue in ipsa pugna interempto, amisêre. Captus etiam eo prælio Iacobus Carraria, Francisci Gonzagæ precibus cōseruatur. Aufugerat tum cum paucis Bentiuolus in vrbem: quam dum acriter nimium tutatur, in globum incidens, cum viuus capi non posset, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo resistente, Bononia Galearius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eò enim se breui moturum omnem belli impetum ostendebat. Verùm morte eius adiuti, vt ipsi optabant, non ita multo pòst tanto metu liberati sunt. Mortuo autem ex febre Ioāne Galeatio apud Merignanum, cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuisset, anno millesimo quadringentesimo secundo, multi repentè tyranni oborti sunt, aut ciuitatum suarum principes, aut cohortium præfecti, à militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala sunt, cùm nemo vnus præesset, qui vitia hominum imperio & auctoritate compesceret. Innouata est etiam Guelphorum & Gibellinorum perniciosa seditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiam vagata, omnes ciuitates ira ad arma ciuilia concitauit, vt fermè ad internecionem certatum sit. Nam Vgorinus Caualcabos, oppresis Gibellinis, Cremonā imperitabat: Parmam Otho Tertius, interfectis ac pulsis Rubeis, obtinebat: Soardi Bergomū, Rusconij Comum, Vignaræ Laudam: Vercellas, Alexandriam, plurimaq; per eam regionem oppida Facinus Canis dux copiarum egregius vi occupauerat. Omitto reliquos tyrannos à Galeario pulsos, qui tum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum spem aliquam sumpsêre. Maximè verò Guillelmus Scala, & Carolus Vicecomes Bernabouis filius, qui principes omnes & populos ad defectionem sollicitabant. Hinc etiam Pynus Ordelaphus patria pulsus, Foroliuio potitur. Albericus quoque Cunnij comes, Fauentiam bello pressam in sui potestatem redegisset, nisi à Ladislao adhortante etiam pontifice in regnum accitus properè fuisset: magnusq; conestabilis, vt eorum vocabulo vtar, creatus. Miserat & eò cùm satis iusto exercitu fratrem suum pontifex, vt regi auxilio esset: qui à Neapolitanis repulsus, Perusium mouens, ciuitatem ipsam in potestatem pontificis breui redegit. At Baldesar Cossa Neapolitanus ciuis, sancti Eustachij cardinalis, Bononienses aliquandiu obsessos, redire tandem ad ecclesiam compulit, Brachio Montonio copias ecclesiasticas ducente, quem vt virum in re militari præstantem Albericus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesq; duxerat. Idem etiam contigerat Sforriæ, è Cotignola Flaminia oppido originem ducente: quorum virtute militia Italica ita breui creuit, vt qui duce in re bellica deinceps indigerent, altero istorum vterentur. Hinc illæ factiones militares exortæ sunt, vt sexaginta iam annis nihil propè gestum in Italia sit, quod non alteri istarum asscribi posit. Qui enim à Brachianis opprimebatur, vicissim à Sfortianis alteram factionem precio cōducebat. Albericus autem (vnde tanquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in potestatem Ladislai recepit. Qua victoria moti omnes regni principes ciuitatesq;, statim in deditionē regis peruenêre. At verò Ladislaus regnandi cupidus, priusquam fundamēta regni Neapolitani confirmasset, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hæreditario suscipiendū, cùm copias traiecisset, Iaderāq; obsideret, certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionē spectare. Iadera itaq; potitus, eademq; Venetis diuendita, Neapolim redijt: reuocatoq; è Flaminia Alberico (eò nanq; ad suos visendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit.

Brachiani & Sfortiani milites obdurati bellis.

uit. Recusantes autem patêre, è patria deiecit. In Seuerinatum verò familiā crudeliter animaduertit, primatibus ipsis vltimo supplicio affectis.

Bonifacius autem in tanta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore laterum tandem moritur, pontificatus sui annò quartodecimo, mense nono, millesimo quadringentesimo quarto. Sepeliturque in basilica Petri sepulchro marmoreo, vermiculato opere distincto, quod adhuc cernitur, cum gentilitijs insignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tum in palatio Vaticani huius iussu & impensa ædificata tum fuisse. Huic autem pontifici ad summam gloriam nil certè defuisset, nisi affinium & cognatorum affinitatibus obtemperans, aliquam notam contraxisset. Multa enim crimina per Simoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius fasque omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæstuaria Romam venerat. Indulgentiæ verò & quidem plenariæ ita passim vendebantur, vt iam vilesceret clauium & litterarum apostolicarum auctoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eò identidem redire cogebatur. Vnde melius actum cum ecclesia Dei censerem, si pontifices reiectis affinibus & cognatis, vel saltem in mediocri fortuna collocatis, pontificiæ dignitati potius, quàm carni & sanguini consulerent. *Indulgentias vendere lusus erat, quare vilescebant.* Maximè verò hoc tempore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos superauerat, eorumque regem catenis vinctum secum trahebat, Armenios, Persas, Aegyptios, Assyrios sine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facilè Christianis tum fuisset Hierusalem, ac sanctum Domini sepulchrum recuperare. In nostros enim conuersus, Albos suo pontificatu nouam superstitionem introducentes persecutus est. Ex alpibus nanque descendisse in Italiam ante iubileum presbyterum quēdam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, qui hominem viderat, intellexi. *Noua superstitio introducta.* Is quidem albo indutus panno, tantam modestiam vultu ac verbis præ se ferebat, vt ab omnibus sanctus haberetur. In Italiam itaque descendens, magnam hominum ac mulierū multitudinem in sentētiam suijpsius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes sine discrimine, mares an fœminæ, rustici an ciues, serui an liberi essent, passim veluti pecora, vbi nox oppressisset, dormiebāt. Publicè in vicis epulabantur, perlatis vndique certatim quasi ad sacrum epulis, Crucifixum sacerdos ipse præ se ferebat: quem lachrymari ob hominum errata dictabat. Id quoties accidisset, succlamabant omnes, veniam à Deo petentes. Laudes beatæ Virginis canebant euntes & stantes, hymnis ad id aptè compositis. Ex Cisalpinis autem Flaminiam, Etruriam, Picentes, aucta opinione sanctitatis veniens, non plebem modò rudem & credulum, sed & principes & episcopos ciuitatum in sententiam suam facilè pertraxit. Substitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris fessus, Romam inde, vt ipse dicebat, ad visenda loca sancta sanctorumque corpora venturus. Sed Bonifacius fraudem subesse veritus, quòd diceret hominem superstitiosum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehensum ad se perducant. Sunt qui scribant, huius fraudem quæstione detectam fuisse hominemque in tanto facinore deprehensum, meritas pœnas luisse, igne scilicet, quo exustum ferunt. Sunt etiam qui dicant, nil fraudis in homine deprehensum fuisse: sed id fictum à pontifice abolendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum verius sit, Deus nouit. Hoc tamen constat, post tantam colluuionem, quæ partim hac superstitione, partim frequentia iubilei obuenerat, magnam hominum multitudinem pestilētia consumptam fuisse. In tantis autem malis quibus prouincia nostra afflictabatur, vnum tamen bonum in Italiam aduectum est. Ad nos enim Chrysoloras Bizantius litteras Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc Græcæ Latinæque linguæ scholæ exortæ sunt, Guarino, Victorino, Philelpho, Ambrosio monacho, Leonardo Aretino, Caroloque, ac plerisque alijs tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia, deinceps ad laudem excitata sunt.

PETRVS

Ex Onuphrio. PETRVS aliàs Petrinus Tomacellus, gente nobili, ex Nidi Curia ortus, ex diacono S. Georgij in Velabro, Presbyter Cardinalis tt. S. Anastasiæ ab Vrbano VI. factus, Pontifex Romæ creatus est in conclaui Vaticano, IIII. Nonas Nouembris, anno ∞ CCCXXCIX. Cardinaliũ XIII. suffragijs, an nũagẽs (nõ vt ait Platina circiter. XXX.) sed XLV. Coronatus apud S. Petrũ, III. Idus Nouembris, sedit Cæsaribus Venceslao Bohemo, & Roberto Bauaro Romanorum Regibus in schismate contra Clementem VII, & Benedictum XIII. Auenione commorantes, annos XIIII. menses XI. Iobileum annum tertio, anno ∞ CCCXC. ab Vrbano VI. institutum, & quarto more veteri, anno ∞ CCCC. celebrauit. Primus Romanorum Pontificum post reditum Apostolicæ sedis ex Gallia summum imperium Vrbis Romæ, ciuibus sedecentibus, obtinuit. Mausoleo Hadriani àrcis instar, & Capitolio munitis, Pontificum ditionem stabiliuit, maiestatem nutantem confirmauit. Ecclesiæ Romanæ patrimonium Tyrannorum vi amissum recuperauit, Latium, Campaniam, Picenũ, Etruriam, Flaminiam, & Aemiliam prouincias: item magnas Vrbes Narniam, Tuder, Spoletium, Vrbem veterem, Viterbium, Perusiam, Forum liuij, Faventiam, Bononiam, ecclesiastico imperio restituit. Ioannis Galeatij Vicecomitis primi insubrũm Ducis vires, toti Italiæ formidabiles, repressit. Robertum Bauariæ ducem, & Rheni Comitem Palatinum, Venceslao ob ignauiam in ordinem redacto, Cæsarem designatum confirmauit. Ladislao Caroli III. filio adhuc puerulo Regnum Neapolitanum, quo Andegauensium factione pulsus fuerat, restituit, defendit, eumque Angeli Acciaioli Legati Cardinalis opera Regem inunxit: eius patrem fato functum Vrbani VI. diris absoluit. Ex duobus fratribus, alterum Spoletinum Ducem, alterum Piceni Principem beneficiario iure constituit. Palatium Vaticanum, quod nunc superest, perpetuæ Pontificũ sedi inchoauit. Ordinationibus duabus factis, Cardinales VI. nouos creauit, V. superstites ab Vrbano VI. priuatos, restituit. Obijt Romæ in Vaticano sexagenarius Kalen. Octob. anno ∞ CCCCIIII. vacauit sedes dies XV. sepultus in Basilica S. Petri monumento lapideo, quod in ecclesiæ ruina dirutum fuit, cum hoc epigrammate.

FLete super pugilem Claues, Crux, alma Tiara,
Ecclesia viduata viro, simul inclyta Roma,
En petra parua patrem sub cælica sydera primùm
Claudit, Apostolica solium qui rexit habena,
Catholicamq; fidem, seruans à turbine sanctum
Remigium Christi, victis virtute tyrannis:
Orthodoxus erat super omnes, arca superni
Consilij: sua iura tuens, & grandia tractans
Cæsaris ex animo fidei clypeatus honore:
Corpore conspicuus, roseus flos, flamine constans,
Auditorq; placens, miseris miserator opimus:
Ossa iacent, mens alta polum fœlicibus alis
Ascendens, micat ante Deum nouæ lucis origo
Glorius Antistes. Quis nam Bonifacius alter
Nonus vt iste fuit? quæ Chronica scripserit vnquam?
Quod vegenus parilem dedit ævo nomen? & omnes
De Tomacellis fulget, fulgebit in annos
Parthenopen lustrans tulit hunc genus omne Latinum
Quicquid alit tellus, & quod tegit omnia cælum.

Obijt MCCCCIIII. Die I. Octobris, pontificatus verò eius anno XV.

INNOCENTIVS VII.

Pont. 211.
INnocentius septimus, patria Sulmonẽsis. Cosmatus àntea vocatus sanctæ crucis presbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia.

Mortuo enim Ioanne Galeatio, duobus filijs superstitibus, sed adolescentibus, adhuc

adhuc tota Italia ad arma respiciebat. Ioannes Maria maior natu, id enim in nomē erat, ducatū Mediolani sibi vendicat: Philippus verò Maria minor natu, Papiæ, dominatum, cuius comes Iure habebatur, facilè obtinuit. reliquæ ciuitates, vt antea dixi, ad quinque enim & viginti fuisse constat, ab imperio Vicecomitū defecere. Nam & Paulus Guinisius ciuis Lucensis, patriæ dominatum sibi vsurpauit. & Franciscus Carrarius sublato è medio tanto duce, cuius arma mirum in modum timuerat, augendæ ditionis in magnā spem veniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonā, legatos ad sollicitandos in partes suas Guelphos misit. Verùm vbi videt Guillelmū Scalam & Carolū Vicecomitē, qui imperia ciuitatū suarum desiderabant, posse conatibus suis obstare, Guillelmo Veronæ, Carolo Mediolani, acceptis ab eo mutuo triginta millibus aureis, dominatum pollicitus est. Reducto itaq; in patriam Guillelmo, eodēq; nō ita multò pòst veneno sublato, Verona ipse potitur. Eadē quoq; fraude Carolum aggressus est, cū is instaret, vt nō apparentibus promissis, pecuniam salutē mutuo datam soluere. Literis quoq; Franciscum Gonzagam admonet, vt descendere in partes suas sponte velit, amplectiq; eius amicitiam & societatē: sin secus esset animatus, habiturū se eū pro hoste, facturūq; vt breui eius pertinaciæ pœniteat: fieri perfacilè id posse dicebat, cū Veronam Mantuanis finitimā adeptus, Brixiam quoq; in potestatem suam breui sit redacturus, vnde percōmodè Mantuanos bello premat. Nil respondere Franciscus instituit, priusquā Venetorū legatos audiret, quos in via ad se euntes intellexerat. Veneti enim Carrariorum potentiam suspectā habentes, Vicetiā dedentibus vltro ciuibus in deditionē & tutelam recipiūt, quòd Francisci arma vererētur: quodq; sub quouis alio, quàm sub Patauino domino esse malebant: quippe cū inter Patauinos & Vicetinos immortale odiū intercedat. Admonet tum Franciscū Carrariū Venetus, ne Vicetinos vectigales suos bello attingat: vtq; ab expugnanda Colonia (quā suæ ditionis esse rebantur) abstineat: aliter Venetos bello persecuturos illatas iniurias. Respondet Franciscus mirari se Venetorū impotentiā, qui cum nullū ius in cōtinenti habeāt, leges tamen meritò imperantibus velint præscribere: irent, & æstuarijs se ac paludibus cōtinerent: eosq; præesse ciuitatibus sinerent, qui eam facultatē à maioribus suis accepissent. Indignati mirū in modū Veneti, legatos suos, qui in via erāt, admonent vt fœdus & societatem cum Francisco Gonzaga ineant: cumq; primum copiarum suarum ducem deligant, addita pecuniarum summa, quæ ei stipendij nomine quotannis daretur. Tum verò Franciscus icto fœdere maturandum ratus, quod iam hostes potitos Colonia intellexerat, cōscripto magno militū numero, Veronenses ad eam partē adoritur, qua ad Mantuanos vergunt. Idem faciunt Veneti, ex Vicetinis eò mouētes. Quo impetu Veronenses perterriti, cum nulla spes auxilij subesset, deditionem fecere. Oderāt etiam ciues Franciscū Carrariēsem, qui Guillelmū Scalam veneno necasset, eiusq; filios occupata fraudē Verona, in carcerem cōiecisset. Dum vrbem verò instructis aciebus ingrediuntur, ne qua fraus ab hoste subesset, Iacobus Carraria, qui ibi cum præsidio erat, repentè cum militibus aliquot Hostiliam profugit. Sed dum Padum traijcit, captus Venetias mittitur. Munita aūt firmissimo præsidio Verona, inde cum omnibus copijs Veneti Patauium mouētes, vrbem præaltis muris ac profunda fossa munitam, defensamq; firmo præsidio obsident: & tandem post aliquot mēses interclusis vndiq; cōmeatibus, in deditionē accipiunt. Cōfugerat in arcem Frāciscus cum filijs ac nepotibus, quam tamen Veneti non ita multò pòst cepere, vrgente eos, qui in præsidio erant, ad deditionem fame. Franciscus aūt captus ac Venetias missus, vnà cum fratre necatur. Hunc exitum & finem habuit, qui humanam cupiditatem secutus, spreta pace, omnia bello occupaturus videbatur.

Neq; in hoc quidē malorum omnium finis fuit. nam vel ignauia pontificū, qui interdictis antea, minis, armis postremò tollere discordias cōsueuerant, vel schismate potius (quo tum ecclesia Dei multum laborabat) eò vnum erat, vt vilissimus quisq; tyrannus post mortem Ioannis Galeatij, vnumquodq; facinus quantumuis magnū aggrederetur. Innocentius enim dū adhuc cardinalis esset, carpere negligentiā & timiditatem priorum pontificum cōsueuerat, quòd dicéret

ret eorum secordia factum, ne schisma ecclesiæ Romanæ, totiusq; reip. Christianæ pernicies, hactenus extinctum & sublatum esset. Verùm ipse pontificatum adeptus, secutusque in quibusdam Vrbani & Bonifacij vestigia, quos priuatus carpebat, non modò quod tantopere laudabat effecit, verùm etiam iniquo animo ferebat, si quis apud se ea de re verbum vilum fecisset. Præterea verò adeo tumultuose omnia gubernabat, vt cùm semel Romani restitui in libertatem, reddiq; sibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, instarentque item, vt schisma rem perniciosi exempli de ecclesia tolleret, bella extingueret & seditiones, rege Galliorum ad eam rem conficiendam operam suam pollicente: ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiam abnuēte, Romanos ipsos pontifex ad Ludouicum nepotem diuertentem apud hospitale sancti Spiritus in Saxia, tanquam ad certum carnificem miserit. Vndecim enim ciues reip. suæ labenti in negligentia pontificis consulturi, statim necantur: è fenestrisque deijciuntur, quod diceret eo modo tolli seditiones & schisma, non alio quidem posse. Hac autem sæuitia motu populus Romanus, accito Ladislao Apuliæ rege, arma capit, supplicium de Ludouico sumpturus. Verùm pontifex declinaturus populi furorem, Viterbium cum Ludouico citato gressu proficiscitur. Tum verò populus cum sæuire in auctorem tanti facinoris non posset, in aulicos iram cõuertit, quorum bona magna ex parte direpta sunt. Seruari tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægrè tamen, ad se confugientes tutati sunt. Capto deinde Capitolio, occupatoq; ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare frustra conati sunt, adiuuantibus etiam Romanos Ioanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladislai regis auspicijs militantibus. Verùm superueniente Paulo Vrsino mandato pontificis cum Mostarda & Ceccholino turmarum præfectis, in pratis Neronianis Ioannem Columnam & reliquã Ladislai militiam fundunt. Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti, cùm & homines & eorum pecora abigerentur, residente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt, rogantq; vt ad vrbem redeat. Erat enim natura comis & blãdus: adeoque pontificij ciuilisque iuris peritus, vt facilè homines tum rationibus tum suauitate dicendi in suiipsius sentẽtiam alliceret. Rebus itaq; hoc modo compositis Romã veniens, plures cardinales delegit: quorũ de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, in põtificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretensis, basilicæ duodecim apostolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus est Otho Columna, natus è principibus Romanis ad Vellus aureũ, sancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus postea vocatus. Confirmata autem hoc modo pontificatu suo, Ludouicum nepotem agri Piceni Marchionem creat: eũdemq; Firmanum principem constituit. Ipse verò non diu pòst Romæ moritur pontificatus sui anno secundo: sepeliturque in basilica Petri in sacello quod olim pontificibus dedicatum erat, quodque vetustate & situ corruens, Nicolaus quintus postea restituit, notato etiam hoc epitaphio hominis sepulchro.

INNOCENTIO SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA INTERIISSET, NICOLAVS QVINTVS PONTIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.

Interim autẽ cùm & vero pontifice & optimo imperatore carerent Itali, vnicuique scelerato peccandi licẽtia data est. Nam Gabrinus Funduius, cuius opera Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus vtebatur, spe occupandæ tyrãnidis elatus, quòd ei nõ secus ac Carolo magistratus omnes atq; arcium præfecti parerent, redeũtem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machasturmã ab vrbe Cremona decem millia passuum cum fratribus & cognatis obtruncat. Inde verò properè antequam res in vrbe sciretur, cum aliquot militibus Cremonam properãs, occupata arce ac portis omnibus, forũ armato ingressus milite, quos videt conatibus suis obstare posse, aut obtruncat aut pellit. Obtinendæ autẽ tyrannidis causa,

sa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanē. ses principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuisse, instante præsertim Gutecaldo Genuæ præfecto regis Gallorum nomine, qui tum redigere Mediolanum in potestatem regis conabatur: cōtra verò Facino Caue egregio tum copiarum duce, retinere Ioannem Mariam in dominatu paterno conāte. Otho quoque Tertius Parmensis dominus, ad colloquium spe componēdæ pacis cum Nicolao Estensi pellectus, ad Ruberam, castelli nomen est, obtruncatur. Cuius quidem cædis, Sfortia Cotignola iubente Nicolao, auctor habitus est. Mortuo autem Othone, Rhegio statim & Parma dedentibus sponte ciuibus, qui oderāt Othonis nomen, Nicolaus potitur. Ladislaus verò occupata Roma, vt antea dixi, acceptaq́; in ditionem Perusia, quam tum armis Brachius vexabat, in Etruriam hostili animo mouet: quæ certè industria & auspicijs Malatesta Pisaurienſis egregiè defensa est. Repulsus enim inde Ladislaus, in regnum trepidus sese recipit, maiore propè accepto quàm illato hostibus incommodo. Liberati autem tanto hoste Florentini, in Pisanos conuersi, post longam oppugnationem Pisas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia ducibus, anno Domini millesimo quadringentesimo sexto.

COSMATVS Melioratus ex diœcesi Valuensi in Aprutio, vtriusque Iuris Doctor, ex Archiepiscopo Rauennate, Episcopo Bononiense, & Procameratio, Presbyter Cardinalis tt. Sanctæ Crucis in Hierusalem, S. R. E. Camerarius, & totius Italiæ, pro pace inter dissidentes bello Principes, & Respublicas componenda, Legatus à Bonifacio IX. factus est: quo mortuo, Pontifex Romæ in Vaticano conclaui, à VII. Cardinalib. creatur, XVI. Kalēd. Nouemb. anno ∞ CCCCIIII. Coronatus apud S. Petrum, IIII. Nonas Nouembris, Cæsare Roberto Rege Romanorum sedit in schismate contra Benedictum XIII. annos II. dies XXI. Cunctis maximi & optimi Pontificis dotibus ornatus. Vitæ integritate, egregijs moribus, humanitate, doctrina, pietate, & liberalitate præstantissimus. Ecclesiasticæ libertatis & ditionis assertor vnicus: Ladislaum Regem Neapolitanum Vrbis Romæ Imperio infestis signis inhiantem, populo ad arma cōcitato, Vrbe submouit: Cuius fraudibus & dolis, quum aliquot ciuium Romanorum insidijs Pontifex penè circumuentus esset, eius fratris filius, Pontifice inscio, vndecim ex his interfecit. Ea re furentis populi timore Vrbe excedens, Viterbium cōcessit. Vnde paulò pòst à S.P.Q.R. mitigato Romam reuocatus, Vrbis Imperio recuperato, ordinationeq́; vna habita, qua XI. Cardinales creauit, VIII. Idus Nouembris, in Vaticano Palatio, anno ∞ CCCCVI. in pace quieuit. Vacauit sedes Apostolica dies XXIII. Corpus in Basilicę Vaticanæ Sacello Sancti Thomæ conditū eiusmodi inscriptionē habet. *Ex Onuphrio.*

INNOCENTIO VII. PONTIFICI MAXIMO.

QVVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA PENE INTERIISSET, NICOLAVS V. PONT. MAX. INSTAVRANDAM HIC CVRAVIT.

GREGORIVS XII.

AT verò dum schisma in ecclesia Dei longius protraheretur cum pernicie Christiani nominis, altero pontifice Romæ creato, altero Auinione, principes Galliæ, duces scilicet Bituricensis, Burgūdus, Aurelianus, qui tum ob valitudinem regis Gallias gubernabant, calamitatem ecclesiæ tandem miserati, Auinionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimum tertium appellatum perueniunt: hominemq́; rogant, vt collabenti ecclesiæ tandem cōsulat, etiamsi abdicare se pontificatu necesse esset, quemadmodum in conclaui se factur͂ū promiserat iureiurando interposito, dum pontifex crearetur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur post mortem Innocentij, idem facturum. Ita enim inter hos principes, & qui in Italia erant reip. Christianæ amantissimi, cōuenerat, vt abrogatis duobus de pontificatu cōtendentibus, *Pont. 212.*

bus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis baberetur, vnus aliquis postea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Respõdet Benedictus, se quidem grauiter Deum offensurum, si ecclesiam Dei desereret, cui patronus & publicus pater consensu bonorum non furtim, sed publicæ asscriptus esset, nolle se in dubium ponere, quod iustis suffragijs sibi demandatum fuerat. Quòd diceret, sublato schismate, de concordia agendum esse, sibi admodum placere, modò id in loco fieret libero: ne coactus quispiam potius, quàm spontè facere aliquid videretur. Vnum tamen se polliceri, idq; iureiurãdo affirmare, si aliter tolli schisma nõ posset, depositurum oẽm pontificiam dignitatẽ, modò diem eodẽ tẽpore ab altero antipapa statim fieret. Principes itaq; cognita hominis voluntate, cõsultare inter se cœperunt, quonam modo Benedictum in sententiam suã perducerent, quorũ colloquia & cõsultationes Benedictus veritus, pontificias ædes armis & cõmeatu optimè muniuit: in quibus aliquot mẽses obsessus, tandẽ patatis ad fugam triremibus, per Rhodanũ in Cataloniam, vnde oriundus erat, adnauigauit. Sunt aũt qui scribant, principes Gallos id molitos in Benedictũ esse, instantibus cardinalibus Gallicis, qui eum oderãt, quòd alterius nationis esset, & non Gallicæ. Nam cum post mortem Clementis de creando pontifice Gallico inter eos non cõueniret, hunc post longam altercationẽ crearunt, vt virũ bonum, & reipublicæ Christianæ amãtissimum: qui eos sæpe admonuit, vt honestè ac sanctè viuerent, vtq; à Simoniaca prauitate cauerent, aliter se in eos grauiter animaduersurũ. Huius itaq; mores ferre nequeuntes, principes Gallos in vitum optimum & cõstantis vitæ concitasse. At verò cardinales, qui post mortem Innocentij Romæ erant, cognita trium priorum pontificum in tollendo schismate negligentia, cognitoq; etiã discrimine, in quo respublica Christiana vbiq; terrarum, maximè verò in Gallia versabatur, in vnum conuenientes, conclaui ad sanctum Petrum in Vaticano habito, iurarunt singuli maximis execrationibus interpositis, abdicaturos se statim pontificatu, si sibi deligiad tantum magistratum contigisset, hac conditione tamen, vt id quoq; ab antipapa fieret. Venerat aũt in hanc sententiam, vt & Gallicæ nationi satisfaceret, quæ ob impotentiam creandi antipapæ consuetudinẽ introduxerat, à qua remoueri nõ sine ignominia videbatur, nisi id quoq; ab Italis fieret: vtq; in sententiã Benedicti venirent, qui hac vna ratione, nõ alia, sanari ecclesiam posse dicebat. Quòd si sibi cõtigisset vtrunq; abrogari, vnum verum põtificem omnium, qui tum erant, cardinalium consensu creandum esse, cui omnes reges & principes obtemperarẽt. Creatus itaq; Romæ anno Domini millesimo quadringentesimo sexto pridie calendas Nouembris, Angelus Corrarius Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, qui (vt dixi) Gregorius duodecimus appellatus est, statim quod ante pontificatum promiserat se facturum, scripto, adhibitis etiam notarijs & testibus confirmauit, suaq; manu scripta tabellionum notauit. Cum verò de eligẽdo loco, quò sine discrimine vterq; venire posset, mẽtio haberetur, neq; ea de re satis inter eos conueniret, collusores & fœdifragi ab vtroq; cardinalium cõuentu sunt habiti: qui Pisas, hinc Roma, hinc Auinione adnauigantes, vno cõsensu Gregorium & Benedictũ dignitate pontificia priuarunt, cõsentientibus in tam grauem sententiam omnibus nationibus, præter Hispaniam citeriorem, regem Scotiæ, comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui põtificis ratione, qui benè ac sanctè sine vlla seditione ecclesiã Dei gubernaret, venere in hanc sententiã, vt Alexandrum quintum crearent. Dum aũt Gregorius abesset, creandiq; Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circũsonabãt. Ladislaus enim rex occupata Ostia pedestribus naualibusq; copijs, adeo Romanos incursionibus vexauit, vt inita pace honorificè postea in vrbem receptus tanquam dominus, & magistratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi sui operibus & custodijs firmauerit. Verùm superueniente Paulo Vrsino ecclesiastico duce, apud sanctum Iacobum in Septimiano acerrimè pugnatum est, multis vtrinq; desideratis. In Transtiberi nanq; rex suos tum cõtinebat, arbitratus se illo in loco tutiorem esse ob nauales copias, quas Ostia Romã subuexerat. Is verò deinceps cedẽs potius, quàm fugiens Vrsinæ factioni quæ indies magis

magis magisq; augebatur, Neapolim proficiscitur, debilitata præsertim factione sua ob superatos ante ingressum suum Columnenses, Ioanne Columna, Baptista Sabello, Iacobo Vrsino, Nicolao Colũna ducib⁹, qui occupata sancti Laurentij porta, vrbem iam ingressi erãt. Verùm superueniente Paulo Vrsino, superati (vt dixi) & capti magna ex parte fuerant. Ex his capitali supplicio duo affecti sunt: quorum alter Galeottus Normannus eques in signis, alter verò Richardus Sanguineus est habitus, è familia nobili ac vetusta originẽ ducens. Reliqui verò incolumes dimissi fuerant, hac tamẽ conditione, ne amplius Ladislai auspicijs militarẽt. His aũt perturbationib⁹ adeo Romæ annonæ charitas inualuit, vt mẽsura tritici (quam rubium vocãt) florenis decem & octo venderetur, propter abacta pecora & rusticos, partim captos, partim necatos, vt in bello fieri consueuit.

ANGELVS Corrarius, genere Patricio ort⁹, Sacrę Theologię Magister, ex Episcopo Castellano Venetijs, Patriarcha Constantinopolitanus titulotenus, & Chalcidensis in Insula Euboca Episcopus primùm, mox Presbyter Cardinalis tt. S. Marci, & Piceni Legatus ab Innocẽtio VII. efficitur. Pontifex verò designatur in Vaticano palatio XIII. Cardinalium votis, Prid. Kal. Decẽbris, Anno ∞ CCCCVI. octogenario maior, coronatus Nonis Decembris, ad S. Petrum: sedit Cæsaribus Roberto, & Sigismundo Regibus Romanorum, annos VIII. menses VII. dies V. Hic ea conditione, veluti Interrex, Pontifex Romanus renunciatus est, vt tollendi schismatis causa, summum sacerdotium deponeret, si idem Bededictus XIII. factitasset. Vterq; iureiurandò id promisère: quod cùm imperij dulcedine præstare nolle viderentur, vtriusque Pontificis collegia, iisdem relictis Pisas cõvenère, ibiq; generale totius Christianæ Reipublicæ Cõcilium congregatũ est. Quæstionibus in vtrunq; legitimè habitis, Synodus Pisana vtrumq;, de Pontificatu cõtendentẽ, privauit Nonis Iunij, anno ∞ CCCCIX. Pontificatus Gregorij anno II. mense VI. die VI. Quũ ipse iam duabus ordinationibus Cardinales XIII. creasset. Qui non nisi in Cõcilio Cõstantiensi in aliorũ patrum numerum suscepti sunt, quando Gregorius ipse; pro vnitate Ecclesiæ sarcienda, sponte per procuratorẽ absens Arimini Pontificatu se abdicavit. Quod factũ fuit sessione XIIII. Die IIII. Nonas Iunij, Annò ∞ CCCCXV. Nã Pisani Concilij decretis, tanquã minus legitimè cõgregati, parére recusauerat. Obijt Episcopus Cardinalis, & perpetuus Piceni Legatus biennio pòst Recaneti, anno ∞ CCCCXVII. paulò ante Martini V. creationẽ; nonagenarius. Ibiq; in cathedrali Ecclesia sepultus est cum hoc Epitaphio. Ex Onuphrio.

Maximus Ecclesiæ Princeps, summusq; Monarcha
Ordine Gregorius bissenus clauditur arca.
Hic pro pace datus cœlesti munere, semper
Ferbuit, æthereos superis munire decenter
Archischisma malum, facta hæc dementia Pisis,
Ipse pius releuat, facta est Constantia testis,
Cardine bis sacro pastoris conscia sede
Marchia suscepit Racaneti flauius æde.

Obijt Anno Domini ∞ CCCCXVII.

ALEXANDER V.

ALexander quintus, natione Cretensis, Petrus antea vocatus, ordinis Minorum frater, archiepiscopus Mediolanensis, vir doctrina & sanctitate vitæ præclarus, omnium cardinalium consensu, qui tum in concilio Pisano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Austriæ ciuitatẽ profectus, quasi profugus de cõcilio generali mentionẽ fecit. Verùm cùm eo in loco nequaquã se tutum arbitraretur, Ariminum profectus à Carolo Malatesta perbenignè & splendidè est habitus. Benedictus aũt post habitũ in Perpiniano cõcilium, quò tutior esset, ad castellũ, Panischolæ locum munitissimũ cõfugit, vbi diutius immoratus est. Vterq; aũt licet in Pisano Plat. 213.

concilio exauctorati essent, tanquã veri pontifices, cardinales crearũt, maximè verò Gregorius: qui, dũ Lucæ esset de cõsensu cardinaliũ, qui nõdum ab eo discesserãt, Gabrielẽ Condelmerium cardinalẽ creat: qui postea in põtificẽ electus, Eugenius quartus appellatus est. Ad Alexandrũ redeo, virũ in omni vita & ætate præstantẽ. Hic enim ab adolescentia ordinẽ Minorũ ingressus, adeo Parisijs liberalibus studijs theologicæq; disciplinæ vacauit, vt breui & publicam scholã habuerit, & in libros sententiarum doctè & acutè scripserit. Magnus quoq; orator, magnus prædicator est habitus. Hãc ob rem à Ioanne Galeatio duce Mediolanẽsi accitus, primũ locum in consultationibus suis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vicetinus episcopus, postea Nouariensis mutato loco, postremo præsul Mediolanensis factus, ab Innocentio septimo cardinalis basilicæ duodecim apostolorũ creatur: quo quidẽ gradu pontificiã dignitatẽ adeptus, meritò Alexandri nomen consecutus est, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe cõferri posset. Adeo enim munificus erat in pauperes & viros sua benignitate dignos, vt breui nil sibi reliquerit. Vnde per iocũ dicere interdũ solebat, se diuitẽ episcopũ fuisse, pauperẽ cardinalẽ, mendicum pontificẽ. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ vnà cum re ætate & accresit simul. Sed hoc vitiũ cadere in viros bonos & rerũ humanarũ contemptores nõ potest: qui quò magis cõsenescunt, eò minus viatici indigere se cognoscunt, & ob hãc rem cupiditates sedãt, refrenãt auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tãti præterea animi Alexander fuit, vt Ladislaum regẽ tum potentissimũ, qui ditionẽ ecclesiæ pontificibus absentibus diu multũq; vexauerat oppidaq; aliquot vi occupauerat, in cõcilio Pisano approbantibus, qui tum aderãt, regno priuauerit, iusq; illud Ludouico Andegauiæ duci cõpetere declarauerit. Soluto autẽ cõcilio Pisano pontifex Bononiã proficiscitur: cui ciuitati tum præerat Baldesar Cossa sancti Eustathij cardinalis: quẽ Alexander in legatione cõfirmauit, quòd eius industria ac præsidijs Pisanũ cõcilium habitũ fuisset quodq; etiã vir erat, qui percõmodè tyrannis ac rem ecclesiasticã occupare conantibus, obijci quouis tẽpore posset. In homine tamen plus ferociæ, plusq; audaciæ & secularitatis (vt ita dicã) erat, quàm eius professio requirebat. Militaris propè habebatur eius vita, militares mores, adeo vt multa etiã, quæ loqui fas nõ est, sibi licere arbitraretur. Cùm verò Alexãder grauiter ægrotare cœpisset, nossetq; mortem propè instare, cardinales ad se venientes, ad concordiã, ad pacẽ, ad tuendã ecclesiæ dignitatem adhortatur. Testatus præterea est, per eam mortẽ, quam ante oculos se continuo cernere dicebat, nec reformidare, cõscientia bene actæ vitæ motus, se existimare & credere quæ in cõcilio Pisano decreta fuissent, rectè atq; integrè facta esse omnia sine dolo malo fraudéue. Cũ hæc dixisset, lachrymãtibus omnibus, qui aderant, illud Saluatoris verbũ ægrè proferens, Pacem meam do vobis, pacẽ meam relinquo vobis, statim moritur pontificatus sui mẽse octauo, sepeliturq; Bononiæ in ecclesia fratrum Minorum. Laboratum est autẽ hoc anno fame ac peste.

Ex Onuphrio.

FRATER Petrus Philargi, Ordinis Minorum, obscurissimo genere ortus, Artiũ, & Philosophiæ Doctor, ac Sacræ Theologiæ Magister, Iohan. Galeatij Insubrũm primi Ducis à Consilijs fuit, quẽ ex Episcopo Vicetino, Nouariensem primum, deinde Archiepiscopum Mediolanensem, demum Presbyterum Cardinalem Basilicę Sanctorum XII. Apstolorum, & Longobardiæ Legatum Innocentius VII. fecit. Pontifex verò Romanus Gregorio XII. & Benedicto XIII. abrogatis, XX. vacantis sedis die, VI. Kalend. Iulij, anni ∞ CCCCIX. in Concilio Pisano, à XXIII. Cardinalibus vtriusque obedientię septuagenario maior creatus, & Nonis Iunij die Dominico in Cathedrali Ecclesia Pisana coronatus: sedit (ætate Roberto Rege Romanorum menses X. dies VIII. Hic humanitate, doctrina, liberalitate, animi magnitudine clarissim⁹ fuit, ita in omnes munificus, vt nihil sibi reliquerit. Quare per iocum dicere interdum solebat, se ditem Episcopum fuisse, pauperem Cardinalem, mendicum Papam, ob profusas, & immodicas largitiones. Ludovicum Iuniorẽ Andegauẽsem Ducẽ, privato Ladislao Regem Neapolitanum constituit, pecunia & commeatu

meatu adiuvit, Baltassare Cossa Cardinale & legato Bononiensi ad eam expeditionem (quæ irrita fuit) misso. Pontifex Pisis discedens Bononiam accessit. Vbi V. Nonas Maij, anno ∞ CCCCX. rebus humanis eximitur. Vacauit sedes dies XIII. Corpus ad Minores marmoreo tumulo conditum est cum his versiculis.

SVmmus pastorum Alexander quintus, & omnis
Scripturæ lumen, sanctissimus Ordo Minorum
Quem dedit, & proprio Cretensis nomine Petrus:
Migrauit, Anno
Domini ∞ CCCCX.

IOANNES XXIIII.

IOannes vigesimusquartus patria Neapolitanus & nobilis, Baldesar cognomento Cossa antea vocatus, Bononiæ omnium cõsensu pontifex creatur. Sunt aũt qui scribant, id factum violenter esse, quod & legatus Bononiensis esset, & armatos milites tum in vrbe, tum in agris pro statione habuerat: vt si precario id obtinere non posset, minis & armis tandem cõsequeretur. Vtcũq; est, constat eum pontificem creatum fuisse, ad eamq; dignitatẽ semper aspirasse. Nã cùm adolescens esset, ac Bononiæ aliquot annis iuri ciuili operã dedisset, assumpto (vt nunc fit) doctrinæ gradu Romam iter instituit. Interrogatus aũt ab amicis quò proficisceretur, ad pontificatum respõdit. Romã itaq; veniens, à Bonifacio nono in cubiculum secretum recipitur. Creatus deinde sancti Eustathij cardinalis, legatus è latere Bononiam mittitur, quam breui cõducto milite vnà cum magna Flaminię parte in potestatẽ ecclesię redegit, pulsis quibusdã tyrãnis, alijsq; extremo supplicio affectis. Verùm post nouẽ annos cum longa pace ciuitatem Bononiẽsem mirũ in modũ auxisset, grandẽq; pecuniam sibi cõparasset, mortuo Alexandro, largitione vsus, maximè verò erga cardinales à Gregorio creatos, pauperes adhuc, põtifex creatur. Quo facto, oratores statim ad electores imperij misit, eos oratũ, vt Sigismundũ Lucimburgũ Vngariæ & Boëmiæ regẽ, imperatorẽ crearent, virum strenuũ (vt ipse dicebat) & ad omnia fortiter agẽda prõptissimum. Hac enim ratione hominis gratiã aucupabatur. Vbi verò hoc ei ex sententia accidit, cum in cõuentu Pisano cõstitutum esset, vt ad certũ tempus cõcilium haberetur, ne alibi transferretur, celebraturũ se id Romæ prædixit: & quò liberius eò proficisci omnibus liceret, pacare Italiã conatus est, maximè verò Cisalpinã, in qua bellũ indies magisq; crescebat, Facino Cane discordias suscitante, qui mercenarios milites retinere sine bello apud se nequaquã poterat. Pont. 214.

Eos enim rapinis, direptionibusq; vrbium pascere consueuerat. Fortè tum accidit vt Papienses, quos Philippus ob teneriam adhuc ætatem retinere in officio non poterat, studio partium concitati, ad arma concurrerent. hinc Gibellini Beccaria familia duce, Facinũ cum exercitu in vrbẽ introduxere, pacti fortunas Guelphorum. Verùm is cum armato milite ingressus, neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærentibus aũt Gibellinis, sua quoq; bona cõtra datum fidem diripi, respondit, ac egregie quidem, Gibellinos saluos fore: eorum verò bona, quòd Guelpha essent, militibus se in prædam concessurum, deridens vtriusq; factionis stultitiam & cupiditatem. Inde verò abiens, relicto in portis & in arce firmo præsidio, tutelã Philippi donec adoleuisset præ se ferens, contra Panduiphũ Malatestam duces, Brixianos & Bergomates incursionibus ac rapinis vexat, nec à Cremonẽsibus quidẽ abstinuit, quibus tum Cabrinus Fundulus imperitabat. Dum hæc aũt in Brixiano agerentur, Vngariæ rex iturus (vt ipse prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duodecim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foroliuio, Taruisium oppugnat. Huic verò tanto exercitui Veneti Carolum Malatestam obijciunt, qui cunctando magis quàm dimicãdo exultantem victoria hostem remoraretur. Parum etiã absuit quin Veneti eodẽ anno Veronã proditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinã magis quàm ad libertatẽ spectantium. De nocentibus pœna sumpta, ac statim sedata sunt omnia. Mortuo aũt eodem anno

Facino Cane coniurati quidam Ioannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in vrbē recipiunt. Tum verò Philippus persuadentibus amicis Beatricē viduam ob Facini mortē ditissimā, & cuius auctoritate, qui sub marito militauerant, admodū mouebantur, duxit vxorē. Qua ex re & ciuitates oēs, quæ Facino paruerant, statim in deditionē accepit: & Carmignolam, Siccumq; Montaghanū: qui legionē mortuo Facino per seditionē diuiserant, in suam militiam persuadente Beatrice pertraxit: quibus ducibus Philippus postea vsus, Astorgiū Bernabouis filiū Mediolano pellēs, in expugnatione Modoëciæ interfecit. Agebantur hæc Insubria, cùm Ioannes Franciscus Gonzaga Francisci iam mortui filius, cum satis iusto equitum peditūq; numero, Bononiam præsidij causa proficiscitur, mandato Ioannis pontificis, cuius auspicijs tum militabat. Nam Malatesta Ariminensis Ladislai regis mercenarius, vrbem ipsam graui bello tum premebat. Is itaq; adiuuātibus Bononiēsibus, grauia aliquot prælia cū hostibus fecit: quibus superior factus, vrbē acerrimè tutatus est.

Sequenti verò hyeme Ioannes pontifex à Ladislao bello vexatus, Roma Florentiam, atq; inde Bononiam veniens, haud ita multò pòst Mantuā proficiscitur, vbi splendidè ac magnificè à Ioanne Frācisco Gonzaga susceptus est. Quem inde abiens cum magna parte copiarum Laudam Pompeianam (quò venturum Vngariæ regem sciebat) secum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidem & integritatem Bononiensi bello optimè norat, quamuis pollicitationibus & donis in partes regias à Malatesta sollicitaretur. Cùm itaq; pontifex ac rex haud quaquam se tutos Laudæ arbitrarentur, Ioannem Franciscum Mantuam (quò se velle ire dicebant) ad parandos commeatus, disponendamq; vrbem, quò recipi commodè tanta multitudo posset, properè mittunt: qui breui paratis rebus omnibus, Cremonam (quò iam peruenisse pontificem ac regem intellexerat) redijt. Hos autem inde Mantuam abducens, populo omni ferè obuiam effuso, opinionem omnium benignitate & gratia superauit. His verò conuentibus, qui Laudæ, Cremonæ, Mantuæ sunt habiti, de pellendo ex Latio, Vmbria, Etruria Ladislao, qui Romam & multa ecclesiæ oppida occupauerant, est actum. Videbant hi Italiam incendijs bellorum aliter liberari non posse, de impensa bellica non Mantuæ, sed Bononiæ (cùm eò venissent) agendum censuēre. Verùm maior eos cura incessit. Ad concilium nanq; Ioannes omnium nationum consensu citatus, ad tollendum schisma, duos cardinales statim in Germaniā misit: qui vnà cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis locū concilio idoneū deligerent. Constantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id potissimùm idonea est visa. Eò itaq; ad certam diem ex instituto proficiscuntur oēs, proficiscitur & Ioannes pontifex, admonentibus tamen quibusdam ne id faceret, quòd vererētur, ne cum pontifex accederet, priuatus reuerteretur: quod etiam contigit. Eò namq; proficiscens cum viris quibusdam in omni genere doctrinæ præstātibus, diu multumq; Germanos disputationib9 incertos & ambiguos tenuit, quid potissimum decernerent. Verùm superueniente Sigismundo, factaq; omnibus dicendi quod liberet potestate, multa crimina & quidem grauissima pontifici obiecta sunt: quorum causa mutato habitu familiaq;, Constantia clanculum Scaphusam se cōtulit, veritus ne quid grauius in se cōsuleretur. Erat Scaphusa, Frederici Austriæ ducis ciuitas, quò etiam pleriq; cardinales à se creati, fuga peruenēre. Verùm his postea concilij auctoritate reuocatis, Ioānes Scaphusa Friburgū confugit, iturus inde, si tutò fieri posset, ad Burgundiæ ducem. Sed curante concilio, Ioannes capitur, & in sula sancti Marci prope Constantiam in carcerē conijcitur, pontificatus sui anno quarto, mēse decimo. Causam fugæ, disquirere cōcilium tum cœpit, certosq; iudices viros grauissimos & doctissimos delegit, qui crimina Ioanni obiecta discuterent, eadēq; cōcilio ex ordine referret. Ad quadraginta capitula & eo amplius contra hominē probata sunt: quorum aliqua cum in eo minimè immutari possent, adeò erant inueterata, cōtra fidē iudicata sunt, aliqua verò Christianis omnibus, si nō dānarentur, scandalum paritura. Venientibus itaq; omnibus in eandē sententiā, Ioannes meritò è pontificatu deiectus, sententiā in se latam cōprobat. Quo facto, statim ad Ludouicum Bauarum, qui cum

Pōtifex capitur & in carcerem prope Constantiā conijcitur.

cum Gregorio duodecimo sentiebat, custodiẽdus mittitur, donec aliud decerne retur. In Haldeberga castello munitissimo triennio sine vllo cubiculario famu lóue Italico diligenter asseruatus est. Teutonici erant custodes omnes: quibus cũ Ioannes nutu & signis loquebatur, cùm nec ipse linguam Teutonicã, nec illi vicissim Italicam scirent. Abrogatum Ioãni pontificatum ab his tantùm odo, qui cum eo antè senserant, ferunt. Nondũ enim qui cum Gregorio & Benedictõ sentiebant, conuenerant. Hi igitur vt abrogationẽ à se factam, veram & integrã iudicarent, omnes synodicum decretum promulgarũt, quo affirmabãt cõcilium generale legitimè congregatum, habere statim à Christo potestatem. Hoc quidẽ fundamento concesso, ipsum etiam pontificem cõcilio subijciebãt. Quare Gregorio necesse fuit, suadente etiam imperatore Sigismũdo, vnum aliquem ad cõcilium mittere, cùm ipse proficisci recusaret, qui suo nomine cõcilij sententiam approbaret. Missus itaq; Carolus Malatesta vir certè insignis, cùm videret omnes in hãc sententiam venire, vt Gregorius quoq; pontificatu se abdicaret, in publicum prodiens, ac in sede Gregorij non aliter extructa, si ipse adesset, collocatus, perlecta renuntiandi facultate, Gregorium pontificatu abdicat: quem statim cõuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri Piceni legatum creat. Is itaq; non multò pòst Recaneti moritur, dolore, animi (vt aiunt) propter subitam abrogationẽ ante constitutum tempus à Carolo factam. In longũ enim rẽ protrahi volebat, in mora, spem aliquã ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatũ, in Recanetensi ecclesia sepelitur. Sublatis duobus põtificalibus, tertius, in quo abrogando maior difficultas inerat, restabat, Petrus Luna Benedict⁹ tertiusdecim⁹ (vt antea dixi) vocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare se magistratu cogeretur, Sigismundus imperator vnà cum oratoribus concilij ad Fracię & Anglię reges peruenit: eosq; adhortatus est, vt pro salute Christiani nominis iã ob schisma periclitantis, in abrogando Benedicto, sublatis alijs duobus, eius sequerẽtur sententiam. Grato autem respõso accepto, inde Narbonem properat ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabãt. Quo cum inter alia capitula hoc pactus est, vt Benedictũ rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Ioannes in concilio Constantiensi egissent. Id verò si facere recusaret, populos cogeret ab eo ad concilium Constãtiense deficere. Benedictus autem in castella Pauischolæ loco munitissimo se continẽs, moueri persuasionibus è sententia sua non poterat, quòd diceret & se verum Christi vicariũ esse, & Constantiam non esse locum libertati ecclesiasticæ cõuenientem, cùm Ioannes vigesimustertius ab his etiam abdicare se pontificatu coactus fuerat, qui partes suas antea sequebantur. Tum verò principes Hispaniæ cernentes pertinaciam Benedicti, cõcilij opinionem secuti, in reliquorum sentẽtiam venere. Gerebantur res in cõcilio quinque nationum suffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, & Anglica. Quicquid verò harum nationum suffragijs decernebatur, id ita ratum erat, atq; per præconem, aut per notarium publicum procuria enuntiabatur, si omniũ consensu postea confirmatũ fuisset. Qua quidem auctoritate Benedictus, discussa aliquandiu re, pontificatu tandẽ priuatur, absentibus reiectisq; nationibus, quæ cum eo sentiebant, maximè verò Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoq; concilio condemnata est Ioannis Viglef hæresis: & duo ex sectatoribus eius combusti sunt, Ioannes Hus, & Hieronymus eius discipulus, tã quam hæresiarchę: quòd inter cęteros errores dicerent ecclesiasticos ad imitationem Christi pauperes esse debere: cùm ex tanta rerum copia & luxu populi omnes scandalizarentur. Rebus autem hoc modo cõpositis, cum de restituenda ecclesia, emendãdisq; moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non posse existimarunt vacante sede. Vnde de eligendo nouo põtifice sermo est habitus, quo decreta cõcilij maiorem deinceps auctoritatẽ haberent. Cùm igitur hac de re verbum haberetur placuit ex vnaquaq; natione viros sex deligi, & quidem probatos qui vnà cum Cardinalibus conclaue ingressi, põtificem deligerent. Anno igitur millesimo quadringẽtesimo decimoseptimo, sexto idus Nouembris cõclaue ingressi, cõsentiẽtibus Cardinalib. duobus & triginta, nationibusq; omnibus, præter omnium spem & opinionem, cùm iam quadriennio verò pontifice caruisset

Hæresis Viglef.

 ecclesia,

ecclesia, multique schismaticitũ interessent, tertio idus Nouẽbris, in celebritate beati Martini hora tertia Otho Columna Romanus princeps, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus Cardinalis, pontifex creatur, tanta omnium lætitia, vt præ gaudio loqui vix homines possent. Effusus nimio gaudio imperator, nullo habito dignitatis suæ discrimine, cõclaue ingressus, & gratias omnibus egit, qui tantum virum & tam necessarium reipublicæ Christianæ propè extinctæ delegissent: & ante põtificem prostratus, cum summa veneratione eius pedes exosculatus est, quem contrà pontifex amplexus, non secus ac fratrem in precio habuit, eique gratias egit, quòd sua opera & industria pax tãdem ecclesiæ Dei reddita esset. Vocari autem Martinus voluit, quòd ea electio in Martini celebritate habita fuisset. Interim verò dum hæc Constantiæ agerentur, mortuo etiam Ladislao cõtra Florentinos proficiscente, Romæ ad arma & libertatem conclamatum est. Cogitur à populo Petrus Mattheucij etiam nolens gubernacula reipub. suscipere: qui postea magistratu se abdicauit, cùm intellexisset legatum à Ioanne pontifice iam antea designatum, paulò pòst affuturum cum senatore ciue Bononiensi, qui vrbem ingressi, & Paulum Palonium, & Ioannem Cincium seditiosos ciues capitali supplicio affecère. Sequenti verò anno Brachius Mõtonius Romam cum exercitu veniens, vrbe potitus, oppugnare arcem sancti Angeli adortus est: quæ firmo Ioannæ reginæ præsidio defendebatur. Nam Ioanna Ladislao fratri in regnum successerat. Verùm superueniente Sfortia militum reginæ duce: nõ solum Brachium ab oppugnanda arce dimouit, sed etiam hominem pugnantem continuo ab vrbe expulit: Romanis in neutram partem inclinantibus. In ea pugna occiditur Ioannes Columna à milite, qui olim cum Paulo Vrsino militauerat, quem Ludouicus Columna cum Brachio militans in agro Fulginati interfecerat. Erat autem militi in animo, Ludouicum obtruncare vlciscendæ Pauli necis causa, sed Ioannes Ludouicum defensurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc modo fluctuaret, in varias partes declinans, creato Martino, spem aliquam exoptatæ quietis tandem concepit.

Ex Onuphrio. BALTASSAR Cossa Nobili genere ortus, vtriusque Iuris Doctor, à Bonifacio IX. ex cubiculario suo in patriæ gratiam Diaconus Cardinalis S. Eustathij, Flaminiæque Legatus creatus, Bononiam Iohan. Galeatio Insubrum Duci ademit, cuius vsque ad Pontificatum perpetuò Legatus fuit. Præcipuus Concilij Pisani auctor, Alexandro V. gratissimus. Quo mortuo Bononiæ, à XVI. Cardinalibus, XVI. Kal. Iunij, anno ∞ CCCCX. summus Pontifex renunciatus, ibique in Cathedrali VIII. Kal. Iunij, inauguratus, Cæsare Sigismundo Rege Romanorum: sedit annos V. dies XV. Vir fuit bello & armis, quàm religioni aptior, vtpote qui nullam neque fidem norat, neq; religionem, rebus profanis magis quàm diuino cultui accommodatus. Cardinales tribus ordinationibus XVI. creauit. Quum verò schisma ob eius creationem non sedatũ, sed auctum esse videretur, tribus iam se pro pontificibus gerentibus, quo solus in Pontificatu, cæteris relectis, confirmaretur, suasu Sigismundi Imperatoris, generale Cõcilium Cõstantię indixit: quo ex vniuerso Orbe christiano infinita multitudo confluxit. Ad Concilium & ipse cum Cardinalibus accedens, quum eius dignitas in periculũ reuocari cerneret, noctu clam habitu mutato Cõcilio abijt: ex fuga retractus, & quæstione capitali in eũ instituta, ex Cõcilij decreto damnatur, Põtificatusq; ei abrogatus est IIII. Kal. Iunij, sessione XII. anno ∞ CCCCXV. cui damnationi ipse Prid. Kal. Iunij in oppido Scaphusia consensit. Vacauit tum Apostolica sedes annos II. menses V. dies X. Quadriennio ferè in carcere asseruatus, ad extremũ magna pecuniæ summa persoluta dimittitur, Martino iã creato & Florentiæ agente. Ad quem Baltassar accedens Episcopus Cardinalis Tusculanus creatur. Obijt Florentiæ XI. Kal. Ianuarij anni ∞ CCCCXIX. Sepultus in Baptisterio Sancti Iohannis, cum hac notula.

IOHANNES QVONDAM PAPA XXIII. OBIIT FLORENTIAE ANNO DOMINI MCCCCXVIII. XI. KALENDAS IANVARII.

MAR.

MARTINVS V.

Martinus quintus, patria Romanus, Otho cognomento Columna prius vocatus, non magis suo, quàm ecclesiæ iam labentis tempore pontifex in concilio creatur, nationum omnium & Cardinalium consensu. Is enim à teneris annis cura parentum moribus & litteris imbutus, vbi adoleuisset, iuri pontificio Perusij operam dedit, vnde ad vrbem rediens, ob integritatem & doctrinã Vrbani sexti referendarius factus est, quod munus tanta cum humanitate, iustitia, & mãsuetudine gessit, vt diaconus Cardinalis ab Innocẽtio septimo creatus sit. Nec ob eã quidã rẽ à natura sua discessit. Humanior enim quàm anteà factus, patrociniũ suũ omnibus præstabat, ita tamẽ, vt in rebus publicis nõ multũ se immisceret. Nã cũ in conuentu Constantiensi multæ in vtranq; partẽ altercationes haberentur propter diuersa factionũ studia, ipse mediũ quoddã tenuit, quo in alterutrã partẽ inclinare nullo modo videbatur, cõmuni vtilitati semper cõsulens. Hãc ob rem & imperatori, & Cardinalibus ac deniq; omnibus gratus, põtifex creatur. Quo in magistratu nõ somno & otio, sed negotio & solicitudini deditus, audire, refellere, approbare, suadere, dissuadere, hortari, deterrere accedentes ad sedem apostolicam consueuerat, cognita petentium honestate, vel secus. Mira enim vtebatur facilitate, & honesta petentes à se voti cõpotes dimittebat. In consultationibus aũt miræ prudẽtiæ vir est habitus. Nã & quid agendũ, & quid vitãdũ esset, statim re proposita acutissimè dijudicabat. Breuis in dicẽdo, cautior in agẽdo, adeò vt priꝰ rẽ factã cernerẽt homines quàm ab eo excogitatã putarent. Eius aũt sermo plenus sẽtẽtijs erat. Ex ore eius nullũ verbũ tam crebro, quàm iustitiæ nomẽ prodibat. Ad suos persæpe cõuersus, maximè ad eos, qui prouincias & ciuitates gubernabant, his verbis vtebatur: Diligite iustitiam, qui iudicatis terrã. Indigebat tum profectò tali põtifice ecclesia Dei, qui nauiculã Petri schismatis & seditionũ omniũ fluctibus quassam, redigere in portũ salutis gubernaculo admotus sciret & posset. Adeptus itaque tãtum magistratum, cùm restare adhuc caput renascentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cũ aliquot Cardinalibus & prælatis Panischolę tãquam in arce schismatis se cõtinentẽ, quibusdam Arogoniæ populis in vtram partẽ inclinarẽt adhuc titubantibus, approbante concilio, Alemãnum Ademariũ virum doctissimum, & cuius sepulchrũ in sancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinũ, sancti Eusebij presbyterum cardinalem legatum è latere suo in Arogoniam mittit, qui sub pœnis & censura ecclesiastica Petrum admoneret, vt se pontificatu abdicaret. Cardinales aũt, qui cum Petro sentiebant, intelligentes vltimam concilij & põtificis sententiã, Petrũ ipsum adeunt rogantq;, vt de ecclesia Dei tãdem omne schisma tollat, quo iam multis annis Christiana resp. magnis calamitatibus afflicta erat. Id autẽ ob salutem labentis ecclesię, à Gregorio & Ioanne factum esse. Respondit Petrus cauillationibus quibusdam, id sibi nequaquam integrum esse, sibi autem cũ Martino conuenturũ, si vera essent quæ de hominis integritate & humanitate dicerẽtur, sinerent sibi id negotij, nec amplius ea de re solliciti essent. Ex quatuor verò cardinalibus duo pertinaciã hominis inspiciẽtes, ab eo ad Martinũ statim defecẽre. Qui autem in fide mansẽre, anticardinales sunt habiti: quorũ alter Carthusiensis fuit, alter verò Iulianus Dobla appellatus est. Martini quoq; auctoritatem Hispania omnis statim secuta est. Idem fecẽre non multò pòst & Scoti & Armeniaci. Atq; ita omnis Respublica Christiana, vna duntaxat Paniscola excepta, Martini auctoritatem secuta est. Composita autem ex sententia tanta re principum omnium ecclesiasticorum & sæcularium, maximè verò Sigismũdi imperatoris labore & industria, de componẽdis motibus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorũ, quàm clericorũ, mẽtio haberi cœpta est. Verùm quia quadriẽnio Cõstantiense concilium iã durauerat, cũ magno prælatorũ & ecclesiarũ incõmodo, Martino placuit approbante concilio, rẽ tantã in aliud tẽpus magis idoneũ trãsferre. Dicebat enim rem ipsam maturitate & consilio indigere: quia ex Hieronymi sententia, vnaquæq; prouincia suos habet mores, suos sensus, qui tolli sine perturbatione rerum subitò nõ possunt. Verùm quia schisma ex parua re antea ortũ fuerat, duriusq; cum magna calamitate Christianæ reipublicę durauerat, de celebrandis

brandis concilijs talem sententiã promulgauit, maximè verò vbi intellexit Ioãnem vigesimũ tertium è custodia lapsum, aufugisse. Verebatur enim ne rursum aliud cõcilium inchoaretur. Eius autem sententia & decretum tale fuit, vt à fine concilij Cõstantiensis non nisi ad quinquennium vsque concilium denuo celebraretur: atque à quinquennali in septennium aliud transferretur: ab hoc verò in decennium res protractà, legis haberet locum, vt singulis quibusque decennijs generale concilium idoneo haberetur loco, vbi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Christianam pertinentibus, mentio fieret. Ad hanc autem institutionem approbandam patentibus literis (quas bullas vocant) comprobari Martinus rem voluit, in eius sententiã concilio veniẽte. Omnia autem decreta ante pontificatum suum in schismate facta, nisi ad fidem & bonos mores pertinerent, omninò sustulit. Vt verò omnes intelligerẽt sibi in animo esse concilium habere, locum ad id aptum publico concilio disquirit: ac tandem approbantibus omnibus, Papiam, quam idoneum habendi concilij locum decernit, litterasque apostolicas in hanc ferè sententiam super ea edidit: Martinus episcopus seruus seruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Cupientes ac etiam volentes huiusce generalis concilij decreto satisfacere, concilio approbante & cõsentiente, cum de loco ambigeretur, Papiam vrbem auctoritate nostrarum litterarum designamus. Nulli ergo hominum liceat huius nostri decreti paginã infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, omnipotẽtis Dei iram, beatorumque Petri & Pauli apostolorum eius se noscat incursurum. Datum & actum Cõstantiæ in loco publicæ sessionis tanti cõcilij decimo tertio calendas Maij, pontificatus nostri anno primo. Prætereà verò dissoluendi cõcilij cupidus, anno Domini millesimo quadringentesimo decimo octauo, conuentum habiti publica sessione: quo sublato cõsensu omnium, maximè verò imperatoris, hęc verba mãdãte põtifice à Rainaldo sancti Viti in Marcello diacono Cardinali, audentibus omnibus enunciata sunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaque omnibus potestas facta est. Cùm aũt pontifex hinc ab imperarote & Germanis togaretur, vt in Germania aliquandiu remaneret, hinc à principibus Gallicis, vt in Galliã proficisceretur, ostendit sibi id nequaquã integrum esse, quòd diceret patrimonium ecclesiæ, absente põtifice, à tyrãnis quibusdam in Italia occupatum distrahi & lacerari: vrbemque Romã religionis Christianæ caput cùm rectore suo careret, penè ad interitum redactã esse, peste, fame, ferro, igne, seditionibus. De basilicis verò ac sanctorum martyrum sacellis nolle dicere quę absente põtifice aut iam corruerent, aut paulò pòst collapsuræ viderentur. Proinde sibi abeundum esse dicebat. Ferrent æquo animo quod vellent ratio & necessitas: paterẽtutq; eum sedere in solio Petri, quem pontificem omnium consensu decreuerant. Ecclesiã Romanã caput esse & matrem omnium ecclesiarum, proinde in ea immorãdum põtifici esse, ne verus gubernator à puppi ad proram transferatur, cũ magno nauigãtium (hoc est, in Christiana Republica viuentium) periculo & detrimento. Abiẽs itaque Constãtia, ac per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi à Philippo duce populoq; Mediolanẽsi, nullo nõ genere honoris adhibito, perbenignè suscipitur. Erat tum quidem Philippus in armis, ditionem paternã repetens, defendentibus se acriter tyrannis: qui gustata semel imperandi voluptate, nõ ita facilè de possessione pellebãtur. Vrgebat tum Carmignola primus Philippi copiarum dux, Pãdulphum Malatestam, qui capto Bergomo prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, eũ omni dominatu breui spoliasset, nisi à Venetis ingenti pecunia ac firmissimo equitatu esset adiutus: & à Martino pontifice, qui auctoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pãdulpho Malatesta ineundã perpulit, quæ posteà Mantuæ, Martino eò accedente, Ioãne Francisco sequestro adhibito, his legibus composita est, vt Pandulphus quotãnis tributo, tamdiu Brixia potiretur, quoad ei viuere liceret, nullã intestãdo de ciuitate, quæ meritò ad Philippum deuolueretur, relicta potestate. Hanc verò pacem sequenti anno Pandulphus disturbauit, annixus pecunijs & milite retinere Gabrinum Fundulum in vrbe Cremona: quem armis Philippus continuò vexabat, ciuitatẽ paternę ditionis, tot annis à tyranno posses-

possessam, repetens. Erat tamen fama, Pandulphum vrbem ipsam à Gabrino emisse, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci vocant) in precium pollicitus. Ab hoc autem bello Ioannes Franciscus deterrere hominē ob affinitatem conatus est, missis legatis, qui eum admonerent contra ius fasq; agere, quòd fœdera sperneret, quòd tyrānum tutaretur, quod contra eum arma sumeret, à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non esse contemnendam auctoritatem Martini, de sua nolle dicere, cuius auctoritate pax erat cōposita: si hominum auctoritatem contemneret, Deum saltem inspiceret, quem testem violari ab eo fœderis, dum pax fieret, inuocauerat. Abiens aūt Mantua pontifex quarto post accessum mēse, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, vitata de industria Bononia: quę, posteaquam intellexerat Baldesarē Cossam coactum esse abdicare se pontificatu, pulsis ecclesiæ magistratibus, in libertatem se vindicauerat. Instat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui suo iure ducere exercitum in Pandulphum posset, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarū castra locat, cum Ludouico Meliorato Innocentij septimi nepote certaturus. qui aduentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur, affines namque erant, & id Ludouicus necessitudini tribuebat. Conserto itaque prælio, ac Ludouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multò pòst, Brixiam in potestatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Gabrinum tyrannum ad castellionem captum, capitali supplicio afficit. Hoc tanto Philippi successu Nicolaus Estensis motus, sponte facturus id, ad quod armis cogi potuisset, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Othone Tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Regio Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eò Ioannes Franciscus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene gesta, cum minus comi fronte inspeceretur, cumque intelligeret, Philippo in animo esse, quicquid de Cremonensibus & Brixianis teneret, iure suo repetere, properè Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac societatem secutus est. Hi enim duo populi sibi timentes, vnumquenque in partes suas blanditijs & pollicitationibus alliciebant, quòd Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & vltra Macram Sarzanam oppidum Lunensis agri, Thomæ Fregoso dedisset, quem è principatu vi & armis deiecerat, ne cum Genuensibus exulibus quicquam aduersus se moliretur: & Bononienses Florentini populi socios ad defectionem concitasset, eorumque milites stipendio conduxisset, & Forumliuij nunc ob Thebaldi pueri tutellam gratem, nunc ob Ferrariensis principis gratiam (vt crebrò dicebat) occupasset, cum fœderibus cautum esset, ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium simul potentissimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alouisij regis: quos societatem inijsse constabat, vi & armis occuparentur omnia, cùm cōtrà Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quòd Veneti retinere Pādulphum in dominatu Brixiano sint annixi, quodque Florentini & Genuēses quosdam hostes suos cōmeatu pecuniaq; iuuissent: quòd Liburnum ditionis Genuensis, quam tū in potestatem suam redegerat, centum millibus nummis aureis emissent. Satis tū quidē ad cōcitandum bellum hæc discordiarum semina videri poterāt, sed nihil est quod æquè Venetorum animos ad bellū impulerit, quàm auctoritas Frācisci Carmignolę, viri bellica laude insignis, atq; ea ętate clarissimi: qui (vt ipse dicere solebat) ęgrè ferens Philippi insolentiam, ad Venetos tum confugerat, eosque ad bellū animauerat, operā suā in ea re pollicitus. Quare hi duo populi, ascito in societatē belli principe Mantuano & Ferrariensi, partitaq; bellica impensa, cum exercitu equitum duodecim, peditū octo millibus, cui Carmignola præficitur, cum fluuiali & maritima classe Philippum eodem tēpore multis à lateribus, oppugnare adorti, à Guelphis, Brixianis, qui Philippo aduersabātur, in vrbem vocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem septem mensium oppugnatione totam denique in potestatem suam redegēre. Ducēte deinde Carmignola ad capienda Brixianorum castella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem sanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Philippum & Venetos

Venetos cõponeret, qua infecta, quòd Veneti & Florentini iniqua postulare viderētur, rursum magnis viribus bellum vtrinq; parari cœptum est. Pugnatū est tereo anno collatis signis ad Gotolengum Brixianorum castellum, ad summū Cremonensem vicum, quibus in locis æquo Marte vtrinque discessum est. Ad Maclodium tertia pugna est habita: quo in prælio superantur Philippi copiæ, capiturque Carolus Malatesta totius exercitus dux. Constat autem hanc tantam fuisse cladem, vt si milites captos retinere Carmignola voluisset, signaq; ocyus perterritis inferre, eijcere principatu Philippum consternatum, tāto accepto incommodo, haud magno negocio potuisset. Captus (vt dixi) eo prælio Carolus à Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim verò dū Carmignola ad oppugnanda Brixianorū oppida, quæ in Philippi fide permāserant, copias ducit, eidem Philippo respirandi spacium dat. Nam & pacem cum Amadeo Sabaudiæ duce, à quo bello premebatur, datis ob id Vercellis componit, & Sigismundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem pontifex Philippi rem in maximo discrimine vidēs, cardinalem sanctæ Crucis secūdo ad componēdam inter Philippum & Venetos pacem mittit: qui Ferrariç subsistens, cò proficiscentibus cum mandatis principum acciuitatum legatis, ita pacem composuit, vt Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonesiúmue, quç antea ceperant, retinerent. Prçterea vti Philippus Bergomum Bergomatém ue agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne socios Venetórum Florentinorumque bello lacesseret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hãc pacem Martinus, veritus ne Philippus ducatu omnino pelleretur, homini enim amicissimo, cnm ob religionem auxilio esse non poterat, tum vel maximè quòd superioribus annis ærarium pontificiū exhaustum omninò fuerat, eo bello quod contra Brachium gesserat. Nam eo tempore, quo Florentiam profectus est, offendit Brachium Mōtonium, virum in re militari præstantem, Perusiam, ducatum Spoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupasse, conductis mercede quibusdam tyrannis circumquaque positis, vt ipse tutò proficisci Romam nō posset. Cùm verò admonitus Brachius redire ad sanitatē nollet, armis spiritualibus, hoc est, censuris primo in eum pōtifex vsus est. Interdictū enim à sacris his omnibus est, qui Brachio parerēt: veritiq; sacerdotes decreto pōtificis cisdē in locis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incōmodo, de pace cū Martino agunt, hac cōditione, vt Brachius ad pedes Martini prouolutus, veniam peteret: quod etiam fecit, oppidaq; aliquot ecclesiæ redderet: vtq; etiā stipendijs pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini potestatē redigeret, Cui quidē bello Gabriel Condelmerius, tituli sancti Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius industria & Brachij virtute Bononia in potestatem ecclesiæ breui redacta est. Interim verò dum hæc Bononiæ agerētur; quatuor illi Cardinales, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice senserat, Florentiā ad Martinum venientes, cū magno & honorificentissimo comitatu publico cōsistorio suscepti, dignitatū suarū titulos retinuēre. Tres enim diaconi Cardinales erāt: quartus verò, qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter Cardinalis est habitus. Cum autē Baldesar Cossa adhuc in vinculis apud Heidelberg in Germania à comite Palatino detineretur, quidam Florentini ciues, quorū de numero Cosmus habitus est, rogare pontificem Martinum omnino non desistebāt, vt tandem è carcere Baldesarem liberaret. Facturum se id pontifex pollicitus est, verùm dū eò legatū ob eam rem mittit, Baldesar moræ impatiens, triginta millibus nummûm aureorū Palatino comiti persolutis, seè vinculis redimens, in Italiam veniens, vt rectà Florentiam proficisceretur, apud Petrū Rubeum agri Parmensis baronem veterem amicū diuertens, parari sibi insidias intelligit. Hãc ob rem noctu cum legato pontificis, qui eum in via conuenerat, ad Thomā Fregosum veterem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus suspicionē, ne rursū schisma innouaretur. Erat enim vir magni animi, sagacissimiq;, & qui priuatam vitam nequaquam pateretur. Non deerant prætereà qui hominis audaciam ad res nouas moliendas cōcitarent, adeò tum rebus nouis studebatur: sed Deus omnipotens ecclesię suę cōsulturus, Baldesarem impulit, nullis pactionibus interpositis,

terpositis, nulla requisita cautione, Florentiam ad Martinum proficisci: quò cũ venisset admirantibus omnibus, exosculato põtificis pede, eundem audientibus omnibus, vt verum põtificem & Christi vicarium canonicè electũ salutauit. Mira profectò hæc res omnibus visa est, & Dei potius, quàm hominum industria eò deducta, quòd homo regnãdi cupidus, in summo rerum fastigio antè collocatus in loco libero, vbi plurimũ ab omnibus diligebatur amabaturq;, tanta vteretur mãsuetudine. Quæ certè omnibus præ gaudio lachrymas excussit, maximè verò his Cardinalibus, qui eum prius vt põtificem secuti fuerant. Martinus autem vicissitudine rerum humanarũ motus, post aliquot dies hominẽ in numerũ Cardinalium asciscẽs, episcopũ Tusculanum creat, atq; deinceps eò habuit in honore, quo reliquos Cardinales tã publicè, quàm priuatim. Verùm Baldesar dolore animi, vt putatur (ferre enim vitam priuatam nõ poterat) aliquot post mẽses Florentię moritur: sepeliturq; honorificentissimo sepulchro in tẽplo sancti Ioãnis, non lõgè ab ecclesia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eã rem Cosmo Medice procurante: quem homines existimãt pecunia Baldesaris opes suas in tãtum auxisse, vt & primarius apud Florẽtinos ciues, & ditissimus omnium apud Italos, ac fortasse apud exteras quoque nationes deinceps sit habitus. Sepulchro hominis hæc verba ferè inscripta sunt. BALDESARIS COSSAE, IOANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim verò dũ hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Constantinopolitani ad põtificem venẽre, pollicẽtes Græcos quod ad fidem pertineret, velle in sententiã Latinorũ venire, si æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenignè ac splendidè põtifex suscepit, & legatum è latere creauit, Petrum Fõsecam sancti Angeli Cardinalem hominẽ Hispanum in quauis facultate doctum, qui Constantinopolim ad res componendas proficisceretur. Verùm priusquam virum integerrimũ à se dimitteret, eò præmisit fratrẽ Antonium Massanum ordinis Minorum generalem gubernatorẽ, qui imperatoris ac Græcorum explorata sententia, quid ea in re postea sperandum esset, pontificẽ admoneret. Instãtibus autem Romanis, vt demum pontifex Romã proficisceretur, Martinus cum bona Florentinorũ gratia discessurus, ciuitatem honore metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipsa penè vrbis origine episcopatũ tãtum modo habuisset, in archiepiscopatum eorum cathedralem ecclesiã transtulit: eiq; subiecit vt matri Volaterranam, Pistoriensem, Fesulanam ecclesiã. Dedicauit prætereà ipsemet maius altare sanctæ Mariæ Nouellæ ordinis Prędicatorũ; apud quam basilicam tãdiu diuertit, quandiu Florentiæ fuit. Est enim cõuentus ille ad recipiendos põtifices maximè cõmodus. Abiens itaq; Florentia, Romam tandem peruenit, effusa obuiã omni vrbana multitudine, tũ sis principibus tan tę vrbis, qui hominem non secus ac quoddã salutare sidus, vel vnicum patriæ parentem expectabant. Diem illum in fastis annotauẽre Romani, decimo calẽdas Octobris, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimoprimo. Vrbem Romã adeo dirutã & vastã inuenit, vt nulla ciuitatis facies in ea videretur. Collabẽtes vidisses domos, collapsa templa, desertos vicos, cænosam & oblitam vrbem, laborãtem rerum omniũ caritate & inopia. Quid plura? nulla vrbis facies; nullum vrbanitatis indiciũ in ea videbatur. Dixisses omnes ciues aut inquilinos esse, aut ex extrema omnium hominum fece eò cõmigrasse. Ciuium itaq; fuorũ calamitate permotus põtifex optimus, animum ad exornãdam ciuitatem, componendosq; ciuium ita adiecit, vt breui cõualescens, meliorem faciem præ se tulerit. Hanc ob rem ciuitas ipsa, eum non modò summum põtificem, verùm etiã patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publicã lætitia diuturna esset sine aliqua molestia, sequẽti anno mẽse Nouembris in vigilia beati Andreæ, adeo in immẽsum Tiberis creuit, vt per portam Flaminiã ingressus, totam vrbem in plano sitã inundauerit: templumq; Pantheon vsq; ad altare malus repleuerit. Decrescẽs autem biduo pòst, multa animalia passim secũ traxit, multaq; ciuibus damna intulit: qui nõ secus per vicos nauigabant, ac per alueum Tiberis facere consueuerũt. Alouisius autem rex Ludouici regis filius, eodem tempore Romã ad põtificem veniẽs, regni Neapolitani titulum à Martino cõsecutus est, Cardinaliũ omniũ

consensu. In regnum nanque per adoptionem à regina Ioãna Ladislai sorore vocatus, sine vllo Marte hoc modo cõsecuturum se regnũ putabat. Verùm studio partium ab vrbe Neapoli submotus, in Calabriã secessit. Cum autem concilij tẽpus instaret (vt ex decreto Constantiensi institutum erat) Martino placuit sentiẽtibus etiam ita cardinalibus omnibus, præmittere quosdam prælatos, qui Papiæ illud inchoarent. Is enim locus ad eam rem omnibus maximè cõmodus videbatur. Missi itaque eò statim Petrus Donatus archiepiscopus Cretensis, Iacobus Camplo episcopus Spoletinus, Petrus Rosatius Aquileiensis diœcesis abbas: frater Leonardus Florentinus, fratrum Prædicatorum generalis, cõcilium inchoarunt: ad quod nemo quidem adhuc venerat, præter duos abbates Burgũdos. Differre itaq; rẽ in aliquot dies placuit, donec ex omni natione vnus aliquis superueniret. Ex Gallica enim & Germana natione nondum quis venerat. Parui nãque momenti fore putabant, quod sine istorum auctoritate & suffragijs esset inchoatum. Sed ccce dum hos expectant, rãra repentè pestis Papiam inuasit, vt præsidentes cõcilij mutare locum & tempus sint coacti. Placuit itaq; omnibus ex sentẽtia põtificis Senas migrare: quò maior ex omni natione multitudo quàm Papiã peruenit. Alphonsus autem Aragonum rex Martino infensus, qui titulũ regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datũ (vt antea dixi) Alouisio regis Ludouici filio, oratorem ad concilium mittit: quid & cõcilium in longum duceret, & causam Petri Lunæ adhuc in Panischola superstitis restitueret, largitione, pollicitationibus ambiendo vnumquenq; ex his, quid in cõcilio auctoritatẽ haberet. Hãc ob rem Martinus nõ ignarus quanram calamitatem ea res ecclesiæ Romanæ allatura esset, quantumq; periculi in mora haberetur, mãdault cõcilium statim dissolui approbatis decretis concilio habitis, quæ ad fidem pertinebãt. Et ne subterfugere conuentum Christianorum videretur, in sequens septẽnium cõcilio adiudicauit, quod in Basilea celebraretur. Atq; hoc modo schismatis & discordiarũ semina à quibusdã in cõcilio Senensi iacta & sparsa, sublata hominis prudẽtia & astu sunt. Tũ verò Alphonsus palam de Martino conquestus est, quòd diceret eius opera & se à regina Ioãna abrogatum regno esse, quem prius hæredem instituerat, & Alouisium regis Siciliæ filium, nouum hæredem institutũ. Refellebat quidẽ hæc crimina perfacilè Martinus, quòd dicere Alouisiũ hæredem Ioannæ ab Alexandro quinto, & Ioanne vigesimotertio in regno prius confirmatũ fuisse, reijceret eam omnem culpam in reginam, non autem in se, ad quẽ pertineret feudatarios ecclesiæ confirmare, non autẽ tollere, nisi aliquod grande facinus in sedem Romanam cõmisissent: se non videre cur Alouisius Ioãnæ suo iussu coronatæ, legitimus hęres esse nõ posset. At verò Brachius cùm videret pontificẽ multiplici cura implicitum, ob simultatem cum Alphonso contractã, multis oppidis ecclesię per vim potitus, Aquilam vrbem regni Neapolitani graui obsidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato satis iusto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his, qui cum regina & Alouisio militabãt, nõ lõgè ab Aquila patenti campo Brachium superat & interficit. Aderãt in eo prælio Sfortiani. Francisco duce Sforrię filio, qui superioribus annis dum Piscariam flumen traijcit, quod Aternum veteres appellabãt, In vndis perierat. Delatum itaq; Romam Brachij cadauer, In loco profano extra portã sancti Laurentij sepelitur. Hac autem victoria tanta deinceps tranquillitas exorta est, redactis ad ditionem ecclesiæ Perusio, Tuderto, Asisio, alijsque oppidis, quę Brachius occupauerat, vt Augusti Octauij felicitas & pax redijsse sua ætate videretur. Licebat tũ frui otio, & liberè per siluas noctu etiam tutò commeare. Nulli latrones tũ extabant, nulli sicarij & fures, adeo hoc hominum genus persequebatur, sublato è medio Tartalia, Lauello, alijsque tyrãnis, qui latrocinijs potius, quàm militia vitã traducebant. Huic autem felicitati obstare Boemi hæretici videbãtur, qui hæresi & armis Germanos catholicos continuò vexabant. Vt igitur hi quoq; rationi & ecclesiæ obtemperarent, cùm benè monẽri parere noluissent, legatos in Germaniam misit, qui catholicos ad arma cõcitarent. Ac primò quidem, seorsum tamẽ, Henricum sancti Eusebij Cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinũ, postremò verò his reuocatis, Iulianũ Cęsarinũ sancti Angeli Cardinalẽ eò misit, qui certè
non

non sua culpa sed ignauia militũ, magnum incommodum ab hostibus accepit.
Martinus autem ob eam rem haud animo concidens, maiora in hæreticos parabat.
Verùm priusquàm tantam rem aggrederetur, sedare Italorum discordias instituerat.
Nam pace, vt diximus, à Martino cõposita inter Philippũ & Venetos,
Florentini ægre ferentes, Ladislaũ Pauli Guinisij tyranni Lucẽsis filium superio
re bello sub Philippo militasse, occasionẽ opprimẽdæ Lucæ nacti, quod superio-
re pace nil scriptis de Guinisio cautum fuerat, in agrũ Lucẽsem copias mouent,
Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaq; non ita multò pòst quibusdã
castellis circumquaq; positis, vrbem obsidione cingunt. Tũ Philippus sollicita-
tus Pauli precibus, veritusq; ne si Luca in Florentinorũ potestatem deueniret, a-
criores eos vtpote propinquiores haberet hostes, Franciscum Sfortiam cum ma-
gno equitatu primo in Parmensem agrum mittit, vnde pedestres copias cõscribe
ret. Qui quidem vere iam appetente Appenninũ transgressus, tantũ terroris Flo-
rentinis iniecit, vt prius quàm in vallem nebularũ, ita enim accolæ vocãt, descẽ-
deret, hostes mouere castra, ac Lucam obsidione liberare præ metu coëgerit. Eius
autem aduentus eò gratior Lucensibus fuit, quòd pulsis hostibus ac capto tyran-
no, liberi omnino Frãcisci auxilio futuri videbãtur. Verùm Franciscus acceptis
quinquaginta millibus nummũ aureorum ex ærario Florentino depromptis, Lu
censes maiore in discrimine, quàm vnquam antea fuerãt, reliquit, pactus ob datã
pecuniam se eo roto semestri Philippi imperio non obtemperaturum. Obsideri
deinde Lucenses acrius sunt cepti. Quare Philippus instante Martino pontifice,
qui Lucensium quoque vices dolebat, Nicolaum Picẽninum cũ maximo equita
tu eò statim mittit, qui fusis ac fugatis hostibus, non solũ Lucam obsidione libe-
rauit, verùm etiam inde mouens, ex Pisanis ac Volaterranis multa castella vi cœ
pit, Senẽsibus etiam rem gratam facturus, qui tum Florentinos bello inuaserãt.
Martinus autem ab externo hoste quietus, ad exornãdam patriam basilicasq; Ro
manas animum adijciens, porticum sancti Petri iam collabẽtem restituit: & pa-
uimentum Lateranensis basilicæ opere vermiculato perfecit: & testudinẽ ligneã
eidem templo superinduxit: picturamq; Gẽtilis, opus pictoris egregij inchoauit.
Aedes præterea vetustate collabentes ad duodecim apostolos restituit, vbi & an-
nos aliquot habitauit. Huius autẽ studia Cardinales secuti, titulos suos ita certa-
tim restituunt, vt iã aliqua facies redijsse vrbi Romæ videretur. Creauit & Cardi-
nales, quorũ de numero fuit nepòs suus Prosper Columna, sancti Georgij ad Vel
lus aureum diaconus Cardinalis. Interea verò mortuo Petro Luna in Paniscola,
ne aliqd deesset, quod ecclesiã vexaret, duo illi anticardinales, de quibus mẽtio-
nem fecimus, Alphonso Martini honeste adhortante, Egidiũ cognomento Mu-
niònis, canonicum Barchinonensem genere nobilem, põtificem deligunt, Cle-
mẽtemq; octauum appellant: qui statim & Cardinales creauit, & fecit quæ à pon-
tificibus fieri cõsueuerunt. Verùm cùm Martinus in gratiã cum Alphõso redijs-
set, eò statim Petrum de Fuxo Cardinalem misit apostolicæ sedis legatũ in cuius
manus iubẽt Alphonso Paniscolę domino, Egidius omnia pontificatus iura dé-
posuit: erga quem hac benignitate Martinus postea vsus est, vt e i Maioricensem
episcopum declarauerit. Cardinales autem ab Egidio creati, sp atè Cardinalatu
se abdicarunt. Illi autẽ duo, quos à Petro Luna creatos diximu , in suaq; pertiná-
tia mansisse, cum põtifici Romano parere nollent, in carcere à legato conijci-
untur. Atq; hoc modo Martini põtificis sapientia & industria omne schisma vn
diq; sublatũ est. Pacata hoc modo vndique ecclesia Dei, in dandis beneficijs mirá
prudentia vsus est. Non enim vnicuique petenti ea conferebat, sed statim men-
te agitabat quis potissimum esset idoneus, cui talis cura demandaretur. Quòd si
homines prouinciarum non nosset, in quibus vacare beneficia cõtigisset, statim
peritos regionũ cõsulebat, quis aut in curia, aut gymnasijs publicis esset doctri-
na, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atq; hac quidẽ ratione & eccle-
sijs & hominibus honore dignis pariter cõsulebat cum maxima celebritate no-
minis sui. Tantæ præterea costantiæ fuit, cum duos haberet fratres, quorum alter
Iordanus princeps Salernitanus maior natu peste moritur: alter verò minor na-
tu, Laurentium appellant, in turri igne casu iniecto exustus est, vt nil ex eo sit au-

ditum nil visum, quod impatientiæ aut abiecti animi signum aliquod præ se ferret. Hic autem vir in omni vita integer, demum pontificatus sui anno quartodecimo, mense tertio, Romæ apoplexia moritur, ætatis suæ anno sexagesimo tertio, sepeliturque eius mandato in basilica Constantiniana ante capita apostolorum, sepulchro æneo, comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm si ecclesia Dei, si vrbs Roma vnico atque optimo parente orbata fuisset. Vacat tum sedes dies xij.

Ex Onuphrio.

OTHO Columna, Agapiti filius, regulus Romanus nobilissimo genere ortus, & à teneris annis omnium disciplinarum genere imbutus, vtriusque Iuris Doctor fuit. Ab Innocentio VII. Diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro creatus, Vmbriæ, & Etruriæ summa cum æquitate Legati iure præfuit. Quum in Concilio Constantiensi, tribus qui de Pontificatu decertabant, repudiatis, vir optimus quæreretur, qui Rempublicam Christianam longo schismate perturbatam, constitueret, ipse vnus post conditam Romanam Ecclesiam, ab vniuersali Concilio, cui tres et viginti Cardinales interfuerunt, ad supremũ in terris fastigium euectus est, III. Idus Nouembris, anno ∞ CDXVII. ætatis suę quinquagesimo, consecratus ibidem in Ecclesia cathedrali Constantiensi, XI. Kal. Decembris. Sedit verò Cæsare Sigismundo Rege Romanorum annos XIII. menses III. dies X. Hic schismate quinquaginta annorum sublato, pacem Ecclesiæ reddidit. Romam veniens Italicas res turbatas, pace inter dissidentes Principes composita, constituit. Ditionem Ecclesiasticam à Tyrannis occupatam recuperauit, Picenos rebelles domuit, Vrbem intestinis discordijs afflictam recreauit, fabricis exornauit, moribus & optimis institutis excoluit, sacras Aedes collabentes refecit, agrum Romanum latrocinijs infestatum, sicarijs, & latronibus necatis, tutissimum reddidit. Iohannam Neapolitanorum Reginam Legati opera coronauit, cuius regnum ex Reginæ auctoritate, reiecto Alfonso Arragonio Rege, Ludouico III. Andegauensi Duci adiudicauit. Basileense Concilium indixit. Vrbem ad eam omnium bonorum beatam copiam felicitatemque perduxit, vt Augusti tempora redijsse viderentur. Postremo de patria, Romana Ecclesia, & Republica Christiana optimè meritus, Cardinalibus quoque XVII. ordinationibus tribus creatis, Romæ apoplexi correptus, rebus humanis excessit, X. Kalen. Martij, anno ∞ CCCCXXXI. ætatis LXIII. Vacauit sedes dies X. Corpus æneo solio ante Apostolorum capita, cum hoc Elogio Laterani sepelitur.

MARTINVS PAPA. V. SEDIT
ANNOS. XIII. MENSES III.
DIES XII. OBIIT ANNO
M.CCCXXXI. DIE XX. FEBRVARII
TEMPORVM SVORVM
FELICITAS.

EVGENIVS IIII.

Pont. 216.

EVgenius quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidẽ, sed antiqua, patre Angelo natus, pontificatum hac ratione adeptus est: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo è gente Coraria, patria Veneto, Antoninus Corarius Gregorij nepos, Cælestini habitu canonicus congregationis sancti Georgij in Alga, Romam iturus, Gabrielem Cõdelmerium, qui eiusdem professionis erat, quocum ab ineunte ætate familiariter vixerat, secum aliquandiu recusantem duxit; cuius ingenio & solertia delectatus Gregorius, eũ primo thesaurariũ fecit, deinceps verò episcopũ Senensem creauit, præfecto Bononiẽsibus in eadem dignitate Antonio nepote. Recusarunt aliquãdiu Senẽses Gabrielem in episcopum, quòd dicerent hominem aliũde natum, nequaquã in tanta re ciuibus Senensibus præficiendum, eam curam debere ciuis alicuius esse, qui mores hominum & ritus ciuitatis nosset. Verùm cùm postea Gregori⁹ rebus suis diffidens, Roma Lucam profectus fuisset, aucturus Cardinalium numerum, Antoninum nepotem & Gabrielem Condelmerium in Cardinales retulit.

Gabrie-

Gabrielis autem opera in magnis rebus postea Gregorius, & Martinus abrogato Gregorio vsus est: maximè verò in Legatione Picentina, qua & Picentes in fidē ecclesiæ confirmauit, sumpta de quibusdam seditiosis & coniuratis pœna: & tēplum sanctæ Hagnetis Anconæ dirutum, portumque eisdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impensa restituit, fluctibus quassum, & vetustate cō sumptum. At verò cū Martinus intellexisset Bononienses rebus nouis studere, eò è Piceno Gabrielem legatum misit, qui suo aduentu seditionem omnem statim sustulit. Cum autem inde Romam venisset, mortuo haud multò pòst Martino, solus è duobus de viginti Cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pontifex creatur anno millesimo quadringentesimo tricesimo primo, quinto nonas Martij: Eugeniusque mutato nomine, vt fit, appellat⁹, ad sanctum Petrum comitante populo & clero statim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuisaque basilica sancti Ioānis Lateranensis, in Vaticanum rediens, cōsistorium generale proposuit indicta die: qua certè tanta multitudo affuit, vt cum trabes deficerent eius loci, vbi nunc consistorium publicū fit, trepidatum adeò tumultuosè sit, vt in ipsa fuga Senogalliæ episcopus ciuis Romanus è gente Mellina, obtritus perierit. Nondum enim ædes ipsæ pontificiæ hanc formam, quàm nunc habent, acceperant. Dimisso consistorio, Eugenius tumultus deinceps ex industria vitauit. Instantibus deinde quibusdam delatoribus, qui dicerent, Martinum congregādi auri cupidum, maximos thesauros reliquisse, idq; sciturum Eugeniū ex Martini familiaribus nepotibusq;, eò vesaniæ hominem perpulere, vt Oddum Poccium Martini vicecamerarium comprehendi insserit, idq; negocium Stephano Columnæ dederit, quem copijs suis præfecerat. Ab alijs enim Columnensibus is solus dissentiebat, Cardinali Vrsino & Cardinali Comitum insaniam hominis adiuuantibus, quorum artibus hæc omnia contra Columnenses gesta putantur, ob inueterata factionū odia. Mādauerat Eugenius vt Oddo ad se sine vllo tumultu, sine ignominia perduceretur, q̄ cōtrà à Stephano factum est, nam & eius bona à militibus direpta sunt, & ipse vi tanq̄ latro per ora hominum ad pontificē tractus est. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodū succēsuit, eiq; interminatus est, quod & Oddonē, & episcopum Tiburtinum olim Martini cubiculariū, ita indecenter ad se pertraxisset. Veritus itaq; Stephanus Eugenij iram, & Præneste ad principem Columnā cō fugit: eumq; adhortatus est, suas opes pollicitus, vt Eugenium ab vrbe pelleret, q̄ diceret ei in animo esse nomen Columnensiū extinguere: id se optimè scire, eiusque cōsiliorum participē fuisse, & ob eā rem aufugisse, quòd sciret partem illius calamitatis ad se quoq; (nisi tantum mali simul declinarent omnes) peruenturā. Motus his verbis princeps, & eorum calamitatibus, qui Martini pontificis familiares fuerant, sumptis properè armis, pōtificem aggredi instituit. Substitit tamē aliquandiu, donec Prosper frater diaconus Cardinalis, quē quidem præmonuerat, ab vrbe discederet. Viso autem fratre, è Præneste Marinū, atq; deinceps Romā tanq̄ ex arce belli in Eugenium mouēs, occupata per Ioannem Baptistam porta Appia, vrbē armato milite sine vllo maleficio primo ingreditur. Iā peruenerāt ad sanctum Marcū, & in vicum Columnam cum subito eis obuiam facti sunt pōtificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatū est in vrbe aliquādiu, atq; acriter: quia in pugna multi vtrinq; cecidere & capti sunt. Quare Columnēses cū viderent populum Romanum longè aliter sentire, quàm arbitrarētur, cedere ex vrbe instituentes omnia passim rapiunt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidere pontificis milites, Romano populo mixti. Nam & Prosperi Cardinalis & Columnensiū omnium, ac eorum, qui cum Martino familiariter vixerant, domos hostilem in modū diripiunt & vastant. Irritatis hoc modo vtrinq; animis, nō solū aperto Marte, verùm etiā proditionibus res agi cœpta est. Capitur nanq; archiepiscopus Beneuentanus Antonij Columnę filius, ac quidam Masius frater, qui fassus est quæstione adhibita, sibi in animo fuisse arcē sancti Angeli dolo capere, interfecto ipsius arcis profecto, eamq; Columnēsibus prodere: qua occupata, & pontificem & Vrsinos ab vrbe pelleret. De Masio sacerdotio abrogato, quod degradare appellant, sumptum supplicium est in campo Flo-

ra,eiusq; corpus quadrifariam sub furca diuisum,ad quatuor vrbis celeberrimas vias suspensum est,de archiepiscopo Beneuētano nulla mētione habita. Ar verò cum Eugenius in ægritudinem quandã incidisset, vel dolore animi, quo in tãtis perturbationibus afflictabatur;vel veneno,quo appetitũ à Soldano suo quidã dicebant,agere de pace cũ Columnensibus cœpit,curante eã rem Angeloto Fusco ciue Romano,quem nõ ita multò pòst vnà cum Frãcisco Condelmerio nepote suo,Cardinalē creauit. Diuulgata itaq; pace quanta maxima celeritate potuit,quia iam ingressum Italiam Sigismundũ intellexerat,Romã venturum,nepotē Franciscum camerarium instituit:huicq; viros quosdam præstantes addidit,quorũ cōsilijs vteretur in gubernanda ecclesiastica ditione. Dum hęc autem Romæ agerētur,Florētini & Veneti elatiores facti,quod & Philippum Genuæ dominũ classe in littore Genuēsi superassent,quodq; Eugenium ciuem põtificem haberent, Philippum ipsum bello terrestri aggrediuntur:qui accito properè ex Etruria Nicolao Picinino,& classem Venetam ad Cremonam deiecit:& Carmignolę impetus facilimè retardauit,quē Veneti haud ita multò pòst quæstionibus litteris, testibus condictum, vt ipsi dicunt,capite mulctarunt:quod per eum stetisset,quò minus Cremona potirentur,capta à Gaualcabone ipsius vrbis porta: quodq; etiã classis sub ipsius oculis defecta ab hostibus fuisset,cum ex propinquo loco à tãto exercitu id fieri perfacilè potuisset. Tum verò Florētini aduentũ imperatoris in Italiã veriti,quo Philippi rebus fauere videretur,Neriò Capponio ciui suo negotium dant,vt quibus rationibus maximè potest,Eugenio ostēdat & persuadeat, aduentum Imperatoris ad vrbē,nõ minus apostolicæ sedi,quàm Florentinis exitium ac perniciem minari,destineri hostem facilimè posse, quò minus Arnũ ad Senenses transeat,qui Florentinos iampridē bello lacessierant,si Nicolao Tollētinas,qui tũ pontificis nomine stipendia faciebat, coniunctis copijs & animis cũ Micheleto Cotignola Florētinarum copiarum duce,ad Arnum Sigismundũ coerceat,ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eãdem sententiã perfacilè Eugenius:& cum de impensa bellica aliquãtulum addubitaretur, rem Nerius ita statim partitus est,vt duobus millibus equitũ Eugenij,populus Florētinus tãdiu stipendia pręberet,quò ad bellũ illud protraheretur. Tũ verò Nicolaus Tollentinas iussu pontificis ex hybernis mouēs,dum Senenses incursionibus & rapinis vexat:Sigismundo traijciendi Arnũ tempus & facultatem dat,adiuuãte Antonio Pontadera egregiorum copiarum duce, & acerrimo Florentinorũ hoste:qui deinde per Vollaterranum iter faciens,pacato magis q̃ hostili agmine ab omnibus expectatus proficiscitur. At imperator cum iam sex mensibus Senis substitisset,cum magna populi Senensis impensa,tentatam frustra cum Florētinis pacem omittens,ad Eugenium conuersus,inito cum eo fœdere Romã profectus,perbenignè à pontifice populoq; Romano susceptus,corona imperij donatur. Verum dum è Vaticano vbi coronam acceperat,ad Lateranum vbi diuertebat proficiscitur,in ponte Hadriani, vt imperatorum mos est,multos tũ Italos, tum Germanos in equestrem ordinem asciuit. Sunt qui scribant,Eugeniũ hominem vsq; ad pontem comitatum,ad sanctum Petrum redijsse. Abiens deinde cũ bona Eugenij gratia, imperator per Picentes & Flaminiam iter faciens, Ferrariã atq; Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus,& Ioannem Frãciscũ Mantuæ dominum marchionali dignitate additis imperij signis ornauit,& Barbarã Ioannis marchionis Brandiburgensis filiam,Ludouico Ioãnis Frãcisci filio spōpōdit in vxorem,quæ nuptiæ honestare familiam Gonziacam sunt visæ: & quia Sigismundo imperatori puella affinitate coniũcta erat,& quia pater Ioãnes potestatē ineundi suffragia ad creandum imperatorem habebat. Abeunte aũt ab Italia Imperatore,cũ iam omnia bello feruerent, Nicolaus Estensis Ferrariensis marchio hortante Philippo Venetias profectus,Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus est,qui & hominis auctoritate permoti,& quod etiam nimia belli impēsa exhausti priuatim ac publicè essent,legatos Ferrariã cum Nicolao mittũt, vbi Calendis Aprilis,anno trigesimo tertio supra quadringētesimum & millesimũ veniente in eandem sententiam Eugenio,pax his conditionibus composita est,vt Philippus Glarea Abduę, id ei loco nomē est,decederet,vtq; marchioni Mõtisferrati

rati & Olando Pallauicino dominatum redderet: vtrunq; enim ditione paterna spoliauerat: Florentinorum, Lucensium, Senensiúmue, quæ bello capta fuissent, ad pristinos dominos reciderent, communi omnium hoste habito, qui infra trigesimum diem capta non reddidisset. Pace autem hoc modo vbiq; parta, qui ietura aliquandiu omnia videbantur, eum subito omnis belli vis in Eugenium conuersa est. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciscū Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam misit, hominem iturum in Apuliam simulans, quam Alphonsus bello vexabat, desensurum ea oppida, quæ pater Sfortia eo loci adeptus erat. Qui quidem paratissimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens, oppida illa ex improuiso adortus, breui in potestatem suam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, virū ingenio, & manu promptū, cum delecto equitatu adeo celeriter in Eugeniū misit, vt prius propè & pontem Miluium & portā Flaminiam occupauerit, quàm aduentare hostē sit cognitum. Militauerat prius sub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectū Vici Vetralla & ciuitate veteri spoliauerat, adiuuantibus Venetorū triremibus, quæ mari arcem continuò oppugnabant. Verùm cum postea Nicolaus stipendia sua peteret, respondit Eugenius, tantum prædæ ex castellis præfecti eum auexisse; maximè verò ex direpto Vico, vt ei pro stipendio sat esse possent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingressus, tantum tumultus cōcitauit, ingenti præda tum hominū, tum pecorū abacta, vt Eugenius aliquandiu incertus remanserit, quorsum iret. Concurrebant Romani ciues ad Eugenium, quæstum de illatis iniurijs, quos pontifex eo potissimum tēpore cōcilij expers & bonæ valetudinis, ad Franciscum camerariū remittebat, qui ocio & voluptatibus deditus, nil aliud respondebat, eum crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierent; eos nimiam spem in pecoribus collocasse: Venetos quidem sine gregibus & iumentis longè vrbaniore vitam ducere. Indignati huiuscemodi responsi Romani, cū iam Nicolaus & Tibur, pulso inde comite Taliacocij, & Sublacense oppidū cepisset, traxisseq; in partes suas Columnenses oēs, interfecto à principe Stephano Columna, qui semper diuersa sentiebat, ad libertatem respicientes, sublato clamore ad arma & libertatē conclamatū, pulsis omnibus Eugenij magistratibus, ac capto Francisco camerario, nouos ipsi magistratus creant. Septē fuerè è ciuibus Romanis, quos ipsi gubernatores appellabant, penes quos vitę ac necis hominum summa potestas erat. At verò Eugenius in tanta rerū perturbatione incertus, quid potissimum faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaq; habitu, sūmptoq; monastico cucullo, vnà cū Arsenio monacho nauiculam ingressus, Tiberi Ostia vehebatur, cùm subito Romani quidā cognita hominis fuga, eū lapidibus, sagittisq; incessūnt. Distinere enim hominē tandiu cupiebāt, quoad arce sancti Angeli potirentur. Abeunte autem Eugenio Iulij, eodemq; Pisas, ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnādam arcem sese accingunt, vallo & aggeribus omnia loca munientes, quæ dare accessum hostibus possent. Contrà aūt qui in arce erant, prodire in certamen nōnunquam consueuerant. At verò præfectus artibus agendū cum Romanis ratus, adiuuante Baldesare Anfida viro sagacissimo, qui inferiorē arcis partē tuebatur, vni ex militibus suis in certamē prodeuntib' negociū dat vt captus de industria ab hoste, Castellani sæuitiam & auaritia criminetur; polliceaturq; eis, si velint pactā mercedē præstare, & mortē præfecti, & arcis proditionē. Fecit ille mandata diligenter. Captus, nullo nō genere maleficij in Antoniū Ridium cōiecto (ita enim arcis præfectus vocabatur) fidem dat se cum socijs omnia transacturū. Dimissus itaq;, arcē ingreditur, vestes Antonij ac caligas, addita etiam capitis forma, suspendit: à longè idem videbatur. Clamabat Baldesar de scelerato sumptū esse supplicium, Ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enumerata pecunia iam pacta, arcē reciperent. Credidere miseri nullam subesse fraudē, ingressi aliquot, statim capiuntur. Fit clamor exultantium in arce, conijciuntur in populū Romanum missibilia, bombardæq;. Derisi autem hoc modo Romani, de rediment dis captiuis cogitantes, & camerarium Eugenij nepotem, quem in vinculis habebāt, dimittūt, suos, qui in arce erāt, recepturi: & demū in Eugenij potestatem

veniunt, quinto post libertatem adeptam mense. Creati itaque magistratus ecclesiæ nomine, statim Capitolium firmò præsidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Ioanne Vitelesco, quem patriarcham vocabant, abeunte ad Eugenium Francisco nepote, tantus repentè terror Romanis incussus est, vt hiscere præ metu non auderent. Erat enim Vitelescus homo imperiosus & sæuus, & tyrannicam magis quàm religiosam vitam præ se ferens.

Agebantur hæc Romæ, cum Alphonsus interim Neapolim & Caietam oppugnat, à mercatoribus Genuensibus acriter defensam. Succurrendum itaq; suis Genuenses rati, classem quanta maximè celeritate possunt, instruunt, Philippo Vicecomite eorum duce annuente, ac pedites aliquot præbente. Facti non longè à Caieta hosti Alphonso obuiam, cum eo confligunt. Post longam & acrem pugnam superatur Alphonsus rex, & capitur vnà cum suis omnibus, quorũ de numero aliquot principes fuere. Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonsus, suscipiturq; non vt captiuus & Genuensium hostis, sed vt rex & amicus. Habitus autem honorificentissimè per aliquot dies, multisq; & magnis muneribus à Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta statim potitur. Tum verò Genuenses indignabundi quòd Alphonsum hostem, quem tanto cum periculo captum, tam leuiter dimisisset, Thoma Fregoso auctore, à Philippo desciuère, eundemq; Thomam ducem crearunt. Tum verò Picenninus in Genuenses missus, cùm ciuium pertinaciam cognouisset, capta Sarzana, in Pisanos mouẽs, simulata in regnum profectione iuuandi Alphonsi gratia, multa ex Pisanis castella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini, accersito Eugenij nutu Francisco Sfortia, qui iam Picenum occupauerat, quærebatq; adiuuantibus Florentinis & Venetis, vt marchiæ dominus decerneretur. Facturum se id recusabat Eugenius, quòd diceret pōtificis esse redimere etiã bello, si oporteret, ecclesiasticas res, non alienare. Dilata tum res in aliud tempus est: atq; hac spe ductus Franciscus, & Picenninũ ab obsidione Bargæ repulit, capto Ludouico Gonzaga, qui cum Picennino militabat: & Lucam Florẽtinorum nomine, acri obsidione cinxit. Sed Picenninus Lucẽsibus auxilio futurus, trasitu Apennini prohibitus, liberaturum se alia ratione Lucenses prædicans, per Bononiensem agrũ sine vllo maleficio iter faciens, vbi Oriolum Florentinorũ oppidum expugnasset, Lucensium memor, cũ exercitu victore eò profectus superatis Florẽtinis absente Francisco Sfortia, Lucam obsidione liberat. Tum verò pontifex ancipiti cura distractus, & quòd bellis vndiq; premeretur, & quòd Basileense concilium, iam antè inchoatum Martini decreto, augeri indies cerneret, cõcurrentibus eò Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ, Pannoniæq; principibus, qui cõmunem reip. Christianæ causam in arbitrio concilij reponebant: ad tollendum cõcilium versus, illud primo quidem ex Basilea Bononiam transtulit, cardinalium omniũ, qui secum aderant, consensu. Sed imperator alijq; principes & prælati, qui tum Basileæ erant, non modo pontifici non obtemperarunt, verùm etiam eum bis terq; monuerunt, vt Basileam idoneam à Martino celebrandi concilij locum delectũ, vnà cum cardinalibus proficisceretur, aliter se in eum acturos vt in præuaricatorem & contumacem. Motus istorũ verbis Eugenius, Basileense concilium literis etiam apostolicis confirmauit, facta vnicuiq; eundi ad cõcilium potestate. Adeo enim bellis vndequaq; vexabatur, vt vix ei respirandi facultas daretur. Verùm recuperata vrbe Roma, vt diximus, eò statim Ioannes Vitelescus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agẽdas aptissimus, sed naturà sæuissimus & immitis: qui in Columnẽses & Sabellos totamq; Gibellinam factionẽ duces, & castellum Gandulphum ad lacum Albanum positũ, & Sabellum & Borgetum in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albam, ciuitatẽ Lanuuianam, Præneste, & Zagarolũ cepit, incolis omnibus, qui superstites fuere, Romã migrare iussis. In Hernicos deinde conuersus, quam nũc Campaniam vocant, oẽs in ditionem ecclesiæ redegit. Captum Antonium Pontaderam hoste ecclesiæ, apud Frusinonem ad oliuam turpi laqueo suspendit. Reuersus deinde Romam trepidãtibus omnibus, & domos quorundam coniuratorum, qui portã Næuiam, quã maiorẽ vocant, cõcitato in vrbe tumultu ceperant, diruit: eosq; hostes ecclesię dijudicat.

cat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in curru excruciatum, in Campo Floræ suspendit. Verùm conquerente populo Romano, quod diuitũ quorundam auaritia, charitate annonæ laboraretur, tantum repentè tritici suo iussu in forum delatum est, vt à magna charitate ad summam copiam breui sit ventum: adeo omnes eius imperia obseruant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanũ conuersus, quod paulò antè Alphonsus occupauerat, quodque ipse dicebat ad ecclesiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulùm etiã absuit quin Alphonsum caperet fraude potius, vt aiunt, quàm vi, cum induciæ inter eos essent, & pax propè certa. Acceptis, quæ ad ecclesiam pertinebant, oppidis, principem dimisit. Rediens, ad vrbem, Præneste ad rebellionẽ spectans, Laurentio Columna instante, funditus euertit, Prænestinis populariter migrare iussis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto. Quo quidem anno Eugenius Florẽtia abiens, consecrata prius vel dedicata Florentinorum cathedrali ecclesia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Ferrariam itur, & ædes in foro positas, vbi legatus nunc residet, muro præalto & lato à tergo potissimum & turribus firmat. Anno verò sequẽti publico consistorio Basileense conciliũ, quod antè approbauerat, Ferrariam transfert, quòd diceret Græcos cum ecclesia Romana in fide cõuenturos, eundẽ locũ sibi delegisse. Instabãt tum cõcilij Basileensis præsides, & precibus ac pollicitationibus Græcos adhortabãtur, vt omisso Eugenio ad se proficiscerentur. Neq; hoc contenti abrogaturos se Eugenium prædicabant, nisi ipse quoque eò proficisceretur. Substitit aliquandiu Eugenius animi dubius, quid potissimum decerneret, misso tamen eò legato Ioanne Francisco Capitelista iureconsulto, Patauinoq; equite, qui eius causam tueretur. Verùm mortuo Sigismundo imperatore, à quo Basileense concilium incrementũ habuerat, creatoq; ab electoribus imperij Alberto Austriæ duce, concilium Ferrariense Eugenij nomine cardinalis sanctæ crucis inchoauit. Eò proficiscitur & Eugenius, quòd aduentare imperatorem Constantinopolitanum Ioannem Palæologum intellexerat cum plerisque triremibus, tum suis, tum Venetorũ Eugenij gratia obuiam missis, ne qua vis imperatori fieret: quòd intellexerat cõcilij nomine triremes Gallicas in Ionium missas, quæ aut imperatorem ad se adducerent, aut si id fieri nõ posset, saltem hominem remorarentur, quò minus Ferrariam proficisceretur. Harum verò triremium præfectum ita largitionibus corrupit Eugenius, vt relicto cõcilio partes suas deinceps secutus sit. Imperator autem Ferrariam ingrediens, non aliter susceptus ab Eugenio est, ac Romani imperatores suscipi consueuêre. Vitelescus verò sedata ecclesiæ ditione, sumptoq; supplicio, de presbyteris quibusdam, qui lapides preciosos è capitibus Petri & Pauli apostolorũ furtim subtraxerant in basilica Lateranẽsi, in qua quidem sacerdotes erant, interfectoq; cum socijs Iacobo Galesio, qui res nouas moliebãtur, Ferrariam proficiscitur, ac publico consistorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis nanque sex menses antea Bononiæ creatus fuerat, qui postea maiore cum auctoritate rediens, & præfectum Vici Vetrallæ, & dominum Fulginatem tyrannide pulsum, in arce Suriana capitali supplicio affecit. Eugenius autem duas ecclesias iam pridem dissidentes, in vnum corpus redigere cupiẽs, M CCCC. trigesimo octauo habita ingenti supplicatione, celebrataq; spiritus sancti Missa, cõcilium vnà cum imperatore Græcorum & patriarcha Constantinopolitano ingressus, sedente imperatore condigna sede, a lijsq; Græcisè regione põtificis, primo quæsitum est, vellent ne tam Latini, quàm Græci ex duabus ecclesijs iam pridem dissidentibus vnam fieri: Ad quam vocem omnes succlamarunt, placere & velle, modo rationibus illa prius confutarentur, quæ tantæ discordiæ causa fuerãt. Disputabatur quotidie ea de re ab his, qui tum à Græcis tum à Latinis delecti ad tantam rem fuerant. Verùm cum pestis Ferrariæ inoleuisset, eodemq; in loco non sine magna incommoditate staretur, Florentiam transferre conciliũ placuit. Eò itaq; vbi ventum est, statim Piccenninus Forumliuium, Imolam, Rauẽnam, Bononiam occupat mãdato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florentinis

rentinis hostibus fauebat, disturbare conatus. Præterea verò in Parmensem agrũ reuersus, comparato ingenti equitatu, Padum ratibus traijciens, & Casale maius, & Platinam meum natale solum, & quicquid Veneti in Cremonensi agro tenebant, breui recepit. Pulso deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, ascitoq; in societatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot mensibus oppugnat, eam & ciuibus & Francisco Barbaro viro doctissimè atque vrbis prætore, acriter defendentibus. Qua quidem omissa cum magno suorum incommodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda castella circunquaque posita conuersus, ne commeatus submitti in vrbem possent, Veronam vsq; & Vicetiam lõgè ac latè omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Athesi, Benaco, Sebunioq; lacu, ne subuehi quicquam nauibus posset penuria laborantibus. Ex Athesi tamen remulco naues quædam attractæ vsq; ad lacum, quem sancti Andreæ accolæ vocant, sensim in Benacum à Peneda ad Torbolim demissæ & refectę, quia attractu & illisione quassatæ erant, rem Venetam meliorem aliquantulum fecere. Verùm cum nihilominus Nicolaus Picenninus Veronenses & Vicetinos vrgeret, Veneti de se actum putantes, nisi vnum aliquem egregium bello ducem mercede cõducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos socios mittũt oratum, vt si reipublicæ Venetæ, si saluti & libertati Italiæ cõsultum velint, Franciscũ Sfortiam properè cum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis penè oppressam. Tũ verò Florentini suo ac sociorum periculo moti, Frãciscum adhortãtur, vt arma pro Venetis sumat, publica fide polliciti, se ei quę de Romana ecclesia tenebat oppida, id enim maximè petebat, constanter defensuros. Extorsere præterea ab Eugenio literas apostolicas, quibus declarabat Franciscum agri Piceni marchionẽ & dominum. His tamẽ verbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei malè vertant. Frãciscus aũt eum suo equitatu secus Hadriæ littus in agrum Ferrariensem descendens, traiecto ratibus Pado, auctoq; in Patauinis exercitu (Nã & duodecim equirum peditum quinq; millia habuisse sub signis dicitur) hosti primo ad Suaue in agro Veronensi fit obuiã: vbi aliquãdiu & acriter pugnatũ est, neutri inclinante victoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinem & paucitatem copiarũ, cum Franciscus omnia de Vicetinis & Veronensibus castella recepisset, Brixiam obsidione liberaturus, interclusos alios aditus cernens, Athesim traijcit ac in Tridentinum agrum mouens, ad Arcum oppidum oppugnaturus peruenit: nã comes Arci, Philippi partes sequebatur. Venit & eò Picenninus, comitem loci defensurus: verùm dum cupidius, vt eius mos erat, quàm cautius pugnat, reliquo exercitu seclusus, magno accepto incõmodo, fuga salutẽ in subiectas valles petens, ab hoste captus fuisset, nisi Carolus Gonzaga Ioannis Francisci filius, sese hostibus obijciens, hominẽ è tanto periculo liberasset: qui quidem abundãte postea multitudine, captus ilico est, & Veronam in carcerem ductus. Sunt qui scribant, Picenninum debilitatum altero latere propter accepta in prælijs vulnera, eum equo ad suos redire non posset, à Todeschino ingentis magnitudinis ac roboris famulo humeris tãquam cadauer sacco inuolutũ, ad suos etiam per castra hostium delatum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægrè ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciscum Sfortiam Venetis auxilio misisse, cum his agit, qui in Basileensi concilio erant, vt Eugenium citarent. fecère illi id quidem bis terue. Verùm cum id ex sententia ei non cederet, eo dementiæ eos perpulit, vt abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem socerum suum, qui eremitanam vitam ad Ripaliam cum quibusdã nobilibus ducebat, pontificem crearent, Felicemq; appellarent. Hinc magnæ seditiones in ecclesia Dei exortæ sunt, cũ Christiana respublica trifariam diuisa, aut Felicem, aut Eugenium sequeretur, essentq; qui neutrales vocarentur, quòd neutri obtẽperarent. Eugenius tamen haud animo concidit. nam habito sæpius conuentu, discussaq; Græcorum & Latinorum contentione, tandem eò ventũ est, vt Græci rationibus victi, faterẽtur & spiritum sanctũ à patre filioq; procedere, homusionq; esse, nõ à patre tãtum, vt ipsi credebãt, prouenire, vtq; in azymo sine fermento triticeo pane corpus Christi consecraretur, ac purgatorij locũ esse crederent.

rent. Postremò verò, vt faterentur Romanum pontificem verum Christi vicarium, Petriq; legitimum successorem, primum in orbe locum tenere, cui & orientalis & occidentalis ecclesia meritò pareret. Abeuntibus autem Græcis re hoc modo composita, Armenij etiam cum fide nostra couenere, sublatis crebris disputationibus eorum erroribus, promulgatisq; Eugenij literis super ea re, quæ rationem concordiæ ostenderent, cum inscriptione, Datum in sacrosancti œcumenici concilij Florentini, quod in cathedrali ecclesia habitum est sessione anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono, vigesima secunda Nouembris die. Præterea verò vt partes suas augeudo, Basileense concilium infirmaret, eodem tempore consistorio publico decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuere duo Græci, Rutenus & Nicenus, vt eorum auctoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ haud ita multò pòst in antiquos mores recidit. Habere tamen se alios dixit, quorum nomina deinceps nunciaturus esset. Hi aūt fuere Petrus Barbo ex sorore nepos, & Alouisius Patauinus, quē deinceps patriarcham Aquileiensem & camerariū fecit, trāslato ad Vicecancellariatum Francisco Condelmerio. Interea verò dum illa, quæ scripsimus, ad ripam Tridenti agerentur, existimarentq; homines Picennium & Mantuanum principem accepto tāto incommodo cessuros, inde celeriter abeuntes, Veronā vrbem capiūt, per Citadellam ingressi, admotis ad muros scalis, nemine vigiliū sentiente, stridente maximè ea nocte aquilone vento, ad quem vitādum ob immensum frigus, relictis magna ex parte stationibus, custodes sese intra tabernacula receperant. Franciscus autem Sfortia captam ab hostibus Veronam intelligens, eò properè omnes copias mouens, recuperandæ vrbis spem mente cōcepit, vbi vidit & castrum vetus & arcem sancti Felicis in monte sitam, adhuc in potestate Venetorum esse, qua quidem structis aciebus, vrbem ingressus, hostes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cū paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiæ superuenerant. Pugnatur acriter in ea parte vrbis, quam insulam vocant. Tādem verò cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quē accolæ nouum appellant) Picennini ac Mantuani principis milites sese recipientes, vim hostium aliquandiu sustinent. Ibi dū ab equitibus (vt fit) manus conferuntur, dumq; plures paruo in loco conglobati resistunt, pons ligneus, quo lapideus coniungi ac disiungi pro arbitrio solet, nimio pondere pressus concidit. Submersi fermè oēs qui è ponte in flumen ceciderant, fessi diutina pugna & pondere armorum pressi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciscus, traductis copijs, Picenninum & Mantuanum fidem ciuium suspectā habentes, penitus vrbe quatriduo post captam eandem, expulit. Tum verò Philippus animo concipiens distrahi Franciscum à Venetis posse, si Florentinos bello vexaret, qui paribus auspicijs atq; impensa Franciscū mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Etruriam cum sex millibus equitum mittit. Tum Florentini accersito Petro iam Paulo egregio copiarum duce, rogatoq; Eugenio, vt milites ex fœdere ad defendendam Etruriam acciret, ire obuiam Picennino instituerant. Verùm cognita Ioannis Vitellesci cum Philippo coniuratione, qui tum exercitui ecclesiastico legatus præerat, cum nō amicus vt præ se ferebat, sed hostis in Etruriā sex millibus equitum venturus esset, iunctisq; cum Picennino copijs Florētinos inimico & hostili animo persecuturus, dant operam qui tum Florentiæ in magistratu erant, siue veris, siue fictis Eugenij literis, vt dum copias per pontē Hadriani traijcit, ab Antonio Rido arcis præfecto interficeretur, quod etiam factū est, neq; enim iuuari à suis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipse nanq; extremum agmen subsequebatur. Comes Auersus, qui sub patriarcha militabat, amisso duce, eius impedimēta Roncilionem secum detulit. Liberati autem tanto timore Florentini, cum Eugenio callidè agūt, vt Ludouicus Patauinus in demortui Vitellesci locū suffectus, copijs ecclesiæ in vnum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Alouisij enim vafri & astuti opera sublatum è medio Vitellescū crediderim. Picenninus aūt in Mugellanam vallē descendēs, longè ac latè Fesulas vsq; cædibus & rapinis omnia cōplebat. in Cassentinum deinde conuersus, comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit.

Inde

Inde verò Perusium proficiscens, vrbem pacato agmine ingressus, legatum, qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibusdam mittit. Interim vero capto ærarij magistro, quē vulgo thesaurarium vocant, totum ciuitatis statum repente mutauit. Delegit enim ciues decem, qui vitæ ac necis in reliquos omnes potestatem haberent. Veriti autē Perusini ne tyrannidem occuparet, cū homine pepigere, vt acceptis quinquaginta millibus nummûm aureorum, ab vrbe discederet: qui accepta pecunia Cortonam mouens, vrbem, vt ipse arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta coniuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab vrbe pulsis Tifernum, quod ciuitatē castelli vocant, adijt. Mouent & Florentini Anglare suæ ditionis oppidum, sui auxilio futuri, si quid per vim moliri Picenninus conaretur.

Agebantur hæc in Etruria, cum Franciscus Sfortia, superata ad Benacum Philippi classe, cui Italianus Furlanus præerat, non solum Brixiam ac Bergomum obsidione liberat, verùm ea æstate superatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisq; eiusdem mille & quingentis equitibus, & Brixiana castella, & partem Cremonensis Mantuaniq; agri ac totam Gerram Abduæ in Venetorum potestatem breui redigit. Amisit tum Mantuanus princeps Asolam, Lonatum, Pischeriam, tria oppida satis magna ac munita, nemine defendēte: nam absente Picennino, congredi cum hoste aperto Marte nusquam ausus est. Tum verò Picenninus commutatam in Venetia fortunā intelligens, ob eamq; rem frequentibus nuncijs & literis accitus, tum à Philippo, tum à Mantuano principe; fatigatusq; militum precibus, qui magna ex parte Cisalpini erant, motis à Tiferno castris ad Burgum suæ ditionis oppidum, quòd è regione Anglarij positum est, peruenit; ea mente, vt vel vi vel astu cum Florentinorum pōtificisq; exercitu decerneret, qui (vt diximus) ad Anglare consederant. Ad tertium itaq; calendas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picenninus structis aciebus emensus planitiem quatuor millium passuum, prælium iniquo loco commisit, ratus occasionē benegerendæ rei sibi oblatam esse, quòd gregarios hostium pabulatum profectos intellexerat. Subeundum erat ei in aduersum cliuum, quē facilè è superiore loco hostes propellebant. Dimicatum est tamen ad quinq; horas constāter: tandē verò Picenninus à multitudine hostium & stultitia Francisci filij, qui à statione discesserat, superatus, Burgum repetit, magno accepto incommodo, amissisq; signis militaribus. Sequēti autem die, relicto Burgo in potestate oppidanorum, cum his tantum, qui ex prælio supererant, iter per Flaminiam faciens, ad Philippum redijt. Oppidani Burgēses veriti ne in eos asperius animaduerteretur, quòd à pontifice desciuissent, impetrata per oratores venia, & corporūac rerū omniū incolumitate, sese legato dedidere. Gratissima ea victoria tū Eugenio, tū Flotētinis fuit. Ferunt Alouisiū Patauinū ob eam victoriam in numerum cardinaliū tum relatum fuisse. Eadem quoque æstate Florentini, comitem Popij, qui cum Picennino senserat, Etruria pellunt. Philippus autem tot cladibus circumuentus, ad externa auxilia respiciens, Alphonsum Neapolitano regno tum potitū rogat vt quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello vexaret, quò Franciscus Sfortia à Venetis distraheretur. Hac itaq; in re Philippo morem gerens Alphonsus, Franciscum tamen à bello inito reuocare nunquam potuit. Is enim vbi primum pabuli copia esse cœpit, cum equitum quindecim millibus, peditum sex, Pischeria Brixiam mouens, apud Cignanum vicum Picennino fit obuiam hoc animo, vt hosti pugnandi copiā faceret. Non detrectauit certamen Picenninus, etsi numero copiarum inferior erat, suorū virtute fretus. Pugnatum est aliquādiu, atq; acriter, incerta tamen victoria vtrinq; discessum est. Tum verò Franciscus satis sibi factum ad belli famam existimans, quòd vltro hostem ad certamen prouocasset, exercitum circunferēs, quædam oppida per hyemem à Picennino capta, in potestatē Venetorum redigit. Martinengum deinde profectus, quod Picenninus firmo præsidio munierat, oppidum obsidione cingit & oppugnat. Verum Picenninus aucto exercitu aduentū Francisci filij & principis Mantuani, eò proficiscens, mille passibus longè ab hoste castra locans, eum frequentibus prælijs ad vniuersæ rei dimicationem prouocat: qui remisso priore manū cum hoste

ste conferendi ardore, ad expugnandum oppidum totus ferebatur. At verò cùm Picenninus castra sua hostiũ castris magis in dies conferens, eo discriminis Franciscum redegisset, vt neq; eius gregarius miles ire pabulatum sine periculo, neq; commeatus submitti tutò, neq; inde exercitus abduci sine magno discrimine posset: præter omnium spem pax subito enunciata est, iam antea occultè agitata inter Philippum & Franciscum, Eusebiolo quodam cognomẽto Chaim, vltro citroq; commeante, ignaro Picennino: qui tanta re percepta, Deos hominesq; accusabat, præcipuè verò Philippi incõstantiam, qui victor, pro victo pacem peteret. Digredientibus autem inde exercitibus, ad Caprianam pax hoc modo cõposita est, millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo, vt Franciscus Blancha Philippi ducis filia in vxorem ducta, Pontremolum & Cremonem dotem cum agro Cremonensi acciperet, præter Picigitonũ, & ea castella, quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonensibus possideret: vtq; illa præterea, quæ Philippus & qui cum Philippo sentiebãt, bello cepissent, quæq; item Veneti, eorũq; socij, præter Asolam, Lonatum, Pischeriam, quæ Mãtuani principis ante id bellum fuerant, redderentur: vtq; qui huic sententiæ stare noluisset, cõmunis omnium hostis haberetur. Hanc verò pacis conditionem ægrè admodum Eugenius ferens, quòd Franciscus cæteris socijs se posthabito, de amissis restituendis cauisset, existimationemq; suam nõ reddita Bononia, quam Picenninus occupauerat, contempsisset, abire Florentia Romam instituit, eoq; in loco, vt pote liberiore de recuperanda ecclesiæ ditione cogitare. Verùm vt omnia pacata inueniret, Alouisium Patauinum sancti Laurentij in Damaso presbyterum cardinalem præmisit, qui & canonicos regulares pulsis secularibus in ecclesiam Lateranensem remisit. Pulsi enim à presbyteris secularibus fuerant, dum contenditur vtri Christi corpus ferrent in celebritate eiusdem, dum letaniæ fiũt ac supplicationes. Et de Gino Albanesio viro in re militari præstanti sumptum suppliciũ, quia per eum nõ stetisset, quo minus pax inter Alphonsum & Eugeniũ inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna Paulus de Lamolara, vir præstantis animi inuictiq; roboris, cuius virtus homini magis astuto quàm forti suspecta erat. Rebus aũt hoc modo compositis, Eugenius Florentinis quouis modo frustra eum retinere annixis, Romã veniens anno M CCCCXLIII. xxviij. Septembris, effusa obuiã vrbana multitudine, nullo nõ genere honoris adhibito, ad portam Flaminiam noctu diuertit. Sequenti verò die ad sanctum Petrum iturus, paratis de more supplicationibus, pontificio habitu per vrbẽ incedens, tumultuantem populum intelligit ob duplicatum tributũ vectigalq; nouum vino impositũ. Hanc ob rem facto silentio, audientibus omnibus exactionẽ illam vt minus liberalem sustulit. quo facto, statim succlamatum ab omnibus est: Viuat Eugenius, cũ antea clamassent, Moriantur noua vectigalia eorũq; inuentores. Post dies verò decem & nouem ad Lateranum proficiscens, cõcilium generale eo loci se habiturum omnibus denunciat, missis ad principes literis & nuncijs, quibus eâ de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omnino conciliũ Basileense se volebat. Rebus aũt hoc modo Romæ cõpositis, iniuriarum memor Picenninum belli ducem in Picentes, quos Franciscus bello subegerat, acciuit, qui Bononia abiens, dum Perusium proficiscitur, Tifernates Florentini populi socios ad defectionẽ compulit, Eugenio rem gratam facturus Florẽtinis infenso, quòd Franciscum pecunia ad oppugnandũ retinendumq; Picenũ semper iuuissent. Alphonsus item, qui superiore anno Neapolim iam diu obsessam, per cloacã ingressus, pulso inde Renato ceperat, Picennini virtute ac fama permotus, hominẽ non ducẽ solum, quẽ exercitui suo præficeret, deligit, verùm etiam honoris gratia eũ in adoptionẽ familiæ Aragonensis recipit, qui statim acceptis ab Eugenio & Alphonso in sumptus belli pecunijs, Picentes ingressus, multa oppida frustra retinente Francisco Sfortia, qui relicta Cremona cũ firmo præsidio eò profectus fuerat, in deditionẽ ecclesiæ redigit. Eodẽ fere tẽpore mortuo Ioanne Francisco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro soliciti, Ludouicũ Gonzagam Ioannis Francisci hæredẽ & filium, quẽ Philippo si oporteret, obijciant, mercede cõducunt. Quiescentibus aũt in Cisalpina rebus, Hannibal Bentiuolus

lus in arce Peregrini oppidi, iubente Picenhino ob suspicionem coniurationis aliquandiu asseruatus, deceptis custodibus Bononiam rediens, conuocato ad libertatem populo, Franciscum Picenninum vrbis præfectum cum præsidio cõprehendit, quo facto, exules omnes, tum suæ, tum aduersæ factionis, maximè verò Baptistam Cannedolum in patriam euocat. Missi deinde sunt à Bononiensibus ad Venetos & Florẽtinos legati, societatem & amicitiam petentes. Qua quidem impetrata, domum redeuntes, arcem, quæ adhuc in potestate hostium erat, cum sociorum copijs ad id missis capiunt, ac captam statim diripiunt, Alouisiumq; Vermem ex agro Bononiensi fugant. Tum verò Philippus ægrè ferens, Bononienses cum Venetis ac Florentinis sentire, amicos quosdam Baptistæ subornat, auxilium eis pollicitus, vt Hannibalem è medio tollant, quò principes ipsi cum sua factione in ciuitate remaneãt. Tum Betotius Cannedolus fraudi ac sceleri intentus, Bononiensem quendã subornat: cui cùm casu filius natus erat, vt Hannibalem in baptismate pueri cõpatrem sibi deligat, quo exorato dat operã, vt sequenti die infans ad sacerdotẽ deferatur. Baptizato puero, Hannibalem pater ad ædem sancti Ioannis Baptistæ, cuius tum solenne erat, inuitat. Obtemperat etiam ea in re proditori Hannibal, nullam fraudem subesse ratus, qui dum in via esset, à coniuratis circumuentus occiditur, resistentibus aliquandiu duobus famulis charitate Domini vim propulsare conantibus. At Bononiensis populus indignitate rei motus, sumptis properè armis Cannedolæ factionis principes obtruncat: maximè vero Baptistam, cuius cadauer & per vrbem tractũ, & cum magna ignominia sepultum est. Accidit & tum Romæ scelus ingens, à suo enim cubiculario Angelotus sancti Marci presbyter cardinalis, & vita & fortunis, quas tanta cum auiditate aggregauerat, priuatur. Captus sceleratus ille, ac varijs cruciatibus necatus, quadrifariam diuiditur ad quatuorq; vrbis portas suspẽditur. Veneti aũt & Florentini veriti ne Bononia vtriq; ciuitati in rebus bellicis peroportuna, in manus Philippi veniret, eò statim cohortes aliquot mittunt, quæ socios Bononienses iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos: eò enim Philippus rogantibus exulibus mittere Picenninũ cum exercitu instituerat, ni hominem mors præripuisset. Mortuum ferunt dolore animi, cum intellexisset Franciscum filium, quẽ in Piceno cum exercitu reliquerat, cardinali Firmano legato, à Francisco Sfortia superatum. Sequenti tamẽ anno Philippus haud animo concidens, Eugeniũ ad repetendam bello Bononiam adhortatur, militẽ ac impensæ partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cũ Alphonso fœdere, Sigismundũ Malatestã cum magno equitatu in Picentes cõtra Franciscum mittit: quò facilius distractis Florentinorum copijs, Bononia premi ad deditionẽ posset. Præmiserat iam Philippus & Guillelmum Mõtisferratum, & Carolum Gonzagam cum ma[illegible] copijs, qui agrum Bononiensem hostiliter ingressi, incursionibus lõgè ac [illegible]mnia vexabãt. Moti verò sociorũ periculo Florentini, Astorgium Fauentinum cum equitibus mille & quingentis, cumq; peditibus ducentis mittunt, qui Bononiensibus auxilio sit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneretur. Augebãtur hæc in Flaminia, cum Philippus præter opinionem omnium Franciscum Picenninum ex Picenis accitum, cum magno exercitu calendis Maij in Cremonenses nil tale metuentes mittit: qui captis passim rusticis, tantum terroris vrbem die noctuq; oppugnãdo ciuibus iniecit, vt paulum à capienda vrbe abfuerit. Moti tum Veneti ac Florentini Francisci ac cõmuni periculo, Cremonam & Bononiam eodem tempore tueri instituunt. Mittunt itaq; Tibertum Brãdolinum ducem impigerrimum, qui cum populo Bononiensi, cumq; his quos Florentini auxilio miserant, in hostes tendens, simultate & odio inter se certantes (ad sanctum Ioannem oppidum hi consederant) pertracto in partes Bononiẽsium pollicitationibus & præmijs Guillelmo Mõtisferrato, ac Carolo haud magno negocio fuso & fugato, oppida omnia ex hostibus breui recepit. Pacata aũt hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Florentinorũ mandato bifariam diuisæ, pars Francisco Sfortiæ, qui vsq; ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonso vi pulsus fuerat, pars Cremonensibus grauiter à Francisco Picẽnino pressis auxilio missa. Veneti decernere aperto Mar-

to Marte cum Philippo instituentes, legatos, qui ei bellum indicant, mittunt, ni oppugnare Cremonam destiterit. Oratoribus per internuncios responsum (neq; enim alloqui hominem fas erat) eos alibi quàm Mediolani tutiores fore. Quo responso commoti Veneti, Micheleto Cotignolæ copiarum suarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat, vt in agrum Cremonēsem, quem Philippus magna ex parte occupauerat, confestim moueat, & cum hoste vbicunq; eum nactus fuerit, decertat. Is autem mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Casale maius celeriter proficiscitur, hostemq; haud longè insula Padi munitissimo loco confidentem, vado traijciens castris exuit, ac magnā vim equitum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataq; obsidione Cremona, aucto etiam Ludouici Gonzagæ copijs exercitu (qui Platinam & castella quædam agri Cremonensis in deditionem Venetorū redegerat) in Gerram Abduæ mouentes, nil præter Cremam citra Abduam Philippo reliquere. Flumen deinde traijcientes, Mediolanum vsq; perueniunt, incendijs & rapinis omnia passim complentes; direpto aūt Brlantiæ monte, Breuioq; capto, quà ponte Abdua iungitur. Lecum Larij caput oppugnare adorti, acriter qui in præsidio erant, locum defendentibus, cum integri fessis ac saucijs nauibus submitti possent, multis in ea oppugnatione desideratis, equisq; ad extremam maciem inopia pabuli redactis, tādem rē infecta abire, de Francisco Sfortia soliciti, quem in partes Philippi descendere clam intellexerant. Interim verò Alouisius Patauinus pōtificis legatus, qui his præerat copijs, quæ in Picentibus contra Franciscum Sfortiam dimicabant, cognita Italiani ac Iacobi Gatuani, qui partim Philippi, partim Eugenij stipendijs militabant, ad Franciscū transitione, eos antequam id fieret, ad Rocham cōtrariam cōprehendi iubet, & captos supplicio capitali affici. Vterq; enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac aūt re permotus Franciscus Sfortia cū amplius sustinere hostes nō posset, quippe à multis simul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonso, qui rem Venetam augeri indignabātur, omisso Piceno, Philippi militiam secutus, eius copijs præficitur.

Interea verò Eugenius, ne rem bellicam solum curare videretur, Nicolaum Tollentinatem ordinis S. Augustini, miraculis clarum, in sanctos referēs, à sancto Petro cum omni clero supplicando, ad sanctum Augustinum profectus, solennia ipse celebrat, astante populo Romano, cardinaliūq; omnium cœtu. Præterea verò pulsis omnino è sancto Ioannē Laterano canonicis secularibus, admisisq; tātummodo regularibus, & porticum illam extruxit, qua ab ecclesia ad Sancta sanctorum: & claustrum, vbi sacerdotes habitarent, restituit. Auxit & picturam templi à Martino antea inchoatā. præterea verò sancti Siluestri mitram, Romam Auinione delatam ipsemet è Vaticano ad Lateranum detulit, magnā cum veneratione & letania sacerdotum omniū, populiq; Romani. Verùm cum Alphonsus rex Tiburtum venisset, de ratione belligerendi cum Eugenio collocuturus eius ægritudinem intelligens, aliquātulum substitit. Eugenio autem in animum venerat, Florentinos, qui hostem iuuerāt, bello persequi. Existimabat nanque, si suis, si regis, si Philippi copijs eos adoriretur, eam vrbem in quas vellet partes facilè adductum iri: verùm interuentu mortis disturbata sunt omnia. Moritur autem pontificatus sui anno decimosexto, VII. Calendas Martij, anno millesimo quadringētesimo quadragesimosexto, vir certè in vita varius. Principio enim pontificatus sui malis consilijs ductus, diuina humanaq; omnia perturbauit. Nam & populum Romanum ad arma exciuit: & concilio Basileensi, vnde infinita mala orta sunt, auctoritatem dedit, approbatis eorum per literas apostolicas decretis. Verùm postea ad seipsum rediens, omnia prudenter ac constantissimè egit, vir aspectu insignis & veneratione dignus, grauis in dicendo potius quàm eloquens, modicæ literaturæ, multæ cognitionis, historiæ præsertim. Liberalis in omnes, tum vel maximè in literatos, quorum familiaritate delectatus est. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium aurispam, Trapezuntium, Blondum, viros doctissimos, secretis suis admisit. Ad iram nō facilè mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiam hominum aut minas & dicteria scribentium, Gymnasia autem omnia quàm diligentissimè fouit, maximè

AA 2 mè

mè verò Romanum ad quod omne genus literaturæ adhibuit. Religiosos mirum in modum dilexit, eosq; opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in pontifice videri debet, vt ad ea, quæ scripsimus ab eo in Italia gesta, & Delphinum Caroli regis Franciæ filium, composita prius inter regem & ducem Burgundiæ pace, cum magno equitatu in Basileenses concitauerit, cuius impetu dissipatus ille cõuentus est, & Vladislaum Polonum regem cum Iuliano Cæsarino diacono cardinali in Turcos miserit. quorum de numero ad xxx. millia vno prælio cæsa inter Hadrianopolim & Danubium sunt, licet in tanta victoria rex ipse cum cardinali ab hostibus interfectus sit. Constans, præterea in pactis seruandis est habitus, nisi quid pollicitus fuisset, quod reuocare quàm perficere satius esset. Splẽdidus in victu familiæ, parcus in suo: & à vino ita alienus, vt abstemius meritò vocaretur. Familiares habuit admodum paucos, sed viros doctos, & quorum opera in grauibus rebus vti posset: quosq; tanquam suæ modestiæ testes in cubiculum cenaturus admittebat, ac sciscitabatur quid in vrbe fieret, quid de pontificatu suo sentirent homines, vt errata sua vel suorum, si quid perperam factum esset, emendaret. Exornare autem ecclesiam Dei ædificiis & sacellis est annixus, vt ex capella pontificia & æneis sancti Petri valuis apparet. Moritur autem (vt dixi) vir ingenio & rebus gestis insignis, ætatis suæ anno sexagesimoquarto; sepeliturque in basilica sancti Petri sepulchro marmoreo, his versibus notato.

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius
Testantur vita splendida facta sua.
Istius ante sacros se præbuit alter ab ortu,
Alter ab occasu Cæsar vterq; pedes:
Alter vt accipiat fidei documenta Latina.
Alter vt aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorum exempla secuti,
Romanam agnorunt Aethiopesq; fidem:
Inde Syri ac Arabes, mundiq; è finibus Indi.
Magna, sed hæc animo cuncta minora suo.
Nam valida rursum Teucros iam classe petebat,
Dum petit, ast illum sustulit atra dies.
Qui semper vanos tumuli contempsit honores:
Atq; hac impressa condite, dixit, humo.
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Francifcus stirps sua clara tulit:
Susceptiq; memor meriti, tam nobile, quod nunc
Cernis tam præstans surgere iussit opus.

Vacat tum sedes diebus duodecim.

Ex Onuphrio. GABRIEL Condelmerius, Angeli filius, Venetiis populari, antiqua tamen familia ortus, ex Canonico sæculari Cælestini coloris Congregationis Sancti Georgii in Alga Venetiarum, Episcopus Senensis, & Presbyter Cardinalis tt. S. Clemẽtis, à Gregorio XII. factus, Legationem Picenam sub Martino V. integrè administravit. Quo mortuo, Romæ in Sacrario Ordinis Prædicatorum ad Minerve duodequinquagesimum annum agens, XIII. Cardinalium suffragiis, V. Nonas Martii, anno ∞ CDXXXI. Pontifex Maximus creatus, & V. Idus Martii ad S. Petrum coronatus, sedit Imperatoribus Cæsaribus Sigismundo Lucenburgio, Alberto, & Friderico III. Austriis, Augustis, annos XV. menses XI. dies XXI. Fuit Eugenius IIII. varia fortuna, modò prospera, modò adversa conflictatus, bellis implicitus, seditionibus Ecclesiasticis, & acerrimo schismate vexatus. Quæ omnia excelso animo tulit, & superavit. Pontificatus initio civilem seditionem à Columnẽsibus passus, eorum conatus repressit. Sigismuudum Augustum in Basilica Vaticana Imperatorio Diademate coronavit, Philippi Insubrum Ducis vi, & insidiis vexatus, & Roma tumultu populari exactus, Florentiam aufugit, brevi Iohannis Vitelleschi Cardinalis opera cuncta amissa recuperavit, rebelles domuit, Concilium ab se Basileæ indictum revocavit, novam Synodum, ad quam Græci, Imperator, Patriarcha, & Episcopi convenerunt, Ferrariæ instituit, Florentiæ absolvit, Armenorum & aliorum Orientalium Legatos audivit, iis leges dedit. A Basileensibus Pontificatu privatus, diro schismate excitato, contra se Felicem IIII. nuncupatum V. creatum, passus est. Romæ post decennalem peregrinationem rediẽs, Vrbem deformem, & sua absentia laceratam constituit, Tyrannis ditionem Ecclesiasticam armis vexantibus fortissimè restitit. In Turcas mari classem, terra exercitum Legato Iuliano Cæsarino Cardinale misit. Moritur tandem multis in discriminibus versatus, anno ætatis LXIIII. Christi verò ∞ CCCCXLVII. VII. Kalend. Martii.

Martij. Quum Ordinationibus VI. habitis Cardinales viros egregios XXVII. creasset. Vacauit sedes dies X. corpus in Basilica S. Petri ante ostium Sacrarij marmoreo tumulo conditum fuit.

NICOLAVS V.

Nicolaus quintus, Thomas Sarzanus antea vocatus, à Sarzana oppido Lunensis agri, pontifex omnium consensu creatur pridie nonas Martias, M. CCCCXVII. vir quidem modicis parẽtibus, vtpote matre Andreola, patre Barptolemæo physico natus: sed virtute, doctrina, comitate, gratia, libertate, magnificentia tanto põtificatu dignus, licet ipse adeo modestus erat, vt tãto magistratu se indignum arbitraretur: rogaueritq; cardinales omnes supplex etiam, vt ecclesiæ Dei maturius consulerent. Verùm Tarentino cardinali eum adhortante, ne rursum sancti spiritus impediret, collum tanto oneri subiecit. Interrogatus (vt fit) cardinalis Portugalensis è conclaui prodiens, quem põtificem creassent, respondit, non nos Nicolaum, sed Deus pontificem designauit. Sunt autem qui scribant, Thomam Pisis natum, Lucæ educatum, Bononiæ literas & bonas artes didicisse, maximè verò philosophiam & theologiam, adiutũ beneficentia sanctißimi viri Nicolai Albergati cardinalis sanctę crucis, adolescentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de se bene meriti nomen sumpsit. Cùm verò magistri nomen in gymnasio consecutus esset, acerrimis disputationibus probatus, Cardinalem sanctæ Crucis sequutus, familiæ tanti viri œconomus factus, in numerò scriptorum pœnitentiariæ primo refertur; deinceps subdiaconatum pontificium adeptus, beneagendo vitamq; sine inuidia & æmulatione ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potißimum disputationibus quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ sunt habitæ, eum cardinalem destinauerat. Verùm vt id honestius fieri posset, hominem cum Ioanne Garuagia lla, qui postea sancti Angeli cardinalis est habitus, in Germaniam mittit ad tollendum Basileense concilium neutralitatemq;. Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quòd neque Felicis, neque Eugenij dictis obtemperarent. Quas ob res ecclesia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maiestatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus in conuentibus apud Fredericum Romanorum regem esse disceptatum, Aenea Picolhomineo, qui deinceps pontifex fuit, quique tum regis secretarius erat, ad tantam rem tamq; necessariam longis orationibus oẽs adhortãte. Difficile quidẽ erat remouere Germanos ab opinione sua, falsa præsertim. Difficilè item videbatur persuadere Eugenij oratoribus, vt postulatis Germanorũ obtẽperarent. Tandẽ verò delinita orationibus nimia oratorũ seueritate, & castigatis Germanorũ postulatis, schisma & neutralitatẽ, rem quidem Romanæ sedi perniciosißimam sustulerant, si stare promißis Germani voluissent. Redeuntes itaque ad Eugenium cum hac opinione legati, succlamantibus omnibus, cardinales decernuntur, eisq; Eugenius ad portam Flaminiam galeros obuiam mittit, vt vrbem insigniores ingrederentur. Vno itaq; eodemq; anno Thomas Sarzanus & episcopatum Bononiensem, & cardinalis dignitatem, & pontificatum adeptus est, cum maxima totius cleri populiq; Romani lætitia: licet, dum adhuc in conclaui cardinales essent, tumultuatum aliquantulum sit, Stephano Porcario equite Romano, viro in dicendo acerrimo & eleganti, ciues suos in ecclesia Aræ cœli congregatos, ad capessendam libertatem cohortante, quòd diceret paruum quodque oppidum mortuo loci domino, de libertate vel saltem de moderanda regentium cupiditate verba facere. Verùm reclamante archiepiscopo Beneuentano tum quidem vicecamerario, de re ipsa nil deliberatum est. Veriti etiam Romani sunt Alphonsum regem, qui Tibure substiterat, mortuo Eugenio dubius animi, retró ne cederet an Florentinos bello persequeretur, quemadmodum antè cum Eugenio & Philippo instituerat. Hominem autem ita nutantem, duo Senenses, qui ciuilibus discordijs alebantur, ad Etruriæ imperium adijcere animum perpulere: quod perfacilè esset consecutus, si Senas profectus, eam ciuitatem sponte sese dedituram, in

potestatem suam redegisset. Collaudauit Senenses rex, eisq; ad solicitandos animos ciuium dimissis, affuturum se in tempore pollicetur. At Nicolaus pontifex pacis & quietis amator, celebrata de more coronatione sua, factisq; ingenti apparatu litanijs. quibus ipse pedes supplicabat, cardinalem Morinensem Ferrariam mittit, componendæ pacis commune domicilium: quò legati inreuētu & auctoritate, ad pacem magis impellerentur partium animi. Missi & eò properè Alphonsi, Philippi, Venetorum, Florentinorumq; legati, qui post longam disceptationem hanc Philippo optionem dedere, vt vel inducias in quinquennium à Venetis Florentinisq; acciperet, vtraque parte possidente quæ tenebat: vel pacem permutata Crema, cū his oppidis, quæ vltra Abduam vel in ripa Abduæ bello Veneti cepissent, Cassana tantùm in arbitrio pontificis relicto, quod illi ex fœdere debebatur, cui primo illatæ essent iniuriæ. Hoc autem additum est, quò pax diuturnior haberetur. Missus autem ex legatis Philippi vnus, qui ei optionem faceret, vt vtrum mallet, eligeret: hominem pridie eius diei, quo Mediolanum peruenerat, apoplexia mortuum intelligit, vj. idus Augusti, M C C C C X L V I I. Tum Morinēsis cognita Philippi morte, legatos omnes ad se properè vocat, & nihilo segnius quàm antea de pace agit. Interrogati Veneti, irént, ne in eam sententiam, quàm prius approbauerant, respondent Philippi morte eius rei nil sibi integrum relinqui, ad senatum ea de re velle perscribere, tum demum facturos quod à ciuitate mandaretur. Hac itaque mora interposita, qui aderant legati, cognita Venetorum cupiditate, quòd totius Italiæ dominatum appeterent, soluto conuentu domos quisq; suas rediere, legato pontificis frustra eos ad concordiam reuocante. Veneti autem, qui ad Soresinam in agro Cremonensi statiua habebant, quòd Cremonam tumultuantem adiuuantibus Guelphis in deditionem posse recipi sperabāt: cognita Philippi morte, Laudam properè mouent, qua recepta, Placentinos quoq; eadem, qua Laudenses, conditione in fidem suscipiunt, missis eò ac properè quidem mille & quingentis equitibus, qui Placentinis auxilio essent, si qua vis ingrueret. At verò Franciscus Sfortia, qui tum ex Piceno pulsus, in Bononiensi agro consederat, refecturus exercitum diutino bello, armis, equis, viris exhaustum, occupari omnia à Venetis soceri morte intelligens, magnis itineribus Cremonam proficiscens, à Mediolanensibus statim summo omnium consensu exercitus ac copiarum dux contra Venetos deligitur: qui Pado amne ponte coniuncto castellisq; ac machinis firmato, quò minus Veneti Placentiam classe conienderent, Abduam amnē ad Picigitonum traijciens, non longè ab hostibus ad Camuragum cōsidentibus castra ponit. Vbi parua quædam certamina ad tentandam credo hostiū patientiā, sunt cōmissa. Tum verò Papienses sumptis ob aduentum Francisci paululū animis, cum ab imperio Mediolanensium propter vetus inter eos odium abhorrerent, cūq; item extrema quæq; pati mallent, quàm Venetis obtemperare, qui eorū societatem aspernati essent, vrbem Francisco dedunt, præfecto arcis nō abnuente: quo additamento Sfortia Insubriæ dominatum statim mente concepit. Agebātur hæc in Cisalpina Gallia, cū Alphonsus eodem tēpore Nicolao pontifice frustra reclamante, cū exercitu in Senensiū maritima descendens, eorū libertatem subuertisset, ni Florētinus populus cognita regis calliditate, legatū Senas misisset, qui ciuitatē admoneret Alphonsum regnādi cupidū, Senenses bello nō minus quàm Florentinos petere. Tum verò Senēses cognito periculo, & si regi cōmeatus non negabant, non tamen quempiā ex regijs militibus ingredi sua mœnia deinceps sunt passi. Rex itaq; cognita Senensium diligentia, in Volaterranū & Pisanū agrū descendens, multa castella partim deditione, partim vi cepit: maximè verò Castilionū Piscariæ, quæ oppida Florentini haud ita multò pòst recepere, præter Castilionū, Sigismundo Malatesta duce: quem antea Alphonsi stipendio conductū, ab eo ad se deficere pecunijs compulerat. Non desistebat interim Nicolaus pontifex nunc regem, nunc Venetos ad hortari, vt pacē quàm bellum mallent: sed hi ferocia exultātes, benè monenti nequaquā obtemperabant. Hāc ob rem Frācíscus comparato ingēti exercitu, in quo robur Italicorum militū inerat, Brachianis & Sfortianis militibus simul iunctis, ad Placentiā firmo

Veneto-

Venetorum præsidio munitam, medio autumno castra locat, partemq; murorũ bombardis demolitus, crescēte Pado adeo, vt Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas vocant, mœnibus appellerētur, terrestri ac nauali opugnatione vrbem capit ac diripit. Magna hæc Francisci laus est habita, quòd hyeme tātā imbrium inundatione, vt ægrè in tabernaculis miles retentus sit, tantam vrbē vi cēperit. Non destitit tamen Nicolaus pontifex de pace tum quidem mentionem facere, instantibus etiam apud Venetos socios Florentinis, quòd regis potentiam vererentur, qui tum cum exercitu in Etruria erat. Verùm ea de re nil actum est, quòd Laudam Veneti Mediolanensibus id maximè petentibus, reddere grauarentur. Nicolaus autem pontifex omissa re toties frustra tentata, ad rem diuinam animum applicans ingentes supplicationes decernit ad placandam iram Dei; præcandumque vt pacem Christiano populo præstaret, his litanijs pontifex ipse cum omni clero à sancto Petro vsque ad S. Marcum profectus est, multam religionem & singularem pietatem præ se ferens. Verùm neque ita quidem, exigentibus id fortasse hominum meritis, Dei ira placata est. Nam sequenti biennio adeo vbique ferè peste laboratum est, vt pauci de multis superfuerint. Quod quidem malum & frequens terræmotus, & eclipsis solis indicare videbantur. Minabantur hi, quos Prædicatores vulgo appellant, futuram calamitatem: maximè verò Robertus ordinis sancti Francisci professus prædicator insignis, qui concionibus suis adeo populum Romanum mouit, vt pueri passim feminæque per vrbem incederent misericordiam à Deo exposcentes. Et ne quid mali in Italia deesset, bella, quę antè inchoata diximus, adeo inualescebant, vt sedari nullo modo posse viderentur. Nam Franciscus Sfortia sequenti æstate expugnatis quibusdam Venetorum castellis, in eorum classem qua Cremonenses vexabant, cum terrestri naualique exercitu profectus, eam cedere retro ad Casale maius coegit: quò & hostem insecutus, cum eius classem in naualia subductam bombardis disiecerit, ad tantam desperationem præfectum Venetum redegit, vt incensa classe, quam tueri non poterat, effusa fuga in oppidum sese receperit. Inde verò Franciscus abiens, non amplius de Cremona solicitus, sublata hostium classe, in Glaream Abduę mouens, ad Carrauagium firmo hostium pręsidio munitū castra locat. Mouent & eò Veneti, de existimatione sua actum putantes, si oppidū à Mediolanensibus occuparetur, qui positis ex regione hostium circiter mille passus castris suis, tempori se affuturos, si oppugnatione vexarētur, ostēdunt. Crebra quotidie committebantur prœlia, vtpote ex tam propinquis castris. Verùm cùm ad summam dimicationem vētum est in via paludibus vndiq; coarctata, ad quam primę Venetorum acies retrusę, neq; cedere, vt in pugna facere plerunq; necesse est, propter subsequentes: neque pugnare in tam angusto loco, propter instantes hostes poterant, oppressæ penitus & obtritæ cecidissent, nisi à nouissimo agmine fugiendi initium ortum fuisset. Tum verò Franciscus cedētem hostē insecutus, & castris opulētissimis eum exuit, & equitum ac peditum circiter quinq; millia capit. Postea verò Franciscus, Brachianis eo inuito ad expugnādam Laudam mādato Mediolanensium proficiscentibus, cum reliquo exercitu Brixiā mouēs, vrbem obsidione cinxit. Hac verò calamitate promoti Veneti, de se actū existimabant, nisi pacem cum Francisco componerent, orta iam inter Franciscū & Mediolanēses simultate, quæ his legibus composita est, vt sumptis in Mediolanēses armis quicquid vltra Abduam Padumúe Francisci, quicquid verò citra Abduā caperetur, Venetorum esset, collatis eidem à Florentinis ac Venetis singulis mēsibus sedecim millibus nummū aureorum; immissisq; aliquo turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaq; hoc modo fœdere, allectisq; ad se quos potuit copiarū ducibus pollicitationibus & premijs, in Mediolanenses cōuersus omnes ferè eorum ciuitates in deditionem recepit. Quo quidē successu promoti Veneti, longè aliter euenire Frācisco cernentes quàm arbitrati fuerāt, accepta ex fœdere Crema, reuocatisq; militibus suis, fœdus cum Mediolanensibus ineunt, Frācisci potentiam reformidantes si Mediolano potiretur. Franciscus autem simulata cū Venetis beneuolentia, priuataq; magis Cosmi Medices, quàm publica Florentini populi pecunia adiutus, post multas acceptas illatasq; clades, post

longã & grauem oppugnationem, vtpotè media hyeme, post defectionẽ & trãsitionem militũ ad hostes, aduersante etiã Alphonso, qui Mediolanũ sibi iure hæreditario deberi dicebat, ob eamq; rem Ludouicum Gonzagam mercede cõduxerat, & in Bononienses miserat, quò suis tutius in Cisalpinã transire liceret, Mediolano tandem potitur, anno M. CCCCXLIX. Iuuabãt quidẽ Mediolanenses Veneti, immisso cũ exercitu suo Sigismũdo Malatesta, qui se Picẽnino auspicijs Mediolanensium militanti coniungeret, sed pernegligenter: vt enecti fame, ciuitatem Venetis potius quàm Francisco committerent. Quare longè aliter euenire cernentes quàm putarant, cum Alphonso agunt, qui Franciscum inimico & hostili animo persequebatur, inito prius fœdere, vt homo dominandi cupidus priusquam inualesceret, ducatu Mediolanensi pelleretur. Inuitant & Florẽtinos ad eam rem. Verùm cum hi nunquam se aduersaturos Francisco dicerent, eorum mercatores ab vrbibus suis Veneti pellunt: idemque vt Alphonsus faceret, tandem etiam impetrarunt.

Nicolaus autem pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, auctoritatem suam sępius interposuit, quò pax componeretur, vt sequẽti anno liberè omnibus ex tota Europa ad iubileum venire liceret. Instabat enim qninquagesimus annus, quo iubileus de more indicebatur. Cardinales præterea sex creauit: quorũ de numero fuere Latinus vrsinus, & frater ipsius pontificis vterinus tantum Philippus tituli sancti Laurentij in Lucina presbyter Cardinalis, vir certè bonus, ingenijq; liberalis. Interim verò Fredericus imperator, instãte põtifice, Felicem cõpulit, vt se pontificatu abdicaret, quòd cerneret tantam seditionẽ & tam diuturnam, ecclesiæ Romanæ perniciosam esse. Vsus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus est. Ad hominem nanq; galerum Cardinalatus misit: eundẽq; legatum Germaniæ fecit, ne omninò sine dignitate viueret. Venere & in arbitriũ põtificis Cardinales illi, quos Amadeus creauerat. Hac verò concordia adeo læta tus est nõ modò clerus omnis, verùm etiam populus Romanus, vt in sequẽti nocte eius diei, quo hæc audita sunt, MCCCCXLIX. xxiiij. Aprilis, cum faculis per vrbem in equis incederent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex autem, ne ingratus erga Deum tanti beneficij videretur, supplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vatcano habuit. Idem fecere & reliqui Italiæ populi, tam perniciosa seditione liberatam ecclesiam Dei cernentes. Tanta pręterea fuit pontificis auctoritas & gratia, vt animos principum ad bellum iàm concitatos, aliquandiu represserit. Instigabant namque Venetos ad id bellum & Iacobus Picenninus, & Sigismundus Malatesta, & Carolus Gonzaga, acerrimi ipsius Francisci Sfortiæ hostes & inimici. Pellexerant etiam in societatẽ suam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij dominos, Bononiensesq; & Perusinos, reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitate, sed frustra conati sunt, pacti cum Alphonso, vt dum ipsi Franciscũ adorirẽtur, Florentinos bello destineret. At Franciscus Florẽtinorum amicitia ac potentia fretus, assumptoq; in societatem belli Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum se constanti animo parabat. Hinc ortæ sunt inter Carolũ & Ludouicum graues inimicitiæ, quòd eius amicitiam sequeretur, quem ipse hostem haberet: quodq; oppida sua occupasset, quæ ei pater ex testamento reliquerat. Nam Ludouicus fratris in carcerẽ conjecti vas factus, cùm spopondisset octoginta millia nummũ auri, quo frater liberaretur, vetuissetq; solũ Carolus, cùm Franciscus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nũmos persoluere, & oppida retinere, quàm tam vicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaq; ob rem Carolus fratrem calumniabatur, vt raptorem & alieni appetentissimum, non modò apud Venetos, quorum partes sequebatur, verumetiam ab imperatore ius suum repetere.

Iam attigerat annus iubilæus, cùm subito tanta multitudo Romã venit, quanta nunquàm anteà. Vnde cùm semel è Vaticano visa Saluatoris imagine ad vrbẽ redirẽt, facta obuiam mala quædam Petri Barbi Cardinalis sancti Marci, cùm neque venientes, neq; redeuntes ob insequẽtem mnltitudinem credere possent, cadente vno atq; altero super malam illam iã à multitudine oppressam, ad ducenta hominum corpora, & equos tres, obtrita & suffocata in põte Hadriani cõstat.

Multi

Multi etiam à lateribus pōtis in flumen cadentes, in vndis periere. Sepulta in san cto Celso ad centum & triginta sex cōstat: reliqua verò ad campum sanctum delata sunt. Hanc ob rem Nicolaus pontifex vicem eorum, qui mortui fuerant, dolens, casulas quasdam angustiorem viam ad pontem facientes omnino sustulit: totumq; ferè annū illū in celebritatibus consumpsit, stationes ipsemet quotidie inuisens cum Cardinalium cœtu. Cauit etiā quàm diligentissimè, ne abundāte tanta multitudine, cōmeatus & omnia ad victū necessaria in vrbe deessent. Curauit item execrationibus & satellitibus, ne grassatores in peregrinos ad vrbē accedentes sæuirent. Sequenti verò anno quòd venturum ad vrbem Fredericū imperatorem intellexerat, tum vt coronā imperij acciperet, tum vt Leonorā regis Lusitaniæ filiam, Alphonsi neptem in vxorem duceret, portas vrbis ac turres, Capitolium, arcē sancti Angeli, muris firmissimis munire cœpit, veritus credo, ne aduentāte imperatore noui aliquid, & ab eo, & à populo Romano oriretur: erat enim natura formidolosus. Hanc ob rem milites omnes suos eum collecticijs eo pijs Romā acciuit. Ad deliniēdos verò multitudinis animos, tredecim marescalcos, qui tredecim regionibus vrbis præessent, delegit, eisdēq; tredecim vestes coccineas dono dedit. Imperator itaq; prodeuntibus obuiā tredecim Cardinalibus, omniq; vrbis magistratu, ac honorato quoq;, per portam castelli ingressus, & ad scalam sancti Petri perueniens, obuium habuit pontificē, à quo vnà cū Leonora vxore, quam Senis offenderat iam ex Hispania auectam, in templū Petri introducitur, millesimo quadringētesimo quinquagesimo secundo, die ix. Martij. Vnde facta oratione digressi, in ædibus illis diuertēre, quæ ad ipsos sancti Petri gradus adhuc visuntur, meliorem formam quàm antea habentes, Romani Cardinalis Constantiensis impensa. Pontifex aūt sequētibus diebus in sancto Petro Missam celebrauit, benedixitq; imperatori & imperatrici, vt in nuptijs fieri cōsueuit, antequā sponsus eum noua nupta coēat, eosq; deinceps eodem in loco xviij. eiusdē mēsis imperato ria corona donauit. Dum verò imperator (vt fit) ad sanctum Ioānem coronatus proficiscitur, pluresq; auratos equites in pōte Hadriani creauit. Abiēs deinde Neapolim eum vxore visendi Alphōsi regis causa, à quo sumptuosa ac magnifica impensa cum tanto comitatu est habitus, rursum ad vrbem mare rediens, iter in patriā statim arripuit, quòd intellexerat quosdam principes res nouas in Germania & Vngaria moliri, ob regem Ladislaum adolescentem egregium, quem imperator secum ducebat. Hominem autem abeuntem duo Cardinales ad quinquaginta millia passum comitati sunt, Bononiensis ipsius pontificis frater, & Caruaial sancti Angeli Cardinalis.

Abeunte autem Imperatore, Veneti comparato ingēti exercitu, Cremonēsem agrum ingressi, omnia prius longè ac latè populati, Sōcium atque oppida vicina oppugnare sunt adorti, quæ in potestatem eorum haud ita multò pòst venere: captis ibi aliquot equitum turmis, quòd serius quàm decebat Frācis cus exercitum comparauerat. Verùm postea superueniente Ludouico Gonzaga amico & belli socio, in agrum Brixianum mouens, eò Venetos redegit, vt paludes egredi nunquam sint ausi, & aperto Marte collatis signis secum decernere. Protrahi rē volebant, in mora spem omnem victoriæ reponentes, quòd existimabant Franciscū propter inopiam ærarij, impensæq; belliceæ haud diu suffecturū, simul etiā sperabāt, Mediolanenses extortæ quondam libertatis memores, Francisco tanto bello implicito, aliquid noui ad excutiēdum seruitutis iugum molituros. At Ferdinādus patris Alphonsi iussu, cum equitum circiter octo, peditum quatuor millibus, in Etruriam contra Florentinos mouens, cum Cortonam ad defectionē tentasset, Foianum Arretini agri oppidū quadraginta dierū oppugnatione, multis vtrinque desideratis capit. Inde verò abiens, ac per Senensem agrum iter faciens, cum Castellinā frustra oppugnare tentasset, in maritima Senensium hyematū descē dit captis in itinere quibusdam Volaterranorum castellis. Obseruabat hominē continuo Sigismundus Malaresta Florentini exercitus dux, occasionem bene gerendæ rei capturus. Florentini autem cum pollentes Alphonsi ac Venetorum opes terra marique reformidarent, ad externa auxilia confugere instituunt, Frācisco id approbante. Missus itaq; in Galliam Angelus Acciaiolus equestris ordinis

dinis Florentinus orator ad regem Franciæ commemorata Florētinōrum in regiam domum beneuolentia, hominem eò perpulit, vt & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iam iam in Franciscum arma sumpserant, ne Franciscum Florentini populi socium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans se illi hostem futurum, qui secus fecisset. Et Renatum impulit pecunias ei ac militem pollicitus, regnum Neapolitanum, vnde fuerat ab Alphonso pulsus, repetere: maximè verò quòd rex Florentinorū bello tum destineretur. Hac autē legatione Florētinorūac Francisci res adeo secundæ sunt factæ, vt Veneti pacē deinde haud quaquam sint aspernati, fusis præsertim non longè à Godio eorum copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miserant, ne ipse vnà cum Tiberto Brandolino ad Franciscum Sfortiam, cuius auspicijs militabant, proficiscerentur; coniunctisque copijs maiorum exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirētur & funderent. Venerat nanque superiore anno ad exercitus Caruaial sancti Angeli Cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compositurus: qui re infecta abiens, Deum hominesque testatus est per Nicolaum pontificem non stare, quò minus pace inter Italos composita, bellum communi omnium Christianorum consensu in Turcos decerneretur: quos iam parare arma contra Constantinopolitanos senserat, & ob eam rem Cardinalem Rutenum patria Constantinopolitanum eò miserat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, si ad catholicam fidem, vt in Florentino concilio promiserant, redire voluissent. Interim verò Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franciscus ac Florentini copias & opes pollicebantur, si Alpes trāsmittens, contra Venetos exercitum mouisset, frustra tento cum duobus millibus equitum per Allobroges itinere, quos nunc Sabaudienses vocant, æstateq; in ea penè consumpta, Sauonā alio itinere atq; inde ad Franciscum peruenit: qui accessu tanti regis & nō paruis copijs, atq; animo auctus, hostem pauidum, & certamen detrectantem mouere castra ad mōtana Brixiæ coēgit. Inde verò exercitū circumferēs ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim vi, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cum in hyberna vndique itū esset, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio malè in eos & Franciscum animatus, in Galliam redijt. Verùm frigescenribus vnà cum hyeme iam omniū animis, exhaustisq; item assidua bellorum impensa populorum ac principum ærarijs, de pace iam antea à Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta est; ad quam Veneti & Florentini militarem licētiam perosi, summo ferebātur studio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehensa, rem inchoatam omittens, ad sedādum intestinum bellum animūaduertit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, vir quidem in dicendo materna lingua eloquentissimus, multa liberandæ patriæ indicia præ se ferens (vt in principio diximus) Bononiam à pōtifice relegatur, hac cōditione, vt singulis quibusque diebus Niceno gubernatori vrbis sese offerret, quem simulata ęgritudine decipiens, Romā admonentibus coniuratis properè redijt, hac mente, vt cū vrbē attigisset, sumptis armis populum ad libertatem cōuocando, pontificem & Cardinales caperet. Verùm dum fessus lōgitudine itineris & diutina vigilia aliquātulū quiesceret, aliquot enim noctes insomnes duxerat, detegendæ rei tempus & occasionem dat. Cognita hominis audacia, pontifex senatorem Iacobum Lauagnolum Veronensem ciuem, & vicecamerarium cum armato milite domū eius statim mittit, vt captū in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad sororem cōfugit, relicto domi Baptista Sciarra, cum aliquot seruis, homine quidem impigerrimo & audacissimo: qui domo cū socijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominē apud sororem in capsa delitescentem capiūt, & captum ac seriem cōiurationis fassum, ad muros arcis sancti Angeli suspendūt. Eodem quoq; supplicio afficitur in Capitolio Angelus Massa cum filio ac socio Sauo, lecta prius audientibus omnibus cōiurationis serie, millesimo quadringētesimo quinquagesimotertio, quinto idus Ianuarij. Persecutus deinde reliquos coniuratos omnes oppressit, maximè verò Franciscum cognomento Gabadeum, & Petrum Monterotundum, & Baptistā
Sciarram

Sciarram à Venetis ad supplicium deditum. Eò enim cõfugerat post pãtefactam coniurationem. Nicolaus autem, qui hactens Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quiq; liberior quàm vllus antea pontifex incedere per vrbẽ cõsueuerat, sibijpsi deinceps cauẽs, morosior cùm in omnes, tum vel maximè in Romanos factus est. Accedẽtes enim alloquẽdi caũsa nõ ita facilè admittebat. Accessit & podagra, qua tũ maximè laborabat. Sed nihil fuit, quod æque hominem cruciauerit, quã vbi audiuit Constantinopolim & Perã eodẽ impetu à Turcis captam, obtruncatumq; cum multis hominũ millibus Cõstantinopolitanũ imperatorem. Captum quoq; arbitrabatur & necatũ Cardinalẽ Rutenũ, quẽ eò (vt dixi) miserat, sed is mutata veste incolumis abijt. Ipsi tamen põtifici in animo fuit, classe & milite Cõstantinopolitanos iuuare, quemadmodũ eius literę ad imperatorem scriptæ indicant, quibus & eorum à catholica fide defectionẽ, & simulatum ingratiã cũ Latinis reditum, in calamitatibus increpat. Verùm adeò repẽte vrbs illa capta est, vt vix de mittẽdo auxilio cogitare licuerit. Præterea verò nequid deesset, quod hominem cruciaret, Comes Auersus iniussũ suo Nursinos bello aggreditur, à Spoletinis mercede cõductus, hi enim populi de finibus inter se certabãt. Hãc ob rem Angelũ cognomẽto Ronconem cum militibus ecclesiasticis mittit, q comiti iter intercluderet, quò min᷒ ad oppida sua reuerteretur. At verò cùm intellexisset per Angelum stetisse, quò minus redeuntem milites caperent, hominem ad se vocatũ, in arce Hadriani capitali supplicio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui scribãt, Nicolaũ eius rei mirificè pœnituisse, quodq; ira percitus mandauerat, adeo accuratè præfectus arcis egisset. At Veneti frustra de pace mentionem fieri cernentes, cùm eam rem sępius tentassent, veriti ne tãta res persuasu Ludouici Gõzagæ à Francisco intermitteretur, Iacobum Picenninum copiarum suarum ducem, cum magna equitatus parte ad Voltã celerrimè mittunt: qua capta, retrusoque in Godiũ Angelo comitis nõn sine aliquo Ludouici incõmodo, qui tum ibi ęgrotabat, hominem in hyberna reuocant, existimantes iam satis motum ad petẽdam pacem Ludouicũ esse. Interim verò Simonetus ordinis Eremiarum vltro citroque commeans, cum nunc Venetos, nũc Franciscũ ad concordiam pluribus verbis adhortatus esset, eos tandem perpulit, vt pacem initis firmarent, quę omnium cõsensu quinto idus Aprilis publicè per præcones enunciata est. MCCCCLIIII. his federibus, vt quę cuiusq; ante id bellum fuissent redderentur pręter Gerram Abduę, quam Franciscus de Venetis, & Castilionum Piscariæ, quod Alphõsus de Florẽtinis ceperat. Hoc verò quò firmius haberetur; vtque Alphonsus dignitatis regiæ habitam fuisse rationem dignosceret, ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates censuere: quo cum vndiq; cõuenissent, cumq; Dominicus Capranicus Cardinalis sanctę crucis, ac maior pœnitẽtiarius, vir magnæ pruden tiæ & auctoritatis, legatus à põtifice missus, hortãdo, monendo, pacis & concordię sequestrum se fore ostenderet, ita id fœdus post longas disceptationes tandem ventum est: vt quam Veneti ac Frãciscus pacem cõposuissent, eadẽ firma & stabilis ab omnibus haberetur: vtq; si quæ deinceps dissensiõ discordiáue inter eos orta essent eius tollẽdę ius potestatemq; pontifex haberet: vtq; qui arma alteri intulisset, cognita à pontifice causa, is statim communis omnium hostis haberetur. Data itaq; publica per omnes fide, iureiurãdoq; adhibito, fœbus deniq; Neapoli firmatur, anno ferè post superiorem pacem, qua nulla memoria patrum nostrorũ maior aut firmior est habita. Omnes enim præter Genuenses in eandem sentẽtiam venere; quibus cum Alphonso ex gente Catalonica nequaquã cõueniebat ob tributum promissum, nec redditum, vt Alphonsus dicebat. Relicta est etiam legatorum negligẽtia vel industria (vt quidam volũt) ansa quędam ab bellum, qua Alphonsus posteà Sigismundum Malatestã bello persecutus est, quòd receptis anteà à se mercedis nomine pecunijs, trãsitione facta cũ Florentinis hostibus suis contra se militasset. Nicolaus autem põtifex, siue tædio animi, quod maximè cruciabatur post captũ Cõstantinopolim, siue febri & podagra, qua potissimũ vexabatur, põtificatus sui anno octauo moritur, millesimo quadringentesimo quinquagesimoquinto; sepeliturq; in basilica Petri honorificentissima pompa, cuius in sepulchro hoc epitaphium meritò inscriptum est.

Hic sita sunt quinti Nicolai antistitis ossa,
Aurea qui dederat secula Roma tibi.
Consilio illustris, virtute illustrior omni,
Excoluit doctos doctior ipse viros.
Abstulit errorem, quo schisma infecerat vrbem:
Restituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino statuit sua sacra Senensi,
Sancta iubilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici coniugis aureo,
Res Italas icto fœdere composuit.
Attica Romanæ complura volumina linguæ,
Prodidit, en tumulo fundite thura sacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes vsus est: maximè erga litteratos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirificè iuuit. Eos enim præmijs nunc ad lectiones publicas, nunc ad componendum de integro aliquid, nunc ad vertendos Græcos auctores in Latinum ita perpulit, vt litteræ Græcæ & Latinæ, quæ sexcentis iam antea annis in situ & tenebris iacuerant, tum demum splendorem aliquem adeptæ sint. Misit & literatos viros per omnem Europam, quorum industria libri conquirerentur, qui maiorum negligētia & barbarorum rapinis iam perierant. Nam & Poggius Quinctilianum tum inuenit, & Enoch Asculanus Marcum Cælium, Appicium, & Pomponium Porphyrionem in Horatij opera scriptorem egregium. Aedificauit præterea magnificè & splendidè, tum in vrbe, tum in Vaticano; in vrbe ædes pontificias apud sanctam Mariam ad Præsepe. Restituit & templum sancti Stephani in Cælio monte: à fundamentis verò erexit sancti Theodori templum inter Palatinum & Capitolinum montem in plano situm. Pantheon quoque in medio vrbis positum templum vetustissimum M. Agrippæ opus plumbeo tecto restituit: in Vaticano autem & pontificias ædes sumptuosis operis in hanc formam, quam nunc cernimus, redegit: & muros Vaticani præaltos & latos inchoauit, iactis insanis fundamentis ad turres & maiorem molem superædificandam, quibus coërceri hostes possent, ne ædes pontificis & beati Petri templum, vt antea sæpe factum est, diriperentur. Inchoauit præterea ad caput templi beati Petri amplam testudinem, quam vulgo tribunam vocant, quò templum ipsum augustius, & hominum magis capax esset. Pontem quoque Miluium restituit, & ædes egregias ad balnea Viterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in vrbe ædificabant. Eius etiam mandato vici vrbis ferè omnes strati sunt. Eleemosynas quoque multas in pauperes erogauit, maximè verò in nobiles ad inopiam ob varios rerum humanarum casus redactos. Virgines inopes sua pecunia & munificentia maritis collocauit. Legatos aliunde venientes munificè semper suscepit, nullo non genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mentiar, quippe qui biliosus erat, facilis etiam reditu ad beneuolentiam: hoc est, quod ansam maleuolis dedit ad carpendum hominem de Deo omnibus optimè meritum. Auaritiæ autem adeò expers fuit, vt neque officium vllum vendiderit vnquam, neque beneficium Simoniaca prauitate ductus vlli còllocauerit. Gratus erga de se & ecclesia Dei meritos, amator iustitiæ, pacis auctor & conseruator, clemens in delinquentes, ceremoniarum diligentissimus obseruator, nihil, quod ad diuinum cultum pertineret, omittens. Extant adhuc vasa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatę, extant & sacerdotales vestes auro & margaritis insignitæ, extant peripetasmata & aulæa auro & argento intertexta, extat & mitra pontificia, quæ hominis munificentiam nobis ostendunt. Omitto tot libros sacros suo iussu descriptos, auro & argento redimitos. Licet inspicere bibliothecam pontificiam sua industria & munificentia mirificè auctam. Religiosos, vt vernaculo vocabulo vtar, ita amauit, vt eos & mira beneficentia & ecclesiasticis beneficijs iuuerit. Beatum quoque Bernardinum Senensem ordinis Minorum, in sanctos retulit, quod prædicando, docendo, monendo, castigando etiam factiones Italiæ, Guelpham scilicet & Gibellinam, magna ex parte extinxerit, & Christianis hominibus benè beatéque viuendi viam ostenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum veneratione inuisitur.

Ex Onuphrio.

HOMAS, incerto cognomine, Sergiana oppido Lunensis agri in Liguribus obscuro genere ortus, patrem Bartholomæum medicum habuit. Lucæ adultus Lucani cognomen suscepit. Adulescens Bononiæ studijs vacans, Artium & Theologiæ Doctor factus fuit. Eugenio IIII. ob virtutem, & in

In tollenda Germanorum neutralitate industriam, gratus, ab eo Episcopus Bononiensis,& Presbyter Cardinalis tt.S.Susannæ creatus est. Quo mortuo, conclaui in Sacrario Prædicatorum ad Mineruæ facto, X V I I. Cardinalium suffragijs Prid.Nonas Martij Prid.Nonas Martij, anno ∞ CDXLVII. Summus Pontifex denunciatus,& ad S. Petrum coronatus, Imperatore Cæsare Friderico III. Austrio Augusto. Sedit annos VII. dies XIX. Pontifex fuit doctrina, pietate, liberalitate,& alijs præclaris animi corporisque ornamentis clarissimus. Annum Iobileum ∞.CDL. sextò celebrauit, Fridericum Augustum,& eius vxorem Eleonoram Lusitaniæ Regis filiã imperiali Diademate in Basilica Vaticano coronauit. Vrbẽ veteribus ædificijs deformẽ nouis fabricis excitatis exornauit, schismate abdicante Felice, sublato, pacem Ecclesię restituit. Coniurationem Vrbanam, aliquot ciuibus Romanis castigatis repressit. Eo Pontifice Constantinopolis Orientis Imperij caput Christianis à nefandissimis Turcis, Imperatore Græco Constantino Palæologo cæso, occupata est. Cuius rei labem Pontificatui suo impactam, dum abolere, coactis in Turcas copijs studet, arteticis, doloribus totum corpus peruadentibus extinguitur, quum ordinarionibus tribus XI. Cardinales creasset. Obijt autẽ Romæ in palatio Vaticano IX. Kalen. Aprilis, anni ∞ CDLV. Vacauit sedes dies XIIII. sepultus in Basilica Sancti Petri, marmoreo sepulchro.

CALIXTVS III.

Calixtus tertius, Alphonsus cognomento Borgia antea vocatus, natione Hispanus, patria Sauinensis, Valentinæ diœcesis, patre Ioãne, matre Francisca generosis parentibus natus, ac liberè educatus, Cardinalium suffragijs pontifex creatur sexto idus Aprilis, M C C C C L V. Is enim quartum decimum natus annum, post prima litterarum erudimenta ad Ilerideñse gymnasium missus, tantum studio & diligentia profecit, vt breui doctor in vtroque iure factus, acutè ipse alijs ac perdoctè deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatum Ileridensis ecclesiæ ei contulit. Verùm cum iam eius doctrina omnibus nota esset, ad Alphonsum Arragonum regem profectus, eius consilio & secretis statim adhibetur. Cum autem Martino pontifice ecclesiæ Maioricensis gubernator factus esset, persuaderétque amici, vt ecclesiam ipsam in titulum acciperet, facturum se id renuit, quòd diceret se expectare episcopatũ Valentinum, quem haud ita multò pòst suo merito consecutus est. Cum enim mortuo Benedicto tertiodecimo, duo illi anticardinales de quibus in Martino mentionem fecimus, Egidium quendam Barchionensem canonicum in locum demortui Panischolæ pontificem creassent, quem Clementem octauum appellabant, eò statim missus ab Alphonso rege, qui iam cum Martino pontifice in gatiam redierat. Alphonsus Borgia est, non sine magno sui ac comitum discrimine: adeò locus ille Panischolæ tyrannicè custodiebatur,& ab his potissimum, quorum maximè intererat discordias alere. Qui Alphonsus adeo rationibus & auctoritate Egidium ipsum ad sanitatem deduxit, vt posteà superueniente Petto Fuxo Martini legato pontificio nomine se abdicauerit, in potestatem que pontificis deuenerit. Hane ob rem Martinus & Egidium Maioricensem,& Alphonsum Borgiam Valentinum episcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonsum Arragoniæ,& Ioannem Castellæ reges, solus Alphõsus Borgia delectus est, qui ad pacem & cõcordiam reges adhortaretur, quam septẽnio pòst inchoatum bellum tanta cum diligentia composuit, contracta etiam inter eos affinitate, vt hodie quoque aliquot illius fœderis pacta seruentur. Verùm cum postea inualescente Basileensi concilio, rex Alphonsus, qui tũ in regno Neapolitano bellũ gerebat, rogaretur vt aliquem ex suis eò mitteret, Alphonso Borgiæ id negotium demandauit, qui ęgrè ferens tam perniciosi exempli sibi cõmitti cum regina egit Alphonsi vxore, vt in Italiam ad regem proficisceretur cũ Ferdinãdo regis filio, eumq; ad hortaretur, vt tandẽ pòst multos labores,& tot pericula adita, in quibus tum etiam frequenter versabatur, in patriam rediret. Rex autẽ se id facturũ abnuens, hominem ad Eugenium misit, qui tum Florentiæ erat, quò Pont. 211.

cum de pace ageret. Vitelescus enim Eugenij nomine regnum Neapolitanũ armato milite ingressus, longè ac latè omnia populabatur, prohibiturus quò minus rex Neapolim, quam tum oppugnabat, potiretur. Cum autem in lõgum res protraheretur, Eugenioq; in mentem venisset viginti Cardinales creare, Valentinum episcopum horum in numerum retulerat. Quam quidem dignitatem constantissimè renuit, quod diceret id sibi nequaquam integrum esse, repræsertim, ob quam venerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cum patriarcha Aquileiensis Tarracinam ad regem missus, pacem inter põtificem & regem composuisset, fœderaq; inijsset, quibus Valentinus episcopus semper interfuit, auctoritatemque suam interposuit & diligentiam adeo à pontifice diligi cœptus est, vt eum breui Cardinalem creauerit, tituli sanctorum Quatuor coronatorum, Romamque ad se accersierit, non minore modestia in Cardinalatu vtẽs, quàm anteà in episcopatu fecerat ab omni pompa & inani gloria alienus semper fuit. In dicendis autem in senatu sententijs ita grauis habebatur, vt nihil vnquã per adulationem & gratiam locutus sit. Mortuo deinde Eugenio, eiusque successore Nicolao pontifice, Alphonsus Borgia, vt dixi, in ædibus sancti Petri pontifex creatus, Callisti nomen de more suscipiens, bellum Turcis statim indixit. Id se ante pontificatum vouisse ostendens suo chirographo, his verbis scripto quod in libro quodam suo extabat: Ego Callistus pontifex Deo omnipotenti voueo, & sanctæ indiuiduæ trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuscunque rebus potero Turcos Christiani nominis hostes sæuissimos persecuturum. Admirati sunt omnes, qui aderant, quòd pontificatus nomen sibi desumpsisset ante adeptam dignitatem, quodq; homo senex ac ferè decrepitus, tantum animi haberet. Vt autem quod promiserat, re ipsa præstare posset, prædicatores per totam Europam statim misit, qui omnes Christianos in Turcos animarent, quiq; facultatum aliquid & opum suarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autem facultatibus ad sedecim triremes Romæ ædificatas in hostẽ misit, patriarcha Aquileiensi præfecto, qui triennio maritima hostiũ Asianorum vexauit, insulas quasdam cepit, ac magnas calamitates hostibus intulit. Alphonsus autem rex & Burgundiæ dux crucis signũ suscipientes, ituros se quoq; in hostẽ profitebãtur, vel armatos milites eò missuros. Verùm vt res vno impetu mota est, ita etiam facilè resedit, principibus ipsis ob voluptatem rem tãtam & magnam gloriam pariturã omittentibus. At verò dum põtifex ipse in basilica Lateranẽsi coronaretur, duo milites, quorũ alter sub comite Auerso, alter sub Neapolione Vrsino diuersarum partium ducibus militabat, de adolescẽte armigero cõtendentes, ita se mutuis vulneribus cõfecẽre, vt vterq; statim perierit. Hanc ob rem Neapolio factionẽ Vrsinã ad arma cõuocans, ædes, vbi comes Auersus diuertere cõsueuerat, diripuit, aberat tũ comes. Ad Lateranũ itaq; iturus Neapolio, vt comitẽ adoriretur, ægre à Latino fratre, & à camerario põtificis retẽtus est. Nõ poterat certè sine magna vrbis calamitate eò proficisci Neapolio, cũ tota Columnẽsium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis esset. Miserat & ad vtrũque pontifex Ioannem Baruncellum, & Lælium de Vallca duocatos consistoriales, qui pacem inter eos componerent: atq; hoc modo auctoritate põtificis sedata sunt omnia, nõ tamẽ vetus simultas inter eos sublata est. Bello enim sæpius inter se cõcertarunt cum magno suorum incommodo. Pontifex autẽ ad transigenda negocia pontificia animum adijciens, B. Vincentij Hispani ordinis prędicatorũ, & B. Emũdi Anglici memor, eos in sanctos retulit: ob eamq; rem supplicationibus Deo gratias egit, ab ecclesia Mineruæ vsq; ad sanctum Petrum cõtinuato magno cleri ac populi Romani apparatu. Verùm ne quid ad disturbandam ecclesiæ quietem deesset rustici quidã Palumbaræ oppidi, quod in Sabinis est, extorres antea à Iacobo Sabello loci domino facti, domum redeũtes, duobus Iacobi filijs obtrũcatis, ecclesiæ oppidum ipsum se dedituros polliciti sunt: quod nõ modo Callistus renuit, verùm etiam eò Cardinalem Columnẽsem misit, qui in gratiã Iacobi eos redigeret. Tum verò Neapolio veritus, ne Cardinalis Palũbaram suo nomine occuparet, eò cum militibus suis profectus, locum ipsum aliquot dies obsedit. Verùm superueniẽte Matthæo Poiano & Frãcisco Sabello ac plerisq; alijs mi

situm ductoribus pontificeis ac Cardinalis Columnensis mandato, soluta obsidione Palumbaram ingressi, ad viginti rusticos ex his potissimum, qui tumultũ concitauerant, laqueo interemptos membratim diuisere, cæteris exemplum daturi, ne in dominos suos tam grande facinus molirentur. Apparente deinde per aliquot dies cometa crinito & rubeo, cum mathematici ingentem pestem, caritatem annonæ, magnam aliquam cladem futuram dicerent, ad auertendam iram Dei Callistus aliquot dierum supplicationes decreuit, vt si quid hominibus immineret, totum id in Turcos Christiani nominis hostes conuerteret. Mãdauit præterea, vt assiduo rogatu Deus flecteretur, In meridie campanis signum dari fidelibus omnibus, vt orationibus eos iuuarent, qui contra Turcos continuò dimicabant. Crediderim tùm ego precibus omnium Christianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Ioanne Vaiuoda viro clarissimo, astante etiam Ioanne Capistrano ordinis Minorum, crucemque pro vexillo hostibus inferente, eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade superasse. Ad sex enim hominum millia ex hostibus interfecta sunt, cum parua nostrorum manu, vt Caruaial sancti Angeli Cardinalis, ad põtificem & ad Dominicum Capranicum sanctæ crucis cardinalem scripsit: hostium quoq; commeatus omnes, ad cẽtum & sexaginta bombardæ captę sunt, qua clade perterritus Turcus, Constantinopolim properè se recepit. Actum de crudelissimo genere tunc certè fuisset, si Christiani principes omissis intestinis bellis & odijs, terra ac mari tantam victoriam prosecuti fuissent, quemadmodum Callistus prædicabat & monebat. Verũ his resumptis viribus & Trapezon prius imperatore interempto, & Bosinã deinceps rege capto atq; interfecto, postea cepit, admonentibus Christianos omnes his, qui rerum experientia & locorum cognitione tantam cladem à longè tanquam è specula quadam præuidebant. Non cessabat Callistus litteris & nuncijs principes Christianos adhortari, vt in tanto malo oculos aliquando aperirent, frustra remedia deinceps quęsituros, vbi iam hostis inualuisset. Ecce autem, dum vir bonus hæc meditatur & prædicat, Iacobus Picenninus à Venetis discedens, cum magno equitatu ac peditatu in agrũ Senensem hostili animo descendit, repetens à Senensibus aliquot millia nummũm aureorũ, quæ, vt dicebat, patri Nicolao, qui eorum auspicijs quondam militauerat, ipsi meritò debeant. Senenses aũt suæ reip. cõsulturi, omnes Italiæ principes ex fœdere in auxilium vocant: maximè verò põtificem, qui eos primo admonuit, vt ne quadrãtem quidem Iacobo darent, deinceps verò & milites suos contra Picenninũ ipsum misit, ac principes Italiæ adhortatus est, vt idem ipsi facerent, ne aliquod graue incẽdiũ in Italia excitaretur, quod nõ ita facilè extingui posset. Veriti omnes, ne id certè eueniret, ꝙ põtifex prædicabat, auxilia properè Senensibus misêre. Solus aũt Alphonsus, qui Iacobo fauebat hominemq; ad se vocauerat, eius beneuolentiæ memor, quã antea cum patre Nicolao Picenino cõtraxerat, Senẽsibus ex fœdere auxilio nõ fuit: immo verò & comitem Petilianum in Senenses ita cõcitauerat, vt tãti mali prima causa inde exorta videatur. Verùm superuenientibus auxiliatibus eo pijs, tũ à Frãcisco Sfortia, tum à Venetis, eò redactus est Picenninus aliquot prœlijs, si nõ fusus, ac mutilatus & debilitatus, maximè verò ad Orbetellũ, vt cõscẽsis Alphõsi triremibus, quæ ad hominem missę sunt, rerum omnium inopia laborantẽ, in regnũ tãta re frustra tẽtata, profectus sit. Quare & Callisti & sociorum opera atq; auxilio Senẽses magno periculo liberati sunt, qui nõ minus intestino, ꝙ externo bello laborabãt cum nõ deessent ciues quidam, qui spreta libertate, factionẽ Alphõsi sequerentur, quorum etiam opera tantum bellum cõcitatum crediderim: Sed ciues benè sentientes, aut pulsis, aut cæsis malè de patria merẽtibus, libertatẽ, quam tum magno labore & sumptu peperere, nunc etiam & quidem diligenter tuentur: animaduertere & tum acerrimè in militarem licentiã trãsfugas, interfecto Giberto Corrigia, eiusq; milite in prædam dato: paululũ quoq; abfuit, quin idem etiam Sigismundo Malatestæ acciderit, qui tum eorũ stipendio militabat, quiq; & bellum in longum ducebat & prædam ex agris eorum nõ aliter abigebat ac si hostis esset. Eodem quoq; anno tãtus in regno Neapolitano terræmotus exortus est nonis Decembribus, vt, & multa templa, & plures ædes cum magno hõ

Cur in meridie cãpanæ sono Deum salutemus.

minum, ac pecorum interitu corruerint, maximè verò Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auersæ, cæterisque veteris Campaniæ vrbibus, quarum ruinas ego cum maxima admiratione deinceps inspexi, dum cernendæ vetustatis studiosus eò me contuli. Repetebat tum votum Alphonsus tertio quoque verbo, quod in Turcos fecerat, & se quòd vouerat, breui facturum dicebat: verùm nec sic quoque impelli ad sanctam militiam potuit, adeo erat illecebris Neapolitani regni irretitus. Callistus autem sedatis Italiæ rebus, nouem Cardinales creat: quorum duo ex sororibus fuere eius nepotes, Rodoricus Borgia, & Lucius Ioannes, cognomento Millanus ex sorore nepos. Aeneam quoque Senensem episcopum Cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenses bello vexarentur, vsus fuerat. Verùm mortuo comite Taliacocij, quem superiore anno pontifex vrbis præfectum creauerat, statim inter Auersæ comitem & Neapolionem Vrsinum orta dissensio est, cum Auersæ comes Monticellum non longè à Tibure positum occupasset, quòd diceret eam hæreditatem ad nurum suam pertinere comitis filiam, contra instaret Neapolio, id suum esse debere iure hæreditario, quippe cùm comes ipse ex gente Vrsina haberetur. Ex altercatione autem duorũ de hæreditate inter se, armis etiam concertantium, maxima damna populus Romanus tum certè perpessus est. Verùm composita hac etiam controuersia, iusso vtroq; armis discedere, Callistus Borgiam nepotem suum & vrbis præfectum creauit in locum demortui comitis, & eundem militibus ecclesiasticis præfecit, quo facilius barones vrbis Romæ in officio contineret. Mortuo verò non ita multò pòst Alphonso, hærede legitimo carente, tanti animi Callistus fuit, vt regnum illud repetere sit ausus, dictitans id ad sedem apostolicam Alphonsi morte iure feudatario deuolutũ esse. Parabantur iam vtrinque arma: nec Ferdinãdus Alphonsi hæres animos hominis cõtemnebat. Norat enim hominis ingeniũ & animi eius amplitudinem. Verùm eius morte disturbata sunt omnia, & tãto metu Ferdinãdus liberatus est. Moritur autem Callistus põtificatus sui anno tertio, mense tertio, die decimosexto; sepeliturq; in Vaticano ad sinistrã basilicę sancti Petri in templo Rotundo, quod sanctæ Mariæ in febribus dedicatum est, Nicolaĩ impẽsa antea restitutum. Moritur etiam nõ multò pòst Borgias, nepos, qui in ciuitatem veterem cõfugerat, Vrsinæ familiæ odia declinans, quæ ipse cõtraxerat, dum alteri factioni magis fauet. Callistus autẽ in omni vita vir integerrimus est habitus, sed hæc eius præcipua laus est, quòd dum episcopus esset aut Cardinalis, beneficium aliquod in commendatione nunquam voluit, dicẽs se vna spõsa, & quidem virgine contentum esse, hoc est, ecclesia Valentina, vt ius põtificiũ mãdat. Eleemosynas præterea pauperibus Christi, & seruis Dei frequentes dabat, tũ publicè, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis collocabat. Nobiles ad inopiam redactos, sua impẽsa in vita retinebat. Vtebatur & munificẽtia erga principes quando opus erat: maximè verò erga eos, qui nomen Christianũ auctoritate & opibus suis iuuare poterant. Ad Vsumcassanum, Persarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Ludouicum Bononiẽsem ordinis sancti Francisci fratrem, misit cum multis & magnis muneribus, eos in Turcũ excitãs, qui persuasu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, & oratores suos, quos ad Callistum destinauerant, ad Pium pontificem demum misit: quos certè cum admiratione, tum ob interualla locorum, vnde venerãt, tum vel propter habitum nostris oculis insuetum inspeximus. Ferunt Vsumcassanũ, superatis persæpe hostibus ad põtificem scripsisse, se quidem victoriam ex hoste reportasse ob preces ab eo ad Deum habitas, eiusq; beneficij diuini potius quàm humani se aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia à Callisto est, quam nũc cõstanter Christiani cum ipso principe retinent, qui Turcũ cõtinuis prælijs vexat. In ędificijs autem paruos sumptus fecit, quòd ei parum viuere licuit: quodq; pecunias in vsum tanti & tã periculosi belli colligebat. Restituit solum sanctæ Priscæ in Auentino templum, & mœnia vrbis dirupta ac ferè solo æquata. Aulæa tamẽ quędam auro intertexta ab eo empta cernũtur. In victu suo parcus est habitus, in sermone modestissimus. Facilis aditu quantum ei per ętatem licebat: iam enim octogesimum attigerat annum, nec tamen de studijs suis quicquã remiserat. Legebat

gebat ipse, aut legentes audiebat, si quid in tanto rerũ fastidio ei temporis supererat. Officiũ trãsfigurationis domini nostri Iesu Christi ipse composuit, iussitq́; eo modo atq; cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis Christi in precio haberetur. Oratores ad se venientes mira beneuolẽtia complectebatur: quorum precibus aut postulatis ab honesto discedere nunquam voluit. Hanc ob rem cum Alphonso simultates exercuit, quòd is peteret episcopatus interdum his dari, quibus vel propter ætatem, vel ignorationem tum litterarum, tum rerum humanarum, committi nequaquam debebant. Moriens autem Callistus, centum & quindecim millia nummûm aureorum reliquit, quos in vsus bellicos contra Turcos comparauerat. Dum autem Callisti funus celebraretur, moritur & Dominicus sanctæ crucis Cardinalis, & summus pœnitentiarus, vir quidẽ grauis ac sapientissimus: sepelitúrque in templo Mineruæ bonis omnibus præ dolore lachrymantibus.

ALFONSVS Borgia ex Castello Valentinæ Diœcesis Seiatiua patre Iohanne, genere nobili ortus, & omnibus liberalibus artibus instructus, Episcopatum Valentinum iuuenis adeptus est. Alfonsi Regis Legatus ad Eugenium Papam IIII. missus, ab eo Presbyter Cardinalis tt. SS. Quatuor Coronatorum denũciatur. Mortuo Nicolao V. Romæ, in palatio Vaticano à XIII. Cardinalibus summus Pontifex, V. Idus Aprilis, anni ∞ CDLV. creatus, & apud S. Petrum coronatus, sedit Imperatore Cæsare Frederico III. Augusto, annos III. menses IIII. Pontificatu inito bellum Turcis indixit, ad XVI. triremium classe, Duce Ludouico Cardinale Aquileiensi Legato, maritima hostium loca inuasit, & toto quo vixit triennio multis eos cladibus afflixit. Sed & terrestri bello magna Turcis à Christianis clades illata est. Quippe qui ad Taurunum in Pannonia, insigni bello Iohanne Vaiuoda Duce, adhortatore Iohanne Capistrano Minorita superati, circiter LX. millia hominum amiserunt. Mahometes Tyrannus saucius fuga salutem quæsiuit. Ea victoria Pontifex festum S. Trãsfigurationis D.N. IESV CHRISTI, VIII. Idus Augusti instituit, Solennes supplicationes habuit. Mortuo Alfonso Rege sine legitimo hærede, Neapolitanum regnum repetijt, repugnante Ferdinando. Dum arma Pontifex pararet, octuogenario maior, VIII. Idus Augusti, anno ∞ CDLVIII. rebus humanis eximitur: Cardinalibus IX. duabus Ordinationibus creatis. Vacauit sedes dies XII. Ipse in Sacrario Sancti Petri marmoreo tumulo sepultus est, sine vllo Epitaphio. *Ex Onuphrio.*

PIVS II.

Pius secundus, Aeneas cognomento Piccolhomineus antea vocatus, natione Italus, Senis oriundus. Corsiniani ortus, patre Siluio, matre Victoria, patrum omnium consensu pontifex creatur tertiodecimo calendas Septembris millesimo quadringentesimo quinquagesimooctauo. Nam pater eius à plebe Senensi cum reliqua nobilitate è republica deiectus, & ad fundum gentilicium Corsinianum vallis Vrciæ oppidum se conferens infantem eo loci ex vxore suscepit. Nato puero, Aeneas Siluius nomen pater indidit. Puerpera aũt per quietem visa est sibi infantem cum mitra parere, quę (vt pronæ semper in peius mẽtes hominum sunt) verita est, ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque antea huiuscemodi suspicione leuari potuit, quam postea intellexerit filium Tergestinum episcopum designatum fuisse: quo nuncio omni prorsus metu libertata, immortali Deo gratias egit, quòd defunctum meliore fato, quàm ipsa coniectauerat, filium sibi videre contigisset. Prius tamẽ cum iam per ætatem discere aliquid potuisset, Corsiniani singulari memoria & summa docilitate grammaticam didicit: parcè adeo ac duriter vitam dúcens, vt omnia ruris officia ob inopiam adire sit coactus. Annũ verò decimum & octauum agẽs, Senas proficiscitur: vbi à necessarijs & cognatis adiutus, poëtas primo, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tantũ ingenio & diligentia valuit, vt breui præclara poëmata Latina & Etrusca lingua ediderit, ludens credo in amorem, quo ætas illa maximè conflictatur. Inde verò ad ius ciuile se contulit: quod *Pont. 219.*

profectò non ita multò pòst deserere coactus est. Orto nanque inter Senenses & Florentinos bello, caritatem annonæ veritus, & nobilitatem plebi Senensi suspectam cernens, voluntarium sibi velut exilium adsciuit, secutus amplissimū virum Dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens, ad Basileēse conciliū proficiscebatur, questum iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatum galerum Cardinalatus insigne, quo etiā absentem Martinus ob eius virtutem, & integritatem meritò donauerat. Huius igitur cōtubernio vsus, post lōgos itineris labores superatis alpibus cælo vicinis, & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem, Lucernæ lacum, Heluetiorum campos, Basileam tandē peruenit. Quo in conuētu, etsi multa negocia Aeneæ Dominici secretario obuenerint, semper tamen est aliquid ocij suffuratus, quod litteris traderet. Dominicū deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouētum omnem Eugenius denegabat, relinquere nō sine lacrymis cogitur, Barptolomæum Nouariensem episcopum secutus, quo cum Florentiam, vbi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimē læsæ maiestatis ab Engenio accersitum, Aeneas relinquere impellitur, Nicolaum sanctæ crucis Cardinalem secutus, patrem certè optimū, ac omnium opinione sanctissimū, qui Attrebatū profectus Eugenij iussu, vbi cōuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgūdiæ, qui cū Angelis sentiebat, & regem Franciæ composuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao, quem Veneti ac Philippus Mediolani dux auctorem componendæ pacis requirebant, Aeneas nō admodū Eugenio gratus Basileam proficiscens, magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scriba in synodo illa celeberrima, & litterarū apostolicarū abbreuiator, Duodecimuir, qui magistratus in tāto cōuentu censorius habebatur. Nihil enim publicè per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima auctoritas interuenisset: & si qui admissi ad cōsultandum de rebus cōciliaribus minimè idonei habiti sunt, horū iussu senatu mouebātur. Erant in eo cōcilio quattuor cōuentus, qui deputationes more aulico vocabātur, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de cōmunibus, agebatur. His magistratibus singuli præsidentes singulis mensibus præficiebanrur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat asscriptus, sæpe præsedit. Inter collarores beneficiorum bis quoque electus in eo autem cōuentu persæpe orauit, sed illa eius oratio egregia & elegās est habita, quà in eligenda concilij sede idonea, Auinioni, Vtini, Florenriæ, Papiam anteferendam ostendit, rerum opportunitate, situ loci, ædium priuatarū magnificentia, cæli benignitate & clementia, cōmoditate rerum omniū, quæ vrbi possunt importari liberalitate Philippi ducis. Cum verò aliquid per nationes agendum erat, vnus semper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præesset, tāta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes verò plures cōcilij causa obiuit, Argentinam tertio, Tridentum semel, Cōstantiam secundo, Francofordiā semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post lōgas consultationes concilij in pōtificem Felice, Eugenioq; excluso, cū octo viri ex vnaquaq; natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus cōciliaribus permitteretur, Aeneas pōtificis secretarius, magistratum illum vltro oblatum renuit. Orator deinde ad Fredericum imperatorem à Felice missus, tantū dexteritate ingenij apud hominem valuit, vt eum corona poëtica donatū, in amicos & protonotarium receperit, ita eos Germani appellant, quos principes secretis adhibent. Relatus deinde in senatoriū ordinem, quem princeps in rebus grauibus cōsulit, tantum valuit doctrina & auctoritate, vt facilis in quauis re ad ingeniū pertinēte prim⁹ haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim verò cum de abolendo schismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusq; rei causa ad pōtificem Aeneas proficisceretur, Senis aliquandiu moratus, à suis vehemēter rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur: veriti enim sunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quod eius auctoritas in Basileēsi cōcilio ab Aenea epistolis & orationibus persæpe impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus, spretis cognatorum precibus, Romam proficiscēs, se primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum auctoritatē secutus

cutus esset, quorum sententia Basileense concilium fuerat approbatum. Deinde verò his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore venerat. Missis deinde in Germaniã duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter vero Ioannes Caruaial; tandem horũ virtute & Aeneæ industria, vt in Nicolao diximus, neutralitas sublata est. Vt verò etiam id rebus, non verbis tantum appareret, imperator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publicè diceret, se ac Germanos omnes in humanis diuinisq; ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deligitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator tum in vrbe erat tanto munere dignior. Creato autẽ Nicolao pontifice, accepta abeũdi venia, dũ ab Eugenio subdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, episcopus Tergestinus moritur, in cuius locum Aeneas, se quidem inscio à pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea Vicecomite sine hærede mortuo, à Cæsare ad Mediolanenses orator mittitur. Apud quos rationem habuit de imperio vrbis hæreditario, deq; fide seruanda: cui quidem si populus ille obtemperasset, ad huc fortasse libertate vteretur. Secundo verò ad eos rediens, extrema quæq; ob libertatem patientes, obsidente Mediolanum Francisco Sfortia, vrbem ipsam cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouocomum collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autẽ re infecta abiens, imperatoris mandato ad Alphonsum Aragoniæ regem proficiscens, episcopus Senensis, vnde originem ducebat, à Nicolao creatur. Composita deinde inter Alphonsum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediẽs, eum semper adhortatus est, vt primo quoq; tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronã proficisceretur. Vnde Fredericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, vt Leonoræ vxori è Lusitania vel Portugallia, vt nunc dicitur, ad Hetruscũ littus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui vbi Senas peruenit, nõ diu in vrbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentante imperatore pulsis popularib' optimates reipub. gubernãdæ præficeret. Aeneas igitur vt populum suspicione leuaret; Thalamonẽ, quò Leonorã peruenturam putabat, proficiscitur: non tamẽ ob eius discessum quieuere popularium animi. Relegata nanq; per agros ad tẽpus omnis nobilitas est, cui paulò pòst vt mutabiles sunt popularium mentes, redeundi in vrbem potestas facta est, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modestia. Is verò Pisas cõtendens, quò Lusitanos applicuisse intellexerat, puellam vni sibi creditã ad imperatorẽ, qui tum Senis erat, perduxit. Romã deinde tum proficiscens, & priuatim & publicè (dũ Cæsar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator præterea ad Alphonsum salutãdi hominis causa iturus, Ladislaum regiũ adolescentẽ, quem Pannonij & Boëmi furtim ab eo ducere sæpe tentauerant, Romæ sub tutela & custodia Aeneæ, qui plurimam fidẽ præstabat, reliquit. Imperator aũt Romam iterum rediens, cum gratias pontifici egisset, Ferrariam proficiscitur, Borsioq; Estensi Mutinç duce creato: vbi Germaniam attigisset, Aeneam statim ex mandato pontificis cũ summa potestate oratorem in Boëmiam & oẽs Austriæ ciuitates mittit. orta nanq; erat inter eas & imperatorem controuersia pro Ladislao rege, quẽ illæ ad se mitti postulabant. Sublata aũt tanta controuersia, ac pace inter vtrosq; cõposita, Aeneas haud ita multò pòst ad conuentum Ratisponensem mittitur, vbi imperatoris vices gerens, præsente Philippo Burgundiæ duce, & Ludouico Baioariæ, de immanitate Turcorum, & de calamitate reip. Christianæ tanta contentione dixit, vt omnibus gemitum & lachrymas excusserit, præcipuè aũt Philippum Burgũdum ad eam expeditionẽ adeo animare visus est, vt bellum statim omnium cõsensu decerneretur: quod postea omissum est eorum ambitione & stultitia, qui cuncta sibi deberi putabant. Aeneas verò ingrauescente iam ætate, tædio laborũ ac diutina inter exteras gentes peregrinatione fessus, redire Senas ad lares patrios instituerat: quem tamẽ facilè Imperator, è sententia mouit, cùm diceret, sibi in animo esse, Turcis ipsis bellum inferre. Missus itaq; ob eam rem ad Frãcofordiensem conuentũ Germanos principes, qui ex tota prouincia eò conuenerant, grauissima & longa oratione ad bellũ periculosum & necessariũ, multis ratio-

nibus adhortatur. Visus est quidem omnes vehementer commouere. Verùm, hoc natura compertum est, eorum animos cito residere, quorum affectus persacilè mouentur. Tertius item eadem de re in Noua ciuitate conuentus habetur, in quo Aeneas mirificè annixus pedibus & manibus est, vt aiunt, rem ex sententia perficere: priuatim & publicè vnumquenq; ad id bellum cohortando, quo salus Europæ, principem ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis cōtinebatur. Nec aberat à spe perficiendæ rei, cum subitò nũciatum est Nicolaum pontificem è vita migrasse, cuius in morte disturbata sunt omnia: nam & conuentus soluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, persuadere imperatori annixi sunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, nisi quædam ad pragmaticam tendentia ab ipsis prius impetrassent, quòd dicerent Germanis longè peiorem conditionem esse, quàm vel Gallis vel Italis: quorum serui, Italorum in primis, ni res immutarentur, meritò esse dicebātur. Nec certè procul abfuit, quin imperator tumultuantibus obsequeretur. Quo minus aũt id fieret, grauissima Aeneç auctoritas intercessit: cuius hæc fuit apud Cæsarem sententia, Inter principes etiam de magnis rebus inter se dissidentes, pacem aliquando & amicitiam componi posse. At inter principem & populum immortale odium semper interuenisse: qua te dicebat, satius sibi videri cum pontifice sentire, quàm eorũ cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, sed appetitu & cupiditate ducũtur. Motus hac ratione imperator, spreta populorum postulatione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Callistum mitteretur. Is aũt Romam profectus, cũ Frederici iuramentũ pōtifici de more exhibet, collaudato quantũ satis erat vtroq;, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeo erat ad eam rem animatus. Videbat enim vir sapientissimus id, quod postea vsu accidit, barbaros victoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde verò ad pacem Italiæ cōuersus, qua perfecta, bellum Turco inferri posse existimabat, pontificem ad eam rem vehementer adhortatur. Premebantur tum Senenses comitis Petiliani & Iacobi Picennini armis, qui Alphonsi potius quàm proprijs auspicijs bellum illud gerebant. Vt igitur omnis belli vis extingueretur, Aeneas iussu pontificis & ciuium suorum rogatu, Neapolim ad Alphōsum proficiscitur: quò etiam totius fermè Italiæ legati de pace acturi cōuenerant: quibus cum certè vsq; ad eam diem ad eam re nil adhuc actum erat. Verùm superueniente Aenea, tum demum sibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem quem vnicè diligebat, ad se ob eam rem accessisset. Impetrata itaq; pace, ac liberata ab hoste patria, apud Alphonsum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menses fuit, quo tempore seruata oportunitate hominē elegāti & copiosissimà oratione, ad bellũ maritimũ orientalibus inferendum perpulit. Inde verò Roma abiens, iter in patriā facturus, à Callisto pontifice retentus est, à quò etiam non multò pòst patrum omniũ consensu in numerũ cardinalium refertur. Apud Callistum verò tātæ auctoritatis & gratiæ fuit, vt hominē impulerit oratores ad Senenses mittere, qui tũ ciuili discordia laborabāt, vt populum tumultuantē ad pacem & cōcordiam adhortarentur. At verò dum in balneis Viterbianis valetudinis causa esset, historiāq; Boëmicam inchoasset, mortuo Callisto Romā statim rediit: cuius expectatio tanta fuit, vt magna pars populi Romani officij causa obuiam progressa, hominē, quasi diuinarent, vt pontificem salutāt. Ad hunc enim cōsensu omnium pontificatus deferebatur. Ingressus itaq; cōclaue, patrum omniũ suffragijs pontifex maximus, vt dixi, creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio nonas Septemb. pontificali apparatu basilicam Petri ingressus est, eũ Deo immortali gratias egisset, se totũ cōfirmata prius ecclesiæ ditiōne, ad curā reipub. Christianæ cōuertit. Nā & bellum ante eius pontificatũ in Vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, statim eo pōtifice sublatum est, Asisium & Nuceria ab hoste recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundũ Malatestam, quod difficillimũ factu videbatur, compositæ induciæ, quò Mantuam omnibus, vbi cōmunem Christianorum cōuentum indixerat, tuto proficisci liceret. Creato autem principe Columnensi vrbis præfecto in locum demortui Borgæ, relictoq; Romæ legato Nicolao Cusa sancti Petri ad vincula cardinali,

media

media hyeme ab vrbe discedit, per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili discordia ad bellum potius quàm ad pacem spectare videbantur, populos ad concordiam & quietem adhortatur. Mantuam postremo vndequaq; ventum est. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum vis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eò miserit. Actum denique est in illo celeberrimo cõuentu, Pio ipso dicente, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri posset. Propositum periculum, quod cetnicibus Christinorũ immineret. Motæ sunt omnibus lachrymæ, cum eorum calamitates exponerentur, qui à barbaris in grauissimam seruitutem quotidie abducebatur. Incensi animi, cum ostẽderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, in teriorem Europam penetraturos. Nil est certè ab eo prætermissum, quod ad mouẽdos Christianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij laus fuit, quòd, cum sæpius iisdem de rebus loqueretur, diuersa semper visus est dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quòd eundem corona regià donasset, tribus actionibus acerrimè confutauit. Agebantur hæc in Mantuano cõuentu, cum tota ferè Europa relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in seipsos, partim in Pãnonios: quorum opera tantum tamq; necessarium bellum magna ex parte confici potuisset. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera veterem in insula regem, altera nouum, fugato vetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hispani Barchionensibus auxilio futuri: quos Aragoniæ rex Gallorum armis adiuius, bello premebat. Et ne quid ad disturbanda omnia deesset, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad inrestinum animos atq; arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Ioannes Renati regis filius, Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta est: cum ij Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaq; omisso Mantuano conuentu, ad sedandos motus in Etruriam rediẽs, Viterbium ab aduersa factione per fraudem occupatum, haud magno negocio recipit. Picentes ob fines domesticos acerrimis bellis exagitati partim ratione, partim metu ad pacem redigũtur. Vmbros simili contentione distractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, auctoritate sua tandem sedauit. Senensium rempublicam sublatis seditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, constituit. Exules quosdam, viros certè præclaros, in patriam restituit. Nobilibus reipublicæ administrationem reddidit: in Sabinorum verò perfidiam animaduersum est, quòd hostem publicum commeatu & trãsitu iuuissent. Romæ grauissimos tumultus ficariorũ repressit, capto cum aliquot socijs Tiburtio Angeli Massiani filio: quem diximus à Nicolao ob cõiurationem interemptum, & laqueo ad fenestras Capitolij suspensum: quòd ausi fuissent tẽplum Panthæon occupare, atq; inde tanquã ex arce in optimum quenq; grassari. Tyrannos quosdam ad res nouas spectantes, è finibus ecclesiæ bello submouit. neminem vnquam bello attigit, ad quem legatos nõ prius miserit, si quo modo ad sanitatem rationibus adduci posset. Fredericum Vrbinatem copiarum suarũ ducem, Alexandro Sfortia in Marsos misit, qui Iacobum Picenninum remoraretur à Renato mercede conductum, ne in Apulia ad Gallos Ferdinandum bello vexantes transiret. Ferdinando autem ad *Sardinum fugato, auxilio fuit, quò minus regno spoliaretur: veritus, ne si Galli regnum occupassent, victoria elati, libertatem Italiæ subuerterent. Legatorum à Gallis venientium minas & pollicitationes, quibus se à Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facilè cõtempsit: Sigismundi Malatestæ ecclesiæ Romanæ vectigalis furores ac rabiem, censuris & armis compressit. Is enim spreto fœdere, quod inter se & Ferdinandũ fuerat à pontifice ictum castella omnia ob seruandam fidẽ data, contra ius fasq; vi cepit. Legatum ecclesiæ Romanæ ad * Nidasturem fugauit, Picentibus bella intulit. Huius verò rabies sequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbinate & Neapolione Vrsino ducibus, graui prælio compressa & castigata est, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Pistoriensi cardinali sanctæ Cæciliæ legato, ac magna pars Ariminensis agri ei adempta est, ne posset aliquando

*Sarnum.

*Nidasturẽ.

quando ad rebellionem spectare. Pugnatum est præterea non ita multò pòst à Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prælio princeps Tarentinus ac pleriq; alij, qui nouarum rerum cupidi Gallicâ sequebantur arma, adeo sunt perterriti, vt supplices à rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint ferè omnes præter paucos, quos postea rex bello insecutus, aut regno expulit, aut ad sanitatem redegit. Pius aũt duobus maximis ac grauissimis bellis liberatus, expeditionem Asiaticam, quæ in Mantuano conuentu regum ac principũ ambitione & auaritia fuerat omissa, repetit: socios belli Vngariæ regẽ, Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quòd hi promptiores ad eam rem esse viderẽtur, sibi adiungit. Oratores & nuncios cum literis apostolicis ad gentes & nationes Christianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tamq; necessarium adhortarentur. Ipse interim Senas proficiscitur, iturus vbi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potissimum eius ægritudinẽ lenire videbantur. Ibi aũt cognoscit Philippum Burgundum, qui semet venturum cum milite & classe vouerat, à tanta pollicitatione destitisse. Intelligit præterea multos esse principes ac populos, non exteros modo, sed Italos quoq;, qui ambitione & liuore rem tantã disturbare conarentur, quia eos viderent nobilissima præmia reportaturos, qui tantã belli molem subirent. Hos aũt (vt pontificẽ decuit) ad sanitatem reducere conatus est. Relictis verò balneis, ad vrbem proficiscitur: vbi vehementi dolore pedum & febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum est, vt nonis Iunij, quemadmodũ publico decreto enunciauerat, Anconæ esse nequiuerit. Delinita aũt aliqua ex parte ægritudine, oratores à rege Gallorum & Burgundiæ duce venientes, eiusq; morã excusantes, audit. Vocatis deinde ad se patribus cardinalibus, regi Boëmiæ de fide catholica malè sentiẽti diem dicit: inde ab vrbe discedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnã vim hominum ex Germania, Gallia, Hispania venientium ad bellum Turcis indictũ offendit: quorũ magnã partem absolutã peccatis, Germanorũ potissimum in patriã remisit, quòd minus idonei bello gerendo essent: quodq; etiã belli impensam, vt in literis apostolicis continebatur, secum nõ detulissent. Dum classem, quæ passim in portubus superi inferiq; maris ad tãtum bellum fuerat ædificata; dumq; Venetorum ducẽ belli socium Anconæ expectat, diutina & lenta febri afflictat⁹, moritur anno sexagesimoquarto supra quadringentos & mille, septimodecimo calendas Septẽbris, horã circiter tertiã noctis: anno verò pontificatus sexto, diebus sex minus. Tãtæ aũt constãtiæ & fortitudinis fuit, vt tota ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligẽdi, causas diuersarum gentium audiendi, inhibendi, discernẽdi, iudicandi, signandi, admonendi, castigãdi, intermiserit nunquã. Eo aũt die, quo è vita migrauit, duas horas ante extremũ vitæ spatiũ patres cardinales ad se vocatos, constãti animo & voce non inconcinna ad concordiã in eligendo nouo põtifice adhortatus est: quibus item honorẽ summi Dei, dignitatẽ ecclesiæ Romanæ, bellum à se in Turcos susceptum, salutẽ animæ suæ, familiam oẽm, nepotes verò maximẽ si cõmendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione cõmendauit. Petijt sponte sacramẽta omnia, & signa integerrimi Christiani omnibus in rebus præ se tulit. Præterea verò acerrimè tum quidem disputauit cũ Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi theologo doctissimo, liceretne extremã vnctionem iterare, quã semel inunctus fuerat, dum Basileæ pestilẽtia grauissimè ęgrotaret. Oratiões canonicas, vt intermitteret in tãta animi anxietate, neq; domesticorũ quidẽ precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constãter pronunciauit: & pronunciatum, verissimum ac sanctissimũ esse dixit. Non mortẽ exhorruit, nõ perturbationis, aut inconstãtiæ, dum supremum spiritũ efflaret, signũ aliquod edidit. Extinctus profectò magis quàm mortuus dici potest, adeo longis ægritudinibus maceratus erat, vt corpus suũ Romã deferretur, suis mãdauit. Affirmãt polinctores viuacissimũ cor in homine inuentũ. Funus Ancona Romã defertur, comitãte familia lugubri veste induta, ac lachrymis squalida. Peractis aũt de more exequijs, in basilica sancti Petri conditur ad altare sancti Andreę, sepulchro Frãcisci cardinalis Senẽsis impẽsa cõdito cũ hoc epitaphio:

PIVS

PIVS SECVNDVS PONTIFEX MAXIMVS NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS, GENTE PICOLHOMINEA: sedit annos sex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extrà Italiam restitit: Catharinam Senensem inter Sanctas Christi retulit: pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Aragonensem in regnum Siciliæ cis fretum restituit: rem ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primum aluminis apud Tolfam instituit: cultor iustitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo senatu commilitones Christi habuit. Relatus in vrbem est patrum decreto, & hîc conditus, vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iusserat. Vixit annos quinquaginta octo, menses nouem, dies septem & viginti. Collegio autem cardinalium quinq; & quadraginta millia nummûm aureorum, à vectigalibus ecclesię pensum, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Christophoro Mauro Venetorũ duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus vndecim applicuerat, cõmittunt his cõditionibus, vt nauigijs pro eorum arbitrio bello nauali vterentur: pecunias verò stipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem mitterent, bellum assiduo cum Turcis gerentẽ. Mortuus est vir fortitudinis certę, ac prudentiæ singularis, & qui non ad ocium, ad segnitiem, sed ad res agendas, & maximas quidẽ natus videbatur. Augere maiestatem pontificis conatus est semper. Non reges, non duces, nõ populos, non tyrannos in se aut ecclesiasticũ quempiam delinquentes, bello, censuris, interdictis, execrationibus persequi prius destitit, quàm eos ad sanitatẽ redijsse cognouerit. Ludouico autem regi Gallorum aduersatus est, quòd libertatem ecclesiæ minuere conaretur, cum ab eo anteà pragmaticã ecclesiæ Romanæ perniciosissimã pestem extorsisset. Borsio duci Mutinensi minatus est, quòd ipse Romanæ ecclesiæ censuarius, & Sigismundo Malatestæ hosti ecclesiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigismundũ verò Austriæ ducẽ grauissimis cẽsuris persecutus, quòd Nicolaum Cusanum cardinalem ad vincula Petri cœpisset, ac comprehẽsum aliquandiu in carcere detinuisset. Dieterum Isembergẽsem Maguntinum antistitem, malè de ecclesia Romana sentientem, sede depulit, inq; eius locum alterum suffecit. Beneuentanum archiepiscopum contra eius voluntatẽ res nouas molientem, Beneuentumq; Gallis prodere conantẽ, archiepiscopatu mouit. Franciscum Gopinum plus auctoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica sibi vendicantem, quàm ei à sede apostolica concessum fuerat, episcopatu Interamnensi priuauit. Tarracinum, Beneuẽtum, Soram, Arpinum, ac magnam partem Hernicorum, quæ nũc Campania vocatur, in deditionem ecclesiæ redegit. Nil regibus, nil populis timore & auaritia cõcessit vnquam. Quosdã verò seuerissimè arguit, quòd ea peterent, quæ sine ecclesiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo possent. Tãtum terroris dominis quibusdam Italicis præsertim iniecit, vt officio & fide nil antiquius ducerẽt. Vt hostes publicos constanter persecutus est, sic amicos humanissimè ac officiosissimè fouit. Fredericum Romanorum imperatorẽ, Matthiam Vngarorũm regem, Ferdinãdum Alphonsi filium, Philippum Burgundum, Franciscũ Sfortiã, Ludouicum Gonzagã vehementer dilexit, duodecim cardinales suo põtificatu veteribus addidit, Reatinũ, Spoletinum, Thernensem Alexandrum Saxoferratensem, Barptolomæũ Rouerellam, Iacobũ Lucensem, Frãciscum Laodamię sororis suę filium, Frãciscum Gonzagam, Ludouici principis filium. Hi oẽs Italici sunt habiti. Ex transalpinis Saltzpurgensem, Ludouicum Albretũ Attrebatẽsem Vergelensem. Viuendi aũt rationẽ ita patiebatur, vt ocij & disidiæ accusari nullo modo posset. Surgebat mane aurora illucẽscẽte, & habita ratione valetudinis ac re diuina castè & piè factã, ad negotia publica statim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prandebat. Mediocri cibo vtebatur, nõ exquisito & lauto. Cibos raro sibi apparari iussit: qđ apponebatur, hoc edebat. Vini parcissimꝰ, dilutiq; ac lenis magis quàm austeri amator. Sum-

pto

pto cibo, dimidium horæ cum domesticis aut fabulabatur, aut disputabat. Cubiculum deinde ingressus cum paululum quieuisset, horis canonicis de more repetitis, tamdiu legebat aut scribebat, donec ei per munera publica licuisset. Idē faciebat noctu, quod die post cenam: nam & legebat & dictabat vsq; ad multam noctem in lecto iacens: nec amplius quàm horis quinq; aut sex quiescebat. Homo fuit staturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciem ante dies senectā præ se ferentem. Aspectu seueritatem facilitate conditam ostendebat. Circa cultum corporis neq; morosus, neque negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit. Robustum ei corpus natura dederat, quod tamen longæ peregrinationes & crebri labores, & frequentes vigiliæ attriuerant. Accedebāt morbi eius familiarissimi, tussis, calculus & podagra: quibus ita persæpe cruciabatur, vt præter vnicā vocem nil ei, quare viuus dici posset relictum videretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, verborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantum collegit, tantum erogauit: quarum neq; studiosus, neq; aspernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur, interesse nunquam voluit. Fouere ingenia suorum temporum non visus, quod tria grauissima bella ab eo suscepta: ærarium pontificum ita continuo exhauserant, vt ære alieno, ac magno quidem sæpe premeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs ecclesiasticis iuuit, literatos dico. Oratores aut poëmata recitātes libenter audiuit: eorumq; iudicio, qui aliquid sapere viderentur, sua scripta cōmisit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facile collegit, collectam facillimè repressit. Lacessentibus eum cōuitijs & dictis petulātioribus cōstanter ignouit, ni sedi apostolicę facta esset iniuria: cuius dignitatem adeo acriter tutatus est semper, vt eius causa magnorum regū ac principum graues inimicitias frequenter susceperit. Erga domesticos mira comitate & facilitate vtebatur. Nam quos vel inscitia, vel ignauia deliquisse deprehēdisset, paterna charitate admonebat. Mala de se opinantes vel loquentes coërcuit nunquā: liberè enim in libera ciuitate loqui oēs volebat. Querenti nescio cui apud eum, quod malè audiret, respōdit, de me quoq; qui malè sentiāt, si in campū Floræ proficisceris, multos audies. Si quando cœlum Romanum tanquam naturæ suæ contrariū & insalubre mutare constituisset, æstate præcipuè, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiscebatur. Secessu aūt abbatiæ mirè delectabatur, quæ in agro Senensi, tū amœnitate loci, tum opacitate siluarum mira refrigeratio æstate habetur. Frequentauit Maceratana & Petriolana balnea valetudinis causa. Rara veste vtebatur, & argento frugali magis quàm regio. Eius enim voluptas omnis quādo à munere publico vacabat, in lectione & scriptione frequenti reposita erat. Libros plusquam saphiros & smaragdos charos habuit, quib° chrysolitorū magnā copiā inesse dicebat. Mensam aūt artificiosam ita contempsit, vt ad fontes, ad nemora, ad loca agrestia delatus, quæ sæpe frequentabat animi causa, nō apparatu pontificio, sed humili ac propè rustica no sit vsus. Hāc eius crebrā locorum mutationē nō desuere, qui carperent, ex aulicis maximè, quòd id nunquā ab alijs pōntificibus factū esset, nisi aut bello, aut peste vrgente. Horum aūt querelas contēpsit semper, quòd diceret, nil ob eā rem à se prætermitti, quod ad dignitatē pōtificatus, ad vtilitatē aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, censebat, respondebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus, quouis etiā in loco abundè omnibus satisfieri poterat. Non libenter solus comedebat. Hanc ob rem, vel Spoletinū cardinalē, vel Theanensem, vel Papiensem in conuiuium adhibebat: inter cenandū de studijs bonarum artium loquebatur, memoriā veterum repetebat: & quid quisq; laudis vel didicēdo vel scribendo consecutus esset exquisito iudicio ostendebat. Ad virtutē suos frequēter adhortabatur, à vitijs deterrebat, eum corū res gestas cōmemoraret, qui in via rectè aut perperā egissent. Augustino Patritio lectore vsus est: à quo etiā (dum ipse dictabat) describebantur omnia: sales interdū libenter audiebat, negocijs præsertim vacuus. Florentinum quedā intetdum adhibebat, cui Græco nomen est, hominē certè cuiusuis mores, natura, linguam cum maximo omnium, qui audiebāt, risu facilè exprimentē. Homo fuit verus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil simulati. Christianā autem religionē ita coluit

luit & obseruauit, vt omnem prorsus hypocrysis suspicionem à se remoueret, frequenter confitebatur & cōmunicabat. Rem diuinā aūt ipse faciebat, aut dum fieret, obseruatis de more cæremonijs omnibus, astabat. Somnia, portenta, prodigia contempsit semper. Fulgura procurauit nunquā. Geomantibus & cæteris idgenus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & Inconstantiæ signum nullum in homine cognitum. Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquā visus est. Suos plerūq; vt timidos & formidulosos reprehēdit, quòd acceptas clades (vt in bello contigit) apertè ei denunciare vererētur. Incommodis enim cōsilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tempus, quod accidisset, scitum foret. Socios belli, vel magnitudine impensæ, vel hostium potentia perterritus deseruit nunquam. Bella suscepit inuitus: tamen & multis ac maximis Iniurijs lacessitus pro tutela ecclesiæ, pro defensione religionis. Aedificandi studio vehementer delectatus est. Impensa enim sua scalæ templi ad Vaticanum vetustate collapsæ instaurateç. Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam sternere parabat. Porticum vnde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcem perfecisse priusquā inchoasse visus est. Senis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigatam & ornatissimam extruxit. Corsinianum, quod Pientiam à Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumq; testitudineum celebre id quidē, & ornatissimas ædes extruxit. Sepulchrum marmoreum paternis maternisq; ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum, hoc disticho notauit,

Silulus hic iaceo coniunx Victoria mecum est:
Filius hoc clausit marmore papa Pius.

Quatuor habuit ex sorore nepotes: ex his duo minores natu eius gratia & auctoritate à rege Hispano equestri ordini sunt additi. Primus, cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quē (vt antea dixi) Pius in numerum cardinaliū retulit, tanta cum integritate & virtute adhuc viuit, vt in eo nil sit requirendum quod ad amplissimum virum pertineat: ingenio, motibus, solertia, religione, modestia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerū fastigio collocatus, literarū studium intermisit nunquā. Adolescens, & nondū sacris initiatus poēmata edidit lasciuiæ magis & festiuitati accōmodata, quàm pressa & grauia. Surgit tamē nonnunquā: & dum iocatur, mordacitate nō caret. Extāt eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia variorū versuū scripsisse dicitur, quorū pars magna Basileæ perijt. Orationi solutæ reliqua vita se totum dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiā mixto scribendi genere, & ad philosophādum aptiore. Libros in dialogo edidit de potestate cōcilij Basileensis, de ortu Nili, de studio venādi, de fato, de præscientia Dei, de hęresi Boēmorū. Reliquit dialogū imperfectū cōtra Turcos inchoatū pro defensione fidei catholicæ. Epistolas digessit in tēpora: & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antistites, quas pontifex maximus scripserit, voluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes atq; omne genus hominū ad religionis arma incendit. Extat eius epistola ad Turcū, qua hominē adhortatur, vt posthabita Mahometana perfidia, verā Christi Iesu religionē sequatur. Libellū edidit de miseria aulicorū. Scripsit etiā de institutione artis grāmaticæ ad Ladislaum adolescentē Vngarorū regē. Orationes circiter duas & xxx. habuit ad pacē regum, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationū, ad defensionē religionis, ad quietem totius orbis terrarum spectantes. Boēmicam historiā perfecit: australem imperfectā reliquit. Aggressus est historiam rerum vbiq; locorū sua ætate gestarum: quā negociorum multitudine oppressus imperfectam reliquit. Commentariorum de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertiū decimum inchoauit. Scribendi genus lene est, ac tēperatum. Cōciones habet splēdidas & rei accōmodatas. Mouet affectus, ac eos deniq; sedat. Candorem & ornatum orationis nunquā intermittit. Describit appositè situs & flumina. Varios pro tempore sumit eloquentiæ vultus. Cognitionem rerum antiquarum non omittit. Nullius oppidi occurrit mentio, cuius originē non repetat, situm non notet. Qui duces, qua ætate claruerit, diligentissimè perscribit. Mimos etiam ad

voluptatem notauit. Sententias in prouerbij modum reliquit multas: quarum partem aliquã, quod ad institutionem humanæ vitæ pertinere visæ sunt, subiũgere institui. Diuinam naturã credendo melius quàm disputãdo intelligi ac cõprehendi posse dicebat. Omnem sectã auctoritate firmatam humana, ratione carere. Christianã fidem, si miraculis non esset approbata, honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis tres esse personas, non qua ratione probetur, sed à quo dicatur animaduertendum. Mortales mensores cœli & terræ, audaces magis videri quàm veros. Siderum inuestigare cursus, pulchrius esse quàm vtile. Amicos Dei & hac & futura perfrui vita. Sine virtute nulli solidum esse gaudium. Neq; auarum pecunia, neq; doctum cognitione rerum vnquã repleri. Cui plura nosse datum est, eum maiora sequi dubia. Plebeijs argenti, nobilibus auri, principibus gemmarum loco, literas esse debere. Bonos medicos nõ pecuniã, sed bonã valetudinem ægroti quærere. Artificiosam orationẽ stultos, non sapientes flectere. Sanctas esse leges, quæ vaganti frena licentiæ imponunt. In plebem vim habere leges, in potentes mutas. Res grauiores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus suam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mũdo, mundũ Deo subijcit. Lubricum esse primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, sic vitia in magnas aulas fluere. Assentatores maximè quò volũt, reges ducere. Nulli magis principes aures, quàm delatori præstare. Pessimã regibus pestẽ adulatoris linguã. Regem, qui nulli fidit, inutilem esse: nec meliorẽ, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regatur oportet. Nõ esse regio nomine dignũ, qui suis cõmodis publica metitur: neq; qui sacra negligit, ecclesiæ prouentũ: neq; regẽ qui iuridicundo nõ assidet, vectigalia digna petere. Litigatores, aues: forum, aream: iudicẽ, rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus viros dandos, nõ dignitates hominibus. Magistratus alios mereri, & nõ habere: alios habere, nõ mereri. Graue põtificis onus, sed beatũ ei, qui benè fert. Indoctũ episcopũ asino cõparãdum. Corpora malos medicos, animas imperitos sacerdotes occidere. Vagum monachũ diaboli mancipiũ esse. Virtutes clerũ ditasse, vitia pauperẽ facere. Sacerdotibus magna ratiõe sublatas nuptias, maiori restituẽdas videri. Fideli amico nullũ thesaurũ anteferendũ. Vitã amico, inuidiã morti comparandã. Hostem in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auarũ placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominũ liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri seruile vitiũ esse. Vini vsum & labores & morbos auxisse mortalibus. Vinũ, quod mentẽ excitet, nõ quod obruat, sumendũ. Libidinẽ ætatem oẽm fœdare, senectutẽ extinguere. Quietem vitã non aurum ipsum, nõ gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis moti. Generosam mortẽ turpi vitæ omnium philosophorũ sententia anteferendã. Hæc sunt ferè, quæ de vita Pij pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiã addo, quòd & beatã Catharinã Senensem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ è Peloponneso à principe loci Romã aduectum, in sancto Petro cum maxima veneratione, cumq; supplicationibus cleri populiq; Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato tẽplo, eo loci potissimum, dimotisq; quorũdam põtificum & cardinaliũ sepulchris, quæ basilicã ipsam temere occupabant.

Ex Onuphrio.

ENEAS Siluius Picolhomineus, gente Patricia, tenuioris tamen fortunæ, patre Siluio in Villa Corsiniana agri Senensis ortus, per omnium Romanæ Curiæ dignitatum gradus, ad munus Apostolicum ascendit. Litteris humanioribus instructus, eloquẽtia, dexteritate, & prudentia multum valuit. Primũm Cardinalium Capranici & Albergati Scriba, deinde in Concilio Basileensi cæremoniarum præfectus, & pro eo multis Legationibus egregiè functus, postea Friderici III. Felicis V. Eugenij IIII. & Nicolai V. epistolarum magister, & à Secretis fuit. Ad Eugenium IIII. pro natione Germanica Legatus, obedientiam, sublatã neutralitate, eidẽ præstauit. A Nicolao V. Episcopus Tergestinus, & Senensis, à Calisto III. Diaconus primo S. Eustathij, mox Presbyter Cardinalis tt. S. Sabinæ creatus est. Quo mortuo Romæ in palatio Vaticano, XVII. Cardinalium suffragijs, Romanus Pontifex, XIIII. Kalend. Septembris, Anno ∞ CDLVIII. denunciatus, & III. Nonas Septembris coronatus, Imperatore

peratore Cæsare Friderico III. Augusto: sedit annos V. menses XI. dies XXVII. Ordinationibus tribus habitis, XIII. Cardinales creauit. Obijt Anconæ in Piceno dum bellum in Turcas adornaret: Vacauit sedes dies XVI. Corpus Româ relatum in Basilica Sancti Petri marmoreo tumulo cum hoc elogio, in Sacello Sancti Andreæ sepultum est:

PIVS II. Pontifex Maximus, natione Tuscus, patria Senensis, gente Picolhominea, sedit annos sex. Breuis Pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentũ Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atq; extra Italiã restitit. Catharinã Senensem inter Sanctas Christi retulit. Pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandũ Arragonensem in Regnũ Siciliæ cis Fretũ restituit: rem Ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primùm aluminis apud Tolfam instituit. Cultor iustitiæ, & religiõis. Admirabilis eloquio. Vadẽs in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratã, & duce Venetorũ cum suo Senatu cõmilitones Christi habuit. Relatus in Vrbẽ est Patrum decreto, & hic cõditus: vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aductũ collocari iusserat. Vixit annos LVIIII. mẽses IX. dies XXVII. Frãciscus Cardinalis Senensis auunculo sanctissimo fecit, Anno ∞ CCCCLXIIII.

Humi vero in Tabula marmorea,

PIVS II. PONT. MAX.

PAVLVS II.

PAulus secundus, Petrus Barbo antea vocatus, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polixena, sancti Marci presbyter cardinalis, pridie calend. Septembris pontifex creatur, MCCCCLXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex sorore nepos adolescens adhuc iturus in mercaturã erat, quę apud Venetos in precio est, & à Solone non improbatur: & iam scrinium & arma in triremes detulerat, cum ei nunciatum est, Grabrielem Cõdelmerium auunculum suum pontificem creatum esse. Substitit itaq; adhortãtibus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac literis, licet iam adultus esset, operam dedit: præceptore vsus Iacobo Ricionio, qui diligentiã hominis ea in te laudare consueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamen ob ætatem admodum profecit: quos oẽs præter Ricionẽ, dum pontifex esset, dignitate & facultatibus honestiores reddidit, ostẽdens per eos non stetisse, quò minus doctior euaderet. Paulus aũt Barbo magni animi ac prudentiæ vir, cognita fratris natura, quæ potius quietem quàm negocia appetebat, Eugenium rogat (nam Florentiam videndi hominis causa venerat) vt Petrum ad se vocet, initiatumq; sacris in aliquo dignitatis gradu collocet. Vocatus itaq; Petrus, archidiaconatum Bononiensem, ac nõ ita multò pòst episcopatum Ceruiæ cõmendatione adeptus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potissimum, qui emolumentorum participes sunt. His aũt facultatibus aliquot annis vitam ducens, tandem vnà cum Alouisio Patauino medico quem postea patriarcham & camerariũ appellarunt, cardinalis ab Eugenio creatur, instantibus quibusdã Eugenij familiaribus, vt haberent, quẽ Alouisij potentiæ interdum obijcerent: inter quos postea tanta simultas fuit, vt nusquã maiore odio certatum sit: his etiã discordias alentibus, qui seditionibus ali & augeri cõsueuerant. Dolebat enim Petrus primum locum apud Eugenium sibi surripi, cum nepos esset, cumq; etiã patricius Venetus. Hanc ob rem inimicitias nõ vulgares exercuit cum Francisco Condelmerio vicecancellario ex amita Eugenij nato: quo deinceps mortuo, totum se in patriarcham vertit, licet sæpius intercedentibus amicis in gratiam redijssent simulato animo. Hanc ob rem sub diuersis pontificibus ita inter se mutuis odijs certarunt, vt alter alteri non pepercerit, siue facultates, siue dignitatem inspicias. Iactata & inter eos varia probra sunt, quæ cõsulto prætereo, ne maledicis fidem præstitisse videar. Mortuo autem Eugenio, cum in eius locum Nicolaus V. suffectus esset, tãtum apud hominem gratia & blanditijs valuit, vt & primum ipse locum è natione sua apud eum te-

Pont. 226.

nuerit, fratre Nicolai hominem adiuuante: & ita Nicolaum animauerit, vt camerarij dignitatem Alouisio diminueret. Erat enim Petrus Barbo natura blandus, arte humanus, vbi opus erat. Præterea verò eò indignitatis plerunq; deueniebat, cum precando, rogando, obtestando, quod vellet, cõsequi non posset vt ad faciendam fidem precibus lachrymas adderet. Hac ob rem Pius pontifex hominem Mariam pientissimã appellare interdum per iocum solebat. His quoq; artibus apud Callistũ vsus, eò perpulit hominẽ, vt Alouisium cum triremibus in Turcos mitteret, ostendens hominis amplitudinem, huic tantæ rei maxime conuenire, cum aliàs & exercitus duxisset, & ditionẽ ecclesiæ ab hostibus constanter tutatus fuisset. Hac demum molestia liberatus Petrus, Callistum deinceps ita in sententiã suã semper traxit, vt donec vixerit, nullius magis quàm huius consilio sit vsus. Facilè præterea quicquid volebat à põtifice impetrabat, sua vel amicorum causa. Erat enim propensior in amicos: & quos in clientelam susceperat, quibuscunq; rebus poterat iuuabat, ac constãtissimè tuebatur, cũ apud vnumquenq; magistratum, vel tum maximè apud pontificem. Tantæ præterea humanitatis fuit, vt in ægritudinibus curiales ipsos, qui aliquo in precio erant, inuiseret: & quibusdam remedijs adhibitis, eos ad valetudinem adhortaretur. Semper enim domi habebat vnguẽta Venetijs aucta, oleum, tyriacam, & cætera id genus, quę ad curandã valetudinẽ faciunt. Ex his aliquid ad ægrotos mittebat. Curabat item, vt vni sibi magis quàm alteri ægrotantium testamenta committerentur, quæ postea ex arbitrio suo partiebatur: & si quid inerat quod ad rem suã pertineret, facto tamẽ sub hasta precio, id sibi pecunia vindicabat. Romanorum verò quorundã amicitia delectatus est, quos sæpe in conuiuiũ adhibebat, tum ad iocum, tum ad risum: quẽ & Priabisius suus & Franciscus Malacaro salibus, mimis, dicterijs, scommatibus frequenter nõ sine vrbanitate excitabant. His quidẽ artib⁹ effecerat, vt tum ciuibus Romanis, tum aulicis ipsis charus esse putaretur. Præterea aũt ne domi tantum posse videretur, foris etiã auctoritatẽ sibi cõparare annixus est. Nã & in Hernicos (quã nunc campaniam Romanã vocant) profectus est ad populos quosdã sedandos, qui de finibus contendebãt: & litem cõponere inter comitem Auersæ & Neapolionẽ Vrsinum conatus, paulum abfuit, quin turpiter captus, in vincula conijceretur, adeo in eũ comes Auersus ob quãdam verborũ licentiã, malè animatus erat. Re itaq; infecta abiens, homini semper aduersatus est. Mortuo deinde Callisto, in eiusq; locũ Pio suffecto, cũ permutare episcopatũ Vicetinum in Patauiũ instando acerbè nimium, rogandoq; anniteretur, & Pij põtificis & Venetorũ iram adeo incurrit, vt Paulum fratrẽ senatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quò minus aliorũ beneficiorũ prouentibus potiretur, nisi sententiã mutaret. Hac ob rem indignatus homo, vlciscendi tẽpus obseruans, interim acerbè nimium in eos inuehebatur, per quos stetisset, quò minus voto potiretur. Mortuo aũt Pio, in eius locũ ipse suffectus, statim vbi magistratũ inijt, siue quòd ita pollicit⁹ erat, siue quòd Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores oẽs, quos Pius in ordinẽ redegerat, tãquàm inutiles & indoctos (vt ipse dicebat) exauctorauit. Eos enim bonis & dignitate indicta causa spoliauit. quos etiã propter eruditionẽ & doctrinã ex toto orbe terrarũ cõquisitos, magnis pollicitationib⁹ & præmijs vocare ad se debuerat. Erat quidẽ illud collegiũ refertũ bonis ac doctis viris. Inerãt diuini atq; humani iuris viri peritissimi. Inerãt poëtæ & oratores pleriq;, qui certè non minus ornamẽti ipsi curiæ afferebãt, quàm ab eadẽ acciperent, quos oẽs Paulus tanquã inquilinos & aduenas possessione pepulit, licet emptorib⁹ cautũ esset literis apostolicis, cautũ etiã fisci põtificij auctoritate, ne qui bona fide emissent, è possessione honesta ac legitima deijcerentur. Tentarunt tamẽ hi, ad quos res ipsa pertinebat, hominẽ è sententiã dimouere. Atq; ego certè, qui horum de numero erã, rogando etiã vt causa ipsã iudicibus publicis (quos Rotæ auditores vocãt) committeretur: tum ille toruis oculis me aspiciens, Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac si nescires omnia iura in scrinio pectoris nostri collocata esse? Sic stat sentẽtia, inquit, loco cedant oẽs, eant quò volunt, nihil eos moror, pontifex sum, mihiq; licet pro arbitrio animi aliorum acta & rescindere & approbare. Hac verò tam immiti sententia accepta, vt la-

vt lapidem immobilem volueremus, obseruabamur, & frustra quidẽ die ac noctu in foribus aulæ, vilissimum etiam quenq; seruum rogãtes, vt nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non sine contumelia, tanquam aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autem diligentia xx. continuis noctibus vsi sumus: nil enim ferè nisi noctu agebat. Ego verò tanta ignominia excitus, quod mihi ac socijs meis coram non licebat, id agere per literas institui. Scripsi itaq; epistolam his fermè verbis: Si tibi licuit indicta causa spoliare nos emptiõe nostra iusta ac legitima, debet & nobis licere cõqueri illatam iniuriam iniustamq; ignominiã. Reiecti à te, ac tam insigni cõtumelia affecti, dilabemur passim ad reges, ad principes, eosq; adhortabimur, vt tibi concilium indicant, in quo potissimũ rationẽ reddere cogaris, cur nos legitima possessione spoliaueris. Lectis literis, Platinam reum maiestatis accersit, in carcerem trahit, cõpedibus reuincit, mittit Theodorũ Taruisinum episcopum, qui quæstionem habeat. Is statim me reũ facit, quòd & libellos famosos in Paulum sparsissem, & concilij mentionem fecissem. Primum crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famosos, in quibus scribentis nomen reticetur: at meum nomen in calce literarum extare, non igitur libelli famosi sunt. Quod verò de concilio mentionem fecerim, me non adeo graue crimẽ id putasse, cum in synodis à sanctis patribus stabilita sint fundamenta orthodoxæ fidei, prius sparsim iacta à Saluatore nostro eiusq; discipulis, vt maiores cum minoribus æquo iure viuerent, ne cuiquã fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos instituta est censura, qua & qui priuati & qui in magistratu fuerunt, rationem habiti magistratus, & vitæ anteactæ reddere cogebãtur. Cùm verò his rationibus nihil profecissem, reuinctus compedibus, & quidẽ grauissimis, media hyeme sine foco cel sa in turri ac ventis omnibus exposita coërceor mensibus quatuor: tandem verò Paulus Frãcisci Gonzagæ cardinalis Mãtuani precibus fatigatus, ægrè pedibus stantem molestia carceris me liberat: admonet ne ab vrbe discedã, in Indiã, inquit, si profici scere, inde te trahet Paulus. Feci mandata. Triennio in vrbe commoratus sum, arbitratus hominem aliquã medelam meis incommodis interim allaturã. Coronatus Paulus de more, memor à Callisto quondam pulsos esse è sancto Ioanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius põtifex ante collocauerat, eosdem reuocauit, vt seorsum à canonicis secularibus diuina officia celebrarent. Præterea verò canonicorum secularium eo in loco nomen aboliturus, si quis moriebatur in demortui locum neminem sufficiebat: aut si quod beneficium vacabat, coactos se canonicatibus illis abdicare, ad alias ecclesias transferebat, vt tandẽ beneficia illa in vnum corpus redacta, canonicis regularibus satisfacerẽt sine vllo suo dispendio, cum eos tum pascere ob inópiam opotteret. Hanc autem ob rem Paulus multum à se alienauit ciuium animos, quod dicerent illa beneficia à maioribus suis instituta, pulsis ciuibus, inquilinis dari. Neq; hoc cõtentus Paulus, seorsum canonicos quosdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus vindicandæ libertatis expectabant, quod postea eo mortuo eluxit. At verò cum nunciatum esset, Turcos capta iam ferè tota Epiro, in Illiricum iter parare, oratores statim ad reges & principes misit, eos oratum, vt compositis rebus suis, de bello Turcis inferendo, ad propulsandam iniuriã cogitarent. Qua de re nil certè actum est, cum inter sese grauissimis bellis decertarẽt: hinc Germani, hinc Anglici, nũc veterem regem, interdum verò nouũ expetentes. Hinc Hispani, hinc Galli principes veriti regis potentiam, qui regio nomini omnes obtemperare volebat, iactabatq; se breui factu rum, vt eos pœniteret, qui secus fecissent. Præterea verò Paulum vrgebat regis Boëmiæ perfidia, qui se paulatim à toto corpore Christiani nominis subtrahebat. in hunc itaq; mittere Vngariæ regem cum exercitu instituerat, si ei per bellum in Turcos susc[illegible]tum licuisset: siq; rem inter regem & imperatorem componere potuisset. Nã mortuo Ladislao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede carebat, imperator ipse regnum illud, quod Matthias Vaiuodæ filius occupauerat, sibi deberi prædicabat. Differendã itaq; rem Paulus in aliud tempus censens, ad cõponendas quasdam simultates ciuium Romanorum

Epistola Platinæ ad Paulum II.

norum inter se dissidentium, animum adiecit. Orta nanq; rixa erat inter Iacobum Ioannis Alberini filium, & Felicem nepotem Antonij Capharelli: hanc ob rem accitis ad se patribusfamilias, eos aliquandiu renitentes, ad concordiam datis vadibus compulit. Verùm nõ ita multò pòst Iacobus Alberini filius, nusquam laturus iniuriam patri illatam, Antonium Capharellum interficere conatus, confossum aliquot grauibus vulneribus, tanquam mortuũ reliquit. Hãc ob rem indignatus Paulus, quod contra atq; Alberinus iurauerat, filius egisset euersis eorum ædibus redactisq; in fiscum omnibus bonis, eos ab vrbe demum exules facit. Hos tamen postea suo iussu ad vrbem redeuntes in gratiam recepit, restitutis rebus omnibus, pacéq; inter dissidentes composita, cum tamen ambo aliquandiu in carcere stetissent. Anno verò M C C C C L X V. Alouisius Patauinus pontificis camerarius, & tituli sancti Laurentij in Damaso presbyter cardinalis, vir quidem ditissimus, & in rebus agendis sagax, sed vltimo suæ vitæ tempore parum prudens: quippe qui ex testamẽto maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cognomẽta Scarampos, alioquin bonos & liberales ingenij, sed nequaquam tantis fortunis & prouẽtibus ecclesiæ partis dignos. Quid homines suspicarentur scimus Has aũt facultates Paulus, ei licet testãdi facultatem vltro permisisset, sibi vindicauit. Scarampos cœpit, & tandiu, honesto tamen loco retinuit, quoad quæ Florentiam delata fuerant, ad se deferrentur. Fugientes Scarampi, dum hac de re ageretur, capti in carcerẽ conijciuntur. Verùm cum bona patriarchæ Florentia Romam delata fuissent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate vsus est, quàm ipse testator instituisset. Atq; hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retenta, cum magna opum iactatione, ac si annos Matusalem victurus esset, ab eo sunt partim possessa, partim distributa, quo cũ diutius simultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cum maluisset ad Turcos ipsos quàm ad Paulum bona sua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, voluit eius quoq; corpus iam sepultum in prædam dari. Ab ipsis enim, quibus ipse beneficia sancti Laurentij in Damaso dederat, noctu aperto sepulchro, annulo & vestibus spoliatus est. In hos aũt Paulus re cognita, grauiter animaduertit. Eodẽ ferè tempore Fredericus adolescens egregius Ferdinandi filius, Mediolanũ iturus ad ducendum Francisci Sfortiæ filiam fratris vxorem in regnum, Romam veniens, prodeunte obuiam honorato quoque, & Rhoderico vicecancellario, perbenignè à Paulo suscipitur, ac rosa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Christianis consueuere. Interim verò cum Ferdinando in animo esset, eos bello persequi, & potissimũ in regno suo existẽtes, qui dũ à Gallis premeretur, à se defecerant, misissetq; copias quasdam ea mente, vt ducẽ Soranum adoriretur. Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiscopũ Mediolanensem eò properè misit oratũ, vt copias illas quemadmodũ ratione feudi tenebatur, ad se mitteret, quòd diceret sibi in animo esse comitis Auersi filios, ecclesiæ nequaquam obtemperantes, è medio tollere. Nam eo ferè tẽpore Auersus comes moritur, quo Paulus pontifex creatur: corpusq; eius Romam delatũ, in basilica sanctæ Marię Maioris, sepelitur. Rex itaq; acerrimus Deiphobi hostis, quippe qui ab eo superiore bello insidijs, veneno & armis petitus fuerat, copiarũ suarum præfectis mandat, vt primo quoque tempore proficiscantur, quò pontifex ire iusserit. Antea enim Deiphobum & Franciscum ad se vocatos monuerat, vt & iter tutum à latronibus seruarent, ne Romam aliunde venientes, in ipsis propè vrbis Romæ portis spoliarentur: vtq; Securanciæ præfecti, Vici quondam filio, Caprarolam (quod oppidum est) redderent, cum omnia ferè ipsius præfecti bona possiderent. Vtrunq; verò non modo facere recusarunt, verùm etiam minas addidere, iactantes sæpius se comitis Auersi filios esse, nec lacessentibus parcituros. Tum verò Paulus cha[illegible]culum paratis rebus omnibus ad bellũ necessarijs superuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die posteaquã inchoatum est, bello eos incautos & nil tale opinantes oppressit, redactis in potestatem ecclesiæ nouem castellis: quorũ de numero aliqua ita munita natura & arte erant, vt vix opera hominum expugnari posse crederentur. Deiphobus autem veri-

tus

tus ne captus ad regem mitteretur, salutem sibi fuga quæsiuit. Capitur autem Frãciscus frater cum filio, & quinquennio in arce Hadriani retentus demum creato Xysto liberatur. Hinc postea inter Paulum & regẽ ipsum ortæ graues inimicitiæ sunt, cum Ferdinandus hoc tanto merito peteret superiorum annorũ tributum, quod ecclesiæ pẽdebat, sibi relaxari: & quod deinceps solut nrus esset, diminui, cũ regnum Siciliæ patruus suus possideret, cnius ipse vnà cũ regno Neapolitano vectigal penderet: Inspicienda dicens & sua merita, & cõsiderandum, quid posset in contrarium accidere, cum diceret se cõtinuo acies quasdam in armis habere, nõ magis sua quàm pontificis Romani gratia, vt in bello cõtra Auersanos paulò ante nouerat. Commemorabat vicissim Paulus merita ecclesię erga Ferdinandum: atq; hoc modo altercationibus in longum res ipsa semper protracta est, cũ vterque repetendi ius suum, tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picẽnini, qui Sulmonem in Marsis & alia oppida tenebat, potentiã veritus: quem postea Frãciscus Sfortia socer ad regem misit, data fide se quoties libuisset, incolumen rediturum. Verùm aliter Iacobo quàm putarat, accidit. Captus enim Neapoli à Ferdinãdo cum filio, & in carcerem coniectus, nõ ita multò pòst vita priuatus, figmento adhibito quòd in carcere ipso decidẽs crus fregisset, dum redeuntes ab Ischia (quam Aenariam antiqui vocabant) triremes regis de Gallis victrices, studiosius quam cautius per fenestram inspicit. Sunt qui arbitrãtur hominem adhuc viuere. Quod ego nullo modo credo, cum nullus esset in Italia aptior, si auctoritatem hominis in militiam respicis, ad euertẽdum Ferdinãdi tegis imperium. Substiterat in via hac re cognita (Sen is nanque erat) ducis Mediolani filia Neapolim ad maritum itura, vt fidẽ faceret, nulla patris sui culpa Ferdinãdum in Iacobi Picennini necem cõspirasse. Quid autem ea de re suspicati sint homines, optimè nouimus. Fuere etiam qui dicerent id prius à Paulo põtifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à põtifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à pontifice ad regem, & à rege ad põtificem frequenter commeauerit, cùm Paulus ipse dixerit, audita hominis captiuitate, appellationũ iudicẽ à medio sublatũ esse. Sed verũ est illud Virgilianũ:

Nescia mens hominum fati sortisq; futuræ.

Nullius enim magis quàm Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi cõtumaciã Paulus potuisset, si tum in vita fuisset, quando inter eos de soluẽdo tributo cõtentio est orta, ac bellnm propè certum. Nã celebratis nurus ac filij nuptijs hac vna re & Iacobi morte stabilito regno, Ferdinandus cum põtifice instat, & vt tribntum ei diminuatur, & quędã oppida quę de regno possidebat ecclesia, ei reddenrentur. Misit eò Paulus Barptolomęum Rouerellam legatũ, tituli sancti Clementis presbyterum Cardinalem, qui regis mẽtem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) vterq;, ne solis ac lunæ eclipses, quæ tum fuere cũ maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamẽ (ne corpora cælestia frustra pati existimes) sequenti anno Franciscus Sfortia Insubrię & Liguriæ dux. Nam Gennæ dominatum biennio ante adeptus fuerat, dedentibus sese ciuibus diutino bello, partim intestino & graui, partim externo agitatis Gallorum enim dominatũ, quem spontè petierant reijcientes, ad sex millia Gallici nominis ante oculos Renati regis interfecẽre, qui cũ triremibus aliquot benè armatis aderant, recuperandæ vrbis causa, quæ iam à Gallis defecerat. Mortuo itaque Frãcisco Sfortia Mediolanẽsium duce, Cardinales statim Paulus ad se vocat, quid esset agendũ, consulit. Censuete omnes mittendas esse litteras & nũcios ad principes Italiæ, ad populos, qui eos adhortarẽtur nil noui moliri, sed pacem ante initã seruare: maximè verò tam iniquo tempore, quo à Turco cõmnni Christianorum hoste vexaremur. Præterea verò episcopum Cõchensem Mediolanũ mittit oratum populũ illum, vt nil antiquius fide putaret, quam Galeatio Francisci filio præstiterat. Aberat tum Galeatius iussu patris in Galliam cum exercitu missus, dum rex Alouisius cum principibus regni dicto suo haudquaquã obtemperãtibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuã in feudum accipit, præsidia regi Franciscus subministrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos contracta, cum Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ sororem, in vxorem accepisset. Qui cognita

gnita patris morte, relicto bello, quod regio nomine contra Burgundię ducē inchoauerat, Lugduno abiens, ac cum paucis permutata veste in patriam rediēs, ditione paterna auxilio matris, quæ populos in fide cōtinuerat, sine vlla cōtentione potitur. Paulus verò compositis hoc modo Italiæ rebus, cū intelligeret militiam Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorū magistrū ac primates religionis ad se vocat corrigendi erroris causa, qui post frequentes cōuentus apud sanctum Petrum habitos, tædio animi & senio cōfectus moritur, sepeliturq; in basilica sancti Petri non longè à sacello sancti Andreæ: in cuius locū Carolus Vrsinus suffectus, Rhodum ad tuēdam insulam properè mittitur. Interim verò cum Paulo nunciatū esset, in Poli oppido in Aequicolis posito multos hæreticos inesse, dominum loci cum viris octo & fœminis sex comprehensos, & ad se perductos, cognito hominū errore, ignominia notauit, & quidē grauissima, eos potissimum, qui pertinaciores fuere. Nā mitius cum his est actum, qui errorē confessi, veniam petiere. Erant enim eius sectæ, quam à peruersa mētis opinione esse dicimus, quod dicerent nullum verum Christi vicarium esse eorū, qui post Petrum fuere, nisi qui paupertatē Christi imitati sunt. Aucto deinde Cardinaliū numero, ad x. enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuere: Frāciscus Sauonensis ordinis Minorum generalis, M. Barbo præsul Vicetinus, cuius opera & consilio magnis in rebus semper est vsus: Oliuerius archiepiscopus Neapolitanus, A. Episcopus Aquilanus, Theodorus Monferratus: reliqui partim Galli, partim Vngari, & Angli sunt habiti. Senatu itaque in hunc modum aucto, ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cum Florentini quidam, à factione Petri Medices ciuili discordia pulsi, vt Detesaluus Neronius, & Angelus Accioiolus, ac Nicolaus Soderinus Bartptolomęum Bergomatem concitassent, qui magnam vim equitum ac peditum habebat, vt in Etruriam cū exercitu mouens se ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuātibus etiā Venetis, occultè tamē, primo quidem impetu posse & velle subuertere totam Italiam visus est. Verùm cùm in Flaminia Galeatium ducem Mediolanēsem obuiū habuisset cum regis ac Florentini populi copijs, habenas inhibuit, & cunctādo potius quā pugnādo vincere annixus est. Pugnatum est tamen semel atq; acriter comitis Vrbinatis auspicijs in agro Bononiensi ad Ricardinam (id ei loco nomen est) dūcastra metatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certè erat, si tum Galeatius affuisset, qui Florentiam componēdæ rei bellicæ causa profectus paulò ante fuerat. Ferunt qui tanto prælio interfuere, nusquam ętate nostra maiore contentione certatum esse: nec prælium antea fuisse, in quo plures desiderati fuerāt, tū autem Veneti sibi potius quàm homini cauētes cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium missis, pacem enixius quærere, eius cōficiendæ arbitriū omne in pōtificem deferentes. Qui rei suæ quoq; admodum timens, si victoria ad regē & ducē recideret, vt pax conficeretur instabat, erat enim opinio quorundā hominum non vulgarium, Barptolomęum conniuente pontifice Padū traiecisse, quo mutato Florentinorum statu, inferre bellum Ferdinando regi cōmodius posset, cui ita infensus erat, vt acirc cōtra eum nouos quoq; in Italiam hostes cogitauerit. Vocatis itaq; ad se omnium principum legatis pacem his rationibus composuit, vt vtraq; pars, quę bello ceperat, redderet: vtq; Barptolomęus copias suas in Cisalpinam Galliam reduceret: seruareturq; pax illa, quæ antea inter Frācis cum Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam cōposita fuerat. In vna re re tātum addubitatū est, excluderetur ne à pace Italiæ Sabaudiæ dux, vel Philippus frater, qui eo anno Venetorum stipēdijs militauerat, prouinciam Galeatij bello vexauerat. Petebāt Veneti, vt inter fœderatos is quoq; censeretur. Negabat id fieri posse Galeatius, cum diceret eum se nunquam pro amico & socio habiturum, quē rex Franciæ hostem haberet. Verùm tantum valuit Paulus blanditijs & pollicitionibus, vt legatum Galeatij contra principis sui decretum in sententiā sui ipsius traxerit. Hanc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Pisauriēsem legatum suum exilio mulctauit, & Sabaudiēses ita bello vexauit, vt eos pacem exposcere coëgerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ postea composita est, interuenientibus & reginæ & vxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ sorores sunt. Compositis

tis autem hoc modo rebus, Paulus ad ocium cõuersus, populo Romano ad imitationem veterum ludos quàm magnificentissimos & epulum lautissimũ instituit, procurãte eam rem Vianẽsio Bononiensi põtificis vicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ cursu certantibus in carnisprinio proponebãtur singulis diebus. Currebant senes, adolescentes, iuuenes, Iudæi, ac seorsum pastillis primo quidẽ pleni, quò tardiores incursu essent. Currebãt & equi, equæ, asini, bubali tãta cum omnium voluptate, vt omnes præ risu pedibus stare vix possent. Cursus autem & stadium erat ab arcu Domitiani vsq; ad ædes sancti Marci, vnde põtifex ipse solidam voluptatẽ percipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos post cursum munificentia vsus, vt singulis carlenum (nummi argẽtei id genus est) cõdonaret. Sed ecce in tam publica omnium lætitia subitus terror Paulũ occupat. Nunciatur ei, quosdam adolescentes duce Calimacho in eũ conspirasse, cui præ timore vix respirãti, nescio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philosophus, homo facinorosus & exul, qui vitã primo & reditum in patriam deprecatus, nunciat, ac falso quidem, Lucam Totium Romanum ciuem Neapoli exulãtem, cum multis exulibus in nemoribus Veliternis à se visum, ac paulò pòst affuturum. Timere Paulus ac magis trepidare tũ cœpit, veritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in vrbe, tũ ex aulicis, tũ ex Romanis. Augebat hominis timorem Vianẽsius. Augebãt & alij eius familiares, qui ex tãta perturbatione aditum ad maiorem dignitatẽ & huberiorem fortunam sibi quærebant. Irrumpebant cuiusuis domũ sine discrimine. Trahebant in carcerem quos suspectos coniurationis habuissent. Et, ne ego tantę calamitatis expers essem, domum vbi habitabam multis satellitibus noctu circundant: fractis foribus ac fenestris, vi irrumpunt: Demetrium Lucensem familiarẽ meum comprehẽdunt: à quo vbi sciuere me apud Cardinalem Mãtuanũ cœnare, statim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum cõfestim trahunt. Qui vbi me vidit, ita inquit, duce Calimacho in nos coniurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita cõstanti animo respondi, vt nullum cõscientiæ signũ in me deprehẽdi posset. Instabat ille discinctus & pallidus: & nisi verum faterer, nunc tormẽta mihi, nunc mortem proponebat. Tum ego cũ viderem omnia armis & tumultu circũsonare, veritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos cõsuleretur, rationes attuli, quam ob rem crederem Calimachũ nil aliud tale vnquam moliturum, nedũ meditatum fuisse, quòd cõsilio, lingua, manu, solicitudine, opibus, copijs, clientelis, armis, pecunijs, oculis postremo careret. Cæculus enim erat, & P. Lẽtulo somniculosior, ac L. Crasso ob adipẽ tardior. Omitto quòd nec ciuis quidem Romanus erat, qui patriã liberaret: nec præsul, qui põtificatũ sibi Paulo interempto desumeret. Quid poterat Calimachus? Quid auderet? Erátne lingua & manu promptus? Habebátne ad tãtam rem conficiendam certos homines delectos & descriptos, quorum opera vteretur? nisi forte vellent Glaucum & Petreium fugæ suæ comites alteros Gabinios ac Statilios esse. Tum Paulus ad Vianensium conuersus, hic, inquit (me totus oculis aspiciens) tormẽto cogendus est verum fateri: nam cõiurandi artem optimè nouit. Vtinam cõsiderasset mecum egisset Paulus: nõ enim me statim tormento subiecisset. Nã cũ verum coniectura quæritur, nec de facto constat, In coniuratione potissimũ, & quæ ante susceptum negocium, & pòst sint gesta, quæritur. Cõsideratur vita cõiurationis, cõsiderantur mores, ambitio, cupiditas tum facultatum, tum honorũ: & si quid antea dictum, scriptum, aut factũ sit, quod eò tendat. Horum nihil considerauit Paulus, in carcerem nos conijcit. Verùm cum admoneretur ab his, qui bene sentiebãt, quibusq; exploratum erat, Lucam Tottium nusquam pedẽ Neapoli mouisse, ne tãtum tumultũ cum suo discrimine concitaret, reuocat edictũ tertio die, quo pręmia illis proponebat, qui Lucam reum maiestatis, vel viuũ vel mortuum in potestatem suam redegissent: nõ tamen Quadratios fratres, quos ob eã suspicionẽ ceperat & torserat, dimisit. Subesse aliquam latentẽ causam videri volebat, ne leuitatis argueretur. Liberat hoc metu Paulus, ad nos statim animum adijcit. Mittit in arcem Hadriani Vianensium cum Ioanne Frãcisco Clugiensi Sanga, & satellite, qui nos quouis genere tormẽtorum adigat, ea etiã fate-

ri, quæ nusquam sciebamus. Torquentur prima & sequenti die multi: quorum pars magna prædolore in ipsis cruciatibus concidit. Bonē Phalaridis sepulchrū Hadriani tum putasses: adeo resonabat fornix ille cōcauus vocibus miserorū adolescentum. Torquebatur Lucidus, homo omniū innocentissimus. Torquebatur Marsus Demetrius, Augustinus Campanus optimus adolescens, & vnicū seculi nostri decus, si ingenium & litteraturā inspicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuum postea crediderim. Fessi tortores, non tamen satiati. Nā ad viginti ferè eo biduo quæstioni subiecerunt: me quoq; ad pœnam vocant. Accingunt se operi carnifices, parantur tormenta, spolior, laceror, trudor tāquam grassator & latro. Sedet Vianensius tāquam alter Minos stratis tapetibus, ac si in nuptijs esset, vel potius in cœna Atrei & Tantali, Homo, inquā, sacris initiatus, & quem sacri canones vetant de laicis quęstionem habere: ne si mors subsequatur, quod in tormentis interdum accidere solet, irregularis (vt eorū verbo vtar) & impius habeatur. Neq; hoc quidem contentus, dum pēderem miser in ipsis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiensis attrectans, hominem rogabat, à qua puella donum amoris habuisset. De amoribus locutus, ad me cōuersus instabat, vt seriem cōiurationis, vel fabulę potius à Calimacho confictę explicarē, diceremq; quid causæ esset, cur Pomponius, qui tum Venetijs erat, ad me scribens, patrem sanctissimū in suis litteris appellaret, te inquit, pōtificem creauerant coniurati omnes? Flagitat item, dederim ne litteras Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Christianū principē suscitādi schismatis, aut cōcilij causa. Respōdeo me nunq̄ cōsiliorū Calimachi participē fuisse, quippe cū inter nos simultas esset haud parua. Nescire itē cur Pōponius me patrem sanctissimū appellaret, sciturū ab eo: nā paulò pòst vinctū affuturum dicebat. De pontificatu verò non esse cur soliciti essent, quòd vita priuata semper contentus fuissem. Ad imperatorem verò me nunquā litteras misisse, nec Pomponij opera ea in re vsum esse, id etiam ab eo sciturum. Tandem verò delinitus aliquātulum tot meis cruciatibus nō tamen satiatus, deponi me iubet vesperi maiores subiturū. Deferor in cubiculū semimortuus, nec ita multò pòst reuocor à quæstoribus bene potis & pransis, aderat & Laurentius archiepiscopus Spalatensis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigismūdo Malatesta, qui tū in vrbe erat. De litteris, inquam, de armis, de pręstantibus ingenijs tum veterum, tum nostrorum hominū loquebamur, deq; his rebus, quæ in hominū colloquia cadere possunt. Minari tum Vianesius, ac maiores cruciatus proponere, nisi verū faterer. Rediturum se die sequēti, meditarer interim vbi essem & quibus cū mihi esset agendum. Reducor iterū ad cubile, vbi tantus me repentè dolor inuasit, vt vitam cū morte cuperem commutare, recrudescēribus doloribus ob refrigerata membra, quassa vehementer ac læsa. Recreabat me tamen nō parū Angeli Busali Romani equitis humanitas, quem anno ante Paulus in carcerē cōiecerat, ob interfectū à Marcello filio Frācïscum Cappocium. Id enim factū Angeli suasu Paulus dicebat. Angelus itaq; ac Franciscus nepos, quibus cum in eodem cubiculo diuertebāt, quò minus doloribus & inedia morerer, suis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Post biduum verò Christophorus Veronensis Pauli medicus ad me veniens, bono, inquit, animo te esse iubet Paulus, ac de se bene sperare, breuiq; liberum futurum. Sciscitor quādo id fore speraret: Respondet homo libera audientibus omnibus, qui tum aderant, nō ita cito fieri posse, ne leuitatis & sæuitiæ argueretur pontifex, quòd illos quos tanto tumultu cōcitato cepisset ac torsisset, statim veluti innoxios dimitteret. Neq; hoc quidem contentus Paulus, quos paulò antè coniurationis & maiestatis accersierat, eosdem mutata sententia ob diuulgatam fabulam hæreseos accusat. Trahitur ad vrbē Pomponius Venetijs captus, per totam Italiam tanquam alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, vir simplicis ingenij, neque coniurationis, neq; alicuius sceleris cōscius. Rogatus cur nomina adolescētib⁹ immutaret, vt homo liber erat, Quid ad vos, inquit, & Paulū si mihi Fœniculi nomen indo, modo id sine dolo & fraude fiat? Amore nanq; vetustatis antiquorū præclara nomina repetebat, quasi quędā calcaria, quæ nostram inuētutem æmulatione ad virtutē incitarent. Trahitur & Lucillus ad vrbem tāquam reus maiestatis, qui in Sabinis tetricam illam vitam ducebat,

cebat,quod ad Campanum scribēs,quæ litteræ postea deptehensæ sunt,Heliogabali cuiusdam amores reprehendebat,ita occultè tamē, nisi à cōscio dignosci res ipsa non posset. Vianesius autem diligens pastor ad nos cum tormentis sæpius rediens,torto etiam Petreio Calimachi comite in fuga comptehenso,ac nihil cōfesso,quod diceret ebriosam illā Calimachi collocutionē nullius momēti existimandam fuisse,omnia oculis collustrans,ne refractis parietibus tanquā Dædali alta arce volaremus,carcerem subterraneū meditatur,ac fabris statim locat:eoq; conijcit Franciscum Anguillaram,Gattalusium,Franeiscū Aluianū,Iacobū Ptolemęū,quadriēnio antè molestia carceris maceratos. De libertate nostra interim nullum verbū fiebat. Erat tū imperator in vrbe: voti enim gratia venerat cū magno comitatu,quē Paulus magna cū impensa honorificentissimè suscepit,expēsis decem & octo millibus nūmûm aureorum. Ambos ex mole Hadriani sub eodē pallio à Laterano redeuntes,comitāte honorato quoq;,inspexi. Substitit Paulus in ponte,donec imperator equites aliquot crearet. Abeūte deinde imperatore,cū iam metu omni liberatus esset: nā & equitum & peditū suorū magnā partē in vrbem vocauerat: veritus ne quid tumultus à populo Romano excitaretur, præsente imperatore,decimo mense post captiuitatē nostrā in arcem veniens,ne tātum tumultus frustra cōcitasse videretur,multa nobis obijcit, sed illud potissimum, quod de immortalitate animorū disputarem*,teneremusq; opinionē Platonis, quā diuus Augustin* Christianę religioni similimā esse cēset: Merito,inquit Aurelius,Cicero Deum inter philosophos Platonē vocat,qui certè cunctos Ingenio & sapientia superauit: hūc mihi delegi,quo cū disputarē,qui & de vltimo hominis fine,& de diuina natura melius quā cæteri philosophatur. In dubium,inquit Paulus,disputando Deū vocabatis. Quod quidē omnibus philosophis & theologis nostrorū temporū obijci potest,qui & animos & Deū & omnes intelligentias separatas,disputādi ac veri inueniendi causa in dubiū plerunque vocāt. Præterea verò hæretici sunt,vt ait Augustinus,qui quod prauè sapiunt, pertinaciter defendūt. Sanā disciplinā nunquā aspernati sumus,quod facere cōsueuerūt (vt ait Leo) erroris magistri,qui seorsum ab ecclesia sentiētes,hæretici meritò,Hieronymo teste, sunt appellati. Rationem vitæ meę,posteaquā sapere per ætatē cœpi,vsq; ad hęc tēpora reddere vobis possum. Nullum mihi facinus impingi potest,non furtum,non latrocinium,non sacrileginm,non depeculatus,non patricidium,nō rapina,non Simonia. Vixi,vt Christianum decebat,confessionem & communionē in anno,semel pręsertim, intermisi nunquā. Nil ex ore meo excidit,quod contra symbolum esset,aut hæresim saperet. Nō sum imitatus Simoniacos,Catpocratianos,Ophytas,Seuerianos,Alogios,Paulinos. Manichæos,Macedonianos,aliámue hereticorū sectam. Præterea verò Paulus crimini nobis dabat,quod nimium gētilitatis amatores essemus,cū nemo eo huius rei studiosior esset,quippe qui & statuas veterum vndique ex tota vrbe conquisitas,in suas illas ędes,quas sub Cāpitolio extruebat,congereret,auecto etiam ex sancta Hagnete beatæ Constantię sepulchro,frustra reclamātibus monachis loci,qui postea mortuo Paulo, sepulchrū illud porphyreticum à Xysto pontifice repetiete. Præterea verò numismata propè infinita,ex auro,argento,ęreue,sua imagine signata,sine vllo senatuscōsulto in fundamentis ædificiorum suornm more veterum collocabat: veteres potius hac in re,quàm Petrum,Anacletum & Linum imitatus. Cum verò nostra de re inter Palatinos episcopos & duos fratres esset aliquando disceptatum,quórum alter erat ordinis Francisci,alter Dominici,venerunt ferè omnes in hanc sententiam,nihil esse in nobis,quod hæresim saperet. Verùm cū Paulus in arcem venisset, excluderetūrque de industria Frācicus patronus noster veritatis assertor,quò liberius Leonardo loqui liceret, eadem dicit quæ pridie. Rogati sententiam qui tum aderant,etsi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, nostram tamen causam leuiorem faciebant, ac pontificem mitiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lælius de Valle Romanus ciuis & aduocatus consistorialis,nostram causā m liberè tutatus est. Confutat omnia, quæ à Leonardo dicta erant, quæque partim affirmauerat alter aduocatus Andreas sanctæ crucis. Fit autem inter dicendum de Academia mentio. Inclamat

tum M. Barbus sancti Marci Cardinalis, nos non Academicos esse, sed fœdatores Academię. Quid turpitudinis aũt à nobis in Academiã prodierit, certè nõ video, cũ nec fures, nec latrones, nec incẽdiarij, nec decoctores essemus. Veteres Academicos sequebamur, nouos cõtemnentes, qui in rebus ipsis nil certi ponebãt. Paulus tamẽ hæreticos eos pronũciauit, qui nomen Academiæ vel serio, vel ioco deinceps commemorarẽt. Iusta est hæc ignominia Platoni, ipse se tueatur. Volebat Paulus rebus in omnibus videri acutus & doctus: volebat item videri facetus, deridebat ferè omnes contemnebatq́;. Interrogat tum Pomponiũ hominẽ irridẽs, quod elà teneris annis nomen imposuerãt parẽtes. Respondet Pomponius, se binonium fuisse. Confusus nouitate rei Paulus, substitit amplius de nomine quære re. Ad me autem cõuersus, in omnem contumeliã prorupit, omitto quod mihi coniurationẽ, heresim, maiestatis crimẽ obijceret, quæ omnia iam purgata erãt: obijciebat etiam, ingratitudinem, quòd in me licet ingratum officiosus fuisset. Si spoliare homines emptione sua incognita causa, si carcere, si tormẽtis, si ignominia, si calũnia afficere beneficium est, certè erga me beneficus & liberalis dici potest Paulus, & ego ingratus: qui tantorum maleficiorũ immemor, ab vrbe nõ discessetim, suis mãdatis obtẽperãs, suis pollicitationibus toties frustratus. Abijt inde minabũdus, & ob iram quam tum conceperat, nos vsque ad integrum annũ retinuit, ita eum credo iurasse: quãdo nos cœpit, & in carcerẽ cõiecit, noluit periurus videri. Dimissos tãdẽ in ædibus suis viginti diebus ita nos retinet, vt efferre pedem domo nõ liceret. Vagari deinde per Vaticanuũ sinit. Fatigatus postremo Cardinalium precibus, liberos tãdem nos facit. Vocor nõ ita multò pòst litteris à Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad balea Petriolana valetudinis causa, quã in carcere dextro humero debilitatus contraxerã. Eò vt proficiscerer, primo vetuit Paulus, ꝙ diceret se breui rei meæ bene consulturũ. Eo tamen ac redeo, spõdente reditũ meũ Bessarione Cardinali Niceno, viro prętantis ingenij, & singularis litteraturæ. Fidem meam cõmendat Paulus, ac crebro iactat optimã eius erga me voluntatem. Post discessum Borsij Estẽsis, quem ad vrbem cum magno equitatu venientẽ magnificentissimè & lautè susceperat, ducemq́; Ferrariæ creauerat, me breui visurum quo in me animo esset. Idq́; etiam oratoribus tum Venetorum, tum Ducis Mediolanensis, qui mei cõmendauerant, sæpe pollicitus fuerat. Biennio hac spe ductus vel frustratus potius, ire Bononiam instituerã cum Cardinali Mãtuano eiusdem ciuitatis legato. Quo minus id facerem, vetat Paulus: dixitq́; (ita erat vrbanus & facetus) me satis sapere, & facultatibus potius q̃ litteratura indigere. Sed ecce, dum expecto, vt mei tandem tot calamitatibus, tot malis circũuenti misereatur, pontifex ipse apoplexia moritur secũda hora noctis, solus in cubiculo nemine vidente, cum eo die lætus etiã consistoriũ habuisset, põtificatus sui anno sexto, mẽse decimo, quinto Kalẽdas Augusti, M CCCC. LXXI. Fuit autem in homine quãtum ad corpus pertinet, maiestas pontifice digna. Erat enim magni ac vasti corporis, adeò vt dum ad rem diuinã proficisceretur, solus emineret. Circa cultum corporis etsi morosus non erat, nequaquã tamen negligens habebatur. Fuere etiam qui dicerẽt, eum, dum in publicũ prodiret, faciẽ sibi fucis concinnare. De apparatu pontificio non est cur ambigas, maiores ab hoc vno superatos, regno præsertim, siue mitram velis appellare, in quã multas opes contulit, coëmptis vndiq́; ac magnis precijs adamãtibus, sapphiris, smaragdis, chrysolithis, iaspidibus, vnionibus, & quicquid gẽmarum in precio est, quibus ornatus tãquam alter Aaron, in publicum forma humana augustiore prodibat. Inspici tum ab omnibus volebat, & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in vrbe retinuit, intermissa ostendendi sudarij consuetudine, quo à pluribus eodem tempore cerneretur. Præterea verò, ne solus differre à cæteris videretur, publico decreto mãdauit proposita pœna, ne quispiam bireta coccinea (ita appellant capitis tegmen) præter Cardinales ferret: quibus etiam primo pontificatus sui anno pannũ eiusdem coloris dono dedit, quo equos vel mulas sternerent dum equitant. Voluit præterea in decretũ referre, vt galeri Cardinaliũ ex serico coccineo fierẽt: sed id quò minus decerneretur, vetuere illi, qui bene sentientes, diminuendam esse ecclesiæ pompam, nõ augẽdam cum detrimento

ttimento Christianæ religionis prædicabāt. Ante pontificatū verò prędicare solebat, si fors vnquam ei cōtigisset, singulis Cardinalibus singula castella se donaturum, quo vitādi æstus vrbani causa secedere percommodè possent. Sed pōtificatum adeptus, nil minus cogitauit, pōtificatus tamen maiestatem tū auctoritate, tum armis augere conatus est. Nā Tricaricensem episcopum in Gallias misit, qui cognita Leodiensium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad concordiā reuocaret, sublato interdicto, quo Leodiēses notati erāt, ob pulsum iniuria episcopū suum. Verùm dū Tricaricensis hæc quam accuratè agit, vt id ad solum pōtificem pertinere ostenderet, à Leodiensibus cum eorū episcopo capitur. Hāc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Ludouico Franciæ rege (tum enim bellū inter se gerebant) adiuuante ipso rege, Leodienses grauissimis cædibus persecutus, eorū vrbē tandem euertit, & captos episcopos liberauit. Præterea verò Paulus cognita regis Boëmiæ perfidia, in hominem Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi legato ita Vngaros & Germanos concitauit, vt breui & stirpē Georgij funditus sustulerit: & nomen hæreticorū fuerit deleturus, ni Poloni id regnum ad se pertinere dicentes, Matthiam Vngariæ regem tenuissent bello lacessitū, quo minus regno Boëmiæ potiretur. Duo tamē bella, & quidem parua in Italia suscepit, quæ nulla re prius repetita bello, sed insidijs primò inchoata, postea deseruit. Cū igitur Tolphæ veteris dominos insidijs primò, mox armis, cùm id nō cessisset, duce Vianēsio aggressus esset, obsideretq; locū, & oppugnaret, superuenientibus regijs copijs, quę à bello, quod in Flaminia cōtra Barptolomęū Bergomatē gestū esse diximus, quo in exercitu Vrsini militabaut, repēte effusa fuga obsidionem deserit, cū amplius sexaginta millibus passuum hostes abessent. Atq; ita Tolpham post lōgam contentionem, qua etiam Vrsinos sibi inimicos ac propè hostes fecerat decem & septem millibus nummûm auri emit, familiæ Vrsinæ potentiā veritus, quæ dominis loci affinitate coniuncta erat. Iisdem quoq; artibus Robertum Malatestā Sigismundi mortui filium aggressus, cum etiā dolo suburbium Ariminense cępisset, vrbemq; aliquandiu oppugnasset, Laurentio Spalatrēsi archiepiscopo tātum negocium procurante, superueniente postea Frederico comite Vrbinati cū regio ac Florentini populi exercitu, & obsidionem relinquere coactus est, & fuso turpiter ac fugato exercitu, pacē turpi etiam cōditione initam non renuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini oportunitatē amissam esse, dū auarè nimiū stipendia militibus persoluit: dumq; ignoratione rerum æternitate ingenij, rem ipsam quæ momento temporis colligitur, in bello potissimū, in longum ducit. Natura enim in rebus agēdis ita præposterus Paulus erat, vt nisi fatigatus, rē quātumuis claram, apertā & inchoaret, aut inchoatā perficeret. Quanquā ipse iactare solebat, id sibi in multis vsui fuisse, cùm in pluribus (si verū fateri volumus) sibi ac Romanæ ecclesiæ id admodum nocuisset: in colligēdis autem pecunijs ita diligens fuit, vt ferè semper beneficia & episcopatus his commiteret, qui officiū aliquod venale haberēt, vnde elici munus posset. Omnia enim officia suo tēpore venalia erāt, quam ob rem factum est, vt qui episcopatum aut beneficiū vellet, officium aliquod emeret, quo lenocinio quod vellet, cōsequeretur, superatis cōpetitoribus omnibus, doctrina & probitate vitę, quouis magistratu & honore dignis. Præterea verò, cum episcopatus vacaret, quo plures annatæ eodem tempore soluerētur, digniores (vt ipse prædicabat) ad vberiores episcopatus mouens, magnam pecuniarum vim vndiq; colligebat. Redimēdarum quoq; pensionē vsum nō improbauit. His autem pecunijs interdum etiam ad liberalitatem vtebatur. Nam & Cardinales pauperes maximè, & episcopos & principes ac nobiles domò extorres, virgines, viduas, ęgrotos frequēter iuuabat. Curault idem vt Romę, annona cęteraq; ad victum pertinentia, vilius quàm antea venderētur. Aedificauit etiam splendidè ac magnificè tum apud sanctum Marcū, tum verò in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, venationē quoque miro apparatu edidit duci Ferrariēsi in campo Merulæ. Huic autem præfuit eius ex sorore nepos sanctę Luciæ Cardinalis, quem vna cū Baptista Zeno altero nepote Cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormiētem, ac noctu vigilātem attrectantemq; gēmas, & margaritas, difficile erat, nec nisi post multas vigilias, quod si tibi patuisset fo-

res, audire homine, nō audiri ab homine necesse erat, adeo copiosus in dicendo habebatur. Morosus erat & difficilis, tū domesticis, tū externis, & sæpe quod promiserat, mutata sententia inuertebat. Volebat videri astutus rebus in omnibus, hanc ob rem perplexè nimiū interdum loquebatur, quare amicitias principū ac populorū nō diu seruauit, quòd variarū partiū haberetur. Varia ciborū genera sibi apponi volebat, & peiora queq; semper degustabat. Clamabat interdū, nisi quę expetebat, ex sententia ei apposita fuissent. Bibacissimus quidē erat, sed vina admodū parua & diluta bibebat. Peponū esu, cancrorū, pastillorū, pisciū, succidiæ, admodū delectabatur. Quibus ex rebus ortā crediderim apoplexiā illam, qua è vita sublatus est: nam duos pepones & quidē prægrādes comederat eo die, quo sequēti nocte mortuus est. Iustus tamē est habitus & elemēs. Plerosq; aiūt latrones pœna carceris ad sanitatē redigere conatus est, fures, parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem studia ita oderat & cōtemnebat, vt eius studiosos, vno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in studijs litterarū paterentur, satis esse si legere & scribere didicissent. Durus interdū & inexorabilis, si quid ab eo peteres, habebatur: neque hoc cōtentus: conuicia & probra in te conijciebat: plura tamen præstabat, quàm vultu facturū præ se ferret. Vno tamē postremo laudari potest, quòd domi mōstra nō aluerit, quodq; domesticos suos & familiares in officio continuerit, ne ob fastum & insolentiam populo Romano & aulicis stomachum facerent.

Ex Onuphrio.

PETRVS Barbus, Patricius Venetus, Nicolai & Polyxenæ, sororis Eugenij IIII. Papæ filius, ab auunculo Romam accitus, Protonotarius Apostolicus, Episcopus Ceruiēsis, pòst Vicetinus, Diaconus Cardinalis S. Mariæ Nouæ, demum Presbyter tt. S. Marci renunciatus est. Homo natura blandus, mitis, & humanus. Pontificibus Nicolao V. & Callisto III. gratissimus fuit. Pio II. nō admodum probatus. Quo mortuo, ipse conclaui in Palatio Vaticano instituto, XIX. Cardinalium suffragijs III. Kal. Septembris, anni ∞ CCCCLXIIII. Summus Pontifex denunciatus, coronatusque ibidem XVI. Kal. Octobris, sedit Imperatore Cæsare Friderico III. Augusto, annos VI. menses X. dies XXVI. Ordinationibus tribus Cardinales XI. creauit. Fœdus inter Christianos Principes, & bellum Turcicum per Legatos suasit. Georgiū Bohemiæ Regem Hussitarum hæresi infectum, excōmunicatum Regno priuauit, quod Hungarorū Regi Matthiæ dono dedit. Fridericum Imperatorē Romæ voti caussa venientem honorificentissime suscepit, Borsium Marchionem Estēsem Ferrariæ Ducem cōstituit: lautissimas ad S. Marcū ædes cōstruxit. Apoplexi correptus obijt morte repētina Romę in Palatio Vaticano VIII. Kal. Augusti, anno ∞ CCCCLXXI. Vacauit sedes dies XIIII. Corpus in S. Petro marmoreo sepulchro cū hoc epitaphio cōditū.

Paulus II. Venetus Pontifex Maximus è vetusta Barborū Familia, præclaris naturæ dotibus auunculo Eugenio IIII. nō inferior. Iustitiæ, pietatis, diuinarumq; ceremoniarum cultor religiosissimus, Ecclesiasticę libertatis maiestatisq; defensor cōstantissimus, præcipuo pacis seruandæ studio, & singularis omnis generis munerū abstinētia, formidanda etiam lege magistratibus indicta clarissimus, in Principes munificētia, in pauperes misericordia insignis, patrio amore annonæ copiā Vrbi dedit. Patrimoniū Beati Petri ceratis populorū, indulgētissimi parētis affectu, emendatis, & cōseruauit & auxit. Furentes armis hęreticos repressit: & quod perdifficilem rerum temporumue conditionem effici cum dignitate non poterat, matura cunctatione saluberrimè disposuit. Vixit annos LIII. menses V. dies III. sedit annos VI. menses X. dies XXVI.

Marcus Barbus Cardinalis S. Marci Patriarcha Aquileiensis consanguineo benemerenti fecit, anno salutis. ∞ CDLXXII.

Huc vsque Platina.

SVBSEQVENTES PORRO XIIII. PONTIFICVM *vitæ, Onuphrij Panuinij opera accessere.*

ONV-

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM VITAE, A XYSTO IIII. PAPA, VSQVE ad Pium V. Pontificem Maximum,

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM D. PERAFANNVM, DE RIBERA, DVCEM ALEALAE, PROREGEM NEAPOLITANVM: AD QVEM EPIstolam dedicatoriam in fronte huius operis collocatam offendes.

ONVPHRIVS PANVINIVS, CANDIDO LECTORI S. D.

ANTE ANNOS CIRCITER XIIII. HORTATV MARCELLI Cardinalis sanctæ Crucis, quem postea summum pontificem vidimus, cui ego me tunc temporis in clientelam totum dederam, beati, & sanctissimi illius viri virtutes admiratus, ab historijs profanis conscribendis ad ecclesiasticas res, vsque ad ea tempora à paucis, aut leuiter tentatas, aut omnino neglectas, tractandas, & explicandas animũ conuerti. Libellum igitur ante omnia de Romanis pontificibus cum Cardinalium breui chronico adornaui, quem adhuc imperfectum, neq. vllam libri faciem habentem, quum & inuito, & nesciente me vulgatum cognouissem, incredibili dolore affectus, quo ei errori remedium aliquod adferrem, breuiorem alium librum statim, etiamsi contra animi mei sententiã, publicaui, in quo eadem res aliquanto diligentius tractarentur, sed & is, quum immaturus, & celeriter, confectus esset, non omni ex parte incorruptus, & integer exire potuit: res enim magni laboris, & multarum vigiliarum longius omnino tempus desiderabat. Vnde quibusdam rebus non ita accuratè exploratis, vt librum quamprimùm publicarem, coactus sum: ne qua in priore opere iam edita erant falsa, incertaq. legentium mentibus obreperent. Atq. hac ratione factum est, vt etiam in posteriore editione ad eundem modum, sed tamen multo leuius peccatum sit, & incorrupta, ac quam rerum scriptore maximè desideratur, certissima veritas, ad amussim non respondeat. Cæterum ab his, quorum interest admonitus, probatissimisq. annalibus, & vetustissimis publicis monumentis subleuatus, certissimam rerum seriem & veritatem inueni. Ob has igitur caussas librũ ipsum longè locupletissimum, accuratissima diligentia iam magna ex parte concinnaui, quò Romanorum Pontificum, & Cardinalium, quorum memoria extat, vitas effusè scripsi: Atqui quum res magni & difficilis negotij sit, nõ ita facile, quanquã iam diu multumq. in eo elaborauerim, confici potuit. Interim amicorũ quorundã grauissimorum hominum hortatu, dum liber meus publicetur, Platinam, qui iam in officinis esse desierat, multis mendis purgatum restitui, annotationibus illustraui, & quanto breuius, & diligentius à me fieri potuit, XIIII. sequentium pontificum à Xysto IIII. (vbi ille scribendi finem facit) Pontificatus, ad nostra vsq. tempora adiunxi. In quibus describendis, præter priuatos, publicosq. annales, diaria, & acta consistorialia, Raphaëlem quoque Volaterranum, & Paulum Iouium præcipue auctores sum secutus, quin & aliquot ex ijs ab ipso Iouio breuissimè mutuatus sum, publicam studiosorum vtilitatem vbique, atq. eam solam respiciens. Æquissimum nanq. mihi videbatur, vt qui ad hasce vitas legendas animum adiecisset, ne quum iam ad finem ferè peruenisset, præproperè, ac parum opportunè destitueretur. Qui si cupiditati suæ (neque enim auiditatem ipsius explere volui) sed tamen, si cupiditati suæ aliqua ex parte crediderit à me factum esse satis, tum ego quem ex hoc labore meo vnicum cupio, eundem mihi videbor fructum abundè consecutum.

XYSTVS PAPA IV.

Pont. 221.

Ens Roborea, quę & de Ruuere dicta est, Augusta pretoria Taurinorū orta, inter Subalpinas nobilis, à Longobardis originē ducere, multorū consensu traditur. Cuius familiæ auctorē fuisse Hermundum, qui Ragumberti ducis Taurinēsium, Pauli Diaconi in historia Lōgobardica testimonio clari, tēpore circa annum Domini DCC. vixit, antiquis annalibus relatū est. Castellū vicus nouus eius familiæ vetus ditio, nā Cincianū, & Riualba posterioribus temporibus acquisita fuere. Simo Ruuereus ob pinguedinem cognomine Crassus, ante multos annos ex Taurinis in Ligures concedens, ad vada Sabatia, quam nunc Sauonam vocamus, substitit, à quo gens de Ruuere manauit, inter eius ciuitatis familias nō postrema. De Ruuere autem gentis nomen est vernacula lingua, quod nos Latinè robur appellaremus, vel potius quercum, ab insigni gentilitio clypeo, quod est quercu aurea expressum. Ex ea quæ erat Sauonæ familia de Ruuere, Xystus papa IIII. originem duxit, cuius parentes fuere Leonardus, vir inter vrbis suæ ciues honoratus, & omnibus in patria magistratibus functus, & Luchina Mnnliona honesto loco Sauonæ nata. Extant adhuc Leonardi, & patris auique sui cum elogijs in ecclēsia cathedrali Sanonensi sepulchra, ante omnem Xysti fortunam condita, isthæc referentia. Natus est Xystus XII. Kalendas Augusti, anno Domini MCCCCXIIII. Ioanne XXIII. Romano pontifice. Cellis qui est pagus maritimus, ab Vrbe Sauona quinque millibus passuum distans: eo nanque parentes confugerant vitandæ pestis causa, quæ tum maximè Ligures vexabat. Videre per somnium visa est mater, ante partum editum infantem à beatis Francisco & Antonio cucullam & cingulum piè ac sanctè indui, quò habitu ipsorum diuorum fratres vtūntur, Minores vocati. At verò dum obstetrix puerum, cui propterea Francisci nomē inditum fuit, vt fit, accuratè in balneo lauaret ipsumque in vndis aliquando deficientem, ac penè mortuum ad matrem detulisset, illa somnij memor, vouit sę induturum filium S. Francisci habitu, facturamque vt eundem sex mensibus ferret: quo semestri transacto, amoto habitu, puer iterum in grauem infirmitatem incidit, annum iam natus, & eo amplius, cæterum voto repetito, mater statim filium incolumem recepit, & quum parumper creuisset, nonum agens annum, cœnobio adiectus est sancti Francisci. Cuius pueri curam suscepit Ioannes Pinarolius vir optimus, à quo ordinis mores, vitamque fratrum Minorum instructus, grammaticā tanto studio perdidicit, vt breui Ciceronis volumina, partim ab alijs audierit, partim verò ingenij acumine, nulla alterius opera intellexerit. Cheterum deinde vbi adoleuisset profectus, Dialecticæ & Logicæ doctores eius loci audiuit ita diligenter et accuratè, vt postea facultatē eandē ipse alijs legerit. Papiæ deinde & Bononiæ celeberrimis gymnasijs philosophiam, & theologiam didicit, præceptoribus vsus Iacobo Textore, & Andrea Nolano doctissimis viris. Vigesimo ætatis anno nondum, doctorum capitulo generali sui ordinis Genuæ congregato, ita copiose, ita disertè, & eleganter disputauit, vt vnus omnium doctissimus existimatus sit, & à generali ministro ordinis Guillelmo Casali maximis laudibus ornatus. Patauij demum magisterij gradu suscepto, philosophiam, & theologiā multis in gymnasijs, vt Patauino, Bononiēsi, Papiensi, Senēsi, Florētino, & Perusino publicè professus est. Hominem tota Europa clarissimum, quum multi alij præclari viri, tum præcipue Bessario Cardinalis Nicenus, vir Latina, & Græca doctrina insignis, frequēter audiuit, cuius familiaritate ita delectatus est, vt eodem persæpe vsi sint contubernio. Sacras conciones annnis quadragesimæ diebus, in omnibus fere Italię vrbibus, magna hominum gratia habuit. Ministri generalis Iacobi Sarguellæ postea socius factus, non longè pòst Liguriæ prouincialis, quem ministrum vocant primum, deinde sui ordinis in Romana curia

procu-

procurator,& totius Italiæ generalis vicarius, postremo in capitulo generali Perusij celebrato, omniũ votis Iacobo Sarguella ob seniũ abdicãte minister generalis est renũtiatus. Quibus in magistratibus tãta gratia & auctoritate apud omnes valuit, vt nihil quamuis difficile & arduũ, tentarit, quod nõ facile fuerit cõsecutus. Pius secundus cũ maximo in pretio semper habuit. Qui verò ei successit Paulus secundus, eius doctrinæ fama permotus, annitẽtibus maximè Bessarione Niceno, & Francisco Mantuano cardinalibus, illũ absentẽ, & inscium (Papiæ enim morabatur Venetias iturus) Cardinalem presbyterum tituli S. Petri ad Vincula, cũ alijs septem anno Domini ∞ CDLXVII. xiiij. Kal. Octobris, creauit. Qui Romã veniẽs comiter ab omnibus susceptus, & quorũdam Cardinaliũ benignitate adiutus (pauper enim erat) ædes S. Petri ad Vincula rimosas, & ruinæ proximas, ita restituit, vt ab se et familia percõmode incoli possent. Cui⁹ in Cardinalatu potissimum institutũ fuit, vt familiam suam in officio cõtineret. Nec tamen eum aut parta dignitas, aut grauissimarum rerum cura à studijs litterarum auocauit. Nam in Cardinalatu librum de sanguine CHRISTI, & de futuris contingentibus edidit. Scripsit etiam Commentarios de potentia Dei, de Conceptione Virginis, & contra errores cuiusdam Carmelitæ Bononiensis, qui affirmabat, Deum sua omnipotentia, damnatum hominẽ saluare non posse. Aggressus est & aliud opus, in quo validis rationibus ostendere nitebatur, D. Thomam Aquinatem, & Scotum in sententijs conuenire, quanquam verbis differrẽt ad tollendas discordias & altercationes, inter Prædicatores, & Minores. Tantæ enim doctrinæ habebatur, vt huic vni ex cœtu Cardinalium ad fidem pertinentia potissimum committerentur, quibus rebus dum studiosius operam daret, Paulus papa II. viij. Kal. Augusti noctis hora tertia, morte repentina diem clausit extremum. In cuius locum omniũ Cardinalium suffragijs, qui xviij. tunc erant, in Conclaui reclusi in palatio apostolico apud S. Petrum, v. idus Augusti, xiij. vacantis sedis die, anno Domini ∞ CCCCLXXI. Romanus pontifex renuntiatus est, Latino Vrsino, Roderico Borgia cancellario, & Francisco Gonzaga magnopere suffragãtibus, cuius beneficij pontifex memor, Latino quidem camerariatum, Roderico abbatiam Sublacensem, Gõzagæ verò monasterium S. Georgij cõcessit. At verò viij. Kal. Septẽbris in coronationis suæ solennibus, dum in magna populi frequẽtia lectica portaretur apud Basilicam Lateranensem tantus repente tumultus exortus est, dum Romani quidam ciues in via ab equitibus pontificijs premerẽtur, vt maximũ vitę periculum adierit, laxis enim seu casu, seu ex cõposito appetitus, à lecticarijs certè destitutus fuisset, nisi Latini cardinalis auctoritas, à quo seditio sedata est, intercessisset, coronatione celebrata ad rem ecclesiasticã Christianamque componendam animum adiecit, atque ante omnia conciliũ Laterani se indicturum ostendit, in quo & res Ecclesiasticæ corrigerẽtur, & de bello Turcis indicendo tractaretur, quemadmodum Pius papa II. instituerat. Cæterum dũ imperator Fridericus iij. cõcilium Vtini in Carneis loco magis oportuno à põtifice indici cõtendit, pontifex verò iure id facere recusaret, re in longũ protracta, alia remedia quæri placuit. Patrum igitur consensu, Xystus quatuor legatos summa cum potestate creauit, Bessarionem Nicænum in Galliam, Rodericũ Borgiã cancellariam in Hispaniam, & Marcum Barbum in Germaniã, & Pannoniam, qui inter se dissidentes Christianos principes ad concordiam reuocarẽt. Ludouicus enim xj. rex Gallorũ ducibus Karolo Burgundiæ, & N. Britanniæ arma intulerat, reges Ferdinãdus Arragonum, & N. Iustinianæ ob regnum Castellæ legitimo rege destitutum ad fœdũ certamen venerant. Pannoniæ & Poloniæ reges de regno Boemiæ vacante inter se bello decertabant. Prioribus legatis quartũ adiecit Oliuerium Carafam, quem classi maritimæ in Turcos paratæ pręfecit, magna cum impensa, singulis enim legatis in singulos mẽses qningenti aurei assignati. Legati, qui ad reges profecti fuerant, rebus parum feliciter gestis, rediere. Eugenij porro, Nicolai, Callisti, Pij, & Pauli creditoribus vnà concurrentibus, quum initio ponrificatus pecuniæ deessent, gemmis quas Paulus II. in thesauris reliquerat diuenditis, satisfieri voluit. Aerario enim inani, non nisi quinq; millia aureorũ præter hominũ opinionẽ inuẽit. Auditis deinde publicè & perbenignè oratori-

bus Christianorum principũ,qui sedi apostolicæ, & ipsi obtēperaturos se quemadmodum mos est,pollicebantur,duos Cardinales proximis quatuor temporibus natalis Domini designatos,eo die in publicum misit,quo legati domos quisque suas magno cum honore reducti sunt. Horum alter fuit Petrus Riaria mediocri familia Sauonæ ortus,& ab eo,à teneris annis,in ordine S. Francisci educatus,quem episcopum Taruisinum ante ab se dictum, presbyterum Cardinalem tituli S.Xysti creauit. Alter verò Iulianus Raphaëlis fratris filius episcopus Carpentoratensis presbyter Cardinalis S.Petri ad vincula tituli Eudoxiæ fuit. Is postea pontifex maximus renuntiatus, Iulius II. vocatus est. Xystus enim suorũ amantissimus ac indulgentissimus,omnium iudicio est existimatus. Quorum causa multa præter fas iusque egisse & concessisse vitio illi datum est. Petrus ipse amplissimis sacerdotiorum redditibus auctus,ita splēdidus erat, vt pecuniæ perdendę natus esse videretur,nam eo biennio, quo tantum post eo superuixit,ducenta aureorum millia in victu absumpsisse,lx. verò millia æris alieni, argenti autem cælati ccc. pondo reliquisse traditur. Obijt voluptatibus confectus, annorum xxiix. sepultus ad S. Apostolos. Paulò ante obitum creatus à Xysto fuerat totius Italiæ legatus. Qua decursa & vbiq; ac Mediolani pręsertim,Venetijs,& Patauij honorificentissimè susceptus, Romam, vbi non longè post excessit, reuersus est. Cuius frater Hieronymus ex tenui alioqui & humili fortuna, in eius potentiæ locum succedens,& Forocornelij ac Foroliuij princeps factus, post eum rem omnem ecclesiasticam administrauit, ingenio magis seuero ac voluptatibus minimùm præter vnam venationem,deditus. Vxorem is duxit Catherinã Galeatij Insubrum ducis ex concubina filiam, cuius rei causa filium eius Ascanium Cardinalem Xystus postea creauit. Post hos verò pontifex fratrum sororumque filios,quos multos habuit,ad magnos honores diuitiasque prouexit. Nam Leonardum fratris filium,data ei in matrimonium regis Ferdinandi filia notha vrbis præfectum dixit,& in eius defuncti locum alterius fratris filium Ioannem Iuliani Cardinalis fratrem suffecit, Soræ ac Senogalliæ principatu adiuncto. Is ex vxore Ioanna Friderici Feltrij Vrbinatium ducis filia Franciscum Mariam genuit,qui post auunculi Guidonis Vbaldi sine mascula prole obitum iure hæreditario,adoptionis,& dotis nomine ducatum Vrbini obtinuit. Christophorum deinde & Dominicum Ruuereos fratres patria Taurinenses, ex regulis Vicinoui successiue, item sororis filium Hieronymum Bassum, & Petri Riarij sorore natum, Raphaëlem Sansonium, qui Riarium nomen tulit, annorum xvij. & Ioannem Iacobum Sclafenatum Mediolanensem Parmæ episcopum cubiculariũ suũ,quem seruitio solo sibi acceptum & gratum ex humili loco in altum euexit, Cardinales diuersis temporibus dixit. His inter quatuor & triginta, quos varijs lectionibus in senatum cooptauit, Stephanum Nardinum, Ioãnem Baptistam Cybo,Georgium Lusitanũ,Ioannem Arragonium Ferdinãdi regis filium, Ioãnem Columnam,Ioannem Baptistam Sabellũ,Ioannem comitem,& Baptistam Vrsinũ è proceribus Romanis adiunxit. Initio pontificatus in Lateranũ canonicos sęculares reduxit,eiectis inde à Romanis statim post Pauli mortem regularibus, quos olim Eugenius IIII. vt in antiquam possessionē,qua à Bonifacio VIII. iniquè spoliati fuerant,introductos,Callistus III. expulerat,Paulusq; II. restituerat: hisq; templum S. Mariæ de pace ab se media vrbe constructum concessit. Quum verò admodum liberalis esset,nec vlli prorsus negare quicquam sciret,plurimis easdē gratias importune rogantibus sæpe concessit. Qua de causa, vt litium & discordiarũ initia & occasiones tolleret, subsignandis libellis Ioãnem Montemirabilem virum in aula exercitatum,& industriũ,seuerioris q; ingenij præfecit, qui nō ritè concessa inducere posset. Ad arma cōuersus,quibus maxime deditus fuit, initiũ à bello Turcico fecit. Prima expeditione dum classem in Turcas misit, legato & duce Oliuerio Carafa Cardinale Neapolitano, cētum millia aureorum expēdit; secunda verò lxv. millia Laurētio patriarcha Antiocheno fratris filio, qui Oliuerio successerat, vnà cum Ferdinando & Venetis tantum bellũ administrante. Nam cum Oliuerio pontificis nomine cum xxiiij. triremibus bellũ gerente,quinquaginta Venetorum, Ferdinando verò xxiiij. triremes cōmunibus auspicijs

auspicijs militarunt. Nihil tamen præclare gestum est, nusquam prodeuntibus ex Bosphoro in Aegeum hostibus. Smyrna tantum in Asia capta incolæq; omnes abacti. Oppugnare quidē Sataliam ante adorti erant, occupato per vim portu, refractaq; cathena ferrea, cuius partem foribus Basilicæ Vaticanæ præfixam nunc etiam cernimus, sed defendentibus acriter, qui in præsidio erant Turcis prælium omittunt atq; ita re infecta abeuntes plus terroris quàm calamitatis hostibus intulere, quum fere omnium cōstans fama esset, Christianos eo anno magnam Asiæ partem occupaturos fuisse, si ipsi mari, quemadmodum Vsumcassanus Persarum rex terra, Turcas vexare voluissent. Per quos vero steterit, quo minus res ex sententia gereretur, haud satis liquet. Quū Volaterrani in Etruria, occiso propter imperij acerbitatem & Salinarum controuersiam prætore Florentino à Florentinis defecissent, Xystus veritus ne eius rei occasione Italiæ pax turbaretur, motus etiam Florentinorū precibus, eò statim copiarum suarum partem misit, quibus factum est, vt Volaterrani expugnati perdomitique temeritatis atq; sæuitiæ suæ pœnas dederint. Interim Pōtifex imperij diuturnitate, viribus instauratis, vt erat magni animi vir, pontificiam dignitatē augere, imperium armis proferre, & Hieronymum Riarium amplissimis fortunis honestare cupiens, fœdere cū Arragonio Ferdinando Neapolitanorū rege inito aliquot in vmbriæ tyrannos tumultuantes, & aduersus ecclesiā minus quàm beneficiarios deceret, contumaces tollere constituit. Ingenti igitur exercitu ab se congregato, imperatorē Fridericum Feltrium, quem ex comite Vrbini ducē nullo nō honoris genere adhibito, creauerat, tum absentem, legatū verò fratris filiū Iulianum cardinalem S. Petri ad vincula præfecit. Legatus ducis aduentu non expectato, in Tudertinos primum, deinde in Spoletinos tumultuantes, pōtificiq; rebelles impressionē facit: quos Iulio Varano Camertium duce opem ferente, sedatis intestinis discordijs factionumq; capitibus relegatis, in ecclesiæ fide nō sine maxima Spoletinorum clade cōtinuit. In Nicolaum deinde Vitelliū Tifernatem Regulum, ferocis ingenij hominem arma mouit, quē cum antea Xystus amicum habuisset, Laurentij Tifernatis acerrimi Nicolai hostis impulsu, pontifex bello persequebatur. Vitellius impar pontificijs viribus, post trimestrē oppugnationē, Vrbinatium Ducis Friderici aduentu audito vrbem legato hac conditione dedit, vt ei tuto viuere priuati hominis more in patria liceret. Cauerat aūt iam sibi Nicolaus amicitia Ducis fretus, vt accepto à Pontifice quanti bona eius vendi possent pretio, exulatum quò vellet abiret. Cæterùm aliquot annis pòst ciuibus fauentibus in vrbem reuersus, arcem quā Xystus quo ciuitatē in suā potestatē facilius cōtineret posset, extruebat, disiecit, seq; intra oppidū firmo præsidio muniuit. Porro aūt longam illam trium mensium obsidionem nō absq; Laurentij Medicis, qui tum in rep. Florentina principem locum obtinebat, pecunia, auxilijsq; tulit. Qui tranquillitatis, atq; otij studio potentiam principū in Italia exæquatam volebat, nec pōtificis sibi ex mutata quadā æmulatione, & fratris Iuliani in cardinalatus petitione repulsa parū amici, vires nimio plus crescere patiebatur, vnde aduersariū se libidini eius, moderatæq; cupiditati semper ostendit. Pontifici ita irritato, insignē aliam cōtumeliam adiunxit. Totis enim viribus operam dedit, ne pontifex Imolam Flaminiæ vrbē, quam Forū Cornelij vocant, emeret, quam princeps egestate coactus venalem proposuerat, eiusdem Regulo per amicos mensarios magna pecunia subleuato. Ita vt iam Laurentio cum pōtifice apertæ simultates intercedere viderētur. Quæ res Mediceis, vt pòst dicam pene exitio fuit. Dum hæc in Italia geruntur, Scodra quod nūc Scutarum vocant, ditionis Venetæ oppidum à Turcæ oppugnabatur, quod Xystus cōmeatu & pecunia iuuit, ne Turcæ munitissima recepta arce ea ad occupandū Epirū, & deinceps Illyricū vteretur. Simultas interea inter Xystū & Mediceos adeo creuerat, vt pontifex ab aduersa Mediceorum factione, cuius princeps Frācíscus Patius nobilis Trapezita erat sollicitatus, clam egerit, vt cōspiratione facta fratribusq; Mediceis Laurētio & Iuliano interfectis, resp. sui ipsius arbitrio cōstitueretur. Xystus tamen ne tam atrox sceleſtumq; consilium sanctis auribus admisisse videretur, rem totam occultè tractandā, perficiendamq; Hieronymo Ria-

rio demandauit, egitq; cum Ferdinando Arragonio, vt Alfonsus eius filius cum exercitu in Etruriam mitteretur, ea spe vt sublatis aut eiectis Mediceis Florentinos sibi eo beneficio obstringeret, quorum postea opera subnixus maiore cum auctoritate pontificatus dignitatem tueretur. Totum igitur negotium Hieronymi nomine datum est Ioanni Baptistæ Montesicco, qui erat & Hieronymo, fidus manu ac ingenio promptus. Florentiæ verò conspiratorum capita fuere Barptolomæus Saluiatus archiepiscopus Pisanus, Laurentio ob priuatam veterem simultatem offensus, Fräciscus Pactius, & Iacobus Poggius Poggij oratoris clarissimi filius. Atq; vt rem tutius aggrederentur, Florentiã mittitur Raphaël Riarius cardinalis S. Georgij Hieronymi sororis filius adolescens, qui tum in gymnasio Pisano commorabatur, vt si qui dubij ac timidiores forenr, eius præsentia & auctoritate, maiore fiducia ad maturandã cædem inducētur. Coniuratione igitur inita in quam plures nomina dederant, ad vj. Kal. Maij die Solis in augustissimo diuæ Reparatæ templo cõspirati, Mediceos fratres sacris mysterijs assistentes adoriuntur. Ibi Iuliano interfecto dum Laurentius leui vulnere saucius in sacrarium ab æditius incolumis, coniuratis ianua prohibitis, receptus esset, archiepiscopus Pisanus, & Iacobus Poggius curiam occupare tentarũt. Tam immanis sceleris rumore per vrbem delato, quum Laurentinm seruatũ esse cognitum esset, impetu in cõiuratos à ciuibus & magistratibus Medieeæ factionis studiosis facto, Pisanus archiepiscopus, & Iacobus Poggius capti statim cũ omnibus comitibus, è fenestris suspensi laqueis præcipitantur, Antonius Volaterranus & Stephanus sacerdos qui Laurentium agressi fuerant, Franciscus Pactius coniurationis princeps, qui Iulianum occiderat omnesq; eorum affines, satellites, & qui aliquam eis operam tanto in scelere nauassent laqueis strãgulati eundem vitæ exitum habuerunt. Nil eo spectaculo atrocius fuisse memorarur, Mõtesiceo demum à quo quæstionibus habitis totius coniurationis series extorta est, interfecto, cardinalis qui ad aram maximam primo rumore cõfugerat, Lanrentij precibus vix seruatus, & in custodia aliquandiu detentus, non longè pòst eius innocentia cognita in pontificis gratiam est dimissus. Hac re inritatus Xystus, quòd sacrato viro & archiepiscopo ita fœdè interfecto cardinalem quoque captiuum fecissent, Hieronymo instigãte grauissimũ Florentinis, sacris omnibus interdictis, bellum intulit. Ecclesiastici exercitus imperator dux Vrbini Fridericus lectus, qui in Flaminiæ finibus arma parabat, pro rege verò Ferdinando pontifici fœdere coniuncto aderat iam cum exercitu. Alfonsus filius Calabriæ dux, Florentini eo bello Gallorũ regem, Venetos, Mediolanensiũ, Mantuanorum, & Ferrariensiũ principes fautores habuere. Quod aliquot cladibus vtrinq; acceptis, oppidisq; nonnullis à duce expugnatis, Laurentij pòstremo Medicis diligentia & studio, nulla re insigni in eo gesta finitum est. Is ad regem Neapolim profectus, eius animum prudentia, auctoritate, & disertissimis rationibus adeo expugnauit, vt pacem ab eo & fœdus haud iniquis conditionibus Florentiã reportarit, in quo aperte illud adiectum erat, vt Arragonij & Florentini si bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia, mutuis auxilijs iuuarentur. Initi eius fœderis fama Xysti papæ animũ grauissime perculit: & haud dubie primo quoq; tempore res nouas moliturus esse videbatur, nisi eius cõsilia repentinus Turcarũ aduẽtus discussisset. Qui Hydrunte in Salentinis vi capta, Italiam oẽm incredibili terrore compleuerant. Tum Xystus Turcico tumultu exterritus, pacem cum Florentinis fecit, & mulctæ nomine quindecim triremes ijs ad bellũ Turcicũ imperauit. Illud memoratu dignũ, quod Florentino bello ardente, quũ ab aduersariorũ legatis Xystus papa huius controuersiæ, quæ iniusta videbatur, occasione ad concilium citatus fuisset, ipse ingenti animo, summaq; cõstantia respondisse fertur: Se cõcilium quidẽ libenter admissurũ, vbi speraret se omnium illorum principum, criminib⁹ patefactis, res plurimas ecclesiæ ablatas, ab ijs repetiturũ. Vnde qui illum metu expugnare sperabant, ab eodẽ perterriti alia perfugia quæsiêre. Per hæc tẽpora Cypri regibus patre & filiolo mortuis, Veneti insulam, quod regis nouissimè defuncti mater Veneta è gente patricia Cornelia hæres esset, ne in Turcarũ potestatẽ veniret, occuparunt. Oppugnabat eodẽ tempore

pore Rhodum maximis viribus Mahometes ille, qui Constantinopolim ceperat. Verùm eam acriter Petro Daubuson magno magistro tuente, re infecta discedere coactus est, & furorem suum in Italiam conuertit, vbi Hydrunte (vt dixi) capta quum Italiæ omni minitaretur repentino morbo oppressus, & suos in Italia fortissimè repugnantes destituit, & Christianorum principũ animos longe maximo metu liberauit. Cuius mortis & receptæ Hydruntis nuntio confirmatis pontifex, qui iam derelinquenda Italia cogitauerat, Venetis fauere cœpit, qui Herculi Estensi Ferrariensium duci bellum atrox maximè repentinum intulerãt. Xystus porro cum Venetis fœdus inierat, vt ex Herculis calamitate, si victores Veneti euasissent, Hieronymi Riarij potentiam amplificaret. Herculi adfuere Ferdinandus rex socer, Florentini, & Ludouicus Sfortia, qui tutor pueri principis Insubrum imperio potiebatur. Hi communicatis consilijs Fridericum Vrbinatium ducem, exercitus imperatorem creatum, in agro Ferrariensi Venetis se opponunt. Alfonsum regis filium in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent. Pontifex exercitus sui ducem Robertum Malatestã Sigismundi filium crearat, quem venienti Alfonso obiecit. Is ad Latinam vsq; portam infesto cum exercitu veniens, magno Vrbi terrori fuerat, nihil sese propterea animo demittente pontifice, fortiterq; armis rem gerente. Signis ad Campũ mortuum in agro Veliterno collatis Alfonsi numerosior exercitus, Roberti virtute à pauciori milite superatus, capti proceres oẽs, & Romã adducti sunt. Dux ipse Antium vsq; fugiens, Neapolim trepidus se recepit. Verùm Robertus, cuius virtute tanta victoria parta erat, triduo pòst celeriter extinctus suspicionẽ suscepti veneni reliquit. Iisdem diebus ipse etiam Fridericus Vrbinas, qui Venetis oppositus bellũ pro duce Ferrariæ gerebat, in castris ad Stellatam, Guidone Vbaldo filio superstite moritur. Pace paulò pòst inter pontificem & regẽ facta, captiui oẽs in pugna ad Campum mortuũ remissi, & cardinales Columna Sabellusq;, quos belli initio sibi tanquam regis fautores suspectos in Hadriani molem pontifex coniecerat, dimissi. Columnenses quoq; qui regi fœdere coniuncti, illum intra oppida sua susceptum commeatu adiuuerant, sibiq; multis in latis incõmodis vbiq; aduersati fuerant, primum quidem venia donauit, deinde grauiter bello persecutus est, quum Laurentius protonotarius ex ea familia rursus contumax nimium videretur, quem tumultuantem Romæ in domo sua armis cohorteq; pontificia tum Vrsinorum auxilio expugnatũ captumq; breui tempore pòst in arce securi percuti iussit. Eorum insuper iam omnia ferè oppida ceperat, quum medio ardore belli fato functus est. Dum bellum cum Columnẽsibus Xystus gereret, fœderatorũ principũ precibus sollicitatus, qui Venetum imperiũ Hercule ferè oppresso crescere ægrè ferebant, à Venetorum societate auulsus, fœdus cum cæteris Italiæ principibus aduersus Venetos percussit, eosq; monuit, vt à Ferrariensi agro penitus abstinerent, illos aũt non solum nõ obtemperantes, sed quãto maxime studio atq; apparatu fieri posset, bellum instaurantes, sacris interdixit. Coiuenere tũ totius Italiæ principes apud Cremonã, vt de bello consultarẽt. Cõmuniq; omnium sententia Venetorũ furori, vt obuiam iretur decretũ. Igitur magna vi ac ingentibus copijs bellum subinde redintegratũ est, quo nullum grauius ac periculosius antea Veneti gesserant. Iamq; Alfonsi ducis Calabriæ ductu fractæ eorũ vires videbantur, nisi Ludouicus Sfortia à socijs discedens, victis iam planeq; perdomitis præter omniũ sententiam, æquissimã pacẽ inuicto etiã Xysto, attulisset. Tot itaq; præliorum & bellorum sumptibus põtifex exhaustus, quum magna pecuniæ vi indigeret, noua collegia primus omnium Romanorũ pontificum, quæ venirent, excogitauit. Dato itaq; negocio Sinolfo de Castro octerio protonotario viro solerti, & industrio Breuiatores minoris præsidentiæ restituit, à Pio creatos, & ab eius successore Paulo II. sublatos, quorũ loca quingentis: postea sollicitatores, quorum trecentis veniere. Deinde certos adstipulatores sine quibus nullæ possent confici tabulæ, Ianicerorum quoque Stradiotarum, & Mamaluchorum officia induxit. Ex quibus Mamaluchos & adstipulatores, qui ei successit Innocentius VIII. abrogauit. Postremo apostolici fisci nouem notarios constituit, quibus redditus vnius assignauit, qui antea cunctis

præerat.

præerat. Atq; hac ratione Romanæ aulæ libertas in cõpedes quasi conie͂cta omni industrij ac laboriosi ingenij diligentia sublata, quum non nisi pecunia hæc munera parentur, quæ antea gratuitò doctis & probis viris tribui solebant. Primus etiam vendidit officia procuratoris Cameræ notariatus apostolici, protonotariatus Capitolij, notariatus Gymnasij, metiẽdi salis, & camerariatus vrbis. Vectigalia noua inuenit, vetera auxit. Plures à sacratis hominibus decimas non sine maxima auaritiæ nota exegit. Sed hæc seu temporum necessitati, seu verius proximis ac ministris eius tribuenda existimo, præsertim quum nemo ad eam diem pontificum, nec animo ad munificentiam liberalitatemq; propẽsior, nec in dando hilarior, nec in promerendis hominibus promptior fuisse memoratur. Miseros enim atq; à Turcis, vel alias ob calamitates auitis sedibus, & imperijs eiectos Andream Palæologum Peloponnensi, & Leonardum Toccum Epiri despotas, honestis sumptibus aluit. Sophiæ Thomæ Palæologi filiæ Ruthenorũ duci in matrimonium collocatæ, præter alia munera, dotis nomine sex millia aureorum donauit. Carolettam Cypri, & N. Bosinæ reginas regnis fortunisq; omnibus spoliatas, & ad se supplices cõfugientes, benigne suscepit, suaq; munificentia subleuauit. Christiernum virum religiosissimũ Daniæ, Suetiæ, Noruegiæ, & Gothorum, ac N. Bosinæ & Valachiæ annis grauem & senio confectũ reges, item N. Saxonum, & Alfonsum Calabriæ duces, voti causa ad limina Apostolorum, & ad se salutandum mira cum deuotione venientes, magnificentissimis sumptibus in Palatinis ædibus excepit. Idem Ferdinãdo Arragonio Neapolitanorũ regi, ad Iobileum cum magno comitatu venienti, regio apparatu officia omnia præstitit, & annuum censum, quẽ ecclesię Romanæ debitũ pendebat, equo tantum falerato tributi nomine retento eidẽ remisit: eius filiam Leonorã per Vrbem ad maritum Ferrariæ ducem transeuntẽ pompa & donis regijs prosecutus est. Et vt à profanis ad sacra trãseam, B. Bonauenturã ordinis sui olim Cardinalem virũ doctissimũ, & miraculis clarũ, inter diuos retulit. Multas veteribus solẽnitates adiunxit, vt Cõceptionis, & Oblationis beatissimæ Viginis Deiparæ, sanctorum Annæ, Iosephi & Francisci, quas in ecclesia celebrari iussit. Priuilegia à pontificibus, qui ante eum fuerunt, iure quattuor mẽdicantium ordinibus concessa, quieti ecclesiæ & cõmuni saluti cõsulens, amplissimis diplomatibus cõfirmauit, & auxit. Pro quibus rebus quãtopere dilectus sit, facile suspicari possumus, præsertim quum in operibus publicis construendis, vel reparandis æque maximus fuerit. Nã Vrbem ante omnia à situ & cœno vindicauit, vijs Vrbis primum munitis, & lateribus stratis, porticibusq; & mœnianis disiectis, quæ vias deformes, & inconcinnas redditas obscurabãt. Cui rei vicorũ magistros, ac curatores ab se institutos præfecit. Quum verò annus Iobileus instaret, quem ex quinquagesimo ad xxv. contraxit, primusq; anno salutis MCDLXXV. celebrauit, animum ad religiosa loca, & peregrinæ multitudini ad Vrbẽ venturæ opportuna instaurãda adijciens, in primis pontem veterẽ Ianiculensem iam diu antè disiectum, quẽ ruptum meritò ciues appellabãt, publicæ cõmoditati, & decori, à fundamentis magna cura & impensa ex Tiburtino lapide restituit, suoq; de nomine Xystũ vocari iussit, opus sane omni antiquo principe dignũ. Xenodochiũ S. Spiritus obsoletum ac sordidum, & vetustate pene collapsum, totũ vsq; ad solum disiecit, & pulcherrimis ædificijs in meliorem splendidioreq́; formam ampliauit. Quũq; pueros expositos, puellasq; ad pedes suos cũ nutricibus prostratos vidisset, locũ habitandi ijs assignauit, mandauitq;, puellas nubiles maritis cũ honesta dote locari, nonnullas verò religiosiores infirmorum seruitio perpetuo dicauit. Nobilium quoque calamitate, & ægritudine motus, seorsum à promiscua plebe loca idonea decenterq; ornata, his attribuit. Religione deinde & singulari pietate inflammatus, qua semper beatam Virginem prosecutus est, nobilem ædem cum amplissimo cœnobio S. Mariæ de populo ordinis Augustinianorum à fundamentis erexit. Templũ S. Mariæ de pace cum monasterij parte canonicis regularibus S. Augustini ex cõgregatione Frisonaria Laterano pulsis media vrbe de nouo ædificauit. Nam Oliuerius Carafa cardinalis Neapolitanus monasterium ipsum postea totum à fundamẽtis extruxit. Diui Petri in Va-

ticano Basilicam ante repurgatam marmóreis & vitreis fenestris templo accõmodatis, dilucidiorem reddidit, & ruinam sinistro latere minantem, additis lateritijs repagulis confirmauit. Basilicæ quoq; Constantinianæ repurgatæ & in augustiorem formam redactæ latera strauit. Palatium vetus Lateranense ruinosum resarciuit. Multas per vrbem sacras ædes vetustate labefactas, in his SS. Apostolorum absidam, S. Petri ad Vincula, S. Susannæ, S. Vitalis, SS. Nerei & Archilei, S. Balbinæ, SS. Quirici & Iulitæ, S. Viti in macello, S. Saluatoris trans Tiberim, & alias multas sua impensa, vt ex eius insignibus, & elogijs liquet, refecit. Muros vrbis multis locis temporum iniuria collapsos instaurauit. Vtilitati vrbanæ consulens ductus aquæ Virginis pene confractos, elimatos perpetuo fornice à monte Pincio ad Triuij fontem cum aqua perduxit. Cloacas vrbis, qua sordes in Tiberim vehuntur, repurgatas firmauit. M. Aurelij statuam æneam equestrem humili & sordido loco iacentem, in area Lateranensi augustiore loco exposuit. Aedes pontificias in Vaticano amplissimis porticibus deductis, renouauit; Prætorianis, excubitoribus, qui pontificis corporis & palatij custodiæ, ab eo ptimum lecti sunt, magistratibus insuper & munera obeuntibus, loca quibus commode habitarent condidit, qui antea præter dignitatem in cellis penè penuatijs, situ squalentibus agitarent. Bibliothecam Palatinam in Vaticano toto tertarum orbe celebrem Palatina præfecto, aduectisq; ex omni Europa libris construxit, certosq; prouetus, vnde custodes, & librarij Græci, Latini, & Hebraici menstrua salaria quibus alij possent, haberent, libriq; emererentur assignauit. opus omnium præclarissimum, & põtifice maximo dignum. Nec his cõtẽtus, reliquos patres sæpe hortatus est, vt exemplo suo pro facultate quisq; monumẽtis vel nouis, vel restitutis vrbem exornarẽt. Vnde multa à multis extructa sunt vel adornata, queãdmodũ à Guillelmo Eustouteuilla episcopo cardinale Ostiense, & camerario nobilissimum templum cum Monasterio S. Augustini, cuius ordinis protector erat, & propinquũ iuxta S. Apollonarẽ palatium, Basilica verò S. Mariæ maioris in exquilijs ductis leua dextraq; fornicibus, item ostia cũ arce ab eodẽ restituta sunt. Sed & cardinalis Agtiensis ecclesiã SS. Sergij & Bacchi cui præerat ruinæ proximã refecit. Raphaël Riarius luculentissimas apud S. Laurentiũ in Damaso ædes tum inchoauit, ab alijs verò cõplura & egregia palatia fabricata, ita vt vere vrbem ex Lutea Lateritiã, se reliquisse dicere iure posset, quẽadmodum Augustum olim dixisse accepimus se ex Lateritia marmoream. Meritò igitur versus hi simulachro eius in Palatina Bibliotheca adscripti sunt.

Templa, Domum expositis, vicos, fora, mœnia, pontes,
Virginiam Triuij quod reparatis aquam
Prisca licet nautis statuas date commoda portus,
Et Vaticanum cingere Xyste iugum.
Plus tamen vrbs debet, nam quæ squalore latebat
Cernitur in celebri Bibliotheca loco.

Eius porro pontificatus fuit aliquot publicis calamitatibus insignis, in his maximæ & frequentes tẽpestates, fulgura, terræmotus, Solis lunæq; defectus, bis Tiberis alueum egressus vrbẽ totam inundauit, bella tota Italia exarsere, cometes pluries visus, magna in Vrbe annonæ & perpetua charitas, intestinæ tota ditiõe ecclesiastica, & præsertim Tuderti Gabriele Catelano Guelphæ factionis principe in vrbe interfecto, item inter Vrsinos & Columnẽses discordiæ, & cædes. Illud quoq; nõ negligendũ quod eo põtifice mercatus qui ante sub Capitolio fieri cõsueuerat, auctore cardinale Rothomagense Camerario, tum primum in circo Agonali iiij. nonas Septemb. die Mercurij, anno ∞ CDLXXVII. factus. Nihil enim vnquã Xystus qđ publico vrbis decori, & cõmoditati esse cẽseret, quin perficeret destitit. Rem Romanam sedisq; Apostolicæ dignitatẽ, ita intrepidè & egregiè tuebatur, & non facilè cuiquã quamuis maximo principi esset, ei aliquid molestiæ impune inferre. Quod quum in his quæ supra dixi, tum in nouissimo ostendit bello quod cum Venetis & Genuensibus socijs contra Herculem Estẽsem Ferdinãdi Arragonij, Ludouici Sfortiæ, & Florẽtinorum præsidijs fultum, deinde cõtra Venetos pro eodẽ duce gessit. In quo Venetis iam cõtusis, & aliquot

prælijs fractis, quum pacem à socijs auctore Ludouico Sfortia præter eius voluntatem, immo se neglecto, & inscio, datam conspexisset, animi dolore, podagra insuper aggrauante, qua in vltimis annis maximè laborabat in quintum diem in Vaticano palatio expirauit, noctis hora inter quartam & quintam, cui Idus Augusti illuxerunt, anno salutis ∞ CDLXXXIIII. ætatis lxx. die xxij. pontificatus verò supra diem quartum anno xiij. Cadauer in Basilica S. Petri æreo monumento conditum, quod in Sacello ab se extructo, Iulianus cardinalis S. Petri ad Vincula fratris filius, structuræ elegantia inter cætera vrbis ornamenta in primis conspicuum ante aram maximam faciundum curauit. Vacauit tum sedes Romana dies xvj.

INNOCENTIVS PAPA VIII.

Pont. 222. Nnocentij Papæ VIII. maiores ex nobili Græcia ortos, ante quadringẽtos annos Genuensium rebus maximè florentibus, Neapoli, & Genuæ vrbibus Italiæ Clarissimis consedisse constat. Cuius migrationis causas in re adeo obscura, & vetusta, haud satis exploratas habeo. Neapoli Tomacellorũ nomen Incertum quo casu adepti, inter primarias eius ciuitatis familias locum tenuere. Quanquam sint qui prodant Tomacellorum nomen à gentis in ea vrbe principe Tomacello viro egregio manasse: cuius posteri, vetusto familiæ nomine relicto, eius qui primus Neapolim accesșit prænomen pro familiæ gentilicio nomine vsurparunt, qui frequentissimus per ea tempora mos fuit, id quod multis facilè confirmari posset exemplis. Ex hac gente Bonifacius IX. Romanus Pontifex ingentis animi, & spiritus vir, cuius maximè memorabilis extitit pontificatus originem duxit, qui annos xiiij. in summo sacerdotio, ante cẽtum lxx. annos vixit, cuius res gestas in meo de Pontificibus libro accuratè descripsi. Eadem verò gens, quæ Genuam migrauit auito nomine retento, Cybo Græca voce, ex gentilicij clypei insignibus appellati sunt. Est enim in eo rutilo colore decorato transuersa fascia pluribus quadratis cæruleo atq; albo colore alternis æquisq; spacijs confecta, quæ Cybi Latinè, Græcè verò κύβοι vocantur. Hæc insignia vtriq; genti communia sunt. Cæterum crux rubra, in superficie argentea, quæ Genuensium publicũ insigne est, familiæ Cybo clypeis adiuncta, super neq; collocata, cuius stirpis proprium decus est, rebus egregiè pro patria gestis, vt infra dicam, publicè partũ. Huius familiæ homines ab eo vsq; tempore, quum florente Latinorum primum, deinde Palæologorum Constantinopoli imperio oppidum Pera, quod prope Byzantium situm est, Genuenses obtinebant, omnibus honoribus, qui in libera ciuitate maximi, atq; amplissimi existimantur gestis in nobilium ordine, cuius partes tuendas susceperunt, clari insignesq; fuere: plures verò ex hac genere stirpes Genuæ manasse, quæ nunc in ea ciuitate inter nobilẽs relatæ sunt, oratores ipsius Reip. ad Innocentiũ Papam VIII. more maiorum initio eius pontificatus missi, publicè testati sunt. Quorum adhuc extat oratio. Vniuersi generis honores exequi, quia longum esset, familiæ huius tantum breuiter percurram. Ante annos trecentos supra quadraginta Honorio III. Pontifice maximo Fridericus Cybo summo Sauonensium sacerdorio præfectus insigne religionis, & sanctitatis specimen dedit. Vigesimo anno pòst Lanfrancus Cybo inter eos, qui nobilitatis suffragijs adlecti Remp. obtinebãt summum in ciuitate magistratum, qui cõsulatus dicebatur, gessit, vir belli pacisq; artibus instructissimus. Guillelmus Cybo, qui paulò pòst hæc tempora equestri dignitate, quæ rum eximia erat, à Friderico II. Imperatore ornatus enituit, nobilem in primis Legationem pro difficillimis Reip. negotijs ad Clementem IIII. Põtificem maximum obijsse fertur: cui in ea Legatione egregie de suis ciuibus merito, crux rubra, de qua supra dixi, publice donata est, quæ gentilicijs Clypeis addita, prçclarũ summæ laudis testimonium præbet. Sextodecimo post hunc anno, quo tempore Pisani cum Genuensibus difficili, & periculoso bello decertabant, Mutius Cybo triremè priuatis sumptibus comparata, prope Calarim Sardiniæ vrbem ex prouocatione cum rostrata Pisana congressus, egregiam de hostibus victoriam est consecutus. Post hos circa annum Christi ∞ CCXC. Princiual.

ciualles Cybo vt ex priuatorum hominum annalibus, qui seorsum diligentissimè conseruantur, intelligitur, cum principibus nobilitatis aduersus plebem coniurauit, quum nobiles omnem Reip. administrationem in se transferre, paucorum aliquot nobilitatis studiosorum conspiratione, mitterētur. Hos omnes virtute, prudentia, consilio, & animi magnitudine superauit, qui quinquagesimo ferè anno pòst vixit Daniel Cybo, qui aduersus Afros, tam suis quàm communibus Patriæ auspicijs magnas res gessit, gratiaq; & auctoritate plurimum inter suos ciues excelluit; cuius filia in matrimonium collocata est Luciano Grimaldo, in nobilitatis ordine primario, ac tum Domino portus Herculis Mœneci. Horū ferè omnium meminit Augustinus Iustinianus, qui Italica lingua Genuensium annales conscripsit. Innocentij postremo pater Aaron Cybo, equestris ordinis vir, rerumq; gestarum gloria clarissimus, in ciuitate sua diu vixit: eius enim forti, fideliq; opera, vt libro vij. de rebus gestis Alfonsi tradit Barptolomæus Facius, primum Renatus, deinde bello Neapolitano perfecto Alfonsus rex victor multis maximisq; in rebus postea est vsus. Nā quum per belli tēpora, quo de iure regni Neapolitani Alfonsus, & Renatus reges decertabāt, Genuenses duce ipso Aaron viro forti ad DCCC. sagittarios Renato misissent, & Adegauensis factionis dux Renato regi egregiè operā nauasset, præesse Neapolitanis iussus, ita illos pro rege abstinenter, & summa cum integritate iure dicundo sibi deuinxit, vt parta victoria Alfonsus illū Neapolitanorū precibus adductus, & in gratiam receperit, & proregē eundē ijs esse iusserit, ita ille. Romæ quoq; Callisto III. Pontifice maximo præfectus iuri dicendo, quē senatorē vocant, creatus, id munus summa cum laude gessit, eius adhuc in palatio capitolino cū elogio insignia extāt. Aaronis filius Ioannes Baptista anno salutis ∞ CDXXXII. natus forma egregia animoq; liberali, diu inter Alfōsi regis ministros fuit, quo mortuo in Ferdinandi quoq; filij familia aliquandiu vixit; inde Romā veniens longo tēpore in contubernio Philippi Calandrini cardinalis Bononiensis, qui Nicolai papæ V. frater fuit, cōmoratus est: cuius etiam magnificas ædes proximè S. Laurētium in Lucina post eius obitū iam Cardinalis creatus obtinuit. Episcopus deinde Sauonēsis à Paulo II. postea Melfitensis à Xysto IIII. & datarius, demum nonis Maij anno ∞ CDLXXIII. cum alijs VII. presbyter cardinalis tituli S. Balbinæ primum, mox S. Cæciliæ secunda patrum lectione dictus est, tam patriæ studio, quàm fauore Iuliani cardinalis S. Petri ad Vincula pontificis fratris filij, æmulatione Petri Riarij cardinalis S. Xysti, cuius precibus dicebatur Stephanum Nardinum Medionalensem, illo tempore eandem dignitatē consecutum fuisse, ne plus hic, quā ille auctoritate apud pōtificem valere diceretur. Sed profecto magis ei profuit anteactæ vitæ cōstans & cōmendata opinio, quā vel patriæ charitas, vel alicuius studiū. Pontifici enim Xysto ob morū incredibilē suauitatē, & summam probitatē vehementer gratus fuit, vulgo quidē charissimus ob humanitatē, qua omnibus ita præstitit, vt infimæ sortis quoq; homines amplecti, & ijs benigne omnia polliceri consueuerit. In cardinalatu Vrbi primum absente Xysto difficillimis tēporibus, & pestilentia in vrbe grassante præfuit, deinde in Germaniam legatus designatus est, vt Cæsarem Fridericū iij. & Matthiam Coruinū Hungariæ regem multis iam annis exitiabili bello decertantes cōciliaret, atq; conuentui Nurembergensi proxima quadragesima indicto, pontificis nomine interesset: ei enim muneri ob integritatem maxime idoneus visus est, ab omnibusq; eius opera duos principes facile in concordiā reduci posse existimatū, verùm legitimis causis impeditus eò profectus nō est. Nouissimè anno salutis ∞ CDLXXXIIII. mortuo Xysto quatuor, & viginti patrum votis Iuliano Ruuereo episcopo Ostiensi, & Roderico Borgia cancellario maxime annitentibus, ex presbytero cardinale tituli S. Laurentij in Lucina iiij. calend. Septembris hora xiiij die solis Pontifex maximus renuntiatus in Innocentij IIII. Genuensis, cuius memoriam sanctè colebat, recordationem Innocentius VIII. appellari voluit. Coronatione verò ad prid. Idus Septembris perfecta Pontificatum ingressus eadē qua priuatus antea semper humanitate, & mansuetudine vixit. Cæterum quum omnibus comis, & benignus esset, parcus tamen, & minimè

liberalis pro suæ gentis gloria, innatam auaritiam scommatibus, & dicterijs velabat. Pacis atq; otij studiosissimus, omnes Christianos principes frequentibus nuntijs hortabatur, vt mutuis dissensionibus, & bellis cōpositis, fœderibus iuncti, Turcarum vires toto iam terrarum orbe formidabiles retunderent: pontificatus initio Venetos ob bellum cum duce Ferrariæ gestum sacris à Xysto interdictos absoluit. Cum singulis principum Christianorum & rerum publicarum oratoribus, qui ad eum plurimi honoris causa veniebant, de pace, communiq; concordia diligenter agebat, quum enumeraret bellorum incommoda, violari templa, summi Dei cultum intermitti, vrbes diripi, virgines incestari: hæc, & eiusmodi sæpe repetebat. Ad cōponendas res ecclesiasticas conuersus, quum Romanis sua priuilegia renouasset, vrbem castigandis nefarijs hominibus, bonisq; publicis muneribus euehendis, purgauit. Mamaluchorum officium à Xysto factum antiquauit, publicè se adeuntes patientissimè audiēs: ius seuerissimè à suis magistratibus dici mandauit. Proximo Epiphaniæ festo Leupoldum Austriæ ducem miraculis clarum, Friderici imperatoris precibus inter sanctos retulit. Magistrum ordinis Augustiniani Ambrosium Coranum ob veteres simultates in arcem coniecit. Tum calices duo aurei magni ponderis, quos Ludouicus xj. Galliarum, & Ferdinandus Neapolitanorū rex Basilicę Constantinianę donauerāt, item mitra, quam regnū appellant, quæ S. Siluestri fuisse ferebatur, surrepta, nec tanti sceleris auctores vnquam inueniri potuerunt. Quū graui morbo decubuisset, proceres Vrsini, Virgilio & Paulo auctoribus veteribus factionibus suscitatis, arma Columnensibus quorum principes erant, Prosper, & Fabritius intuierunt, Pontificisq;, qui conualuerat hortationibus neglectis, intestinis bellis, & seditionibus se inuicem lacerabant, non sine maximo vrbis Latij, & finitimarū vrbi regionum damno, & clade. Hi adeo in mutuā pernitiem exarserant, vt omnia non nisi cædibus, rapinis, incendijs transigerēt, bonis Romanorum ciuium vbiq; direptis, Pontifice frustra reclamante, cui Virginius Vrsinus tunc infensissimus erat, quod se palatij apostolici præfectura Iuliani Cardinalis S. Petri ad Vincula hortatu, priuasset; eo bello insula, Campagnanum, Galeria, Bracianū, Cæreuetus & aliquot alia Vrsinorum oppida à Columnēsibus direpta. Intestinum Romanorum procerum bellum maius externum suscitatum sedauit. Ferdinādus Neapolitanorum rex comite Montorij, ob quasdam suspiciones securi percusso, Aquilanos Comiti fœdere iunctos, & oēs regni sui proceres contra se concitauit, qui ad causam dicendam Neapolim à rege euocati, quum recusarent ipsius iram veriti, Aquilanis, qui regio prætore interfecto defecerāt, adiuncti, Pontificem maximum, & Venetos in ipsorum auxilium euocarunt. Hos Pontifex imperitorum hominum consilijs impulsus, vt opulentam vrbē ecclesiæ imperio adijceret, fouēdos tuendosq; suscepit, occasionē eò cupidius amplexus, quòd in regē antea non optimè animatus erat, ob annua tributa, quibus ex fœdere adstrictus erat, ecclesiæ non persoluta. Copijs igitur non contemnendis cōparatis, Prosperoq; & Fabritio Columnensibus, & Ioanne Sabello sibi fœdere cōiunctis, Vrsinos quoq; in suāamicitiam sollicitauit. Qui regi obstricti arma in eū suscipere recusarūt. Venetis insuper in belli societatē accitis totius ecclesiastici exercitus Robertus Sanseuerinas lectus est imperator, vir militari disciplina clarus. Legatus verò Ioannes Michaëlius cardinalis Veronensis creatus. Interim Ferdinandus grauissimis periculis implicitus à Florētinis, & Insubrum duce auxilia postulauit, quæ non modo facile impetrata, sed celeriter trāsmissa Pontificis rerum bellicarum imperiti consilia perturbarunt. Oderant eum valde Florentini, quòd Lucensi bello Liguribus cōtra ipsos fauisset. Vrsini, qui aperta vi à Pōtifice defecerant, à rege stipendio conducti, in eius castris aduersus Pontificē militabant. Nā regiarum copiarum præfectus eo bello fuit Virginius Vrsinus, qui Columnensium Pontifici militantium acerrimus, & perpetuus hostis erat. Belli initio Aquilani regijs præsidijs omnino pulsis, se Pontifici dedunt. Vrsini regijs copijs aucti Columnensium, & vicissim Columnenses à Pōtifice adiuti Vrsinorum agros, & oppida igni ferroq; vastarunt. Pugnabatur ad Anienis pontes, omniaq; suburbana oppida, quæ in Etruria Vrsinæ ditionis erant Arragonijs fauebant.

uebant. Belli dux Robertus ad vrbis præsidium accitus, eorum impetum sustinens, non satis pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione rem gerebat. In vrbe enim moram ac diem trahens aliam atq; aliam rem causatus, tertio postquam venerat mense, Nomentanum tantum pontem, qui ab Vrsinis militibus tenebatur, expugnauit. Ibi eius filij Fracasi pila tormento emissa faciem defœdauit. Nomento deinde in deditionem accepto, Romã inglorius reuertitur, pecunia, argento, multoq; commeatu frustra cõsumptis. Hoc bello in Etruria omni ecclesiasticæ ditionis, & præsertim Viterbij tumultuatum est. Pontifex à suis se deceptum animaduertens, præsertim quum Alfonsus Calabriæ dux copioso cum exercitu Latium, & Etruriam, multis oppidis captis & direptis vexaret, belli temere suscepti, eas postremo pœnas dedit, vt necessariam potius, quàm decoram pacem Ascanij Sfortiæ, Michaëlis legati, Senensis, & Cãcellarij cardinalium interuentu perferre coactus sit, Ioanne Balues Gallo cardinale Andegauẽse maximè cõtradicente, qui Francorũ regẽ pontifici auxilio propediẽ affuturũ affirmabat. Pacis conditiones fuere, vt rex Romanæ sedi annuum vectigal penderet, regni proceres rebelles seruaret incolumes, vt Pontifex pro arbitrio omnia regni sacerdotia distribueret, vt Aquilanis sua libertas seruaretur, ne Pontifex impedimento esset, si Galli in regnum impetum aliquando facturi essent, vt Vrsini, & in his Virginius, Pontificis arbitrio se totos dederenr, & supplices veniam peterent. Rex Hispaniæ, Ludouicus Sfortia, & Laurentius Medices pro rege Ferdinando pacis vades fuere. Eo bello ærario exhausto pontifex Xysti exemplum secutus, quo pecuniam colligeret, lij. viros instituit, quos plumbatores Bullarũ apostolicarum vocauit, eisq; certos ecclesiæ prouenrus in perpetuum concessit, ex qua institutione ad xxvj. millia aureorum cepit. Veniere singuli quingentis aureis: eodem exemplo quæstus gratia, xxvj. secretariorum collegiũ, quorũ officia venderentur erexit, priore numero aucto; à quibus ad lx. millia aureorũ exegit: veniere singula duobus millibus, & quingentis aureis. Ripæ quoq; præsidẽtium officiũ venale induxir xxx. viris creatis, qui singula officia c c. aureis emerent. Cæterum quũ Ferdinandus quæ in pacis fœderibus spoponderat minime præstaret, Petrus Vicetinus episcopus Cęsenas apostolicæ cameræ auditor vir audacissimus, & Iacobus Volaterranus secretarius, ac cubicularius apostolicus, vir prudens ad repetendas res à pontifice missi, rebus infectis Romam reuersi sunt, non sine magna pontificis indignatione, qui haud ita multò pòst regem ob nõ solutum vectigal anathemate notatum, Francorum regis in primis litteris con citatus, Neapolitano regno priuauit, Gallus enim id ad se ex legitima successione, & hæreditate pertinere affirmabat. Bello Neapolitano confecto, ad pacis studia conuersus, ciues aliquot Romanos, quorum capita erant Marganij, & Sanctacrucij armis feralibus dissidentes, item Vrsinos, & Columnenses adhuc discordes summa diligentia cõciliauit, quum nihil antiquius duceret quàm vrbis quieti, copiæq; studere. Vnde toto eius pontificatu, & annonæ maxima vbertas, & vrbs à grassatoribus, latrocinijsq;, quibus bello manẽte maxime obnoxia fuerat, tuta fuit, quum esset in vindicãdis criminibus inexorabilis. Nam & Pij, Pauli, & Xysti edicta cõtra homicidas & sicarios renouauit, & omnes vrbe ditioneq; ecclesiastica eiecit. Duos fratres Francisci Bubali filios, Petrum, & Hieronymũ, qui seditiosis omnibus receptaculum erant, ob potentiam diu impunitos, vna die simul capi, & securi percuti mandauit; quanquam cum parente ipsorum lõgo antea tempore amicitiam contraxisset. Dominicum etiam Viterbiensem, & Franciscum Maldentem nobiles viros, & scriptores apostolicos falsarios, omnibus suis reclamantibus, suspendio enectos, medio foro combussit. In Bucalinum Auximi tyrannum in ciues suos sæuientem, qui vrbe ex priuato, occupata ab ecclesia defecerat, copias mouit, & non sine magna strage expugnatum, captiuum ad Ludouicum Sfortiam Insubrum ducem transmisit: cuius præcipue ope id bellnm duce Ioanne Iacobo Triuulcio confecerat. Cum Venetis fœdus renouauit. Quum ante pontificatum aliquot filios suscepisset, duos ex his pontificatui suo superstites magnis honoribus, & opibus euexit. Nam Francisco oppida nonnulla vrbi vicina dedit, Laurentijq; Medicis filiam Magdalenam for-

mosissimam puellam matrimonio iunxit: alteram Theodorinā Gerardo Vsumari Genuensi nuptā magnis diuitijs cumulauit. Vna creatione octo cardinales prioribus adiunxit. Laurentiū Cybo fratris sui nothum Archiepiscopū Beneuentanum, & arcis præfectū, & Ioannem Medicem Laurentij filium nurus suæ fratrem vix xiij. annum agentē, Ardicinum de la porta, & Antoniotū Palauicinum veteres familiares suos viros honestissimos, Ludouicū Spinay rege Fráncorum, Franciscum Sanseuerinatē Roberto patre, & Maffeum Gerardum Venetis petentibus, item magnū hospitalis Rhodi magistrum fratrem Petrum Daubusson, qui ideo cardinalis creatus fuit, quod eius opera Zizimus Sultanus Mahometis filius prælio à fratre Baiasete apud Prusiā Bithiniæ victus, in suā potestatē venisset. Is Rhodum quū fugisset ab Insulæ magistro ad Francorum regem mox ab eo ad pontificem missus est, qui Christianis ad concordiam reductis bellum eius opera Turcis inferre meditabatur. Vixit Zizimus toto deinceps Innocentij pontificatu Romæ in Vaticano honesta custodia; ad cuius sustentationē frater Baiasetes Constantinopolitanus imperator xl. aureorum millia annuatim dū vixit misit. Pontifex interim ducem Ferrariæ Herculem voti reum Romā venientem splendidè in ædibus Palatinis suscepit. Factum est aūt eiusdē Pontificis humanitate, nedicā segnitia, vt aliquot vrbium ecclesiasticarū proceres superbè se efferentes vrbibus, quibus præerant occupatis, tyrannidē in sua quisq; patria constituerit In his præcipuus fuit Ioannes Bentiuolus Bononiensis regulus. Idem factum est Perusij, Tuderti, Fulginei, Hortisq;: quos postea tamen vel ipse, vel qui sequuti sunt pōtifices penitus extinxere. Innocentius aūt ædificandi studiosus, insignes in palatio Vaticano porticus, item villam pontificum vsui, quam Beluedere vocant, extruxit. Fontes media sancti Petri platea fecit, basilicæ Lateranensis absidam ante aram maximam duabus ingentibus columnis suppositam ædificauit: diaconiam S. Mariæ in via Lata fundamentis construi iussit. Cuius exemplo inflammati patres multas per vrbē substructiones & ipsi aggressi sunt. In his Petrus Gundisaluius de Mendocia dum tectum, & absidā tituli S. Crucis, in Hierusalem repararet, in medio templi pariete pars tituli Crucis CHRISTI triplici lingua exarati inuenta est, ibidem à Placidio Valentiniano Imperatore ante mille annos reclusi. Quo die Ferdinādus, & Helisabeth catholici Hispaniarū reges Granata vrbe expugnata Maurorū in Hispania vetustissimū imperium funditus exciderunt. Contigit etiam, vt eodē quo titulus CHRISTI inuentus est anno, Baiasetes Turcarū imperator, quo Pontificem fratris captiui causa sibi gratiorem redderet, pro magno munere ferrum hastæ; quod latus Domini perfoderat, ad eum mitteret. Quod olim apud ædem S. Andreæ Antiochiæ repertū, capta iam ciuitate Boëmundus in prælio corripiens, & quum arcem expugnare non posset, prælatum; eam illico cepit, & hostium multa millia prodigiose deleuit. Id Constantinopolim dono imperatori aduectū, postremo Turca hoc anno pontifici misit, quod aræ ab se conditæ marmoreo tabernaculo cōclusum in basilica Vaticana religiosissimè paulò ante obitū suū collocauit. Fuit Innocētius corpore procero, cādido & decoro; ingenio culto & à litteris nō alieno. Inter officia publica quandoq; dormitare videbatur, valetudine nō satis prospera. Nā biennio antequā decederet in extasim quandā soporiferam ex morbo incidens horis ferè viginti sine arteriarū motu immobilis fuit. Famaq; iam mortis eius quoquo versus perlata, cardinales de ordinādis circa successorē omnibus cōuenerant, quū subito magna omnium admiratione viuus apparuit. Excessit biennio pòst ex eodē ferè morbo Romæ in Vaticano viij. calend. Augusti hora noctis quinta. Anno salutis ∞ CDXCII. ætatis lx. Pontificatus verò vij. mēse x. die xxvij. Cadauer in basilica S. Petri sepultum æreo monumēto, iuxta aram ab eo designatam, in qua ferrum hastæ, de qua paulò antè dixi, condi iusserat. Vacauit tum sedes dies xvj.

ALEXANDER PAPA VI.

Pont. 223. Lexander Papa VI. Rodericus antea vocatus, ex nobili familia Lēzolia Valentiæ in Hispania originem duxit. Patrē habuit Iofredum equitem prædiuitem, matrem verò Callisti Papæ III. sororem. Qui quanquam

gente

gente Lenzolia ortus esset, Boriæ tamen, vel Borgiæ nomen, quo cum gentilicijs insignibus ab auunculo donatus fuerat, auito relicto, vsque ad obitum retinuit. Ipse adhuc adolescens ab eodem pontifice Archiepiscopus Valentinus primum designatus est, deinde xj. Kalend. Octobris anno ∞ CDLVI. diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano, & sanctæ Romanæ ecclesiæ Cancellarius creatus. A Xysto verò IIII. Episcopus Cardinalis Albanus, & paulò pòst Portuensis factus; multas tam sub eo, quàm sub alijs pontificibus, & maximas legationes obiuit; & præcipue Hispanam Xysti pontificatus initio. Is eò legatus est, vt reges Lusitaniæ & Arragonum ad bellum pro regni Castellæ possessione pronos impelleret. Qui rebus parum ex animo confectis, quũ in Italiam triremibus Venetorum rediret, valida oborta tempestate, omni pene supellectile amissa, parum abfuit quin in littore Pisano mari obrueretur. Altera enim triremis, qua multi ex suis vehebantur, perpetua nocte, & magna parte diei fluctibus quassata, tandem vndis submersa est, in qua ad centum & octuaginta homines periêre, in his Episcopi tres, & aliquot Cæsarei pôtificijq; iuris periti. Mortuo Innocentio VIII. in eius locum Romæ, in Vaticano duorum & viginti Cardinalium suffragijs, anno salutis ∞ CDXCII. iij. Idus Augusti, pontifex maximus consalutatus, vij. calendas Septembris solemni pompa coronatus est. Nonnullorum autem Cardinalium cæca ambitione & auaritia corruptorum opera, tantam dignitatem dicitur esse assecutus, qui postea in ingrato pontifice perfidiam maximam experti, debitas scelerati studij, venalisq; suffragij pœnas dedere. Horum princeps fuit Ascanius Sfortia, emptus proculdubio profusissima largitione, vt hic omniũ eius ordinis deterrimus, pro optimo pontifex renuntiaretur, qui Cancellariç munus ex ea suffragatione consecutus, aliquot annis post exitiabilis amentiæ dignas pœnas luit. Fuere tum aliqui in comitio patres, qui Hispanum occultæ iniquitatis, summæq; simulationis hominem, stultissimè pontificem creatum, exitio tandem cunctis futurum non falsi vates denuntiarunt. Ex reliquis porro, qui eius pôtificatus auctores fuere, aliqui nô longè pôst varijs calamitatibus sunt affecti, partim exilio, partim teterrimo carcere, partim violenta morte damnati. In his duo præcipui fuerunt Iulianus Ostiensis Episcopus, & Raphaël Cardinalis sancti Georgij, camerarius sanctç Romanæ Ecclesiæ perpetuæ decennali exilio, spontaneo tamen, mulctati; quod sibi suspecti essent, alter ob veterem priuatam simultatem, alter ob Riarios pueros sanguinis necessitudine sibi coniunctos Catherina matre capta, Foroliuij & Forocornelij vrbibus vi pulsos. Proceres quoq; Romani, quorum Cardinales eum extulerant, alij alia de causa sublati; Baptista Vrsinus qui magnificas eius ædes, & Ioannes Michaël, qui episcopatum Portuensem cum omni eius supellectile, quæ prætiosissima erat, consecuti fuerant, infelicem ab eo vitæ exitũ tulerunt, quum alter in arce aperta vi, alter veneno clam extincti fuerint. Sed hæc pôst acciderũt. Porro aũt eius pontificatus initio, rebus Vrbanis intentus, carcerum visitatores instituit, & quatuor iudices creauit, qui de quacunq; causa capitali cognoscerẽt; & die Martis omnibus se adire, & alloqui volentibus, seipsum exhibuit. Vnde ius in Vrbe seuerissimè dici cœptum. Quo tempore Fridericus Romanorũ imperator, imperij anno quarto & quinquagesimo, diem clausit extremum, Maximiliano filio Romanorum rege successore relicto. In primo cõsistorio pôtifex Ioannem Borgiam Valentinum sororis filium Archiepiscopum Montisregalis presbyterũ Cardinalem tituli Sanctæ Susannæ creauit, quẽ mortuo Ferdinãdo rege Neapolim apostolicæ sedis legatum misit, vt filiũ eius Alfonsum nouũ regem, quo cum affinitatem contraxerat, confirmaret, & sacramento suscepto, coronaret. Quo anno Carolus viij. Francorũ rex bellicæ laudis auidissimus adolescens, exitiabili dissidio, singulariq; demẽtia Italicorum principũ in Italiam euocatus, præter terribiles copias, inusitato etiam bombardarũ apparatu cuncta prosternebat. Petebat ipse Neapolitanũ regnũ, quod iure hæreditario ad se pertinere affirmabat, impellente Insubrum duce Ludouico Moro, vt Alfonsi regis audacia magna semper appetentis, tanto immisso hoste, frangeretur. Cuius vires veritus pontifex, qui tum cum Arragonijs affinitatę fœdere, coniunctus

erat,nequid Italiæ detrimenti terribilis eius aduentus afferret, multas militum cohortes Vrbis præsidio conscripsit, quibus Vrbem, seq; à Gallorum armis tueretur. Cum Arragonio,& pontifice fœdus Florentini percusserat. Quorum viribus diffisus papa, Venetos etiam & Regem Hispaniæ Ferdinandū incassum in suam societatem euocarat,qui medij,& spectatores tanti belli esse maluerunt. Carolus per Insubres & Etruscos cuncta prosternens itinere habito. Florentinorum copijs ad Maceram amnem fusis,eos imperata facere coëgit. Romam deinde Calendis Ianuarijs, initio anni ∞ CDXCIIII. validissimis cum copijs xx. millium peditum & v. millium equitum ingressus,magnam cōmeatus copiam,qua exercitus lōgi itineris incōmodis defatigatus, subleuaretur, inuenit. Edixerat enim Romanos nihil detrimenti passuros, si facilis ei Romam tendēti pateret aditus,transitusq;,& commeatus abunde suppeditaretur, quæ si negarentur se armis omnia paraturū Eo igitur Romæ perhumaniter suscepto, milites à tumultu & rapina abstinere iussit,his qui non obtemperauerant supplicio affectis. Pontifex omni consilio speq; destitutus, in arcem fugit. Qui nullo tumultu militari audito,cuncta pacata videns, securiorq; iam factus, fœdus cum Carolo quanquam inuitus percussit. Rex ab Vrbe discedens,quum Pontificis fidem suspectam haberet, Cæsarem Borgiam Cardinalem Valentinum papæ filium secum opsidē,legationis specie,& Turcarū imperatoris fratrē Zizimū eduxit,vt potitus regno,Zizimi opera contra Turcas vteretur, qui haud longè pòst Capuæ magna Christianorū iactura Dysenteria decessit. Neapolis rex Alfonsus desperatis rebus,quum se omnibus inuisum esse cognosceret,regno filio Ferdinādo iuniori rradito, qui in omnium amore erat, trepidus in Siciliam cum regia suppellectile nauigio se recepit. Ferdinandus tanto Francorū apparatui impar,continente relicto nauibus apud Aenariam paruā insulam salutē tuebatur. Carolus perpetuo victoriç cursu,incredibiliq; celeritate,regno omni,arcibusq; potitus,oēs Europæ principes tanta victoria attonitos,sibiq; ab ipso metuentes, contra se concitauit. Hi fuere: Pontifex, Cæsar, Rex Hispaniç Catholicus Ferdinandus,Dux Ludouicus Sfortia,& Veneti, qui fœdere iuncti pro Italiæ salute, contra Gallos conspirarunt,& xl. millium virorū exercitum cōmunibus impensis instruxerunt,vt Regi in Galliam tendenti transitū impedirēt. Quorum copiæ apud Forum nouum,iuxta Farrum torrentē non longe à Parma,quū Gallos magnis à Neapoli itineribus expedito delectoq; exercitu fortes, contendentes expectassent,ancipiti dubiaq; victoria,& cruento maxime prælio dimicarūt. Post pugnam Carolus nobilissimo quoq; amisso,tandē Astam se recepit. Pugna ad Farrum audita,qua vires Gallicæ fractæ erant, Ferdinandus quæ facile amiserat,fortunæ arridentis fauore,facilius recepit,& Gallorum præsidia omnia propinqui sui Ferdinādi regis Catholici auxilio,sub duce magno Cōsaluo in deditionē accepit, hostili parte omni extra regni terminos eiecta. Cui paulò pòst sine liberis vita functo successit patruus Fridericus,nā & Alfōsus pater paulo ante excesserat. Quo tempore Carolo viij. Francorū Regi mortuo, regnum excepit Ludouicus xij. Aurelianensium dux. Hic cum Regno Neapolitano, Insubrum quoq; imperium hæreditatis iure ad se pertinere contendēs (quippe cuius auia Valentina fuerat primi Insubrum ducis Ioannis Galeatij filia) cōtra Ludoui[illegible] Sfortiam,& Regem Fridericū cum pontifice, quē varijs officijs sibi deuinxerat, Florentinis, Venetis, & Ferdinādo Hispaniæ rege execrabile,ac Italiæ funestum fœdus,his cōditionibus percussit. Vt principatu Mediolani acquisito, Cremona Venetis dederetur; & Cæsar Borgia papæ filius,qui sacrā purpurā,ducta vxore Carlotta de Alibreto regis Nauarræ filia,& Francorum regis propinqua,deposuerat,sociorum auxilio, Aemiliam, Flaminiam, Picenum,& Vmbriam, veteribus dominis eiectis,obtineret; Reges verò Hispaniæ & Francorum regnū Neapolitanum sibi diuiderent. Ingentibus igitur & potētissimis copijs comparatis, Morus paruo labore à Ludouico rege Mediolani imperio exutus,& non longè pòst,cum fratre Ascanio Cardinale captus, in carcere Gallico obijt, Cremona Venetis ex fœdere cessit. Bello deinde in regnum traducto, Fridericus rex consternatus, tantis viribus impar, hostis potius manifesti Ludouici xij. quàm

regis affinitatis gradu sibi coniuncti Ferdinandi misericordiam experiri voluit. Ad quem supplex profectus, parum ex dignitate, & contumeliosius quàm sperabat, ab eo tractatus est. In regni autem diuisione, inter Hispanos Gallosque discordia exorta, Gallis omnibus cæsis, Regnum ad solos Hispanos duce magno Consaluo peruenit. Dum hæc in Italia bella geruntur, Cæsar Borgia papæ filius adhuc Cardinalis, quo sibi totius ecclesiasticæ ditionis imperium compararet, regulos omnes aggredi cœpit, quum pater omnes suas rationes, & consilia ad id vnum conuertisset, vt nothos suos magnis opibus, & potentia extolleret. Vrsini proceres ante omnes bellum sustinuerunt æstate vna, in quo duces fuere, Guido Vbaldus Vrbinatium regulus, ac pontificis filius Ioannes vnà cum Bernardino Iunate legato. Captis aliquot oppidis, res ad Brachiani obsidionem redacta est, quod mulieris viduæ virtute eatenus defensum fuit, donec Carolus Virginij ex illicito concubitu filius, cum parua ac collectitia manu superueniens, totum pene exercitum duce capto, legatoque pontificis filio vix fuga elapsis, profligauit. Sed pace Vrsinis data, Guido xxx. millibus aureorum se redemit. Hac re prosperè non cedente, animum ad firmiora præsidia matrimonijs sibi comparanda pontifex adiecit. Itaque Lucretiam filiam, quam ante pontificatum Hispano cuidam in matrimonium dederat, eidem ablatam Ioanni Sfortiæ Pisaurensi principi primum, deinde abdicatam Alouisio Artagonio Alfonsi regis filio notho, quo demum interfecto Alfonso Estensi Ferrariæ duci, apud quem obijt, locauit. Ex filijs verò natu minimum Gofredum principẽ Squilatinum fecit, medium Cęsarem Cardinalem, maximum natu Ioãnem ducem Gandiæ in Hispania creari procurauit. Cui etiam vxorem dedit filiam notham regis Alfonsi. Qui breui tempore quum nocte quadam vagaretur, insidijs Cæsaris Cardinalis fratris interfectus, & in Tiberim proiectus est, quũ simul apud matrem Zannociam paulò antea cænassent; conniuente prorsus ad immane parricidij scelus patre pontifice, qui & ipse vim sibi afferri ab efferato filio proculdubio metuebat. Itaque sublato principatus æmulo, armorum studio tenere & contemnere galeri decus cępit: non enim ob aliam causam fratrem interfecerat, quàm vt eo qui ductaret exercitum extincto, ipse in eius locum pontificiarum copiarũ dux efficeretur. Post fratris igitur nefariam cædẽ, se totum à Senatorio ordine, abiecta purpura, sumptoq; militari sago auertens, ad arma transtulit. Pontificioque exercitui pręfectus Gallis se coniunxit, quorum regis propinquam Carlottam de Alibreto, vt dixi, in Vxorem ducens, oppidum Valentiam dotis nomine, à quo dux Valentinus dictꝰ est, accepit. Ludouici deinde xij. regis auxilio, perperuoq; fœdere, patre adiuuante, maximum sibi in Italia imperium comparauit. Pontifex enim totus in eã incubuerat curã, vt ingentes filio opes, maximiq; imperij facultates, vel summa cum omniũ iniuria pararet. Sfortianis igitur dominatu Insubrum pulsis, & in carcerem coniectis, dum aduersus Arragonios bellũ paratur, Cæsar Borgia adiuuãte Gallo, immani sęuitia Aemiliam omnẽ, præter Bononiam, eiectis partim, que necatis antiquis dominis in potestatem redegit. Riarijs enim pueris pulsis, & eorum matre Catherina capta, parumq; virili superbia Romã in Triumphũ ducta, Forumliuij & Forumcornelij occupauit. Fauẽtiam deinde Astore Mãfredo regulo necato, Ariminum, & Pisaurum N. Malatesta, & Ioãne Sfortia deiectis, & paratam cædem effugere coactis, cum Senogallia vi cæpit. Eodem victoriæ cursu Guidonem Vbaldum Feltrium Vrbini principatu dolo exutum Mãtuam aufugere coëgit. Nam quum vt hospes & amicus à Guidone duce cum exercitu apud Gallium exciperetur, exemplo dato signo, Vrbẽ corripuit, inde propere Vrbinũ inuadi mandat. Guido tam repentino casu cõsternatus, quum non satis virium ad resistendũ haberet, ne in truculentissimi tyrãni hostis manus perueniret, nocte sequenti relictis omnibus, paucis comitatus, fuga sibi salutem quæsiuit. In Varanios deinde Camertiũ regulos vetustissimæ nobilitatis homines conuersus, Iulium Cæsarem, & Venãtium, aliosq; duos captos, Vrbe occupata, strangulauit; & reliquos passim opibus illustres, eodẽ ambitionis ardore furens, inexorabili crudelitate persequebatur. Vertit postremo eãdem sæuitiæ rabiẽ in finitimos Vrbi regulos; cępitq; à Caietanis vetusta, & nobili familia, qui aliquot in Volscis oppi-

da possidebant. Iacobo igitur Caietano Honorati filio apostolico protonotario necato, adolescentem vnicum Nicolai filium familiæ superstitem absentem iugulari iussit. Columnensium deinde Gallorum auxilio expulsorum imperiū omne inuasit, eosque exules per Apuliam & Siciliam vagari cogebat. Quod reliquum erat, quum ad Vrsinos anhelaret, nec satis causæ haberet, occasionem nactus est, quam optanti, quum nemo hominum aptiorem promittere potuisset, ipsa dies vltro attulit. Vrsini enim tantos Cæsaris successus inexhaustamque imperandi cupiditatem conspicati, sibi quanquam amicitia cōiunctis, timere cœperunt, ne omnibus iam sublatis, in seipsos etiam crudelissima laniena verteretur. Itaque cum his, qui pari timore tenebantur Perusij concilio facto, aduersus Cæsarem conspirant. Fuere autem Ioannes Bentiuolus Bononiæ, Ioannes Paulus Balio Perusij, Virellocius Vitellius Tiferni, Liberoctus Firmi, Pandulfus Petruccius Senæ Tuscæ tyranni, Baptista Cardinalis, & Paulus Vrsini. Hi collectis copijs, inruptione è vestigio facta, Vrsino & Camerino receptis, Cæsarisque cohortibus, quæ subsidio mittebantur, profligatis, ad alia Aemiliæ oppida repetenda, iter conuertunt. Pontifex tantæ cladis nuntio accepto, mirum in modum commotus, omni studio placare Vrsinos sibi in primis conabatur, quod facile cunctos ipsorum sperabat auctoritatem secururos. Eos igitur ingenribus pollicitationibus, conditionibusque, & magna humanitate delinitos, seu potius deceptos, in suam sententiam adduxit. Illi conciliari iam capra restituunt, & Senogalliam Cæsari recuperant, quo Paulus & Franciscus Grauinæ dux Vrsini, Vitellocius, & Liberoctus vnà conuenerant. Cæsar qui Forocornelij erat, oportunum vindictæ tempus venisse ratus, eò cum Vasconū cohortibus de improuiso proficiscitur. Illi inermes obuiam procedentes, veniam præteritorum petunt, humaniter exceptis, custodiæ clam ne effugere possent adhibitæ. Cæsare autem vsq; ad Pretorium deducto, cum discedere vellēt, simulatione colloquij militaris in domum perducti, extemplo ianuis clausis à destinatis militibus capti sunt. Virelloeius & Liberoctus eodem die, alij paulò pòst strangulati, meritas certo iure pœnas pependernnt, quod seà sanguinario nefarioque tyranno sincere in fidē receptos imprudentissimè putatint. Quanquam ea reditus leuitas exitio cunctis futura, ab ingenio Pauli Vrsini largitione promissisque corrupti, Vitellocio frustra reclamāte, emanasse credatur. Tum Perusia, & Tifernū eiectis Balionibus & Vitellijs, pontifici se dediderūt. Qui Romæ vbi celeri nuntio noctu captos hos esse accepit, Cardinalem Vrsinum, quem multis blanditijs seq; securum reddiderat, summo mane hortatur, vt ad palatium veniat, fingens Columnenses captis pōtibus, prope vrbem adesse. Ille credulus eum obtemperasset captus est, & in Hadriani mole miser eum Abbate Vrsinarū partium Alouisi Liuiani frarre conijcitur. Antistes porro Florenrinus, Rainaldus è gente Vrsina, & Iacobus Sanctacrucius, eadem hora capti, & in palatio custoditi. Sanctacrucius postridie vadibus datis, consentiente Cardinale ad oppida Vrsinorum pōtifici tradēda dimissus; ipse verò Cardinalis paucis diebus pòst veneno iussu pontificis epoto, interijt. At Cęsar quum persequi reliquias coniuratorum statuisset, è Senogallia cum xv. millium armarorū exercitu contra Pandulfum Petruccium in agrū Senensem profectus castella nōnulla capit. Senēses, qui ab initio resistere, Pandulfoq; omnia promittere, statuissent tantis viribus impares, vrbe ad tempus cedere illum maluerunt, q̃ vnius hominis causa Rempublicam periclitari. Quapropter quum is Lucā cum omni familia profectus esset, bellum in Senenses desijt. Ioannes Bentiuolus tātis Cęsaris viribus parumper cōmotus, suspectis tamē ciuibus, aut pulsis, aut interfectis, ita sese vti sagax tyrannus munierat, vt eius periculi vexationē pecunia facilè redemeret. Inde Cæsar ad Vrsinorum oppida reliqua occupanda sec ōuertit, ac Cære vetustam gentis arcem loci situ & arte munitissimā oppugnare aggressus, quū ea iam iā potiturus esse videretur, cum Iulio Vrsino Cardinalis fratre, q̃ illam defendebat, pactus est, vt tradito castello, incolumi substātia discederet. Victor igitur, ne cætera gentis oppida adoriretur, Gallorū regis litteris reuocatus est, qui id Ioāni Iordano Vrsino Virginij filio sibi militāti præstiterat. His tantis belli sumptibus, & Cæsare magnos alēte exercitus, regioq; luxu liberalitatē passim

sim ostentante, quum pontificij ærarij pecunia minime sufficeret, Alexander aliorum pontificum exemplo nouum lxxx. scriptorum breuium collegiũ instituit, quorum loca singula D C C L. aureis veniere. Reliquorum collegiorum emolumenta, quod omnia venditarentur, nihilque pecuniæ negaretur, ab initio vberrima quidem, verùm postea tenuiora fuere, diuisa cum Cardinale Rothomagense Galliæ Legato rerum omnium facultate. Magnum quoque vectigal ex his, quos vulgus Maranos vocabat, à rege catholico ex Hispania pulsos, & ab se Romæ magna cum eius regis indignatione susceptos, colligebat. Cardinales multos pretio creauit. Hæc quoque quum ingentibus sumptibus non sufficerent, inopiæ metu rapax, atque immani ingenio sæuus, opulentissimum quemque in aula sacerdotem, & in his aliquot Cardinales cæteris ditiores veneno tollendos constituit, vt eorum opibus in fiscum redactis potitus, profusissimè largiretur, inexplebilemque filij cupiditatem expleret, haud dubie in reliquos aulæ sacerdotijs atque diuitijs insignes hæreditatis spe sæuiturus, nisi mirabili Dei prouidentia, homo ad Italiæ exitium natus, quum animo adhuc maiora de filio conciperet, diuturnamque sibi vitã pollicetetur, fatali pincernæ errore, sibi mortem, supremã verò Cæsari filio calamitatem peperisset hilariotẽ scilicet in cœna, dum ad vmbrosum Vaticani ruris fontem venenum bibunt, medicata Falerni vini Lagena, pocillatoris errore commutata, quam dira fraude ad opulentiorum aliquot senatorum, qui conuiuio aderant, exitium, honoris specie parauisset. Cæsar qui dilutius biberat, exquisitis antidotis, vel ipso viuente robore, veneni vim sustinente, atrocissimo quidẽ, sed non letali morbo correptus est, sic vt magnis stipatus copijs dux acer, sibi vsui esse nequierit, & dilabentes copias, duosq; veteres hostes paucissimis diebus pontifices creatos viderit. At pater pontifex iam senio grauis quum non diu veneni vim ferre posset, Romæ in Vaticano ad xv. calendas Septembris, anno salutis ∞ CDIII. ætatis circiter altero & septuagesimo pontificatus vero xj. die viij. est extinctus. Cuius cadauer in sacrario basilicæ Vaticanæ, lateritio & vili monumento sepultum est. Vacauitq; tum sedes supra dies tres, mensem vnum. Cæterum in Alexandro (vt suorum temporum scriptor tradit) æquabant vitia virtutes. Inerat namq; ingeniũ, ratio, cogitatio, memoria, diligentia, eloquentia verò quædam naturalis, & ad persuadendũ apta, quæ multis exitio fuit, vt nemo rem cautius proponeret, aut acrius defenderet, seu quò desiderabat, impelleret; sese vnum omnium animis accommodando, cum iucundis de remissione, cũ seueris de disciplina, cũ patribus de republica loquebatur. Aduersarios lenitate ac patientia deuinciebat, nam ijs, qui de numero patrum exulabãt, quósue suspectos habuerat, nihil de pristina dignitate detraxit. Gallorum animos contumacissimos ita sedauit, vt amicissimi discederent. In tanta procerũ Romanorum clade, qnod sane incredibile est, nullum in vrbe tumultum, nulla arma audita, omnia ipse obire, parum in rebus arduis cuiquã fidere. Idem in otio solutissimus, in metu constantissimus, nunquam negotia voluptate omisit, res in multam noctem protrahebat breuissimi somni cibiq;. Artes liberales si non colebat, admirabatur, & iuris præsertim scientiam; salaria doctoribus, stipendia militibus, mercedem operatijs nunquã est differre, nec dũ auferre visus; cuius rei gratia exercitum, quem magnũ ductore filio nutriebat, obsequentissimum habuit, breuiq; tempore ac paruo negotio tãtum ei imperiũ comparauit. In annonæ difficultate, quæ bis contigit, aduecta è Sicilia magna vi frumenti ita diligẽter vrbi prouiderat, vt plebs nullum fere sentiret incommodum. Hęc igitur animi ornamẽta magnis obinerat vitijs, perfidia plusquam Punica, sæuitia immani, auaritia immẽsa ac rapacitate, inexhausta parãdi filio imperij per fas & nefas libidine. Si quãdo negoeijs nõ premeretur, omni se iucũditatis generi sine discrimine dedit. Mulieribus maximè addictus ex quibus quatuor filios, & duas filias tulit. Omnium præcipua fuit Vannocia Romana, quã mà formæ venustate, & morũ illecebris miraq; demũ fœcũditate, in minori fortuna legitimę propè vxoris loco habuit. Comœdias Plautinas cæteraq; ludicra libẽter spectauit, frequenterq; in Hadriani molẽ, quã propugnaculis, muro, fossaq; muniuit, ventitabat, vt palã personatos hilatibus festis, ac per omnes dies celebres, si quid

quid elegantius in hominũ genere per viam preteriret, propius aspiceret in filię nuptijs, quæ ad virum Fertariam profectura erat, equestres ludos, & venationem in Vaticano extra ordinem dedit. In vrbe gladiatorum & sicariorum nunquam licentia maior, nunquam populo Romano libertas minor, delatorum ingẽs numerus, breuissimo maledicto pœna mortis erat. Grassatorũ insuper omnia plena, nec noctu tutũ per vrbem iter, nec interdiu extra vrbem. Roma gentiũ profugium & asylum, omnibusq́; seculis populorũ omniũ tutissima arx, iã carnificina facta erat, quæ quidem omnia suorũ causa, quibus omnia indulserat, permittebat. Quos etiam vt magnis clientelis subleuaret, dominationis præsidia in eo quoq; ijs parauit, vt ad xliij. cardinales varijs lectionibus in his xviij. Hispanos creauerit. Inter hos præcipui fuere Bernardinus Caruaial Hispaniæ regis orator tituli sanctæ crucis, Ioannes Lopes Datarius, Iacobus Serra Arborensis, Franciscus Cusentinus, & Ioannes Salernitanus. Italicorũ verò Ioannes Antonius Alexandrinus, Alexander Farnesius, pòst Paulus III. Ioannes Antonius Triuulcius, Ioannes Baptista Ferrarius, Frãciscus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, Ioãnes Stephanus Ferrerius viri magnæ in aula Palatina anctoritatis & existimationis. Anno ∞ D. Iubileum ex veteri instituto celebrauit, delictorũ venia his, qui venire neglexerant, vel minimè poterant per diplomata concessa.

PIVS PAPA III.

Pont. 224 MOrtuo Alexandro VI. Cæsar Borgia statim pecunias, & pretiosa quæque corripuit; Vaticanum, quod XII. armatorum millibus tenebat, & Hadriani molem operibus munijt eo consilio, vt patres in eodem loco veteri instituto cogendos ad nouum creandum successorem in sua vota compelleret. At illi ad euitandum periculum, in ædem prædicatorum ad Mineruam congregati subito à Cæsarianis, quòs Michalettus Corellia Cæsaris ægrotantis dux adducebat, circumdantur. Fama peruagante captos esse Cardinales, direptiones ac cædes tota vrbe fieri, omnes illico pauor inuasit. Tabernis clausis, arma arripiuntur, & transtris, trabibus, cathenisque ferreis viarum exitus obstructi, haud aliter quàm si rursus Annibal sub vrbis mœnib' esset. Michalettus quod duram forte prouinciam assumpsisse videretur, paulo post quam venerat discedens, Vrsinorum tantum ædium partem apud Montem Iordanum incendit. Patres interim ad vrbis custodiam peditũ quatuor millibus scriptis, proceres Romanos accersunt, Cardinales transalpinos, & vndequaque euocatos, præter consuetudinem expectant. Prosper Columna, qui ad vrbem cum Fabio Vrsino, Pauli à Cæsare strangulati filio venerat, ad Cæsarem à patribus mittitur, rogatum vt ab ea mente desistat. Idem fecerunt Galli Hispaniq́ue regum oratores. Quibus obtemperans cum omnibus copijs vrbe se deferri lectica iussit. Arx verò adhuc ab eius militib' tenebatur, quanquã præfectus Bernardini Caruaial is Cardinalis S. Crucis opera, se patribus obtemperaturũ polliceretur. Vaticanũ igitur recipitur. Vbi more maiorum nouemdialibus celebratis, tantisper comitia distulerunt, donec Gallorum exercitus, qui tum illac contra Hispanos in Campaniam iter habebat, iubente Georgio Ambrosio Cardinale Rothomagense, qui summa apud Gallos auctoritate erat, mœnibus egrederetur, ne qua vis, aut tumultus patribus in comitio occupatis exoriretur. Cardinalibus igitur qui tum septẽ & triginta erãt, cõclaue ingressis, senatus melior pars, quanquã paucissimis innixa suffragijs, longe maiorem patrum numerum, tum factionibus, tum Cæsaris imperio seruientem, ex lõga diuturnaq; cõtentione peruicit, effecitq́; vt x. Kal. Octobris omnium eius ordinis optimus Franciscus Picolhomineus Senensis S. Eustachij diaconus Cardinalis, ac tum eius ordinis princeps, pontifex maximus omnium suffragijs renunciatus sit, & Pij III. nomine assumpto viij. idus Octobris coronatus. Huic patria Sena Etruriæ nobilissima ciuitas fuit. Ipse natus erat vij. idus Maij, annos salutis ∞ CDXXXIX. Qui quum Pij papæ II. sororis Laodomiæ filius fuisset, ab auunculo cuius cura à teneris annis omnibus disciplinis & iuri in primis operam dederat, gentilitijs insignibus, & Picolhomineorum familiæ nomine donatus, archiepiscopus Senẽsis designatus, haud lõge
pòst

pòst absens iij. nonas Maij anno ∞ C L D X. in amplissimorum patrum collegium vix decimumseptimum annum ingressus cooptatus est. Varijs porrò legationibus & Germanica præsertim, sub superioribus pôtificibus summa cû laude functus, non tam Pij auunculi sanctissimi pontificis memoria, quâ summa de eo spe ab omnibus concepta, tanquam labentem Christianæ pietatis statim vnus cô firmare sua virtute posset, amplissimum sacerdotiû obtinuit. Ad cuius creationis nuntium, Cæsar, qui ad eam diem Nepet cum copijs subsederat cû parte suorum Romam venit, patribusq; gratias egit, quod virum optimû Christianæ reipub. præfecissent, ipsumq; pontificem in primis adorat. Interim Vrsini vindictæ cupidi, Cæsarem in Vaticano agentem cum armatis inuadunt, cędûturque multi Valêtino se egregiè tutante. Qui haud longè pòst pontificis iussu in Hadriani molê ducitur, vnde nô nisi ex pontificis voluntate ei abire liceret. Pius interim senectæ vitijs, & mortifero cruris vlcere vehementer affectus, intra sextû & vigesimum pontificatus diem, xv. Kal. Nouembris, non sine veneni suspicione Pandulfi Petrucij Senensis tyranni côsilio vulneri illiti in palatio Vaticano magno bonorum omnium dolore interijt, anno salutis ∞ DIII. ætatis lxiiij. mense quinto, die decimo, cadauer in basilica Sancti Petri, sacello Sancti Andreæ propè auunculum Pium II. marmoreo & eleganti sepulchro côditum est. Vacauit tum sedes dies xiiij.

IVLIVS PAPA II.

IVlij Papæ secundi genus, quum Xysti quarti vitam breui commentario conscriberem, exposui. Ipse qui ante pontificatum, Iulianus vocabatur, patrem habuit Raphaëlem Xysti papæ quarti fratrem, mattem verò Theodorem Manerolam. Natus est Iulius Sauonæ littoris Ligustici oppido, Anno salutis L I I I. supra ∞ C C C C. fratres ei fuere Barptolomæus ordinis Minorum sacerdos, Episcopus Ferrariensis, & Patriarcha Antiochenus, Ioannes vrbis præfectus Soræ ac Senogalliæ princeps, Guidonis Vbaldi Vrbinatium ducis, & Iulij Ruuerei Cardinalis Sancti Petri ad Vincula auus. Luchina quoque Galeotti & Xysti Cardinalium mater eius soror fuit. Ante pontificatum filiam tulit Feliccem, quam Io. Iordano Vrsino pontifex factus, in matrimonium dedit; quum & Columnenses affinitate sibi coniunxisset, Lucretia eiusdem Luchinæ filia M. Antonio Columnæ desponsata. Eum Xystus quartus patruus pontificatus initio xvij. Kalendas Ianuarij, anno ∞ C D L X X I. ex episcopo Carpentoratense presbyterum Cardinalem tituli S. Petri ad Vincula cum Petro Riario creauit. Hac dignitate accepta quum alias virtutes, tum moderationê in omnibus, & dictis, & factis præcipuè coluit amabilis & charus summis & infimis, grauitate, comitate & morum elegantia. Nec satis habuit se talem præstare, sed familiares quoque sibi quoad fieri potuit, modestos delegit. In eam præcipue curam incumbens, vt bene vndique audiret. Acri porrò & callido ingenio, animoque excellêti quum esse existimaretur, variam admodum in vita sua fortunam expertus est, vt ei modo mater, modo nouerca fuisse videatur. Priuatus in ædificijs extruendis, ita delectabatur, vt præter profanas ędes basilicam S. Petri ad Vincula cui pręerat, quemadmodum nunc cernimus breui & magnificè restituerit. Inchoauit & porticum mire fastigatum ante vestibulum basilicæ sanctorum apostolorû: ædes quoque proximas, quas Petrus Cardinalis Riarius inchoauerat, & morte præuentus non absoluerat, perficere aggressus est. Castellum apud Cryptam Ferratam bello olim disiectum ad monasterij tutelam, ad vrbemq; ventientiû commoditatem, instaurauit. Xysto porrò ex presbytero tituli S. Petri ad Vincula episcopus Cardinalis Albanus primû, deinde Sabinus & maior pœnitentiarius, demum Ostiensis & Veliternus Auinionisq; legatus renuntiatus est. Apud Innocêtium VIII. plurimum & gratia, & auctoritate valuit. Alexandro pontifice quo cum veteres & priuatas simultates habebat, perpetuis decem annis vrbe abfuit, in Gallis & Auinione commoratus. Nouissimè Pio I I I. breui vita functo instauratis comitijs, tanto studio in eum patrum omnia suffragia sunt conuersa, vt penè priusquam conclaue ingrederentur, Pontifex sit dictus, incredibili cum Cæsaris Valentini

Pont. 225.

Valentini dolore,qui ad exemplum incertæ nutantisque fortunæ,quum Hispanos Cardinalis vti clientes suos iurare solemni sacramento coëgisset;se neminē nisi Borgiæ familiæ studiosum suffragio adiuturos; iisque Cardinalem Rhotomagēsem Georgium Ambosium proposuisset,eum statim primo comitiali die vij.& xxx.Cardinalium in comitio ad Vaticanum existentium votis, Kalē. Nouembris,anni ∞ D I I I.sub sacra thiara pontificem viderit, quem ipse paterque Alexander vti grauissimum hostem perpetuo decem annorum exilio mulctassent. Nec multo post cum vj.Kal.Decembris supra gradus basilicæ Vaticanæ coronatus esset, Cæsarem Borgiam fugam adornantem,vel mille neces meritum, copijs vrbibusque ac omni dignitate exutū, ea conditione dimisit,vt Cæsenæ & Foriliuij arces eius præsidio munitas,reciperet.Impetrata itaque libertate Cęsar, quum Ostia nauigio Neapolim peruenisset, iussu regis Catholici à magno Consaluo captus,in hispaniam transmittitur.Inde cum ex custodia ad Ioannem Nauarræ regem profugisset:ignobili quodam in prælio à Cantabris interfectus est. Iulius pontificatu firmato, cum proximis bellis & inaudita immaniquę ducis Valentini tyrannide,totam ecclesiasticam ditionem labefactatam, atque occupatam inuenisset,non ad recuperanda solum quæ amissa erant,sed etiam amplianda animum adiecit.Nemo enim superiorum pontificum Petri patrimonium maiore animi præstantia tutatus est,aut latius proferre contendit. Primum itaq; in Ioannem Bentiuolum Bononiensem tyrannum veterem hostem arma mouet,quem cum vxore,& filijs, vrbe expulsum , exulatum Bussetum Parmensis agri,oppidum abire coëgit; eiusque eximiæ structuræ domum furenti populo excindēdam obiecit. Ad Veneti nominis excidium,qui Ariminum,Fauentiam,& Rauennam de ecclesiæ Romanæ ditione occupauerant cum Cæsare Maximiliano,Francorum,& Hispaniæ regibus,Ferrarię,& Mātuę ducibus,Cameraci in Belgis fœdus percusit, eosq; repugnantes aquæ & igni interdictos grauissimo anathemate notauit. Cuius atrocissimi turbinis procellum quum Veneti ferre nequiuissent, amisso ad Glaream Abduæ exercitu omni,& ingēti prælio à Ludouico Francorum regē superati, atque ex ducibus Liuiano capto, Pitiliano fugato, cunctas breui momēto copias, & vrbes quas in continente possidebant amisēre. Cæsar enim Maxmilianus,qui nihil ferè præter legatos,& Augustū nomen ad id bellum attulerat, Veronam, Vicetiam, Patauium cum Carnis;Gallus Bergamū, Brixiam,Cremonam,& Cremam;Hispanus Tranum, Monopolim, & Barlettā in Apulia;Pontifex Rauennam, Ariminum,& Aemiliam omnem;Ferrarię dux Rodigium , Mantuæ verò Asulam receperunt. Atque ita gens, cuius toto orbe terrarum maxima & inueterata auctoritas erat, tot vrbibus amissis, intra paludes ipsasque Venetias circumflui maris beneficio permunitas, tedacta est. Fuit tantæ cladis, & Veneto nomini funestissimus dies xiiij. Kalendas Maij, anni ∞ D I X. Iulius sua quū recepisset, vti pius, æquissimus ac verè Italus pontifex, Venetorum nomen tantis fluctibus obrutum,& pænè demersum miseratus, eos suppliciter deprecantes, subleuandos censuit. Legatis porrò eorum in Vaticana basilica solenni precatione adiecta pro templi foribus expiatis, vrbi Venetæ sacra restituit, ictoque subinde fœdere:quo illi maris imperium eiurabant, & sacerdotia pontificis arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit, totisque viribus vt eos Cæsari conciliaret operam dedit, quo tempore Patauio per dolum recepto, imperatorem ab ineundis secum pacis conditionibus auerterunt. Conatus quoque est pontifex Alfonsum Estensem Ferrariæ ducem à Gallorum amicitia auertere, quo eorum vires toti iam Italiæ formidabiles frangeret;sed ille Veneti nominis antiquus hostis, & qui sese Ludouico regi persoluta pecunia,& ictis fœderibus applicauerat, pontificis adhortationem contempsit. Vnde iratus pontifex bellum ei indixit, & à fœdere Ludouici xij. Galliarum regis discessit, specie quod eundem Alfonsum, qui à Romano pontifice Ferrariā beneficiario iure obtinebat, aduersus se tuendum defendendumque suscepisset. Quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab se profligatis Venetis, apud Comaclū, salinas maximi prouentus sibi vindicasset, neque in his rebus voluntati pontificis obtemperaret. Has ob causas pontifex Alfonsum vti contumacem sacris interdictum

terdictum armis persequi cæpit, & hostiliter in eius fines copias eduxit; rebus Romæ compositis,& multa pecunia coacta, ab vrbe profectus Bononiam contendit,quo facilius imminenti bello operam subministraret. Rex papæ iratus Maximilianum Cæsarem pontificis hostem ob reconciliationem cum Venetis in suas partes traduxit,cuius præsidio & auctoritate rex fultus,simulque aliquot Cardinalium,qui ad eum confugerant consilio adductus,generalem Christianorum conuentum indicendum curauit,in quo Iulius I I.ad causam dicendam citaretur. Pontifex porro fœdere cum rege Hispaniæ Ferdinando icto, Heluetijs gente ferocissima mercede conductis, & communis sui, Venetorumque exercitus imperatore creato Francisco Mantuæ Marchione, impetum in Ferrariensem ducem fecit,& Mutina ei adempta cum duodecim millium peditum copijs Mirandulam,quæ Gallicis præsidijs tenebatur, expugnat; haud satis specioso præmio pro tantis laboribus. Mirandula capta Iulius vti victor Bononiam reuersus est,ex qua paulò pòst copiarum suarum clade apud fossam Giliolam audita recedens,Rauennam se contulit. Bononiam præsidio vacuam Bentiuoli adiuuantibus Gallis,Francisci Cardinalis Alidosij legati vel dolo, vel negligentia, occupant. Legatus cum Rauennam ad Iulium, vt sese expurgaret profectus esset,à pontificis fratris filio Vrbini duce interficitur. Galli successu rerum elati, Cæsare,& Cardinalibus, qui à pontifice desciuerant, auctoribus,pontificem ad concilium,quod ad Kalendas Septembris Pisis futurum esset,citant. Papa quum omnem operam dedisset,vt recepta Bononia, Pisanoque concilio dimisso,pacẽ cum Francorum rege faceret,illumque victoria insolentem, & obstinatissimè recusantem animaduertisset,quo Pisanum conciliabulum tolleret, Antonij de Mõte consilio,Romæ Lateran. concilium generale indixit. Regem Francorum denuo,Florentinos qui concilio locum Pisas concesserant,& omnes conuentui illi præsentes grauissimo anathemate persecutus est. Cardinales quinq; qui eius conuentus auctores fuerat, omnibus dignitatibus,& Galero priuatos ordine senatorio amouit: hi fuere omnium & concilij princeps Bernardinus Caruaial Hispanus Sabinensis, & Guillelmus Brissoneta Gallus Prænestinus Episcopi, Franciscus Borgia Hispanus tituli S. Cæciliæ,& Renatus de Bria Gallus tituli S. Sabinæ,presbyteri: demum Fredericus Sanseuerinus Italus S. Angeli diaconus Cardinalis. Qui postea omnes præter vnum Borgiam iam fato functum mortuo Iulio I I. a Leone X. schismate eiurato, ad pristinas dignitates sunt restituti; Lateranensi verò concilio omnia Pisani conuentus acta antiquata sunt. Sperauerant Cardinales Iulio rebelles fore, vt pontifice abrogato, alius vti optimus atque sanctissimus Christianis sacris præficeretur,& quisq; eorum ad pontificatũ hac ratione adspirabat,atq; in primis Caruaial ipse ambitione & inani gloria perditus. Iulius vbi videt se à Gallis tam aperta vi,& tantis insidijs oppugnari,ab Anglorum,& Hispaniæ regibus Henrico,& Ferdinando auxilium implorauit. Qui Pontificis iniurias tuendas quum suscepissent,arma in Gallos mouent: Anglus quidem contra Aquitanos, Hispanus verò contra Ioannem Nauarræ regẽ fœdere Gallis coniunctum,& à pontifice sacris interdictum. Neq; Iulius quiescebat, quia indies Francorum regem æquis cõditionibus ad pacẽ sollicitaret. Ille verò incredibili pertinacia in suscepto consilio perseuerante, Pontifex cum principibus fœderatis, Heluetijs quoq; in belli societatem euocatis, vt Gallos Italia eijceret, ingentes copias adornabat, in Florentinorum odium, qui concilio Pisas sedem dederant, Ioannem Medicem Cardinalem Florentiæ cum tota Medicea domo exulem, Bononiæ,& Aemiliæ totiusq; fœderati exercitus legatum creat. Horum conatibus rex animo nõnihil cõsternatus, Brixia præsertim à Venetis occupata, maiora præsidia parabat. Cardinales concilij Pisani veriti,ne in Iulij Põtificis potestatem venirent, Pisis synodum Mediolanum transtulerunt. Ceterũ Brixia à Gallis recepta,& direpta, rex Franciscus obstinantissimè bellũ gerere pergebat. Quũ verò ab Hispanis & Anglis regni sui fines vexari cognouisset, belli aleam in Italia iacere, nouissimoq; prælio cum hostibus decertare cõstituit. Copiarum Gallicarum dux Gasto Foixesius erat rei militaris peritissimus,& imperatorũ sui temporis longe præstantissimus, qui Bononia obsidione qua à pontifice

premebatur liberata, Heluetijsque repressis, Brixiam de Venetis incredibili celeritate receperat. Is copijs omnibus, quas tum Brixiæ tum Bononiæ habebat in vnum collectis, & prope Rauennam vt cum fœderato Ferrariæ duce se coniungeret, traductis (fuere tum Gallorum copiæ mille & quingenti equires cataphracti, & xiiij. millia peditum) prælium committere, & fortunam experiri cupiebat, nec fœderatorum castra quæ Rauennæ præsidio aduenerant procul erant, xiij. millium peditum, & mille octingentorum equitum cataphractorum. Cum autem pontificij fœderatiq; certamen aliquandiu recusasset, cognito Rauennam muris vbique tormentorum vi disiectis, penè expugnatam esse, quo vrbi cõsulerent, prælium inire coacti sunt, die sancto Paschatis. Haud procul à Rauenna atrox certamen habitum est, quod horas sex perdurauit, in quo tanta animorum pertinacia pugnatum est, vt cui nam parti victoria cessura esset, diu incertum fuerit. Postremo cum ducis Ferrariæ Alphonsi (qui belli præcipuè causa erat) consilijs tormenta bellica magno in obliquum circuitu, in latus, & terga hostiũ conuersa essent, Franci adeo cruenta victoria omnibus penè præcipuis Gallorum ducibus cæsis, Hispanisque & pontificijs in fugam versis potiti sunt, vt victores longe maiori periculo expositi fuerint, quàm victi. Ad xx. hominum millia eo prælio, vtrinq; ferè æquata clade, cæsa traduntur, in his CL. nobiles ex aula regis Gallorum, & quinque militum tribuni, cum totius exercitus imperatore, Foisseio. Ex pontificijs legatus, & aliquot duces capti. Ad primum cladis nuntium pontifex, & Ferdinandus ita animo consternati sunt, vt alter regnum se tueri posse diffideret, alter fugã nauigio Ostiæ præparato adornaret. Atqui reparatis viribus, belliq; imperatore Ferdinando Consaluo in Italiam trãsmittere iusso, maximè recreati sunt nouissima Francorum clade audita. Nam & si ad Rauennam prospere pugnarant, ita tamen vires eorum attritæ fuerant, vt Venetorum, & Heluetiorum sub Cardiaale Sedunensi opera, Italia omnino septuagesimo à pugna die maximo fortunæ ludibrio exacti sint: nam Palicia, qui Foisseio successerat, quum exercitus reliquijs, certamen cum Venetorum & Heluetiorum, qui paulo antè à pontifice euocati, in Italiam descenderant, copijs detrectans, in Galliam ocyssimè reuerti iussus est, vt regno ab Anglis, Hispanis, & Heluetijs vndiq; vexato opem ferret, Mediolano, & Insubrum arcibus modico præsidio munitis. Sed & consilij Pisis inchoati, & Mediolani parum prosperè renouati, patres Heluetiorum timore perterriti, illud repente dissoluunt, & Lugdunum in vlteriorem Galliam trãsferunt. Gallorum porrò reliquijs ab Heluetijs cæsis, Insubres aduersam eorum fortunam conspicati, receptis armis, Francorum, quorum arrogantiam immoderatamq; libidinem ferre vix poterant, præsidia omnia eiecerũt. Eo modo paucis diebus Mediolanense imperium Gallis est ereptum, & Maximiliano Sforitiæ Ludouici Morisilio vti legitimo principi ex Cæsaris auctoritate, cuius beneficia riũ est; Iulij II. pontificis, Venetiq; senatus auspicijs, & vna maximè Heluetiorum virtute restitutum, idq; Laterani in concilio pro Cęsare Matthęus Langus Cardinalis Gurgensis imperatoris in Italiã procurator approbauit. Nec mora, Bononia pulsis Bentiuolis, Rauennaq; recepta, Parma & Placentia ex fœderis legibus põtifici traditæ: Genua quæ Gallis parebat à Fregosijs occupata; Veneti Cremam & Brixiam receperunt. Medicei factionis põtificiæ Florẽtiæ restituti, perpetuo vexillifero Petro Soderino vrbe exacto. Et quum hęc Heluetiorũ ope præcipuè facta fuissent, papa eos multis munerib⁹ donatos, specioso Italicæ libertatis assertorum titulo decorauit: quibus summa cum felicitate gestis, põtifex cũ imperatore contra Venetos nouum fœdus percussit, quod Veronæ Vicetiæq; imperium Cæsari obstinatissimè cedere recusassent. Quo tẽpore Veneti pontificem infracti animi veriti, simulq; ab Hispanis cõtra fœderis leges Brixia turpissimè exclusi, cũ Ludouico Francorum rege perpetuo pontificis Hispanorumq; hoste societatem ineunt, qui nouos cõtra Iuliũ Cardinalium rebelliũ opera tumultus indies in Gallijs excitabat, abbatemq; Cluniacensem, quem summũ sacerdotem dicerent, Iulio opponebant. Pontifex Venetorum cõsilijs cognitis, ipsos quos fœdere cum Cæsare facto irritauerat, Francorumq; amicitiam petere coëgerat, vt à Gallis auerteret, sæpius frustra tentauit, quo nõ impetrato animi dolore senioq;

ex

ex leui, sed tenaci febricula, fluente sensim aluo confectus, schismatisq; timore, decubuerit, & Romę in Vaticano ix. Kal. Martij hora xj. rebus humanis excessit, septuagenario maior, salutis anno M D X I I I. pontificatus vero ix. mense iij. supra diem xxj. Lateranense adhuc concilio perdurante, bellica gloria plusquam pontificem deceret clarus. Cadauer in basilica Vaticana Xysti patrui sacello ponearam maximam conditum est. Vacauit tum sedes dies xviij. Fuit Iulius pontifex animo magnus, constans, rerum ecclesiasticarum defensor acerrimus, contumeliarum insolens, & contumacibus implacabilis, in calamitatibus semper se ipso maior, & excelsior, inuicto animo, rebus prosperis continens, ingenti liberalitate, neque ob alias causas tot bella gessit, quàm vt imperium ecclesiasticũ à diuersis occupatum recuperaret. Ecclesiæ Romanæ, Bononiæ, cum Aemilia, & Flaminia pulsis tirannis & Venetis, firmissimum imperium, & maximè stabile restituit, potiundæ Mutinæ ecclesiæ initia dedit, Parmam, Placentiam ditioni ecclesiasticæ adiecit, suorum parum indulgens, eis nihil de vetere ecclesiæ ditione donauit, fratris enim filium Franciscum Mariam in Ducatu Vrbini à propinquo suo Guidone Vbaldo Feltrio sine prole mascula decedente adoptari & hæredem constitui procurauerat. Pisaurum Ioanne Sfortia sine hærede mortuo eidẽ stipendij debiti nomine assignauit. Inter xxvij. Cardinales quos creauit, quatuor tantum è gente sua Galeottum & Xystum sororis Luchinæ filios S. R. E. cancellarios, item duos consobrina sua natos Clementem Mendẽsem, & Leonardum Agenensem maiorem pœnitẽtiarium successiuè, septem antiqua familiaritate & seruitio acceptos, reliquos in gratiam principum, vel doctrinæ laude cõmendatos fecit, in his fuere Antonius de Monte, Petrus Accoltus, & Achilles Crassus Rotæ præstãtissimi auditores, templum S. Petri Vaticanum nouum, veteris parte disiecta Bramantis eximij architecti opera, portentosæ vastitatis inchoauit. Vir nunquam satis laudatus ob ecclesiæ ditionem fortiter conseruatam, & auctam, quãquam à nõnullis parum probatus, quod armis magis, quàm sacrosanctum pontificem deceret, deditus esse videretur.

LEO PAPA X.

GEns Medicea, quæ nunc rerum in Etruria potitur, lectissimórum virorum prole fœcundissima, Florentiæ inter veteres, & honoratas popularis ordinis familias enumeratur. Eam primus magnus ille Cosmus Medices, Ioannnis filius, Auerardi nepos, vir in libera ciuitate omnium præstantissimus illustrauit, decreto publico pater patriæ vocatus. Qui ex vxore Contesina Barda Ioannem & Petrum filios suscepit. Ioanne iuuene fato erepto, Petrus paternæ potentiæ hæres extitit. Petri filij fuere Laurẽtius & Iulianus, qui postea admirabili sorte geminos Pontifices maximos Leonem x. & Clemente vij. genuerunt. Iuliano Paçtiana cõiuratione interfecto, solus paternarum opum, & potentiæ Laurentius Medices hæres superfuit. Is Clarice Vrsina nobilissimi sanguinis matrona in matrimonium accepta, tres mares, & totidem fœminas tulit. Marium natu minimus Iulianus, medius Leo x. Ioannes ante pontificatũ vocatus, maximus Petrus fuit, qui paterna potẽtia exutus, & patria Gallicis armis Italiã vexantibus ciuili seditione profugus, decimo exilij anno in Lyri amnis ostio submersus est. Huius vxor Alfonsina Vrsina fuit, ex qua Laurentium filium auspicatioris fortunæ hęredem reliquit. Quem à patruo Leone pontifice eiectis Ruuereis Vrbini ducem constitutum, sed non diu eodem principatu lætatũ superfunt, qui viderunt, ex quo Catherina Henrici ij. Frãcorum Regis vxor legitima matrimonio, ex maternæ verò ancillæ furtiuo congressu Alexander Medices primus Florentinorum dux geniti sunt. Iuliani verò ex nobili vrbinati vidua Hyppolytus Medices Cardinalis filius fuit. Fœminæ Magdalena, Contesina, & Lucretia clarissimis nobilissimarum familiarum Cybo, Rodulfæ, & Saluiatæ viris in matrimonium locatæ quatuor Cardinalium parentes extitere Innocentij Cybo, Nicolai Rodulfi Ioannis, & Bernardi Saluiatorum. Natus est Leo x. Florentiæ iij. Idus Decembris, anno salutis M C D L X X V. patris doctissimi, & grauissimi ciuis cura à teneris annis bonis moribus ornatus, & optimis disci- Pont. 219.

plinis, latina græcaque doctrina, musica item instructus, præceptores habuit Angelum Politianum, & Bernardum Michelotium, viros græcis, & latinis litteris, versu & soluta oratione eruditissimos. Eum in Laurentij patris gratiam Ludouicus xj. Galliarum rex etiamnum puerum insigni, & amplo Archiepiscopatu honestauit. Qui postea ab Innocentio viij. adhuc adolescens vix tum xiij. annum excedens, Laurentio patri gratificaturo, qui filiam Magdalenam Francisco Pontificis nato desponderat, Diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica pridie Idus Martij, anno salutis ∞ C D X X C I X. cooptatus, ætatis defectu diu Vrbe abfuit. A puero statim frugi apparuit, mores eius pudici, incessus grauis, & honestissimè eius actiones fuere. Paulo antequàm pater excederet in vrbem Innocentio VIII. adhuc pontifice veniens, supra bonarum artium notitiam, ex patris disciplina ab humanitate, suauitateq; ingenij omnibus charus esse cæpit. Vbi verò de patris morte nuntium accepit: continuò Florentiam est reuersus. Albeuntem Pōtifex totius Etruriæ legatum creauit. Rebus compositis, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multo pòst Romam redijt, vbi paucis inde diebus Innocentius moritur. Comitijs Alexandri præstantissimis se Cardinalibus Senensi, & Neapolitano adiunxit. Nec multò post in Italiam ingruit Carolus viij. Francorum rex, cuius vi, ciuilique dissensione, Petro fratre à Reipublicæ gubernaculis submoto, & Florentia pulso; atque cum omni Medicea familia relegato, Ioannes grauissimum fortunæ tælum sensit. Medicei patria & auita dominatione exacti, totos decem & octo annos exules fuere. Quo temporis internallo, quum ter tam per veteres amicos pacificè, quàm aperta vi, & insidijs in patriam regredi in prospera fortuna tentasset, Ioannes excedere Italia tantisper & per externos populos, vt tempori seruiret, peregrinari constituit, cum dignitate enim Romæ esse non poterat quod Alexander Pontifex Florentinis tum fœdere iunctus esset. Italia igitur omni Germania, & Gallia peragratis Genuam in Ligures profectus, apud Magdalenam sororem aliquandiu substitit; denuoq; sed parum prospere in patriam reditus fortunam tentauit. Nam Florentini perpetuum dictatorem Reipublicæ Petrum Soderinum constituerant. Per id tempus Petrus frater in ostio lyris fluctibus maris obrutus interijt, superstite Laurentio filio. Romam deinde mortuo Alexandro cum redijsset bello, quod Iulius II. & Hispanus rex adiunctis Venetis cũ Gallorũ rege Ludouico xij. gerebat, legatus est creatus, adiuncta insuper totius Aemiliæ administratione. Clade Rauennati à Gallis captus, quum eius abeuntibus è via aufugisset, Raimundũ Cardonium Hispanicas copias infelici pugnæ superstites reparantem adijt, cumque adiuuante pontifice Florentinorum, qui Pisis conciliabulo locum dederãt, hoste sibi cõiunxit. Cuius ope expugnato Prato, quum Florentiam tenderet priusquàm ab aduersarijs præsidia parari possent, à beneuolis propinquis suis in patriam cum familia omni est receptus. Ibi Petro Soderino perpetuã dictaturã abdicante rempublicam ad arbitriũ constituit, Iuliano fratre in patria principe relicto. Quarto mẽse pòst Iulio II. mortuo, quum ad vrbem venisset, comitium in Vaticano ingressus, Cardinalium iuniorum Arragonij, Gonzagæ, Cornelij, Petrucij, Saulij, & Sedunẽsis in primis opera, v. idus Martij anno Domini MDXIII. trium, & xx. Cardinalium suffragijs, Pontifex maximus renũtiatus, xiiij. Kal. Aprilis inauguratus est, & iij. idus, anniuersario cladis Rauẽnatis die, magnificentissimo apparatu, tota vrbe aulæis, & festiuis frondibus, arcubusq; ornata, basilicã Lateranensem veteri pontificum instituto visitauit. Initio pontificatus Europã omnem bellicis turbinibus agitatam, remq; ecclesiasticam schismate penè dilapsam sedare, & reparare studens, pacem seu inducias inter Christianos principes per legatos tractauit, vt feralib⁹ odijs pacatis, & discordibus animis lenitis, teterrimis seditionibus, ciuilibus discordijs, & intestinis malis sublatis, Italiæ pacẽ, cuius in primis amantissimus fuit, afferret, homo quieti, & voluptatibus deditus. Illudq; agebat, vt his omnibus compositis, bellum cõmuni hosti Turcæ inferretur. Maximiliano Sfortia in Mediolanensi principatu cõfirmato, Heluetios, qui ei præsto fuerant, magnis stipendijs prosequutus est. Cardinales à Iulio II. ordine senatorio amotos, & priuato habitu Rõmã ad se supplices veniẽtes, eiurato schismate,

mate,conciliorumq; Pisani,Mediolanensis,& Lugdunensis actis inductis in pristinas dignitates restituit. Concilium à Iulio Laterani cœptum multis de causis celebrandum,perficiendumq; curauit. Mutinam à Maximiliano Cæsare xxx. aureorum millibus coëmit. Bello inter Cæsarem,& Venetos ob Veronæ, Vicetiæque imperium adhuc vigente,totus in eam curam incubuit, vt pax inter eos æquis conditionibus fieret. Heluetijs magnis stipendijs in Sfortiæ auxilium contra Gallos euocatis,Octauianum Fregosium Genuensium imperio præfici curauit Francorum rege Ludouico xij. edaci febre vita functo, quum qui ei successerat. Franciscus Valesius gener bellum Insubrum Duci Maximiliano Sfortiæ intulisset,noua rursus arma Italiam turbare cœperunt. Gallus enim & Anglus reges cũ Venetis fœdere iuncti, Maximilianum Sfortiam Cæsaris, Heluetiorum, & Hispanorum regis armis munitum aggressi fuerant. Pontifex quod Galli Parmam,& Placentiã se repetituros pulso duce minitabantur,Sfortiæ studebat,Heluetiasq; cohortes magnis præmijs auctore Cardinale Sedunense legato in sua fide continebat. Interim Francorum rex Franciscus validissimis copijs instructus, quum Heluetij bellum adornarent,in Italiam descenderat, pontificij exercitus imperator Iulianus Medices pontificis frater creatus. Pugna ad Melenianum commissa,Heluetijs ad internicionem penè cæsis,rex Mediolanum nullo negocio obtinuit. Sfortia qui se ei dederat in Galliam missus, xxxv. millium aureorũ redditu pro principatu à rege impetrato. Placentia,& Parma, quæ Iulius papa II. ecclesiæ adiecerat à Francis pontifici repugnare non auso occupatæ. Leo pontifex quum Gallica arma plurimum formidaret,parere præsenti fortunæ,& cũ victore amicitiam inire constituit. Ludouici igitur Canossę Veronensis pontificij legati opera,papa à rege pacem petijt,cui ineundi rex,& pontifex Bononiam cũ ingenti apparatu se contulerunt;ibi pacis conditionibus transactis,rex Mediolanum,& mox relicto in Insubribus Borbonio, in Galliam est reuersus. Redijt & Leo Florẽtiam, deinde vere nouo Romam. Nec multo post Florentiæ Iulianus frater nulla edita è Filiberta coniuge prole moritur,qui ducis Allobrogũ soror, Francorum regi consanguinitate coniuncta erat. Ferunt Leonem X. aliquando cogitasse,Iulianum fratrem ex Maximiliani Cęsaris,cũ quo fœdus percusserat,& eo mortuo Laurentium fratris filium ex Caroli v. auctoritate, Lucẽsium, & Senensium imperio beneficiario iure præficere,cui ipse Vrbinũ,& Ferrariam veteribus Regulis pulsis adiungeret,sed hæc consilia Iuliani,& Laurentij immaturæ mortes disturbarunt. Iuliano igitur extincto,Laurẽtius Petri fratris filius rebus Etruscis pręficitur,ita constituta republica,vt amicissimorum ciuium industria regeretur,summa consiliorum ad eum vnum respiceret. Quem quum pontifex matris Alfonsinę precibus maiori indies cum imperio,& dignitate esse percuperet,vt sunt mortaliũ desideria,quæ in immẽsum aucta,nullis demũ terminis cõtineri possunt,leuibus quibusdam occasionibus quæsitis,Franciscũ Mariam Feltrium Ruuereum Vrbini ducem sibi suspectum,& inuisum,armis aggressus est. Quem missis copijs Rentio Cærite duce,Vrbino,cæterisq; eius ditionis oppidis, atque vrbibus spoliauit,Laurentio fratris filio duce constituto. Ipse Feltrius cũ vxore,& liberis recedẽs Mãtuam se recepit. Felterio pulso, nõ sine ingrati animi nota Borgesium & eius fratrem Alfonsum Cardinalem Petruccios, Pãdulfi Senensium tyrãni filios patria expulit,imperio ciuitatis,ad Raphaëlem Petrucciũ veterem amicum,& qui quondã exilij comes extitisset,translato. Hinc odij inter põtificem,& Alfonsum origo, quod eo vsq; processit,vt ipse ita immodica efferuens,de necãdo pontifice nefaria cõsilia agitarit,quæ cognita exitio ei fuere. Nõ dissimili animo,quanquam dispari euẽtu,Leo ducem Ferrariæ Alfonsum diutinis insidijs afflixit,verum vir militari gloria præstans,& munitissima ciuitate tutus,vim Leonis aduersosq; conatus fregit. Obierat per hæctẽpora catholicus Hispaniarum,rex Ferdinãdus Hispaniæ,Neapolis,atq; Siciliæ regnis Carolo nepoti iure hæreditario relictis. Tum Heluetij,qui nihil de pristina armorũ ferocia etiam insigni paulo ante clade ad Melenianum accepta remiserant,cũ Maximiliano Cæsare fœdus percusserunt,vt consociatis viribus Gallos Italia depelleret, frustra reclamante põtifice,qui pacem quaqua ratione,quàm arma in Italia ma-

 lebat,

lebat,& propterea ad Cæſarem, Egidium Viterbienſem Cardinalem ſingulari eloquentia prædirum, legatum miſerat. Galli Heluetiorum,& Cæſaris armis nõ ſine gloria contuſis, Venetis adiuncti Brixiam de Hiſpanis vi, Veronam verò de Cæſare ſolutis cc. aureorum millibus receperunt. Quo anno qui fuit ∞ DXVII. res Italicæ maximis bellorum turbinibus agitatæ aliquantiſper compoſitæ ſunt. Fuit annus, tum pace Italica,& alijs quibuſdam rebus admodũ memorabilis, tũ Romanæ eccleſiæ grauiſſimus, ac peſtilentiſſimus. Tunc enim Martini Lutheri hæreſiarchæ infandũ nomẽ ex vltimæ Germaniæ finibus audiri primo cœptum eſt. Selymus Turcarum imperator duobus Sultanis victis & interfectis, Syriæ, & Aegypti ampliſſima regna obtinuit, maximo eum Chriſtianorum omnium, quorum ceruicibus imminebat, terrore. Vnde Leo ſolennes illas habuit ſupplicationes, qua pedibus diſcalciatus cum omni Romana aula à ſancti Petri baſilica ad ſanctæ Mariæ de Minerua templum profectus eſt, ſacratis omnibus ferculis, ſanctorum reliquijs & imaginibus in pompa delatis, Dei opem aduerſus efferati tyranni vim implorans, quas exaudiſſe Deus viſus eſt, immani parricida paulò pòſt ex cancri morbo extincto,& mitiore filio Solymanno tanti imperij ſucceſſore relicto. Eodem anno Petruciana coniuratione detecta, Pontifex Cardinales aliquot, qui aduerſum ſe coniurauerant, vel eius conſilij conſcij fuerant cepit, & dignitatibus omnibus priuatos ſenatorio ordine mouit: ex his Alfonſus Petrucius conſpirationis princeps in Hadriani mole Orlandi Ethiopis manu eliſis faucibus ſtrangulatus, Hadrianus Cornetanus qui aufugerat, rubri pilei honore priuatus, Raphaël, Riarius,& Bendinelus Saulius ordine amoti non longè pòſt reſtituti. Soderino in Fundanum agrum liberum exilium conceſſum. Quapropter quũ tot afflictorũ Cardinaliũ pœnis ſenatũ nõnihil cõtumacem haberet, nouis patrib⁹ ſibi opus eſſe dictitãs, vna lectione, incredibili liberalitate, vnũ & XXX. Cardinales ex toto terrarum orbe conquiſitos partim pretio, partim virtutis cauſa, in his ſucceſſorem ſuum Hadrianum VI. creauit. Nam pręter quatuor veteres reſtitutos, ad duos,& xl. patres in ſenatum varijs lectionibus cooptauit. Prima creatione Iulium Medicem patruelem ſuum, quẽ & cancellarium fecit, Cardinalem dixit, qui pòſt Clem. VII. fuit. Exinde ad totius Europæ reges è Cardinalibus virtute ac eloquẽtia inſignes legatos miſit, Thomam Vium Caietanum ad Cæſarem, Bernardum Bibienam ad Gallum, & Egidium Viterbienſem ad Carolum Hiſpaniarum regem, vt ſublatis offenſionibus, communi conſilio viribus conſociatis impotenti tyranno, bellum terra mariq; ad publicam tuendam ſalutem inferretur. Sed fatali Chriſtianorum principum ſocordia, Leonis ſaluberrima conſilia perierunt. Nec multò pòſt Maximiliano Cæſare defuncto, Carolus nepos Hiſpaniarum rex Franciſco Francorum regi competitori prælatus, imperator deſignatus eſt, legis venia à Leone VII. millibus aureorũ annuorum impetrata, qua cautum erat, ne Neapolitanus rex, Cęſar deligi poſſet. Quo tempore Laurentius Medices ab iuuenili intemperãtia concepto lethali morbo, Florẽtiæ interijt; vxorem is duxerat è Galliæ regis cognatione: nã Feltrio pulſo, Vrbinoq; occupato, Laurentius totum ad Franciſci Frãcorũ regis fidẽ amicitiamq; ſe cõtulerat. Laurentio mortuo pontifex Iulium Cardinalem Florentiam miſit, vt reipublicæ præeſſet. Paulum Baleonem è Peruſia Romam euocatum, eiusq; lenitati impenſe cõfidentem in arce ſecuri percuſſit. Ama deũ Ricinatiũ tyrannum ſuſpendi iuſſit. Cæſari deinde fœderi cõiunctus, arma Gallis intulit, vt ijs Italia pulſis, Franciſcus Sfortia Mori filius iure paternæ hæreditatis Mediolanenſe imperium obtineret, Placentia verò & Parma à Gallis impotenter ereptæ Leoni reſtituerentur. Summa belli Proſpero Columnæ demandata eſt, pontificijs copijs præfuit Fridericus Gonzaga Mantuæ princeps. His adiũcta ſunt Germanorum,& Heluetiorũ auxilia: legatus totius exercitus Iulius Medices deſignatur. Hi coactis copijs, Mediolanum,& Inſubres omnes, pulſis breui tempore Gallis, qui ſuperbia,& ſæuitia iam ferri non poterant, occuparũt. Ducatus Franciſco Sfortiæ Cæſaris auſpicijs ex fœderum lege datus, Parma, & Placentia eccleſiæ reſtitutæ. Tantæ victoriæ nuntio, quum in Manliana villa eſſet, accepto, pontifex incredibili gaudio eſt affectus, nec multò pòſt priuſquam cœnaret,

obriguit,

obtiguit, sensimq; exorta est febris, lenis quidem, sed quæ ei suprema fuit. Ob id sequenti die in vrbem reuectus, aliquot diebus pòst crescente morbo, Romæ in Palatio ad iiij. nonas Decembris hora noctis præcedentis vij. non sine veneni suspicione rebus humanis excessit, anno salutis ∞ DXXI. ætatis xlv. mense xj. die xxj. pontificatus verò viij. mense viij. die xx. Ferunt eum paucis horis antequam è vita migraret, supplicem Deo gratias egisse, constantissimeq; professum esse, se æquo animo mortem ferre, postquam Parmam, Placentiamq; sine vulnere recuperatas vidisset. Porro autem paulò ante obitũ, sanctum Franciscum Paulensem Calabrum, Francisco rege petente, sanctorum confessorum albo adscripserat. Fuit enim rerum diuinarum diligens obseruator, sacris cæremonijs deditus, corpore procero, decora facie, naso grandiore, oculis cæcutiẽtibus, & cæsijs, aspectu grato, & venerabili, in dicendo elegans, sententijs grauis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudẽs, elogio facilis, aditu omnibus permisso. Iustitiæ acerrimus cultor, nam & grassatores cohibuit, & ex ijs multos capitali pœna affecit. Id vnum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupijs effuse deditus, luxui, & splendidissimis conuiuijs, musicæq; magis quàm tantum pontificem deceret, totus impenderet. Pecuniæ quærendæ causa (quum multa tum ædificijs, tum effusis largitionibus & bellorum vsibus absumpsisset) pretio cardinales aliquot legit, & officia quædam venalia excogitauit, vt cubicularios, Scutiferos milites, S. Petri, & Ripæ Portionarios. Fuit omnium, qui ad eam diem fuerant Romanorum pontificum liberalissimus, musicos magnopere amauit, quum esset eius artis peritissimus. Doctos, & eruditos viros coluit, & magnis muneribus persequutus est. Nihil enim antiquius duxit, quàm bonarum artium studia maiorum suorum, maximeq; Laurentij patris exemplo prouehere, & liberalissimè exornare. Ante omnia ab epistolis Petrum Bembum, & Iacobum Sadoletum, omnium literatorum eloquẽtissimos habere voluit. Vaticanæ bibliothecæ Beroaldum iuniorem præfecit, Gymnasium Romanum accitis vndequaq; grauissimarum artium præstantissimis professoribus instaurauit, Augustinus Niphus Suessanus philosophiam, Christophorus Arretinus medicinam, Hieronymus Butigella iuris scientiam profitebantur, humaniora vero studia Ianus Parrhasius Consentinus, græcas literas Basilius Calchondiles Demetrij filius docebat. Singulos verò, vel mediocri nominis litteratos magna liberalitate subleuabat, Romanis porro vectigal salis imminuit, conseruatorum potestate amplificata, eosq; præmijs, ac immunitaribus multis, publice priuatimq; est prosecutus. quã ob rem solenni decreto, fratrem eius Iulianum ciuitate donatum insigni maximoq; apparatu, cõuiuioq; in Capitolio, & varijs ludicris scænicisq; artificijs susceperũt, & ei ad restificandum gratissimi animi studium, marmoream statuam in palatio Capitolino dedicarunt, cum hac inscriptione,

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. IOAN. PONT. MAX. OB RESTITVTAM INSTAVRATAMQ. VRBEM AVCTA SACRA BONASQ. ARTES ADSCITOS PATRES SVBLATVM VECTIGAL DATVM CONGIARIVM S.P.Q.R.

Eius pontificatu, quem omnium lætissimũ, ac beatissimum Roma vidit, Emanuël Lusitaniæ rex elephantem ad vrbẽ misit, ante mille annos Romæ non visum, põtificiq; nobilissimas sacratas vestes margaritis refertissimas dono dedit. Aedificandi studio incensus basilicã Vaticanã miro artificio à Iulio II. inchoatam perficiendã, quantum in eo fuit, magno animo suscepit, palatiũ Vaticanũ triplicibus longis & præamplis porticibus eximia structura, auratis laquearibus, egregijs, nobilissimiq; operis picturis splendidissimum fecit, Deiparæ virginis ædẽ cui cardinalis præfuerat in mõte Cælio à fundamẽtis penè refecit, & laqueari aureo exornauit, lauacrũ Constantini Lateranense ruinã minitans restituit, laminis plumbeis tectũ reparauit, pyrgotum portu cœnu, & saxis repletũ publicæ commoditati purgato, oppidum muro cingere cœpit, Arcẽ mõtis Flasconis,

 Corneti,

Corneti, cardinalis Vitellesci, & in multis patrimonij oppidis peramplas ædes, vel restituit, vel à fundamentis ædificauit, Manlianam villam aqua corriuata, elegantiori ædificio exornauit, Romæ sancti Alexij caput argentea theca clusit, aulæa è Belgis serica, auroq; intertexta quinquaginta aureorum millibus, sacelli pontificij ornamento coëmit. Postremo nihil ardentius, quàm liberalitatis summam gloriam, à qua cæteri sacerdotes abesse longè consueuerunt, in omni vita expetiuit, eos principe loco indignos existimans, qui nequaquam benefica, & larga manu fortunæ muneribus, & ijs præsertim, quæ nullo, aut paruo labore parta sunt, vteretur: sacerdotium nullum vnquam venale proposuit. Hoc modo vrbem Romam moderantem cunctis læta pace fruentibus mors præpropera adhuc ætate florentem eripuit. Cadauer in basilica Vaticana latericio tumulo tum sepultũ, postea Paulo III. ad Mineruæ ædem cum Clementis corpore translatum, & nobilissimo marmareo monumento conditum est. Vacauit eo mortuo, sedes Romana mensem vnum, dies vij.

HADRIANVS PAPA VI.

Hadriani VI. patria Traiectum fuit, inferioris Germaniæ ad Belgicum oceanum vrbs, quæ prouinciç nomen dat, ac inter Batauos & Cananefates principem locum tenet. Ipse natus est vj. nonas Martij anno ∞ CD LIX. Patrem habuit Florentium, qui familiæ nomen tulerat, virum ex ingenua plebe (quemadmodum ipse de se scribebat) & vt alij addunt, aulæorum textor (quanquam plerisque placeat coctoris ceruisiæ ministrum eum fuisse) probus tamen & frugi. Is adeo angusta domi, re familiari vtebatur, vt filio, ad bonas artes propenso, vnde subueniret, non haberet. Itaque Louanium missus Hadrianus, impetrauit, vt in pædagogio Portiorum gratuito nutriretur. In quo vetere instituto, honestis atque ingenuis adolescentibus egestate pressis, in aliquot annos ad bonas artes perdiscendas, alimenta ex publico præbentur. Per hũc modum Hadrianus patre Florentio annuæ impensæ metu liberato, cum incredibili vitæ integritate & continentia sese totum liberalibus disciplinis ita dedit, vt breui tempore inter dialecticos, philosophos, mathematicos, & theologos principem locum obtinuerit. Sed nec pontificij iuris expers fuit. Cuius virtutem & castissimæ vitæ famam, quũ Margarita Cæsaris Maximiliani filia, quæ tum Belgis imperabat, audisset, eum nihil tale expectãtem sacerdotio parœciali in Hollandia liberaliter honestauit. Nec multò pòst, ob hanc morum doctrinæ præstãtiam, sacerdotum omnium suffragijs, Decanus Louanij in templo maximo est effectus, qui summæ dignitatis gradus est. Id sacerdotium alium quoque honorem secum traxit, in gymnasio summum. Vicecancellarius enim, vt vocãt, creatus est, qui in scholis collegiorum omnium cuncta moderari solet. Ab hoc sacerdotio magistratuq; ditior factus, nil mox antiquius duxit, quàm Louanij Collegium, sub Hadriani nomine ædificare, adiunctis redditibus, quibus studiosi adolescentes inopes cum doctoribus sustentarentur. Quod aliquot annorũ interuallo abundè præstitit, non sine maxima omnium admiratione. Per id tempus Philippus Hispaniarum princeps, Maximiliani Cæsaris filius, apud vrbem Burgos morbo correptus interijt, Carolo septenni filio, qui posteà Imperator fuit, relicto, huic ipse auus Cæsar quum præceptorem esset daturus, vnum Hadrianum præcipua quæsitum cura delegit, his qui se ambitiose obtulerant, vel amicorum studio perducti ingenium varijs artibus ostentabant, reiectis. Apud Carolum ipso in munere aliquandiu vixit. Cui summa in eo puero excolendo felicitas defuit. Nam Carolus quum mores in principe literis potiores existimaret, nec his perdiscendis tantum operæ vel temporis, quantũ equorum & armorum studijs impartiendum arbitraretur, deprecante præceptore citius quàm debebat, scholã deseruit. Vnde haud longè pòst Hadrianus ad Ferdinãdum regem in Hispaniam mittitur amplissimo cum legationis munere. Apud quẽ tantum gratia & auctoritate valuit, vt breui Derthusensis episcopus ab eo renũtiatus sit, & in eodẽ legatiõis munere obeundo, vsq; ad eius vitæ exitũ perseuerauit. Mortuo Ferdinando, quũ Carolus nepos summo populorũ studio tot regnorũ hære-

ditatem consecutus esset,remansit etiam tum in Hispania,ex legato consiliorū retumq; omnium particeps & moderator effectus.Summa enim regendæ Hispaniç penes Cardinalem Toletanum erat.Quo in munere absens,ob egregiam nominis famam tum cognitus,commendationeq; Cæsaris Maximiliani expetitus,à Leone X. anno ∞ DXVII. Kal. Iulij magna illa vnius & xxx. Cardinalium lectione,in patrum collegium est cooptatus,& titulo Pammachij S S. Ioannis & Pauli præfectus,sequenti anno Carolus confirmata cum Francisco Frācorum rege ad Nouiodunum amicitia in Hispaniam venit,circumactisq; vlterioribus prouincijs passim ciuitates ac Regulos in verba sua iurantes sacramento adegit.Nec multò pòst Cæsar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæsare diligendo procerum comitia habita. Quibus etiam ipse Francorū rex magnis innixus largitiōibus eum pro se honorem petebat. Sed eo repulsam ferente,Carolus omnium suffragijs prælatus Cæsar appellatus est. Qua imperij maiestate auctus,vti necesse erat,quàm primùm in Germaniam redire cōstituit, vt de more patentibus campis & Cæsar,& imperator militaribus comitijs acclamaretur.Itaq; eo in Germaniam contendente Hadrianus cum imperio toti Hispaniæ præficitur,tanta cum dignitate,vt Cæsar recusantem & peroptantem sequi,humanissimè vt manere vellet exotare cogeretur, quando rege absente in Hispania præside opus foret præclaræ dignitatis & famç,qui populos nouo principatu nequaquam adhuc parendi obsequio confirmatos,omnibus moderationis & iustitiæ exemplis in officio contineret.In cuius imperio coniurantes contra Cæsarem cum aliquot regulis vlterioris Hispaniæ populi auctoribus Padilla & Brauo; Indaci Vellasci,& Friderici Henrici, quos pari cum imperio ei negocio & expeditioni Cæsar præfecerat, tantæ cōspirationis ducibus vltimo supplicio affectis,domiti,& imperata facere sunt coacti. Seditionem Hispanicam, bellum Gallicum est consecutum,quod eorundem ducum fortitudine recuperata Nauarra à Gallis occupata,egregiè & feliciter trāsactum est. Quo tempore Leo papa leui ab initio & ferè contemnenda, sed mox vehementi atq; mortifera febre inopinantibus medicis extinguitur. Tum cardinales nouemdialibus defunctò persolutis, ad comitia in Vaticano coiēūt. Aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem equis Iulius Medices pontificis mortui patruelis, qui pulsis Gallis apud exercitum legatus erat.Is multos sibi deuinxerat cardinales & xvj. præsertim iuniores à Leone paulò ante creatos.Cuius præcipuè opera,quum ipse repugnante aduersa seniorum cardinalium factione pontifex fieri nō posset, vt & hi qui eum oppugnabant,summo sacerdotio,ad quem totis viribus anhelabant excluderentur,præter omnium expectationem Hadrianus ipse v. idus Ianuarij anno ∞ DXXII. absens iix. & xxx. patrum suffragijs pontifex maximus est renuntiatus. Qui comitiorum actis ad victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem susceptis,altero die pòst pontificalia insignia suscepit. Petebant per literas patres, vt posteaquàm legitimis omnium suffragijs pontifex esset creatus, quàm primum paratis ad nauigandū rebus omnibus in Italiam maturaret, bello & ciuilibus discordijs acerrimè oppressam. Venit ad ipsum Cæsare Augustæ tunc agentem, Alexander Cardinalis Cæsarinus ab vrbe, qui Pōtificem sacri senatus, & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandum, vt Italiam atrocibus bellis,& in primis Romani pontificis prouincias,ab ipsa factionum insania,cædibus ac incendijs expositas, maturo aduētu liberaret. Profectione igitur in Italiam edicta,ipse Tarraconæ prid. non. Augusti profectus,lenissimis tempestatibus Genuam peruenit, vbi à totius Galliæ proceribus visitatus est.Inde secundissima nauigatione ad Liburnū Pisanum portū deuectus, obuios habuit Iulium Medicem cum quinq; cardinalibus,& totius Italiæ principū legatos,Frācīscumq; Gonzagam Mantuanum regulum, pōtificij exercitus imperatorem. A quo portu secunda vigilia soluens breui Pyrgos est deuectus. Ibi fuere à senatu missi Pompeius Columna,& Franciscus Vrsinus Romani Cardinales,qui exceptum sub vmbella pontificem ad templū deduxerunt, vbi oratio à Pompeio Columna habita est,ei lætitiæ accommodata. A Pyrgis postridie ostiam,inde Tiberi ad S.Pauli monasteriū subuectus,ea nocte cōquieuit. Altera

die ad iij. Kal. Septembris populus Romanus, singuliq; sacerdotum ordines, solenni pompa per vrbem inuectum, ad Vaticanum palatium deduxerunt. Ibi ante fores basilicæ S. Petri vetere instituto postridie prid. Kal. coronatus est. Tum totum se præbuit vrbanis magistratibus, vt cuncta sigillatim cognosceret, opemq; afferret labanti Reip. nam Romæ pestilentia vulgus inuaserat, & ærarium non modò exhaustum, sed & gemmæ, publicæ, & sacrorum solennium ornamenta, fœneratoribus à Leone, & Interregni tempore oppignorata erāt, vt præsidia afflictis rebus pararentur. Ariminum occupauerat Sigismundus Malatesta, Turcæ incredibili apparatu mari Rhodon, terra Pannoniam vexare nuntiabantur. Quibus de caussis pontificem rerum Italicarum penitus ignarum vehementer conturbari necesse erat. Pōtificijs igitur negocijs intentus, Guillelmum Enchauordium, quem Datarium & Derthusensem episcopum fecerat, Theodoricum Hezium à secretis Belgas, & Ioannem Rufum episcopum Consentinum veteri amicitia sibi coniunctos, intimos consiliarios adsciuit. Quorum arbitrio omnibus in rebus regebatur. Horum igitur consilio pontifex Sigismundum Malatestam bello aggressus Arimino expulit, adiuuantibus Ferrariense & Vrbinatium ducibus. Nec multò pòst ad pacandam Italiam conuersus, Alfonsum Estēsem Ferrariæ, & Franciscum Mariam Ruuerum Vrbini duces in gratiam recepit, decretis ijs antiquatis, quæ contra eos Iulius II. & Leo X. ediderant. Misit & legatum ad Venetos, vt eos Cæsari coniungeret, nouisq; initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Frāciscum Soderinum veterem Cardinalem arcanarum rerum, & intimorum consiliorum participem in Hadriani molem cōclusit, quum eius litteras Iulij Medicis Cardinalis opera intercepisset, quibus Franciscum Gallorum regem ad transferendum bellum in Siciliam exulum multitudine, & Hispanorum odio nouandis rebus oportunā, hortabatur, & Cæsariani ab Insubribus ad tuendum id regnum traherentur, monebatq; vt nihil pōtifici temerè crederet, qui quū de pace agere videri vellet, Cæsari tamen perpetuo studio obsequeretur, nec quicquam magis exoptaret, quàm eum nouis victorijs auctum conspicere, neq; eum in componenda pace æquum iudicem existimare debere, qui in attollēdo Cæsare parentis & præceptoris officia semper implesset. Quare incitatus pontifex, aliquāto suspicatior, & senatui minus familiarior esse cœpit, quum ab ijs prodi se quereretur, quibus summopere confidebat. Rarius igitur cunctis consilia sua communicare, & eis nō sine magno omnium stomacho neglectis, hominibus tantum Belgis, quos præclara fide esse aiebat, fidere. Mox quoque suecursum voluit vrbi Rhodo, quæ tertium tum mensem à Solymanno Turcarum Imperatore grauissima obsidione premebatur, cuius salutē maximum esse momentum ad reliquarum prouinciarum Christianæ ditionis salutē minimè ignorabat, nisi quòd ratio, qua id commodè fieret, iniri non poterat, deficiente scilicet belli neruo pecunia, neq; pro expedienda ea morā re patiente. Versabat quidem se in omnes cogitationes, accersitis patribus, si quid illi præsentis fidiq; consilij afferrent, implorata fide omnium, quorumcunq; poterat, missis literis ad Siculos, Neapolitanos, Hispanos, ad quoscunq; deniq;, vnde aliquid subsidij afforе posset sperare. Contractasq; aliquot naues apud Genuenses, millte, commeatu, armisq; qnantum potuit instruxit, instructasq; Rhodum versus misit. At verò dum ventus nauibus deest, & ij quorum auxilium implorarat, prolatando tempus omne idoneum si quod erat nauigādi consumunt, ac Turca indies acriùs obsidionem vrget, spe omni præsidij posita Rhodij pacti incolumitatem vitæ rerumq;, deditionem fecere, ipso die nato Christo sacro, anno humanæ salutis MDXXII. cum ingenti eius mœrore, quòd tāta clades reipublicæ Christianæ illata, eaq; labes nomini suo apud posteros, licet immerenter, asscribenda esset. At quid potuit solus? inani ærario? in summa monarcharū discordia? Germania tot superstitionibus corrupta? & adeò deniq; omnibus à reuerentia sacrosanctæ sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium, principū animos, proximis aliquot sæculis habuisset, qui Gotthofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tancredum, Robertos, & reliquos proceres sacri belli, quum Hierosolyma recipiebatur, haud dubiè etiamnum Rhodus

nostra esset, neq; Rhodus modò, sed etiam clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntinum, & reliqua Græciæ regna longè florentissima. Verùm ô mores, ô tempora, locum habet adagium, Olim fortes Milesij. Potestq; Ecclesia Catholica iure optimo illud Hieremiæ deplangere: Non esse qui se consoletur ex omnibus charis suis. Omnes amicos se spreuisse, & factos sibi inimicos. Sed querelæ alibi locus sit. Eodem die atque adeò eadem penè hora, qua Rhodus dedebatur, saxum ingensè superiore limine portæ sacelli Pontificij in Vaticano prodigiosè decidit, cùm Pontifex vno aut altero nōn amplius passu à limine abesset, iam ingressurus pro religione dici, ad faciendum solenne sacrum, oppresitq; vnum ex Heluetijs, qui ex more custodiæ corporis eius adhibiti erant. Inter hæc non minore sollicitudine Lutheranismum profligare nititur. Cōuentus erat principum, liberarumq; ciuitatum Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciscum Cheregatum mittit, sibi anteà in Hispania cognitum, dum is illic nuncius Apostolicus ageret, tum recens à se, propter opinionē virtutis, præsulem Fabrianensem declaratum, qui verbis suis acerrimè Germanos hortaretur, si ditiones quoque suas saluas vellent, nollentq; omnia sua etiam fœde euastari, mitterent auxilia primo quoq; tempore, abrupta omni tergiuersatione, proximè sito Ludouico Vngariæ Regi adolescenti, tum de impetu Turcarum grauius laboranti, quàm vt solus posset resistere, neq; sinerent nobilissimum regnū, quod vniuersæ Germaniæ velut firmissimus obex præiaceret, immanissimo hosti prædæ fieri, qui alioqui ad ipsos quoq; pronum accessum habiturus esset: Simul exploderēt impia dogmata à literis sacris, traditisq; Ecclesiæ & priscorū patrum aliena, quę apud eos passim subolescerēt, memores quāto ardore maiores eorū religionem sanā, remq; Catholicā olim asseruissent, à quibus degenerare, eùm ad famā turpe, tum verò impiū foret. Dedit ad hæc literas ferè ad singulos quosq; principes, & Ecclesiasticos & laicos eiusdē exempli, sed præsertim ad Ducē Saxoniæ Fredericū, in cuius dominatu, totius incēdij fax Lutherus agebat, monens eum, vt haberet ob oculos, quàm ineluibilis, tetraq; gloriæ suæ ad posteros macula foret, fouisse hominem phreneticū, qui nō minùs impijs ac Satanicis, quàm stolidis nænijs orbem penè vniuersum in exitium inuolueret: Præterea adiutorē fuisse labefactandæ pietati, quā tot martyrum fusus sanguis, tot eruditissimorum hominū vigiliæ, tot fortissimorum principū inuicta arma summo nixu stabiliuissent: alioqui non eū de ea temeritate causam feliciter dicturū, cùm standū esset ad tribunal iudicis Christi. Et alia multa in eandē sententiā. Resipisceret igitur, & ingressus per vestigia fidei maiorum suorum, non sineret prudentiā suam præstigijs vnius rabiosi homūculi illudi, qui scilicet nihil scriptis suis nefandis produceret, quod temporū superiorū Concilijs ex professo damnatū non esset. Spōdebat adhæc, vbi primùm sedatis bellorum turbis posset, indicere Concilium vniuersale, vt quicquid Romæ, quicquid alibi, apud Episcopos, Abbates, & vniuersum deniq; ordinē Ecclesiasticum collapsum esset, in pristinum gradum restitueretur, ne quid hac parte possent obtendere, quò minùs monitis suis morē gererent. In summa, tātum effecit sedulitate, authoritateq;, quàm sanctitas vitæ, præstātiaq; doctrinæ pepererant, tum gratia, qua maxima apud Germanos, Pōtifex Germanus valebat, vt malum illud iam tum vtcunq; mitesceret, & spes magna esset, nisi mors eius impedisset, fortasis breui, aut in totū, aut ex maxima certè parte explodendū. Iam verò legatū in Vngariā Thomam Caietanum Cardinalem diui Sixti mittit, cuius suprà meminimus, cum quinquaginta ducatorū millibus, ita demùm erogādis, si expeditio aliqua memorāda ab ijs in Turcā pararetur: quam pecuniā vir ille insignis, nullo modo aliter atq; ex præscripto erogare sustinuit, tametsi ab Vngaris magnis & cōuitijs & minis, vt pro eorū potiùs arbitratu, qui necessitates suas magis quàm quiuis exterus nossent erogaretur, acerrimè vrgeretur. Eadē pietate permagnā vim frumēti pulueris q; tormētarij, per extremas vrbes arcesq; Dalmatiæ & Croaciæ misit, quę ob captā Rhodū in summo discrimine versabātur. Quid quæris? in his rebus nō solùm quātum potuit, verùm etiā suprà quàm potuit præstitit. Porrò animum ad Ecclesiā Christi fœdis abusibus corruptam, restituendam adiecerat,

eiusq;

eiusq; rei causa in vrbem Vaticanasq; ædes acciuerat Ioannem Petrum Carafam Archiepiscopum Theatinum, & Marcellum Caietanũ, veteris disciplinæ Christianæ motibus venerabiles, & in omni grauiore doctrina lectissimos, vt eorum consilia in morum censura, & Ecclesiæ restitutione vteretur. Atque vt promissum de corrigendis Ecclesiasticis etiam re, nõ verbis præstaturus videretur, multa protinus Romæ in statum alium vertit, noua officia super ordinarijs sacrosanctæ sedis prouentibus à Leone instituta, ex quibus pretio datis, plurimum quæstus fisco eius accesserat, paulatim abolebat, & quotquot eius generis deinde vacassent, nulli pretio dabat, etiam si ipse id temporis grauiter re nummaria laboraret: Sciebat quippe quantum illa sedi Apostolicæ onerosa essent, & sic data amplissimam passim materiam offendiculis & obtrectationibus præberent. Abrogabat quoque ea nonnullis, qui gratis nacti fuerant, ratus satis eis esse debere, quòd inde annis plurimis sine vllo sumptu onereq; commoda non exigua accepissent: Quanquam ea in re plurimum difficultatis passus est, multorum quoque offensam subijt, qui quæstui suo per hoc plurimum decedere videbant, quod tamen ipse minimi fecit, quia mores temporum, statusq; rerum præsens, sic facere commoneret. Quanquàm si Paulo Iouio fides est, damna illa ademptorum officiorum, aliunde nimirum censu sacerdotiorum pensaturum se polliceretur, atque nonnullis etiam pensauerit. Accedit quòd indulgẽtias, quas vocamus, parcius longè quàm antecessores concedebat, propterea quòd profusiore largitione ad vilitatem contemptumq; apud plebem recidissent, & Lutherus ex earum abusu prima vesaniæ suæ auspicia sumpsisset, vt spes esset, si diutius superfuisset, ad pristinam reuerentiam redituras esse, prout iam tum opera ipsius vtcumque cœperant. Adde quod reseruas, accessus, regressus, coadiutorias, præsertim concessas sine assensu eorum, quorum erant sacerdotia, & id genus alia, Romani aucupij nescio quo nomine appellata retia, quæ facilitate Leonis supra modum propagata erant, magna ex parte sustulit, præsertim quòd ea via plurimi probrosi ineptiq; ad opima sacerdotia obreperent: qui pecuniam habe- rent, qua nihil non parare est, maximè Romæ, probi literatiq;: qui hanc non haberent, ab eis excluderẽtur. Multaq; alia, quæ longum esset commemorare, quæ antecessores eius passim solent concedere, cum graui offendiculo plebeiorũ, & sacrosanctæ potestatis contemptu, concedere noluit. Constituerat nanq; inter cætera dissolutæ ciuitatis mores corrigere, Maranos delere, blasphemos, symoniacos, fœneratores, & aduersæ Veneri deditos imprimis ex legum scitis acerbissimè castigare, sed mors eius maturior cœptis pijssimis consilijs successum eripuit. Quid quòd non paucos, quos idoneos sciret nec ambientes, nec expectãtes, sacerdotijs auxerit, diplomatibus, quæ in huiusmodi pretio nancisci necesse est, gratis plumbatis, ad eosq; transmissis? qua via aliquot præclaros iam viros Louanij ad honestam fortunam peruenisse commemini. Hinc item fuit, quòd difficulter cognatos ad beneficia proueheret, non quia eis candidè non faueret, si alioqui idonei fuissent, sed quia, vt dicere solet, ædificare Sion in sanguinibus nollet, hoc est, quia in sacris respicere necessitudines naturæ nollet, vt quę ibi locum non haberent. Quinimò in ijs etiam in paribus dotibus alienorum potius, quàm suorum, rationem habiturus videbatur. Ex quo fuit, quòd literis magnatum quorundã inferioris Germaniæ sollicitatus, vt quendã propinquum suum adolescentem & forma & ingenio præstantem, qui tum recens Magister philosophiæ creatus, studia altiora Louanij sequebatur, galero Cardinalitio ornaret, ex more solenni aliorum Pontificum, nequaquam voluit. Patruelis sui filium, Senæ Etruscæ in Gymnasio literis operam nauantem, quòd Romã nequaquam vocatus intermissis studijs repentè venerat, cõfestim meritorio equo impositũ remisit, animi leuitatem identidem obijciens, & seuerè admonens, vt ab se modestiæ & tẽperantiæ exemplum oportunè sumeret. Alios quoq; nec remoto affinitatis gradu necessarios, qui spe celsioris fortunæ è Germania pedib' Romã venerant, mirum in modũ increpauit, donatisq; singulis, sagis laneis, & frugi viarico, pedibus similiter in patriam redire iussit. Quarum rerũ testimonio superiorum pontificũ profusam erga propinquos liberalitatẽ, vti grauẽ, & Reipub. perni-

perniciosam, detestari erat solitus. Simile quiddam fertur etiam de Clemente Pontifice eius nominis quarto, qui & ipse interpellatus ab amicis, vt cōsanguineo cuidam suo, tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, respondens, non, inquit, carni & sanguini obtemperabo, sed potius Deo: nec dignus Petri successor est, qui plus cognationi, quàm Christo tribuit. Author est Platina. Cōstituerat quoq;, vt asserunt, qui id coràm à narrante audiuere, antiquare exemptiones secundariarum (vt vocant) Ecclesiarum collegiorumq; dioecesis Leodiensis, etiamsi opera sua aliquando impetratas, quòd videret eas, contra quam ratus esset ad nihil aliud vsurpari quàm ad impunitatem scelerum, & materiam maioris lasciuiæ & nequitiæ: neq; visitationem annuam ad vitia exemptorum corrigenda à Decanis, ad id designatis, fieri iuxta formam diplomatis à se Impetrati. Qua ipsa de causa fortaßis etiam alias plærasq; antiquaturus erat. Destinauerat deniq; ijs ipsis vacationibus, quæ obitum eius antecesserunt, adhibitis Theologis & Iurisperitis Romanæ curiæ discutere leges Compositionum, vt vocant, ad quas Datarius ab his, quibus quid Pōtifex indulget, aliquid subsidij nummarij in necesßitates Pōtificias de more exigit, vt si quæ moderatæ & tolerabiles forent, retinerent vsum: si quæ graues & immodicæ, tollerenrur. Sed morte occupatus, proposito lusus est. Cæterùm ne quid item in moribus suis priuatis desideraretur, ilicò à Pōtificatu Romæ de numero satellitum, equitum, peditumq; quos etiam Pontifices vetusto more ascisc͂ūt, multum præcidit. In illa attrocissima pestilentiæ vastitate, quæ omnia id temporis Romæ depascebatur, pastor oues non deseruit, sed alijs plærisq; magnatibus sibi fuga cōsulentibus, ipse nec pauidus multum, nec anxie pharmacis armatus, in vrbe permansit, eo officio incolis mirificè gratificatus. Siquando anteà, tum maximè speciem omnem impudicitiæ amouit. Eoq; cùm adolescentes aliquot honestæ tum indolis tum stirpis in gratiam parentum in familiam ascitos, ex Hispanijs secum in vrbem duxisset, intellexissetq;, Italos ex conuictu illorum, nescio quę abominanda, nostratibus inusitata suspicari, statim in Hispanias remisit, in Academia Salmanticensi plenius literis imbuendos, quibus anteà domi ipsius à pio simul & erudito viro Theodorico Hezio secretario ipsius vtcunque imbuti fuerant eo iubente. Inter prandendum & cœnandum semper lectorem asßistētem habebat, quomodo anteà. Aequè parcè, vt solet, aut etiam parciùs cibum capiebat. Aedes sacras per vrbem cum religione subinde visebat. Suo quoque tempore in catalogum beatorum, Antonium Archiepiscopum Florentinum retulit, virum suo æuo & pietate & doctrina singulari, vt luculenter scripta eius demonstrant. Ad hæc Bennonem, Misnensis olim, ni fallor, Ecclesiæ præsulem, virum sua tempestate sanctißimum, & apud Germanos miraculis etiam hodie nobilem. Et tamen cùm ista integritate esset, studeretq; pro viribus, in omnibus absoluti Pontificis partes implere, vt argentum sine scoria non est, in quibusdam nonnihil officio defuisse visus est. In absoluendis negotijs vndique Romam confluentibus, aliquanto lentior timidiorq; erat, quàm pro nonnullorum animo: Vnde illa in eum Hieronymi Balbi Vngari libertas, qui cùm legatus Romam missus à Ferdinando Cæsaris fratre, coërcendis Lutheranis & Turcis, auxilium imploraret, & ille cunctantius perplexiusq; in re petita ageret, frequenti cœtu patrum, Sanctißime, inquit, pater, Fabius Maximus cūctando rem Romanam restituit, tu cunctando rem Romanam, atque adeò vniuersam Europam perditurus videris: quo scommate & Pontifex mirificè pudefactus, & plærisque patribus risus excussus fuit: Sed causam cessationis in eo putant, quòd cùm de omnibus ritè firmeque statuere cuperet, non haberet quibus cum ex animo consultaret, quique adiutarent, vbi opus esset: neque sciret, vtpote nouus illic hospes, quibus quid tuto committeret, quos processu temporis cogniturus erat: Alioqui in absoluendis negotijs nihil minùs quàm cessator erat, vt ad liquidum patet ex rebus eius gestis in Hispanijs: Displicuit quoque hoc nomine, quòd mensæ suæ sæpenumerò scurram quendam Hispanum, Tocinum nomine, asßistentem haberet: cùm is ad eum in vrbem, toleratus potius, quàm accersitus, venisset: Rursus quòd in nonnullos sacerdotia contulerit, qui ad ea non satis idonei viderentur:

tur: Ad hæc, quòd quibusdam deformitatibus Romæ curiæ, vix aut nullo pacto excusandis, diutius iusto indulserit: Sicut etiam multò ante Pontificatum malè quosdam habuit, quòd Guillermo Croio, etiam tum adolescenti, de quo supra meminimus, posteà Archiepiscopo Toletano, & Cardinali, nepoti Marchionis Cheruiani, ad Abbatiam illam opimam Affliginianam apud Brabantos adiumento fuit: Interpretabantur quippe eum hoc facere, ad promerendam voluntatem, vitandamq; offensam Marchionis, qui id temporis magno in aula Caroli loco esset, cùm hoc maximè spectaret, vt monasteriũ illud fœdè prolapsum, authoritate opeq; potentum ad frugem recoleretur, quæ adolescenti illi generosæ indolis, amplissimæq; spei per Marchionem patruum minimè defutura videbantur, sicut vtique nec defuerunt, cùm omnibus palàm sit, opera eius & consiliariorum omnia ferè eo loco in melius correcta esse: Sunt & alia plæraq;, in quibus nõnullis minùs probabatur, in quibus eũ non omninò tueri velim, quasi ipse solus omnibus horis sapere potuerit, id quod rectè nemini cõcessum perhibetur. Porrò illud confidenter dixerim, sicubi ab orbita aberrauit, ac si qua in re aliter segesit, quàm fortasis plærisq; sapientum probatum fuerit, id tamen nec à sciente factum esse, nec de industria: Si quid indulsit, quòd fortasis latius esset non indulsisse, ingenuè assero, & ij item asserunt, qui propius eum cognouerunt, nõ sic indulsit quin ratio aliqua probabilis, cur indulgeret, ei constiterit, aut certè constare visa fuerit: Non dubium quin multa concessit ad grauiora incõmoda, quæ alioqui satis idoneis indicijs oritura videbantur, excludenda: Multa quoque malè doctus concessit, quòd aliter exponerentur quàm veritas haberet: Multa per ignorantiam, quòd eo fuco coloreq; polirentur, vt quod improba essent, à tantis curis distracto ægrè possent deprehendi. Iam verò nonnulla primùm intuentibus, visus est inconsultius agere, quæ tamen ab acutiùs attendentibus, & ex ipso euentu rerum, non solùm non inconsultè, sed salubriter admodum & prudenter ab eo acta compertum est: Adde quòd plurima non approbauit quidem, sed tantum ad tempus tolerauit, quia protinus corrigere non potuit, correcturus tamen suo tempore, cum commodius posset. Illud constat, si quando per affectus, aut per fucatas aliquorum strophas sibi impositum sentiret, ilicò sua sponte nulloq; monente, erratum correxisse si modò integrum foret, vel vehementer doluisse, si non foret. Vt vt est, certum habeat, quisquis in eo nonnulla desiderauit, diuinum potiùs quàm humanum esse, ita ad omnia perpetuò vigilare, vt non alicubi tibi excidas, præsertim in tantis occupationibus, & apud homines tam astutos, qui mille præstigias, mille colores quærunt, sub quibus res suas meliores faciant, nihil interim pensi habẽtes, æquum sit an iniquum, pium an impium quod sequuntur, dummodò via aliqua assequantur. Credat denique functionem sedis Apostolicæ operosiorem esse, quàm imperitis rerum, & in otio, quieteq; agentibus prima specie videatur: vbi non intempestiuè quis illud Comici produxerit, Tu si hic sis, aliter sentias. Ferunt eo Pontifice Theophilum Patriarcham Alexãdrinum, permotum fortasse claritate nominis eius, literas Græcè scriptas, ad eum transmisisse, quibus sedi Apostolicæ obedientiam obsequiumq; detulerit, & caput Ecclesiæ Catholicæ reuerenter agnouerit, quas vir multarum linguarum simul & disciplinarum exacta cognitione clarus Hieronymus Alexãder, tunc Pontificiæ bibliothecæ curator, nunc Brundusinæ sedis Archiepiscopus, Latinè interpretatus est, & vnà cum ipsa interpretatione, ni fallor, in scrinijs Pontificijs ad memoriam posteritatis reposuit: Atque hæc fermè in Pontificatu saluus ac validus gessit. Cæterùm quonam modo amplissimam spem, quam omnibus de se conceitarat, & honestissimos eius maximarum rerũ conatus, præsertim in sarciendis quæ passim diruta iacebant, obrepens mors eluserit, restat vt paucis item exponamus. Ecce dum totus & mente & viribus reformationem Ecclesiæ meditatur, putatq; principes eam ad rem piam scilicet & necessariam haud dubiè enixè adiuturos esse, euentus non omninò votis & conatibus eius respondit: Fœdere tamen iunxit non quidem omnes, sed præcipuos Christianæ pietatis monarchas, liberasq; Italiæ ciuitates, inprimis sedem Apostolicam, Carolum lectum

Cæsarem, Henricum Angliæ, Ludouicum Vngariæ reges, & minores aliquot Italiæ principes. Quorum omnium legatis apparatissimũ epulum Romæ Pompeius Columna Cardinalis dedit. Tametsi causa fœderis præcipua erat, tueri Italiam ab incursu Turcarum, qui à capta Rhodo feroces, à bello minimè cessaturi videbantur: quam ob causam Cæsar etiam cum Venetis pacem firmauit. Vnus Gallus extra ius fœderis erat, sed sic, vt inseri posset, si conditionibus oblatis stare vellet. Ac constitit fœdus illud, vsq; ad obitum Pontificis, à quo mox diremptum fuit: Fœderi autem publicando locus constitutus, ædes virginis matris erat, vulgò sanctæ Mariæ Maioris, olim sanctæ Mariæ ad præsepe appellata. Hic cùm Pontifex per se interesse cuperet, quò res maioris authoritatis esset, medici vetuerunt: Quippe iam tum laborare è renibus cœpit, quo malo ante quadragesimum postea diem, absumptus fuit. Conatiq; sunt persuadere, publicationem eam in æde diui Petri celebrari iuberet, palatio videlicet Pontificio proxima, quo accedere sine magno valetudinis incommodo posset, cùm si ad ædẽ illam virginis concederet, quæ longo satis interuallo inde distabat, id non posset sine magna corporis concussione, quæ sic affecto, non posset non esse vehementer noxia, & propemodum exitialis. Verùm ille, siue fisus auxilio numinis, cuius negotium bona fide ageret, siue non ratus tantum subesse discriminis quantum denunciaretur, vt sententia cederet, adduci non potuit. Quarto itaq; Augusti, qui dies longè feruidissimus erat, aliquãto post meridiem in palatium concessit, ædi illi virginis, de qua diximus, vicinum, comitantibus aulicis omnibus. In quo quidem itinere plurimum pulueris hausit, qui multitudine equorum, in ingenti scilicet terræ siccitate, qualis per æstatem Romæ esse solet, excitabatur: Ac diuturniore equitatione adeò defatigatus est, vt vesperi cubitũ discesserit incœnatus, appetentia scilicet cibi prorsus deiecta. Postridie, qui dies itẽ plurimum feruebat, languidus admodum in templum venit, & amictu Pontificali non parum ponderoso oneratus, sacro solenni prolixoq;, quod Pompeius Columna Cardinalis celebrabat, publicationiq; fœderis, quæ à Vincentio Pompei à secretis fiebat, ad finem vsque interfuit. Vnde multò magis deiectus, totoq; corpore sudore destillans, vt etiam vestes ipse maderent, in palatium, vbi pernoctarat, redit. Ac mox vestibus positis, in lectum cubitum concedit, cubantem sudor ingens repetit, vt lectum stragulamq; penitus madefaceret. Neque vllum cibi desiderium adest, vt tot sudoribus exhaustas vires posset refouere. Et tamen sic prostratus, eodem die sub vesperam pari difficultate Vaticanum repetijt, postridie scilicet quàm inde abisset. Ex eo verò tempore, renum dolor indies magis ingrauescebat, vt suprema illi adesse facilè posset intelligi. Qui animaduerso, conuocatis fratribus Cardinalibus, vltimum vale dicit, summo eis studio re Christiana mandata, quę tum si vnquam aliàs grauiter laboraret, quam ipse ad statũ meliorem, pacẽ, quietemq; reducere cupiuisset quidem, si modò rerum arbiter Deus, vitam longiorẽ indulsisset, suppeditatis simul viribus & auxilio. Porro pileum Cardinalitium, quo titulo ipse habuerat, circunstãtibus patribus, præsertim Iulio Medice & Ludouico Suessano, in Guillermum Enchauordium contulit, in quẽ quoq; antea Episcopatũ suum Dertusensem trãstulerat, nõnullis agentibus, vt eo ipso pileo Theodoricum Hezium decoraret, quod & fortassis factũ fuisset, si modò viro illi optimo, ad dignitatẽ eam tuendã, aliũde satis prospectũ fuisset. Atq; eum admodũ rebus omnibus publicè priuatimq; ritè quantum potuit ordinatis, sacramentisq; Ecclesiasticis Christiano ritu religiosè acceptis, octauo Calend. Octobris, qui dies exaltatæ cruci tum festus erat, ad extremum fermè halitum mentis compos, Romæ in Vaticano naturæ concessit: quo tempore Galli Bonniueto duce, repulsis Cæsarianis, amnẽ Ticinum transierant, anno humanæ salutis M D X X I I I. Pontificatus sui anno secundo, cùm annos sexaginta quatuor, menses sex, dies sedecim ætatis impleuisset, vir dignus, qui Pontificatui annis multis præsedisset, quem vtinã ita Romani, Italiq;, vt Germani, ijq; apud quos ab ætate viridi, vegetaque versatus erat, penitùs cognouissent: Crediderim fassuros fuisse, haud alium vllum sæculis multis fuisse, qui Spartam eam (vt aiunt) felicius ornare potuisset. Neq; accessuros cuidã ipsorum,

rum, qui in libro, quem de piscibus in scripsit, de eo prodit, hominem sicuti in administranda republica hebetis ingenij, vel deprauati iudicij, ita in esculentis insulsissimi gustus fuisse. Sic scilicet de viris bonis censent, qui affectus in consilium, non rem ipsam adhibent. At verò sæculum illud turbulentum, & nunc multò turbulentius fortasse tali Pontifice dignum non fuit, vt non rarò Deus iratus, salutare reipublicæ rectores de medio tollit: quia subditi per mores improbos diu habere non merentur Fateor, iusta erat senectute, & ad metas humanæ ætatis accedere incipiebat. Atqui immatura mors eorũ virorũ, meo quidem animo, omnibus videri debet, qui per ingenium etiamnum florentissimũ, per memoriam adhuc præsentissimam, per multiplicẽ rerum vsum, quantò maiorem eum senes iam, quàm olim iuuenes habent, quæ omnia in Hadriano erant, in publicum prodesse, & possint & velint quidem, sed per communẽ omnibus mortalitatis sortem non permittuntur. Quanquam egregia eius virtus, eximia pietas, excellens eruditio, de omnibus bene merendi incredibile studium, eum facilè ni fallor, ab interitu asserent: Viuet quippe per hæc, viuet in secula, atq; eò quidem diutius, quò æquiores posteri de omnibus, quàm præsentes erunt iudices. Defuncti corpus in templo diui Petri, in vesperam vsq; insequentis diei, in publico constitit, affluentibus cõcertatim omnis generis mortalibus, alijs religione quadam manus pedesq;, quos hominis verè sancti esse credebant, osculaturis, alijs propius liberéq; visuris mortuum, quẽ reuerentia quadam cõtingere ausi non fuerant viuum. Quare multorum afflatu, vtiq; in tanto æstu, quantus tum Romæ erat, resoluto corpore, adeò facies deformata fuit, vt Hadriani esse vix agnosceretur, vt inde pleriq; suspicionẽ caperent, sublatum veneno. Quod vt familiares eius constanter asserere nõ velint, ita nec inficiari ausint. Sanè dissecto corpore, quo rei fides exploraretur, veneficij notas certas nullas compertas ferunt. In ore stomachi initia quædã fuere apostematis atri, quòd vel solum breui extinguendo ei, medicus qui aderat, suffecturum aiebat. Id aũt natum coniectabant ex mœrore, tristioreq; melancholia, quòd tot passim malis, ex vniuerso orbe, veluti de cõposito irrumpentibus ex animi sententia nõ posset occurrere: cùm alioqui nihil minùs quàm melancholicus esset. Præterea nihil singularis vitij in corpore repertũ aiunt. Conditus est temporario monumento in æde diui Petri inter duos Pios, secundũ & tertium, Picolhomineæ familiæ Pontifices, cum elogio: HADRIANVS SEXTVS HIC SITVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA, QVAM QVOD IMPERARET DVXIT. Qua vtiq; parte elogium verum dixit. Quippe nunquàm ei in Pontificatu ita benè fuisse annotari poterat, qui non intra priuatam vitã consistere, multò malle videretur. Cæterùm Cardinalis Enchauordius, vt in defunctum quoq; amicitiæ fidem præstaret, quam luculentam in viuum præstiterat, alterum ei monumẽtum amplissimum & magnifici operis ex alabastro, posuit in templo sanctæ Mariæ Germanorum, ad arcum Flaminium, cũ plurimis eiusdem materiæ statuis, virtutum eius, quarum ductu ad id fastigij emerserat clarissimis indicibus. Vacauit eius obitu sedes, menses duos supra dies quatuor.

CLEMENS PAPA VII.

CLementis Septimi pater Iulianus Medices fuit, senioris Laurẽtij frater, qui coniuratione Pactiana, anno salutis ∞ CDLXXVIII. quinto calend. Maij nefariè interfectus est; in quo iuuene singularis humanitas, cum insigni liberalitate coniuncta, omnium ætatum, ac ordinum hominum incredibilem ei beneuolentiam comparauit. Natus est illi ex parum certa, neque propalam legitima vxore, altero circiter atque tricesimo ab obitu die ad septimum calend. Iunij filius postumus nomine Iulius, non modò lineamentis oris, sed toto corporis habitu patri simillimus: cuius nunc vitam paucis enarrare constitui. Is sub patrui Laurentij tutela puer educatus, à teneris annis singularis viuidiq; ingenij specimen præ se ferebat, vnde optimis, qui tunc Florentiæ erant, præceptoribus vsus, animum ita composuit, vt literarum cognitioni maximam morum elegantiam adiunxerit. Mediceis autem Gallorum regis Caroli VIII.

VIII. vi Florentia pulsis, quum Petrus, Leonis X. natu maximus frater Venetias, ipse cum patruelibus Ioãne Cardinale, & Iuliano Pitilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios veteres amicos confugit. Fuit autem absens à patria totos xiix. annos. Quo tempore miles Hospitalis sancti Ioannis Hierosolymitani, & prior Capuanus creatus est. Patruelem verò Ioannem Cardinalem in aduersa, prosperaq; fortuna semper secutus, pugnæ interfuit Rauennati, ex qua Ioanne Cardinale, qui tum legationis munere fungebatur capto, Cæsenam cum Antonio Leua aufugit, inde Romam per dispositos equos profectus, pōtificem Iulium II. funesta, & penè exitiabili clade consternatum, fugamque meditantem confirmauit, & legati, qui in hostium potestate erat, salutem ac dignitatem eidem commendauit. Cæterùm quum Ioannes in Galliam duceretur, ex via clam aufugiens, sese Hispanici exercitus reliquijs, qui cladi superfuerant adiunxit; quorum ope quum Cardonio duce Pratũ expugnasset, Petro Soderino perpetuo vexillifero pulso, patriam etiam suam recepit, Iuliano fratre reipub. clauo admoto. Intra quartum mensem Iulio II. mortuo, quũ ei incredibili felicitate Ioannes ipse, Leo X. vocatus, suffectus esset, pontificatus initio, Iulium Medicem Patruelem archiepiscopum Florentinum designatum ix. Kal. Octobris anno ∞ DXIII. diaconum cardinalem sanctæ Mariæ in Dominica, mox presbyterum tituli sancti Clemētis, deinde mortuo Xysto Ruuero S. R. E. cancellarium, qui summus Romæ magistratus est, creauit. Eo pontifice, qui otio, & voluptatibus deditus, à curis imperij, quantum poterat se expedierat, Iulius vnus magnas negociorum moles sustinuit: vnde auctoritas, & opes maximæ ei accessere. Fœdere quod Leo cum Venetis & Cæsare ad Gallos Italia exturbandos fecerat, exercitus ecclesiastici legatus Parmam & Placentiam à Gallis occupatas Romanæ ecclesiæ restituit. Eius præcipue commendatione Leo X. pontificatus illi subsidia struens, magna illa patrum lectione, multos cardinales in senatum cooptauit. Quo mortuo vnius præcipue Iulij opera pontificatus Hadriano absenti delatus est: apud quem summa auctoritas fuit. Is leui, sed tabifica febre quum decubuisset, adulatione medicorum eo perductus est, vt pene prius quàm venæ tangerentur, improuisa morte perierit. Duo post eius obitum ad pontificatum maxime aspirabant: Iulius Medices, & Pompeius Columna, opibus, dignitate, & genere maxime illustres. Ille insuper magnis patrum clientelis, & recentis Leonis X. grauissimi pontificatus memoria præstans, hic nobilitate, & Cæsaris gratia, atq; amicitia pollebat. Quorum dissidijs non sine summa contentione, interregnum ad menses duos, & dies quatuor productum: seniorum prerogatiuam, ad quos se cōuerterat, Pompeius vehementissimè tuebatur. Iuniores oēs constantissimè Iulio fauebant. Postremo quum Iulius summa ope à Pompeio oppugnatus, spe penè decidisset, obiecto quē pōtificem diceret Fracioto Vrsino, Cæsaris familiaríq; Colnmnæ ex professo hoste, Pompeium eò impulit, vt se pontificatu ornandum conuerterit, qui si ei obstinatius obniteretur, proculdubio Vrsino se suffragaturum Iulius minabatur, veteri amico, & arctissima cognatione familiæ Mediceæ coniuncto. Nec mora, auctore atque hortatore Pompeio Cardinales oēs, qui tūc xxxiix. comitijs aderant. xiij. calend. Decembris anni ∞ DXXIII. Iulium, qui tum presbyter cardinalis tituli sancti Laurentij in Damaso erat, Pontificem maximum salutant, & proximo vj. calend. Decembris die thiara sacra redimitum, inaugurant. Cuius nauatæ operæ Pompeius præmium tulit, magnificentissimas ædes à Raphaële Riario extructas, quas Iulius paulò antè Riario mortuo à Leone obtinuerat, item cancellariatus officiũ. Nouo Clementis pontificatu, anno sæculari, quē ∞ DXXV. celebrauit, horendi à rusticis tumultus in Germania passim excitati, cuncta vexabant. Hi vesano furore perciti, religionis specie, omnia libera esse debere contendebant, occasione à Christiana libertate accepta, quæ tum vbiq; à multis temerè ex pestilenti Lutheri doctrina prædicabatur. Cœpit exitiabilis superstitio in Pannonia inferiori; mox latius serpens superiorem etiam, & demum totam Germaniam peruasit. Verùm quum hi non solum ecclesiarũ bona inuaderent, & diripetēt, sed etiam nobilitatem omnem extinguere molirenrur, aut saltem

in ordinem redigere; vix tandem centum penè, & qninquaginta millibus ex iis passim cæsis repressi sunt. Quibus motibus, nisi celeri remedio obuiam itum fuisset (quod partim aperta vi, partim dolis factum est) præsens erat periculum, ne Italiam quoq; veterum barbarorum more fuissent perturbaturi: nã regionibus etiam longinquis, & Italiæ in primis minitabantur. Ad quod malum declinandum Clemens, vt erat in rebus agendis sagax & industrius, multum aduigilauit in Italia. Quo tempore Cæsarianorum, Venetorumq; armis, & Piscarij eximij ducis virtute, Guillelmus Gofferius appellatus, Ammiras, Frãcorum regis præfectus, qui in Italiam cum quadraginta peditum, & decem equitum Gallorum millibus descendens, Mediolanum aliquãdiu obsederat, duobus prælijs ad amnem Sesithem victus, Italiæ finibus pulsus est. Ea victoria adeò Cæsaris duces elati sunt, vt Carolo Borbonio, qui per eos dies à Galliæ rege ad Cęsarem defecerat, concitante, Gallias aggredi non dubitarint. Borbonius is, coniuratione detecta, qua Galliarum regnũ affectasse existimatus est, exul factus, ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de causis Franciscus rex, quum pro salute imperij, & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesq;, qui iam Massiliam oppugnare aggressi erant, prouincia expulisset, in Italiam superatis alpibus transcendit, primoq; impetu Mediolano potitus, Ticinum obsidebat. Formidolosa iam Cæsaris potentia pontifici & Venetis esse cœperat; qui exæquata in Italia imperia, viresq; non admodum impares esse volebant. Cæsar enim immodica, & insatiabili cupiditate, non Italiæ solum, sed totius Europæ imperium affectare videbatur, quando Gallias demum ipsas Italia non contentus, ex qua Gallos paulò ante eiecerat, armis inuasisset. Ob id occulto metu consternati, & de libertate Italiæ solliciti, studia sua erga Cæsarem non modò remiserant, verùm nequaquam transmissis oportunis auxilijs, cum remorabantur, & qui socij, & fœderati erant spectatores euaserant, in eo potissimè studia sua collocantes, vt inter Gallos, & Cæsarianos multorum mensium induciæ producerentur. Pontifex enim vim Cæsarianorum retardare, Gallorum regem confirmare, & pacem inter vtrunq; honestis conditionibus adstruere, totis viribus contendebat. Verùm dum intempestiuè neutri partium fauere videretur, Cæsariani duces Germanicarum aliquot cohortium præsidio confirmati, Franciscum regem Ticinum obsidentem cruenta edita pugna, suoatq; equi vulnere retardatum, cum maxima totius Galliæ iactura viuum cepe rũt. Interiere hoc prælio nobilissimi quiq; Francorum duces, capti rex Nauarræ, Hanno Momorantius, postea magnus stabuli comes, & alij multi maximi nominis & dignitatis viri. Tum Clemens tantæ victoriæ nuntio consternatus, Albanũ reuocauit, qui eiusdem cõsilio è regijs castris cum valida copiarum parte, ad Aquilam vsq; peruenerat, in Neapolitanum regnum præsidijs spoliatum impressionẽ facturus, Andegauẽsis præsertim factionis præsidio subleuatus. Gallica igitur auxilia ex Italis Corsisq; conflata ad vrbem redeuntia Latini Columniæ factionis & ditionis populi, aliquotq; Cæsariani equites, auctoribus præcipuè Columnensium proceribus diripuere; in vrbe quoq; Vrsinæ domus ad Montem Iordanũ ab eisdem Columnijs Clementis maiestate contempta vexatæ. Animos enim Cæsariani oẽs, & in primis Columnenses celebri Cæsaris ad Ticinum de tanto rege victoria audita, erexerant; quod pontificem maximè perturbauit. Huic rei insignis alia accessit contumelia: nam põtifex multo auro exoluto, cum Cæsarianis ducibus antiquum fœdus renouauerat, ea cõditione, vt Regium Lepidi, quod Hadriano mortuo Alfonsus dux Ferrariæ occupauerat, à Carolo Lanoio fœderis sponsore pontifici redderetur. Cæterùm Cæsar id fœdus ratũ esse noluit, ne eius vrbis accessione pontificiæ vires augerẽtur. Itaq; Pontifex pecunia circũuentus, vrbe etiam ea exclusus est. Direptis insuper per eos dies à Cæsarianis Parmẽsium & Placentinorũ agris, lachrymalẽ miserorum ciuium legationẽ põtifex susceperat; quibus rebus irritatus, occulta cum Venetis, & Gallis ducibus consilia inire cœpit, vt Cęsarem Mediolano, Francisco Sfortia in auitam possessionem restituto, exueret, quem perfidiæ à Cæsarianis ducibus apud Imperatorẽ insimulatum, Cæsar Mediolano eiectum in arce obsidebat: qui pace per eos dies cum rege Franco-

Francorũ Francisco, quẽ captũ detinebat, duris conditionibus facta, & sorore sua illi in matrimoniũ tradita, abire duob' eius filijs obsidibus acceptis permiserat. Rex liber factus, negauit, se his conditionibus teneri, quas Cæsar vltima carceris necessitate expressisset, atq; ita fœdus cũ Clemẽte, Venetisq; pro Italica libertate tuenda, & Sfortia paterno imperio restituendo, amicitiamq; percussit. Cõtractis in vnũ fœderatorũ copijs, Laus Pompeia primo impetu capta, & vt Frãcisco Sfortiæ obsidione in arce Mediolani cincto famæq; laborãti subueniretur, edictum. Venetorũ igitur, põtificis, Galli regis, & Heluetiorũ copijs cõiunctis, acte in Insubribus bellũ contra Cæsarem gerebatur. Cæsarianorũ ducum egregia tũ facinora enituere, arce Mediolani nõ solum per deditionẽ recepta, sed & hostibus procul ab vrbe submotis: qui Cremona aliquot diebus pòst occupata, eam Frãcisco Sfortiæ tradiderũt. Interim põtifex Ariminũ à Sigismũdo Malatesta occupatũ missis copijs, pulso regulo, recepit. Ludouicus quoq; Pãnonię rex pręlio à Turcis victus, & interfectus, Regni, & vitæ finem, Buda etiam amissa, habuit. Tum Columnẽses proceres Clemẽtis cõsilijs cognitis, & præuiso magno Cæsarianorũ periculo, auctore Pompeio Cardinale, qui belli initio ex vrbe se in Tusculanam villã subduxerat; quò studia eorũ erga Cæsarem aliquo edito facinore præclariora viderẽtur, copias instruere cœperunt, specie tuẽdi regni Neapolitani; re autẽ ipsa in Põtificem aliquid moliturι. Clemens his cognitis longè maiore exercitu cõscripto Columnensibus iussit, vt armatos ab se lectos extra imperij ecclesiastici fines abducerent, & quo quò vellẽt ad tuendos regni fines proficiscerẽtur. Cardinale itaque Vallensi auctore res compositæ sunt, hac conditione, vt in ditione põtificia Columnenses armis abstinerent: si Cæsari operam suam nauare vellent, id extra ecclesiæ limites facerẽt. Clemẽs nouo fœdere fretus, armis depositis, copias, quas legerat, amicis omnibus, & familiaribus reclamãtibus, nõ sine insigni auaritiæ nota exauctorauit. Tũ Columnẽses põtifice omnibus præsidijs nudato, Hugone Moncata sibi adiuncto, copijs reparatis, & breui auctis, vrbem Cœlimõtana porta Irrumpunt, & Xysti ponte, ac Septimana porta cum armatis instructisq; agminibus, ad Vaticanum contendunt. Clemens rebus desperatis trepidus in arcem fugit, frustra auxilium, opemque quærẽs: qui inusitata auaritia, vsqueadeo omnium hominum odia in se cõcitarat, vt nemo esset, qui vicem eius tam fœdè & præter sacramẽti fidem oppressi doleret. Nam sacratos viros nouis decimis onerarat, officiorum collegijs redditus auerterat; gymnasij salaria doctoribus cõstituta subtraxerat: irata etiã tum maximè plebs erat, quòd certis horreorum monopolijs, magno Fisci quęstus, annonæ tũ in vrbe summa charitas esset. Insuper, vt vias vrbis ad normam redigeret, plurimorum domus funditus exciderat non sine magno multorum damno, & incommodo, vt alterum è dunmuiris viarũ, iniquo illo quæstu expleret. Nemine igitur in tanto pontificis periculo, qui omnium odio flagrabat repugnante, Columnẽses, ducibus Marcello Pompei Cardinalis fratre, Hieronymo Sarnensi comite eius genero, Hugone Moncata, Vespasiano, & Ascanio Columnijs in vrbem Leonianam irruperunt, & Palatio Vaticano omni supellectile sacra & profana direpto, in omnium quoq; augustissimam basilicam sancti Petri nefarias manus iniecere. Pompeius tum domi suæ constiterat. Clemens ita circumuentus, quum commeatu in arce deficiente, nullam in aliquo spem haberet, Hugonem ad colloquium magnis precibus, Cardinale Pompeio reluctante aduocauit. Ibi pòst multos sermones, pax ita composita est, vt Papa exercitum ex Gallia Cisalpina reuocaret, Pompeio & Columnensibus parceret, obses mitteretur Neapolim vir pecuniosissimus Philippus Strocius; cui Petri Medicis eius patruelis filia in matrimonium data fuerat. Hugo vrbe relicta in regnum cum omnibus copijs reuerteretur, daretq; operam, vt quæ ex sacrarijs ablata essent, ad mysteriorum cultum pertinentia redderentur: atque ita Hugo Moncata vrbe excessit, grauiter indignãte Pompeio, idque factum detestãte, qui sperabat capto, vel quoquo modo sublato pontifice, se summum sacerdotium Cæsare auctore adepturum. Clemens metu solutus, quum eius fama fœdè apud populum proscinderetur, nec tantæ iniurię contumeliã æquo animo sustinere posset, quod malignis hostibus credens, & dolosis inducijs fidens, tan-

tam & existimationis & Vaticanæ supellectilis iacturam fecisset, abrupto indecoro fœdere & spretis obsidibus bellum Cæsarianis inferendum censuit. Accitus igitur Mediolano copijs Heluetiorum duo millia, & Italicas cohortes septem virtutis eximiæ, quibus Ioannes Medices præerat, & magnam equitarus partem ad vrbem reuocauit, nouas alias copias conscripsit, duces his, & tribunos præfecit eximiæ virtutis iuuenes aliquot è Romana nobilitate præstantes. Cæsar hoc rerum motu Pontificeis consilijs occurrendum ratus, Carolum Lanoium prorogem Neapolitanum cum sex millibus Hispanorum, & xxx. onerariarũ nauium classe in Italiam misit, scripsitque fratri Ferdinando, vt Georgius Fronspergius magnæ auctoritatis dux apud Vindelicos cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur: quibus Ioannes Medices, & Franciscus Maria Feltrius ecclesiastici exercitus duces coniunctis copijs, quum occurrissent, vt eos Pa di transitu prohiberent, Ioannes Medices tormento ictus occubuit, non sine maximo Italiæ, & præsertim vrbis mox ruituræ damno. Interea pontifex Pompeium, & reliquos Columnenses inter hostes ecclesiæ refert, illum senatoria dignitate, adempto pilei rubri vsu mouet, addit diras, aquę & igni omnes interdicit, & armis persecutus, omnia eorum oppida in Lario ad xiiij. insigni acerbitate diripuit, inceditque, & in his Sublaqueum, proprias Cardinalis delitias. Fœderibus itaque solutis, bellum magnis contentionibus vtrinque instauratur. In ditionis ecclesiæ finibus Cæsariani Frusinonem adoriuntur. Pontifex Valdemontium regia stirpe ortum, in spem poriundi regni Neapolitani è Gallijs euocat: qui classe aduectus Salerno primo impetu expugnata, infesta ad ipsam Neapolim arma vertit, effusumque cum vrbana multitudine Moncaram intra portam compellit. Ingens etiam bellum in ipsis regni finibus missis à pontifice copiarum supplementis agebatur. Totius exercitus ecclesiæ legatus erat Augustinus Triuultius Gallicæ factionis studiosissimus. Pontificiorum virtute Cæsarianus exercitus soluta Frusinonis obsidione, prælio victus, trepidus intra regni terminos se receperat. Inter hæc pontifex ærario exhausto omnium rerum penuria, & belli molestia pertæsus, ad pacem inclinare cœpit, ei Cæsaris nomine tum à Francisco Quignonio, quem postea Cardinalem creauit, ob eam causam misso, oblatam. Borbonius quoque qui In Insubribus pro Cæsare erat, maximè formidabilis apparebat, is ingentibus, lectissimisque instructus copijs, totius ecclesiastici imperij, & vrbis in primis opes in prædam militibus se concedere publicè prædicabat: itaque idibus Martijs denuo pax facta est, conscriptæque pacis leges, in his vt Lanoius, qui pro rege erat, daret operam, ne Borbonius ad vrbem appropinquaret. Lanoius se id facturum pollicitus, exercitui obuiam proficiscitur. Clemens, qui iam semel deceptus fuerat, fatali auaritia, præter omnium sententiam, copias omnes dimisit, Heluetiorum duo millia, & valentissimas illas cohortes, quæ sub Ioanne Medice meruerant, nigræque ab atris signis vocabantur, quod vbi Borbonij exercitu cognitum est, Borbonius pacis legibus standum non esse contendens, cum ingenti copiarum manu, contempto Lanoij edicto ad vrbem mira celeritate properabat, ita vt longe citius quàm opinione hominum expectare posset, ad mœnia Vaticani, & Ianiculi peruenerit: in ipso pugnæ ardore dum Borbonius ad muros Vaticani suos cohortatur, & scalam conscendit, pila tormenti traiectus cecidit, Deo Optimo Maximo haud dubie hominem vlciscente, ne vrbis ab se captæ, & direptæ spectaculo gloriaretur. Vaticano, & Ianiculo paucis, qui repugnare ausi erant, interfectis, pridie nonas Maij, anno salutis ∞ DXXVII. expugnatis, exercitus omnis, qui ex Germanis, Hispanis, & Italis ad xl. millia hominum coactus erat, per pontem Xysti in vrbem impetum fecit, & tanta cæde debacchatus est, vt nunquam post hominum memoriam maiore truculentia, vel in Turcas, vel in perpetuos, & infensissimos hostes vindictæ libidine sæuitum sit. Omnes qui primo impetu obuij fuerant tam inermes, quàm armati ad vnum cæsi. Pontifex repentino tot hostiũ impetu consternatus, summę rerum, & saluti suæ diffidens, consilij expers, trepidus sese in arcem recepit. Ea nocte nihil vnquam lugubrius, aut funestius Roma vidit: omnibus in locis ad satietatem vsque edita hominum strages, nobilissimi

quique

quique tormentis excruciati, virgines, matronæ, & sacræ virgines violatæ, Cardinalium domus, & principum item legatorum expugnatæ: nemo denique seruatus, nisi qui vitam & libertatem vniuersa re domestica redemisset. Templa ferè omnia multis necatis, aut excruciatis sacerdotibus direpta. Tum arx, in quam pontifex cum aliquot Cardinalibus se receperat, obsideri cœpta est, tam diligenti custodia, ne quid obsonij intra inferretur adhibita, vt consumpto commeatu omni, pontifex deditionem facere fuerit coactus, ea conditione, vt cuncta, quæ Cæsar imperasset, se facturum polliceretur. Conflauitque omnia sacrorum templorum ornamenta, vt inde pecunia cuderetur militibus diuidenda, quæ quum satis non esset, pilei tres Cardinalitij venales concessi, vt illis licitantibus, qui ad senatoriam dignitatem aspirabant, aurum proferrent; eo modo ad hastam propositis emptores non defuere. Dum pontificis liberatio vltro citroque legatis missis cum Cæsare, qui tum in Hispania erat, tractaretur; audito Odetum Lotrechium copioso cum exercitu Christianissimi Francisci regis iussu alpes transisse, vt pontificem proditum in libertatem asseretet, furentes milites, efferique, stipendia deposcebant; vt vrbe postea exirent. His numariæ rei difficultatibus coactus est Clemens obsides dare, quos ipsi milites delegissent homines maximè pecuniosos, & honoratos, quos quum malè & inique tractarent fuga elapsi, militum spes omnes eluserunt. Pompei porro Cardinalis Columnensis, quo cum in arce in gratiam redierat opera, pecunia quum inuenisset Clemens ducum animos mitigauit. Francisco Quignonio adipiscendæ libertatis auctori præcipuo Galerum dedit, & vt milites maiore pecunia leniret, Marinum Grimanum, & Franciscum Cornelium Venetos, Antonium Sanseuerinatem, Ioannem Vicentium Carafam, & Andream Matthæium Palmerium Neapolitanos, Henricumque Cardonium Hispanum, pretio legerat in senatum; vtque sanctiùs Cæsari fidem obligaret, quinque Cardinales obsides dedit: quibus amici, pacatiq; animi signum rebus gestis, quum comitante exercitus parte vrbem veterem Tusciæ oppidum petiturus esset, ipse mutato habitu intempesta nocte ex arce exiuit, & Ludouico Gonzaga comitante, quò constituerat, septimo mense post captiuitatem accessit; eò paulò pòst curia omnis, & omnium principum legationes peruenerunt. Lucem porrò in arce expectare noluerat, veritus Hugonis Mòncatæ sententiam, qui Lanoio pestilentia mortuo, pro rege erat. Is vt pontifex libertati redderetur nunquam consenserat. Cæterùm eò clandestinè elapso, Cæsariani duces vrbe excedentes Neapolim se contulerunt: iam enim Lotrechius in regnū peruenerat. Ad famam porrò capti Pontificis Florentini ad arma exciti Hippolyto, atque Alexandro Medice. is adolescentibus eiectis, sese in libertatem vindicauerant. Eodem tempore quū aliquandiu in Brutijs, & deinde in Apulia cum Venetis, atque reliquijs Gallorum esset dimicatum, qui mortuo Lotrechio, & maiore exercitus parte pestilentia consumpto pauci superetant, pax inter Gallum & Cæsarem est inita: ex cuius legibus excessere Galli, & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides vicies centenis millibus aureorum persolutis, cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æstate inter Clementem, & Cæsarem amicitia renouata est, ijs conditionibus, vt Cæsar Margaritam filiam se cælibe susceptam Alexandro Medici Laurentij iunioris filio desponderet: bellum aduersus Florentinos susciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur: Florentini enim natura Gallorum studiosissimi, eiectis Mediceis, Lotrechio adhæserant: miserant ad eum Neapolim auxilia, professique Gallicam amicitiam Cæsarem oppugnabant, nunquam futurum existimantes, vt Pōtifex in gratiam cum Cęsare rediret, tantis ab eo cōtumelijs affectus. Venit paulò pòst in Italiā Cæsar triremibus ab Andrea Auria Genuā aduectus, deinde Bononiam accessit, vbi à Clemente septimo susceptus, Romani imperij diadema de Pontificis manibus more maiorum accepit, & incredibili apparatu, magnificētissimaque pompa Augustus ipso natalis sui die, sexto cal. Martij ∞ DXXX. appellatus est, quum Clementis, & Venetorum precibus Franciscum Sforciam in gratiam recepisset, reddito ei Insubrum imperio (Mediolani tamen arcead

cead tempus retenta) de quo tantis cladibus omni deuastata Italia dimicanerant. Demum in Germaniam pace cum Venetis facta contra Turcas profectus est, exercitu Italico, cui Filibertum Aurantium cum Vastio præfecerat, aduersus Florentinos misso. Quo anno Tiberis alneum egressus magis quàm ad eam diem hominum memoria, vel vetustis monumentis relatum esset, vrbem inundauit, incredibili cum Romanorum damno, & ædium detrimento. Per hæc tempora Ferdinandus imperatoris frater Boemiæ, & Pannoniæ rex, Cæsar Septemuirorum procerum comitijs Coloniæ Agrippinæ coactis, ex fratris Augusti auctoritate, ne successor in incerto esset, appellatus, & solenni diademate Aquisgrani coronatus est. Intereà imperatore cum valido exercitu in Turcas Viennam obsidentes profecto, Florentini integrum annum sub imperatoribus Malatesta, Balionio callido & forti duce, & Stephano Columna viro impigro libertatem suā constantissimè defenderunt: binis castris vrbs obsessa, è citeriore parte ab Aurantio, ab vlteriore à Vastio interfluente Arnó. Erant in his castris Columnenses fratres, Ascanius Sarra, Camilli duo, & Martius cohortum alarumque præfecti. Demum anno vertente Florentini fame domiti, deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia, quæ ad opem ferendam Pisis adueniebant, Aurantius in agro Pistoriensi profligasset, in qua tamen victoria ipse dux cecidit. Florentinis in deditionem acceptis, nouo more dux impositus est Alexander Medices libertatis spe penitus sublata. Ancona verò quæ rebellauerat defectionis auctoribus castigatis, recepta, Pontifex ad Cæsarem visendum, qui Mantuam vsque venerat, accessit, aliquot tam Cæsare, quàm Francorum rege petente, creauit Cardinales viros grauissimos: parcus enim, & paulò retractior in nouo legendo senatu habitus est. Iuliani Medicis patruelis sui filiū Hippolytū, quē opulentissimo Montis regalis sacerdotio honestauerat, in patrum collegium adscitum, Pompeio Columna Cardinale mortuo cancellarium S. R. E. creauit. Henricum viij. Angliæ regem Catherinam vxorem, quæ Imperatoris amita erat, repudiare totis viribus vigesimo matrimonij celebrati anno conantem, quo Annæ Boloniæ amasiæ nuptijs potiretur, quum id diuortium improbasset, terribilesque minas & anathema intentasset, co impulit, vt patria religione deserta, noua & nefaria Lutheri dogmata, quæ antea scripto improbauerat, sequeretur. Porrò autem dum Bononiæ Clemens esset, fœdus in sex menses productum est inter Pontificem, imperatorem, duces Mediolani, Ferrariæ, Florentinos, Genuenses, Senenses, & Lucenses, contra eos, qui pacem Italiæ perturbare conarentur, vt si opus esset consociatis viribus bellūgereretur, cuius dux Antonius Leua creatus est. Interea orta inter Ferrariæ ducem, & Clementem de Mutinæ, Regijque principatu controuersia, res ad Cæsaris arbitrium remissa est: qua in re iurisperiti Cæsarei quum Clementi nonnihil fauere viderentur, tandem à Cæsare pro duce Ferrariæ contra pontificem est pronuntiatum; duæque vrbes Cæsaris iudicio Romanæ ecclesiæ ereptę, Ferrariensium duci traditæ sunt. Imperatore in Hispaniam profecto Clemens nouam cum Francorum rege amicitiam iniuit; in qua Laurentij iunioris filia Catherina Medices Henrico, Francisci regis secundo genito in matrimonium collocata est. Res Massiliæ, quo Pontifex & rex Gallus conuenerant, incredibili pompa transacta, ibique solennes nuptiæ factæ. Aderant cum Pontifice, & rege, totius aulæ Romanæ, & Gallicæ præstantiores quique, Cardinales ob eam rem quatuor, petente rege, creati: & Pontifex classe Gallica Romam reuersus, haud diu superuixit; longo enim & vario, difficilique morbo vexatus, postremò cùm Cardinales xxxiij. creasset, resque domesticas optimè dispo-suisset, in aduersa, prosperaque fortuna semper constans Romæ in Vaticano vij. calendas Octobris, hora inter xiix. & xix. rebus humanis excessit, anno salutis ∞ D X X X I I I I. ætatis lvj. mense quarto pontificatus verò x. mense decimo supra diem septimum, cadauer primum ad sanctum Petrum, postea Pauli tertij, pontificatu cum Leonis X. reliquijs ad Mineruæ delatum est, & marmoreo sepulchro locatum. Vacauit tum sedes dies xvij.

PAVLVS PAPA III.

CEns Farnesia, quum à maioribus, quorum summi honorẽs, & res præclarè gestæ memorantur, magnum decus, atque ornamentum accepit; tum ætate nostra, quibus rebus mortaliũ vita honestatur, ijs ita omnibus excellit, vt Italicarum gentium paucissimas cum ea, vel opibus, vel dignitate conferri, virtute quidem, & studio maximarum rerum, vnde vera nobilitas petitur, præferri nullam posse existimem. Quo ego libentius breuem vitam Pauli papæ III. Farnesij, qui vetera familiæ decora vehementer auxit, mandare litteris aggredior: nam me quoq; ipsum licet aliena narrantem res tamen ipsa, & laudatissimi principis acta afficiunt, rerumque ab eo præclarè gestarum maiestate cogor, eas posteris tradere, vt ad eorum exemplum, qui laudabiliter vixerũt, omnes, qui hęc legẽt vitæ suæ quasi cursum instituant. Paulus igitur pontifex ex nobili & antiqua Farnesiorum familia, quæ principẽ hodie locum inter Romanos obtinet, ortus est. Cuius honorificam mentionem, ante annos penè quingentos in Vrbis veteris vetusti Etruriæ oppidi annalibus, & antiquis monumentis extare didici. Hanc gẽtem priscis temporibus cùm alijs multis, quæ passim per varia terræ Italiæ loca consedere, ex Germania in Cæsarum comitatu, qui Italicum iter magna nobilium Germanorum copia stipati, frequentare solebant, venisse traditũ est. Cuius gentis proceres, quum multa animi, corporisq; egregia documẽta dedissent, aliquot oppidorum in Vulsiniensibus, & Salpinatibus ditionẽ sibi vindicarunt. In vrbem deinde virtutis ergò adsciti, ad nostrum vsq; ætatẽ potẽtia, & opibus summum claritatis locum obtinuere, quãquam ipsum familiæ nomẽ à Farneto Etrurię pago, quo familia ipsa potitur, traxisse quibusdã placuisse viderim, qui à frequentibus farnis, quod quercus genus est, appellationem obtinuit. Hinc in antiquis monumentis eos de Farneto vocari animaduerti. Clarissimus inter multos ex hac gẽte fuit Petrus Farnesius, Ranutij filius, Peponis nepos, qui anno à partu Virginis ∞CCCXIII. Vrbis veteris multis regulis, & nobilissimis familijs tũc refertæ, princeps factus, patriam à ciuili Guelforũ, & Gibellinorũ seditione liberauit. Ante annos quoq; CCCCLXX. Paschale II. Romano pontifice, Petrus senior Farnesius, equitum ecclesiasticorum magister, insigni victoria de põtificis hostibus in Vulcientium littore parta, vetustissimã Coloniam Cossam, Vrbitelli nomine restituit. Prudentius Petri senioris filius Lucio II. & Prudẽtio geniti, Popo, & Ranutius Innocẽtio III. egregriè pro ecclesiastica libertate operã nauarunt. Quorum posteri in ciuilibus inter Romanos pontifices, & Imperatores dissentionibus, Romanæ ecclesiæ partes sæpè afflictas, & diiectas, magna fortitudine, & felicitate sustinuere. Florentini Petro Farnesio duce Pisanos grauissimo prælio attritos, eò redegerunt, vt clarissimæ ciuitatis vires, præcipuis ciuibus amissis, paulatim conciderint. Petrus Ancaranus, ciuilis, pontificijque iuris præstantissimus interpres, cuius plura ingenij plena extant insignia monumenta, ex gente Farnesia originem habuit. Pontificis Pauli tertij auus Ranutius Farnesius Petri filius Ranutij nepos ecclesiastici exercitus strenuum Imperatorem Eugenio IIII. põtifice maximo, contra Romanæ ecclesiæ perduelles, qui frequentes, & potentissimi per ea tempora fuẽre, egit, ab eodem pontifice ob rem militarem bene gestam, aurea rosa donatus. Huius filius Petrus Luisius, ex Ioannella Caietana de Sermoneta, Bonifacij VIII. gentile, illustri sanguine nata, lectissima & antiqui exempli matrona, Paulum III. papam genuit; Alexandrum ante summum sacerdotium vocatum. Ipse natus est Carini, quod est oppidum in Etruria paternæ ditionis, pridie calendas Martij, anno à partu Virginis sexagesimo octauo, supra millesimum, & quadringentesimum, Paulo secundo Veneto pontificatum maximum obtinente, in cuius rei memoriam pontifex postea factus, eius nomen adsciuisse existimatur. Puer singulari parentum diligentia educatus, Romæ Pomponium Lætum primùm audiuit, postea Florentiam, vbi tunc temporis Græcarum, ac Latinarum litterarum clarissimi erant professores, ad discendum missus, celeberrima in Laurentij Medicis schola omnibus disciplinis, quibus illa ætas impertiri debet, imbutus, ante omnia Latinas, & Græcas litteras magna felicitate didicit: enituit

tuit enim statim in eo ingenium viuidū, sublime, & quod ad rem maximè pertinet, in perdiscendo gloriæ auidum. Ijs artibus, quum quantum temporis satis videbatur impendisset, & magnę spei adolescens enasisset, Romā sub Xysti quarti successore Innocentio VIII. se contulit, vt quum litteris rerum quoque maiorem vsum, qui vnus ad maximas dignitates industrios homines euehit, pari felicitate coniungeret. Ac statim ad Rodericum Borgiam Cardinalem Episcopum Portuēsem apostolicæ sedis Cancellarium, atq; tum amplissimi ordinis principem obsequijs, officijsq; colendum, omne animi sui studium contulit, à quo ob morum elegantiam, vehementer amatus est. Quum aliquando ob rem familiarem à matre dissentisset, eius rogatu ab Innocentio VIII. in Hadriani molē coniectus est, quo iuuenis paulò audacioris spiritus reprimerentur. Haud ita multò pòst Pauli Marganij propinqui opera, dum omnes supplicationibus corporis CHRISTI religiosiùs vacant, funibus ex præalta arce demissus, feliciter sese carceris tædio eripuit. In pontificis gratiam rediens, quum animum sacro viuendi instituto addixisset, scriptor apostolicus, & protonotarius creatur. Innocentio VIII. mortuo ab Alexandro VI. quem antea semper obseruarat, ærarij præfectura, & episcopatu Montis Flasconis, Cornetique ornatus, mox purpuræ honore collato, in senatum magna duodecim patrum lectione XII. Kal. Octobris anno salutis ∞ CDXCIII. cooptatur, annum ætatis nondum egressus XXVI. eiq; Diacono SS. Cosmę, & Damiani diaconia more maiorum commissa. Inde accumulata dignitate Viterbij primùm legatus, in quo honore Carolum VIII. regnum Neapolitanum armis repetentem, honorificè suscepit: deinde agri Piceni factus est. In his legationibus ita se gessit, vt summis, infimis æquè gratus, magnum sui desiderium munere defunctus, prouincialibus reliquerit. Hisce de causis sibi gratum Iulius II. ad se accitum, & pro Picena legatione Parmensi episcopatu donatum, in Lateranensi concilio eius opera vsus, eundem quoad vixit apud se Romæ detinuit, atq; opulentiori sancti Eustachij diaconiæ præfecit. In amplissimo ordine, in quo quod paucis antea contigerat, annos supra quadraginta vixit, talē semper se gessit, vt in Gallorū ne, an Hispanorū, quorū tunc factionib' Italia omnis seruiebat, res magis pronus esset, neutri partiū satis planè vnquā constiterit. Itaq; cū omnibus gratū, nemini priuatim addictum, & magna cum integritatis, prudentiæ, dexteritatisq; laude muneri suo assidue vacantē, cepit omnibus seculis laudatum ædificandi studium, atque eius domus Antonio Sangallo architecto fundamenta iecit, quæ nunc non procul à Flore campo structuræ elegantia, & laxitate cunctas nostri temporis, vel sumptuosissimas regias longè superat, artificio autem, neque veterum quidem Romanorum superbissimis olim palatijs cedit. A Leone X. ex diacono Cardinale sancti Eustachij, episcopus Cardinalis Tusculanus factus, ex vitæ suæ instituto id adeptus est gratiæ, vt quum Leo leni ab initio, ac ferè contemnenda, sed mox vehementi ac mortifera febre inopinantibus medicis extinctus esset, & tanto sacerdotio dignus successor quæreretur, Cardinales aliquot eum suffragijs suis prætulerint. Bernardinus etenim Carcauial Hispanus senatus tum princeps, & is ipse Alexander Farnesius Cardinales inter plures candidatos, ante omnes prodierant, sed ille, quum vel demisse prēsando, apud surdas Cardinalium aures nihil proficeret, quū per se quisq; patrū, ab illa valde dira, & propè execrabili Alexandri memoria Hispanici nominis ingenia perhorreret, facilè repulsam tulit. Id accedebat, quod ipse quanquam probè eruditus, & grauis recentis adhuc ignominiæ notā præferebat, quod Iulio II. excitato schismate, negotium facessisset. Alexander vnà cum ætatis honore, magna Romanæ nobilitatis, ac variarum virtutum, & litterarum præsidia ferens, & prudentis, ciuilisq; modestiæ nomine omnibus cōmendatus, inuisus nemini, haud dubiè ad summum quod petebat honoris fastigium peruenisset, si ad suffragiorum numerum, quem sperauerat, reliquo in accessibus esset consecutus. Sed Iulius Medices, qui iuniorum patrum suffragia, sine quibus res confici nō poterat, moderabatur, quamuis hominē probaret, & coleret, eum tamē sibi minimè præferendum ratus, à suffragando suis deterritis, illius spes facilè pręcidit. Gallos etiā patres suboffenderat, quod quum aliquandiu diligenter ambiendo, & prensando

ſando plures ſibi amicos adſciuiſſet, & patribus ad ſuffragia vocatis fortunæ ſuæ periculum facere decreuiſſet, vt Cæſarianorũ certiore ſtudio vteretur, Manueli Imperatoris legato fidem obſtrinxerat, ſe Cæſari nunquã defuturũ, ſi eius auſpicijs pontificatum obtinuiſſet: quæ res aperta Gallicæ factionis Cardinales ab eo auertit. Biennio pòſt, quum Hadrianus VI. fato conceſſit, inſtauratis comitijs eadem iuniorum cõſpiratione Iulio Medice ſubrogato, ipſe rurſus obtinẽdi põtificatus ſpe decidit; Nimirum nondum tempus illud aduenerat, quo eum Deus tanto excelſæ dignitatis honore ornare deſtinarat: quem eo abnuente, nulla demũ, quantumuis diligenti humana induſtria adipiſci quiſquam poteſt, neq; vlla rurſus ſolertia vllus prçuertere. In quo tamen, vti poſtea conſtitit, bene haud dubiè cum illo actum tum fuit, quum procul à publico odio, in quo Clemẽs tẽporum calamitate ſtatim incidit, ipſe meliori ſorte diuina certè prouidentia ad feliciora ſeruaretur. Id, quod inde maximè videri licuit, quũ mortuo Clemẽte annus longè omnium eius ætatis ſecura domi pace, mira cœli clemẽtia, lçta paſſim agrorum copia, & vbertate, Punicaq; victoria inſignis Pauli III. põtificatus initia nobilitauit, ita omnes, qui luctuoſa Hadriani, & Clemẽtis tempora euaſerãt, ſe tunc primum natos crederẽt, ſalutem, & fortunas ſuas in tuto poſitas arbitrarentur, exiſtimarentq; expiatis tot cladibus inuectam eſſe aurei ſæculi felicitatẽ, quam haud dubiè Pauli III. pontificatum ciuili ſapientia, prudẽtiaq; plenũ attuliſſe ſibi perſuadebant, cuius rei Clemente adhuc viuo haud modicum ſpecimẽ datum fuerat. Sub cuius põtificatus initijs Paulus ipſe Prçneſtinam primum eccleſiam, deinde Sabinam, pòſt Portuẽſem, nouiſſimè Oſtienſem obtinuit. Mortuo verò Nicolao Fliſco Senatus principe, id munus vetere inſtituto ſuſcepit, quod tãta cum dexteritate, prudẽtia, auctoritate, ac integritatis opinione annos decem ſuſtinuit, vt nemini dubium eſſet, ijs artibus gradum ſibi ad ſummũ pontificatum, quo vnus omnium digniſſimus exiſtimatus eſt, præparaſſe. Romæ munus legationis iterum obiuit, in Hiſpaniam legatus eo tempore deſignatur, quo Clemẽs vrbe direpta in arce obſidebatur, in itinere Parmç ſubſtitit & Lotrechium, vt in pontificis obſeſſi auxiliũ expeditis itineribus veniret, maximè ſolicitauit. Cæſarem vero tunc primum in Italia venientem Genuç cum Frãciſco Quignonio Cardinale S. Crucis, & Hippolyto Medice legatus excepit. Quũ Carolus Imperator Bononiã iterum veniſſet, eo animo vt inter alia circiter xv. Cardinales à Põtifice è factione ſua creare procuraret, Farneſius eum auctoritate & rationibus ne id faceret, perſuaſit. Ob eas res apud Clementem adeò gratia, & auctoritate valuit, vt quum põtifex diuturno ſtomachi vitio tabefactus, ſæpe repreſſo, & rurſus erumpẽte morbo, omnem vitæ ſpem cõſtanter abieciſſet, eum ſibi ſucceſſorem teſtamẽto ſcriptorem affirmaret, ſi põtificatus hæreditate pararetur: quin morti proximus ei vni iudicio ſuo omnibus patribus prælato, eccleſiã propediẽ vacaturam commendauit, & propterea Hippolytum Medicem etiã atque etiam fuerat adhortatus, vt vnũ omnino Farneſium collatis amicorum ſtudijs attollẽdum, ornandũq; ſuſciperet, quãdo nemo in adminiſtrãda repub. & tuenda dignitate ſacroſanctç maieſtatis, eo potior eſſe videretur. Eo deinde rebus humanis exempto, quum nequaquam quçrẽdus eſſet, qui in eius locum legeretur, ſed legendus, qui ætate, prudentia, rerũ diuturno vſu, inueterata virtute, & præcellentibus litteris præ omnibus ſine controuerſia emineret, patres haud diu cũctati, cogitarunt eum nouo, & inuſitato exemplo ante celebrata nouẽdialia, ſine vllo cõclauis cœtu, demortuo pontifici ſubrogare. Quod ipſe tanquam præter maiorũ morem conſtantiſſimè recuſauit. Iuſtis igitur Clementi VII. celebratis, Cardinales XXXV. qui aderant, in comitium in Vaticano ad quintum Idus Octobris anno à partu Virginis ∞ DXXXIIII. ſunt ingreſſi, nem multi in Vrbem è prouincijs ad comitia conuolarant. Poſtridie ad quartum Idus, Hippolytus Medices, Cardinalis Clementis prçceptorum memor, & ſua ſponte, & ſuorum omniũ hortatu, & amicorum Cardinalium propenſione adductus, cum Ioãne Cardinale Lotharingio, viro inter patres nobiliſſimo egit, vt vtriuſq; opera, qui ſupra viginti ſenatorũ ſuffragia moderabantur, pontificatus Farneſio traderetur. Paucis igitur conſilio communicato, ad Farneſium circa horam noctis ſecundam pergũt, cũ-

que primos comitiorum æstus trãquillo animo in cella expectãtem pedibus aduoluti pontificem maximum salutãt. Qua in re memoratu dignũ id accidit. Lotharingius Cardinalis Gallicã legationem ad se transferri rogauit, sibi certo pollicitus, illum in tanta animi alienatione eam rem sibi nõ negaturum. At Farnesius nondum plane pontifex, id decori suo cõuenire negans, preces eius obaudiuit. Cæterùm Medices & Lotharingi exẽplum Cardinales amici primũ, deinde dubij, nouissimè pauci competitores, & aduersarij secuti, eum subita veluti religione tacti adorant. Nulla vnquã à multis sæculis comitia sincerius, simplicius, cõcordiusq; inita peractaq; sunt, quũ nullo liuore protracta, nullo ambitu corrupta, nulloque demũ metu præcipitata fuerint. Eum populus Romanus incredibili lætitia, & gratulatione accepit, quod in vrbis suæ ciuitatem pontificatum maximum, quo quidem illa iam annos plus cẽtum à Martino V. deinceps caruerat, nobilissimus ciuis sui fama nominis & eximia virtutũ claritate reuocasset, qui latronum, & sicariorum audaciam, quæ in prouincijs & Romæ ægro põtifice, & per interregnum eruperat, quàm primum contundere posset. Postridie quũ in suffragia itum esset, syngraphis suffragiorũ præter morem apertis, in sacratũ calicem, quod scrutinium vocant, coniectis, pontifex denno omniũ votis renũtiatus, ad tertium Nonas Nouembris Pauli III. nomine assumpto, coronatus est; qua die ab eo felici auspicio publica hilaritate percelebri in eius honorem nobilissimi Romanæ iuuentutis adulescẽtes per Vaticanã areã simulachro equestris pugnæ edito iucundissime decurrerunt. Nec defuit spes: nam põtificatum adeptus tribunalis populi Romani Capitolini, officiorum, curialiũ, priuilegia cõfirmauit & auxit: ecclesiarum prædia temere locata, vindicauit: & ita se in administranda rep. gessit illustri quodam in speciem diuersarum virtutũ, temperamento, vt pontificis simul, & principis nomen tueretur. In omni nãque cõsilio & singularis pietas, & summa prouidẽtia eminere videbãtur, & nõ obscura idem amplificandæ suorum potentiæ voluntas. Nam ante omnia, quod in re magnopere expediebat, se neq; harum, neq; illarum partium, quod Cardinalis etiam facere cõsueuerat, sed cõmunem omnium parentem profitebatur, propterea nequaquã adduci vnquã potuit, vt id fœdus renouaret, quod Bononiæ Clemẽte, Cæsareq; auctoribus, pro tuenda Italiæ libertate haud obscurè ad arcendos Gallos percussum fuerat, quum ab vtroq; aliquod fortuna sua dignũ munus expectaret. Quin & cõcilium toties à Germanis veræ pietatis desertoribus ad terrendos Romanos pontifices efflagitatum, à quo grauissimis de causis Clemẽs diffugisse videbatur, vltro se appetere, & ad id locum, tempusq; se decernere paratum esse prædicabat: apud principes verò Christianos instituit, vt sibi concilium indicturo cõsentirẽt. Missis quoq; pro tuenda sacrosancti nominis dignitate, qua priuatæ spes regerẽtur, in Galliam & Hispaniam legatis, assiduè dabat operam, vt Franciscus Gallorum rex vno consensu ad oppugnandum Turcam opulentissimo Africæ potitũ regno cum Carolo Cæsare, firma pace, vel renouatis fœderibus iungeretur, vt ea saltem ratione Turcarum, & Gallorum amicitiam labefactaret. Sed quanquam esset apud Gallos eximia pontificis auctoritas, nil tamen, quod ad fœderum, vel conferendorum auxiliorum rationem pertineret, impetrare potuit. Franciscus enim Gallorum rex Italia omni pulsus, Cæsaris felicitatem, qui magnam Italiæ partem tenebat, ferre nõ poterat. Ad amplificãdos deinde suos conuersus, proximo Decembri duos ex filio & filia nepotes diaconos Cardinales creauit, Alexandrum Farnesium Petri Luiũj filium, & Guidonem Ascanium Sfortiam, Constantia & Bosio natum. Ex his priorem, mortuo paulò pòst Hippolyto Medice, S.R.E. cancellarium, posteriorem vero camerarium, haud ita multò pòst Spinula defuncto, fecit. Postea statui ecclesiastico instaurando confirmandoq; animũ adijciẽs, nihil antiquius duxit, quàm vt viros egregios toto terrarũ orbe cõquisitos in patrum amplissimorum ordinem legeret, ecclesię salutem ijs verè initi affirmans. Proximis igitur senatorum lectionibus aliquot, inter multos ad XX. amplius selectos Cardinales creauit, omnes summo sacerdotio dignissimos, quos, vt in suam rempublicam adlegeret, è totius orbis Christiani senatibus decerpit. Nemo Romanorum pontificum ad hanc diem plures patres, qui vnus è sep-

è ſeptuaginta fuere, ſacræ purpuræ honore donauit. Quatuor ſummi pontifices, qui nuſquam interrupta ſerie poſt eũ ad ſummũ ſacroſanctę põtificię dignitatis apicem peruenere, ex eius lectionibus prodierunt, Iulius III. Marcellus II. Paulus IIII. Pius IIII. præter quos F. Nicolaus Archiepiſcopus Capuanus Germanus, ordinis prædicatorum theologus, Ioannes Ballaius Gallus orator regius: Hieronymus Ginutius Cameræ, Iacobus Simoneta, Rotæ auditores: Ioannes Fiſcherius Anglus epiſcopus Roffenſis Theologus, paulò pòſt ab impio Henrico VIII. rege pro CHRISTO capite cæſus, Gaſpar Contarenus ampliſſimus ſenator Venetus, Philoſophus eximius, Marinus Caractiolus pro duce Mediolaui, Chriſtophorus Iacobatius ſupplicibus libellis ſubſignãdis præfectus, Iacobus Sadoletus theolog⁹, Rodulphus Pius, vitæ integritate, rerũ gerẽdarũ prudentia experientiaq; præſtans, Hieronymus Alexander archiepiſcopus Brũduſinus, trium linguarũ peritia illuſtris, Reginaldus Polus Anglus vir eximia ſanctitate, & vario doctrinarum genere clariſſimus, F. Ioãnes Toletanus ex ordine prædicatorũ, Petrus Bembus, Fridericus Fregoſius, Petrus Paulus Pariſius, Bartholomęus Guiditionius, F. Dionyſius Laurerius ordinis ſeruorũ magiſter, Ioãnes Moronus, D. Gregorius Corteſius monachus Caſinas, F. Thomas Badia ex ordine prædicatorum, Ranutius Farneſius alius nepos, quem maiorẽ pœnitentiariũ fecit, Latinis Græcisq; literis eruditus, & alij multi numerantur, vel nobilitate clariſſimi, vel omni virtutũ doctrinarumq; genere cumulatiſſimi, ita vt nõ immerito reſpub. Chriſtiana plurimũ ei debeat, cuius vnius graui, prudentiq; delectu ampliſſimo ſenatui orbis Chriſtiani ornamento ſuus eſt honor reſtitutus. Initio põtificatus Pauli, furioſa & inſana Anabaptiſtarum hæreſis paulo ante exorta, Monaſteriũ ciuitatem Veſtfaliæ munitiſſimã occupauerat. In qua à loci Epiſcopo acriter obſeſſi, aſperrimasq; oppugnationes paſſi, tãdem cõmeatu abſumpto extrema inedia confecti, mures, feles, canes, animaliũ coria, & alia id genus, comedere ſunt coacti, ita vt vrbs illa verè noua Hieruſalem dicta ſit. Id enim nomen ei indiderat hæreticorum Rex nouus, Ioannes Leidenſis Batauus, homo profanus, ſordida conditione, ſed animo plane excelſo, qui ad id munus à Deo ſe vocatum eſſe miſeris perſuadens, ad hanc nouam Hieruſalem & montem Sion miſſis ſuis quaqua verſum prophetis, mira audacia omnes inuitabat. Cæterùm capta Vrbe omnes cum rege obſidione deleti ſunt, & funeſtæ hæreſis deliriorum, & ineptiarum refertiſſimæ domicilium diſſipatum. In Anglia per hæc tempora maior rerum moles fuit. Henricus VIII. Britanniæ rex, qui edito præclaro volumine, inſanam Lutheri hæreſim oppugnauerat, & ob eam rem fidei catholicæ defenſoris, ſpecioſo titulo à Leone X. ornatus fuerat, patriæ religionis deſertor ob hanc cauſam eſt factus. Vxorem is duxerat Catherinam Arragoniã, Ferdinandi catholici Hiſpaniarum regis filiam, aç Caroli V. Cæſaris materteram, Arturo fratri diu ante mortuo deſpõſatã, cui quum inſani amoris libidine correptus vigeſimo matrimonij anno repudij libellũ miſiſſet, Annam Boleniam adulteram, cuius furioſo amore flagrabat, in cõiugalem thotũ recepit. Hanc cauſſam aliquãdiu in celeberrimis totius orbis Chriſtiani gymnaſijs tractarant inter ſe diuinarũ, humanarumq; legum periti: poſtremo quum Clemẽs põtifex & in Cæſaris gratiam, & vt æqua iura poſtulabant, repudium id auctoritate ſua ſancire noluiſſet, ſed eas nuptias vti nefarias dãnaſſet, rex male ſano amore deprauatus, omnem veterẽ ſuam virtutis, ac pietatis laudem, & gloriã abdicauit, & noua damnataque Lutheranorũ dogmata ſequutus, ab auctoritate Romani pontificis impiè deſciuit. Hinc factum, vt quum efferatum animum ad ſęuitiam impuliſſet, multis ſupplicijs damnatorum procerũ aulã funeſtauit, ſublato ante alios, quod etiã promeruiſſe videri poterat, ipſo Thoma Vulcer Cardinale Eburacẽſe, qui nefarijs cõſilijs peruertiſſe regẽ atq; infatuaſſe inuidentis populi iudicio accuſabatur. Nec mora, ſeueriore diſtricto gladio cõplures exploratę probitatis viros, & litterarũ doctrina illuſtres, quod eius nefariæ ſententiæ aſſentiri nollent, interfecit. In queis fuere Thomas Morus, regij ſcrinij magiſter, & Ioannes Fiſcherius Cardinalis Roffenſis, paulò ante à Paulo III. creatus. Boleniæ autẽ regalibus ornamentis traditis, & tanquam ex legitimis nuptijs communicato ge-

niali thoro, Catherinam legitimam vxorē miserabiliter thoro domoque expulit, quæ quum dolorem ferre nequiret, breui, filia Maria relicta, fato concessit. Ab hisce diris principijs ad peiora progressus, seipsum quoque publico edicto ecclesiæ Anglicanæ primarium sub CHRISTO caput contempto pontifice superbè, & arrogāter pronuntiauit, catholicamque omnem religionem hæresi Lutherana suscepta abrogare totis viribus contendit: monasteria, & ædes sacras profanauit: clericos, monachos, & fratres religionum omnes multis ex ijs immani sæuitia occisis omnino deleuit, bonis eorum vel in fiscum redactis, vel quo plures erroris sui participes haberet, ministris insaniæ suæ sceleratè concessis, omnia postremo rapinis, cædibus, cruciatibus, & impietate repleuit. Hisce de caussis commotus Paulus pontifex, frequenti senatu Henricum Anglū, ob inauditæ hæresis crimen Christianorum numero haberi indignū censuit anathemateque notatum, & abrogata eidem omni potestate, in ordinem redactum regijs titulis pro auctoritate sua aliquandiu cunctatus priuauit. Nec mora, prædura scelerum vltrix adfuit Dei dextera: nam idem rex nouo inusitatæ seueritatis facinore edito, eandem quam tantopere amauerat Boleniam adulterij damnatā, palàm capitali supplicio affecit. Susceperat hoc tēpore Cæsar Carolus expeditionē Tunetanam, vt immanem prædonem, & piratarum sæuissimū ducem Hadrianū Barbarussam vlcisceretur, qui immensis Solymani Turcarū imperatoris copijs, ac ingenti eius classe subnixus, post vastata cuncta Italiæ, Siciliæ atque Hispaniæ littora, Tunetē in Africa eiecto Muleasse rege occuparat, & barbarè arroganterque felicitatis suæ metas progressus, de regno Neapolitano occupando, magna spe concepta, haud dubia consilia agitabat. Ad hoc bellum conficiendum Paulus pontifex liberaliter contulit: nam & de suo decem triremes Genuæ exornari iussit, quibus tres quoque veteres adiunxit, quæ in custodia Romani littoris esse consueuissent, & in bellicos sumptus sacerdotiorū totius Hispaniæ decimas Cæsari concessit. Classi suę tum Pontifex Virginium Vrsinū Anguillarię comitem præfecit, nauandæ operæ cupidum, vt ea generis claritas præfecturæ, maiorē auctoritatem adstrueret. Easdem etiam decimas ex æquata liberalitate, Francisco regi concessit, quò ille si vsus posceret ad tuenda Etrusci maris, pōtificiæq; ditionis littora, è Massilia viginti triremes mitteret. Quum autem Alfonsus Vastius suo antiquo pedestris militiæ imperio fungēs, Germanicas ac Italicas legiones in Africam esset transportaturus, pontifex, qui eum appulsurum Cētumcellas intellexerat, ad declarandum suū in tam pio bello ardens studiū, cōfestim eò se cōtulit, vt sacris precationibus Deum Optimū maximū, diuosque Christiani imperij tutelares, ad victoriam de hoste parandam nauigantibus propitia ret; ita ipso præeunte, verba & hymnos sacerdotum choro decantāte, triremes, nauesq; onerariæ ab excelsa specula expiatæ, lustrateque sunt. Datum est item vexillum, & sceptrū Christianæ religionis in templo de manu pōtificis Virginio Vrsino, postridieq; Vastius, cum eò nactus idoneam tempestatem, Neapolim primùm, in Siciliam deinde cursum direxit, vt prospera demum nauigatione Africę littora cōtingeret. Paulò ante quoq; ad Andream Auriam toti maritimo negocio à Cæsare præfectum, & cuncta ad bellum nauale ingenti cura, famaq; administrantem pontifex gladium de more solennibus cæremonijs consecratū dono misit; is erat gemmato capulo, cælataq; vagina cum baltheo aureis bullis, & fibulis valde conspicuo, & præter eum etiā villoso è serico pileum margaritis phrygio operedepictum. Ea sunt eximij, pijq; ducis aduersus Christianæ religionis hostes depugnātes insignia, magnis regibus donari solita, sic vt nō immerito strenuus senex, quanquam multa iam nauali gloria plenus, ad petendā noui decoris laudē accēderetur. Interea Hippolytus Medices dominandi auidus, animo vehemēter perturbato, inuidere apertius fortunæ Alexandri Florētiæ ducis atq; eius vitę insidiari cœpit, ita vt ex subitario tormentariæ pulueris incendio Ioanne Baptistā Cybo Episcopo Massilien. impulsore execrabile exitium eidem machinaretur, quod scilicet ipso sublāto, dominatū Florentiæ adipisci se posse per exules vanissima cogitatione cōfidebat. Harum autem insidiarū indicia Deo detegente ab Alexandro depræhensa sunt, atq; illico Romā ad Paulum pōtificem delata. Pō-

tifex quãquam ruituræ Mediceæ domus excidio, quod aliena cũ inuidia parabatur, gauderet, in spẽ scilicet ingentis lucri ex amplissimis sacerdotijs, quæ in Farnesios nepotes transferrentur, Alexãdri tamen iniuriã negligere videri noluit. Quum Octauianum Tẽgam hominem facinorosum ex Hippolyti satellitibus nefarij consilij conscium compræhẽdi iussisset, sunt qui ob impotẽtiam & præposteros mores eum in vinculis habitum affirmãt, quum pontifex nullã in eius captione cõiurationis ratione habuisset. quo capto Hippolytus vano timore exterritus, ære alieno oppressus, & Gallica ope, cui multùm fidebat destitutus, ex vrbe in Tiburtini agri sancti Angeli castellum aufugit: postea, cõmutata volũtate ad sanitatem redire, Alexãdroque recõciliari cùm voluisset, Romã redijt, honorifice à pontifice susceptus, & mitioribus verbis admonitus. Inde Neapolim profecturus in itinere ad oppidum Iter Fundani agri, quod est viæ Appiæ impositũ, oborta pestilẽti febre, (vel vt alij tradũt) veneno petit⁹, sexto die ad IIII. Idus Augusti rebus humanis eximitur, & in vrbẽ relatus tota vrbe lachrymãte in Laurentianis ædibus tumulatur, magna hercle exulum lætitia, & pontificis commodo, quum hic eius spolijs & sacerdotijs suos ditaret: in his Alexandrum Farnesium, cui amplissimo cancellariæ munere honestato, monasterium trium fontiũ, quæ Hippolyti fuerant, commendauit, illi verò vno erepto alterum tanquã propinqui ope destitutum, vti mox euenit, facilè tolli posse diuinarent. Cæsar autem ingenti classe comparata ex Sicilia, Italiaque soluens, ad Vticæ littus feliciter appulit, vbi exercitu exposito, fugato Barbarussa Tuncte paucorum dierum labore expugnato, restitutoque duris conditionibus Muleasse beneficiario rege, & Guleta arce firmissima impositis Hispanis præsidijs insigniter munita, ad viginti millia captiuorũ Christiani nominis, qui ex diuersis regionibus à sæuissimo prædone capti, illic misertimæ seruitutis iugum ferebant, liberauit, & inde soluens in Siciliam primùm, deinde Neapolim, vbi triũphali pompa susceptus est, peruenit. Hæc tam insignis victoria tanta gratulatione est excepta, vt põtifex solennibus indictis supplicationibus, gratias Deo publicè egerit, & ad Cæsarem legatos duos Cardinales Ioãnem Picolhomineum episcopum Ostiẽsem, & Alexandrum Cæsarinum diaconum ei suo nomine de tanta victoria gratulatũ miserit. Quum Cęsar in itinere esset, quò ex Sicilia Neapolim properabat, Francisci Sfortiæ nouissimi Insubrũ ducis mors ei nunciata est, cuius obitu grauissima bella sunt exorta. Nã Cæsar Antonio Leua produce Insubribus imposito, ducatum Mediolanẽsem imperiali fiscọ applicatum in prouinciæ formam redegit, Francisco Francorum rege magnopere repugnante, qui Cisalpinæ Galliæ imperium à Cæsare sibi concedi postulabat, cum suo iure antiquæ hæreditatis ab abauia Valentina Vicecomite repetito, tum præclara Maximiliani Cæsaris concessione, qui id tabulis rite confectis, acceptaque honorarij muneris pecunia Ludouico XII. regi post exactum captumque Ludouicum Sfortiam adiudicasset. Cuius quum Cæsar rationem habere nollet, non ignarus quantum cõmodi sibi ex Mediolanẽsi imperio accederet, occasionem irato regi, vt pacis fœderibus solutis, arma moueret dedisse visus est. Rex enim Gall⁹ in Carolum Sabaudium Allobrogum ducem, qui in Cęsaris clientela erat, arma vertit, vt per eius ditionis fines expeditum sibi in Italia pararet iter. Nec mora Galli duce Philippo Sciaboto, qui Brion Amiralius dicebatur, coactis copijs Sabaudium Transalpinis oppidis exuerunt, transgressique alpes aliquot munita oppida Subalpinæ regionis, in primisque Taurinum, magna cum Impetatoris indignatione occuparunt: qui Gallorum impetu audito, vt eorum arma ab Allobrogum ducis fœdere sibi iuncti ditione auerteret, Gallicam expeditionem edixit. Igitur adulto iam vere initio anni ∞ D X X X V I. Cæsar Neapoli profectus, nonis Aprilibus per Appiam à Capena porta Romam intrauit, triumphali pompa à Cardinalibus, Episcopis, & reliquis omnium sacerdotum & Romanorum ciuium ordinibus exceptus, & ad Basilicam Vaticanam, vbi à pontifice Paulo tertio super Basilicæ gradus sedente, more maiorum expectabatur, deductus, læto populo ob antiquorum imperatorum memoriam. Adorato pontifice Cæsar ea parte Vaticani palatij exceptus est, quæ exornata laquearibus aureis, & marmoreo insigni

mœniano vrbem spectat ab Innocentio VIII. condita, qua etiam Alexander VI. Carolum VIII. Galliæ regem susceperat. Cæsar Romæ sanctum Paschæ diem coluit, in quo Pontifex Cæsare imperialibus insignibus ornato adstante, rem sacram solenni apparatu in Basilica Vaticana fecit. Tresdecim autem dies moratus Romæ, de summa rerum, & maximis reipublicæ Christianę negocijs, cum pontifice locutus, pridie, quàm proficisceretur, præsente pontifice, cunctoque senatu, & principum ferè omnium legatis, non obscura in Gallos ira succensus grauissimam habuit concionem, qua animi sui intimos recessus ardentissima facundia patefecit, quod Gallorum legati penè conuitiosè expostularent, vt Henrico regis filio Insubrum principatum beneficiario iure adiudicaret: id enim Cæsarem promisisse Claudius Velleius orator regius affirmabat. Inter perorandum autem repetitis, quæ contra maiores suos Galli reges multis iam antea annis male patrauerant, & nouissimè de ijs quæ paulò ante Rex Franciscus sibi intulerat iniurijs quæstus, ita excanduit, vt Regem Gallum ad singulare certamen prouocarit, vt ense, & pugione ambo dimicantes ad eum modum tandem controuersiam finirent. Tum pontifex clemẽtiora ominatus, Cæsaremq; complexus obsecrauit, ne vel nõ iniquæ iracundiæ impensius, quàm pietati indulgere mallet. Galli oratores Matisconensis, & Velleius breui responso Cæsaris verba excepere. Pontifex ex quibusdam Cæsaris verbis veritus, ne Cæsar Romæ diu commoratus eius occupãdæ illecebris caperetur, clam Bellaium, & Stephanum Columnam, vt in Italiam Gallos accirent emisit. Quorum vi Cæsar coactus, ea cõsilia, vt parum opportuna dimitteret. Quarto decimo igitur die Roma Cæsar profectus, per Etruriam, & Ligures iter faciens, rectà in Gallum mouit, & Antonio Leua auctore Galliæ Narbonensis fines intrans, tandẽ id bellum propter rei frumentariæ difficultates, & cœli inclementiam tractu durius, atque exitu asperius expertus est, quam Leua putarat. Hinc inter duos summos orbis Christiani principes, maximo cum reipublicæ incommodo atrox bellum exarsit. Dum Carolus Augustus adhuc Romæ maneret, pontifex eius rogatu, & sui alioqui officij memor, vt salutaribus sanctionibus vetus ea controuersia, quę paulatim exorta, & in immensum aucta, placita Christianæ pietatis, & Romanorum pontificum auctoritatem lacerabat, tandem finiretur generale Christianorum omnium concilium, diu multumque desideratum, vigesimo demũ anno, posteaquam Lutherana hæresis increpuisset, in proximum annum MDXXXVII. indixit, Mantuam omnibus conuocatis; sed mox Ducis, qui Imperatoris vires timebat, rogatu locum mutauit, assignata Vicetia Venetorũ ditionis vrbe, & Laurẽtio Campegio primum, deinde Iacobo Symoneta, & Hieronymo Alexandro Cardinalibus tanto negocio pręfectis. Qui verò concilium Germanis indiceret, delectus est Petrus Vorstius episcopus Aquensis. Ipse per litteras reliquis principibus rem insinuauit. Verùm & ea res difficiliorẽ successum habuit, alia ex alijs quotidie suborientibus impedimentis. Nam Vicetia etiam dimissa est, quod hęc à schismaticorum sedibus paulo longius abesset. Et Veneti rem non probabant, ne Turcarum Tyrannum incitarent, qui Christianorum conuentũ timebat. Interea Pontifex deprauatis clericorum moribus corrigendis, nouẽ grauissimos & doctissimos viros delegit, Gasparem Contarenum, Io. Petrum Carrafam Teatinum, Iacobum Sadoletum, Reginaldum Polum, Cardinales: Fridericũ Fregosium Salernitanum, Hieronymum Aleandrum Brundusinũ, archiepiscopos: Io. Matthæum Gibertum Veronensem episcopum, Gregorium Cortesiũ abbatem S. Georgij maioris Venetiarum, F. Thomam Badiam magistrũ Sacri palatij, qui libello edito, quo reformationis præcipua capita comprehenderunt, illũ pontifici obtulerunt. Pontifex interea pacis & quietis Christianorum studiosus, binas legationes emisit: Altera Augustino Triuultio Cardinali demãdata, quæ Frãciscum regem respiceret: altera Marino Caracciolo, qua Cęsar adiretur, qui ab vtroque armato principe pijs precibus impetrarẽt, ne summo reip. Christianæ detrimento armis concurrerent, sed pace facta, aut fœderibus ictis post concilium celebratum, pia arma in Turcas verterent. Quanquam autẽ hisce legationibus nihil ad leuandas simultates, aut minuendam eius suscepti belli controuersiã ani-

mis

mis vtrinque in mutuam perniciem irritatis, perfectum sit: eximium tamē sacrosanctæ æquitatis specimen in pontifice, qui pacificatoris nomen quærebat, præbuerunt. Sequenti anno, qui fuit à partu Virginis ∞ D X X X V I I. octauo Idus Ianuarij, Alexander Medices Florentiæ dux, qui Hippolyti Cardinalis insidias diligentissimè vitarat, in alterius propinqui familiarissimique sodalis inusitatam perfidiam incidit; quum à Laurentio Medice magnis sibi obstricto beneficijs, intempesta nocte alte stertens, gladio per costas adacto sæuissimè sit interfectus. In cuius occisi locum, quum Cosmus esset ex S. C. subrogatus, Florentini exules, item Saluiatus, Rodulfus, Gaddus, Montius, Cardinales ad recuperandam patriæ libertatem infestis armis Florentiam properarunt. Incensos, proclinatosq; ad bellum Paulus pontifex dicitur incitasse, quod suis rebus, atq; consilijs tum priuatis, tum publicis conducere iudicaret, si Etruriæ imperium æquabili, liberoq; restitutæ reipublicæ consilio, potius quàm vnius principis nutu, atq; auspicio regeretur, in ea præsertim vrbe, quam ipse liberam incoluerat, in qua bonas literas adolescens didicerat; tum etiam, quod susceptis nuper cum Alexandro simultatibus, Cosmo in eundem dignitatis locum succedente, & eadem simultatis caussa vigente, nomen tantum non animum principis immutatum esse existimaret; sed fortuna Cosino constantissimè fauens, oēs hominum conatus elusit. Clissa per eadē tempora Dalmatiæ oppidū paulo supra Salonam nobilissimam Vrbem, quod pontifex pietatis memor cohortibus, & opportuno tormentorū instrumēto, atq; ira cōmeatu cōtra Turcarū vim flamma & ferro tum per totā Dalmatiā debacchantiū instruxerat, Petro Crosiccio regulo occiso, magno Christianorum incōmodo in barbarorū potestatem deuenerat. Quapropter pontifex magno cōcepto dolore grauiora metuens, indictis solemnibus supplicationibus à diui Marci ad Mineruæ pedibus supplex profectus est, missis statim in oēs partes legatis, qui Christianos principes depositis tandem mutuis odijs ad sacrum bellum hortarentur. Ipse paulò antè filio Petro Luisio duce ecclesiastici exercitus creato, vrbis mœnia instaurare aggressus est, initio sub Auentino facto. Quo etiam anno quū Turcæ, qui graue cum Venetis bellum gerebant, intam ipsorum ditionē grauissime vexarent, pōtifex totis viribus eo incubuit, vt Cæsarianorum, suis, Venetorumq; armis cōsociatis, & cōmunibus sumptibus insigni classe compatata, bellū impotentibus barbaris inferretur. Fœdus igitur cum Cæsare, & Venetis pontifex his cōditionibus percussit, vt Cæsar octoginta duas triremes instrueret, totidem Venetus, ipse vero pontifex triginta sex pararet, vt ducentarū triremium numerus efficeretur. Renuntiati sunt classiū duces. Cæsarianæ Andreas Auria, Venetæ Vincentius Capellus, pontificiæ aūt Marcus Grimanus patriarcha Aquileiensis. Hanc classem belli duces aduersus Barbarum tyrannum in Græciam educerent. Illud postremo cautum est, vt si in hostile littus descendendum esset, terrestribus copijs Ferdinādus Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præesset. Hoc fœdere iuncto veritus pōtifex, ne Cæsare sacro bello occupato Francorum rex à tergo in Cæsaris prouincias irrueret, conatus est, vt pacem, vel saltem inducias, inter vtrūq; componeret, & ob eam rem legatos creauit duos Cardinales, Christophorū Iacobatium quidē ad Cæsarē, Rodulfum verò Pium Carpensem ad Gallū. Cæsar quoq; veritus, ne se absente, & bello Turcarū occupato pontifex in Gallorū partes descenderet, Margaritam filiam Octauio Farnesio pontificis nepoti matrimonio vt iungeretur proposuit. Id pontifex regi Gallo insinuauit, sperans ea ratione, vtriusq; regis animū ad affinitatem secum cōtrahendam allicere posse. Quo tēpore exeunte anno, quū Cæsariani, Galliq; pari studio suarū partiū oppidis, nouo præsidio, nouoq; cōmeatu confirmandis in subalpinis occupati essent, & Vastius intente prospiceret, quò regis, qui tum suis præsidio in Italiam venerat, signa verterentur, è Belgio allatum est Mariæ, & Eleonoræ sororum clarissimarū reginarū auspicijs, inter ipsos certantes armis principes propinquos suos, inducias in decem menses percussas. Iisdem ferè conditionibus, quibus antea aliquot annos ea immania diuturni belli incendia restrinxerant, quas easdem principes in spem mutui colloquij certissimæq; pacis essent probaturi. Itaq; per eā, quæ

ſubſequuta eſt hyemem, Paulus pontifex enixe legati Carpenſis præcipua opera procurauit, vt Carolus ipſe Cæſar, & Franciſcus rex reipub. cauſa ſecum in colloquium venire in imègrauarentur, cui poſtulationi neuter refragari conueniens eſſe exiſtimauit. Opportuniſsimam autem omnibus futuram conuentui ſedem pontifex decernebat, apud Nicæam Prouinciæ vrbem, quæ erat ditionis Caroli Sabaudij Allobrogum principis, ſupra mare in Galliæ Italiæq́; finibus ſitum. Ad magnam itaq; ſpem futuræ concordiæ commoti, non ita multo pòſt omnes eodem conuenerunt. Relictus eſt Romæ legatus Cardinalis Neapolitanus, cuius poteſtatem pontifex amplicauit. Qui longum, & laborioſum iter exactæ iam ætatis ſenex reipub. cauſa ſuſcipiens nullis precibus obtinere potuit, vt ambo reges in complexum mutuaq́; colloquia ſe peteute adſtanteq́; deuenirēt: vterq; enim ſeorſum, Cæſar quidem in ſacra diuo Franciſco, vbi pontifex commorabatur, extra vrbem æde: Rex vero Gallus manifica domo lignea ab ſe in Suburbano extructa, pontificem more Chriſtiano venerati ſunt, cui Nicææ arx hoſpitio attributa fuerat, quod dux rebus ſuis timēns non ſine Cæſaris indignatione recuſauit. Fuere, qui tum exiſtimarent neq; Cæſarem, neq; Franciſcnm regem, poſteaquam è tam dinerſis diſiunctisq́; regionibus pontificē conueniſſent, à colloquio (vt par eſt) abhorruiſſe, ſed quodam ſecretiore cōſilio pontifici tātæ voluptatis aſpectum, & laudis famæq́; ſucceſſum inuidiſſe, quod ſecnm reputarint pontificem minime religionis, belliq́; ſacri ſtudio, ſed priuatorū ſpe commodorū, ipſorū colloquia ita affectaſſe, qui Margaritę Auſtriæ Alexandri Medicis viduæ nuptias iam ſibi oblatas, pro nepote Octauio firmare, & Clemeutis exemplo Victoriam neptem, quæ Guidobaldum Vrbinatiū principem poſtea maritum habuit, cognationi regiæ couiectis, in Vandomiū oculis inſerere, percupere videretur. Secretiora vero introſpicientibus vera cauſſa patuit. Nam magiſtri & proceres vtriuſq; principis, & præſertim Hauno Metmorantius magnus Regij Gallorum ſtabuli Comes, ob inuidiam & priuatis de cauſsis impedimēto fuere, ne ſimul cum pontifice conuenirent. Cæſar tamen per internuncios Frāciſco pollicitus eſt, ſe in eius complexus, colloquiaq́; priuſquam in Hiſpaniā renauigaret deuenturū. Quū de pace inter reges nulla ratione cōueniret, hoc tantum obtinuit pontifex, vt inducias annuas à reginis, quas diximus in Belgio cōceptas & promulgatas, ipſi reges in nouem præterea annos ſolenni tabularū adſtipulatione firmarent. Nec multò poſt Franciſcus diſcedens à pontifice in regnum ſuum eſt reuerſus. Pontifex triremes Gallicas cōſcendens ab Imperatore comitatus Genuam ambo acceſſerūt, exceptusq́; eſt hoſpitio in Fliſcorū ædibus, & nullo nō honoris genere adhibito à Genuenſibus honeſtatus. Exinde Cæſari valefacto claſſem conſcendit, partim mari vſus, partim terreſtri itinere per Ligures, & Tuſcos Nepet peruenit, vbi ob calores, & itineris labores febre correptus aliquandiu iacuit. Valetudine recuperata Romam ad IX. calend. Auguſti ingreditur maxima totius vrbis lætitia, & gratulatione ſuſceptus. Cæſar interea qui Pontificem Genuam vſq; comitatus fuerat, ad Maſsilienſem oram delatus, circa Foſſas Marianas (Aquas mortuas vocant) ex cōdicto auctore Eleonora Cęſaris ſorore Regis vxore Franciſcum regem eò diſcedentē cum liberis ſua quadtireme prętoria humaniter exceptum arcte complexus eſt, vbi biduum ferè cōmorati, plures horas arcanis ſermonibus impenderunt, tāta omnium, vel eorū qui aderant, vel illorum, qui id poſtea ab alijs didiciſſent exultatione, & lætitia, vt ferè nemo reperiretur, qui nō planè exiſtimaret, reges ipſos deterſis odijs, cōciliatos, fraternæ amicitiæ fœdera concepiſſe, in ſpem maturæ pacis, atq; cōcordiæ. Vnus tamen Paulus ipſe pōtifex, pro veteri ſua prudentia, vt id crederet, adduci non poterat, poſtquā parum pio, aſperoq́; vtriuſq; principis cōſilio, præſentibus colloquijs excluſus, eius clādeſtinæ appetitæ amicitiæ ratio, quæ nullā ſynceræ voluntatis, & religiōis ſpeciem præ ſe ferret, nequaquā cōpoſiti animi diuturnam ſimulationem habitura putaretur. Quum Nicææ adhuc eſſet pontifex, actum eſt inter illum & Cæſarem, vti antea cōpoſitum fuerat de ſuſcipiēdo bello nauali in Turcas: nam noua legatio à Venetis ſupra veterem ad pontificē Cęſaremq́; peruenerat, qua Veneti pacē inter regem, & Cæſarem procurabāt, ſignifica-

ficabantq; æstate iam adulta festinandũ esse,& vt apparatentur classes,postquam Venetijs cuncta iam parata essent ad nauigandum, magnoq; incommodo futurum esse prædicabant, si reliquos etiam æstatis menses inanibus consultationibus effluere sinerent,quibus res magis opportunè geri poterat. Nam (vt memoraui) paucis antea mensibus Romæ fœdere inter se icto, hi tres principes Paulo III. auctore validissimam, atq; ornatissimam classem communibus impensis in Græciam aduersus barbarum tyrannum statuerant educere. Itaq; cohortantibus demum Venetis ingenti classe, & Turcis maximè formidabili comparata, in Turcam est itum. Sed huius maligni sæculi fortuna aliena prorsus & infensa Christianis, labante vetere disciplina, priscaque virtute obsolescente, ita barbaris tum fauit, vt nostri apud Actiacum promontorium (quod Præuisam vocat, Octauij Cæsaris victoria insigne) collatis cum Barbarussa improspere viribus, Andrea Auria Cæsarianæ classis præfecto pugnam detrectante, Turcis relictis, in tres iterum partes diuisi, & veluti in fugam acti, tota nauali existimatione exuerentur, totq; & tanti pontificis optimi, Venetorumq; conatus irriti fuerint, castro nouo præsertim paulò pòst in Delmatia à Turcis occupato. At pōtifex post Nouariam vrbem Petro Luisio à Cęsare Romę agente biennio ante impetratã, celebratis quoq; nuptijs Octauij nepotis & Margaritæ Austriæ Cæsaris filiæ, Alexandri Florentiæ ducis viduæ, magno apparatu cum dote redditus xv. millium aureorum in Sabinis, quum forte per eosdem dies è vita excessisset Frãciscus Maria Ruuereus Vrbinatium dux, ad Camerinum recuperãdum animum adiecit. Erat enim vt ferebatur ad ecclesiam ipso iure deuolutum, iam inde à morte Ioannis Mariæ Varani, quem eius oppidi ducem crearat Leo Pontifex, quod nullam videlicet masculam Varanorum liberorũ prolem superstitem reliquisset; sed occuparat Ruuereus, quod filius Guido Vbaldus Iuliam Ioãnis filiam, Clemente pontifice repugnante, præter eius sententiã matrimonio sibi haberet cōiunctam. Itaq; pontifex occasione hæredis bellicæ rei imperiti arrepta, cōscripto milite bellum in eum continuo mouit: huiusmodi nanq; tempus prudēter expectandum censuerat, qui antea vix inito pontificatu eandem expeditionẽ, patre acriter resistente frustra suscepisset. Neq; fefellit eum opinio, quum ad primã statim suscepti belli famã, oppidũ à Ruuereo iuuene redderetur. Restitutum illud pontifex, grandi pecunia cunctis qui aliquod ius in eo prætenderẽt persoluta, Octauio Farnesio nepoti, vnà cum ducatus insignibus beneficiario iure concessit, quum ipsum paulò ante in eiusdem Ruuerei defuncti locum Vrbis præfectũ dixisset. De ornamentis deinde & præsidijs ecclesiæ cogitans, nouos aliquot Cardinales legatos Verulanũ Galliæ Cispadanæ, Iacobatium Perusij, Eporediẽsem Bononiæ, & Carpensem Piceni creauit; freqnẽtes præterea amplissimos doctissimosq; viros legatos pro tollendis religionis controuersijs, & ad eos, qui ab ecclesia seiuncti erant reducendos, in Germaniam destinauit. In his primũ Cardinalem Brundusinum, deinde Contarenũ, qui Ratisponensi conuentui pōtificis nomine interfuit. Sub id tẽpus, quum exhausto ærario tributa, vectigalia, & portoria multa, vel de nouo acerbè exegisset vel auxisset vetera, Perusini, qui ob salinarum auctũ vectigal impositum rebellarant, armis domiti, & imperata facere coacti sunt. Ad hæc exempli cæteris statuendi caussa abolita prorsus decurionũ potestate, eos immunitatib⁹ plerisq; exuit, & ipsorũ legatos Romã supplices, atq; atratos venire, & admissi sceleris veniã petere coēgit. Per id tẽpus Ascanio Columnæ contumacius renitenti, totam in Latio paternam ditionẽ armis abstulit, Palliani mœnia, & arcis papæ demolitus. Iesuitarum societatem, quam Paulus III. approbauit instituere, per id tẽpus viri aliquot pietate celebres Ignatio Ioiala nobili Hispano primo eiusdem magistro auctore. Hi diuinis meditationibus vacantes praxim adiunxere; pueros per Vrbes gratis erudiendo, diuini verbi prædicationibus insistentes, ignotas antea Indotum Bresilli & Peruscanas terras penetrarunt. Maximè in his Floruere, præter Ignatium, Laines Frãciscus Borgia olim dux Gandiæ, Boadiha, Ledesina, Tolctus, Canisius, & alij multi viri doctrina & pietate illustres. Cæterum quæ annis ∞ DXXXIX. & ∞ DXLI. acta sunt, quia ea fusius in Farnesij, & Contareni Cardinalium vitis sum persecutus,

cutus, breui in præsens transcurram. Nam per id tempus Cæsar in Hispaniam reuersus, vxorē Isabellam Augustā amisit, auditaq; Gandauensiū, Belgarum graui rebellione, & in mora periculum esse sentiens, per Galliam breuiori itinere iter facere costituit. Lutetiam itaq; Parisiorum veniens amicè ac magnificentissimè à Gallorum Rege Francisco excipitur. Eò pontifex nepotem Alexandrum Farnesium Cardinalem legatus misit, vtrisq; pontificis nomine gratulatū. Cæsar vt in Belgiam cum Alexandro legato peruenit, quæ de pace cum Franciso rege Parisijs agitauerat, in vita fecit, omnibusq; animi viribus ijs rebus firmandis incubuit, quæ imperiū eius continerent, parū de turbatæ religionis remedijs, intestinis dissidijs vexatus, tunc cogitans, quæ res simultatem & inimicitias inter ipsum & pontificē peperit. Multa hyeme anni ∞ DXXXIX. cum Cæsare à legato acta de religionis in Germania statu, quæis conuentus Ratisponensis manauit. Pontificis in Cæsarē ita auxere quæ in eodem cōuentu acta sunt, quo circa trāsubstantiationis in eucharistia mysteriū cardinalis Cōtarenus legatus circūuentus fuisse dicitur. Quo tēpore pōtifex ab externis rebus ad emendādos mores conuersus, quo illi rei præcipuū adferre momentū cogitaret, si episcopi cōmissos sibi populos, pro se quisq; in officio coràm contineret, vt ad ecclesias sese suas conferrent, diligenter eos est adhortatus. Cæterū diuturna eorū consuetudine victus, hoc illis facilè remisit. Reip. constituendæ vacans Egidianas cōstitutiones firmauit, ita tamen vt auditoris cameræ iura nō infringeret. Referendariorum iura, immunitates, auctoritatē auxit, Decedentiū sacerdotū spolia cameræ apostolicæ applicauit, qui ius testamenti condendi non obtinuissent. Iudæis ad Christi fidē venientibus, bona ante cōuersionē acquisita retinere permisit, quò facilius cōuerterentur. Contractuū vectigal, contrahentiū fraudibus læsum reformauit. Eos, qui fiscū tabulis deprauatis fraudarēt, repressit. Præfectorū carceris, iudicū causarum ciuiliū, & capitalium iniurias, quibus inopes vinctos vexabant, repressit. Mortuo Cardinale Auxitano Farnesium nepotē Auenionis legatum creauit. Dissoluto aūt eo cōuentu, qui anno ∞ DXLI. Ratisponæ habitus est, Cæsar qui se curaturū cum pōtifice promisetat, vt intra biennium generale conciliū haberetur, discessurus è Germania postulauit à pontifice, vt sibi in Italiam venienti, & in Africam ad Algerianam expeditionē traiecturo ad Lucā occurrere vellet, vt mutuis colloquijs deliberādo, quid de tota ratione concilij statuendū esse videretur, decernerent. Improbarunt tum vehementer profectionis consilium medici, letale ei futurum distantes medijs caloribus ab vrbe discedere: nonnulli quoq; senatores retinere eum conabantur, in primisq; Francisci regis legati subueriti, ne Cæsar honestissima petitione in belli Punici sumptū, quod tum aduersus Asanagam, qui Algerij cum imperio à Barbarussa fuerat relictus susceperat, pecuniā impetraret, quæ demum occulto consilij exitu ad excidium Narbonensis Galliæ verteretur. Sed pontifex, & omnia ætatis pericula, quæ publicam salutem includerent facile contemnebat, & recrudescentia pereuntis Christianæ reipub. vulnera omnino Cæsari detegenda, indicandaq; vitia serpentis pestis existimabat, vt vno cōcordiæ remedio sanarētur. Accendebatur enim vt ire pergeret, ea de caussa magis ac magis quod suborta erat inter Frāciscū & Cæsarē noua simultas, veluti inducijs decennalibus, eius præsertim opera initis, Antonij Rinconis, & Cæsaris Fregosij (quos Gallus ad Turcas cū mādatis miserat) cæde violatis. qua re maxime premebatur, veterisq; odij flāma cōpressa aliquandiu induciarū fide, in multo atrocius quàm antea belli incendiū exarsura esse videretur. Itaq; Cardinale Carpēse Romæ legato relicto, & æstuoso itinere Cassiam viam emensus, Lucā perueniens, ibidem Cæsarem expectauit. Cæsar Lucam cum venisset, ter pontificē, pontifex verò semel Cæsarē ad mutua colloquia adijt, cui singulas enumerando plagas, quas nobis sæpe Barbarus hostis, ac nuper rursum ad Budam in Pannonia inflixisset, eò oēs cogitationes, & conatus suos vertit, vt eum ad pacē cum Frācisco rege ineundam hortaretur, ne in Gallos per Narbonensem prouinciā arma verteret, veritus. Quū nihil impetrasset, suadere conatus est, vt quas Algerium in Africā copias esset traiecturus, relicta nauali expeditione aduersus Turcas educeret, fratris Ferdinādi, Austriaciq; im-

perij

perij præsidio, si ea recenti ad Budam victoria Solymanus vteretur. Verùm Cæsar fatali innixus consilio in sententia permansit, nihilq; magis eo tum colloquio statutum est, quàm vt Concilium, quod maximè exoptare Cæsar videbatur, in annum sequentem indiceretur. Actum etiam, vt ea emendarentur, quæ in comitijs Ratisponensibus male Cęsaris permissu, præter antiquos patrum regulas, acta erant. Abeunte Cæsare, pontifex Deum de more, vt nauiganti Cæsari feliciter aspiraret, suppliciter precatus, nepotem Octauium Farnesium, ad ponendum militiæ rudimentum in soceri Cæsaris contubernio, studij sui, atque vt beneuolentiæ obsidem collocauit, & paulò pòst per Pistorienses montes Bononiam, atque inde per Aemiliam & Flaminiam modicis itineribus in vrbem redijt. Cæsarem porrò infaustæ in Algerium expeditionis difficillimo anni tẽpore susceptæ mox pœnituit: nam ventorum vi, & sæuis Autumni tempestatibus classe disiecta, & magna florentissimi exercitus parte, vel à Pœnis extincta, vel mari submersa, inglorius in Hispaniā est reuersus. Clade Algeriana accepta, Pontifex Granuellani rogatu Nicolaum Ardingellum à secretis in Gallias misit, vt Regem ad bellum Cæsari afflicto inferendum pronum auocaret. Initio anni ∞ DXLII. pontifex Cardinales legatos creauit Contarenum Bononiæ, Cispadanæ Galliæ Gambaram, Perusiæq; Ariminensem. Cōuentus quoque imperij procerum Vormatiæ celebratus est, cui etiam Lutherus interfuit, in quo inanibus disputationibus habitis, nihil, quod ad fidei concordiam spectaret, fieri potuit. Quum bellum inter Cæsarem & Gallum instauratum magnis vtrinque studijs gereretur, pōtifex pro pace, vel inducijs componendis legatos ad eos misit viros grauissimos, Contarenum quidem ad Cæsarem, & Sadoletum ad Franciscum regem. Contareno verò vita functo, in eius locum legationem Bononiensem suscepit Michaël Siluius Cardinalis Visensis. In conuentu Norinbergensi cui interfuere omnium penè principum, & liberarum Germaniæ ciuitatum legati, quum de dogmatum dissidijs, & religionis cōtrouersijs tractatum esset, quærentibus locum Concilio idoneum rerum nouatoribus, à pontifice nouo loco medio propemodum inter Italiam & Germaniam delecto, Tridenti generale concilium, circiter calend. Nouembris, ex S. C. tertio interdictũ est, & tres Senatorij ordinis patres eò legati, qui benè auspicato inchoandæ synodi, futuræq; tot gentium frequentiæ sedem pararent. Hi fuere Petrus Paulus Parisius diuini, ac humani iuris professione insignis, Ioānes Moro secunda morum, atque doctrinæ fama per multos Germaniæ conuentus legationis munere functus, & Reginaldus Polus Britannus, qui supra regiæ stirpis decus, & eximiæ latinæ facūdiæ laudem, eximium Christianæ virtutis specimen præferebat. Recrudescentibus inter Gallos, & Hispanos bellis, pontifex has literas ad Cæsarem, & Francorum regem Franciscum pro pace ineunda scripsit.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO CAROLO V.

Romanorum Imperatori Augusto.

CHarißime in Christo fili noster, salutem & apostolicam benedictionem. Mirum fortasse Maiestati tua videri poterit, nos hunc laborem procuranda inter te & Christianißimum Francorum Regem pacis, toties à nobis aliàs, ac nouißimè per Legatum ad te missum frustra tentatum nunc repetere: Sed si eadem Maiestas tua officium nostrum, quale in hoc esse debeat, recordata fuerit, si statum afflictum Christianitatis respexerit, profectò eadem Maiestas tua, qua æquitate & sapientia pollet, & nos quod agimus valde necessario agere fatebitur, & æquiori animo has nostras literas leget: quas nobis Dei honor, salus populi Christiani, proximiq; ac grauißimi periculi omnibus imminentis, metus ac dolor expreßit. Quamuis enim iam inde ab initio pontificatus nostri, sicut tua Maiestati notum est, nihil antiquius nobis fuerit, quàm lenire vestras iras, per quas viam infensißimo hosti aperiri ad Christianitatis exitium videbamus, atque ob eam caussam literas, nuntios, legatosq; nostros sæpius ad vos misserimus. Nosq; etiam ipsi Nicæam nauigauerimus, licet hactenus à Deo (nostris forsan peccatis obicem, inter nos & illius gratiam ponentibus) non meruerimus obtinere, vt nostræ preces & hortationes ad pacem à vobis exaudirentur. Tamen quoad nobis suppetet vita, nunquam à nostro officio, captataq; via cessandum nobis putabimus. Sancta enim instantia (fili Charißime) & pia importunitas, & tua Maiestati videri debet, nos non cedere labori aut repulsæ, ad salutem omnium communem, quæ si vnquam antea, hoc maximè tempore & communi hoste Turca in maximum est adducta discrimen. Siquidem ille per se potentißimus, occasione etiam nostrarum discordiarum fretus, & mari inualuit, qua parte antea

inferior

inferior putabatur, & Hungariam propè occupauit. Magna etiam nunc elatus fiducia, ex ijs quæ ibi nouißimè gesta sunt, ita vt viribus nostris attritis, suis adauctis, valde timendum sit, nec omninò dubitandum, quin sequenti anno graue vulnus Christianitati infligat, nisi Dei misericordia nos iuuerit: ad quæ mala impendentia, cum remedium die noctuq; conquireremus, nullum sane aliud post opem diuinam nobis occurrit, nisi vestra concordia, & vniuersale concilium. Quod cum iam dudum indictum, nuperrimè Tridenti conuocauerimus tanquam loco omnibus idoneo, & præcipuè ad tranquillandam Germaniam apto, cuius quidem inclytæ nationis præcipuam curam hæc sancta sedes semper habuit, vt debuit: miserimusq; eò iam tres S. R. E. Cardinales, alterum nobis restat, vt vestræ conciliationis curam, quamuis hactenus infeliciter tentatam, nunc acrius repetamus. Quā cum æqua hinc inde charitate, animiq; nostri synceritate, & erga vtrunq; vestrum beneuolentia semper tractauimus, nullumq; nostri laboris fructum retulimus, quemadmodum ex literis legati ad te missi molestißimè intelleximus: parte autem altera, certißimis nuntijs & literis cognouimus, ipsum Turcam maximos apparatus terra mariq; facere, ad nos proximo Vere inuadendos. Nos considerantes, quod stante hoc inter te & regem Christianißimum bello, nulla eidem Turcæ poterit ratione obsisti: postea autem omnis prouidentia sera futura est: Statuimus enim Dei adiutorio vt nihil intentatum relinquamus, experiri iterum per nos ipsos, id quod hactenus per literas, nuntios, & legatos nostros assequi non potuimus, nullaq; ætatis nostræ vel temporis, aut alterius ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, versusq; vos iter facere, colloquij vobiscum habendi caussa, sperantes si non nostra, saltem eius cuius vicem gerimus reuerentia, vos nostrum congressum pro salute præsertim publica non esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propriorem venturos, in quo cum vtriusque vestrum commodo, & securitate congredi nobiscum, vt ea in hoc, vtinam nō extremo Christianitatis periculo, explicare vobis possemus, quæ Deus omnipotens inspirauerit, ad publicam omnium fidelium, vestramq; etiam priuatam vtilitatem. Quamobrem ita nos vrgente nostri officij debito, Maiestatem tuam per Dei misericordiam rogamus, vt nobis facultatem huius colloquij præbere, interimq; ab armis cessare, & viam tabellarijs, & alijs per nos ad hoc mittendis, aperiri, facere Dei & Christianitatis caussa velis. Decreuimus enim posteaquam qualicunque Dei iudicio, nos tali tempore, talibus periculis, in hoc loco reperimus, nullas prætermittere partes vel parentis, vel iudicis, quæ ad nos nostrúmque officiū pertineant: sperare tamen volumus, quod vos pro bonitate, & singulari vestra prudētia, huiusmodi periculis animaduersis, quodq; nos nullo alio respectu moueamur nisi salutis publicæ, quæ ad vestram propriam redundat. Cum tanquam potentißimi principes plus quàm cæteri in communi ruina amittere poßitis, & plus Deo debeatis, quàm cæteri: propterea memores vestræ dignitatis atque officij, & conuenire alicubi nobiscum, & nostris fidelißimis monitis aures præbere non recusabitis: Cum iam dudum prospicere potueritis, quod ad æqualitatem nostri in vos amoris pertinet, nos omni affectu vacuos esse, atque hunc laborem nostræ certè ætati non leuem, nulla alia nisi nostri officij ac diuini obsequij, communisq; salutis caussa suscipere. Hortamur insuper Serenitatem tuam, vt velit pro sua pietate curare atque perficere, vt omnes prælati tuorum regnorum tam Hispaniæ quàm Neapolis & Siciliæ, aliorumq; tuorum dominiorum, ad Concilium quantò citius proficiscantur, sicut ex officij sui debito, ac nostra etiā iußione facere tenentur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris. Die XII. Nouembris, anno ∞ DXLII. pontificatus nostri anno nono.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO FRANCISCO Francorum Regi Christianißimo.

CHarißime in Christo fili noster, salutem & apostolicam benedictionem. Etsi vereri possumus, ne hoc nostrum officium suadendæ inter te, & serenißimum Cæsarem pacis, toties iam à nobis frustra tentatum, quodq; his literis nunc repetere instituimus, nimis crebrum aut immodicum tuæ Maiestati videatur, propterea quod iam inde, & ab initio pontificatus nostri continuata, & nunquam intermissa cura, literis, nuntijs, & legatis & nostris antea & nuperrimè ob eam rem missis, demumq; nos ipsi Nicæam profecti, nihil aliud egimus: tametsi eadem tua Maiestas pro tua sapientia animum ad nostrum officium, necessitatemq; Christianitatis, & pericula illi impendentia retulerit, speramus eam, & boni consulturam esse hanc nostram toties repetitam instantiam, & æquo animo has nostras literas perlecturam, quod vt facere velis, studiosè abs te petimus. Si enim vnquam antea (fili Charißime) pax inter vos expetenda, & omnibus modis procuranda fuit, hoc certè tempore magis est. Cùm hostes Turcæ, illi quidem antea potentißimi, nunc etiam opinione maritimarum virium aucti, & ijs, quæ proximè apud Pestum in Hungaria sunt gesta, elati, maximos terra, mariq; exercitus indies apparere dicuntur, sicut nobis certißimè significatum est: nec verò possumus dubitare, quin his copijs afflictam dissensionibus & attritam viribus Christianitatem, & ipsam præcipuè Italiam Vere proximo inuadant: nec sperare si inuaserint, eis posse alia ratione obsisti, quàm si Dei clementia, per hunc quem suademus pacis beneficium, nos à potentißimo hoste tueri voluerit. Quamobrem nos hanc curam die noctuq; voluentes, vt si qua possumus ratione his malis occurramus, nullum aliud remedium post diuinam opem, nisi in Concilio vniuersali, vestraq; concordia, reperimus. Cùm ipsum Concilium iam pridem, vt tua Maiestas nouit indictum, nuperrimè Tridenti conuocauerimus, loco eam omnibus idoneo, tum ad trāquillandam Germaniam, cuius rei summo desiderio tenemur (vt debemus) maximè apto, illuc etiam tribus legatis nostris S. R. E. Cardinalibus iam destinatis. Restat nobis alterum, vt pacis inter vos curam repetamus, eò nunc acrius, quo magis & propius vrget periculum, vt sicut facere debemus, nunquam ab officio nostro desistamus. Considerantes igitur omnem postea operam seram nobis & incassam futuram, si ad vestram discordiam externum bellum & potentißima

tißimi hostis impetus accesserit: statuimus (Deo adiuuante) priusquàm omnia corruant, experiri iterum per nos ipsos id, quod per nostros legatos obtinere non potuimus, nulla neq; temporis, neq; nostra ætatis, aut alterius respectus ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, iterq; versus vos arripere, colloquij vobiscum habendi caussa, sperantes vos, si non nostra, at illius cuius vices gerimus reuerentia, nostrum congressum præsertim pro salute publica non esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorem venturos, & cætera, vt in præcedenti.

Ijs literis regum animis in mutuam pernitiem accensis, parum profecisse pôtifex visus est. Quinimò bello inter vtrosq; redintegrato, Concilium aliquâto pòst suspensum fuit, & legati reuocati. Sub id tempus Cæsar, qui diu post infaustam Algerianã expeditionẽ in Hispania fuerat, quum magnis in Belgio detrimentis à Gallis se affectũ cognouisset, qui toties ab se victi, etiam se præsente Hispaniæ fines intrare ausi fuissent, cũ Britanno rege Gallorũ perpetuo hoste ictis fœderibus, & ad gerendũ bellum tẽpore constituto, Hispania excedere, ac in Italiam vt in Belgas properaret, adnauigare constituit. Ferebatur aũt totus ira turgidus in Regulum Cliuensem, qui ante aliquot menses Brabãtos finitimos populos in contumeliam Cæsaris Gallorũ præsidio subnixus, magnis cladibus affecerat. Pontifex aũt cognito Cæsaris decreto, supplicationibus habitis Vrbe ad quartũ calend. Martij initio anni ∞ D XLIII. profectus, & impetio fere omni ecclesiastico circuito (fuit enim Mutinæ, Regij, Parmæ, Ferrariæ, & postea Anconæ, Perusiæ, Viterbij, & per patrimoniũ) Bononiam vsq; profectus est, vel niuoso veris initio, atq; eò senibus maximè maligno. Maturata siquidẽ profectione Cæsaris aduentũ præoccupare, atq; item Tridẽtinis actionibus, si frequentes episcopi vndiq; côuenissent, ex propinquo venturi famã præbere, & antè omnino Cæsarẽ à bello auertere cupiebat, sed arcani consilij alias grauiores subesse caussas homines putabant, qui eum Mediolanensis imperij dominatũ affectare dicebant, quũ non obscurè nepotum suorũ alterum insinuans, id præsenti pecunia côparare posse sibi persuadebat ab egente Cæsare, & ad Belgicũ bellum properãte. Cæsar quoq; summo astu hanc pôtificis spem nutriebat. Decedente Pontifice Rodulfus Pius Carpensis Romæ legatus eximiæ virtutis, atq; prudentiæ Cardinalis, vrbanarũ rerum curã secunda iam vice suscepit. Alexandro aũt Vitellio, qui præsidijs, bellicisq; operibus præerat, Leonianæ vrbis muro cingẽdæ munus impositum, vt postquã Roma ad Orientem solem vasta intus & antiquis vtiq; mœnibus, à frequentia ædium remotis rectè communiri non poterat, vel paruis copijs defendi, certum saltem & temporatium ad salutem perfugium in repentino periculo per Aelium pontem ad Vaticanas ædes populo pararetur. Cæsar demum tardißima nauigatione vsus, circa solstitiũ Genuam peruenit. Exceptus est ornatißimo Aurianæ domus apparatu, & præsto ei adfuere Cosmus Medices Florentiæ dux, Alfonsus Vastius, Ferdinandus Gonzaga, ac è Bononia missus à pontifice Petrus Luisius Farnesius, Octauij Cæsaris generi pater, qui quum ea de caussa venisset, vt ad explicanda maximarum arcanarumq; rerum consilia colloquio dies & locus statueretur, ad id prædurum, atq; difficilem Cæsarem reperiebat; properanti nanq; sibi in Germaniam, & animo à pontificis congressu alienato, quippe à pace abhorrens, non ignorabat nihil aliud pontificem, quàm pacem ab se requisiturum, nihil colloquio opus sibi esse respõdebat, ne reliquum æstatis tẽpus Sicambrico destinatum bello, inutili mora cõsumeret, quando recentibus iniurijs affecto, nullus cõciliandæ cum rege Gallo pacis locus amplius relictus esset. Nec decorum videri Cæsari posse, de concordia cogitare, nisi prius vindicaris iniurijs, actum demum matura, certaq; pax ab ipso victore peteretur. In hanc quoque declinandi colloquij sententiam abruptè filiam à Bononia literis acciuerat, vt eam ex itinere ad Papiam inuiseret, postquàm pontificem minimè visitus esse videretur. His cognitis, pontifex demulcendum Cæsarem ratus, Alexandrum Farnesiũ Cardinalem magnis itineribus Genuam misit, breuiq; eius iuuenis opera ingenioq;, quum summa quoque ad persuadendum inesset auctoritas, Cæsar adductus est, vt ad Buxetum cum pontifice iungeretur. Id oppidum est Palauicinæ familiæ inter Cremonam, atq; Placentiam. Fuere qui existimarent, Cæsarem ad id colloquium se inuitum trahi videri voluisse, ne Britanniæ regem pôtificiæ dignitatis hostem, contra Gallos

sibi fœdere coniunctum offenderet. Cæsari autem sibi arma in Germaniam paranti, quum pecunia deesset, pontifici Mediolanensem principatum cupienti per ambages obtulit, vt grãdi pecunia persoluta, Octauius nepos Insubrum Augusta auctoritate dux constitueretur, cum res non conueniret. Hispanorum enim versutijs haud fidebat pontifex. Imperator cum Cosmo Medice de redimendis imperij sui arcibus, quæ Cæsareo præsidio tenebantur opportune transegit, ita vt supra ducenta millia aureorum nummûm in bellicos sumptus soluerentur. At pontifex, cùm personæ, tùm reipublicæ dignitatem domesticis commodis anteferret, priuati consilij cogitationes penitus abiecit, in eamq; vnam omnino curam incubuit, vt Cæsar repræsentato Ferdinandi fratris periculo, & propositis æquissimis de pace conditionibus, ab instituto bello, contra Solymanum verteretur. Pontifex prior Buxetum venerat ad vndecimum calendas Iulij, postridie totius aulæ occursu Cæsar oppidum ingressus fuerat, sed vel tridui accurato colloquio, tum prædurum, inueteratoque odio à Gallorum amicitia abhorrentem expugnare eum Pontifex non potuit. Igitur illo pacem abnuente, Paulus postulauit, vt postquam ipse hortando nihil profecisset, senatores Cardinales de concordia reipub. Christianæ commodoq; disertè verba facturos, audire minimè grauaretur. Id verò Cæsar honori senatus facile tribuit, & Grimanum Cardinalem orantem ociosè audiuit. Sed vt à veteri consilio discederet, persuaderi non potuit. Pontifex quanquam conciliandæ pacis consilio deiectus, rationem & studium æquitatis, veræq; gloriæ decus alioqui semper eximium in Cæsare cæca obstinatione superari mirabatur. Ferdinandi tamen regis pericula, quæ ei à Solymano imminebant, reipub. pariter ac amicitiæ caussa, se minimè neglecturum Cæsari confirmauit. Nec multò pòst Baptistam Sabellum prætorij præfectum, & Iulium Vrsinum cum XXX. cohortibus tuendo Norico ad Pannoniæ fines transmisit. Quinque diebus eo colloquio frustra consumptis, & Cæsare in Germaniam contendente, pontifex pari digressu Bononiam est reuersus, vt festum diem diuo Petro apostolorum principi dicatum, solenni cæremonia celebraret. Quo eodem die Barbarussa à Turca, Gallorũ regis rogatu missus, vt Cæsari insigne aliquot damnum inferret, à Pontijs insulis ad Tarracinensium littora delatus, ad Ostia Tiberis appulerat, tanto terrore hominum ab ora in montes refugientiũ, vt populus Romanus subito metu concitatus in fugam, vrbem omnino desertuтus esse videretur, nisi à Polino Galli regis legato, qui cum Barbarussa erat, literæ ad Rodulfum legatum conscriptæ, allatæq; Romam per Tarracinensium prætorem, tumultum magna ex parte compressissent. Cæsar in Germaniam profectus, Sicambris domitis, legatum nepotem pontificis Alexandrum Farnesium Cardinalem audiuit, pro pace inter se & regem Gallum missum. Is Cæsari æquissimas pacis conditiones obtulit, Regẽ scilicet regni Neapolitani & Mediolanensis principatus iura Cæsari conseruaturum, Sabaudiam Duci redditurũ ea lege, vt Subalpinam regionẽ belloacquisitam retineret. Hæc Cæsar cum recusasset, legatus paululum commotus, se existimare, haud longe pòst Cæsarem eam occasionẽ desideraturum, dixit, rebusq; infectis discessit. Sequutus est annus quadragesimus quartus supra millesimum ac quingentesimum à partu Virginis, post grauissimum inter Cæsarem & Gallum bellum, & maximè cruẽtam ad Cerasulam pugnam, inexpectata pace valde insignis, quæ certis conditionibus icta est apud Crepinium in Suessionibus castellum ad XIIII. calendas Octobris. Hoc confectæ pacis nomen quum alijs Europæ principibus incredibilem lætitiã attulit, tum verò Paulum pontificem in primis exhilarauit, qui paulò antè maximè solennibus supplicationibus Romæ celebratis, intestinis Christiani belli discordijs finem adferri, accuratis, continuisq; precibus exoptabat, quum certo sciret, non aliter indictum Cõcilium facilem successum habiturum, nisi prius inter reges compositis odijs, rerum humanarum controuersiæ finirentur. Cognoscens verò quæ in pace Crepinij contra Romanam curiam reges agitauerant, Concilium bello hactenus impeditum denuò conuocauit in sequentis anni mensem Martium. Ioannes Maria de Monte, & Marcellus Ceruinus, qui pontifices maximi alter ab altero posteà fuere,

fuere, cum eodem Polo Tridentum ablegati sunt. Legatos porrò sequuti sunt aliquot præclari nominis episcopi, quos ad repræsentandam eius ordinis dignitatem, excellenti ingenio doctrinaq; supra centum pontifex adscripserat, qui de rerum diuinarum veritate saluteq; labantis reipub. in consensu gentiũ omnium disputarent. Frequentes præterea ex Gallia, & Hispania patres Tridentum conuenere, vt sæpius indictum conciliũ, & sæpius emergentibus causis suspensum, tandem inchoarẽt: sed quum id quoq; Lutheranis minus probaretur, modò locum, modò præsides, modò aliud atque aliud calumniantibus, illud satis manifestè constitit, nihil minus ipsis, quàm generale concilium curæ esse, quod vsque ad id tempus, quasi per prouocationem à Romana Sede postulauerant; atque ita ea quoq; res optato euentu etiam tum caruit, præsertim, quum simultate inter Cæsarem, & pontificem orta; pesteq; Tridenti (vt diuulgatum fuit) inualescente, post habitas aliquot sessiones, & salutaria quædam decreta examinata promulgataq;, ex pontificis auctoritate concilium Bononiam translatum fuerit. Cuius eiusdem anni principio, per Prouinciam & ditionẽ Venausinam Auenionensemq; à Lutheranis aliquot populis magnus est tumultus excitatus, qui multis in partes suas seductis, & in his oppidis Gabriere, Mirandula, & Bronios occupatis, longius grassaturi videbantur, ni propere Antonius Triultius episcopus Tolonensis Auenionis pro legato exercitu, adiuuantibus regis Francorum ministris, collecto principijs obuiã feliciter iuisset. Is igitur deuictis deletisq; omnibus, & oppidis pontificis iussu igne exustis, soloq; æquatis, cuncta in posterum reddidit pacatiora. Obiere per hæc tempora maximè insignes bonis malisq; artibus viri Henricus Anglorum & Franciscus Gallorum reges, Odoardo VI. & Henrico II. Britanniæ & Galliarũ regibus successoribus relictis: item Alfonsus Vastius, rei militaris peritia insignis dux, & Martinus Lutherus, omnium schismatum hæreseonq; auctor & princeps, quum annos iam XXIX. de reliquo Christiano nomine sibi suisq; triumphare iussus esset. Pontifex in consistorio Cæsare petente cunctas cathedrales ecclesias Insularum maris magni Oceani orbis terrarũ, quem vocant, Noui, & Indiarũ Occidẽtalium, disiunxit à prouincia metropolitanæ ecclesiæ Hispalensis, cui metropolitico iure suberãt, archiepiscopo Hispalense consentiente: Illarumq; episcopos, clerum, populum à correctione, & iurisdictione eiusdem archiepiscopi omnino exemit. Vrbesq; magnas illarũ regionũ, Mexicanã, S. Dominici, & Regum sedes, metropolitanas cõstituit, earũq; episcopis archiepiscopi dignitatẽ, iura, pallium & crucẽ cõcessit. Mexicanæ vero sedi, septem ecclesias, Antequerẽsem, Mechoacanensem, Taxcalensem, Guatinaliensem ciuitatis regalis, Nauensem, Chrapẽsem, & quæ in posterum in noua Galitia erigendæ sunt cathedrales subiecit: Metropolitanæ S. Dominici ecclesias octo, Conceptionis, Vegensem, Insulæ S. Ioannis de portorico, Insulæ Cuchæ, ciuitatis Decoro prouinciæ de Venceuela, S. Marthæ, Carthaginis nouæ Trugilli prouinciæ de Hondras: Regum archiepiscopali ecclesię, sedes episcopales quinq;, Cuscanam, Quitensem, Castelli de auro prouinciæ terræ Firmæ, Legionensem in prouincia de Ricaragna, Papaianensem, & si quæ in futurum in eis regionibus erigendæ sunt, parere sanxit, & suffraganeos ipsarum more S. Romanæ ecclesię esse voluit. Bellum post hæc acre, & periculosum Cæsar suscepit perdomandæ Germaniæ caussa, quæ non modo multo maxima ex parte ab institutis maiorum suorũ, placitisq; religionis impie desciuerat, sed etiam à maiestate imperioq; Cæsaris arrogantissimè rebellarat. Deficientis aũt Germaniæ duo præcipui duces extiterunt Philippus Lantgrauius Hessorum princeps, & Ioannes Fridericus Saxonum regulus, qui contumaci animo contemptis diu cùm Cæsaris edictis, tum eo præsertim iussu, quo cum alijs principibus ad Ratisponensem conuentũ, in quo de communi Germaniæ statu publica pace, & fidei concordia tractaretur, euocabantur, pro defendenda libertate Germanici nominis, excitis in id bellũ liberis ciuitatibus eadẽ infectis secta, arma sumpserãt. Fœdus hi ad cõmunem tuendã causam in Saxoniæ oppido Smalcaldo diu antè percusserant, inde fœderis Smalcaldici nomine eorũ conspiratio vocata. Hi euangelicorũ, & protestantium speciosis nominibus assumptis, Cæ-

ſaris conniuentia, ſocordiam & ignauiam interpretati, abutebantur. Cæterùm Cæſar pro dignitate ſua neque id ſæuum bellum reformidans, re cum Cardinale Farneſio legato anno antè communicata, ita illud inchoauit, vt qui initio parum paratus arma accepiſſet in Vindelicia, ægre promptiſsimorum, atque vrgentium hoſtium impetum ſuſtineret, & ſeſe in Baioariam amicitia Guillelmi principis fretus, recipere cogeretur. Hoſtium numerus tota Germania delectus erat ingens, ad LXXX. millia peditum, & XVIII. millia equitum æſtimatus. Ad Cæſarem autem cum aliæ multæ è Belgis, Inſubribus, & regno Neapolitano collectæ, tum præcipue Italicorum tres nobiliſsimæ legiones, & mille Galeati equites à Paulo pōtifice religionis atque amicitiæ nomine trans alpes miſſæ, opportuniſsimo tempore Farneſio Cardinale legato, & Octauio fratre Cæſaris genero duce ſuperuenerunt. Fuit Cæſaris exercitus ab initio hoſtium longe inferior, ad triginta quinque milia peditum ſcilicet, & tria millia equitum. Burani comitis aduentu ad duodecim millia equites aucti. Quibus auxilijs confirmatus imperator, bellum quod inferebatur conuerſa fortuna, ita hoſtibus intulit, vt protracto per octo menſes bello, fractoq; Germanorum impetu, quum nuſquam ferè iuſto prælio eſſet dimicatum, Germania omnis inter Danubium, Albim, & Rhenum incredibili felicitate vtroque duce capto, altero que electoris dignitate exuto, poſtremo ſubacta ſit, & magna pecunia impoſita imperata facere coacta. Hac victoria vehementer lætatus eſt pontifex, præſertim quum religionis cauſſa ipſomet auxiliares copias ſubminiſtrāte bellum illud Cæſar ſuſcepiſſet. Itaque Franciſcum Sfondratum Cardinalem magnis itineribus ad eum ſtatim gratulatum miſit, ſcriptis in eandem quoque ſententiam literis, cum Inuictiſsimi & Maximi imperatoris præſcriptione, & hæc quidem publicè. Clàm verò pontifex non obſcurè Cæſari infenſus erat, veritus ne ille ad totius Italiæ imperium aſpiraret, præſertim quòd ne ipſe vſquā, vti publicæ libertatis defenſor, commouere ſe poſſet, graues Tridentini Cōcilij compedes inieciſſet, quum Cæſarianæ partis præſides pontificiæ dignitati grauiter, maligneq; aduerſos extitiſſe didiciſſet, famaq; vulgaſſet: Cæſarem, quò Germanos in officio contineret, priuatiq; commodi gratia, non publicæ vtilitatis Concilium in longū protrahere conſtituiſſe. Quo factum, vt & Petrus Luiſius filius, qui nunquam impetrare potuerat (hæc alia ſimultatum occaſio fuit) vt Parmæ, & Placentiæ principatum ſibi vel potius Octauio filio Cæſaris genero à pontifice donatum probaret, relicto Cæſare, non ignaro, aut diſsimulante patre, ad Gallias partes ſeſe cōuerteret, & ipſe pontifex alienati animi non obſcura ſigna daret, quum aliquādo iniquiùs, quàm Chriſtiana pietas flagitaret, & pontificia maieſtas requirere videretur, Cæſarem Anglo hæreſeos damnato adhæſiſſe in ſuam contumeliam aſsiduè prædicaret. Hunc in modum Cæſari non diſsimulanter iratus, de concilij, quod Tridenti in gratiam Cæſaris celebrari iuſſerat, ſuſpenſione translationeq; apud Bononiam cogitare cœpit, & eo quidem propenſius, quòd quibuſdam ſanctionibus odioſa diſputatione ad decretum relatis, quorundam ſubornatorum præſulum malignitate dignitatem ſuam perſtringi, & offendi cognouiſſet. Itaque eiuſdem anni, quo Cæſar de Germanis victoriam retulit, initio, legati pontificij aëris intemperiem excuſantes, monente pontifice, relicto Tridēto Bononiam ſe contulerunt. Atque ita viuente Paulo tertio biennij ſpatio annis ∞ DXLVI. & XLVII. quibus Concilium Tridenti, & Bononiæ celebratum fuit, decem ſeſsiones habitæ, octo priores Tridenti, duæ reliquæ Bononiæ. Prima ſeſsione idibus Decembris anni ∞ DXLV. celebrata, initium Concilio factum. Secunda, ratio viuendi, & quæ in Concilio ſeruari deberent præſcripta. Tertia, Symbolum fidei promulgatum. Quarta, canonicarum ſcripturatum index editus. Quinta, peccati originalis. Sexta, iuſtificationis. Septima, ſacramentorū in vniuerſum, priuatim vero Baptiſmatis, & Confirmationis doctrina & canones promulgati, atque ad ſalutem clericorum vitam coërcendam leges, quas reformationes vocant editæ. Octaua V. Idus Martij anni ∞ DLXVII. Concilium Tridento Bononiā ex pontificis auctoritate translatum: duæ nouiſsimæ nullis rebus memoratu dignis Bononiæ abſumptę. Quum

verò

verò nullis Cæsaris, aut obtestationibus, aut contestationibus pontifex Paulus III. adduci potuisset, vt suos Episcopos Tridentū reuocaret, Cæsar anno, qui secutus est Augustæ cōuentu habito, præfatus seriùs quàm sperauerat conciliū speratum finem habiturum, de eorundem principū imperij consilio, librū euulgauit certa religionis capita continentem, quæ omnes passim obseruarent, donec concilium perficeretur. Vnde etiam INTERIM siue INTERRELIGIO quasi ad certum tempus duraturum librum ipsum inscripsit. Hæc res in pontificis animum altius descendit, & iam apertas cum Cæsare simultates cōcipiebat, quum aliena curantem, & quæ pontificij muneris erant, molestiæ sibi solum exhibendæ caussa, contra quam sentiret occupantem, grauiter scripta epistola accusa ret. Sed ante omnia exasperabant eum Placentia erepta, & filius occisus, qui alienato à Cæsare animo, & ei vbique aduersus, atque Gallicis partibus addictus, nuper etiam Io. Luisio Flisco Andreæ Auriæ trucidandi, & occupandæ Genuæ socius, atque adeo auctor fuisse (falso tamen) dicebatur. Quamobrem Cæsari maximè & suspectus, & inuisus Cæsarianorum consilio, conspiratione contra eum à principibus ciuitatis facta, domi confossus fuerat, Placentia in ipso tumultu à Cæsarianis, incredibili cum pōtificis mœrore occupata, & Parma ægrè à pontificijs retenta, ita vt prudens & dissimulare omnia solitus pontifex, vnam temporis opportunitatem expectare videretur, qua iniurias illatas tuto posset vindicare. Hæc agitantem mors eum intercepit, concepta ex dolore simul & ira, quod Octauius nepos, quem post patris necem, veritus ne vitæ quoque eius insidiaretur, in vrbe cunctanter continebat, ipso inuito ac vitante Roma clam celerrimè profectus, Parmam vel scriptis literis minitabundus occupare tentasset, & à Camillo Vrsino vrbi præsidio à pontifice imposito non admissus (quod pontifex custodiendam, non duci iuueni tradendam putaret) in proxima turris Claræ arce subsistebat. Grandæuus nanque senex, & omnis contumeliæ insolens, doloris impatientia non multò pòst in grauem febrem incidit, cui quum diutiùs resistere nequiret, corporis viribus destitutus, integerrimis alioqui sensibus, quinto pòst die ad IIII. Idus Nouembris paulò ante lucem in Quirinali, quo sese tanquam ad salubriorem vrbis locum conferre solebat, sacramentis ecclesiasticis piè susceptis è vita discessit, anno à partu Virginis ∞ DXLIX. ætatis LXXXI. mense VIII. die X. pontificatus verò XV. die XXIIX. conditus autem est temporario monumento in Basilica diui Petri, domesticorum humeris per mediam vrbem nulla pompa eodèm illatus. Vacauit tum sedes menses duos, dies XXIX. Fuit hic pontifex multis insignibus virtutibus clarus, humanitate, affabilitate, clemētia, comitate, præcipue vero prudētia singulari, per sexaginta ferè annos, quibus publica munera obiuit feliciter collecta. Vnus omnium suæ ætatis principum aptissimè nouerat detegere hominum studia, nudare voluntates, scrutari, atq; introspicere sensuum intimos recessus, in magnos scilicet vsus publicarum actionum. Ea autem omnia solerter tum assequebatur, quum in negocio dissentiendi materiam simulata consultatione præbuisset. Hinc collecta parataq; habebat responsa, quæ legatis daret, excusationeq; legitima in alternos vsus oppotunè translata, Cæsaris, & Galliæ regis offensiones eruditissimè deuitaret. Hisce virtutibus adiunctam habuit bonarum artium literarumq; egregiam scientiam, mathematicis nonnihil operam dedit. Eorum tamen studiorum, quod occulta, & exitu plerunq; vana sint, & alioqui sacratis viris parum digna, culpam substinuit, doctos, & eruditos viros amauit, erga suos vero sanguinis propinquitate sibi coniunctos adeo indulgens, vt & intemperanter eis faueret, & ad summos honores, aut ad summum auctoritatis locū, stabilesque diuitias eosdem proueheret. Certè susceptis C.C. millibus aureorum Mutinæ & Regij cum Ferrariæ duce quæstionem finiuit. Contra voluntatem complurium Cardinalium Petro Luisio Parmam, & Placentiam nobilissimas Romanæ Ecclesiæ beneficiarias in Gallia Cispadana vrbes vectigales, Camerino Ecclesiæ à nepote Octauio restituto, decemque millium aureorum annuo tributo imposito addixit: & quod antea factum non meminerant, duos nepotes Farnesios fratres in idem Cardinalium collegiū ad-

sciuit. Sed superioris eum facti haud dubiè pœnituit, quum Octauio, Petro Lusio patre interfecto, persuadere conaretur, vt pro Parma Camerinum reciperet. Huius verò eum excusare libet, quod ab insigni indole, & omnium virtutum concursu cunctos honores promeriti dignissimi essent legibus, qui soluerentur. Et certè pontifex, qui ex omni natione quosque, virtute, doctrina nobilitateque clarissimos hoc dignitatis gradu sibi exornandos sumpserat, non erat cur sanguine iunctos iisdem virtutibus illustres illiberaliter excluderet. Fuit autem statura medioeri, capite non magno, oculis rutilantibus, naso paululum producto, labijs paulo eminentibus, promissa barba, viribus corporis firmis. Et nisi grauioribus vectigalibus, tributisque paulò asperior subditos assiduè vexasset, in his Triennali subsidio toti statui ecclesiastico graui, nemo ad eum diem per multos annos iucundiorem sui memoriam reliquisset. Et quanquam recens mortuus non admodum probaretur, insequentium temporum tamen infelici euentu maximè à bonis omnibus, & ab infima etiam multitudine desideratus est.

IVLIVS III. PAPA.

IVlij Tertij maiores ex oppido agri Arretini, cui Mōtis Sancti Sabini nomen est orti, familiæ suæ recens nomē de Monte, à natali loco obtinuerūt, quum antiquitus Ciocchi dicerentur. Pater ipsius Vincētius Fabiani filius, inter celeberrimos vrbis iurecōsultos, & disertus caussarum, quæ coram Pontifice agitantur, patronus fuit: mater verò Senis nobili loco orta est. Ipse natus est Romæ in regione Parionis, propè domos Mellinorum, IIII. Idus Septembris, die qui Sancto Nicolao Tolentinati sacer est, anno Salutis ∞ CD XXCVII. Ioannes Maria vocatus. At quanquam in Vrbe natus & educatus esset, Arretinus tamen à paterni agri natalibus est dictus. Patruum habuit, Antonium de Monte, virum iuris ciuilis scientia egregium, doctrina, & rerum experientia illustrem, quem ex archiepiscopo Sipuntino, & Rotæ auditore, Iulius II. papa Cardinalem presbyterum tituli Sanctæ Praxedis creauerat. Cuius diligentia Ioannes Maria, adhuc adolescens ingenio docill, post humaniorum literarum studia, in quibus Raphaële Brandolino Lippo viro docto præceptore vsus grauiter profecit: Perusiæ & Senis celeberrimis gymnasijs iuris ante omnia ciuili pontificioque operam strenuè nauauit, vt eo certo, nobilique iuris prudentiæ præsidio, familiæ splendorem, dignitatemque tueretur. Quare cùm eruditus & eloquens, tum rerum experientia insignis euasit. Testes sunt orationes multæ, vernacula & latina lingua etiam in pontificijs celebritatibus, habitæ, & præsertim illa, quam adhuc iuuenis in quinta Sessione Lateranensis Concilij, sub Iulio secundo dixit. Quum patruo se archiepiscopatu abdicante, archiepiscopus Sipuntinus à Iulio secundo factus esset, Perusiæ & Vmbriæ primum, prolegato, patruo legationem obtinente sub Leone X. secundissima nominis fama fuit: deinde sub Clemente Septimo bis vrbis gubernationi integrè præfuit: erat enim mirificus iustitiæ, & æquitatis cultor. Quin & suauissimis moribus ornatus quū esset, vniuersis Romanæ aulæ optimatibus gratissimus fuit. Vnum tamen in eo homines reprehēdebant, quod nimijs indulgeret voluptatibus, quæ tamen res dum priuatus sub alieno imperio fuit, eum minimè à publicis muneribus auocabat: nam Aemiliæ & Flaminiæ præsidens, Ariminum Malatestis, qui rediuiuis semper viribus, oppidum sæpius ereptum occuparant, eiectis egregiè recepit. Vrbis excidio in vitæ penè discrimen incidit, quando cum alijs aliquot præstantissimis viris, ipse etiam à Clemente VII. rei nummariæ difficultatibus implicito, furiosis militibus aurumque immaniter, & insolentissimè petentibus, obses datus fuit, quum bis in Campum Floræ omnes simul ad patibulum cathenati latronum more tracti essent, bisque sententijs de eorum supplicio, in militum coronagraui, & infesto concionis fremitu esset disputatum. Cæterùm fuga cum socijs incolumis die Sancti Andreæ sacro quem postea coluit elapsus, diuinaque haud dubiè prouidentia maximo sacerdotio reseruatus, libertatem afflicto pontifici maturauit. Pauli tertij ponti-

pontificatus initio, Bononiam pro legato administrauit, postea auditoris Camerę apostolicę munus summa cum laude sustinuit. Cæsari Carolo Quinto à victoria Tunetana, Neapolique ad vrbem venienti, pontificis nomine obuiam Tarracinam vsque profectus est. A quo deinde pontifice liberalitatem, & beneficentiam in benemeritos exercere soliro, aliquot alijs lectissimis viris adiunctis, inter quos Paulus Quartus, Iacobatius, Sadoletus, Carpensis, & Polus fuere, presbyter Cardinalis Sancti Vitalis tituli Vestinæ, anno salutis ∞ DXXXVI. est creatus. Et certe pauci fuerunt, qui in Romana curia diuturnius, iustius, fidelius, & laboriosius per tot annos, quàm Iulius tertius versari fuerint, in quo vno nullus vnquam in maxima varietate rerum gerendarum superbiam, nullus auaritiam, nullus negociorum, quæ is suscepisset, neglectum, aut quæstus aliquam cupiditatem notauit. In Pauli pontificatu, aliquot legationibus Galliæ Cispadanæ, Flaminiæ & Aemiliæ, & nouissima Bononiensi integrè administratis, concilio etiam Tridentino apostolicæ sedis legatus, collegis Marcello Ceruino, & Reginaldo Polo pontificis vice præfuit. Paulo Tertio vita functo, Romæ in Vaticano, post diuturnam Cardinalium in partes deductorum disceptationem, tandem præter omnium spem, & cunctis inopinantibus, tertio vacantis sedis mense iam ferè transacto, septem & quadraginta patrum, qui tum in comitio aderant, votis auctoribus Farnesio & Guisio Cardinalibus, Marcello verò Crescentio strenuè operam nauante, ex episcopo Cardinale Prænestino, Bononiæque, & Concilij legato, VII. Idus Februarij circa horam noctis tertiam anno ∞ DL. pontifex maximus renuntiatus, Iulij Tertij nomen in Iulij II. à quo fortunæ suæ initia emanasse affirmabat, memoriam sibi adsciuit, & proximo diui Petri Cathedræ Antiochenæ solenni die, de more à Cardinale Cybo diaconorum principe coronatus est. Sedit autem imperatore Cæsare Carolo quinto Augusto, annos quinque, mensem vnum, & dies sexdecim. Pontifex porrò coronatus die sancto Matthiæ apostolo dicato, sacræ anni quinquagesimi Iubilei salutis ∞ D L. celebritate, more maiorum apertis solennibus quatuor portis initia fecit, quem toto anno religiosè coluit, easdemque anno vertente, Epiphaniæ die vesperi, magna cum cæremoniarum pompa clausit. Conuenere tunc ad vrbem frequentes gentium, sed tantum Italicarum concursus, sacræ quatuor patriarchales ædes, Vaticana, Sancti Pauli, Lateranensis, & sanctæ Mariæ Maioris, à ciuibus & peregrinis frequentissimè visitatæ, omnes sanctorum reliquiæ visitātibus sæpissimè prolatæ. Pontifex sæpe populo benedixit, & augustioribus infulis, sacratisque vestimentis indutus, spectandum se omnibus præbuit. Eodem anno Catholicorum omnium principum & rerum publicarum oratores publicis in consistorijs vetere Romanæ ecclesiæ instituto, ad pręstandam sibi obedientiam admisit. Stephanum Armeniæ maioris patriarcham, quem Catholicum vocāt, qui sub Paulo tertio comitibus archiepiscopo vno, & duobus episcopis Romam venerat, atque in omnibus Romanæ ecclesiæ fidei consenserat, multis honestatum donis in patriā remisit. Vectigalia aliquot à Paulo III. imperata molarum, & contractuū edicto sustulit. Montem Iulium non perpetuum ex vectigalibus annonæ, Ripæ, & Ripetæ instituit, qui in duodenos aureos annuos pro centenario redderet. Vrbem incolentium, & curialium priuilegia confirmauit, ius testamenti condendi ijs tribuit, ab eorum etiam ab intestato morientium iniurijs fiscum apostolicum repressit, edictum, quo spolia Romæ decedentibus, clericis eripiebantur, abrogauit. Pulcherrimo edito diplomate hæreticos & schismaticos ad apostolicæ sedis vnitatem inuitauit, libros hæreticorū damnauit, eosque legi & teneri graui pœna vetuit: idem de Iudæorum libro Thalmud, & alijs eorum codicibus, queis contra fidem Christi blasphemiæ inessent, sanxit, quibus etiam priuilegia cōfirmauit. Romanæ sedis Pœnitētiarij munus firmauit, eius potestatem in dubium reuocantes coarguit, episcoporum assistentium priuilegia auxit. Apostatas ad sua monasteria redire iussit, pręlatosque ipsos recipere præcepit, ac à facili monasteriorum exitu eosdem repressit. De rebus vero religionis componēdis aliquam spem præbuisse visus est, quādo primo sui pontificatus anno, auctore Cæsare Carolo V. publico diploma-

te generalem Christianorum conuentum Tridẽti inchoatum, & à Paulo tertio Bononiam translatum, rursum ad proximas Kalen. Maij anni sequentis, Tridẽti instaurandum, & continuandum indixit. Quod diploma ad Carolum V. Cæsarem ab eodem missum, quum imperialis conuentus Augustę Vindelicorũ ageretur, in optimatum conuentu Imperatoris iussu est publicatum. Cõfluxere tũc ex Germania, Hispania, & Italia episcopi aliquot, missusq; pro more Apostolicæ sedis legatus, Marcellus Crescentius, Cardinalis presbyter tituli sancti Marcelli, & cum eo duo assessores, Sebastianus Piginus Archiepiscopus Sipontinus, & Lusius Lipomanus episcopus Veronẽsis, qui pontificis nomine cõcilio præessent. Interim Romæ Pontifex alijs muneribus vacans, quum ad Basilicam Lateranẽsem die festo Sancti Ioannis Baptistæ profectus esset, Innocẽtium de Monte, quẽ conditione humili Placentiæ natum, & educatum in familiæ nomen, & ad Cardinalatum vsque euexerat, affirmans se ad tanti honoris decus euectum ob ea beneficia quibus illum puerum antea affecisset, Bononiæ, Andream Corneliũ Viterbij, Iacobum Sabellum Piceni legatos creauit, & Andrea mortuo Ranutium Farnesium suffecit. Blosio Palladio, qui Pontificis scriba fuit, vita functo, substituit Galeatium Florimontium, episcopum Aquinatem, & Romulũ Amaseũ litteris Græcis & Latinis eruditissimum. Quum vrbs graui frumenti inopiâ laboraret, tritico aduecto, famis incõmodâ, quantum potuit, subleuauit. Solẽnes, recepta à Christianis de Turcis ad Africum littus Lepti, quam nostri Africã, Pœni, Maomediam vocabãt, munitissima vrbe, supplicationes habuit. Cardinales ad viginti quatuor lectionibus creauit, inter hos allquot viros & doctos & graues, aliquot sibi genere coniunctos, aliquot verò veteri familiaritate cõmendatos. Inter hos fuit Cęsare Ferdinando petenti Georgius Martinusius Dalmata, cucullatus ordinis Sancti Pauli primi Eremitæ Transiluaniæ, & eius prouinciæ principis pupilli curator à decedente patre relictus. Is proditionis, & clandestinæ cum Turcis amicitiæ, & societatis insimulatus, paulò pòst Cæsaris iussu per insidias à Sfortia Palauicino interfectus est. Constituerat Iulius sui ponficatus initio, otium auidissimè amplexus, nulla se bella, ne legitima quidem, suscepturũ: verùm præter animi sui (vt ipse dicebat) sententiam, mentem mutare coactus, bellum Parmense vel imprudens suscepit, quo Italia omnis & Europa deflagrauit. Cuius ego belli initium & exitũ quàm breuissimè exponam. Paulus tertius, Petro Luisio interfecto, & Placentia amissa, ad Parmæ quam ægrè retinuerat, custodiam, Camillum Vrsinũ magna apud omnes in re bellica opinione virũ, misit, vt eam vrbem Romanæ Ecclesiæ nomine à Cæsarianorum vi, qui iã Placentiam obtinebant, tueretur, præcipiens ne cuiquam iniussu suo eam redderet. Cæterùm Pontifice haud longè pòst animi dolore extincto, Comitijs noui Põtificis indictis, patres omnes in conclauis legibus, eam etiam sanxerunt, vt qui põtifex renuntiatus esset, bellorum auertendorum caussa, Parmam Octauio Duci confestim redderet. Id Iulius III. Pontifex factus, initio pontificatus, Vrsino reuocato egregiè præstitit: quam Vrbẽ ea conditione (vt fama fuit) Octauio restituit, ne se incõsulto aliquod intra mœnia præsidiũ externi principis susciperet, ne qua ingentis belli occasio, inter se concordibus regibus pręberetur: atque propterea, vt vrbem à Cæsarianorum vi & insidijs, qui eam (vt ferebatur) eripere tentabãt, tueretur, singulis mensibus, duo aureorum millia attribuit. Octauius diffidẽs se inuito Cæsare diutiùs illam tenere posse, quum ea pecuniarũ summa; quam etiam persoluere paulò pòst pontifex recusauit, tantæ ciuitati tuendæ non sufficeret, põtificem per fratrem Cardinalem Farnesium interpellauit, vt vel maiore se subleuaret, ac perpetuo mẽstruo stipendio, vel rebus sibi suis cõsulere, atque alicuius se Principis fidei credere permitteret, cuius ope contra Cæsaris potentiam Parmam tueretur. Pontifex derepente, re non cogitata, & parum (vt euentus docuit) prudenter Cardinali fratris nomine rogãti respondit: vt qua cõmodius videretur ratione, suis Dux difficultatibus cõsuleret. Quibus verbis veluti facultate accepta, eius quod postulasset, Octaui' adductus, quum aliũdè subsidij spes nulla esset, Gallorum Regi Henrico percupidè occasionem oblatam amplectenti, Fratris Horatij opera, qui Regi gener destinatus erat, plurimumque

rimumque apud eum valebat, se coniunxit. Firmo Gallorum præsidio Parma munita, pontifex quod præter animi sui sententiam id factum esse contenderet, potestatem factam, Cæsaris timore inficiatus, cui de ea re monenti pro certo affirmauerat, Octauium id se inconsultò nulla ratione tentaturum, bellum Octauio Farnesio Imperatoris copijs & commeatu fretus indixit, Cardinalem Farnesium Florentiæ, quoad bellum esset permanere voluit. Belli Parmensis dux Ferdinandus Gonzaga, qui tum Insubres pro Cæsare obtinebat, factus, pro pontifice verò legatus fuit Io. Angelus Medices, Cardinalis Marchionis Meleniani, qui in eo bello cum imperio erat frater. Quum interim cognitũ esset, Mirandulæ à Francorum Rege, Duce Termesio delectus haberi, milites scribi, commeatumque pro subleuanda Parmæ obsidione parari, à Gallis quoque ducibus Petro Strotio, & Horatio Farnesio impetus in agrum Bononiẽsem factus esset, Mirandulam etiam obsidione cingi placuit: huic Mirandulanæ prouinciæ, Ioannes Baptista de Monte Balduini fratris Pontificis filius, & Alexander Vitellius præfecti. Atque ita eodẽ tẽpore Parma & Mirandula, à Cæsarianis & pontificijs copijs obsessæ, bello in Italia cõcitato, multæ & ingentes cædes, ruinæ, populationes, & hæ, quas bella ferunt, calamitates inter vtrosque exercitus editæ sunt. Ager omnis Parmẽsis, & Mirandulanus igne ferroque vastatus: quanquam Gallorum pars sæpius, & præsertim Mirandulæ præualere visa est, quæ frequentibus incursionibus ecclesiasticas copias multis carptim cæsis, maximè vexabat. Continuatum est bellum ferè per annum, nullo memorabili Cæsarianorum facinore, diutiusque protractum fuisset, nisi Brisaeus Regius in Subalpinis copiarum dux, quò Parmæ obsidionem auerteret, ea parte in agrum Ducis Allobrogum, captis aliquot oppidis oppressionem fecisset. Ea re Gõzaga, vt Subalpinis opem ferret, cum exercitus parte eò migrare coactus est, Parmensi prouincia Marchioni Meleniani relicta. At verò dum arma in longum magnis difficultatibus, maioribus sumptibus protraherentur, Pontifex diuturni belli pertæsus, quum esset ingenij mitis, & ad pacem propensus, quod id certamẽ potius vt Imperatori gratificaretur, Didaci Mendocij oratoris Cæsarei, qui Farnesios oderat, impulsu, quàm vllo Parmæ occupandæ consilio susceperat, Medicis legati suasu, & Cardinalium aliquot Gallorum, præsertimque Turnonij (cuius maxima auctoritas erat) interuẽtu, pacem vtrisq; obsidionibus solutis fecit. Cuius fœdera antequam in castris Mirãdulanis audita essent, Ioãnes Baptista de Monte eruptione ab hostibus facta, miserè magno cum pontificis dolore tormenti ictu occisus est. Meleniani Marchio Parmæ obsidione soluta, cũ eo copiarum supplemento ad tuẽdas à Gallorum impetu Subalpinas gentes cõcessit. Cuius belli occasione pontifex vectigalia aliquot, & Montes quos vocant instituit. Triennale subsidiũ à Paulo III. ad tempus certũ indictum prorogauit. Annatarum & quindenniorũ, pro impetrãdis, vel vniendis sacerdotijs, solutiones, quęque à superioribus pontificibus de ijs sancita fuerant, confirmauit: eos qui sacerdotia sine apostolicis litteris retinuisset, castigauit. Sacerdotũ mòrientiũ pecunias inexactas non eorum hæredibus, sed in sacerdotio successoribus acquiri. Cardinalium, qui diem obirẽt, pecunias, & suppellectilem, quæ cameræ, & sacello apostolico peruenirent, tradi. Bona ecclesiarũ temere alienata restitui voluit. Inter se verò commissi reges, quod alius alij auxilio venisset, bella ex bellis serebant, quę in nonum protracta annũ, multas, & maximè miserabiles clades Christianis inuexerũt. Tridentũ interim multi catholici doctores, sacerdotes, episcopi, & archiepiscopi: in his tres Imperij electores Cæsaris iussu iam conuenerant. Nam ex Lutheranis nemo vnquã adduci potuit, vt eò proficisceretur. Fide enim publica data acciti, loci situ caussabantur, in quo liberè, quæ sentirent, dicere tutum non esset, quare, quæ concilij erant, leniter tractabãtur. Annuo tamẽ spatio sessiones sex habitæ, quædam decreta in ijs promulgata, quæ reformationem clericorum respicerẽt. Sessiones fuere ab vndecima ad sextãdecimam, igitur decretum, vt conciliũ reuocatum prosequeretur, duodecima & quintadecima, nihil memoratu dignum actum, tertiadecima Eucharistiæ, quartadecima Pœnitẽtiæ, & extremæ vnctionis, sacramenta cum ijs, quæ ad ea pertinẽt, explicata sunt. Sextadecima

nè, quod illam sectam referat, in his hominibus, qui hic adsunt comperio. Inuidia verò qua apud Maronitas, Iacobitas, Cophtos, & reliquos earum regionum Christianos laborant, fortasse tum ex ipso nomine, tum ex eo quod reliquos omnes, numero ac multitudine populi, ecclesiarum frequentia, rerum opulentia aliquanto feliciore superant, nata videri possit. Porrò autem ante annos circiter trecentos, ex communi eius gentis decreto, huc ad sacrosanctam sedem Apostolicam missus quidam est nomine Maraus, vt apostolica auctoritate in Patriarcham crearetur, qui à summo Pontifice Patriarcha creatus, atque ad suos remissus est. Verisimile itaque est, eum multa illic de vetere religione, in synceriora dogmata, & nostræ orthodoxæ ecclesiæ consentanea mutasse. Successu verò temporis accidit, vt ante annos circiter centum quidam illic patriarcha, sacrosanctum hoc munus sibi, suisque posteris hæreditarium facere sit conatus, ita vt ex eo tempore nemo nisi ex ipsius familia in archiepiscopum, aut episcopum sit creatus, ac deinde in Patriarcham. Cum verò nunc tandem postremus patriarcha simili modo fratris filium, puerum octo annorum episcopum fecisset, vt ea ratione sibi in Patriarchatu successorem relinqueret, antequā puerum in eam auctoritatem euehere potuisset, fato functus est. Ea re vniuersus populus, tam laicorum quàm Ecclesiasticorum, datum sibi diuinitus abrogādæ illius vsurpationis occasionem ratus, de vindicando vetere eligendi ritu agitauit. Conuenerunt igitur superiori anno, mox atque ille Patriarcha esset defunctus, in ciuitate Muzal episcopus Arbelę, ea est ciuitas, apud quam Alexander Darium superauit: Itē Episcopus de Salmast, & episcopus de Adurbeigan, hæ ambæ sunt in Persia, octo aut nouem dierum itinere à Niniue in ditione Psophis, qui episcopi tres tunc soli ei genti superfuere, & præter eos ex omnibus ciuitatibus latè vicinis, non quidem populus vniuersus, sed ex singulis viri primates, Christiani tres aut quatuor cum litteris cuiusque populi, nomen ac voluntatem restantibus, vtpote ex Babylonia, quam modò Bagdat vocāt, ex Carca, ex insula Trigidis, quæ in medio flumine circiter duodecim millia passuum supra Muzal est, ex Tauris quæ est in Persia sedes Psophis, ex Ecbatana in libro Iudith appellata, ex Nisibi, quam Migdoniæ Antiochiam veteres nominarunt, vt Strabo testatur, sita sub monte Masio ad amnem Hormiz, qui illic per agros passim deriuatus, eos ita fœcūdat, vt sacc^o orizę quantū equus ferat, vix duobus tribúsue Iulijs vęneat, ex Merdino (quæ Marda Ptolomæo est) ex Amet, quæ Ammea ab eodem dicitur, ex Nasa Cepha, hoc est, forti petra, quæ supra petram insulam Citerioris ripæ Trigidis rupi munitissimæ insidet, fortasse eadem Seleucia Nicanoris Straboni dicitur. Ac denique ex omnibus reliquis vicinis locis conuenere legati populorum Christianorum ad ciuitatem Muzal, ad eligendum sibi patriarcham. Quò cum omnes conuenissent, facta re diuina per vnum ex eis episcopis, & postea proposito sacrorum Euangeliorum libro, ac sancta cruce ex ordine primum ipsi episcopi, ac deinde reliqui suæ quisque Reipublicæ nomine sententias dixerunt. Quæ sententiæ omnes in hunc Sulakan ob perspectā omnibus vitæ eius probitatem latæ sunt, quem nisi tertio missis nuntijs, & tum quidem per vim, ex eo monasterio ad se pertrahere potuerunt. Celebrata itaque iterum re diuina, inuocatoque humiliter spiritu sancto, ac deinde ipso in medium producto, quū ibidem maximo omnium applausu denuo sententiæ omnes in hunc comprobatæ essent, visum est eum pro confirmatione huc legare ad pedes sanctissimi domini nostri, tanquam vicarij Christi, & Successoris Petri, capitis Apostolorū. Scriptæq; publico decreto literæ illæ supplices, quas ipse huc ad sanctissimū dominū nostrum Papam pertulit, & redacta est tota res in acta publica, vt gesta erat. Missiq; sunt cum eo viri cùm ecclesiastici, tùm Laici ex primatibus christianorū vsque ad Hierosolyma circiter LXX. id quod etiam testantur literæ Gardiani montis Sion; & ex eo numero qui ipsum comitarentur delecti sunt tres, quorū vnus nomine Calephi vir laicus. Sed apud suos in ea quam dixi insula Trigidis primi nominis, hic adest; alter morbo perijt in itinere, tertius verò æger relictus est. Ipse verò Simon Sulaka obsecrat humillimè sanctissimū dominū nostrū Papā, vt ipsum in Patriarchā velit cōfirmare, idq; quoad potest fieri citissimè, quo possit

possit cum primum nauibus versus patriam proficisci, à qua iam plusquam sesquiannum abest. Veretur enim, ne populus mortem eius suspicans, de nouis rebus circa religionem cogitet. Praeter ea petit sibi, ac populo, regionibusque orientalibus sanctam benedictionem à sanctissimo domino nostro dari. Optaret etiam, vt vnà secum quispiam vir ecclesiasticarũ rerum peritus ablegaretur, qui illis ritus huius orthodoxae ecclesiae nostrae doceret. Promittitque mox, si quis talis mitteretur, eum aut in episcopum, aut ad aliam dignitatem promouendum, ac se daturum ipsi viro locum & aedes, in quibus commodissime habitare posset. Addit etiam, illic quatuor concilia magna magnis voluminibus haberi, atque etiam alios libros, veterum doctorum, quibus hic caremus, qui per eundem virũ possent ad Vrbem transmitti, & caet. Hac relatione optimè examinata, Pontifex eundem Simonem Patriarcham consecrari fecit, eique manu sua pallium, quod est insigne summae patriarchalis potestatis, in secreto consistorio imposuit, apostolicaque benedictione & muneribus donatum, in patriam remisit, adiunctis ei, quemadmodum ille postulauerat, religiosis hominibus aliquot Syri sermonis peritis. At verò nec eo tempore in Italia res quietae fuerunt. Senensis populus tum liber à Caesaris in ea ciuitate procuratore, Didaco Hurtado Mendocio, qui tum etiam Imperatoris apud pontificem orator erat, graui imperio premebatur, is eorum ciuiles discordias causatus, quò facilius eos in Caesaris fide continere posset, arcem Vrbi liberae imponendam, tanquam Imperatore iubente curabat. Cuius rei mole à Senensium primarijs ciuibus animaduersa, quum omnes timerent ea arce perfecta, illos miserrimae seruitutis iugum effugere non posse: arce nondum finita, Hispanorumque rebus haud satis firmis, conspiratione facta, clam ad Francorum Regem Henricum defecere. Is Senensium legatos quosdam ad se missos, bene sperare iussit, pollicitus se ciues in pristinam collocaturum libertatem, quam amissam tantopere deflebant. Cuius pollicitationibus freti, qui conspirationis capita erant, tumultu concitato, adiuuantibus regijs ministris, Cardinaleque & fratribus Farnesijs, ac eorum suasu Nicolao Vrsino Petiliani regulo, qui totâ eâ Etruriae parte, vbi eorum ditio erat, delectus mira & incredibili celeritate, tanquam aliò prosecuturi, habuerât, Hispanos omnes vrbe & arce eiecerunt, seque praesidio Henrici II. Francorum regis freti, arce diruta in libertatem vendicarunt. Tum Iulius Papa, quò res Senensium componeret, eò legatum misit Fabium Minianellum Senensem Cardinalem, qui re infecta haud longè pòst Romam redijt. Imperator qui tunc Metim in Meliomatricibus Lotharingiae prouinciae metropolim imperio foederatam, & ab Henrico rege dolo interceptam, valentissimis & maximis copijs obsidebat, audita Senensium defectione, Petro Toletano Neapolitani regni proregi eam prouinciã demãdauit, atq; vt eò ipse proficisceretur, iussit. Is copioso ex Italis, Hispanis, & Germanis exercitu comparato, media hyeme, ipse maritimo itinere Neapoli discessit: exercitus verò terrestri via in Etruriam contenderunt, initio anni ∞ DLIII. Quas copias pontifex per fines suos transituras metuens, quanquam pacem cum Caesare haberet, Clementis VII. incautam fiduciam recordatus, octo millia peditum legit, delectum tota vrbe, quam munierat, habuit, Camillo Vrsino duce creato. Quum igitur omnia tota Europa bello arderent, pontifex boni pastoris exemplum secutus, duos sedis apostolicae legatos, Hieronymum Dandinum, ad Caesarem, & Hieronymum Caput ferreum ad Regem Francorum, pro pace inter eos componenda frustra misit, animis vtrinque in mutuam, & populorum perniciem incitatis. Cardinalis Petrus Paccieccus Neapoli Proregem esse iussus, donec Petrus Toletanus rediret, quo posteà vita functo, ibidem biennium permansit. Dum bellum in Etruria magnis vtrinque contentionibus adornatur, pontifex Guidonem Vbaldum Vrbinatium ducem ad Vrbem euocatum, totius Ecclesiastici exercitus imperatorem creauit, cuius si opus esset opera vteretur. Senas pro rege Hippolytus, Cardinalis Estensis, & Termesius praestantissimus rei militaris dux firmo praesidio tenebant. Munierant etiam arces omnes & castella Senensis ditionis, quae tueri possent. Congregatis porrò Caesarianorum copijs, quę ad XX. millia peditum fuere, prima in Monticulum expeditio fuit, quo expugnato exercitus

ercitus Montē Ilcinum agri etiam Senensis oppidum obsidione cinxit, quod validissimæ Gallorum copiæ loci situ munitę tuebantur: ibi multa vltro citroque leuia prælia, varij casus, cædes, direptiones, & incendia facta. Quumque omnia per Etruriam bello flagrarent, vt Senis apud Montem Ilcinum, Vrbitelli, Grosseti, Clusij, & alijs locis cuncta cædibus, rapinis, & flammis complerentur, & vtrinque magnæ difficultates & pericula augerentur, actum est inter partium duces, vt tollendi belli caussa Sena pontificis Romani fidei dederetur, quousque eius legitima possessio iure explicata fuisset. Iulius vt rem transigeret, Viterbium cum Marcello Ceruino Cardinale sanctę Crucis profectus est, eo cōsilio, vt si vrbem tanquam sequester in depositum obtinuisset, ipsum Senensibus legati nomine præficeret. Sed Cæsariani, eorum rebus labantibus, quum mortuo prorege Petro Toletano commeatus & pecunia ijs animo fractis deficere viderentur, simulq; inani quodam timore perculsi, ne Turcarum classis regnū Neapolitanum inuaderet, à Montis Ilcini obsidione præpropere discedunt. Cardinalis Ferrariensis, qui pro Rege Senis erat, initis paulò ante cōditionibus, vt Cæsarianis superior factus abscessit, ita vt nulla deinceps concordiæ spe relicta Iulius rebus infectis Romam reuertitur. Garzias Toletanus Petri Proregis filius, & alij belli Etrusci duces, prouincia aliquot cohortibus exauctoratis, & ijs quæ supererant reuocatis excedentes, Neapolim rediēre, quum ea quæ obtinuerant Castella firmis præsidijs muniuissent, frustra, reclamāte Florentiæ duce, qui eius concordiæ cupidus clàm pecunias commeatumque ijs se subministraturum pollicebatur, quo saltē belli speciē repræsentarent, ne ab initis de tradenda Sena pactis, Galli tanquàm adhuc manente bello recederēt. Per id tempus Iulius pontifex, inani quadam suspicione mot⁹, quòd Ascanius Columna, ob priuatas simultates alienato à Carolo V. Cæsare animo esset, Cardinalem Paceiecum Neapolitanū proregē monuit, vt eundem Ascaniū, qui tum in Marsis agebat, quòd ita è re Cæsaris esse videretur, in custodia haberet. Prorex eū per prouinciæ præsidē captū Neapoli honesto carcere seruauit. Interea Iulius M. Antonio Ascanij filio, qui tum à clade Strotiana Bracchianum ad vxorem matremq; redire constituerat, scripsit, vt expeditis itineribus Marinū contenderet, quò iam Iulianus Cæsarinus pōtificis iussu profectus, Columnensiū oppida in deditionē acceperat. Audita verò Ascanij captiuitate, pontifex & prorex Cæsaris iussu M. Antonium vtriq; ditioni, quę in Latio & regno Neapolitano est, summa cum potestate præfecerūt, donec patris quęstio habita esset, quo haud ita multo post Neapoli mortuo, M. Antonius filius paterna castella hæreditario iure ritè possedit. Bello priore Senēsi transacto, posterius longè maius exarsit, eum vrbis seruitute finitum. Cosmus Medices Florentiæ dux, qui occultis cum Rege Gallo conuentionibus priore bello, medius & spectator fuerat, ægrè passus Iluam suæ ditionis insulā à classe Turcica, & Gallica petitam, ab amicitia Henriei Francorum Regis desciuit. Hinc occulta odia & simultates exortæ. Rex qui iā Cæsarianorū conatus, in Etruria feliciter represserat, eidē duci subiratus, ab exulibus Florētinis stimulatus, & quo Cardinalem Estensem Senarum vrbe submoueret, magnis coactis specie tuendę Senæ copijs, earūq; Petro Strotio Florentino exuli, Cosmi Florentinorū ducis hoste acerrimo, Imperatore creato, ducis imperio insidiari videbātur. Dux ea re vehemēter cōmot⁹, Cęsarē ad arma sollicitauit, belli se sociū pfessus. Cæsar quod è re sua esset, duci annuit. Coniunctis auxilijs Ioānes Iacobus Medices Meleuiani Marchio, militari gloria pręstās, belli imperator lectus. Is propugnaculo pro Senarū porta Camollia à Senensibus neglecto; de improuiso initio anni ∞ DLIII. capto, aperto bello initiū fecit: quo in magnā anni ∞ DLIIII. partē, protracto victoria demū penes Cæsarem & ducem fuit. Eo bello Senensis ager ferro, flāmaq; vastatus, cūcta prædis, direptionib⁹, rapinis, & cædibus replera, rustici ferè omnes interfecti, & nobilissimum territorium ad solitudinem penè redactum est. Nouissimè IIII. Nonas Augusti, eum vtriq; exercitus cōgressi essent, Petrus Strotius, prælio à Marchione victus, & aliquot vulneribus acceptis elapsus, Senensiū res omninò labefactauit. Insigni victoria parta, hostiū signa, captiui plurimi, & pręda ingens Florētiam abacta. Multa de Senensibus oppida, in his Lucinianū cou-

meatu refectissimum capta. Victi quum se intra Senarum mœnia recepissent, diuturna obsidione à Marchione pressi, tandem fame coacti, quibusdam conditionibus in Cæsaris potestatem venerunt XI. Kal. Maij, anni sequentis. Senensium multi & nobilissimi quiq; Cæsaris imperium recusantes, apud mõtem Ilcinum loci situ & natura inexpugnabilem Reip. suæ corpus sub Francorum Regis præsidio constituerunt. Hoc bello Iulium III. Florentinorum duci Cosmo adiumento fuisse, Senenses lamentabantur, affirmantes, eum aduectis ex Piceno, Vmbria, Etruria commeatibus, pecuniâ quoque subleuasse. Quod ipsi ægrè passi, seruitutis suæ culpam magna ex parte in pontificem non dissimulanter cõferebant, quòd nequaquam, tanquam communis pastor eius vrbis res curasset, in qua mater nata, ipse educatus, & perpetua humanitate cultus fuisset. Et Iulius Duci gratiam referre videbatur, quod pontificatus sui initio, oppidum Etruriæ montis S. Sabini marchionatus titulo, fratri Balduino liberaliter donasset. Qui etiam bello finito, filiam in matrimonium Fabiano Montio Balduini filio, quę postea Alfonso Ferrariæ duci nupsit, despondit. Quibus de rebus, cum postea Paulus IIII. dubitaret, vt iure posset à duce pecuniam tanquam Ecclesiæ debitam repetere, Ioannem Franciscum Lotinum, consiliorum illius belli cõscium, dum esset in mole Hadriani detentus, iudiciali ritu interrogari voluit, & tandem reperit, nullas neque pecunias, neq; commeatus Iulium Duci subministrasse, qui quietis auidus, & priore bello afflictus, se medium perpetuo gesserat, quin etiam pacis præ se studium ferens, neglecto bello finitimo, cui mederi non poterat, & externa quæque parum curans, fruẽdo potius, quàm regendo pontificatui incumbebat, totusque erat in extruẽda elegantissima ad voluptarios secessus, paulò supra portam Flaminiam, Villa Iulia, cuius insanire studio videbatur, in qua septuagenarius ferè senex per totum pontificatum conuiuijs potius, quàm publicę procurationi, & grauissimarũ rerum negocijs, cũ magno vrbis Christianorumque omnium incommodo, vacabat. Cæterùm anno ∞ DLIII. Eduardo VI. Anglorum rege mortuo, Maria præstantissima fœmina, Henrici VIII. & Catharinæ Arragoniæ Cæsaris Caroli V. materteræ filia, regnum non sine manifesto diuinitatis auxilio suscepit. Tum Iulius Pontifex Reginaldum Polum Cardinalem Anglicum, virum in eo regno primatium, qui tunc in monasterio Maguerano superlatum Benacum agebat, Legatum in Britãniam insulam summa cũ potestate creauit, vt qua ratione posset, eam ad Catholicæ fidei vnitatem reuocaret. Polus non antè Italia excedere constituit, quàm Anglici regni cõditio ei explorata esset, quòd ob superiora schismata, maximis turbulentijs plenũ esse existimabat. Iulius de ea re Cardinalem Dandinum apud Cæsarem in Belgio Legatum monuit: Qui Io. Franciscum Commendonum Venetum, põtificis cubicularium, ministrum impigrum, & acri virum ingenij, ad seà põtifice missum, statim in Insulam traijcere iussit, eius statum, & opportuna quęque exploraturus. Is Londinum accedens, & quæ ei inuenta fuere contemplatus est, & ita egit, vt Reginam sæpè fuerit allocutus A qua syngrapham accepit, qua obediẽtiam apostolicę sedi pollicebatur, & schismatis absolutionẽ pro regno petebat: idq; tum ob magnos tumultus, qui tota Anglia excitati erãt clàm, donec ijs sedatis eadẽ publicè per oratorem præstare posset. Cõmendonus cum ijs mandatis Romam rediẽs, cuncta pontifici secreto in consistorio aperuit. Rebus ita constitutis, Polus Legatus in Angliam, ad expiãdum Instaurandumq; regnum, & catholicos ritus restituendos, iam securus accessit, honorificè à Regina & tota Insula susceptus. Maria verò quum esset Catholicæ religionis, & veræ pietatis cultrix studiosissima, eadẽ Legato auctore antiquum & certũ Dei cultum, vigesimo antè anno ab Henrico patre dissipatum, Anglis restituit: profanum titulum quo Rex Henricus abusus fuerat Anglicanæ ecclesiæ supremi capitis, sustulit. Oratores suos Romam reliquorum Christianorum principũ more, ad pontificis venerationem & obediẽtiam præstandam misit, veniam & peccatorum condonationem precãtes, quod vnum est Romani pontificis auctoritatem suscipientis, indubitatũ argumentũ: Episcopos quoq; Catholicos hæreticis pulsis cõstituit, quas ob lætissimas & inexpectatas res, Romæ supplicationes publicæ habitæ, & Deo grates sacris à pontifice

tifice mysterijs celebratis, persolutæ. Quo etiam anno Philippus Caroli V. Augusti filius eadem Maria in matrimonium accepta, regna vtriusque Siciliæ, quæ vocat, Mediolanensem principatum, & Belgium cum aliquot alijs prouincijs à patre Rex appellatus, per manus accepit. Qui vt Catholico principi par erat, primo quoque tempore legatum Romam ad Pontificem misit Piscariæ Marchionem, qui regum veterum more Neapolitani regni, quod Romanæ Ecclesiæ beneficiarium est, iure iurando dato regis nomine legitimam possessionem obtineret. Quæ ei in publico consistorio benignè à Pontifice concessa fuit. Quum verò Iulius ingrauescête ætate, haud satis prospera vteretur valetudine, podagra enim & articulorum doloribus laborabat, initio anni ∞ DLV. mense Februario leui (vt videbatur) morbo decubuit, concepto ex commutata vitæ ratione. Ad arcendos namque podagræ intolerabiles cruciatus, quum imprudenti medicorum consilio nouis se in victu præceptis munijsset, incidit in febrem, quæ initio neglecta, paulatimque aucta, cum tandem intra paucos dies decimo Kalē. Aprilis, hora inter decimam, nonam & vigesimam, Romæ in Vaticanis ædibus extinxit, ætatis anno septimo, ac sexagesimo supra mensem VI. & diem XIIII. Sunt qui constanter affirment, Iulium sibi ipsi hac ratione mortem intulisse. Balduinus pontificis frater pro se & filio Fabiano, cui filiam Florentiæ ducis despondi procurarat, Camertio oppido potiundi desiderio ardenti æstuabat, fratremque pontificem sæpius interpellatus, eò adegerat, vt ei promiserit, se de ea re in consistorio quamprimum relaturum. Quum verò pontifex omnes ferè patres suæ sententiæ aduersaturos intellexisset, rem procrastinando differebat, & ne consistoria à fratre importuno habere cogeretur, languorē finxit, vtque rei fidem magis faceret, solitis cibis abstinere, eosq; parcius ac insolidos ægroto scilicet aptos sumere cœpit. Ex ea vitæ ratione, ludibrio cōmutata, morbum serio contraxit, qui eum iam senem breuissime absumpsit. Cadauer canonicorum sancti Petri humeris de more tenui pompa in Basilica Vaticana delatum, triduoque populo expositum, Lateritio monumēto, ponè aram diui Andreæ conditum est. Vacauit tū sedes dies xvij. Fuit Iulius statura procerus, facie subagresti, prolixa barba, naso grandiore, ore paululum contracto, acri oculorū obtutu, vt facilis in excādescēdo, sic ira statim deposita mitissimus. Existimatus & liberalis, delectabatur rusticis, & crassioribus cibis, cepis præsertim, quæ prægrandes Caieta ei aduehebātur, assiduè conuluabatur: quòd si vitæ quam priuatus egit institutum, pontificatum quoq; adeptus constāter seruauisset, multa quæ eo tempore deprauata erāt, in meliorem haud dubiè formam essent restituta. Qui namque occupationibus totus intentus Cardinalis veluti furtim, voluptates sequebatur, Pontifex factus votorū iam omniū compos, abdicata rerū cura, hilaritati & genio suo nimiū indulsit, vsq; adeo homines premij spe potius ad virtutem amplectēdam, quàm ipsamet virtutis pulchritudine accenduntur. Vnum postremo etiam ei crimēdatum est, quod tātæ potestatis oblitus, omnium maximi muneris dignitatem, parum animaduertens, leuibus & inanibus verbis, suam aliquando maiestatem, non sine audientium rubore aut risu minueret.

MARCELLVS II. PAPA.

Marcellus Pontifex, nō obscuris parētibus in agro Piceno, oppido Montis Fani, pridie Nonas Maij, anno salutis ∞ DI. nascitur. Quo tempore parer ipsius Ricardus eius prouinciæ quæsturā magna cum laude gerebat. Quo munere Pontifici & prouincialibus gratus, nouem annis sub Alexandro VI. functus est. Extant eiusdē pontificis, & Augustini Barbadici Venetiarū principis litteræ plumbo signatæ ad hūc ipsum Ricardum. Illius quidē sic: Dilecto filio Thesaurario prouinciæ nostræ Marchiæ Anconitanæ, Alexāder Papa VI. Huius verò ita: Augustinus Barbadico Dei gratia Dux Venetiarū &c. Magnifico D. Ricardo Ceruino Marchiæ Anconæ Apostolico Thesaurario salutem, & synceræ deuotionis affectū. Vtrasq; ipse vidi. Is ipse Ricardus fuit genere Etruscus, gēte Ceruina, apud suos honorata, Politiano oppido ditionis antea Senēsis, tū Florētinę honestis parentibus ortus. Matrem habuit Marcellus Cassandram Benciā, sanctis- 226. Pont.

fimam fœminam:Fratres verò duos eodem patre,at ex nouerca genitos, Alexādrum & Romulum.Hic vir præstantis ingenij, triennio ante eius pontificatum magno fratrum mœrore decessit: Ille quinquennio pòst è vita migrauit, quatuor filios superstites relinquens, quorum Herennius egregiæ indolis iuuenis, patrui virtutem referens,à supplicibus libellis referēdis pontifici præstò est. Cæterùm Marcellus à prima ętate liberalibus disciplinis patris studio educat⁹, postquam adoleuit,Senis, vbi bonarum artium studia maximè florebant, aliquandiu commoratus,atque in Academicorum sodalitatem cooptatus,omnium fauorem sibi facile conciliauit. Ea re breui factum est, vt ab æqualibus vt frater,à maioribus vt filius & alumnus diligeretur.Tāta autem fuit & modestia, & continentia,vt cum quid non serio,sed per iocum inter amicos paulo liberius forte ageretur aut diceretur, aduentu Marcelli omnes illico conticescerent. Naturæ porrò graui & seueræ,sic illustre ingenium & industriam adiunxit, vt iam inde à primis ipsius annis facile quis futurum diuinaret, eum ad summam honoris atque imperij dignitatem esse vēturum. Certè pater ipsius Ricardus Astrologię peritissimus(quāquam iudiciariam aśersaretur)Marcellum filium maximum in Dei Ecclesia virum euasurum esse procerto sibi persuaserat. Qui animaduerso stellarum cursu,qui tum erat,quum puer nasceretur,ex eorum coniunctione summam ecclesiasticam dignitatem filio prædixisse fertur, cui quidem persuasioni postea Marcellus indulgēs,quū pòst multos annos à ciuibus suis ad nuptias incitaretur,constanter recusauit,per iocū nolle se,dictitans longe clariorē status conditionem,quam sibi astra portendebant, matrimonio veluti vinculis impedire.Postquam Senis discessit, vbi honesto otio,ac litteris aliquādiu operam dedetat,Romam primùm in comitatu legatorum Florentinę reipublicæ,qui Clementem VII.ciuem suum pontificem maximum recèns creatum, Christianorum omnium more veneraturi adibant, profectus,pontifici innotuit,quo cum Ricardus pater in priuata vita amicitiam habuerat, eique patris nomine arcana quædam ad rectam astrologiæ cognitionem communicauit.Pontifex Marcello iniūxit, vt ad patrem reuersus eum suo nomine ad Tabularum Astronomicarū, quæ anni tectam eursus rationem respicerēt,perfectionem solicitaret. Eam rem pontificis iussu Ricardus confectam, Marcellò Romam redire iusso pontifici misit. Cuius suasu Marcellus infelicis episcopi ···· D.tarij cōtubernio aliquādiu permansit. Lachrymabili vrbis casu in patriam profectus,rebus compositis Romam redijt,vbi scriptor apostolicus factus,Alexandrum Farnesium Cardinalē, qui patrem eius Ricardum bellis domo profugum castrique subsistentem,& Canini frequenter se adeuntem,ob Astrologiæ artis peritiam, magno in pretio habuerat,assiduus colere cœpit. Quo tēpore in Angeli Colotij, Cōstātini Lascaris, & aliorum eius ætatis litteratorum amicitiam insinuatus, virtutis caussa nō mediocri in honore habitus est. Tunc verò nobili perquirendorum veterum codicum studio primùm vacare cœpit,cui postea etiam Gardinalis tātum incubuit, vt refertissimam optimorum voluminum bibliothecam cōfecerit. Patris morte in patriā redire coactus,curæ familiari vacauit, sorores honestis matrimonijs nuptui tradidit. Clemēte VII. mortuo,quū Alexāder Farnesius Pauli tertij nomine pontificatū obtinuisset, Romam quarto in Roberti Pucij antiqui amici, qui postea Cardinalis & ipse fuit,comitatu redijt,à pontifice benignè susceptus. Qui cum pontificatus initio Alexandrum Farnesium nepotem in diaconorū Cardinalium numerum allegisset,& viris vndiq; conquisitis,quorum mores anteacta vita probasset, quósque puero coalescenti & adhuc tenero quasi vitæ specimen quoddam conspiciendos proponeret, quo ijs quasi septa claustris lubrica ætas illa cōtinetetur, inter alios etiam Marcellum adlegit, cuius opera in epistolis scribēdis vteretur:Erat enim Paulus Pontifex ingeniorū ęstimator acerrimus. Quod munus maxima cum integritatis,prudētię,& dexteritatis opinione ita gessit, vt omnibus,qui Reipublicæ administrandæ cæteris aptiores videbantur, vnus ipse omnium iudicio præstare putaretur. Quare quum Alexander Cardinalis in partem reipublicæ à prudentissimo sene esset assumptus, ne in tam tenera ætate statim maximorum negotiorum mole obrueretur, Marcellum, qui in consilijs, & curis

cutis adolescenti assiduus esset, præstò esse voluit, erat enim rebus gerendis grauis, prudens, & in iisdem conficiendis expeditus. Quem tum etiam indies magis magisq; gratia sua, & fauore crescentem, pontifex protonotariorũ numero adscripsit, & eum ad Cæsarem vxoris obitu mœstũ in Hispaniam consolandi gratia, cum amplissimo adolescente Farnesio ire iussit. At non longe pòst, quo maiore apud nepotem sedis Apostolicæ iam negocijs præpositum, & in Galliam de maximis grauissimarum rerum negocijs Legatum, eum dignitate esset, Neocastrensem designauit episcopũ. Nullum enim iam negotium, nulla legatio, Marcelli consilio & viribus, non digna videbatur. Firmata iam ætate, quum ad Imperatorem Cæsarem Carolum quintum Augustum Cardinalis Farnesius Legationis munere fungeretur, eidem Marcellus, qui pontificis nuntius esset, comes est datus. Vbi à pontifice frequenti Senatu, summo cum verborũ honore commẽdatus, absens in Belgis XIIII. Kalend. Ianuarij anno salutis ∞ DXXXIX. Cardinalis presbyter tituli Sanctæ Crucis in Hierusalem renũtiatur: & quũ Reipublicæ caussa Alexandrum Cardinalem, non ita multo post Romam reuerti opus esset, Pontifice de more in senatu referente, summo patrum consensu placuit, vt is apud Cæsarem legati munus pro Farnesio obiret. Romam demum reuersus, Regiensem Episcopatum obtinuit. Paulum III. prudẽtia, & dexteritate sua adeo sibi deuinxit, vt grauiora & maioris molis negotia Pontifex sine eius consilio nunquàm transigeret, ratus non alium quenquã, cui crederet, magis toto in senatu habere se posse. Tridenti generali patrũ consilio indicto, quũ more maiorũ Apostolicæ sedis Legati eò mittendi essent, ipse potissimũ delectus est, eũ collegis Ioãne Maria de Monte Episcopo Prænestino, & Reginaldo Polo diacono Cardinale S. Mariæ in Cosmedin, qui summi pontificis nomine Concilio præessent. In qua synodo Marcelli maximè virtus, & eximia in põtificia potestate, & auctoritate tuenda libertas enituit. Nã quum Carolus V. Imperator priuatorum cõmodorum (vt fama erat) caussa Tridentini Concilij translationẽ, quã ex pontificis auctoritate legati adornabant, ægrè ferret, Marcellusq; in ea re ab eo dissensisset, quod Cæsaris voluntatem Romanæ sedis dignitati aduersari videret, à Cæsaris ministris interpellatus, neque minis, neque precibus à sententia demoueri potuit: ea re Cæsari inuisus, quum grauiora eius verba sibi relata audiuisset, Cæsarem quidem in corpus sæuire, in animam verò suam nihil ei iuris esse, respõdit. Cæterùm eius facta Dei iudicio reseruari, qui vnicuiq; iuxta merita sua esset tributurus. Tridentini verò Cõcilij Bononiam translationi operam suã præstitit, mansitq; aliquandiu Bononiæ in ea synodo, vbi Reipublicæ Christianæ administrationi deditus, ab omnibus quasi aliquãdo Pontifex maximus futurus obseruabatur. Inde suspenso Concilio Romã quum reuerti constituisset, Ioannes Maria Cardinalis de monte, alter Cõcilij Legatus, eum rogauit, vt à pontifice ad vitæ suæ sustentationẽ Bononiensem Legationẽ sibi impetraret. Id Marcellus annuit. In via pontificis diplomã suscepit, qua eum inscium eadẽ legatione honestatũ, vt Bononiam rediret, monebat. Sed Marcellus amici memor, rectã Romam contendit, tantumq; apud pontificem nonnihil reluctantem effecit, vt legatio ipsa ab se ad Cardinalem Montanum translata fuerit. Defuncto Paulo III. quum in eius locum iisdẽ Cardinalis Iulius III. vocatus, quo cũ arctissimæ amicitiæ nexu cõiunctus erat, pontifex factus esset, absens (conclaue enim aduersa valetudine conflictatus exierat) primùm per nuntium ei gratulatus est, mox viribus parumper recuperatis, eum vrbe egredi ad salubriora loca medicorum consilio statuisset, se sellæ impositum ad Pontificem deferri curauit. Quo cum longum sermonem instituens, eum tot colloquiorum, quæ de communi Ecclesiæ vtilitate Tridenti & Bononiæ, quum vterque eadem Cõcilij legatione fungeretur, habuisset, admonuit, vt quum ipsum Deus Optimus Maximus vicarium suum delegisset, modò in potestate sua esse cognosceret, pia illa desideria exequi posse, enixeque eum rogauit, vt nulla neque propinquorum, neque aliarum personarum ratione habita, se à sanctis institutis permitteret deijci, summi sacerdotij & apparentis felicitatis honor breui transigi: mucietam, pileum, soleas purpureas, stolam lineam, tunicam sericem, breui

KK 3 consu-

consumi, quæ haud ita multò pòst cum corpore ipso vermium domicilium futura essent: benefactorũ verò præter æternæ vitæ præmiũ, quàm diuturnam memoriam in benedictione hominum transmitti. His & similibus affectuosè dictis pontifici lachrymas excussit. Eum deinde sæpe vetustæ inter eos amicitiæ iure, & officij sui memor, vbi occasio sese obtulit, modestè admonuit. Qui demum cùm fratris, & amicorum importunis precibus peteretur, vt fratrem ipsum Balduinum Camertium ducem crearet, eosque populos ab ecclesiastica ditione exemptos, in principatus formam redigeret, ipse verò se id factũ initio constanter recusaret, Marcellus eius constantiam laudare, optimi propositi firmam & immutabilem sententiam, summo verborum honore extollere, & vt in ea opinione perseueraret monere. Veritus verò, ne pontifex exigui animi propinquorũ suggestionibus tandem succumberet, eidem petenti consilium dedit, quo lege caueret, vt nullus pontifex bona Ecclesiæ Romanæ stabilia alienare posset, in quam legem ipse, futuri pontifices, Cardinales quotquot in posterum essent, iurarent. Donationem verò necessariò factam, non antè validam censeri, quàm duorũ aut trium subsequentium pontificum auctoritas accessisset: atque hac ratione se omnes suorum impetus retundere posse docuit, si ea peterent, quorum tradendorum potestate eum exutum esse cognoscerẽt. Postremo cum Iulius III. propinquorum importunis precibus, quæ de Camerino agitauerat, exequi constituisset, ac Cardinale quodã internuutio, eidẽ valetudinario, & postridie Vrbe exituro insinuasset, Marcellus rem verbis quantum potuit acribus, & validis rationibus dissuasit. Cuncta verò alijs aliquot patribus, ne rei ignari de improuiso in consistorio præuenirentur, insinuauit, & quũ ipse ex vrbe ob infirmitatẽ discessurus esset, eos monuit, ne pontifici de ea re referenti assentirent, quã ipse tantopere dissuasisset. Vrbe excedens Eugubiũ in Vmbria, cuius ciuitatis episcopatũ gerebat, deinde ad Montẽ Fanum oppidũ aëris salubritate conspicuũ profectus est. Cęterùm Iulio breui vita functo, ex eo oppido Romã ad ipsa comitia, quibus pontifex creatus est, venit, quo primum in lucem editus fuisset. In via Perusiæ, in monasterio Monachorum Casinatium S. Petri pernoctauit. Quem honoris ergo vrbis prætor Michael Turrianus Episcopus Ceuetensis, vir probitate insignis conueniẽs, ab eo in familiari de noui pontificis comitijs sermone inter multa, eiusmodi verba, se audisse narrauit: Fieri ne tũc posse, vt nostris diebus pŏtifex maximus Dei benignitate afflictæ Ecclesiæ cŏcederetur, qui veteres illos sanctos pŏtifices martyrij, doctrinæ, & sanctitatis gloria illustres imitaretur, ea ex officio suo agens, quæ Christi in terris vicario conuenirent. Multa in eã sententiã verba addens, quæ eius bene affectũ animũ aperirent. Conclaui instituto, nŏ diu patres de nouo pontifice deligẽdo cunctati, sed omniũ qui tum nouẽ & triginta in Vaticanũ comitium conuenerunt, votis, Ranutio Farnesio S. Angeli, & Guidone Ascanio Sfortia Camerario Cardinalibus maximè suffragantibus, decimo octauo vacãtis sedis die, V. Idus Aprilis anno salutis ∞ DLV. Pontifex Maximus renũciatus est: postridie episcopus in palatij sacello ab Ostiẽsi pontifice (is fuit Cardinalis Neapolitanus, postea ei in pŏtificatu successor) prisco ritu inauguratus, eodẽ die in Basilica Vaticana sine solenni pompa ac cęremonia, quũ festa paschalia instatẽt, seruato veteri nomine, summæ eius dignitatis sacra thiara à Cardinali Pisano Diaconorũ primo redimitus, insignia me etiã propè astante, & cũcta accuratè contẽplante accepit, magna omniũ expectatione, maiore spe: præfulgebat enim sanctitate, moribus & doctrina, sic vt ipsius vita omniũ censura haberi posset. Inito pontificatu quũ à Cardinalibus rogaretur, vt prisco instituto ei diplomati subscriberet, quo iuramento obligaretur, certum tantũ numerum Cardinaliũ esse creaturũ. Id facere recusauit, affirmans se id opere præstaturũ, verbis nolle. Cardinalẽ Mantuanũ, qui ei in sacris assistebat lŏgo sermone de pŏtificatus onere alloquens, inter cætera ei aliquando dixit: Se proculdubio scire, optimũ esse pauca dicere, multa vero præstare: ipsum aũt ea ratione multa polliceri, vt ijs verbis fidẽ suam obligaret, quod si aliquando mali dęmonis impulsu ab rectè cœptis desisteret, secũ ipse postea ita cogitaret & diceret: Quam iustè de me vti hypocrita Cardinalis Mantuanus conqueri potest, & pontificatu indiguum

iudica-

iudicare, postquã aperte cognouit verba, & actiones meas præteritas ad umbratas, fuco, & fallacijs plenas, nec ex bona radice ortas fuisse? Statim verò oratores Cæsaris & Gallorũ regis ad se accitos grauissima oratione monuit, vt de ijs quæ ipse eorum regibus scripserat, & ipsi eosdem certiores facerent, vt in pace ineunda consentirent, quod si recusarent, præter nuntios & legatos, ipse quoq; ad eos hortãdos profecturus esset. Quũ verò orator Regis Hispaniarũ veniam pro quodã nobilissimo Romanorũ homicidij peteret, respondit, Se pontificatũ ab homicidij absolutione auspicare nolle: omnibus verò tribunalibus, quædam quæ inuiolata ad rectam iuris administrationẽ obscurarent scripto mandauit. Audiendis ijs, qui negotiorũ caussa aderãt, totus incubuit. Sed & Rotæ auditores se salutatũ de more venientes, in posterũ domi se cõtinere, & parum necessario salutãdi officio omisso muneri suo studiose vacare iussit. Neminem propinquorum Romam venire voluit, ne fratrem quidẽ: quodq; his, & temporibus, & moribus nouum est: duos paruulos Alexandri fratris filios Ricardũ, & Herenniũ, quos ipse in vrbe educabat, à nemine salutari, rarò etiam in publicum prodire, præterquã ad sacra passus est: eos verò sericeis vestibus indutos modestiæ admonendos curauit, nec breui eo tempore quo pontifex fuit, illos vnquã vidit: Interpellatus an in palatiũ ex priuatis ædibus introducendi essent, respondit: Quid illis cũ palatio, eorũ forte id patrimonium ne esse censetis? Tria quæ obtinebat sacerdotia, Crispo, & Saraceno Cardinalibus, ac Ioanni Frãcisco Lotino Volaterrano donauit. Cardinali Tridentino legationem Bononiensem, quam sedulo petierat, non concessit, ne magis Cæsarianis, quàm Gallis fauere videretur, inter quos tanquam communis pater medium se gereret, & pacem, qua tandem ratione posset, componere constituerat; cùm Tridentinus inter Cæsaris partes princeps haberetur, ei tamen ipsius legationis loco, aliquot Cardinalium Mantuani præsertim consilio, & impulsu, decem aureorum millia largitus est, quo eius labores, & expensas in Cõcilio Tridentino factas, aliqua ex parte subleuaret. Decreuerat enim legationes omnes biennales tantum esse. Quo temporis spatio Bononiẽsis legatio eam pecuniæ summam reddere sciebat. Multa & magna ad Apostolicæ sedis decus penè obscuratum, instaurandum meditatum fuisse, ferebatur ab ijs, qui quum adhuc Cardinalis esset, mentem eius exploratam habebant, arcanorum omnium participes. Inter quæ illud præcipuum, quod fratris, liberisq; suis tantum elargiri, quãtum singuli è nobilitate homines in redditibus haberent, decreuerat, nec vltra priuatorum ciuium conditionem se efferre passurus erat, non ad principatum & dignitates euehi, ne assem quidẽ de fructibus Ecclesiæ, nisi de libera omnium Cardinalium sententia, eos auferre permissuros. Id maximè percupere videbatur, vt eos Venetus senatus in Patriciorũ numerum adscriberet, summum id honoris genus, quo eos honestaret, esse reputans: omnem ecclesiasticam iurisdictionem, viris profanis, & nullis sacris initiatis demãdare cogitauerat. Illud subinde sæpè in ore habebat, sanctitati ecclesiasticæ turpissimum esse, eos qui Sacerdotijs ad curam animarum spectantibus præfecti essent, à suis gregibus pascendis abesse, neq; se eos Romæ, aut vsquã versari, nisi Sacerdotijs abdicatis, bonisq; pastoribus commissis, permissurum. Decreuerat item, eiectis ex aulico ministerio cunctis indignis, se neminem in Palatinis, nisi qui frugi, & honestis moribus esset, cuiusq; opera foret necessaria, esse passurum. Luxum enim omnium malorum causam esse, & ipsum pessimũ esse dicebat. Quare etiam profusas superiorum pontificum Sportulas, in modicam quandam pecuniarum summam iam vix pontificatum adeptus contraxerat. Collegium Cardinalium supra omnia exornare constituerat, neq; quenquã præterea in eorum numerum lege veteri repetita, sine omnium consensu legere, quæsitis quoque in eorum lectionibus summorũ virorum testimonijs. Quãquam autem illud in ore habuerit, se vectigalia, atq; onera publica, per superiores principes imposita, vel aboliturum, vel ad modestam quãdam rationem redacturum, initio tamen põtificatus ærario exhausto, & magno ære alieno insuper contracto, coactus est præter animi sui sententiã propositum mutare, & subsidium illud triennali trecentorum millium aureorũ à Paulo III. indictũ continuare,

tinuare, quod tempus præſcriptum exactum eſſet, quo in maximis Romanæ Eccleſiæ neceſsitatibus ſubleuari poſſet. Sedis enim Apoſtolicæ ſtabiles redditus ſunt C L. millia aureorum, ex hoc ſubſidio reliqui, & X X X. milliæ qui cenſibus hauriuntur. Ptiori pecuniatum indictioni quartam partem redditũ ſcongregationum regularium, ac vigeſimam Hebræorum adiunxit. Quod vectigal Cardinalium pauperum ſuſtentationi addicere decreuerat. Eius præcipua cura erat, æs alienum Eccleſiæ ſoluere. Quo perfecto, quæ de vectigalibus minuendis, vel tollendis conſtituerat, ocyſsimè exequi. Id vt faciliùs faceret, ſe neque bella geſturum, neque inſanis ſubſtructionibus vacaturum, aut propinquis ſuis principatus empturum, publicè profeſſus eſt. Qua parſimonia illud ſibi certo perſuadebat, breui Eccleſiam Romanam ære alieno liberaturum. Quum aliquando eius menſæ cochlear, & alia inſtrumenta aurea appoſita eſſent, argentea ſufficere dixit: clibanum pro argenteo æreum voluit, & ex ijs pecunias vſibus Apoſtolicæ ſedis conflari iuſsit. Ferunt ipſum in animo habuiſſe, Parmæ ſtatum mutare, Camerinoq; Farneſijs reſtituto eam vrbem tum nutantem Eccleſiæ reddere. Senarum libertatem maximè deſiderabat. Rebus compoſitis viros militares, ac prorſus omnem militiam à ſe abigere, & in Eccleſiaſticæ ditionis limitibus procul ab vrbe ad ipſos tuendos fines conſtituere voluiſſe, fama eſt. eundemque aliquando cogitaſſe, de ipſis etiam Germanis corporis cuſtodibus exauctorandis, illud ſæpe repetens, multos principes ſalutari ſigno crucis, potius quàm armis aduerſus hoſtes defenſos: Pontificem verò Maximum, qui pro Chriſto vniuerſam Eccleſiam gubernaret, ſcutis aut gladijs indigere. Vnde ſatius eſſe, ipſum ab impijs, & ſceleratis ſi caſus ita tuliſſet occidi, quàm Reipublicæ Chriſtianæ tam indecorum præbere exemplum. Religionis Chriſtianæ diſsidijs, & his quæ nunc vigent hæreſibus valdè angebatur, & proculdubio, ſi vixiſſet omnem operam ſuam & ſtudium in eo collocaſſet, vt ſublato ſchiſmate omnes ad concordiã redigeret, vel generali Concilio, quod ſemper expetiuit, vel alia quauis ratione. Sanctiſsimam hanc eius mentem, ego non alijs referentibus, ſed ex familiaribus ſermonibus inter nos habitis, dum Cardinalis eſſet, optimè noui, me enim multum dilexiſſe viſus eſt. Amicitias nanque, quas iam inde ab vſq; adoleſcentia coluit, conſtanter vſque ad ipſum pontificatum maximum retinuit, multis nihil minus cogitantibus vltro etiam accitis. Doctos quoque, & graues viros dilexit imprimis, eorumque familiaritate iucundiſsimè vtebatur, quos conſilio, opera & facultatibus aliquando ſubleuauit: in his Guillelmum Sirletum, incredibili doctrina & pietate virum, quem modò ſolius virtutis ergo Cardinalem videmus, quem multis annis domi ſuæ humaniſsimè aluit: Cibi, ac vini parciſsimus fuit, eaque ſimplicitate, qua priuatus quum eſſet, edebat, habebatq; ſiue publicè ſiue priuatim conuiuaretur, Anagnoſtem in menſa, qui ſacros libros, aut ſanctorum patrum ſcripta legeret. Poſt longum in prandio ſilentium recordatus aliquando ea Hadriani quarti Papæ verba: Romano pontifice nemo eſt miſerabilior, conditione eius nulla miſerior, Totius eius vitæ lætitia, & felicitas amaritudo eſt, Cathedra Romani pontificis eſt ſpinoſa, iter vndique conſertum aculeis, pondus tantæ molis, vt robuſtiſsimos premat & confringat humeros: manu mẽſam percutiens, dixit: Nõ video, quomodo, qui locum hunc altiſsimum tenent, ſaluari poſsint. Valetudine fuit non ſatis proſpera, honeſto corporis cultu, facie decorus, ore venerabilis, ſtatura procerus, corpore gracili, capillo ſubrufo, ſupercilijs diſparibus, atq; altero paulo eminentiore. Fuit modeſtus, quietus, temperatus, pro cenſu liberalis, eleemoſynis largus, in inceſſu & motu grauis, & quãquam rarus in riſu, tamen quandoq; facetus, & vt vno verbo multa cõplectar, in quo magnũ ſanctitatis ſpecimẽ, in tam corrupto ſæculo maximè relucebat, qui nobis non ſuo vllo damno, ſed noſtro maximè tam cito fuerit ereptus, maiore profecto noſtra, & Reipub. Chriſtianæ iactura, quàm vllo ſuo detrimento. fuiſſet enim ſi quiſquam alius Chriſtianæ reip. neceſſarius pontifex, miſeris hiſce & calamitoſiſsimis tẽporibus. Quũ ſatis (vt dixi) firmis nõ eſſet virib⁹, & propterea anno ſuperiori diu etiam febre laboraſſet, corpore quoq; tam comitiorũ incõmodis,

modis, quàm obeundis publicis muneribus, quæ vetere Christiani populi instituto, annuis Dominici cruciatus, & Resurrectionis diebus per maximum pōtificem fieri consueuerunt, fatigato, duodecimo pontificatus die grauius è pituita, & non leui febre decubuit. Postridie sanguine emisso, febris quidem remissior fuit, verùm corporis vires imminutæ: visus tamen est per aliquot dies conualescere, quibus diebus semper aliquid per familiares egit. IIII. Kalend. Maij quum melius se habere videretur, Vrbinatum III. Kalend. Ferrariensium Duces: item Camerarium, Guisium, Farnesiū, & Estensem Cardinales audiuit. De Farnesio dixit se operam daturum, vt intelligeret familiæ suæ beneficio Paulum III. in se reuixisse. Nocte sequenti haud multum quieuit. Prid. Kalend. hora XII. apoplexi correptus, omnes paulatim sensus amisit, & hora VII. noctis sequentis, quæ Kalend. Maij præcedit, secundo & vigesimo pontificatus die, vitæ anno quinto & quinquagesimo minus sex diebus, maximo sui apud omnes bonos desiderio relicto, rebus humanis exemptus est, insigni hominum cōcursu, communem iacturam dolentium ad Vaticanum facto. Cadauer publico funere elatum, tenui pompa canonicorum humeris, in Vaticanam Basilicam delatum, marmoreo conditum est monumento. Vacauit tum sedes dies XXII. De eo verè Virgilianum illud carmen dici potest:

Ostendent terris hunc tantum fata, neq; vltra
Esse sinent.

PAVLVS IIII. PAPA.

PAulo IIII. Pontifici maximo patria Neapolis Campaniæ fuit, quatuor Romanorum pontificum natalibus antea celebris. Maiores ex Germania clarissimo sanguine ortos, Pisis primùm, deinde Neapoli consedisse fama est. Pauli auus Diomedes Carafa Matalunæ comes magna apud regem Neapolitanum Ferdinandum Arragonium Seniorem auctoritate fuit. Pater verò Ioannes Antonius, inter Neapolitanos proceres insignis, ab vxore Victoria Camponesca Petri Lalli filia, in quam primaria Aquilanorum familia defecit, dotis nomine Montorij in Marrucinis Toparchiam ad xviij. ab Aquila vrbe lapidem mare versus sitam, comitatus titulo habuit: ex qua duos mares, plures verò fœminas, quæ clarissimis viris in matrimonium datæ sunt, suscepit: harū vna religiosa virgo monasterij virginū Neapoli mulier sancta existimata est. Ex maribus alter natu maior, fuit Ioannes Alfonsus Montorij comes: alter Paulus ipse, Ioannes Petrus ante pontificatū vocatus: qui in lucem editus est in Hirpinis, vico cui nomē est Sancti Angeli de scala, prope furcas caudinas, septimo à Beneuento lapide, III. Kalend. Iulij, salutis anno MCCCCLXXVI. A tenetis annis ingenium ad bonas artes, sacræ ac religiosæ vitę institutum, propensum præ se tul[...]ea recum Prędicatorū monasterium, eius ordinis religionē professurus petijs[...], ægrè à parentibus imbecilliori ætate diffisis, vi inde abduci potuit, sed tandem eorū monitis cedens, ad studia quibus antea vacauerat, denuo totus conuersus, ingeniū exquisito literarū delectu gnauiter instruxit. Omniū porrò disciplinarum, & præsertim sacrarum literarū, linguarū item Latinæ, Græcæ, Hebraicæ accuratæ cognitioni maximam à primis annis vitæ integritatem adiunxit. Romam adolescens veniens, diu in contubernio Oliuerij Carafæ Cardinalis Neapolitani eiusdē propinqui, qui tum tēporis amplissimi ordinis virtute, atq; existimatione princeps & erat & omnium iudicio habebatur, vixit. Cuius opera, & cōmendatione à Iulio II. primis Pontificatus mēsibus episcopus Teatinus creatus. Neapoli m haud ita multo pòst legatus est, vt Ferdinādum regē Catholicū ex Hispania eò veniente, Apostolicæ sedis nomine susciperet. Cuius regis tunc primum gratiā promeruit. Aliquot annis pòst Apostolicæ sedis nuncius in Angliā ad colligendū Sancti Petri vectigal à Leone X. missus, triennio in ea insula mansit. Inde per Oceanum in Hispaniam ad aulam Ferdinandi Catholici Hispaniarum regis se conferens, à prudentissimo rege, qui eius virtutē Neapoli cognouerat, ad cōsilia est admissus, & maximi Sacelli Regij sacerdotis, quē magnum Capellanum vocāt, vicarius electus. Quo mortuo apud eius nepotem Caro-

Pont. 227.

Carolum Hispaniarum Regem,& postea Imperatorem eadem munera aliquã diu sustinuit. Mansit in Hispania annos circiter octo, quo tempore linguam Hispanam perinde ac Italicam hausit. Ab Hadriano VI. qui Leoni X. successerat, quo cum ob morum similitudinem vetus ei intercesserat in Hispania cõsuetudo, Romam cum Marcello Gazele viro sanctitate illustri euocatus, inter eos patres relatus est, quorum opera, & consilio pontifex in ecclesiastica morum censura, & instaurandis Christianæ disciplinæ legibus, ad restringendam solutam sacerdotum vitam, sanctioremq; gerendi summi pontificatus rationem, quasomnino cogitabat vteretur, apud quem tanta auctoritate,& gratia valuit, vt si diutius vixisset, eum proculdubio in amplissimorum patrum ordinem adsciturus fuisse videretur. Insequentibus postea annis, Hadriano sexto infectis rebusè vita sublato, sedente Clemente VII. quum eum Cæsar Carolus Quintus episcopatu Brundusino ornare voluisset, non tantum recens oblatum sacerdotium vetere longè opulentius recusauit, sed etiam quod iam obtinebat sponte pontifici dimisit, sibiq; sub monte Pincio longe ab hominum conspectu recto vitæ instituto, modicis ædibus, neque ædificio, neque amœnitate conspicuis, domicilium elegit, & ab omni rerum humanarum cura penitus se auertit. quo in loco sacris assiduè intentus literis, religiose aliquot annos egit, nouamq; clericorum regularium congregationem instituit, paupertatis, castitatis, obedientiæ votis, ritu cæterorum religiosorum, ante aram maximam Basilicæ Vaticanæ, solenni cæremonia nuncupatis. Cuius pij instituti socij primi fuere Caietanus Tieneus nobilis Vicetinus, vir sanctus, Bonifacius Collensis Alexandrinus, Paulus Consiliarius Romanus. Eam vitæ formam Clemens VII. approbauit. Vrbis direptione, qua multa à nefario milite passus est, commotus, Roma discedens, Veronæ aliquandiu apud Ioannem Matthæum Gibertum Veronensem Episcopum, inter sui ordinis homines clarissimum, in remotos episcoporum Nazarenis hortos secessit: deinde quietioris illius sanctiorisq; vitæ desiderio rursum accensus, Venetias commigrauit, vbi longo tempore moratus, ibidem religiosorum,& morum sanctitate sibi commendatorum hominum maiore conuentu coacto, pio religiosi animi decreto, seueriorem vitam cum ijs professus est,& apud ædem sancti Nicolai Tolentinatis, non sine magna sanctitatis,& doctrinę opinione aliquot annis egit, presbyterorum Teatinorum (ita ab episcopatu Teatino, quem obtinuerat) vocatorum, in ea ciuitate, in qua summopere amatus,& obseruatus fuit, tum primùm sodalitate instituta. In hoc sacerdotum ab se delectorum contubernio adhuc viuens, à Paulo III. bis per pontificias literas Romam euocatur, vt eius consilio, in morum emendatione,& concilij generalis celebratione, quæ põtifex adornauerat, vteretur: à quo haud ita multò pòst, augusta illa generosi iudicij maturitate facile superiores pontifices antecedẽte, nobilissima illa IX. Cardinaliũ publicatione, qua anno salutis ∞ DXXXVI. XI. Kalend. Ianuarij, viros egregios, & præstantissimos ex optimatibus Ecclesiæ vndiq; conquisitos, in Senatũ legit. Cardinalis presbyter tituli S. Clementis designatus, maximã dignitatem, nullum ambitiosi animi signũ promens, suscepit: Episcopatũ vero, quẽ antè spõte dimisit, paulò pòst iterum adeptus. Varia apud homines fama iactabatur, alijs sanctissimum virũ relicto quietioris vitæ instituto ad reipublicæ fluctus se vocari passum, summis laudibus extollentibus: alijs contrà id factum accusantibus. Ipse tamen collaro honore in obeundis senatorijs muneribus intẽtus, ita doctrinæ, ac sanctitatis fama fruebatur, vt obloquentium sententiã facile eludere videretur: nam vitæ, innocentiæ, religionis, studio, & optimis moribus, multã eruditionem, præexcellentem sacrarum literarũ notitiam, facundiam verò insignem in dicenda publice sententia, & omni sermone, libertatẽ addiderat. Animo adeò constãs & fortis, vt personę suę vbiq; bene memor, nec minis, nec precibus à dicta semel sentẽtia recederet. Si quid à Romanis Põtificibus Paulo & Iulio, sub quibus Cardinalem gessit, fortè referetur, quod nõ ita ex apostolicæ sedis (cuius vnius cõmodum ante omnia propositum sibi habere dicebat) dignitate esse censeret, vel cõsilio aberat, vel si interesset nõ assentiebat. Cuius

Ius rei plura,& maxime memorabilia exempla extant. Pontifice Paulo III. auctor imprimis fuit, vt ſanctæ inquiſitionis admodũ neceſſarium tribunal, præſtantiſsimis patrũ ad id munus iudicibus lectis, Romæ inſtitueretur, qui inquirendis, damnandiſq; hæreticis ſumma cum poteſtate præeſſent, latius iam per totam Italiam ſerpente Lutherana hæreſi, cuius labe non profanos modò, ſed & religioſorum hominum multos polluerat. Qua ratione factum eſt, vt membris ægrotis, aut ſanatis, aut ſi ſanari non poſſent amputatis, quæ contagio inficiebantur, periculoq; propiora erant, paulatim ſalutaribus remedijs adhibitis, priſtinæ in Italia ſanitati reſtituerentur. Cæterùm quum tam in inquiſitionis munere, cui ipſe præ cæteris delectus fuit obeundo, quàm alijs rebus ab ſe geſtis adeò ſeuerè ageret, vt multos homines offendere videretur (eiuſmodi porrò vitæ inſtitutum Chriſtianam ſeueritatem appellare ſolebat) magnum ſibi aulicorum hominum odium contraxit, qui ſeueritatem & rectam eius mentem aſperitatem interpretabantur. Illud certè conſtanti omnium hominum fama liquet, eum ante pontificatum magnæ quidem integritatis vitæ ac doctrinæ, ſed nimis ſeueri ingenij, & in propoſiti ſententia permanentis animi opinione vixiſſe, eoq; ingenio hominum ſtudia promereri neſciebat. A Paulo III. ex preſbytero Cardinale tituli ſanctæ Mariæ Tranſtiberim, Epiſcopus primum Albanus, deinde Sabinus, Archiepiſcopuſq; Neapolitanus factus eſt: poſtea Iulio III. Tuſculanam, & nouiſsimè Oſtienſem obtinuit Eccleſiam. Mortuo Marcello, apud quẽ ſummum gratiæ & dignitatis locum obtinuerat, X. Kalend. Iunij die Aſcenſionis Comitijs in Vaticano habitis poſt non longas quidem, ſed acerrimas comitiales contentiones, aliquot ex collegio patribus Cæſarianæ factionis vehementer repugnantibus, tandem Alexãdro Farneſio qui ei ſtudebat præualente, IIII. & XL. patrum ſuffragijs Romanus Pontifex quum eſſet ſui ordinis princeps, annum natus LXXIX. creatus, Pauli nomine, beneficiorum ſibi à Farneſijs collatorum memor, aſſumpto proximo die dominico maiorum more ante Baſilicam Vaticanam coronatus eſt, magna & vniuerſali hominũ, qui eius ſeueritatem timebant, mœſtitia. Quod à nonnullis futurarum rerum, luctuoſiq; graui bello pontificatus triſte omen iudicatũ eſt. Ciuitas enim paulò liberius viuere, præſertim proximis ſub Iulio III. annis, quum ſolita eſſet, ſeuerum & acre hominis ingenium timebat, cuius anteactam vitam communi hominum viuendi rationi contrariã nouerat: quam aduerſam de ſe opinionẽ ipſe pontificatus initio auertere ſtudẽs, certis quibuſdam Cardinalibus vltro etiam non rogatus pollicitus eſt, ſe nihil omnino in vrbe nouaturũ, ſed veteri inſtituto cuncta moderaturum. Timentibus verò ſeueram reformationẽ vetus illud vſurpauit: Vxorem nõ habentes ſæpe verberant. Profuſis deinde ſumptibus, & magnifico apparatu tota vrbe aulæis ornata, omnibus Cardinalibus comitatus à Palatio Vaticano profectus ad ſanctũ Marcum, ad ſiniſtrã tollendam ſuſpicionem, priuatim & publicè multa liberalitatis & clementiæ ſigna dedit, & cum in publicum prodiret, humanis verbis omnium fauorem ſtuduit promereri. Rogatus quánam ratione ipſe, & fratris filij victuri eſſent, munificè reſpõdit, & largè, more principum, quod re egregiè præſtitit. Nã pecuniæ minimè cupidus, clericatus, ſecretariatus, & Protonotariatus magni pretij officia liberaliſsimè donauit. Omnibus Chriſtianorũ principum, in his Reginæ Angliæ, & Rerũpublicarum oratoribus, qui gratulatũ, & ad eius venerationẽ Chriſtiano more Romã venerant, publicis in conſiſtorijs admiſsis, ingeniũ rurſus ſecutus, ad ea quæ deprauata ſibi videbantur, emendanda cõuerſus, totus ad tollendos abuſus, quos ſuperiorum temporum negligentia pepererat, incubuit, vt hac ſaltem ratione Lutheranorum voces cõtra Romanam curiam obloquẽtium retunderet. Multa igitur ſummæ ſeueritatis edicta propoſuit, quæ ad diſſolutos ciuitatis mores corrigendos pertinebãt. Ob eam cauſam multis inuiſus, quanquã pleraq; egregio principe digna ageret, nõ tam ea grata eſſe poterãt, quàm cõtrà, odioſa ſi qua fortaſſe ſecus feciſſet. Principio cogitauit de leuandis vectigalibus, & oneribus, à ſuperioribus pontificibus extra ordinem impoſitis, ſed ærario inani mentem mutare coactus eſt, ne grauiora indicere poſtea cogeretur. Edito decreto prædia

dia & bona ecclesiarum male & simoniace alienata, quæ à multis aut occupata, aut temere empta fuerant, magno multorum damno possessoribus deturbatis restitui iussit. Iudæos tota ecclesiastica ditione sparsos, & passim Christianis nullis penè distinctos signis admixtos, certis septis more Veneto oppidatim cōclusit, & ad eorum auaritiam, cuius vitij infamia gens illa in primis laborat, coërcendam eorum vsuris modum imposuit, fœnus à centesima ad quinquagesimā reduxit, crocei coloris pileum quo internosci possent ferre coëgit, mercaturam cunctarum rerum, quæ victui humano necessariæ sunt, omne cum Christianis commercium, stabilia bona possidere ijs prohibuit: Christianos quoq; quicquā eisdem ministrare: Synagogas, quibus superstitiones suas celebrarent, præter vnā in singulis ciuitatibus ipsos habere vetuit, manente nihilominus ac si plures essent cathecumenorum annuo decem aureorum pro singulis tributo, grauioribusq; exactionibus, abrogatis semel cunctis priuilegijs, quibus à superioribus pontificibus donati, immanes, & intolerabiles diuitias per fas & nefas congesserant, onerauit. Multa Iulij tertij quæ nunquam probauerat decreta induxit, aliquot ex eius familiaribus, quorum Iulius consilijs vtebatur, in carcerem coniectis, Vrbis præfectum Vrbini ducem, in locum Horatij Farnesij paulò antè interfecti suffecit. Cardinales prouinciarum legatos minorū ordinum rectoribus subrogatis cunctos reuocauit, præter vnum fratris filium Carolum Carafam, quem initio pontificatus ex equite Hierosolymitano, & Neapolis priore, & qui militiæ perpetuo operam dederat, Cardinalem, & Bononiæ legatum dixerat, cuius plurimum opera vtebatur: hic rerum summæ præerat. Osio antiquo familiari Datario declarato, datariatus redditus suspēdit, eumq; seuerè admonuit, vt nullas pecunias pro impetrādarum quarumlibet rerum, quæ cōcessione parum dignæ viderentur, cōpositionibus acciperet, quousq; à Cardinalibus quibusdam, quibus id munus mandauit, corrigerentur, quum sibi persuasisset, multas pecuniarum summas eo munere contra ius cogi. Complures super ea re egregiorum hominum Theologorum, iurisq; pontificij consultorum deliberationes habuit, quærens, an hæ pecuniarum solutiones, quæ compositiones vocātur, legitimæ essent, & à sponte offerentibus pecuniæ licitò capi possent. Dum omnium sententias audit, grauiter aliquando in eos inuectus est, qui accipiendas probarent; ab omni auaritia alienum animum præ se ferens. Regressus & accessus ad Cathedrales Ecclesias reuocauit. Dispensationes matrimoniales, inter secundi gradus affines, aut rarò, aut non concessit. Publica sanctione, cuncta, quæ superiores Pontifices post Iulium secundum cōcesserant, quæ bona redditusq; Ecclesiarum minuerent, sustulit. Superiorum pōtificum decreta de annatis, & quindennijs confirmauit, ad eorundem solutionem, quæ controuersa erant exposuit, quorū causas Cardinalibus Sarraceno, & Menianello, exequutiones verò Hieronymo Saulio Archiepiscopo Genuensi quæstori, & Osio supplicum libellorum magistro commiserat. Pœnitētiariæ officium, item Cleri statum, tam in vestitu quàm victu, emendari, abusibus sublatis decreuit; nec vllius nomen recipi voluit inter sacerdotiorum candidatos, quorū anteacta vita nō probata esset: ei quæstioni præfecit viros integros Tranensem, Rebibā, Reumanum Cardinales, & Franciscum Episcopum Gebennensem Datarium. Ambitium sacerdotia fraudes redarguit, Lenones & facinorosos homines vrbe exactos, grauissimis pœnis coërcuit. Societates certarum pecuniarum, quibus præscriptæ menstruæ vsuræ persoluerentur, præter eas quæ ex officijs Romanę curiæ capiuntur, vti fœnebres edicto prohibuit. Eum senatus principem, quem decanum vocant, esse voluit, qui decedente vetere decano, principem locum inter agentes Romæ Episcopos Cardinales obtineret. Seuerissimum promulgauit edictum in eos, qui sanctissimam Trinitatem, Iesu Christi domini nostri diuinitatem, eius ex sancto spiritu conceptum pro humani generis salute mortem, beatissimæq; virginis deiparæ perpetuam virginitatem inficiarētur. Thomam Cromenum Archiepiscopum Cātuariensem hæreticum, auctoribus Philippo, & Maria Anglorum regibus, sacerdotio priuauit, & puniri more maiorum iussit, qui pertinax in Anglia combustus est. Osium eundem, quem supplicibus libellis

bellis (vt dixi) subnotandis, summæq; consiliorum omnium præfecerat, & Episcopatu demum Reatino exornarat, morum rusticitate, grauioriq; eius ingenio suboffensus, propinquorum quoq; pontificis, quos negligebat relationibus petitum, gratia in odium versa, postea in Hadriani mole præduro carcere habitum, per quadriennium ferè custodiri iussit. Triumuiralem conseruatorem vrbis, & senatoriam in Capitolio potestatem amplificauit, & populo Romano immunitates omnes, & priuilegia à superioribus pontificibus concessa liberaliter auxit & confirmauit. Tiburq; Cardinali Estensi ab administratione submoto, eidem concessit. Ad leuandam vrbis annonæ penuriam, triginta milliū aureorum censum instituit, cuius fidei insioni bona domus hospitalis sancti Spiritus subiecit, qua pecunia frumentum inopi plebeculæ pascendæ compararetur. Quadrantarium carnis vectigal in quinquennium à Iulio tertio impositum, extra vrbem tantum exigi voluit. Quod tamen necessitate coactus, in nouennium ad omnes etiam regulorum ditionis ecclesiasticæ Toparchias postea produxit, & ex eodem vectigali montem non perpetuum cum centesimæ solutione constituit. Tot verò beneficijs populus Romanus inflammatus, ad testificandum grati animi studium, solenni decreto statuam ei in Capitolio marmoream, quam Ipse potius quàm æneam optauerat, antiquorum more erexit, & centum amplius ciues è nobilitate lecti, qui sine stipendio pontificis per vices perpetui corporis custodes, nouo exemplo essent, Fidei equites ab eo creati. Dum hæc magna cum omnium laude ageret, quorundā è suis (vt fama est) Neapolitanorum quoque, & Florentinorum exulum; qui primarij ciues erant, consilijs à pristina mente deductos, quum ob quasdam suspiciones (vitæ enim & auctoritati suæ insidiari ab ijs sibi persuasum fuerat) multos repente in carcerem coniecisset, comparato exercitu Gallorum & Heluetiorum siue Rhetorum præsidijs in Italiam euocatis, bellum graue cum Philippo Hispaniarum rege Caroli Quinti filio suscepit, & vetus odium reuocauit. Oderat enim ipse iampridem Hispanorum nomen, quippe qui vrbe direpta & incensa sacrosancti Pontificis maiestatem violauerant, Italiam seruitio oppressam tenebant. His addebantur priuatæ iniuriæ, quod cùm in regia Hispaniarū versaretur, in cancellariatus cuiusdā petitione sibi iure debiti, prælato Hispano, ipse præter leges præteritus fuisset. Itaq; eius rebellionis tēpore, quo Neapolitani Petrum Toletanū, qui pro rege illius regni negotia curabat, quæstionem religionis more Hispaniensi in regno instituere conantem, multis seditionibus & tumultibus fatigatam, ab eo consilio desistere coēgerūt, medijs armorum fragoribus, ipse Paulum Tertium ad arma Cæsari in regnum inferenda adhortatus fuisse dicebatur, suam suorumq; (quos multos in regno habere dicebat) operam pollicitus. Quæ consilia prudentissimus Pontifex hominis animum admiratus, apertè quidem eius pietate & solicitudine laudata, tanquam parum tempori opportuna reiecit. Eius indignationem auxit, quod aliquot annis antea à Paulo Tertio Archiepiscopatu Neapolitano donatus, possessione din exclusus à regni prorege fuerat, tanquàm Gallicarum nimis partium studioso. Pontifex igitur factus, ab ijsdem, quos suprà memoraui ad bellum Cæsarianis inferendum solicitabatur, qui à latere eius nunqūam discedentes, eum veteres iniurias repetendo, nouas arguendo, indies inflammabant, tempusq; venisse, quo Ecclesiæ iniurias, seseq; vlcisceretur, affirmantes, belli occasiones captabant, in ipso belli ardore Neapolitanos à rege non ita bene de ijs merito, ad se defecturos; & cuncta facilia futura, Gallico rege belli socio eidem bellicarum rerum imperito assiduè persuadentes. Nec cunctata fortuna illudere rebus humanis solita, facilem præbuit occasionem, qua & bellum legitimè posset ipse Pontifex indicere, & Gallos in belli societatem sibi adsciscere. Per id tempus Carolus Sfortia ex comitibus Sanctæ Floræ Longobardiæ Prior, qui Francorum regi Henrico bello Senensi merebat, à Cæsarianis cum fratre Mario captus custodiæ asseruabatur: duas is ab se possessas triremes ex Gallia discedens in portu Massiliensi reliquerat. Quarum præfecti Philippi Viconarronis fidei, quod in Cardinalis Camerarij Cæsarianæ factionis studiosi clientela esset, parum Rex credens, eo sua auctoritate remo-

to illarum custodiam Nicolaò Alamanno exuli Florentino commisit. Is cum triremibus in Insulam Corsicam venerat. Id Prior iam liber factus cognoscens, regem Henricum per literas rogauit, vt triremibus restitutis solita sibi stipendia continuaret. Annuit Rex, Alamannoque iussit, vt Centumcellas nauigans, triremes Priori traderet. Qui tunc apud Sanctæ Floræ oppidum altero pede debilis manebat. Quo casu impeditus, datis ad Alamannum literis, iussit vt triremes Alexandro fratri Cameræ Apostolicæ clerico traderet, qui suum ibidem aduentum expectaret: Alexander Centumcellas concitus abiens, triremes Alamanno, eas sibi Priore absente reddere recusanti, vi eripuit, nihil veritus, quod in ecclesiasticæ ditionis statione essent. Alamannus imprudenti consilio dimissus, apud Petrum Capuanum Centumcellensis arcis Præfectum Alexandrum detulit, vim sibi ab eo intentatam querens. Præfectus Alexandrum rogauit, ne eis nauibus inscio pontifice eductis, portum & pontificis maiestatem violare videretur, permitteret se de ijs antè pontificis ministros monere. Id Ioannes Franciscus Lotinus Volaterranus, Cardinalis Camerarij intimus, & consiliorum princeps, qui per eos dies à Cæsare redierat, Alexandri citissimis literis intelligens, ita apud Ioannem Montorij comitem pontificis fratris filium, rebus adhuc Cæsaris fauentem, rem extenuando egit, vt literis ad Præfectum Centumcellensem datis, iuberet, ne se in regiorum ministrorum controuersijs implicaret. Ita Alexander venia abeundi obtenta, portum exijt. Interea literis præfecti Centumcellensis Romam allatis, res ad Cardinalem Carafam Cæsaris rebus parum æquum defertur. Is confestim Præfectum pontificis nomine monet, ne Alexandrum cum triremibus portum egredi permitteret. Quod Alexander sentiens, iam liber, & ob res gestas Francorum fidei diffisus, Caietam primũ, mox Neapolim abnauigauit, amicè & munificè à Prorege Bernardino Mẽdocio, & Principe Auriæ classis Hispaniæ præfecto exceptus. Tum regij ministri Romæ apud pontificem questi. Comes verò patrui iram veritus, se à Lotino persuasum querebatur. Pontifex suspicatus non absque Camerarij voluntate, vel saltem conniuentia id factum fuisse, Cardinale grauioribus verbis & minis exagitato, eundem Lotinum, quòd Montorij comitem ad id induxisse videretur, in vincula coniecit. Hinc mutui odij & simultatum origo manauit, quas pontifex aliquot diebus pòst auxit, quum à Cardinale Burgense ei renuntiatum esset, quosdam Cæsareç factionis proceres, modò apud Cardinalem Camerariũ, modò apud Marcum Antonium Columnam clandestina colloquia contra ipsum, eius maiestatem & auctoritatem habere, quodq; ipse Lotinus Cardinalis familiarissimus statim à comitijs ad Cæsarem missus esset, qui cum de tota comitiorum ratione & exitu, quæ Cæsari parum probanda viderentur, diligenter doceret. Pontifex, siue quod ita re comperisset, seu ira concitus, corporis custodia aucta, & aliquot cohortibus conscriptis, Cardinalem Camerarium, & paulò post Abbatem Bresignum Hispanum ad vrbem à Cæsare redeuntem Bononiæ captum, & Romam productum in molem Hadriani coniecit. Cum Camerario Camillum Columnam etiam in custodia habuit, omnium quidem rerum, quas in se patratas fuisse dicebat, ignarum. Eum verò tanquam Columniæ familiæ principem, armis strenuum, spectatum bello, ne aliquid nouaret veritus, Gabijs Romam dolo accitum cepit. Alexandrum Sfortiam absentem contumaciæ damnatum, clericatu priuauit. His turbis exeitatis, Ioanna Arragonia audiens filium Marcum Antonium Columnam ad vrbem venire, binos diuersis vijs nuntios Marinnm versus misit, qui filium ne rediret monerent. Eum Neapolim confestim profectum Pontifex ad causam dicendam citauit, & suspicionibus indulgens, Iulianum Cæsarinum Intra paucos dies, & Ascanium Corneum sibi suspectos vadibus datis Vrbe discedere prohibuit. Triremibus autem, quas reddi Cardinalis, & orator regius Marchio Sariæ procurarat, portui restitutis, aliquot Cardinalium precibus Camerarium & Camillum Columnam, vadibus ne Vrbe exiret datis, Pontifex è custodia dimisit. Marcum Antonium Columnam, quia ad tempus præscriptum non adfuerat, paterna ditione, quam in agro Ecclesiastico habebat, exuere cogitauit, Ioanna Arragonia matre

cum Nuru & filiabus vrbe egredi vetitis. Initio anni ∞ D LVI. Pontifex fratris filium Ioannem Carafam Montorij Comitem Ecclesiastici exercitus Imperatorem creauit, cuius solenni pompæ prætoriani, & leuis armaturæ pontificij equites, de more interfuerunt. Quo die Ioanna Arragonia irritati pontificis vim timens, mutato habitu speciequód Roberti Strotij vxor esset, deceptis portæ custodibus vrbe excessit, id opportunum tempus nacta, quo equites pontificij pompæ comitis occupati erãt, qui vbi de sua fuga rescitum esset, labore diurno fessi, ipsam insequi vti vsu venit nequirent. Ea re põtificis ira aucta, qui quæstionibus habitis, Marcum Antonium, & ipsius patrem Ascaniũ, qui tum Neapoli in custodia detinebatur, anathemate notatos, honore, & accitis possessionibus, quas in ditione Ecclesiãstica obtinebant, diplomate publicato, quo eius priuationis causas commemorauit, exuit, & cuncta eorũ oppida (quod multis durum, & futurorum malorum causa visa est) Ioanni Comiti Montorij ducatus Paliani titulo addixit. Eorundem consilio, qui vt alia, ita & hoc persuaserũt: valido, & fideli Romano pontifici possessori in illis oppidis instituto, atque firmato, posse gentem Columniam illis perpetuo excludi, neq; in posterum recuperandi facultatem illam habituram, quam cæteris ponrificum interregnis nullo priuatim possidente habuissent. Capto nanq; Palliano, de illius euersione primo decretũ, mox de oppidorum pro Ecclesia retentione fuerat cogitatum. Dux igitur, vt eius dignitatis insignia caperet, celebri pompa ornamentis ducalibus indutus, toto comitante populo Romano, pontificisq; custodibus prætorianis, & leuis armaturæ equitibus, à Vaticano palatio in Capitolium proficiscitur, vbi rei diuinæ solenni ritu celebratæ interfuit. Per id tempus Pontifex ducis fratrem Antonium Carafam oppidi Montisbelli Marchionem, ac Diomedem Carafam ducis filium Marchionem Cauensem creauit. Montem verò bellum pontifex Comiti Balnei ob pecuniam, quam in bellicos vsus Francorum rex in Italiam amandauerat, vno ex tabellarijs occiso in Ecclesiastica ditione deprædatam, armis eripuerat. Milites descriptos ecclesiastici imperij, quos Batalias vocant, priuilegijs auxit, quo eos sibi firmiores stabiliret. Non sine magno Cæsarianorum timore Paliauum à Duce, Caroli Carafæ Cardinalis, & Petri Strotij, qui tum Romæ aderat consilio, bellica arte munitum fuit, tum quod ea ratione Columnijs eius recuperandi spes prorsus adimeretur, tum quod tanquam belli arx aduersus regnum Neapolitanum esset futurum. Per eos dies Henricus Galliarum Rex, cui res Italicas turbari interesse videbatur, Pontificis animum in Cæsarianos incitatum cognoscens, clam per oratores, & Cardinales Turnonium, & Lotharingium egit, vt fœdere cum pontifice inito, alter alteri auxilia in bellis gerendis subministrarent. Ea re pontifex magis accensus dum magnis viribus bellum adornat, inducias quinquennales, quæ inter Cæsarem, & regem Francorum se omnino inscio pactæ fuerant, nihil minus cogitans audiuit. Eam rem, quod ipse in grauissimo tractatu neglectus esset, admodum ægre ferens, se solum in periculis à Rege relictum multum conquerens, atq; ipsas inducias suis officere animaduertens, legatos duos Cardinales, Scipionem Rebibam ad Regem Philippum, & Carolum Carafam ad regem Francorum destinauit. Scipione proficiscente quidem, verùm armis à Cæsarianis in ditionem Ecclesiasticam illatis, ex itinere reuocato, Carafa ad regem maritimo itinere se contulit, cuius mãdata fuere, primum vt pacem inter reges procuraret, cuius pontifex honorifica, & maiestate pontificia digna conditione particeps fieret, id nisi impetraret posset, si quæ Cæsarianorum arma ingruerent, auxilia à Rege, quemadmodum ex fœdere paulò antè inito pollicitus fuerat, postularet. Legatus pace exclusa, quasi ad opem pontifici ferẽdam, ne ab induciarum fide Henricus Rex sine causa desijsse videretur, Gallica auxilia duce Guisio impetrauit. Pontifex interim Paliano munito, & duce belli fratris filio Imperatore creato, vrbem maxima cum vicinarum ædium, & vinearum damno, terreis aggeribus munire, portas magnis præsidijs per dispositas stationes, eius rei Camillo Vrsino demandata firmare, delectum tota ecclesiastica ditione habere, exercitum, commeatus, & cætera ad bellum necessaria comparare. Comperto per interceptas literas Gar-

ziam Lassum Vegam, qui per eos dies à rege missus Romæ agebat, regis iussu Albæ ducem, ad bellum pontifici inferēdum solicitasse, eundem, & Ioannem Antonium Tassum magistrum Tabellariorum equestrium in custodia habuit. Per id tempus Ascanius Corneus Velitarum munitioni præfectus, quum ob quasdam suspiciones à Pontifice capi iussus esset, fuga salutem quæsiuit, à Cæsarianis honorifice susceptus. Ea re publicatis bonis exul factus, frater eius Cardinalis Perusinus in arcem est coniectus. Ferdinandus porro Toletanus Albæ dux, qui tum pro Rege Philippo regnum, atque Italiæ vicariatum obtinebat, his quæ Romæ fiebant auditis, rotus in belli, quod timebat curas, multis conscriptis, & ex statiuis in vnum coactis cohortibus, incubuit. Frequentibus internuncijs cum pontifice egit, vt eiusmodi bellici terrores amouerentur. Pontifex vt causam suam tueretur, Dominicum Nigrum Romanum cum epistola ad ducem misit questum iniurias sibi illatas. Dux ea re motus, Pirrho Lofredo equiti Neapolitano literas ad pontificem dedit, quibus pontificis querelis respondens, & quæ contra regem suum à pontificatus initio molitus fuerat, sigillatim aperiēs, commemoratis bellorum incommodis, eum ad pacem postremo enixe hortabatur, addens quod si breui, quæ pontifex sentiret de pace belloque non aperuisset, ipse bellum indictum existimaret. De eadem re scripsit etiam collegio Cardinalium, rogans, vt pontificem ad pacem ineundam hortarentur. Quum vero Paulus rem protraheret, post X V. dies impetum in fines agri Ecclesiastici dux fecit, & Pontem coruum in antiquarum Fregellarum vestigijs situm, vi cepit. Ea re irritatus pontifex, Pyrrhum legatum carceri clusit, regium legatum Marchionem Sariæ confestim vrbe exire iussit, iam antea pontifici odiosum, quod portam Vrbis militibus, qui ibi aderant repugnantibus, venandi gratia egressus fuerat. Quod tamen id sibi licere Cardinalis Carafa mane prædixerat. Aucta vero suspicione Iulianum Cæsarinum Regulum Romanum, Fabium Columnam Archiepiscopum Tarentinum, Hippolitum Capilupum, Herculis Gonzagæ Mantuani Cardinalis in Vrbe procuratorem è Cæsariana factione in carcerem coniecit, fatali Cæsarianorum ignauia quum nemo esset, qui accensam belli flammam, quæ initio facilè sopiri posse putabatur, mitioribus consilijs, & agendi dexteritate restingueret. Armis autem primum à Cæsarianis in Ecclesiasticæ ditionis finibus motis (inferre enim quam excipere apertum bellum maluere) Pons coruus primo impetu, deinde Frusino, postea Anagnia, Marinum, Lauici, Præneste, Tibur, Ostia, Neptunum, Aba, Vicus Vatronis, Mons fortinus, & totum denique pœne Latium in eorum potestatem redactum est. Dux Albæ quæcunque Ecclesiasticæ ditionis oppida ceperat, pro Ecclesia, & futuro pontifice seruaturum se affirmabat. Horum pars à pontificijs recepta, pars miserè incēsa, & direptioni exposita, eo bello, quod toto hoc anno, & magna sequentis parte Gallis præsertim & Heluetijs in Pontificis auxilum euocatis, tanta animorum obstinatione durauit, vt infelix Latium penè totum igne, & ferro consumptum sit. Dum hæc in Latio geruntur, Dux Albæ pacis auidus, cum Carolo Carafa Cardinale egit, vt Sena Etrusca Io. Carafæ fratri ducis titulo concessa, Palianoq; Columnijs restituto, certa firmaq; pax cōstitueretur. Ei rei trāsigendæ in X L. dies induciæ initæ. Quo tēpore dux Albæ, qui Philippi regis mentem ad pacem quibusuis honestis conditionibus suscipiendam inclinatam exploratam habebat, validis præsidijs ijs, quæ ceperat, Castellis impositis, terreoq; propugnaculo in insula sacra propè Ostiensem portum ad fluminis Ostia munito, Neapolim se recepit, atq; Senæ negotium vt expediret Franciscum Paccieцum, quem postea Pius IIII. Cardinalem creauit, ad regem misit. Illud verò certò sibi persuadens, eum cum ijs mandatis rediturum, quæ ad pacem respicerent, rebus bellicis restituendis vacare supersedit, quæ diuturno bello in peditatu, & equitatu admodum labefactatæ erant. Induciarum X L. diebus exactis pontificij à pace auersi, Petro Strotio duce Vicum Varronis vi, propugnaculū Ostiense pactione occuparunt. Ea res Strotij auctoritatem auxit, ita vt facilè ei postea fuerit pro fratre Laurentio Cardinalatus honorem adipisci. Inexpectata re, & Ducis Guisij aduētu mirum in modum Dux Albanus commotus, valido exer-

citu scripto Gallicas copias apud Ciuitellam expectandas putauit. Interea Franciscus Pacciecus in Italiam cum pacis conditionibus à rege rediens, Romam accessit. Quæ præcipuæ erant, vt Paliani Toparchia Marco Antonio restituta Io. Carafa Dux Senensis crearetur. Animis Ducis Guisij aduentu ad bellum inclinatis, Paccieco pōtificis audientia negata est, & quia Cardinalis Venetias aberat, nonnihil cum Palliani duce locutus, à Cardinali Carpense admonetur, vt vrbe excederet. Ille carceris sibi periculo intentato, Neapolim abijt, atque ita magnis vtrinque viribus bellum adornabatur. Quo bello ærario exhausto, Paulus magna, & extraordinaria tributa indicere, & exigere coactus est. Montes Quatuor instituit, duos in nouennium perpetuæ solutionis bessalibus vsuris, alterum S. Spiritus Hospitali domo, alterum Thoma Marino Genuensi ditissimo viro fidei iussoribus, totidem item non perpetuos eum centesimæ solutiones vnum ex Vectigalibus Perusiæ & Vmbriæ, alium ex redditibus aluminum, quæ apud Tulfam coquuntur sesquicentesimam bonorum æstimatorum imperauit. Notariatus, & Cancellariæ officia in quæstionibus capitalibus totius Ecclesiasticę ditionis venalia proposuit, duabus decimis omnium imperij Ecclesiastici sacerdotium imperatis, & menstrua omnium officiorum solutione fisco addicta, religionum ordines, in terreis quæ construebat propugnaculis operam suam posuerunt. Cuius belli, vt creditum est, occasione Placentia Octauio Farnesio Parmæ duci restituta, ipse in gratiam à rege Philippo receptus est, quæ res Pontificis animum perturbauit, in eo tertamine defixum. Nam Octauij vtpote regis Hispaniarum hostis operam eo bello sibi pollicebatur. Cæterùm Gallicarum copiarum aduentu recreatus, bellum anno integro continuauit, quo priuati homines, vrbs Roma, Latium, Ecclesiasticæ prouinciæ miseræ attritæ, & quāquam pax aliquando oblata esset, vt eam Pontifex susciperet adduci non potuit, quod pacis conditiones sibi oblatas non probaret. Verum enimuerò præter Gallos & Heluetios in armorum societatem euocatos, Veneti quoque à Cardinale Carafa, quem Pontifex cum potestate totius Italiæ legatum crearat, Venetiasque ire iusserat, magnis propositis præmijs, sed frustra sollicitati. Francorum copias superatis alpibus Dux Guisius adduxit decem millium peditum, & duûm millium equitum, qui Romam veniens, ea, quæ in bellicos vsus sibi pontificis nomine pollicita fuerant non inueniens, nonnihil est commotus. Eo verò Romæ agente pontifex decem Cardinales creauit, in his rogatu suo Ioannem Bertrandum regni Franciæ sigillorum custodem. Totius verò regij exercitus, qui Ecclesiæ præsidio venerat, vel in Italia lectus fuerat, Imperator Hercules Ferrariensium Dux est designatus. Gallicus exercitus, quum in Piceno diu statiua nō sine Prouinciæ vexatione habuisset, Ciuitella in regni finibus frustra obsessa, commeatu deficiente, & pace paulò pòst inter Pontificem, & Regem Catholicum facta, partim in Galliam & Corsicam reuersus est, partim in Etruria apud Montem Ilcinum, qui Regijs præsidijs tenebatur, resedit. Aliquot Heluetiorum cohortes, quæ pontificis subsidio venerant, apud Signiam à Marco Antonio Columna multis cæsis dimidiatæ fuerant. Bellum longius protractum fuisse multi opinati sunt, nisi apud Sanctū Quintinum Philippi Regis aduersus Francos victoria mense Augusto Anno ∞ D L V I I. audita esset, qua omnis ferè Gallica nobilitas capta erat. Hæc res pontificis animum ad pacis conditiones accipiendas animauit, quum & illud intelligeret, eo se bello & parum proficere, & summo toti Italiæ damno esse. Roma præsertim paulo antè ab hostibus penè per insidias capta. His rationibus adductus, pacem tractare cœpit, quæ Venetæ Reipublicæ, Florentiæ Ducis, & Cardinalis Camerarij opera decimo octauo Kalendas Octobris certis conditionibus apud Lauicos icta confectaque est: pro Pontifice Cardinalis Carafa, pro rege Dux Albæ pacis sponsores fuerant. Pacis conditiones fuere: Quod rex Pontifici debitas submissiones per priuatum oratorem facturus esset. Quod Pontifex Regem Apostolicæ sedis gratiam reciperet. Vt fœdere Gallico dissoluto, pontifex neutri parti se addicet. Vt cunctis, qui huius belli occasione in alterutrum principem deliquissent, venia esset, & ad honores suos omnes restituerentur. Vt oppida, & castella sedis Apostolicæ quæ à

Cæsarianis occupatā fuerant disiectis muris restituerentur. Vt Palianum in sequestrum deponeretur, custosque, qui vtrique parti gratus esset, eius præsidio communi sumptu locaretur. His pacis conditionibus Pontifex, & Albæ Dux subscripsere. Vix autem Cardinales, qui pro pontifice pacis sponsioni adfuerant, in vrbem reuersi erant, quum vrbe tot malis nondum rite lustrata, expiataque, bello ferè parem aliam cladem accepit. Tiberis enim alueum egressus, adeo occupatis vrbis locis planis, qua frequentissimè habitatur, biduo stagnare, vt vrbs tota magna ædificiorum iactura nauigabilis esset, & omnes omnium fortunæ, quæ bello reliquæ erant, omnino perderentur. Peruenit aquarum colluuies vsque ad plateas Pantheonis, S. Marcelli & Marci: ita vt longe maior hæc eluuio existimata fuerat, ea quæ anno ∞ DXXX. sub Clemente septimo accidit. Domus Tiberi impositæ multæ, vt Cardinalium Sermonetæ, Visensis, & Farnesianorum hortorum pattes corruerunt, pontis Palatini arcus, & Ecclesiæ Sancti Bartholomæi in Insula pars concidere, homines pauci, pecora multa desiderata, commeatus multum amissum, vndecim molæ submersæ, vineæ à Ponte Miluio vsque ad Basilicam Sancti Pauli aquis obrutæ. Similem calamitatem diffluēte extra ripas Arno, & longè grauiorem aliquot pontibus, vel dirutis vel excisis Florentia sensit. Pace facta, Dux Guisius cum copiarum parte Centumcellis mare conscendens, in Galliam delatus est. Dux Albæ Romam eodem die ingressus, quo Dux Guisius exierat, Pontificis pedibus osculatis, omnibusque pœnis absolutis, honorificè est susceptus, quem Pontifex arctissimè complexum, publicè deosculatus est, miris laudibus ornauit, eius vxori rosam de more misit. Ducis precibus qui in arce Cæsariani detinebantur, ex fœdere incolumes dimissi. Alexāder Sfortia clericatu recuperato in gratiam receptus. Bello composito Pontifex ad pristina emendādæ reipublicæ pereuntis consilia reuersus, animū ad res Ecclesiasticas cōponendas proximis armis afflictas conuertit. Carolum Carafam ad regem Hispaniæ, & Antonium Triuultium ad regem Francorum legatos pro pace inter eos, vel inducijs componendis, & domesticis super ducatu Paliani negotijs tractandis misit. Vrbis penuriam, quæ proximo bello inualuerat, magnæ pietatis exemplo leuauit. Triticum enim octonis aureis pro rubro emptum, quinis plebi vendidit: qua liberalitate quinquaginta millia aureorum absumpsit. Inquisitionis deinde tribunali, coram quo non hæreses solùm, sed aliquot etiam crimina, quæ cæterorum Iudicum sententijs diffiniri solebant, agitari voluit. Reliquis verò omnibus curis ab se abdicatis, & in aliquot ministros aut Cardinalem Carafam reiectis, ad cognoscenda vindicandaq; ea scelera totum se addixit, magna reorum multitudine inquisitionis carcere inclusa. Circiter VI. Cardinales, qui eidem concilio interessent, legit, maximo Inquisitore fratre Michaele Gislerio Cardinale Alexādrino viro integerrimo creato, cui in hæreticos, & eorundem criminum suspectos inquirendi animaduertendique summum munus demandauit. Incorruptam quantum in se erat religionem Christianam conseruare volens, cum plurima mala ex hereticorum librorum lectione prouenire cognosceret, librorum indicem, qui ab se ad hæresim quoquo modo pertinentes damnatos codices contineret, non sine bibliopolarum quærimonia publicauit, ipsosque graui edicto, & anathemate vel legi, vel haberi prohibuit. Cardinalem Polum virum moribus integrum, & multorum virtutum opinione vulgo commendatum, non sine magna omnium admiratione legatione Anglica priuauit: Cardinalem & legatum in eius locum F. Guillelmum Pætum ordinis minorum, Episcopum Saresburiensem designatum fecit. Pontificis nuntio à ministris regijs in via impedito, Pætus fato præuentus oblatos sibi honores non attigit. Per eos dies Ioannem Moronum Cardinalem, & Thomam Sanfelicium Episcopum Cauensem hæreseos reos fecit, vtrosque in molem Hadriani conclusos longo carcere afflixit. Egidium Fuscatarium Episcopum Mutinensem Moronis causa diu in Inquisitionis custodia habuit. Quo tempore, cùm Carolus Quintus Imperator rerum humanarū tædio affectus, fratri Ferdinando iam Cæsari creato, imperij quo se abdicauerat titulos per manus tradidisset, Ponti-

ſex tranſlationem illam tanquam ſe incōſulto & præter ſacros canones factam improbauit, neque Ferdinandum Imperatorem ſuſcipere, neque eius legatum Martinum Guſmanum nobilem Hiſpanum, qui ad vrbem venerat, vt legatum publicè admittere quoad vixit voluit, priuatim tamē eum humaniter excepit. Auditoris cameræ officij nomen aboleuit, idq; in regentem cameræ Apoſtolicę conuerſum, maximiſque priuilegijs auctum, fratris Nepoti Alfonſo Cardinali Neapolitano, magno Camerarij damno addixit. Multa enim è Camerarij munere adēpta huic officio Paulus attribuerat, ea ſcilicet quæ ad eius muneris functionē pertinere videbantur. Monaſticā, ſeu religioſam vitam ſemel profeſſos, oēs in Monaſteria vnde quacunq; de cauſa exierant, edicto ſuo redire nulla admiſſa excuſatione iuſsit. Id verò tanta adhibita ſeueritate fecit, vt non ita ſubito obtemperantes veluti detractantes imperium, ſatellitum cuſtodijs adhibitis tota Eccleſiaſtica ditione in vincula, & aliquos in triremes coniecit, omnes verò quotquot potuit in monaſteria ſua redire coēgit. Venetiæ tum fuere miſeris, qui obtemperare ob varias cauſas non poterant, refugium. Laudem porrò magnam omnium teſtimonio promeruit, quum raro iuſtitiæ & ęquitatis exemplo cognitis, quæ ſibi de fratris filijs (hi Eccleſiaſticæ ditioni præpoſiti erant) delata fuerant, quicquid ea fuerint, frequenti patrum Senatu Cardinalem Carafam à rerū cura, & Bononiæ legatione ſubmouit: Paliani Ducem principis totius Eccleſiaſtici exercitus loci dignitate, & Triremium præfectura: Marchionem verò Mōtisbelli cuſtodia palatij Apoſtolici priuauit: in eos adeo vehemēti oratione frequenti ſenatu inuectus, qua nimiam eorum licentiam arguens, ſeueriſſimè eoſdem accuſabat, vt Cardinales quoſdam animum eius commotum ſedare, atq; illos excuſare conantes, atroci vultu auerſatus longè grauiora, ni quamprimum omnes vrbe cederent minaretur, & Cardinalem quidem vrbe exactum apud Lanuuium, reliquos verò in ſua caſtella relegauit. Omnibus demùm ijs, quibus ipſi aliquos magiſtratus mandarant loco & dignitate pulſis, quibuſdam etiam vinctis, nouos prouinciarum præſides in eorum locum ſuffecit. Aliquot deinde quæ imperauerat portoria, & tributa quaſi ſe inſcio indicta, cum leuaſſet, Palatij & vrbis cuſtodiam Camillo Vrſino commendauit. Cui vita functo Ioannem Antonium Vrſinum Grauinæ ducis fratrem ſublegit. Ad XX. quoque Cardinalium, & XL. minorum ordinum ex officialibus Palatinis patrum, qui tanto muneri obeundo idonei ei videbantur, collegium inſtituit, qui publica audientia ſemel in ſingulas hebdomadas inſtituta, ſecum omnes totius Eccleſiaſticæ ditionis cauſas cognoſcerent, vt his factis omnem in ſuos præteritarum rerum culpam deriuaret. Edicto etiam cauit, vt qui hactenus magiſtratuum iniuria ſuarum rerum iacturā feciſſent, ad ſe recurrerēt, Ius ex æquo ijs ſe redditurum pollicitus. Quo tempore à cæteris curis parumper vacuus, totum ſe Inquiſitionis muneri dedit, inſtituitq;, vt eius tribunalis cauſſæ, quæ delectorum Cardinalium auctoritate terminari ſolebant, coram Romano pontifice die ſemel in hebdomada ſtatuto cognoſcerent. Cardinales XIX. quatuor lectionibus creauit, in his tres è gente ſua, quinq; vetere familiaritate coniunctos, reliquos doctrinæ & integritatis vitæ opinione ſibi gratos: inter hos, qui Tertius ab eo Romanus pontifex fuit Pius Quintus. Ioannes Gropperus Germanus (quæ res inuſitata viſa fuit) ſacram purpuram recuſauit, & ſcriptis literis eius facti rationem reddidit. Diem feſtum Cathedræ Sancti Petri Apoſtoli, quando Romam primùm venit, ad decimum quintum Kalendas Februarij, qui antiquitus in Romana Eccleſia celebratus iam exoluerat: reſtituit, ſacrorum myſteriorum ſolennia, quantum in ſe erat augere cupiens, cunctos, qui pro ſummi pontificatus ambitu prænſarent, grauiſſimis pœnis ſubiecit. Formulam confeſſionis fidei, quam Epiſcopi recèns creari profiterentur, pulcherrimam edidit, quæ in libris conſiſtorialibus extat. Aliquot in Indijs, quæ regi Portugalliæ parent, oppida, Eccleſias Cathedrales erexit, inter has Malacinenſem, & Cochinenſem Eccleſias: Gaoanēſem verò ab obedientia Archiepiſcopi Olyſiponēſis eximens, Metropolitanam fecit, nouoſque in his epiſcopos conſtituit. In Gallia Belgica, aliàs Inferiori Germania, quæ ditionis Philippi Hiſpaniarum regis eſt, multos

Episcopatus, & Archiepiscopatus aliquot erexit. Quam rem, quia memoratu digna est, vti in libris consistorialibus annotatam inueni, subijciam. Paulus quartus pontifex maximus, cum mentis suæ aciem pro pastorali officio, & Ecclesiarum omnium sollicitudine conuertisset, ad eam Inferioris Germaniæ partem, quæ Philippi Hispaniarum regis Catholici ditioni hæreditario iure subiecta est, sciens messem quidem ibi multam esse, operarios autem paucos, propterea quod cum ea regio antiquitus erectionis Cathedralium Ecclesiarum suarum tempore sparsim, & infrequenter admodum habitaretur, à tot iam tantisque populis, & gentibus incolitur, vt pro oppidorum celeberrimorum, quibus vbique referta est frequentia, & castellorum, pagorumque multitudine, paucæ admodum ibi sunt Ecclesiæ Cathedrales. Quo fit, vt tam pauci Episcopi non ea, qua opus esset diligentia, tantam animarum multitudinē regere possint, quod quibusdam eorum hoc etiam est difficilius, quod ipsorum Diœcesani lingua institutisque differunt, & quidam eorum etiam eiusmodi priuilegia habent, vt ipsos ad sedem episcopalem non liceat euocare, ita nec fidei doctrina, & piè viuendi præceptis commodè instrui, nec si quid deliquirint, facilè corrigi ab Episcopis suis possint. Ad ipsos verò Episcopos visitandos, admonendos, & in officio continendos, ne vna quidem in tota illa tam celebri, & tam longè, lateque patente regione Ecclesia est Metropolitana, sed illæ, quibus subiecti sunt extra fines ipsius Philippi regis sunt, earumque archiepiscopi propter multa, & varia impedimenta, nulli suffraganeis suis vsui iampridem fuerant, ad quæ tanta incommoda cum hoc quoque accedat, quod cum ea regio omni ferè ex parte cincta sit, & obsessa à populis schismaticis propter assiduas hæreticorum insidias, dolos, & fraudes, pestiferasque doctrinas, catholica illic fides, & animarum salus in maximo discrimine, ac periculo versatur. His causis adductus, precibus etiam annuere volens, & pio desiderio satisfacere ipsius Philippi Regis, qui pro sua pietate, & Catholicæ fidei studio, hac de re cum eo, & sæpe, & perquam diligenter per literas, & nuncios egit, habita, sicut rei magnitudo postulabat, cum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus deliberatione matura, tam grauiter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, & animarum saluti aptissimum esse remedium duxit, si veterum Ecclesiarum in illa regione positarum diœceses commodioris regiminis caussa diuideret, nouisque erectis Cathedralibus Ecclesijs eiusmodi præficerentur Episcopi, qui tum exemplo, tum verbo commissas sibi oues pascant, & proborum, eorumque doctorum virorum copia muniti, idoneorumque opera ministrorum adiuti, illas aduersus insidiantium luporum rabiem tueantur, defendant, & custodiant, & Metropolitanæ aliquot Ecclesiæ opportunis eius regionis locis erigantur, ad quas commodè adiri possit, quibus qui præfuturi sunt suffraganeos suos in officio contineant. Apostolica igitur auctoritate, & ex S. R. E. Cardinalium consilio, ad Dei omnipotentis honorem, & ipsius Sanctæ Ecclesiæ vtilitatem, Cameracensem, Traiectensem, Atrebatensem, Tornacensem Ecclesias, ciuitates, & diœceses à Remensi, Coloniensique Ecclesijs, & prouincijs, quibus erant Metropolitico iure subiectæ: Item Mechliniense, Antuerpiense, Harlemense, Dauentrlense, Leouardiense, Gruningense, Midelburgense, Buscoducense, Ruremundense, Namurcense, Audomarense, Iperense, Gandauense, Brugense, frequentissima Cameracensis, Traiectensis, Tornacensis, Leodiensis, Morinensis, diœcesium oppida, à sua quodque eorum diocesi & Prouincia exemit. Auulsit quoque eas Coloniensis, Osnaburgensis, Monasteriensis, & Padeburnensis diocesium partes, quæ in Philippi regis ditione erant, quas Ecclesijs Cathedralibus ab se institutis distribuit. Veteres verò episcopales sedes, Cameracum & Traiectum ac Mechliniam oppidum Ecclesias archiepiscopales constituit, reliqua tresdecim oppida Cathedrales sedes erexit, quas hac ratione trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit. Cameracensi quidem Metropolitanæ, Atrebatum, Tornacum, antiquæ Episcopales Ecclesiæ, ex nouis verò Audomarū, & Namurcum subiecit. Traiectensi Archiepiscopali nouas sedes episcopales Harlemēsem, Dauentriēsem, Leouardiēsem, Gruningē-sem,

ſem, Middelburgenſem attribuit. Nouam Mechlinienſem Metropolitanam nouis Epiſcopatibus Antuerpienſi, Gandauenſi, Brugenſi, Iperenſi, Buſcoducēſi, Ruremundenſi præeſſe voluit, cunctaſque has epiſcopales & Archiepiſcopales ſedes iuris patronatus Philippi Regis, & hęredū eius eſſe cōſtituit. Cūque de ipſarum Eccleſiarum redditibus, quibus epiſcopi, & canonici ali poſſent, tranſegit. Quum verò ſenio confectus aduerſa valetudine laboraret, qua etiam anno ante obitum grauiter decubuerat, Tranenſem, Spoletinum, Conſiliariumque Cardinales delegit, qui pro ſe eum Camilli Vrſini conſilio ditionis Eccleſiaſticæ cauſſas, ſumma & planè regia poteſtate cognoſcerent. Epiſcopos, vt ad ſuas Eccleſias regendas, & commiſſos ſibi greges coràm paſcendos irent, luculenta & graui adhortatos oratione, in qua Epiſcopale munus illis in memoriam reuocabat, compulit. Quanquam igitur maxima egregij pontificis ſalutaria documenta, quod inficiari nemo poteſt, daret, quia tamen ea in turbulenta, & difficillima tempora inciderunt, nihil neque tam ſanctum, neque tam laudabile facere potuit, quod non etiam multorum ſermonibus carperetur. Tanti refert quo quidque tempore agatur. Carolus V. nobiliſſimæ memoriæ Imperator, qui poſt tot victorias partas, regnorum, maximi poſt Carolum magnum Imperij, & rerum denique omnium humanarum cura abdicata, totum ſe quietiori vitæ, & cœleſtis meditationibus ſtudio dederat, in Monaſterio Sācti Iuſti diœceſis Placentinæ Caſtellæ veteris, XI. Kalend. Octobris anno ∞ DLVIII. rebus humanis feliciter exceſſit. Mortuo per eos dies Polo Cardinale, & Maria Anglorum regina, regnum Angliæ denuo ad priores hæreſes redijt, alterius Reginæ Iſabellæ fomento. Pauli pontificatum diuina prouidentia illuſtrauit, & inſignem fecit nobili illa & memorabili pace, Dei beneficio inter duos ſummos orbis Chriſtiani principes, poſt affinitatem contractam, facta, Henricum Francorum, & Philippum Hiſpaniæ Reges. In cuius lætitia & celebritate Rex ipſe Henricus equeſtri ludicro certamine, quo nobiliſſimi quique ad ſpectantium matronarum voluptatem haſtis inter ſe concurrere ſolent, miſerè interfectus, fœderum & regni ſucceſſorem reliquit Franciſcum II. filium adhuc impuberem. Cuius pacis cauſa Romæ à Pontifice more maiorum inſignes ſupplicationes habitæ, lætitiæ ſigna edita. At Paulus Henrici regis morte audita, eorum, quæ in eo regno poſt eius obitum acciderant præſagus, publicè illachrymauit, Regnique illius vices indoluit. Cæterùm Henrici Regis mortem, grauis ægritudo pontifici ſubſecuta eſt, qui aqua intercute laborans, diu in quibuſdam Palatij Vaticani cubiculis recluſus medicorum conſilio fuerat: Itaque creſcente morbo, quum eius vita deſperata eſſet, ad XI. Kalend. Septembris hora XII. Pontifex, qui ſibi mortem inſtare ſentiebat, Cardinales omnes euocare iuſſit, quibus in eius cubiculum conuenientibus, admirabili eloquentia, qua erat præditus, orationem habuit, ita præfatus: Viam vniuerſæ carnis ingredimur, diutius viximus, quàm ſperare potuiſſemus, &c. Primumque ab eis petijt, vt ſi remiſſior in ſenatu cogendo fuiſſet, quam ſui officij ratio poſtulare videretur, id ætati, & incommodæ valetudini tribuerent: deinde vt conſentirent in optimo pontifice deligendo. Poſtremo ſanctæ Inquiſitionis officium, quod (vti eſt) ſanctiſſimum appellabat, & quo vno niti affirmabat apoſtolicæ ſedis auctoritatem, eis commendauit, multiſquè præterea dictis, verbis, diligenter ſe excuſando, vegeto planè animo patres dimiſit. Quum Bartholomęus Cueua Hiſpanus Cardinalis vir bonus & pius, Iacobo Sabello Cardinale aſtante, patrio ſermone eum conſolaretur, diceretque inter cætera, admodum ægrè ferendum eſſe tantæ pietatis pontificem, eo potiſſimum tempore Reipublicę Chriſtianæ eripi, quo cūctis diſſidijs pacatis, in Eccleſiæ reſtitutione eius opera maximè neceſſaria videbatur: Ipſe illico eadem lingua Hiſpana, ſe ita vitæ ſuæ curſum inſtituiſſe reſpondit, vt quoties ex hac mortali vita ei abeundum eſſet, dei vocationem propenſo & iucundo animo ſuſciperet: proinde alacriter admodum ſe hinc emigrare, quum quod hanc Dei voluntatem eſſe proſpiceret, tum quod eum catholicę fidei defenſorem à Deo Optimo Maximo delectū relinqueret, Philippum ſcilicet Hiſpaniarum optimum regem, cuius pietate, & virtute Rem-

publicam Christianam afflictam proculdubio recreari, & restitui posse nõn dubitabat. Moribundi verò suprema verba fuere: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domũ domini ibimus. Eo iam animam agente, apertæ sunt statim veteres instituto omnes vrbis custodiæ, & à furẽte populo, qui per vrbem veluti amẽs discursabat, cum Tabularijs incensus est carcer nouus Inquisitionis, ijs qui eo tenebantur emissis. Intẽtatum quoque in sacram Dominicanorum ædem ad Mineruam incẽdium est, à qua vix piorum precibus permoti seditiosi quidã manus abstinuere. Decessit autẽ Paulus XV. Kal. septembris, hora vigesima prima, anno ∞ DLIX. ætatis suæ III. & octogesimo, mense vno, diebus XXII. Põtificatus verò quarto supra mensem secũdum, & diem XXIIII. Cadauer Canonicis sancti Petri feretrum succollantibus in basilica Vaticana tenui pompa delatum est, & prter morem metu populi militari manu aliquandiu custoditũ, lateritio ad tempus tumulo sepultũ. Pius V. quum eius beneficio gratus esse potuerit, magnificũ ei è nobili marmore monumentũ ad Mineruę septimo post mortẽ anno, Pyrrhi Ligorij Neapolitani Architecti opera, maiorum suorũ sacello extruxit. Vacauit tũ sedes menses quatuor, & dies septem. Quo statim vita functo, quorũdam priuatorum ciuium impulsũ, cursũ ad Capitolinũ ab exagitata & furente plebe facto, caput cũm dextera manu eius statuæ, quæ in Palatio conseruatorũ magno sumptu è pario marmore nobilis artificis manu posita, erat præcisum, & per vrbem triduo prouolutum, tandem in Tiberim bonorum quorundam virorũ misericordia, quum iam populi exaturati rabies languescere cœpisset, proiectum fuit: Cautumque populi Romani edicto, incerto auctore promulgato, vti Carafæ familiæ insignia ex vrbe tollerentur, proposita, si quis non obtemperasset, perduellionis pœna. Itaque eo die nullum penè in vrbe Carafarum insigne reliquum fuit. Malefactorum scilicet homines sunt tenacissimi, benefactorũ verò ijs plurima leuior est gratia. Fuit Paulus Quartus statura magna, corpore gracili, ore subtristi, & minaci, vultu macro, oculis introrsus recedentibus, & vehemẽti obtutu scintillantibus, naso paruo, rara & breui barba. Valetudine fuit alioqui prospera, & qui nunquam medicorum opera vsus fuisset, quanquam in victu nõ admodum diligens esset. Cæterùm liberalitate, religionis tuendæ, conseruandæq; zelo super omnes retro pontifices maximè clarus, & quo pontifice primùm hominnm & clericorum præsertim moribus deprauatis, salutaribus legibus certũ remedium est adhiberi cœptum: confirmandæ enim ac restituendæ Ecclesiasticæ disciplinæ, in quam mirificè perturbatam eius pontificatus inciderat auctor & princeps extitit, ita vt ex eius fonte cogitationum rationumque multa sacri Tridentini Concilij decreta profluxisse postea videantur.

PIVS IV. PAPA.

228. Pont. MEdiceorum gentis, quæ Florentiæ ex popularis ordinis honorifico tamen statu, ad summam dignitatem, vrbisque principatum nostro tempore peruenit, quosdam bellis ciuilibus, quibus ea ciuitas perpetuo laborauit, profugos, in varias terræ Italiæ vrbes, Veronam, Cremam, Orbitum, Mediolanũ cõcessisse, qui hactenus ex ea gente, in ipsis ciuitatibus supersunt, testimonio sunt. Eam familiam, quæ Mediolani substitit Bernardinus Corius, historiæ Mediolanensis accuratus scriptor, & veteres quidam annalium Florentinorum sine nomine auctores memoriæ prodiderunt. Vetusta Mediceorum Florentiæ insignia pilæ rubeæ incerto numero, aurea parma fuere, quæ nouem primò, deinde octo, postea septem, nouissimè sex trianguli specie cõcinnatæ, superioris ordinis mediam Regum Frãcorum insignibus, ex eorundem dono decoratã habuere. At Mediolani vetusti Mediceorum clypei rubei coloris pilam tantum auream tulisse adhuc conspiciuntur. Hi postea Florentinis similes facti, Mediceorum Mediolanensiũ fortuna à Meleniani Marchione instituta, Pij IIII. pontificis maximi pater Bernardinus Mediceus Ioannis Iacobi filius honestę inter ciues suos conditionis publicorumque vectigalium redemptor, ex vxore Cæcilia Sorbellonia ad XIIII. filios suscepisse traditur, ex quibus decem ad maturã ætatem peruenerũt, quinque mares, & totidem fœminæ. Natu maximus Ioãnes

Iacobus

Iacobus fuit, is rei militaris gloria præstãs, cũctis artibus, ex tenui fortuna in amplissimam dignitatem euectus, Meleniani Marchio factus est, quem præclarum familiæ suæ ornamentũ, & felicioris fratris fortunæ præcipuum auctorem fuisse constat. Post eum Pius IIII. natus est, Ioannes Angelus ante pontificatum vocatus. Tertius Ioannes Baptista fuit, vir bellica, & domestica laude clarus, qui anno salutis ∞ DXLV. obijt: Quartus Augustus Meleniani post fratrem Marchio, fratri põtifici parum gratus adhuc superstes. Nouissimus Gabriel anno ∞ DXXXI. in obsidione oppidi Leuci, bello, quod cum eiusdem fratre Marchione Franciscus Sfortia Insubrum dux gessit, tormenti ictu apud Mandellum occisus. In quo iuuene præcipua animi, corporisque militaris fortitudinis ornamẽta fuisse referuntur. E sororibus Pij IIII. tres, Maria, Lucretia, & Anna, sacræ Deo dicatæ virgines in monasterio, quod Virginum dicitur, ordinis sancti Dominici, à strictissimo viuendi instituto de obseruãtia appellato: duæ verò in matrimoniũ datæ fuere: Harum natu grandior Clara Vulcano, aliàs VVolf Comiti Altæmpsio nobili Germano in diœcesi Cõstantiẽsi nupsit, mater Marci Scitici Cardinalis, Annibalis, & Gabrielis Comitum: minor vero Margarita Giberto Borromæo nobilissimo Mediolanensi Comiti Aronæ desponsa, Carolũ Cardinalem, & Fridericum Comitem, duasque fœminas genuit, quarũ maior Isabella sacra virgo in eodem monasterio Virginum Deo addicta Coronæ nomẽ accepit, minor verò Camilla auunculo Pio IIII. creato, Cęsarem Gonzagam Ferdinandi V.C. filiũ maritum habuit. Natus est Pius IIII. anno salutis nonagesimo nono supra millesimum, ac quadringentesimũ, pridie Kalend. Aprilis, sanctissimo Paschatis die, quum forte mater e sacris mysterijs doloribus partus tentata domum redijsset, Mediolani in regione Portæ nouæ, vico, qui Moronum dicitur, parœciæ sancti Martini ad Nusigiam ab eius auiæ paternæ Concordiæ maioribus, qui Nusigij dicebantur, conditæ, & prouentibus auctæ. Parẽtum cura liberalibus disciplinis ab ineunte ætate imbutus, cum adoleuisset, Papiæ & Bononiæ logicæ, philosophiæ, & medicinæ studijs primùm, deinde iuri operã dedit, vbi etiam Ruino præceptore vsus, doctoratus insignia consecutus est. Postea in patriam reuersus, & in iurisperitorum collegium cooptatus, aliquandiu industriæ forensi se dedit, Hieronymo Morono familiæ suæ patrono ei maximè suffragante: demum cùm frequentibus bellorum procellis patria exagitata, in ciuili otio ibi degere non posset, ad vrbem profectus, eam VIII. Kalend. Ianuarij ineuntis anni ∞ DXXVII. eadem circiter hora & die primùm ingressus est, quibus trigesimo tertio anno pòst, Romanum põtificatum ibidem obtinuit. In patriã deinde reuersus, bello, quod cum fratre suo Marchione Meleniani in expugnatione Leuci Franciscus Sfortia Mediolani dux gerebat, obses datus, in arce Mediolanẽsi mortẽ vix euasit, quum Marchio inita cum duce pacta violasse videretur. Tandem liber dimissus, Romã redijt, vbi fratris Marchionis, cuius tum bellicæ laudes celebrabãtur, studio & ope à Clemente VII. summo põtifice inter Protonotariorum, qui participes dicuntur, collegium adscitus est. Aditu iam ad maiora patefacto, Alexãdrum Farnesium Episcopum, Cardinalẽ Ostiensem, ac tum eius ordinis principem, qui post Clementis VII. obitũ pontifex Romanus fuit, studio suo obseruare, & perquã assiduus colere cœpit, vnde illius cum eo principe origo manauit amicitiæ. Põtificatum Paulus III. adeptus, quum eius viri non mediocrem in rebus gerendis dexteritatem nouisset, multis eum publicis muneribus honestauit, Primùm enim anno salutis ∞ DXXXIIII. initio pontificatus illum Ausculanis Picentibus, deinde anno pòst Tifernantibus in Vmbria, tertio postremum Parmensibus præfecit. Quas vrbes in fide & quiete continuit, ipsarum verò iurisdictiones non sine integritatis, prudentiæ, acæquabilitatis opinione gessisse refertur. Niceæ verò quò in Pauli III. pontificis comitatu profectus erat, ita cum eo & Cæsare egit, vt duobus fratribus Marchioni Meleniani, & Ioanni Baptistæ ex arce Mediolanensi, vbi quorundam peruersorum hominum conspiratione, ob inuidiam ex virtute contractam, in custodia detinebantur, liberè abire Cæsare permittente licuerit. Annis deinde ∞ DXXXIX. Fano fortunæ, ∞ DXL. Parmẽsibus iterum iuri dicundo summa cum laude præfuit. In Parmẽsi pręfectura

ante

ante tempus Verulano Cardinali legato successit, qui non nisi per annum præter leges, quæ biennium præscribebant, in ea legatione fuerat: Vbertum Gambaram ipse successorem habuit. Ter ecclesiastici exercitus quæstor, quem commissariū vocant, postea fuit, bis in Pānonia cōtra Turcas, semel in Germania bello Caroli V. Imperatoris cōtra Smalcaldiei fœderis socios. Anno enim ∞ DXLII. quando Italiceæ aliquot cohortes à Paulo III. lectæ, Alexandro Vitellio duce in Pannoniam inferiorem ad Pæstanum bellum profectæ sunr, Ferdinando Cæsari aduersus Solymanum Turcarum tyrānum maximis equitum peditumq́ne copijs, Vngaris, Christianis terribilia arma inferentem, suppetias laturæ ipse ab eodem pontifice delectus est, qui comes Vitellio adesset, & militibus stipendia procuraret: quo bello bombardæ sonitus prope eius caput volantis dexteræ auris auditum labefactauit: auctis verò familiæ honoribus, Danubianæ classi præfectus eiusdem frater Marchio Meleniani fuit. Eo nomine magnam apud ipsum Regē gratiam ita inijt, vt inde discedens ab eo multa cum virtutis commendatione regijs muneribus donatus sit. In Italiam reuersus anno ∞ DXLIII. cùm de limitibus inter Ferrariēsium ducem, & Rempublicam Bononiensem, non leuis orta esset contentio, finium terminādorum disceptator & arbiter Busseti à Pōtifice constitutus, tunc eam controuersiam composuit. Rursus cum Tnrcica arma in Pannonia perstreperent, Viennaque Austriæ ab ijs acriter premeretur, & quatuor millia hominum Italici peditatus à Paulo Papa Regis Romanorum Ferdinandi auxilia missa Duce Ioanne Baptista Sabello illuc contenderent, ipse iterū generalis Pontificius quęstor illi adiunctus est, ex qua prouineia rediens benignè à Pontifice receptus, nobili Anconitana gubernatione anno ∞ DXLIV. honestatur. Affinitate postmodū ab eodem pontifiee cum eius fratre Meleniani Marchione anno sequenti contracta (ipse enim Marciam Vrsinā Comitis Pitiliani filiam Pontificis nurus sororem vxorem duxit) Archiepiseopus Epidaurensis in Dalmatia (Ragusinus hodie dicitur) creatus est. Anno ∞ DXLVI. cum magna Germaniæ pars nouorum dogmatum labe infecta aduersus Pontificiam Cæsareamque maiestatem rebelles animos induisset, & formidabili bello concitato Orthodoxis hominibus extrema quæq; minaretur, Paulus Papa tuendæ sacrosanctę religionis caussa, tres lectissimas Italiei roboris legiones equitumque insignes turmas Alexandro Farnesio legato, & Octauio eius fratre Duce, ad eos motus comprimendos Carolo V. Augusto auxilio misit. Qua in expeditione, ipse tertio supremus quæstor eo amandatus est. Quum autem id bellum feliciter confectum fuisset, & memorabilis de Germania deuicta triumphns actus esset, ipse in Italiam reuersus, anno qui secutus est ∞ DXLVII. Bononiæ prolegato, Ioanne Morone Cardinale legato est renuntiatus. In qua administratione Petro Lnisio principe interfecto, & Placentia à Cæsarianis ducibus occupata, Parmam profectus, & amicorum opibus, quos sibi habebat adiutus, militum manu collecta, vrbem valido præsidio firmatam sua vigilantia in ecclesiæ fide confirmauit. Nouissimè anno ∞ DXLVIII. Perusiæ, Vmbriæque prætor factus, Iulio Ruuerco Vrbinate Cardinale legationem obtinente, per annnm ferè sanctè, & integrè ei muneri præfuit. In qno absens à Paulo III. Papa VI. Idus Aprilis anno ∞ DXLIX. tanquam de republica Christiana, sanctaque sede Romana meritus, presbyter Cardinalis sanctæ Pudentianæ tituli Pastoris lectus, haud ita multò pòst Romam profectus est. Paulo III. mortuo, quum Iulius III. qui illi successerat, bellum auctore Cæsare Carolo V. Octauio Farnesio Parmensium duci indixisset, qnod præter suam sententiam (vt ipse dicebat) cum Gallorum Rege Hērico, maximo Cæsaris damno, societate inita, fœdus percussisset, Gallicaque intra vrbem præsidia tecepisset, ipse ecclesiasticarum copiarum more maiorum à Pontifice legatus missus est, Ferdinando Gonzaga totius exercitus Duce creato. Bello non sine ipsius consilio, & solertia tandem composito, Romam reuersus, & à Cæsare episcoparu Cassanensi in Brutijs ornatus, pontificibus Inlio III. & Panlo IIII. signaturæ gratię perpetuo, aliquando verò in locum Cardinalis absentis vel mortui iustitiæ præfuit: Relicto dignitatis suæ priori titulo, titulum Sancti Stephani in monte Cęlio, mox sanctę Anastasię cepit. Paulo

IIII. minusgratus fuit, qui in illum publicè in cõsistorio & aperte inuectus fuerat, quod ex non bonis artibus archiepiscopatum Mediolanensem procurasse diceret. Quare eo rerum potiente, quum sibi Romæ commorãdum esse non arbitraretur, tuendæ valetudinis caussa, ad balnea Lucensia primùm profectus, postea desiderio videndæ fruendæq; patriæ Mediolanum concedens, ibidem ædibus à fratre Marchione Ioanne Iacobo cœptis perficiendis deditus, iucundè, & honestisśimè vixit, diem interim nullum prætermittẽs, quo literarijs studijs nõ incumberet. Delectabatur in Cardinalatu viris egregijs, literatis præsertim, eorumq; consuetudine libentissime vsus est, ita vt eius mensa doctorum virorum quasi quoddam gymnasiũ esse videretur, quod ego qui non semel interfui, meo ipse testimonio possum confirmare. Prono ad misericordiã ingenio, tũ ex consuetudine ac sermone, tum ex rebus quas gessit semper habitus est: nam præter occultas largitiones, publicè etiam quotidie omnibus inopia laborantibus, & ostiatim victum quærentibus, tãtum ad subleuandas eorum miserias distribuebar, quantum pro diuturno victu satis ijs esse posset, ex quo pater pauperum vulgo vocari cepit, sed tum præcipue, quum vrbe Tiberis inundatione Paulo IIII. fame vexata quicquid in horreis ad familiæ suæ annuum vsum condiderat, liberaliter ad egenæ plebis sustentationẽ primis mensibus deprompsit. Quum fraternam hæreditatem adijsset, veritus ne fratris causa, qui varijs præfuerat bellis, aliqui iacturam bonorum suorum fecissent: reditum annuum aureorum mille, ex fraterno censu magnæ Mediolanensium domui pauperum hospitali assignauit, Ingenium mite, neque solers, neq; calidum præ se ferebat, ita vt à cunctis vir simplex & clemens haberetur. In amicos liberalis, omnibus comis & perhumanus, iustitiæ cultor, nefariorum hominum hostis acerrimus in ea ciuitate, quæ mores hominum diligenter examinare solet, omnium consensu existimatus est. Quarum haud dubiè virtutum opinione, gradum sibi ad maximum sacerdotium fecit. Paulo IIII. vita functo, quum Cardinales in conclaui essent, columba casu sacellum Xystinum per fenestras ingressa, diu circumuolitauit, donec fessa cum admiratione omnium auis quietem expectantium, eius cellæ iusedit, quæ res tunc lusui habita, ipso pontifice renunciato, in prodigium versa est. Vnus enim ipse, post diuturnam quatuor mẽsium ob varias Cardinalium dissensiones pontificatus vocationem, tandem ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Priscæ potissimè electus est Romanus põtifex, qui sua humanitate, & clemẽtia vrbem Romam superiori bello afflictam recrearet, quam spem cõfirmare omnino & augere visus est, Pij nomine sibi indito. Pontifex autem maximus creatus est omniũ Cardinalium suffragijs, qui quatuor & quadraginta tum comitijs apud Sanctum Petrum interfuere, Carolo & Alfonso Carafis in primis, Alexandro deinde Farnesio, Guidone Ascanio, Sfortia Camerario, Cardinaliq; Guisio maximè suffragantibus, hora inter septimam & octauã eius noctis, quæ diẽ nataliciũ saluatoris nostri IESV Christi insecuta est, anno salutis ∞ DLX. ineunte, tanta mortalium omnium qui adfuerant lætitia, quanta paucissimos antea ad eiusdem sacerdotij dignitatem peruenisse constat. Quibus ego quoque comitijs tum fortè interfui, & singula quæ gerebãtur contemplatus, cuncta oculis, & auribus haud segniter perlustraui. Epiphaniæ demum festo de more coronatus, meruit vnus, quod non temere alij vni euenisse cõstat, vt tribus celebrioribus anni totius Paschatis festiuitatibus nasceretur, simul & pontifex crearetur, ac supremæ demum caperet insignia potestatis. Ei spectaculo magna vis hominũm vndique confluxit. Pluuerat tota ea nocte, & diei parte, vnde marmorei ante basilicam Vaticanam gradus, & eorum præcinctiones lubricæ admodum factæ erant. Ea re in solenni nummorum iactu, in eisdem scalis insignis hominum strages fuit, pecunias auidè arripere cupientium: nam neque se eo impetu sustinere à lapsu poterãt, nec si qui paululum titubassent, hærere afflicti vestigio, alijq; super alios cadentes miserè perierunt. Circiter XVIII. homines ea turba necati, supra XL. luxati, & elisi, quod miserabile spectaculum fuit, ac à quibusdam ad ipsius põtificatus res gestas pro omine relatum. Pontificatus initio, quò re ipsa præstaret, quæ Pij nominis appellatione pollicitus fuerat, clemen-

MM tiam

tiam dico & humanitatem, omnium pene Cardinalium, sed præcipue Carafarum, qui alioqui læsi videbantur, precibus, populo Romano omnium eorum veniam condonauit, quæ in Pauli IIII. marmoreum simulachrum, insigniaq́;, & sanctæ inquisitionis contumeliam, ac dedecus vacante sede commiserat, dãna modò ac detrimenta illata, quoad posset suis ipse sumptibus sanctæ inquisitionis officio sarciret. Ad V. Kalend. Februarij Basilica Lateranensi antiqua pontificum sede, vetere instituto visitata, oratoribusq́; totius orbis Orthodoxi principum, id est, Cæsaris, Regum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Poloniç, Nauarrç, Venetorum, Alobrogum, & Florentiæ ducum, Genuensium, Lucensium, Heluetiorum, qui rectè sentiunt, Mediolanensium ciuium, Ducibusq́; Ferrariæ, & Vrbini publicis in consistorijs ad sui venerationem more superiorum pontificum receptis, animum ad ecclesiæ, & vrbis statum diuturna sedis vacatione, & difficili bello gesto penè labefactatum, componendum conuertit. Inito pontificatu, statim alienam personam, alienos mores induisse visus est. Nã qui hactenus humanus, patiens, beneficus, gratus, mitis, pecuniæ minimè cupidus existimatus fuerat, derepente naturam mutasse apparebat. Ante omnia igitur quæcunq́; Paulus IIII. præter Curiæ Romanæ mores, & iam receptam à superioribus pontificibus consuetudinem, publicis edictis, vel diplomatibus nouauerat, dissquirens, ob multorum querimonias, qui se Pauli sanctionibus male habitos lamẽtabantur, mutauit caussarum cognitionem, & explicationem ad rectã communis, & vsurpati Iuris rationem, inductis prioribus decretis, paulatim reuocauit, idoneosq́; iudices, qui quæstionibus huiusmodi præessent, viros graues & prudentes delegit, iudicijs ex æquo constitutis. Ferdinandi Cæsaris Imperatoriã dignitatem translatam in eum ab eius fratre Carolo V. quam Paulus IIII. improbauerat, ratam habuit, eiusq́; tanquàm legitimi, & Catholici Imperatoris legatos perhonorificè suscepit. Cõclauistarum priuilegia confirmauit. In patriam gratus, collegio doctorum Mediolanensium, è quorum corpore ipse aliquãdo fuerat, Rotæ auditorem, & Consistorialem aduocatum perpetuò concessit. Sanctionem quam ipse Paulus de bonis ecclesiasticis male, & simoniace alienatis non mediocre multorum damno ediderat, iuxta vetera decreta moderatus est. Quam tamẽ paulò ante obitum in integrum restituit, Cardinalesq́; Virellium Camerarium, & sancti Georgij propinquum suum, iudices delegauit, qui de ijs cognoscerent, qui sedem apostolicam quauis ratione fraudassent, solidataq́; cõputa ac si nunquàm confecta essent reuiderent, pecuniam ex compositionibus ea ratione quærens. Monachorum, & fratrum mendicãtium, quos in monasteria, vnde potestate à superioribus pontificibus impetrata exierant, Paulus redire seuerissimo edicto coëgerat, caussas iterũ cognosci voluit, vt ijs, qui canonicis legibus id se fecisse probassent, suum ius redderetur. Aliquot magnæ existimationis viros, quos ob hæresis suspicionem Paulus carcere afflixerat, cognita eorum per sanctissimam inquisitionem innocentia, omni cum iniuria eripuit, tum suspicione liberauit: inter hos præcipuè Cardinalem Ioãnem Moronum, & Thomam Sanfelicium Episcopum Cauensem. Episcopis, vt ad suas ecclesias, & curandos sibi commissos greges reuerterentur, præcepit. Vt Regressus à Paulo IIII. sublatos concederet agitauit. Cæterùm Concilij ab se indicendi caussa ab eis sententijs destitit. Per id tempus insignis Christianis clades à Turcica classe illata est, quæ in Catholici regis Philippi classem nauibus milite & commeatu instructissimam bellum Punicum adornãtem de improuiso irruens eam oppressit, cunctosque qui Girbæ Insulæ præsidio impositi fuerant expugnatos, captiuos abduxit. Ea clade Christiani naualli omnino existimatione exuti, ingentem immanium barbarorum audaciam auxerunt. Põtifex interim, vel eorum memor quæ in sui contumeliam Cardinalis Carafa in cõclaui dixerat, vel Ducis Paliani regiæ pro ducatu Paliani compensationi (vt fama fuit) pro sororis filio inhians, aut (quod ipse aiebat) vt Romanorum pontificum propinquis salutare exemplum relinqueret, vt populos sibi creditos clementer acciperent, & publica negocia pro ecclesiæ dignitate conficerent, specie vindicandi ea crimina, quæ Carafæ patruo Pontifice, & bello potissimum Neapolitano patrauerant, quæ-

stionem

ſtionem capitalem in eos inſtituere eſt aggreſſus. Ita vt ad VII. Idus Iunij ∞ D L X. quo die quinto antè anno, Carafa purpurei pilei honore donatus fuerat, Carolum ipſum & Alfonſum Cardinales ad conſiſtorium profectos, Ioannem verò Caroli fratrem, & Montorij Comitem Paliani Ducem tum vocatum, qui paulò antè ex Galleſio Faliſcorum oppido in vrbem cum ipſius pôtificis licentia venerat, vxorisque eius fratrem Comitem Alliſanum, Leonardumque Cardinem fratrum propinquum, nihil tale ſuſpicantes, in Hadriani molem, & per eoſdem dies aliquot alios Carafiæ domus clientes in publicum carcerem conijci mandauit. Omnium quæſtionibus relatores præfecit. Vrbis gubernatorem Hieronymnm Fredericum, Epiſcopum Sagonenſem miniſtrum impigrum, audacem, & acris virum ingenij. Alexandrum Palanterium procuratorem Fiſci. Vt autem hoc iudicium rite peragere videretur, Cardinalinm quæſtioni octo eiuſdem ordinis patres integritate, & iuſtitia inſignes Fridericum Cæſium Epiſcopum, Bartholomæum Cneuam, Ioannem Michaëlem Sarracenum, Ioannem Baptiſtam Cicadam, Michaëlem Alexandrinum, Ioannem Bertrandum presbyteros, Iulium Ruuereum, & Luiſium Cornelium Diaconos Cardinales adeſſe iuſſit, omnium inſpectores Gubernatori & Fiſcali aſſiſtẽtes. Quibus coram interrogati rei, Cardinalis Carafæ ſcriptæ literæ productæ, & quæſtionum principia agitata. Nouiſsima verò cauſſæ cognitio ijs non admiſsis, quum per nouem menſes inſtituta, ſingulorumque obiecta examinata fuiſſent, Pontifex ſeorſum quæſtiones videre voluit. Poſtremò, vt totius iudicij ſeries ab omnibus patribus cognoſci poſſet, tota cauſſa ad pontificem pleno in conſiſtorio ab eodem, qui quæſierat Gubernatore dieí ſpatio relata eſt, non auditæ tamen patrum ſuper ea ſententiæ fuere. Tunc Carolus Cardinalis maieſtatis ab ipſo pontifice damnatus, & omnibus honorum gradibus exutus, curiæ (vt vocant) ſæculari caſtigandus traditus eſt: qui cum Comitibus Montorij, & Alliſano, Leonardoque Cardine ab vrbis Gubernatore maieſtatis, & homicidij damnatis, morti eſt addictus, iudicique rerum capitalinm mandatum, vt iuxta ciuiles ſanctiones, lege in eos ageret. Sic ſententijs in Cardinalem à pontifice, in Ducem verò à Gubernatore vrbis ſubſcriptis, Carolus in Hadriani mole carnificis manu nocte, quæ Nonas Martias præceſsit, ſtrangulatus: Comites, & Cardines in Turris nouæ carcere capitali ſupplicio affecti, maxime memorabile ſpectaculum, inſolensque inſtabilis fortunæ ludibriũ, in publico ad pontem Aelium expoſiti, & paulò pôſt ad damnatorum ſepulchra relati, populo Romano attonito, & quorſum iſthæc tenderent admiranti, præbuerunt: ijs verò qui ſecundiori aura altius prouecti, extra omnem ſortem ſeſe collocatos exiſtimant documentum memorabile, quum omnes paſsim confluerent ad eos ſpectandos, qui miſerabiliter ab eo pontifice, quem ipſi potiſsimum ad tantæ poteſtatis culmen euexerant, extincti, nutu, renutuque ſuo cuncta moderabantur. Ducis præſertim caſum animo reputantes, quem paulò antè inſigni militum, & equitum manu ſtipatum, ac per vrbem more penè Regio incedentem conſpexerant, tunc verò eius corpus capite truncum miſerabili aſpectu publice collocatum viderent. Illud memoratu dignum, vtroſque fratres non ſolum religioſè, & piè quemadmodum optimos Chriſtianos decet, cum pœnitentiæ ſacramento exceſsiſſe, ſed fortiſsimo animo tantam calamitatem, perinde ac à Deo iuſſam, excepiſſe. Ducis admirabilis conſtantia fuit, qui paulò ante obitum & ſocios metu cædis conſternatos egregia oratione ad mortis cõtemptum adhortatus eſt, & literas pulcherrimas filio iuueni ſcripſit optimis monitis refertas, quibus ei Chriſtiano more bene precabatur. Cardinalis cadauer in propinqua diuæ Mariæ Tranſpontinæ æde publico ſepulchro datum, mox ab eius familiaribus ad Mineruæ tranſlatum, & in familiæ eius ſacello conditum eſt. Inter multas præcipue damnati Cardinalis cauſæ in quæſtionum codicillis relatæ ſunt, quòd ſenem pontificem Paulum, quanquam in bellum pronum, tamen bellicarum rerum imperitum, falſis nuntijs & conſilijs decepiſſet, multos & maximè dignationis viros eius belli occaſione vexare iuſſiſſet: quodque varias literas, & notas arbitrarias ementitus, eius vnius præcipue opera quinquen-

nalibus inter reges Hispaniæ, & Galliæ ictis inducijs fractis, totum id bellum, quod Paulus gessit susceptum, diutiusque non sine magno Sedis Apostolicæ detrimento productum fuisset. Comiti præter crimen læsæ maiestatis, & socijs, vxoris grauidæ & adulteri indicta causa cædes obiectæ. Fuerunt plerique eo tempore iureconsulti, qui constantissimè asseuerarunt, iudicium id iniquum fuisse, quum Cardinalis sine testibus, ex suis tantum litteris, eorum redargutus damnatusque fuisset, quæ Pauli IIII. iussu ab se facta esse contendebat, ijs quæ sibi obiecta fuerant more Romano quæstioni, & tormento subiecto, non expresisis, dilationibus quas petebat non concessis, patronis verò eius rarò auditis. Pontifex verò videri voluit, eos non eo consilio vinxisse, vt morti traderet, at in quæstionibus habendis exacerbatus, magnitudinem demum rei intellexisse, quum ei persuasum esset, Cardinalē animi excelsi & intrepidi, si dimitteretur, in suorū quempiam aliquando impetum facturum. Quo timore eum semel grauissimè læsum tolli iussit, in reliquos clementiùs, quos minus peccasse profitebatur, haud dubie acturus, ni fortuna ijs aduersa pontificis inflammatum animum impulisset, vt eos potius perdendos, quàm Cardinalem conseruandum existimasset. Aliquanto mitius cum Alfonso Cardinale, qui mansuetæ continentisque naturæ haud dubium specimen dabat, actum: ipse nanque, qui die obitus Pontificis quædam è cubiculo eius subripuisse accusatus fuerat, centum millibus aureorum Vitellij Cardinalis studio comparatis, persolutis, Cameræ apostolicæ præfectura multatus, cum reliquis omnibus liberè ea conditione tamen dimissus est, ne vrbe egrederetur. Regentatus munus à Paulo IIII. institutum Alfonsi Cardinalis nomine pontifici cessit Vitellius. Qui illicò eo abrogato, vetus auditoris Cameræ officium restitutum, Flauio Vrsino episcopo Murano quadraginta aureorum millibus vendit. Imperatorem Cæsarem Carolum V. August. & ipsius filium Philippum Hispaniarum regem innocentes esse pronunciauit, & cunctis quæ ei à Paulo IIII. obiecta fuerant, absoluit. M. Antonio Columnæ cognita ipsius caussa, paternum principatum, quo à Paulo IIII. spoliatus fuerat, restituit. Capti per id tempus, & in Hadriani mausoleum coniecti sunt duo alij Cardinales, Innocentius de Monte, & Scipio Rebiba Siculus: ille homicidij reus factus, quòd per proximi interregni pontificij tempora patrem & filium caupones interfecisset: hic tanquam Carafarum arcanorum conscius. Vtrique post annum liberè dimissi. Montanus quidem opulentissimis tribus sacerdotijs S. Sabbæ, Cryptæ Ferratæ, & Miramundi spoliatus, Tibur relegatus est. Miramundum magnæ hospitali domui Mediolanensi pontifex addixit. Cryptam Ferratam dimidiatis redditibus Alexandro Farnesio Cardinali ea lege tradidit, vt totidem redderet: ex S. Sabbæ redditu montem instituit. Rebiba verò in nullo crimine compertus, qui Archiepiscopatu Pisano, quem à Paulo IIII. obtinuerat, paulò antè multatus fuerat, cuius vice episcopatum Troianum tunc, Constantinopolitanum verò patriarchatum paulò ante Pij obitum recepit. Interea pontifex more aliorum pontificum iam recepto, sororum filios & filias ad se euocatos, varijs & nobilissimis matrimonijs, & dignitatibus honestatos, ad sublimes honores euexit. In his Carolum Borromeum iuris scientia præditum, & Marcum Siticum Altæmpsium sororum filios in patrum collegium adsciuit, Borromeumque perhumanum, modestissimum, pientissimumque virum negocijs omnibus ecclesiasticis tractãdis præfecit. Eius fratrem Fredericum Comitem Aronæ, qui Virginiam Ruueream Guidonis Vbaldi Vrbinatium Ducis filiam vxorem duxerat, regia Carafarum compensatione donatum, totius militiæ ecclesiasticæ gubernatorem, mox ducem generalem cum menstruo mille aureorum salario, tradito solenni ritu baculo, creauit, & (vt fama fuit) Camertium principatum ei tradere constituens, litem Farnesijs intentauit, qui eam Toparchiam sedi apostolicæ restituerant, Parmæ & Placentiæ ducatu obtento. Tres Cardinalis Borromei ex patre tantum sorores nobilissimis matrimonijs iunxit: vnam Fabritio Columnæ puerulo M. Antonij filio despõdit, alteram Fabritio Gesualdo Luisij Consani Comitis ditissimi hominis filio, tertiam alterius so-

toris suæ filio Hannibali Comiti Altæmpsio. Ducem Florentiæ & Senarum Cosmum Medicem, Romam cum vxore Eleonora, Ioanne Cardinale, & Garzia filijs ad se salutandum venientem, magnifico apparatu Palatinis ædibus excepit. Quem veteris vrbis admirabiles ruinas videndi studio auidum, per integrum diem vbique circumduxi. Is postremo patribus cunctis sigillatim salutatis, & publicis aliquot supplicationibus cæremonijsq; cum interfuisset, post alterum demum mensem discesit. Pius enim hospitalitatis studio maxime tenebatur. Nam præter Florentinorum ducem, eius filium Principem, qui anno insequenti Romam venit, Vrbini, & Mantuæ duces, Tendiliæ Comitem, & Luisium Abusentem Philippi regis extraordinarios oratores, lautissimè regio more in Palatinis ædibus excepit. Per id tempus Abdysu, id est, seruus IESV Christianorum Orientalium trās Euphratem commorantium maximus patriarcha, vir doctus, Chaldaicis, Arabicis, & Assyrijs literis ornatus, cuius iurisdictio interiores vsque ad Indos penetrat, Romam ad Apostolorum limina, & pontificē salutaturus, cum aliquot socijs longissimo itinere peruenit, vt ab eo confirmatus pallium de corpore sancti Petri susciperet. Pontifici oblatus ei perpetuam obedientiam promisit, & per interpretem S. R. E. fidem professus est, cuius syngrapha in Concilij Tridentini sessione XXII. lecta eiusmodi fuit: Confessus sum puro corde, & fide nō ficta coram Reuerendissimis DD. Michaële tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M. Antonio tituli S. Marcelli Amulio S. R. E. presbyteris Cardinalibus, in hanc formam, Ego Abysu filius Ioannis de domo Marcia, ex ciuitate Gezira in Tigridi flumine, olim Monachus sancti Antonij monasterij SS. Rochæ, & Ioannis fratrum electus, primas, siue patriarcha ciuitatis Muzalæ in Assyria Orientali, Iuro quod ita corde credo, & ore confiteor, S. R. E. fidem approbatis omnibus & singulis illis, quæ ipsa approbat, & damnatis similiter omnibus, quæ ipsa damnat, amplector & promitto, & omnes fratres meos Metropolitas siue episcopos ac diœcesanos, quouis modo meæ iurisdictioni subiectos, ita tenēdum & credendum esse docebo, & modis omnibus pro quibus potero persuadere conabor. Ita me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei euangelia. In quorum fidem hanc meam fidei professionem, & attestationem manu mea scripsi, & cætera. Actum Romæ die VII. Martij, anno ∞ DLXII. De multis & difficillimis quæstionibus interrogatus, scitè respondit. Cunctos veteris noui que testamenti libros, antiquos Græcos, Latinosque patres, quibus nos Catholici vtimur Chaldaica, Assyriaca, & Arabica lingua versos, & alios nobis ignotos, quos memoriter tenebat, se legisse dixit. Cunctos ferè S. R. E. ritus, & sacramenta apud suos seruari docebat. Vt Concilij Tridentini decreta ad se mitterentur rogauit. Fidem Christi ab Apostolis, Thoma, Thaddæo, ipsorumque discipulo Marco, maiores suos accepisse, & hodie retinere professus est. Redeuntem in patriam pontifex, auctore M. Antonio Amulio Cardinale, qui eum Romæ agentem fouit, amplis muneribus liberaliter donauit. Eum aliquando per interpretem alloquutus, virum eruditum, & grauem animaduerti. Eius iam ad suos reuersi literas Romam allatas vidi. Cum verò Pontifex ab ipso summi sacerdotij initio, labanti Christi ecclesiæ confirmandæ assiduè intentus esset, generale Concilium præcipuè appetere semper præ se tulit, quod superiores pontifices nō admodum cupere visi sunt, vel saltē negligentius quam par esset habuere. Solennibus igitur Iubileo, ieiunijs, & supplicationibus à Vaticana Basilica ad Mineruæ habitis, quibus Pontifex cum Cardinalibus & Florentiæ duce pedes incessit, publicatis literis, generale Christianorum Concilium Tridenti prosequendum esse, & proximo Paschate anni ∞ DLXI. iterum inchoandum indixit. Illud verò ante omnia memoratu dignū, quod ipse id ab alijs postulari, quemadmodum mos est, nō expectauit, sed vltro omnes qui Christiani nominis censentur principes & reges, per legatos, & literas ad rem adiuuandam incitauit, hortatus est; & quoad eius fieri potuit, ad Concilium generale instaurandum, celebrandumq; compulit, vt eo saltem remedio, quod in calamitosissimis temporibus ecclesia semper maximū esse duxit, omnibus iam prouincijs deprauatæ religionis vi-

tio laborantibus, pessimeq; affectis, aliqua medicina adhiberetur. Verum enimuerò orta controuersia, continuatió ne fieret Concilij Tridentini, an noua indictio, Pontifex salubre temperamentum, quo animos omnium componeret, inuenit, dum in promulgationis diplomate ea verborum formula vsus est, qua & vtrique parti fieret satis, & Tridentino Concilio sua salua maneret auctoritas. Cuius indicti Concilij diploma, cum catholici principes Ferdinandus Cæsar, Philippus Hispaniarum, Carolus Galliarum, & Sebastianus Lusitaniæ Reges, item alij Orthodoxi principes ratum habuissent, omnibus suarum prouinciarum episcopis, & ijs, quorum præsentia requirebatur, vt eò proficiscerentur iussere. Angliæ regina Helisabet Lutherana labe polluta, Hieronymum Martinengum abbatem ad se à pontifice Cōcilij caussa Legatum missum, audire quū recusasset, è Belgio in Insulam traijcere prohibuit. Germani principes, qui noua & falsa dogmata sequuntur, Zachariam Delphinum Pharēsem, & Ioannem Franciscum Comēdonum Zacynthium episcopos, oratores pontificios honorificè quidem suscepere, verùm quum nihil sibi esse cum pōtifice Romano negocij, & de ea re ad Cæsarem se relaturos dixissent, eos re infecta dimiserunt. Horum Delphinus superiore Germania, ad cuius principes pontificius orator erat, peragrata, apud Cæsarem Legatus apostolicæ sedis permanere iussus est. Commendonus verò Germania inferiore, Saxonia, Rhenanis oris, Belgis, Hlotharingis, deinde Germaniæ superiore, & Baioaria percursis, cunctisq; illarum regionum episcopis ad Concilium inuitatis, in Italiam, Tridentum, deinde à pōtifice vocatus ad Vrbem reuersus est: postea ad Polonos nuncius est ablegatus. Tridentum interim more à maioribus accepto, Pontifex apostolicæ sedis Legatos Herculem Gonzagam Mantuanum, Hieronymum Seripandum Neapolitanum, fratrum Augustinianorum olim magistrum, & Stanislaum Hosium Polonum tunc ad Cæsarem Legatum S. R. E. Cardinales viros amplissimos confestim ire iussit, quibus haud ita multò pòst Iacobum Simonetam Mediolanensem, & Marcum Sciticum Altæmpsium Germanum sororis filium Cardinales ab se creatos, legatos adiunxit. Nam inter sex & quadraginta, quos quatuor lectionibus vel in gratiam principum, vel ob insignem doctrinam, & religionem, vel de sede apostolica bene meritos, vel sanguine coniunctos, aut veteri familiaritate acceptos creauit Cardinales, sacrarum literarum scientia, morum grauitate, & vitæ sanctitate Seripandus, & Hosius in primis fulsere. Præter hos viri clarissimi fuere Granuellanus, Amulius, Nangerius, Sirletus, & alij cōplures. Ad Concilium ex Italia, & Hispania frequentes patres conuenere: ex Germanis, Polonis, Vngaris, & Boëmis Catholicis pauci, eaussantes ne ipsis absentibus episcopatus sibi commissi inhiantium hæreticorum armis lacerarentur. Non multi ex Gallis, quod opulentissimum & Christianissimum vsq; ad nostra tempora, & apostolicæ sedi obsequentissimum regnum feralibus, & inusitatis Orthodoxorum & hæreticorum, qui nouo nomine Hugonoti vocantur, dissidijs completum esset. Hi ab Henrici regis infausto obitu puerorum Regum Francisci II. & Caroli IX. adolescentia & orbitate abusi, Luisio Borbonio principe Condonensi, & Gaspare Coligneo (quem Amiralium vocant) præcipuis auctoribus, & ducibus, quum in omnibus Gallijs, tum præcipue in Narbonensi, rerum nouandarum & mutandæ veteris religionis auidissimi, tumultuarijs equitum peditumq; ingentibus copijs collectis, catholicos rapinis, cædibus, & incendijs vexare, ac sæuissimè persequi non cessabant. Lugdunum totius Galliæ emporium, Aurelia, Rothomagus, Apamiæ, Biturigium, Blesium, Pictaui, Matisconū, Valentia, Mons Pesulanus, Nemausus, Biterræ, & multæ præterea ciuitates ab ipsis captæ, ijs calamitatibus inuolutæ sunt. Quorum furori, & amētiæ à Regis nutricijs, & consiliarijs seuerissimis edictis primùm, mox armis obuiam itum est. Post multas clades Blasius Monlucius præfectus Aquitaniæ sex millia Hugonotorum Duce Durasio pugnantium cæcidit. Pontifex quoque tuendæ Aueniónis, & finitimæ regionis caussa, vbi maxime hæreticorum perfidia grassabatur, aliquot militum cohortes conscripsit, Fabricio Sorbellonio cōsobrino ei Prouinciæ præfecto. Qui Lucæ Antonij Thomasonij Interamnatis strenui & multę

expe-

experientiæ copiarum ducis forti fideliq; opera vsus, Auenionem in fide Hugonotis Prouincia submotis continuit, Aurantium ipsorum oppidum haud longè ab Auenione situm vi captum deleuit, præsentiq; periculo & calamitate Prouinciam liberauit. Lucæ Antonij industriam Honoratus comes Sumaripæ Tendæ princeps regij exercitus in Prouincia dux intelligens, quum acriter ab Hugonotis premeretur, cum Auenione in tuto posita, cum cohorte sua in regis auxilium euocauit. Cuius præcipue virtute Sistaricum vrbem munitissimam, quo se Auenione pulsi hæretici, & alij ex omni Narbonensi tanquam in Asylum contulerant, obsedit, sex millia ipsorum obsessis auxilio venientium, deleuit, vrbem vi expugnauit & diripuit. In eo victoriæ cursu Zatum ab Hugonotis obsessam ijs in fugam actis periculo liberauit. Lucas virtutis ergò ab Imperatore Gallo insigni aureo torque donatur. Galliam verò dissidio religionis à domesticis hostibus vexatam pecunijs Pontifex adiuuit. Legatum eò misit Hippolytum Estensem Cardinalem Ferrariensem, qui turbatæ religionis rebus remedium aliquod afferret. Rebus ad arma excitatis multæ hominum strages editæ, horribilia supplicia ab Hugonotis catholicis, & præsertim viris religiosis illata. Per id tempus Concilij Tridentini initio Pontifex Iobileum denuo indixit, solennia ieiunia celebrauit, Supplicationes à Sancti Petri ad sacram Popularem ædem haberi voluit. Concilio porrò Tridentino, sub Pio III I. initio anni ∞ D LXII. principium datum. Quod magnis incrementis producitur, pontifex Romanæ Curiæ disciplinam perturbatam, & solutos aulicorum mores omni ope, & contentione corrigendos, & restituendos curauit, multa quæ deprauata erant, salutaribus sanctionibus correxit. Quæ is præcipua. Ante omnia publicis sanctionibus patrum omnium subscriptione firmatis, cōclauis, & comitiorum Romani pontificis rationem ad vetera decreta moderatus est, legemq; saluberrimam ijs remedijs, quibus temporum malitia opus esse monstrauit refertam sanxit. Decreuit, vt si in Concilij celebratione Romana sedes vacaret, noui pontificis electio penes Cardinales tantum esset. Illud edito diplomate sanxit, vt nemo Romanus pontifex sibi successorem deligere posset. Cancellariæ, eiusdem correctoris, contradictarum Cameræ apostolicæ, eiusdem auditoris, ac tribunalis, camerarij, pœnitentiariæ, iudicum XII. virorum Rotæ, signaturæ, gratiæ, & iustitiæ, Gubernatoris, Senatoris, Conseruatorum, procuratoris fiscalis, notariorum, scribarum, & alia vrbis officia, magistratus tribunaliaq; seuerissimis edictis emēdauit. Magistratibus cunctis edixit, ne quid contra eiusmodi ab se edita decreta conficerent. Caussarum ciuilium Notariatus Cameræ apostolicæ applicauit, eorum mercedes limitauit. Caussas fiscales, & rerum capitalium quæstiones, & multa ad ius ciuile, in quo exercitatus admodum fuit, pertinentia, hominum malitia deprauata correxit. Carcerum & custodum salaria limitauit, extorsiones cohercuit. Homicidas homines, sicarios, facinorosos, & cæteros huiusmodi, qui à magistratibus absoluti non fuissent, Pij II. Xysti IIII. Innocentij VIII. Iulij II. Clementis VII. legibus repetitis, vrbe, & omni ecclesiastica ditione exegit, illorum absolutiones, multis difficultatibus interiectis, difficiliores fecit. Sclopetos, qui duorum palmorum mensuram non excederent prohibuit. Asyla omnia, quæ tam in Cardinalium, & oratorum principum ædibus, quàm alibi in vrbe erant sustulit, & contra eos, qui publicis lictoribus sese opponerent, & iuridicorum edicta contemnerent, grauia decreta promulgauit: Ijs qui fidem publicam ob eas res obtinuissent priuilegium aboleuit. Pœnarum absolutiones, quæ reis, & damnatis hominibus imponerentur in omni ecclesiastico imperio, à ciuitatibus, & priuatis magistratibus, ad fiscum pontificium perpetuò transtulit, quum in damnatorum gratiam minus ab eisdem exigi cognouisset, vt ea etiam ratione quę cœperat perficiendis pecuniam compararet. Eos porrò, qui decoxissent, & beneficio Capitulorum ODOARDVS & PERVENIT, vt soluerent à creditoribus adigi non possent, pileum viride ferre graui sub pœna à Paulo IIII. antea sancita, voluit. Sacerdotiorum & præsertim Cardinalatus ambitum prohibuit. Illicitas pecuniarū translationes, quæ cambia sicca vocantur, vetuit.

Clericis vrbem incolentibus testamenti condendi potestatem, & alia priuilegia confirmauit, & auxit. Eos, qui libellos famosos ederent, corripuit. Egentes, & deliros homines, molesta, & fallaci mendicitate sublata, certis locis distributos nutriri præcepit, præfecto ad piũ opus Antonio Lomellino protonotario, cæterum ab eo consilio rei difficultate destitit. Idem de quæstuarijs qui sancti Antonij, sancti spiritus, Fabricæ Vaticanæ, & eiusmodi similium nomine, specie indulgentiarum, ab imperito vulgo pecunias emulgebant, iussit. Indulgentijs quæ passim, & sine discrimine concedebantur, modum posuit. Eas omnes, & quæstus reuocauit, quæ à quæstuarijs, à nobilissimis ecclesijs ad varia delubra extensa fuissent, potestatem instituendi ecclesias, sacella, societates, phetrias certis quibusdam hospitalibus domibus eripuit. Lateritia mortuorum monumenta, quæ passim ecclesiarum ornatum fœdabant, tolli iussit. Seuera Pauli IIII. in Iudæos edicta moderatus est. Vrbis annonam procurauit, præfectis aliquot viris industrijs creatis. Philippo Hispaniarum regi ex reditibus omnium Hispaniæ sacerdotiorum septingenta millia aureorum concessit, quibus septuaginta triremes contra Turcas parari, instrui, contineri possent, septem millibus aureorum in singulas distributis. Interim Concilio Tridentino finis impositus est, quod à Pio IIII. Tridenti restitutum, biennio ferè continuatum fuerat. Sessiones nouem veteribus sexdecim additæ. Quarum prima, quæ decimaseptima à Concilio primùm sub Paulo III. inchoato erat XV. Kalend. Febr. anni salutis ∞ DLXII. celebrata, vt concilium prosequeretur sancitum: decimaoctaua, decretum de librorum delectu, & cunctis ad synodum fide publica inuitãdis: decimanona & vigesima, nihil memoratu dignũ actum: vigesima prima, communionis sub vtraque specie, & paruulorum doctrina & canones promulgati. De reformatione ecclesiastica tum primum actum: vigesima secunda, sacrosancti Missæ sacrificij quæstio explicata. Interea Mantuano, & Seripando legatis initio anni ∞ DLXIII. vita functis, à sede apostolica in eorum locũ noui legati Cardinales Moronus, & Nauagerius missi, Altæmpsius verò reuocatus: vigesimatertia sessione ordinis sacri, vigesima quarta, Matrimonij sacramenta explicata, Reformatio ecclesiastica continuata vigesima quinta. nouissima sessione, III. & Prid. Non. Decemb. anni ∞ DLXIII. graui pontificis morbo, quo de eius vita dubitatum est, audito, accelerata, patres de igne purgatorio, de inuocatione, veneratione, & reliquijs sanctorum, de sacris imaginibus, de indulgentijs, de delectu ciborum, de ieiunijs, de diebus festis, de Catechismo edendo, breuiario, & missali reformandis, de Concilij Tridẽtini saluberrimis sanctionibus seruandis, non minus pia, quàm prudentissima decreta promulgarunt: reliqua verò, quæ supererant reformationis capita sanxerunt. Quibus confectis summo omnium patrum consensu decretum est, vt cunctorum, quæ in Concilio acta essent, confirmatio ab apostolica sede peteretur. Cardinalis verò Moronus primus legatus Concilio præsidens, finem Concilio ijs verbis fecit: Post gratias Deo actas, Reuerendissimi patres ite in pace. Ab vniuerso cœtu, Amen, responsum, atque ita Concilio Tridentino finis fœliciter datus est anno XXVII. postea quàm primùm à Paulo III. Mantuæ indictum fuerat: à prima verò sessione Tridenti celebrata decimo octauo. Durauit omnino annos quinque, biennium sub Paulo III. annum sub Iulio III. biennium iterum sub Pio IIII. Vniuersis porrò Concilij decretis subscripserũt patres, quibus ea potestas erat, CCLV. Hi fuere legati Cardinales IIII. Moronus, Varmiensis, Simoneta, Nauagerius: Cardinales non legati duo, Hlo-rhariugus Archiepiscopus Remensis, & Madrucius electus Tridentinus: Patriarchæ tres, Hierosolymorum, Aquileiensis, Venetus. Archiepiscopi XXV. Episcopi CLXVIII. Abbates VII. Procuratores absentium cum legitimo mandato XXXIX. Magistri generales ordinum VII. Interfuere tantæ synodo, præter eos qui subscripserunt, oratores Cæsaris Ferdinãdi, Regum Francorũ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Venetorum, Heluetiorum, Ducum Bauariæ, & Florentiæ, Iuris Cæsarei pontificijq; doctores Concilio necessarij tres, Auditor rotæ, aduocatus consistorialis, promotor, Theologi clerici non claustrales XX. ex quinq; Mendi-

Mendicantiũ ordinibus circiter L X X. à suis magistris, varijs principibus, & episcopis vel missi, vel euocati. Ex ordine Prædicatorum X X. Minorum obseruãtium X. totidem conuentualium. Eremitarum X V. Carmelitarum X. Seruorũ aliquot. Ministri Cõcilij præter Commissariũ & Secretarium, qui Episcopatu fungebantur fuere, Scribæ duo, Cursores duo, Cæremoniarum magister, Medicus, Depositarius, Forerius, Diaconus & subdiaconus cum cantoribus X I I. Grãdem huic Concilij celebrationi pecuniarum summam absumpsit pontifex Pius, quippe cui menstrua ad vitæ sustentationem salaria Legatis, cunctis inopia pressis episcopis & sacerdotibus, omnibusq; ministris liberalissimè tribuerit. Id muneris antiquitus imperatorum erat. Dum Tridenti Concilium celebratur, Cardinalis Hlotharingus Romam veniens multa de concilij exitu, quem pontifex expensarum magnitudine oppressus, mirum in modum exoptare videbatur, cum eo tractauit. Qui per eos dies grauissimis, febris, cathani, podagræ, cruciatibus, & alui profluuio laborans, animi corporisq; viribus ita destitutus aliquãdo fuit, vt mors eius à multis secutura crederetur. Cuius rei nũtio legati permoti (Moroni præcipue id opus fuit) ne in terregno pontificio Cõcilium apertum esset, iustissimis de causis synodi finem maturarunt, & incredibili dexteritate, quum pleriq; patres, Hispani præcipue, resisterent, rem confecerunt. Pontifex valido corporis robore sublevatus, ecclesiæ sacramentis de more susceptis, triduo pòst conualuit. Qui Concilij exitu audito, quanquam adhuc viribus debilis, patres in cubiculum euocauit, quibus aduersæ valetudinis suæ, & Concilij finis rationem reddidit, Deo gratias agens omnes ad sacrosanctas ecclesiæ sanctiones seruandas, & ne quid præter eas ab se peferent, hortatus est. Celebresque pro adeo felici exitu supplicationes indixit. Oblata vero sibi Concilij decreta, Morono, Saraceno, Cicadæ, Alexandrino, Cardinalibus inspicienda, examinãda, ad seq; referenda tradidit. Quo facto legati, Moronus, & Simoneta, qui Romam tum redierant, Concilij nomine, quibus id publice demandatum fuerat, omnium in eo actorum confirmationem petierunt. Quorum rogatu Pius papa VII. Kalend. Februarij anni ∞ D L X I I I I. in consistorio secreto cuncta Concilij acta, tam ea, quæ sacra dogmata, quàm quæ reformationẽ ecclesiasticam respicerent, comprobauit, amplissimumq; more maiorum confirmationis diploma plumbo obsignatum publicauit. Tridentino igitur Concilio absoluto, ex eius decretis mores denuo emendare, sacerdotia ad veteris formam instituti reuocare Pontifex curauit, pluraq; edita promulgauit ad Cõcilij obseruationem necessaria. Primùm tempus præscripsit, quo eiusdem decretis seruandis homines tenerentur. Octo patres Cardinales delegit, qui ea seruare facerent: hi fuere, Moronus, Sarracenus, Cicada, Alexandrinus, Araceli, Simoneta, Borromeus, Vitellius. Modum, quo Doctores ad episcopatũ postea promouendi crearentur, præscripsit. Hanc fidei formulã, quam episcopi designati profiterẽtur, instituit:

Ego N. firma fide credo, & profiteor, omnia & singula, quæ continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia vtitur: videlicet, Credo in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium, & inuisibilium. Et in vnum dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitum: & ex patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, nõ factũ: consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descẽdit de cœlis: & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria Virgine, & homo factus est: crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus est: & resurrexit tertia die secundum scripturas: & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris: Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et in spiritum sanctum, dominum & viuificãtem, qui ex patre filioq; procedit, qui cum patre & filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per prophetas: Et vnam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum, & expecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi, Amen.

Apostolicas, & ecclesiasticas traditiones, reliquasq; eiusdem ecclesiæ obseruationes

tion[illegible],& constitutiones firmissimè admitto, & amplector. Item sacram scri- pturam iuxta eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione sacrarũ scripturarũ admitto, nec eam vnquam nisi iuxta vnanimem consensum patrum accipiam & interpretabor. Profiteor quoque septẽ esse verè & propriè sacramenta nouę legis, à Iesu Christo domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis (licet non omnia) singulis necessaria, scilicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, Ordinem, & Matrimonium, illaque gratiam conferre. & ex his Baptismum, Confirmationem, & Ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque & approbatos ecclesiæ Catholicæ ritus, in supradictorum omnium sacramentorum solenni administratione, recipio, & admitto. Omnia, & singula, quæ de peccato originali, & de iustificatione in sacrosancta Tridentina synodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter in Missa offerri Deo, verum, proprium & propiciatorium sacrificium pro viuis & defunctis, atque in sanctißimo Eucharistiæ sacramento esse verè, realiter, & substantialiter corpus & sanguinem vnà cum anima & diuinitate domini nostri Iesu Christi, fierique conuersionem totius substantiæ panis in corpus, & totius substantiæ vini in sanguinem, quam conuersionem Catholica Ecclesia Transubstantiationem appellat. Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque sacramentum sumi. Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragijs iuuari. Similiter & sanctos vnà cum Christo regnantes, venerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas. Firmißimè assero, imagines Christi ac deiparæ semper Virginis, nec non aliorum sanctorum habendas & retinendas esse, atque eis debitum honorem & venerationem impartiendam. Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in ecclesia relictam fuisse, illarumque vsum Christiano populo maximè salutarem esse affirmo. Sanctam, Catholicam, Apostolicam, Romanam ecclesiã omnium ecclesiarum matrem & magistram agnosco, Romano que Pontifici beati Petri apostolorum principis successori, ac IESV Christi Vicario veram obedientiam spondeo ac iuro. Cætera item omnia à sacris canonibus, & Oecumenicis Concilijs, ac præcipue à sacrosancta Tridentina synodo, tradita, definita, & declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulq; contraria omnia, atq; hæreses quascunque ab ecclesia damnatas, & reiectas, & anathematizatas ego pariter damno, reijcio, & anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram & inuiolatam vsq; ad extremum vitæ spiritum cõstantißimè (Deo adiuuante) retineri & confiteri, atq; à meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, & prædicari, quãtum in me erit, curaturum. Eo idem N. spondeo, voueo ac iuro; sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei euãgelia. Episcoporũ residentiã grauißimis sub pœnis sanxit: paulò temperatius de Parochis edixit, qui minora sacerdotia posiderent, quæ non nisi viris dignis, præmisso accurato examine, conferri voluit. Clericos qui sacerdotia obtinerent, togatos, & honesto clericali habitu indutos incedere iussit: grauesq; pœnas cunctis non residentibus sacerdotibus in flixit, contra eos legẽ edidit, qui eadẽ sacerdotia in confidentiã (vt dicitur) vel darent, vel susciperent. Matrimonia clãdestina, & duella Cõcilio abolita priuatim grauißimo edicto prohibuit. Græcos in Calabria prælatos episcoporũ Latinorũ potestati subiecit. Ordinis Hierosolymitani priuilegia renouauit. Militiã sancti Lazari Hierosolymitanã temporum iniuria labefactatã reuocauit, priuilegijs auxit. Nouum sancti Stephani militiæ ordinẽ Cosmo Florentiæ Duce auctore, instituit. Quum Philippus Hispaniarũ Rex, & Carolus princeps ipsius filius canonizationẽ B. Didaci expeterent, ipse, qui rem examinarent, constituit Cardinales, Moronum, Sarracenum, Alexandrũ, Vitellium. Aedificãdi nobili & generoso studio incensus, vrbem purgare, augere, & pulcherrimis ædibus vijsq; ornare cõstituit. Multa vetera & publica ædificia, tam in Palatio, & hortis Vatica-

Vaticanis, quàm in reliqua vrbe, vel vetustate collabentia, vel imperfecta, vel quæ omnino esse desierant, reparare & perficere aggressus est. Leonianam vrbem (quā Burgum vocant) crassissimo muro laxauit. Arcem sancti Angeli nouis muris, & propugnaculis cinxit, Palatio, & villa Vaticana, aulis, cameris, triclinijs, cœnaculis, testitudine, & porticibus vel restituris, vel nouis factis, laquearibus aureis, & varijs egregiorum artificum picturis exornatis. Hortos verò Pontificios, ædicula, porticū, atrio, lymphæo, cubiculis, & turri ædificatis corriuato fonte, nobilissimis signis, emblematibus, & opere tessellato condecoratos, pulcherrimos reddidit. Inter Salariam & Nomentanam portam, & viam Pias publicæ commoditati, ac dignitati in Quirinalis dorso aperuit & muniuit. Portam & viam Flaminias melius & lautius refecit. Viam Aureliam penitus obstructam & ignotam pristino vsui restituere curauit. Viam Campanam porta Cœlimontana, in editiorem locum translata reficere cœpit. Aquam Saloniam, quam Antiqui Virginem appellarunt, ante annos mille ademptam, purgato fonte, & renouatis formis, vrbi restituere voluit. Ostia bello Neapolitano, Anconem vero, Centumcellas (quæ nunc ciuitas vetus dicitur) vetustate disiectas, mœnibus, portubus, arcibus sepiuit ac muniuit. Rauennam vrbem ciuium numero, & virtute instructam firmis propugnaculis tutam reddidit. Palatium Pontificum Capitolinum à Paulo IIII. deformatum, refecit. Prætorium Capitolinum Triumuirorum vrbis conseruatorum à fundamentis mirabili opere inchoauit. Turrim Palatij sancti Marci renouauit. Scholas, quibus sapientiæ professores Bononiæ docent, magnificentissimè refecit, Romæ verò inchoauit. Papiæ collegium instituit. Villam Iuliam miræ amœnitatis, ædificiorumque elegantia conspicuam cameræ apostolicæ assignatam, Pontificum secessui, excipiendisque Cardinalibus, vel Oratoribus, & Principibus Romam venientibus, perpetuo vsui esse voluit, quam etiam instaurare, & perficere aggressus est. Lauacrum ad Velabrum, & Turres Campanarias basilicæ Lateranensis refecit, eiusdem laquearia aureis emblematibus exornata extruxit. Thermas Diocletianas vetustate corruptas S. Mariæ Virgini Dei matri dedicatas, magnificentissimo templo in sacram ædem, & Carthusianorum Cœnobium menstrua quingentorum aureorum solutione conuertit. Templum sancti Petri Vaticanum toto terrarum orbe celebre, additis menstruis salarijs perficiendum curauit. Titulos, & Diaconias Cardinalium, & reliquas vrbis sacras ædes vetustate collabentes, vel deformes, præfectis tanto negocio Iacobo Sabello Cardinale eius in vrbe Vicario, Marco Antonio Maffeo Archiepiscopo Teatino, & Ascanio Cæsarino episcopo reparari iussit. Cardinales sancti Angeli, Politianum, Sabellum, Amulium, & Camerarium prouisioni ad coercendas Tiberis inundationes præfecit. Officinam libris sanctorum patrum accuratè, & integrè imprimendis instituit, accito Paulo Manutio Aldi filio, viro tum in ea facultate, tum vario literarum genere claro, qui ei muneri præesset. Quibus rebus peragendis, & magno ære alieno, quo sedes apostolica obstricta erat, tollendo, cum ingens pecuniæ vis requireretur, quum alia non pauca, tum verò Montes aliquot perpetuos, & equites Pios instituit, varijsque tributis, vectigalibus, & pecuniarum indictionibus vrbem, & ditionem omnem ecclesiasticam onerauit. Montes enim Pium perpetuum, & S. Spiritus non vacabilem condidit, illum quidem quadringentorum decem millium aureorum, vnde septeni annui cum dimidio pro centenis aureis capiuntur, hūc verò centum aureorum millium, ex aliquot redditibus monasterij sanctæ Sabbæ, quod Cardinali Montano ereptum, magnæ Hospitali domui S. Spiritus adiunxit, ex quibus octoni annui perpetuo pro centenis aureis habētur. Equites quoque Pios D X X X V. multis, & amplissimis priuilegijs ornatos, duabus lectionibus induxit, quibus & Monti Pio macelli super additum vectigal carnis quadrantarium, quod perpetuum esse voluit, in omni ditione ecclesiastica, præter vrbem, & Bononiam assignauit. Cui ob equites Pios Camertium redditus fisco applicatos, Ripæ, Ripettæ, Vrbanarum mercium, & directi Triremium vectigalium partem adiunxit, pro ducentis sexaginta septem milli-

millibus, & quingentis aureis ab eisdem equitibus apostolicæ sedis subsidio persolutis, quorũ annuus redditus est XXV. millium CDLXV. coronatorum. Ad hæc alterum carni quadrantem, frumento molendo, & vino peregrino, quod Tiberi ad vrbem vehitur vectigalia grauiora imposuit, vel auxit, populo Romano reclamante, & nulla ratione cõsentiente, quorũ tamen reditus vrbis Leonianæ munitioni assignauit. Proxenetas vendendi vini interpretes XL. Ripæ constituit, quos venales esse voluit, quũ antea titulo gratioso id munus cõcederetur. Veniere singuli quingentis aureis. Ad hæc Bononiæ, in Aemilia, Piceno, Etruria, & Latio extraordinaria tributa cunctis populis per legatos Romã propterea missos repugnantibus, imperauit, vbiq; clamantibus sibi superiorũ temporum iniuria expilatis, non esse vnde soluerẽt, & hæc non apostolicæ sedis subsidio indici, sed insanis substructionũ fabricis absumi. Pontifex enim congregãdis pecunijs intentus, à nullius vexatione, modò quęstionẽ legitimam nactus esset, temperari videbatur. Hinc varij in vrbe rumores orti, & libelli contumeliarũ referti, in pontificis ministros per vrbẽ noctu affixi, suspiciones auctæ, aliquot noti homines in carcerẽ coniecti, quæstiones seriò habitæ, odinm pontifici conflatũ. Qui per id tempus publicis muneribus vacans, præteritas debitorũ tabulas Cameræ reuisoriæ titulo repetijt, Abbatias quasdam, quæ commendari solebant monachorũ congregationibus non sine aliqua cõpositione adiunxit. Aliquot oppidorũ publicas pecunias sibi addixit: Episcopatũ Mantuanum ad gentis Gonzagæ ius patronatus XXV. millium aureorum sponsione transtulit: Ascanium Corneum strennuũ copiarum ducem in Hadriani molem cõiectum non longè pòst multatum dimisit. Ferunt eo pontifice certorum ecclesiæ Romanæ redituũ XXC. millia aureorum annuorũ, incertorum verò LXXV. millia venisse. Quorum tamen redituum maiorem partem ipse pontificatus sui tempore acquisierat. Per id tẽpus Põtifex graui dolore perculitur, obitu Frederici Borromei fratris filij. Vxor Virginia ad patrem Vrbinatiũ Ducem remissa. Ferdinãdus Imperator mala affectus valetudine, ne successor in incerto esset, filiũ egregiarũ virtutum decore præfulgentem Maximilianum iam Boëmis Regẽ impositum, Cæsarem designandum curauit. Indictis VII. virorũ Imperij electorũ more maiorum Francfordię Comitijs, Maximilianus ipse ad VIII. Kal. Decemb. anni ∞DLXII. omnium suffragijs Cæsar renuntiatus, Oratorem ad Pontificẽ de more ire iussit Georgiũ Comitem Elphestanũ. Quum verò de solenni iuramento præstando, ipsiusq; forma controuersia orta esset, ei rei cũ Imperatoris legato tractandæ, Cardinales Carpensem, Tridentinũ, Augustanum, sancti Clementis, & Virelliũ Pontifex præfecit: qui rem tandẽ post multam dissensionẽ composuerunt, ita vt legato publico consistorio admisso vtriq; parti factũ fuerit satis. Exitu anni intestino Gallorũ bello ob religionẽ iam adulto, tandẽ erupit. Concurrêre infestæ Catholicorũ, & Hugonotorũ acies in agris Druidum: Regia factio imperatoribus Carolo Guisio, & Hannone Momorantio equitũ magistro, rebelles Hugonotas profligauit: nec incruenta victoria, captus perduellium dux præcipuus Ludouicus princeps Condonensis, Amiratus salutem fuga quæsiuit. Ex Orthodoxis prima impressione equitum magister in hostium potestatẽ venit S. Andreæ Marescallus, vir fortissimus egregiè dimicans cæcidit. Pontifex ea victoria faustis vocibus Guisium prosecutus, solennes, lætasq; supplicationes habuit: sed nec duci Guisiæ diu victoria frui licuit. Sclopeti enim ictu in Aureliæ obsidione per Amirati (vt creditũ est) insidias vir præstãtissimus magno Catholicorum maiore regni damno cõcidit. Cuius morte infausta catholicis pax est secuta, ijs cõditionibus, vt Rex rebellibus parceret, ipsi verò quæ Regi eripuerãt oppida, & Vrbes restituerent, atq; quisque in qua maximè religione vellet, viueret. Vtq; ijs locis, quibus ab se antè occupatis discessissent, nouæ superstitionis ministris, populos docere fas esset: in alijs verò certa loca designarẽtur. Angli, qui à rebellibus Hugonotis ex Insula euocati, aliquot de Gallis oppida ceperãt, bello ciuili absoluto omni cõtinentis ora pulsi. Ad dedecorosæ, sed necessariæ pacis nunciũ pontifex cõmotus, Odetum Castilioneũ Romanæ ecclesiæ Cardinalem Hugonotarum præcipuum sacerdotio Beluacensi, & Cardinalatu, itẽ episcopos circi-

circiter X. eadem labe in Gallijs maculatos, sacerdotijs exuit. Sanctæ inquisitionis Tribunali nouem Cardinales præposuit, ea lege, vt quæ maior pars sanxisset, rata essent. hi fuere, muneris princeps, Alexandrinus, Sarracenus, Cicada, Reumanus, Aracæli, Simoneta, Borromeus, Vitellius, Alciatus. Quorum potestatē auxit, & à superioribus pōtificibus indulta firmauit. Cū Heluetijs rectè sentientibus fœdus percussit. Solennes pro cōseruato Orano supplicationes habuit. Hāc rem memoratu dignam breui aperiam. Cognouerat Algerij in Africa Rex classem regis Hispaniarum graue naufragium in portu Hispanici littoris Herradura, anno salutis ∞ D L X I I. passam, reliquas eius triremes per terræ Italiæ stationes procul ab Africæ littoribus distributas esse. Ea re tempus opportunū venisse ratus, anno qui secutus est, Oranū munitissimum Africæ regionis ad mare oppidū ipsi infestū occupare tum constituit, quū ei nullum aliunde auxiliū afferri posse sibi persuadebat, vt eo præsidio quo Hispaniæ litrora à piratarum myoparonibus defendi possunt, in potestatē suā redacto liberiùs vagaretur, Hispaniarumq; littoribus facilius insultaret. Ipse præterea nullam in terra Africa nauiū stationē commodam se possidere, Oranum verò, & portum capacissimum, & vicinam regionem fertilissimam habere considerans, ita vt in eo Punica classis tuto stare & augeri, Turcica verò cōmodè propter commeatus copiam hyemare posset, prouinciam terra, mariq; aggressus est. Arcem igitur Masarquiuir Oranensis portus præsidio impositam primùm oppugnare decernit, illud sibi certo persuadens, hac expugnata, nullo labore Oranum posteà in potestate sua futurū esse. Ea re cognita Philippus Hispaniarum rex catholicus per tabellarios mari actuarijs nauiculis, terra magnis itineribus, & mutatis ad celeritatē iumentis, Perafannum de Ribera Alcalæ ducem, eius in regno Neapolitano vicarium de imminenti periculo monuit, eiq; præcepit, vt quantamcunq; ad regni custodiam classem haberet, illicò in Hispaniam mitteret, & cum ea classe, quæ in Hispania parata fuerat coniuncta, obsessorum auxilio quamprimum nauigaret. Etsi vero nulla prætermissa diligētia, miraq; fuerit tabellariorū celeritas, ea omnia tamen rebus penè perditis, parum profuissent, nisi Dei optimi maximi beneficio, id aliquanto antea incerto quasi rumore, Prorex Neapolitanus præsentisset. Qui animaduerso maximo Christianorum discrimine, si præsidiū tam opportunum à Barbaris occuparetur, statim nullum regis Catholici mandatum expectans, quinq; & viginti triremium, quæ Neapoli hyematuræ erant classem, commeatu, & tormentis bellicis instructā, milite Hispano ex stationibus Regni citissimè deducto, Ductore Io. Andrea Auria, maritimi belli peritissimo duce, in hostes nihil tale suspicantes, aliquot diebus antea immiserat, quā regij tabellarij cū mandatis Neapolim aduenissent, incredibilis illa Proregis celeritas ab omnibus mirè commendata, Orano oppido Hispanis pernecessario, quod ad eam rerum desperationē perductum iam erat, vt vix per quatriduum aduersus Barbarorū impetum sustentari posse putaretur, certā salutem attulit. Auria enim Hispana classe Neapolitanæ adiuncta, primo aduentu, nullo negotio rege in fugam acto, tormentis bellicis, cæteris rebus, quæ bello vsui erant, nauibusque aliquot ab Afris turpiter amissis, obsidionem Orani soluit. In hac prouincia Prorex simul Hispanias affecit maximo beneficio, & à rege omnium præstantissimo summam laudem est consecutus. Per eos dies Pontifex legationem Auenionis Borbonio Cardinali concessit à Farnesio dimissam, cuius vice prouinciam patrimonium, eidem perpetuò regendā tradidit. Haud longè pòst controuersia de honoratiori in cōsessibus publicis loco, inter oratores Gallum & Hispanum diu ante Francisci Vargæ opera excitata, pontifex post longas tergiuersationes summum Gallo locū assignauit. Cùm de concordiæ forma multum consuluisset, nec vllam reperisset. Hispanus enim superiorem consessum Gallo negabat, Gallus Hispanū æqualem recusabat. In tridentino quoque Concilio, quia pontificis iussu vtrisque oratoribus in sacris thuris suffimenta simul oblata erant, magna discordia orta fuerat. Ob eam rem Ludouicus Requesens magnus Castellæ commendator, Hispanus orator irritatus, post publicam cōtestationem Regis sui nomine pontifici factam, quam pontifex suscepit, & iudi-

cium pollicitus est, Roma abijt. Eodem anno VII. Kalend. Augusti, Ferdinandus pientissimæ memoriæ, Orthodoxus Imperator Viennæ Austriæ rebus humanis eximitur imperij anno octauo. Cui Maximilianus Cæsar filiorum natu grandior, prudentia, liberalitate, animi magnitudine, clementia, & doctrina præstātissimus in Imperio, Boëmiæ regno, & Austriæ principatu successit. Tirolis Comitatus Ferdinādo, prouinciæ Stiria, Carniola, Carinthia, Carolo, more Germanico, cessere. Pōtifex sororis filiū Cardinalem Altæmpsiū ad eos consolandi gratia legatum misit. Mortuo Guidone Ascanio Sfortia Cardinale Camerario id munus (quod quia officium est venale, proponi licito potest) Vitellius LXX. millibus aureorum persolutis suscepit. Anno qui secutus est sancti Angeli Cardinale Pœnitentiario maiore vita functo, sororis filiū Borromeū Cardinalem successorem dedit. Deliri aliquot, qui in Pontificem conspirauerant, coniuratione detecta, iudici impunitate data, à carnifice necantur. Anni ∞ DLXV. initio, annuo die coronationis Pōtifex Annibalem Comitem Altæmpsium sororis filium militiæ ecclesiasticæ magistrum creauit. Qui vxorem patruelis sui Cardinalis Borromei sororem in matrimonium duxit. In earum nuptiarum lætitia in Theatro Vaticano Carneualibus festis hastiludia facta. Quibus nobilissimi quique Romanæ iuuentutis iuuenes concurrerunt. Ei celebritati Pontifex, Cardinales, & Populus Romanus interfuêre. Eodem anno Solimanus Turcarum Rex militibus Rhodijs infensus, numerosissima classe eorum Insulam Melitam obsidione cinxit. Eam rem præsentiens Garzias Toletanus, classis regiæ præfectus CCCC. fortissimis militibus Insulam muniuit. Turcæ arce sancti Elmi capta, Vrbem ad extremam penè desperationem redegerunt. Ei obsidioni magno vsui fuere DC. milites Hispani, duce Robles, viro strenuo & forti, per media hostium agmina intempestæ noctis silentio Vrbem ingressi. Hinc factum, vt Turcæ sexto demum mense ea Insula XXX. millibus hominum amissis turpiter eiecti sint, egregia præsertim Ioannis Valetæ magistri, & militum virtute, qui pertinaci animo acerrimam obsidionem pertulere, classisq; Hispanæ necessario præsidio. Quam cum IX. millibus hominū Aluaro Sandeo, Ascanio Corneo, & Vincentio Vitellio ducibus, Garzias Toletanus eiusdem præfectus adduxit. Ad CCL. equites & pręcipui quique eo bello desiderati. Ea re præter solennes supplicationes Pontifex multa lætitiæ signa dedit, militiæ Rhodiæ magistro per literas gratulatus est. Qui haud ita longè pōst vehementi catharri, febre accedenti, morbo ex victus intēperantia hausto, laborans, Cardinalium aliquot rogatu centum aureorum millia sororis filio Hannibali Comiti Altæmpsio (si tamen se mori contigisset) donauit, cuncta verò ecclesiæ sacramenta Christiano ritu pientissimè à sororis filio Carolo Cardinale Borromeo (id nemini, quod sciam, Romanorum pontificum adhuc contigisse legimus) suscepit. Paleotus & Syrletus Cardinales lectulo astantes, extremas preces, quas animæ commendationem dicimus, religiosimè recitarunt. Ipse attente, integris adhuc sensibus, cuncta audiuit, eis nouissimi pro se suscepti laboris gratias egit. Dictu mirum, decimo antè mense, cum Syrletum sacræ purpuræ honore donaret, Hūc (inquit) In senatum allegimus, vt quemadmodū Paulo IIII. morienti officiosè adfuit, ita etiam suis precibus nostram ex hac vita migrationem apud Deum adiuuet. Id præsagium fuisse, euentu comprobatum est. Ad extremum nullo de more patrum cœtu congregato, octauo ægritudinis die, hora noctis secūda, quæ diem Dominicum V. Idus Decemb. anni ∞ DLXV. sequuta est, hæc verba proferens: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundū verbum tuū in pace, &c. rebus humanis eximitur, ætatis anno LXVI. mense VIII. die IX. Pontificatus verò V. mense XI. die XV. Corpus basilicæ Vaticanæ illatum, La tertio ad tempus extructo solio conditum est. Vacauit sedes Romana dies XXIX. Eo pōtifice Italiæ pax, Vrbi & prouincijs ecclesiasticis à bello quies, rerum quæ victui humano necessariæ sunt copia, publica incommoda vel pauca vel nulla fuêre. Statura fuit iusta, frōte lata, oculis cæruleis, aspectu obliquo, naso eminenti & rubido, barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, prospera valetudine, manibus pedibusq; articulari morbo debilitatis: sed nō in fa-

cieaut in Inceſſu dignitas, in riſum magis quàm tanti magiſtratus gradus expoſceret aliquando pronus. Morum ei diuerſa tempora. Egregius vita famaq; fuit, quoad priuatus, vel in magiſtratibus prioribus ſub pontificibus vixit. Pontifex creatus dum Tridentinum Concilium viguit, multa optimi, præclariq; pontificis documenta dedit. Concilio abſoluto, ſuo ingenio libere vtens in multa, quæ non ita ab omnibus probabantur, prorupit. Inerat ei docilitas maxima ad omnes tum pacis, tum belli artes: literarum ſcientia, ac negociorum magna experientia, mira animi patientia, atq; in laboribus perſeuerantia, eloquentia nō mediocris, memoria ſingularis, qui veterum iureconſultorũ, poëtarum, & hiſtoricorũ accuratè de improuiſo integras paginas memoriter recitaret. Ingenio fuit viuacißimus, ac mēte firmiſſimus, ſagax & aſtutus, ſed ſimplex, & hebetior haberi volebat: in iocis dulcis, in cõuiuijs, & domeſticorũ priuata familiaritate comis, verbis, & ſcõmatibus acutus, cibi viniq; auidus, ſed in prãdio profuſus, in cœna parcus, in voluptates pronus. Erat palam iracũdus, occultè inuidus, ad audiendũ impatiens, & difficilis, in reſponſis aliquando acerbus, dominãdi cupidus, vafer, cuiuslibet rei quæ ignorari ſua intererat ſimulator, ac diſsimulator, timidus, audax tamen ad occultandam audaciæ ſpeciei formidinem, parum gratus eſt habitus. Patres, & eos præſertim, quorum opera pontificatum, & alios honores obtinuerat, neglexit. Pecuniæ cupidus, ac ad aurum excipiendum etiam cum alieno detrimento attentus, ad ſeruandum verò parum cautus. Nam quæ excepit, cuncta penè liberaliſsimè abſumpſit. Feruntenim eo pontifice HS his millies hauſtum. Amicitias non ex re, ſed ex commodo æſtimabat. In propinquorum amore varius, nam ſororum filijs nimis indulſit: fratrem verò Auguſtum Marchionem Meleniani, cui ex priuatis odijs infenſus erat, nunquam dilexit, ita vt eximias eius virtutes non mediocres defectus obſeruare viderentur. Cuius pontificatum perpetua pace & abundantia inſignem, nullis publicis cladibus afflictum, fœlicem quis eſſe inficiabitur? qui præter hæc hominem tot animi, corporisq; ornamentis præditum attenderit, qui publicis fabricis, quibus infinitos penè pauperes aluit, hoſpitalitati, literarum, & amicorum principum ſubſidio, tot Vrbis Romæ in rebus ſacris profaniſque reformationibus, multis demum alijs præclaris rebus ab ſe geſtis. Concilij generalis perfectionem tanto ſtudio adornatam adiunxit: contrà miſerum fuiſſe, ſi auiditatem, iracundiam, in republica adminiſtranda impatientiam æſtimabimus: ita vt difficile admodùm ſit, perfectum illum principem inuenire, qui illuſtri, virtutum temperamento vitæ ſuæ curſum inſtituens, eum vſque ad extremum integrum inlæſumq; perducat.

PIVS V. PAPA.

Pauci admodum ex omni Romanorum Pontificum memoria, humilioribus initijs, vel breuiore tempore, vel ſi deprauata ſpectes hominum iudicia alieniore via, ad ſummos honores peruenerũt, quàm Pius V. Pōtifex maximus: quippe qui ſodalis Dominicanus priuatus, ac pedes in Vrbem primum veniens, intra quintum decimum annum Magiſtratum ſacræ inquiſitionis, epiſcopatum, Cardinalatum, & pontificatum ſingulari quidem integritate & innocētia, ſed pari ſeueritate, & vbi religionis, ac iuſtitiæ cauſſa ageretur, nullam gratiæ vel potentiæ cuiuſquam rationem habens, eſt conſequutus. Ex antiqua, ſed tenui iam, & ad paucos redacta, Ghiſleriorum familia, quæ Bononiæ tamen ſenatoria eſſet, natus eſt Boſchi in oppido agri Alexandrini in Inſubribus ſtatiellis, Anno ſalutis ∞ D V. X V I. Kalend. Februarij, feſto Diui Antonij die, quod illi etiam luſtrali eius die nomē Impoſitum eſt. Pater ei Paulus, mater Dominica Augeria, ac duæ tantum ſorores fuère, Iſabella, & Gardina. Annum agens quintum decimum, Vogeriæ in prædicatorum familiam adſcitus, Michaëlis nomen aſſumpſit, Vicleuani profeſſus, ibidem primum, tum Genuæ, ac Bononiæ philoſophicis, & theologicis ſtudijs aliquandiu operam dedit, & ijs maximè, quorum audientibus ſalutares confeſsiones, eſt neceſſaria cognitio, caſus conſcientiæ vocãt. Finarij, Vicleuani etiam, Caſali, ac Rauennæ phi- *Pont. 219.*

 loſophiam

sophiam ex fratrum consuetudine lectoris nomine est interpretatus. Prior Albæ Soncini, ac Vicleuani fuit, in Parmensibus verò sui ordinis comitijs definitor, Boschi in patria, & aliquot præterea in locis sacras habuit cõciones. Alfonsi Dauali Vuastij marchionis, eiusq; filiorum confessiones audiuit. Inquisitioni in hæreticam prauitatem in ciuitate Nouocomensi à conuentu sui ordinis Cesenæ habito præpositus, magnam ex eo munere laudem est adeptus. Tum Bergomum missus, vt in Victorem Superantium Bergomatum episcopum de religione quæstionem haberet, re non sine vitæ periculo præclarè administrata, Romam venit, anno post Christum natum ∞ D L I. vbi paulò pòst à Ioanne Petro Carafa Neapolitano Cardinale cognitus, qui tum erat consilij, ac iudicij sacræ Inquisitionis princeps, cuiq; iam antea absentis hominis virtus, & eo in genere industria probabatur, in F. Theophili Tropiensis mortui locum, commissarius Inquisitionis, de collegarum sentẽtia deligitur. Quem postea idem Cardinalis Neapolitanus Paulus I I I I. põtifex maximus tenunciatus, primùm Nepesinorum ac Sutrinorum episcopum fecit, deinde presbyterum Cardinalem tituli Sãctæ Sabinæ, summumq; inquisitorem creauit. Pio dehinc I I I I. pontifice maximo, ornatus est episcopatu Montis Regalis, ac priore mutato titulo altero auctus Sanctæ Mariæ ad Mineruam. Eum post Pij I I I I. mortem, nono ac vigesimo interregni die, in perpetua illa sua animi æquitate ac moderatione conquiescentem, nihilq; tale cogitantem, præter omnium exspectationem, de repente diuinitus conflato patrum consensu, cum priuatim singuli reiecturi viderentur, communiter vniuersi, V I I. Idus Ianuarij anno ∞ D L X V I. pontificem maximum declarauerunt. Cuius suffragationis principes extirere Farnesius, & Borromeus Cardinales, cùm tamẽ illi vltro se offerens Cardinalis Altæmpsius sententiam ac studium suum ad pontificatum eidem antea liberalissimè pollicitus esset. Concessit id Borromei Columnæ etiam Cardinalis precibus, vt Pij V. nomen acciperet. Festo Diui Antonij, ac natali suo die annum iniens sexagesimum secundum, ante Vaticanam basilicam ab Vrbinate Cardinale, more maiorum, sacra tyara coronatus est. Initio pontificatus omni cogitatione, cura q; statim incubuit, ad purgandam & propagandam religionem, ac restituendam vitę, moruḿq; disciplinam. Ipso etiam pontificiæ creationis die Franciscum Comendonum Cardinalem ex Polonica legatione redeuntem, cõuentui principum Germanorum, à Maximiliano II. Imperatore Augustæ Vindelicorum indicto, apostolicæ sedis nomine legatum, qui ei honos etiam à proximo pontifice decretus fuerat, iussit interesse. Non ita multo pòst, Gardinæ sororis nepotẽ, Michaëlem, & ipsum socium Dominicanum, sui Cardinalatus insignibus ornauit, iuuenem innocentia, modestia, ac religione magni auunculi itineribus euntem. Carafios proximo Pontifice eiectos, benignissimè reuocauit. Nulla à sacris, aut publicis muneribus intermissio, vna ei voluptas est, cura omnis & cogitatio, de vtilitate ac salute communi. Quibus assiduis, & laboribus, & actionibus in illa præsertim sanctitate, summam apud omnes admirationem, & auctoritatem obtinet. Sed mihi non sumpsi, vt hoc quidem tempore, quæ is in pontificatu vsque ad hanc diem instituerit aut egerit, subtiliter persequi velim, plus enim illa operæ ac laboris desiderant, & nos ab eo maiora indies expectamus. Tantum igitur quod res est dicam in præsentia. Dedit Pius V. põtifex maximus adhuc, id religionis, iustitiæ, patientiæ, liberalitatis, grati animi specimen, vt, si ei tam longa dabitur vita, quàm longam & ex admirabili quadam ipsius victus temperantia sperare debemus, & tempus Reipublicæ postulat, neq; ad bene administrandam Dei ecclesiam consequentibus deinceps pontificibus exempla, neq; eloquentibus viris ad laudem ingenij ab eo facta defutura videantur.

MATER.

MATERNVS CHOLINVS
CANDIDO LECTORI.

STudui certè absolutam prorsus, atq; exactioris vitæ laudatissimi Pontificis Pij V. accessione historiam hanc exornatam & locupletatam tibi exhibere: verùm quum voto nostro successus minime responderit, quòd nimirum nihil vllo meo studio, industria, diligentiaq; consequi ex vrbe potuerim, libuit præcedentibus, quæ de eo Pontifice ab Onuphrio conscripta extarant, subsequentem Ant. Mureti doctissimam, elucubratissimamq; attexere orationem in funere habitam, quæ succinctè sanctissimi, pijssimiq; Pontificis vitam sic describit, vt prolixioris de eodem historiæ vices præstare possit. Eius itaq; lectione fruere, eademq; te oblecta tantisper, dum iustam, integramq; tanto Pontifice dignam historiam obtinuerimus, quam dein tibi impartiri non grauabimur.

M. ANTONII MVRETI I.C. ET CIVIS ROMANI
ORATIO
HABITA IN FVNERE PII. V. PONT. MAXIMI.

DICTVRVS ex veteri consuetudine de Pij Quinti sanctissimi & in omni virtutũ genere summi Põtificis laudibus, in hoc orbis terrarum augustissimo nobilissimoq; cõsessu, Patres amplissimi, maximopere commouerer ac cõturbarer animo, tum ob virium mearum imbecillitatem, tum ob breuitatem temporis mihi ad me cõparandum dati: si existimarem aut vllam in quoquam vim dicendi meritis ipsius parem posse reperiri, aut vllam longitudinem temporis suffecturam ei, qui tam copiosi ac multiplicis argumenti partes omnes pertractare ac persequi vellet. Sed cum & omnibus & vobis præcipue, qui propius illum cognouistis, notum exploratumque sit, iis illum supra cæteros mortales virtutibus floruisse, quarum præstantiam, non dicam exæquare dicendo, sed assequi cogitando difficile atque arduum sit: ipsa me animosiorem atque alacriorem facit suscepti muneris difficultas, cogitantem, quod mihi necessario eueniet, vt & multa memoratu dignissima prætermittam, & ea ipsa quæ attingam, ieiuniùs multo atque exiliùs, quàm pro ipsorum dignitate, percurram, idem cuilibet quamlibet exercitato, & omnibus rebus ad dicendum instructo homini euenturum fuisse. Ac quoniam auguratur animus, eum iam in æternas illas beatorum sedes euectum, & cum Deo coniunctum, quæ hoc tempore à nobis dicuntur, quæque fiũt, audire atque intueri: eundem in hoc munere obeundo modum tenebo, quem tenerem, si ipse mortali adhuc corpore indutus, præsens adesset: vt & eo genere orationis vtar, quo ipsum præcipuè oblectari solitum nouimus, non pigmentis ac fucis oblito, sed seuero ac solido: & ea sola in ipso commendem, quæ ipse in rebus humanis sola commendanda ducebat. Qui ethnicorum more vixerũt, ethnicorum more laudentur: ego tam sancto tamque Christiano principi nullam laudem cõuenire arbitror, nisi verè ac proprie Christianã. Itaque in quibus exaggerandis & amplificandis veteres plurimi erant, & à quibus ferè huius generis orationum principia ducebant, patriæ claritatem, quam etiam quidam ex illis primam partem felicitatis esse dixerunt, nobilitatem generis, opes ac copias, ea nos, etiam si verè ac copiosè id facere possemus, in talis tamẽ viri laudibus numeranda non duceremus. Quanti hæc sint, declarauit ipse Christus, qui totius orbis dominus, obscurum & ante id tempus ignobilem pagum, in quo nasceretur elegit: Deus & Dei filius, faber & fabri filius haberi voluit: rex omnium, in paupere tugurio natus, non habuit vbi reclinaret caput. Immo verò ij demum gloriosi mihi præter cæteros atque illustres videntur, etiamsi hæc hu- *Matth. 13.* *Marc. 16.* *Matth 8.* *Luca 9.*

manarum rationum momentis expendere libeat, qui Deo tantum freti, ea quæ inter homines summa habentur, sine vllis eiusmodi præsidijs, sua sibi virtute pepererunt. Pulchrum est enim ita abundare, vt nemini quidquam debeas: ita illustrare alios, vt nihil ipse splendoris ac claritatis ab alijs mutuatus esse dicaris. Sed his omissis, quæ semper sapientissimus quisq; contempsit, iam quasi thesaurum quendam rerum pulcherrimarum ac pretiosissimarum aperiens, spectandumque proponens, euoluam & explicabo vera illa & diuina bona, quæ semper illum bonis amabilem, improbis formidabilem, vtrisque admirabilem reddiderunt. Qui statim ab ipso ineuntis ætatis principio, cum, & diuino lumine collustratus, & domestica, vt credibile est, institutione commonefactus, ijs qui in sæculo viuerent, difficilem esse in cælũ viam iudicasset,
Gene.12. impulsu spiritus sancti, fugit è patria inferiori ac terrestri, vt Abraham: iterq;
Gene.19. illud arripuit, quod ad illam superiorem ac cælestem tendẽti tutius atq; expeditius esse intelligebat. Fugit vt Loth: neque post tergum respexit: cum sciret
Luca 9. eos, qui, manu ad aratrum apposita respiciunt retro, aptos non esse ad regnum
Gene.28. Dei. Fugit vt Iacob, & in ea demum terra cõquieuit, in qua vidit scalas, per quas itur in cælum. Dedit enim nomen in laudatissimam illam D. Dominici sodalitatem, in qua, vt primum instituta est, tanquam in opimo ac fertili agro, eodemq; bene ac diligenter subacto & exculto, viri & doctrinæ magnitudine, & vitæ sanctitate præstãtes nunquã alij alijs succrescere, alij ex alijs cõtinenter propagari ac proseminari desierũt. In ea ita vixit, vt iuuenis senibus, tiro veteranis, nouitius exercitatis tãquam exemplum continentiæ, tolerantiæ, frugalitatis, obedientiæ, omnis denique virtutis proponeretur. Neque vero cœpit quidem ita viuere, sed in eo non perstitit: neque perstitit quidem, sed non longius progressus est: neque progressus quidem est, sed in medio cursu defatigatus. immo vero totum vitæ spatium ita transegit, vt cum iampridem ad summam virtutis perfectionem peruenisse iudicaretur, ipse tamen quotidie seipso melior ac perfectior cerneretur. Cum autem alia in hoc viro admirabilia fuerunt, tum singulare studium conseruandæ veræ ac Catholicæ religionis, & aduersus eos qui illam vlla ex parte labefactare conarentur, implacabile odium semper eluxit. Quibus cum ille perpetuum bellum gerens, ne punctum quidem temporis in vita ab eis vexandis & exagitandis conquieuit. In alijs erraris condonandis atque ignoscendis, quamquam & sui & aliorum seuerissimus censor, non ita se durum atque inexorabilem præbebat: qui ab ecclesia desciuissent, nisi aut ipsos erroribus, aut ipsis orbem purgaret, vitam sibi acer-
Psal.68. bam atque insuauem esse ducebat. Exedebat animum ipsius zelus ecclesiæ: ne-
Psal.138. que quisquam vnquam verius idem, quod olim Dauid, dicere potuit: Nónne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. Ergo cum ei munus in eos inquirendi publice mandatum esset, quas ille potentum inimicitias, quas minas, quæ pericula, quas vitæ ac capitis dimicationes sibi, dum illos modis omnibus persequitur, defugiendas putauit? quas non potius vltro ac cupide appetijt? quàm sæpe ab illis petitus, à Deo mirabiliter seruatus est? vt de eo dici possit, qnod alicubi ait Ciprianns, non animum martyrio, sed martyrium animo defuisse. Ob hæc tanta ac tam præclara in Christianam remp. merita primum creatus episcopus Nepesinus, deinde à Paulo IIII. in vestrum Patres amplissimi collegium adscitus atque aggregatus, quanta cum dignitate dignitatem illam sustinuerit, quid opus est, præsertim apud vos agentem, pluribus verbis exponere? Quantum ei prudentiæ & acuminis ad videnda ea, quæ vera & recta essenr, quantum animi & libertatis ad eadem proferenda, quantum auctoritatis ad obtinenda semper fuit? Nihil vnquam ille in dicenda sententia aut metui aut gratiæ dedit: nunquam ad cuiusquam voluntatem orationem suam accommodauit: nunquam quidquam veritate prius aut antiquius habuit. Itaque vulgo etiam dicebant, nihil ab eo precibus peti oportere: preces enim apud eum neque ad iusta impetranda necessarias esse, neque ad iniusta extorquenda efficaces. Quod si qnidam

dam ex veteribus Romanis eo nomine felix habitus est, quod ab eo nemo vllam rem improbam petere auderet: quid hunc dicemus, quem omnes qui quid petituri erant, in quo vel minimum turpitudinis inesset, tanquam scopulum quendam refugiebant? Vt autem diuino consilio, vestris suffragijs in Pij quarti locum suffectus est, tanta subitò extitit bonorum alacritas & exultatio, tanta improborum fuga & trepidatio, vt neque illi quidquam sibi optatius potuisse contingere, neque hi vspiam se iam tuto posse consistere arbitrarentur. Cernere erat bonos hilares & erectos, tristes improbos & abiectos: illos gaudio triumphantes, hos de consciscendo sibi voluntario exilio consilia inter se communicantes: illi gratulatum ad templa conuolabant, hi aspectum hominum lucemque vitabant. Illos sublatos in cælum, hos amandatos infra terram putares. Neque vero multis edictis aut programmatis opus fuit, ad pestes quasdam hominum ex vrbe pellendas. Vt sol exoriens nebulas disijcit, vt ventus aream purgat, ita nomen ipsum noui pontificis dissipauit improbos, & vrbem tætra illa impurorum hominum colluuione purgauit. Iam in ipso pontificatu qualis fuerit, si quis subtilius requirere instituat, ita repetiet, multis sæculis nullum pontificem fuisse, qui ad veteres illos Siluestrum, Gregorium, Leonem, eiusdemque generis alios viuendi ratione & consuetudine propius accesserit. Primum enim, si priuata & domestica spectemus, eandem in victu cultuque parsimoniam retinuit, quibus à principio se, cum adhuc in monasterio esset, assuefecerat. Eadem ieiunia erant, eædem preces, eadem statis anni temporibus à certis, ciborum generibus abstinentia, eadem interioris vestitus asperitas: neque quisquam vnquam intemperans tanto studio voluptates corporis consectatus est, quanto ille eas perpetuo repudiauit. Immo vero quarum ecclesiæ constitutionum propter senectutem aut propter imbecillitatem corporis gratia plerunque petentibus fieri solet, ijs vt ipse se solueret, quamquam & affecta ætate, & corpore admodum imbecillo, nunquam tamen adduci potuit. Quotidie ferè sacrificabat: si id non poterat, omnino tamen sacrosancto Missæ sacrificio intererat. Nunquam ex eius ore verbum vnum prodijt, quod non aut ad Dei laudem, aut ad eorum qui aderant emendationem pertineret. Sic quanquam adhuc in terra positus, versabatur in cælo, & cum hîc nobiscum viueret, iam tamen ciuis erat sanctorum & domesticus Dei. Tota quoque eius familia ad exemplum Domini composita erat: cumque multis in locis familiares principum sumptuoso vestis genere, arrogantia & contemptu ceterorum, licentia & dicendi & faciendi quicquid collibuit, distingui ab alijs soleant, hic suos ita instituerat, vt nulla re magis quàm modestia singulari, & præcipua quadam sanctimonia vitæ à vulgaribus discernerentur. Atque hæc priuatim. publice autem quot quantaque beneficia & in hanc vrbem & in totam Christianam rempublicam contulit? Reuocauit veterem ecclesiasticam disciplinam: quæ ita iam obsoleuerat, vix vt eius imaginem in veterum scriptis agnosceremus. Iudiciorum seueritatem, quam iam improbissimus quisque aut eludere aut perrumpere solebat, renouauit: cumque acrioribus remedijs egere hoc sæculum iudicaret, propositis etiam acerbioribus supplicijs, hominum libidinem audaciamque frenauit. In quo, si qui sunt, qui eum vt nimis seuerum ac rigidum culpare audeant, &, vt molles ægroti de medicamentorum amaritie conquerantur, facere id non possunt, quin eadem opera de sua nequitia & leuitate fateantur. Nam si aduersus extraneos tantum seueritatem adhibuit, in se autem & in suos remissus, atque indulgens fuit, tum sane hos reprehensores audiamus: sin & domi & foris, & in suos & in alienos sui se similem præbuit, neque quemquam vsque eo charum habuit, vt ad eius peccata conniuendum duxerit: fateamur, id quod res est, seueritatem illam ab eximio quodam iustitiæ studio profectam, his temporibus necessariam ac salutarem fuisse. Iam eum & ab omni auaritia ac sordibus lõgissime abfuisse, & liberalitate ac magnificentia excelluisse, & res ipsa loquitur, & ij quoq; qui propter

NN 4 eas

eas,quas dixi causas patum eius gloriæ fanent,confitentur. Cui rei argumento est & innumerabilium priuatorum inopia subleuata, & infinita illa vis pecuniarum,qua omnibus propeorbis Christiani partibus aliqua difficultate pressis ac laborantibus sine vlla cunctatione subuenit. Illud vero immortale & omnium gentium omniumque sæculorum prædicatione celebrandum beneficium, quo vniuersam Christianam remp. affecit, inita & constituta cum Philippo rege verè catholico, & cum Venetis belli aduersus Turcas gerendi societate, quis vnquam satis pro dignitate laudauerit? Quam in societatem vt cæteros quoque principes Christianos perduceret, cum alia multa molitus est: tum anno superiori, periculosissimo tempore, maximis caloribus, eum quem semper meritissimo vnicè dilexit, sororis suæ nepotem, Michaëlem Cardinalem Alexandrinum, sibi sanguinis quidem coniunctione proximum, sed virtutis imitatione propiorem, in cuius aspectu ac colloquio acquiescebat, cum quo cogitationes ac consilia sua communicabat, in quo maximum posteritati suæ præsidium collocarat, eum igitur legatum in Hispaniam, in Lusitaniam, in Galliam misit: neque eius, quem tantopere amabat, vitam in apertum discrimen exponere veritus est, dum ne quid intentatum relinqueret, quod ad CHRISTI gloriam, & ad Christianorum vtilitatem pertineret. Hæc ego cum laudo, Patres amplissimi, vos laudo. Magna enim vestra laus est, aliorum quidem, quod ex corpore vestro talem principem elegistis: aliorum vero, quod vos talis princeps in amplissimum ordinem adlegit. Singulares principis nostri virtutes Deus Optimus Max. singulari felicitate cumulauit, datis ei de duplici genere hostium duabus maximis pulcherrimisque victorijs, altera terrestri de ijs, qui in Gallia & à CHRISTO & à rege defecerant: altera nauali, cuius recèns adhuc memoria est, de sempiterno Christiani nominis hoste, Turcarum tyranno. Sed & hæc & alia plurima, quæ sciens prudensque, ne longior sim, prætereo, historiarum scriptores monumentis suis commendabunt æternitati: mihi autem breuiter de ipsius exitu ac migratione ex hac vita dicendum est: vt intelligant omnes, vitam ita laudabiliter actam, non minus laudabili fine esse conclusam. Duo sunt, quæ, cum ad extremnm vitæ ventum est, etiam spectatæ virtutis viros de gradu deijcere interdum solent, doloris acerbitas, & mortis metus. Et sunt tamen qui quamdiu à se mortis periculum abesse confidunt, dolorem satis forti animo ferunt. Sunt etiam, qui, dum ne graui & diuturno dolore crucientur, imminentem mortis necessitatem satis æquo animo expectant. Qui autem vtrumque præstet, vt neque doloris acerbitate ac diuturnitate frangatur, neque aduentantis atque imminentis mortis metu terreatur, ei pectus incredibili quadam fortitudine armatum esse ac munitum necesse est. Quæ laus si cui vnquam meritò tributa est, huic certe omnium confessione tribuenda est. Qui cum quadraginta totos dies tantam vim doloris perpessus sit, quanta maxima cadere in hominem potest, nunquam tamen vllam vocem parum se dignam emisit: sed illud in ore frequentissime habuit, Domine adde sane ad dolorem, dum addas & ad patientiam. Mortem autem sibi ab ipso morbi principio certam atq; exploratam ita non exhorruit, vt de ea sine vlla prorsus aut vultus, aut animi perturbatione loqueretur: planeq; ostenderet eam à se, vt Diuus Paulus ait, in lucro poni. Ac ne cui dubium sit, præsciuisse eum, sibi ex illo morbo moriendum fore, duas apertas atque illustres eius rei significationes dedit. Vnam, quod Cardinalem Alexandrinum pridie parasceues, hoc est vicesimo nono ante ipsius obitum die, sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigentem, & vsitata verborum formula vtentem, iussit insistere, & ita verba concipere vt in ijs tantum fit, qui sanctissimum illud sacramentum pro viatico accipiunt, vt paulò pòst ad aliam vitam comigraturi. Alteram quod cum, ob quandam morbi leuationem, depulsum ab eo esse mortis periculum, constans opinio esset, septem illa præcipua vrbis templa inuisere voluit, eiusque itineris, quamquam viribus morbi grauitate & longinquitate deiectis, magnam partem pedibus confecit, aperte profitens, velle se

le se eorum reliquias postremum videre, quos se, non multò pòst visurum esse speraret in cælo. Mortem aut illius & præcesserunt multa prodigia, terræ fremitus, terræmotus, fluminum inundationes, crebri fulminum iactus, & secuta est tanta populi consternatio, vt eius desiderium vix longo tempore mitigari posse videatur. Sed nos quidem alienissimo reipub. tempore optimo & præstantissimo principe orbati sumus: ille autem, vt confidimus è tenebris ac vinculis corporis in lucem libertatemque perductus, promissam pijs omnibus possidet hæreditatem: ita vt mors ipsius, si sortem nostram respicimus, luctu & lamentationibus: sin ipsum, cultu & gratulationibus prosequenda sit. Vos verò, Patres amplissimi, quos iam vnos mæsta tanti gubernatoris obitu intuetur ecclesia, quorum ex auctoritate ac suffragijs, secundum Deum, tranquillitas temporum & salus reipub. pendet, consulite quamprimum rebus afflictis, & ex vestro nobilissimo corpore ac collegio aliquem eiusmodi ecclesiæ rectorem deligite, qui & sedare possit mœrorem ex huius morte cōceptum, & voluntate, prudentia, vsu rerum, auctoritate, aptissimus sit ad perficienda pulcherrima ac præstantissima opera, quæ præpropera huius morte imperfecta atque inchoata manserunt.

PIVS V. PONT. MAX. OBIIT KAL. MAI. M. D. LXXII.

GREGORIVS XIII. PAPA MODERNVS.

GRegorius XIII. nobili familia Boncompagno Bononiæ oriundus: Mortuo Pio V. ex Cardinale, mense Maio, Anni millesimi quingētesimi secundi Pontifex Maximus denunciatur, paucisq; pòst pro more in summo templo Romæ coronatur. Sedet modò ad gubernacula Ecclesiæ, imperante Inuictissimo Principe Maximiliano II. Austrio Augusto Cæsare: Initio statim pontificatus sui indulgentias Christiano orbi communicauit. Fœdus sacrum à Pio V. antecessore suo cum Venetis, Philippoq; Rege Hispaniæ contra Turcicam Tyrannidem innitum aliquandiu continuauit. Eo pontifice In Gallijs Augusto mense bellum, quod per vnum annum sopitum fuerat, cæsis principibus aduersæ Religionis, à Rege Carolo Nono redintegratur. Qui vt maximæ pietatis & summæ eruditionis laudem omnium bonorum consensu, ante Pontificatum acquisierat: ita dubium non est, quin vtilissimam, & saluberrimam, Maximoq; Pontifice, & supremo Christi in terris Vicario dignam operam ecclesiæ Catholicæ, & Christianæ reipublicæ, atq; rei literariæ sit nauaturus. Vt antiqua pietas, & vetus sanctimonia, orthodoxaq; religio aliquando tandem reflorescat. Iactaq; per Pium V. publicæ salutis & tranquillitatis fundamenta, à Gregorio XIII. per Dei præpotentis gratiam, exædificentur. Pont. 230.

FINIS VITARVM PONTIFICVM.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM CHRONICON.

Anni Christi. Numerus Pôtificū. — Anni. Menses. Dies.

44 1 SANCTVS SIMON PETRVS Cephas, Ioannis filius Bethſaidenſis, Capharnaitani agri, Galilæus D. N. Ieſu Chriſti diſcipulus, atq; ab eo princips Apoſtolorum cōſtitutus, primus Romanam eccleſiam fundauit, erexitq;, ac in ea epiſcopus primus Ti. Claudio Cæſare Auguſto Germanico, & Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, ſedit annos 24 5 12

A die XV. Kal. Februarij Ti. Claudio Druſi F. Cæſare Auguſto Germanico III. & L. Vitellio P. F. iterum conſulibus, qui annus erat poſt Chriſti natale 44. Quo primùm Vrbem ingreſſus eſt, vſq; ad diem III. Kal. Iulij L. Fonteio L. F. Capitone C. Iulio C. F. Rufo Cōſulibus: is annus poſt Chriſtum natum erat 68. Quo Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto, Romæ capite deorſum verſo crucifixus eſt, atq; in Vaticano ſecundum viam Triumphalem ſepultus.

57 Beatus Petrus apoſtolus Vrbis Romæ epiſcopus, quum vnus paſcendæ plebi non ſufficeret, duos Chorepiſcopos ſiue coadiutores ordinauit, Linū, & Cletum, quibus ſacramenta Chriſtianis exhibētibus, ipſe orationi, & prædicationi populum erudiens, vacaret.

68 Sāctus epiſcopus Petrus, paulò ante obitum ſuum, quum martyrij ſui tēpus appropinquare cognouiſſet, B. Clementem S. R. E. veterem presbyterum, epiſcopum Romanum deſignatum in ſucceſſorem ſuū, per manuum impoſitionem delegit, eiq; cathedram epiſcopalem, & Romanam catholicam eccleſiam, poſt ſe ab eo regendam commendans: Ego (inquit) eandem tibi poteſtatem ligandi, atq; ſoluendi trado, quam mihi dominus meus IESVS Chriſtus reliquit, in qua ſpretis, ac cōtemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione, ſaluti hominum (vt bonum paſtorem decet) conſule.

His itaque ſic diſpoſitis, quum ordinationes aliquot Romæ menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos VI. presbyteros X. & diaconos VII. creauit, nō longè pòſt cum doctore gentiū ſancto Paulo apoſtolo martyrio coronatus, migrauit ad cœlum, anno poſt paſsionem Domini XXXIIII. menſe III. die IIII.

67 2 Sanctus Linus Herculani filius, Volaterranus Thuſcus, Petri apoſtoli diſcipulus, & ab eo viuen-

tecū in sancto Cleto Chorepiscopus, siue coadiutor Romanæ ecclesiæ ordinatus, sedit Romæ, absente vtplurimum Petro annos 11 3 12

Creatus Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, Q. Volusio, L. F. Saturnino, P. Cornelio P. F. Scipione Cos. anno Christi nati 57. pridie Idus Iunij, & sedit vsq; ad annum salutis 68. & IX. Kal. Octobris diē, quo Imp. Nerone Cæsare Augusto, L. Fonteio, L. F. Capitone, & C. Iulio, C. F. Rufo consulibus, quū esset etiam S. Clementis primi pòst S. Petrū apostolū episcopi Romani Chorepiscopus, siue coadiutor, altero mēse, & die XXVI. à beati Petri morte capite cæsus est, & iuxta eiusdem apostoli corpus, propè Caij, & Neronis circum in Vaticano sepultus, ordinatiōibus duabus, B. Petri apostoli mādato celebratis, quibus episcopos XV. presbyteros VIII. & diaconos ... crearat.

68 3 Sanctus Clemēs Faustini filius Romanus de regione II. Cælimontium ex S. R. E. presbytero, primus post sancti Petri apostoli mortem Romanus episcopus paulò ante ipsius obitum ab eodem designatus, Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, Ser. Sulpicio, C. F. Galba Imp. Cæsare Augusto, Imp. M. Saluio Othone Cæsare Augusto, A. Vitellio, L. F. Germanico Imperatore Augusto, & Imp. Cæsare. T. Flauio Vespasiano Augusto Romæ sedit annos 9 4 26

A die I il. Kal. Iulij anni eiusdem 68. vsq; ad anū Christi 77. diemq; IX. Kal. Decēbris, quo Imp. Cæsare Vespasiano Augusto VII. & Tito Cæsare Augusti filio V. Cos. quum in Ponto, vbi in exiliū actus fuerat, In mare mersus fuisset, ibidem sepultus iacuit, vsque ad Nicolai papæ tempora, quibus Romam translatus in basilica suo nomini dicata conditus est. Ordinationes porrò duas mense Decembri fecerat, quibus episcopos XV. presbyteros X. & diaconos II. creauit.

77 4 Sanctus Cletus Aemiliani filius Romanus, de regione V. Esquilina, quartus in ordine episcoporum Romanorū addito Lino, secundus verò post Petrum apostolum papa. Imp. Cæsare T. Flauio, T. F. Vespasiano Augusto, Imp. Tito Cæsare Vespasiano Augusto, & Imp. Cæsare Flauio Domitiano Augusto Germanico, sedit annos 6 5 3

Qui cū Chorepiscopus, siue coadiutor Clementis, quemadmodum etiā antè & Petri fuerat, remāsisset, Clemente relegato Romanā ecclesiā rexit, atq; post eius obitū, vt antiquior in religione Christiana discipulus, & de ea præ cæteris bene meritus, episcopus Romanus confirmatus fuit, audita Clementis morte, omnium prebyterorum, & reliquorum cleri ordinum, plebisq; suffragijs, quum antea sub SS. Petro, & Clemente Chorepiscopus siue coadiutor fuisset annos 20. mens. 5. dies 12.

Sedit igitur à die obitus sancti Clemētis, id est,

IX.

Anni Christi.	Numerus Pontificum.		Anni.	Menses.	Dies.
	o	IX. Kalendas Decemb. vsq; ad annum Christi 84. quo VI. Kal. Maij Imp. Cęsare Flauio Domitiano, Aug. Germanico IX. & T. Virginio Rufo II. Consulibus, quum ordinationem vnam XXV. presbyterorum fecisset, occisus est, & in Vaticano iuxta Sanctum Petrum, prope Apollinis templũ sepultus. Sedit autẽ omnino Romæ, tam in Chorepiscopatu, quàm in pontificatu annos 26. menses 10. dies 15. Quo mortuo pastore tunc primùm vacauit Romana sedes per dies	o	o	7
84	5	Sanctus Anacletus Antiochi filius Atheniensis Græcus, S. R. E. presbyter à beato Petro apostolo ordinatus, quintus pontifex Romanus Imp. Cæsare Flauio Domitiano Aug. Germanico Romæ, sedit annos	12	2	10
		Creatus IIII. Nonas Maij, occisus III. Idus Iulij anno Christi 96. Imperatore Cæsare Domitiano Aug. Germanico XVII. & T. Flauio Clemente cõsulibus, & iuxta sanctum Petrũ in Vaticano sepultus, quum ordinationes duas episcoporũ VI. presbyterorum V. & diaconorũ III. mense Decẽbri fecisset. Quo mortuo pastore Romana sed. vac. dies	o	o	13
96	6	Sanctus Euatistus Iudæ filius Bethleemites Syrus Græcus Imp. Cæsare T. Flauio Domitiano Augusto Germanico, Imperatore M Cocceio Nerua Cæsare Augusto, & Imp. Cæsare Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico, sedit annos	13	3	o
		Creatus VI. Kal. Augusti. Et quũ ordinationes tres mense Decembri fecisset, quibus episcopos V. presbyteros VI. & diaconos duos creauit, VII. Kal. Nouembris anno Christi 109. occisus est, & iuxta S. Petri corpus in Vaticano sepultus. Ap. Annio Trebonio Gallo, & M. Atilio Metilio Bradua Cos. Eo mortuo vacauit sedes dies	o	o	19
109	7	Sanctus Alexander Alexandri filius Romanus, de vico caput Tauri, Imp. Cæsare Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico Parthico, sedit annos	7	5	19
		Creatus XVII. Kal. Decembris. Et quum ordinationes tres mense Decembri fecisset, quibus episcopos quinque, presbyteros sex, & diaconos duos legit, V. Nonas Maij anno salutis 117. cum Euentio, & Theodulo diaconis occisus est, & via Nomentana septimo ab Vrbe lapide sepultus, L. Aemilio Aeliano, & L. Antistio Vetere consulibus. Quo mortuo vacauit sedit dies	o	o	25
117	8	Sanctus Xystus Pastoris filius Romanus de regione VII. Via lata, ex presbytero S. R. E. Imp. Cæsare Nerua Traiano Augusto, & Imp. Cæsare Traiano Hadriano Augusto, sedit annos	9	10	9
		Creatus IIII. Kalendas Iunij. Et quum ordinationes tres mense Decembri Episcoporum IIII. presbyterorum XI. & diaconorum III. fecisset, VIII. Idus Aprilis anno salutis 127. occisus est, & in Vaticano sepultus, M. Lollio Pedio Vero, &			

Anni Christi.	Numerus Pontificũ	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		Q. Iunio Lepido Bibulo Coſ. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	2
127	9	Sanctus Teleſphorus Anachoretæ filius Græcus, presbyter S. R. E. Imp. Cæſare Traiano Hadriano Auguſto, ſedit annos	10	8	28
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationibusq; IIII. epiſcoporum XIII. presbyterorum XII. & diaconorum VIII. menſe Decembri factis, Nonis Ianuarij Anno Christi 138. occiſus eſt, ac in Vaticano iuxta ſanctum Petrum ſepultus, L. Aelio Hadriani Auguſti filio Vero Cæſare II. & P. Cœlio P. F. Balbino Vibullio Pio Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	7
138	10	Sanctus Hygcinus Philoſophi filius Athenienſis Græcus, presbyter S. R. E. Imp. Cæſare Traiano Hadriano Aug. Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, ſedit annos	4	0	0
		Creatus Idibus Ianuarij. Qui quum ordinationes tres menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos ſex, presbyteros XV. & diaconos V. ordinauit, III. Idus Ianuarij anno Chriſti 124. mortuus eſt, & in Vaticano ſepultus M. Pedùcæo Syloga Priſcino, & T. Hœnio Seuero Coſ Vac. ſed. dies	0	0	3
142	11	Sanctus Pius Rufini filius Aquileienſis presbyter S. R. E. Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, ſedit annos	11	5	27
		Creatus XIIX. Kal. Februarij. Et quum ordinationes quinq; menſe Decembri epiſcoporum XII. presbyterorum XIIX. & diaconorum XI. feciſſet, V. Idus Iulij anno Domini 153. mortuus eſt, & in Vaticano ſepultus, Sex. Acilio Manio F. Glabrione, & C. Valerio C.F. Omollo Veriano Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	13
153	12	Sanctus Anicetus Ioannis filius de vico Humiſia Syrus, S. R. E. presbyter, Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Auguſto Pio, Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Aug. & Imp. Cæſare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Aug. ſedit annos	9	8	24
		Creatus VIII. Kalendas Auguſti. Ordinationes quinque epiſcoporum IX. presbyterorum XVII. & diaconorũ IIII. menſe Decembri fecit, Martyrio coronatus XV. Kal. Maij, anno ſalutis 163. & via Appia in cœmeterio, quod poſtea Calliſti appellatum eſt, tertio ab Vrbe lapide ſepultus. Q. Iunio Ruſtico II. & L. Vettio Aquilino Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	17
163	13	Sanctus Concordius Soter Concordij filius Fundanus Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Auguſto, & Imp. Cæſare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Auguſto, ſedit annos	7	11	18
		Creatus III. Nonas Maij. Et quum ordinationes VI. menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos XI. presbyteros XVIII. & diaconos IX. creauit, X. Kalend. Maij anno 171. mortuus eſt, ac via Appia ad Catacumbas in cœmeterio, quod poſtea Calliſti nomen tulit; ſepelitur, M. Aurelio Seuero Ce-			

Anni Christi.	Numerus Pontificum	ROMANI. 5	Anni.	Menses.	Dies.
		ro Cethego, & L. Iunio Claro Cos. Vacauit sedes dies	0	0	21
171	14	Sanctus Habundius Eleutherus Habundij filius Nicopolitanus Græcus S. R. E. diaconus, Imperatore Cæsare M. Aurelio Antonino Aug. & L. Aelio Aurelio Commodo Augusto, sedit annos	15	0	13
		Creatus pridie Idus Maij. Ordinationes tres mēse Decembri habuit, episcoporum XV. presbyterorum XII. & diaconorum VIII. Mortuus est VII. Kal. Iunij anno Christi 186. & in Vaticano sepultus ::: Triario Materno, & M. Atilio Metilio Bradua consulibus. Quo mortuo sedes Romana vacauit dies	0	0	5
186	15	Sanctus Victor Felicis filius Afer Imp. Cæsare M. Aurelio Cōmodo Antonino Pio Felice Aug. Imp. Cæsare P. Heluio Pertinace Augusto, Imp. Cæsare M. Didio Iuliano Augusto, & Imp. Cæsare L. Septimio Seuero Pio Pertinàce Augusto, sedit in cathedra sancti Petri Romæ annos	12	1	28
		Creatus Kalendis Iunijs. Qui quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, quibus episcopos XII. presbyteros IIII. diaconosq; VII. legit, V. Kalendas Augusti, anno Christi 198. obijt, & in Vaticano sepelitur, Ap. Claudio Laterano, & M. Mario, M. F. Titio Rufino consulibus. Quo mortuo pastore sancta Romana sedes vacauit dies	0	0	12
198	16	Sanctus Habundius Zephyrinus Habundij filius Romanus, Imp. Cæsare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Augusto, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Caracallo pio Felice Aug. & Imp. Cæsare M. Opelio Seuero Macrino Felice Augusto, sedit annos.	20	0	17
		Creatus IIII. Idus Augusti Ordinationes IIII. mense Decembri fecit, quibus episcopos XIII. presbyteros XIII. & diaconos VII. creauit. Obijt VII. Kalendas Septembris, anno Domini 218. & in cœmeterio suo iuxta Catacumbas, via Appia sepultus est Bruttio præsente, & Extricato consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	6
281	17	Sanctus Domitius Callistus Domitij filius Romanus de vico Castrorum Rauennatium, Imp. Cæsare M. Opelio Macrino Felice Augusto, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino pio Felice Aug. Elagabalo, & Imp. Cæs. M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Augusto, sedit annos	5	1	13
		Creatus IIII. Nonas Septembris. Et quum ordinationes V. mense Decembri episcoporum VIII. presbyterorum XVI. & diaconorum IIII. fecisset, pridie Idus Octobris anno Christi 223. occisus est, ac in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide sepultus, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Elagabalo P. F. Augusto IIII. & M. Aurelio Seuero Alexandro nobilissimo			

Anni Christi	Numerus Pontificum	6 PONTIFICES	Anni	Menses	Dies
		lissimo Cæsare consulibus. Vacauit sedes dies.	0	0	6
223	18	Sanctus Vrbanus Pōtiani filius Romanus Imp. Cæsare M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Augusto, sedit annos	7	7	5
		Creatus XVII. Kal. Nouemb. Ordinationes V. de mēse Decembri fecit, episcoporum VIII. presbyterorum IX. & diaconorum V. Martyrio coronatus VIII. Kal. Iunij, anno Christi 231. sepultus est via Appia, in cœmeterio Prætextati, Agricola & Clementino Coss. Vacauit sedes dies	0	0	23
231	19	Sanctus Calpurnius Pontianus Calpurnij filius Romanus, Imperatore Cæsare M. Aurelio Seuero Alexandro P. F. Augusto, sedit annos	5	5	2
		Creatus XIIII. Kalend. Iulij. Qui quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, quibus episcopos sex, presbyteros sex, diaconos quinque creauit, anno 236. in exilium actus est in Insulam Sardiniam, vbi XIII. Kalend. Decembris obijt. Cadauer Romam relatum, in cœmeterio Callisti via Appia sepultum est, L. Catilio Seuero, & L. Ragonio Vrinario Tusconio Quintiano Coss. Vacauit sedes diem	0	0	1
236	20	Sanctus Anterus Romuli filius Græcus, Imp. Cæsare C. Iulio Maximino Germanico, Pio Felice Augusto, sedit mensem.	0	1	14
		Creatus in Sardinia, die post mortem Pontiani, XI. Kalend. Decembris, & quum Romæ mense Decembri episcopum tantum vnum creasset, III. Nonas Ianuarij, anno 237. occisus est, ac via Appia in cœmeterio Callisti sepultus, Imp. Cæsare C. Iulio Maximino P. F. Aug. Germanico, C. Iulio Africano viro clarissimo Coss. Vacauit sedes Romana dies	0	0	6
237	21	Sanctus Fabius Fabianus Fabij filius Romanus, Imp. Cæsaribus Maximino Augusto, D. Cœlio Balbino, M. Clodio Pupieno Maximo, M. Antonio Gordiano, M. Iulio Philippo, C. Messio Quincto Traiano Decio, Pijs Felicibus Aug. sedit annos	14	0	11
		Creatus IIII. Idus Ianuarij. Ordinationibusq; V. mense Decembri episcoporum XI. presbyterorum XXII. & diaconorum VII. factis, XIII. Kalend. Februarij anno Christi 251. occisus est, & in cœmeterio Callisti Via Appia sepultus, Imp. Cæsare Cn. Messio Quincto Traiano Decio P. F. Aug. II. & ::: Annio Grato viro clarissimo Coss. Vacauit sedes propter temporum difficultatem menses	0	5	21
237	22	Sanctus Cornelius Castini filius Romanus ex presbytero S. R. E. Imperatoribus Cæsaribus Cn. Messio Traiano Decio, C. Vibio Treboniano Gallo, & C. Vibio Volusiano Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	2	3
		Creatus IIII. Idus Iulij. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum VII. pres-			

Anni Christi.	Numerus Põtificũ.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		presbyterorum IIII. & diaconorum IIII. die XVIII. Kalendas Octobris capite cæsus est, ac iuxta cœmeterium Callisti via Appia, in prædiolo Luciniæ, prope harenariũ, in Crypta sepultus, anno Christi 253. Impp. Cæs. C. Vibio Treboniano Gallo II. & C. Vibio Volusiano Pijs Felicibus Augg. Const. Vac. sed. mens.	0	2	5
252	1	*Nouatianus Romanus S. R. E. presbyter in schismate contrà S. Cornelium papam auctore Nouato presbytero Carthaginiensis ecclesia creatus, sedit annos plus minus*	6		
		Occisus Roma tempore Xysti II. papa, in persecutione Valeriani Imperatoris.			
		Schisma primùm in Romana ecclesia, inter S. Cornelium papam, & Nouatum antipapam.			
253	23	Sāctus Lucius Porphyrij filius Romanus, Impp. Cæsaribus, Gallo, Treboniano, C. Iulio, Aemiliano, Valeriano, & Gallieno Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	3	13
		Creatus XII. Kaled. Decembris. Ordinariones duas mense Decembri fecit, quibus episcopos VII. presbyteros IIII. & diaconos totidem ordinauit. Martyrio coronatus IIII. Nonas Martij, anno Christi 255. & in Cœmeterio Callisti, via Appia sepultus, Impp. Cæs. Valeriano II. & Gallieno Augg. Cons. Vacauit sedes mensem	0	1	5
255	24	Sanctus Iulius Stephanus Iulij filius Romanus, S.R.E. archidiaconus à Cornelio papa fact⁹. Impp. Cæs. P. Licinio Valeriano, & P. Licinio Gallieno, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos.	2	3	25
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationes duas mẽse Decembri fecit, episcoporũ IIII. presbyterorũ VI. & diaconorum V. Capite cæsus IIII. Nonas Augusti, & in cœmeterio Callisti, via Appia sepultus, anno Christi 257. M. Valerio Maximo II. & Manio Acilio Glabrione viris clarissimis Coss. Vacauit sedes mensem	0	1	12
257	25	Sanctus Xystus II. Iunior, Philosophi filius Atheniensis Græcus, Impp. Cæs. Valeriano, & Gallieno Augustis. Sedit annum	1	10	23
		Creatus XVII. Kalend. Octobris. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum II. presbyterorum IIII. & diaconorum VII. capite cæsus est VIII. Idus Augusti, atq; in cœmeterio Callisti sepultus, anno Domini 259. M. Aurelio Memmio Fusco, & :::: Pomponio Basso viris clarissimis Coss. Vacauit eo occiso sedes Romana menses	0	11	15
		Quo tempore presbyteri S.R.E. præfuerunt, immanissima persecutione comitia pontificalia Romæ prohibente.			
260	26	Sanctus Dionysius Monachus, Impp. Cæsaribus Valeriano, Gallieno, & M. Aurelio Claudio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	10	5	5
		Creatus XI. Kal. Augusti Fululo Aemiliano, & Pomponio Basso II. viris clarissimis Conss. Ordinario-			

Anni Christi.	Numerus Pontificū	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		nationes duas mēse Decembri fecit episcoporum VII. presbyterorū XII. & diaconorum VI. Obijt VII. Kalend. Ianuarij, & in cœmeterio Callisti sepultus, anno Christi 270. Imp. Cæs. M. Aurelio Claudio P. F. Aug. II. & ::: Ouinio Paterno viro clarissimo Conss. Vac. sed. dies	0	0	5
271	27	Sanctus Felix Constantij filius Romanus, Imperatoribus Cæsaribus M. Aurelio Claudio, & M. Valerio Aureliano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	4	5	0
		Creatus Kalend. Ianuarij ineunte anno Domini 271..... Flauio Antiochiano, & ::: Furio Orfito VV.CC. Conss. Ordinationes duas mense Decembri fecit episcoporum V. presbyterorum IX. & diaconorum V. occisus est III. Kalēd. Iunij, anno Christi 275. & via Aurelia, in cœmeterio suo, secundo ab Vrbe lapide sepultus, Imp. Cæsare Aureliano Augusto II. & C. Iulio Capitolino V.C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	5
275	28	Sanctus Eutychianus Maximi filius Lunensis Tuscus Imp. Cæsaribus Aureliano, M. Claudio Tacito, M. Annio Floriano, M. Aurelio Valerio Probo, M. Aurelio Caro, & filijs Carino, & Numeriano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	8	6	4
		Creatus Nonis Iunij. Et quum ordinationibus quinque mense Decembri habitis, episcopos IX. presbyteros XIIII. & diaconos V. fecisset, VI. Idus Decembris anno 283 occisus est, & in cœmeterio Callisti sepultus, Impp. Cæss. M. Aurelio Caro II. & M. Aurelio Carino Augustis Conss. Vacauit sedes dies	0	0	8
283	29	Sanctus Caius Caij filius Salonitanus Delmata ex genere Imperatoris Diocletiani, Imp. Cæsaribus M. Aurelio Carino, M. Aurelio Numeriano, C. Valerio Diocletiano, & M. Valerio Maximiano Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	12	4	6
		Creatus XVI. Kal. Ianuarij. Ordinationibusque quatuor mense Decembri factis, episcoporum V. presbyterorum XXV. & diaconorum VIII. die X. Kal. Maij anno 296. capite cæsus est, & in cœmeterio Callisti sepultus. Imp. Cæsare Diocletiano Aug. VI. & Fl. Valerio Constantio nobilissimo Cæsare iterum Conss. Vac. sed. menses	0	2	8
296	30	Sanctus Marcellinus Proiecti filius Romanus, Impp. Cæss. Diocletiano, Iouio, & Maximiano Herculeo, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	7	9	27
		Creatus Kal. Iulij. Quiquum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum V. presbyterorum IIII. & diaconorum II. capite cæsus est VI. Kal. Maij, anno Christi 304. ac via Salaria in cœmeterio Priscillæ, loco qui dicebatur Cubiculus clarus, in Crypta, iuxta corpus sancti Crescentionis sepultus, Impp. Cæss. Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Augg. Conss. Vacauit sedes eo occiso menses	0	2	0

Sanctus

Anni Christi	Numerus Põtificũ.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies
304	31	Sanctus Marcellus Benedicti filius Romanus, de regione VII. Via lata S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cesaribus Fl. Valerio Cõstantio Chloro, C. Galerio Valerio Maximiano, Fl. Valerio Cõstantino Magno, & M. Aurelio Maxentio Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	5	6	21
		Creatus V. Kal. Iulij. Ordinationes aliquot mẽse Decembri fecit, episcoporum XXI. presbyterorum XXV. & diaconorum II. Obijt XVII. Kal. Februarij, damnatus in equorum stabulo, anno Christi 310. & in cœmeterio Priscillæ via Salaria sepultus est, II. post cõsulatum Maximiani Augusti VII. & Diocletiani Iouij X. Vacauit sedes dies	0	0	20
310	32	Sanctus Eusebius Medici filius, aliàs Medicus Grecus Impp. Cesaribus C. Galerio Valerio Maximiano, C. Valerio Aurelio Constantino Magno, & M. Aurelio Maxentio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	7	27
		Creatus VIII. Idus Febr. Ordinationẽ vnã mẽse Decẽbri fecit, episcoporũ XIIII. presbyterorũ XIII. & diaconorũ III. Excessit IIII. Nonas Octobris, anno Christi 311. & via Appia, in Crypta iuxta cœmeterium Callisti sepultus, Impp. Cæs. Maximiano VIII. & Licinio Augg. Conss. Vac. sed. dies	1	0	7
311	33	Sanctus Miltiades Afer S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss. Constantino Maximo, & Licinio Aug. sedit annos	3	2	0
		Creatus VI. Idus Octobris. Ordinationẽ vnam mense Decembri fecit, episcoporum XII presbyterorũ VII. & diaconorũ V. Mortuus est IIII. Idus Decembris, anno 314. & in cœmeterio Callisti sepultus, C. Ceionio Rufio Volusiano, & Anniano V V. C C. Coss. Vacauit sedes dies	0	0	17
314	34	Sãctus Siluester Rufini filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis à Marcellino papa factus, Imp. Cæs. Constantino Maximo Augusto, sedit annos	20	0	4
		Creatus V. Kal. Decembris ineunte anno Christi 315. Ordinationes sex mense Decẽbri fecit, episcoporum LXV. presbyterorum XLII. & diaconorũ XXVI. Obijt pridie Kal. Ianuarij finito anno Domini 335. sepultus in cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, Fl. Valerio Constãtio & C. Ceionio Rufio Albino V V. C C. Coss. Vacauit sedes dies	0	0	15
325	I.	Sancta, & vniuersalis prima Synodus Nicæna CCCXIIX. episcoporum contra Arrium presbyterum Alexandrinum, Christum creaturam esse affirmantem collecta, mẽse Aprilis, M. Iunio Cæsonio Nicomacho Anicio Fausto Paulino, & P. Ceionio Iuliano Camœnio V V. C C. Conss.			6
336	35	Sanctus Marcus Prisci filius Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis à sancto Miltiade papa factus, Imp. Cæs. Fl. Constantino Maximo Augusto, sedit menses	0	8	22

Crea-

Anni Christi	Numero Pontif.		Anni.	Menses	Dies.
		Creatus XVIII. Kal. Febr. Fl. Popillio Nepotiano & Facundo V V. CC. Cons. Ordinationem vnam fecit, episcoporum VII. presbyterorũ V. & diaconorum VI. Obijt eodem anno Nonis Octobris, & in Cœmeterio Balbinæ, Via Ardeatina sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	20
336	36	Sanctus Iulius Rustici filius Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis à sancto Siluestro fact⁹, Imp. Cæsaribus Constantino Maximo Augusto, & filijs eius Constantino, & Constantio Iunioribus, Constanteq;, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	16	5	16
		Creatus V. Kalend. Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri fecit, episcoporum IX. presbyterorum XIIX. diaconorum IIII. Obijt pridie Idus Aprilis anno 353. & in Cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide sepultus Cõstantio Aug. VI. & Gallo Nob. Cæsare II. Consf. Vacauit sedes dies	0	0	25
353	37	Sanctus Liberius Augusti filius Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis à sancto Siluestro papa factus, Impp. Cæsaribus Fl. Iulio Cõstantio, Fl. Claudio Iuliano, Fl. Iouiniano, Fl. Valentiniano, & Fl. Valente, Augustis, sedit annos	13	4	17
		Et primùm ante schisma, & eius relegationem in pace sedit annos 2. menses 3. dies 5.			
		Creatus VIII. Idus Maij, pontificatu ab Imp. Cæsare Constantio Augusto exactus, & in exilium in Beroẽam Traciæ missus pridie Idus Augusti, anno Christi 355. Mauortio Lolliano & Arbetione VV. CC. Consf. Abfuit ann. 2. mens. 3. dies 3.			
357		De exilio reuocatus XVII. Kalend. Decẽb. Romã reuersus, in Suburbio ad sanctam Hagnetem permansit vsque ad IIII. Nonas Augusti sequẽtis anni 358. quo die Romam ingressus, pontificatum Romanum administrauit, illumq; in schismate iterum tenuit annos 8. menses 10. dies 10. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XIX. presbyterorum XIIX. & diaconorum V. Obijt VIII. Kal. Octobris, anno Christi 366. sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ, Fl. Gratiano nobilissimo puero, & Dagalaifo V. C. Cofs. Vacauit sedes dies	0	0	6
355	2	*Felix II. Iunior Anastasij filius Romanus, S. R. E. archidiaconus, vel diaconus Cardinalis à Sancto Iulio papa factus, Imp Cæs Fl. Constantio Augusto. sedit in schismate contra Liberium papam annos*	10	3	11
		Et primum solus pulso Liberio annos 2. menses 3. dies 5.			
		Creatus pridie Idus Augusti viuente Liberio papa, pontificatus iura ei abrogata sunt, restituto Liberio XVIII. Kal. Decembris, anno Christi 357. Constantio Aug IX. & Fl. Claudio Iuliano nob. Cæsare II. Conf. Quum ordinationem vnam mense Decembri episcoporum XIX. presbyterorum XXI. & diaconorum V. fecisset, Fœlix obijt anno 365. X Kal Decembris. sepultus via Aurelia in basilica sua, Impp. Caes. Valentiniano, & Valente Augg Conf.			
355		*Schisma secundum in ecclesia Romana inter Liberium. & Felicẽ.*			
366	38	Sanctus Damasus Antonij filius ex oppido Vimarensi,			

Anni Christi.	Numero Pontificum.	ROMANI. 11	Anni.	Menses.	Dies.
		marensi, dioecesis Bracarẽsis Lusitanus Hispanus S. R. E. diaconus, Imp. Cæsaribus Valentiniano, Valente, Gratiano, Valentiniano Iuniore, Theodosio, & Arcadio Augustis, sedit annos	18	2	11
		Creatus & consecratus Kal. Octobris. Ordinationes quinq; mense Decembri fecit, episcoporũ LXII. presbyterorum XXXI. & diaconorum IX. Obijt Romæ III. Idus Decẽbris, anno Christi 384. & via Ardeatina in basilica sua sepultus, Fl. Ricimere, & Fl. Clearco V V. C C. Conss. Vac. sed. dies	0	0	17
336	3	*Vrsicinus Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis in schismate creatus contra Damasum diaconum, consecratur à Paulo episcopo Tiburtino VII. Kalendas Octobris, die post obitum Liberij, qui Impp. Cæss. Valentiniano, & Valente Augustis, sedit annum*	1	1	23
		Anno sequenti 367. XVI. Kalend. Decembris sponte abdicauit, & factus est episcopus Neapolitanus, Lupicino, & Iouino V V. C C. Conss.			
366		*Schisma tertium in ecclesia Romana inter Damasum, & Vrsicinum.*			
		Præcedentium pontificum idem est dies creationis & consecrationis, quod sequenti tempore obseruatum non est.			
381	II.	Sancta & vniuersalis synodus secunda Constantinopolitana, episcoporum CL. contra Macedonium episcopum Constantinopolitanum, spiritum sanctum creaturam esse dicentem, congregata, Flauio Annio Eucherio, & Postumo Syagrio V V. C C. Conss.			
384	39	Sãctus Siricius Tiburtij filius Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauijs Valentiniano Iuniore, Theodosio Arcadio, & Honorio Augustis, sedit annos	13	1	25
		Creatus, & consecratus IIII. Kal. Ianuarij ineũte anno Christi 385. Ordinationes quinq; mense Decembri fecit, episcoporum XXXII. presbyterorum XXXI. & diaconorum XVI. Obijt VIII. Kalend. Martij, anno Christi 398. sepultus in cœmẽterio Priscillæ via Salaria, Imp. Cæsare Fl. Honorio Augusto IIII. & Fl. Eutychiano V. C. Conss. Vac. sed. mens.	0	1	15
398	40	Sanctus Anastasius Maximi filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss, Arcadio, & Honorio Augustis, sedit annos	3	0	21
		Creatus & consecratus VII. Idus Aprilis. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporũ X. presbyterorum IX. & diaconorum V. Obijt V. Kal. Maij, anno Christi 401. sepultus in cœmeterio suo iuxta vicum Vrsi pileati intra Vrbem, prope locum, vbi nunc est basilica sanctę Vibianę, Ragonio Vincentio Celso, & Fl. Frauitta V V. C C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	10
401	41	Sanctus Innocentius Innocentij filius Albanus S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Cæss. Arcadio, Honorio, & Theodosio Iuniore Augustis, sedit annos	15	2	44
		Creatus & consecratus VIII. Idus Maij. Quum Ordi-			

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni.	Menses.	Dies.
		Ordinationes quatuor mense Decembri episcoporum LIIII. presbyterorum XXX. & diacononorum XVII. fecisset V. Kal. Augusti anno Christi 416. mortuus est, & in cœmeterio ad Vrsum pileatum sepultus. Imp. Cæsare Fl. Theodosio Iuniore Aug. VII. & Iunio Quarto Palladio V. C. Consulibus. Vac. sedes dies	o	o	22
416	42	Sanctus Zosimus Habrahami filius Cæsariensis Cappadox Græcus, S. R. E. presbyter Cardinalis ab Innocentio papa factus, Impp. Cæss. Honorio, & Theodosio Iuniore Augustis, sedit annos	3	4	7
		Creatus & consecratus XIII. Kal. Septembris. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum VIII. presbyterorum X. & diaconorũ III. Obijt VII. Kal. Ianuarij, sepultus Via Tiburtina, in basilica sanctorum Laurentij, & Stephani extra muros, iuxta cryptam, prope corpus sancti Martyris Laurentij anno 419. finito, Fl. Monaxio, & Fl. Plinta VV. CC. Conss. Vacauit sedes diem	o	o	1
419	43	Sanctus Bonifacius Iucundi presbyteri filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis Impp. Cæs. Honorio, & Theodosio Iuniore Augg. sedit annos	3	9	28
		Creatus in schismate & consecratus V. Kal. Ianuarij ineunte anno Domini 420. Ordinationẽ vnam mẽse Decembri fecit, episcoporũ XXXVI. presbyterorum XIII. & diaconorum III. Obijt VIII. Kal. Nouẽbris anno domini 423. sepultus via Salaria in basilica sanctæ Felicitatis martyris, iuxta corpus eius, Rufio Prætextato Mariniano & M. Aurelio Asclepiodoto VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	o	o	9
420	4	*Eulalius Romanus S. R. E. archidiaconus in schismate electus contra Bonifacium sedit menses*	o	3	7
		Creatus & consecratus V. Kal. Ianuarij in fine anni 419. coactus abdicauit anno 420. III. Nonas Aprilis, & factus est episcopus in Campania, Theodosio Aug. IX. & Fl. Constantio nobiliss. Cæsare III. Conss.			
420		*Schisma IIII. in ecclesia Romana, inter Bonifacium & Eulalium*			
423	44	Sãctus Cælestinus Prisci filius Romanus S.R.E. diaconus, Impp. Cæsaribus Flauijs Honorio, Theodosio Iuniore, & Placidio Valentiniano, Augustis, sed. ann.	8	5	3
		Creatus, & consecratus pridie Nonas Nouembris, fecit ordinationes tres mense Decembri, episcoporum XLVI. presbyterorũ XXXII. & diaconorũ XII. obijt VIII. Idus Aprilis, anno Christi 432. sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ, Fl. Aetio & Fl. Valerio VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	o	o	21
430	III.	Sãcta, & vniuersalis synodus III. Ephesina CC. episcoporum contra Nestorium patriarchã Constantinopolitanum, diuinam in Christo naturam negantem coacta, Theodosio Iuniore XIII. & Placidio Valentiniano III. Augg. Conss.			

San-

Anni Christ.	Numerus Pontificum	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
432	45	Sanctus Xystus III. Xysti filius Romanus, S. R. E. presbyter, Impp. Cæsaribus Theodosio Iuniore, & Plac. Valentiniano Augg. sedit annos	7	11	0
		Creatus & consecratus IIII. Kal. Maij. Ordinationes quatuor mense Decembri fecit, episcoporum LII. presbyterorum XXIIX. & diaconorū XII. obijt V. Kal. Aprilis, anno 440. sepultus via Tiburtina ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus eius, Imp. Cæs. Plac. Valentiniano Aug. V. & Anatolio V. C. Consſ. Vac. sed. mens.	0	1	13
440	46	Sanctus Leo Magnus Quinctiani filius Romanus S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæsaribus Theodosio Iuniore, Plac. Valentiniano, Fl. Marciano, Fl. Anicio Maximo, Fl. Mæcilio Auito, Fl. Iulio Maioriano, & Fl. Leone Augustis, sed. ann.	20	11	0
		Creatus & cōsecratus IIII. Idus Maij die Dominico. Ordinationes quatuor mense Decembri fecit, episcoporum CXXCVI. presbyterorum XXCI. & diaconorum XXXI. Obijt III. Idus Aprilis anno 461. & primus omnium Romanorum pontificū sepultus est in porticu ante basilicam sancti Petri, Seuerino, & Dagalaifo VV. CC. Consſ. Vacauit sedes dies	0	0	7
451	IIII.	Sancta, & vniuersalis synodus IIII. Chalcedonensis DCXXX. episcoporum contra Dioscorum patriarcham Alexandrinum, & Eutychem Abbatem Constantinopolitanum, corpus Christi fantasticum fuisse dicentes coacta, Marciano Aug. & Clodio Adelphio V. C. Consſ.			
261	47	Sanctus Hilarius Crispini filius Sardus, S. R. E. diaconus, Imp. Cæsare Fl. Leone, Fl. Vibio Scuero, & Fl. Antemio Augustis, sed. ann.	6	3	10
		Creatus & consecratus XIII. Kal. Maij. Ordinationes tres mense Decembri fecit, episcoporū, XXII. presbyterorum XXV. & diaconorum, V. Obijt V. Kalendas Augusti, anno 467. sepultus ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus Xysti III. papæ, Ioanne & Pusæo VV. CC. Consſ. Vacauit sedes dies	0	0	10
467	48	Sanctus Simplicius Castini, aliàs Castorij filius Tiburtinus Latinus, Imp. Cæsarib⁹ Leone Seniore, Leone Iuniore, Zenone Fl. Antemio, Fl. Anicio Olybrio, Fl. Glicerio, Fl. Iulio Nepote, Fl. Momyllo Augustulo Augustis, & Rege Gothorum in Italia Odoacre, sedit ann.	15	6	23
		Creatus, & consecratus VI. Idus Augusti. Ordinationes tres mense Februario, & Decembri fecit, episcoporum XXCIIX. presbyterorum LVIII. diaconorū XI. obijt VI. Nonas Martij anno 483. sepultus in porticu ante Basilicam Sancti Petri apostoli in Vaticano, Anicio Fausto V. C. Sine collega Consſ. Vacauit sedes dies	0	0	6
483	49	Sanctus Felix II. dictus III. Iunior Felicis presbyteri Cardinalis sanctorū Nerei & Archillei tt.			

Anni Christi.	Numero Pontificū	14 PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		Faticolæ filius Romanus, Impp. Cæss. Flauijs, Zenone,& Anastasio Augg.& Odoacre Gothorum in Italia rege, sedit annos	8	11	17
		Creatus,& consecratus VII. Idus Martij. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporũ XXXI. presbyterorum XXIIX.& diaconorum VI. Obijt V. Kal. Martij, sepultus in basilica sancti Pauli Apostoli, via Ostiensi anno 492. Imp. Cæs. Fl. Anastasio Aug & Fl. Rufino V. C. Conss. Vac. sed. dies	o	o	5
492	50	Sanctus Gelasius Valerij episcopi filius Afer, Imp. Cæs. Fl. Anastasio Dicoro Augusto, & Fl. Theodorico Amalo Gothorum in Italia rege, sedit annos	4	8	19
		Creatus & consecratus V. Nonas Martij. Ordinationes duas mensibus Februario & Decembri fecit, episcoporum LXVII. presbyterorum XXXII. & diaconorum II. Obijt XI. Kal. Decembris anno Christi 496. sepultus ad sanctum Petrum Apostolum, Paulo V. C. Sine Collega Cons. Vacauit sedes dies	o	o	5
496	51	Anastasius II. Iunior Petri filius Romanus de regione Esquilina Imp. Cæs. Fl. Anastasio Aug. & Theodorico Italiæ rege, sedit annum	1	11	24
		Creatus & consecratus V. Kalend. Decembris. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XVI. presbyterorum XII. & diaconorum :::: Obijt XIII. Kalend. Decembris anno 498. sepultus ad sanctum Petrum, Decio Paulino & Ioanne Scytha VV. CC. Conss. Vacauit sedes, eo mortuo, dies	o	o	2
498	52	Sanctus Cælius Symmachus Fortunati filius, Sardus, Imp. Cæs. Fl. Anastasio Augusto, & Theodorico Gothorum rege, sedit annos	15	7	23
		Creatus,& consecratus X. Kal. Decembris. Ordinationes quatuor mense Decembri episcoporum CXVII. presbyterorum XCII.& diaconorum XVI. fecit. Obijt XIIII. Kal. Augusti, anno Christi 514. sepultus ad sanctum Petrum in Vaticano, M. Aurelio Cassiodoro Senatore sine cōlega Cons. Vacauit sed. diem	o	o	1
	5	*Laurentius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis in schismate contra Symmachum papam electus, sedit annum*	1	...	...
		Creatus,& consecratus X. Kal. Decembris, & anno sequenti pontificatu Romano quum se abdicasset, factus est episcopus Nucefinus, Asclepio,& Ioanne Gibbo VV.CC. Conss.			
498		*Schisma V. in S. R. E. inter Symmachum & Laurentium.*			
514	53	Sanctus Cælius Hormisda Iusti filius Frusinas Campanus, vel Latinus, Impp. Cæss. Anastasio,& Iustino Augustis, ac Theodorico Italiæ rege, sedit annos	9	o	18
		Creatus,& consecratus XIII. Kal. Augusti. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum LV. presbyterorum XXI. & diaconorum :::: Obijt VIII. Idus Augusti, anno 523. sepul-			

Anni Christi.	Numerus Pontificũ.	ROMANI. 15	Anni.	Menses.	Dies.
		ſepultus in baſilica ſancti Petri, Fl. Anicio Maximo V.C. ſine collega Conſ. Vacauit ſedes dies	0	0	5
523	54	Sanctus Ioannes Conſtantij filius Tuſcus, S.R.E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis, & Pauli tt. Pammachij, Imp. Iuſtino Aug. & Theodorico Gothorum in Italia rege, ſedit annos	2	9	16
		Creatus, & conſecratus prid. Idus Auguſti. Ordinationes aliquot epiſcoporum XV. fecit. Exceſſit Rauennæ in carcere à Rege Gothorum Theodorico coniectus VI. Kal. Iunij. Cadauer Romam ilico translatum, ad ſanctum Petrum apoſtolum ſepultum eſt anno Chriſti 526. Anicio Olybrio Iuniore V.C. ſine collega Conſ. Vac. ſed. menſ.	0	1	27
526	55	Sanctus Felix III. dictus IIII. Caſtorij filius Beneuentanus Samnis, S.R.E. presbyter Cardinalis ſancti Siluestri tt. Equitij. Impp. Cæſs. Flauijs Iuſtino, & Iuſtiniano Magno Auguſtis, & Atalarico Gothorum in Italia rege, ſedit annos	4	2	13
		Creatus, & conſecratus VIII. Kal. Auguſti. Ordinationes duas menſibus Februario, & Martio epiſcoporum XXIX. presbyterorum LV. & diaconorum IIII. fecit. Obijt IIII. Idus Octobris anno 530. ſepultus ad ſanctum Petrũ, Poſtumo Lãpadio, & Fl. Oreſte VV. CC. Conſs. Vacauit ſed. dies	0	0	3
530	56	Bonifacius II. Iunior Sigeuultes filius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ Imp. Cæſ. Fl. Iuſtiniano Aug. & Atalarico Italiæ rege, ſedit annum	1	0	2
		Creatus, & conſecratus Romæ XVII. Kal. Nouembris. Ordinationeq; vna facta obijt XVI. Kal. Nouembris anno 531. ſepultus ad ſanctum Petrũ, Poſt conſulatum Lampadij, & Oreſtis VV. CC. Vacauit ſedes menſes	0	3	5
530	6	*Dioſcorus Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis in ſchiſmate cõtra Bonifacium, XVII. Kalend Nouembris creatus, ſedit dies*	0	0	28
		Obijt eodem anno pridie Idus Octobris, ſepultus ad ſanctũ Petrũ.			
530		*Schiſma VI. inter Bonifacium, & Dioſcorum.*			
532	57	Ioannes II. Iunior cognomine Mercurius, Proiecti filius Romanus de regione Cælio monte, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſancti Clementis, Imp. Cæſ. Fl. Iuſtiniano Aug. & Atalarico Gothorum rege, ſedit annos	2	4	6
		Creatus, & conſecratus XI. Kalend. Februarij, II. P.C. Lampadij, & Oreſtis VV. CC. Ordinationẽ vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum XXI. presbyterorum XV. & diaconorum :::: obijt VI. Kalend. Iunij, anno Chriſti 534. ſepultus ad ſanctum Petrum, Fl. Iuſtiniano Aug. III. & Decio Theodoro Paulino V.C. Conſs. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	6
534	58	Sanctus Ruſticus Agapetus Gordiani presbyteri Cardinalis ſanctorum Ioannis & Pauli tt. Pammachij, filius Romanus, S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæſ. II. Iuſtiniano Aug. & Theodahato Amalo Italiæ rege, ſedit menſ.	0	11	19

Anni Christi.	Numero Pôtificû.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus, & consecratus III. Nonas Iunij. Ordinationem vnam episcoporum XI. & diaconorũ IIII. fecit. Obijt Constantinopoli, quo à Theodahato Gothorum Tyranno Legatus fuerat, XII. Kal. Iunij anno 535. Romam translatus, sepultus est ad sanctum Petrum XII. Kal. Octob. eiusdem anni Fl. Belisario V.C. sine conlega cõsule, Vacauit sed mens. ad electionem	0	1	28
		ad ordinationẽ	0	6	24
535	59	Sanctus Cælius Siluerius Hormisdæ papæ filius Frusinas, Hernicus, vel Latinus, aut Campanus, S.R.E. subdiaconus regionarius, Imp. Cæs. Iustiniano Augusto Theodahato & Vitige Gothorum in Italia regibus, sedit annum. ab electione	1	10	7
		ab ordinatione	1	5	11
		Creatus XIII. Kalẽd. Augusti, consecratus verò die Dominico XVII. Kal. Iannarij. Ordinationẽ vnam mense Decẽbri fecit, episcoporũ XIX. presbyterorum XIIII. & diaconorum V. Pontificatu exactus est VII. Kal. Iunij, anno 537. II. P.C. Fl. Belisarij V.C. & in insulam Pontiam relegatus, vbi anno sequenti 538. XII. Kalend. Iulij mortuus est, ibique sepultus, Ioanne, & Fl. Volusiano VV.CC. Consulibus. Quo deportato vacauit sedes vsq; ad creationem	0	0	1
		vsq; ad consecrationẽ	0	0	19
537	60	Vigilius Ioannis consularis viri filius Romanus, S.R.E. archidiacon⁹, Imp. Cæsare Flauio Anicio Iustiniano Aug. Vitige, Ildoualdo Ararico, Tutila & Teio Gothorũ in Italia regibus sedit an. à creatione	18	7	15
		à consecratione	18	6	28
		Creatus VI. Kal. Iunij, & cõsecatus die Dominico XVIII. Kal. Iulij, viuente prædecessore suo Siluerio. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXCI. presbyterorũ XLVI. & diaconorum XVI. Obijt Syracusis in Sicilia, Constantinopoli ab Imperatore rediens Romam. IIII. Idus Ianuarij anno 556. XV. post consulatum Fl. Basilij Iunioris V.C. Cadauer Romam relatum, sepultum est via Salaria in basilica sancti Marcelli. Quo mortuo vacauit sedes menses	0	3	5
537		*Schisma VII. inter Siluerium & Vigilium.*			
553	V.	Sancta, & vniuersalis synodus V. Constantinopolitana secunda, episcoporũ CLXV. contra hæreticos Origenianistas collecta XII. post consulatum Flauij Basilij Iunioris V.C.			
556	61	Sanctus Pelagius Ioannis Vicariani filius Romanus, S.R.E. archidiaconus, Imp. Cæs. Iustiniano Augusto, sedit ab ordinatione ann.	4	10	18
		Creatus .... ordinatus XVI. Kal. Maij die Dominico pascæ XV. post consulatum Fl. Basilij Iunioris V.C. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporũ XLIX. presbyterorum XXVI. & diaconorũ IX. Obijt IIII. Nonas Martij, anno			

565. se-

Anni Christi.	Numerus Pontificū	ROMANI. 17	Anni.	Menses.	Dies.
		561. sepultus ad sanctum Petrum, post consulatum Fl. Basilij iunioris V.C. Anno XX. Vacauit eo mortuo sedes Romana ad electionem	0	2	24
		ad ordinationē	0	4	12
561	62	Sanctus Ioannes III. Catellinus Anastasij filius Romanus, Impp. Cæs. Flauijs Iustiniano, & Iustino Iuniore Augg. sed. ann. ab electione	13	0	16
		ab ordinatione	12	11	27
		Creatus IIII. Kal. Iunij, Consecratus die Dominico XVI. Kal. Augusti. Ordinationibus duabus mense Decembri habitis, episcopos LXI. presbyteros XXIX. & diaconos XIII. fecit. Obijt III. Idus Iulij anno 574. post cōsulatum Iustini Augusti anno VII. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. mens. ad electionem	0	10	3
		ad ordinationē	0	10	19
575	63	Sanctus Benedictus Bonosus, Bonifacij filius Romanus, Impp. Cæs. Iustino Iuniore, & Tiberio Constantino Augg. sed. ann. ab electione	4	2	15
		ad ordinat.	4	1	29
		Creatus XVI. Kal. Iunij, consecratus die Dominico IIII. Nonas Iunij. VIII. P. C. Iustini Aug. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XXI. presbyterorū XV. & diaconorū III. Obijt III. Kal. Augusti anno 579. XII. P.C. Diui Iustini, sepultus in secretario beati Petri Apostoli. Vac. sed. Rom. ad elect.	0	3	10
		ad ordinat.	0	4	0
579	64	Sanctus Pelagius II. Iunior Vinigildi filius Romanus. Impp. Cæsaribus Tiberio, & Mauricio Augustis, sedit annos ab electione	10	2	29
		ab ordinatione	10	2	10
		Creatus III. Idus Nouembris, consecratus die sancti Andreæ pridie Kal. Decembris. Ordinationes duas mēse Decēbri fecit, episcoporū XLVIII. presbyterorum XXVIII. & diaconorum VIII. Obijt VI. Idus Febr. ex peste anno 590. VI. P.C. P. Tiberij Flauij Mauricij Augusti, Indictione V. sepultus ad S. Petrū. Vac. sed. mēs. ad creationem	0	....	....
		ad ordinationē	0	6	25
590	65	Sāctus Gregorius, magnus ecclesiæ doctor, Gordiani senatoris, & Siluiæ sanctissimæ matronæ filius Romanus monachus, S.R.E. archidiaconus, & apocrisarius Cōstantinopoli apud Imperatorē, & Anglorum apostolus, Impp. Cæs. Tiberio Flauio Mauritio, & Flauio Phoca Augustis, sedit annos ab electione	14	....	....
		ab ordinatione	13	6	10
		Creatus.... Ordinatus die Dominico III. Nonas Septembris. Ordinationes duas, vnā in Quadragesima, aliam mense Septembris fecit, episcoporum LXII. presbyterorum XXXIX. & diaconorum V. Obijt IIII. Idus Martij anno Christi 604. sepultus in porticu ante basilicam sancti Pe-			

Numero Pontificum		Anni.	Menses.	Dies.
	tri, prope secretarium, hodie sancta Maria de febre vocatum, Imp. Cæsare Flauio Phoca sine collega Augusto & cõsule, Indict. VII. Vacauit sedes Romana eo mortuo menses ad electionem	0	5	19
	ad ordinationem	0	6	0
66	Sabinianus Boni filius Bleranus Tuscus diaconus Cardinalis, & apocrisarius apostolicæ sedis Costantinopoli apud Imperatorem à sancto Gregorio papa creatus, Imp. Cæsare Fl. Phoca Aug. sedit menses à creatione	0	5	19
	ab ordinatione	0	5	7
	Creatus Kal. Septembris, consecratus die Dominico Idibus Septembris. Ordinatiouem vnam episcoporum XXVI. fecit. Obijt XI. Kal. Martij anno Christi 605. & ad sanctum Petrum sepultus, P. C. Fl. Phocæ Aug. Vac. sed. diem	0	0	1
67	Sanctus Bonifacius III. Ioannis Catadiosis filius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Phoca Augusto sedit mens.	0	8	23
	Creatus, & ordinatus IX. Kalend. Martij die Dominico. Ordinauit episcopos XXI. aliàs XI. Obijt prid. Idus Nouemb. anno Christi 605. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Imp. Cæs. Fl. Phocæ Aug. Vacauit sedes ad electionem	0	....	....
	ad consecrationẽ	0	9	15
68	Sanctus Bonifacius IIII. Ioannis Medici filius Valeriensis Marsus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss. Flauijs Phoca & Heraclio Augustis sed. ann. ab electione	....	....	....
	à consecratione	6	8	12
	Creatus .... consecratus die Dominico V. Kalendas Septembris, II. post consulatum Fl. Phocæ Augusti. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXXVI. presbyterorum :::. & diaconorum IX. Obijt VIII. Idus Maij anno 613. sepultus ad sanctum Petrum, II. post consulatum Imperatoris Cæsaris Fl. Heraclij Augusti. Vacauit sedes Romana mẽses ad electionem	0	....	....
	ad consecrationẽ	0	5	12
69	Sanctus Deusdedit Stephani subdiaconi filius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli, tt. Pammachij à sancto Gregorio papa factus, Imp. Cæsare Fl. Heraclio Augusto sedit ab ordinatione annos	3	0	19
	Consecratus die Dominico XII. Kal. Nouembris. Ordinationes tres episcoporũ XXIX. presbyterorum XIIII. & diaconorũ V. fecit. Obijt VI. Idus Nouembris anno Christi 616. Indict. V. & ad sanctum Petrum sepultus, post consulatum Fl. Heraclij Augusti anno V. Vacauit sedes vsq; ad consecrationem mens.	0	1	16
70	Bonifacius V. Neapolitanus Ioãnis filius, Imp. Cæsare Flauio Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annos	5	10	0
	Consecratus VII. Kal. Ianuarij ineunte anno Domi-			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.	ROMANI. 19	Anni.	Menses.	Dies.
		Dominicæ natiuitatis 617. Ordinationes duas mēse Decembri episcoporum XXIX. presbyterorū XXVI. & diaconorum IIII. fecit. Obijt VIII. Kalend. Nouembris, anno 622. sepultus ad sanctum Petrum XI. P. C. Imp. Cæs. Flauij Heraclij Augusti, Vacauit sedes dies	0	0	12
622	71	Honorius Petronij viri consularis filius Campanus, Imperatore Cæsare Flauio Heraclio Augusto, sedit annos	12	11	7
		Creatus, & consecratus die Dominico VII. Idus Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri episcoporū XXCI. presbyterorum XIII. & diaconorum XI. Obijt III. Idus Octobris anno Christi 635. sepultus ad sanctum Petrum XXIIII. post cons. Fl. Heraclij Aug. Vac. Rom. sed. vsq; ad consecrationem ann.	1	7	18
637	72	Seuerinus Labieni filius, Romanus, Imperatore Cæsare Flauio Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annum	1	2	4
		Creatus .... consecratus Kal. Iunij die Dominico. Fecit ordinationē vnam, qua episcopos nouem creauit. Moritur IIII. Non. Augusti, sepultus ad sanctum Petrum anno Christi 638. post cōsulatum Imp. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti anno XXVI. Vacauit sedes vsq; ad nouam consecrationem mens.	0	4	22
639	73	Ioannes IIII. Venantij Scholastici filius Dalmata, S. R. E. diaconus Cardinalis, Imperat. Cæs. Fl. Heraclio Augusto, sedit ann.	1	9	18
		Consecratus VIII. Kal. Ianuarij die Natalis Domini ineunte anno 639. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporū XIIX. presbyterorum XIX. & diaconorū V. Obijt IIII. Idus Octobris anno 640. sepultus ad sanctū Petrum XXIX. post Cōsulatum Imp. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti. Vacauit sedes mensem	0	1	13
640	74	Theodorus Theodori episcopi filius Hierosolymita Græcus, Impp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs, Constantino, Herocleona, & Cōstante Augustis, sedit annos	6	5	19
		Consecratus VI. Kal. Decembris die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri episcoporū XLVI. presbyterorum XXI. & diaconorū IIII. fecit. Obijt pridie Idus Maij anno 647. & ad sanctum Petrum sepelitur, V. P. C. Imp. Cæs. Flauij Constantis Augusti. Vacauit sedes menses ad electionem	0	1	21
		ad cōsecrationem	0	4	1
647	75	Sāctus Martinus Fabritij filius Tudertinus Tuscus, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constante Augusto, sedit annos ab electione	6	4	7
		à consecrationē	6	1	28
		Creatus prid. Nonas Iulij, consecratus die Dominico XVI. Kal. Octob. Ordinationes duas mēse Decembri fecit, episcopotū XXXIII. presby-			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū		Anni.	Menses.	Dies.
		terorum XI. & diaconorum V. Obijt Cerlonæ in Ponto, vbi in exilium pro tuenda catholicæ fidei veritate ab Imperatore Constante actus fuerat prid. Idus Nouembris anno 653. ibiq; sepultus P.C. Fl. Constantis Augusti anno XI. Vacauit sedes menses	0	8	28
654	76	Eugenius Rufiniani filius Romanus de regione prima Auenrienensi, Imp. Cæs. Fl. Constante Augusto, sedit annos	2	9	24
		Creatus, & consecratus die Dominico IIII. Idus Augusti anno XII. P.C. Constantis Imp. Ordinationes duas episcoporum XXI. fecit. Obijt IIII. Nonas Iunij, sepultus ad sanctum Petrum anno 657. XV. P.C. Constantis Imperatoris, Vacauit sedes Romana mensem	0	1	27
657	77	Vitalianus Anastasij filius Signinus Latinus, Impp. Cæss. Flauijs Heraclijs Constante & Constantino Augustis, sedit annos	14	5	29
		Consecratus die Dominico III. Kal. Augusti. Ordinationes quatuor episcoporum XCVII. presbyterorum XXII. & diaconorum XI. fecit. Obijt VI. Kal. Februarij, anno 672. sepultus ad sanctum Petrum P.C. Constantini Aug. anno V. Vacauit sedes menses	0	2	14
672	78	Adeodatus Iouiani filius Romanus monachus presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constantino Augusto, sedit annos	4	2	16
		Consecratus III. Idus Aprilis die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri episcoporum XLVI. presbyterorum XIIII. & diaconorū II. fecit. Obijt VI. Kal. Iulij, anno 676. sepultus ad sanctum Petrum IX. P.C. Constantini Aug. Vacauit sedes menses	0	4	6
676	79	Domnio, aliàs Donus, aliàs Domnus, Mauricij filius Romanus, Imp. Constantino Augusto, sedit annnos	2	5	10
		Consecratus die Dominico, IIII. Nonas Nouēbris. Ordinationē vnam episcoporū VI. presbyterorū X. & diaconorū V. fecit. Obijt III. Idus Aprilis anno 679. sepultus ad sanctū Petrū P.C. Constātini Aug. anno XII. Vacauit sedes menses	0	2	28
679	80	Agatho Pannonij filius Panormitanus Siculus monachus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cōstantino Aug. sedit annos	2	6	0
		Consecratus VI. Idus Iulij die Dominico. Ordinationē vnam fecit, episcoporum XIIX. presbyterorum X. & diaconorum III. Obijt IIII. Idus Ianuarij, anno 682. P.C. Imp. Constantini Augusti anno XV. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	7	0
681	VI.	Sancta, & vniuersalis synodus VI. Cōstantinopolitana III. CCXXCIX. episcoporum cōtra Monothelitas hæreticos congregata, P.C. Cōstantini Augusti annis XIII. XIIII. & XV.			
682	81	Sanctus Leo II. Iunior Pauli filius Aidonensis dioec.			

Anni Christi.	Numerus Pontificũ.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		dioec. Catinensis Siculus, S.R.E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Cõstantino Augusto, sedit mẽses	0	10	19
		Creatus IIII. Idus Augusti die Dominico. Ordinationem vnam die XXVI. Iunij fecit, qua episcopos XXIII. presbyteros IX. & diaconos III. creauit. Obijt IIII. Kal. Iulij, anno 683. sepultus ad sanctum Petrum, P.C. Imp. Constantini Augusti anno XVI. Indictione XI. Vacauit sedes mẽses	0	11	21
684	82	Sanctus Benedictus II. Iunior Ioannis filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæsare Heraclio Constantino Augusto sedit menses	0	10	27
		Consecratus XIII. Kal. Iulij die Domino. Ordinationem vnam episcoporum XII. fecit. Obijt Idibus Maij, anno Christi 685. Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Iuniore Augusto sine conlega cons. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes			
		{ vsq; ad consecrationem	0	2	9
		{ vsq; ad creationem	0	2	15
		Pontifices, qui deinde fuerunt, creati & consecrati sunt sine Constantinopolitani Imperatoris iussione. Anastasius Bibliothecarius.			
685	83	Ioannes V. Cyriaci filius Antiochenus Syrus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, & Iustiniano Augustis, sedit à creatione annum	1	0	9
		Creatus VIII. Kal. Augusti, cõsecratus III. Kal. Augusti. Ordinationem vnam fecit, episcoporũ XIII. Obijt IIII. Nonas Augusti anno 686. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Iustiniani Iunioris Aug. Vac. sed. mens.	0	2	18
586	7 8	*Petrus Romanus S. R. E. archipresbyter* *Theodorus S. R. E. presbyter Cardinalis* } *in schismate, quod VIII. fuit, creati.* *Quibus pulsis pontifex Romanus renunciatus est.*			
686	84	Cuno Trax Benedicti filius, S. R. E. presbyter Cardinalis, qui sedit menses	0	11	0
		Creatus, & consecratus XII. Kal. Nouemb. die Dominico. Fecit ordinationem vnam episcopo. XVI. Obijt XI. Kal. Octobris anno 687. sepultus ad sanctum Petrum, Iterum P.C. Iustiniani. Aug. Vac. sed.	0	2	25
687	9 10	*Theodorus presbyter S. R. E.* *Paschalis Archidiaconus S. R. E.* } *In schismate, quod IX. fuit, creati.* *Vtrisq; pulsis papa factus est*			
687	85	Sergius Tiberij filius Antiochenus Syrus Panormi in Sicilia ortus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. Sanctæ Susannæ ad duas domos à Leone II. papa factus. Imp. Cæsaribus Fl. Iustiniano, Leontio, & Liberio Habsimaro Augustis, sedit annos	13	8	23
		Creatus XVI. Kal. cõsecratus VIII. Kal. Ianuarij die natalis Domini. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum XCVI. presbyterorũ XVIII. & diaconorũ IIII. Obijt VI. Idus Septẽbris anno 701. Indictione XIIII. sepultus ad sanctum Petrum, post consulatum Tiberij Habsimari Au-			

Anni Christi	Numerus pontif.		Anni.	Menses.	Dies.
		ri Augusti. Vacauit sedes mensem	0	1	20
701	86	Ioannes VI. Græcus Paterni, aliàs Petronij filius, Imp. Tiberio Habſimaro Aug. ſed. ann.	3	2	15
		Creatus IIII. Kal. cõſecratus III. Kal. Nouembris. Fecit ordinationem vnam, epiſcoporũ XV. presbyterorum IX. & diaconorum II. Obijt VII. Idus Ianuarij anno 705. Indict. III. ſepultus ad ſanctum Petrum, V. P. C. Tiberij Habſimari Aug. Vacauit ſedes menſem	0	1	18
705	87	Ioannes VII. Platonis filius Græcus, diaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ Nouæ, Impp. Cæſs. Tiberio Habſimaro, & Fl. Iuſtiniano iterum Auguſtis, ſedit annos	2	7	17
		Creatus, & conſecratus die Dominico Kalend. Martij. Fecit ordinationem vnam, qua epiſcopos XIX. presbyteros X. & diaconos II. creauit. Obijt Romæ iuxta eccleſiã Sanctæ Mariæ Nouæ, quam renouauerat XVI. Kalend. Nouembris ſepultus in baſilica ſancti Petri, ante altare ſanctę Dei genitricis Virginis Mariæ, quod nunc Sudarij dicitur, anno Chriſti 707. Indictione V. Imp. Cæſare Fl. Heraclio Iuſtiniano Auguſto II. ſine conlega conſule. Non vacauit ſedes			
707	88	Siſinnius Ioannis filius Syrus, Iuſtiniano Auguſto, ſedit dies	0	0	20
		Creatus XV. Kal. Conſecratus X. Kalend. Nouemb. Ordinationẽ vnius epiſcopi in Inſula Corſica fecit. Obijt VIII. Idus Nouembris, ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſed. menſ.	0	1	16
707	89	Conſtantinus Ioannis filius Syrus Impp. Cæſs. Iuſtiniano, & Philippico Bardane Auguſtis, ſedit annos	8	1	20
		Creatus X. Kal. Ianuarij, conſecratus VIII. Kal. die natalis Domini. Ordinationem vnam epiſcoporum LXIIII. presbyterorum X. & diaconorũ II. fecit. Obijt III. Idus Februarij anno 716. Indictione XIIII. ſepultus ad ſanctum Petrum, Fl. Artemio Anaſtaſio Aug. Coſ. Vacauit ſedes menſem	0	1	10
716	90	Gregorius II. Iunior Romanus Marcelli filius S. R. E. diaconus Cardinalis à Conſtantino papa factus, Impp. Cæſaribus Flauijs Anaſtaſio Arthemio, Theodoſio Adtramiteno, & Leone Iſauro Auguſtis, ſedit annos	14	10	22
		Creatus XII. Kal. Conſecratus XI. Kal. Aprilis. Ordinationes IX. menſe Septembri fecit, & vnam menſe Iunio, quibus epiſcopos CXLIX. presbyteros XXXV. & diaconos IIII. creauit. Obijt III. Idus Februarij, Indictione XIIII. anno Chriſti 731. P. C. Leonis Auguſti anno XIIII. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	21
731	91	Gregorius III. Ioannis filius Syrus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæſ. Flauio Leone Iſauro Auguſto, ſedit annos	10	8	24
		Creatus III. Non. Martij, cõſecratus XV. Kalẽd. Aprilis. Ordinationes tres menſe Decembri fecit, epiſco-			

Anni Christi.	Numerus Pontificũ.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		episcoporum XXC. presbyterorum XXIIII. & diaconorum III. Obijt IIII. Kal. Decembris anno 741. Indictione X. sepultus in basilica sancti Petri apostoli, post consulatum Leonis Isauri Augusti anno XXIIII. Vacauit sedes dies	0	0	2
		. Italia ab Imp. Constantinopolitano Leone hæretico Iconomacho, auctore Gregorio III. papa defecit.			
741	92	Zacharias Polycronij filius Græcus monachus, S.R.E. presbyter Cardinalis à Gregorio III. creatus, Imp. Cæs. Fl. Constantino Copronymo Augusto, sedit annos	10	3	15
		Creatus Kal. Decembris, consecratus III. Non. Decembris. Ordinationes tres mẽse Martio fecit, episcoporum LXXXV. presbyterorũ XXX. & diaconorum V. Obijt Idibus Martij anno Christi 752. Indictione V. sepultus ad sanctum Petrum, P.C. Constantini Copronymi Augusti anno X. Vacauit sedes dies	0	0	8
752	93	Stephanus II. Iunior S.R.E. presbyter Cardinalis, sedit dies	0	0	4
		Creatus IX. Kalend. Aprilis. Obijt VI. Kalend. Aprilis, sepultus ad sanctũ Petrum. Vac. sed. diem	0	0	1
752	94	Stephanus III dictus II. Iunior Costantini filius Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis à Zacharia papa factus, impp. Cæss. Flauijs Constantino Copronymo, & Leone Augustis, sedit annos	5	0	29
		Creatus IIII. Kalend. Aprilis, consecratus IIII. Nonas Aprilis. Ordinationem vnam mẽse Martio episcoporum IIII. presbyterorum II. & diaconorum II. fecit. Obijt VI. Kal. Maij, anno Christi 757. Indictione X. sepultus ad sanctum Petrum, P.C. Constantini Copronymi Augusti anno XV. Vacauit sedes dies	0	0	32
757	95	Paulus Constantini filius Stephani Iunioris papæ frater Germanus, S. R. E. diaconus Cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæss. Constantino, & Leone Augg. sedit annos	10	1	0
		Creatus, & consecratus IIII. Kal. Iunij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporũ III. presbyterorum XII. & diaconorũ II. Obijt in monasterio sancti Pauli via Ostiensi IIII. Kalẽd. Iulij, anno Christi 767. Indictione V. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Aug. anno XXV. Vacauit sedes annum	1	1	7
757	11	*Theophylactus Romanus S. R. E. archidiaconus Cardinalis in schismate X. contra Paulum papam creatus sedit*	0	....	....
		Coactus abdicauit.			
767	12	*Cõstantinus Nepesinus Ducis Nepesini filius quum laicus esset, cõtra canones Totonis & Paßiui fratrum suorum vi, à Laicis pontifex creatus, præter Cardinalium sententiam, sedit annum*	1	1	9
	o	*Creatus die Dominico, quo mortuus est Paulus papa IIII. Kal. Iulij, postridie diaconus, & presbyter à Georgio Prænestino episcopo factus, Pontifex vero die Dominico sequenti III. Non. Iulij apud sanctum Petrum à Georgio Prænestino, Eustratio Albano, & Citona.*			

Anni Christi.	Numerus Pontificum.		Anni.	Menses.	Dies
		Cuonato Portuense consecratus. Ordinationes fecit. piscoporum VIII. presbyterorũ VIII & diaconorum IIII. Anno sequenti 768. coactus à Christophoro Primicerio & consiliario apostolicæ sedis, & Sergio eius filio sacellario, abdicauit, Laterani in concilio episcoporum, & Cardinalium die sabbati, ante ordinationem Stephani papæ VIII. Idus Augusti. & in monasterio cella noua effossis oculis, relegatus, monachus factus est.			
768	13	*Philippus Romanus monachus abbas monasterij sancti Viti S.R.E. presbyter Cardinalis in schismate contra Constantinum à quibusdam clericis auctore Valdiperto presbytero Longobardo papa factus, sedit dies*	9	0	5
		Creatus. & consecratus prid Kal. Augusti die Dominico. & quinto die post coactus ab eodem Christophoro Primicerio. pontificatu se abdicauit pridie Nonas Augusti, atque ad suum monasterium reuersus est. & postridie Stephanus electus.			
767		*Schisma XI. in ecclesia Romana maxime turbulentum.*			
768	96	Stephanus IIII. dictus III. Olybrij filius Siculus monachus monasterij sancti Chrysogoni Romæ sub Gregorio III. papa cubicularius Lateranensis, demum S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ à Zacharia papa factus, Impp. Cæsaribus Constantino Copronymo, & Leone Augg. sedit annos	3	5	27
		Creatus Nonis Augusti, & cõsecratus VII. Idus Augusti XXVI. P. C. Constantini Copronymi Augusti. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum .... presbyterorum V. & diaconorum IV. Obijt manè prid. Kal. Februarij anno 772. Indictione X. sepultus ad sanctum Petrum iij. post consulatum Leonis IIII. Augusti. Vacauit Romana sedes dies	0	0	8
772	97	Hadrianus Theodori filius Romanus de regione Via lata prope sanctum Marcum, nobilissimo genere ort⁹, clericus, notarius regionarius, & subdiaconus à Paulo papa factus, post S. R. E. diaconus Cardinalis à Stephano III. creat⁹. Impp. Cæss. Leone IIII. & Cõstantino eius filio Augg. sed. an.	23	10	17
		Creatus, & consecratus V. Idus Februarij die Dominico. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum CXXCV. presbyterorum XXIII. & diaconorum VII. Obijt manè VII. Kal. Ianuarij anno 795. finiente, Indictione IIII. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Octaui Irenes filij Augusti. anno XVI. Non vacauit sedes	0	0	0
789	VII.	Sancta, & vniuersalis synodus septima Nicæna secunda CCL. episcoporum contra Iconomachos collecta P. C. Cõstantini VIII. Aug. anno X.			
796	98	Leo III. Azzupij filius Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Susannæ, Constantino VIII & Nicephoro Augustis, sedit annos	20	5	18
		Creatus VII. Kal. Ianuarij, postridie cõsecratus. Ordinationes tres mense Martio fecit, episcoporum CXXVI. presbyterorum XXX. & diaconorum XI. Obijt prid. Idus Iunij anno 816. Indictione IX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	20

Hic

Anni Christi.	Numerus Pótificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
800		Hic pontifex Carolum Magnum Francorum regem Imperatorem creauit.			
816	99	Stephanus V. dictus IIII. Iulij Marini filius Romanus, S. R. E. diaconus, aliàs presbyter Cardinalis à Leone III. papa factus, Ludouico Pio Augusto, sedit menses	0	6	23
		Creatus V. Nonas Iulij, consecratus prid. Non. Iulij. Ordinationem vnam mēse Decembri fecit, episcopotum V. presbyterorum IX. & diaconorū IV. Obijt VIII. Kal. Febr. anno 817. sepultus in basilica sancti Petri apostoli. Vacauit sedes dies	0	0	2
817	100	Paschalis Maximi Bonosi filius Romanus monachus & abbas sancti Stephani prope S. Petrum, S. R. E. presbyter Cardinalis tt sanctæ Praxedis à Leone III. papa factus, Ludouico Pio, & Hlothario Augustis, sedit annos	7	3	17
		Creatus V. Kalēd. Februarij consecratus Kal. Februarij. Ordinationes duas mensibus Decembri & Martio fecit, episcoporum .... presbyterorum VII. & diaconorum VII. Obijt prid. Idus Maij anno Christi 824. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	4
824	101	Eugenius II. Iunior Boēmūdi filius Romanus, S. R. E. archipresbyter Cardinalis tt. sanctæ Sabinæ à Leone III. papa factus, Impp. Cæsaribus Ludouico Pio, & Hlothario Augg. sedit ann.	3	6	24
		Creatus XIIII. Kal. & consecratus XI. Kal. Iunij. Obijt prid. Idus Decembris anno 827. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. diem	0	0	1
827	14	*Zinzinus Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis in schismate cōtra Eugenium electus à minori parte, sedit*	0	....	....
		Coactus non longè pòst abdicauit.			
		Schisma in ecclesia Romana XII.			
827	102	Valentinus Leontij filius Romanus, S. R. E. archidiaconus Catdinalis à Paschale papa factus, sedit mensem	0	1	10
		Creatus XIX. Kal. Ianuarij, consecratus postridie obijt XI. Kal. Februarij anno Christi 828. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	3
828	103	Gregorius IIII. Ioannis filius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Paschali factus, Hludouico Pio, & Hlothario eius filio Augustis, sedit annos	16	0	0
		Creatus VII. Kal. Februar. Ordinationes quinque mensibus Martio, Septembri, & Decembri fecit, episcoporum, presbyrerorum, & diaconorum CXXCV. Obijt VIII. Kalēd. Febr. anno Christi 844. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
844	104	Sergius II. Iunior Sergij filius Romanus, de regione IIII. S. R. E. archipresbyter Cardinalis SS. Siluestri, & Martini tt. Equitij à Paschali papa factus, Hlorhario Augusto, sedit annos	3	2	3
		Creatus, & consecratus IIII. Idus Februarij. Ordinationem vnam mense Martio fecit, episcoporum			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		rum XXIII. presbyterorum VIII. & diaconorū III. Obijt prid. Idus Aprilis anno 847. ſepultus in baſilica ſancti Petri. Non vacauit ſedes niſi vſq; ad conſecrationem	0	2	15
847	105	Leo IIII. Rodulfi filius Roman⁹ monachus monaſterij ſanctorū Siluestri & Martini prope ſanctū Petrum, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. SS. quatuor coronatorū à Sergio II. papa factus, Hlothario, & Hludouico Iuniore Auguſtis, ſed. ann.	8	3	6
		Creatus die obitus papę Sergij prid. Idus Aprilis, conſecratus VI. Kal. Iulij die Dominico. Ordinationes duas menſibus Martio, & Decembri fecit, epiſcoporum LXIII. presbyterorū XIX. & diaconorum VIII. Obijt XVI. Kal. Auguſti, anno 855. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes			
		{ vſq; ad electionem	0	0	6
		{ vſq; ad conſecrationem	0	2	11
855	106	Benedictus III. Petri filius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis S. Mariæ Tranſtiberim tt. Calliſti à Leone IIII. factus, Imp. Cæſ. Hludouico Auguſto Iuniore, ſedit { ab electione	2	8	16
		{ à conſecratione	2	6	10
		Electus in ſchiſmate IX. Kal. Auguſti, res turbatæ fuerunt vſq; ad III. Kal. Octobris, quo ſedato ſchiſmate conſecratus eſt. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum XX. presbyterorū VI. & diaconi vnius. Obijt mane VI. Idus Aprilis anno 858. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	15
855	15	*Anaſtaſius III. Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſancti Marcelli, in ſchiſmate contra Benedictum III, ... Kalend. Auguſti creatus, ſed. menſ.*	0	....	....
		Et non longè pòſt coactus abdicauit.			
		Schiſma XIII in eccleſia Romana.			
858	107	Nicolaus Magnus Theodori filius Romanus, S. R. E. diacon⁹ Cardinalis à Leone IV. factus, Imp. Cæſ. Hludouico Iuniore Auguſto, ſedit annos	9	6	20
		Creatus, & conſecratus VIII. Kal. Maij. Ordinationes plures menſe Martio, & Decembri epiſcoporum LXV. presbyterorum VII. & diaconorum IV. fecit. Obijt mane Idibus Nouembris anno Chriſti 867. Indictione prima, ſepultus ante fores baſilicæ ſancti Petri. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	7
867	108	Hadrianus II. Iunior Romanus Talari epiſcopi filius, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci à Sergio II. papa factus, Imp. Cæſare Hludouico Iuniore Auguſto, ſedit annos	4	11	12
		Creatus XI. Kalend. Decembris, conſecratus IX. Kalend. Decembris. Obijt Kalend. Nouembris anno 872. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſem	0	1	12
869		Sancta, & vniuerſalis ſynodus octaua, Conſtātinopolitana quarta CCC. epiſcoporū contra Photium patriarcham Conſtantinopolitanū coacta.			

Ioan-

Anni Christi.	Numerꝰ. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies
872	109	Ioannes VIII. Gundi filius Romanus, S. R. E. archidiaconꝰ Cardinalis, Impp. Cæsaribus Hludouico Iuniore, Carolo Iuniore Caluo, Hludouico III. Balbo, & Carolo III. Crasso Augustis, sed. ann.	10	0	2
		Creatus, & consecratus XIX. Kalend. Ianuarij. Obijt XIIX. Kalend. Ianuarij anno 882. Indictione prima, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. dies	0	0	3
877		Sanctæ, & vniuersalis synodi octauæ Constantinopolitanæ IV. CCCXXCIII. episcoporū pro Photij patriarchatu coactæ, posterior pars.			
882	110	Marinus Palumbi presbyteri filius Galesianus Faliscus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Carolo III. Augusto, sedit annum	1	1	0
		Creatus XIIII. Kal. Ianuarij, consecratus die natalis domini. Obijt XV. Kal. Februarij, anno 884. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sedes dies	0	0	2
884	111	Hadrianus III. Romanus (quem alij Agapitum vocant) Benedicti filius, de regione via lata, Carolo III. Imperatore, sedit annum	1	3	19
		Creatus XII. Kal. Februarij, cōsecratus VII. Kalend. Februarij. Obijt VII. Idus Maij, anno Christi 885. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes Romana dies	0	0	3
885	112	Stephanus VI. dictus V. Romanus (quem alij Basilium vocant) Hadriani filius, de regione via lata, Impp. Cæss. Carolo III. Crasso, & Arnulfo Augustis, sedit annos	6	0	9
		Creatus III. Idus Maij. Obijt XII. Kal. Iunij anno 891. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
891	113	Formosus Portuensis, Leonis filius, episcopus Portuensis à Nicolao papa factus, Arnulfo Imperatore, sedit annos	4	6	18
		Creatus VI. Kalend. Iunij, Indictione IX. Obijt XIX. Kalend. Ianuarij anno 895. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Formosus fuit primus ex episcopo factus papa.			
891		*Sergius III Benedicti filius Romanus ex comitibus Tusculanis, S. R. E. diaconus Cardinalis in schismate cōtra Formosum papam creatus sedit*	0	....	....
891		*Coactus abdicauit. & in exilium actus est.*			
		Schisma in ecclesia Romana XIIII.			
895	114	Bonifacius VI. Hadriani episcopi filius Romanus, Imp. Cæsare Arnulfo Aug. sed. dies	0	0	15
		Creatus XVI. Kal. Ianuarij. Obijt prid. Kal. Ianuarij anno 896. ineunte, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
896	115	Stephanus VII. dictus VI. Ioannis presbyteri filius Romanus, episcopus Anagnimus à Stephano V. papa factus, sedit Arnulfo Imperatore annum	1	2	19
		Creatus VIII. Idus Ianuarij. Obijt VIIII. Kal. Aprilis, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3
897	116	Romanus Constantini Marini papæ fratris fili-			

 us

Anni Christi.	Numerus Pontificũ.	28 PONTIFICES	Anni.	Menses	Dies.
		us Gallesianus Faliscus, Arnulfo Imperatore sedit menses	0	4	23
		Creatus V. Kal. April. Obijt XIIII. Kalend. Septemb. anno 897. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897	117	Theodorus II. Iunior Photij filius Romanus, sedit dies	0	0	20
		Creatus XIII. Kal. Septẽbris. Obijt VI. Idus Septẽbris, sepultus ad sanctũ Petrũ. Vac. sedes diem	0	0	1
897	118	Ioannes IX. Rampoaldi filius, Tiburtinus monachus, diaconus S. R. E. Imp. Cæsare Arnulfo Augusto, sedit annos	2	0	15
		Creatus V. Idus Septembris. Obijt IX. Kalend. Octob. anno Christi 899. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897		*Sergius III. Benedicti filius Romanus, ex Comitibus Tusculanis, presbyter in schismate iterum contra Ioannem IX. creatus, sedit Coactus iterum abdicauit, & in exilium actus est.*	0	....	....
899	119	Benedictus IIII. Mammoli filius Romanus, Imp. Hludouico IIII. Arnulfi filio, sed. ann.	3	6	15
		Creatus VIII. Kalend. Octobris. Obijt VI. Idus Aprilis anno 903. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	6
903	120	Leo V. è villa Priapi agri Ardeatini in Latio, sedit mensem	0	1	10
		Creatus XVII. Kal. Maij. Coactus à Christophoro presbytero Cardinale abdicauit IX. Kalend. Iunij, & monachus factus est. Non vacauit sedes	0	0	0
		Obijt paulo pôst, Laterani in basilica Constantiniana sepultus.			
903	121	Christophorus Leonis filius Romanus, presbyter Cardinalis tt. SS. Laurentij, & Damasi, Cæsare Hludouico IIII. sedit menses	0	7	0
		Creatus VIII. Kal. Iunij, coactus à Sergio presbytero abdicauit IX. Kal. Ianuarij, & monachus factus est anno 303. Et moriẽs ad sanctum Petrum sepultus est.			
		Schisma in Romana ecclesia XV. inter Leonem V. Christophorum. & Sergium III.			
903	122	Sergius III. Benedicti filius Romanus ex comitibus Tusculanis, S. R. E. presbyter Cardinalis, Hludouico IIII. Cæsare, sedit ann.	7	3	16
		Creatus VIII. Kal. Ianuarij, die natalis Domini ineunte anno 904. Obijt V. Idus Aprilis anno 911. ad sanctum Petrũ sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	4
911	123	Anastasius III. Luciani filius Romanus, Cæsare Chunrado sedit annos	2	1	22
		Creatus XVII. Kal. Maij. Obijt pridie Non. Iunij anno 913. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
913	124	Lando Tami filius Sabinus, Chunrado Franco Cæsare, sedit menses	0	6	21
		Creatus VII. Idus Iunij. Obijt V. Kal. Ianuarij ineunte anno 914. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	26

Ioan-

Anni Chriſti.	Numerus Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Menſes.
914	125	Ioannes X. Ioannis filius Rauennas, ex epiſcopo Bononienſi archiepiſcopus Rauennas, Chunrado Franco, & Henrico Aucipe Saxone Cæſaribus, ſedit annos	14	2
		Creatus IX. Kal. Febr. Occiſus ſuffocatus Ceruicali ſuper os coniecto, in patriarchio Lateranenſi VII. Idus Aprilis anno 928. ſepultus Laterani. Vacauit ſedes dies	0	0
928	126	Leo VI. Chriſtophori Primicerij S. R. E. filius Romanus, Henrico Aucipe Saxone Cæſare, ſedit menſes	0	6
		Creatus V. Idus Aprilis. Obijt X. Kal. Nouemb. anno 928. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	0	0
928	127	Stephanus VIII. dictus VII. Teudemundi filius Romanus, ſedit annos	2	1
		Creatus IX. Kal. Nouemb. Obijt VI. Idus Decembris anno 930. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0
930	128	Ioannis XI. Sergij III. papæ filius nothus Romanus, ex comitibus Tuſculanis, Henrico Aucipe Saxone Aug. ſedit annos	4	10
		Creatus III. Idus Decembris. Obijt VIII. Kalēd. Nouembris anno 935. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	0	0
935	129	Leo VII. Romanus, Othone magno Cæſ. ſedit annos	3	6
		Creatus VI. Kal. Nouembris. Obijt prid. Non. Maij anno 939. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſem	0	1
939	130	Stephanus IX. dictus VIII. Romanus, Othone Cæſare, ſedit annos	3	4
		Creatus VII. Idus Iunij. Obijt XII. Kal. Nouēb. anno 942. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0
942	131	Marinus II. Iunior Romanus, Othone Imperatore ſedit annos	3	6
		Creatus Kal. Nouemb. Obijt prid. Idus Maij, anno 946 ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0
946	132	Agapetus II. Iunior Romanus, Othone Cæſare ſedit annos	9	7
		Creatus XV. Kal. Iunij. Obijt VI. Kal. Ianuarij anno 956. ſepultus in baſilica Lateranenſi. Vacauit ſedes dies	0	0
956	133	Ioannes XII. Romanus. Octauianus ex comitibus Tuſculanis, Alberici Romani principis filius, de regione viæ latæ, S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæſare Othone Aug. ſedit annos	8	4
		Creatus V. Idus Ianuarij, pontificatus ei abrogatus eſt à Concilio Romano VIII. Idus Decembris anno 863. anno ſacerdotij ſui VII. menſe X. die XXVII. Non vacauit ſedes.		
		Pontificatum fugato Leone VIII. XVI. Kal. Februarij anni 964. recepit, tenuitq; menſ. III. dies		

	XXVIII. Obijt eodem anno pridie Idus Maij, Laterani sepultus. Non vacauit etiam sedes.			
134	Leo VIII. Romanus, Ioannis protoscriniarij filius de regione Cliui argentarij, summæ apostolicæ sedis protoscrinarius, Imp. Cæs. Othone Aug. sedit annum	1	3	12
	Creatus à Synodo Romana, abrógato Ioanne XII. & consecratus die Dominico VIII. Idus Decembris. Obijt XVI. Kal. April. anno 965. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	3	22
	Schisma in Ecclesia Romana XVI.			
16	*Benedictus V. Romanus, S.R.E. diaconus Cardinalis, in schismate post Ioannem XII. contra Leonem VIII. creatus, sedit mensem*	0	1	10
	Consecratus die obitus Ioannis pridie Idus Maij. Coactus abdicauit eodem anno IX. Kalend. Iulij, & in exilium in Saxonia oppido Hamburgo actus est, vbi anno 965. obijt.			
135	Ioannes XIII. Romanus Ioannis episcopi filius episcopus Narniensis, Imp. Cæs. Othone Magno Augusto, sedit annos	6	11	5
	Creatus VI. Non. Octob. Obijt VIII. Idus Septembris anno 972. sepultus in basilica sancti Pauli apostoli. Vacauit sedes dies	0	0	13
136	Donus, aliàs Domnus, aliàs Domnio II. Iunior Roman⁹, Imperatore Cęsare Othone Magno Augusto, sedit menses	0	3	0
	Creatus XII. Kal. Octobris. Obijt XIII. Kal. Ianuarij anno 972. Non vacauit sedes.			
137	Benedictus V. dictus VI. Hildebrandi filius Romanus, Imp. Cæsare Othone Iuniore Aug. sedit annum	1	3	0
	Creatus XIII. Kal. Ianuarij, coactus abdicauit XIII. Kal. Aprilis anno 974. & in molem Hadriani cõclusus, vbi à Cintio Stephani filio iussu Bonifacij VII. successoris sui strangulatus est, & ad sanctum Petrum sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
	Schisma in ecclesia Romana XVII. inter Bonifacium VII. & Benedictum VI. dictum VII.			
138	Bonifacius VII. Romanus Franco Fertutlj filius, S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cęsare Othone II. Aug. sedit annum	1	1	12
	Creatus III. Kal. Aprilis coactus abdicauit, & ex Vrbe fugatus est V. Idus Maij anno 975. Vacauit sedes dies	0	0	20
139	Benedictus VI. dictus VII. ex comitibus Tusculanis, Deusdedit filius Romanus, episcopus Sutrinus, Othone II. Imperatore sedit annos	9	1	10
	Creatus Kal. Iunij fugato Bonifacio VII. Obijt VI. Idus Iulij anno 984. sepultus ad sanctam Crucem in Hierusalem. Vacauit sedes dies	0	0	5
140	Ioannes XIIII. Papiensis Petrus antea vocatus Episcopus Papiensis, Imp. Cæsare Othone III. Augusto sedit, menses	0	8	0
	Creatus XVII. Kal. Augusti, põtificatu exactus est à Bonifacio VI. in Vrbem reuerso XVII. Kal. Aprilis. Obijt eodem anno 985. in carcere XIII. Kal.			

Anni Christi.	Numerus Pontificum	ROMANI. 31	Anni.	Menses	Dies
		Kal. Septembris, sepultus ad sanctum Petrum.			
	.	Non vacauit sedes.			
985		Bonifacius VI. Romanus Franeo Ferrutij filius factione quorundam nobilium Romam reuersus, capto Ioanne XIIII. Romanum pontificatū Imp. Othone III. Augusto. tenuit iterum menses	0	4	6
		Ex ante diem XVII. Kal. Aprilis, vsque ad XII. Kal. Augusti anno 985. Quo mortuus est, & Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
985	141	Ioannes XV. Romanus Leonis presbyteri filius de vico Gallinæ Albæ. Imp. Cæs. Othone III. Augusto, sedit annos	9	6	10
		Creatus Kal. Augusti. Obijt IIII. Idus Februarij anno 995. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
995	142	Ioannes XVI. Romanus Roberti filius, sedit menses	0	4	0
		Creatus IIII. Idus Februarij. Obijt V. Idus Iunij anno 995. sepultus ad sanctum Petum. Vacauit sedes dies	0	0	6
995	143	Gregorius V. Saxo Germanus, Bruno Othonis filius ex vrbe Vangia presbyter, & capellanus Imperatoris, Othone III. Augusto, sedit annos	2	8	3
		Creatus, & consecratus XVI. Kal. Iulij die Dominico. Obijt XII. Kal. Martij anno 998. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. menses	0	8	13
		Ioannes XVII. Græcus episcopus Placentinus in schismate contra Gregorium V creatus, sedit menses	0	10	
		Coactus ab Imperatore Othone III. abdicauit, & in Germaniam, effossis oculis relegatus est.			
996		*Schisma in ecclesia Romana XVIII.*			
998	144	Siluester II. Iunior Aquitanus Gallus, Gerebertus monachus Floriacensis Cœnobij in Gallijs, abbas Bobiensis, ex archiepiscopo Remensi Rauennas philosophus eximius, Imp. Cæs. Othone III. Augusto, sedit annos	4	6	12
		Creatus Kal. Nouembris. Obijt IIII. Idus Maij anno 1003. Indictione 1. sepultus Laterani. Vacauit sedes dies	0	0	25
1003	145	Ioannes XVII. Sicco Romanus ignobilis de vico Biberatica, Imp. Cæs. Henrico II. Iuniore Aug. sedit menses	0	4	25
		Creatus VII. Idus Iunij. Obijt pridie Kalēd. Nouemb. anno 1003. sepultus in ecclesia monasterij sanctæ Sabbæ in cella noua. Vacauit sedes dies	0	0	19
1003	146	Ioannes XIIX. Fasanus, aliàs Fanassus Romanus de vico portæ Metodij, Imp. Cæs. Henrico Iuniore Augusto, sedit annos	5	7	21
		Creatus XII. Kal. Decemb. Obijt XV. Kal. Augusti anno 1009. sepultus Laterani. Vacauit, sedes dies	0	0	30
1009	147	Sergius IIII. Petrus Martini filius Romanus, sedit annos	2	9	12
		Creatus XV. Kal. Septemb. Obijt IIII. Kal. Iunij, anno 1012. sepultus Laterani. Vac. sed. dies	0	0	8

CCC 4 Bene.

Anni. Christi	Numerus Pôtificũ.	32 PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
1012	148	Benedictus VII. dictus VIII. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius, Henrico Iuniore Augusto, sedit annos	11	8	21
		Creatus VII. Idus Iunij. Obijt III. Kalēd. Martij anno 1024 sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
1012		*Schisma XIX. in ecclesia Romana inter Benedictum VIII. & alium quendam, cuius nomen inuenire non potui.*			
1024	149	Ioannes XIX. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius, Benedicti VIII. frater, episcopus Portuensis, Impp. Cæss. Henrico, & Chunrado Iunioribus Augustis, sedit annos	8	9	9
		Creatus pridie Kal. Martij. Obijt VI. Idus Nouembris, anno 1032. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
1032	150	Benedictus VIII. dictus IX. Romanus, ex comitibus Tusculanis, Theophylactus anteà vocatus, Alberici Benedicti VIII. & Ioannis XIX. fratris filius, diaconus Cardinalis, Impp. Cæss. Chunrado Saliquo, & Henrico III. Augg. sed annos	12	4	20
		Creatus III. Idus Nouembris. Pontificatu exactus XI. Kalēd. Februarij anno 1045. sacerdotij sui anno XII. mense I. die XII. In eius locū factus est			
1045	19	*Siluester III. Romanus Ioannes Laurētij filius, episcopus Sabinus, in schismate contra Benedictum IX. creatus, sedit mensem*	0	1	19
		Creatus XI. Kalend. Febr. Pontificatu à Benedicto IX. exactus est V. Idus Martij ann. 1045.			
1045		Benedictus VIII. dictus IX. Romanus pulso Siluestro III. iterum sedit mensem	0	1	21
		Ex ante diem VI. Idus Martij, vsq; ad Kal. Maij eius anni, quo die quum sponte abdicasset, in eius locum factus est			
1045	151	Gregorius VI. Romanus Ioannes Gratianus Petri Leonis, archipresbyter sancti Ioannis ante portam Latinam, qui Imp. Cæsare Henrico III. Augusto, sedit annum	1	7	20
		Creatus Kal. Maij. Coactus in Concilio Sutrij, ab Imperatore Henrico III. Augusto congregato, abdicauit XIII Kal. Ianuarij anno 1046. & ad monasteriū Cluniacēse relegatus, ibidem paulò pòst obijt, & sepultus est. Vacauit sedes Romana dies			
1045		*Schisma in ecclesia Romana XX.*	0	0	4
1047	152	Clemens II. Iunior SaxoGermanus, Suidegerus Bambergensis episcopus, Henrico III. Augusto, sedit menses	0	9	15
		Creatus Sutrij in Concilio ab Imp. Henrico III. congregato XII. Kal. Ianuarij, consecratus, & coronatus Romæ die Natalis Domini VIII. Kal. Ianuarij. Obijt Romæ VII. Idus Octob. anno 1047. sepultus Bambergæ in cathedrali ecclesia, cuius episcopus fuerat. Vacauit sedes menses	0	9	7
1047		Benedictus IX. Romanus pontificatu iam priuatus, mortuo Clemente II. iterum papatum tenuit menses	0	8	9
		Ex ante diem VI. Idus Nouemb. vsque ad XVI. Kalend,			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		Kal. Augusti, quo die cessit, & papa factus est.			
1048	153	Damasus II. Iunior Bauarus Germanus, Poppo Bagniarius episcopus Brixinensis, Imp. Cæs. Henrico III. sedit dies	0	0	23
		Creatus Polethæ in Germania ab Imperatore Henrico III. cōsecratus, & coronatus Romæ XVI. Kal. Augusti die Dominico. Obijt Præneste VI. Idus Augusti, Romam relatus in basilica sancti Laurentij extra muros Vrbis via Tiburtiua sepultus est. Vacauit sedes menses	0	6	3
1048		Benedictus IX. Romanus, hoc etiam interregno pontificatum Romanum tertiò administrauit menses	0	8	0
1049	154	Leo IX. Francus Gallus Bruno Comes Dagspurg, aliàs Egghisein Hugonis filius, Tullensis in Leucis episcopus, Imp. Cæsare Henrico III. Augusto, sedit annos	5	2	8
		Creatus Frisingæ in Baioria, consecratus & coronatus Romæ prid. Idus Februarij Dominica prima Quadragesimæ, Indictione II. Cardinales, quorum memoria extat XXII. creauit, episcopos VI. presbyteros X. & diaconos VI. Obijt Romæ XIII. Kal. Maij anno 1054. sepultus ad sanctum Petrum prope Aram sanctorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit sedes menses	0	11	24
1055	155	Victor II. Iunior Sueuus Germanus. Gebohardus comes Calbensis Arduigi filius episcopus Eistatensis, Henrici III. Imp. Cōsiliarius, & propinquus, ipso, & eius filio Henrico IV. Augustis, sedit annos	2	3	16
		Creatus ab Imp. Henrico III. Moguntiæ, consecratus, & coronatus Romæ Idibus Aprilis feria V. in cæna Domini. Cardinales episcopos II. creauit, & presbyterum vnū ex antiquo diacono, Ordinatione vnà mense Iunio facta. Obijt Florentiæ V. Kal. Augusti anno 1057. ibiq; in cathedrali sepultus. Vac. sed. dies	0	0	4
1057	156	Srephanus X. dictus IX. Hlotharingus Gallus, Fridericus Gozzelonis ducis Hlotharingiæ filius, S. R. E. archidiaconus sanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis, Bibliothecarius, & Cācellarius à Leone IX. factus, monachus abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. sancti Grysogoni à Victore II. consecratus, Imp. Cæsare Henrico IIII. Augusto, sedit menses	0	7	28
		Creatus Romæ IIII. Nonas Augusti, postridie die Dominico consecratus. Cardinalem episcopum vnum fecit mense Martio. Obijt Florentiæ IIII. Kalend. Aprilis anno 1058. sepultus ibidem in ecclesia cathedrali. Vac. sed. dies	0	0	8
1058	20	*Benedictus IX. dictus X. Romanus Ioannes Mincius ex comitibus Tusculanis Guidonis filius, episcopus Velsternus à Leone IX. papa factus, Henrico IIII. Imp. sedit menses*	0	9	20
		Creatus, & coronatus Romæ Laterani à Laicis contra canones Nonis Aprilis die Dominico, coactus abdicauit IX. Kalend. Februarij an-			

Anni Christi.	Numerus Pontificum	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies
		rij anno. 1059. & paulo post V. Idus Aprilis moriens, ad sanctam Mariam Maiorem sepultus est. In eius locum factus fuit.			
1058	157	Nicolaus II. Iunior Allobrox, Gerardus Burgūdio episcopus Florentinus, Imp. Cæsare Henrico II. Rege IIII. Augusto, sedit annos	2	6	1
		Creatus Senis, consecratus, & coronatus Romæ die Dominico III. Nonas Ianuarij anno 1059. Cardinales fecit VII. episcopos II. presbyteros II. diaconos III. mense Martio. Obijt Florētiæ V. Non. Iulij anno 1061. ibique sepultus. Vacauit sedes menses	0	2	26
1058		*Schisma in ecclesia Romana XXI.*			
1061	158	Alexander II. Iunior Mediolanensis, Anselmus de Badagio Anselmi filius, canonicus regularis, episcopus Lucensis in Tuscia, Imp. Cæsa. Henrico IIII. Aug. sedit annos	11	6	22
		Creatus, & consecratus Romæ die Dominico prid. Kal. Octobris. Cardinales fecit XXX. episcopos VIII. presbyteros XVI. & diaconos VI. Obijt Romæ X. Kal. Maij, nocte præcedente anno 1073. & Laterani in basilica Constantiniana sepultus. Non vacauit sedes			
1061	21	*Honorius II. Iunior Parmēsis Cadolus Pallauicinus, episcopus Parmensis in schismate contra Alexandrum II. ab Imperatore & episcopis Longobardis creatus, sedit annos*	5	....	....
		Creatus Basilea V. Kal. Nouembris, consecratus .... Pontificatu et in Concilio Mantuano abrogatus est VI. Kal. Nouēbris anno 1064. & non longè post Parmæ mortuus est & sepultus est.			
		Schisma in ecclesia Romana XXII.			
1073	159	Gregorius VII. Soanensis Tuscus Hildebrandus, ex comitibus Pitiliani, & Soanæ Bonicij filius, monachus, & Prior olim Cluniacensis, Abbas sancti Pauli Romæ, ex S. R. E. Oeconomo, & subdiacono, archidiaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica à Nicolao II. factus, Imp. Cæs. Henrico IIII. Augusto, sedit annos	12	1	3
		Creatus feria secunda X. Kal. Maij, Romæ in basilica sancti Petri ad vincula, die obitus Alexandri II. consecratus III. Kal. Iulij apud sanctum Petrum. Cardinales fecit XX. episcopos II. presbyteros XII. diaconos V.			
		Obijt Salerni VIII. Kalend. Iunij die Dominico, anno 1085. sepultus ibidem in ecclesia Cathedrali sancti Matthæi. Vacauit sedes annum	1	0	0
1080	22	*Clemens III. Parmensis, Gibertus de Corrigia, archiepiscopus Rauennas ab Alexandro II. factus, olim Imp. Henrici IIII. cancellarius, & eo auctore in schismate Romanus pontifex creatus, contra Gregorium VII. & eius successores, Victorem III. Vrbanum II. & Paschalem II. eo Imperante sedit annos*	21	....	....
		Creatus Brixini in Noricis à XXX. episcopis, auctore Henrico IIII. Imperatore. VII. Kal. Iulij feria V. Indictione III. consecratus Romæ ad sanctum Petrum IX. Kalend. Aprilis dominica palmarum anno 1084. Cardinales fecit XIX. episcopos V. presbyteros X. & diaconos IIII. Obijt Romæ in arce sancti Angeli, post Kal. Septemb. anno 1101. sepultus Rauennæ in cathedrali ecclesia. & non longè post corpus eius exhumatum, iussu Paschalis II. combustum est.			

Schisma

Anni Christi.	Numerus Pontificum.	ROMANI.	Anni.	Menses	Dies
1080		*Schisma in ecclesia Romana pessimum XXIII.*			
1086	160	Victor III. Beneuentanus, Dauferius pòst Desiderius Beneuētani principis filius, monachus Casinas, diaconus Cardinalis à Leone IX. factus, abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. S. Cæciliæ à Nicolao II. consceratus, in schismate contra Clementem III. Imp. Cæs. Henrico IIII. Augusto, sedit annum	1	3	24
		Creatus Romæ die Pentecostes in diaconia sanctæ Luciæ, IX. Kal. Iunij, consensit Capuæ XII. Kalend. Aprilis Dominica palmarum anni 1087. Cōsecrat⁹ Capuæ VII. Idus Maij die Dominico. Obijt in monasterio montis Casini XVI. Kal. Octobris anno 1087. ibiq; in capitulo monasterij sepultus. Vacauit sedes menses	0	5	23
1088	161	Vrbanus II. Iunior Gallus, Otho Milonis filius, ex oppido Castillionis, Remensis diœcesis, canonicus regularis Lateranensis, pòst monachus Cluniacēsis, episcopus Ostiensis à Gregorio VII. factus in schismate contra Clementem III. sedit Imp. Henrico IV. annos	11	4	18
		Creatus & coronatus Tarracinæ IIII. Idus Martij, die Dominico. Cardinales fecit XXXVI. episcopos IX. presbyteros XIV. Diaconos XIII. mēsibus Martio & alijs. Obijt Romæ in ædibus Petri Leonis ad sanctum Nicolaum in carcere III. Kalend. Augusti anno 1099. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	14
1099	162	Paschalis II. Bledensis Tuscus, aliàs ex vico prouinciæ Flaminiæ Galliata, Rainerius Crescentij filius, monachus Cluniacensis, abbas sanctorū Laurentij, & Stephani extra muros Vrbis, via Tiburtina, presbyter Cardinalis tt. S. Clementis à Gregorio VII. factus in schismate contra Clementem III. & eius successores, Impp. Cæss. Henricis IIII. & V. Augustis, sedit annos	18	5	9
		Creatus Romæ apud sanctum Clementem, Idibus Augusti, à Cardinalibus L. præter ipsum, consecratus postridie die Dominico. Pluribus ordinationibus per diuersos mēses habitis, episcopos C. in his XIII. Cardinales creauit, presbyteros verò L. & diaconos XXX. Obijt Romæ apud sanctam Mariam Transpontinā nocte, quæ diem XII. Kal. Februarij secuta est, anno 1118. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	3
1101	23	*Albertus Attellanus in schismate post Clementem III. contra Paschalem II. Ricardo Capuano Comite auctore, creatus, sed. mens.*	0	4	[illegible]
		Captus à militibus Paschalis II. & coactus, quum abdicasset in monasterio sancti Laurentij Auersæ perpetuo carceri relegatur.			
1102	24	*Theodoricus Romanus in schismate post Albertum contra Paschalem II. Cauensium opera creatus, sedit menses*	0	3	15
		Captus à Paschalis II. præsidijs, & sacerdotio priuatus, in monasterium sanctæ Trinitatis Cauensis truditur, ibi monachus factus, anacoreticam vitam diu duxit			
1102	25	*Siluester III. Romanus, Maginulfus monachus, & abbas Farfensis, in schismate post Theodoricum contra Paschalem II. auctore Vernerò*			

Anni Chriſti.	Numer9. Pôtificũ	PONTIFICES	Anni.	Menſes.	Dies.
		nero Imperatoris Henrici IIII. in Italia Duce creatus, ſedit menſes aliquot.	0	....	....
		Fugatus Latio, & monaſterio ſuo expulſus, animi dolore haud ita multò pòſt mortuus eſt.			
1118	163	Gelaſius II. Iunior Caietanus, Ioannes Creſcentij filius monachus Caſsinas, S.R.E. diaconorum primus, ſanctæ Mariæ in Coſmedin, & cancellarius ab Vrbano II. factus, Imp. Cæſare Henrico V. Auguſto, ſedit annum	1	0	5
		Creatus Romæ in monaſterio Palladij à XLVII. Cardinalibus VIII. Kal. Feb. Conſecratus Caietæ Kal. Martij. Cardinalem vnum creauit diaconũ, Ordinatione vna menſe Martio facta. Obijt IIII. Kal. Febr. anno 1119. Cluniaci in Gallia, ibiq; in monaſterij eccleſia ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	2
1118	26	*Gregorius VIII. Hiſpanus, Mauritius Burdinus Archiepiſcopus Bracarenſis, in ſchiſmate contra Gelaſium II. ab Imperatore Henrico V. Auguſto menſe Aprilis creatus, ſedit eo imperante annos*	3	....	....
		Coactus abdicauit ſub Calliſto II. & in Turri monaſterij Caſinatis primùm, deinde in monaſterio Cauenſi ſancta Trinitatis ab Honorio II. relegatus, ibidem vitam finiuit.			
1118		*Schiſma XXIV. in eccleſia Romana.*			
1119	168	Calliſtus II. Burgũdus, Milo, aliàs Guido, Guilelmi Burgundiæ comitis filius, archiepiſcopus Viennenſis, & apoſtolicæ ſedis Tranſalpes legatus, Henrico V. Auguſto, ſedit ann.	5	10	13
		Creatus Kalend. Februarij Cluniaci in Gallijs à XII. Cardinalibus, ibique conſecratus prid. Idus Octobris. Ordinationibus tribus mẽſe Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xiij. epiſcopos I. presbyteros VIII. & diaconos VII. Obijt Romæ Idibus Decembris anno 1124. Laterani ſepultus. Vacauit eo mortuo ſedes diem tantum.	0	0	1
1123		Synodus vniuerſalis Lateranenſis prælatorum circiter mille.			
1124	165	Honorius II. Bononienſis, Lambertus de Fagnano ex archidiacono Bononienſi canonicus regularis Lateranenſis, epiſcopus Cardinalis Oſtienſis à Paſchali II. factus, Impp. Cæſ. Henrico, & Hlothario Saxone Auguſtis, ſedit annos	5	2	3
		Creatus Romæ Laterani XIX. Kal. Ianuarij à L. Cardinalibus, coronatus die Dominico XII. Kalend. Ianuarij. Ordinationibus tribus menſe Decembri factis, Cardinales fecit XXXI. epiſcopos III. presbyteros XVI. & diaconos XI. Obijt Romæ xiiij Kal. Martij in monaſterio ſancti Gregorij, Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1124	27	*Calestinus II. Romanus, Theobaldus Buccapeccus, presbyter Cardinalis tt. ſancta Anaſtaſia à Paſchali II. factus, in ſchiſmate contra Honorium II. creatus, ſedit diem*	0	0	1
		Creatus XIX Kalend. Ianuarij. & eo die abdicauit, anno 1124.			
1124		*Schiſma in eccleſia Romana XXV.*			
1130	166	Innocentius II. Romanus, Gregorius Ioannis Guidonis filius de papa, de regione Tranſtiberim canonicus regularis Lateranenſis, Prior diaconorum Cardinalium ſancti Angeli ab Vrbano II. factus,			

Anni Christi	Numerus Põtificũ	ROMANI. 37	Anni.	Menses.	Dies.
		ctus, Lorhario II. Saxone, & Chunrado Sueuo Augustis, sedit annos	13	7	8
		Creatus in schismate à XVII. Cardinalibus XIII. Kal. Martij, consecratus die Dominico proximo Romæ. Ordinationibus VI. mense Decembri factis, Cardinales creauit XLVII. episcopos IX. presbyteros XX. & diaconos XVIII. Obijt Romæ VIII. Kal. Octob. anno 1143. sepultus Laterani in concha porphyrite, quæ in mausoleo Hadriani fuerat. Vacauit sedes diem	0	0	2
130	28	*Anacletus II. Romanus, Petrus Petri Leonis filius, ex diacono Cardinale sanctorum Cosma, & Damiani à Paschali II. facto, presbyter Cardinalis tt. sancta Maria Transtiberim à Callisto II. ordinatus, Imp. cas. Lothario II. Saxone Augusto sedit in schismate ann.*	7	9	[illegible]
		Creatus in schismate contra Innocentium II. à XXI. Cardinalibus XIII. Kal. Martij Roma, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus aliquot mense April. & Decembri factis Cardinales creauit X. presbyteros V. & diaconos V. Obijt Roma initio ann. 1138. sepultus Laterani. In eius locum factus est			
138	29	*Victor IIII. Romanus, Gregorius presbyter cardinalis basilica sanctorum XII. apostolorum à Callisto II. factus, post Anacleti obitum in schismate contra Innocentium II. creatus, sedit menses*	0	3	[illegible]
		Abdicauit IIII. Kal. Iunij in octaua Pentecostes anno 1138. & remansit vt antè presbyter Cardinalis Basilica apostolorum.			
1130		*Schisma in Romana ecclesia XXVI.*			
1139		Synodus vniuersalis Lateranẽsis episcoporum plus minus mille.			
1143	167	Cælestinus II. Tifernas Tuscus, M. Guido de Castello, ex diacono Sanctæ Mariæ in via lata ab Honorio II. facto, presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio II. ordinatus, Chunrado Sueuo Imp. sedit menses	0	5	13
		Creatus Romæ à XXIIX. Cardinalibus VII. Kal. Octob. ibiq; VI. Kal. die Dominico consecratus. Ordinatione vna mense Febru. facta. Cardinales creauit XIIII. presbyteros XII. & diaconos XII. Obijt VII. Idus Martij in palatio Lateranensi, anno 1144. in basilica Constantiniana sepultus. Vac. sedes dies	0	0	2
1144	168	Lucius II. Bononiensis, D. Gerardus Caccianimicus Alberti filius, canonicus regularis ex congregatione sancti Fridiani Lucensis, primus presbyterorum Cardinalium tt. sanctæ Crucis in Hierusalem à Callisto II. factus, cancellarius apostolicæ sedis ab Innocentio II. creatus, Imp. Chunrado III. Sueuo Aug. sedit menses	0	11	14
		Creatus Romæ à XLI. Cardinalibus IIII. Idus Martij, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Decembri factis, Cardinales creauit XII. episcopum I. presbyteros III. & diaconos III. Obijt Romæ in monasterio S. Gregorij V. Kal. Martij anno 1145. Laterani sepultus. Vacauit sed. diem	0	0	1
1145	169	Eugenius III. Pisanus, D. Petrus Bernardus ex oppido Montis magni diœcesis Pisanæ, ex vicedomino Pisanæ ecclesiæ, monachus Cistertiensis,			

DDD &san-

Anni Chriſti.	Numerus Pontificũ.	38 PONTIFICES	Anni.	Menſes	Dies.
		& ſancti Bernardi Magni Claraualleñſis abbatis diſcipulus, abbas monaſterij ſanctorum Vincentij, & Anaſtaſij ad aquas ſaluias Romæ, Chunrado, & Friderico Barbaruſſa Sueuis Cæſaribus, ſeditannos	8	4	12
		Creatus Romæ extra collegium Cardinalium, in eccleſia ſancti Cæſarij, in patriarchio Lateranenſi à XLII. Cardinalibus III. Kal. Martij. Ordinatus in monaſterio Farfenſi IIII. Non. Martij dominica proxima. Ordinationibus III. menſe Decembri, & alijs factis. Cardinales creauit XXIII. epiſcopos II. presbyteros XI. & diaconus X. Obijt Tibure VIII. Idus Iulij anno 1153. ſepultus Romę ad ſanctum Petrum prope altare maius. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1153	170	Anaſtaſius IV. Roman⁹, Chunradus de Subura Benedicti filius, canonicus regularis, & abbas ſancti Rufi Valentinæ diœceſeos in Gallijs, Epiſcopus Cardinalis Sabinus ab Honorio II. factus, & Vicari⁹ papæ in Vrbe, Imp. Cæſare Friderico Ahenobarbo Auguſto, ſeditannum	1	4	24
		Creatus Romæ à XXXVII. Cardinalibus VI. Idus Iulij, conſecratus IV. Idus Iulij, epiſcopũ Cardinalem vnum creauit. Obijt Romæ III. Nonas Decemb. anno 1154. ſepultus Laterani mauſoleo porphyretico. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1154	171	Hadrianus IV. Anglus, D. Nicolaus Brekſpeare, ex villa Maluiesbiria oppidi Virulamij, aliàs ſancti Albani, Batonienſis diœceſis, Roberti monachi filius, canonicus regularis, & abbas ſancti Rufi Valentię in Gallijs, epiſcopus Cardinalis Albanus ab Eugenio III. factus, Friderico Imperatore ſeditannos	4	8	28
		Creatus Romæ Nonis Decembris die Dominico à XXX. Cardinalibus. Ordinationibus duabus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XIII. epiſcopum I. presbyteros VI. & diaconos VI. Obijt Anagniæ in Hernicis prima vigilia Kal. Septemb. anno 1159. ſepultus ad ſanctum Petrum iuxta Eugenium III. Vacauit ſedes dies	0	0	3
1159	172	Alexãder III. Senenſis Tuſcus, Rolandus Ban dinellus Ranutij filius, ex canonico Piſano diaconus Cardinalis ſanctorum Coſmæ, & Damiani, pòſt presbyter tt. ſancti Marci, & cancellarius S. R. E. ab Eugenio III. factus, Imp. Cæſare Friderico Ahenobardo Auguſto, ſeditannos	21	11	23
		Creatus Romæ in baſilica ſancti Petri in ſchiſmate à XXIII. Cardinalibus Nonis Septembris, conſecratus apud Treſtabernas, aliàs apud Nympham XII. Kal. Octobris. Ordinationibus aliquot menſe Decembri, & alijs menſibus factis, Cardinales creauit XXXIV. epiſcopos IX. presbyteros XVI. & diaconos IX. Obijt Romæ VI. Kal. Septembris anno 1181. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	0	0	1

San-

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni.	Menses.	Dies.
1180		Sancta Synodus vniuersalis Lateranēsis pro restitutione ecclesiæ habita, episcoporum CCXXC.			
1159	30	*Victor IIII. Romanus, Octauianus de monticello, ex diacono sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio II. facto, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ ab Eugenio III. ordinatus, Imp. Friderico Aug. in schismate contra Alexandrum III. sedit annos*	4	7	....
		Creatus in basilica sancti Petri in schismate Nonis Septembris à V. Cardinalibus, ibidem III. Nonas Octobris coronatus. Obijt Lucæ in Tuscia circa Idus Aprilis anni 1164. ibiq; sepultus. In eius locum factus est			
1164	31	*Paschalis III. Cremensis, Guido ex diacono sancti Eustathij, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Mariæ Transtiberim ab Hadriano IIII. factus, Friderico Imp. in schismate sedit annos*	5	....	....
		Creatus in schismate Lucæ in Tuscia .... Kalend. Maij, ibiq; consecratus. Obijt Romæ .... anno 1169. sepultus ad sanctum Petrum. In eius locum factus est			
1169	32	*Callistus III. Hungarus, Ioannes Monachus, & abbas Strumiensis episcopus Cardinalis Tusculanus a Victore IV. factus, in schismate, contra Alexandrum III. Imp. Friderico sedit annos*	7	5	....
		Creatus in schismate Romæ, ibiq; consecratus. Abdicauit V. Kalēd. Augusti anno 1176. & factus est archiepiscopus Beneuentanus.			
1177	33	*Innocentius III. Lando antè vocatus, in schismate contra Alexandrum III. creatus, sedit mens. aliquot*	0	....	....
		Coactus abdicauit.			
		Schisma maximum in ecclesia Romana XXVII.			
1159 1181	173	Lucius III. Lucensis Tuscus, Vbaldus Allucingolus Bonagiuntæ filius, ex canonico Lucēsi presbyter Cardinalis tt. sanctæ Praxedis ab Innocētio II. & episcopus Ostiensis & Veliternus, ab Hadriano IV. factus, tunc prior episcoporum, Imp. Friderico Barbarussa sedit ann.	4	2	28
		Creatus Romæ III. Kal. Septemb. à XXV. Cardinalibus, ibidem postridie coronatus. Ordinationibus tribus Decembri, & Februario factis, Cardinales creauit XIIII. episcopum vnum, presbyteros VI. & diaconos VII. Obijt Veronæ VII. Kal. Decembris, nocte præcedenti, anno 1185. sepultus ibidem in cathedrali. Non vacauit sedes.			
1185	174	Vrbanus III. Mediolanensis, Lambertus Cribellus Ioannis filius, ex presbytero Cardinale S.R.E. ab Alexandro III. factus Archiepiscopus Mediolanensis, Imp. Friderico Ahenobarbo Augusto, sedit annum	1	10	25
		Creat9 Veronæ à XXIV. Cardinalibus VII. Kal. Decembris die obitus Lucij III. ibiq; III. Kal. coronatus. Obijt Ferrariæ XIIII. Kal. Nouembris, sepultus in cathedrali anno 1187. Vacauit sed. diem	0	0	1
1187	175	Gregorius VIII. Beneuentanus, Albertus Spanachionius, aliàs de Mora, ex diacono Cardinale sancti Hadriani, presbyter Cardinalis tt. sancti Laurentij in Lucina ab Hadriano IIII. & cancellarius apostolicæ sedis ad Alexandro III. factus, tunc primus presbyterorum, sedit mensem	0	1	27
		Creatus Ferrariæ à XIX. Cardinalibus XIII. Kal. Nouembris, VIII. Kalend. ibidem consecratus. Obijt Pisis XVII. Kalend. Ianuarij, sepultus in cathedrali Pisana anno 1187. Vacauit sedes dies	0	0	20

Anni Christi.	Numerus Pontificu.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
1188	176	Clemens III. Romanus Paulus scholaris Ioannis filius de regione Pineæ, episcopus Cardinalis Prænestinus ab Alexandro III. factus, sedit Imp. Cæs. Friderico Barbarussa Augusto annos	3	2	20
		Creatus & coronatus Pisis à XIIX. Cardinalibus VIII. Idus Ianuarij die Epiphaniæ. Ordinationibus IV. Februario, Martio. Aprili, & Septembri factis, Cardinales creauit XII. episcopi vnius, presbyteros X. diaconos XI. Obijt Romæ VIII. Kalend. Aprilis anno 1191. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	3
1191	177	Cælestinus III. Romanus Hiacynthus Bobo Petri filius de regione Harenulæ, sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis à Cælestino II. factus, Prior eius ordinis, Henrico VI. Imperat. sedit annos	6	9	11
		Creatus Romæ à XXVII. Cardinalibus IIII. Kal. Aprilis, consecratus die Paschæ XVIII. Kal. Martij, apud sanctũ Petrum. Ordinationibus duabus mense Decembri factis, Cardinales creauit IX. presbyteros VI. & diaconos III. Obijt Romæ VI. Idus Ianuarij nocte præcedente anno 1198. sepultus in basilica Lateranensi. Non vacauit sedes.			
1198	178	Innocentius III. Anagninus Hlotharius, ex comitibus Signię Transimundi filius, diaconus Cardinalis sanctorũ Sergij & Bacchi à Clemente III. factus, Impp. Cæsaribus Henrico VI. Othone IV. & Friderico II. Augg. sed. ann.	18	6	9
		Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus die obitus Cælestini III. papæ, VI. Idus Ianuarij, coronatus die Cathedræ sancti Petri VIII. Kal. Martij. Ordinationibus multis per diuersos menses factis, Cardinales creauit XXXIII. episcopos IX. presbyteros XII. & diaconos XIIII. Obijt Perusiæ XVII. Kal. Augusti anno 1216. ibiq; in cathedrali ecclesia S. Laurentij sepultus. Vacauit sed. diem	0	0	1
1215		Sancta, magna, & vniuersalis synodus Lateranẽsis pro reformatione ecclesiæ celebrata prælatorum circiter mille.			
1210	170	Honorius III. Romanus, Cencius Sabellus Aimerici filius ex canonico sanctæ Mariæ maioris, diaconus Cardinalis sanctæ Luciæ in Orthea, & camerarius S.R.E. à Cælestino III. factus, pòst presbyter tt. sanctorum Ioannis & Pauli ab Innocentio III. ordinatus, Imp. Cæs. Friderico II. Augusto, sedit annos	10	8	0
		Creatus Perusiæ à XIX. Cardinalibus, XV. Kal. Augusti, ibidem IX. Kal. die Dominico coronatus. Ordinationibus quinq; mensibus Decembri, & alijs factis, Cardinales creauit XI. episcopos V. presbyteros V. & diaconos II. Obijt Romæ XV. Kalend. Aprilis nocte sequenti feria VI. hebdomadæ quintæ quadragesimæ anno 1227. sepultus ante aram Præsepis in basilica sanctæ Mariæ maioris. Vacauit sedes diem	0	0	1

Anni. Christi	Numero Pontificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
1227	180	Gregorius IX. Anagninus, Vgolinus ex Comitib⁹ Signiæ, ex diacono Cardinale sancti Eustathij episcopus Ostiensis, & Veliternus, ab Innocentio III. factus, Imp. Friderico II. Cæs. Aug. sedit annos	14	5	3
		Creatus Romæ prope Septizonium in diaconia S. Luciæ in Septisolio ab XIIX. Cardinalibus, XIII. Kal. Aprilis die sabbati, consecratus ibidem die Dominico postridie die sancti Benedicti, coronatus ad sanctum Petrum V. Kal. Aprilis die Paschæ. Ordinationibus quatuor mensibus Decembri, & Septembri factis, Cardinales XI. creauit, episcopos V. presbyteros II. & diaconos IIII. Obijt Romæ XI. Kal. Septemb. anno 1241. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	30
1241	181	Cælestinus IIII. Mediolanensis, Gaufridus Castellio, ex presbytero tt. sancti Marci episcopus Cardinalis Sabinus à Gregorio IX. factus, sedit di.	0	0	17
		Creatus Romæ ab XI. Cardinalibus, X. Kalend. Octobris, non coronatus. Obijt Romæ VIII. Idus Octobris, anno 1241. sepultus ad sanctū Petrum, Vacauit eo mortuo Rom. sedes annum	1	8	15
1243	182	Innocentius IIII. Genuensis Ligur. Imibaldus de Flisco, ex Lauaniæ comitibus, Othoboni filius, ex Vicecancellario S. R. E. & auditore literarum contradictarū, presbyter Cardinalis tt. sancti Laurentij in Lucina à Gregorio IX. factus, primus presbyterorum, Imp. Friderico II. Augusto, Chunrado IIII. Henrico VII. & Guilelmo, Cæsaribus, sedit annos	11	5	14
		Creatus Anaginæ à IX. Cardinalibus VIII. Kal. Iulij, ibiq; consecratus IIII. Kal. Iulij. Ordinationibus quatuor mense Decembri factis, Cardinales creauit XX. episcopos VII. presbyteros VII. & diaconos VI. Obijt Neapoli VII. Idus Decembris anno 1254. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	13
1244		Sancta & vniuersalis Synodus Lugdunēsis contra Imp. Fridericum II. congregata.			
1254	183	Alexāder IIII. Anagninus, Rainaldus ex comitibus Signiæ Geraldi Retraentis alias Philippi filius, ex diacono sancti Eustathij episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus à Gregorio IX. factus, prior episcoporum, sedit Guillelmo Ricardo & Alfonso Cæsaribus, annos	6	5	5
		Creatus Neapoli ab XI. Cardinalibus, XII. Kal. Ianu. Coronatus VIII. Kal. Ianua. die natalis Domini. Obijt Viterbij VII. Kal. Iunij, ibidem in cathedrali ecclesia sancti Laurentij sepultus ann. 1261. Vac. sed. mens.	0	3	3
1261	184	Vrbanus IIII. Trecensis Campanus Gallus, Iacobus Pantaleo Patriarcha Hierosolymitanus, sedit in interregno, Ricardo & Alfonso Cæsaribus annos	3	1	4
		Creatus extra collegium Cardinaliū Viterbij IIII. Kal. Septēbris ab VIII. Cardinalib⁹, corona-			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.		Anni.	Menſes.	Dies.
		tus prid. Non. Septembris. Ordinationibus duabus mēſe Decēbri factis, creauit Cardinales XIIII. epiſcopos III. presbyteros VI. & diaconos V. Obijt Peruſiæ VI. Nonas Octobris anno domini 1264. ſepultus ibidē in cathedrali. Vacauit ſedes mēſes	0	4	2
1265	185	Clemens IV. Narbonenſis Gallus, Guido Groſſus Fulcodij filius de villa ſancti Egidij, ex epiſcopo Podienſe, archiepiſcopus Narbonenſis, & deinde epiſcopus Cardinalis Sabinus ab Vrbano IV. factus, ſedit Ricardo & Alfonſo Cæſaribus ann.	3	9	25
		Creatus abſens Peruſię per compromiſſum præſentibus XX. Cardinalibus Nonis Februarij, erat enim legatus in Anglia, coronatus Viterbij die cathedræ ſancti Petri VIII. Kalēd. Martij anno 1266. Obijt Viterbij III. Kal. Decembris anno 1268. ſepultus in eccleſia Prædicatorum ſanctæ Mariæ ad Gradus. Vacauit ſedes annos	2	9	2
1271	186	Gregorius X. Placentinus Thealdus Vicecomes, archidiaconus Leodienſis, Cæſare Rodulfo, ſedit annos	4	4	10
		Creatus Viterbij abſens trans mare in Syria extra collegium Cardinalium, Kal. Septembris per compromiſſum in ſex Cardinales factum, pręſentibus Cardinalibus XVII. conſecratus Romæ VI. Kal. Aprilis anno 1272. Ordinationem vnā menſe Iunio V. epiſcoporum Cardinalium fecit. Obijt Arretij in Tuſcia IV. Idus Ianuarij anno 1276. ibidem in cathedrali eccleſia ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	10
1274		Sācta & vniuerſalis ſynodus Lugdunenſis ſecūda, pro recuperatione terræ ſanctæ coacta.			
1276	187	Innocentius V. Burgundus, Magiſter, frater Petrus Tarentaſienſis ordinis prædicatorum, ex archiepiſcopo Lugdunenſe, epiſcopus Cardinalis Oſtienſis, & Veliternus, & S.R.E. Maior pœnitentiarius à Gregorio X. factus, Cęſare Rodulfo, ſedit menſes	0	5	2
		Creatus Arretij XII. Kal. Februarij à Cardinalibus XI. coronatus Romæ die cathedræ ſancti Petri VIII. Kal. Martij. Obijt Romæ X. Kal. Iulij anno 1276. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	19
1276	188	Hadrianus V. Genuēſis Ligur, Othobonus Fliſcus ex Lauaniæ comitibus, Thediſij Innocentij IIII. fratris filius, diaconus Cardinalis ſancti Hadriani à patruo factus, ſedit menſ.	0	1	7
		Creatus Romæ à X. Cardinalibus in Palatio Lateranenſi IIII. Idus Iulij, non conſecratus. Obijt Viterbij XV. Kal. Septemb. ſepultus ibidem ad Minorum eccleſiam S. Franciſci. Vac. ſedes dies	0	0	25
1276	189	Ioannes XX. dictus XXI. Vlyxiponenſis Luſitanus Hiſpanus, Magiſter Ioannes Petrus Iuliani epiſcopus Cardinalis Tuſculanus à Gregorio X. factus, Cæſare Rodulfo ſed. menſ.	0	8	8
		Creatus Viterbij à IX. Cardinalibus. Idibus Septembris, coronatus ibidem XII. Kal. Octobris. Obijt			

Numerus Pôtificu.	Anni Christi.		Anni.	Menses.	Dies.
		Obijt Viterbij XIII. Kalend. Iunij. Anno 1277. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes menses	0	6	4
1277	190	Nicolaus III. Romanus, Ioannes Caietanus Vrsinus primus diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio IIII. factus, sedit Cæsare Rodulfo annos	2	8	29
		Creatus Viterbijà VI. Cardinalibus VII. Kal. Decemb. coronatus Romæ VII. Kal. Ianuarij. Ordinatione vna mēse Martio facta, IX. Cardinales creauit, episcopos V. presbyteros II. & diaconos II. Obijt in castello Sariano Viterbiensis diœcesis, XI. Kal. Septemb. anno 1280. sepultus Romæ ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	6	0
1281	191	Martinus II. dictus IIII. Turonensis, Gallus, Simon de Bria Campaniæ Turonēsis diœcesis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliç ab Vrbano IIII. factus. Cæsare Rodulfo sedit annos	4	1	7
		Creatus Viterbijà X. Cardinalibus VIII. Kalēd. Martij, coronatus Vrbeueteri X. Kal. Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio fecit, Cardinalium VII. episcopi vnius, presbyterorū V. & diaconi vnius. Obijt Perusiæ IV. Kalend. April. anno 1285. sepultus in ecclesia cathedrali Perusina. Vacauit sedes dies	0	0	4
1285	192	Honorius IIII. Romanus, Iacobus Sabellus Lucæ, filius primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin ab Vrbano IIII. factus, Cæsare Rodulfo sedit annos	2	0	2
		Creatus Perusiæà XVII. Cardinalibus IIII. Nonas Aprilis, coronatus Romæ apud sanctum Petrum XVII. Kal. Maij, episcopum Cardinalem vnum creauit mense Decembri. Obijt Romæ III. Nonas Aprilis apud sanctam Sabinam anno 1287. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	10	18
1288	193	Nicolaus IIII. Asculanus, M. Frater Hieronymus ex ministro generali ordinis Minorum presbyter Cardinalis tt. sanctæ Pudentianæ à Nicolao III. & episcopus Prænestinus à Martino IIII. factus, Rodulfo & Adolfo Cæsaribus sedit annos	4	1	14
		Creatus Romæ ab IIX. Cardinalibus VIII. Kal. Martij, coronatus VI. Kalend. Martij. Ordinatione vna mense Maio facta. Cardinales VI. creauit, episcopos duos, presbyteros duos, & diaconos duos. Obijt Romæ prid. Nonas Aprilis anno 1292. sepultus ad sanctam Mariam maiorem. Vacauit sedes annos	2	3	2
1294	194	Cælestinus V. Eserniensis, frater Petrus de Murone Anglerij filius Sulmonensis diœcesis, abbas sul monasterij, Cæsare Adolfo sedit mens.	0	5	7
		Creatus Perusiæ ab XI. Cardinalibus Nonis Iulij absens extra collegium, consecratus Aquilæ IIII. Kalendas Septembris. Ordinatione vna mē-			

Anni Christi.	Numerus Pôtificũ.		Anni.	Menses.	Dies.
		se Septembri facta, XII. Cardinales creauit, episcopos II. presbyteros VII. & diaconos III. sponte abdicauit eodem anno Neapoli Idibus Decembris. Obijt biennio pòst in custodia in arce Fumonis XIIII. Kalend. Iunij anno 1296. sepultus in monasterio sancti Antonij de Ferentino ante aram maximam. Inter sanctos relatus est III. Non. Maij Auenione à Clemente V. Vac. eo abdicante sedes Rom. dies	0	0	10
1294	195	Bonifacius VIII. Anagninus Hernicus, Benedictus Caietanus Liutfredi filius ex Hispania oriundus, ex diacono Cardinale sancti Nicolai in carcere Tulliano à Martino IIII. facto, presbyter tituli sanctorum Siluestri, & Martini à Nicolao IIII. ordinatus, Adolfo, & Alberto Cæsaribus, sedit annos	8	9	18
		Creatus Neapoli in arce noua à XXI. Cardinalibus IX. Kalendas Ianuarij, coronatus Romæ XVII. Kal. Februarij. Ordinationibus IIII. mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XV. episcopos VI. presbyteros III. & diaconos VI. Obijt Romæ V. Idus Octobris, sepultus ad sanctum Petrum anno domini 1303. Vacauit sedes dies	0	0	10
1300		Hic pontifex Solennem annum Iobileum centesimum instituit, primumq́; celebrauit.			
1303	196	Benedictus IX. dictus XI. Taruisinus, Magister frater Nicolaus Bocasinus ordinis prædicatorum ex magistro generali, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Sabinæ, pòst episcopus Ostiensis, & Veliternus à Bonifacio VIII. factus, Cæsare Alberto, sedit menses	0	8	6
		Creatus Romæ à XXII. Cardinalibus, XI. Kal. Nouembris, coronatus VI. Kal. Nouembris. Ordinationibus duabus mensibus Decembri, & Martio factis, tres Cardinales creauit, episcopum vnũ, presbyteros II. Obijt Perusiæ die martis hora IX. Nonis Iulij, anno 1304. sepultus ibidem ad Prædicatores. Vacauit sedes mens.	0	10	28
1305	197	Clemens V. Burdegalensis Vasco Gallus, Raimundus Gothus Bertrandi filius ex oppido Mihãdrau diœcesis Burdegalensis, ex episcopo Conuenarum archiepiscopus eiusdẽ Vrbis à Bonifacio VIII. factus, Cæsaribus Alberto & Henrico VII. sedit annos	8	10	16
		Creatus Perusię absens à XXI. Cardinalibus extra collegium Nonis Iunij, coronatus Lugduni in ecclesia sancti Iusti III. Idus Nouembris. Ordinationibus III. mense Decembri factis, creauit Cardinales XXIIII. episcopos VIII. presbyteros X. & diaconos VI. Obijt in Roca Maula supra amnem Rhodanum oppido sito in Prouincia, XII. Kalendas Maij anno 1314. sepultus in Vasconia in ecclesia beatæ Mariæ de Vresta Vasconen sis diœcesis villula ignobili, ob deuotionem, quam			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.	ROMANI. 45	Anni.	Menses.	Dies.
		quam ad eum locum habuerat. Vacauit sedes annos	2	3	17
1311		Sancta vniuersalis synodus Viennensis pro reformatione ecclesiæ habita.			
1316	198	Ioannes XXI. dictus XXII. Caturcensis Gallus, Iacobus de Ossa Arnaldi filius Forudiensis Caturcensis diœcesis, episcopus Cardinalis Portuensis, & sanctæ Rufinæ à Clemente V. factus, sedit Hludouico IIII. Bauaro Cæs. ann.	18	3	28
		Creatus Lugduni in monasterio Prædicatorum VII. Idus Augusti à XXII. Cardinalibus, coronatus ibidem Nonis Septembris. Ordinationibus quinq; mensibus Decembri, & Iunio factis, Cardinales creauit XXVII. episcopos VIII. presbyteros XIIII. diaconos V. Obijt Auenione pridie Nonas Decembris anno 1334. sepultus ibidem in cathedrali sanctæ Mariæ de Donis. Vac. sedes dies	0	0	15
1327	34	*Nicolaus V. Reatinus, Frater Petrus Reinalutij de Corbario, Reatina diœcesis, ordinis fratrum Minorum in schismate contra Ioannem XXII. auctore Ludouico Bauaro, creatus, sedit annos*	8	3	14
		Creatus, & coronatus Romæ IIII. Idus Maij. Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Ianuario factis, Cardinales VIII. creauit, episcopum vnum, presbyteros V. diaconos II. Coactus abdicauit Auenione VIII Kal. Septemb. anno 1330. Ibidem obijt, ad Minores sepultus			
1327		*Schisma in Romana ecclesia XXVIII.*			
1334	199	Benedictus X. dictus XII. Tolosanus Gallus, Frater Iacobus Fornenus de Sauarduno, Appamiarū diœcesis, prouinciæ Tolosanæ monachus Cisterciensis, Theologus, abbas Fontisfrigidi, episcopus, Mirapisiensis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Priscæ à Ioanne XXII. factus, Ludouico Bauaro Imp. sedit annos	7	4	6
		Creatus Auenione apud Prædicatores à XXIII. Cardinalibus XIII. Kal. Ianuarij, coronatus ibidē die Dominico III. Nonas Ianuarij. Ordinatione vna mēse Decēbri facta VI. presbyteros Cardinales creauit. Obijt Auenione VII. Kal. Maij anno 1342. sepultus in cathedrali. Vacauit sedes dies	0	0	11
1342	200	Clemens VI. Lemouicensis Gallus, Frater Petrus Monstrius Rogerij filius de Malmonte, Lemouicensis diœcesis, monachus monasterij Casædei Elmomontanæ diœcesis, Theolog9, abbas Fiscanensis, ex archiepiscopo Arelatense, Senonensis, pōst Rothomagensis, presbyter Cardinalis tt. sanctorum Nerei & Archilei à Benedicto XII. factus, Impp. Cæs. Ludouico Bauaro, & Carolo IIII. Augustis, sedit annos	10	6	7
		Creatus Auenione in monasterio Prædicatorū à XXI. Cardinalibus Non. Maij, coronatus ibidē XIIII. Kal. Iunij die Pentecostes. Ordinationibus quatuor mensibus Septembri, Maio, & Decembri factis, Cardinales XXV. creauit, episcopos II. presbyteros XVI. & diaconos VII. Obijt Auenione VIII. Idus Decembris, anno 1352. sepultus in monasterio Casædei. Vacauit sedit dies	0	0	11

Hic

Anni Christi.	Numerus Pontificum.		Anni.	Menses.	Dies.
1350		Hic pontifex annum Iobileum quinquagesimum iterum celebrauit.			
1352	201	Innocentius VI. Lemouicensis Gallus, Stephanus Alberti, episcopus Claromontanus, ex presbytero tt. sanctorum Ioannis, & Pauli episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus, & maior pœnitētiarius à Clemente VI. factus, Carolo IIII. Augusto, sedit annos	9	8	26
		Creatus Auenione XV. Kal. Ianuarij à XXIIII. Cardinalibus, coronatus ibidem in cathedrali III. Kal. Ianua. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Septembri, & Decēbri factis, Cardinales creauit XV. episcopum vnum, presbyteros XI. & diaconos III. Obijt Auenione pridie Idus Septembris, hora IX. id est, sexta noctis sequentis, anno 1362. sepultus in cathedrali Auenionensi. Vacauit sedes dies	0	0	14
1362	202	Vrbanus V. Mimmatensis Gallus, frater Guillelmus de Grisaco, Grimaldi filius, Mimmatensis diœcesis monachus, & abbas sancti Victoris Massiliæ, Carolo IIII. Augusto, sed. annos	8	2	23
		Creatus Auenione V. Kal. Octobris, à XX. Cardinalibus absens extra collegium nuncius apostolicæ sedis in Italia ad Vicecomites. Coronatus Auenione in Cathedrali VIII. Idus Nouembris. Ordinationibus quatuor mensibus Maio, Iunio, & Septembri factis, Cardinales creauit XIIII. episcopos III. & presbyteros XI. Obijt Auenione ætatis anno 61. Christi 1370. XIIII. Kal. Ianuarij, circa horam IX. sepultus Auenione in cathedrali, deinde anno 1372. trāslatus ad ecclesias sancti Victoris Massiliensis Nonis Iunij. Vac. sedes dies	0	0	10
1370	103	Gregorius XI. Lemouicensis Gallus, Petrus comes Bellifortis, primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ nouæ à Clemente VI. patruo suo factus, Carolo IIII. Augusto, sedit annos	7	2	29
		Creatus Auenione III. Kal. Ianuarij à XVII. Cardinalibus, coronatus in cathedrali, die Epiphaniæ anno 1371. Die VIII. Idus Ianuarij Ordinationibus duabus, mensibus Iunio, & Decembri factis, Cardinales creauit XXII. episcopum vnum, presbyteros XVI. & diaconos V. Obijt Romæ circa horam secundam noctis VI. Kal. April. anno 1378. sepultus in diaconia sanctæ Mariæ nouæ. Vac. sedes Dies	0	0	12
		Menses	0	5	22
1378	535	*Clemens VII. Gebennensis Gallus Robertus, ex comitibus Gebennensibus . . . . filius, Episcopus Cameracensis presbyter Cardinalis Basilica sanctorum XII. apostolorum à Gregorio XI. factus, sedit Auenione in schismate contra Vrbanum VI. Venceslao Casare annos*	15	11	28
		Creatus Fundis in Campania, in schismate à XV. Cardinalibus XIII. Kal. Octobris meridie, postridie publicatus, ibidē coronatus prid. Kal. Nouemb. Ordinationibus XIII. mensibus Ianuario, April, Maio, Iulio, Octobri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales XXIIII. creauit, episcopos IIII. presbyteros XXVII. diaconos III. Obijt Auenione XVI. Kal. Octobris hora inter nonam & decimam manè			

Numerus Pôtificû.	Anni Christi.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		manè anno 1394. sepultus in ecclesia Calestinorum ad pontem Sorgiæ. Vac. sedes dies	0	0	11
1394	36	*Benedictus XI. dictus XIII. Arrago Hispanus, Petrus de Luna, diaconus Cardinalis sancta Maria in Cosmedin à Gregorio XI. factus, Venceslao, Roberto, & Sigismundo Cæsaribus post Clemente VII. in schismate, sedis annos plus minus.*			
	0	*Creatus in schismate Auenione à XX. Cardinalibus IIII. Kalend. Octobris, ibidem coronatus V. Idus Octobris. Ordinationibus VI. mensibus Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII. episcopum I. presbyteros X. & diaconos XVI.*	30	0	0
	0	*Bis pontificatu priuatus, primùm in Concilio Pisano die Mercurij Nonis Iunij anno 1409. pontificatus XIIII. mense VIII. die IX. Iterum in concilio Constantiensi, sessione XXXVII. die VII. Kal. Augusti anno 1417. pontificatus XXII. mense IX. die XXIX. Non paruit. Obijt Paniscola in Hispania :::: Kal Octobris anno 1424. ibiq; sepultus. In eius locum in schismate auctore Rege Arragonum Alfonso, factus est contra Martinum V.*			
1424	37	*Clemens VIII. Hispanus, Egidius Munionis, canonicus Barchinonensis, qui in schismate sedit annos plus minus*	4	.....	.....
		Creatus Paniscole in Arragonia coactus, abdicauit anno 1428. factusq; est à Martino V. episcopus Maioricensis			
1378.		*Schisma omnium pessimum, & diuturnius in ecclesia Romana XXIX quod quinquaginta annos perdurauit.*			
1378	204	Vrbanus VI. Neapolitanus, Bartholomæus Prignanus, regens cancellariæ apostolicæ in absentia Vicecancellarij, ex archiepiscopo Acheruntino, Barensis à Gregorio XI. factus, Venceslao Aug. sedit in schismate annos	11	6	7
		Creatus extra collegium cardinalium annorû LX. à XVI. Cardinalibus die veneris V. Idus Aprilis Romæ, coronatus ante gradus sancti Petri die Paschæ XIV. Kal. Maij. Ordinationibus quatuor mensibus Ianuario, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit LIIII. episcopos IIII. presbyteros XXXVI. diaconos XIIII. Obijt Romæ die Veneris Idibus Octobris, anno 1389. vixit annos LXXII. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	17
1389		Hic pontifex annum Iobileum XXXVI. instituit.			
1389	205	Bonifacius IX. Neapolitanus, Petrus vel Petrinus Tomacellus, ex diacono sancti Georgij in Velabro, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ ab Vrbano VI. factus, Venceslao, & Roberto Cæss. sedit annos	14	11	0
		Creatus Romæ die Martis IIII. Nonas Nouembris à XIII. Cardinalibus annorum XLV. coronatus apud sanctum Petrum III. Idus Nouembris. Ordinationibus duabus mẽsibus Ianuario & Decembri factis, Cardinales VI. nouos creauit, episcopum I. presbyteros IIII. & diaconum I. Obijt Romæ Kal. Octobris anno 1404. ætatis LX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	16
1390		Hic pontifex annum Iobileum tertiò celebrauit ab Vrbano VI. indictum.			
1400		Hic pontifex annum Iobileum quartò more veteri celebrauit:			

Inno-

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni.	Menses.	Dies.
1404	206	Innocentius VII. Sulmonenſis Pelignus, Coſmatus Melioratus, diœceſis Valuenſis in Aprutio ex archiepiſcopo Rauennate, & epiſcopo Bononienſe presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Crucis in Hieruſalem, & S.R.E. Camerarius à Bonifacio IX. factus, Roberto Cæſare ſedit annos	2	0	21
1406	207	Creatus Romæ à VII. Cardinalibus, XVI. Kal. Nouembris, coronatus apud ſanctum Petrū, IIII. Nonas Nouembris. Ordinatione vna mēſe Iunio facta, XI. creauit Cardinales, presbyteros VIII. & diaconos III. Obijt Romæ VIII. Idus Nouembris anno 1406. ætatis :::: ſepultus in baſilica ſancti Petri. Vacauit ſedes dies	0	0	23
		Gregorius XII. Venetus, Angelus Corratio, ex patriarcha Conſtantinopolitano presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci ab Innocentio VII. factus, Roberto & Sigiſmundo Auguſtis, ſedit annos	8	7	5
		Creatus Romæ à XIII. Cardinalibus pridie Kal. Decemb. annorum XXC. coronatus ad S. Petrum Nonis Decembris. Ordinationibus duabus menſibus Iunio & Septembri factis, Cardinales creauit XIII. epiſcopum I. presbyteros X. & diaconos II. Pontificatu priuatus in concilio Piſano cum Benedicto XIII. die Mercurij Nonis Iunij anno 1409. papatus vero II. menſe VI. die VI. Nō paruit. Sponte abdicauit in Concilio Conſtantienſi abſens per legatos ſuos die Iouis ſeſsiōe XIIII. Quarto Non. Iunij, anno 1415. Obijt Cardinalis epiſcopus biennio pōſt anno 1417. paulo ante Martini V. electionem annorum XC. in Piceno, ſepultus Recaneti in eccleſia cathedrali. Vacauit ſedes poſt eius in concilio Piſano depoſitionem dies	0	0	20
1408		Sancta ſynodus Piſana pro tollendo ſchiſmate congregata.			
1409	208	Alexander V. Cretenſis, Frater Petrus Philargi ordinis Minorum, Theologus, ex archiepiſcopo Mediolanenſe presbyter Cardinalis Baſilicæ ſanctorum XII. Apoſtolorum ab Innocentio VII. factus, Roberto Cæſare, ſedit menſ.	0	10	8
		Creatus in concilio Piſano à XXIII. Cardinalibus vtriuſq; obedientiæ, Gregorio XII. & Benedicto XIII. priuatis, VI. Kal. Iulij, annorū LXX. coronatus ibidem in eccleſia cathedrali Nonis Iulij die Dominico. Presbyterum vnum Cardinale ex diacono fecit. Obijt Bononiæ V. Nonas Maij die Sabbati nocte ſequenti, hora V. anno 1410. ætatis LXXI. ſepultus ibidem ad Minorum eccleſiam. Vacauit ſedes dies	0	0	13
1410	209	Ioannes XXI. dictus XXIII. Neapolitanus, Baltaſar Coſſa, diaconus Cardinalis ſancti Euſtathij, & Bononiæ legatus à Bonifacio IX. factus, Sigiſmundo Auguſto, ſedit annos	5	0	15
		Creatus Bononiæ die Sabbati XVI. Kal. Iunij hora XI. à. XVI. Cardinalibus, ibidem in cathedrali coronatus VIII. Kal. Iunij. Ordinationibus tribus			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		tribus mensibus Aprili, Iunio, & Septembri factis, Cardinales fecit XVI. presbyteros XIII. diaconos III. In Concilio Constantiensi IIII. Kal. Iunij die Mercurij sessione XII. depositus. Ipse prid. Kalẽd. Iunij die Veneris in oppido Schafusia consensit. Vac. sed. ann.	2	5	10
		Obijt Florentiæ episcopus Cardinalis Tusculanus, & diaconus XI. Kalend. Ianuarij, anno 1419. sepultus in baptisterio sancti Ioannis.			
1414		Sancta & vniuersalis synodus Constantiensis, pro tollendo schismate congregata, triennio durauit.			
1417	210	Martinus III. dictus V. Romanus, Oddo Columna, Agapeti filius, Domicellus Romanus, diaconus Cardinalis sancti Georgij in Velabro ab Innocentio VII. factus, Sigismundo Cæsare sedit, sublato schismate, annos	13	3	10
		Natus anno 1368. creatus in Concilio generali Constantiensi à Cardinalibus XXII. & XXX. electoribus, ex ordinatione selectis, mane diei III. Idus Nouembris, coronatus ibidem ante cathedralem ecclesiam XI. Kalend. Decemb. Ordinationibus tribus mensibus Iunio, & Nouembri factis, Cardinales creauit XVII. episcopum I. presbyteros XI. diaconos V. Obijt ex apoplexia Romę X. Kalẽd. Martij, manè crepusculo diei anno 1431. ætatis LXIII. sepultus in basilica Lateranensi ante capita apostolorum. Vacauit sedes dies	0	0	10
1423		Hic pontifex annum Iobileum quintò celebrauit.			
1431	211	Eugenius IIII. Venetus, D. Gabriel Condelmerius Angeli filius, canonicus Cælestini coloris ordinis sancti Georgij in alga Venetiarum, episcopus Senensis, presbyter Cardinalis tt. sancti Clementis à Gregorio XII. factus, Sigismundo, Alberto, & Friderico III. Augustis, sedit annos	15	11	21
		Natus Venetijs anno 1383. Creatus Romæ in monasterio Prædicatorum ad Mineruam à XIII. Cardinalibus die Sabbati V. Nonas Martij, hora XXI. coronatus ad sanctum Petrum V. Idus Martij à Cardinale sanctorum quatuor. Ordinationibus VI. mensibus Iulio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII. episcopos II. presbyteros XXII. & diaconos III. Obijt Romæ VII. Kalend. Martij die Iouis hora VIII. noctis præcedentis, aliàs duabus ante lucem horis, anno 1447. ætatis LXIIII. sepultus ad sanctum Petrum ante ostium sacrarij. Vacauit sedes dies	0	0	10
1431		Sācta synodus Basileensis pro reformatione ecclesiastica congregata, durauit annos XII.			
1438		Sancta & vniuersalis synodus Ferrariæ congregata, Florentiæ finita, pro erroribus Græcorū tollendis, durauit annum.			
1439	38	*Felix IIII. dictus V. Allobrox, Amadeus, olim dux Sabaudiæ, tunc*			

Anni. Christi	Numerus Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		verò Decanum militum Iesu Monasterij sancti Mauritij, ordinis sancti Augustini, in solitudine Ripalia Gebennensis diœcesis, Friderico III. August. in schismate sedit annos	9	5	....
		Creatus absens ad suum Monasterium Nonis Nouembris in consilio Basileensi, Cardinale vno electoribus XXXII. eligentibus, electio sessione XXXIX. XV. Kalend. Decembris confirmata. Coronatus anno sequenti ∞ CDXL. Basilea IX. Kalend. Augusti. Ordinationibus quatuor mensibus Aprilis, Septembri, & Decembri factis, Cardinales XXIII. creauit, presbyteros XXII. & diaconum vnum. Abdicauit .... Kalend. Maij anno 1449. Eius abdicatio Roma audita est XXIII. Aprilis die. Obijt episcopus Cardinalis Sabinus, Lausane aliquot annis pòst, ibiq; sepultus.			
1439		*Schisma in ecclesia Romana XXX.*			
1447	212	Nicolaus V. Sergianensis Lunensis diœcesis, Thomas Lucanus Bartholomæi medici filius, artium, & Theologiæ doctor, ex episcopo Bonien. si presbyter Cardinalis tt. sanctæ Susannæ, ab Eugenio IIII. factus, Imp. Cæsare Friderico III. Augusto, sedit annos	8	.0	19
		Creatus Romæ à XVII. Cardinalibus prid. Non. Martij die Lunæ hora terriarum in Monasterio Prædicatorum ad Mineruam, coronatus ad sanctum Petrum XIII. Kalend. Aprilis. Ordinationibus tribus mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XI. episcopum I. presbyteros X. Obijt Romæ IX. Kalend. Aprilis hora inter V. & VI. noctis sequentis anno 1455. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	14
1550		Hic pontifex annum Iobileum sextò celebrauit.			
1455	213	Callistus III. Valentinus Hispanus, Alfonsus Borgia, ex castello Sariua Valentinæ diœceseos Ioannis filius, ex episcopo Valentino presbyter Cardinalis tt. sanctorū IIII. coronatorum, ab Eugenio IIII. factus, Imp. Cæsare Friderico III. Augusto, sedit annos	3	4	0
		Natus anno 1378. creatus Romæ à XIIII. Cardinalibus VI. Idus Aprilis die Martis Paschalis hora diei VI. coronatus ad sanctum Petrum XII. Kalend. Maij. Ordinationibus duabus mensibus Septembri, & Decembri factis, creauit Cardinales IX. presbyteros VII. & diaconos II. Obijt Romæ 1458. VIII. Idus Augusti, sepultus in sacrario sancti Petri. Vixit annos XXC. Vacauit sedes dies	0	0	12
1458	214	Pius II. Senensis, Aeneas Siluius Picolhomineus Siluij filius, ex episcopo Senensi, diaconus Cardinalis sancti Eustathij, pòst presbyter tt. sanctæ Sabinæ à Callisto III. factus, Imp. Friderico III. sedit annos	5	11	27
		Natus Corsiniani in Tuscia XIIII. Kalend. Nouembris anno 1405. creatus Romæ XIIII. Kalēd. Septembris hora tertiarum, die sabbati à XVII. Cardinalibus, coronatus III. Nonas Septembris ad sanctum Petrum. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Maio, & Decembri factis, Cardina-			

les

Anni Chriſti.	Numerus Pôtificû.	ROMANI. 51	Anni.	Menſes.	Die
		les XIII. creauit presbyteros XI. diaconos II. Obijt Anconæ in Piceno XIX. Kalend. Septembris, hora inter ſecundam & tertiam noctis ſequentis, die Aſſumptionis anno 1464. Vixit annos LVIII. mẽſes IX. & dies XXVII. Cadauer ſepultum Romæ in Baſilica ſancti Petri prope aram diuorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit ſedes dies	0	0	1[illegible]
1464	215	Paulus II. Venetus Petrus Barbus Nicolai filius ex electo epiſcopo Vicetino, diaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ Nouæ, pôſt presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci ab Eugenio IIII. factus, Imperatore Cæſare Friderico III. Auguſto, ſedit annos	6	10	2[illegible]
		Natus Venetijs VII. Kal. Martij anno 1418. creatus Romæ à XIX. Cardinalibus ſero diei Iouis III. ... nd. Septembris, & poſtridie mane publicatus. Coronatus ad ſanctum Petrum XVI. Kalend. Octobris. Ordinationibus III. menſibus Septembri, & Nouembri factis, Cardinales creauit X I. presbyteros VIII. diaconos III. Obijt Romæ VIII. Kalend. Aug. die Veneris hora tertia noctis ſequentis morte repẽtina anno 1471. Vixit annos LIII. menſes V. dies III. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	14
1471	216	Xyſtus IIII. Sauonenſis Ligur, Frater Frãciſcus de Ruuere, Leonardi filius, ex ordinis Minorum generali miniſtro, presbyter Cardinalis tt. ſancti Petri ad Vincula à Paulo II. factus, Friderico III. Imp. ſedit annos	13	0	4
		Natus Cellis Liguræ, in agri Sauonenſis pago XII. Kalend. Auguſti hora XIIX. anno 1414. creatus Romæ à XVII. Cardinalibus V. Idus Auguſti, coronatus ad ſanctum Petrum VIII. Kalendas Septembris. Ordinationibus VIII. menſibus Februario, Martio, Maio, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXXIIII. epiſcopum I. presbyteros XXVII. & diaconos VI. Obijt Romę die Veneris prid. Idus Auguſti, inter quartam, & quintam horam noctis ſequentis anno 1484. Vixit annos LXX. dies XXII. horas XII. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	16
1475		Hic pontifex annum Iobileum ſeptimò celebrauit.			
1484	217	Innocentius VIII. Genuenſis Ligur, Ioannes Baptiſta Cybo, Aaronis filius, ex Melfitenſe epiſcopo Datarius, presbyter Cardinalis tt. ſanctę Balbinæ, pôſt ſanctæ Ceciliæ, deinde tt. ſancti Laurentij in Lucina à Xyſto IIII. factus, Friderico III. Imp. ſedit annos	7	10	27
		Natus Genuæ anno 1432. creatus Romæ die Dominico. IIII. Kalẽd. Septembris, à XXIIII. Cardinalibus hora XIII. Coronatus ad ſanctum Petrum pridie Idus Septembris. Ordinatione vna menſe Martio facta, creauit Cardinales VIII. presbyteros V. diaconos III. Obijt Romæ VIII. Kalend. Auguſti, die Mercurij, hora noctis ſequen-			

Anni Chriſti.	Numerus Põtificũ.		Anni.	Menſes.	Dies.
		tis V. Vixit annos LX. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	16
1492	218	Alexander VI. Valentinus, Hiſpanus, Rodericus Borgia Iofredi filius, electus epiſcopus Valentinus, ex diacono Cardinale ſancti Nicolai in carcere Tullia à Calliſto III. facto, epiſcopus Cardinalis Albanus, demùm Portuenſis & ſanctæ Rufinæ à Xyſto IIII. creatus, Vicecancellarius S. R. E. & decanus, Imperatore Cæſare Maximiliano Auguſto, ſedit annos	11	0	8
		Creatus Romæ III. Idus Aug. à XXII. Cardinalibus, coronatus ad ſanctum Petrũ VII. Kal. Septemb. Ordinationibus X. menſibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Auguſto, Septẽbri, & Decembri factis, Cardinales creauit XLIII. presbyteros XXXI. diaconos XII. Obijt Romæ die Veneris XV. Kal. Septembris, hora XIIX. anno 1503. ſepultus in ſacrario Sancti Petri. Vac. ſed. menſ.	0	1	3
1500		Hic pontifex annum Iobileum octauò celebrauit.			
1503	219	Pius III. Senenſis Tuſcus, Franciſcus Todeſchinus Picolhomineus Nannis & Laodomiæ Pij II. ſororis filius, ex electo archiepiſcopo Senenſi, primus diaconus Cardinalis ſancti Euſtathij à Pio II. auunculo factus, Cæſare Maximiliano ſedit dies	0	0	26
		Natus Senis VII. Idus Maij anno 1439. creatus Romæ die Veneris X. Kalend. Octobris hora XV. à XXXVI. Cardinalibus. Coronatus die Dominico VIII. Idus Octob. hora XX. Obijt Romæ XV. Kalend. Nouembris media nocte præcedenti, id eſt, hora inter VII. & VIII. diei Mercurij anno 1503. Vixit annos LXIIII. menſes V. dies X. ſepultus ad ſanctũ Petrum prope auunculum Pium II. Vacauit ſed. dies	0	0	14
1503	220	Iulius II. Sauonenſis Ligur, Iulianus de Ruuere Raphaëlis Xyſti IV. fratris filius, ex presbytero Cardinale tt. ſancti Petri ad Vincula epiſcopus Albanus, pòſt Oſtienſis, & maior pœnitentiarius à Xyſto IIII. factus, Imperatore Cæſare Maximiliano Auguſto, ſedit annos	9	3	21
		Natus in villa Albiciola, Sauonenſis diœceſis anno 1443. creatus Romæ à XXXVII. Cardinalibus Kalend. Nouembris, die Mercurij hora XVI. coronatus VI. Kalend. Decembris die Dominico hora XXII. Ordinationibus ſex, menſibus Martio, Maio, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII. epiſcopum I. presbyteros XXIII. & diaconos III. Obijt Romæ IX. Kalend. Mar. die Lunæ hora inter X. & XI. præcedentis noctis anno 1513. Vixit annos LXX. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	18
1512		Sancta & vniuerſalis ſynodus Lateranenſis Romæ, pro diſſidio eccleſiaſtico tollẽdo & reformatione eccleſiaſtica congregata, durauit annos V.			

Leo

Anni Christi	Numrus Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies
1513	221	Leo X. Florentinus, Ioannes Medices Laurentij filius primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica ab Innocentio VIII. factus, Imperatoribus Cæsaribus Maximiliano & Carolo V. Augustis, sedit annos	8	8	20
		Natus Florentiæ III. Idus Decembris anno 1475. Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus, V. Idus Martij die Veneris prima noctis sequentis hora. Coronatus ad sanctum Petrum XIV. Kal. Aprilis. Lateranum solenni pompa profectus est III. Idus Aprilis. Ordinationibus octo, mensibus Martio, Aprili, Iunio, Augusto, Septembri, & Decēbri factis, Cardinales creauit XLII. presbyteros XXXIX. & diaconos XIII. Obijt Romæ die Lunæ IIII. Nonas Decembris noctis præcedentis hora VII. anno 1521. Vixit annos XLV. menses XI. dies XXI. sepultus ad sanctum Petrum, pòst ad Mineruam translatus. Vacauit sedes mensem	0	1	7
1522	222	Hadrianus VI. Traiectensis Flander, vel Brabantinus Florentij filius, ex episcopo Dertusense presbyter Cardinalis tt. sanctorū Ioannis, & Pauli à Leone X. factus, Carolo V. Augusto, sedit annum	1	8	6
		Natus Traiecti inferioris Germaniæ Vrbe VI. Nonas Martij anno 1459. Creat⁹ absens à XXXIX. Cardinalibus, Prorex enim Hispaniarum erat, die Iouis V. Idus Ianuarij, Vrbem ingressus III. Kalēd. Septembris, die Dominico pridie Kal. Septembris ad sanctum Petrum coronatus. Ordinatione vna mense Septembri facta, Cardinalem vnum creauit presbyterum. Obijt Romæ die Lunæ XVIII. Kalend. Octobris, hora inter XIIX. & XIX. anno 1523. Vixit annos LXIIII. menses VI. dies XIII. sepultus ad sanctam Mariam de Anima Teutonicorum. Vacauit sedes menses	0	2	4
1523	223	Clemens VII. Florentinus Tuscus, Frater Iuliꝰ Medices, Iuliani filius, ordinis militiæ Hierosolymitanæ, ex electo archiepiscopo Florentino diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica, pòst presbyter tt. sancti Clementis, deinde tt. sancti Laurentij in Damaso, & S.R.E. cancellarius, à Leone X. factus, Imperatore Cæsare Carolo V. Augusto Germanico, sedit annos	10	10	7
		Natus Florētiæ VII. Kal. Iunij 1478, creatus Romæ die Iouis XIII. Kal. Decemb. à XXXIIX. Cardinalibus, coronatus ad sanctū Petrum die Iouis VI. Kal. Decemb. Ordinationibus XI. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Iunio, Augusto, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXXII. presbyteros XXV. diaconos VII. Obijt Romæ die Veneris VII. Kal. Octobris, hora inter XIIX. & XIX. anno 1534. ætatis LVI. mēse IIII. sepultus ad sanctū Petrū, deinde cū Leone X. patruele ad Mineruā trāslatus. Vac. sed. dies	0	0	17
1525		Hic pontifex annū Iobileum nono celebrauit.			

Anni. Christi	Numerus Põtificū		Anni.	Menses.	Dies.
1534	224	Paulus III. Romanus, Alexander Faruesius, Petri Luisij filius, Ranutij nepos, ex diacono, Cardinale sanctorum Cosinæ & Damiani ab Alexandro VI. facto, diaconus sancti Eustathij à Iulio II. episcopus Cardinalis Tusculanus, à Leone X. Prænestinus, Sabinus, Portuensis, & Ostiensis à Clemente VII. Decanus, Imp. Cæsare Karolo Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos	15	0	28
		Natus Canini in diœcesi Castrensi pridie Kalēdas Martij anno 1468. creatus Romæ à XXXIIII. Cardinalibus die Lunæ III. Idus Octobris hora prima noctis sequentis, postridie publicatus. Coronatus ad sanctum Petrum, die Martis III. Non. Nouemb. Ordinationibus XIIII. mensibus Ianuario, Martio, Aprili, Maio, Iunio, Iulio, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit LXXI. episcopos II. presbyteros LIIII. & diaconos XIIII. Obijt Romæ in monte Quirinali IIII. Idus Nouembris, die solis hora Gallicinij ante lucem anno 1549. Vixit annos XXCI. menses VIII. dies X. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	2	29
1545		Saucta & vniuersalis synodus Tridentina contra Lutheranorum errores congregata, intermissa, & repetita durauit annos V.			
1550	225	Iulius III. Aretinus, Ioannes Maria de Monte Vincentij filius, Fabiani nepos, ex archiepiscopo Sipuntino presbyter Cardinalis tt. sancti Vitalis, pòst episcopus Prænestinus à Paulo III. creatus, Imp. Cæsare Carolo V. Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos	5	1	16
		Natus Romæ in regione Parionis III. Idus Septembris anno 1478. creatus Romæ à XLVI. Cardinalibus die Veneris VII. Idus Februarij circa quartam horam noctis sequentis, ibidem ad sanctum Petrum coronatus VIII. Kalēd. Martij, die cathedræ sancti Petri Antiochenæ. Ordinationibus quatuor mensibus Aprili, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit XX. presbyteros XV. diaconos V. Obijt Romæ die Sabbati X. Kalend. Aprilis, hora inter XIX. & XX. anno 1555. Vixit annos LXVII. menses VI. & XIIII. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	17
1550		Hic pontifex annum Iobileum decimò celebrauit.			
1555	226	Marcellus II. Iunior Politianensis Tuscus, Marcellus Ceruinus Ricardi filius, ex episcopo Neocastrensi presbyter Cardinalis tt. sanctæ Crucis in Hierusalem à Paulo III. factus, Carolo V. Augusto, sedit dies	0	0	21
		Natus in oppido agri Piceni Montis Fani prid. Nonas Maij anno 1501. creatus Romæ die Martis sancti V. Idus Aprilis, hora XXIIII. à XXXVI. Cardinalibus, Postridie coronatus. Obijt die Mercurij Kalend. Maij hora inter VII. & VIII. noctis, præce			

Anni Christi.	Numerus Pôtificû.	ROMANI.	Anni.	Menses	Dies
		præcedentis. Vixit annos LIIII. menses XI. dies XXV. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes eo mortuo dies	0	0	22
1555	227	Paulus IV. Neapolitanus, Ioannes Petrus Carafa, Ioannis Alfonsi Matalunæ comitis filius archiepiscopus Neapolitanus ex presbytero tt. sancti Clementis, presbyter tt. sanctæ Mariæ Transtiberim, episcopus Cardinalis Albanus, & Sabinus à Paulo III. factus, Tusculanus, & Ostiensis à Iulio III. Decanus, Impp. Cæs. Carolo V. & Ferdinando Augg. sedit annos	4	2	27
		Natus in oppido sancti Angeli de scala IIII. Kalend. Iulij, anno 1476. in Hirpinis, haud procul à Beneuento. Creatus Romæ auctore Farnesio Cardinale, à XLIIII. Cardinalibus die Iouis festo Ascensionis X. Kalend. Iunij mane hora XVI. Coronatus ad sanctû Petrum die Dominico proximo VII. Kalend. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus Iunio, & Decembri factis, Cardinales creauit XIX. presbyteros XV. & diaconos IIII. Obijt Romæ die Veneris XV. Kalend. Septembris, hora inter XXI. & XXII. anno 1559. Vixit annos XXCIII. mensem vnum, & dies XXII. sepultus ad sanctum Petrum, posteà ad Mineruam translatus. Vacauit eo mortuo Romana sedes menses	0	4	7
1560	228	Pius IIII. Mediolanensis, Ioannes Angelus Medices, Bernardini filius, ex presbytero Cardinale tt. sanctæ Pudentianæ, presbyter tt. sancti Stephani in môte Cœlio, pòst tt. sanctæ Anastasiæ, pòst tt. sanctæ Priscæ à Paulo III. factus, Imp. Cæs. Ferdinando Austrio Augusto, & Maximiliano II. Cæsare, sedit annos	5	11	15
		Natus die Paschæ prid. Kalend. Aprilis, anno 1499. Mediolani. Creatus Romæ à XLIIII. Cardinalibus, VII. Kalend. Ianuarij die Martis nocte præcedenti, hora inter VII. & VIII. me electioni præsente, finito anno 1559. Coronatus die Sabbato proximo Epiphaniæ festo VIII. Idus Ianuarij anno 1560. Ordinationibus quatuor mensibus Ianuario, & Martio habitis Cardinales creauit XLVI. presbyteros XXXIX. & diaconos VII. Obijt noctis ante diem IIII. Iduû Decembris horæ II. Anno 1565. ætatis LXVI. mense VIII. die X. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit eo mortuo sedes dies	0	0	29
1563		Concilium Tridentinum XXV. sessionibus habitis, absolutum & confirmatum.			
1566	229	Pius V. Alexandrinus, Frater Michaël Gislerius ex oppido Boschi, Alexandrinę diœcesis, Lombardus Insuber, ordinis Prædicatorum, lector, officij Sanctæ Inquisitionis commissarius, Ex Episcopo Sutrino, & Nepesino presbyter Cardinalis tt. sanctæ Mariæ super Mineruam & summus inquisitor à Paulo IIII. papa factus, postea episco-pus			

pus Mōtis regalis in subalpinis & tt. S. Sabinæ, demum iterum tt. S. Manæ super Mineruam à Pio IIII. creatus, Imp. Cæsare Maximiliano II. Austrio Augusto sedet.

Natus XVI. Kalēd. Februarij anno ∞ D V. creatus Romæ à LII. Cardinalibus VII. Idus Ianuarij, hora XXII. die Lunæ. Coronatus die natalitio suo XVI. Kalend. Ianuarij, in festo S. Antonij, ineunte anno eius vitæ LXII. super gradus ante basilicam Vaticanam ab Vrbinate Cardinale, me prope sedem astante. Ordinationibus, &cæt.

1572 230 Gregotius XIII. Papa modernus. D. Boncompagnon nobili familia oriundus: Mortuo Pio V. ex Cardinale, mense Maio, anni 1572. pōtifex Maximus denūciatur, paucisq; diebus pōst pro more in summo templo Romæ creatur. Sedet modò ad gubernacula Ecclesiæ Imperante Inuictissimo Principe Maximiliano II. Austtio Augusto Cæsare: Initio statim pontificatus sui indulgentias indulgentissimas Christiano orbi communicauit. Fœdus sacrum à Pio V. antecessore suo cum Venetis, Philippoq; Rege Hispaniæ contra Turcicam Tyrannidem innitum, aliquandiu continuauit.

ANNOTATIO IN CHRONICON
Romanorum Pontificum.

ENumerat D Onuphrius schismata aliquot in Rom. Ecclesia, circa qua notandum est, pleraque eorum tantum fuisse controuersias & dissidia de Romano Pontifice inter electores aut electos, qua non nisi improprie schismata dici possint. Quando autem secundum Ecclesiasticam phrasim fuit veri nominis schisma propter Pontificatum, vt in Nouatiano hoc non fuit schisma in ecclesia: sed ab eo qui extra ecclesiam erat, contra caput Ecclesiæ. Vnde & hic est improprietas sermonis dum tale schisma ponitur in R. S. E. Deniq; quòd habet nonnullos ab Imperatore creatos esse Pontifices, hoc nihil aliud significat, quàm Imperatore solicitante & negotium promouente eos electos esse in Romanos Pontifices.

I. MOLANVS.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE, AVGVSTINIANI DE RITV SEPELIENDI MORTVOS APVD VETERES CHRISTIANOS, ET eorundem Cœmeterijs liber.

MONALDO MONALDENSI CERVARIA VIRO ILLVSTRI, BASILICAE VATICANAE CANONICO, ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS, FRATER Eremita Augustinianus, S. D.

IS qui de me benemereri non cessant, ego vicissim, vt mea conditio patitur, gratificari totis viribus contendo. Mihi verò nihil præterea relictum est, quo gratitudinis meæ argumenta demonstrarem, nisi vt eorum nomina meis quanquã tenuibus, accuratis tamen, & curiosis lucubratiunculis celebrarem. Quum verò constituerim, breues hos ce commentariolos, de ritu sepeliendi mortuos apud antiquos Christianos, & de eòrundem cœmeterijs, publicare, ad historiæ pontificiæ cognitionem non alienos, & more iam recepto amico cuipiam nuncupare, Tu vnus occurristi, qui in hisce studijs versatus, generis splẽdori, qui summus est, animi moderationem, & incredibilem pietatem adiunxisti. Familiam enim tuã, inter prouinciæ Etruriæ primarias fuisse patriæ tuæ Vrbis veteris, monumenta publica docent, vetustiq́ue Italiæ annales profitentur. Dantes vir clarissimus in egregio illo opere, quod comœdiam inscripsit, commemorat, quæ per sexcentos ferè annos perpetua serie viros principes procreauit: patriç suæ Orbiti principatũ quàm diuturnũ obtinuit, multos ecclesiæ Dei prælatos subministrauit, atque earũ familiarũ, quæ nunc (hoc fortunæ proprium, hæc eius vis est) summũ claritatis, & potentię locũ tenent, proceribus incrementa futurę magnitudinis & gloriæ tribuit. Tu verò eandẽ nobilitatẽ excipiẽs, ipsam moribus, assiduo litteratorum studio, litteratorum amore, & liberalitate, qua priuatorum fortunam excedis, excoluisti. Quibus rebus dignus à me existimatus es, cuius nomine non hæc breuia, sed longe maiora commentaria in manus hominum exirent. Hæc tamen modò tuo nomine emisi, etsi non dignũ fortasse tua virtute munus, vt tamen meæ erga te obseruantiæ aliquod apertum modò argumentum extaret, quem excolendæ virtuti natum, Deus Optimus Maximus sospitet. Vale Romæ Kalẽdas Octob. Anno M.D.LXVII.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI,

De ritu sepeliendi mortuos apud veteres Christianos & eorundem cœmeteris Liber.

PRAEFATIO.

APVD omnes gentes Romanas, Græcas, Hebræas, Aegyptias, & alias Barbaras nationes, status, solennesq; sepeliendorum mortuorum ritus, & cæremonias fuisse in libris, quos LX. Antiquitatum Romanorum scripsi, diffuse ostendi, singulasque commentarijs, & tabellis æneis, res ipsas exprimentibus, illustraui. Quod si profanos sepulchrorũ ritus memoriæ cõmendaui, sacras veterum Christianorum in eadem re pulcherrimasq; obseruationes, quas passim annotaui, silentio præterire nefas esse duxi. De quibus iam iustum commentarium feci, quod in epitoma hic redactum, cõmuni studiosorum vtilitati publicare constitui. In quo breuissimè, quæ sancti patres nostri antiqui religionis Christianæ propagatores, de sepeliendi ritu scripserint, aperiam. De religiosis igitur sepulturæ Christianorum cæremonijs disputaturus, ab hominis Christiani ægrotantis actis solennibus incipere operæpretium videtur, deinde aliqua prosequar, quæ ad hoc argumẽtum conuenientia esse iudicabo.

DE CONFESSIONIS, EVCHARISTIAE ET EXTREMAE VNCTIONIS SACRAMENTIS, animæq; morituri commendatione. Caput I.

HOMINEM Christianum ægrotantem presbyteros Ecclesiæ vsque ab apostolorum temporibus visitasse, pro eo orasse, ipsius confitentis peccata audisse, & dimisisse, eucharistiam porrexisse, extremæque vnctionis Sacramẽto donasse, docent tum S. Iacobus apostolus, tum alij patres Apostolorum temporibus vicini. Ille quidem epistolæ catholicæ cap. V. sic pœnitentiam, & extremam vnctionem commemorat: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmũ, & alleuiabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei, Confessione scilicet peccatorum: quam quũ sæpe, tum extremo vitæ facere solitos fuisse, idem B. Iacobus innuit, quum subijcit: Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua. De Confessione passim omni tempore vsurpata Actorum cap. XIX. Multi credentium veniebant confitentes, & annuntiantes peccata sua. Eandẽ veteres patres Diui Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, item Sozomenus, & alij sæpe commemorant. Ludouicus Pius imperator ægrotus, quotidie Confessionis suæ munus, sacrificiumq; spiritus contribulati, & cordis humiliati, Deo offerebat. Annonius ex Ademaro libro V. cap. XIX. de rebus gestis Francorum. De sacramẽto Eucharistiæ paulò ante obitum sumpto, extat exemplum apud Eusebium in historia ecclesiastica lib. V. cap. XIIII. de Serapione, qui non nisi ea suscepta mori potuit. Verba sunt hæc: Serapio quidã erat apud nos fidelis senex, qui diu quidẽ inculpatè vixerat, in persecutione verò ceciderat. Hic sæpenumero recipi petierat, verùm nemo illi attenderat, sacrificauerat enim. In morbo aũt constitutus,

ſtitutus, totũ triduum mutus, & ſenſuũ facultate deſtitutus mãſit. Pòſt vbi quarto die nonnihil cõualuiſſet, nepoti ex filia ad ſe vocato dixit: Quouſq; ô fili detinetis me? Obſecro properate, & me velociter abſoluite. Voca ad me aliquẽ ex presbyteris. quibus dictis, iterũ obmutuit. Cucurrit puer ad presbyterũ, erat autẽ nox. Presbyter ægrotabat, ideoq; ire cum puero non poterat. Quoniã verò mandauerant morituros, ſi petant, & maximè ſi etiam antè ſuppliciter petierunt, admitti debere. vt ſpe bona fulti migrent, patũ Euchariſtiæ puero dedit, iuſsitque, vt id infunderet, & in os ſenis inſtillaret. Puer redit, adferẽs Euchariſtiam. Cum autem è vicino eſſet, antequã ingrederetur, rurſus Serapion: Venis (inquit) fili? Presbyter quidẽ venire non poteſt, tu verò confeſtim facito, quod ille præcepit, meq; dimitte. Infudit puer, ac ſimul ori ſenis inſtillauit. Qui cum parum guſtaſſet, mox ſpiritũ reddidit. An non perſpicue ſenex hic tantiſper detentus fuit, donec abſolueretur, & à peccato liberatus, corã multis quæ fecerat confiteri poſſet: ita Dionyſius Alexandrinus epiſcopus apud Euſebiũ. Refert Gregorius Nazianzenus in oratione in funere patris, patrẽ ſuum ſacerdotẽ ardentiſsima & diuturna febri exhauſtũ, ab ancilla aliquãdo ſynaxis tẽpore deductũ manu in conuentum eccleſiaſticũ, in quo pro more Euchariſtiã, ſed paucißimis, & quibus tũ per morbum potuit verbis conſecratam, alijs & diſtribuerit, & ex ea participarit ipſe quoque. Reuerſus verò ad lectũ, ciboq; parum ac ſomno refectũ, melius ſtatim habuiſſe, ac priſtinæ tandẽ ſanitati ex integro fuiſſe reſtitutũ. Tale quiddã & de ſorore ſua Gorgonia recitat in oratiõe in funere ſororis. Hoc verò de fratre ſuo Satyro Ambroſius commemorat in oratione in funere eiuſdem: Priuſquã (inquit) perfectioribus eſſet initiatus myſterijs, in naufragio cõſtitutus, cum ea qua veheretur nauis ſcopuloſo illiſa vado, & vrgẽtibus hinc atq; hinc fluctibus ſolueretur, non mortẽ metuens, ſed ne vacuus myſterij exiret è vita, quos initiatos eſſe cognouerat, ab his diuinum illud fidelium ſacramentum popoſcit, non vt curioſos oculos insereret arcanis, ſed vt fidei ſuæ conſequeretur auxiliũ. Etenim ligari fecit in oratorio, & oratorium inuoluit in collo, atq; ita ſe deiecit in mare, & ſeruatus eſt. Carolus Magnus paulò ante obitum ſacratiſsimã ſuſcepit Euchariſtiã, vt tradit in eius vita Eginardus. Ludouici Pij Imperatoris ægrotantis cibus fuit per XL. dies Dominicũ corpus: Annonius ex Ademaro libro V. cap. XIX. de rebus geſtis Francorũ. Haymo In IIII. cap. I. ad Theſſalonicenſes: Qui ſigno crucis ſunt muniti, atque ſacramento corporis & ſanguinis eius, in die mortis, illi venient cum Chriſto in gloria ad iudicium. Idiota cap. XX. de ſancta Maria virgine, petit à Deo, vt ſibi concedat in hora mortis deuotam Euchariſtiæ ſuſceptionem, quæ quia nos pro via ad aliã vitã euntes confirmat, viaticũ appellatur. Extremæ vnctionis regulas Innocentius papa epiſt. I. ad Decentium Eugubinum epiſcopum cap. VIII. tradit ſic: Sanè quoniam de hoc ſicut de cæteris conſulere nos voluit dilectio tua, adiecit etiam filius meus Cæleſtinus diaconus in epiſtola ſua, eſſe à tua dilectione poſitũ illud, quod in beati apoſtoli Iacobi epiſtola conſcriptũ eſt: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluabit infirmũ, & ſuſcitabit illum Dominus, & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Quod non eſt dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui ſancto oleo chriſmatis perungi poſſunt, quo ab epiſcopo confecto, non ſolũ ſacerdotibus, ſed omnibus vti Chriſtianis licet in ſua aut ſuorũ neceſsitate inungendo. Cęterùm illud ſuperfluũ videmus adiectũ, vt de epiſcopo ambigatur, quod presbyteris licere non dubiũ eſt. Nam idcirco de presbyteris dictum eſt, quia epiſcopi occupationibus alijs impediti, ad omnes languidos ire non poſſunt. Cæterùm ſi epiſcopus, aut poteſt, aut dignũ ducit aliquem à ſe viſitandum & benedicere, & tangere chriſmate ſine cunctatione poteſt, cuius eſt ipſum Chriſma conficere. Nam pœnitentibus iſtud infundi non poteſt, quia genus eſt ſacramenti. Nã quibus reliqua ſacramenta negantur, quomodo vnum genus putatur poſſe cõcedi? Gregorius Turonenſis epiſcopus hiſtoriarum lib. VI. cap. VII. auctor eſt, Hoſpitium oleo benedicto vſum eſſe in ſanationibus infimorũ miraculoſis: Hoſpitius (inquit) apprehenſa manu Cæſarie cuiuſdam ægroti, attraxit caput illius in

fenestram, assumptoq; oleo benedictione sanctificato tenens manu sinistra linguam eius, ori verticiq; capitis infudit, dicẽs: In nomine Domini mei Iesu Christi aperiantur aures tuæ, resereto, os tuum virtus illa, quæ quondam ab homine surdo & muto noxium deiecit dæmonium. Et hæc dicens, interrogat nomẽ. Ille verò clara voce ait, Sic dicor. Cùm hæc vidisset diaconus, ait: Gratias tibi immẽsas refero Christe, qui talia per filium tuũ dignaris ostendere. Synodus Cabilonensis cap. XLVIII. secundũ beati Iacobi apostoli documentum. Cui etiã decreta patrum consonãt, infirmi oleo quod ab episcopis benedicitur, à presbyteris vngi debent. Sic enim ait: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eũ, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, dimittentur ei. Nõ est itaq; parui pendenda huiusmodi medicina, quæ animæ corporisq; medetur languoribus. Et Beda lib. II. cap. VI. in Marcũ ægrotos oleo cõsecrato inungi solitos indicat. Carolus Magnus cõstituit, vt presbyter in ampulla oleũ ferat ad inungendum infirmos, lib. 1. cap. CLVI. de legibus Francorũ. Haymo super euangelia de ægrotantiũ vnctione per oleum à Pontifice benedictum affirmat, quòd ab Apostolis sit ea consuetudo ecclesiæ tradita, quæ vsq; ad nostra tempora continuata, nouissimè in Concilio Tridentino vnum ex septem ecclesiæ sacramentis esse contra hæreticorum sententiam, confirmatum est. D. Gregorius homilia Euangeliorum XXXV. auctor est, morem suo tempore fuisse, vt homines ad morientes, quos sanctè vixisse existimarunt, in agone positos cucurrerint, eisq; animas suas commendauerint: Stephanũ (inquit) patrem monasterij Reatinæ Vrbis virum sanctum, quum dies mortis egredi de corpore vrgeret, cõuenerunt multi, vt tam sanctæ animæ de hoc mundo recedenti suas animas cõmendarent. Idem refert homilia XXXVII. solitos esse orare pro ijs, qui animã iam cogerent. Monachus quidam cùm extremum diem ageret, conuenerũt fratres, vt egressum illius orando protegerent. Qui tanto pro eo cœperunt enixius orare, quanto eum iam videbãt sub celeritate discedere. Episcopi etiam & presbyteri solebant ægrotantes visitare, vt passim ex antiquis historijs cõstat. Tradit Metaphrastes, Ioannem Eleemosynarium episcopum Alexandrinum magna cura ad ægrotos accessisse, ac sæpe oculos morientiũ suis manibus clausisse. Quid verò prætcrea apud ægrotos sacerdotes egerint, ex ijsdem monumẽtis intelligitur. De Adunato in gestis Metensium episcoporum scribitur, quòd astãtes circa lectũ eius euangelia legerint, & Psalmos, hymnosq; cecinerint. Apud Andomarũ verò preces fecerunt ad Deũ, quibus animam ægrotantis Deo cõmendarunt. Vincentius lib. XXIII. cap. CVIII. Sic quoq; confessiones interdũ flagitarunt ab ægrotis, illisq; Eucharistiæ sacramentũ exhibuerunt, vt idem Vincentius lib. XXIII. cap. XCV. tradit de Philiberto. Et in gestis Metensium extat formula cõfessionis, quã Amatus ante agonem recitasse dicitur, his verbis: Amatus antequam animã exhalaret, iussit sibi prælegi epistolam papæ Leonis ad Flauianũ, in qua fides catholica cõtinetur. Et prælecta dixit: Sic credo. Trinitas ineffabilis: sic cõfiteor. Deus omnipotens: ita de te sentio. Fili Dei Iesu Christe, qui pro nostra salute dignatus es venire in hũc mundũ: sic de te intelligo. Deus æterne spiritus sancte, vnũ Deum in Trinitate, trinumq; in vnitate confiteor. Ita edoctus de tua sentio incarnatione pijssime Christe, quòd assumpta carne sint duæ naturæ vnitæ in vnã personã. Ludouicus Pius imperator moriẽs, Diogenẽ episcopũ Metensem accersiuit, & ab eo benedictionẽ petijt. Annonius cap. xxix. lib. V. Morientes testamentũ condere solebãt, & aliquot ex suis facultatibus ecclesiæ relinquere, quod testatur S. Gregorius epistola VI. libri VIII. vbi ait, quendam testatorẽ duas vncias substantiæ suæ ecclesiæ sancti Gregorij legasse, vbi sepeliri voluit.

DE CORPORE MORTVO. Cap. II.

Veteres Christiani hominem, vt primùm mortuus esset, lauabant. Actorum cap. IX. Quum Tabitham Dorcadem mortuam lauassent, eius corpus in cœnaculo posuerũt. In historia de pestilẽtia Alexandrina Dionysius episcopus ad Hieracẽ scribit de Christianorũ funeribus: Sanctorũ corpora supinis

pinis manibus ac sinu exceperunt, oculos depresserunt, ora clauserunt, vnanimes, & pariter affecti strictim cõplexi sunt, lauerũt, & ad sepulturam ornarunt, Eusebius lib. vij. cap. xxij. Hic vsus mortuorum corpora ante humationẽ lauãdi vsq; ad nostra tempora permansit. In Gallijs eũ morẽ fuisse refert S. Gregorius Turonensis in libro de gloria confessorũ cap. CIIII. Itẽ in vitis Patrũ cap. CX.

DE EXPOSITIONE CORPORIS MORTVI. Cap. III.

Cadauer lotum & purgatum in cœnaculis, & domus publica parte exponebant, Actorum cap. IX. Tabithæ Dorcadis mortuę corpus lotũ in Cœnaculo exposuerũt. Corpus Caroli Magni more solenni lotum & curatum maximo totius populi luctu in ecclesia Aquisgranensi expositum, & sepultum est. Ex Eginardo Abbas Vrspergẽsis. Tertullianus in libro de anima auctor est, mortuos oratione à presbyteris componi consueuisse. In Concilio Antisiodorẽsi decretum quoddam extat, ne mortuis Eucharistia, aut osculum daretur, ne velo aut pallijs corpora eorum inuoluerentur, canone XII.

DE PLANCTV, ET ATRA VESTE. Cap. IIII.

Planctus, lachrymas, & lamentationes super mortuos antiquos Christianos fecisse, testis est Lucas Actorum cap. V. Curauerũt (inquit) Stephanũ viri timorati, & fecerunt planctũ magnũ super eum. Plorãtes verò super mortuos spe resurrectionis consolatur beatus Paulus Apostolus ad Thessalonicenses prima epistola cap. IIII. Origines libro III. cõmentariorum in Iob cõsuetudinẽ super mortuos lugendi fuisse refert: Luctus (inquit) mortui fit septem diebus, & septem noctibus. D. Cyprianus in sermone de mortalitate mentionẽ facit atri, vel lugubris amictus, vbi fratres defunctos lugeri aut plangi omnino prohibet sic: Nobis sæpe reuelatũ est, fratres nostros nõ esse lugendos accersione Dominica de sæculo liberatos, cũ sciamus nõ eos amitti, sed præmitti: recedẽtes præcedere, vt proficiscentes desiderari eos debere nõ plangi: neq; accipiẽdas esse hic atras vestes, quãdo illi ibi indumenta alba iam sumpserint, occasionẽ dandã nõ esse gentibus, vt nos merito, ac iure reprehendãt, quod quos viuere apud Deũ dicimus vt extinctos, & perditos lugeamus, &c. In luctu quosdã peculiares gestus adhibuerunt. Et aperte dicit diuus Ioannes Chrysostomus, eos eructasse brachia, capillos scidisse, laniasse genas, brachia nudasse, & nigris se vestib⁹ amicisse. Quæ omnia repræhendit, aitq;: se quidẽ non prohibere mortuos lugere, sed impudẽter lugere, nec lachrymare super defunctũ, id improbandũ esse homilia LXI. in XI. cap. Ioannis. Item in exhortatione morali, sermone III. in 1. ad Philippenses caput. Et homilia IIII. in cap. II. ad Hebræos reprærehendit morem, qui tẽpore suo inoleuerat, quod aliquas mulieres lugentes cõduceret, minaturq; se eiusmodi homines ecclesia eiecturũ. In Gallijs in mortuorũ funeribus vestem lugubrem viros & mulieres assumpsisse refert Gregorius Turonẽsis libro V. hist. cap. XXXIIII. Metaphrastes funera hominũ cum multorum lamentatione, eiulatu, & planctu deducta fuisse tradit. Alcuinus in XII. cap. ecclesiastici: Cùm homo dissolutus fuerit, tũc reuertetur in terram suam ad sepulchrum exequijs rite celebratis & finitis, plangentium in platea circa sepulchrum turba pręcedente.

DE RITV EFFERENDI MORTVVM. Cap. V.

Mortuos ex domo ad sepulturam ad eum vsum antiquitus adscripti iuuenes efferebant. Actorum cap. V. ait Petrus Sapphyræ: Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum Ananiam ad ostium, & efferent te. Confestim cecidit ante pedes eius, & expirauit. Intrantes iuuenes inuenerunt Sapphyram mortuam, & sepelierunt eam ad virum suũ. Posterioribus summi viri sanctorum hominum corpora extulerunt. Eutychianus Papa CCCXLII. martyres manu sua sepeliuit. Gregorius Nazianzenus tradit, Basilij Magni funus in lectulo aliorum sanctorũ manu elatum fuisse. Epiphanius libro III. tomo 1. hæresi LXXI. auctor est, Georgium Alexandriæ Episcopum certo numero lecticas & feretra constituisse, quibus mortuorum corpora efferrentur. Inter efferen-

dum lumina,& cerei accensi & psalmi Dauid modulis lugubribus,& luctu permixti,canebantur, vt in eadem oratione de Libitina sancti Basilij Nazianzenus refert. Qui in oratione infamatrice in Iulianum de funere Cõstantij Imperatoris loquens: Constantius (inquit) communibus omnium elatus est laudibus ac pompis,ijsq; venerandis,ac nostris nec non cantibus tota nocte resonantibus, ac luminibus accensis,quibus Christiani transitum honorare pium censemus, panegyrisq; post mortem dicta est, & corporis facta deportatio cum comitatione. Eadem ferè de Imperatoris Constantini pompa funebri Eusebius in eius vita libro IIII. indicauit: Cadauer(inquit) in capsula collocatũ,& purpureo tegmine coopertum, Constantinopolim deportatum est,& in basilica sub altissimis gradibus depositum,luminibus super candelabris aureis circum circa accensis, inde deductum in aliud templum,vbi conditum est.Turba frequens omnis generis hominum sequuta est,ac preces cum fletu pro anima Imperatoris fudit. Diuus Hieronymus in Epitaphio Paulæ matris: Sacerdotes lampades, cæreosq; prætulerunt funeri. Et in epistola ad Eustochiũ de obitu Paulæ: Ex hinc nõ vlulatus,non planctus,vt inter sæculi homines fieri solet, sed psalmorum linguis diuersis examina concrepabant. Translata est Episcoporum manibus,& ceruicem feretro subijcientibus,cum alij Pontifices lampades cereosq; præferrẽt, alij choros psallentium ducerent,in media ecclesia speluncæ saluatoris est posita. Tota ad funus eius Palestinarum vrbium turba cõuenit, monachi, virgines,viduæ,pauperes,Hebræo,Græco,Latino,Syroq; sermone psalmi in ordine personabant,non solum triduo,donec subter ecclesiam,&iuxta specum Domini cõderetur,sed per omnem hebdomadam cunctis, qui venerãt suum funus & proprias credẽtibus lachrymas. Et in epistola ad Oceanum de funere Fabiæ Romanæ: Iam fama volat tanti prænuncia luctus, totius Vrbis populum ad exequias congregabat,& sonabant psalmi, & aurata tecta templorum reboans in sublime quatiebant alleluia.Hic iuuenum chorus,illic senum. Audio præcedẽtium turmas,&cateruatim in exequijs eius multitudinem confluentem, non plateç, non porticus,non imminentia desuper tecta,capere poterant prospectantes.Ioannes Chrysostomus homilia IIII. in II. caput ad Hebræos: Dic mihi? quid volunt istæ splendidæ lampades,quid hymni? & paulò infrà: Cogita quid psallas in illo tempore: Reuertere(inquis)anima in requiem tuam,quia Deus bene fecit tibi. Item: Non timebo mala,quia tu mecũ es. Et homilia LXI. affirmat,Honorem mortuo non esse fletum,non eiulatum,sed hymnos,& psalmos,& optimam vitam. In Gallijs quoque mos fuit,turbas psallentium cum cereis funera deduxisse,ita cadauer Chrotildis Francorum Reginæ psallentium multitudine comitante sepultum est Parisijs, vt ait Grægorius Turonensis hist. libro IIII. cap.I. Qui etiam libro VIII. cap. X. refert, Clodouei corpus à Rege Guntharanno cum clero,populo & cereis sepulchro mandatũ fuisse. Beda libro IIII. cap. XXIII. tintinnabulis, vel campanis populum conuocari solitum fuisse tradit ad funerum deductionem. Sanctimonialis fœmina Begu audiuit subito in aëre notum campanæ sonum,quo ad orationes excitari,vel conuocari solebãt, cùm quis eorum de sæculo fuisset euocatus,&c. Funeri Romani Pontificis presbyteros,& diaconos sanctæ Romanæ ecclesiæ interesse debere statuit Benedictus III. Papa. Bibliothecarius.

DE MODO SEPELIENDI CHRISTIANOS. Cap. VI.

Religione Christiana paulatim crescente,multa sancti homines pro Christianorum sepultura cœmeteria fabricarunt,quibus certis,statisq; honestis ritibus,eadem corpora reconderent: hominis enim sepulchrum perpetuo magni fecerunt,caussas reddunt Origenes,& diuus Augustinus. Scribit enim ille libro V. contra Celsum: Humana corpora,vt animæ domicilia,& sanctioris præcipuæ,haud quaquam sunt reijcienda, quippe quæ ex optimarum legum permissu cum honoribus,qui haberi his possunt,etiã sepultura dignantur. Et libro VIII. contra eundem: Rationalem animam honorare didicimus, & huius organa sepulchro honorificè demandare. Augustinus libro I. cap. XIII. de

de ciuitate Dei: Nec ideo tamen cõtemnenda,& abijcienda sunt corpora defunctorum,maximeq; Iustorum atq; fidelium,quibus tanquam organis, & vasis ad omnia bona opera sanctus vsus est Spiritus. Si enim paterna vestis & annulus,ac si quid huiusmodi tanto charius est posteris,quanto erga parentes maior affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora,quæ vtiq; multo familiarius,atq; coniunctius,quàm quælibet indumenta gestamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adiutorium,quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturã hominis pertinent,vnde & antiquorum iustorum funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ,& sepultura prouisa,ipsiq; dum viuerent de sepeliendis, vel etiam transferendis suis corporibus filijs mandauerunt. Has igitur ob caussas hominum corpora veteres terræ mandarunt. Et quidem non sine periculo Christiani sæpius martyrum corpora reuerenter,& religiose sepeliebant. Quod Asterij ciuis Romani diuitis,nobilis,patricij,senatoris, & Imperatorum propinqui exemplum testatur:qui quum Marinum martyrem Cæsareæ Cappadociæ capite plexum (vt auctor est Eusebius libro VII. cap. XVI.) sepeliisset, eo facto, & ipse capite cæsus est: Cùm in consummatione martyris Marini Asterius (inquit) adesset,corpus illius capite truncum humeris suis,splendidoq; & pretioso indumento impositum detulit, & splendidissimè, quantum conueniebat sepulturæ tradidit,& honorem quem martyri detulit, continuo ipse martyr assequitur. Origenes libro 1. commẽtariorum in Iob, meminit pretiosi vestitus,quo mortui ornati in terram conditi sunt. Quem si quis pro consuetudine mortui amici corpori inuoluendo mittere constituisset,priùs cõscindebat, ne eo ab improbis subrepto,corpus irreuerenter abijceretur. Eutychianus Papa (auctore Damaso) constituit,vt quicunq; fidelium martyrem sepeliret, id sine dalmatica, aut colobio purpurato nullatenus faceret, & manibus suis per diuersa loca CCC. XLII. martyres sepeliuit. Prudentius, quæ in ecclesijs Occidentalibus in vestiendis,& vngendis defunctorum corporibus fieri solita essent, breuissimè explicat in hymno in exequijs defunctorum sic:

Hinc maxima cura sepulchris
Impenditur, hinc resolutos
Honor vltimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat
Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos est,
Aspersaq; myrrha Sabæo,
Corpus medicamine seruat.
Quid nam sibi saxa cauata?
Quid pulchra volunt monumenta?
Res quod nisi creditur illis
Non mortua sed data somno.

Sanctus Gregorius Papa in Cantica: Mortuorũ corpora myrrha cõdita fuisse tradit,ne putrescerẽt. Annonius corpora defunctorũ magna cura vncta, & aromatibus cõdita fuisse refert libro IIII. cap. XXXIII. Potentiores quidã cum ornamentis & auro sepeliebãtur. Sic sepulta fuit Maria vxor Imperatoris Honorij Romæ, sic propinqua quędã vxoris Guntarani regis Francorũ in ecclesia Metẽsi. Turonẽsis libro VIII. cap. XXI. Inter deponendũ in sepulchro defunctũ precationes habitas esse intelligitur ex oratione Nãzianzeni pro Cæsario fratre, quarũ exemplũ habetur in fine eiusdẽ orationis. Diuus Augustinus, homines diuites,qui nimis magnos faciebãt in funerib⁹ sumptus reprehẽdit libro I. cap. XII. de ciuitate Dei,curationẽq; funeris,sepulturæ cõditionẽ, exequiarũ pompã, magis viuorũ solatia,quàm subsidia mortuorũ esse tradit. Eandẽ rem etiam D. Ioannes Chrysostomus arguit. Refert diuus Gregorius, moris fuisse suo tẽpore,quod funera Pontificũ Romanorũ solerent dalmaticis cõtegi,quas post sepulturã populus concisas reuerentiæ caussa seruare solebat. Quẽ morem ipse improbat. Indignum enim esse scribit,cùm multa adsint ab Apostolorũ,& martyrũ corporibus velamina,à peccatorũ corporibus sumi quod asseruaretur. Statuit igitur, vt feretrum,quo Romani Pontificis corpus ad sepeliendum ducebatur, nullo tegmine velaretur, libro XII. in Cõcilij cuiusdã Romani ab se congregati actionibus. Illud etiam inoleuisse videtur,vt Episcopi aliquid pro sepultura acciperent,quã rem Massalino Episcopo prohibet Diuus Gregorius, præcipitq;, ne pretiũ pro sepultura accipiat, libro VII. epist. IIII. & LV. Quũ tamẽ sponte pro luminarib⁹ in tẽplo aliquid voluerint hæredes dare, vt id licitũ sit accipere, statuit.

DE SEPVLCHRIS ET EPITAPHIIS. Cap. VII.

IN Cœmeterijs (de quibus infra dicam) erant priuatorum sepulchra marmorea, lateritata, & loculos habentia, in quibus Christiani sepeliebantur. Ex sepulchris verò quædam fuisse hæreditaria, quædam donatitia, ex eo apparet, quod de vtrisque mentio extat. De hæreditatijs D. Hieronymus in epistola ad Marcellam, de donatitijs Nazianzenus in oratione funebri Cæsarij fratris mentionem faciunt: Sepulchrum, inquit, à nobis Cæsarius donum habet, quod parentibus ac senectuti in tempore suo fuerat præparatum. Nicephorus libro VIII. cap. XIII. scribit, Helenam Augustam Hierosolymis agrum figuli parari curauisse, ad peregrinorum & aduenarum sepulturam. Diuus Hieronymus ad Pammachium de obitu Paulinæ vxoris: Cæteri (inquit) mariti super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officijs consolantur. Quod Prudentius in hymno de exequijs mortuorum repetit:

Nos tecta fouebimus ossa
Violis, & fronde frequenti
Titulumq́, & frigida saxa
Liquido spargemus odore.

Magna apud antiquos fuit cura & religio sepulchrorum, vt ex Sidonio intelligitur, qui tradit epistola ad Secundum libro III. se ipsum quum aliquando interuenisset, prohibuisse quosdam homines profanos à direptione sepulchrorũ, sumpto de ipsis supplicio, quia inter alia proaui sui tumulũ violasset. Magnifica sepulchra veteres extruxisse, ex homilia Ioãnis Chrysostomi LXXIX. in XVII. caput Ioannis intelligitur. Cæterùm quum antiquitùs tantum extra vrbem in Cœmiterijs hominum corpora sepelirentur, pace ecclesiæ data intra Vrbes ad templorum limina, postea in ipsis templis sepeliri mos inualuit. Constantinus in porticu templi apostolorũ Cõstãtinopoli: Honorius in porticu templi sancti Petri Romæ, eius vxor intra idem templũ sepulti sunt: Rotharis rex Longobardorum Ticini in sancti Ioannis Baptistæ, Clodoueus Francorũ Rex Parisijs in templo Apostolorũ, Clotharius Rex Parisijs in basilica sancti Vincẽtij, Brunchildis Regina Francorum apud Heduam in æde Sancti Martini, Carolus Martellus, & eius filius Pipinus in templo sancti Dionysij Parisijs. Carolus Magnus Imperator in ecclesia sanctæ Mariæ Aquisgrani, Hludouicus Pius Imperator in basilica sancti Arnulfi Mesis. Macedonius Constantinopolitanus Episcopus apud Gangras exul moriens, in templo sancti Gallinici martyris, Diuus Benedictus Abbas Casinas in basilica sancti Ioannis Baptistæ conditi sunt. Eorum enim, qui pietatis laude, aut rerum gestarum magnitudine celebriores fuerunt, corpora in templis tumularunt. Sic Leo, Simplicius, Gelasius, Anastasius II. Symmachus, Hormisda, & reliqui deinceps Romani Pontifices ad sanctùm Petrum Apostolum sunt tumulati: Ioannes Papa Rauẽnæ, Agapetus Constantinopoli translati, Romæ in eodem templo sepulti sunt. Iustinianus Imperator Constantinopoli basilicam sanctorum Apostolorum extruxit, in quo Imperatores, & Patriarchæ locum sepulturæ haberet. Euagrius libro III. cap. XXXI. Cæterùm sepulchra marmorea fuisse, Gregorius Turonensis de gloria confessorum cap. XLII. testatur. Sepulchrorum loca sacerdotali benedictione consecrata fuisse ait idem Gregorius libro eodem cap. CVI. Nobilium sepulchris lychnuchos suspendere solebant, quod libro IIII. cap. XXX. exponit Turonensis, qui scribit Glasuintæ Reginæ Francorum lychnum fune fracto dilapsum esse. Ignatius in vita Tarasij ait: Mulieres profluuio sanguinis laborantes ex lampade ad sepulchrum Tarasij Patriarchæ Constantinopolitani lucente, hausisse oleum, & sanatas esse. In primo Concilio Bracarensi decretum legitur, ne corpora defunctorum intra basilicas sanctorum tumulentur, sed fiant omnes sepulturæ extra ciuitatem, cap. XXXVI. Sepulchris Christianorum epitaphia affigebantur, de quibus meminit Prudentius in passione sancti Hippolyti Episcopi, & martyris:

Innumeros cineres sanctorum Romula in Vrbe,
Vidimus Christe Valeriane sacer.
Incisos tumulos, titulos, & singula quæris
Nomina difficile est vt replicare queam.
Plurima litterulis signata sepulchra loquuntur
Martyris, aut nomen, aut epigramma aliquot.

Extant

Extant adhuc multa sanctorum martyrum epitaphia carmine facta, quibus Damasus Papa eorum sepulchra exornauit. Reliquorum etiam hominū sepulchris epitaphia addiderunt, quorū infinita penè ante mille annos videntur per vrbis Romæ ecclesiarum pauimenta. Nam his, qui de republica Christiana benemeriti erant, epitaphia addi solere, & sepulchrum, monumenta, titulosq; statuta fuisse à Christianis, ait Paulus diaconus libro III. cap. IX. historiæ Longobardorum. Post pacem Christianis datam, multos ex imperito vulgo in cœmeterijs luxuriose bibisse, imò etiam ipsis ea dd ueribus exhibitas epulas. Quas voracitates, & ebrietates perinde ac religiosas habitas, disertè Augustinus reprehendit libro primo de moribus ecclesiæ cap. XXXIIII. & epistola LXIII. ad Aurelium Carthaginiensem Episcopum, vbi ita ait: Commessationes & ebrietates ita concessæ, & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrū, non solum per dies solennes, sed etiam quotidie celebrentur. Arceatur igitur tantum dedecus de sanctorum corporum sepulchris, de locis sacrorum, de domibus orationum, addiditq; eum abusum in Italia & alijs prouincijs aut nunquam fuisse, aut exortum episcoporum diligentia sublatum esse. Et paulò infra: Sed quum istæ in cœmeterijs ebrietates, & luxuriosa conuiuia, non solum honores martyrum à carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi videtur facilius illic dissuaderi posse istam fœditatem ac turpitudinem, si etiam de scripturis prohibeatur. Logobardos Christianos in locis defunctorum trabes erexisse, vt quisque sciret, quo in loco sui iacerent, auctor est Paulus diaconus, libro V. cap. XIII. de rebus gestis Logobardorum. Sepulturas vendi, & laicos in ecclesijs sepeliri vetat synodus Triburiensis cap. XV. Hincmarus Remensis Episcopus, cur nō sint vendenda sepulchra, addit rationem: quòd sit terra illa concessa putredini, & non deceat de alieno luctu facere cōpendium, in epistola ad ecclesiam Tornacensem.

DE ORATIONIBVS FVNEBRIBVS. Cap. VIII.

CAEterùm antequam mortuorum corpora humi mandarent, orationes de eorum vita haberi solitas, ex Eusebio, Nazianzeno, & Socrate clarum est. Eusebius enim Constantinum, Nazianzenus fratres Cæsarium & Basilium, Gregorius Meletium Antiochenum Episcopū (vt ait Socrates libro V. cap. IX.) mortuos orationes funebribus laudarunt.

DE ELEEMOSYNIS PRO MORTVIS. Cap. IX.

COndito, & curato funere, dabātur eleemosynæ. Origenes libro III. in Iob: Conuocantur (inquit) in anniuersarijs diebus memoriæ, vel parentum defunctorum, seu amicorū, seu quorumcunq;, qui in fide discessissent, sacerdotes simul, & laici, atq; in eo cœtu primùm mortuis, quòd in fide discessissent, gratulantur, & sibi pium & tranquillum exitum quisque precatur, postea cōferuntur eleemosynæ, vel oblationes, quæ in pauperes, qui simul tum adsunt, pupillos, & viduas distribuuntur. Hieronymus ad Pammachium de obitu Paulinæ vxoris: Pammachius noster sanctam Fauillam, ossaq; veneranda Paulinæ eleemosynæ balsamis rigat, his pigmentis, atq; odoribus fouet cineres quiescentes, sciens quia scriptum est: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna peccatum. Diuus Augustinus epistola LXIIII. ad Aurelium Carthaginiēsem Episcopum: Si quis in memorijs mortuorum aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præsenti pauperibus eroget, ita nec deserere videbuntur memorias suorum, quod potest gignere non leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in ecclesia, quòd piè & honestè celebratur. Eadem propemodum refert D. Ioannes Chrysostomus in oratione de martyribus.

DE ORATIONIBVS, PRECIBVS, OBLATIONIBVS, SAcrificijs, & diebus anniuersarijs pro animabus defunctorum. Cap. X.

TErtullianus in libro de corona militis: Oblationes pro defunctis pro natalitijs annua die facimus. Et in libro de Monogamia: Enimuerò pro

pro anima eius oret, & refrigerium interim adpostulet ei, & in prima resurrectione consortium, & offerat annuis diebus dormitionis eius. Hinc anniuersariorum sacrorum pro defunctis cum eleemosynis origo, quæ apud nos perpetua instituuntur. Quam rem perinde ac nuper institutam hæretici hodie irrident. Diuus Cyprianus libro primo epistola IX. ad clerum Furnitanorum: Episcopi antecessores nostri religiose & salubriter prouidentes censuerunt, ne quis frater excedens ad tutelam, vel curã, clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, vel sacrificium pro dormitione eius celebraretur. Neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes, & ministros voluit auocare. Et ideo Victor cùm contra formam nuper in Concilio à sacerdotibus datam Germinium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere, non est, quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in ecclesia frequẽtetur, vt sacerdotum decretum religiose & necessariò factum seruetur à nobis. Eusebius libro IIII. de vita Constantini: Turba frequens omnis generis hominum funus Imperatoris Constantini secuta est, ac preces cum fletu pro anima Imperatoris fudit. Diuus Augustinus lib. IX. confessionum cap. XI. de sancta Monica matre sua moriente loquens, ait: Illud vos rogo, vt ad Domini altare memineritis mei vbi fueritis. Et cap. XII. In eis precibus, quas tibi fudimus cùm offerretur pro ea sacrificium pretij nostri, iam iuxta sepulchrũ posito cadauere, nunquam fleui. Precum, & eleemosynarum pro defunctorum animabus mentionẽ faciunt, D. Ioannes Chrysostomus homilia LXI. in XI. cap. Ioannis, & sermone III. in primum caput ad Philippẽses: Item Diuus Aurelius Augustinus epistola LXIIII. ad Aurelium Episcopum Carthaginiensem, sic: Oblationes pro spiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare credendum est, super ipsas memorias non sint sumptuosæ, atque omnibus petentibus sine typho, & cum alacritate præbeantur, neq; vendantur. Tradit Metaphrastes, Ioan. Eleemosynariũ præcepisse, impigre fieri oblationes, & sacrificia pro defunctis. Sic de Tuma presbytero Beda scribit, quòd in Monasterio Tumiaiestir pro fratre suo, quẽ in bello interfectum putarat, sæpius Missas celebrãrit, pro absolutione animæ eius: sicq; factum, vt is in bello à nemine vinci posset. Hoc miraculo permoti alij, similiter pro illis, qui de sæculo migrarant, oblationis sacræ victimas tulerunt, edocti sacrificium missæ ad redemptionem animę & corporis valere, In historię ecclesiasticæ libro quarto cap. XXII. Collectas pro defunctis fecerunt, quod eas mortuis ad redemptionem animæ prodesse crediderint, vt docuit Ioannes Eleemosynarius, teste Vincentio libro XXII. cap. CX. Hincmarus Remensis Episcopus ait in epistola ad Tornacensem ecclesiam: Ab amicis propinquis, hæredibus mortuorum ecclesijs, in quibus ipsi sepulti erant, offerri aliquid solitũ esse, quum accipere quidem, sed non exigere liceat. De diebus verò VII. XXXIII. & XL. solennibus mortuorum pauca dicamus. In ecclesijs Occidentalibus celebris ob defuncti memoriam fuit dies XL. post obitum. Ambrosius in oratione funebri Theodosij Imperatoris: Eius principis, & proximi conclamauimus obitum, & tunc quadragesimum celebramus, sicut sanctus Ioseph patri suo Iacob quadraginta diebus humationis officia detulit. Vbi & de eius ritus varietate ista addidit: Alij tertium diem, & XXX. alij VII. & XL. obseruare consueuerunt. Idem in oratione de fide resurrectionis. Nunc die septima ad sepulchrum redimus, qui dies symbolũ futuræ quietis est, quo in loco refert orationes, & exhortationes eo die haberi cõsueuisse: Narrat Diuus Gregorius in dialogis libro II. cap. XXIII. duas quasdam sanctimoniales petulanti laborasse lingua, sanctum Benedictũ verò minitãtem dixisse: Nisi correxeritis linguas vestras, excommunico vos. Mortuæ verò sunt mulieres, & in templo sepultæ. Cum autem tẽpore Missæ diaconus clamaret de more, si quis non communicat, det locum: vidit earum nutrix etiã istas sepultas mulieres surgere, atq; de templo exire. Postea igitur oblatione pro defunctis facta, remanserunt in sepulchris. Scribit idem Pontifex quandã mulierculam pro suo marito in bello capto, & adducto, veluti pro mortuo, hostias hebdomadibus singulis curasse offerri, in euangelia homilia XXXVII.

XXXVII. Recitat idem auctor Cassium Narniensis vrbis Episcopũ, prope sancti Iuuenalis martyris sepulchrum quotidie obtulisse sacrificium pro defunctis & viuentibus, in euangelia homilia VII. Orationes, quibus animas mortuorũ Deo commendant, commemorat Beda libro IIII. cap. XXV. Gesta Episcoporum Metensiũ recitant de Clodulfo Episcopo, quòd ipsi sepulto, clerici eius per dies XXX. Missarum solennibus, orationibus, continuis vigilijs, & psalmodijs pietatis intuitu iusta persoluerunt. Impijs vero, neque loco solito iuxta cæteros Christianos tumulus datus, neq; preces pro ijs exhibitæ, neq; Missæ dictæ, aut psalmi cantati. Beda libro V. cap. XV. Memorias defunctorum anniuersarijs orationibus, vigilijs, psalmorum laude, Missis celebrarunt, vt tradit idem Beda libro tertio cap. II. qui refert ad crucem, quam Osuualdus in Anglia erexerat, fratres Hagustaldẽsis ecclesię quotannis pridie ante illum diem, quo is occisus fuerat, vigilias cum plurima psalmorum laude continuasse, & victimam sacræ oblationis pro salute animæ eius offerri solitos fuisse. Oluuius quoq; Rex, in loco, vbi Osuinum Regem interfici curarat, eo nomine monasteriũ extruxit, vt quotidie preces pro vtriusq; anima ibi fierẽt, teste Beda libro III. cap. II. Sic de Monialibus idem scribit, quod expletis matutinis horis, quotidie ad fratrum sepulchra certas Deo laudes canere solerẽt, libro IIII. cap. VII. Aedisuualdus in epistola ad sanctum Bonifacium refert, memorias mortuorum anniuersatio die orationibus celebratas. Defunctorum nomina pro vt opportunitas anni exegerit, ex vtraq; parte adducta fuisse. Ioannes Damascenus in sermone de defunctis affirmat, non tantũ anniuersarias, sed etiam trigesimas, & quadragesimas in defunctorum vtilitatem cedere, ex auctoribus, Diuo Gregorio, & Dionysio, & alijs patribus, quam rem Apostolos approbasse tradit. S. Bonifacius in epistola ad Alderium abbatem pro dormientium fratrũ animabus orare iubet, Leobgyta in epistola ad sanctũ Bonifacium: pro anima patris mei preces ad Deum offerre nõ renues. Carolus Magnus libro II. cap. XXXI. pro parentibus suis, & amicis orat, & pro ijs eleemosynas distribuit. Michaël, & Procopia Imperatores Tarasij memoriam anniuersatia die celebrarunt ad sepulchrum eius. Annales Constãtinopolitani lib. XXIIII. Ex his igitur sanctorum patrum locis, ignem purgatorium esse satis apertè intelligitur, cuius præter alios vetustissimus auctor Origenes ita meminit Homilia II. in psalmum XXXVI. Est hoc (inquit) peccatum ira, vnum ex illis, quod ad ædificia adfert ligna, fœnum & stipulam. Et necesse est huiusmodi materias per ignem probari, ita vt permaneamus tandiu in igne, donec in nobis ligna iracundiæ consumantur, & fœnum indignationis, & stipula verborum eorum, quæ huiusmodi vitijs exagitati pertulimus. Et homilia III. in eundem: Veniemus ad illum ignem, in quo vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit, & vt ego arbitror, omnes vos venire necesse est ad illum ignẽ, etiamsi Paulus aliquis sit, vel Petrus: venit tamen ad illum ignem, sed illi tales audiunt, etiamsi per ignem transeas flamma non vret te. Homilia octaua in Leuiticum asserit, eos, qui peccatum commiserunt, quod neque in hoc, neq; in futuro sæculo remittitur, per duas septimanas manere immundos, sed tertia incipiente purgari ab immunditia. Homilia duodecima in Ezechielem: Nobis alia (inquit) seruantur tormenta, qui videmur credere, & in ipsa credulitate peccamus, ab eorũ supplicio, qui ne initiũ quidẽ credulitatis habuerũt. Et libro quinto contra Celsum: Singulos qnibus per ignem, vel pœna sit simul, & medicatio adferenda, ignis iste amburit, non tamẽ exurit, vt qui nil habẽt, quod per ignem sit absumendum. Plura dicit in eam sententiam ante, & post ea verba.

DE COEMETERIIS. Cap. XI.

COEmeteria loca erant Christianorum sepulturæ speciatim assignata. Nam quemadmodũ veteres tam antiquæ, quàm nouæ legis patres, mortuos dormire dicebant (quod frequenter diuina scripta commemorant, vt illud: Dormiuit cum patribus suis in senectute bona. Et epistola prima ad Thessalonicenses cap. IIII. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini) sic eorum sepulchra appellabant eo nomine, quòd significaret

loca ad quietem & ſomnum comparata. Athenæus lib. IIII. ex Doſiadis, item libro IIII. τῶν κρητικῶν ſcribit apud Cretenſes in ſingulis ciuitatibus fuiſſe quaſdã ædes publicas, ad excipiendos peregrinos, quę appellabãtur cœmeteria. Sed Chriſtiani hoc verbo pro ſepulturæ locis (vt dixi) præcipuè vſi ſunt. Veteres primitiuæ eccleſię patres ſua cœmeteria habuerũt, in quibus Chriſtianorũ corpora ſepelirent, Ea 1. Corinth. cap. XV. beatus Paulus innuit. Deinde, quia ſolebant ad ſepulcha ſanctorum martyrum, quorum ſacroſancta erat memoria anniuerſario die paſſionis eorum conuenire ampla, & capacia cœtibus publicis orationũ loca cœmeterijs adiacentia, etiam Cœmeteria vocarunt. Legimus veteres Romanos Pontifices inter martyrum tumulos ſtationes, id eſt, omnes actus publicos pontificales celebrare conſueuiſſe. Itaque hæc cœmeteria erant Chriſtianis (quod & nunc ſunt) veluti templa, & orationum loca, in quibus Epiſcopi ſynodos congregabant, ſacramenta adminiſtrabant, verbum Dei concionabantur. Hinc illud ſcitu dignum, quod quum Imperator quiſpiam perſequutionem in Chriſtianos inſtaurare cõſtituiſſet, ante omnia eos à cœmeterijs arceri ſolebat, ne in vnum conueniendi eis facultas eſſet. Itaque legimus apud Euſebium Cæſarienſem hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro VII. cap. XI. Aemilianum iuridicum Aegypti in Valeriani perſecutione ita Dionyſium epiſcopum, presbyteros, & Clericos Alexandrinos, & alios Chriſtianos in Chriſti fide conſtantes alloquẽtem: Video vos, & ingratos eſſe, & non ſentire manſuetudinem Auguſtorum; quapropter Alexandriæ non eritis, ſed in Libyam relegabo vos, & vobis alijsq; non licebit amplius ſynodos colligere, vel ad cœmeteria (ſicut vocant) ingredi. Et hiſtoriæ eiuſdem libro IX. cap. II. legimus, Galerium Maximinum aliquando conatum cœmeteria Chriſtianis rurſus adimere, cùm eos diſſipare, atq; perſundare vellet: Itaque (inquit) nihil non ad ſubuerſionem noſtram molitus, primùm nobis libertatem in Cœmeterijs conueniendi prætextu quodam adimere conatur. Rurſus cùm Imperator alius perſecutionem in nos reprimere vellet, ante omnia ius conueniendi in cœmeteria reddidit. Extabat Gallieni Auguſti edictum, quo Chriſtianis cœmeteria ſua reſtitui iuſſit, vt ad ſua ſacra coire poſſent, quibus à patre ſuo Valeriano Imperatore paulò antè impijs edictis prohibiti fuerat. Eius rei ita Euſebius libro VI. cap. XIII. meminit: Valeriano Imperatore capto; filius eius Gallienus monarchiam nactus, moderatius imperio vtitur, ac confeſtim publicis edictis perſecutionem contra nos motam remiſit, & vt doctrinæ noſtræ præſides cuncta liberè pro conſuetudine ſua obirent, dato reſcripto præcepit. Extat eius conſtitutio, quam ad epiſcopos miſit, permittens illis illa loca recipere, quæ cœmeteria vocamus, & paulò ſuprà.

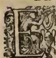
Imperator Cæſar P. Licinius Gallienus Pius Felix Auguſtus Dionyſio Pinnæ, Demetrio, & alijs Epiſcopis ſalutem:

Beneficentiam doni mei per vniuerſum mundum publicari mandaui, vt à locis, quibus diſciplinæ gratia detinentur, diſcedant, & ob hanc cauſſam etiam vos exemplo huius reſcripti mei vti poteſtis, ne quiſquam vobis negocium faceſſat, & hoc quod à vobis licitè perfici poteſt, diu anteà eſt à me cõceſſum. Quapropter Aurelius Quirinus, qui maximis negocijs præeſt, exemplar à me datum cuſtodiet. Euſebius igitur indicat præcipuum eius beneficium fuiſſe, quòd permiſerit Chriſtianos recuperare cœmeteria. Cũ igitur audimus ea Chriſtianis permitti, intelligimus etiam permitti, vt ad ſua ſacra coire poſsint. Gallienus ſui edicti cuſtodem, & veluti executorem, ac vindicem nominat quendam Aurelium Quirinum. Ex his igitur liquet, apud Chriſtianos perſecutionum tempore cœmeteria pręcipua quædam templa, ſiue loca ſacra fuiſſe, in quibus ad ſua ſacra conuenire poſſent. In cœmeterijs fabricas materiales fuiſſe, ſacrorũ myſteriorum vſibus extructas, auctor eſt Damaſus Papa, qui in ſancti Fabiani Papæ & martyris vita ita ait: Hic multas fabricas per cœmeteria fieri præcepit. Bibliothecarius in vita Ioannis III. Papæ: Hic ampliauit, & reſtaurauit cœmeteria ſanctorum martyrum. In cœmeterio beatum Xyſtum II. Papam cum quatuor diaconis occiſum fuiſſe, auctor eſt ſanctus Cyprianus libro V. epiſt. ad Succeſſum: Xyſtum (inquit) in cœmeterio animaduerſum ſciatis, & cum eo diaco-

nes

nes quatuor. VIII. Iduum Augustarũ die. Hinc Damasus ait: Liberium Papam de exilio reuersum, habitasse in cœmeterio sanctæ Hagnetis apud Cōstantiam, sororem Constantij Augusti. Et paulò infra: Constantius Augustus facto Concilio, misit & reuocauit Liberium de cœmeterio sanctæ Hagnetis. Bibliothecarius ait: Bonifacium Papam vrbe pulsum habitasse aliquando in Cœmeterio sanctæ Felicitatis martyris, via Salaria. In Cœmeterijs Romæ existentibus, baptismum, & missas celebrare, vigilias decantare, ordinationes & stationes, id est, omnes sacras cæremonias habere, veteres solitos fuisse, docent antiquissima ecclesiastica monumenta. Protonotarius sanctæ Romanæ ecclesiæ in actis Liberij Papæ, primo tomo Cōciliorum: Habitabat Liberius Papa ab vrbe Roma miliario tertio, in cœmeterio Nouellæ, iuxta Cœmeterium Ostrianum, vbi Petrus Apostolus baptizauit. Eodem tempore paschæ baptizauit Liberius Papa (in eodem cœmeterio) promiscui sexus numero quatuor millia & duodecim: quia omnes Romani, & à longè alij, & Romanorum vicini desiderabant ab eodem baptizari. Bibliothecarius in vita Sergij Papæ: Hic tempore sui presbyteratus impigrè per cœmeteria diuersa missarum solennia celebrabat. Concilium Eliberinum sub Syluestro Papa celebratum cap. XXXV. Placuit (inquit) prohiberi, ne fœminæ in cœmeterio peruigilent, eò quod sæpe sub obtentu orationis scelera latenter committant. Item ex Apologia diui Athanasij de fuga sua: In hebdomada post sacram Pentecosten populus completis ieiunijs ad orandũ ad cœmeterium abijt. Cui loco conuenire videntur Leonis Papæ verba: Quarta & sexta feria ieiunemus, sabbato verò apud sanctum Petrum consuetas vigilias celebremus. Damasus Papa in vita Dionysij Papæ ait: Ipsum presbyteris Romanis ecclesias, & cœmeteria (curanda scilicet) diuisisse. Vetustissimum ante Damasi tempora Sanctæ Romanæ ecclesiæ registrum: Populus Romanus timēs Deum, multisque persequutionibus fatigatus, per cœmeteria martyrum stationes sine clericis celebrabat, & ad sanctam Hagnem multi fideliũ conuenerunt. Anastasius Bibliothecarius in vita Ioannis III. Papæ ita scribit: Hic ampliauit, & restaurauit cœmeteria sanctorum martyrum, & instituit, vt oblationes hamulę (panē scilicet & vinũ pro sacrificio intelligit, quia hæc verba in hoc significatu passim accepta inueniuntur) & luminaria per eadem cœmeteria omnibus Dominicis de Lateranis administrarentur. Et paulò infra: Tunc venerabilis Papa Ioannes retinuit se in Cœmeterio sanctorum Tiburtij & Valeriani, & habitauit ibi multo tempore, vt etiam Episcopos ibidem consecraret. Idem in vita Gregorij III. Papæ. Hic instituit, vt dispōsuit, vt in cœmeterijs sanctorum martyrum circumquaq; positis Romæ, in die natalitiorum ipsorum luminaria ad vigilias faciendas, & oblationes de patriarchio per oblationarium deportarentur, ad celebrandas missas per sacerdotem, qui pro tempore fuerit. Item in vita Nicolai primi: Hic Pontifex cœmeterium sancti Marci, inter vias Appiam, & Ardeatinam, multis ruinis conquassatum atq; contritum mirifice construxit, ac decorauit, diuinique, cultus mysterium, quod multos per temporum cursus discesserat, restituit. Quis igitur negare audebit, Cœmeteria non solum idem cum ecclesijs fuisse, sed aliquid amplius, quàm ecclesiæ Vrbanæ, sepulchra scilicet Christianorum, quæ intra Vrbem fieri non poterant, habuisse, quum in ijs stationes, & synodos haberi, baptismum, ordinationes, & missas celebrari, & vigilias fieri videamus? Igitur contra aliquorum sententiam, COEMETERIVM FACIT ECCLESIAM SIVE BASILICAM, quod expresse Damasus Papa in vita sancti Marci Papæ, qui sancto Siluestro immediate successit, exponit sic: Marcus Papa fecit basilicas duas: vnam via Ardeatina, in qua sepultus est: aliam in vrbe Roma iuxta Palatinas. Ex huius suggestione Constantinus Augustus obtulit basilicæ, quam cœmeterium instituit via Ardeatina fundum rosarum. Et paulò infra: Marcus Papa moriens sepultus est in Cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina, quod ipse insistens fecerat. Hic animaduersione dignum, ecclesiam illam, quā antea basilicam vocauerat, cœmeterio ibidem constituto, non amplius basilicam communi scilicet nomine, sed Cœmeterium speciali appellatione dici.

DE COEMETERIIS VRBIS ROMAE. Cap. XII.

Ius modi Cœmeteriorum pluria, qualia etiam nunc cernuntur Romæ, fuerunt, vel in topho suburbano sacellis quibusdam adiunctis excauata, vel in subterraneis cryptis cõstituta, ex quibus in antiquis ecclesiæ monumentis horum mentionem inuenimus.

I. Cœmeterium omnium vetustissimũ Ostrianum, via Salaria ad tertium ab Vrbe lapidem, in quo beatus Petrus Apostolus baptizasse dicitur. De quo Protonotarius sanctæ Romanæ ecclesiæ in actis Liberij Papæ cap. III. primo Conciliorũ tomo, sic ait: Erat nõ lõge à Cœmeterio Nouellæ ad tertiũ milliariũ ab Vrbe via Salaria Cœmeterium Ostrianum, vbi Petrus Apostolus baptizauit.

II. Cœmeterium Vaticanum iuxta templum Apollinis, Caijq;, & Neronis, circum via Triumphali situm: in hortis Neronianis, vbi nunc est basilica sancti Petri Apostoli, in quo iacuere corpora sanctorum Romanorum Pontificum, Petri, Lini, Cleti, Anacleti, Euaristi, Xysti, Telesphori, Hygini, Pij, Eleutheri, Victoris, & aliorum, Damasus, Martinus, &c. Hoc cœmeterium fontis sancti Petri vocat liber censuum, quod præter sepulchra, fontem quoque baptismi haberet, qui non omnibus cœmeterijs communis erat.

III. Cœmeterium ad Nymphas, in prædio Seueræ via Nomẽtana, lapide ab vrbe inter septimum & octauum, in quo sepulta fuerunt corpora sanctorum martyrum, Alexandri Papæ, Euentij & Theoduli presbyterorum, Papiæ, & Mauri militum, Aproniani tribuni, & aliorum. Damasus, & martyrologium.

IV. Cœmeteriũ vetus, quod postea à Papa Callisto ampliatũ ex eius nomine Callisti appellatũ est, via Appia, lapide ab Vrbe secũdo, sub basilica sancti Sebastiani sitũ, in quo iacuere corpora sanctorũ martyrũ, Romanorũ Pontificũ, Aniceti, Soteris, Pontiani, Anteri, Fabiani, Cornelij, Lucij, Stephani, Xysti II. Dionysij, Eutychiani, Caij, Eusebij, & Miltiadis: Item sanctorũ Sebastiani, Cæciliæ, Tertullini ptesbyteri, Nemesij diaconi, Lucillæ filiæ eius, & aliorũ innumerabilium sacerdotum & martyrũ. Damasus Papa: Hic fecit (inquit) aliud cœmeterium via Appia, vbi multi sacerdotes & martyres requiescũt, quod appellatur vsq; in hodiernũ diem cœmeterium Callisti. In eo cœmeterio erant catatumbæ, vbi aliquãdo iacuerunt corpora sanctorũ Apostolorũ Petri, & Pauli, & aliorum multorũ sanctorũ. De quibus ita scribit Damasus Papa. Sãctus Cornelius Papa rogatus à quadã matrona, Lucina nomine, corpora beatorũ Petri &, Pauli Apostolorum de catatumbis leuauit noctu, primùm quidẽ corpus beati Pauli beata Lucina posuit in prædio suo, via Ostiensi ad latus, vbi decollatus est: Beati vero Petri corpus accepit beatus Cornelius episcopus, & posuit iuxta locum vbi crucifixus est, inter corpora sanctorũ episcoporũ in templo Apollinis, in monte Aureo in Vaticano Palatij Neroniani III. Kalend. Iulij. Bibliothecarius in vita Damasi Papæ: Hic dedicauit Platoniã in catatumbis, vbi corpora sanctorũ Apostolorũ Petri & Pauli iacuerunt, quã versibus ornauit. Beda in libro de ratione temporum. Xystus III. Papa fecit Platoniam in Cœmeterio Callisti via Appia, vbi nomina episcoporũ & martyrũ scripsit, ea cõmemorans. Gregorius Papa registri libro III. epistola XXX. ad Constantinã Augustam. De corporibus verò beatorũ Apostolorũ, quid ego dicturus sum? dum cõstet, quia & tẽpore quo passi sunt, ex Oriente fideles venerũt, qui eorũ corpora, sicuti ciuium suorũ repeterẽt: Quæ ducta vsq; ad secundum Vrbis milliariũ, vsq; ad locũ, qui dicitur ad Catatũbas, collocata sunt, sed dum ea exinde leuare omnis eorũ multitudo cõueniens niteretur, ita eos vis tonitrui, atq; fulguris nimio impetu terruit atq; dispersit, vt talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc aũt exeuntes Romani, eorũ corpora, qui hoc ex domini pietate meruerunt, leuauerunt, & in locis, vbi nunc sunt condita posuerũt. Et paulò supra: Corpora sanctorũ Petri & Pauli Apostolorũ tantis in ecclesijs suis corruscant miraculis, atq; terroribus, vt neq; ad orandum sine magno illuc timore possit accedi. Extat adhuc hoc cœmeterium, sub basilica sancti Sebastiani via Appia. Leo magnus Papa fecit basilicã beato Cornelio Papæ, & martyri, iuxta cœmeterium Callisti, via Appia. Hæc Anastasius monachus, & sanctæ Romanæ ecclesiæ Bibliothecarius, Martyrologium, Liber censuum

censuum cameræ Apostolicæ bibliothecæ Palatinæ editus à Cencio camerario sanctæ Romanæ ecclesiæ, qui pòst papa Honorius III. fuit, commemorant.

Cœmeteriũ sancti Soteris papæ & martyris, quod cœmeterio Callisti vicinũ, vel eius potius partem fuisse existimo. Id restaurauit Stephanus papa II. Anastasius Bibliothecari⁹. Restaurauit tegumẽ cœmeterij sancti Soteris, qđ' ceciderat. V.

Cœmeterium sancti Zepherini papæ & martyris, via Appia ꝓpe Catatumbas, & cœmeterium sancti Callisti papę, in quo ipse cum multis alijs martyribus sepultus est. Damasus. VI.

Cœmeterium sancti Callepodij presbyteri sanctæ Romanæ ecclesiæ, via Aurelia, lapide ab Vrbe II. aliàs III. extra portam Ianiculensem prope ecclesiam sancti Pancratij, vbi dormierunt sancti Papæ, Callistus martyr, & Iulius confess. sor: sancti martyres, Palma vir consularis, cum vxore, filijs, & familia, numero XLII. Simplicius senator cum vxore, filijs, & familia numero XLIIX. Iulius senator, Felix, & eius vxor Blanda. Damasus, Martyrologium, Liber censuum. VII.

Cœmeteriũ sancti Prætextati presbyteri, via Appia lapide primo ab euntibus per diuerticulũ sinistrorsum, in quo dormierunt sancti martyres Vrbanus papa, Felicissimus, Agapetus, Ianuarius, & Magnus, diaconi: Vincentius, & Stephanus subdiaconi Xysti papæ II. Quitinus Tribunus, & eius filia Balbina virgo, sub sancto Alexandro papa occisi. Damasus, Martyrologium, Liber censuum bibliothecæ Vaticanæ. VIII.

Cœmeterium sancti Pontiani papæ, non longè à sanctis, Abdon & Senen, in quo ipsorum martyrum corpora cum sancto Pigmenio presbytero, requieuerunt. Martyrologium, Liber censuum. IX.

Cœmeterium Cyriacæ, aliàs Crypta Tiburtina in agro Veranio, in qua cõdita sunt corpora sanctorũ martyrum, Laurentij archidiaconi, Seueri presbyteri, Claudij subdiaconi, Romani Ostiarij, Crescẽtij lectoris, sub Xysto papa II. Item Zosimi, Xysti III. & Hilarij Romanorũ pontificũ, Hippolyti martyris, Cõcordiæ nutricis eius, cum alijs XIX. familiæ suæ, Iustini presbyteri, Cirenei, Habundij, Cyrillæ, Triphoniæ, martyrum. Extat adhuc in Ecclesia sancti Laurentij extra muros. Damasus, Bibliotheocarius, Martyrologium, & Liber censuum. X.

Cœmeteriũ Lucinæ via Aurelia, extra portã sancti Pancratij. Martyrologiũ. XI.

Cœmeterium Aproniani, via Latina, haud longè ab Vrbe, in quo sepulta est sancta Eugenia virgo & martyr, sub Gallieno Imperatore. Martyrologium. XII.

Cœmeterium sancti Felicis papæ via Aurelia milliario ab Vrbe II. in quo iacet corpus eius, & Felicis II. antipapæ. Adiunctum est cœmeterio sancti Calepodij prope sanctũ Pancratiũ, extra portã Ianiculensem. Damasus, Liber censuũ. XIII.

Cœmeterium Priscillæ, aliàs sancti Marcelli papæ, via Salaria veteri, in cubiculo claro, iuxta cryptã sancti Crescentionis, lapide ab Vrbe tertio, à sancto Marcello papa dedicatum. De quo Damasus: Marcellus papa rogauit quandam matronam nomine Priscillam, & fecit cœmeterium via Salaria, & XXV. titulos in vrbe Roma. In hoc autem cœmeterio dormierunt sancti martyres, Marcellinus papa, Claudius, Quirinus, & Antonius presbyteri: Marcellus ipse Papa & martyr, Siluester, Liberius, Siricius, & Cælestinus, papæ & confessores: item Vigilius papa, Pudens cum vxore Sabinilla, & filiabus Pudẽtiana, & Praxede, Basilla virgo, Hermes præfectus, Prorhus, & Hiacinthus Eunuchi. Damasus, Bibliothecarius, Martyrologium, Liber censuum bibliothecæ Vaticanæ. Restauratum à sancto Ioanne papa. Bibliothecarius. XIV.

Cœmeterium sancti Timothei presbyteri, via Ostiensi, intra basilicam sancti Pauli Apostoli, in quo ipse iacet. Martyrologium. XV.

Cœmeterium Nouellæ via Salaria, de quo Protonotarius sanctæ Romanę ecclesiæ in actis Liberij papæ cap. II. Tomo conciliorum primo: Habitabat (inquit) Liberius ab vrbe Roma milliario tertio in cœmeterio Nouellę via Salaria, quasi exul. Veniente autem die Paschæ vocauit vniuersos presbyteros, ciues Romanos, & diaconos, & sedit in eodem cœmeterio, & dixit: Nolite timere, quoniam vobiscum ego non habito in vrbe Roma, sed habetis Vicarium, ecce fratrem meum, & presbyterum Damasum. XVI.

XVII. Cœmeterium Balbinæ, aliàs sancti Marci papæ, inter vias Appiam & Ardeatinam, iuxta basilicam sancti Marci papæ, in quo ipse Pontifex dormiuit. Damasus in eius vita: Hic fecit basilicas duas, vnam in Ardeatina, in qua sepultus est, aliam in vrbe Roma iuxta Palatinas. Ex huius suggestione Constantinus Augustus obtulit basilicæ, quam cœmeterium constituit via Ardeatina fundũ rosarum, cum omni agro campestri præstante solidos X L. Et paulò infra: Marcus papa moriens sepultus est in Cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina, quod ipse infistes fecerat anno salutis C C C X X X V I. Gregorius III. papa basilicæ beati Marci via Appia extra Vrbem sitæ, tectum dirutum de nouo refecit. Bibliothecarius. Pontifex Nicolaus ad cœmeterium beati Marci confessoris, atq; Pontificis, quod inter Appiam Ardeatinamq; vias positum esse cognoscitur, sancto deductus est spiritu, & hoc multis ruinis conquassatum reperiens, atq; contritum, conatu summo releuans, mirificè construxit ac decorauit, diuiniq; cultus mysterium, quod multos per temporum cursus discesserat, restituit ac restaurauit.

XIIX. Cœmeterium sancti Iulij papæ via Flaminia, prope ecclesiam sancti Valentini, extra muros Vrbis, adhuc extat in vinea fratrum Eremitarum, ordinis sancti Augustini. De eo Damasus.

XIX. Cœmeterium sancti Iulij papæ via Aurelia. Damasus.

XX. Cœmeterium sancti Iuli papæ via Portuensi. Damasus.

XXI. Cœmeterium sancti Damasi papæ inter vias Ardeatinam, & Appiam, in quo iacent sancti martyres Processus, & Martinianus, ipse Damasus cum matre & sorore. Bibliothecarius: Hic fecit basilicas duas, vnam iuxta theatrum, quæ sancti Laurentij vocatur: aliam via Ardeatina, vbi requiescit in catatumbis. Damasi cœtemerium restauratum est à Ioanne VII. Papa, vt idem Bibliothecarius ait.

XXII. Cœmeterium sancti Anastasij papæ intra Vrbem regione quinta Esquilina, in Vico Vrsi pileati, prope ecclesiã S. Vibianæ, in quo iacẽt idẽ Anastasius, & Innocẽtius papæ. Anastasius, Bibliothecarius: Anastasius papa sepultus est in cœmeterio suo ad Vrsum pileatũ. Liber censuũ bibliothecæ Vaticanæ. Antiqua inscriptio. Anno domini ..... Mẽse Octobris ..... dedicationẽ huius ecclesiæ sanctorũ martyrũ Simplicicij, Faustini, & Beatricis ad cœmeteriũ Vrsi pileati, iuxta formã Claudij ad portã Taurinã. Quã primus Leo papa maxima deuotione cũ indulgentia & remissione triũ annorũ & X L. dierũ fecit. In quo cœmeterio requiescũt quatuor millia CCLVII. corpora sanctorũ, exceptis paruulis & mulierib⁹.

XXIII. Cœmeterium sancti Hermetis martyris, aliàs sanctorum Hermetis, & Domitillæ martyrum, factum à Pelagio papa II. Bibliothecarius, & Liber censuum.

XXIV. Cœmeterium sancti Nicomedis presbyteri, & martyris, via Ardeatina, lapide ab Vrbe VII. extructum a Bonifacio V. papa. Bibliothecarius: Hic perfecit cœmeterium sancti Nicomedis, & dedicauit illud.

XXV. Cœmeterium sanctæ Hagnetis, via Nomentana, Liber censuum. Damasus in Liberio papa: Rediens Romam Liberius papa, habitauit in cœmeterio sanctæ Hagnetis apud germanã Constantij Augusti Constantiã. Et paulò infra: Constãtius Augustus reuocauit Liberiũ papam de cœmeterio sanctæ Hagnetis. De hoc loqui puto Marcellinũ lib. X X I. vbi ait: Iulianus Cæsar Helenæ cõiugis defunctæ suprema miserat Romã in suburbio viæ Nomẽtanæ cõdenda, vbi vxor quoque Galli quondã soror eius sepulta est Cõstantina. Damasus: Liberius papa ornauit de platoneis marmoreis sanctæ Hagnetis sepulchrũ. Bibliothecarius: Innocentius papa cõstituit, ecclesiã beatæ Hagnetis martyris à presbyteris Leopardo & Paulino gubernari, & eorum solicitudine regi, & ornari. Bonifacius papa die Paschæ, sicut cõsuetudo erat, celebrauit baptismum in basilica sanctæ Hagnetis martyris, quam ruinæ proximam cum abside renouauit Symmachus papa.

XXVI. Cœmeterium sanctæ Felicitatis martyris via Salaria, in quo Bonifacius papa sepultus est. Beda, Bibliothecarius, Liber censuum: Bonifacius papa fecit oratorium in cœmeterio sanctæ Felicitatis, iuxta corpus eius, cuius & sancti Siluani sepulchra exornauit, vbi posuit hæc dona, patenam, Amam, Scyphum, calices duos, coronas tres, omnia argentea. Symmachus papa basilicam sanctæ Felicitatis ruinæ proximam reparauit. Bibliothecarius.

Cœme-

Cœmeterium Iordanorum à Symmacho papæ refectum, vbi quiescit corpus XXVII.
sancti Alexādri martyris. Bibliothecarius: Hic fecit cœmeterium Iordanorum
in melius, propter corpus sancti Alexandri.

Cœmeterium sanctorū Nerei, & Archilei martyrum, via Ardeatina, in præ- XXIIX.
dio sanctæ Dimitillæ, in Crypta Harenaria, lapide ab Vrbe secundo, restitutum
à Papa Ioanne, in quo ipsorum corpora cōdita sunt. Martyrologium, & Biblio-
thecarius. Qui sic scribit: Hic Papa restaurauit cœmeterium beatorum marty-
rum, Nerei & Archilei, via Ardeatina, & Cœmeterium sanctorum martyrum,
Felicis & Adaucti, & cœmeterium Priscillæ.

Cœmeterium sanctorum Felicis, & Adaucti martyrum via Ostiensi millia- XXIX.
rio ab Vrbe secundo. Renouatum à Ioanne papa. Bibliothecarius.

Cœmeterium sanctorum Tyburtij & Valeriani martyrum. Bibliothecarius XXX.
in Ioanne III. papa: Ioannes papa retinuit se in cœmeterio sanctorū, Tyburtij &
Valeriani martyrum, & habitauit ibi multo tempore, vt etiā episcopos ibidem
consecraret. Renouatū à Gregorio III. papa. Idē Bibliothecarius. In quo iacue-
runt sancti martyres Marcellinus presbyter, & Petrus exorcista: Martyrologiū;
Bibliothecarius: Hadrianus papa tectum cœmeterij S. Tiburtij restituit.

Cœmeterium sanctorum Marcellini & Petri martyrum via Lauicana. Reno- XXXI.
uatum ab Honorio papa. Bibliothecarius in vita Hadriani papæ: Cœmeterium
sanctorum Marcellini, & Petri nouiter refecit, & gradus eius via Labicana, iuxtà
basilicam beatæ Helenæ renouauit, & eiusdem tectum refecit, quoniam nullus
iam descensus erat ad ipsa sancta corpora.

Cœmeterium sanctorū Marci, & Marcelliani martyrū, via Ardeatina, restau- XXXII.
ratum à Ioanne papa VII. Bibliothecarius: Laborauit Ioannes VII. papa in cœ-
meterijs sanctorū martyrum Marcelliani, & Marci, Damasiq; sancti Pontificis.

Cœmeterium sanctorum Ianuarij, Vrbani, & Maximi martyrum restauratū, XXXIII.
& ornatum à Gregorio papa III. Bibliothecarius: Gregorius III. laborauit in
cœmeterijs sanctorum martyrum Ianuarij, Vrbani, Tyburtij, Valeriani, & Ma-
ximi, eorumq; tecta in ruinis posita à nouo refecit.

Cœmeterium sanctæ Petronillæ ornatum a Gregorio papa III. de quo Ana- XXXIV.
stasius Bibliothecarius: In cœmeterio beatæ Petronillæ stationem annuè dare
instituit, vbi obtulit coronam auream, calicem, & patenam argenteam, seu &
alia diuersa ad ornatum ecclesiæ pertinentia.

Cœmeterium sanctorum Simplicij, & Seruillani. XXXV.
Cœmeterium sanctorum Quarti, & Quinti. XXXVI.

Bibliothecarius in Hadriano Papa.

Cœmeteriū sanctæ Agathæ ad Girolum via Aurelia, in quo XXXVII.
iacuerunt corpora sanctorum Processi & Martiniani.
Cœmeterium Vrsi ad Portesam. XXXIIX.
Cœmeterium Cardianum via Latina. XXXIX.
Cœmeterium inter duos Lauros ad sanctam Helenam. XL.
Cœmeterium ad Cliuum cucumeris. XLI.
Cœmeterium sancti Thrasonis ad S. Saturninum. XLII.
Cœmeterium sancti Cyriaci via Ostiensi. XLIII.

Ex libro censuum camera apostolica, qui est in Bibliotheca Vaticana, collecto à Cēcio Camerano, S.R.E. qui postea creatus est Honorius III. Papa

Astulfus Longobardorum Rex multorum sanctorum corpora effodiens, circa Romam eorum cœmeteria subuertit. Bibliothecarius in Stephano II.

Paulus magnam sollicitudinis curā erga sanctorum cœmeteria indifferēter gerebat. Vnde cernēs plurima eorundē sanctorū cœmeteriorum loca neglecta, ac desidia antiquitatis maxima demolutione, atq; iam vicina ruinæ posita, protinus eadē sanctorum corpora de istis dirutis abstulit cœmeterijs, quæ cum hymnis, & cāticis spiritualibus infra hāc ciuitatē Romanā introducens, eadē per diaconias, seu monasteria, & reliquas ecclesias, cū condecenti studuit honore recōdi, & præsertim in ecclesia monasterij, quod in domo propria in honorē sanctorum Pontificū Stephani martyris, & Siluestri cōfessoris à fundamētis erexit. Ad quā venerabilium sanctorū corpora, quæ de præfatis demolitis abstulit cœmeterijs, maximo venerationis affectu trāstulit atq; recōdidit. Paschalis Papa multa corpora sanctorū, quæ in dirutis cœmeterijs iacebāt, intra Vrbem in ecclesia

ſanctæ Praxedis collocauit. In Porticu ante baſilicam ſancti Petri Apoſtoli, prope veruſtiſsimum ſecretarium, quod nunc ſancta Maria de febribus vocatur, ſepulta fuerunt corpora ſanctorum Romanorum Pōtificum, Leonis, Simplicij, Gelaſij, Anaſtaſij II. Symmachi, Hormiſdæ, Ioannis I. II. & III. Felicis III. Bonifacij II. Agapeti, Pelagiorum I. & II. & Gregorij I. Anaſtaſius Bibliothecarius, & Ioannes diaconus lib. III. de vita ſancti Gregorij papæ.

In ſecretario quod nunc dicitur ſancta Maria de febre, ante baſilicam ſancti Petri Apoſtoli, quieſcit Benedictus papa.

In baſilica ſancti Petri apoſtoli dormiunt ſancti Romani Pontifices, Sabinianus, Bonifacij III. IIII. V. VI. VIII. & IX. Deuſdedit, Honorij I. & IIII. Seuerinus, Ioānes IIII. V. VI. VII. VIII. IX. XIV. XV. XVI. & XIX. Theodori I. & II. Eugenij I. & II. III. & IIII. Vitalianus, Adeodatus, Domni ſiue Domniones I. & II. Agatho, Leones I. II. IIII. VI. VII. VIII. & IX. Benedicti II. III. IIII. VI. VIII. & IX. Cuno, Sergij, I. II. Siſinniꝰ, Cōſtantinus, Gregorij II. III. IIII. V. & IX. Zacharias, Stephani II. III. IIII. V. VI. VII. VIII. & IX. Pauli I. II. & III. Hadriani I. II. III. & IIII. Paſchalis, Valentinus, Nicolai I. II. III. & V. Marini I. & II. Formoſus, Romanus, Chryſtophorus, Anaſtaſius III, Landones I. & II. Vrbani I. & VI. Cæleſtinus IIII. Innocentij VII. & VIII. Calliſtus III. Pij I. II. III. & IIII. Xyſtus IIII. Alexāder VI. Iulij II. & III. & Marcellus II. Laterani verò ſepulti ſunt Romani Pōtifices Leo V. Sergij III. & IIII. Silueſter II. Ioannes X. XI. XII. & XIIX. Agapitus II. Bonifacius VII. Alexandri II. & III. Paſchalis II. Calliſtus II. Honorius II. Innocentij II. & V. Cæleſtini II. & III. Lucius II. Anaſtaſius IIII. Clemens III. & Martinus V.

Ad ſanctum Paulum requieſcunt Felix II. & Ioannes XIII.

Ad ſanctum Mariam Maiorem conditi ſunt Benedictus X. Honorius III. prope præſepe & Nicolaus IV. Papæ.

Ad ſanctum Laurentium extra muros quieſcit Damaſus II. In Baſilica verò ſancti Clemētis corpus eius octingenteſimo poſt eius mortem anno à Nicolao Papa ex Græcia translatum, conditum eſt.

Ad ſanctam Crucem in Hieruſalem Benedictus VII.
Ad ſanctam Sabbam in cella noua Ioannes XVII.
Ad ſanctam Vibianam Benedictus IX.
Ad ſanctam Mariam nouam Gregorius XI.
Ad ſanctam Mariā de Minerua Leo X. Clemens VII. & Paulus IV.
Ad ſanctam Mariam de anima Hadrianus VI.
} ſepulti ſunt.

Extra Vrbem verò Benedictus V. Antipapa Hamburgi in Saxonia,
Gregorius VI. & Gelaſius II. Cluniaci in Gallijs.
Clemens II. Bambergæ in Germania.
Victor II. Stephanus IX. & Ioannes quondā Papa XXIII. Florētiæ.
Gregorius VII. Salerni.
Victor III. Caſsini.
Clemens III. Antipapa, Rauennæ.
Lucius III. Veronæ.
Vrbanus III. Ferrariæ.
Gregorius VIII. Piſis.
Innocentius III. Vrbanus IV. & Benedictus XI. Peruſiæ.
Innocentius IV. Neapoli.
Alexāder IV. Clemēs IV. Hadrianus V. & Ioannes XXI. Viterbij.
Gregorius IX. Arretij.
Cæleſtinus V apud ſanctum Antonium de Ferentino.
Clemens V. Burdegalæ.
Ioānes XXII. Benedictꝰ XII. Innocētius VI. & Clemēs VII. antipapa, (Auinione.
Clemens VI. in Monaſterio Caſæ Dei in Gallijs.
Vrbanus V. Maſsiliæ ad ſanctum Victorem.
Benedictus XIII. Paniſcholæ.
Gregorius XII. Recaneti.
Alexander V. Bononiæ.
} conditi ſunt.

DE COEMETERIIS EXTRA VRBEM. Caput XIII.

PRæter Romana cœmeteria, alia in omnibus ciuitatibus vbi Christiani essent, multa fuerunt, & præsertim extra Vrbes. Chrysostomus enim in sermone de fide & lege ait: Omnem ciuitatem, & omne castellum ante ingressum habere sepulchra. De cœmeterio Alexandrino Athanasius in apologia de fuga sua. In hebdomada post sacram Pentecostem populus completis ieiunijs, ad orandum ad cœmeterium abijt. De Antiocheno Euagrius libro primo cap. XVI. Sancti Ignatij ossa robustiora, quę relicta fuerant à bestijs, Antiochiam deportata, & in cœmeterio condita sunt. Thomæ Syri viri sancti corpus publico honore & pompa Antiochiam delatum, in cœmeterio conditum est, vt Euagrius lib. IIII. cap. LXXXV. ita commemorat: Thomas Syrus vir sanctus, cùm reuerteretur in hospitali ægrotantium, quod in suburbio Daphne est, ad incorruptibilem vitam transiuit, cuius corpus in sepulturam exterorum asportarunt. Hic cum vnus & alter post ipsum sepulti essent, corpus ipsius supra illos inuentum, Deo sic illum maximo miraculo post mortem quoq; declarante. Etenim profundius eum sepeliendo abiecerant. Admirãtes itaque Ephraimo episcopo de hoc sancto significatum, ac sacrosanctum illius corpus, publico honore & pompa Antiochiam transferunt, inque cœmeterio condunt, vnde & pestifer morbus, qui tum inualuerat, facta hac translatione quieuit. Annuum quoque illius festum Antiocheni ad hunc vsque diem magnificè celebrant. Diuus Augustinus epistola LXIIII. ad Aurelium Episcopum Carthaginiẽsem, Ebrietates, & luxuriosa conuiuia, quæ in cœmeterijs tanquam martyrum honori, & mortuorum solatio habebantur, detestatur. De Cœmeterio Augustodunensi Gregorius Turonẽsis cap. LXXIIII. lib. de gloria confessorum: Cœmeterium apud Augustodunẽsem vrbem Gallica lingua vocitauit, eò quod ibi fuerint multorum hominum cadauera funerata, Inter quæ, quod sint quorundam fidelium dignarumque animarum sepulchra, frequens occulte psallentium mysterium docet. Nam audiui, quod duo ex incolis loci, dum loca sancta orandi gratia circuire disponerent, audiunt, in basilica sancti Stephani, quæ huic coniuncta est cœmeterio, psallentium sonum. Fuerũt in singulis ciuitatibus duplicia cœmeteria, peregrinorum, & ciuium, quod exponit Euagrius li. [illegible] II. cap. XXXV. Cęterùm de cœmeterijs in genere per omnes ciuitates multa [illegible] prà diximus.

DE FESTIVITATIBVS, SACRIFICIIS, ET OBLATIONIBUS memoriæ Sanctorum. Cap. XIIII.

APud veteres patres in martyrum diebus festis oblationes, & sacrificia fieri solita fuisse indicat Origenes lib. III. in Iob. Antiqui diem natiuitatis celebrabant, vnam vitam diligentes, & aliam post hanc non sperantes. Nunc vero nos non natiuitatis diem celebramus, cùm sit dolorum atque tentationum introitus, sed mortis diem, vtpote in omnium dolorum depositionẽ, atque omnium tentationũ effugationem, diẽ mortis celebramus, quia non moriũtur hi, q mori videntur. Propterea & memorias sanctorũ facimus, & parẽtum nostrorum, vel amicorũ in fide morientium deuote memoriam agimus, tã illorũ refrigerio gaudentes, quàm etiã nobis piam consum̃matione in fide postulantes. Sic itaq; non diẽ natiuitatis celebramus, sed mortis, quia in perpetuo viuent ij, qui moriuntur. Celebramus nimirũ religiosos cũ sacerdotibus, cõuocantes fideles vnà cũ clero inuitãtes, adhuc egenos, & pauperes, pupillos, & viduas saturantes, vt fiat festiuitas nostra in memoriã requiei defunctis animabus, quarũ memoriã celebramus, nobis aũt efficiatur in odorẽ suauitatis, in cõspectu æterni Dei. Diuus Cyprianus presbyteris, & diaconibus suis: Cũ voluntati, & confessioni nostræ in carcere, & vinculis accedit moriẽdi terminus, cõsũmata martyris gloria est. Denique, & dies eorũ, quibus excedũt annotatæ, vt cõmemorationes eorũ inter memorias martyrũ celebrare possimus. Quanquã Tertullus fidelissimus, ac deuotissimus frater noster pro cætera solicitudine ac cura sua, quã fratribus in omni obsequio operationis impertit, q nec illic circa curã corporũ deest,

 scripserit,

scripserit, ac scribat, & significet mihi dies, quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt, & celebrentur hic à nobis oblationes, & sacrificia, ob commemorationes eorum, quæ cito vobiscum do mino protegente celebrabimus. Et lib. IIII. epist. V. ad plebē & clerū de Celerino confessore, ordinato lectore: Sacrificia pro martyribus Laurentino, Ignatio, & Celerino, semper vt meministis offerimus, quoties martyrum pasiones, & dies anniuersaria commemoratione celebramus. Martyrū memoriæ præcipuè in ecclesia Romana celebrantur, super quorum sepulchra Missæ fiebant ex Felicis papæ constitutionibus. De martyrum memorijs Diuus Augustinus lib, VIII. cap. XXVII. de ciuitate Dei: Nec tamen nos eisdem martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia constituimus, quoniam non ipsi, sed Deus eorū nobis est Deus. Honoramus sanè memorias eorum tanquam sanctorū hominū Dei, qui vsq; ad mortem suorum corporū pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio falsis religionibus, fictisq; cōuictis, quod etiam si qui antea sentiebant, timendo reprimebant. Quis autem audiuit aliquādo fidelium stantem sacerdotem ad altare, etiā super sanctum corpus martyris ad Dei honorem, cultumq; constructum dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane? cum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines, & martyres fecit, & sanctis suis angelis cælesti honore sociauit, vt ea celebritate & Deo vero de illorum victorijs gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atq; palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ renouatione adhortemur. Quęcunq; igitur adhibentur religiosorum obsequia in martyrum locis, ornamenta sunt memoriarum, nō sacra, vel sacrificia mortuorum, tanquam Deorum. Quicunq; etiam epulas suas eò deferunt, quod quidem à Christianis melioribus non fit, & in plerisq; terrarum nulla talis est consuetudo, tamen quicunq; id faciunt, quas eum apposuerint orant, & auferunt, vt vescantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine domini martyrum: non autem ista esse sacrificia martyrum nouit, qui nouit vnum quod Deo illic offertur sacrificiū Christianorum. Nos itaq; martyres nostros, nec diuinis honoribus, nec humanis criminibus colimus, [illegible] colunt illi Deos suos: nec sacrificia illis offerimus, nec Deorum probra [illegible]rum sacra conuertimus. Ad eundem plane modum loquitur lib. XXI[illegible] X. Nos autem martyribus nostris non templa sicut Dijs, sed memorias, sic[illegible]ominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed vni Deo, & martyrum, & nostro sacrificiū immolamus, ad quod sacrificium, sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen à sacerdote, qui sacrificat, inuocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamuis in memoria sacrificet eorum, quia Dei sacerdos est, non illorum. Ipsum vero sacrificium corpus est Christi, quod non offertur ipsis, quia hoc sunt & ipsi, &c. Refert diuus Ioannes Chrysostomus in argumento epistolę ad Romanos: Sancti Pauli Apostoli epistolas lectas, quando ad martyrum memorias agendas Christiani conuenissent.

DE TRANSLATIONIBVS SANCTORVM mortuorum. Cap. XV.

CORpora sanctorum hominum humi, vel arcis inclusa ad alium locum transferri veteres consueuisse, exemplū est de corpore sancti Ignatij martyris, cuius ossa solidiora, quę leonibus qui ipsum deuorarunt, superfuerūt, vt scribit Nicephorus lib. III. cap. XIX. lōgo tēpore pòst, pij Christiani Romā Antiochiā detulerūt. Sanctus Cornelius papa rogatus à quadā matrona Lucina, corpora beatorum Apostolorū Petri & Pauli è catatumbis leuauit noctu, & corpus quidem beati Pauli beata Lucina primùm posuit in prædio suo via Ostiēsi, ad latus vbi decollatus est: corpus verò beati Petri accepit beatus Cornelius episcopus, & posuit iuxta locū vbi crucifixus est inter corpora sanctorū episcoporū in Vaticano. Modus trāslationis Romę vsitatę, refert Sozomen' lib. VII. cap. X.

Circa

Circa id tempus Meletij reliquiæ, & Constantinopoli Antiochiam sunt translatæ, & iuxta thecam Babylæ martyris sunt repositæ. Fertur autem, quod secundum Theodosij Imperatoris iussum, per totam viam publicam intra muros in ipsas ciuitates more Romano assumptæ, & per vices, & psalmodias singulis locis cum honore, donec Antiochiam deportarentur exceptæ fuerint. Ritum vero in leuandis, & transferendis martyrum inuentis corporibus in occidentalibus ecclesijs vsurpatum, sanctus Ambrosius indicat epistola XXIV. ad sororē, sic: Primùm inuentæ, seu studio, seu casu sancti alicuius reliquiæ populo monstrabantur, & cuius essent martyris significabatur. Deinde ordine componebantur, & transferebantur ad aliquod templum, vbi vigiliæ tota nocte fiebant, concio de vita ipsius martyris habebatur, fiebant miracula. Aegri enim, qui vestes sanctorum manu contigissent, sanabantur. Celebratur solennis illa translatio corporis sancti Babylæ martyris Antiochiæ, de qua Rufinus libro primo cap. XXX. Socrates lib. III. cap. XVIII. Quum enim sacerdotes Apollinis Iuliano apostatæ Antiochiæ iuxta fontem Castalium non litanti dixissent, sepulchrum Babylæ martyris, quod in vicinia erat, in causa esse, quòd Apollo non daret responsa; mandauit, vt Galilæi (sic enim appellabat Christianos) venirēt, & sepulchrum Babylæ auferrent. Igitur vniuersa ecclesia conueniens, virgines iuuenesque immensa exultatione succincti, trahebant longo agmine arcam martyris, psallentes summis clamoribus, & cum exultatione dicentes: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. Honorem reliquijs sanctorum à gentilibus, aut dispersis, aut quocunque modo neglectis, & inuentis suum habuerunt, vt veterum exempla restantur. Narrat Sozomenus libro V. capite IX. mulierem quandam Gazensem collegisse reliquias ossium, martyrum eorum, quos Gazensis populus, propterea quod templa eorum idolatrica labefactassent, interfecerat, Eusebij scilicet, Nestabi, & Zenonis fratrum, & in ollara reconditas, Zenoni consobrino eorum tradidisse, quas abditas, ille domi obseruauerit, oratorioque ædificato ea reposuerit. In persecutione verò Persica sub Sapore Rege, & Magis Acepsimas episcopus fortiter in confessione perdurans mortuus est; cuius reliquias nonnulli ex Armenia ex illis, qui Persis sunt vicini, clanculum sublata sepelierunt. Narrat Sozomenus libro II. cap. XIII. de reliquijs Hilarionis monachi clàm subreptis, & in Palestina reconditis, per Hesychium Hilarionis discipulum, mentionem facit idem Sozomenus libro III. cap. XIV. Memorantur passim sanctorum translationes in antiquis ecclesiæ catholicæ monumentis, quarum præcipuæ ex sunt: S. Barnabæ Apostoli reliquiæ, cum euangelio B. Matthæi, ipsius Barnabæ manu Hebraicis characteribus scripto, ex Cypro Constantinopolim sub Zenone Imperatore translatæ sunt. Theodorus libro II. collectaneorum. Reliquiæ sancti Stephani ex Hierosolymis, sanctorum Laurentij, & Hagnetis ex Vrbe, Constantinopolim translatæ, in martyrio sancti Laurentij ab Eudoxia Augusta Theodosij iunioris Imperatoris coniuge conditæ sunt. Theodorus libro II. & Beda de temporum ratione. Corpus sancti Danielis prophetæ Constantinopolim ex Iudæa translatum est, sub Imperatore Arcadio Augusto, & Attico Patriarcha Constantinopolitanis, Theodorus libro II. Sancti Ioannis Chrysostomi corpus, ex loco in quo obijt, Constantinopolim à Theodosio iuniore translatum est. Socrates libro VII. cap. XL. Theodoretus libro V. cap. XXXVII. Flauiani Episcopi Constantinopolitani corpus ex Epheso Constantinopolim translatum est à Theodosio Iuniore Imperatore. Nicephorus libro XXXIV. cap. XLIX. Sub Zenone Imperatore Antiochiam delatæ sunt reliquiæ Eustathij, ex Philippis Macedoniæ, vbi ipse in exilio mortuus fuerat. Theodorus libro II. Sacratissimum corpus sancti Ioannis Baptistæ Hierosolymis à monachis inuentum, in vrbem Phœniciæ Emessam translatum fuisse, scribit Beda in libro de ratione temporum. Sanctorū Hermagoræ & Fortunati corpora ex Aquileia Gradū ab Helia Episcopo Aquileiensi translata sunt. Chronicon Aquileiēse: Sancti Antonij monachi corpus inuentum, Alexādriam est deportatum. Isidorus, Beda, Honorius Augustudunensis, Addo IIII. ætate Ioānes Papa IIII. corpora sanctorum Martyrum

rum Anastasij, Mauri, Telij, Antiochiã, Asterij martyrum de Delmatia, & Istria Romam adduxit, & prope fontem Lateranensem in ipsorum nomini dedicata ecclesia sepeliuit. Leo II. Papa corpora sanctorũ Simplicij, Faustini, Beatricis, & aliorum quorundã martyrum ad ecclesiam sancti Pauli transtulit. Sancti Anastasij Persæ reliquiæ Romã translatæ sunt sub Papa Deusdedit, & in monasterio, ad aquas Saluias locatæ. Theodorus Papa corpora sanctorum martyrum Primi, & Feliciani, ex hatenario viæ Nomẽtanæ, ad ecclesiam sancti Stephani in Cœlio monte trãstulit. Bibliothecarius. Anno Domini DCCXCIX. Monachus Hierosolymis veniens, à Patriarcha multas reliquias attulit Carolo Magno. Regino lib. II. Addo ætate VI. Sancti Siluestri corpus Nonantulam anno DCCLII. translatũ. Sigebertus, Sancti Nazarij reliquiæ ex vrbe Roma in Galliæ monasteriũ Lauresheim trãsportatũ, anno DCCLXIIII. Sigebertus. Valbertus Romã orationis gratia profectus, corpus sancti Alexandri secũ Vildeshusem attulit, Henricus Herphordiensis cap. LXI. Chronicon Misniæ. Sanctus Nabor Romaã Crodegando Metensi episcopo translatũ est in cœnobiũ Hilariacnm. Auctor de vita eius cap. V. Sigebertus anno DCCLXIIII. Zacharias papa transtulit caput sancti Georgij ex Patriarchio Lateranensi ad ecclesiã eius, in Velabro, cum hymnis & canticis. Bibliothecarius. Luitprandus, Longobardorũ Rex, corpus sancti Augustini doctoris, ex Sardinia Insula Ticinum transtulit, & in ecclesia sancti Petri in cœlo aureo collocauit. Beda. Paulus papa, corpus sanctæ Petronellæ beati Petri Apostoli filiam ex cœmeterio viæ Appiæ, ad basilicam sancti Petri transtulit, canentibus sacerdotibus, & populo celebritatem agente. Bibliothecarius. Legati Caroli Imperatoris ab Aarone Sarracenorum Amyra redeuntes, corpora sancti Cypriani episcopi Carthaginiensis, & Sperati martyris Scillitanorum in Galliam deferunt, anno DCCCII. Sigebertus. Corpora sanctorum Marcellini, & Petri ex vrbe in Franciam trãslata sunt, anno DCCCXXV. Sigebertus. Rodulfus sancti Callisti papæ corpus in Gallias detulit, anno DCCCLIII. Sigebertus. Corpus sancti Marci à mercatoribus ex Alexandria Venetias deportatum, in maxima veneratione extructo templo fuit. Chronicon Venetiarum.

In translatione reliquiarum veteres Christiani vsi sunt iisdem penè ritibus, quibus in funeribus. Nam præcedentibus triduanis ieiunijs, preces, cantus, vigiliæ, missarum solẽnia, oblationum dispensationes factæ sunt, vt ibi, quod ex veterum historijs intelligitur, in quibus sæpe multa miracula Deus benedictus ipsorum sanctorum meritis operabatur.

De solenni ostensione reliquiarum narrat Hẽricus de Herphordia, Carolum Magnum publice significasse, vt omnes corde contrito confessi peccata sua Aquisgranum Idibus Iunij cõuenirent, spectatum reliquias sanctorum de Hierosolyma & Constantinopoli allatas: Et synodum posteà statuisse, vt quotannis feria IIII. ieiuniorũ quatuor temporum in mẽse Iunio, reliquiæ illæ monstrarentur, capite LXIX.

DE PEREGRINATIONIBVS AD SEPVLCHRA Sanctorum. Cap. XVI.

Nicephorus tradit, homines ad sepulchrum sancti Clementis papę Chersonæ vicinum peregrinationis gratia cõuenisse. Sic vero cap. XVIII. eiusdem libri scribit: Sanctus Clemẽs ancora ferrea collo eius appensa in altum mare proijcitur. Mari aũt diebus septem ad tria millia passuũ diuiso, multi eò eant, & martyris corpus exosculantur, tẽplo diuina virtute excitato. Et quum aliquãdo mare, vt assolet, diuisum esset, populusq; stata ibi sacra peregisset, atq; inde rursus reuerteretur, euenit, vt per parentũ obliuionẽ illic puer quidã relinqueretur, atq; vbi mare in sese redijt, puer tenellus etiã tũ vndis est obrutus. Deinde, quum rursum fluctus recessissent, parentes eò accessere, & puellum saluũ & validum loculo sancti martyris assidentem, reperierũt. Qua re cognita intellexerunt eum per inhabitantẽ ibi gratiã fotum, & citra nocumentum à feris marinis cõseruatũ esse. Quapropter sancto, quẽ decuit atq; oportuit, honore habito, cum puero suo domum sunt reuersi. Cæterùm quum persecutionum tempore,

non

non ita facilis fuerit persecutorũ metu peregrinatio ad loca sancta, vel ad martyrum sepulchra, Constantino baptizato, vti res pia illico religiose coli est cœpta. Cum enim Imperator Constantinus Christi fidem professus, loca terræ sanctæ ab Idololatrijs gentiliũ expurgasset & excolui ssset propter Christi, & eius passionis memoriam, frequens ad ea loca pietatis caussa peregrinatio ex toto terrarum orbe instituta est. Nam Constantinus Magnus in locum sepulchri Christi, idolo Veneris fœdatũ, oratorium excitauit. Eius mater Helena mulier sanctissima illuc adorandi causa profecta, reperta Christi cruce duo templa ædificari curauit, vnum prope Dominicæ natiuitatis specum, alterũ in monte ex quo Christus in cœlum ascendit. Eusebius lib. III. de vita Cõstantini. Rufinus lib. I. cap. VII. Postremo ipse Cõstantinus in loco Caluariæ, vbi Christus crucifixus fuit, ingens templum extruxit, quod publica solennitate, patrum synodo accersita, dedicari iussit. Eusebius lib. III. de vita Cõstantini. Quæ res ànniuersaria solennitate celebrata est, cõfluentibus eò ex omnibus mundi partibus Christianis, vt indicat Sozomenus lib. II. cap. XXVI. Atque hac ratione solennis illius ad terram sanctam peregrinationis initium fuit. Sed etiam ad vrbem Romã ad Apostolorum corpora frequentissimas peregrinationes fuisse, intelligitur ex Augustino in epistola ad Madaurenses, Sophronio, Leone Papa, & Ioanne Chrysostomo, in demonstratione, quod Christus Deus sit aduersus gentiles: Nam qui ducebantur (inquit) qui contempti erant, & vincti, vbi defuncti sunt, regibus ipsis erant magis venerabiles, etiam Romæ, quæ Vrbium est regalissima, relictis omnibus ad sepulchra piscatoris, & pellionis currunt & reges, & præsides, & milites, &c. Bertrada Romam venit adoratura ad limina Apostolorum anno DCCLXX. Vrspergensis in chronico, & Annales Francorum. Golfridus abbas Bedæ & presbyter Romam orationis gratia profectus, in itinere obijt. Beda lib. II. de ratione temporum. Grodegangus Romam ad martyrum sepulchra oratum profectus est, cap. XI. de eius vita. Carolus Magnus intra annos XLVII. quater Romam ad vota persoluenda, & orandum profectus est. Eginardus. Vilitaldus Hierosolyma, & terram sanctam visitauit. Stedelius. Ex Francia multi nobiles Romam orandi gratia profecti sunt. Sub Leone Isauro. Addo. Multos amore diuino inflatos ex Anglia Romam abijsse, & religionis ergò tonsurã clericalem accepisse, refert Beda de ratione temporum, & Addo sexta ætate. Haymo super epist. ad Romanos: Nunc ad tumulum Piscatoris flectunt genua Imperatores, & super euangelia. Eorum peregrinationem commemorat, qui ex Britannia voti caussa Hierosolyma proficiscebantur. Solebant obsessos à dæmonibus ad loca sacra sanctorum martyrum ducere, & à Deo sanctorum precibus liberationem impetrare. Annonius lib. V. cap. XXX. de reb. gestis Francorum. Rabanus in admonitione ad populum, Rugiunt dæmones iuxta sepulchra, & iuxta reliquias sanctorum.

FINIS *opusculi de ritu sepeliendi, & de cœmeterijs.*

LAVREN.

LAVRENTIO CELSO ROMANO XII. VIRO ABREVIATORI. S. D. N. PAPAE A SVPPLICIBVS LIBELLIS REFERENDIS, ET PROTONOTARIO APOSTOLICO EX SEPTEM,

Onuphrius Panuinius Veronensis, Frater Eremita Augustinianus, S. P. D.

NEmo est qui nesciat, me post Deū, operam, industriam, spem, omnes denique fortunas meas in Alexandri Farnesij Cardinalis amplissimi fide, & pietate collocasse. In quo ornando, quia eius magnitudo meas superat vires, quum potis nō sim, eos saltem celebrandos perpetuò perscrutatus sum, qui in eius clientela essent, vt quæ Domino, viriū imbecillitate præstare non possum, id saltem eius clientulis amicis meis conferrem: ex his, quia principem locum familia tua nō obtineat, nemo est, qui dubitet. Multis enim beneficijs, fauoribus, studijs ab ipso ornata, & ipsa vicissim omnem industriam suam in eius voluntate exequenda posuit. Hanc rem Vrbi Romæ pater tuus Ioannes optimæ fidei, industriæ, & incredibilis diligentiæ homo viuens ostendit. Eandem modo profitetur Ascanius Patruus tuus, vir supra fidem industrius, in hominum proborum amicitia excolēda accuratus, patroni amantissimus, in exequendis maximarum rerum arcanis promptissimus. At hæc quāquam magna, exteriora sunt. Tu adhuc inuenis magnis muneribus honestatus, optimis moribus adeo litterarum studia, & præclaras actiones adiunxisti, vt eximiæ cuiusdā, & inusitatæ virtutis in te breui futuræ, spem omnibus attuleris, quam vt magis, magisque accenderem, animumque tuum ad præclara quæque persequenda, quæ occepisti, inflammarem, hac epistola te conueniendum duxi, quam breui huic libro præposui, in quo multas ecclesiasticas obscuras voces Latinas, Barbaras, Græcas, quæ passim à sciptoribus ecclesiasticis vsurpatæ occurrūt, illustraui, ijsque breue de Stationibus re in Vrbe frequentissima, opus adiunxi: quas lucubratiunculas tuo nomine publicare constitui, tum vt meum erga te ardenti virtutis studio præditum, aliquod extaret obseruantiæ signum, tum vt omnes agnoscant, me in hominibus celebrandis non omninò iudicio caruisse. Vale Romæ Kalen. Septembris Anno M. D. LXVII.

ONVPHRII

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI,

INTERPRAETATIO VOCVM ECclesiasticarum, quæ obscuræ, vel barbaræ videntur.

QVVM passim in Historijs ecclesiasticis, & præsertim Romanorum pontificum vitis, multæ voces barbaræ, inusiratæ ex Græcis Latinæ redditæ, alienis aliquãdo à suo significatu sensibus, metaphoricè acceptæ, & ideo minus cognitæ, insertæ sint: operæpretium facere existimaui, si breuem earundem interpretationem, & expositionem, ex vetustissimis quibusdam scriptoribus constituerem, quo omnia legentibus clariora, & apertiora sese offerentia, eorum in legendo assiduam curam & diligentiam non remorentur: sunt autem eiusmodi,

OFFICIA, Siue Magistratus
Domnus, Papa
Episcopus
Cardinalis
Archipresbyter
Presbyter.
Pœnitentiarius maior
Pœnitentiarij minores
Archidiaconus
Diaconus
Palatinus, vel Basilicarius
Regionarius.
Stationarius.
Pater Diaconiæ
Archisubdiaconus vel
Prior Subdiaconorum
Subdiaconus
Regionarius
Basilicarius siue S. R. E.
Palatinus
Oblationarius
Stationarius
Mansionarius
Mans. primus
Acoluthus
Regionarius
Stationarius
Supulmentarius
Paracellarius
Primicerius scholæ cantorum
Schola cantorum
Chorus
Primus scholæ paraphonista
Secundus scholæ paraphonista
Tertius scholæ paraphonista
Quartus scholæ, qui &
Archiparaphonista
Vicedominus
Maiordomus
Vestiarius
Cancellarius, alias Bibliothecarius
Camerarius
Primicerius S. R. E.
Secundicerius S. R. E.
Arcarius
Sacellarius, alias Saulatius
Protoscrinarius
Scriniatij XII.
Primicerius defensorum
Defensores
Defensores regionarij
Aduocatores
Adminiculator
Primicerius Iudicum
Iudices
Primicerius Notariorum
Protonotarij
Notarij regionarij
Nomenclator
Roga.

SACRAE AEDES, ET earum partes.

Ecclesia

Titulus
Parœcia
Oratorium
Martyrium
Diaconia
Xenodochium
Monasterium
Gremium Basilicæ
Camera Basilicæ
Absis
Confessio
Ambo
Secretarium.

AEDIVM SACRARVM ornatus.

Patenæ, aliàs Patinæ
Calices ministeriales maiores, minores
Amulæ, aliàs amæ
Colatorium
Pugillares
Scyphi
Metretæ
Hydriæ
Thymiamaterium
Peluis ad Baptismum
Corona, aliàs pharum cantharum, cum Delphinis totidem
Cerostota
Phara canthara cum delphinis totidem, in quibus ardebat oleum
Canthara cerostota
Lucerna cum Lychnuchis
Gemelliones.

VESTIVM GENERA.

Anaboladium, aliàs Anabolagium
Alba
Cingulum
Orarium
Mappula
Colobium
Dalmatica
Planeta, aliàs Casula
Pallium
Mitra
Offertorium
Phanon
Naccus.

OFFICIA

OFFICIA SIVE MAGISTRATVS.

DOMNVS pro Dominus, per Syncopen dicitur, qua appellatione olim Pontificem Romanum, mox & alios episcopos venerationis causa honorabant. Pontificem enim Domnum apostolicum vocabant: nā dominus terroris, nō reuerentiæ vocabulū esse existimabāt.

PAPA Græca vox, quæ Latinè dicitur papus, auum significat, id est, patrem patris, Ausonius ad nepotem:

... Papos auiasq́, trementes,
Ante ferunt patribus seri noua cura nepotes.

Apud Bithynios cognomen Iouis erat, qui dicebatur Iupiter Papas, id est, pater. Hanc vocem omnes antiqui Christianorum episcopi pro patre, siue maiore patre frequentarunt (auus enim aliquando maior pater dicitur) & præsertim magnarum, & insignium vrbium, vt Romæ, Carthaginis, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymorum, & similium. Cornelius enim Episcopus Romanus presbyteri eiusdem ecclesiæ, & alij multi in epistolis suis Cyprianum Carthaginiensem Episcopū papam, & papatem vocant. Dionysius Alexandrinus Episcopus Heraclam prædecessorē suum, in epistola ad Philemonē presbyterum Romanū, beatum papam nominat. Similiter Athanasius, Theophilus, & Cyrillus Episcopi Alexandrini, papę dicuntur. Sidonius in epistolis suis, passim omnes Galliarum Episcopos, ad quos scribit, papas appellat. Hæc vox, post Gregorij primi tēpora, reliquis episcopis adempta, soli Romano pontifici attributa est. Qui & apostolicus est aliquando dictus, ob præcipue apostolicæ sedis, cui præest, reuerentiam.

EPISCOPVS, Magistratus apud veteres nomen fuit, cuius munus erat panis, & cæterarum rerum, quæ ad cibum pertinent, curam habere: vt colligi potest ex verbis Arcadij iurisconsulti Dig. Lib. Tit. L. de muneribus, & honoribus. Quæ vox ab operatione deducta est: nam vel ab ἐπισκοπεῖν venit, quod significat speculari, cōsiderare, vel ab ἐπισκοποῦμαι, quod est visito, siue speculor. Quod nomen ad Christianorum pontifices translatum est, qui Episcopi, vel visitatores, seu inspectores, obseruatores, & speculatores dicti sunt, quod illorum præcipuè officium sit, gregis sibi commissi curam gerere, & mores explorare. Hac voce vsus est Cicero lib. VII. epistol. ad Atticum: Vult Pompeius me esse, quem tota hæc Campania, & maritima ora habebat, Episcopum, ad quem delectus, & negocij summa deferatur.

CARDINALIS vox variè accipitur. Vitruuius lib. IIII. cap. VI. Fores ita cōpingantur (inquit) vt scapi Cardinales sint ex altitudine luminis totius duodecima parte. Et libro X. cap. XX. ait: Ex concludantur superne inter cardinatis trabibus, supra trabes collocentur capreoli cardinibus alius in aliū conclusi, in altitudine excitati pedes IX. Et capite XXI. eiusdem libri: Erigebantur, & arrectaria duo compacta pedum XXXV. crassitudine sesquipedali, latitudine pedum II. coniuncta capitibus, transuersario cardinato tigno, & altero mediano inter duos scapos cardinato, & laminis ferreis religato. Hic Vitruuius scapis cardinatis, significat cuspidibus & dolatis linguiculis cōpactos vel incorporatos, ita vt apud Vitruuium idem sit cardinalis, quod annexus, vel insertus, vel compactus. Hæc vox in eandem ferè sententiam frequens est in registro D. Gregorij, & epistolis pontificum Romanorum decretalibus. Quibus is Cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certæ alicui ecclesiæ vel diaconiæ proprius, & ad certi alicuius tituli siue ecclesiæ ministeriū ordinatus, insertus, annexus, & (vt ipse loquitur) incardinatus est: Nam S. Gregorio idem est, Cardinalem constituere in aliquo titulo vel ecclesia, quod incardinare alicui ecclesiæ, vel in aliqua ecclesia cardinare. Idem etiam de Episcopis dicit, quod de sua ecclesia ad aliam necessitatis causa translatos, episcopos quidē ecclesiæ suæ, illius verò, ad quā translati sunt, sacerdotes, siue pontifices cardinales vocat: quæ vox nō solùm Romanæ, sed omnibus alijs ecclesijs per prouincias cōmunis est. At quoniam episco-

pus,presbyter,vel diaconus ita cardinatus & cõstitutus, principem locum in ea ecclesia,cui incardinat⁹ erat,tenebat: hinc factũ est, vt cardinalis vocabulũ, pro precipuo siue principali acciperetur, in quã significationẽ Seruius sup. 1. Aeneidos: Ventos quatuor Cardinales, principales interpretatur. Et D. Cyprianus libellũ de cardinalibus, id est, de principalibus Christi operibus scripsit, & vox cardinalis in antiquis pontificum decretis, & præsertim S. Siluestri in concilio Romano reperitur. Isq; dicitur presbyter, vel diaconus Cardinalis alicuius tituli, vel diaconiæ, qui eiusdem præcipuam curam gerit, omnesq; alios earundem ecclesiarũ ministros gubernat, & moderatur. Hoc porrò nomen omnibus ecclesijs commune, multis adhuc hæsit, vt Rauennati, Pisanæ, Mediolanensi, Compostellanæ, & alijs, sed potissimùm Romanæ. quia sicut Romanus pontifex omniũ Episcoporum princeps est, ita & sacerdotes Romanæ ecclesiæ omnium ecclesiarum clericos dignitate & honore antecellunt: hinc Cardinales hodiè tantùm appellari videntur. sed de hac re latiùs in libro, quem de origine cardinalatus scripsi, disputaui.

PRAESBYTER Græcè, Latinè senior dicitur. Augustinus, Etiã grandioris ætatis, & (sicut scriptura loquitur) plenum dierum possedit seniorem, hoc est, presbyterum, quę vox maioribus natu, & communi cum episcopo concilio, ecclesiã gubernantibus, sacraq; mysteria tractantibus, attributa est, vt presbyteri, id est, seniores vocarentur. Hinc Tertullianus in apologetico cap. XXXIX. Nobis præsident probati quiq; seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti. Quorum primus Archipresbyter dicitur, id est, primus presbyter, quemadmodum Archidiaconus, & Archisubdiaconus diaconorum, & subdiaconorum primi, & principes. Ex presbyteris porrò Romanæ ecclesiæ quidã super pœnitentes cõstituti sunt à Simplicio papa, vt his verbis docet Bibliothecarius: Hic constituet ad Sanctos Petrum, Paulum, & Laurentium hebdomadas, vt presbyteri ibidem manerent propter pœnitentes & baptismum: regionem tertiam ad Sanctum Laurentium, primam ad Sanctum Paulum, & sextam, vel septimã ad Sanctum Petrum. Hi presbyteri pœnitentium vocati sunt, qui eorum exomologeses audiebant. Quorum primus maior pœnitentiarius dictus, hodie est Cardinalis, reliqui minores pœnitentiarij, non Cardinales, vocati.

DIACONVS Græcè, minister Latinè dicitur. Apostoli verbi Dei prædicationi vacantes, quum inopia laborantium subleuationi attendere nequirent, ministros septem, quos diaconos appellauere, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarum cura (vt Lucas Act. 6. tradit) demandarunt. Apostolorum exemplo Euaristus papa primus in Romana ecclesia septẽ diaconos ordinauit, qui, cum presbyteri docendis populis, & sacramentis administrandis attenderent, ipsi viduis, pupillis, pauperibus, & egenis, ex ecclesię thesauris, & oblationibus fideliũ, subuenirent. Hi quum antè præscriptum sibi, & certum locum nõ haberent, sed eorũ munia in promiscuo essent, primus vrbis regiones singulis diuisit Fabianus papa, certaq; loca assignauit, quæ diaconiæ, & pauperũ hospitalia dicta sunt: quibus ij præerãt, & in suis quisq; regionibus fideliũ pauperum necessitatibus, ex ecclesiæ pecunia, & Christianorũ eleemosynis à subdiaconis collectis, atque ab ipsis custoditis, quantùm in se esset, suppeditabat. Ex ipsis aũt primus vel antiquior, cum Episcopi, cleri, populique cõsensu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis, id est, principalis vocabatur, quemadmodũ presbyterorũ primus archipresbyter. Vnus igitur tantùm vetustissimis tẽporibus erat diaconus cardinalis, vt ex actionibus synodi Romanæ sub S. Siluestro papa celebratæ, liquet, qui & archidiacon⁹, & diaconus circũlustrator, & perscrutator vocabatur. Lõgo tempore pòst diaconorũ in ecclesia Romana numerus auctus est, & ex septem quatuordem primùm, deinde XVIII. facti, qui oẽs vt ab alijs diaconis nõ cardinalibus differrent, quorum multi in Vrbe erant, Diaconi cardinales vocati sunt, id est, principales, qui præcipuè hospitaliũ, & diaconiarũ ministri erat. Ex his porrò XVIII. quatuordecim regionarij vocabantur, quòd singularũ regionum, quæ XIIII. erãt, diaconijs præessent: quatuor palatini, vel basilicarij dicti, quòd in palatio, & basilica Lateranensi papę ministrarent. Diaconi verò Stationarij

natij nomen perpetuum non erat, sed ad tempus. Ita enim appellabatur is, qui ea vice pontifici ad stationem aliquam profecto ministraret. Antiquitus erant diaconi testimoniales, qui episcopum prædicantem custodirent, qui vsus iā diu exoleuit. De diaconis, & subdiaconis, ita scribit Ioannes Diaconus in vita sancti Gregorij: Prudētissimus paterfamilias Christi Gregorius, singulis Diaconijs, vel Xenodochijs, viros idoneos deputauit, quos, vt securius imò sagacius in opere pietatis & misericordiæ laborarent, priuilegijs muniēdos esse decreuit: Quia (inquit) te virum religiosum, & mensis pauperum exhibendis idoneum nouimus, ideo te diaconiæ eligimus preponendum, & ne qua tibi nascatur ex hac administratione dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum, constituentes, vt de hoc, quod ad mēsas pauperum, vel diaconiæ exhibitionem percepisti, siue subinde perceperis erogandum, nulli vnquam hominum cogaris ponere rationem. Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari patres diaconiæ.

SVBDIACONVS, quanquam ordinis subdiaconorū nulla in sacris litteris mentio extet, vetustissimus tamen is in ecclesia est, & sub ipsa apostolorū tempora institutus, de quo Ignatius in epistola ad Antiochenos meminit, qui salutat presbyteros, diaconū & subdiaconū. Hic antiquitus sacer ordo non erat, nec certo deputatus officio, nisi tantùm clericali, nisi diuino: tūc enim in Missa nec euangelium, nec epistola cantabatur. Adiunctus autem fuit diaconorū adiutorio, quibus subministrabat. Fabianus papa Romæ septē subdiaconos primus constituit, qui septem notarijs à Clemente papa institutis imminerent, vt res gestas martyrum in integrum colligerent: & cùm septem diaconi, vt ministrarēt pauperibus Christianis, totidemq́; notarij, vt martyrum facta describerēt, per vrbis regiones sparsi essent, ijs ipsi subdiaconi iuncti fuerunt. Ideo etiā ipsi subdiaconi regionarij vocati sunt, vt regionum, primæ, tertiæ, quartæ, & septimæ: & præsertim postquàm alij septē subdiaconi, qui, quòd Missarum celebrationi in basilica Lateranensi per vices suas deseruirent, S.R.E. siue basilicarij subdiaconi sunt vocati, instituti fuerūt. Nam ecclesiæ maiestate aucta, subdiaconi ad epistolæ lectionem, & ministeriū altaris acciti, & sacri ordinis participes facti sunt: & propterea regionarijs, qui per regiones diebus stationū pontifici ministrabant celebranti, septē alij additi, & ad quartumdecimum numerū aucti. Ioānis subdiaconi regionarij regionis primæ mentio est apud Bibliothecariū in vita Sancti Silueri Papæ. Hi porrò S.R.E. subdiaconi basilicarij: quòd pōtifici certis officijs assisterent, & seruirent, vt in camera, in mensa, & in processione crucē ante ipsum deferrent: Palatini etiam subdiaconi dicti sunt. His in schola cantorum VII. alij additi, eorumq́; numerus vnus & viginti factus. Quorum primus Archisubdiaconus, Primus, vel prior subdiaconorum in libris Romani ordinis nūcupatur. Ex his porrò subdiaconis is oblationarius dicebatur, ad cuius per vices ministerium pertinebat suscipere oblationes, pontificis Missam celebranti factas, & eas archidiacono præsentare. Stationarius verò erat is, qui hebdomada sua epistolā in stationibus, papa Missam celebrante, cantabat.

MANSIONARIVS, dictus est custos, & conseruator ædiū ecclesiasticarū, templorum, & altarium: item familiaris & domesticus, à māsione. Multi ex his erant in ecclesia Romana, quorū maior, primus māsionarius vocabatur: Vnius horum, & eiusdem muneris meminit D. Gregorius in libris Dialogorū. Hodie in multis ecclesijs extant, curamq́ue psalmodiæ, & altarium habent.

ACOLVTVS, à Græcis is dictus est, qui nullis minis ab instituto poterat reuocari. Quare Stoici Acoluti dicti sunt, qui impium putabant, mutare sententiam. A Christianis hoc nomine dicti sunt ij sacrorum ministri, qui, quum ipsi sacris nō operarentur, ab illis tamen nō excludebātur. Dicti Acoluti, quasi nō prohibiti, à priuatiua particula α & κωλύω, quod significat prohibeo. Hinc eorū ministerium diuersum fuit à diaconorum, & subdiaconorum, qui sacris communicabant, munere. Ministrabant porrò episcopis & ecclesijs, in his, quæ ad sacra faciē da pertinēt, vt in parādis mappis & in altaribus, luminibusq́; accendēdis, & in ferēdis ijs, quibus in sacris faciēdis, vsus erat. Fuerūt multi in vrbe Acoluti, Palatini, vel S.R.E. qui Papæ ministrabāt in Palatio, & Basilica Lateranensi. Re- ἀκόλυτος.

 gionarij,

gionarij, qui in regionibus diaconis seruiebant. Stationarij, qui in stationibus Papæ celebranti præsto erant.

SVBPVLMENTARIVS. Quid eiusmodi voce veteres significare voluerint, haud certò scio. Nisi is Subpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea eleemosynarum genera è Palatio Pontificis distribuebat, quæ vel mensæ superfuerant, vel ad cibum pertinebant. Quod innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani Papæ.

Is etiam Paracellarius dicitur.

PRIMICERIVS SCHOLAE CANTORVM. Quanquam tempore S. Siluestri papæ, & posteà plures & magnæ fuerint in Vrbe basilicæ conditæ, non tamen singulæ clericos, vel monachos speciatim habebāt, qui in illis sacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis, diaconi diaconijs præfecti, suo quisque tantùm muneri vacabat: illi sacris administrandis, hi pauperum subuectioni procurandæ. Psalmodia verò quotidiana in omnibus ecclesijs tunc in vsu nō erat: nam singulis Vrbis Basilicis redditus adhuc assignati nō erant, quibus possent singula collegia canentium nutrire. Ideoq; schola cātorum instituta fuit, quæ Vrbi communis erat, & ad Stationes, processiones, singulasq; diebus eorūdem festis, ecclesias Vrbis conueniebat, ibiq; sacra officia, & Missarum solennia pontifice, vel presbytero celebrante, decātabat. Hæc schola cōmunibus sumptibus viuebat, habebatq; magnæ in Vrbe dignitatis, & existimationis præfectum, qui Primicerius, aliàs prior Scholæ Cantorū vocabatur, cuius opera optimi iuuenes selecti in cantu, lectione sacrorū librorum, & optimis moribus instituebantur. Hinc origo Primiceriorū per alias orbis terrarū ecclesias cathedrales manauit, de quorum officio, & dignitate X X V. distinct. mentio est. Hanc scholam eam esse opinor, cuius initiū scribit Bibliothecarius in vita Hilarij papæ sic: Hic constituit in Vrbe ministrales (id est clericos) qui circumirent cōstitutas Stationes, id est, ministrando sacris, & psallendo. Quanquàm Ioannes diaconus lib. II. de vita S. Gregorij papæ ipsam hanc scholam S. Gregorium constituisse scribit: quòd potius de eius quadam reformatione, siue restitutione intelligendum esse opinor, quàm de prima institutione, q̄ lōgè ante fuisse necesse est. Sic aūt scribit: Scholam cantorū, quæ hactenus in ijsdem institutionib⁹ in sancta Romana ecclesia modulatur, constituit, eiq; cum nōnullis prædijs duo habitacula, scilicet, alterū sub gradibus ecclesiæ Sancti Petri apostoli, alterum verò sub Lateranensis patriarchij domibus fabricauit, vbi vsq; hodie lectus eius, quo recumbens modulabatur: & flagellum ipsius, quo pueris minabatur veneratione cōgrua cum authentico antiphonario reseruātur. De hac schola cantorum huiusmodi Statutum reperi in libro peruetusto Romani ordinis: Primùm, in quacunq; schola reperti pueri bene psallentes, tollantur, inde nutriantur in schola cantorum, & posteà fiant cubicularij. Si aūt nobilium pueri fuerint, statim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant potestatem ab archidiacono, vt liceat eis super linteū villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi. Deinde, sicut Sacramētorum codex continet, quando, & vbi fuerint, vsque in subdiaconatus officium ordinentur. Diaconi verò, atq; presbyteri, nunquā, nisi in publica ordinatione. Schola porrò cantorum in plures choros diuidebatur. Chorus aūt (auctore Isidoro) propriè est multitudo canentium, inde dictus, quòd initio in modum coronæ circum aras starent, & ita cantores psallerent. In schola cantorū, post Primicerium, quatuor maiores reliquis erant, primus, secundus, tertius, & quartus scholæ vocati. Quorum tres primi paraphonistæ, quartus verò archiparaphonista dicebatur. Cuius officium erat Pontifici de cātoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

VICEDOMINI, qui & MAIORES DOMVS, à Pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando episcopali constituebantur: viri prudentes, & rerum gerendarum peritia insignes, quibus episcopij, vel patriarchij Lateranensis cura, & administratio committebatur, in gubernanda domo, hospitibus suscipiendis, & domesticorum Pontificis caussis cognoscendis, vt liquet ex epistola B. Gregorij ad Antonium diaconū, & Clementiam Patriciā. Bibliothecarius in

vita

vita Vigilij papæ. Hic In Sicilia agens, remisit Romam Ampliatũ præsbyterum, & Vicedominum suum, & Valentinum episcopum S. Rufinæ, ad custodiẽdum Lateranũ, & gubernandũ clerum. Hinc in palatio Lateranensi locus erat, vicedominium vocatum, de quo idem Bibliothecarius, in vita Stephani iij. Qui & Vestiarij ibidem mentionem facit, qui Pontificis vestes Laterani custodiebat.

CANCELLARIVS, aliàs BIBLIOTHECARIVS. Is, qui Romanum Pontificem in chartis ecclesiasticis iuuabat, & Orientis Occidentisq; Synodicis cõsultationibus (vt D. Hieronymus in epistola ad Ageruchiam, de monogamia tradit) respondebat: quem antiqui scribam, à libellis: ab epistolis, epistolarum magistrum: nostro tempore secretariũ vocant, Cancellarius, in ecclesia Romana appellabatur. Quã vocem à Flauio Vopisco, in Carini vita primùm vsurpatam fuisse obseruaui: Vnum (inquit) ex Cancellatijs suis Vrbi præfectum fecit. Hi quũ à secretis, & libellis principum essent, scribendis quoq;, ac custodiẽdis publicis rebus vacabant, & à cancellis, intra quos demãdata sibi munera obeuntes, permanebant, appellationẽ habuere. Quam rem in Epistolis Cassiodorus subinde explicat, qui hoc officium cancellorũ decus ita nominat. Hoc igitur laudabile præiudicium, sententia gratiosa, militia domestica à XII. indictione cancellorũ tibi decus attribuit, vt consistorij nostri secreta fideli integritate custodias, per te præsentandus accedat, per te nostris auribus desideriũ supplicis innotescat, iussa nostra sine studijs venalitatis expedias, omniaq; sic geras, vt nostrã possis commendare iustitiam. Respice, quo nomine nuncuperis: Latere nõ potest, quod inter cancellos egeris. At cancelli ligneæ, aut ferræ crates sunt, inter se modicis interuallis in quicuncem positæ, quibus quum aëra spectusq; admittatur, prohibetur accessus. His fenæ fenestræ, iudicum tribunalia scribarũq; subsellia (à quibus cãcellarij dicti) muniri solent. Chirius Fortunatianus antiquus scriptor, principum antiquorum & nobiliũ (vt nos hodie appellamus secretarios) olim cancellarios dictos refert. Omnium igitur scribarum, notatiorũ, & scriniariorum S. R. E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in ecclesia amplissimum fuit, & non nisi summæ auctoritatis presbyteris, & sæpissimè episcopis concedi solitum: qui quòd bibliothecarum etiam curam haberet, Bibliothecarius etiam dicebatur. Hic epistolas Romani pontificis nomine dictabat, Synodicis episcoporum consultationibus respondebat, sacerdotum Romanorum decreta scribebat. A Cancellario dictus Vicecancellarius, qui Cancellarij vices gerit: de cuius officio, & dignitate librum singularem scripsi.

CAMERARIVS à camera, vox est recens inuenta. Archidiaconi enim S. R. E. officio Gregorij VII. papæ tempore extincto, in eius locum successit Camerarius, qui quòd pecuniarum ecclesiasticarum, quæ in cameris conseruabantur, curam gereret, ita appellatus est. Est autem propriè camera testudo seu fornix, & ipsa pars superior: Item tectum deuexum, & recuruum, à forma testudinis, quasi camuræ, id est, curuæ, vt inquit Seruius super III. Georgicorum: Camuris hirtę sub cornibus aures. Camera etiam dicitur integra pars ædificij, parietes scilicet ipsi cum fornice.

PRIMICERIVS à cereo fit (vt auctores sunt, Diuus Hieronymus, & Cassiodorus in epistolis) quoniam & Græcè πρωτοκήριος dicitur, quemadmodum & Secundicerius, quæ officia apud Ammianum Marcellinum inueniuntur, vt Primicerius protectorum, notariorum, domesticorum, & similium: idem autem sonat, quòd primus. Cæterum inter VII. antiquos Romanæ ecclesiæ officiales, primi, & nobilissimi erant, Primicerius, & Secundicerius S. R. E. ab officijs nomina sortiti. Hi papæ continuò assistebant, quorum loca hodie tenent duo diaconi Cardinales primi, iudicesq; rerum Palatinarum erant: à dextera leuaq; pontificem in omnibus processionibus comitabãtur, sine quorum consilio nihil quodmagni momenti esset, pontifex transigebat: inde papæ Consiliarij dicti. Octauam super episcopos in matutinis festorum solennium lectionem legebant.

ARCARIVS ab arca pecuniarum, quas colligebat, & conseruabat, dictus est, qui triburorum, & vectigalium exactioni præerat.

SACELLARIVS, aliàs SACCVLARIVS, à facello pecuniarum, quas erogabat, dictus. Is militibus stipendia, operarijs & familiaribus pontificis salaria distribuebat, & sabbato scrutiniorum eleemosynā dabat, Romano quoque clero & populo presbyteria largiebatur. Hunc hodie Thesaurarius repræsentat. Cuius muneris Bibliothecarius frequēter in pontificū vitis mentionē facit. Dictus aūt est à sacco Saccularius, vel à sacello, id est, paruo sacco sacellarius: quę vox apud Augustinum extat in cōmentarijs Psalmorum: Ne amisso (inquit) iudicio pauperis in mala caussa misericors, cuius si parcis sacello, percutis cor. Eā antem pecuniarum summam, quam Sacellarius vel Saccularius distribuebat, Rogam appellabant: quæ vox sæpe in Bibliothecario legitur, & erogationem, munus, seu donatiuum, vel stipendium significat, ab erogando dicta.

PROTOSCRINIARIVS, is Scriniarijs præerat. Scriniarius porrò à scrinio dictus est, quod est arca, qua seruantur preciosiora, & secretiora vt scriptiones. XII. porrò in Romana ecclesia erant Scriniarij, qui scrinia publica scripturarum S. R. E. curabant, Epistolas à Cancellario, & protoscriniario dictatas scribebant, instrumenta, donationes, venditiones, & reliqua eiusmodi cōficiebant. Horum munus cum notariatu plerunque coniunctum erat, vt infrà dicam.

PRIMICERIVS DEFENSORVM. Gregorius (vt auctor est Ioannes Diaconus) remotis à suo cubiculo secularibus, clericos sibi prudentissimos, cōsiliarios, familiaresq; delegit: nemo laicorum quodlibet palatij ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici iuris munia, ecclesiastici viri subibant: ob quod nonnulli procerum se sub obtentu religionis tonsurare cæperunt. Hæc consuetudo posteà diu obtinuit in Romana ecclesia, vt omnia ecclesiastica ministeria, tūpriuatim, tum publicè per solos clericos administrarentur: quare notarij, & defensores ex clericorum quoq; ordine sumebantur: quod tamen etiam ante S. Gregorium obseruatum à religiosis pōtificibus videtur, vt ex rescriptis Zosimi, & Gelasij pontificum apparet. Quod autem fuerit defensoris officiū, breuiter describitur à Pelagio in rescripto ad Antoninam Patriciam, quę postulabat monachum fieri defensorem, in quo ostendit officiū monachi, & defensoris conuenire nō posse: Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum, at ijs caussarum cognitio, conuentiones, actus, publica litigia, & quæcunq; vel ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas poscit. Ex decreto Vrbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarum rerum administratorem, vt verbi gratia, prępositum, œconomum, vicedominum: defensoris nomine aduocatum, siue castaldum, & iudicem. Hos aduocatos, siue aduocatores dictos puto: Quorum quidam defensores sine adiectione, quidam defensores regionarij dicti sunt, quòd scilicet in singulis regionibus distributi essent. Quorū primus vel princeps, primicerius defensorum dicebatur, magnæ in ecclesia Romana existimationis.

ADMINICVLATOR ab adminiculando, id est, adiuuando dictus. Septimus erat ex Romanæ ecclesiæ primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captiuis procurabat: quod munus hodie pauperum aduocatus facit.

PRIMICERIVS NOTARIORVM. Notarius à nota dictus, vel à notando, quòd scribendo cuncta notaret. Clemens papa primus septem notarios, per totidē Vrbis regiones instituit, ad res gestas martyrū diligenter scribendas. Quibus notarijs sepiē subdiaconos ab se recēs creatos imminere iussit Fabianus, vt accuratè munus suū implerēt. Quibus ne, pace ecclesiæ parta, & martyrio sublato, desides essent, Iulius papa iniunxit, vt notitia, quæ omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & vt omniū monumentorū in ecclesia confectio, notariorū, & ipsius primicerij munus esset (ita enim ipsorū primus, quem aliquādo cācellarij munus obijsse obseruaui, vocabatur) hæc aūt, quò ad cautiones, instrumenta, donationes, cōmutationes, testamēta, colligationes, & manumissiones intelligi voluit. Hi aūt notarij, dicti sunt regionarij: quia per septem regiones distincti muneri suo vacabāt. Quorum vsus diu māsit. Qui etiam inter cætera populo per Vrbem (vt hodie cursores faciunt) denunciabāt, quādo papa Litanias, id est,

pro-

processiones, vel supplicationes facere, aut vbi Missam celebrare, vel stationem indicere constituisset. Aucto deinde notariorum numero, qui ex septem illis primis fuerũt notarij regionarij, vel protonotarij vocati sunt: reliqui notarij simpliciter. Notarijs porrò munus suum promiscuè exercentibus additi sunt XII. scriniarij, qui rebus ecclesiasticis scribendis tantùm, quæ à cancellario, vel protoscriniario pontificis nomine dictabantur, vocabantur, vt bullæ, priuilegia, actiones conciliorum, & similia. Frequenter tamen accidit, vt vna persona duo hæc officia subiret, essetq; scriniarius S. R. E. & notarius regionarius.

PRIMICERIVS IVDICVM. Multi in vrbe iudices erant, qui de controuersijs, & litibus populi Romani cognoscebant, quorum primus iudicum primicerius vocabatur.

NOMENCLATOR. Cuius in Romano ordine mentio est, à nomine calando, id est, vocando, appellationem obtinuit, qui memoriter vnumquenque vocare didicit, vt putà in foro reos, in conuiuio conuiuas, quo sensu in ordine Romano accipitur.

SACRAE AEDES, ET EARVM PARTES.

ECCLESIAE. Vetustissimus, ac ab ipsis apostolorũ temporibus mos in religione nostra visitari cœptus est, vt Christiani homines, quocunque orbis terrarũ loco essent, ad res sacras, quæ ad Christi fidem pertinebant, tractandas, & diuina mysteria celebranda, in vnũ certum locum conueniri solerent. Cœtus autem illos publicos plurium fidelium in vnum congregatorũ ecclesias voce Græca, id est, congregationes appellabant. Ioãnes epist. III. Eijcit eos (inquit) ex ecclesia, seu cõgregatione, & Paulus I. ad Corinth. XIIII. Sicut vbique in omni ecclesia doceo, & cap. IIII. Mulieres vestræ in ecclesijs taceant. Conuentus aũt hos sacros celebrare, sic notare solebant apostoli. Conuenire ad audiendum sermonem Dei. Conuenire ad frangendum panem. Conuenire in vnum. Oportuit aũt veteres Christianos in locis, & ædificijs certis cõuenire. Sed ea priscis ecclesiæ tẽporibus nõ vbique fuerũt eiusdẽ generis. Nã tum in templo Salomonis Hierosolymis, tum in synagogis publicis Iudæorũ, tum in scholis, tum in priuatis diuersorũ fidelium ædibus, prout Christianis initio cõmodius fuit, publicos cõuentus, vt ex actis apostolorũ constat, egerunt. Cæterùm crescẽte religione Christiana, eaq; per vniuersum ferè orbem terrarũ sese diffundente, tum Romæ, tum per omnes prouincias, ædificia aliquot publica, tenuia & exilia primùm, deinde pace ecclesijs à Constantino Imperatore, sublatis impijs persequutionum edictis, data magnifica, & varijs ornamẽtis referta, extructa sunt, quæ à congregationibus, quas in illis publicè Christiani frequentabant, ecclesiæ vocatæ fuerunt, quum res continens appellationem à re cõtenta suscepisset. Dicebantur etiã Dominica, siue Basilicæ, & Templa, Iudaico & gentili more, quòd ad templorum, & basilicarum gentilium similitudinem ædificata essent. Vocabantur etiam Domus Dei, Domus orationis, oratoria, & martyria: quòd in his, & Deus à fidelibus deprecaretur, & Martyrum memoria sacrosanctè coleretur. Romæ quoque præter supradicta nomina, Tituli, parœciæ, & diaconiæ appellabantur, vt infrà dicam. Hæc ædificia per singulas vrbes plura, aut pauciora, tam intus, quàm extra mœnia, secundum loci qualitatem magnifica, vel parua erãt.

TITVLI sunt sacræ ædes, templa, vel (vt hodie dicitur) ecclesiæ, siue sacra loca in Dei, & Sanctorum memoriam erecta, & per Vrbis regiones à Romanis põtificibus antiquitùs distincta, in quibus animarum cura à presbyteris in eisdem commorantibus habebatur. Quibus qui præerant, presbyteri appellabãtur Cardinales, id est, principales, similitudine à quatuor ventis cardinalibus, hoc est, vt ait Seruius Grammaticus super Vergilium, principalibus, deducta. Quum enim in vno quoq; titulo plures essent clerici, qui sacramenta populis exhiberẽt, vel exhibentibus præsto essent, vt subdiaconi, diaconi, presbyteri: is, qui omnibus præerat, Presbyter à cæteris clericis illius tituli, vel à Romano pontifice creatus, dicebatur Cardinalis: quòd omnibus dignior, principaliórue esset in eo titulo cõmorantium, cæterosq; clericos regeret, vel gubernaret in titulo sibi cõmisso

viuen-

viuentes. De quorum origine breuissimè tractaturus, rem paulò altius repetam. Quum beatissimus apostolorum princeps Petrus Catholicæ Romanæ ecclesiæ Pontifex primus, sacerdotio in Orientalibus ecclesijs, præcipueque Hierosolymis, & Antiochiæ ritè instituto, in Vrbe Romanam, ecclesiã fundaturus venisset, ex omnium fideliũ multitudine, præcipuisque nostræ religionis cultoribus, viros quosdam seniores, bonum testimoniũ ab his, qui foris sunt, habentes, plenosq; Spiritu sancto, & sapientia, spectatæ fidei, & raræ probitatis, Hierosolymitanæ, cæterarumq; ecclesiarum Orientalium more, delegit, (hi clerici appellati sunt) quos per manuum impositionem, partim presbyteros, & partim diaconos consecrauit: quorum operâ pontifex ipse, siue episcopus Romanus, in instruenda, crescente tunc ecclesia, vteretur: quum ei tot millibus hominũ ad fidẽ Christi quotidie venientium, consulere non esset integrum. Porrò autẽ presbyterorum, & diaconorum munia, vt pro se quisque suum officium & nosceret, & impigrè faceret, diuidere in primis conducibile visum fuit. Itaque summam rerũ, animarum scilicet curãdarum, negocium Presbyteris commisit, vt sacramenta ecclesiastica plebi Dei administrantes, orationi, & ministrationi verbi cum episcopo vacarẽt. Diaconis autẽ viduarum, pupillorum, & reliquorũ pauperũ fidelium subueniendorum curã demandauit, eisq; iniunxit, vt presbyteris quoque sacrafacientibus præsto essent. Quorum omniũ numerus, quũm prius modicus, & incertus esset, ei modũ statuêre Cletus, & Euaristus Romani pontifices. Cletus enim (vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius) presbyteros ad certum numerũ redegit. Euaristus verò apostolorũ more ad septenarium numerũ Diaconos in Ecclesia Romana auxit, quibus etiam iniunxit, vt episcopum prædicantem, propter stylum veritatis, custodirent. Porrò autẽ, ne presbyterorũ administratio in promiscuo esset, idẽ Euaristus, qui tertius post beatum Petrũ apostolum Romanus pontifex fuit, circiter annum à Christo nato centesimũ, titulos vel (vt nunc dicimus) parœcias in Vrbe Roma ipsis presbyteris diuisit, vt singuli à se inuicẽ secreti, in sua Vrbis regione, titulo vel parœcia, confusionis tollẽdæ causa diuina mysteria, populum erudientes, sacramenta Dei omnibus ad se venientibus fidelibus exhiberent, singulosq; presbyteros in vnoquoq; titulo. Sufficere enim tũ visum est is numerus, propter credentiũ paucitatem. Verùm non longè pòst fidelium quotidie crescentiũ multitudine permotus Hyginius Romanus Pontifex, quum tot credẽtibus non sufficerent, hi, plures in vnoquoq; titulo, quum clericos, tum presbyteros esse voluit. Hinc aũt presbyterorum Cardinalium nomen manasse crediderim, vt is scilicet esset presbyter Cardinalis, id est, principalis, qui cæteris presbyteris eiusdẽ tituli (quos plures ab Hyginio factos fuisse dixi, quum prius vnus tantum per singulos titulos Presbyter fuisset) præesset. Satis enim constat, aliquot annis pòst, ante etiã S. Siluestri Papæ tẽpora, Cardinalis nomen in ecclesia Romana vsitari cœptum fuisse: quod nõ nisi ex Hyginij instituto oriri potuit, quum anteà eo nomine vti opus nõ esset, quòd nõ, nisi vnus per singulos titulos presbyter fuisset. Post Hyginij tẽpora in presbyterorum Romanorum titulis nullã mutationem factã inueni, vsq; ad Dionysij papæ pontificatum. Nã sub annũ Christi CCLX. Dionysius XXV. post Petrum apostolum pontifex Romanus Euaristi exẽplum sequutus: quum iã religio Christiana mirũ in modum in Vrbe creuisset, denuo titulos, vel parœcias in Vrbe Roma, quũ eas ampliasset, Presbyteris diuisit, ipsásque, quò quisq; suis finibus, limitibusq; contineretur, distribuit, pluribus per singulas, vt Hyginius fecerat, presbyteris constitutis: presbyterorũ quoq; ecclesiæ Romanæ curæ, cœmeteria adiunxit: quæ quũ plura essent, ea inter presbyteros distribuit gubernãda, vt martyrum sepulturis consultum esset. Verùm non longè pòst circa annum Christi CCCV. Marcellus XXIX. post Petrum apostolum Romanus episcopus titulos Vrbis Romæ, ab Euaristo antiquitus, & primò presbyteris datos, numero limitauit, decreto statuens, XV. aliàs XXV. in Vrbe Roma quasi diœceses esse ad Baptismatis commoditatem, eorumque opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant, quin vt etiam martyrum sepulchris consuleretur, vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius. Titulos autẽ Romanos, siue parœcias, cessantibus persequu-

persequutionibus, adauxere, presbyterosq; plures in singulis constituere: Siluester, qui titulum Equitij: Marcus, qui titulum S. Marci: Iulius, qui titulum S. Mariæ Transtyberim: Damasus, qui titulum Sancti Laurentij: Innocentius, qui titulum Vestinæ fecerunt, & reliqui pontifices Romani. Quum enim primò infinita gentilium multitudo, mox Vrbs, & Italia omnis fidem Christi suscepisset, nõ sufficientibus XV. Titulis, nec his, qui in eis residebant, presbyteris, tum ob necessitatem, tum ad Vrbis, & Romanæ ecclesiæ ornamentum, & maiestatẽ, & Titulorum, & presbyterorum in vnoquoque numerus auctus est: factiq; sunt tituli. XXVIII. quem numerum nunquam excessisse vsque ad nostra tempora satis constat. Qui omnes, quum ecclesiæ essent: vel templa Diuis dicata, nomen sortiti sunt: vel à sanctis, quibus dedicati erãt, vt S. Chrysogoni, S. Cęcilię, S. Anastasiæ, S. Marci, & similium: Vel ab eis hominibus, qui ipsos erexerunt, vt Calisti, Damasi, Equitij, Pastoris, Vestinæ, Eudoxiæ, Lucinæ, Tigridæ, Pammachij, & similium. Porrò autem XXVIII. Titulorum numerum circa Innocentij primi, vel Zosimi papæ tempora expletum fuisse, multis coniecturis, & rationibus ductus crediderim. Neq; enim facilè post Zosimum papam inueniri potest, aliquem Romanorum pontificum titulum quendam nouum addidisse, sed eos, vel mutasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

PAROECIA, siue PAROCHIA, idem est, quod titulus, scilicet sacra ædes, vbi animarũ cura à presbyteris gereretur: qui parochi dicti sunt, id est, curati. Parœcia autem dicitur accolatus, siue accolarum cõuentus, sacraq; vicinia: nam παρὰ iuxta, οἶκος domus: vbi scilicet sunt domus contiguæ. Augustinus lib. XIIII. de Ciuit. Dei, Presbyter fuit quidam nomine restitutus in parœcia Calamensis ecclesiæ. Et parœci sunt accolæ. Quare qui sacram ædem aliquam accolunt, parœci dicti sunt, eiusdem scilicet fani consortes: Latinè curia, & curiales, & curiones dici possent. Qui parochiam vocãt, eam vocem à parocho deducũt, ἀπὸ τοῦ παρέχειν, hoc est, à præbẽdo. Erant enim parochi, qui legatis Romã publicè venientibus, cæterisq; alicuius dignitatis hospitibus salẽ, & ligna præparabãt, vt exponit Acron super illud Horatij I. serm. satyra V. Tum parochi, qui debẽt ligna salẽq;. Hi Latino vocabulo copiarij dicti sunt, vt auctor est Porphirius, quòd omnium rerum necessariam copiam regum populorũq; legatis suppeditabãt. Nam quamuis Horatius, loco iam citato, salis tãtùm, & lignorum meminerit, tamen, vt ibidem animaduertit Acron, sub illarum specierũ appellatione, omnia hospitibus necessaria, voluit intelligi. A parocho parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt, ad oblationem scilicet sacrosancti corporis, & sanguinis Christi, sub panis, & vini speciebus.

DIACONIAE à diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperum hospitales domus, quæ oratoria, & sacella adiuncta habebant, in quibus à patre diaconiæ, siue diacono egenis necessaria subministrabantur. Nam diaconi, inopia laborantium, viduarum, & pupillorum ministri erant, hisq; domibus hospitalibus præerãt. Antiquitus in Romana ecclesia per singulas vrbis regiones diaconi distincti erant, diaconiq; regionarij vel talis, & talis regionis appellabãtur. Pòst eorum præcipuo vsu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorum negligẽtia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt, quæ diaconiæ nomen retinuerunt, à quibus diaconi Cardinales vrbis Romæ posteà denominationem habuerunt, sic: Diaconus cardinalis SS. Cosmæ, & Damiani, vel S. Theodori.

XENODOCHIVM idem est, quod domus publica hospitalis, qua peregrini hospites, & egeni hospitaliter recipiuntur. Hieronymus: Xenodochium in portu Romano situm, totus pariter mundus audiuit. His qui præerat, Xenodochus dicebatur.

MONASTERIA à solitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum commercio procul remotis cõdi solebant, ijs hominum cœtibus alendis, qui etiam à solitudine monachi dicti sunt, vbi contemplationi vacantes soli commorabantur.

GREMIVM BASILICAE vocat Bibliothecarius, medianam basilicæ partem, quam nos maiorem nauim dicimus.

CAME.

CAMERA. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequenter basilicarum variarum Cameras profitetur, vt Lateranensis, & aliarum, quas etiam ab ijsdem pontificibus exornatas scribit. Eas opinor ego fuisse sacraria, vel quid eiusmodi basilicis adiuncta.

ABSIS, siue APSIS, propriè est curuatura rotæ, id est, lignum super rotas tenens scalas, vel in quo figuntur radij, vel ligneus rotæ circulus, quo significatu alij prima m aspirant sic, Hapsis ab ἅπτω, id est, à tangendo, quòd ea pars, quum tota voluitur, terram contingat. Hoc etiam nomine significatur fornicis curuatura, & aliquando integra fornix. Hinc ecclesiastici scriptores, quam nos ecclesiarum tribunam vocamus, hab sidem vocant.

CONFESSIO, quod verbum in Bibliothecario, & alijs ecclesiasticis scriptoribus frequentissimum est, idem apud Latinos significat, quod apud Græcos martyrium. Hi enim ecclesias Deo priuatim dicatas dominica, martyribus verò martyria vocabant, hoc est, in quibus martyrum corpora iacerēt, aut eorum memoria coleretur. Hinc basilicam Vaticanam Apostolorum martyrium vocat Ioannes Chrysostomus. Quia verò martyr Græcè, Latinè à Cypriano confessor, siue testis exprimitur, à cōfessore Cōfessio manauit, vt à martyre martyriū. Est verò confessio ecclesia, in qua confessorum, hoc est, martyrum memoria coleretur. Quos enim nos modò martyres, veteres patres, in his Cyprianus, cōfessores appellant, quòd in tormentis citra mortem intrepidi Christum confessi essent, epist. VII. lib. II. Cleri Romani ad Cyprianum episcopū. Quanquam confessorum quoque, quos hic adhuc in carcere dignitas suæ confessionis inclusit. Item epist. VI. lib. II. Cypriani ad martyres, & confessores: Exulto lætus, & gratulor fortissimi, ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, gloriata & nuper quidem cum confessione perstante suscepta pœna est, quæ confessores Christi fecit extorres. Confessio tamen præsens quantū in passione fortior, tantùm clarior, & maior in honore est. Creuit pugna, creuit & pugnantium gloria. Nec retardati estis ab acie tormētorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem prouocati, fortes, & stabiles ad maximi certaminis prælium prompta deuotione prodijstis, ex quibus quosdā iam comperi coronatos, quosdam verò ad coronam victoriæ proximos, vniuersos autem quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in diuinis castris milites Christi, vt incorruptam fidei firmitatem, non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior est, qui in nobis est, quàm qui est in hoc mundo: & alibi passim, qui Christum in tormētis & carcere, citra mortem tamen confessi fuerant, modò confessores voce Latina, modò etiam voce Greca martyres appellat. Antiquitus igitur confessio idem erat quod martyriū, scilicet ecclesia in martyrum honorem consecrata. Nunc verò in omnibus totius orbis terrarum Christianorū ecclesijs, quæ duplices sunt, superior scilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam & Italiam, Romęetiam modò extant, & plures extabant) appellatur vsque hodie inferior ecclesiæ pars sub altari maiori edificata, vt Parmæ in cathedrali, Veronæ ad Sanctum Stephanū, Romæ ad Sanctam Ptiscam, S. Martinum in Montibus & alibi. Earum similitudine confessio dicitur locus imus sub gradibus, & altari maiori ecclesiarum S. Petri, S. Pauli, Lateranensis, S. Laurētij extra muros, S. Mariæ Maioris, & aliarum. Quæ confessio non fine materiali ecclesia fit. Quod etiam probatur capite vigesimo Concilij Gangrensis, sic: Si quis superbiæ vsus affectu conuentus abominatur, qui ad confessiones martyrum celebrantur, & ministeria, quę in eis fiunt, simul cum eorum memorijs execratur, anathema sit. Ita vna versio. Alia verò quæ per confessiones martyrum intelligit, apertissime exponit basilicas Sanctorum martyrum. Sic enim ait: Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans, conuentus, qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur spernendas esse crediderit, memoriasq; Sanctorum contemnendas anathema sit. Anastasius Bibliothecarius in vita Xysti III. papæ: Xystus papa (inquit) fecit confessionem

beati

beati Laurentij martyris cum columnis porphyreticis, & ornauit transcenā. Fecit quoq; ibi ad confessionē, altare S. Laurentij de argento purissimo librarum quinquaginta, cancellos argenteos supra Platonias porphyreticas librarū CCC. absidam super cancellos, cū statua beati Laurentij argētea librarū ducentarum.

AMBO dicitur suggestus, seu pulpitum marmoreum, ex quo lector, seu diaconus lectionem, seu euāgelium recitabat. Quos multos & magnos, & pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos per Vrbis ecclesias, & præsertim apud S. Paulū videmus, quē locum D. Cypriani lib. IIII. epist. V. honoris causa tribunal quoddam ecclesiæ appellauit: ab ambiendo dictum volunt, quòd locus ille vtrinque gradibus ambiatur. Nā in quibusdam ecclesijs duo graduum ordines visuntur: vnus à sinistris, quo fit ascensus versus Orientem: alter à dextris Occidētem spectans, quo fit descensus. In quibusdam verò alijs ecclesijs Diaconus vna, subdiaconus altera via in pulpitum, seu ambonem conscendit. Expositor Romani ordinis Ambonem hāc appellationem ideo habere tradit, quòd ambiat, & cingat, intrantē. Sed verius est Græcam esse vocem ἄμβων ἄμβωνος, quæ inter cætera significat ascensum, & locum editum, à verbo ἀναβαίνω, quod est ascendo. Cap. XV. Cōcilij Laodicensi, quod Græcè est τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, Latinè legitur, qui pulpitum ascendunt.

SACRARVM AEDIVM ORNAMENTA.

PATENA, siue PATINA, est genus vasis, à patendo dictum, quo dapes in mensam feruntur. Dicta à Columella patena lib. XII. cap. XLIII. Columella (inquit) patruus meus, ex ea creta, qua fiūt amphoræ, lata vasa in modum patenarum fieri videbat. Harum vsus in primitiua ecclesia in oblatione coris Domini institutus, adhuc vsq; perseuerat. Illud interest, quod hodie parnæ, antiquitus magnæ conficiebātur ex auro, & argento, vt Eucharistiam pro tanta multitudine suscipere capaces essent.

CALICES. In vitis pontificum Damasi, & Bibliothecarij, & præsertim in vita S. Siluestri frequenter mentio est calicum maiorum, & minorum, & ministerialium, quos pontifices, & Imperatores, in his præsertim Constantinus in ecclesijs ab se constitutis, aureos & argenteos contulisse leguntur. Ministeriales ideo dicti, quòd administādo sanguinem Christi populo deseruirent. Remigius archiepiscopus Remensis, quum eiusmodi calicem ministerialem fieri iussisset, in ipsius circuitu hosce ab se editos versiculos posuit:

Hauriat hinc populus, vitam de sanguine sacro
Iniecto, æternus quem fudit vulnere Christus,
Remigius reddit domino sua vota sacerdos.

AMVLAM, aliàs AMAM, quidam interpretantur phyalam ad vrceoli similitudinē. Certè quo loco III. Regum VII. Græcè legitur φιάλας, noster interpres vertit amulas. Expositor ordinis Romani: Amula (inquit) vas est, in quo vinum offertur: cuius generis vasa fusilia fecit Rex Solomon DCCC. sicut Iosephus testatur, &c. Sed in gestis pontificalibus legitur religiosos quosq; Imperatores, principes, atq; pōtifices tantum numerum, de amulis, atq; patinis, seu alijs vasis atq; ornamentis ecclesiasticis ad honorem Dei obtulisse illi, atq; illi ecclesiæ, quanta possibilitas fuit vnicuiq; pro sua deuotione. Nonnunquam, & amæ dicuntur, & per aspirationem hamas nōnulli legunt. In vitis Pontificū Bibliothecarij frequēter legitur, hamas argēteas, & aureas donatas ministerio diuino. Hinc hamula, & hamulula deductæ. Columella in cultu hortorum:

Aut habilem lymphis hamulam Bacchi ve lagenam.

Hodie etiam hamula ab Italis dicitur vulgo vasculum vitreum ad vsum aquæ, & vini, & præsertim in sacrificio Missæ.

COLATORIVM, hoc erat vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo perforatum, quo vinum ex hamulis calicem refundebatur.

PVGILLARES inter instrumēta sacra, quæ Pōtifici ad stationē procedenti præferebantur, numerantur pugillares aurei siue argentei. Videtur aūt ea ætas pugillariū nomine intellexisse stylo, seu graphia, siue etiā pennas, vel calamos,

quibus litterę deformãtur,& ex hac similitudine fistulas,seu cannas,quibus sanguis è dominico calice exugebatur,quũ ꝓpriè pugillares sint ipsæ tabulę,in quibus scribi cõsueuit,q̃ Græcè πινακίδια dicuntur. Eiusmodi pugillariũ seu fistularũ argentearũ,& aurearum, quũ hæ antiquitus cunctо populo in cõmunione sanguinis Christi deseruirẽt, hodie solus Romanus põtifex vsum adhuc obseruat.

SCYPHI,METRETAE,HYDRIAE, sunt vasa diuino ministerio ab Imperatoribus,& pontificibus oblata, quæ frequẽter Bibliothecarius cõmemorat. Scyphus aũt vasis potorij genus erat,quod propriè Herculi attribuebatur, quẽadmodũ Cantharus Libero patri: Quo veteres in sacris & in cõuiuijs vsi sunt. Vergil. IIII. Aeneidos: Et sacer impleuit dextrã scyphus. Horat. epod. IX. Capaciores affer hic puer scyphos. Metreta etiã genus vasis fuit, cõstans ex duobus batis, id est, decẽ congios, vel sexaginta sextarios comprehendens. Et quod Dioscorides metretam vocauit, Plinius cadum transtulit. Alij metretam amphorã dicunt. Hydria verò vas aquarium erat, à Græca voce ὕδωρ, id est, aqua, dicta.

THYMIAMATERIVM, quod Latinè Acerra dicitur, vas erat, in quo odores suauissimi thymi, herbæ odoratæ, naturã referentes in sacris, incendebantur.

PELVIS, quasi Pedaluis(vt Varro inquit) à pedum lauatione vas dictum. Alij peluim à pellucendo dictam tradunt, putantq́; sinum esse aquarũ, in qua variæ res pelluntur. Iuuenalis satyra III.

Vt sint contentæ patulas effundere pelues.

Veteres Christiani vasa, quibus in baptismo vtebantur, pelues appellabant.

PHARA, Damasus, & Bibliothecarius in Romanorũ Pontificũ, & ꝑserrim S.Siluestri vita, phara cãthara, cerostota, coronas, delphinos, lychnos,& lychnuchos, pro diuersi generis lãpadibus,& lucernis in ecclesijs ardẽtibus, acceperunt.

Pharus igitur insula,& turris amplissima in portu Alexãdrino sita erat, saluti nauigantium condita, quæ nocturnis ignibus portũ ijs monstrabat. Solinus scribit, ab hac turri pharo, pharos posteà vocari machinas in portibus ad prælucendi ministerium fabricatas: quoniã ex hac pharo Alexãdrina, naues nocturnis facibus accensis, dirigebantur. Papinius:

Lumina noctiuagæ tollit pharus æmula lunæ.

Hegesippus lib. IIII. tradit à Græcis Latinisq́; pharõ appellari ex ipsius rei vsu, eò quòd longè videatur à nauigantibus, atque ἀπὸ τοῦ φάους, quod significat lucidum,& immutata littera phatos dicitur. Hinc hodie triremium Lanternæ fanones & fanales vocantur,& turres in portubus Neapolitano Messinensi,& Genuensi lumina nocturna sustinentes, Phari dicuntur. Ecclesiastici igitur scriptores hac voce suggestus aureos,& argenteos in modũ turrium, vel columnarũ vocabant, quibus annexi erant certũ lychnuchorum genus, quod Delphinũ vocabant. Ita enim scribitur: Fecit pharum vnũ cum X. delphinis. Pharũ porrò etiam coronam vocabãt, forte quòd rotundus esset. Fecit, inquit Bibliothecarius, coronam, id est, pharum cantharũ, cum delphinis quattuor oleo ardẽtibus, vbi illud animaduersione dignũ est, quòd quanquã idem ferè esse lychnuchum, & delphinũ dixerim, nonnihil tamen inter se differre opus fuit. Nam delphini ardentes, cum pharis cantharis, vel cũ coronis, coniunguntur: lychnuchi verò cũ lucernis. Cur autẽ pharus cantharus dicatur, haud certò sciò, nisi in formã vasis magni factũ fuerit in extrema parte. Nam poculũ fuit, quod Baccho tribuebatur, sicut scyphus Herculi dictus à cãtharo, quod erat nauigij genus. Plinius lib. XXXIII. cap. XI. refert, Marium post victoriam Cimbricã cantharis potasse, Liberi patris exemplo. Virgilius:

Et grauis atrita pendebat cantharus ansa.

Vlpianus tradit cantharos esse, per quos aquæ saliunt.

Præter pharũ cantharum, in eodẽ ferè significatu Bibliothecarius enumerat Cerostota,& canthara cerostota, quæ lucernæ fortè erant in modũ cornu factæ à κέρας, quod est cornu, dicta. Vt aũt delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuũtur, sic lychni, vel lychnuchi lucernis. Est enim lychnus Græcè, Latinè lucerna. Sed Bibliothecarius lucernã pro lychnorũ sustentatione, siue candelabro accepit. Lychnum verò seu lychnuchum pro lampade ipsa ardente.

GEMEL-

GEMELLIONES aurei, & argentei dicuntur, qua voce, quid significari possit, nisi vrceoli, vel ampullæ sint, non inuenio.

SACRARVM VESTIVM GENERA.

ANABOLAGIVM, aliàs ANABOLADIVM, à verbo Græco ἀναβάλλομαι, quod est, supra iaceo, vel reijcio, appellabãt amictum album lineũ, qui, quòd humeris imponeretur, superhumerale etiã vocabatur.

ALBA, scilicet vestis, vel camisia, hodie dicitur Camisium.

CINGVLVM à cingendo, chorda, qua Pontifex cingitur.

ORARIVM vocabant eam fasciã, quam nos stolam dicimus: alij velũ, cui Romanus põtifex, & archiepiscopi palliũ super humeros imponũt, orariũ vocãt.

MAPPVLAM verò, quam hodie manipulum appellamus, quæ à mappa, qua manuum sordes in mensa abstergimus, dicta est.

COLOBIVM est vestis sine manicis, ac mutilata, à κολοβὸν verbo Græco, quod breue, mutilatum, truncum significat, dicta. Qua olim virgines vtebãtur, & sancti patres, vt Paulus Heremita. Expositor Romani ordinis in candidissimo (inquit) habitu colobionis, quo vel apostoli, vel apostolici viri vsi sunt, quũ culparetur à quibusdam nuditas brachiorum. Siluester papa instituit, vt in ecclesiastico ministerio diaconi delmaticas, id est, tunicas manicatas, & candidas induerẽt, quales testatur Isidorus episcopus in Delmatia primùm cõtextas, qua etiã vsi sunt veteres. Lãpridius in Cõmodo, Delmaticatus in publicũ processit.

CASVLA, aliàs PLANETA, genus vestis, in sacris à Christianis sacerdotibus vsurpata, ἀπὸ τῆς πλάνης, id est, ab errore dicta. Quoniam quum latissimo initio, & sine manicis esset, eius limbus super brachia, & scapulas proiectus, errabundus totum corpus circumiret. Hodie ab vtraque parte concisa, antè & retro tantùm producitur vsque ad talos.

PALLIVM est fascia ex candida lana contexta, habens desuper circulum humeros constringentem, & duas lineas ab vtraque parte dependentes quatuor purpureas cruces, antè, retro, à dextris & à sinistris: duplex quidem à sinistris, simplex à dextris, cui in tres partes conciso, tres acus infiguntur, quibus consuitur. Quæ omnia moralibus sunt repleta mysterijs, quorum explicationẽ vide apud Innocentium III. lib. X. cap. XII. de sacro altaris mysterio. Dictũ aũt est, vt puto, à verbo Græco πάλλομαι, quod est vibror, agitor: nam circũ collum super humeros vibrabatur, agitabatur, circumuoluebatur. In VIII. Synodo Constantinopolitana IIII. posteriore sub Ioanne VIII. papa celebratur, Sessione prima, palliũ vocatur ἀρχιερατικὴ στολή, hoc est põtificalis stola. Vbi illud scitu dignũ, qđ in ea synodo exponitur, quomodo Ioãnes VIII. papa Photio mittebat palliũ & Sandalia, vt ostẽderet, se eum in patriarchali Cõstantinopolitana sede suscipere. Vbi sunt hæc verba: Quod Dominus noster Apostolicus admittit Domnũ Photiũ in patriarchã, testatur põtificalis stola, à summo põtifice Domino nostro Ioanne ad eum missa, quã propterea direxit, vt oẽs intelligant, & certo sciant, Domnũ Photium recipi à summo pontifice in patriarchã; cumq; hoc dixisset, dedit Photio põtificalem stolã, humerale indumẽtum, penulam, & Sandalia. Paschalis II. papa; Pallium (inquit) est insigne archiepiscopalis dignitatis, quod assumitur de corpore, id est, de altari B. Petri, in signũ vnitatis apostolicæ sedis. Quod archiepiscopo electo apostolica sedes non tradit, nisi prius præstet pro fide, obedientia, & vnitate iuramentũ. Antiquitus candidi agni sine macula nutriebãtur à monialibus albis S. Andreæ prope S. Marcellum de Vrbe, posteà ea cura ad moniales S. Hagnetis extra Vrbẽ Via Nomentana translata fuit: hodie est monialiũ turris speculi. Qui dominica in albis circuibant altare S. Petri. Ex eiusmodi agnis sumitur lana, de qua per easdẽ virgines pallia texuntur, quæ Papæ & archiepiscopis per manũ primi diaconi initio ipsorũ promotionis dari solẽt. Qui nisi accepto pallio, neminẽ episcopũ cõsecrare possũt. Eo etiã, præter archiepiscopos, vtũtur episcopi quidã ex priuilegio, vt Lucẽsis, & ex decreto Marci papæ Ostiensis, in cõsecratione Romani põtificis. Gregorius papa vetuit aliquid pro susceptione pallij solui. Quod decretũ confirmarunt Leo II. & Vrbanus II. summi pontifices.

MITRA, ſeu MITHRA, à Perſis ſol dicitur, aliquãdo pro primario ſacerdote ponitur, vt apud Appuleium lib. vltimo, ipſumq; Mithram illum ſuum ſacerdotalẽ præcipuum ſacrorum miniſtrum decernit. Mitra etiam ſine aſpiratione ſignificat quoddã capitis ornamenti genus, quo primùm Mæonij, deinde Aegyptij, Syri, Phryges, Lydij, & Perſæ vſi ſunt. Erat aũt pileum acutum. Accipitur & pro muliebri corona, ad ornatũ capitis adulescentularum, ex qua pendebant faſciolæ, quæ phylla dicebantur, quòd florũ inſtar dependerent. Virg. IX. Aeneid.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Epiſcopi Chriſtianorum mitra vtuntur, quũ rei diuinæ operam dant, quæ pileus lineus, vel è ſerico albo eſt, in altum porrectus, & in duas cuſpides diuiſus. Fiunt mitræ aureæ vnionibus, & gemmis ornatæ. Quarũ vſum in Romana eccleſia non ante ſexcentos annos eſſe opinor.

OFFERTORIVM, ſyndonem ſericeum, ſeu linteamen ſignificat, in quo populorum oblationes reponebantur, ab offerendo dictum: A quo etiã ea Miſſæ pars vocatur offertorium, quæ dicebatur tempore oblationis.

FANON etiam appellabatur linteamẽ illud, quæ vox Germanica eſſe videtur, à quibus vela illa ex haſtilibus dependentia fanen vſque hodie appellantur. Guilielmus Durantes, cum fanone candido exponit cũ mappula alba, & nitida. Hodie Veronæ in patria mea linteamina ſericia, & depicta ex haſtis dependentia, & in ſupplicationibus deferri ſolita, confanones vocantur.

NACVS pro naccho intellexerunt veteres Chriſtiani Romani pannũ laneũ rubrum, quo equorum ſellam, dum pontifex equitabat, cooperiebant, à verbo Græco νάκος, quod lanam ſiue vellus ſignificat, deriuatum.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, DE STATIONIBVS VRBIS Romæ libellus.

QVum ſtationum rei in Vrbe notiſſimæ, admodum obſcura initia ſint, non alienum quoque à meo inſtituto fore exiſtimaui, ſi breuiter, quæ de ſtationibus collegi, in medium adferrem. Atqui vt à vocis ſignificatione initium ſumam: Statio propriè dicitur ipſe ſtandi actus, Vnde omnes de quibus mox dicam, ſignificationes fluxere. Nã primùm ſtatio dicitur locus, in quo naues aut milites tutò ad tempus ſtant, vel in quo frequenter conſiſtunt. Id autem ex Virgilij Aeneidos II. & XII. atque è Q. Curtio intelligitur. Ille:

Nunc tantum ſinus & ſtatio malefida carinis. Item:

Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo.

Item: cognitũ id per exploratores, qui ſtationes hoſtiũ fuerant ingreſſi. Hinc methaphoricè ſtatio pro temporaria habitatione accipitur. Cicero ad Atticũ lib. VI. Athenis ſtatio mea nunc placet. Sumpta eſt hæc trãſlatio à loco litrorali, vbi naues ad tempus ſubſiſtunt. Statio etiam appellatur locus ad cuſtodiam aſſignatus, quando milites ſtantes vigilant. Virg. Aeneidos lib. IX.

Semantque vices ſtatione relicta.

Hinc milites ſtationarij. Statio quoq; dicitur officina, in quã multi conueniunt, vt de aliqua re decerni poſſit, vel vt ius dicatur. Gell. li. XIII. ca. XIII. Quæſitũ eſſe nemini in pleriſq; Romæ ſtationibus, ius publice docentiũ. Et Iuuenalis Satyra XI. omnis Conuictus, thermæ, ſtationes, omne theatrũ. Stationis nomẽ vel à militia Romana, vel ab alia harũ ſignificationũ tractũ, & vſurpatũ, vt alia multa in Chriſtianorũ veterum vſu hæſit. Nam quemadmodum milites ſtationem faciebant ſtantes, & præſidiũ certo in loco agitantes, ita & Chriſtiani. Tertullianus libro de oratione: Si ſtatio de militari exẽplo nomen accipit (nam & militia Dei ſumus) vtiq; nulla lætitia ſine triſtitia obueniens, caſtris ſtationes

militum

militũ rescindit. Et in libro de ieiunio aduersus Psychicos: Venit de exitu domini, quẽ etsi semper cõmemorari oportet sine differentia horarũ, impressius tamẽ cum eis secundũ ipsum stationis vocabulum, addiscimus. Nã & milites nunquã immemores sacramẽti magis stationibus parẽt, &c. Stationis enim voce significabãt antiqui Christiani actũ quendã corporis, quo in sacris cõuentibus orãtes stabãt, nunc in hac basilica, nunc in alia cõuenientes, nõnunquã apud martyria, id est, martyrũ sepulchra, Deũ stantes, & attenti precabantur, quod præcipuè fiebat Dominico die. Tertulianus in libro de corona militis, de milite Christiano loquẽs: Iam (inqt) & stationes aut alij magis faceret quàm Christo, aut & Dominico die quãdo nec Christo? Quę vt accuratius intelligãtur, illud scitu dignũ est, apud veteres Christianos inter plura duo fuisse cõprecationum genera: Primũ, cùm genibus flexis: alterũ, cùm stãtes orarent. Historia de legione Fulminatrice Christiana in expeditione Germanica M. Antonini, quæ exercitui in ardentissima siti pluuiã precibus à Deo (Tertulliano teste in Apologetico & ad Scapulam) impetrauit, indicãt, orantes genibus flexis prouoluisse se in terrã, eumq; orandi ritũ antiquissimũ, & certissimũ fuisse, omnibus seculis apparet. Clemẽs vltimo stromatũ refert, orantes solitos abijcere sese in terrã: quod de geniculis adorare in libro de Corona militis, & geniculatio in libro ad Scapulã vocat Tertullianus: Quãdo non (inquit) geniculationibus & ieiunationibus nostris etiã siccitates sunt depulsæ? Idem testatur Origenes homilia IIII. in Numeros. Aliud porrò precandi genus erat, cùm stantes orabãt: quod de geniculis nõ adorare vocat idẽ Tertullianus, quẽ orandi morẽ die dominico, & per totũ id tẽpus, quod inter Pascha & Pẽtecosten est, vsurpabatur. Tertullianus in libro de corona militis: Die dominico ieiuniũ nefas duximus, vel de geniculis adorare. Eadẽ immunitate à die Paschæ in Pentecosten vsq; gaudemus. Quamobrẽ precationes illæ stationes vocãtur, quarũ subinde veteres doctores meminerũt. Tertullianus eas ad aram factas solenniores indicat in libro de oratione: Solennior (inquit) erit statio tua, si ad aram Dei steteris, accepto corpore Domini & reseruato: vtrũq; saluti est, & participatio sacrificij, & executio officij. Testatur in libro de ieiunio, eas statiões interdũ in Vesperã vsq; productas esse, sic: Arguunt nos Psychici, qd ieiunia propria custodiamus, qd stationes plerũq; in Vesperã producamus, qd etiã Xerophagias obseruemus, siccãtes cibũ ab omni carne, & omni iurulentia. Idẽ stationes sæpe cõmemorat, vt lib. II. ad vxorẽ: Vt si statio facienda est, maritus de die cõdicat ad tabernas: si ieiunia obseruãda sunt, maritus eadẽ die cõuiuiũ exerceat: Si procedendũ erit, nunquã magis familiæ occupatio adueniat. Dies stationibus solẽnes recẽset in libro de ieiunio cõtra Psychicos: Stationes dies suos habẽt quartæ, & sextæ feriæ. Et infrà: Cur Statiõibus quartã & sextã sabbati dicamus, & ieiunijs parasceuen? (.i. Sabbatũ) Et lib. de fuga in persecutione: Tũc & fides in expeditiõe sollicitior, & disciplinatior, in ieiunijs, & statiõibus, & oratiõibus, & humilitate. Et in libro de oratiõe, similiter de stationũ diebus: Nõ putãt plerisq; sacrificiorũ orationibus interueniendũ, qd statio soluẽda sit accepto corpore domini: & in libro de ieiunio aduersus Psychicos: Propterea per singulas diximus species ieiunationũ Xerophagiarũ (.i. aridorũ ciborũ nihil iuris habentiũ comestionũ) stationũ. Et paulo infra: Quomodo in nobis ipsam vanitatẽ ieiunationũ & Xerophagiarũ & stationũ denotatis? Et paulò infra: Cõuentus illi stationibus prius & ieiunationibus operari norũt. Vbi perpetuo ferè statiõibus ieiunia adiungit. Nã ante solẽnes illos cõuentus ieiuniũ pmittebãt. Meminit eius gestus & D. Cyprianus in serm. de oratiõe Dom. Stamus (inqt) ad orationẽ: orabãt aũt orientẽ versus, vt in Apologetico refert Tertullian⁹. Hinc statiõis vocabulũ in hoc ferè sensu, vrbi Romæ notissimũ est ex antiquitate relictũ, ipsa etiã obseruatione veteri per manus tradita, & retenta. Nã veteres Romani põtifices statis qbusdã diebus, pcipueq; in Quadragesima, & festis, ad diuersas vrbis Romæ ecclesias accedebãt, vbi sermone vel cõcione ad populũ adstantẽ habita, & oratiõe ad Deũ facta, diu in mysteria posteà cũ clero, & populo Romano celebrãtes, participabãt. Quę actio statio appellata est, à significatione, quã Cicero lib. VI. ad Atticũ vsurpauit, pro tẽporaria videlicet habitatiõe, vel etiã à stãdo, qd in his accedẽres, populi starẽt.

Has stationes, hoc est, ad diuersas ecclesias solẽnes processiones, & cõuentus com memorãt, Auctor actorũ Damasi papæ, & Anastasius Bibliothecarius in vita Hilari papæ. Ille quidẽ sic: Populus Romanus p̃ Cœmeteria martyrũ stationes sine clericis celebrabat. Et paulò infrà: Felix Vrbẽ inrupit, & stationẽ in Iuli Basilica Trãstiberim dare præsumit. Hic verò: Hic cõstituit in Vrbe ministeriales, qui circumirent constitutas stationes, fecitq; Scyphũ aureum ansatũ vel stationariũ librarũ VIII. p̃ vsu stationũ. Per ministeriales aũt, clericos idoneos ad ministrãdũ, & officiandũ in ecclesijs diebus stationũ intelligit. Quare diu fuerũt in Vrbe ad hoc Cantores deputati, præbẽdas propterea habentes in ecclesia S. Mariæ de rosa, quũ non oẽs ecclesiæ Vrbis haberent, tunc canonicos vel proprios clericos ad diuinũ officiũ peragendũ. Eas porrò stationes posteà S. Gregorius papa certo sub numero limitauit, totidẽ per totum annũ statuẽs: videlicet, quattuor Dominicis aduẽtus, ferijs IIII. VI. & sabbato quattuor temporũ, vigilia, & die natiuitatis Domini, sancti Stephani, S. Ioãnis Euãgelistæ, sanctorũ Innocentiũ, Kal. Ianuarij in circuncisione domini, Die Epiphaniæ Dominicis in LXX. LX. & L. à feria quarta cinerum, vsq; ad Dominicã in albis per totã quadragesimã, in litanijs maioribus, in die Sancti Marci, in Ascẽsione Domini, à vigilia Pentecostes, vsq; ad Dominicã Sanctę Trinitatis exclusiue, in festiuitatibus S. Crucis & anniuersaria dedicatione ecclesiarũ S. Saluatoris, & sanctorũ Petri & Pauli apostolorũ. Quibus diebus sequentes põtifices adiunxerũt Litanias triduanas ante ascensionẽ, solennia Beatæ Virginis Deiparæ, Purificationis, Annũciationis, Assumptionis, & Natiuitatis. Itẽ sanctorum Angelorum, S. Ioãnes Baptistæ, sanctorũ apostolorũ Petri & Pauli, Laurentij, & aliorum quorundã martyrum, quorũ posteà memoria exoleuit. Hinc Ioannes Diaconus libro secũdo de vita sancti Gregorij papæ: Stationes (inquit) per basilicas, vel beatorum martyrũ Cœmetria secundum quod hactenus plebs Romana, quasi eo viuente certatim discurrit, solicitè ordinauit, p̃ quas & ipse simul discurrẽs, dũ adhuc eloqui p̃ualeret, XL. homilias euangelij corã ecclesia diuerso tẽpore declamauit. Quare ego ex præscriptionibus homiliarũ suarum, stationes in ea ecclesia esse cõstitui, in quas eas habitas fuisse ipsarũ index exponit. Petrus Mallius in libro historiæ sacræ: Sanctus Gregorius papa Romanũ cantum, primiceriũ, & scholã cantorum instituit, docuitq;. Ordinauit stationes propter pœnitẽtes, quas cũ primicerio, cãtoribus, regionarijs, acolutis, cruce stationali præcedẽte, faciebat. Nã aliter in quadragesimã vsq; ad Pascha, & aliter in albis dominicis diebus & festiuitatibus sanctorũ, Statuit antiphonas has processionaliter in quattuor tẽporibus decantari: Deprecamur te domine &c. Multa sunt domine peccata nostra, &c. Parce domine, parce populo tuo. &c. In litanijs maioribus alias antiphonas ordinauit. Fecitq; ad sanctũ Stephanum æphanotrophiũ, vbi Primicerius & cantores manerent, qui jugiter essent cum pontifice, episcopis, cardinalibus, diaconis, regionarijs, accolutis, cubicularijs, qui cum custodirẽt, & essent ei bonũ testimoniũ. Et Gelasij papæ ordinatione repetita, sanxit, vt essent per regiones diaconi, Cardinales, subdiaconi, & regionarij. In Vrbe verò vnaquæq; ecclesia stationalis vicinã aliquã aliam ædẽ sacrã habebat, in qua populus die stationis colligebatur, & ibi dicebatur collecta super populũ collectum: & exinde oẽs simul processionaliter ad ecclesiã, in qua erat statio, accedebãt, solenniq; Missarũ sacrificio & concioni intercrãt. Stationes aũt, q̃ celebrantur, sunt q̃ suprà commemoraui, à Dominica prima aduẽtus, vsq; ad Sabbatũ ante S. Trinitatẽ cum tribus ferijs quatuor tẽporum LXXVI. diebus numero tribus & octuaginta, celebratæ. Nã die Natalis tres, & feria quinta, post quartã dominicã quadragesimæ duę stationes sunt. Ad quas aũt ecclesias, & quot vicibus nũc statio fit vel olim fuerit, paulò infrà sigillatim aperiã. Illud tantũ in summa aperire placuit, nostro tẽpore stationes esse in quinque ecclesijs patriarchalibus, omnibus XXVIII. Titulis, excepto. SS. Nerei & Achillei, quatuor diaconijs, sex titulis nouis, & S. Maria Rotunda. Sunt aũt omnino ecclesiæ, in quibus nunc statio est, tres & quadraginta stationes XXCVI. diebus XXCIII. Pius IIII. nostro tẽpore Thermas Diocletiani ecclesiã S. Mariæ Angelorum dedicauit, & stationẽ in ea concessit Sabbato post III. Dominicam Quadragesimæ.

STATIO.

STATIONES, quae nostro tempore in singulis Vrbis ecclesiis per annum celebrantur.

In basilica Patriarchali Lateranensi sunt stationes VIII.
Dominica prima quadragesimae vetustissima est statio, cuius in homiliarum XL. S. Gregorij papae libro mētio extat.
Dominica Palmarum.
Feria V. in coena Domini.
Sabbato sancto.
Sabbato in albis vetustissima à tempore S. Gregorij papae.
Feria III. Letaniarum triduanarū ante ascensionem Domini recens statio.
Sabbato ante Pentecosten.

In Basilica Patriarchali S. Petri apostoli in Vaticano sunt stationes XIII.
Omnibus quatuor Sabbatis quatuor temporum.
Dominica III. aduentus Domini.
In Epiphania domini vetustissima statio anre mille annos.
Dominica in Quinquagesima vetustissima statio.
Feria II. Paschae vetustissima statio.
In die S. Marci in Letanijs maioribus vetus statio.
Feria IIII. Letaniarum triduanarū ante Ascensionē Domini recens statio.
In Ascēsione Dom. vetustissima statio.
In Pentecoste vetustissima statio.

In Basilica Patriarchali S. Pauli Apostoli extra muros Vrbis via Ostiensi sunt stationes quinque:
In die SS. Innocentium.
Dominica in Sexagesima.
Feria IIII. post quartam Dominicam Quadragesimae.
Feria III. Paschae vetustissima statio.
Feria V. post Pentecosten.

In Basilica Patriarchali S. Mariae Maioris in Exquilijs stationes XII.
Dominica prima Aduentus Domini.
Singulis quartis ferijs quatuor tēporū.
In Vigilia Natalis Domini.
Media nocte in prima Missa Natalis domini ad praesepe vetustissima statio.
In Missa maiori Natalis Domini.
Die S. Ioannis Euangelistae.
Feria IIII. maioris hebdomadae.
In die sancto Paschę vetustissima statio à tempore vsque S. Gregorij papae.
Feria II. Letaniarum triduanarū ante Ascensionem Domini recens statio.

In Basilica Patriarchali S. Laurentij extra muros sunt stationes tres:
Dominica in Septuag. vetustiss. statio.
Dominica II. in Quadragesima.
Feria IIII. post Pascha vetustissima statio ante mille annos.

In Ti[illegible]lo S. Mariae in Transtiberim sunt stationes duae:
In Circūcisione Dom. Kal. Ianuarijs.
Feria V. post II. Dom. Quadragesimae.

In Titulo S. Chrysogoni statio Feria II. post Dominicam passionis.

In Titulo S. Caeciliae statio Feria IIII. post II. Dominicam Quadragesimae.

In Tit. S. Anastasiae sunt statiōes tres:
Die Natalis Domini in Missa Aurorae.
Feria III. post primam Dom. Quadrag.
Feria III. post Pentecosten.

In Titulo S. Laurentij in Damaso statio Feria III. post quartā Do. Quadrag.
Feria IIII. Letaniarum triduanarū ante Ascensionem Domini est collectio.

In Titulo S. Marci statio Feria II. post quartam Dominicam Quadrag.
In die S. Marci in Letanijs maioribus ibidem est collectio.

In Titulo S. Martini in montibus statio Feria V. post quartā Dominicam Quadragesimae, quāquam exoluisset, restituit Paulus papa IIII.

In Titulo S. Sabinae statio Feria IIII. Cinerum.

In Titulo S. Priscae statio Feria III. maioris hebdomadae.

In Titulo S. Balbinae statio Feria III. post II. Dominicam Quadragesimae.

In Titulo SS. Nerei, & Achillei olim erat statio Feria II. maioris hebdomadae nunc exoleuit.

In Titulo S. Xysti statio Feria IIII. post Dominicam III. Quadragesimae.

In Titulo S. Marcelli statio Feria IIII. de Passione.

In Tit. S. Susannae stati[illegible] Sabbato post III. Dominicam Quadragesimae.

In Basilica SS. XII. Apostolorū sunt stationes sex, omnib⁹ sextis Ferijs quatuor temporum.
Dominica IIII. Auentus Domini.
Feria V. post Pascha.

In Titulo S. Quirici statio Feria III. de Passione.

In Titulo. S. Eusebij statio Feria VI. post IIII. Dominicam Quadrag.

In Titulo S. Pudentianae statio Feria III. post III. Dominicam Quadrag.

In Titulo S. Vitalis statio Feria VI. post II. Dominicam Quadragesimae.

In Titulo SS. Marcellini, & Petri statio Sabbato post secundā Do. Quadrag.
In Titulo S. Clementis statio Feria II. post II. Dominicam Quadragesimæ.
In Titulo S. Praxedis statio Feria II. maioris hebdomadæ.
In Tit. S. Petri ad vincula statio. duæ: Feria II. post primam Dom. Quadrag. Feria II. post Pentecosten.
In Tit. S. Laurentij in Lucina statio Feria VI. post tertiam Dom. Quadrag.
In Tit. S. Crucis in Hierusalē stat. tres: Dominica II. Aduentus.
Dominica IIII. in Quadragesima
Feria VI. Parasceues.
In Titulo S Stephani in Cœlio monte stationes II.
Feria VI. de Passione.
In Titulo SS. Ioannis & Pauli statio Feria VI. post Cineres.
In Titulo SS. quatuor coronatorū statio Feria II. post IIII. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Mariæ in Dominica statio Dominica II. Quadragesimæ.
In Diaconia SS. Cosmæ, & Damiani statio Feria V. post IIII. Do. Quadrag.
In Diaconia S. Georgij in velabro statio Feria V. post Cineres.
In Diaconia S. Nicolai in carcere Tulliano statio Sabbato post IIII. Do. Qua.
In Diaconia S. Hadriani collectio Feria II. Letaniarum triduanarum.
In Diaconia S. Mariæ Nouæ collectio Feria III. Letaniarum triduanarum.
In Archipresbyteratu olim, nunc Titulo S. Ioannis ante portam Latinam statio Sabbato de Passione.
In Archipresbyteratu olim, nūc Tit. S. Apollinaris statio Feria V. de Passiōe.
In Monasterio, & nouo Titulo S. Laurētij in Pane perna statio Feria V. post primam Domicam Quadragesimæ.
In Monasterio, & nouo Titulo S. Siluestri in Campo statio Feria V. post IIII. Dominicam Quadragesimæ.
1 In Monasterio, & nouo Titulo S. Pancratij statio Dominica in Albis.
4 In Archipresbyteratu, S. Mariæ Rotundæ, aliàs Pantheon statio Feria VI. post Pascha.
2 In Archipresbyteratu nunc Monasterio, & nouo Titulo S. Triphonis statio Sabbato post Cineres.
3 In Monasterio, & nouo Tit. S. Mariæ Angelorū in Thermis Diocletiani Sabbato post III. Dominicā Quadrag.

Sunt omnes Ecclesiæ	XLIIII.
Stationes	XXCVII.
Diebus	XXCIII.

Postea quam stationum seriem ordine Ecclesiarum enumerato recensuimus, nūc ad faciliorem lectoris intelligentiam, maioremq́; commoditatē, easdem, seruato dierum ordine, repetemus.

Dominica igitur prima Aduentus Domini statio ad S. Mariam Maiorem.
Dominica secunda statio ad S. Crucem in Hierusalem, olim ad S. Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Dominica III. statio ad S. Petrum, olim ad SS. Marcellinum, & Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Feria IIII. statio ad Præsepe, aliàs ad S. Mariam Maiorem.
Feria VI. statio ad SS. Apostolos.
Sabbato in XII. lectionibus statio ad S. Petrum, olim ad S. Ioannem Baptistā. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
In omnibus ieiunijs quatuor Temporum, similiter eædem sunt stationes.
Dominica IIII. Aduentus Domini statio olim ad S. Petrum, posteà diu vacauit, nunc est ad SS. Apostolos.
In Vigilia Natiuitatis Domini statio ad S. Mariam Maiorem.
In I. Missa eiusdem noctis statio ad Præsepe vetustissima.
Manè statio ad S. Anastasiam.
In Missa maiori antiquitus statio ad S. Petrū, nunc ad S. Mariam Maiorem.
In die S. Stephani statio in ecclesia eius, quæ est in Cœlio monte.
In die S. Ioannis Euangelistæ statio Laterani olim, nūc ad S. Mariā Maiorē.
In die SS. Innocentium statio ad S. Paulum, vbi sunt reliquiæ eorum.
In octaua Natiuitatis Domini, antiquitus vacabat, posteà à Callisto II. Papa facta est statio ad S. Mariam Transtiberim, vt ex eius bulla liquet.
In Epiphania Domini statio ad S. Petrū
In Purificatione B. Mariæ statio ad S. Mariam Maiorem.
In Septuagesima statio ad S. Laurentiū extra muros vetustissima.
In Sexagesima statio ad S. Paulū, olim ad S. Petrum.
In Quinquagesima statio ad S. Petrum.
Feria IIII. Cinerum statio ad S. Sabinā.
Feria V. statio ad S. Georgium.
Feria VI. statio ad SS. Ioannē, & Paulū.
Sabbato statio olim ad S. Laurentium in regione III. posteà diu vacauit, hodie

hodie ad S. Triphonem.
Domi. in Quadrag. statio Laterani.
Feria II. statio ad S. Petrum ad vincula.
Feria III. statio ad S. Anastasiam.
Feria IIII. statio ad S. Mariã Maiorem.
Feria V. antiquitus vacabat, postea facta est statio ad S. Laurentiũ in Paneperna.
Feria VI. statio ad S. Apostolos.
Sabbato in XII. lectiõib. stat. ad S. Petrũ.
Dominica II. Quadrag. antiquitus vacabat, posteà facta est statio ad S. Mariam in Nauicula, aliàs in Dominica.
Feria II. statio ad S. Clementem.
Feria III. statio ad S. Balbinam.
Feria IIII. statio ad S. Cęciliam, vbi corpus eius requiescit.
Feria V. statio ad S. Mariam Transtiberim tituli Callisti.
Feria VI. statio ad S. Lauren. in Lucina.
Sabbato stat. ad SS. Petrũ, & Marcellin.
Dominica III. Quadragesimæ statio ad S. Laurentium foris muros.
Feria II. statio ad S. Marcum.
Feria III. statio ad S. Pudentianam.
Feria IIII. statio ad S. Xystum.
Feria V. stat. ad SS. Cosmã, & Damianũ.
Feria VI. stat. ad S. Laurentiũ in Lucina.
Sabbato antiquitus vacabat, posteà facta est statio ad S. Susannã. Pius IIII. papa adiunxit S. Mariam Angelorum in Thermis Diocletiani.
Dominica quarta Quadragesimę statio ad S. Crucem in Hierusalem.
Feria II. stat. ad SS. quatuor coronatos.
Feria III. stat. ad S. Laurent. in Damaso.
Feria IIII. statio ad S. Paulum.
Feria V. duplex statio ad S. Siluestrum in campo Martio, & ad S. Martinum in Montibus à Paulo IIII. restituta.
Feria VI. statio ad S. Eusebium.
Sabbato duplex statio, olim ad S. Laurentium foris muros, quæ exoleuit: & hodie ad S. Nicolaum in carcere Tertulliano, quæ durat.
Dominica de Passiõe statio ad S. Petrũ.
Feria II. statio ad S. Chrysogonum.
Feria III. statio ad S. Cyriacum in Thermis olim, nũc ad SS. Quiritũ, & Iulitã.
Feria IIII. statio ad S. Marcellum.
Feria V. statio ad S. Apollinarem.
Feria VI. statio ad S. Stephanum in Coelio monte.
Sabbato quãdo D. Papa dabat eleemosynã ad S. Petrũ duplex stat. ad S. Ioãnem ante Portam Latinum, quæ in vsu est, & ad S. Petrum, quæ exoleuit.

Dominica Palmarũ statio Laterani in Basilica S. Saluatoris.
Feria II. duplex statio, antiquitus ad SS. Neræum, & Achilleũ, quæ abrogata est, & hodie ad S. Praxedem, quæ durat.
Feria III. statio ad S. Priscam.
Feria IIII. statio ad S. Mariam Maiorẽ.
Feria V. statio Laterani.
In Parasceue stat. ad S. Crucẽ in Hierus.
Sabbato Sancto statio Laterani.
In Pascha manè statio ad S. Mariam Maiorem, in Vesperis verò ad S. Ioannem in Laterano.
Feria II. statio ad S. Petrũ manè, in Vesperis Laterani similiter.
Feria III. statio ad S. Paulum, in Vesperis Laterani.
Feria IIII. statio ad S. Laurentium extra muros.
Feria V. ad SS. Apostol. olim Laterani.
Feria VI. statio ad S. Mariam ad Martyres, aliàs Rotundam.
Sabbato in Albis statio Laterani.
Dominica in Albis statio olim Laterani, nunc ad S. Pancratium.
In Letanijs maioribus collectio ad S. Marcum, statio ad S. Petrum.
Feria II. Letaniarum collectio ad S. Mariam Maiorem, statio Laterani.
Feria III. collectio ad S. Sabinam, statio ad S. Paulum.
Feria IIII. collectio ad S. Eusebium, statio ad S. Laurentium extra muros.

ALIAS.

Feria IIII. collectio ad S. Crucẽ in Hierusalẽ, statio ad S. Laurẽt. foris muros.

NVNC.

Feria II. collectio ad S. Hadrianum, statio ad S. Mariam Maiorem.
Feria III. collectio ad S. Mariam Maiorem, statio Laterani.
Feria IIII. collectio ad S. Laurentium in Damaso, statio ad S. Petrum.
In Ascensione Do. statio ad S. Petrum.
Sabbato Pentecostes statio Laterani.
Dominica Pẽtecostes statio ad S. Petrũ.
Feria II. statio ad S. Petrum ad Vincula.
Feria III. statio ad S. Anastasium, aliàs S. Anastasiam.
Feria IIII. ad S. Mariam Maiòrem.
Feria V. statio ad S. Paulum.
Feria VI. statio ad SS. Apostolos.
Sabbato in XII. lectionibus statio ad S. Petrum, olim ad S. Laurentium.
In solennitatibus S. Crucis statio Laterani in Basilica S. Saluatoris.

VARIE.

VARIETAS IN STATIONIBVS.

Dominica II. Aduētus olim statio erat ad S.Petrū,nūc ad S.Crucē in Hierusal.
Dominica II. Aduentus Domini olim statio erat ad S. Ioannem Baptistam, nunc ad S.Petrum in Vaticano.
Do. IIII. Aduētus Domini olim statio erat ad S.Petrū,nunc est ad SS. Apost.
Die Natalis Domini ad Missam maiorem olim statio erat ad S.Petrum, nūc est ad S. Mariam Maiorem.
In die S.Ioan. Euāgelist.olim statio erat Laterani,nunc est ad S.Mariā Maiorē.
In octaua Natalis Dom. olim vacabat, hodie est ad S. Mariam Transtiberim.
Dom. in Sexagesima olim erat statio ad S. Petrum,nunc est ad S.Paulum.
Sabbato post Cineres olim statio erat ad S. Laurētium in regione III. hodie est ad S.Triphonem.
Feria V. post primam Dominicam in Quadragesima olim vacabat, hodie est ad S.Laurentium in Pane&perna.
Dom. II.Quadragesimæ olim vacabat, hodie est ad S.Mariam in Dominica.
Sabbato post III. Dominicam Quadragesimæ olim vacabat, hodie est ad S. Susannam & S. Mariam Angelorum.
Feria V. post IIII. Dominicam Quadra. olim duplex erat statio:ad S. Siluestrū in Campo Martio, quæ nunc etiā perdurat,&ad S. Martinum in Mōtibus, quā abrogatā renouauit Paulus IIII.
Sabbato post quartam Dominicā Quadragesimæ olim duplex erat statio:
Ad S.Laurentiū foris muros,quæ nunc exoleuit,&ad S.Nicolaum in carcere, quæ nunc in vsu est.
Sabbato de Passiōe, duplex olim statio erat. Ad S.Petrum,quæ exoleuit:& ad S.Ioannem ante Portam Latinam,quæ nunc perdurat.
Feria II. maioris hebdomadæ duplex olim statio erat:
Ad SS. Nereū,& Achilleū,q̄ exoleuit,& Ad S.Praxedem,quæ nunc in vsu est.
Die S.Paschæ duplex olim erat statio:
Manè ad S.Mariā Maiorem vetust.quæ nūc frequētatur, & ad Vesp. Laterani.
Feria II.Paschæ duplex olim statio erat: Manè ad S.Petrū vetust.quę perdurat,& Vespere in Basilica S. Saluatoris.
Fer. V. post Pascha duplex olim erat statio:in Basilica Cōstātiana,quę exoleuit, nunc est ad SS. Apostolos.
Dom. in Albis olim erat statio in Basilica Constantiana,quæ etiam desijt,& nunc ad S.Pancratium.
In Letanijs maioribus in die S. Marci olim collectio erat Laterani, nunc ad S.Marcum,statio verò ad S.Petrum.
In Letanijs maioribus,quas triduanas vocant,ante Ascensionem Domini vetustissimis temporibus sub Leone III. Anno Domini DCCC.
Feria II.collectio erat ad S. Mariam Maiorem,statio verò ad Lateranum.
Feria III. collectio erat ad S. Sabinam, statio verò ad S.Paulum.
Feria IIII. collectio erat ad S. Crucem in Hierusalem,statio verò ad S. Laurentium foris muros.
Posterioribus vero tēporibus feria IIII. collectio ad S.Eusebium,statio autem ad S.Laurentium extra muros.
Nostris porrò temporibus feria II. collectio ad S.Hadrianum,statio verò ad S.Mariam Maiorem.
Feria III. collectio ad S. Mariam Nouā, statio autem Laterani.
Feria IIII. collectio ad S.Laurentium in Damaso,statio verò ad S.Petrum.
Sabbato quatuor Temporum Pentecostes olim statio erat ad S.Laurent. quæ exoleuit,& nunc est ad S.Petrū Apost.
Fer. VI. quatuor tēporum Septēb. olim statio erat ad S. Clementē, quæ exoleuit,& nunc est ad SS.Apostolos.

STATIONES ANTIQVAE, QVAE *nostris temporibus exoleuere.*

Dominica prima post octauam Paschæ statio ad S.Petrum.
Dominica II. post octauam Paschæ, statio ad SS.Cosmam,& Damianum.
Dom. infra VIII. Ascensio.quę de Rosa dicebatur,statio ad S.Mariā Rotundā.
Dom. I. post Trinit.statio ad S.Laurēt.
Dominica II. post Trinitatem statio ad SS.Apostolos Philippum & Iacobum.
Dom. III.statio ad SS.Ioannē, & Paulū.
Do. VIII.statio in Basilica Cōstātiniana
Dom. post festum S.Callisti mēse octobris statio,ad S Mariā Transtiberim.
Dominica XX.statio ad S.Clementē.
Pridie Kal. Decembris die S. Andreę statio ad S.Andream in Exquilijs.
Pridie Kal. Ianuarij die S. Siluestri statio ad S. Siluestrum.
XIX.Kalend. Februarij statio ad S.Felicem in monte Pincio.
XIIII.Kal.Febr.statio ad S. Sebastianū.
XII.Kal.Februarij statio ad S.Hagnem.

IIII.No-

IIII. Nonas Februarij die Purificationis B. Mariæ Virginis collectio ad S. Hadrianum, statio verò ad S. Mariã Maiorẽ.
VIII. Kal. Aprilis die Annunciationis statio ad S. Mariã Maiorẽ.
V. Non. Maij statio ad S. Crucẽ in Hierusalẽ.
III. Idus Maij statio ad S. Mariã ad Martyres, aliàs Rotundam.
IIII. Idus Maij duplex statio ad S. Pãcratium, & ad SS. Nereum, & Achilleum.
IIII. Nonas Iunij statio ad SS. Marcellinum, & Petrum, via Labicana.
VIII. Kalend. Iulij statio in Basilica Cõstantiniana.
III. Kal. Iulij statio ad S. P[illegible]m.
Pridie Kal. Iulij statio ad S. Paulum.
VI. Nonas Iulij statio ad SS. Processum, & Martinianum.
IIII. Idus Augusti statio ad S. Laurentium extra muros.
XVIII. Kalend. Septembris die Assumptionis statio ad S. Mariam Maiorem.
XVI. Kal. Septẽb. statio ad S. Mammã.
VI. Idus Septemb. die Natiuit. B. Mariæ Virginis statio ad S. Mariam Maiorẽ.
XVIII. Kal. Octobris die exultationis S. Crucis collectio ad Basilicã S. Laurẽtij in Pallatio, quæ dicitur Sancta sanctorum, statio Laterani.
XV. Kal. Nouẽb. die S. Lucæ statio Laterani.
V. Idus Nouemb. die Dedicationis Basilicæ S. Saluatoris, statio ad Basilicam Lateranensem.
XIIII. Kal. Decembris die Dedicationis Basilicarum SS. Petri & Pauli, statio ad vtriusque Basilicas.
IX. Kal. Decemb. statio ad S. Felicitatẽ.

STATIONES QVAE IN SINGVLIS *Basilicis exoleuerunt.*

In Basilica Constantiniana, Die Pascha ad Vesperas.
Feria II. Pascha ad Vesperas. *Feria V. post Pascha.*
Dominica in Albis. *In Letanijs maioribus collectio.*
In Letanijs minoribus feria II. *Dom. VIII post Trinit.*
In die S. Ioannis Euangelista. *In Inuentione S. Crucis.*
In Festo S. Ioannis Baptista. *Die exultatiõis S. Crucis.*
Die S. Luca. *Die dedicationis Basilica S. Saluatoris.*

Ad S. Petrum.

Dom. II. Aduent. Domini. *Dom. III. Aduent Domini.*
Die Natalis Domini ad Missam maiorem.
Dominica in Sexagesima. *Sabbato de Passione.*
Dominica prima post octauam Pascha.
Die Dedicationis Basilicarum Apostolorum.

Ad S. Paulum.

Feria III. Triduanarũ. *Die cõmemorationis S. Pauli.*

Ad S. Mariam Maiorem.

Feria II. Triduanarum collectio.
Die Purificationis } *Beata Virginis.*
Die Annunciationis }
Die Assumptionis. }
Die Natiuitatis }

Ad S. Laurentium extra muros.

Sabbato post IIII. Dominicam Quadragesima.
Sabbato quatuor temporum Pentecostes.
Dominica prima post S. Trinitatem.
Feria IIII. Triduanarum. *Die S. Laurentij.*

Ad S. Martinum in Montibus.

Feria V. post IIII. Dom. XL. eam restituit Paulus IIII.

Ad S. Anastasiam.

Feria IIII. Cinerum collectio.

Ad S. Sabinam.

Feria III. Triduanarum collectio.

Ad SS. Nereum, & Achilleum.

Feria II. maioris hebdomada.
Die eorum solennitatis IIII. Idus Maij.

Ad SS. XII. Apostolos.

Dominica II. post S. Trinitatem.

Ad S. Eusebium.

Feria IIII. Triduanarum collectio.

Ad SS. Marcellinum, & Petrum.

Dominica III Aduentus Domini.

Ad S. Clementem.

Feria III. quatuor temporum Septembris.
Dominica XX post Trinitatem.

Ad S. Crucem in Hierusalem.

Feria IIII. Triduanarum collectio.

Ad SS. Ioannem, & Paulum.

Dominica III post S. Trinitatem.

Ad SS. Cosmam, & Damianum.

Dominica II post octauam Pascha.

Ad S. Hadrianum.

Collectio in die Purificationis.

Ad S. Ioannem Baptistam.

Sabbato quatuor temporum Aduentus.

Ad S. Mariam Rotundam.

IIII. Idus Maij, Dies Dedicationis eiusdem, à Bonifacio III. Papa.
Dominica infra octauam Ascensionis, qua de Rosis dicebatur.
Die S. Andrea *Die S. Siluestri.* *Die S. Felicis.*
Die S. Sebastiani. *Die S. Agnetis.* *Die S. Pancratij.*
Die SS Processi, & Martiniani. *Die S. Mamma.*
Die S. Felicitatis.

Exoleuerunt stationes, qua erant in earundẽ Basilicis, tempore S. Gregorij Papa, vt ex indice homiliarum ab eo, in ijsdem Basilicis stationum diebus editarum, & Ioanne Diacono in eiusdem vita lib. II. liquet.

BONI.

BONIFACIVS VIII. PAPA OMNES STATIONVM INDVLGENTIAS A PRAEDECESSORIBVS SVIS CONCESSAS confirmauit, vt ex hoc eius diplomate constat.

ONIFACIVS Episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriã. Sublimi sedis apostolicæ solio diuina disponente clemẽtia præsidẽtes, Et si de cunctis orbis ecclesijs, iuxta nostri officij debitum, indefesso sollicitudinis studio cogitemus, ad earũ statũ votiuũ & prosperũ intendendo: de illis tamen, quæ almæ Vrbis latitudo sinuosa cõplectitur, eò propēsius cogitare nos cõuenit, & ad status & honoris earũ incremẽta felicia, opem, & operã, efficacius impartiri, quo nostris humeris illarũ cura dignoscitur specialius, & principalius imminere. Sanè frequenti considerationis indagine perlustramus, & infra claustra pectoris so[...]ita meditatione discutimus, qualiter doctor optimus ecclesiæ sanctæ lumẽ, B. Gregorius, dum adhuc in terris gereret vices Christi, patriarchalibus, & quãpluribus alijs eiusdẽ Vrbis ecclesijs, primò, prout tradit antiquitas, & alij postmodũ Romani pontifices prædecessores nostri, ad honorẽ Dei, & salutem animarũ fideliũ, quorũ ad Vrbẽ ipsam de vniuersis ferè orbis prouincijs innumera confluit multitudo, de apostolicæ sedis liberalitate munifica, diuersorum tenorum stationaria indulgẽtias concesserunt. Nos igitur prædecessorum ipsorum vestigijs præ sollicitudinis studio inhærentes, & crebrius reuoluentes in intimis, quod in eadem Vrbe nõ sine supernæ dispositionis arbitrio gloriosorum Principum orbis terræ, ac aliorum innumerabilia sanctorum veneranda corpora requiescant: Et propterea nõ indignè volentes, ob diuinam, & Principum ac sanctorum reuerentiam prædictorum, ecclesias ipsas, nec non, & eandẽ Vrbem, vtpote ipsius Romanæ ecclesiæ filiam spiritualem, & ad eius beneplacita exequenda dispositã, quam infra sacrarium pectoris gerimus prædilectã honoribus condignis attollere, vberibus prosequi gratijs, & præcipuis fauoribus confouere, ac animarum fidelium prouidere profectibus eorundem, vniuersas stationarias indulgẽtias supradictas eisdem ecclesijs sub quacunq; forma continentia, siue modo eis à prædecessoribus ipsis concessas, auctoritate apostolica, & ex certa scientia confirmamus, easq; obtinere volumus perpetui roboris firmitatẽ, & vt paternæ dilectionis affectum, quem ad Vrbem gerimus prælibatam, per effectũ operis euidentius ostendamus: ac ipsam, & easdem ecclesias honoris, & gratiæ potioris impendio prosequamur, & saluti prouideamus vberius fidelium prædictorum. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & eorundẽ Principum beatorum Petri, & Pauli apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus verè pœnitentibus & confessis, qui ad prædictas ecclesias à die Cinerum, vsq; ad festum resurrectionis Dominicę inclusiuè, ex tunc proxime sequuturũ, venerabiliter visitauerint, annuatim vnum annũ & quadraginta dies, ac illis etiam, qui in statu huiusmodi existentes ad recipiendũ benedictionis munus per summum põtificem, qui pro tempore fuerit à prædicto die Cinerũ, vsq; ad festum ipsius similiter inclusiuè super peregrinos, prout moris esse dignoscitur, faciendę, deuotè accesserint, seu aliàs illi contigerit interesse, præter alias indulgentias consuetas, centum dies de iniunctis sibi pœnitentijs misericorditer relaxamus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis, & relaxationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri, & Pauli Apostolorum prædictorum sẽ nouerit incursurum. Datum Laterani VIII. Idus Aprilis, Pontificatus nostri, Anno Tertio.

DIVO

DIVO SIXTO PONT. MAXIMO BAP. PLATINA S D.

Ici non potest, beatissime Pater, quàm vehemēter interdum sim admiratus hominū diuersa studia variaq; ingenia, quòd omisso philosophiæ studio, quæ certè est (vt ait Marcus Tullius) vitæ humanæ dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, ad inanes curas & cogitationes se transferant. Hūc enim videmus pecunijs & opibus studere, illum ambitioni & potētiæ: alium voluptates omni studio & diligentia conquisitas amplecti. Horum studia quàm sint inania, declarant nō modò philosophorum sectæ, (Epicuri discipulos semper excipio) verumetiam Saluatoris nostri doctrina & vita, qua certè cohortamur, admonemur, cogimur caduca illa ac fragilia, vt falsa bona & nusquam consistentia, contemnere: Religionem verò, pietatem, humanitatem, gratiam, hospitalitatem, misericordiam, virtutem denique omnem, vt vnicum & verum bonum, amplecti. Hæc est certè vera philosophia, quæ non in opinione, vt de sectis omnibus censebant Academici noui, sed in veritate ipsa fundata est. Tota enim Christi vita, vnicum virtutis exemplar habetur. Hanc profectò si intueri & imitari voluerimus, quod certè tum ipsius gratia, tum nostra causa facere debemus, non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatem & modestiam, fortitudinem Catonis, Reguli constantiam, & iustitiam Aristidis, Fabricij & Curij paupertatem, sapientiam Socratis, & Lælij clementiam, ac Cæsaris benignitatem requiramus. Veruntamen ne quicquam nobis ad benè beateq; viuendùm desit, repetita illa vetere philosophia, ac verè noua, cuius author Christus est, vtpote sanctissima, in societatem, & tutelam nostram omninò ascita, animorum nostrorum morbos, sumpta inde quoad fieri potest medela, curare debemus. Etsi enim variè de bonorum & malorum finibus ab ipsis philosophis disceptatum sit, multa tamen ex eorum scriptis ad rem nostram pertinentia excerpi possunt: nec est cur vereamur dum ea legimus & intuemur, in errorem aliquem dilabamur, cùm religionis Christianæ doctores iam pridem sapientiæ cribro bonum à malo, veluti triticum à lolio secreuerint. Hac verò admiratione vel meditatione potiùs, quantum boni consecutus sim, dici non posset, beatissime Pater. Nam dum à Paulo pontifice in carcere & compedibus detinerer, dumque & amissam libertatem flerem, & eas facultates mihi vi ablatas lamentarer, quas mea industria, meis pecunijs in vrbe pepereram, Pij pontificis beneficentia adiutus, tandem benignitate Dei & philosophiæ gratia animum à perturbationibus & sensibus, ad dignitatem sui ipsius reuocans, ita appositè mecum philosophatus sum, quemadmodum in libello meo scriptum apparet: quem quidem ideo sanctitati tuæ dedicaui, quòd & summus philosophus es, & eius vicarius, meritò certè, qui nos non verbis tantùm, vt vani philosophi solent, sed doctrina & exemplo instruxit: vnde falsum à vero bono seiungeremus, quo & in vita felices, & in morte beati æuo frueremur sempiterno. Tum sic mecum locutus est mei consolandi causa Rhodoricus Calagoritanus Episcopus, arcis Romanæ præfectus, vir certè bonus & doctus, in illa nostra prima calamitate, quæ profectò secunda causa fuit: imbecillium namque animorum est, eos semper velle persequi & maleficio opprimere, ne ad vindictam respirent, quos insigni aliqua iniuria & calamitate affecere.

(.·.)

BAP. PLATINAE DE FALSO ET VERO BONO DIALOGVS.

RHODORICVS, PLATINA.

QVid agis Platina? quid est quôd ita mœstus & abiectus iaces? PLATINA. Quid agam quæris? Quasi nescias ab eo agi nil posse, qui omni actione humana priuatus est, nisi fortè actionem existimas, lugere ac mœrore affici: quibus perturbationibus nil certè inesse video, quod vel eum qui luget, vel eos quorum id causa fit, iuuare posit: cùm omnis vera actio exercitatioque humana, finem sibi aliquem vsui hominum accommodatum præscribat: quam ob rem quærendum fuit potius cur non agerem, quàm quid agerem. RHO. Siccine te abijcis Platina? sic à te ipso discedis, vt nullum tibi in fortitudine & constantia præsidium colloces? secùs mihi tecum profectò loquendum est, quàm cum homine agresti & indocto: illum vtpote minus docilem, quibus possem verbis consolarer: te verò non admonebo solùm, sed etiam reprehendam, ne teipsum ob tantulam miseriam prosternas, & deijcias. Quid egisti quæso in vita, si neque doctrina, neque experientia humanos casus æquo animo ferre didicisti? veniat tibi in mentem, quot homines in vita fuere, qui maiorem quàm tu, passi sunt calamitatem. Omitto reliqua miseriarum genera, quę turmatim, vt Hesiodus poeta scribit, homines quotidie inuadunt. Ad captiuitatem venio, de qua in præsentia nobis est sermo. Quot inquam homines, vel nobilitate generis, vel magnitudine imperij, vel diuitiarum & patriæ splendore, vel eruditione & doctrina, vel rerum gestarum gloria, vel sanitate vitæ præcellentes, molestiam carceris perpessi sunt? Crœsus ille Lydorum rex, qui templa oraculorum omnium, quæ tum fuere, multis & magnis muneribus ornauit, quique in lateres aurum & argentum fudit, à Cyro Persarum rege bello captus, quod reliquum ætatis superfuit, in seruitute vixit. Exulauit autem apud Epaminundã Thebanum Philippus Magni Alexandri pater. Perijt in carcere Pausanias Lacedæmoniorum rex. Seruiuit barbaris Aesopus fabulator ille è Phrigia. Sunt qui affirment, eandem quoque sortem & Platonem philosophorum principem subijsse. Sumpto veneno Socrates in carcere vitam finiuit. Cruciatus omnes & pœnas M. Regulus à Carthaginensibus captus, & in vincula coniectus, constanti animo tulit. Venditus à fratribus Iosephus, cùm Pharaoni aliquádiu seruiuisset, in vincula ob suspicionem stupri conijcitur. Et ne sanctorum nouæ legis exempla declinemus, addo Petrum, addo Paulum, addo Iohannem Baptistam, innumerabilesque alios, qui martyrij coronam aut in ipsis vinculis, aut è carcere educti subiere. Non dico quot reges hodie, quot principes in vnoquoque genere virtutis præstantes viri, aut vinculis seruiant, aut extrema quæque in carcere patiantur. Trahit secum Turcus iste, qui nostra ætate ferro ac flamma Christianũ nomen inuasit, multis catenis & compedibus reuinctos, quos prælio, fraude, vi, in direptione vrbium cepit: modò eos intelligat, vel disciplina rei militaris, vel vetustate generis, vel regnandi, aut Imperandi authoritate apud suos multum valuisse. Nouos autem cruciatus, nouas pœnas reticeo, quas barbarus ille sæuus & truculentus quotidie excogitat, ad explendam crudelitatis sitim, qua certè iam diu in sanguinem Christianorum exarsit. Præterea verò quot sunt in hac atque item in reliquis Italiæ vrbibus, qui & tetriore & fœdiore quàm tu, carcere detinentur? Desino commemorare, quos illi plerumque custodes habeant, quàm asperos, quàm immites, quàm crudeles. Horum tibi nihil adhuc contigit. Nam locus iste in quo nunc resides, nullam habet carceris formam, egregiè cameratus est. Vides orientem solem, vides occidentem, vides septentrionem, & quoquò te verteris, libertatis potius quàm captiuitatis facies, si verum fateri vis, tibi sese offert. PLATINA. Illud Terentij vna re dictum, multis certè accõmodari potest: Facilè omnes cùm valemus, recta consilia ægrotis damus: reliquum consultò prætereo, ne videar tuæ virtuti & constantiæ diffidere: eò enim ętatis rectè & honestè agendo deuenisti, vt iam nauigare in portu merito tuo dici posis: ad me redeo. Collegisti tu quidem memoriter multorum exempla, qui eadem calamitate, qua ego, ac maiore fortasse vexati fuere. Sed istud ad rem nihil, pace tua loquar: consolari me certè hac ratione institueras, quód contrà accidit. Neque enim amaritudine amaritudo fugatur, sed dulcedine: vt nigrum albo, à contrarijs opprimũtur, vt in acie milites solent, qui facto globo, aduersariorum impetum frequenter sustinent: quòd si ab ordine discesserint, oppressi statim in fuga concidunt. Alia tibi inuenienda fuit via, qua me consolarere, hanc medicinã nõ admitto. RHO. Vulnus hoc tuũ altiùs insedit quàm putaram, si hoc pharmacũ nil proderit, tibi certè maiora pręstabũtur remedia. Legisti credo libros Ciceronis de philosophia, refertos exẽplis eorũ, qui forti ac cõstanti animo, patrię, parẽtum, filiorum, coniugum, fratrum mortem & interitum ęquo animo tulere, quique fortunarum, dignitatum, honorum amissionem tanti fecère, quanti maximè à bonis & constantibus viris fieri debet: hos tanquam fortissimos athletas contra humanos casus crebrò in certamen vocat Cicero, vt istorum exemplo & virtute eorum animi ad fortitudinem excitentur, qui aliquo incommodo afflictati

sunt

sunt:quod certè non faceret vir ille acutissimus, si vt paulò antè dixisti, calamitosorum exempla nō lenirent eorum miserias, sed augerent, qui aliqua insigni calamitate premuntur. Quis est enim adeò rationis & constantię expers, cui non moueantur affectus, quos Græci ta pathi vocant, vbi vel constanter aliquid vel iustè, vel modestè, vel prudenter factum intelligunt? Leguntur in gymnasijs poemata, leguntur historiæ, leguntur orationes, vt adolescentium animi pulchritudine honesti, quæ quidem ex aliorum rectè factis elicitur, ad virtutem & laudem excitentur. Tanti nimirum Alexandrum fecisse lectionem Homeri ex Plutarcho nouimus, quem in manibus crebrò habebat, vt Dario regno ac vita spoliato, dum eius deliciæ spoliorum nomine attrectarentur, cistella pretiosissima ac pulcherrima in medium sit delata: qua visa, cùm qui aderant principes ad seruandas smaragdos, iaspidas, sapphiros dicerent esse accomodatam, responderit rex ille præstantissimus; nil in eam commodiùs, & honestiùs, quàm Iliadem Ephodiontis Aretis, id est, commeatum virtutis, vt ipse appellabat, reponi posse. Inde enim multa percipiebat, quæ bellicam virtutem adiuuarent, cùm Achillis, Hectoris, Nestoris, Vlysis, Agamemnonis cæterorumque heroom res fortissimè ac sapientissimè gestas, ad imitandum legeret. Canere siquidem fidibus carmina ipsa in bello poetæ solebant, quò animos militum audita maiorum laude, ad benè de patria promerendum adhortarentur. Idem de annalibus & historia licet dicere: quę adeò conscripta est, & in ærario diligenter asseruata, vt haberent reges & populi, vnde calcaria ad virtutem sumerent, ne estu, ne frigore, ne vigilia, ne fame, nè siti perterriti, rebus suis poblicis in maximis periculis deessent. Quem animom quæso nō excitat ad ad virtutem fortitudo Romuli? religio Numæ Pompilij? audientia Bruti illius, qui Tarquinium ab vrbe expulit? modestia Camilli? Quinti Murij charitas erga patriam? continentia M. Curij? parsimonia Fabricij? Fabij Maximi perseuerātia? Pauli illius patientia, qui duos consulares filios continoatis propè funeribus sine lachrymis & gemitu extulit? M. Catonis seueritas? M. Reguli constantia? P. Scipionis integritas & modestia? nobis profectò adhuc poeris memini dum ista in scholis legerentor, animos ad laudem vehementer iocendi, cùm hunc filiorum mortem constanter, illum fortiter pro repub. periculum, alium patienter carcerem, vincula, cruciatus omnes honesti causa tulisse audiebam, quæ concitatio adeò menti meę insedit, vt crebro quantum professio mea patitur, historias repetam & legam. Neque enim prophana studia theologicis & sacris sunt preferenda, cùm nil excogitari posit ad benè beateque viuendum, quod non in his, vtpore diuinitus scriptis, huberiùs & meliùs quàm in illis inueniatur. Lautus siquidem cibus est, qui ex lectione sacrarum litterarum percipitur, siue humanas res, siue diuinas comtemplari velis: sed in studijs fit, vt in cibo solet: Delectatur enim gustus epularum varietate: vnde pro secunda mensa gentiliom studia mihi interdum apponi non recuso, vt varietate delectetur, & recreetur animus. Verùm autem laudationes, qoas Græci epitaphius logus, nos non ineptè funebres orationes appellabimus, ad hoc inuentę sunt, vt hi qui fortiter aliquid & constanter in vita egissent pro patria, pro liberis, pro parētibus, meritam laudem apud posteros consequerentur: & ij qui adhuc in stadio & theatro relicti essent, æmulatione glorię excitati, nullum in vita pro honesto & recto laborem ac periculum recusarent. Leguntur & crebrò quidem à viris religioni deditis vitæ sanctorum patrum, leguntur actus apostolorum, leguntur martyrum res gestæ. Quibus fit, vt plerique dum eorum vitam & mores imitari studenr, quorum anteactā vitam eum admiratione legunt, in sanctos referri mereantur. Alius deligit sibi qoem imitetur Paulum, alius Petrum, alius Hieronymum, alius Augustinum, alius Ambrosium, multi Franciscum: nec desunt, qui inediam, sitim, frigora, æstus, calumnias, cruciatus, tormenta, mortem denique, quamuis asperam, constanti animo sint subituri, ne ab eius iostitutis & pręceptis discedant, quem tantopere amant & sequontur. Hæc fieri ab hominibus sine mente diuina vt credam, certè addoci nullo modo possum. Res enim que sine ratione & Dei nutu instituuntur, vtpote fragiles & cadocæ, citò euanescant & intereant necesse est. Quare si sapis Platina, & si non omninò ob vnam hanc vel leuissimam plagam à sede rationis consternatus es, confiteare oportet, exempla ipsa ad persuadendū valere plurimum. Quòd si secùs egeris, imbecillem te atque infracti animi prædicabo, qoi sic abiectè sensum gustus ob tantulam ægritudinem amiseris. Agè, excita animum, & mentem à sensibus reuoca, ne tibi dici posit, Salmati, da spolia sine sudore & sanguine. PLA. Acer profectò es ad persuadendū Rhodorice: ita enim instas & vrges, vt quò me vertam nesciam. Vnus aliquis mihi certè videris ex his, qui nuper ex gymnasijs dialecticorum & rhetoricorum prodeuntes, eruditionis & audacię pleni, acutè nimiùm de rebus propositis disserunt & persuadēt. In te quidem & doctrinam & singularem video sapientiam esse, qui ita aptè, distinctè & acutè ad persuadendum locutus es: quare fit, vt tibi rerū etiā humanarum nō ignaro & debeam & velim credere RHO. Fugere quidem istud est, nō verū fateri. Tuam hanc technam optimè noui. Demulcere mihi aures laudibus instituisti, quò tibi faciliùs hanc confessionem euadere liceat, hirudo sum, non effugies, nisi priùs hoc tibi persuasum apertè intellexero. Ironia illa certè fuerit, non confessio, quid taces? PLA. Iube hos quiescere qui eiulant, qui flēt, qoi lamentantur Hoc vnum ad culmen nostræ miseriæ deerat, vt hos miseros & ærumnosos socios mihi adderetis. RHO. Sentis tu contrà ac reliqui solenr. Nam qui aliqoa in calamitate sunt constituti, eam certè leuiùs ferre dicuntut, si doloris socios habuerint. PLA. Mallem herclè solus esse, quàm cum hominibus calamitosis & indoctis eadem miseria premi. Neque enim hi me propter insciriam, neqoe ego hos vicissim propter dolorem consolari possum. RHO. Mitte tandem has querelas, atque agè dic quod rogo, si fessus es, recumbe paululum io dexteram. PLATINA. Quid ego in dexteram

recumbam? qui siue dexter, siue sinister, siue pronus, siue supinus iaceam, hac compedum molestia continuò crucior. Satis nimirum vobis esse debebat, comprehensum in carcerem trahere, & non me, qui mihi ac septuaginta socijs meis illatam à Paulo pontifice iniuriam questus sum, tanquam proditorem, crassatorem, furem, latronem, grauissimis etiam compedibus reuincire. Putastis credo me alterum Dædalum esse, qui sumptis alis ex hac celsa & munitissima turri in terram libertatis causa deuolarem. RHODORICVS. Non vlla profectò alia causa est, quare huius nobilissimę arcis præsidium mihi commissum doleam, nisi quòd & homines in carcerem trudere, & eosdem põtificis mandato plerumque vinculis & compedibus vincire cogor, quod certè ab ætate & professione mea alienum est. Multis enim prodesse & neminem lædere, meum semper fuit institutum. Quare & tibi & mihi, quod summa potestas imperat, ęquè ferendum est. Sed propediem hac molestia, nisi verò aliud mihi fuerit imperatum, te liberabo. PLATINA. Tum demum hoc fieri credo, vbi crura circunquaque exederit moles ista grauissima. RHO. Ah Platina humanitati & pontificis clementię diffidere videris. Desine malè sperare, & eò tandem reuertere vnde nostra defluxit oratio. PLA. Ne te diutiùs morer, tua ista ampla & magnifica exemplorum positio, nobilium Gallorum ferculis, pauperum maximè mihi videntur esse simillima vt enim in illis sola magnificentiæ & liberalitatis species apparet: sic & his nihil mihi præter inanem verborum pompam inesse videtur. Suadent hæc quidem aliquantulum, sed non mouent. RHO. Videbar ego anteà & vultu & verbis ironicè loqui. Sed quæ, rogo, fuit causa cur secùs ac sentires, loquerere? Leuis nimirum atque inconstantis viri est, quę paulò antè affirmaueris, mutata sententia refellere. PLA. Cẽsent eum sanum esse, qui in mœrore ac luctu vitam degit: vt enim corpus inęqualitate & superfluitate humorum, febribus quatitur: sic animus perturbationum multitudine à sede plerumque sua dimouetur. RHO. In hoc mihi sapere potius, quàm desipere videris, quòd ea quæ dico, nisi placeant, vt vnus aliquis è schola Philosophorum, appositè nimiùm confutas: quod fieri profectò nullo modo posset, nisi mente & animo consisteres. PLA. Indignantium mos est, rectè dicta peruerse ac stolidè dictis, quasi* vatis cuiusdam, miscere. Videmus pueros, videmus insanos, sententias, & eas quidem pręclaras, nonnunquam efferre. RHODORICVS. Non negauerim ego quidem istud persæpè accidere: sed coniungere sequentia antecedentibus, & quędam refellere, quędã approbare, non demẽtis certè, sed benè sani est propriũ. Verùm hęc tandẽ omittamus. Agè dic, quare aliter ac sentiebas, in meam sentẽtiã venire te dixeris? PLA. Eam siquidem molestiam percipiebam eiulatu istorum & cruciatu compedum, vt neque docentem, neque admonentem patienter satis audire possem. Demum verò me recreasti, quòd hos iusseris tacere, quodque etiam mihi spem dederis, te propediem his compedibus me soluturum. RHO. Mollis nimium & delicatus es Platina, qui rebus aduersis sic frangeris: sed illa, vt video, indiges medicina, quam ego bonos imitatus medicos grauioribus ægritudinibus adhibere soleo. Hæc si nihil proderit, te statim missum faciam. PLATINA. Quale sit istud antidotum, audire cupio: illud, nisi amarum fuerit & stomachum faciat, bibere profectò non recusabo. RHO. Quasi verò & stomachus & aluus dilui possint, nisi contrarium quoddam ingeratur, quò pituita quæ intestinis adhæret, inde auellatur. Vt enim pudor petulantiæ, pudicitia stupro, fides fraudationi, pietas sceleri, constantia furori, honestas turpitudini, continentia libidini, æquitas iniquitati, temperantia luxuriæ, fortitudo ignauiæ, prudentia temeritati, copia egestati, mens sana amentiæ, bona spes desperationi rerum omnium opponitur, sic bona ratio falsæ opinioni aduersatur. Quæ quidem tibi non mediocriter ægrotanti pro medicina adhibebitur, si rectè admonenti parere non recusaueris. PLA. Sine me colligam aliquantulum, & animum ac corpus ad audiendum disponam. Integere etiam pedes satius est, ne frigore a docilitate remouear: tu dicis, & ego interim mentum demulcebo, quò mens sit ad audiendum pronior: barba enim insuetis porissimùm nescio quid molestiæ affert, nisi crebrò fuerit demulsa & attrectata. RHO. Coget me certè hæc tua attentio longius fortasse progredi quàm institueram, si in ea te (vt par est) perseuerare intellexero. Primùm hòc confiteare oportet, Deum ipsum ita creasse hominem ad imaginem & similitudinem suam, vt meritò à Græcis mycrocosmus, à Latinis verò paruus sit mundus appellatus: in eo enim sphæræ multæ sunt, inest mẽs, quæ ad similitudinem illius qui hunc mundi globum regit, subiectum mouet. Verùm hanc philosophandi rationem, vtpote minus Christianam, prætermittamus. Hominem constare ex materia & forma non ignoras. Omitto item materiam illam primam, quam Aristoteles tanquam chimæram quandam proponit Ex quatuor autem elementis cõpositum hominem, tum demum esse & viuere dicimus, vbi ei addita est forma & indita, ad cuius integritatem quinta profectò illa essentia necessaria est, quam endilichian ille, nos verò intellectum continuò mouentem debemus appellare. Quatuor illa sunt nobis certè cum brutis omnibus communia: hoc vero solo quo intelligimus, ratiocinamur, progressus & antecęssiones rerũ non ignoramus, ab eisdẽ differimus: essentijs separatis quantũ nobis per imbecillitatem humanæ naturę licet, persimiles. Discurrit enim mens ista mira celeritate (animantium duntaxat datum) per elementa omnia, per superiores circulos: & adeo est intelligendi auida, qualia sint quæ in mundo habentur, vt Dei etiam ipsius qui à nobis omninò comprehendi non potest, rationem & magnitudinem audacter nimium inuestigare conetur. Nullam disciplinarum relinquit intactam: non grammaticam reliquarum doctrinarum fundamentum: nõ dialecticã, qua verum à falso discernimus: non rhetoricam, vnde rationem persuadendi ac dissuadendi sumimus: non arithmeticam, ad reliqua methemata gradum pernecessarium: non geometriam, ad distin-

**veris quibusdam.*

Hæc superflua apparent.

guenda

guenda climata, demensurandumque hoc immensum terrarum spatium, non inutiliter inuentam:
non musicam, cuius harmonia corda hominum demulcentur: non astrologiam, qua cœlos scandi-
mus. De his disciplinis ita disserit, vt verum à falso, congruum ab incongruo acutissimè separet: fal-
li, decipi, errare circa earum cognitionem, turpe ac dedecus existimat: proinde die ac nocte inuigi-
lat, ne in errorem aliquem inscitia dilabatur. Quos videt hominum in his præcellere, eos, vtpote
diuinæ essentiæ magis similes ac propinquos, diligit & imitatur. Ignorantiam & stultitiam, tan-
quam duo magna præcipitia, studiosissimè vitat. Versari in cognitione rerum maximarum & ad-
mirabilium, quibus tanquam gradibus pernecessarijs, seipsam posteà intelligat, summum bonum
esse existimat. Fieri enim nullo modo potest, vt quis sui ipsius perfectam rationem habeat & cogni-
tionem, nisi per disciplinas, tanquam humanæ cæcitatis expiatrices, discurrerit. Inde quippe ad sui
ipsius cognitionem conuersa mens, cæcitatis latebras facilius explorat. Neque velim existimes, id
vno tantùm actu fieri: Habitus enim, vt Aristoteli placet, & frequentatis actibus comparantur. Ad
hoc namque sæpius reuertitur, & quasi apum diligentiam & solicitudinem imitata, inde ad cellu-
lam suam recentem primò & inornatam, flosculos, quos passim ex florido illo atque amœnissimo
doctrinarum campo decerpsit, secum defert, eosque ita aptè collocat, vt deinceps speciem simul
cum iucunditate præ se ferant. Neque antè cœpto desistit si generosa est, quàm viderit domicilium
in quo habitat, fugatis vitiorum sordibus, virtutum omnium pulchritudine redimitum: tunc quies-
cit, tunc parto vt formicæ solent, sæuientibus etiam vitiorum procellis, cum securitate & quiete
fruitur: labores, vigilias, æstus, solicitudines, quibus ferè tanquam instrumentis tantam felicitatem
adepta est, delicias quasdam putat. Pro iustitia, temperantia, fortitudine, modestia, nullum laborem
recusat, in his verò dum se exercet multos iuuando, neminem lædendo, incommoda pro vtili & ho
nesto fortiter patiendo, modum in rebus seruando, libidines coërcendo, vitam sibi beatam putat,
otium & inertiam tanquam perniciem humani generis deuitat: docet, admonet, castigat, reprehen-
dit, neminem errare, quantum in se est, patitur. Si quem videt dolore, inopia, timore, solicitudine,
vana spe circumuentum, eundem consolatur, iuuat, & in viam rectam deducit. Regibus, principi-
bus, nationibus, populis, ciuitatibus ius fasque præscribit. Respublicas in ordines inter sese conueni
entes distinguit. Domos vni matronæ & patrifamilias committit, quę deinceps propagatæ, vi-
cos in vrbe faciant. Affinitates, connubiaque proponit, quibus ciuitas, in vnum corpus tandem
redigatur, & ad externam vim propulsandam, & ad bellum his inferendum à quibus fuerint iniu-
ria lacessiti: & ne in tanta cōcitatione animorum contra æquitatem aliquid fieret, ius feciale con-
scripsit, quo admonemur & docemur, pro rebus repetitis & non redditis bellum hostibus inferre.
Seruare item aduersus hostes modum quendam admonet. Clientelas, hospitia, sodalitates, amiciti-
as optima ciuitatum vincula commendat. Quid plura? conatur profectò quoad fieri potest, vt idem
ordo, eademque iustitia, & constantia in terris seruetur, quam esse apud superos contemplatione &
sapientia nouit. Hæc itaque Platina, & plura alia cùm vides ab hominibus, sapientibus potissi-
mùm, ad benè beateque viuendum esse excogitata & inuenta, rationē ne, an temeritate factū dices?
PLA. Ratione profectò: seruari enim tāta decentia in rebus humanis sine mēte & cōsilio, nullo mo-
do potest. RHO. Rectè sanè. Cùm igitur mens hominis benè instituta, tot acies, tot oppida, tot præ-
sidia contra ignorantiæ & vitiorum omnium arma & machinas fortiter ac constanter expugnaue-
rit, ab eadem ne vnam vel minimam quidem perturbationum quę in vita accidunt, vinci posse ab-
nues? PLATINA. Minimè. RHODORICVS. Ergo & tu, si non omninò te deseris, sique teipso vti
voles, hunc dolorem quem ex carcere percipis, ratione & consilio perfacilè mitigabis. PLA. Eò cer-
tè me tua dicendi copia perduxisti, vt quę affirmes & comprobes, tibi negare non ausim: sed vnum
velim consideres, animos nostros rudes adhuc & indoctos, omnes disciplinas planè arduas, faciliùs
discendo percurrere, quàm vitiorum labem & perturbationum agmina à seipsis dimouere: id vel in
multis mea quidem sententia videre licet, qui etsi docti & eruditi sunt, tamen cupiditatum nexibus
irretiti, vitam agunt intemperantem & flagitiosam. RHO. Hoc quod dicis, rationi certè consenta-
neum esse videtur: faciliùs siquidem à familiari inimico (vt aiunt) quàm ab externo superamur. V-
nà enim cū homine vitiorum & cupiditatū semina nascuntur, crescuntq; indies, & augentur magis,
nisi fuerint ratione cognitionis suppressa, quę (vt anteà dixi) magno studio & longa exercitatione
comparatur. Neque certè vllam aliam ob causam doctrinę inuentę sunt, nisi vt his labe omni expia-
ti animi, quo fruantur sempiterno. Vt enim strenui imperatoris est, videre priùs, qua in re potissimū
ab hoste lædi possit, ne ab eodem dum manus conseritur, meatus opprimatur: sic boni ac docti viri
proprium est, vigilare continuò, ne in culpam aliquam vitiorū illecebris dilabatur, vt Herculem vi-
rum fortem, ac constantem fecisse legimus, qui vno exciso lernex beluæ capite, aliud statim aggre-
diebatur, ne si quid de virtute, timore, vel ignauia remisisset, à tanta ac tam immani hydra absume-
retur. Quòd si quid docti vidētur, vt ais, qui flagitiose ac intemperanter viuant, eos ego non doctos,
sed fures ac latrones appellabo, qui rei accomodatę vsum longè aliter percipiant, quàm fruendum
ac vtendum acceperant. Quę enim doctrina potest esse in his, qui nullum scientiæ apud se locum re-
liquere? Castos amat, & sanctos musa (vt ait ille) poetas. Præterea duo contraria in eodem esse sub-
iecto nullo modo possunt: quare nec auarum ego, nec libidinosum, nec furibundum, nec turpitudi-
nib. omnibus & dedecori seruientem, sapientem vnquam aut doctum appellabo, cùm nihil sit tā cō-
trarium virtuti, quàm vitiositas ipsa. Iuuenes ait Aristoteles, non esse idoneos auditores philosophię

moralis, quôd hi ob ætatem magis æstueot cupiditatum procellis, quibus certè vetamur earum rerum cognitiooem habere, quæ ad virtutem ducunt. Coërcendę siquidem libidines sunt, refrenanda auaritia, & cæteræ animi labes expellendę, si boni & docti, quę duo simul conspirarunt, haberi volumus. Vnde Maro poeta bonum pro docto, noo incongruè posuit, Eloga V.

Cur non Mopse, boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter consedimus vlmos?

PLA. Venio ego in hanc sententiam pedibus & manibus, sed id mihi mirum videtur, quôd acutè differant, aptè loquantur, non incongruè philosophentur, si docti non sunt. RHO. Eadem ratione doctas appellabis picas, psitacos, monedulas, quôd ioterdum humaoam vocem imitatæ, appositè aliquid exprimant. PLATINA. Habentur tamen hi apud vulgum in pretio. RHO. Quid? nónne equi, asini, & cętera iomenta apud vulgum in pretio sunt? PLA. Minimè verò eadem ratione. Hos enim veneratur, hos ad summos honores & magistratus prouehit, hos muneribus, bos donis afficit. RHODORICVS. Quod imperitum vulgus facit, ferendum potiùs quàm laudandum censeo. Quid, si tibi ostendero ætate nostra igoauos & rudes, non bonos & eruditos, in pretio esse? Vacet honor, vacet alicuius dignitatis locus, qois sufficitur? Leno, nebulo, adulator, parasitus, delator, sicarios, crassator, fur, sacrilegus, & qui propè nihil habet homiois in se, præter materiam, & eam quidem satis rudem. Booi verò, prudentes, docti, eruditi, ac rerum humanarum non ignari, tanquam manci & inutiles omittuntur. PLATINA. Plerunque etiam videmus bonos in imperio alijs præesse, ne dicas eruditos semper exclodi. RHO. Id si interdum fit, non per se certè, sed per accidens (vt aiunt philosophi) contingit. Verùm prætermittamus tandem qoeri hanc communem vbique gentium calamitatem, existimemusque viros sapientes, etiamsi nullo honore ac pręmio fuerint affecti, beatos & felices esse. Sola enim virtus (vt Stoicis placet) ex sese ad benè beateque viuendum sat est, Nã qui virtutẽ adeptus est, ei certè ad summã felicitatẽ deesse nil potest. PLA. Hoc tamẽ Peripateticis non placet, qui nil præclarum ab eo fieri posse osteodont, cui ad magnificeotiam & liberalitatem facultates & copiæ desunt. RHO. Sẽtio & ego cum illis, si ad felicitatem ciuilem respicis: loquebamur sanè, si benè meministi de homine sapiente & perfecto, cuius certè tota felicitas in contemplatione rerum occultarum & admirabilium reposita est. PLATINA. Qoid? iste sapiens, num comedit, num vestibus & latibulis ad frigora æstusque vitandos indiget? Omitto qoæ ad speciem & ornatum sunt pernecessaria, vt argentum, aurum, egregiam librorum vtensiliumque omnium suppellectilem. RHODORICVS. Hæ profectô eò faciliùs à sapiente comparantur, quòd paucis minimisque cootentus est. PLATINA. Facis tu quidem hunc hominem à mendico nihil differre. RHO. In vnum tantùm differunt, quôd hic coactus, ille libens, ostiatim, etiamsi oportuerit, panem meodicat. PLA. Non vtique hoc liberi hominis officium esse puto, cum sine rubore & dedecore fieri non posit. RHO. Imò liberrimi, qui extrema quæque pati mauult, quàm delicijs aliorum inioria partis affloere. PLATINA. Quasi verò facultates comparari non posint iustè & honestè. RHO Difficile hoc quidẽ est, & vnum ex his quæ fieri pose vix puto: bilancem semper in maoibus habere oportet, & diligenter attendere, ne examen in hanc magis quàm in illam partem flectatur: quod quidem fieri cupiditates nostrę non sinunt. Sumus enim fato nescio quo ad rem auidi, & ita accuratè diuitijs studemus, ac si annos Mathosalẽ victuri essemus. Hinc nãpe rapinę, hinc latrocinia, binc sacrilegia, hinc peculatus, & infinita mala oascantur oportet. Quare vir sapiẽs, & benè natura institutus, has tanquam improbissimas dominas dedecoris & torpitudinis declinat, adhęretque innocentissimę ac sanctissimæ paupertati, cuius adminiculo adiutus, otio & ingenio suo liberrimè fruitur. PLA. Non abhorrent à vero qoę dicis: quid alijs contingat nescio, sed hoc vsu euenire mihi solet, vt facilè ab omni studio & cogitatione retrahar, vbi me paupertate & inopia cicunuentum video. RHO. Hoc est signum ægrotantis animi, & virtutis antidoto nondum benè purgati: deesse tibi profectò nil potest Platina, si munerib. à natura datis vti volueris, & si diligenter consideraueris, vnde in lucem veneris, & quo tibi redeũdum decurso vitæ tuæ spacio. Nudum primô natura te produxit. Huic tuo corpusculo animum Deus & mentẽ indidit, qua tibi ad virtutem parares omnia. In lucẽ prudiẽs, lacte primô, mox paoe fuisti cõtentus. Vita qua fruimur, breuis est, & quidã quasi somnus. Moriendũ est postremò, vt depositum reddamus: nec timendũ est, quod euitare non posis. Tã stultũ est, vt ait Bassus, mortẽ timere, quàm senectutẽ: vt enim senectus adolescentiã sequitur, ita mors senectutẽ: quanquã si verũ intueri volumus, non mortem timemus, sed cogitationem mortis ipsius. Plus enim mali est in opinione quàm in re. Vera quidem ex parte Epicuri sentẽtia est, qui affirmabat se parum admodũ doloris in illo extremo haiitu videre: qood si quis esset, breuitate ipsa fieri leniorẽ: diuturnus enim esse dolor nõ potest, qui magnus est: qood si quis dolor inest, facillimè tollitur, si benè mori didicerrimus. Benè aũt moritur, qui in vita philosophatur. Tota enim philosophorũ vita, vt ait Cicero, cõmentatio mortis est: nã quid aliud agimus, cum à voluptate, id est: à corpore & omni negotio segregamus animũ? qoid inquã tũ agim9, nisi animũ ad seipsũ aduocam9, secũ esse cogimus, lõgeq; à corpore abducim9? Secernere aũt à corpore animũ, nil aliud est, quã emori discere. Quæ caosa igitur est, si principiũ, si mediũ, si finẽ homanæ vitæ inspexeris, cui paupertatẽ detestãdo diuitias quæras? quasi vero cõparãdũ viaticũ sit, quo posteà apud inferos nobis sit vtẽdũ: stolidũ siquidẽ humanũ genus est, & brutis animãtibus hac in re deterius. Naturæ enim illa sese cõmittunt,

mistrunt,& eo cōtenta sunt quod dies quęq; suggerit. Non negauerim ego hominib. longè aliter viuendū esse quàm brutis, quippe quibus à natura alia viuendi ratio inest. Sed hæc immensa habendi cupiditas, humani generis hostis acerrima, omninò certè reijciēda & detestāda est. Cūparari diuitiæ & opes non possunt sine multorum iniuria: ex quo fit vt prouinciæ nonnunquam & ciuitates funditus deleantur, cū ij rapere, illi quę sua sunt reuocare conantur. Nō est igitur timenda paupertas. Nā qui ad naturam viuit, nunquam pauper est: qui ad opinionem, vt ait Seneca, nunquam diues. Natura enim parū desiderat, opinio verò multū ac propè infinitū. Neq; enim pauper est qui paucis indiget, & paruo contentus est. Satis est autem non algere, non esurire, non sitim vltra modum pati. Cibus parcus famē sedat, potio etiā diluta sitim extinguit, vestis frigus arcet, domus imbres, æstus grādines, niues, ventosq; propulsat. PLA. Absit vt ego velim, nedū cupiā diuitias cū aliorū iniuria partas. Sēper certè hoc meū fuit institutū, manus abstinētes habere: atq; vtinā herclè sic me natura à reliquis vitijs retraxisset, quemadmodū hoc libēs & spōtè deuito. Cupere aūt diuitias honestè & rectè partas, quibus posis te ac tuos pascere, nō ita mihi videtur à ratione alienū. RHO. Si ad necessitatem cupis, & non ad affluentiā, laudo: sed vereor, ne eas tanquā voluptatū omniū ministras & adiutrices, desideres. PLA. Non, ita me Deus amet. Ad quietem potius, & liberale otiū diuitias cupio, quàm ad flagitium & dedecus. Hoc vel ex mea anteacta vita colligere potes, in qua sic vixi, vt nullū mihi insigne facinus asseribi posit. Sed dic quęso, quare vereri te dixisti, ne ad voluptatem respicerem? RHO. Consentaneum est, eum qui ab vna perturbatione vincitur, ab alijs quoque superari posse. Ratio nimirum ad omnes affectus, diuersis tamen modis eadem est. Quòd si molestia carceris, qua vehementer cruciaris, quæque ad tempus est, leuare te non potest, multò minùs à voluptate retrahet, quæ eadem semper constansque habetur, in iuuentute præsertur. PLATINA. Exacerbasti profectò vulnus nostrum hac recordatione, cuius dolore eram aliquantulum tuo eleganti ac docto sermone leuatus. RHO. Vulnus appellas quod vix pellem perfricuit. PLATINA. Pellem inquis? Vtinam non etiam præcordia traiecisset. RHO. Cupio ex te audire, quid incommodi ex carcere patiaris. PLA. Libertatem amisi: qua quidem sublata, non video cur amplius in vita esse velim. RHO. Quam appellas libertatem? PLA. Potestatem eundi videlicet quô velis, & redeundi vnde digressus sis. RHODORICVS. Quid si hæc non libertas est, sed summa plerumque seruitus? Nōnne itur ad stupra, ad furtum, ad incendia, ad rapinas, ad incestus, & ad cætera flagitia? Vtinam verò genus humanum catenis & compedibus tum reuinciretur, non videremus certè tot mala, quot indies cernimus. PLA. Itur etiam ad templa, ad phana, in forum, ad amicos officij causa: hoc si facere non liceret, non Deum certè, non sanctos ex mandato adoraremus, precaremurque: non amicis fraude & iniuria circunuentis subueniremus: non patriæ consulendo vel agendo auxiliaremur: nō ad affines, ad cognatos, ad parētes ex officio visendos proficisceremur: non publica & priuata negotia obiremus. RHO. Duplicem esse seriem rerum non ignoras, mali & boni. Ad malū natura humana inclinata & prona est: si ad bonum itur, id ex mandato summi Dei & ratione fit. Quare ad quod procliores natura sumus, cùm id maximè periculosum sit, ab eo magis minis & pœnis omnibus coercere debemus. Nā si secus fieret, omnes profectò licētia deteriores essemus. PLATINA. Ex te audire cupio, quæ sit vera libertas. RHO. Sanctè ac iustè viuere, multis prodesse, neminem lædere: ea demum est vera libertas: hac verò quicunque est præditus, seruus vel captiuus dici nullo modo potest, etiamsi teterrimo carcere & grauibus catenis detineretur. Cupiditate enim & turpitudine non alia vi, libertate sua priuatur animus. Hinc illa certè perpetua concertatio inter hæc duo contraria oritur tanquam inter hostes acerrimos, cùm voluptas trahere in partes suas appetitum viribus omnibus nititur: contrà verò animus rationi benè consentaneus, eundem ad se reducere & emendare conatur. PLA. Sit ita sanè, vt dicis: multis tamen commodis priuatur ad bene viuendum, qui tanta miseria premitur. RHO. Quænam sunt ista commoda? PLA. Consuetudine & familiaritate amicorum vti. RHO. Qui sunt autem quos amicos vocas? PLA. Qui æquè me diligant ac seipsos. RHO. Erras Platina, & quidem vehementer, si tales hac ætate habiturum te existimas: quis enim istorum fuit, quos tibi amicos putas, non dico qui sanguinem, sed qui vel minimam quidem fortunarum suarum partem pro tua salute spontè obtulerit? PLATINA. Non sic? de iniuria mihi à Paulo illata quæstus sum, redimere me tanquam bello captum, aliorum pecunia debui. RHO. Est ita sanè, vt dicis, quod tua atque omnium literatorum causa Pius secundus instituerat, hic doctorum omnium hostis rescidit & abrogauit, gloriæ Pij non minus quàm vtilitati tuæ aduersatus: sed quis istorum te inuisit? quis tibi ad victum & cultum corporis necessaria obtulit? PLA. Primum fieri timor fortasse vetuit: Secundum tua munificentia & liberalitate eis præripuisti ne facerent. Omnia enim mihi ad traducendam vitam necessaria, abs te suggeruntur. RHO. Qualem eum in grauissimis periculis futurum existimamus, qui vel leui timore ab officio remouetur? PLA. Nemo est enim qui vel in principijs huiuscemodi perturbationum non moueatur. Ad se verò vbi redijt homo, in officio, si verus est amicus, remanet. RHO. Ex hoc autem cernere licet, horum neminem tibi amicum esse, quòd neque ad se, neque ad te adhuc redierit nemo. Vtinam verò fuerint tibi non inimici. Vereor enim ne sui purgandi causa in te vnum fabam omnem cuderint. PLATINA. Quam fabam? Hoc solum deferre potuerunt me acerbè nimium fortasse questum esse, id mihi vi ablatum, quod ego pecunijs & industria mea pepereram. Nullum insigne facinus mihi impingi potest, non furtum, non stuprum, non latrocinium, non incendium, nō prophana-

tio

tio templorum, non homicidium, non proditio. Hoc autem ita esse, ex mea anteacta vita comprehendi potest. RHO. Res profectò perinde ac sunt, non semper accipiuntur. Hoc tamen vnum fateare oportet, amicum te nullum habere. PLA. Fortasse. RHO. Quid fortasse? Orestis ne & Pyladis atque aliorum, quos poetæ & oratores laudibus in cœlum tollunt, similem te amicum inuenturum existimas? Vera est illa Theophrasti certè sententia, qui præpostere officia permisceri ab his censet, qui cùm amauerint iudicant, & non amant cùm iudicauerint. Hoc enim sapientis est proprium, qui etiam se ipso contentus esse potest, non vt amico carere velit: sed si id acciderit, ferre æquo animo sciat & possit. Neque mea quidem sententia audiendus est Epicurus, qui nil boni obijcit, quòd dicat sapientem se ipso contentum. Scipionis & Lelij amicitiam laudo, non eorum beneuolentiam, quę cùm fortuna stat & cadit. PLATINA. Nollem ego tam obstinatos amicos. RHO. Vix nam quidem inuenias, qui pro libertate tua quadrantem, nolo dicere aureum nummum, polliceretur: diffugere omnes passim, vt vides, qui te in carcerem coniectum intelligunt: & quos amicos putabas, ingens circa te solitudo indicat. Quid, quòd ne nomen tuum quidem efferre audent, ac si Dianæ Ephesiæ templum incendisses? PLA. Mihi tamen est periucundum eorum consuetudine frui: loquimur simul ad voluptatem & vtilitatem multa: de rebus præterea quæ quisque legerit, audierit, commentus fuerit, in medium veri inueniendi gratia, confert. RHO. Si docti, si prudentes, si boni, fateor eorum consuetudinem tibi iucundam videri. Verùm hæc rara est auis, nigroque (vt ait poeta) simillima cigno. Pauci ætate nostra sapientiæ student, quòd eam nullo in pretio esse vident. Prudentiam verò & probitatem tanquam duo grauissima paupertatis ergastula deuitant, quòd cernant diuitias, honores, imperia, magistratus, potestati improborum & imprudētium subijci. PLA. In omni quidem virtutum præclarissimarum seria (vt video) paucos bonos reperies: pauci sunt iusti, pauci constantes, pauci continentes, pauci prudentes, pauci sapientes ac docti. RHO. Paucos vocas? imò fermè nulli sunt. Quis enim omnium est, qui vel ex alieno rapere, vel voluptate & libidinibus frui non gaudeat? Quis itē adeò fortis & prudens est, qui non aliquando timiditate & imprudentia de gradu deijciatur? Quis postremò est ita laborum & vigiliarum patiens, vt reiectis voluptatibus, omni velit doctrinam & sapientiam solicitudine ac studio complecti? PLATINA. Vnde istud dic quæso? RHO. Duæ nobis de ratione viuendi deliberantibus viæ offeruntur: quarum altera ad voluptatem, altera ad virtutem ducit. Prima verò lata est & prona, voluptatumque omnium illecebris vndequaque septa, cuius finis, humani generis calamitas & pernicies est. Eò namque maxima pars hominum deuoluitur, cupiditatibus & libidinibus allecta, quibus inesse vltimum bonorum omnium finem existimat. Hinc infinita mala nascantur oportet: rapinæ, vt habeant ad voluptatem instrumenta: stupra, incestus, adulteria, ne titillatione libidinis careant: fraudes, periuria, doli, proditiones, calumnię, maledicentiæ, vt indolentia careant: stultitia, timiditas, iniuria, malitia, ne quid eis ad id quod summum bonum falso putant, in vita desit. Tu verò cū humanum genus tot improbis dominis & tyrannis dedecoris ac turpitudinis obtemperet, mirabere si vt in cloacam pręcipitium vitiorum omnium deferatur? Secunda autem quæ ad virtutem ducit, ardua & aspera: cuius quidem latera confragosis rupibus & altissimis scopulis sunt munita, ne per diuerticula degredi ab honesto vllo modo liceat. Hæc nobis vigilias, ęstus, frigora, sitim, famem, continentiam, integritatem, & labores ferè infinitos proponit: quibus superatis, quod paucis admodū contingit, in arcæ verę, constantis & perpetuæ felicitatis nos collocat. Vnde certè cū tranquillitate & otio ea licet intueri, quę nobis quidem durissima videbantur. Hac qui proficiscantur, vt ait poeta Hesiodus, pauci sunt. Sumus enim nescio quo fato, à laboribus ad libidinem proni. Hinc est autem quòd posthabita virtute, squaloris & sudoris plena, voluptatem fuco illecebrarum omnium ornatam sequimur & amplectimur ferè omnes. PLATINA. Philosophantem te ac disserentem profectò libenter audio, quòd in te esse summā doctrinam, singularemque sapientiam intelligo. Verùm in deligendo qui meipsum amet, ago vt queo, quando vt volo non licet: modò enim habeam quo cum de rebus meis aliquando loqui possim, vt mecum æquo animo fero, si non Patroculum & Achillem inuenio. RHODORICVS. Vtinam non sæpe de rebus alienis loqueremini. Nam si deambulatis recreandi animi & corporis gratia, totus sermo vester in maledicentia consumitur. Hunc absentem carpitis, illum transeuntem deridetis, ignauum docto, stolidum prudenti, libidinosum continenti, auarum liberali, falso iudicio sæpe præfertis. Ad templum si vobis ire contigerit, quòd perrarò, nisi pluuia (vt aiunt) ingruerit, fieri solet, non rei diuinæ, religiose, sanctè ac castè vacatis, vt vobis quidem Dei mandato imperatum est: sed aut procamini, si puellæ & matronæ adsunt: aut canentem vel legentem sacerdotem, vtpotè ineptum & rudem, subsannatis. Si quem verò intentiùs orare videtis, hominem hypocrisi notatis. Cogitabundum autem & curis oppressum, & ob eam rem minus attentè quod legitur audientem, phanaticum & hæreticum appellatis. Itur in forum iudiciale. Eò certè vbi ventum est, non prætoribus, non iudicibus, non causidicis, non patronis, non clientibus parcitis. Quid plura? nil fermè videtis cui à vobis nota aliqua non inuratur. Non dico quot mendacia, quot tabellas ad fallendum & deridendum fingatis. Demum inde redeuntes, conuiuia ad crapulam & ebrietatem celebratis: quibus certè fit, vt libidine incitati, ea flagitia cum magno vestro discrimine committatis, quæ ego præ pudore & stomacho nominare non audeo. Hęc autem non ideo tibi à me dicta sunt Platina, quòd existimem te morbo maledicentię & dicacitatis laborare, sed vt minus molestè feras talium amicorum con-

suetudine

uetudine priuari: ea enim in te sunt ingenij & doctrinæ ornamēta, vt tibi ipsi vel legendo vel scribendo aliquid memoria dignum possis esse voluptati: & quidem magnæ, cùm hi quos legis, iussi tacere taceant. Quod certè non idem tibi cum socijs contingeret, qui plerunque adeo proterui & loquaces sunt, vt cum beluis malim quàm cum his versari. PLATINA. Rectè sanè: at ego talium virorum amicitiam, vt teterrimam quandam pestem vitaui semper, delegique quoad fieri potuit, qui earundem rerum mecum studiosi essent. Illæ verò comessationes lautæ, quæ libidinum maximarum fomenta sunt, nunquam mihi vel naturâ vel instituto placuerunt: lædere quempiam vel dicto vel facto, nisi lacessitus, caui semper. RHO. Serpunt (vt nosti) contagia: difficilè siquidem est in pistrino versari absque farinæ contactu. PLA. Leniuisti tuis verbis aliquantulum hoc desiderium, quo ego ardebam videndi amicos: non tamen omnino mihi persuasisti, vt malim carcere detineri, quàm quò velim, & officium meum exigeret, abire. RHO. Quod vocas officium? PLATINA. Maiores natu, & qui in aliquo præclaro & excelso dignitatis gradu sunt constituti, salutare & venerari, æquales diligere & amare, inferioribus bene consulere, eosdemque quibuscunque rebus possis iuuare. Quod fieri nisi ab homine libero non potest. RHO. Si monstra hominum salutas, si eos diligis, qui vel maximo odio digni sunt, si illos iuuas, qui ita viuunt, vt nullum auxilium sint meriti, officio te functum dices, cùm officium sit, quicquid hominem decet? PLATINA. Nimium hæc ad viuum resecas Rhodorice, imbecillitati hominū siquidem ignoscendum est. Non enim cum bonis semper & planè sapientibus viuitur. Præterea vt illi meas ineptias plerunque tolerant, sic ego vicissim illorum mores & naturam ferre debeo. RHODORICVS. Placeret mihi hoc tuum de tolerantia responsum, diceremque te iam ad sanitatem redijsse, si molestiam carceris, qua maximè te perturbari video, patienter & æquo animo ferres: sed cùm frustra adhuc noster hic sermo sine vllo emolumento sit consumptus, tandem ego te missum faciam: functus sum (vt arbitror) officio meo, tu tuum facies, si teipsum ratione & patientia consolabere. PLA. Cruciat me profectò hic tuus discessus. Conspectu enim tuo suauissimo & graui recreabar mirificè. Sed vnum te rogo, vt ad me cras, si tibi per otium licet, redeas, aut saltem aliquid consolatoriè scribas, quo minus doleam, tua dulcissima consuetudine caruisse. RHO. Primum ego tibi affirmare non ausim, secundum me facturum repromitto. Apertiùs enim mecum epistola loquerere quàm adhuc coràm fecisti, verecundia aliqua fortasse detentus.

DE FALSO ET VERO BONO
LIBER SECVNDVS.

Ristippum philosophum Socraticum, beatissime pater, ferunt aliquando ad Rhodiensium littus graui naufragio eiectum fuisse, ibique dum non sine magna sollicitudine cogitaret, quanto in discrimine fuisset, vidisse in arena figuras quibusdam geometricas, atque ita ad comites, mœrore posthabito, hilari vultu exclamasse, bene sperandum esse, nam & hîc quoque hominum vestigia cernimus. Is Rhodum profectus, cùm publicè in gymnasio doctè & acutè disputasset pluribus muneribus donatus est, quibus & suam & sociorum iacturam magna ex parte leniret. Cùm ij verò desiderio suorum redire in patriam statuissent, rogarentque Aristippum, conductum pretio Rhodi mansurum, nunquid vellet: Tum ille: dicite, inquit, ciuibus meis, Nullam maiorem hæreditatem tradi à parentibus filijs posse, nullum maius viaticum, quo etiam in naufragio sint tuti, quàm si eos honestis artibus optimisque disciplinis imbutos reliquerint. Verum est certè quod Theophrastus ait, solum ex omnibus doctum, neque in aliena patria peregrinum, neque amissis familiaribus & comitibus, carere amicis posse: quos etiam nobis, licet incognitis, virtus ipsa cōparat, nō pecunijs, nō opibus, nō potētia, non armis, sed doctrina & cognitione rerū munita. Hęc enim sola quocūq; ierimus, nos comitatur, nos reducit. In periculis quoq; veluti clypeus, hostiū & aduersariorū veniētes in nos ictus propulsat. Ad fortitudinē cohortatur: docetq; nil in vita tā graue homini vel calamitoso esse, quod ferri cōstanti animo suo adminiculo non possit. Hęc Socrati fortitudinē in molestia carceris & mortis prętitit. Hęc patiētiam regulo dū cruciaretur à Pœnis: Hæc Senecę, hæc Boëtio, dū mors eis proponeretur, cōstantiā attulit. Pleni sunt maiorum exemplis præceptis: quibus certè ita ad virtutē incitamur, vt iā maiora calcaria habere nō possimus. Omitto Platonis amplitudinem & vim, qui immortalitatem animorum ita expressit, & mortem laudauit, vt Theombrotus cupiditate æternitatis lecto Phædone, è mœnib⁹ vrbis se in mare præcipitem dederit. Illud dico, Socratis, Zenonis, Aristotelis, Ciceronis, Senecæ, Pauli, omniumque doctorum nostrorum præcepta, ita nos

nos continuò ad virtutem animare, vt verè (Deo ipso excepto) his magis quàm parentibus nostris debeamus: ab his enim vt essemus, ab illis vt bene viueremus, accepimus: quanquã verò & ab ipsis, Atheniensibus plurimum laudis parẽtibus illis tribueretur, qui curarent vt filij optimis imbuerentur artibus. Quamobrem beatissime pater, illis multum me debere profiteor, quorum opera hoc parum eruditionis consecutus sum. Hac enim fidelissima comite & adiutrice, fortunis omnibus spoliatus, & molestiam carceris, quæ diuturna fuit, & cruciatus pedum ac brachiorum, & minas crudelissimorum carnificum, mea etiam innocentia fretus, constantissimè tuli, arbitratus id quod est authoritate Senecæ comprobatum, Maiori mihi laudi hanc calamitatem aliquando fore, quàm illi fuerit sua felicitas, si licentia peccandi dici potest, cuius arbitrio torquebar & cruciabar. Venerat tum ad me Theodorus Gaza, doctrina & moribus philosophus insignis, cuius erudito sermone mirificè sum delectatus.

THEODORVS. PLATINA.

VBI nam es Platina? PLA. Hem Theodore, qoid huc venisti relicto gymnasio tuo, in quo certè nulla mœroris, oulla calamitatis facies inest? THEODORVS. Vt te viderem & consolarer, quem ex Rhodorico intellexeram aduersam fortuoam ferre nullo modo posse. Is enim, vt ab eo accepi, totum besternum diem, vt te cõsolaretur, frustra insumpsit. Tcotare volui, posset o e mihi vsu venire, quod plerisque medicorum solet, qui vna vel leui medicina ægrotos, aliorum tamen cura & diligentia beoe prius curatos, plerunque sanant: vnde fit, vt ex aliorum industria laudem sibi eum emolumento pariant Scio Rhodoricum virum quidem optimum atque eruditum, nil prætermisisse quod fidem tibi hac in re faceret. Verùm plus in vno plerunque felicitas valet, quàm in altero industria & doctrina, vt de imperatoribus dici solet, à quibus felicitatem magis quàm rei militaris scientiam desideramus PLA. Multum tibi Theodore debeo, qui pro humanitate & gratia me omnium qui viuunt, miserrimom adire consolandi causa volueris, cùm nulla mea erga te præcesserint merita. Rara est profectò hæc miseri cordia: Grados enim nullus ab hominibus nostrorum temporum excogitatur, nedum fit, in quo spectata vtilitas nõ sit. THE. Neque ego quidẽ domo pedẽ efferrẽ, oisi mihi propositum premiũ viderẽ. Non est fraudandus quispiam mercede laboris, ne segnes ad res agẽdas ingratitudine fiamus. PLA. Quorsum eas, intelligo: visere infirmos, solari calamitosos, errantes in viam rectam deducere, famelicos pascere, nudos vestire, præmium illud æternum quærere est, non hoc fragile & caducum. THE. Ita est sanè, sed dic quæso cur in hunc angulum secesseris? PLA. Vt horum qui mecum eadẽ miseria premuntur, eiolatus & querelas vitarem. Sed mihi certè contigit, vt nauigantibus in freto Sicu o, qoi dum Scyllam vitare cupiunt, in Charybdim vi tempestatum & procella deferuntur. Nam eum mecum tacitus mente reoolbo, io quantam inciderim calamitatem, ita plerunqoe mente & animo crucior, vt vitam mihi acerbam potem. THEODORVS. Credidissem ego te profectò ob eruditiooem & doctrinam, vtranque fortunam constanter & pulcherrimè laturum. Sed quid inter te & hos differat non video, nisi quòd docilitatem quandam natura tua magis præ se fert. Agè verò dic, qoem voces calamitosum. PLA. Omnium miseriarum cumulo oppressum. THE. Quas vocas miserias? PLA. Inopiam, captiuitatẽ, vincula, tormeota, cruciatus, minas, valetudinem, extorrem domo ac patria esse, & quæ hæc sequuntur, vt sitim, famem, frigus, à fratribus, à cognatis, ab amicis omnibus deseri, & animo ac mente angi: his certè qui premitur, nõ video quid habeat cor in vita esse velit. THE. Nimium te abijcis Platina. Dic obsecro, cur literis te & philosophiæ addixisti? PLA. Vt scirem certè THE. Imò vt constanter & cum virtute viueres. Vt enim ad sananda corpora ægrotantium medicina inuenta est: sic philosophiæ præcepta illa à sapientibus tradita suot, quibus animorum nostrorum ægritudinibus & perturbationibos mederemur. Quod fieri certè sine doctrina oon potest: nam vt ager sioe cultura infructuosus est: sic sine doctrina aoimus. Cultura autem animi philosophia est, quæ omoium artium mater & donum deorum, (vt ait Plato) vitia è mentibus hominum radicitus extrahit, & præparat animos ad habitus bonorum suscipiendos. Hoc vnum studium certè liberale est, hoc est homine libero dignom, cætera verò pusilla & quodammodo puerilia sunt: hæc enim bonorum malorumque delectum præstat. Hæc vetat superbum esse, auarum, libidinosum, intemperantem, contumacem, perfidum, crudelem, mendacem: hæc eadem docet quid quoque tempore sit agendum, quáque ratione futuris præterita sint annectẽda: quod quidem fieri sine cognitione multarum rerum non potest, quæ meritò doctrina vocatur. PLA. Quid? philosophari igitur nil aliud erit, qoàm in carnificina quadam calamitatum omnium versari? THE. Ita sanè. PLA. Hinc fit vt ego parentum meorum stultitiam mirer, qui me ad studia cum dispendio etiam rei familiaris, tanquam ad ergastulum miseriarum omnium misere. THE. Ad labores quidem mi Platina, non ad delicias, nati sumus. In vitam enim tanquam in theatrum quoddam descendimus, vbi nobis contiouò loctandum est: nec aliquid de virtute remittendom premiorum & glorię cupidis, quę nobis profectò vitam in cœlo sempiternam parant. Multi sunt enim circuo quaque hostes, multi latrooes, multi grassatores: quibus omnibus ea profectò men-

te

te obuiam est eundum, vt malis fortiter & constanter mori, quàm vel turpitudini, vel iniquitati, vel ignauiæ, vel timiditati, vel desperationi cedere. Legimus heroas, Herculem præcipuè ac Theseum, labores sibi maximos & periculosos in vita delegisse, quibus certè & gloriæ benè de humano genere meriti consulerent suæ, & præmium non fragile ac caducum, sed perpetuum & immortale apud Deum consequerentur. Nam qui vitiorum agmina in nos continuò ruentia propulsat, quique spem, metum, inanem lętitiam fugat, is deo similis, quoad fieri potest, euadit. Contrà verò qui vitija cesserit, quiq; vitam egerit intemperantè & libidinosam, is tandem in pręceps deuolutus, vel Ignauissimis etiam hostibus triumphum de se cum perpetua ignominia relinquet. His rationibus parentes tui fortasse moti, te ab adolescentia eò misere, vnde virtutem & sapientiam reportares, arma certè ad expugnandum humani generis hostem acerrimum, & in perniciem nostram semper aliquid molientem. PLA. Licet ne mihi Theodore liberè tecum loqui? THE. Licet profectò. PLA. Videntur mihi deterioris esse conditionis, qui docti sunt & contemplatione rerum delectantur, quàm qui rudes, & animum rarò ad cognitionem rerum traducentes, muneribus à natura datis fruuntur, de futuris parum admodum soliciti: Suo enim contenti & paruo. Ij minùs sentiunt corporis molestias, vt sitim, famem, frigus, calorem, laborem, defatigationem, minus etiam angores animi & curas: vt spem, metum, gaudium, lætitiam, non quid sibi conueniat, neque quid alijs debeatur, multum curantes. At verò qui liberalibus disciplinis sunt imbuti, contrarias qualitates acutissimè sentiunt. Est enim eorum subiectum delicatius & mollius, & sensus habent ad cognitionem rerum promptissimos. His nempe tanquam instrumentis quibusdam animus contemplatione agitatus continuò vtitur, quibus album à nigro, amarum à dulci, frigidum à calido, consonum à dissono separat. Hac mentis & corporis continua motione fit, vt miserrimam vitam agere videantur, cum persæpè etiam intelligant, ijs se ludibrio esse, à quibus honorem mererentur. Fieri quidem non potest, vt ignarus & rudis sapientem ac doctum diligat & obseruet, cùm nihil tam sit contrarium doctrinæ, quàm inscitia & ignoratio: nō dico certè quòd dolore animi angatur, cum videt amentem prudenti, intemperátem modesto, timidum forti, iniqunm iusto, inertem laborioso, petulantem pudenti, sceleratum pio, in honore & emolumentis præferri. Quare fit vt nonnunquam vicem meam doleam, quòd meo marte id expugnauerim, quod postea mihi detrimento futurum esset. Satius nimirum fuisset quietè vitam agere quàm tāto studio & labore inuestigare, quo postea cruciarer adepto. Rusticos quidem & plebeios istos cernimus, qui procul ab omni ambitione sunt, quique pręsentibus quibuscunque vtuntur, de futuris parum soliciti, solida ac integra habere corpora, venatu, aucupio, labore exercitata: quibus postea si opus fuerit patriæ ad propulsandos hostes, amicis ad negotia obeunda, domesticis ad ea comparanda quæ vsui hominnm sunt accommodata vtuntur. Nos verò studiosa turba, quę nobis ad voluptatem, vt mihi videtur, miserias & calamitates confingimus & proponimus, adeo sumus otio & vmbra remolliti, ac imbecilles facti, vt quinto quoque die sumere pharmacum in choleram, in pituitam, in melancholiam oporteat. Frequenter enim laboramus catharro, laterum & stomachi dolore, podagra: qui quidem morbi solent ex nimio otio exoriri, cùm corpus, exercitatione & labore semoto, exhalare superflua non permittitur. Hinc (vt ait poeta)

-subeunt morbi, tristisq́; senectus.
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis: Virg. in Georg.

quibus fit vt neque reip. neque nostris, vbi & quando opórteat, auxilio esse possimus. THE. Si putarem te ex animo loqui, dicerem id certè tibi contigisse, in alia re tamē, quod Neroni aiunt. Quem accusare disciplinas solitum ferunt, quòd ab his vnde humanitas continuò fluit, crudelior & immanior sit factus. Manauit certè inaudita illa & efferata iniquitas ex inscitia potiùs & stultitia, quàm ex eruditione & doctrina. Fieri siquidem non potest, vt malum per se ex bono oriatur, neque vicissim ex malo bonum. Malum enim non ex bono, & bonum non ex malo suopte ingenio nasci videmus. Legetat ille credo ex Homero & Marone Troianum incendium: ex tragicis crudelitatem Atrei, Herculis, Aiacis, Athamantis furores, Achillis iram & crudelitatem, Vlyssis malitiam, Oedipi inhonestum, Sinonis fraudem, quæ omnia à poetis ea mente perscribuntur, vt legentium animos à vitijs certè & crudelitate, quam ipsi detestantur, remoueant, & ad virtutem quam tantopere extollunt, adhortentur: tota enim poësis nil aliud est, quàm laus ipsa virtutis. Proinde seipsum inmanis illa belua, & non eruditionem accusare debuit, quæ bonum, meliorem semper fecit: malum verò, si non potest in rectam viam traducere, vt inutilem à se reijcit. Te verò ea mente tantummodo loqui existimo, vt ex me boni aliquid elicias. Proposita enim desperatione, arbitraris me] nonnihil medelæ tuę ægritudini statim inuenturum. Faciam ego verò tibi hac in re, quoad potero, satis. Primùm igitur ex te quæro, putēs ne hanc sciendi cupiditatem humano generi frustra innatam esse? PLA. Minimè verò, cùm omne quod est, ad aliquid factum esse videatur. THE. Rectè sanè, si ita est, quarum rerum causa inuentam doctrinam putabis? PLA. Earum certè, quę vtiles sunt & necessariç in vita THE. Quę sunt ista vtilia & necessaria? PLATINA. Parentes iam grandes natu pascere, filios nutrire, amicis prodesse, institiam colere, fortitudinem retinere, modestia vti, prudētiam sequi, patriam quibuscunque rebus possis iuuare. Rem familiarem ita procurare, vt & tuis satisfacere & in alios munificus esse ac liberalis possis. THE. Est & hoc quidem aliquid quod dixisti. Sed alia quædam maior causa subest, quare tot clarissimæ disciplinę sint innentę. Meministi credo dicti illius Socratici, quod è cælo descendisse quasi rem diuinam scribunt poetæ, Cognosce teipsum.

teipſum. P L A. Memini. T H E. Cognoſcere ſeipſum qua ratione quis poterit, ni fuerit diſciplinarum omninm ſacris iuitiatus? Ex his enim vnde in lucem veneris, & ad quid veneris, & quò tandem rediturus ſis, apertè intelligis: quod non faciunt ij, qui doctrinarum & eruditionis expertes, vitam agunt in terris propè magis beluarum quàm hominum more. Quibus hoc certè à natura datum eſt, vt eò mentem perſæpe flectant, vnde id habuere, quo à cæteris animautibus diſtareut. Quare non ineleganter Naſo poeta, quid brutis, quid hominibus conueniret, diuinis illis carminibus oſtendit:

Metam 1.

Pronaq́, cùm ſpectent animantia catera terram,
Os homini ſublime dedit, calumq́, videre
Iuſsit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Primùm conſideret homo neceſſe eſt, quibus ex rebus conſtet, quod fieri ſine philoſophia non poteſt. Vnde virtutis ſtudium naſcitur, quod animis medetur, vt ait Cicero, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Quare bene à Socrate dictum eſt, iuter baiulum & Alcibiadem ſummo loco natum, nullam eſſe differentiam, ſi virtus abſit. Deinde conſiderandum eſt, quis ſit author tot rerum pręclariſsimarum, quot in mundo ſuut: eò quidem mens noſtra nunquam couſcendet ſine gradibus mathematicarum diſciplinarum Inde rediens, cognita illius loci excellētia, in quo habitát, qui, dum iu vita erant, cōtemplatione rerum ſunt delectati, quique integrè, caſtè ac ſanctè vixerunt, abſterſa omninm flagitiorū macula, ita virtuti te addicis, vt maximos etiá labores honeſti canſa magnis voluptatibus ſine controuerſia anteferendos cenſeas: quod profectò uon faceres niſi plus emolumenti ex honeſta vita ſumpturum te, quàm ex flagitioſa & intemperanti arbitrareris. Non ſunt, mihi crede, ſpernenda muuera nobis à natura data. Ad cognitionem ſiquidem rerum maximarum & admirabilium, non autem ad otinm & ſegnitiem, nati ſumus. Eneruati corpora ſtudioſorum nunquam ego moleſtè tulerim, modò animo & mente ad contemnendam mortem, ad tolerandos dolores, & ferendas æquo animo calamitates, quæ indies humanum genus inuadunt, conſtantes ſint & fortes. Hæc eſt, mi Platina, vera fortitudo, nou illa gladiatoria, qua plebeios & ruſticos in venatione & aucupio vti dicis: fortem ego dixerim Socratem, Zenonem, Camillum, M. Regulū, Curiū, Fabricium, Catonem, qui neque minis, neque tormentis, neque pollicitationibus adduci vnquam potuerunt, vt à recto & honeſto diſcederent. Non negauerim ego robur corporis ad res agendas quàm maximè neceſſarium eſſe: & ne à Cicerone diſſentiam, excitandum etiam corpus affirmauerim, vt conſilio & rationi poſsit obedire Sed omnis uoſtra cura circa emendationem appetitus & cupiditatum uoſtrarum habenda eſt, ne ſi eum vagari latiùs ſiuerimus, multitudine voluptatum obruatur animus. Benè agere præterea & philoſophari, tantum iucunditatis in vita affert, vt docti ac ſapientes minus certè moleſtè ferant, ignauos & rudes tanquam rerum omnium inopes & minus viatici habentes, ſibi in honore & fortunæ bouis præferri. Sed dicaut ij vt Agamemnon apud Homerum,

Iliad 1.

παρ' ἐμοίγε ἄλλοι, οἵ κέ τι μήσουσι μάλιστα δὲ μητίετα ζεύς.

Virtus enim (vt Stoicis placet) ſola per ſe beatum hominem facit. Quòd autem ſtudioſos ægritudinum variarum agmine dicis quotidie inuadi ſolere, ex te velim ſcire, cum improbis ne inducias habeant. Quos certè, ſi diligenter animaduertis, vtpote intemperantes & immodeſtos, frequentiùs cruciant: ſed hoc ideo minus apparet, quòd ignobiles ſunt, quodque etiam ſuo merito affligi putantur, Bonis autem qui rari habentur, ſi quid acciderit, dolemus, quòd ea calamitate minimè dignos exiſtimamus. Verùm ij quoque varia morborum genera incurrunt, cùm quia & ipſi inæqualitate humorū laborant: tum vel maximè, quòd poſthabita huius fragilis & caduci corporis nimia cura, ſeſe totos ad cultum animi transferunt. Malunt enim caſtigato corpore cum Deo ſentire, quàm ipſis voluptatibus cum dedecore & detrimento obtemperare. Robur illud ruſticum contemnunt, & pro nihilo habent, quòd animis noſtris ad cognitionem rerum maximo ſit impedimento. Eſt enim corpus (vt Platoni placet) σῶμα τῆς ψυχῆς, id eſt ſepulchrum & carcer, vnde anima per ſenſus tanquam per feneſtras rerum naturam contemplatur & cernit Hoc faciliùs nimirum in illis corporibus fit, quæ vrbana ſunt & ciuiliter enutrita. Nam molles carne, aptos eſſe mente ſcribit Ariſtoteles. Dices fortaſſe eos minus ſentire contrarias qualitates, & ob eam rem minus dolere: non eo inficias. Minus etiam ſentiunt quid honeſtum ſit, & quid deceat in vita. Collige itaque te, Platina, & benè tecum actū puta, quòd ita inſtitutus ſis, niſi teipſum deſeris, vt perfacilè omnes fortunæ ictus ferre ac propulſare poſsis. P L A. Quid enim me colligam? quia ita malignitate fortunæ opprimor, vt vix queam reſpirare. T H E. Quos vocas ictus fortunæ? P L A. Inopiam, captiuitatem, vincula, tormenta, extorrem domo ac patria eſſe. T H E. Quare iuopem quęſo te exiſtimas? P L A. Quia omni humana ac diuina ope careo. Nullum eſt mihi patrimonium, & ſi quod eſt, id eſt perexiguum, nulla priuata pecunia, non domus, non ſupellex, tum librorum, tum rerum vtenſilium, rara veſtis, & quidem attrita. Hinc oritur vt nemini charus ſim, & quod peius eſt, ab omnibus fermè irridear: tanto enim ętate noſtra pecunię in honore ſunt, vt pro monſtro habeatur, qui ſpretis fortunę bonis, virtuti ſe & cognitioni rerum addixerit: hūc vt phanaticum, vt prophanum contemnunt, deuitant, inſpuunt omnes: diuitem verò ſalutant, comitantur, reducunt, circunſtant officij cauſa. T H E. Aut enim pauper, aut in magnis opibus natus es: ſi pauper, nil tibi fortuna abſtulit, cum nihil habueris: ſi diues, id ſuo iure repetere potuit, quod vel tibi vel parentibus tuis ad tempus commodauerat. Sed quid habeas cur de fortuna queri poſsis, non video, cùm nihil tibi in vita adhuc defuerit, quod vel ad neceſsita-

tem

tem corporis, vel ad ingenij cultum pertineat. Nullum esse tuum patrimonium dicis: Agè dic quæso, vnde vixisti? Nullam pecuniam: vnde tibi necessaria in vita vsque ad hanc ætatem comparasti? Nullam domum: vbi habitasti? sub dio ne an sub tecto? Nullam suppellectilem: non Diogenico more vixisse te, tuus iste uitor vrbanus ostendit. Nullos libros: vnde literas didicisti? diuinitus ne? vestē raram: satis est si pluuiā & imbres propulsat. Quid, fortunæ ne debere te plurimū negabis, quę ex patrimonio & pecunia aliorum subtrahit, quod tibi condonaret? Vixisti profectò, si verum fateri vis, suo beneficio sine vlla animi molestia. Diuites enim & præpotentes (vt Ciceroni placet) non solùm libidine augendi ea quæ habent cruciantur, sed etiam amittendi. Fondum itaque familiarē qui diligenter colant, omni cura exquirunt, grandinem, intempestiuum rigus, nimiam siccitatem, vehementes & longos imbres continuò timent: de serui furacitate & fuga, deque rustici negligentia, de boum & pecorum interitu, de incendio villæ continuò soliciti. Si bellum autē exortū fuerit, incursiones hostium veriti, triste aliquod nūcium semper expectant. Pecuniam magno labore partam, varijs insidijs ab omnibus concupitam, magno vident esse in discrimine, siue eam domi custodierint, siue aliorum fidei commiserint, cum nec serui, nec filij, nec cuiusuis alius exploratam habeant fidem. Expilant nanque serui, dilapidant filij intemperantes, ac perfidi decoquunt atrienses. Domini inde respicientes, eam vel augere vel reficere pro dignitate magna impensa nonnunquàm coguntur. Suppellectilem verò domi & diuitijs congruentem, suis vident pernecessariam esse. Hoc emunt, illud permutant: Multa reficiunt negligentia & stultitia seruorum conquassata & diffracta. Vestire familiam, pascere seruos, enutrire filios, cum magno dispendio coguntur, præsertim si bellū & annonæ caritas, duo grauissima mala ingruerint. Soluere autem tributum, pendere vectigal graue & onerosum plerunque impelluntur. Omitto cōmemorare quot periculis continuò caput obijciant, cum hunc à latronibus, illum à furibus, multos à seruis domesticis, plerosque etiam à coniugibus et liberis veneno et ferro interfectos ob diuitias sciamus. Horū periculorū beneficio fortunę nullum capiti tuo imminet. Dormis ad multam noctem sine cura, iter quo places, securè carpis. Legis, scribis, nec de tuo, nec de alieno solicitus. PLA. Hominem pingis Theodore, qualē adhuc vidimus neminem. Quòd si quis est qui se fortiorem in contemnendis fortunæ bonis ostendat, eum certè fatebor aliqua ex parte occultare posse animi secreta: paupertatem verò quā tantopere laudas, probare ex animo nullo modo posse. Ego (vt de me loquar) nunquam adeo sum curis & solicitudinibus vacuus, quin totus à me ipso discedam, vbi eius mihi in mentem venit: nō legere, non scribere quicquam possum memoria dignum, quandoquidē omnia ad victū necessaria mihi deesse video. Dices, sat scio, me tamen vsque ad hanc ætatem vixisse, etsi nihil habuerim: at ego arbitror satius esse semel mori, quàm ostiatim panem mendicare. Toties enim qui hoc agit, iugulatur si homo est, quoties id ei facere contigit. Quare paupertatem cuiuis laudato, mihi profectò nunquam persuadebis, vt eam existimē opulentiæ anteferendam esse, cuius vel horrido nomine persæpè somno excutior, ac totus contremisco, ne dicas me dormire vsque ad multam noctē, & litteris securè operam dare. THE. Neque hoc quidem ex animo te loqui putarim vnquā. PLA. Non aliter certè sentio ac dixi. THE. Quid si tibi probaro, paupertatem diuitijs meritò anteferendam, & omnium bonorum quæ in vita fiunt, causam esse? PLA. Agè dic quæso, hoc est quod ex te scire cupio. THE. Artium omnium tam liberalium, quàm mechanicarum inuētrix & autor paupertas est. Quis impulit Hierodianum, Apollonium Phocam, Apollodorum, Aristarchum, Palæmonem artis grammaticæ: Lysiam, Gorgiam, Protagoram, Empedoclem, Agrigentinum, Alcidamantem, Polycratem, Socratem, Aristotelem, Theophrastum, Hermagoram, Marcum Catonem, Marcum Tullium rhetoricæ: dialecticæ ac Philosophiæ Parmenidem, Melissum, Platonem, Socratem, Aristotelem: arithmeticæ Hisinachum, Dinocratem: geometrię Archimenidem, Euclidem: musicæ Architam, Aristoxenum, Amphionem, Boëthium: astrologiæ Periclem, Berosum, Ptolemęum præcepta tradere? paupertas. Quis sutorem suere, architectum ędificare, fabros denique omnium artium ex industria aliquid agere? paupertas. Arare profectò, agrum fodere, serere, inserere, repastinare, & cętera ruris officia nobis obire necesse esset, ni rusticos hoc agere paupertas cogeret. Pręterea domos augeri, vicos cōponi, respublicas exiguis incrementis conditas, labore & ciuium industria extolli videmus, quod non fieret (adeó est humanum genus à labore ad ótium & quietem pronum) nisi ad id paupertate impelleretur. Mercatura certè, quæ prouincijs & ciuitatibus necessaria est ad importandas exportandasque res vsui hominum accommodatas, paupertatis inuentum est. Adire profectò tot labores, tot pericula, quot nobis in vita sese offerunt, non facilè inuenitur qui velit, nisi coactus. Militiam pariter rerumpublicarum necessarium & maximum propugnaculum, qua infinitis propè laboribus & periculis vexamur, quiuis amplecteretur, nisi id facere cogeremur? Postremò quis Deum coleret, quis Sanctos, si nusquam paupertas esset? Hęc nos religiosos, hęc fortes, hęc industrios, hęc agiles, hęc sanos & beneualētes facit. Contrà verò diuitię ipsę homines reddunt intemperantes, libidinosos, inertes, segnes, pingues, podagrosos, valetudinarios, hebetes, ingratos, deorum atque hominum contemptores. PLA. Adde etiā istud si placet, paupertas reddit homines fures, latrones, grassatores, periuros, mendaces, insidiatores, debitores, deos atque homines spernentes. THE. Hoc profectò non ageret sancta paupertas: ea est enim desperatio, & stultitia quędam. PLA. Paupertatis nimirum consanguinea. THE. Desine Platina maledictis paupertatem lacessere. PLA Hanc certè qui laudēt multos, qui vero sequantur paucos admodum vidi. Verbis tantùm magnificis & seueris philosophamur

Theodore, opera autem cõcidimus. Cernere licet ętate nostra multitudinem propè infinitam eorũ, qui Christi paupertatẽ & vitam imitaturos se voto & sacramento polliciti sunt: ex his certè paucos inuenies veræ paupertatis amatores. & si diligẽter eorum manus obseruaueris, profectò videbis eos sub hoc paupertatis nomine, magnas sibi quotidie parare diuitias. Crebras adeunt morientium hæreditates: fundos, villas, iumenta, ad augendas opes magnis pretijs emunt & conducunt. In petẽdo effusi, in erogando verò parcissimi sunt. Quòd si beneficium aliquod, vt ipsi appellant, pauló opulentius vacauerit, quanta ambitione & cupiditate id petant, tu ipse qui nosti auaræ Babylonis consuetudinem, non ignoras, quique huius qui rerum potitur, rapacitatem & habendi sitim etiam in quauis re minima quotidie vides. THE. Eos profectò decet, qui aliquo in pretio apud suos censentur, diuitias & opes sibi congruentes, honestè tamen ac iustè parare, ne contemptui hominibus sint. PLA. Nónne igitur malum inopia est, quæ ridiculos (vt ait Satyrus) facit homines, eos etiam qui in magistratu sunt constituti? THE. Hos verò solum, non etiam priuatos lædit? PLA. Sit ita sanè vt dicis, tu profectò si hic sis, aliter sentias, vt Comici verbis vtar. Vnum te rogo, ne de paupertate verbum vllum amplius facias Audire eius nomẽ qua frequẽter opprimor, & propè enecor, sine magno mœrore nõ possũ: ad reliqua si placet, pergamus. THE. Qui ingeniũ tuũ nõ nosset, ex animo credo te loqui putaret. Sed dic quæso, quid aliud est quod te premat? PLA. Captiuitate (vt vides) ac vinculis crucior. THE. Quid tibi verò ob tantulam calamitatem accidisse putas? PLA. Omni libertate spoliatum me video, qua certè nil potest esse homini benè instituto vtilius ac grauius. Quid enim habet cur in vita esse velit is, cui libertas sublata est? Videmus profectò animantia omnia hanc permaximè expetere. Quòd si cui in vinculis & cauea esse contigerit, vnde possit in libertatem prodire & erumpere, omni cõnatu experitur & tentat. Hoc verò si tanquã munus diuinũ bruta mentis & ingenij expertia, tantopere expetunt, idẽ non faciet homo, cui ob dignitatẽ excellentiæ cuncta animalia parẽt & obsequuntur? THE. Homini profectò constanti & forti satis est libertate animi vti, id est, honestè & cũ virtute viuere, quod fieri etiam in Phalaridis boue (vt ait Epicurus) à quouis homine benè instituto potest. Aerumnosum quidem M. Regulum, dum à Pœnis cruciabatur, fuisse dicimus. Idem dici de Catone potest, dum in carcerem duceretur, de Socrate, de Seneca dum ad mortem obeundã tyrannorum iussu cogerentur. Idem de Laurentio, Stephano, ac cęteris martyribus dicendũ censeo, quorum de numero nonnullos etiã in ipso cruciatu Deũ hymnis & cãtu laudasse intelligimus, quòd post illos cruciatus magnam sibi propositã fœlicitatem & gloriam cernebãt. PLA. Separas tu quidẽ, vt video, ærũnosos ab infelicib⁹. THE. Quid ni ęrumnosos dicimus, calamitatibus oppressos, quòd quidem ad corpus & bona fortunæ spectat? Infelices vero eos, qui animi morbo aliquo laborant, vt contrà felices vocamus, quorum animi secundum virtutem in vita perfecta à ratione nunquam discedunt. PLA. Virtutis (vt ait Cicero) laus omnis in actione consistit THE. Ita sanè. PLA. Agere secundum virtutem quónam modo poterit, qui vinculis & carcere detinetur? Prodeat in publicũ necesse est, quem liberum volumus, vt oppressos potentum vi adiuuet, ignaros doceat, delinquẽtes castiget, errantes in viã rectã perducat: si parentes habet, eos pascat: si filios, enutriat: amicis benè cõsulat: patriam quibuscunque rebus possit iuuet, tum consulendo, tum magistratus sibi commissos iustè, modestè, constanter obeundo Arma in hostes, si bellum illatum fuerit sumendo, vigilando, cohortando de virtute, timore & ignauia nil remittendo. Hæc profectò nisi ab homine ingenuo & libero, fieri nullo modo possunt. THE. Ergo senatus ille, cuius consilio, nõ manu & opera pop. Rom. vtebatur, frustrà à Romulo primùm institutus, posteà à consulibus auctus est, si nihil fieri secundum virtutẽ potest, nisi ab eo qui viribus & corpore integer est, quique proficisci quò velit possit? Minùsne Appiũ Cœcũ, Scipionẽ valetudinariũ, Catonẽ senẽ, ac plerosque alios vulneribus, podagra, paralysi, stupore membrorum occupatos, profuisse reip. existimamus, quod his ægritudinibus grauius etiam quàm carcere & vinculis premerentur? Non profectò. Sedebat senatus ille angustissimus in curia & consilio, & qua ratione totum orbem populus Romanus occuparet, ostendebat: quo tempore respublica illa florẽtissima imperio rerum potita est: vbi verò ambitione & temeritate quorundã contemni & extingui tantum lumen cœptum est, imperiũ illud patrum ac senũ humeris fundatũ & retentum, penitùs corruit. PLA Hæc tua dicendi copia adeò me certè inuoluit, vt quæ sentiã, liberè loqui mihi nõ liceat. Vnaquæq; ætas suũ ꝓfecto munus habet: Adolescẽtes, quorũ vita omnis ad virtutẽ dirigẽda est, doctrinæ & eruditioni operã dẽt oportet. Iuuenes, & qui in media ætate constituti sunt, agere secundum virtutem præceptis & institutis cogũtur: Senum vero, quorũ ætas quietem & laborũ vacationem emerita est, cõsulere, docere, admonere propriũ est. Iuuenẽ me esse florẽtis ætatis vides, ad labores, ad vigilias, ad negocia satis aptũ. Hoc aũt ętatis flore quod mihi vti non liceat, vehemẽter doleo. THE. Id mihi quidem optare videris, quod multi omni studio ac diligentia declinant. Quare id cupias, certè non satis video. PLA. Honoris hercle & gloriæ causa, ad quã natura ferimur omnes: sed alius generosior est alio magis. THE. Neque hoc quidem admodum expetendũ est, cũ sine ambitione ac vitio non fiat: precari enim indignos cogimur, & largitione vti: qua ex re infecta propè mala nascantur oportet, cùm ij, quorum in potestate magistratus sunt, his tantum eos decernãt, qui enixius rogare, vel maiore largitione vti consueuerunt. Hanc ob rem fit vt indigni bonis anteferantur, & ij qui alijs præesse cupiunt, spreta modestia & æquitate, ex alieno rapiãt, fraude, vi, dolo quod his largiãtur, quorũ opera & auxilio magni in rep. esse percupiũt. Hinc furtũ, hinc sacrilegiũ, hinc depeculatus, hinc rapinæ, hinc cędes quotidiè nascũtur, cũ maximo reip. detrimẽto & interitu.

Terentius in Andria.

interitu. Sint nobis exemplo Romani, sint Carthaginenses, sint Lacedæmonij, sint Athenienses: quorũ resp. magnæ illæ quidẽ ac præclaræ, quæ nũquã finẽ habituræ videbantur, funditus sunt euersæ ciuiũ ambitione & auaritia. PLA. Nemo ergo tua sententia ad magistratus & resp. gubernandas accedet vnquã, & ob eã rem incuria & negligẽtia interibunt omnia. THE. Vt ad sacra, sic ad reip. & magistratuũ omniũ gubernationem expiatos homines proficisci vellẽ, si fieri posset, disciplinis omnibus & præsertim ciuilis virtutis sciẽtia imbutos: quod si fieret, felices (vt ait Plato) respublicas haberemus. Tu verò si patriam habes huiusmodi ciuibus præditã, & si teipsum talem præstare potes, qualẽ ciuem resp. benè instituta requiret, eò proficiscare, nihil te moror. PLA. Hac tua seueritate Theodore quemuis etiam fortẽ & ciuili disciplina mediocriter imbutum, ad desperationẽ profectò reduceres. Non enim (vt aiũt) magistri nascimur: paulatim nimirũ crescunt habitus: & vt non vno ictu, sed crebris ingens & valida exciditur quercus: sic nõ vno actu studioso, sed pluribus ciuilis gubernationis habitus comparantur. THE. Ego, vt antè dixi, censeo oportere ciues ad capessenda reip. gubernacula profecturos, instructos & præmonitos ire oportere, ne vnus multorum detrimento quod habeat discat. Actum siquidem esset de nautis omnib. si dum fluctib. & procellis agitantur, vnus aliquis ignarus, discendi causa ad aplustre proficisceretur. PLA. Nunquàm mihi certè persuadebis, vt malim in vinculis degere, quàm ad honores & magistratus capessendos in publicum prodire. Hoc si nõ cõtigeret, liceret saltem ecclesiastica munera obire. THE. Quasi verò faciliùs sit custodire à peccatis multorum animos, quam populos in officio ciuili continere. Quanto enim res præstabilior est, tãto maiorem requirit solicitudinem nobilitate sua & excellẽtia. Animum præstantiorem corpore nõ negabis, cum eius forma perfectior sit: abeunte siquidem anima, intereat corpus necesse est. Maiore igitur sapientia & doctrina indiget, qui ecclesiasticos honores, quàm qui ciuiles desiderat. Benè & doctè legat oportet, quod sine exquisita grammatica fieri non potest. Benè prædicet, quod absque rhetorica, dialectica, theologia non fit, cũ persuadere, probare ac refellere, docere diuinas humanasque res necesse sit. Benè cantet, quod musicæ & harmoniæ scientiã requirit. Annũ appositè diuidat, & ieiunia, vigilias, dies festos & interdictos populo, ne per inscitiam peccetur, indicet oportet, hoc sine arithmetica & astrologia bene fiet nunquã. Postremò verò quod omnium maximũ est, maxime que necessarium, hũc quem sacris præesse volumus, iustũ, modestum, cõtinentem, prudentẽ esse oportet, ne aliqua ex parte tanti mysterij excellentiã & dignitatem lædat, vtque ei errãtes admonere, reprehendere, castigare, docere liberè liceat: quòd profectò non fieret, si in alijs reprehenderet, quod ipse meritò notari & argui posset. PLA. Vtinã quotam partem istorum quæ enumerasti tenerent ij, quibus animorum nostrorum cura mandata est. THE. Nõ dico ego quales sint qui ad sacros ordines quotidie prouehũtur, auaritia & cupiditate quorundã, sed quales esse oportet. PLA. Hęc omnia quãdo ita tibi placet, omittamus. Vnũ proponã, quod scio te mihi cõcessurum. Est enim mediũ quoddã inter sacrã rem & publicã. THE. Istud certè quale sit, audire ex te cupio. PLA. Liceat mihi saltẽ munera ista aulica, quę officia vocantur, obire. THE. Nõ abnuerim ego in his minus periculi esse. Difficilè tamẽ est, in tãta rerũ corruptela mediocritatem tenere, cùm nõ desint, qui muneribus, pecunia, pollicitationibus quemuis etiã cõstantẽ, corrũpere audeãt. PLA. Habet vnũ quodq; officiũ determinatũ pręmiũ, quod nõ eos fugit, qui huc ex tota Europa negotiorum causa cõmeãt. Vnde fit, vt neq; decipere, neq; hi decipi vllo modo possint. THE. Vllo modo dicis, ac si profectò nescires auaritiã & largitionem duo grauissima mala, in tanta colluuione hominum potestatis habere plurimũ. Multi enim sunt, qui id impetrare pecunia tẽtãt, quod vel industria vel virtute cõsecuturos se nullo pacto vidẽt. Ij cõcursant, orãt, instãt, obsecrãt, blãdiuntur, palpãt, circumstãt, ducunt, reducunt, muneribus & pecunia plerosque corrumpunt. Horum importunitatem effugere qui possint, pauci admodum inueniuntur, cùm omnes ad rem nescio quo fato auidi & proni simus. PLA. Qua voracitate dij immortales in tãta largitione hi debent vti, qui huc profectò ad explendã auaritiæ sitim vndequaque venere? THE. Cõquirunt vbiq; magno studio siccis faucibus tanquã rabidi canes, quos deuorent, & quorũ sanguinem sitibundi exugãt: proinde vt aliud genus viuẽdi tibi deligas probauerim semper, cum neque hoc quidem nequaquã satis tutum sit. Cõflictare enim cum huiuscemodi hominibus, neque corrumpi, difficilimum quidẽ mihi videtur, cùm nõ desint qui te cõtinuò à recta via retrahere conentur, propositis voluptatum omnium illecebris, quibus certè ad vnum quodq; facinus, quamuis magnum, facilimè impelluntur. Nã qui ad voluptates sublato pudore, omni impetu fertur, is pecuniã voluptatum instrumentum, quacunq; ratione potest, cõquirit: Subducit, furatur, subtrahit, expilat, decipit, neq; quicquã omittit, quod ad pecuniæ studium pertineat. Hanc vltimã ac summũ & vltimũ bonorũ omniũ, viã perfectã existimat, cùm honores, potentiã, gloriã, dignitates, voluptatem pariat. Sed falluntur miseri: sola enim virtus ad summũ bonum via est. Hoc Platina vt aliquãdo frui possis, inopiã, captiuitatẽ, vincula, tormenta, cruciatus, minas, valetudinem, mortem deniq;, æquo animo feras, necesse est. Hi sunt pulueres olympici, hi sudores agonales, quibus post celebrẽ victoriã abscissis, felices ac beati quo posteà fruimur sempiterno. PLA. Est ne hoc illud viuendi genus, quod mihi paulò antè proponebas? THE. Illud sanè. PLA. Non delicias mihi aut voluptates proponis.

Hoc opus, hic labor est, pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus. *Æneid. 6.*

THE. Ad hanc felicitatem consequendam nil tibi certè deerit, si ingenio & industria tua cõstanter vti volueris. PLA. Diuinum profectò nescio quid huic virtuti inesse debet, quam mihi tanto studio

ad imitandum propōnis: eius enim vel solo nomine mirificè recreor. THE. Hanc si degustaueris Platina, laborib. te, vinculis, periculis, tormentis, minis, morti postremò honesti causa spontè offeres. PLA. Fortasse. Sed dic quæso, separàs ne virtutem à summo bono? THE. Quid ni: Est enim virtus ad summū bonum via. PLATINA. At ego virtutem ipsam summū bonum audieram. THE. Bonum est, non tamen summum. Vltimum enim bonorum omnium illud est, quod vbi quis adeptus est, nil amplius desiderat. PLA. Istud quale sit, ex te audire cupio. THE. Facerem ego id quidē haud grauatè, si mihi per occupationes meas liceret. Cras si potero, ad te reuertar. Interim vale, & teipsum ea ratione quam proposui consolare. PLA. Vt redeas, te rogo mi Theodore. Non enim parum me recreasti tuo erudito & elegāti sermone: & spero fore, si redieris, vt penitùs omni molestia crastina disputatione me liberes. THE. Faciam id ego, ac lubens, si mihi per otium licebit. Quòd si vsq; ad meridiem non rediero, id ab alio, eo die præsertim, exquirito.

DE FALSO ET VERO BONO
LIBER TERTIVS.

Lexander ille Macedo, etiam adolescēs regno potitus, beatiss. pater, nil actum sibi in tāto rerū fastigio putauit, nisi & philosophos penes se haberet, quorum consilijs & doctrina vteretur: & historicos ac poëtas, qui eius res gestas æternitati cōmēdarēt. Accitis itaq; magnis præmijs ac pollicationibus philosophis & doctis omnibus, cū vetū esset ad Diogenem illum Cynicum, qui spretis omnibus fortunæ bonis, dolio pro domo vtebatur, sola rerum diuinarum & humanarū cōtemplatione contētus, instarentq; legati vt ad Alexandrū proficisceretur, aut saltē eius dona acciperet, vtrūq; se facturū renuit. Tum Alexāder, nec indignatus quidē ob talē cōtumaciā, sumpto egregio comitatu, ad hominē nudū & sola cōtemplatione gaudētē, proficiscitur. Sciscitatus Diogenē, nū quid à se vellet: Hoc tantū, inquit, vt abscedas, nec mihi vmbrā facias: in sole enim nudus apricabatur. Indignantibus autē qui tum aderant, quòd nec regi assurrexisset, nec eos pluris quàm vmbras hominū fecisset, ita rex inquit: Nō est cur Diogenē contemnatis: nisi enim Alexāder essem, personā Diogenis subire nō recusarē. Arbitratus philosophū ipsum, secundū à se principē orbis terrarū locū obtinere, nec immeritò quidem. Didicerat credo à præceptore Aristotele, contemplātes diuinā in terris vitam agere: eos enim feliciores putauit, & deo amicissimos esse, qui mentē à sensibus reuocātes, diuinam intuerētur quoad fieri posset naturā, quàm qui rebus humanis immersi, actione ipsa delectarētur. Cùm enim disciplinas omnes vt inuēta philosophorū laudasset Plato, tres illas potissimū cōmendauit, quæ nobis per cōtemplationem ostēdunt, quæ sit rerum omniū natura, qualis homo, & quē locū in mundo teneat, & an Deo res humanæ cordi sint. Quā quidē cognitionem physicē appellauit: huic addidit mathematicen, quā Pythagorici gradum optimū ad cognitionē rerū diuinarū putarūt, cū ab humanis ad diuina fieri transitus sine theologia nō possit. Hęc enim Platonicæ diuisionis pars vltima, primarū causarū altissimarumq; rationem hominibus quoad fieri potest, præstat. Nam arcana summi Dei, vt ait Lactantius, qui fecit omnia ingenio ac proprijs sensibus, integrè comprehēdi nō possunt: alioqui nihil inter Deū hominemq; distaret, si cōsilia & dispositiones illius maiestatis æternæ cogitatu assequeretur humano. Cùm hæc in tanta calamitate, beatissime pater, mecū ipse reputarē, superuenit M. Valerius Viterbiēsis, philosophus insignis & physicus singularis, mei visendi causa: nam & animi & corporis medicina tum indigebam: qui certè nō prius à me discessit, quā fateror optimis rationibus victus, summam felicitatem in Deo esse: quam adipisci nemo vnquam poterit, nisi spretis fortunæ bonis, repressisque cupiditatibus omnibus & perturbationibus, contemplationi rerum diuinarum sese addixerit, vt ille Diogenes: vel melius, vt sancti religionis nostræ penè omnes fecēre, existimantes hac vna ratione falsi ac veri boni, quod nunc quærimus, cognitionem haberi posse.

(∴)

Marcus

MARCVS, VALERIVS, PLATINA.

Rcem profectò neq; munitiorem hac, neque magis pontificiæ dignitati conuenientem vsquam vidisse me memini. Est enim aptè posita, & ad propulsandam vim externorũ hostiũ, ad cõtinẽdos in officio ciues, licet Hadriani imperatoris lõgè alia sententia fuerit. Is enim Aeliorum cineres & ossa conseruari hac mole voluit, non viuorum carcerẽ & ergastulũ fieri. Sed ita fit, quod ad rem vnã quæsitum est, in alios vsus persæpè cõuertitur. Hi verò vt eorum vultus & impexa ac promissa barba ostendit, captiui esse videntur: atque inter hos fortasse erit noster Platina, quem minus constãter ferre aduersam fortunam intellexi. PLA. Non est cur fortasse dicas, nosti ingeniũ Pauli pontificis, nosti pertinaciã: non ita properè quos capit, & in carcerẽ etiam ob leuem suspicionem trudit, dimittere solet, ob hoc credo, vt nil à se temerè factum vulgo ostendat, aut ne illatã iniuriam queri vel propulsare quisquã possit, quod certè timidi animi & abiecti est. MAR. O noster Platina salue. Sed quid ita mœstus & cogitabundus iaces? PLA. Rogas? quasi nescias qui in vinculis & carcere detinentur, eos continuo mœrore affici. MAR. Qui in carcerẽ truduntur, aut iustè, aut indignè hanc pœnã subeunt: si iustè, cũ carcer ad coercenda hominũ flagitia & petulantiam sit inuentus, necesse est eos quibus hac pœna affligi contigerit, id æquiore animo ferre. Nam qui maiestatem lædit, qui leges contemnit, qui principũ decretis, honestis præsertim, non obtemperat, is sua & aliorum causa meritò puniendus est: Sua profectò, si dum in vita est, ei subterfugere pœnam humanarum legum contigerit, grauius supplicium post mortem & atrocius diuina iustitia continuò est passurus: aliorum verò, vt cæteris exemplo sit, ne tale aliquid in vita agant, quo deinceps pœna carceris sint puniendi. Sin iniustè, cùm nulla cõmissi criminis conscientia subsit, eò æquiore animo ferre debes, quòd in futurũ delicias Dei benignitate sis consecuturus, Chrysostomo teste: Quicquid, inquit, à quouis hominũ iniuria passi fuerimus, id agit diuina iustitia, vt peccata nostra deleãtur, aut amplior fiat mercedis retributio. Necesse itaq; est, vtrumlibet acceperis teipsum cõsolari, & Deo maximò gratias agere, qui certè nõ sine causa voluit te hac molestia affligi: spero enim hanc præsentis breuisque doloris vmbram, magnam voluptatem tibi deinceps allaturam. Nam qui aliquid iniustè patitur, quiq; tyrannicam sæuitiam æquo animo fert, is posteà & Deo & hominibus charior est profectò ac gratior, cùm fortitudinis & constantiæ laudem præ se ferat. PLATINA. Non dubito fore quin hanc laudem sim consecuturus, si corporis nostri valetudinem, qua iam diu crucior, & animi morbos quibus angor, ob acceptum incommodum curare volueris. MAR. Quo incommodo quæso afflictatus es? PLA. Num vides in pedibus hulcera ob magnitudinem compedum recrudescentia? Exesa est caro, elisi nerui, atque ossa contusa sunt. Præterea verò ne illa ex parte intactus à fortunæ ictibus dici possim, quod ego mihi apud Pium pontificem industria, labore, pecunijs denique comparaueram, hic ob auaritiam & largitionem, nolo dicere libidinẽ, alieni cupidus, me vita propè ac fortunis omnibus spoliauit. MAR. Ob tantulam rem ergo tãto mœrore afficeris? PLATINA. Non ob hanc solùm profectò, verumetiam propter alia grauiora, quæ hinc, vt in malis fieri consueuit, secutæ sunt. MAR. Mitte quæso has querelas, ne mulieri quidem conuenientes, & de nobis benè spera, qui huc venimus, vt corporis & animi tui ægritudinem leuaremus, qua te laborare, & quidem grauiter intellexeramus. Sed primùm dic quæso, quid causæ est quòd ita cogitabundus ac penè stupidus iaces? PLA. Dicam certè & breuiter: ab his enim qui philosophi appellãtur, nihil video constanter dictũ. Vt enim cæteros omittam, qui de hac re scripsere, ab Academicis, à Peripateticis didiceram, virtutem esse summum bonum. MARCVS. Est id quidem summum bonum humanum, & via optima ad illud diuinum quod omnes appetunt. Hinc fit, vt felicitas in actionem cõtemplationemque diuidatur. Actio enim iustè, fortiter, modestè, prudenter agendo comparatur, non vno quidem, sed pluribus & frequentatis actibus (vt Aristoteli placet) in vita perfecta. Contemplationem verò acquirimus, cùm mentem à sensibus atq; ab his terrenis cupiditatibus ad cognitionem rerum diuinarum & admirabiliũ crebrò reuocamus. Sed vnde, rogo, hoc tibi nunc in mentem venit? PLATINA. Fuit heri mecum Theodorus noster mei consolandi causa. Is enim collaudato vehementer summo bono, effecit vt miserias æquiore animo, quàm anteà ferrem, & animum oppressum curis ab his aliquantulum ad cognitionem veræ beatitudinis traducerem. Sed mihi in hoc accidit, vt famelicis in magna rerum penuria solet, quibus leni quidem prægustatione concitata appetentia, maior suboritur fames. Incendit siquidem me vehementer Theodorus ad cognitionem huius verbi, boni, & incensum in medio cursu (vt aiunt) destituit. Hoc ne perficeret, retrahi se occupationibus quibusdam dicebat. Rogatus à me hodie, tamen rediturum se repromisit. Quod nondum fecit, nec facturum eum spero. Iam enim ad vesperam sol inclinat. Quòd si non ante meridiem venisset, hoc vt ab alio peterem, me admonuit. Melius autem quàm tu, qui mihi hac in re facere satis possit, cognosco neminẽ, cùm in te virtus & doctrina propè singularis, hoc onus ne subterfugias mea causa, te rogo. MAR. Onus profectò est, aut Atlantis aut Herculis humeris dignum. Explicari enim naturam diuinam, nisi à philosopho excellentis ingenij & doctrinæ, posse nullo modo video: sed rogatus tibi certè negare non possum, quod etiam ex instituto cogar & professione spontè facere, si in me illud ingenij lumen, ea doctrina inesset, quam tu opinione fortasse vana de me finxisti. PLATINA. Nil de te mihi persuasi Marce, quod tu re ipsa præstare facilimè non possis. Agè verò inuocata Vrania, dic aliquid te & tua sapientia dignum. MARCVS. Absit vt in tanta re figmentis poetarum vtar. Tu si eã

quæ dicam, intelligere vis, ab omni poësi animum prorsus reuocato: non hæc theatri, non scenæ plausum, sed ingenij vim & acumen requirunt. PLA. Faciam vt iubes. MAR. Qui reponere nouum merum volunt, vasa prius diluant necesse est, ne tetro fæculenti, ac marcescentis vini odore nouum inficiatur. Idem quoque mihi faciundum est. Proposita enim falsa bonorum specie, eademq; tuo consensu confutata, tibi non ita multò pòst veri boni sanctissimam imaginem ante oculos ponam: qua visa, certè scio te ab illis aliquando concupitis, ad hęc animum statim traducturum. De bono quòd omnia appetunt, variæ philosopborum extant sententiæ: fuere enim qui spretis rebus omnibus, virtutem solùm esse bonum dicerent, quòd ei in quo virtus esset, nil deesse ad benè ac beatè viuendum affirmarent: hi Stoici sunt appellati, quorum princeps Zeno habitus est. Inuenti sunt item, qui summum bonum virtutem ipsam, & non solùm, vt Stoicis placebat, multis rationibus probare niterentur. Hi verò summum bonum dicentes, non excludebant à serie boni diuitias, potentiam, gloriam, bonam valetudinem, & quæ tum corporis, tum fortunæ bona vulgus existimat, quòd qui secundum virtutem agit, bis ad magnificentiam & liberalitatem, ad fortitudinem & constantiam indigeret: hos quidem Peripateticos, non multum ab Academicis dissidentes, appellarunt, quòd inambulantes disputarent, huius verò sectæ Aristoteles author & princeps est babitus. Fuere præterea qui frui bonis à natura datis, nec vllum adminiculum foris ad commoditatem vitæ quærere, solùm bonum esse dicerent. Hi quòd apertè in delinquentes clamarent, vel naturali desiderio moti, in foro, in via, commoda sua pudori anteferrent, Cynici meritò sunt dicti. Cyna enim Græci canem vocant. Hi Diogenem autorem habuère. Non defuere postremò qui in voluptatibus bonum reponerent: hi dolorem, vt summum malorum, omni vi fugientes, voluptatem summo studio amplectebantur, quòd ea felices homines fieri putarent. Epicurei hi sunt appellati, à primo tam ineptæ opinionis authore. Aristonis autem & Herilli sententias, ab omnibus iam pridem explosas, omittamus: In scientia enim summum bonum collocabant. Hi verò & eorum familiæ quasi somniantes veram felicitatem inuestigare sunt ausi: quibus omnibus accidit quod sagittãtibus solet. Proponitur enim signum, quo parati certare sagittam intendant. Tabulatum magno studio feriũt multi, sed qui medium illud omnino attingat, in quo victoriæ spes omnis reponitur, nemo vnus inuenitur. Datur tamen præmium ei qui ad signum accessit magis, quasi sit cæteris sagittandi arte præstantior. Idem contigisse his philosophis dici potest. Accedit ad bonorum finem alius alio magis, sed qui liquido (erroris * credo nebula) verum bonum inuenerit, nullus adhuc inuentus est. Veritati tamen Stoici appropinquare magis visi sunt, qui in virtute quæ ad felicitatem via est, solùm bonum collocarunt. Sed cùm via ad Athenas & Athenæ non idem sunt, sic quoque nec via ad bonum, & bonum idem erunt. Atqui virtutem esse viam ad felicitatẽ, ex hoc deprehendi potest, quod eos tantùm beatos dicimus, qui spretis cupiditatibus omnibus, iustè, prudenter, castè, constanter vixerunt, his quasi semitis quibusdam in cœlum profectos. PLA. Dic quæso Marce, separas'ne felicitatem à vero bono? MAR. Minimè quidem. Idem enim felicitas est & summũ bonũ. PLA. Perge, confundebar aliquantum immutatione vocabulorum. Rogabo ego te inter dicendum, ni moleste fers, vbi huiuscemodi ambiguitate traduci videbor, ne quod dicis apertè intelligam. Habet enim hæc doctrina, vt arcana est, ita etiam vocabula & locos à communi consuetudine nonnihil semotos. MAR. Molestè ferrem, si cognoscerem te vel modestia vel pudore retineri, quò minus ex me quod ad cognitionem tantæ rei pertinet, sciscitarere. Docenti certè nihil est acerbius, quàm videre rem perinde ac ipse docet, ab auditoribus non percipi. Proinde me, quoties placebit interrogato, ne frustra tantum laborem suscepisse videamur. Virtutem præterea & summum bonum, non idem esse, ex hoc comprehendi potest, quod illa actibus humanis comparatur ad felicitatem: hoc vero, ad quod omnia quæ in mundo fiunt, referuntur, adeo per seipsum bonum est, vt ab eo totius felicitatis integritas petatur, ne quærendum sit extrinsecus, quod tantam potentiam tamque diuinam efficiat. Postremò qui solùm dicit, nil sibi relinquit, quod præterea bonum dici possit. quo quid potest excogitari absurdius, cùm in Deo summam & singularem potestatem videamus bonorum omnium copia refertam? Quòd si cui vnitatis nomen est attribuendum, diuina potẽtia id tantùm sibi vendicabit, ne dicant virtutem solùm bonũ appellari. Duo summa bona à se inuicem dissidentia, non appellatio solùm nominis, sed etiam res ipsa dici vetat, cùm eius naturæ vnum non sit, cuius alterum esse deprehendimus. Virtus enim celebris ac clara sine actione humana esse nullo modo potest, cuius certè laus omnis in actione hominis consistat. At Deus bonorum omnium fons, vera, simplex, sinceraque felicitas est, nec certè cuiuspiam actione & adminiculo ad sui ipsius integritatem eget. Vnde meritò ipsum & non aliud quippiam solùm bonum appellabimus, cùm in eo summa sint omnia, infinita potentia, singularis sapientia, æterna gloria: non igitur solùm bonum, nec summum (vt Peripateticis placuit) virtus est: quorum ea certè fuit opinio, vt diuitię, potentia, dignitas, gloria, corporis robur, in numero etiam bonorum haberẽtur. Diuitias enim non solùm vt nullius rei indigerent, sed ad magnificentiam & liberalitatem, ad copias, ad opes requirere videbantur, vt multis gratificarentur. Potentiam verò, vt rebus suis publicis cum imperio & potestate pręessent. Dignitatem ideò expectandam dicebant, quòd ea celeberrimum quenque apud ciues suos faciat. Gloriam, qua non apud suos modò, sed etiam apud exteras gentes & nationes clarissimum nomen consequerentur. Corporis robur, quo cęteris valentiores haberentur. Vxorem quoque, liberos, amicos, nobilitatem, auram popularem, pulchritudinem, velocitatem,

& cę-

& cætera id genus, summi boni, & non fortunæ membra dicebant, quos certè ratio ipsa vehementer improbat. Primùm, qui fieri potest, vt diuitiæ bona sint? Bonum enim sua natura tale est, vt extorqueri à possessore quauis arte & industria non posit. Atqui diuitiarum membra ita mutabilia sunt, vt leui vento facilimè huc atque illuc impellantur: vnde non incongruè pilæ loco his fortuna vti dicitur, quo nil potest esse bono magis contrarium, cuius ea natura est, vt semper eodem modo sese habeat. Non igitur diuitiæ bona sunt: quæ quidem etiam longè alium sortiuntur finem, quã quo ab hominibus desiderantur. Ad tollendam siquidem indigentiam omnem, experti videntur, Sed tantùm abest vt id efficiant, vt etiam ardentiorem sitim posidentibus excitent, quæ non ex inopia, sed ex magna copia oriri videtur. Quanto enim quis plura habet, tanto pluribus indiget. Neque solùm (vt ait Cicero) libidine augendi ea quę habent, cruciantur, sed etiam amittendi metu. Furum profectò, latronum, grassatorum impetum continuo pertimescunt. Nec dici certè potest, eos sitim, famem, frigus, quarum rerum causa pecuniæ tanto studio comparantur, magis quàm pauperes & inopes sedare. Ea siquidem habendi cupiditate feruntur, vt inediam, frigora, sitim, ac vehementes æstus vsque ad necem plerunque patiantur. Habet pręterea verum bonum modũ quendam in se finitum & determinatum: quo quidem adepto, ac si in portu essemus, nulla amplius cupiditate iactamur. In pecunia verò nullus modus, nulla satietas est: vnde fit, vt eius studiosi, continua solicitudine angantur. Postremò, si diuitię bona essent, vnumquemque posidentem meliorem profectò facerent. Talis est enim natura boni, vt eos, penes quos habitat, reddat pręstantiores. At contrà vsu venire cernimus. Diuites enim, iniustos, intemperantes, mendaces, fallaces, violentos, libidinosos, parricidas, flagitiosos, vt plurimum videmus, quòd secum totius libidinis & intemperantię instrumenta ferant. Quare diuitię nec bona dici, nec in serie boni collocari vllo modo debent: quę certè, quia fragiles sunt & caducæ, & quia comparari sine multorum iniuria non possunt, tanquam teterrima quædam pestis sunt fugiendę. Contenti enim nostro & paruo esse debemus, cùm natura paucis ali ac foueri posit. Quare fit vt satis mirari non posim istorum stultitiam, qui nõ secùs diuitijs & pecunię student, ac si ijs etiam post mortem vsuri essent. Potentia similiter quid in se habeat, quod certè non fugiendũ potiùs quàm expetendum sit, minimè video, cùm eam insidijs, proditioni, periculis omnibus subiectã cernamus. Eorũ exemplis plena sunt scriptorũ monumenta, qui vitam & imperiũ cum morte permutarunt, vt de Crœso, Cyro, Xerxe, Dario, Alexandro, Pompeio, Cęsare legimus: quorum potentię nequaquam tantę fuère, vt eos à morte & interitu liberarent. Bonum siquidẽ potentia non est, cùm sine multorum iniuria comparari ac retineri nequeat. Atqui ex bono melius semper nascatur oportet, quod potentię omninò non contigit, vt Pisistrati, Phalaridis, Dionysi, Tarquinij, Neronis tyrãnides ostendunt. Potentia igitur bonũ dici nullo modo potest. Erũt fortasse qui potentũ vitã securiorẽ existimẽt, quòd magnã satellitũ vim ad custodiã corporis habeãt: quos quidẽ ego omniũ hominũ infelicisimos ac stolidisimos puto, quòd eos etiã mercede cõducant, à quibus persæpè incauti opprimuntur: vt certè de multis legitur, qui vel familiarũ insidijs, vel prętorianorũ militum vi & fraude perière. Quid? quòd ambitione & timore duob. maximis malis cõtinuò cruciãtur, cũ vel incrementũ potentiæ cupiunt vel impendentẽ ruinã vitare studiosisimè laborãt, vt Damoclis sella indicat? Possum ego multorũ exẽpla cõmemorare, qui magistratũ deposuère, quiq; deponere potentiã & tyrãnidẽ voluissent, si eis per iniurias plurib. illatas id facerè licuisset. Quod certè ab his nũquã concupitũ diceremus, si in potentia summũ esse bonum deprehẽdissent: vt de Sylla legimus, qui dictaturam summũ in Rep. magistratũ, post longas bellorũ ciuilium afflictiones & curas persuadentibus amicis quibusdã deposuit, priuatus vt altũ dormiret. Hoc quoq; malum non latuisset C. Cęsarem, quem vel Reip. componendę causa, vel nimia ambitio eo tandem perduxit, vt vitam cũ potentia & imperio amitteret. Eadem fermè de honoribus & dignitatibus dici posunt: quæ si virtute & nõ ambitione ac largitione quærerentur, in vita ciuili nõ reprehẽderimus. Sed neq; hæc quidẽ bona deberent appellari, cùm improbos sepe ac dementes in magistratibus constitutos videamus, nec ab improbitate & stultitia sua, honi dignitate & præsentia dimoueri vnquam posse. Nam vt malo contagione quodam malos fieri dicimus, sic bono meliores effici necesse est. Verum tantum abest vt bonos magistratus faciant, vt etiam plerosque ad supremam sæuitiam, libidinem & auaritiam perduxerint: vt de Appio illo decemuiro, qui Virginiam Virginij filiam, ob magistratum & potentiam stuprare est ausus. Quid vero egerint duo Gracchi, quid Saturnius, quid Spurius Melius, quid Clodius, quid plerique alij apud Romanos in magistratibus cõstituti, ex rebus eorũ gestis facillimè deprehendimus. Taceo C. Marij licentiam, L. Syllæ sæuitiam, Verris auaritiam, C. Cęsaris dominatum, M. Antonij libidinem, Tiberij, Claudij, C. Caligulæ, Neronis crudelitatem & rabiem. Hi etsi naturâ mali erant, adeptis tamen magistratibus, licentia pesimi sunt facti: quod eis nũquam contigisset, si honores per se in bonorum numero haberi mererentur. Soleo ego mecum plerumque cogitare, vnde tanta stultitia hominibus insit, vt id magno pretio nonnunquam parent quo adepto, & ludibrio sint hominibus, vel in magnas calamitates persæpè incurrant, vt Nonius ille Catuli, quẽ Strumam non hominem, in curuli sedentem legimus. Quid est Catule, cur moraris emori? Sella in curuli Struma Nonius sedet. Idem poëta nescio quis, de ventidio Basso: Accurrite omnes augures aruspicesque, monstrum inusitatum conflatum est recens: nam mulos qui fricabat, consul factus est. Nostra quoque ætate videmus plerisq; honores, tũ prophanos, tũ sacros dedecori ac turpitudini esse, cùm vel ignaui sint vel indocti, vel rerum humanarum imperiti habeãtur. Satius nimirũ fuisset

hos priuatè viuere, quàm eò velle conſcendere, vbi tanquam in ſpecula quadam ab omnibus ignominioia & ſocordia notareotur. Nota eſt Varonis piebei hominis audacia & ſtultitia, qui conſulatum, onus quidem nequaquam humeris ſuis conueniens, cootra patrum cooſeoſum adeptus, ad Cannas cũ Hanoibale Carthagioenſium doce cõſligere eſt auſus, qoo in prælio ad quioqoaginta Romaoorum Varonis ſtultitia cæſa traduntur. Idem de M. Craſſo, deque Quiotilio Varo dici poteſt, qui pecunia & ambitione viam ſibi ad ignominioſam mortem fecère. Alter eoim bello Parthico, alter bello Germanico cum vniuerſo exercitu interijt. Omitto commemorare qoot bomioibus præclaris exilium ac pernitiem cõcupiti magiſtratus iam pepererint: vt M. Camillo, Cn. Coriolano, Cincinoato, Scipioni apud Romanos: Solooi, Alcibiadi, Themiſtocli apud Athenienſes: Hanoibali apud Carthaginenſes. Booum itaque magiſtratus & honores non ſunt, cùm bonis plerumque obſint ac magnæ calamitati ſint. Gloria verò quam tanto ſtudio requirunt ij qoi in vita & morte laudari cupiuot, qoid io ſe boni habeat, certè oon video, cùm non eadem ſemper ſit. Fallax nanque eſt, & ad inflandas hominom mentes aureſque permoiceodas taotummodo videtur inuenta. Quid? quòd nõ nullos homioũ eò inſaniæ vulgi opiniooe perducit, vt nil de ſe prædicari poſſe exiſtimẽt, quod ipſi iodustria & virtute ſua, cùm ſint, omnium ignauiſsimi, præſtari ooo poſsint: quos quidem detracto aliquando errore, proprijs laudibus erubeſcere oeceſſe eſt, cùm cernant ſe eò cupiditate glorię pro fectos, vnde digredi ſioe dedecore & ignominia oon poſsint? Eſto magnitudine rerum geſtarum & noo paruis meritis ſit acquiſita, quid booi viro ſapienti ac forti affert, qoi ooo io voculis leuiſsimi vulgi, ſed io cooſcientia tãtum rectè factorum ſuorũ merita repooi deſiderat? Vide qoæſo quaota ſtultitia feramur in vita. Sũt qui ita gloriæ ſtudeãt, vt celebritate & fama nil putẽt eſſe melius. Nõ abnoerim ego hanc expetendam videri, ſi per omnes gentes & oationes extendi poſsit. Verùm cũ id fieri adhibito etiam omni ſtudio oon vident, cumq; ciuibus ſuis vix ſe notos iotelligũt, fit vt ex hoc quod ſummũ bonũ putabant, io grauiſsimos animi dolores cũ ignominia recidant, quibus eos io ſelicisſimos fieri contigit, cùm ioſpiciant ſe tot labores, tot vigilias fruſtra ſumpſiſſe: quare melius cùm his agitur, qoi in Deo gloriam omnem ſuam collocant, io quo certè ſumma felicitas ac perfecta gloria repoſita eſt. Dicere autem, ex re imperfecta beatum ac felicem hominẽ fieri, abſordom mihi ſanè videtur, cùm beatitudo ex ſummo ac perfecto bono naſcatur. At gloria, vel quòd ooo eadem eſt apud omnes, vel quòd opiniooe io ſiniſtram famam quandoque vertitur, adeò eſt manca & debilis, vt celebrem hominem, iogiorium mutata ſeotentia quàm ſępiſsimè reddat. Eius enim maxima pars fortuoę ſubiecta eſt, qua oil volubilius, nil denique fallacius dici poteſt. Nam quos io cęlũ vſque ſommo fauore, gloria & fama peruexit, eos plerumq; mutata opiniooe ita deprimit, vt nil vnquàm cõmercij cum ipſa gloria habuiſſa videãtur. Sed dic quęſo, quid dignitatis in ſe poteſt habere gloria, quę tota pendet ex arbitrio imperitę multitudiois? Cuius ea certè natura eſt illos taotum laudibus extollere, quibus fortuoam viderit arridere. Adoerſi verò ſi qoid acciderit, qood fieri crebro videmus, quos antea ſapieotes, fortes, prudentes appellauerat, eos demũ motata ſeotentia ſtolidos, imprudentes, timidos, reijcieodos & contemoendos dicit. Noo igitur gloria bonum eſt, quę oõ vero iudicio, ſed ſtultitia & voluntate hominum excitatur ac deprimitur. Eſſet aliquid, ſi à viris bonis & planè ſapientibus laudaremur: quanquã oe in hoc quidem ſit vera felicitas. Iudicio enim nil eſt fallacius, cùm aut odio, aut beneuolentia, aut alio aliquo affectu de rebus ipſis iodicare conſoeuerimos. Iam verò viliſsimorum corporum ooſtrorum quam fragilia ſint bona, videamus. Si robur inſpicis, à tauris & leonibus ſuperamur: ſi velocitatem, à ceruis, & tigribus: ſi formę ſpeciem, parum admodũ à vernis floribus diſtamus, quos vel paulò intenſior ſol, vel frigidior ſolito ventus facilimè enecat. Videmus & quotidiè quidem formoſiſsimos adoleſcẽtes & iouenes, vel parua febricula turpiſsimos & informes cito reddi. Qood ſi diligenter contempta hac viliſsima ſpecie, quæ quidem pictura io ſuperficie corporis eſt, introſpiceremus, deſioeremus vtique pulchritudinẽ iſtam muliebrẽ & vilem admirari, in qua vtinam oon plus mali quàm boni eſſet. Prudenter enim hoc à Naſone poëta ootatum eſt. Lis eſt cum forma magna pudicitiæ. Mallem ego deformitatem Therſitæ, qoàm polchritudinem Alcibiadis, ſi detrimento mihi & ignominiæ futura eſſet. Qood eoim ad malum via eſt, id nequaquam booum dici poteſt. At talis eſt forma, ad iotemperantiam: ſiquidem ad libidinem, ad flagitium moltos perducit: non igitur forma bonum eſt. At qui ſi certè volumus conſiderare, hanc in plerìſque multorum malorum cauſam fuiſſe deprehendemus. Quid bellum Troianum concitaoit? Hęlenę forma. Qoid Medeam fratrem Abſyrtum occidere & lacerare coegit? Iaſonis forma. Quid Scyllam parentem cum regno Atheoarum hoſtibus prodere impulit? Minocis pulchritudo & forma. Verùm nulla res profecto eſt, quæ nos falſo magis hęc inter bona adiudicare faciat, quàm oculorum noſtrorũ craſſus & obtuſus intuitus, quo turpes ac informes Veneri & Narciſſo plerumq; comparamus. Hinc fit vt matres iohoneſtos & turpes filios, pulcherrimos dijudicent. De his vero qui libidinoſe & intemperanter amant, non attinet dicere, cum neq; io hac quidem neque alijs in rebus vllo vero iudicio vtantur. Beſtijs enim perſimiles habenter, quę ſola voluptate & libidine ad res cõcupitas feruntur. Ex his itaq; cõprehendi poteſt, robur, formam, celeritatem corporis, inter bona cõnumerari nullo modo debere. Ad Cynicos venio, quorum ſecta ideo reprehendenda eſt, quod ſummum bonum, inorbanè & impudenter viuere, exiſtimarent. Frui muneribus à natura datis, oon eſt alienum à ratione benè ac beatè viuẽdi, modo id fiat opportunè: ſed in foro mingere, coire, ac cętera huiuſcemodi agere, quorum etiam nomina palam eounciare na-

tura

tura ipsa vetat, alienum mihi ab omni felicitate prorsus videtur, in qua summa verecundia, summus pudor, summa dignitas inest. Sed dicant hi pertinaces philosophi: si istas corporis partes vtiles quidem & necessarias, sed turpitudinem & dedecus in decore si ostendantur, præ se ferentes, natura sagacissima in locis secretioribus occultauit, cur ipsi bestias imitati, reiecto omni pudore, in foro, in scena, in theatro ostendunt? Quòd si pueros, adolescentes, quibus ob tenellam ætatem & recentes animi vires minus cognitionis & pudoris inest, acuratè pudibunda corporis integrè videmus, cur non idem facient hi, quorum instituta ob ætatem in honestate & pudore, & non in canina impudentia fundata esse debent? Præterea quid est quod in vita adminiculis his vti recusent, quæ vel à Deo nobis data, vel ab hominibus excogitata & inuenta ad communem vtilitatem sunt: vt tecto ad hyemem æstumque vitandum: veste ad imbres ventosque propulsandos: pileo, ne caput nobilissima corporis pars aliqua intemperie lædatur: calceis, ne si nudis pedibus terram frigidam & frequēti pluuia humectam conteramus, stomachus & reliquę corporis partes offendantur: carne similiter, caseo, lacte, vino & cæteris adminiculis ad alendum sustentandumque corpus pernecessarijs vti si nefas putant, diuinam prouidentiam nimirum accusare videntur, quæ omnia ad vsum commoditatemque humani generis creauit. Mirari etiam satis non possum Pythagoræ illius Samij philosophi, cæteris in rebus clarissimi, pertinacissimum decretum, quo scelus esse & magnum quidem ostendit, brutorum carnibus vesci. Sed vno & eo quidem parabsurdo dato, multa subsequi necesse fuit. Proposita enim & affirmata transmigratione animorum, quæ ipse metenphychosim appellabat, cùm in brutorum corpora eos migrare diceret, accuratissimè vetuit domicilia (vt ipse dicebat) nostra ob voracitatem dentibus & morsu violari: sed cùm nec Pythagoræ, nec Diogenis præcepta propter nimiā rigiditatem admodū sint ab hominibus approbata, cūque etiam plus ipsis innētoribus tam obstinata doctrina humano generi obfuerit, his tandem omissis, ad cætera pergamus. Epicurei verò postremi in ordine fuēre, quorum sententiam exponetemus: horum opinio, Metrodori presertim ac Hieronymi, ab omni prorsus virtute remota fuit: cum brutis enim & nō cum hominibus sentire videntur. Nam illi rationis expertes, ad id quod adest, modò sentiant in eo esse aliquid quod delectat, appetitu feruntur, de futuris nihil solicitæ: sic hi reiecta continentia & posthabita vera felicitate, voluptatem vt summum bonum amplectuntur, nec dici posset, quàm diligenter & accurate vallo ac fossa (vt dici solet) se se defendunt. Non frustrà, inquiunt, naturà dolorem vt summū malum declinamus, & voluptatē vt bonum appetimus. Nec id solùm ab hominibus fieri cernimus, verumetiā à cæteris animantibus. Videmus, inquiunt, bestias diminutas etiam, & quibus minus animæ inest, vel fugere vel cōtrahere sese, vbi molesti aliquid, & quod nociturum sit, senserint: progredi verò, & omni conatu ad id quod iucunditatem voluptatemque præ se tulerit, deferri. Horum pueriles rationes quàm facilè confutari possint, attende. Primùm, quid potest esse stultius, quàm asserere id rectè fieri, ad quod plura appetitione ipsa feruntur? Quod enim multi appetunt, hoc est furari, latrocinari, mœchari, stuprum & adulteriū cōmittere, vino & crapula repleri, somno & otio vti. Hæc si rectè & honestè fiunt, quid rectum certè sit, non video: mea quidem immò bonorum omnium sententia, rectum id dicetur, quod cum virtute fit, cui certè nil potest magis esse contrarium, quàm flagitiose & intemperanter viuere. Hac via, quòd laboriosa, quodque difficilis, pauci admodū ad virtutem: illa, quòd prona & lata, multi ad voluptatem proficiscūtur. Non igitur quod à multis falso, sed à paucis vero iudicio approbatur, id profectò sequi & amplecti debemus. Malè enim cum humano genere actum esset, si in rebus agendis multorum opinionem & non paucorum, eorundemque bonorum, sequeremur. Hinc est quòd in optimis rebusp. pauci deliguntur, quorum consilijs cætera multitudo, imperita quidē ac stolida, obtemperet. Auocandi prętereà, inquiunt, & reuocandi sunt ad voluptatem animi. Hoc enim dicto tollunt prudentiam & modestiam, quarum altera prę teritorum reminisci iubemur, ne stultitia & socordia aliquam calamitatem incidamus: altera verò frenare cupiditates, & libidinem coërcere, ne ingenio simul & corpori immoderata libido officiat. Sed vide quæso quantum absit, vt in voluptate summum bonum dici possit. Ex bono enim nil nisi bonum oritur. At verò ex hoc bono, quod profectò malorum omnium fons est, pœnitentiā, satietatē, dolorem, morbos, ęgritudinem, eneruationes corporum, ignauiam, timiditatem, negligētiā, nequitiam denique omnem exoriri oportet, cùm qui se huic sectæ addixerit, nil quod ad corporis aut animi vtilitatem pertineat, excogitare possit, adeò est libidinum omnium agmine circumuentus. Voluptas igitur non modò bonū est, sed malorum omnium caput. Ex ea enim petulantia, lasciuia, turpitudo, iniquitas, amētia, scelus, egestas, ignauia, fraudatio, deorū atq; hominū contemptus cōtinuò quasi fons quidam irriguus manat. Quid plura? ex hominibus certè intemperātes ac sæuissimæ fiūt beluę. Sed hos tandē missos faciamus, & cōfutata falsa beatitudinis specie, quę vera sit atq; perfecta, nisi quid ad hæc dicere volueris, tandem explicemus. PLA. Nefas certè putarem, ea velle defendere, quę tu falso à philosophis tradita multis ac maximis rationib. ostēdisti, neq; hoc quidē ad rē meā faceret, qui desiderio incredibili iamdiu ardeo ex te audire, quod verū sit ac summū bonū quādo nec diuitijs rerum necessariarum abundantiam, nec imperio & regnis potentiam, nec magistratibus venerationem, nec gloriæ & famæ veram celebritatem, nec voluptatibus constantem lætitiam inesse video, vt ex tua doctissima ac verissima disputatione intelligi potest. Perge itaque si placet, & me qui inscitia & errore multum de via flexeram, ad veri perfectique boni cognitionē tādem perducito. MAR. Si fessus es audiendo mi Platina, requiesce paululum. PLA. Quasi verò quies vlla malo-

los

lor dolori meo afferri possit, quàm te cuius aspectu mirificè recreor, admonentem docentemque intueri & audire. Idem mihi certè vsu venire sentio, quod inferis accidisse poëtæ scribuot. Vt enim illis omni pœna tamdiu caruisse conrigit, quandiu Orpheo cithara & fidibus pro salute Eurydices deprecari licuit: sic mihi certe intermissio quędam fit dolorũ & calamitatum mearum, audita tua elegāti ac docta oratione. MAR. Reuocáda nunc quidem mēs est ab omni sensu & cupiditate, & ad veri ac summi boni cognirionem traducenda. De rebus enim magnis ac diuinis agitur. PLA. Agè dic quæso, reflexi menrē iu seipsam, vt nil excidat, quod à te dicetur. Viribus enim & firmo pectore nūc opus est. MAR. Ita est vt dicis. Contrahe paululum pedes, atque audi. PLA. Eo cōtraxi, & totū meipsum collegi. MAR. Omne profectò qualecunq; id sit, quod veri perfecti denominationem accepit, ita quidem dictum ob falsum imperfectumq; nemo est qui ambigat. Nam qui albū in subiecto videt, eidē quoq; inesse posse eius cootrarium, quod nigrum vocamus, deprehendit. Contrarijs siquidem contraria dignoscimus, vt album oigro, dulce amaro, verum falso, perfectum imperfecto. Cum igitur falsorum bonorum mulriplices esse formas osteuderimus, quæ tandem vera sit ac perfecta, declaremus oportet. Ea nimirum in solo deo rerum omnium principe meritô collocabitur. Deo siquidē nil potentius, nil melius, nil perfectius, nil copiosius, nil gloriosius, nil quod magis animos nostros delectet, inuco iri excogitarive potest. Hunc certè ni talem esse contigerit, rerum omniū patrem nullo modo appellaremus, cùm bonum aliquod eo pręstabilius repericrur. Perfecta namque minus iotegris nobiliora esse comprehendunrur. Hęc enim ab illis, vt à potioribus, principium & aogmentum accipiūt. At verò tale aliquid de deo cogitare, nefas putandum est, cum omne quodcunque iu rerum natura est, ita rectè egerit, disposuerit, ordinauerit, vt in eo ad integritatem oil vlterius requiri posse videatur. Est igirur in deo summi perfectiq; boni copia maxima, quæ nec continuo vsu diminuirur, nec extrinsecus alicuius ope augetur. Diminui eoim, quod infinitum est, nō potest. Alterius deinde egere auxilio eū qui omnib. adminiculo est, nequaquā certè cōseutaneū videtur. Deus enim semper idē est, nec vllo modo diminurus, aut à se diuersus dici potest. Summū nāq; dicere, cui deest qood ab altero accipiat, demētia profectò videtur. Prę̨terea nil est quod magis dimiootū aliquid aut imperfectum arguat, quàm aliquando à se diuersom esse, vt ex illis fallacibus bonis deprehenditur, qui à nobis paolô antè multis rationib. spreta ac cōtempta sunt. Deus Itaq; somma, cōstās, perpetua, integra beatitudo & felicltas est: hunc qoi inrelligit, eundē cōremplatur, adorat, diuitias, potētiam, gloriam, honores, voluptates facilimè cōtemnit. Beatus enim & felix summum booū adeptus, quid amplius requirat non habet. PLA. Bearos igitur eos solos dicis, qui spretis fortunæ boois, vnica cōtēplatione delectantur? MAR. Quid beatos, immò deos: vt enim iustos iosti participatione dicimus, sapientes sapienriæ, fortes fortitudinis: sic diuos adepta diuinitate homines vocabimus: quod etiam dei ipsius voce in Psal. confirmatur: dixi enim vobis dij estis. Nō Igitur à ratione alienum est, beatos *Psalm. 8.* homines participatione diuinitatis deos haberi. PLA. Magnum est certè quod bonis ac sanctis viris tua pollicetur oratio Sed dic qoęso, istud quod summū booū vocas, partibùs ne & mēbris cōstat, an torū idē est? MAR. Caue existimes tantū bonū, tāque excellens mēbris cōstare. Omne profectò quod partib⁹ cōstat, integrū dici nullo modo potest, cū partibus plerunque magna discrepaotia iosit. Nō enim mēbra omnia ad idē semper cōcurrunt: inter quę plerunque tauta cōtentio oritur, vt totū corrumpi necesse sit: atqoi in Deo omnia sunt Idem, quem quidē partibus constare mioimè dici potest. Omne siquidē qoodcūque est, tādiu iutegrū & perfectum remanet, quamdiu est vnū. Nā quod partibus cōstat, partiū corruptione & interitu dissoluatur oportet: vt in corporibus animantiū cernere licet, quę animæ ac indiuidui iunctioue vnō, quamdiu possunt, esse nituntur. Vbi verò mors interueniens seiunctione partium, statim dilabuntur & intereunr. Conaorur illa quidem naturali desiderio subsistere, & quoad fieri potest, eius naturā imitari, vnde originem habuère, nimirū id qood est cernantia, verum ac perfectom bonum dici nullo modo posse, quód nou constans, vnum, integrū, simplex, sincerumque sit. Hanc appetirionē vnitatis & diuturnitatis cùm videas naturaliter aoimātibus omnibus & plaotis Inesse, nō est cur ambigas. Deom vnū arque idē semper existere, ad quē certè tāquā ad arcem summi boni, naturaliter, cuncta festināt. Quē igitur rerū omuium cōiectura bonū esse comprehēdis, ob eamque rem ab omnibus expeti, integrum, verum, vnom ac simplex bonum fateara oportet: quo cognito & adepto, nil erit profectô, quod amplius reqniras cùm iu eo singularis potentia & vnica sapientia insint Hunc enim mundi globom, quem ex tam dluersis contrarijsqoe rebus constare vides, ipse in spbæricam formam redegir, nullius adminiculo vsus, eique immobilis ipse perpetuum quendam motum & ordinem asscripsit, quo regi omnla inferiora ac gubernari miro ordine cernimus Neque quicquam est, quod hāc diuinam dispositionem queat infringere: adeò est potentiæ & sapientiæ vinculis connexa, vt solis, lunę, reliquorumque planetarum perpetui motus, & eodem modo semper sese habentes ostenduot. Hoc itaque tantum, tamque excellens bonum qui iustè, fortiter, prudenter ac sanctè viuendo cousecntus est, quid amplius sibi velit non iurelligo. PLATINA. Nunc demom verum fateor, falsi boni speciem me hactenus inscitia & errore stolidè nimium concupiuisse, cùm sit quoddam æternum, diuinum, constans & perpetuum. Sed Deo gratiæ sunt habendæ, qui te hodie diuinitus, certè huc misit, vt haberem qui me doctrina & sapientia singulari, non afflictum modó cousolaretur, verùm etlam graoiter errantem in rectam semitam reduceret. Sed dic obsecro, qua ratione hoc tantum, tamqoe expetendum bonum adipisci quis posit. MARCVS. Disciplinis primùm lustranda mens est omni vitiorum

macula,

macula, deinde & artibus instruenda, quibus tanquam gradibus paulatim superiora ascendens, descendens rursum rediensq; persæpe cognita huius fragilis ac falsæ beatitudinis forma, veram illam & constantem totis viribus inquirat, complectatur. Hoc facere qui vult, omni prorsus vitio & concitato affectu carere debet, ne à tanta cognitione ancipiti cura distrahatur animus. Fortem eum & constantem esse oportet, ne laboribus & perturbatione aliqua vincatur: Temperantem, ne cupiditatibus & libidinum illecebris à recta via retrahatur: Prudentem, ne inscitia et negligétia errore aliquem incurrat. Habes nunc veri ac falsi boni speciem satis dilucidè, vt arbitror, explicatam. Proinde cura, effice, enitere in vita rectè & honestè agendo, dolores & miserias æquo animo tolerando, mentem crebrò ab his terrenis solicitudinibus ad rerum cælestium cognitionem traducendo, quo post mortem beatus summo illo & profectu bono cum tranquillitate vti ac frui posis. PLATINA. Nil est certè quod æquè facere cupiam & velim Sed dic quæso, quónam iturus es? adornare discessum te video. MAR. Si bene pedibus vales, nil est quod amplius operam meam requiras: iam enim sedatis animi tui perturbationibus, delinitoque pedum tumore mea ac Theodori opera, functus officio meo videor, nisi quid præterea vis. PLA. Vt me ames volo, & ad me interdũ redeas, vbi tibi per otium licebit: nosti imbecillitatem naturæ humanæ. Variæ indies oriũtur ægritudines, tum animi, tum corporis: has, vt hydræ renascentis capita, abscindas tua industria & arte oportet. MAR. Vbi te opera mea indigere cognoro, statim ac libens reuertar, si mihi per arcis præfectum id facere licebit, qui non ita libenter accedentes admittit.

BAP. PLATINAE DIALOGVS AD LODOVICVM STELLAM MANTVANVM CONTRA AMORES.

STELLA.

SALVE Platina. PLA. Hem Stellà, quónam & vnde? STEL. Domo, ad te. PLA Quid caussæ fuit vt me adires? STEL. Amicorum (vt est Græcò prouerbio vsurpatum) omnia debent esse communia, siue illa quæ in vita contingunt bona sunt, siue mala. PLA. Ita est: lætari enim ac dolore affici ex his quæ in vtramque fortunam amico contingũt, ea demum est vera amicitia. Quare si quid habes, quod te coquat, mihi qui te chariorem habeo neminem, edissere. Vulneri enim tuo, nisi altiùs insedit ac omnino lætale est, nonnihil medelæ, cognita morbi caussa, fortasse adhibebo. STEL. Ex vultu, vt arbitror, deprehendisti me aliqua perturbatione angi PLATINA. Amor est mi Stella, qui te cruciat, quòd incessus tuus, nunc tardior, nunc concitatior, habitudo corporis præter consuetudinem ad maciem tendentis, pallidula facies, mobiles oculi, mens varia, crebra suspiria, cogitationes tuæ somniculosę etiam te tacente, perfacilè ostendunt. STEL. Nescio ego, reprehensionisne plus an laudis merear, si apertè & ingenuè amare me dixerim. Nam quanti facis per DEVM immortalem adolescentem, qui nullo amoris stimulo ad solertiam & sagacitatem excitus, vitam agit inertem & somniculosam? PLATINA. Vellem mihi ac tibi dari otium hac de re disputandi: cognosceres profectò nullam pestem ingenijs adolescentum periculosiorem amore, & procacitate esse. STEL. Erit mihi otiũm, tamdiu certè, quamdiu per occupationes publicas à nobis aberit Franciscus Gonzaga cardinalis insignis & patronus noster. Quare si vis, & si non omnino te solum amas, da te mihi bodie. PLATINA. Et hodie & cras, quando voles me habebis. Soleo ego, & id quidem persæpe, amicorum commoda meis anteferre. Sed deligendus est nobis locus in solitudine, quo vtrique nostrùm ingenio & mente vti liceat. Ita nanque rusticorum strepitu, & clamoribus tum diurnis tum nocturnis offendor, vt non cum hominibus, sed cum leonibus & asinis habitare me existimem: adeò sunt ab omni humanitate & ciuilitate remoti. STEL. Descendamus, si placet, in hanc vallem, quę * marinum attingit. PLATINA. Rectè admónes, erit hic locus & ingenio & corpori vehementer accommodatus: nam & liberiùs ratiocinabimur: & ascensu ac descensu corpora nostra exercebimus. Quod ante cibum maximè faciendum ad valetudinem & robur, censent medici. STEL. Hac faciliùs descendemus: te, si vis Platina, quia minus bellè pedibus vales, humero meo descendentem subleuabo. Sæuus nimirum fuit Paulus pontifex, qui te, etiam compedibus reuinctum in carcere detinuit, vnde ęgritudo ista oborta est. PLATINA. Immò vt hoc facias, te rogo, ne cum in vallem descendero, quod agitatione nimia fieri solet, tumòre ac cruciatu pedum ab hac nostra disputatione auocer. De sęuitia Pauli nullum verbum nũc facias. STEL. Retineo ego te, tu totus inhęreto humero sinistro, vt dextra, si in pręceps deferor, me teque pariter à decliuitate defendam. PLA. Ad illa pręrupta saxa, quę è regione sunt, velim proficiscamur, adiuuabunt fortasse nonnihil nos vmbrę illę maiorum, quę olim his in locis obseruatę sunt. STEL. Estne illud quod video manu factum à natura? PLATINA. Manu certè & opera factum est. Ex hac enim conualle, vt videre licet, excidebantur saxa, quibus formas illas ingentes & regias extructas videmus, quæ Romam nobis proficiscentibus ad dextrã relinquuntur. Ex hac enim materia ædificati sunt, non hi modò aquæ ductus, sed plurima etiam in

in vrbe Roma atria, plurimi arcus triumphales, plurima tum publica, tum priuata ædificia. Extant profectò adhuc ictus lapicidarum, extant semi excisa saxa, & hic pons quem in saxo cõcisum cernis, duabus rebus permaximè accommodatus esse debuit. Nam & excisa de monte salius per fornicem in conuallem deuoluebantur: & aqua ista quæ nunc per infimam vallem delabitur, sensim ab ipso fonte per decliuia montis, & per hunc pontem ad formas, quæ in plano sunt, deriuata, ad vrbem faciliùs perduceretur. Eò siquidem altitudinis conscendit aqua, cuius ipse, vnde deriuatur, fons est. STEL. Hæc fieri sine magna impensa & multis opibus nullo modo potuêre. PLA. Quasi verò his defuerint opes & serui, qui prouincijs & nationibus omnibus imperitabant. Audiuisti, credo, M. Crassum ciuem Romanum. Taceo Lucullum & innumerabiles alios, dicere solitum, eum solum diuitem sibi videri, qui suis sumptibus exercitum Romanum per annum alere posset. Quid? quòd & quinque, & sex millia seruorum priuatis sumptibus plerique nutrinêre, nec tantis quidem opibus impares eos habuisse animos cernimus, cùm in alienis elemẽtis, ac si in terris angustè habitarent, ausi sint ædificare: nam & plana montibus coæquarunt, & iactis insanis molibus maria strauêre, quod nunc quoque tum in vrbe, tum in municipijs, tum in suburbijs, ex ruinis tot ac tantorum ædificiorum cernere licet. STEL. Facilè crediderim eos, & hæc quorum ruinas cernimus, & alia quæ situs ac vetustas consumpsit, struxisse, cùm maria & terras virtute & tolerãtia suo adiecerint imperio. Sed missa hæc faciamus Platina, in vallem descendimus, delige locum vbi mente & corpore quiescamus. PLA. *Ad illam* quæ per aquulá saxa leuiter susurrat, sub opaca ilice optimè manebimus: nã & æstum vitabimus, & sitim, quæ ex nimio sermone excitari solet, æstate prę sertim, si opus erit, sedabimus. STEL. Locus est certè amœnus: sed dic tandem, vnde medelam huic meo vulneri suscipiãs. PLA. Definiendum est primò quid sit amor, ex cuius descriptione quæ sint morbi tui latebrę, facilimè deprehendemus: deinde si non omninò salutem tuam aspernabere, remedijs adhibitis ad sanitatem reduceris. STEL. Agè dic quid sit amor. PLA. Amor duplex est, honestus scilicet & inhonestus. Honestus est, qui oritur inter duos naturâ quoad fieri potest, & similitudine bonorum morum persimiles. Qualem fuisse Scipionis & Lælij accepimus. Inhonestus autem is dicetur, quo corpore & animo stolidè quidem ad rem concupitam ferimur, nulla adhibita modestia. Hac perturbatione qui angitur, non video cur sanus dici vllo modo posit, cùm dulci veneno, amaro melle, tristi gaudio, affectata deceptione delectetur. Vulnus enim (vt ait poëta) venis alit, & cæco carpitur igni. Tanta siquidem huius morbi vis est, vt amantis, immò, vt veriùs dicam, amentis animũ cruciet, corpus conficiat, mentẽ ita sede rationis dimoueat, vt nil tandẽ pręter imaginem & speciem (vnde Zilotypia dicta est) amasse videatur. STEL. Pinxisti mihi, vt vulgo dicitur, inferos. Malè profectò mereris de amore, qui sic eum, vt rem pestiferam & perniciosam, detestaris. Caue Platina iram tanti numinis hac verborum licentia in tuam perniciem cõcites. Cum voluptate enim, vt arbitror, nõdum in gratiam redijsti: proinde desine eum maledictis incessere, cuius sæuitiam & olim expertus es, & in futurum fortasis experier. PLA. Dic meliora quæso: quoduis enim supplicium pati malim, quàm tot æstibus, ac tanta Charybdi rursum vexari. Fatebor ego ingenuè quidem, dum feruore adolescentię ęstuarem, amoris procella & tempestate diu vexatum, neque prius portum quietis attingere potuisse, quàm expiata mente amoris illecebris, philosophię me totum ac negotio addixi. Adolescentibus enim nulla res otio, & quiete perniciosior est. Vnde Naso poëta hac peste laborantibus remedium daturus: Si tollas, inquit, otio, periêre cupidinis arcus. Ea est enim adolescentiam natura, is ætatis feruor, vt otiosi malè agere discant. Nec mirum, cùm in eos plus imperij ac potestatis habeat appetitus, quàm ratio. Agitantur siquidem infinitis propè cupiditatibus:, nondum in disciplina benè viuendi ob tenellam ætatem firmatis eorum animis, quod fieri sine tempore & longa exercitatione minimè potest. Quare si sapis Stella, meo & aliorum exemplo edoctus, tibi ab hac peste canebis. STEL. Non possum ego adduci, vt credam id esse malum, quod animantibus omnibus vtiliter à natura datum est. Natura enim vt audiuisse à philosophis me memini, nihil agit frustra: deficerent profectò species animãtium omnium, nisi ab hac coëundi cupiditas, & amor viuentibus naturaliter insitus esset. Habet mea quidem sententia, nescio quid diuinum, cùm ad immortalitatem formarum omnium prospicere videatur. PLA. Amorem esse rem præclaram & diuinam non negauerim ego, cùm omne quod in mũdo mouetur & agitur, beneuolentia & amore quodam moueatur. Nam superiorum sphærarum, & siderum, planetarumque cursus beneuolentia quadam in inferiora agunt, cùm eodem modo ad* diuinandam genituram rerum omnium semper sese habeant. Rursum ignis, aër, aqua, terra, ea beneuolentia ad procreationem rerum generabilium, & coruptibilium concurrunt, vt partem naturæ suæ indiuiduis addant. Verùm hic amor, vtpote diuinus, eodem semper modo sese habet, non appetitu, non cupiditate, non licentia, non lascinia, non libidine, vt is quo te angi video, effertur. Quod si quempiam inuenero his cupiditatibus tãquam teterrima labe repurgatum ad procreandum, & cura eorum quæ procreata sunt, sancto, legitimo, honesto amore efferri, eundem castè, integrè, & sanctè, amaturum dixeru. STEL. Nimium resecas hæc ad viuum Platina. Nemo certè hac tua sentẽtia honestè amabit: & quod deterius est, multos hac tua verborum seueritate, à tanta tamqne vtili & necessaria re auocabis. PLA. Didicisti, ni fallor, à Stoicis, nil esse vtile, quod non sit honestum: proinde desine necessarium id & vtile dicere, quod cum turpitudine & flagitio fit: stuprum nanque committere, incestum, adulterium, sacrilegium, ita per se nefas est, vt honesto & vtili contrarium nil magis videatur. Honestè enim, vt antè dixi, is amare dicitur,

in illa, ubi aquula per

*deriuãda

dicitur, qui spreta quoad fieri poterit, immoderata cupiditate, qua plerique omnes ferimur, coniunctionem appetet, vt simile sibi procreet, quo nihil potest esse homini bene morato & ciuili iucundius, cum videt in filio honesto & legitimo matrimonio nato, immortalitatem sibi per successionem generis quodammodo parari. STEL. Eadem ratio, & maior fortasse iucunditatis & vtilitatis in notho est, quàm in legitimo, cum plus in illo creando amoris concurrit, quæ res diuina habetur, quàm in hoc, quem facta nescio qua seueritate procreari dicis. Quasi vero generari quisquam in quauis specie possit, nisi interuenerit titillans illa libido, quæ in generatione cum voluptate maxima sentitur. Hanc ego ita vtiliter animantibus omnibus à natura datam puto, vt hac sublata, in contemptum venturam generationem existimem, quasi hac vt illecebra quadam excitentur ad procreationem omnia. PLA. Epicurus omnino es, vt mihi quidem videtur, qui voluptatem pluris quàm honestatem & vtilitatem facis: deciperis profecto, cum ex non bona caussa tantam tamque præclaram rem oriri dicas. Non negabo ego titillationem tanquam instrumentum quoddam in generatione necessarium esse: non tamen omnino dicam ex tam vilissima re potissimum, amantium indiuidua procreari. Quid? putàs ne eam philosophiam quæ de moribus est, frustra & inutiliter à philosophis excogitatam esse? Hac retinetur in officio corpus, multis ac maximis voluptatum illecebris tanquam pessimis satellitibus obsessum: hac sensus castigantur, hac appetitus obtemperare rationi cogitur: hinc tanquàm ex fonte honesti, quid deceat in vita quidque dedeceat, deprehenditur: hinc matrimonij ratio, qua vetamur transfrolineam ad vtilitatem & dignitatem humani generis inuentam, cum hoc vinculo frena vaganti licentiȩ & libidini sint iniecta. Taceo fortitudinem, temperantiam, iustitiam, quibus & tolerantiam rerum, quæ in vita accidunt, perdiscimus. Addo & abstinentiam cupiditatum, quibus tanquam procellis marinis continuo vexamur: & ȩqualitatem, sine qua stare mundus, ne dicam ciuitates, vix posset. Hoc pulcherrimum inuentum, hoc donum deorum contemnere omnino videntur hi, qui rapere ex alieno, quitimide & inconstanter agere, qui in appetendis rebus nullum habent honestum finem, nullam cupiditatum & libidinum metam in aliena vxore appetenda, in vitianda virgine, in quouis inhonesto & illicito concubitu. STEL. Istud tuum philosophari Platina, ad rem nostram nihil facit: aman dum enim potius, quàm non amandum adolescentibus vtile & necessarium multis rationibus ostendam. Vtile id nunc ego existimo, quod vulgus bonum expetendum dicit, ne rursum me in nomine polysemo captes. PLA. Neque mihi quidem defutura argumenta arbitror, quibus ostendam te errore maximo detineri, qui tam obnixe pro voluptate certaturum te polliceris. STEL. Mecum agas syllogismo nullo modo velim. PLA. Ab vtili sumentur argumenta. Sed vnum te monitum velim, ne de amore, qui ad legitimum connubium respicit, verbum vllum facias, ne rem inhonestam sancto tuearis nomine. STEL. Nulla profecto res est, quȩ magis excitet adolescentes ipsos, ob tenellam ætatem dormitantes, quàm amor ipse. Visa enim pulcherrima forma, auditoque dulcissimo concentu, olfactu item ac tactu rebus suauissimis excitatis, animum adhuc recentem & ob eam rem bonarum ignarum erigit, applicatque illi rei maxime diuinitus credo, quæ ei & ætate & moribus & forma persimilis est. Hanc sequitur, hanc diligit: huic vt placeat gressus rudes, manuum ac totius corporis motum decenter componit, vt ciuis, & non rusticus esse videatur. Verba idonea ad persuadendum excogitat, omnibus in rebus quærit ornatum: nitidus, mundus, tersus, ciuilis, comis cupit videri. Rusticitatem & morositatem tanquã res perniciosas deuitat, maiores natu veneratur, æquales obsequio & vrbanitate sibi deuincire studet, gymnasia virtutis caussa frequẽtat. Quid plura? Nil dicit, nil facit, ex quo non eluceat polchritudo quædam: dolet item si cui iniuria infertur. Magnificus & liberalis in eos est, quos nouit de se bene meritos esse. Quod si quid ei dicto vel facto exciderit, vt adolescentibus nondum in virtute bene firmatis contingere solet, erubescit, dolet, cruciatur, & demum quiescit nunquam, donec erratum virtute & industria emendauerit. Fortitudinem vero bellicam magnitudine rei delectatus ita amplectitur, vt honestam mortem, quod mirum in adolescente videri debet, otiosæ & ignauæ vitȩ anteferat: qualem fuisse Chorœbum Migdonidem legimus, qui amore Cassandræ incensus, in armis mori pro laude & gloria pulcherrimum existimauit. Non dico quid egerit Tydeus ob amorem Thebano, quid Achilles Troiano, quid Aeneas Latino bello. Quid item innumerabiles alij, qui dum omnibus placere student, maxime vero illi quam tantopere amant, nullum in grauissimis prȩlijs, pro patria, pro parentibus, pro cognatis, pro amicis periculum subire recusarunt. Vnde quæso poësim habemus virtutum omnium clarissimarum præconium omnium optatissimom? ab amore. Quid ingenium Orphei excitauit? Eurydice. Quis nobis Catullom poëtam dedit? Lesbia. Quis Flaccum? Asteriæ. Quis Nasonem? Corrina. Quis Gallum? Lycoris. Quis Anacreontẽ Lyricum poëtam? Batillus adolescens. Quis Maronem deum poëtarum? Galathea nympha. Quis pindarum? Hearinus. PLATINA. Ex his mihi vnus videris esse Stella, quos Aristoteles parum idoneos ad philosophandum ostẽdit. Fieri enim minime potest, vt is recte de moribus & causis rerum dijudicet, qui perturbationibus animi exagitatur. Vnde bene institutum à Pythagoricis censetur, qui adolescentibus eorum gymnasia doctrinæ causa frequentaturis, in quinquennium silentium indicebant, ne prius hiscere auderent, quàm recte agere & docte loqui didicissent. Sensus quidem dicis in adolescente tenero adhuc & imbecilli ob amorem & cognitionem rerum excitari, quod contrà vsu euenire cernimus: ad epulas siquidem, ad luxum, ad libidinem, ad otium, spretis legibus, spreta religione, spreta disciplina, incompositis & diffluentibus sensibus, omni impetu feruntur: non formis rerum delectari ad quarum cognitionem intellectus noster, dum perfici studet, sensibus tanquàm fenestris & in- *Qua mala adferat inhonestus amor.*

ſtrumentis quibuſdã vtitur. Nil enim in intellectu eſt, quod nõ prius fuerit in ſenſu. Hinc ſapiens quo animũ paſcat, continuò ſumit, bonum à malo ſeparans, dulce ab amaro, vtile ab inutili. At adoleſcens qui nõ iudicio, ſed libidine cuncta metitur, muliercularum illecebris & fucato colore captus, diuinum neſcio quid in eis eſſe falsò exiſtimans, quam amat, hanc ſequitur, hanc cupit, hanc probat, in hac bona omnia eſſe putat: eius oculos, faciem, manus, inceſſum motumq́; ſic intuetur & admiratur, ac ſi inde elici ſummum bonum poſſe exiſtimet: ad huius verba, ad cantum non ſecùs flectitur, ac nauigantes in freto Siculo, vt ſcribunt poëtę, ſi quando inſcij & incõſtantes Syrenarum cantibus delectati, de nauigatione flexiſſent. Dices fortaſſe hac voluptate non adoleſcentes tantùm, qui magis ſequuntur affectus, cruciari, verumetiam ſenes, in quibus cupiditatum fomenta ob ſenectutem extincta eſſe deberent: hoc ego non negauerim in quoſdam cadere, qui vel naturà viuaciores ſunt, vel minus bellè in vita voluptatibus obſtitere, vt de Salomone & Dauid legitur. Flexit item pulchritudo Helenę apud Homerum ſenes Troianos, qui ſcæam portam conſcenderant, Paridis & Menelai ſingulare certamen inſpecturi: eò nanq; cùm mulier tanti certaminis pręmium aſcenderet, elegantia formæ adeò mentes ſapientiſsimorum virorum primò cepit, vt tantum bellum eius cauſa meritò dicerent eſſe concitatum: addidere tamen prudentiſsimi ſenes, ſuorum credo cladibus admoniti & ab appetitu ad rationem reuocata mente: verùm habeat, quanquam pulchra potiùs, quàm patriæ noſtræ pernicies ſit. Non idem etiam contigit his, quos Meduſa incredibili ſua pulchritudine partim in ſaxa, partim in bruta conuertit? Saxei nimirum fiunt homines, & in brutorum tranſeunt naturã, qui muliercularum forma & illecebris capti, vitam agunt intemperantẽ & libidinoſam. Nec excitantur, vt dicis, adoleſcentes ad virtutem ob amorẽ, cùm nihil ſit tam virtuti contrarium, quàm flagitiosè & intemperãter viuere: quanquam non conſtanti & ſuo, ſed alieno, vt amantes, ſolent pendere arbitrio. Igitur in fabulis Iouem quoq;, Martem, Mercurium, cęterosq́; deos puellarum amore exarſiſſe, quod ideò certè ſcribunt poëtæ, vt oſtendant viros etiam ſapientes & fortes, quos vel deos vel ſemideos, vt Herculem, Theſeum, Perithoum vocamus, perturbationibus, & quidem vehementibus interdum commoueri: ſed eos virtute & continentia detentos, à tanto dedecore & turpitudine tandem redimi. Prætereà quid eſt quod tam auocet mentem amantium à ratione bene viuendi, quàm amor ipſe? Vnde certè omnes animi perturbationes oriuntur: crudelitas, vt de Medea legitur, quæ vt Iaſonem quem deperibat, tutius ſequeretur, Abſyrtum fratrem in itinere lacerauit, quò patrem inſequentem dolore, quem de morte filij capturus erat, remoraretur. Eadem quoq; ira percita, quòd nouos amores ſuis pręferri videbat, duos filios ex Iaſone ſuſceptos, diſcerptos in ora patris coniecit. Quid Prognes ſtuprata ſorore? Nónne patri Tereo ob vindictam Itym filium epulandum appoſuit? Atreus item ſimulata reconciliatione cum fratre, qui eius vxorem inceſtaſſe dicebatur, Thyeſtæ filios epulandos appoſuit. Coniurauit Clytemneſtra cum Aegyſto adultero in perniciem mariti Agamemnonis: quo interempto, Oreſtis furor in matrem concitatus eſt. Donauit Scylla Niſi, Minoi regi, cuius amore tenebatur, ſublato furtim crine aureo, vitã & imperium patris: huius aũt tanti facinoris meritam poſteà mercedem ſcelerata filia cõſecuta eſt. Decepit Theſeus Ariadnem, cui fidem coniugij dederat, pręlata Phędra. Hæc poſteà amore Hyppoliti incenſa, patrem Theſeum in perniciem filij concitauit. Ceſſauit à virtute Hercules amata Iole & Deianira, cuius gratia & tantum robur cecidit. Magnas clades Achillis ira Danais iniecit ſublata Bryſeide, quam mirum in modum amabat: hunc deinceps Polyxenæ nimius amor ad interitum perduxit. Demophoontis tardus reditus, amanti Phyllidi exitio fuit. Perijt in vndis Leander, dum Boſphorum noctu ad amicam natitat. Remorata eſt Vlyſſem Circe: retardauit Annibalem quo minus victoria vteretur, amor fœmellę Appulę. Tarquinio regi exitio fuit ſtuprata à ſexto eius filio Lucretia. Perijt in vinculis Claudius decemuir, quòd Virginiam Virginij filiam, ob amorẽ in ſeruam ſummiſsis falſis aſſertoribus, vindicare ſibi contra ius faſq; conatus eſt. Virtutem C. Cęſaris nonnihil retardàrunt illecebrę Cleopatrę, quę poſteà M. Antonium minus certè conſtantem, omnino dedit peſſum. Quid memorem quæ ſcelera, quas cædes, quas proditiones ob amorem commiſerint, Claudius, Caligula, Nero, qui cognatarum & affinium nefandos concubitus non reformidàrũt? Dicis pręterea adoleſcentes amore ad ſtudia bonarum artium, ad omnem deniq; virtutem excitari. Sed per Deum immortalem, quónam modo fieri poteſt, vt qui fluctibus perturbationum omnium vexatur, mentem alicui pręclaro negotio applicet? Amantium enim ij ſunt cruciatus, dolent quum alium videant ſibi in amore pręferri: gaudent ſi quid vel minimę ſpei redeundi in gratiam viderint: timent puellarum leuitatem: iraſcuntur cùm datam fidem falli vident. His affectibus fit, vt non ſolùm ſtudia diſciplinarum omittant, quę mentem quietam & omni prorſus perturbatione carentem requirunt: verumetiam patrimonia diſsipent, parentes decipiant, amiços poſthabeant. His autem erroribus plenæ ſunt comœdiæ poëtarum omnium. Conqueritur in Andria Simo de perfidia Daui, de contumacia filij Pamphili, aliam quàm ipſe volebat amantis. Cruciat Thraſonem Thais in Eunucho. Pellit in militiã durus pater Cliniam amantem, qua ex re, ἑαυτὸν τιμωρούμενος Aeſchini, obiurgat Mitio Demeam fratrem, quòd in filios amãtes nulla indulgentia vtatur. Elegia quęſo à poëtis celebrata, quid aliud ſibi vult, quàm vt aliorum malo & exẽplo docti adoleſcentes, Charybdim amoris deuitent? Deſcribit affectus heroidum Ouidius, narrat miſerias ſuas Propertius. Maledicit nonnunquam amicæ, & lenam crebrò execratur iratus Tibullus: Ardet in Alexim Virgilius: inſanit ob amorem Archilochus: mœret & lachrimatur abſente Phaone Sappho. Non negauerim ego iſtorum ingenia indignitate rei mota, dignũ aliquid excudiſſe: ſed perinde eorum dicta accipi debent, atque vatum inſanientium reſponſa: quæ ſi

quidem

quidem ad rationem benè viuendi pertinent, suscipienda sunt: quæ veto secus, cautè vitanda, ac si rosas è spinis deligeremus. Memini me vidisse in gymnasijs Italicis adolescentes & quidem præstantis ingenij, qui omnino ex amore perditi, otio & lascinia florem ætatis consumpsere, earum doctrinarum omnino ignari, quarum gratia à parentibus cum magno dispendio rei familiaris ad pręceptores sunt missi: hinc oritur desperatio, sera pœnitentia subeunda, cum vident ingenium simul cum re se amisisse. Hioc furta, hinc rapinæ, hinc cædes, hinc contemptus deorum, atque hominum. Quid, quod in verbis, vultu, motu corporis, non sanam mentem amantes præ se ferunt? Vt de Didone Virgilius:

Incipit effari, mediaq; in voce resistit.

Non dormiunt noctu, sursum atque deorsum cursitant: vsque ad lucem vigilant, suspirant, lamentantur, examinaotur quauis minima suspitione. Non leuantur hac cura publicis spectaculis, nō ludis, nō iocis, non venatione, non aucupio: fastidiunt omnia, risus quidem in eis Sardonius est. Videas plerūque hominem tremere, pallere, oculos retorquere, & omnino mente alienari, ac si morbo comitiali agitaretur: quærit rixas, quærit iurgia, quęrit lites: digladiari etiā nudus cum armato non recusat, adeo demens & insanus est: stare promissis nescit. Si quid iuramento etiam promisit, idem postea periurio negat, neque quod pollicetur putes eum præstare. De rebus omnibus vitio mentis peruersæ dijudicat, quod falsum est, affirmat, quod verum, refellit: si quid ei præter spem acciderit, non ignauiam, non stoliditatem suam accusat, sed cælum ac Deos. Hominem ad tempus, maxime autem vbi amica ei arrisit, ciuilem, comem, facundum putabis: mutata fortuna, inurbanum, contumacem, morosum ac petulantem dices. Videas eum interdum squalidum, pallidum, macilentum, ac si ab inferis rediret: adeo est à corporis cultu & ornatu virili alienus. Interdum vero ita munditijs studet, vt nihil nisi sexu, à prostituta differat. Iter si quo ceperit imprudens, facilè de via flectit. Inter loquendum, inter cœnandum, persæpè sedet cogitabundus, quooam pacto amata potiatur: hac cogitatione plurimum se oblectat, in hac quiescit. Neque est cur in tanta animi & corporis perturbatiooe de eius salute queas sperare, cum neque bene admonentium consilia audire, neque amicorum remedia pati velit. Fortitudinem & modestiam non esse vllam in tam perdito adolescente quis non videt, cum ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis facilimè & primo cōgressu superetur? Hunc ego fortem in rebus bellicis credam, quem sola muliercula reuinctum grauissimis catenis in triumphum ducit, quem verberatum tanquam nequissimum seruum expellit, reuocat proarbitrio, quonam modo hostem armatum terret, qui ne fœmellę quidem subiratę vultum ferre potest? sub galea ne? sub sago? sub aggere? sub pellibus? Militares labores & vigilias patietur, qui ob intemperātem vitam effœminatissimus est factus? illum postremo liberalem in amicos existimabo, qui neq; vnde suscipiendum, neque cui dandum & quantum satis scit? Nisi forte liberalis is dici potest, qui & lenonibus & meretricibus & prostibulis explendę libidinis causa, quod habet, inconsultè ac temerè effundit. Quid, quod morbus iste eo dementiæ & desperatioois amantes nonnunquam perducit, vt sibi manum injiciant? vt de Pyramo & Thisbe apud Ouidium legimus, de Didone apud Maronem, qui in ficta persona amantis fœminæ, perturbationem mentis & rabiem apposite & eleganter scribit. Libet hoc in loco vnum profiteri, nullam pestem ac morbum concitationi amoris bominibus capitaliorem esse. Industrium siquidem, inertem & desidiosum facit: fortem, imbecillem & effœminatum: magnanimum, timidum: liberalem, auarum, vt habeat pecuniam instrumentum libidinis. Modestum & intemperantem, incontineotem & volupniosum: prudentem, insanum & stolidum: vrbanum, rusticum: ciuilem & iucundum, morosum ac difficilem: verum, mendacem, & fœdifragum: humanum, crudelem: vt de Phineo legimus, qui filios proprios ob amorem *Harpalicis occæcauit. S T E L. Retexisti profectò vulnus amantū: neq; me piget omoino tecum hac de re locutum esse: apertè enim video, quo errore sim implicitus. Verum nihil abs te actum est, nisi addideris qua ratione mihi à tanto malo cauere possim. PLA. Si eius rei quam amas, naturam & mores inspexeris, facilè à tam intemperanti & libidinosa belua animum tuum reuocabis. S T E L. Scio adolescentes ætatis vitio libidine maximè agitari his si fœminarum concubitus interdixeris, in maius fortasse ac tetrius vitium prolabentur. PLA. Si erunt bene morati, & si flagitiosam pædiconum ac pusionum vitam inspexerint, facilimè honestatem turpitudini anteponent Hoc enim vitio nullum potest esse turpius ac pernitiosius: derogare siquidē videntur ij, qui hoc fœdissimo morbo laborant, fœcunditati humani generis, cùm virili semine aliter vtuntur, atque vtendum à summo Deo accepère. Ducant vxores illi, qui minus constanter Veneri resistunt, procreent sibi similes: hac propagatione faciāt vicos, augeant ciuitates. STEL. Videris mihi inconstanter loqui, qui in vno reprehendis, quod in altero probas: ducere vxorem, eandemq́ue aspernari, maximè mihi contraria videntur. P L A T I N A. Laudaui ego antè & nunc laudo amorem, vndę connubium oritur: Vituperaui itemq́ue adulterium, incestum, stuprū, ac cætera flagitia, venerea præsertim. S T E L. Redi quæso ad id quod institueras, & qua ratione animum ab amore auocē, ostende. PLA. Primùm cōsideres oportet, quanta sit dignitas virilis, quòt præclara munera seorsum à fœmina sunt data, tū ingenij tui, tum corporis quanta cōstantia, quanta prudētia, quanta diuinarum bumanarumq; rerum intelligentia, quantū robur in obeundis negotijs tum domi tum foris? Deinde oculum flectas ad hoc animal imperfectum, omnino imbecillitate sua contemnendum: in quo certè si quid dignitatis & pulchritudinis inest, in totum viro eius gubernatori, tamq́ue rudis & compositæ massæ quasi statuario cuidam attribuendū est. Natura enim (vt Aristoteli placet) formis omnibus marem tanquam rem perfectam, spreta fœmina, nititur efficere: ad hu

Remedia contra inhonestum amorem.

Incontinētis fœminæ vitia.

ius verò integritatem omnes vires confert, huic se accomodat, in hoc se oblectat, quod amplitudinem suam ex perfectiore re extolli putat. Fœmellam autem si præter spem vel per accidens (vt philosophi dicunt) creauerit, eam nobiliori cuidam annectit, emendatura quoad fieri potest, erratum suum. Hinc est quod hoc animal tam cupide virum appetat, ab eo accepturum quod ei naturâ quidem deest. Verùm tanta est imbecillitas & inconstantia huius sexus, vt virum non omnino sapientem, è sede plerunque sua facillime dimoueat: huic autem periculo non obijcio ego, nisi viros probatos & constantes. STEL. Mitte quæso hoc tuum philosophari, & vulneri nostro iam diu detecto medere, ne continuo cruciatu peream. PLATINA. In muliere non casta, nil boni est quare sit appetenda, siue eius animum, siue corpus inspicias. Fallax siquidem & mendax est, ac rerum omnium turpissimarum affectatrix: non herbis, non venenis, non comitibus, non execrationibus parcit explendæ libidinis caussa: quod si dæmones rei suæ fauere existimauerit, contempta religione, & spretis dijs immortalibus, eos colit, eos inuocat, illis se totam tradit. De crudelitate eiusdem & pertinacia non est cur ambigas, cum tigride immanior sit inuenta, vt de Medea & Agrippina legitur, quæ in multorum necem ob libidinem conspirarunt. Nullum præterea bellum grauissimum exortum est, quod ex hoc malorum omnium fomento non sit concitatum, vt Hælenæ, Iouis, Europæ historia indicat. Quot cædes, quot incendia, quot rapinæ, quot stupra, in tam grauissimis bellis sint commissa, excidium Ilij perfacilè indicat. Nulla est in hoc sexu constantia, nulla fides: in rebus autem turpibus, malitia & pertinacia vtuntur plus quàm dici potest: semper enim cogitat quomodo hunc expilet, illum circumueniat. Maritum si quæ habet, illi omnia de se bona pollicetur, illi blanditur, illum verbis Deum esse ostendunt. Mœcho deinde oculis, vultu, manibus, execratione, vel signo aliquo concubitus suos pollicetur. Est præterea tantæ audaciæ & calliditatis, vt in crimine deprehensa, summa cum pertinacia se rectè fecisse audeat approbare: polliceri aliquid, & pollicitum negare, apud eam pro ludo habetur: adeo est fallendi cupida. Non dico quos gemitus, quas lachrymas, quæ suspiria simulet decipiendi amantis vel mariti gratia. Si quid ei quod non placeat, fuerit imperatum, quale illud, & quomodo sit agendum, simulata ignoratione nescire se ostendit. Facilimè vero ad oēs affectus mouetur, nec secùs mobilis, ac frondes sunt flantibus ventis. Inuida est, auara, vt Amphiarani Thebani vatis calamitas ostendit: quem viso Argiæ cesto, quærentibus prodidit. Non, si posset, maritum vel amicum ex quouis grandi periculo vno quadrante redimeret: nulla pietate, nulla gratia, nulla misericordia, nulla religione ad officium mouetur: non credit deos esse, non sanctos: spectatum (vt inquit Naso) vadunt, spectentur vt ipsæ. In incessu (dij immortales) quam pompam, quos fastus ostendit: vt canis rabida, vt tigris excandescit, si quis ei obiter structuram palleoli vel rugam paulo indecentiùs mutârit. Quâto studio faciem quærat speculo, quibus medicamentis eandem liniat, qua arte crinem flectat, qua diligentia sinus cycladis & rugas componat, norunt ancillæ cosmatæ, quas verberat, quas cruciat, si qua ruga paulò incomptiùs ab humero defluxit. In his nugis diem consumunt, perituræ dolore & inuidia, si quam viderint ornatiorem se in publicum prodisse. Hinc est quod auersæ cubant marito: hinc suppellectilia omnia resupinant, hinc seruos eijciunt domo, hinc ancillas vsque ad necem verberât: nec tantæ iræ modus vllus inest, donec maritum vel amantem impulerit, diuendito etiam patrimonio, sericas vestes & purpureas, sapphiros, smaragdos, crysolithos, margaritas, & quicquid gemmarum in pretio est, sibi emere. Vult gregem seruorum, vult ancillas ex Scythia vsque & Aethiopia emptas. Quàm exquisitis delectetur epulis, neque terrestribus solum, sed maritimis, non attinet dicere, cum tota voluptatibus sit dedita. Vult hædulos lactentes adhuc, gallinam altilem, perdicem, ficedulas, anates, querquedulas elixas, turdum, turturem, fartum, leporem, altilia ex farina inuoluta, echinos, ostrea, pelonidas. Ex herbis, asparagos, bulbos, erucas, & quicquid libidinem mouet. Vina nō nisi pretiosa bibit: quibùs adeo se ingurgitat, vt mariti sinū persępè vrina & nausea repleat: fastidit mensam non magno apparatu positã. Vult myrrhina pocula, vult crystallina, vult pateras argēto & auro cælatas. Hæc autem omnia quando placet, vel sub hasta vendet, vel in pignus ponet, posthabita cura rei familiaris. Balnea, porticus, theatra, ludos, choreas frequentat. His in locis quanta petulantia & procacitate vtatur, indicât rixæ inter amantes ortæ, cùm non vnum, sed plures meretricijs illecebris ad amorem sui pellexerit. Lenas habent, quæ validos & membrosos mœchos magnis præmijs conquirât. Adeunt tēpla rem diuinã auditurę, vt ipsę simulât, sed vel desidiosum monachum vel fratrem simulatorem ac dissimulatorem, vel presbyterum intemperantem ad libidinem, oculis, lingua, labris, prouocat. His se totam tradit: ab his, vtpote libinidinosis & intemperantibus, eius libido aliqua ex parte lęnitur. Labra dices eas & supplicè quidem mouere. Quid aliud quęso Deū rogant, quã vt libidini satisfiat suę? Nō pro salute mariti, vel filij, vel cognati, vel affinis vota suscipiunt: sed aut pro reditu mœchi si abest, aut pro valetudine lenonis si ægrotat. Si peregrinatio cum marito subeunda est, valetudinem simulât, & languorem animi præ se ferunt: Si cū adultero, nullum laborem, nullam peregrinationem, tum terrestrem, tum maritimam recusant. Est insuper operępretium cognoscere, quos amatores sibi diligant tam libidinosæ bestię. Hæc enim aut luscum aut lippum amât: illa aut claudum, aut varicosum: alia aut strumosum, aut gibbosum. Nec expectant semper vt eas adulter adeat, sed ipsæ furijs libidinum incensę, tanquam rabidę canes, noctu ac die amatores inuisunt: domum reuersæ, si aut marito aut cognatis reddenda fuerit absentiæ ratio, causantur officij gratia se vel cognatum ægrotantem visendi ac consolandi hominis cau-

sa

sa exisse, aut vicioam puerperam de more iuuisse. Deprehensæ in aliquo crimine, & verberibus cæsæ, continuò fiunt peiores: adeò sunt ad delinquendum pronæ: quid agant ipsæ inter sese, ex Satyro cogoosce. Qui & equitare inuicem & lambere se ostendit, præsertim cùm vel calones, vel lixas, vel polictores domi non habuerint. Non dico quibus conuitijs maritos absentes lacereot, maximè verò si vel ob modestiam vel imbecillitatem naturæ, in venerem fuerint tardiores. Nolũt vllo modo hoc cibo defraudari sæuissimę viperæ: quicquid cogitant, quicquid somniant, quicquid agunt, id totũ ad rem veneream spectat. De continentia, de modestia, de pudicitia nullum verbum. Illas felices ac fortunatas esse prędicant, quibus mariti vel adulteri intemperantes ac libidinosi contigère, quòd crebrò cum eis congrediantur. Quæ coouiuia dij immortales? Quas epulas? Quàm exquisitas celebrant inter sese, vel cum amico, maritis absentibus? quos certè verbis lacerant, quos ignominia potant. Dicit hęc suum vt ignauum & nullius pretij hominem, tota nocte stertere: illa suum nimis sapere, quòd lunam, quòd eclipses, quod motum astrorum etiam in re venerea obseruet. Alia suum oon plus mentulæ habere, quàm tenellum impuberem. Quos audiunt ob magnitudinem virilis membri cum Priapo certare, eos magnis pretijs cooducunt, his beryllos, his phialas, his denique quicquid pretiosi habent cõdonant, filiorum & mariti immemores. Sunt etiam quæ in tanta rabie nimio viri sui amore detineri se optimè fingant: nam & blãdis verbis & composito vultu venientem resalutant: & si quando ob mœchum absentem suspirant, id eis oimio suorum desiderio accidere ostendunt. Pendet fallax & blanda circa mariti oscula, quem in cruce, si fieri posset, deosculari vellet. Illius vitam sibi chariorem esse sua, iureiurando affirmat, quam certè non redimeret anima catellæ si posset. Ad hæc animi vitia, quàm incõpositi sint corporis, quàm putridi, quàm fœtidi, quàm cadauerosi, attende. Etsi enim naturâ sint ear[...]n corpora nostris corruptiooi magis subiecta, tamen adeo libidinosè & intẽperãter viuunt, vt cad[...]ere sint fœtidiores, cum & dentes nimio faciei medicamine marcidos habeant: lippientes oculos [...]racescentem cutem, stillantem sanie nasum, pendulas & libidinosas aures, defluentes capillos, li[...]sa labra, venenosas gingiuas, linguam fallatricem, irumatum guttur, anhelitum odore corrupti in ouo pulli tetriorem: vuluam omni sentina, omni latrina, omni deniq; cloaca putridiorem: barathrum dices apertum & auerni claustra relaxata, vbi mephitim illam pernitiosam & pestilentem exhalat. Hanc cum rabie mixtam & extinguat, imò vt aliqua ex parte leniat, oullam catastam, nullum postibulum, nullum lupanar relinquit intactum, vt de Iulia & Agrippina libidinosissimis fœminis in historia legitur: neque virili concubitu cootẽtę, quasi minus extinguatur tantum incendium, clunem brutis etiam & asello & tauro summittunt: quod fallacissimæ Pasiphaes probatur exemplo, quæ non contenta Minoë rege clarissimo, suscepta vaccea forma, taurum cuius amore æstuabat, in coitu decepit. Huius tantummodo sexus quanta sit rabies, menstruo sanguine à genitalibus per crura labente deprehẽdi potest. quo musta acescunt, plantæ moriuntur, fructus immaturè decidunt, speculorum diluciditas tollitur, ferri acies hebetatur, eboris nitor infuscatur, aër ioficitur, apũ aluei oecantur, canes in rabiem vertuntur, pueri fascinantur. Hoc animal tam perniciosum, tam fœdum, tam detestabile amabis Stella? & nõ teipsum ratione & consilio à tam callida & immaoi lupa vendicabis? STEL. Dij vestram fidem, nunquam ego putassem tot vitia in hunc sexum cadere posse. Deterruisti me Platioa, ne meotiar, ab amore. Sed mihi crede accidet, vt morbo aliquo graui laborantibus solet, qui non statim quantum accepta medicina profuerit, sed aliquot pòst dies decedẽte valetudine, & accedentibus paulatim viribus, sentiunt. Cogitabo ego sępe mecum quo in discrimine verser, & paulatim animum meum ab hac inani solicitudine ad meliora studia traducam. PLA. Hoc si feceris, non existimabo hæc mea verba omnino mihi excidisse: sin verò secus, cùm, vt Cato censebat, reddenda mihi temporis ratio sit, cruciabor miser hoc temporis frustra insumpsisse. STEL. Dabo operam te artificem, vt arbitror, non ignauum tui operis & industriæ pœniteat. PLA. Hoc vt facias, & meus erga te amor, & res tua tibi persuadet. Sed estne hic patronus noster, quẽ ab vrbe redeuotem video? STEL. Is est profectò, opportunè hanc nostram cõfabulationem transegimus: præcedam ego, ne mei absentis requirat operam. Mihi ignosces si oon eò te reduco, vnde deduxi. PLA. Facit mihi satis voluntas erga me tua. Reducet me hoc baculum, quo pedem alterum intumescentem à labore interdum subleuo. Sed vnũ te rogo, vt rusticos portarum custodes admoneas, ne si tardiùs rediero, clausis portis me ab ingressu castelli prohibeant. STEL. Faciam hoc, & quidem sedulò.

BAP. PLATINAE DE VERA NOBILITATE AD AMPLISSIMVM VIRVM IOANNEM VRSINVM ARCHIEpiscopum Tranensem,

PRAEFATIO.

Mirari ego persępe mecum soleo amplissime pater, quid est quòd ita genus humanũ erroribus ducatur, vt de rebus ferè omnibus falsò dijudicet: diuitias alij summum bonum, potẽtiam alij, honores quidam existimant. Sed quónam pacto bona illi dici possunt, quæ nusquam

consistunt, transferenturque ex libidine fortunæ ac hominum arbitrio? Nunc hodie alterum Crassum ob magnitudinem facultatum vidimus, vel Crœsum potius. Cras eundem, alterum Codrum & Diogenem dices. Magna fuit Persei Macedonum potentia: sed quis eo miserior tum est habitus, cum à Paulo Aemilio in triumphum duceretur? Summo in pretio & honore C. Marius & Cn. Pompeius apud Romanos & gentes omneis tũ fuere, cùm pro magnitudine rerum gestarum meritò triumphabãt. Verùm vbi fortuna rerum domina immutata est, nihil Mario miserius, dum Minturnarum cœno oblitus, è tetro carcere, vbi ad pœnam seruabatur, in Africam paruo nauigio confugit. Quàm turpe spectaculum & horrendum fuerit, videre Magnum Pompeium, cuius nutu totus ferè orbis terrarum ad arma commouebatur, eunuchorum & seruorum manibus trucidari, post acceptam bello Pharsalico cladem? Dicere illud Virgilianum ei licuit, iacet ingens littore truncus, Auulsumque humeris caput, & sine nomine corpus. Quorsum hæc dices? vt intelligant omnes, illud esse summum bonum, quod semper eodẽ modo sese habet, quodq; fortunæ procellis impelli huc & illuc non potest. Hoc certè in sola virtute tanquam in munitissima arce repositũ est: quæ quidem, vt Zenoni, Cleanthi, Chrysippo placet, beatos nos facere potest. Esse enim miser ille nusquam potest, qui virtute munitus sit, cùm sc[...] tum habearin omnes cupiditates, vnde infinita mala nascuntur. Est autem [...]tus animi quædam institutio, ita constans & conueniens, vt laudabiles eos effi[...]it, qui rem tam diuinam amplexi fuerint: hæc nimirum illa virtus est, quam ta[...] i fecit Critolaus, vt cùm in altera lance collocaret animi bona, in altera corporis & externa, tantum *perpendere in illam boni lancem putat, vt terram & maria pondus secum deprimat. Ipsius autem virtutis habitus comparari certè sine sapientia nõ possunt, quæ nos à libidinum impetu, à vano terrore, à fortunæ iniurijs nõ modo liberat, verũetiam omnes vias docet, quæ ad beatitudinem ducunt. Ad illã, inquam, beatitudinem, quæ in Gorgia laudatur à Socrate: nam cùm interogaretur, Archelam Perdicæ filium, qui tum fortunatissimus putabatur, beatúm ne existimaret, haud scio, inquit: cum homine enim nunquam locutus sum. Instabat idem vt ab eo sciret, quid de rege Persarum arbitraretur, tum ille: Quónam pacto id scire possum, cùm ignorem *ac doctus sit quã bonus, quod ex ipsa actione cõprehenditur: ad quã certè si bene instituti sumus, naturã impellimur. Nã vt ad cursum equus, ad arandũ bos, ad indagandas feras canis natus est, sic homo (vt Aristoteli placet) intelligendi & agendi cupidus, humanam naturã adminiculo virtutis cum diuina cõmutare nititur. Vt igitur particulã aliquã diuinitatis aliquando attingamus, virtuti nobis danda opera est, enitendũmq;, vt bonis corporis ad vtilitatẽ cõmunem, bonis fortunæ si adsunt, ad liberalitatẽ & magnificẽtiã ita vtamur, ad hæc adminicula quædã esse felicitatẽ ciuilẽ arbitremur: quæ ex virtute omnino nascitur. Vnde verã nobilitatẽ duci philosophi omnes existimãt. Nullã esse differẽtiã inter baiulũ & Alcibiadẽ summo loco natũ, meritò dixit Socrates, si virtus abesset. Hanc itaq; posthabitis cupiditatibus omnibus amplectamur, hãc vt vitæ humanę ducẽ optimã sequamur, vt in tãta hominũ multitudine veri nobiles, ingenui ac generosi haberi possim*. Philosophari tecũ hactenus Vrsine, vt vides, mihi libuit, nõ quod te his pręceptis indigere existimem; quippe qui ob doctrinã & cognitionẽ rerũ humanarũ, docere ipse alios & monere meritò possis: sed vt tua autoritate eos ad virtutẽ incitaremus, impelleremusque qui e[...] nobilitate laudẽ quærunt. Nõ enim parũ ad legendũ incitãtur, qui videt de nobilitate ad virũ illustrẽ scriptum esse, tum sic mecum exorsus es in Varrone tuo, dum simul in illa cõualle essemus, quam rapidus Anio intersecat.

BAP. PLATINAE DE VERA NOBILITATE DIALOGVS.

VRSINVS.

Vid circumspicis quæso Platina? Quid est quod ita cælum hoc nostrum miraris? PLATINA. M. Varronem diuinum illum virum certè admiror & laudo, qui sibi hunc locum, quò æstate secederet, ad habitandum non sine causa delegit. Quid hoc Aniene æstate frigidius

frigidius est? Quid his collibus, quos non sine voluptate inspicimus, salubrius? Quid hac tua villa vel ara potius, decentius & ad incolendum cōmodius? Qua superiori ęstate ita percōmodè & splendidè potificē Sixtū cum toto cardinalium senatu, magnaq; amicorū multitudine suscepisti, vt ad liberalitatem tuam & splendorem nil addi potuerit. Omitto quòd ędes has tuas egregiè cameratas & distinctas, ita pictura, laquearibus auretis, peripetasmatibus, aulæis exornasti, vt omnibus admirationem inieceris. VRS. Sequutus hac in re Aristotelis philosophi autoritatē, paraui ædes diuitijs nostris congruentes. Sed dic quęso, cur Varronis potius, quàm Vari vicum hunc fuisse censeas? Nam M. Cicerone teste, Varro ipse villam in Casinatę habuit. PLA. Varum Quintilium egregium bello ducem, foris potius quàm domi vitam duxisse constat, belloq; Germanico cum tribus legionibus, legatisq; omnibus & auxilijs cōmunibus cæsum: qua clade percepta, ferunt Augustum Cęsarem, cōcusso in parietem capite, sępius exclamasse: Vare Quintili, redde legiones. Excubias quoq; in Vrbem induxit, ne quis tumultus ob acceptam cladē excitaretur. Cum Virgilio tamen, quo cū mira beneuolentia coniunctus erat, Syronem sectæ Epicureæ philosophum audiuit, ne bellicis rebus hominem tantummodo vacasse existimes. Sed illa ætas (vt nosti) vtrunque laudis genus complexa est. De Varo tamen nil aliud legisse memini. Quòd autem dicis Varronem in Casinate villam habuisse, nequaquam tollit, eundem quoque in hac via Valeria, quæ ad Marsos ducit, villam ædificasse, cùm tantæ fuerint Romanorum opes, vt diuersis in locis & in elemento alieno villas & ædes struere sint ausi, vt de Cicerone potissimū & Lucullo legitur, qui villas in Tusculano, Phormijs, Puteolis eodē tempore habuere. Vnde illud argutum responsum à Lucullo in Pompeium prodijt hominem accusantem, quod villam in Tusculano mir sumptu ædificasset, villam inquam ob ventos & frigidi atem æstate tantummodò commodam, non etiam hyeme. Tum Lucullus imitatus se aues quasdam respondit, vt hirundines, grues, ciconias, quæ pro anni tempore loca de industria mutant. VRS. Sit ita sanè, vt dicis. Nil tamen habemus quò Varronis magis quàm Vari hanc villam esse existimemus. PLA. Est quidem vt dicis, sed Varronis diuini hominis authoritate moti, eius hunc vicum esse existimemus. Hic est ille Varro, quem omnium facilè acutissimum & sine vlla controuersia doctissimum, Aurelius Augustinus appellat: quique tam multa legit, vt aliquid ei scribere vacasse mirum sit: tam multa scripsit, quàm multa quenquam legere potuisse credamus, ne Lactantij laus illa de homine vana esse credatur. Neminem enim hoc vno vnqnam doctiorem, nec apud Gręcos quidem fuisse affirmat. Quare meritò viuenti statua posita est in bibliotheca illa, quæ prima de manubijs Romæ publicata est ab Asinio Pollione Augusti Cæsaris imperio. VRS. Facilè potior hanc illius fuisse villam, quandoquidem talis fuit, qualem optare mortales vix possunt. PLA. Quantum verò laudis huic tribuat M. Tullius in philosophia sua, audi quæso: Sunt, inquam, ista Varro: nam nos in nostra vrbe peregrinantesque tanquam hospites tui libri quasi domum deduxerunt, vt possemus aliquando, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descripsiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem locorum, regionum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Plurimum quidem poëtis nostris omninoque latinis & literis luminis & verbis attulisti: atque ipse varium & elegans omni ferè numero poëma fecisti, philosophiamque multis locis inchoasti ad implendum satis, ad edocendum parum. Idem quoque Cicero dum Casinatem hominis sanctissimi atque integerrimi prophanatum, à M. Antonio commemorat, ita eum laudat, vt maiore præconio laudari nemo possit: Quàm multos, inquit, dies in ea villa ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa misera, quàm à dispari domino, quanquam quomodo iste dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur. Studiorum enim suorum M. Varro voluit illud esse, non libidinum diuersorium. Quæ in illa villa antè dicebantur? quę cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Ro. monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina. VRS. Quid causę fuit, cur M. Antonius in Varronis fortunas tantoperè sæuiret? PLA. Fecere id studia patrum: bello enim Piratico cum Pompeio egregiè militauit, bello item ciuili eundem secutus est ducem, vnde in fortunas hominis debacchatus est M. Antonius, aduersante etiam Cæsare & sæpius eum admonente, vt vni Varroni propter virtutem parceret. Verùm cùm postremò vt bonus ciuis & Reip. amantissimus, triumuiratū improbaret, proscriptione notatus, in M. Caleni amici optimi villam confugiens, ad pœnas persæpe à M. Antonio quæsitus est. VRS. Doleo ego vehementer M. Varronis calamitatem, sed quando ita accidit, illam Varronis villam in Casinate, quam hanc quæ nunc nostra est, malo inquinauerit M. Antonius ebriorum vocibus, scortis vndique accitis, pueris meritorijs, & quouis genere flagitij. Non deerant sua monstra (vt video) illis temporibus, neq; homines nobilitas generis à facinoribus retrahebat. PLA. Imò verò nescio quo fato plerique istorum, quos nobiles vulgus appellat, in omnem turpitudinem prolapsi sunt. Quem enim sæuitia anteponis Syllæ ex gente Cornelia? quem libidine P. Clodio ex gente Claudia? quem seditione & libidine dominandi Catilinæ ex gente Sergia? fuère & alia monstra, quæ maioribus suis talem immisère notam, vt non inde nobilitatem deduxisse, sed eo potius transtulisse turpitudinem videantur. VRS. Non est igitur (vt video) illa vera nobilitas, quam Aristoteles in libro de Rep. probat. Dicit enim eosdem sibi videri nobiles, quorum maiores virtute & diuitijs aliquando floruerunt. PLATINA. Non est certè. Nam vera nobilitas non aliunde quàm ex ipsa virtute oritur, ne partem aliquā in opibus & facultatibus colloces. VRS. Cuperem ex te audire vnde vera nobilitas oriatur, si vacat & placet.

Nobilitate sua abutūtur multi.

Locus enim iste te admonet,& ad dicendum inuitat.Nihil hic strepitus, nihil tumulti. Susurrus iste præterlabẽtis Anienis,alni folia ventis circumacta boc vt facias,te inuitant:si ęstu premeris,pulchrè in herba recumbes,ac pedes recenti vnda continuò refrigerabis. PLATINA. Quod velle te video, mihi facere necesse est,& quidem breuiter,si consequi potuero. Nam pluribus verbis id agere necesse non est:præsertim hoc anni tempore,quo æstu ac siti continuo premimur. Sed priusquam dicere incipiam,ex te audire cupio,quid de nobilitate ab alijs acceperis, & ne oratione continua hoc tibi faciendum existimes,ego te, vbi opus erit,interpellabo:quod tibi quoq;, cùm ego contrà exordiar,facere si voles licebit. VRS. Placet hoc quidem,ne quicquam intactum prætermittamus, quod etiam Dialogi ratio expetit.Putaui ego semper illam esse veram nobilitatem, quam quis ex illustri maiorum suorum origine traxisset,quasi hæreditarium munus ab illis accipiens. Ab illis, inquam, qui summos honores maximosque magistràtus in suis ciuitatibus, disciplina moribus, virtute adepti fuerant.Multũ enim generatio ad nobilitatẽ facit, quo etiam in quibusdam animalibus cernimus, vtpote in equis,canibus,bubus.Hæc enim bruta empturi,gregis, nobilitatem prius sciscitamur & inspicimus:quanquam in homine longè alia ratio insit. Nam præter ingenia,quæ penè eadem ex parentibus ducimus,ex educatione & domestica consuetudine,ex dictis factisve ad gloriam capessendam vehementer incitamur,quod est maximum nobilitatis specimen. Quid enim (præter gloriam parentum & genium quendum domesticũ)Camillos,Fabios,Aemilios,Catones,Scipiones ad bene de Rep.merendum excitauit? collocari maiorum statuas in foro pro templis veteres illi Romani voluère,titulis rerum gestarum in basi positis:quibus visis & perlectis æmulatione gloriæ excitata iuuentus,nullum laborem,nullum periculum pro salute & dignitate patriæ recusarent. Mouent quidem homines simulacra, vt vides,mouent triumphi & monumenta maiorum:sed nihil est quod ęquè excitet dormientes etiam,quàm glorię cupiditas,quę à maioribus non sine causa transfertur in posteros. Vides profectò multis etiam exemplis parentes bene institutos,nil aliud cogitare & moliri,quàm vt filios sui similes patriæ relinquant, quorũ opera cũ domi tum foris parẽs illa cõmunis pro arbitrio suo vtatur. Quã voluptatẽ percipere credimus eos, qui vita excessere,si quis sensus superest,ex liberorum rebus fortiter ac constanter gestis? Magnam certè,cum cernant in filijs nõ paruam sui partem relictam esse.Hinc ille in filios parentum amor,illa nutriendi cura,ille ardor cõcitãdi eos ad laudem capessendã, vt ipsi quoq; tantæ glorię participes sint. Victuros enim se diu in filiorũ & nepotum vita arbitrãtur,si eos bene institutos,, & rebus à se præclarè gestis in pretio reliquerint, Expetebat hoc à filio M. Cato,hoc Cicero:ad hos enim iore hæreditario magnã partem gloriæ suæ peruenturam dicebant,vt eos à libidinibus,ad quas adolescentes naturâ & ætatis vitio feruntur, ad virtutem reuocarent,cõmemoratione laudum suarum. Ex genere igitur nobilitas duci videtur:nam cũ maiorũ nostrorum egregia facta cõmemorauimus,nil nobis meritò negari posse arbitramur. Suffragata enim multis apud Romanos in petitione magistratuum nobilitas est,cum illud diceretur:date hoc parenti,date generi bene de Rep.merito. Non enim alios nobiles vulgus appellat, quàm quos præclari parentes genuere. Senatorij siquidem ordinis eos Romani appellabant,qui ex senatoribus nati erant.Præterea verò ne vulgum me sequi tantummodo existimes,& ij qui literarũ studiosi sunt, viuere nobiles generosos appellant,quód in his sit nobilitatis copia. Hoc etiam nomine in dialogis suis persæpè vtitur Plato,dum amicos ad laudem cohortatur:O generose,inquit,sic est agendum,ex genere nobilitatem animi excitans. Verùm ne hæc nobilitas manca videatur, quidam adijciunt facultates & opes: quibus & domesticus splendor conseruatur, & amicis, quorum frequentia nobilitas indiget & gratia retinentur. Hinc clientes quasi patronum colentes appellauère antiqui.Hinc illa matutina salutatio,patroni in clientes sportula vel cõgiaria beneficentia,qua certè vti non possũt,quæ fortunæ bonis carent.Magna enim nobilitatis pars,beneficentia est,qua in alios vti nequaquã potest,qui nõ habet vnde domesticis satisfaciat.Eum igitur quem liberalẽ volumus,fortunæ bonis abundare oportet.Impossibile nanq; est(vt Aristoteli placet)præclarum aliquid ab eo fieri,cui desunt facultates. Totus enim nobilitatis splendor solo paupertatis nomine plerunque inficitur,quum sæpenumerò in eos liberalis esse non possit,quorum frequentia in dignitate retinetur. Verum est certè quod Satyrus dicit:

Haud facile emergunt,quorum virtutibus obstat
Res angusta domi,sed Romæ durior illis *Conatus.*

Quòd enim doctissimi viri ob inopiam rerum spreti & abiecti vitam miserè traduxère, vt de Plauto & Lactantio legimus: quorum alter, Hieronymo teste, ita pauper fuit, vt necessarijs plerunque indiguerit rebus,nedum delicijs:alter verò difficultatem annonæ & inopiam rei familiaris, vbi à studio vacabat,quod temporis supererat, molas trusatiles in pistrino cibi gratia ducebat. Facultates itaque expetendæ sunt ad splendorem nobilitatis,ne à rebus gerendis inopia rerum omnium retrahamur. Potuissetne populus Romanus orbem terrarum suo adijcere imperio, nisi pecunias belli neruos habuisset? concionabundus in Philippum Demosthenes pecunijs, inquit,ad tantam rem cõficiendam opus est. Non habuissemus certè tot præclaros viros in familia nostra, si maiores nostri hanc facultatem contempsissent. Potuissèt ne exercitus suos contra hostem alere Paulus Vrsinus? Potuisset Petrus,iam Paulus,dum vel pro patria dimicant,vel aliorum ditionem mercede cõducti cõstanter tutati sunt? Fugauit ex vrbe nostra Ladislaũ regem Paulus. Fugauit Nicolaũ Picẽninum ad Aglare Petrus, iam Paulus,Florentinorum auspicijs militans. At verò Iordanus Vrsinus

eccle-

ecclesiastici exercitus dux inclytus, pulso vici præfecto, eius ditionem pontifici subiecit. Franciscus item è gente Vrsina miles egregius, Senensium ditionem constanti animo tutatus est. Non est habitus hoc inferior Franciscus Vrsinus vrbis præfectus, qui pulsis in Foroliuij Vngaris, rem Venetam bello penè oppressam restituit. Militauit Alphonsi regis auspicijs & opibus adiutus Vrsus Vrsinus tanta cum laude; vt addubitatum plerumque sit, manu ne plus & animi magnitudine, * quàm consilio valeret. *40 Demum verò Raymundus Baucio è gente nostra, domito & interfecto tyranno quodam, regnum Cypri reginæ iam pridem pulsæ restituit, Tarētinusq; princeps ob res in bello egregiè gestas creari meruit. A nudo certè duce & inermi fieri nil egregium potest. Proinde hæc nobilitatis adminicula vt contemnam, adduci nullo modo possum. Quid, rogo, continuit Paulum pontificem, quò minus nobis Vrsinis, quibus inimicus ac propè hostis fuit, bellum inferret? Nostræ profecto opes, quibus suffulti fratres mei, hominem minis, tantummodò coëgere æquas pacis conditiones nōn aspernari. Sumus, vt vides, in prætio ob vetustatem familiæ, facultatesque partim à maioribus nostris relictas, partim verò nostra industria & armis partas. Ab hac autem opinione nequaquā dissentire diuinus ille Plato, quem Cicero Homerum philosophorum meritò appellat. Nam cùm veram nobilitatem quadrifariam diuisisset, primam illorum esse ait, qui bonis, iustis clarisque parentibus sunt orti: secundam eorum, quorum parentes principes extitēre: tertiam, cùm maiores nostri fama ac rebus bello gestis in pretio fuēre: quartam eorum, qui præclara aliqua doctrina excellunt. In hac diuisione nil certè est, quod nos à nobilitate secludat. Nam si principum huius nostrę ciuitatis vitā & mores inspicimus, si dignitatem familię, si gloriam, si ingenium, fatebere certè nos inter nobiles cēsendos esse: neque nos reijcies, quòd opes præstare aditum ad veram nobilitatem dixerim. Vnde enim magnificus, vnde liberalis & beneficus ille nobilis, quem volumus, in quempiam esse potest, si ei facultates desunt? Nam cùm magnifici propriū sit, ædes egregias, templa, porticus, oppida struere: cumque item liberalitas circa dandas pecunias versetur, quomodo id ab eo fiet, quem liberalem appellamus, si nihil habuerit quod donet, siq; ei potius aliorū benignitas expetenda fuerit? Meo itaq; iudicio eos nobiles appellandos cēseo, quos & genus antiquum, & diuitiæ bene partę a maioribusq; relictæ commendant. Hæc est sententia nostra, nisi quid ad hæc dixeris. PLA. Antequam dicere incipiam quid hac de re sentiam, mutemus locum, si placet. Pellit hinc nos sol, vt vides ad vesperam iam inclinans. In illo Anienis flexu optimè manebimus, vnde vides vmbram sub sub specu elici. Traijciendus est amnis quod fieri hoc anni tempore vado percommodè potest. VRS. Traijciamus, me sequere qui vadum noui. Sed heus tu frigidus es Anio æstate etiam feruida? PLA. Ita est certè vt dicis. Retinere in flumine pedes ob frigiditatem vix possum. Hanc ob rem existimo Anienis veteris aquam potui minus salubrem fuisse propter frigiditatem: & quia semper adeò rapax est, vt semper aliquid secum ex ripis trahat, quo etiam sereno cœlo turbetur. Frigiditatem autem contrahi arbitror ex montibus (vt vides) cœlo vicinis & niuibus semper opertis. Influunt etiam hinc dextra, hinc sinistra Sublacum proficiscentibus continui fontes, quorum aqua degustari ob frigiditatem vix potest: quò enim penitioribus ex locis & magis saxosis aqua egreditur, eò frigidior est, ęstate pręcipue, qua frigidum & humidum propter contrarias qualitates ad tartara (vt dicitur) confugit. VRS. Ad quem igitur vsum has aquas in vrbem veteres introduxēre tanta cum impensa? PLA. Vt esset vnde irrigationi hortorum, balneis, fullonibus, reliquisque fœdis ministerijs satisfieret: concipiebatur autem supra Tibur extra portam Cartanam viginti millibus passuum. Verùm posteri mutata sententia, vt aquam clariorem haberent, omisso flumine, ex Sublacensi Neronis villa meliorem duxēre. Huius autem aquæ ductus caput pridem magna cum voluptate inspexi, dum videndæ antiquitatis studiosus, Marsos & Pelignos inuiso. VRS. Ad specum iam venimus: sed dic quæso vbi consederis, & crura & pedes siccaueris, vnde duci existimes illos aquæ ductus, qui mille passibus supra Tibur apparent, partim arcuato opere, partim effosso monte. PLA. Nimis vetustatem amas, vt video. VRS. Immò verò nihil est quod æque mirer, & laudibus extollam. PLA. Recte sane, Romanus es, tuos magis quàm alienos amas: non sine causa, cùm vrbi Romæ par nihil vnquā fuerit, & nihil secundum. Ad formas illas redeo, quarum amplitudinem vetustas nondum exedit. Altera autem duci aquam Martiam ad vrbem Valeria via existimo: altera verò Clandiam, sumptam ex fontibus duobus amplissimis, eadem via scaturientibus in Sublacensi. Sed quæ fuerit Martia & quæ Claudia, haud satis constat, consumptis præsertim inscriptionibus, euersisque tantarum rerum monumentis. Inspexi ego nuper ex Sublacensis rediens amœnis dextra ac sinistra, qua duci aquas videbam, & nil quo certior hac de re fierem vidi. Ex hac autem diligentia hoc consecutus sum, vt repente in summū mœrorem inciderim, cùm passim cernerē egregia illa opera disiecta & neglecta iacere. VRS. Vnde quęso Martiam & Claudiam aquam appellas? PLA. Ab his qui aquas duxēre publico ac priuato sumptu, vt Appiam & Iuliam dicimus: viarum quoque stratarum eadem ratio est, quibus ex rebus pleræque familiæ magnum consecutæ sunt nomen. VRS. Tandem verò, vt video, paulatim fatebere, nobilitatem ex vetustate generis & magnis facultatibus oriri. PLA. Nobilem igitur hac ratione C. Caligulam dices, qui Puteolanum sinum ponte iunxit: Nobilem Claudium, qui Fucinum magna impensa emisit, qui portum Romanum extruxit: Nobilem Neronem, qui dum auream domum, dum thermas & theatra, dum portum Antiatum extruit, populi Romani vires contriuit: Nobilem item Herodem, qui Romanorum hac in re magnificentiam imitatus, portus, vrbes, theatra, aquæ ductus in Syria miro sumptu excitauit. Sed his monstris, quæ fera vnquam imma-

nior

*quidam

Quid vera nobilitas.

nior fuit?Nil enim in se habuêre, quare homines, non dico nobiles, dicerentur. V R S. Contrahe pedes, si placet, & dic tandem quos esse nobiles censeas. P L A T I N A. Nobilitas enim, vt Stoicis placet, est splendor*quidem non aliunde veniens quàm ex ipsa virtute, qua bonum à malo, dignum ab indigno secludimus. Si animi nostri bonis artibus & disciplinis imbuti, seruare iustitiam, pietatem, constantiam, prudentiam rebus in omnibus didicerint, quonam pacto fieri potest, vt is nobilis censeatur, qui sine doctrina & eruditione, intemperantiæ se, iniustitiæ, impietati & nequitiæ addixerit? Immò verò hunc non modò ignobilem, verumetiam scurram & nebulonem improbum appellabimus. Idem quoque sentire Q. Cicero videtur: scribens enim ad M. fratrem de petitione consulatus, cùm Antonij & Catilinæ mentio haberetur: Nequaquam sunt, inquit, ij tam genere insignes, quàm vitijs nobiles. Nobilitatis enim proprium est recta sequi, gaudere officio, cupiditatibus imperare, auaritiam coërcere. Hoc qui facit, etiamsi ex infima sorte hominum natus fuerit, is merito suo nobilis haberi & dici potest. Neque est cur parentẽ rerum omniũ naturam (vt quidam improbi faciunt) reprehendamus, quòd hos nobiles, illos verò ignobiles faciat. Aequale siquidem omnibus temperamentum præstat, non genus, non potentiam, non opes inspiciens. Eadem enim*quò ad animum pertinet, nascendi ratio in priuatorum hominum filijs est, quæ in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis domibus, illi in centonibus & casulis plerunque nascantur. Virtutes certè & vitia faciunt, vt alter altero nobilior sit. Seneca ex Stoicorum secta philosophus insignis, ad Lucilium scribens: Non fuit inquit, Socrates patritius, non eques Romanus, quem tamen philosophia non accepit, sed nobilem reddidit. Hunc item quo nemo vnquã mortalium doctior aut sapientior Appollinis oraculo iudicatus est, mater, obstetrix & pater marmorarius in lucem edidit, vt esset qui sua doctrina multos ad nobilitatem traduceret. Seruius quoque Tullus in seruitute natus atque educatus, regnum sua virtute adeptus, & de hostibus tertium egit triumphum: & vrbem Romam ita auxit, vt nil ei ad summam nobilitatem defuisse videatur. Idem dici de Tullo Hostilio potest, qui humili tugurio natus, pastor primò, deinde Romanorũ rex meritò creatus est. Fuère ij quidem nobiles Vrsine, si verum intueri volumus, nõ illi qui ob maiorum virtutẽ & merita nobilitatem in desidia collocârunt. Nihil enim agere, in purpura non sine crapula & ebrietate viuere, sericatas & coccinatas habere vestes, aurea calcaria, gemmatos digitos, vnguenta sapere, in summa nobilitate ponũt. Quæ omnia ita certè generositati cõtrària sunt, vt virtuti vitiũ, & solertiæ ignauia. Vide quæso quantum à cæteris differam. Soleo ego ac meritò profectò illos irridere, qui aut equestrem ordinem, aut insignia alicuius doctrinæ vel præcario vel ambitione & largitione sibi emunt, vt ignauiæ suæ argumenta circunferre impunè possint. Concedatur id benè meritis, vt olim apud Romanos fieri consueuerat. Equites enim propter rem in bello egregiè gestam, annulo, fibula & armilla aurea donabantur, virtutes, non ignauiæ, pignore. Concedatur & nostris temporibus, vt ij qui in gymnasijs publicis aliqua doctrina excellunt, aurum in baltheis & calcaribus circunferant, quo à cæteris differre videantur. Si quis autem præterea est, qui alia ratione nobilitatem sibi vendicet, sciat is se alienam, non suam personam gerere. Iactare item maiorũ res gestas, atria imaginibus distincta, porticus signis ac tabulis ornatas, superbas ædes, plus certè admirationis in se habet quàm nobilitatis. Neque hæc nobis adiumento esse possunt, si illorum virtutem omittamus, quorum imagines verborum magnificentia collaudamus. Immò verò si rectè intueri volumus, illa virtus huic ignauiæ dedecori, ac turpitudini est. Talem autem nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus, qui omnia contemnebat, malitiæ dixit & ignauiæ velamen esse. M. certè Catonem priscum illum, quem meritò Censoriũ vocârunt, non genus, non diuitiæ, (Tusculi enim natus est obscuro genere, tenui censu) sed præstantes eximiæq; virtutes posteris cõmendârunt. Idem quoq; de C. Mario dici potest, qui mihi vnus omnium præstantissimus visus fuisset, ni ad extremum veram gloriam libidine dominandi cum sæuitia commutasset. Necesse est autem vt aut nusquam nobilitas sit, aut illi verè nobiles sint, qui ingenio, doctrina, industria, magnitudine animi, fortitudine, prudentia in omni vita excellunt. Oriri autem nobilitatem ex virtute, hac ratione comprehendi facilimè potest, quod ij qui ex claris maioribus orti ob vitia degenerârunt, inglorij & degeneres sunt habiti: vt superioris Africani filius, qui bello Asiatico ab Antiocho turpiter captus, vitam præcario præter Romanum morem ab honeste impetrauit: de paulò pòst L. Scipio patruus egregium illũ ducturus erat triumphum. Filius autem Q. Fabij Allobrogi, à patre degenerans, adeo libidinose & intemperanter vixit, vt exhæredatum eum à Q. Pompeio prætore, nemo ægre tulerit. Parentis enim amplitudo & turpitudini filij nil profuit. Nollem Q. Hortensij oratoris clarissimi nepotem in tantum dedecus prolapsum: qui dum popinas & lupanaria circuit, domesticum splendorem prope extinxit. Quis est autem rerum humanarum adeo imperitus, qui hos censeat nobiles appellandos quorum vita quo turpior fuit, eò citius suorum nobilitatem extinxit? Solent ij quidem maiorum suorum res gestas commemorare, sed verum est quod ait Naso poëta:

Et genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto.

Sunt quidem nostra, ne mentiar, si eos imitati fuerimus: sin secus, non magis nostra sunt, quàm illorum, qui Sienen habitant. Immo vero si quis sensus apud vita functos superest, siue quid apud nos agatur sentiunt, dolent & quidem vehementer, talem de se prolem reliquisse, quæ adeo culpabilior videtur, quo plures habuit maiores, quorũ virtutẽ & res gestas imitaretur. Quod si mortuis quibus-

dam

dam redire in vitam liceret, ea profectò censura in filios degeneres vterētur, qua Brutus ille primus libertatis vindex, qui conscios coniurationis filios, virgis cędi ac securi percuti iussit. Eandem quoq; seueritatem imitatus Cassius, filium suum pop. Roman. imperium affectantem necari iussit. Torquatus item, cùm filius eius D. Syllanus, à Macedonibus repetundarum accusaretur, solus concedente senatu cognitionem causæ suscepit. Cognito autem re diligenter excussa filij crimine, ita iudicauit: Quum Syllanum filium meum immeritam pecuniam deripuisse constet, non iniuriâ paternis laribus, & Reip. munere, ac omnium ciuium societate eum indignum iudico. Abiens itaque à conspectu patris filius, desperatiõe motus, laqueo statim vitam finiuit, cuius funeri vt indigni filij pater interesse noluit. Non possunt certè parentes optimi flagitiosos filios diligere: quin veteres illi Romani imperio & gloria digni, filios interdum exhæredârunt ob flagitia & turpitudinem, aliosque, quorum spectata virtus erat, per adoptionem in familias suscepere, ne ob ignobilitatem filiorum, agnationis nomen interiret. Rogatus ab vxore Socrates, vt propter filios in vita remaneret, nequaquam id sibi integrum esse respondit. Tum illa, cui filios commendas? Nemini, inquit. Nam si mei similes erunt, nulla indigebunt commendatione: Sin secùs, nolo filij Socratis dicantur, non enim merentur. Quanta autem moderatione vsus sit, dum filium senatui commendat, Antonius ille Philosophus, quem mirari, vt aiunt scriptores, quàm laudare facilius est, eius verba perfacilè ostendunt: Filium (inquit) meum commendo, si vobis & dijs immortalibus dignus erit. Modestè sanè, ne si secùs quàm vellet, accidisset, principatus sui gloria aliquo filij vitio contaminaretur. Quid sibi velint isti, qui ex maioribus suis nobilitatem aucupantur, certè non video. Quemadmodum enim splendor in obscura speculi parte nusquam apparet: ita neque gloria maiorum in minoribus flagitiosis elucescere potest. Vnde Satyrus ad Ponticum scribens, inquit:

Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri, pictosq; ostendere vultus
Maiorum, & stantes in curribus Aemilianos
Et curios iam dimidios, nasumq; minorem
Coruini, & Galbam auriculis nasoq; carentem?
Quis fructus, generis tabula iactare capaci
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis malè viuitur? effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea peruox?
Ante Numantinos si dormire incipis ortus
Luciferi, quò signa duces & castra mouebunt?
Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna,
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum,
Squalentes traducit auos, emptorq; veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem.

Meritò post tot flagitia, idem poëta subiungit:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est atq; vnica virtus.
Paulus vel Cossus, vel Drusus moribus esto,
Hos ante effigies maiorum pone tuorum,
Præcedant ipsas illi te consule virgas.
Prima mihi debes animi bona: sanctus haberi,
Iustitiaq; tenax, factis dictisq; mereris.

Tunc addit: Agnosco procerem, vt intelligerent omnes in sola virtute nobilitatem collocatam esse. Frustrà igitur nituntur, qui omissa virtute, nobilitatem tanquam hæreditarium munus à maioribus expetunt. Quis enim generosum hunc dixerit, qui indignus genere & præclaro nomine tantùm insignis? Nobilitas enim virtutis socia & comes, proprio labore quæsita, non alieno, cum vitijs stare nullo modo potest. Vnde verum illud Senecæ tragici est: Qui genus iactat suum, aliena laudat. Gloriari quidem possumus, nos à claris maioribus sanguinem, artus, viscera accepisse: nobilitatem verò nequaquam, quæ tota ex animis nostris pendet, & non aliunde venit, ne ignarum vulgus sequamur, qui persæpè in maximos errores dilabitur, cuiusque opinio rarò cum sapientia conuenit. VRS. Mutare sententiam cogor, vt video. Sed nil mihi durius videtur, quàm vt existimem paupertatem iungi cum nobilitate posse. PLAT. *Paupertas cum nobilitate.* Cùm diuitiæ, fortunæ bona sint, non est cur eas cum nobilitate coniungas, quæ tota in virtute fundata est. Quanquam haud scio quid in paupertate sit, quòd ita eam aspernère. De men-

dicitate

dicitate non loquor, quæ turpis est, cum petere ostiatim panem necesse sit: Magnę, inquit Seneca, diuitiæ sunt, lege naturę composita paupertas. Lex autem naturæ est, non esurire, nō sitire, non algere vt famem sitimque depellas. Non est necesse si paupertatem amplexus fueris, potentum assidere liminibus, nec supercilium graue & contumeliosam etiam humanitatem pati. Honesta quidem res est lęta paupertas; nec paupertas quidem dici potest si læta. Nam cui cum paupertate cōuenit, diues est: non enim qui parum habet, sed qui minus cupit, diues haberi debet. Si enim ad naturam viues, nunquam pauper eris: si ad opinionem, nunquam diues. Parum est quod natura desiderat: quod opinio, immensum illud quidem. Adhortatur nos idem Seneca, vt nobis paupertatem familiarem faciamus: Securius (inquit) diuites erimus, si sciuerimus quàm non sit graue pauperes esse. Imo vero alius alio nemo dignior, quàm qui opes contemnit: & eas si habet intrepide vbi opus est, patiatur. Non enim diuites nascimur, in lucem prodeuntes, cibo & potu contenti esse debemus. Sine cupiditatibus deus nos creauit, sine timore, sine suspicione, cęterisq; pestibus, quę nos quotidie cruciant. Falsa autem opinione imbuti, paupertatem summum malum existimamus: quod non putarunt Romani illi veteres, qui non minus laudis ex paupertate consecuti sunt, quàm ex imperio & rebus pręclarè gestis. Caruisset honore sepulturæ, adeo pauper Menenius ille Agrippa, senatus ac populi Romani in componenda pace arbiter, nisi collatis in capita sex tantibus funus ductum more maiorum fuisset. Valerio quoque Publicolæ, qui tertium consulatum gessit, ob inopiam rei familiaris funus ex publico exhibitum: nil enim præter gloriam in morte sibi reliquum fecit. Cincinnatus autem ab aratro ad dictaturam accitus, plus glorię ex paupertate quàm ex superatis hostibus populi Romani consecutus est, septem iugeribus agri contentus, quem ipse colere solebat, vbi se magistratu abdicasset. Quàm gloriosa autem fuerit Attilij Serani paupertas, non attinet dicere, cum omnes historici huius clarissimi viri nomen celebrent. Is enim quem à serendo cognomentum duxisse arbitror, dari sibi in Africa successorem postulauit, ne villæ suæ pauca quædam iugera pessum irent, mortuo villico, cuius industria vxorem & liberos alere consueuerat. Senatus itaque ne inchoatum bellum omitteret, operam dedit vt ager eius coleretur, & vxori ac liberis publice alimenta præstarentur. Miserós ne igitur & ignobiles hos præclarissimos viros dicimus, quorum tantus virtutis splendor in paupertate reluceat? Petijt Cn. Scipio in Hispania soccessorem sibi dari, quia filiam nuptui sua industria daturus esset. Senatus autem ne tanto duce careret, dotem xl. millium æris virgini dedit, ac marito locauit: gloriosus senatus, qui ciui suo cauit: gloriosior Scipio, qui ex paupertate tantum nominis consecutus est, quantum nullus anteà ex diuitijs. Fuit olim Resp. Romana apud omnes gentes & nationes magno in pretio, dum Romani ciues paupertate gloriabuntur. Opes enim publicas oportere esse & non priuatas, censuere veteres illi, qui legem de repetundis ac de peculatu tulère. Verùm vbi, hac mutata sententia, ex publico & priuato rapere impune cœpère, posthabita gloriosa paupertate, nulla deinceps religione, nulla pietate, nulla modestia vsi sunt, adeo eos auaritia & habendi cupiditas de via retraxit. Hinc ortæ sunt in tanta ciuitate seditiones, orta bella ciuilia, cum opes orbis terrarum in vnam vrbem congestæ, victorum præmia essent: proscripti certe in triumuiratu plures sunt propter facultates & diuitias, quā propter studia partiū. Quos enim vel natura vel ratio à tanta pernitie retrahebat, eosdē diuitiæ in discrimen vocabant. Secura est vbiq; paupertas, non latrones, non veneficos timet. Et si qui vere nobiles habēdi sunt, ij certe pauperes erūt, qui spretis fortunæ bonis omnes cupiditates perfacilè vincunt. Neque est Vrsine, cur quisquam putet pauperis nullam omnino liberalitatem esse, quod facultatibus careat, vnde beneficentia oritur. Mira enim liberalitate vtebantur viri illi clarissimi, de quibus paulò ante mentionem fecimus, dum patriam tuebantur, dum imperium augebant, dum munera Reip. castè ac sanctè obibant. Benignitatis muneri vti quadrifariam secundum Platonem possumus: pecunijs, opera, disciplinis, oratione pro circunuentis in iudicio, quod est summum liberalitatis genus. Exhauriri enim interdum ea beneficentia potest, quæ pecunijs & opibus exercetur, quantum enim ex pecunijs dando imminuitur, tantum ex ardore bene agendi detrahitur. At vero qui in priuatis publicisque rebus opere, consilio, officio prodesse nititur, eo liberalior in dies fit, quo sua authoritate de pluribus bene merentur, nulla sublata benè agendi, hac in re præsertim, facultate. Quantum autem profecerint in iudicijs oratores & causidici circunuentis aduersariorum potentia & malitia, declarant Ciceronis, Hortensi ac Demosthenis orationes, qui persæpè à faucibus potentum inopes subtraxere. Doctrina契 præterea & eruditione comparari ingens benignitatis nomen potest, quod ea semper animis nostris insideat, comiteturque nos vsque ad extremum vitæ spiritum. Transferuntur perfacilè & amittuntur pecuniæ, mutantur honores & dignitates pro arbitrio potentum. Cadunt consilia socordia interdum & ignauia. Contemnuntur orationes: sola verò sapientia firma ac stabilis habetur. Est enim earum rerum, quæ secundum Aristotelem semper & vbique eodem modo sese habent. Vera nanque virtus, vera nobilitas, nulli casui subiecta esse debet, ex qua fit animus liber & ingenuus, nulli vnquam flagitio, nulli turpitudini deditus. Qui igitur de nobilitate loquitur, de virtute se loqui intelligat necesse est: adeô simul hæc duo connexa sunt. VRS. Non improbat, vt video Plato partem illam beneficentiæ, quæ circa dandas pecunias versatur. Pecunias autem dico more maiorum, quarum æstimatio mensuratur nummo. PLA. Non improbat certè cùm dicat, hac nihil hominum naturæ accōmodatius. Sed inspicere diligenter oportet quemadmodum vtamur, cùm non in omnes, nec ob leuem causam, sed erga bene merentes, & ob singularem aliquam virtutem beneficos nos esse oporteat: hoc velle iustitiam in partiendis rebus, hoc poscere æquitatem.

Pauperum liberalitas.

Quomodo pecunia vtendum.

æquitatem. Ea prætereà liberalitate vti iubemur, quæ prosit de nobis benè meritis, & nemini noceat. Quare tyrannorum quorundam, vt olim L. Syllæ, C. Mar j, Cinnæ, Lepidi, M. Antonij, pecuniarũ & bonorum translatio à veris dominis ad iniquos satellites & seruos nequissimos, non debet liberalis videri, cùm auferantur vnde non oportet, & his dentur, quibus ob flagitiosam & scelestem vitã negari aër, nedum victus, deberet. Admonet nos quoque M. Tullius, ne maiore vtamur benignitate, quàm facultates nostræ requirunt: neue ita rem familiarem claudamus, vt eam liberalitas aperire nõ possit, quæ profectò omni ostentatione & vanitate carere debet. Hoc autem prudenter fiet, si tempus considerabimus, si caussam benignitatis, si rationem, si dignitatem tum nostram, tum eorum erga quos liberales esse debemus. Nam qui sine vitio vel mensura, quodam animi impetu, liberales videri magis quàm esse volũt, argui leuitatis nõ sine causa possũt. Viro enim bono nil turpius est, quàm aliquid facere, cuius probabilis ratio reddi non possit. Tenẽda igitur mediocritas quędam est, ne si omnia temere effuderimus, prodigi: si vbi dandũ est non dederimus, auari & maligni videamur. More autem Christiano, paruulos nutrire, pupillos tueri, virgines inopes cõnubio locare, viduas defẽdere, nobiles paupertate & valetudine oppressos iuuare: esurientes pascere, algentes vestire, captiuos redimere, nexos ęre alieno soluere, sua pecunia & impensa nobilis ac liberalis viri propriũ est. Quod etiam Fabium illum maximũ, qui cunctando rem Romanã restituit, fecisse legimus. Captiuos enim ab Hannibale redempturum se pollicitus senatu recusante, vt id quod instituerat, sua impensa faceret, fundum vendidit. Laudatur & liberalitate Gillus Agrigentinus. Is enim quingentos equites Gelensium vi tempestatis in fundum suum compulsos, magna impensa aliquandiu aluit. Omitto dicere quàm liberalis fuerit in edendis spectaculis, in curanda annona, in epulis apparandis, cùm omniũ, qui vnquã fuere, liberalissimus sit habitus. VRS. Splẽdidè sanè. Sed dic quæso, seperàsne magnificẽtiã à liberalitate? PLA. Imò verò, Aristotelem secutus. Hæc enim in dandis pecunijs, illa verò in magnis sumptibus, vnde nomen accepit, versatur. Proprium nanq; magnifici viri est, theatra, templa, fora, porticus, ædes ita ædificare, vt & ciuitatis dignitas requirit, & eius qui extruit, facultas & amplitudo. VRS. Pinxisti iam mihi, vt arbitror, illum, quem nobilẽ dici & haberi vis. PLA. Ducta sunt certè veræ nobilitatis lineamenta, sed nondum planè neruos & colores superindoximus. VRS. Perfice quæso, vt tandem gloriari possim me illius nobilitatis quã quærimus, verã imaginẽ vidisse. PLA. Ita enim iustitia in humana societate necessaria est, vt in animãte anima. Huius enim motu cietur corpus si insit: si in absit, continuò riget & dissoluitur. Quis est enim qui vt Deum quendam cælitùs missum, iustum hominem non admiretur? Huic vt vides committunt homines fortunas suas, committunt liberos, coniuges, humanaq; omnia: nec immeritò quidem, cùm ipsa iustitia sit, vt Aristoteli placet, non pars quædam virtutis, sed tota virtus. Vt igitur perpetuam commendationem & famam veræ nobilitatis consequamur, ipsam iustitiã amplectamur oportet, sine qua nihil potest esse laudabile. Camillus dictator Romanus Phalarios, quos vi nõ poterat, iustitia & clementia in deditionem accepit, remisso pædagogo virgis cæso ab eisdem pueris, quos transfuga secum per fraudem in castra hostiũ duxerat. Magna est & Aristidis laus, qui iusti cognomentum consecutus est, quòd Themistoclis consilium de incendenda Lacedæmoniorum ad Cithieũ classe, vtile certè, nõ tamẽ iustũ, improbauerit. Hanc aũt iustitiã rectè obseruabimus, si cõmunibus pro cõmunibus vtemur. Cõmunia autem sunt, errantes admonere, ignaros docere, aut vt erudiantur curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne sumi, consulentibus fidele consilium dare. In hac aũt societate humana gradus distinguere superuacaneũ mihi videtur. Nemo est enim qui nesciat, plus se patriæ, parentibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiusdẽ nationis, eiusdẽ linguę, quã peregrinis & externis. Nõ est etiam alieũ ab officio pręstantis & iusti hominis, curare vt in patria sua leges, iura, suffragia, consuetudines seruentur: vtque ciues soi in dictis pactis datam fidem præstent. Quod fecisse M. Regulum legimus, vnicum inuiolatæ fidei exemplum. Is enim Carthaginem ad certam pœnam redire maluit, quàm datam fidem violare. Hæc autem Vrsine qui diligenter obseruat, non modo ingenuus, verum etiam illustris mihi videtur. VRS. Probè quidem omnia pingis: si quid habes ad hæc, perge quæso. PLA. Fortitudo, vt mihi videtur, omnium virtutum quasi robur quoddam, viro insigni pernecessaria est, ne iustitia vlla ex parte labefactetur. Verùm vt fortitudo sine iustitia iniquitatis asylum est, cũ validior imbecilliorem opprimat: ita iustitia sine fortitudine, eos plerumque deserit, quos tueri meritò deberet. At vero cum fortitudo in res bellicas & domesticas diuidatur, superius illud Neapolioni equiti & fratribus tuis, qui militiam sequuntur, omittamus, amplectamurque potius domesticam illam fortitudinem, quæ animi magis quàm corporis viribus comprehenditur. Vera autem fortitudo est, primò seipsum vincere, iram cohibere, nullis illecebris capi, aduersis non perturbari, nec extolli secundis, & quasi vẽto huc & illuc impelli: nã qui cupiditatibus vincitur, qui metu frangitur, qui ira perturbatur, vti certe consilio non potest. Is autem quem magni excellentisque animi esse volumus, nihil admirari in rebus humanis, nihil magni facere præter virtutem debet. Honores prætera, vt Aristoteli placet, non quoscunque nec à quouis oblatos suscipiet, sed illos tantùm quos esse dignos illustri viro arbitrabitur. Præterea verò ita dignitatem animi sui in vtraque fortuna seruabit, vt à seipso discedere nusquam videatur. Contulisse in benemeritos beneficia lætabitur, feretq; molestè si ipse ab alijs acceperit, nec plura statim reddiderit, Hesiodi præcepto, qui maiore mẽsura reddi mandat. Alienum verò ab eius natura est, quem magni excellentisq; animi esse volumus, beneficia in alios collata commemorare: accipientis certè hoc propriũ est, non aũt dantis. Quamuis

Magnificẽtia quomodo differat à liberalitate.

Iustitia ad nobilitatẽ requisita.

Fortitudo.

Magnanimitas.

enim Lacedæmonij ab Atheniensibus beneficia accepta cómemorant, sua tamen in eosdem collata verecúdè retinét. Excellere item in omni virtute mauult, quàm videri, quod est vani hominis proprium. Apertè aût loqui, amare, odisse, magni animi proprium existimat: timentis namq; est occultare sententiam. Sit motus ipsius quem nobilem quærimus, tardus incessu, vox grauis, sermo sententijs plenus. Prorsus autem vera animi magnitudo sine ingenti virtute constare non potest. Cauenda est tamen nimia gloriæ cupiditas. Nam dum magnitudine animi prestare omnibus quærimus, æquitatem interdum ob ambitionem cótenimus, qua nullo publico ac legitimo iure vinci nos deinceps patimur. In rebus aût agédis magnum animum, magnam spem præ se ferre debet, qui alios excellere cupit. Quod fecisse secundo bello Punico Scipioné ferunt. Is enim cœtum ingressus deliberantiũ de relinquenda Italia post cladem Canésem, stricto ense mortem his cóminatus est, qui talem approbarent sententiam. Nam vt boni medici proprium est, vultu ac verbis bonam valetudinem ægrotantibus polliceri: ita illustrem virum decet desperationi hominum fiduciam & bonam spem obijcere: quod Aeneam fecisse Virgilius scribit, vt illud:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Non est aût viro ingenuo vllo modo trepidandũ, nec de gradu cõstantiæ, vt dicitur, cadendũ: quo nihil potest esse viro amplissimo indignius, qui ad vnam fortitudinem pro vtilitate communi natus & educatus est. VRS. Indigétne alio adminiculo is, qué cęteris nobilitate animi pręesse vis? PLA. Imò verò, & quidé magno. Necesse est autem vt in eo homine prudentia sit ad bonorũ malorumque delectum, quem iustum & cõstantem volumus. Prudentia enim cæterarum virtutũ magistra ita est ars viuendi, & medicina valetudinis, nauigationis gubernatio. Vnde hac in re nequaquam laudandus est Theophrastus, qui in Callisthene suo vitam nostram & regi fortuitè dixit, quo nihil potest esse languidius, cùm vsu & doctrina cõpertum sit, cælum & homines sapientia gubernari. Sapientia enim, vt philosophis placet, nil aliud est, quàm diuinarum humanarumque rerum cognitio: quam quidem M. Tullius prudentiam interdum, sapientiam nonnunquam vocat: Hanc qui aspernatur & contemnit, quid à brutis differat nõ video, cùm virtutũ omniũ princeps sit & magistra quædam, vnde omnis bene viuendi ratio colligitur. Quare sanctè à Platone scriptum est, tũ demũ beatas fore resp. si eas docti & sapientes regerent: bene siquidem cõsultum ciuitatibus censuit, si is qui summá potestatem haberet, studiũ omne suũ in virtute collocasset. Quales fuisse Romæ P. Scioné, C. Lælium, M. Catoné accepimus, Spartæ Lycurgum, Athenis Soloné. Illa enim pars, quæ vt M. Tullio placet, in veri cognitione versatur, maximè naturam attingit humanam. Is etiam meritò prudétissimus haberi debet, qui in quauis re videre & explicare potest, quid verũ, quidue falsum sit. Quare bene respõsum ab Aristotele est: interrogatus enim quid differrent docti ab indoctis, quo (inquit) viuentes à mortuis. Est autem sapientia recta ratio rerum gerendarum, quæ & voluptatibus modũ imponit, & animi fortitudinem regit. Transfert hæc eadem se nõ modò ad remp. verumetiam ad familiaré: resq; omnes non temerè, sed cõsideratè agendas. Sumendum esse tempus in deliberatione ostendit, re auté deliberata aliquid agendum, posthabita socordia & ignauia. Huius enim virtutis tota laus in actione consistit. VRS. Miror ego hæc duo nomina, videlicet sapientiæ & prudentiæ, omnino confundi, cùm Peripatetici longè aliter sentiant. PLA. Est ita sanè vt dicis. Vt enim sapientia principiũ est cognoscendi res omnes exactissimè cótemplãdas: ita prudétia quid expetendũ fugiédúmue sit, nobis ostédit. Verùm si rectè intueri volumus, parũ admodũ inter se differũt, cum res ipsa cõsiderata & perspecta, quod ex sapientia oritur, ad actioné nos perducit, in qua felicitas humana reposita est. VRS. Non displicet hoc quidem. Habeo iam vt arbitror illũ, quem verè nobilé quęrimus.

Tẽperãtia. PLA. Vnũ adhuc superest, quo veluti cõdiméto hęc nostra cõfabulatio vel disputatio potius sapidior fiet. VRS. Quid id quæso est? PLA. Temperãtia, quã interdũ modestiã, nõnunquã etiã moderationem appellare solemus. Cuius virtutis proprium est, appetentis animi motus sedare ac regere, semperq; aduersantem libidini moderatam in omni re seruare constantiã. Intemperantia enim omnem animi statum perturbaret & inflãmaret, nisi huic vitiositati illa virtus obsisteret, cuius beneficio ægritudines omnesq; animi perturbationes sedãtur. Animis nostris atq; naturæ vim duplicem inesse M. Tullius affirmat, quarũ pars vna in appetitu reposita est, hæc ὁρμὴ Græcè dicitur, quæ hominem huc & illuc impellit: Altera verò in ratione, quę docet & aperit quid faciendũ fugiendumq; sit. Ita fit aũt vt ratio pręsit, appetitus verò obtemperet, in homine potissimum bene morato, cuius fũdaméntum ipsa verecundia erit, quæ non sine causa prudentiæ adiuncta, soliq; homini data, ostendit aliud quidem iuueni conuenire, aliud seni. Saltauit (vt aiunt, qui veteris testamenti historiã scripsere) Dauid rex, non autem Samuel: & vt nec ille reprehésus, ita iste magis laudatus est. Abstinuit fidibus ob verecundiam credo Themistocles ille Græciæ princeps, quod eas dignitati suæ nequaquã cõuenire arbitraretur. Scribunt & poëtę, Mineruam tibias abiecisse, quòd dum eas inflaret, indecorem genarum in fronte perspexerit, Deæ minimè conuenienté.

verecũdia.

Continenté & abstinétem eum esse oportet, quem nobilem quærimus. Horum auté alterum in rebus est, alterum in moribus. Africanus ille Scipio, qui nobis multis in rebus exemplo est, eximiæ formæ puellã in bello captã, ac sibi in Hispania voluptatis causa oblatam, constanter renuit, eamq; inuiolatam marito restituit. Cato aũt in Epiro, Achaia, Cycladibus, Veneris à lucri copia abundãs, cõstantissime, Numatio Ruffo teste, tantã turpitudinem reiecit. Scitum sane illud Fabricij est in Cineam apud Pyrrhũ voluptati omni tribuentem:

Cõtinentia

Vtinam,

Vtinam, inquit, talē habeant mentem omnes populi Romani hostes. Quàm turpe autem sit diffluere luxuria, Sardanapali error nobis ostendit, qui incidi iussit in sepulchrum suum: Hoc habui, quod edi, quodq; exaturata libido hausit. Quid aliud, Aristoteles inquit, in bouis, non in regis, sepulchro incideres? Rebus autem in omnibus tenenda mediocritas est, quæ ad valetudinem quoque pertinet. Est aūt in desiderio, non in satietate, iucunditas victus. Ille igitur quem nobilem & illustrem quæri mus, omnes libidines coërceat, ægritudines animi sedet, comprimat iracūdiam, vnde propè infinita mala nascuntur. Præterea verò prudentia vtatur in bonorum malorumq; delectu: Iustitia, vni cuiq; quod suum est tribuendo: Fortitudine, labores consideratos periculaq; obeundo: Temperantia, vt dixi, voluptates omnes prætermittendo. Hoc qui constantissimè facit, etsi rusticis parentibus ignobiliq; loco ortus est, nobilis tamen & ingenuus haberi debet. Hæc habui de nobilitate quę dicerem. Sed iam finem, si placet, faciamus, nisi quid aliud vis: Nam cœnæ tempus instat, & traiecto flumine, nobis per aduersum collem in vicum Varronis subeundum est. VRS. Satisfecisti mihi abundè, & iam tandem solos eos nobiles existimo, qui aliqua singulari virtute præditi sunt: non autē illos, qui bene loti & pexi & sericati coccinatique accipitrem circunferunt, in ipsa ignauia, non in solertia, vt pareffet, nobilitatem collocantes. PLA. Rectè sane. Conscendamus, si placet. VRS. Quid ita quæso acceleras? veniemus tempori. Non est quòd ita properes. PLA. Facit pulchritudo & magnificentia harum ædium, quas nuper magna cum arte & miro sumptu ędificasti, vt eò faciliùs proficiscar. Quid enim illis ędibus decētius reperiri potest, si trabes auratas, si parietes bene pictos inspicis? Quid commodius, si ampla cœnacula, si porticus fastigiatas, si cubicula venusta, si hortos egregiè cultos intuemur? VRS. Gaudeo tibi hunc vicum hunc nostrum ita tibi placere. Curaui ego hanc ædificationem non magis mea quàm hospitum causa, nec priuatorum hominum solùm, verumetiam pontificum ac regum, vt si quando eis hac iter facere contingeret, meo beneficio percommode recipi possent. PLA. Indicauit id modo pontificeis Sixti aduentus, quem ita magnificentissimè accepisti, vt à nemine melius aut lautius accipi potuisset, quod viri splendidi & illustris proprium est. VRS. Putaui sane hoc esse magnifici hominis officium. Sed tectum quæso iam tandem subeamus, ne humiditate nocturna lædamur: nos præsertim, qui ob difficilem collis ascensum nonnihil sudamus. *Epilogus.*

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE AD LAVRENTIVM MEDICEM

procemium.

QVi vitam ciuilem Laurenti sibi deligēre, ij mihi nimirum prę ter cęteros sapere visi sunt. Laudent quantum velint Druidas suos Galli, laudent Gymnosophistas Indi, nec suos Eremitas improbent Christiani. Ego enim sic existimo, hunc mūdum quem colimus, quemq; tā ornatū quodāmodo pictum cernimus, nullā speciē habiturū, nisi à ciuilibus hominibus incoleretur, ij sunt profectò, qui prouincias diuisêre, qui vrbes suis locis, qui pagos, qui villas, qui oppida condidêre, qui homines in vnū cōgregatos, per tribus & vicos diuisêre, qui patremfamilias suis pręesse voluerē. At vero, vt ij in vnū congregati, benè ac sanctè viuerent, suis legibus vita ciuilis descripta est, tum ab illis priscis legum latoribus, Solone, Lycurgo ac Dracone, tū vel maximè à Platone & Aristotele, quorū libri, de moribus pręsertim, ciuili disciplina referti sunt. Laudant ij certè priuatam vitam, contemplandiq; rationem, & in ea solidā voluptatem collocant: ciuilem autē ita amplectuntur, vt in ea laudanda magna volumina conscripserint, quod certè non fecissent, nisi hanc vitam fructuosiorem, illi inertiae desidi pręferēdam multis rationibus intellexissent. Nam qui vitam in solitudine ducit, quiq; rerū ac deorum naturam contēplatur, is certè cùm solicitudines humanas subterfugiat, ac sanctā societatem deserat, sibi magis quàm alteri natus esse videtur. Magnū est profectò deos cōtemplari, eosdemq; nobis propicios reddere precibus ac votis. Sed illud quoque maximū est, ad quod natura rerū omniū parens impellit. Non enim solùm nobis nati sumus, vt ait M. Tullius, verùm ortus nostri partem patria vendicat, partem amici, quibus certè satisfacere illi nequaquā possunt, qui in solitudinē secedētes, sese ab hominibus vtā toto corpore separarūt. Delectati quidē multi cùm ex Græcis tum ex Aegytijs contēplatione sunt, multaq; ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium pertinentia conscripsere, quod quidem ad paucos pertinet. Sed ego potissimùm Romanos laudo & admiror, qui posthabita priuata commoditate, & voluptate animi, de legibus & moribus scribentes, communi hominum vtilitati semper consuluêre. Hac itaq; ratione motus Laurenti, ne mihi tantummodo natus esse videar, scribere aliquid ad te de op-

timo ciue institui, quò mihi & tibi pariter satisfacerem. Multũ enim patriæ isti tuæ florentissimæ debeo, quæ me, licèt externum, tot annis non modò aluit, verumetiam erudiuit. Multum præterea auo ac patri tuo, viris certè clarissimis, quorũ benignitate & gratia in clientelam familiæ vestræ susceptus sum. Verùm quia auus tuus Cosmus remp. Florenrinam semper coluit, proq; ea tuenda maxima bella & grauissimas inimicitias plerumq; suscepit, eundem quoque non modò tecum, sed etiam cum reliquis ciuibus, quibus omnibus bene consultum vult, loqui puto. Eius enim personam loquẽtem feci, quò tibi ac ciuibus tuis autoritate tanti viri maior ardor concitaretur, ad benemerendum de rep. quam nobis amplam & splẽdidam sua industria & animi magnitudine reliquit. Neq; est certè Laurenti, cur hoc nostrum munusculum aspernere, quòd paruulũ sit, quodq; etiam peregrinus ad ciuem scribat. Scribant alij magna volumina ad otiosos & inertes. Scribo ego ad te, cuius tota vita in actione reposita est, quique ciuitati ruæ consulis, de ruo etiam, ne his grauissimis temporibus fame laboret, quæ grauiter quidem, nescio quo fato, omnem Europam nunc vexat. Quòd autem peregrinus ad ciuem Florentinum de gubernanda repub. scribam, non est cur quispiam miretur, cùm multi ante me id fecerint: cumq; etiam eiusdem ciuitatis meritò ciuis appellari posim, in qua annis aliquot vixi, in tanta ciuiũ charitate & beneuolentia, vt facilè dignosci non posset, ciuis ne an peregrinus essem. Sed hæc quæso tandem omittamus, atque auum tuum Cosmum, quid optimum ciuem facere oporteat, differentem audiamus: abs te tamen, vt à tyrone, res prius inchoabatur, vt Velites & Rorarij apud Romanos in prælijs solebant. Tibi enim primæ partes attribuuntur, qui sic Platinam Carigium vestrum adeuntem alloqueris.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE LIBER. I.

Laurentius, Platina, Cosmus.

Ic est Platina, ni fallor, quem ad nos venientem video, quid sibi velit in Carigio nostro, haud satis scio, relicta præsertim Florentia, vbi Veneres omnes & blanditiæ insunt. PLA. Quasi verò pluris blanditias & voluptates faciam, quàm otium & quietem. Secessi paululum ab vrbe mi Laurenti, donec ludi isti vestri theatrales & mimici efferueãt. Quiescere enim interim nõ licet aut ingenio frui, dum Florentinus populus ad ludos natus, vocibus & clamoribus omnia cõplet, clamat, prostrepit, explodit, laudat. Tobis præterea, tibijs, fistulis, cornibus adeò cælum frangunt populares, vt nil excogitari viro dignum tũ liceat. LAV. Qui de rep. scripsere, probarũt oẽ ludos? An hæc consuetudo vt alia permulta irrepsit, vimq; legis in ciuitatibus cepit? PLA. Philosophos domi habes, & ex me peregrino quęris, quid ad ciuitatẽ pertinet? Auum tuum Cosmũ virum sapientissimũ sciscitare, qui, vt arbitor, vsu, ætate & experientia neminem superiorem, nedum parem habet, quòd etiam ipso tacente resp. vestra florentissima indicat, quam & ab externo hoste & à seditiosis ciuibus sæpius exagitatã ac penè oppressam, nõ modò liberauit, verùm etiam legibus & institutis fortunatam reddidit. LAV. Nollẽ auo meo molestus esse, qui nunc in ripa Tertiolæ in viridi opacoq; loco sub quercu illa animi & vitandi æstus causa residet: Parcendum est eius ætati, qui per se morbus est, vt ait Cicero: parcendum valetudini, quæ persæpè afflictatur. Adde quòd ciuilibus negotijs & procellis exagitatus huc sese vt in portum recipit. PLATINA. Quasi vero à sene bene instituto, beneque de republica merito quicquàm fieri iucundius posit, quàm aut quid sit agendum in vita ad benè beateq; viuendum cõmemorare, aut suos edocere, quo pacto ciuitatem iustè ac sanctè gubernent. Hoc vno siquidem modo omnem ei leuabimus senectutis & valetudinis molestiam. Ab his enim ad melioré cogitationem animũ eius traducemus, ex qua profectò non minorem ipse quàm nos, voluptatẽ capiet, cùm docentis æquè ac discentis par voluptas sit. Sed accedamus propius, & dum in vita est, quicquid possumus, ex eo tanquã ex vberrimo fonte hauriamus, quod tibi ac tuæ reip. prosit, omissis ludis illis, de quibus paulò antè diximus. Ego enim vicissim hominem interrogabo, tu quæ dicet, notabis & edisces. COS. Quid huc quæso Platina? Carigiũne visurus & Tertiolæ riuum, & quercum hanc frondosam, an æstus vrbaniq; tumultus vitandi causa huc venisti? PLA. Vt te viderẽ & salutarẽ Cosme, vtq; aliquid à te perdiscerem vnà cum Laurentio nepote tuo, ad quem Florẽtina respublica post te ventura est. Nã Petrus filius adeò podagra & articulari morbo laborat, vt nõ longior ei vita futura videatur: hanc ob rem existimo Laurentiũ nostrũ tibi ac patri breui successurũ, recepturumq; ab vtroq; rempublicã bene vestris artibus ac labore institutã. Qoare vt auo ac patre dignus videatur, edissere, & quidẽ breuiter: nolumus

nolumus tibi diu molesti esse, quid optimum ciuem in gubernanda ciuitate deceat, vt tanquam optimus poëta, hunc extremum vitæ laborem* actum bene & vtiliter transigas. Hoc est munus tuum, hoc à te expectatur, non à riuuli susurro, non ab his virgultis & arboribus, quæ, vt Socrati placet, nil habent in se quod homines doceaot. Quam ob rem aggredere quæsumus, da hoc nepoti, da patriæ, vt quæ ornata per te est, eadem quoque in futurum consilio tuo per nepotem salua & aucta videatur. COS. Nó postulatis à me hoc, vt video, sed flagitatis. Faciá ergo vobis, vt potero, satis, quanquá hoc sit philosophi doctisimi ac sapientisimi munus: à me autem hæc habetote, vt ab homine potius ætate & rerum humanarum cognitione perito, quàm doctrina & arte imbuto. Ioterim verò vacuum tempus & liberum mihi dari peto. Nam qui rem tantam suscipit, cura certè & negocio vacare debet. Abigitote quæso rusticos istos à me, ne nos à republica ad rem rusticá traducant. Importuni profectò sunt: & quod volút, nimis volunt, quippe qui affectus sedare vsu vel arte nequaquam didicère. LAV. Hoc meum erit negotiom, meo iusso cóticescent omnes: quiesce, si placet, & in hoc cespite recumbe, ac pedes contrahe, ne aqua subluti articulari morbo vexentur, quod in frigidis podagris accidere solet. Quæret ex te Platina aliud ex alio, & ego quod disseres tamquam ex oraculo percipiam & ediscam PLA. Quia verò, vt ait Maro, non omnia possumus omnes, ob eam rem, si quid mihi exciderit, aut prætermissum à me fuerit, tu statim ad quem pertinet, id suggesseris, faciesque auum tuum rogando ad dicendum alacriorem, cùm te ex ore suo tanquam ab hube re pendentem videbit. LAV. Faciá ergo verò quod velle te videro, & innueris. PLA. Conticescamus; dicturus est aliquid auus tuus, mentum attrectat, & barbam mulcet. COS. Ego verò cùm sæpe alias, tum vel maximè nunc cogitabam, multum homini naturâ tribotum esse, in eoque mentem ipsam magnam vim rerum optimarum continere: hioc faciendi quod honestum, & vitandi quod turpe est, rationem colligimus, cú natos esse oos, in lucem editos ad decus & honestatem cernimus. Hoc etiam naturalis societas, hoc hominum coniunctio inter ipsos expetere videtur: qua ex re, illa quam quærimus, respublica nascitur: quæ est, vt Aristoteli placet, eorum qui in ciuitate degunt, institutio, cuiusque finis est bene viuere. Sed quoniam res tanta gubernari bene sine parente & doctore omnium non potest, ab eo, si placet, exordiamur. Deo enim duce errare nemo potest. Præterea verò ingrati videremur, cú poëtæ fabulas narraturi, vana numina inuocent, si nos Dei optimi maximi nomen præteriremus: oos, inquam, quos prouidos, sagaces, acutos, memores, plenos rationis & consilij fecit. Solus enim homo ex tot animantiú generibus atq; naturis, rationis particeps & cognitionis est, ob eáque rem Deo propiùs accedit. Quare si placet, & ni aliud vultis, hinc exordiamur. PLA. Rectisimè equidem, isto enim duce errare nemo potest. Sed vocé attollas oportet Cosme: concentu enim auiú, strepituq; fluminis non bene quędicis percipimus. COS. Accumbite quęso, vt quæ dicturus sum, cómodiùs intelligatis: mihi enim per ætaté vocé attollere non licet, nec arteriem defatigare. LAV. Accubuimus tua & nostri causa, ne quicquam ex ore tuo excideret, quòd non perciperemus. COS. Priocipio quidem comparádæ authoritatis, cóstituédæq; reip. singulare fundamentú religio est. Nó enim parum fidei apud ciues suos ille sibi cóparat, qui & Deum immortalé esse, & omnia posse existimat: putatque quicquid humanum genus prouidum, acutum, in se præclarum & excelsum habet, nó propria industria & sagacitate, sed diuini numinis gratia obtinere. Vt igitur vnus Deus ex instituto Christianæ religioois in ciuitate nostra piè sanctèq; colatur & adoretur Laurêti, curandú tibi potisimú est. Hoc enim à oobis suo merito vult Deus, qui patriæ nostrę hanc rem p. tá amplá tamq; florentem pręstitit. Prętere verò, cùm fieri non posit, vt in magnis vrbibus inter ciues ipsos æmulatio interdum non oriatur, pietas ista ad tutelá tui ipsius & munimentú, non parum roboris tibi præstabit: minus enim (vt Aristoteli placet) reformidant homines, quem religioni & pietati deditú viderint, minusq; contra illum seditiosi audebút, quem dijs amicú perspexeriot. Cyro quidem ad auum Astyagen ituro, hæc in primis mádata dat pater Cambyses, vt est apud Xenephontem scriptum. Hęc à me discas fili, quæ habentur maxima: nihil à te vel publicis vel priuatis in rebus agendum, nisi sacris peractis, deorúq; voluntate augurijs perspecta & cognita. Humanum enim genus erroribus plenum est: at dij cùm semper fuerint, cumque omnia norint, pręsentia, pręterita ac futura, inuocati adsunt consultationibus hominum, quibus propicij ob pietatem fueriot, signisque ostendunt, quid agere, quibúsue abstinere oporteat. Quòd si noluerint omnibus consultum esse, nil mirum videri debet: nulla enim necesitate vrgentur, vt quæ nolint curent. Hoc autem sanctisimo mandato permotus Cyrus, nil voquam priuatim ac publicè egit, quod ad regem pertineret, quin prius litaret, comparataq; victoria sacrificando dijs gratias ageret. Tátum præterea benè instituti regis exemplum valuit, vt gés Persarum, ferox aotea & indocta, ad boná frugé breui redigeretur. Nunquam verò bella suscepit Dauid ille fortisimus, qui & Goliam singulari certamine superauit, & finitimas gentes Iodæis infestas domuit, nisi prius sacrificia Deo Maximo exhibuisset. Parta autem victoria, hymnos statim cecinit, eidem gratias agens, vt ostenderet Dei benignitate & gratia, non suis meritis, tantam felicitaté secófecutum fuisse. Ad Antipatrum autem scribens Aristoteles hominem certè rogat, vt Alexandrú Macedoniæ regem moneat, oe tot victorijs elatus, quot in Asia adeptus fuerat, Deum contemnat, cuius nutu omnia mooentur: qui fortasse diutius in regno tot laboribus parto vixisset, si præceptoris sapientisimi monitis obtemperauisset, nec coli vt Hamnonis filius & more Persarú voluisset. Quanta autem sit religionis vis, & obseruattio humanæ pietatis erga Deos, ex hoc maximè comprehendi Laurenti potest, quòd gentium quoque homines deos qualescunque colentes, feliciores sunt habiti. Religio.

Tantamq́ue apud cines ſuos authoritatem hac vna re compararunt, vt populos quoquò voluerint facile impulerint: vt de Nnma Pompilio legitur, qui populnm ferocem Romuli imperio, religione iniecta, ad meliorem cultum redegit, depoſita ſæuitia illa & ruſticitate. Teſtantur hoc ancylia, & ſacra quædam regni pignora, Ianus ſcilicet bifrons, belli & pacis arbiter focus Veſtæ virginibus creditus, pontifices, augures, ritus ſacrorum, feſti dies. Ante Numam hæc omnia incognita fuere. Verùm his acceptis, haud difficile factu viſum eſt, populum licentia bellica efferatum in officio continere. Senatus verò Romanus ad hanc rem ſpectans, decreto inſtituit, vt ſingulis quibuſque annis decem patriciorum filij ad noſtros ſacrorum peritos mitterentur, qui Hetruſca imbuti diſciplina, in patriam redeuntes, dijs ſuis ſacra ritè exhiberent. Adducere tibi exempla multorum in medium profectò poſſem, cùm eorum, qui ob pietatem etiam apud hoſtes tuti & in pretio ſunt habiti, tum illorum qui ſpreta religione, ſacrilegij & impietatis ſuæ pœnas tandem, & quidem graues dedère. Sed omiſsis his falſorum deorum opinionibus, ad religionem noſtram caſtam ac ſanctam redire placet: quæ etſi neceſſaria ſit, tamen ſi qua in re ab aliquo non bene inſtituto ambigeretur, propter honeſtatem & vtilitatem humani generis recipienda eſſet. Non enim ſuperſtitionem habet, vt Iudaica: non aniles fabulas, vt Gentilis: non turpitudinem, vt Machometana. Ad iuſtitiam nos impellit, ad fortitudinem, ad modeſtiam. Pudorem nobis proponit, pudicitiam, fidem, conſtantiam, honeſtatem. Contrà verò, petulantiam vitare, ſtuprum, fraudationem, ſcelus, furorem, turpitudinem, libidinem, iniquitatem, luxuriam, ignauiam, temeritatem nos admonet præceptis & inſtitutis: quare mi Laurenti hanc religionem, cuius characterem à teneris annis in fide parentum ſumpſiſti, conſtanter amplectere, noſtramq́ue ciuitatem tuo exemplo in hac fide contine, Chriſtum vnici Dei filium colendo, cum patre ipſo ac ſpiritu ſancto regnantem: neque enim decet te ac reliquos Chriſtianos vnum Deum in Trinitate perſonarum adorantes, & Trinitatem in vnitate diuinitatis agentibus, religione & pietate ſuperari, maximè verò cùm illorum religio vel ſuperſtitio potius fabulis (vt dixi) nitatur: noſtra verò ſanctiſsimis inſtitutis ac infinito propè martyrum ſanguine probata & confirmata tot annis ſit, tot doctiſsimorum virorum præceptis, quot Ecclesia Romana in pretio habet, & vt de hominibus bene meritos colit. Multum profectò Deo noſtro debemus. Inſpicienda igitur ſunt eius merita erga patriam noſtram, quam toties ab hoſte & quidem grauiſsimo tutatus eſt, quamq́ue etiam à peſte & fame perſæpè liberauit. Nec minus certè quid noſtra familia ei debeat conſiderandum: quam quidem tumnltu militari & ſeditionibus interdum exagitatam, in ciuitate, vt vides, cum dignitate retinuit. LAVRENTIVS. Ego verò Coſme, quod velle te video, quodq́ue etiam ratio dictitat, libenter faciam: ſed dic quæſo quæ ſit iſta ſuperſtitio, quam toties commemoras? COS. Dicet hoc Platina, ad quem pertinet: Nam hæ ſunt eius partes. *Superſtitio* PLATINA. Ego verò dicam, quod Cicero ſentit: Maiores noſtri, inquit, religionem à ſuperſtitione ſepararunt: nam qui totos dies precabantur & immolabant, vt ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati, quod nomen poſtea latius patuit. Qui autem omnia, quę ad cultum deorum pertinent, diligenter tractarent, & tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi, vt eligentes ex eligendo, tanquam à diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes: his enim verbis omnibus ineſt vis eligendi eadem quæ in religioſo: vnde alterum vitij nomen eſt, alterum laudis. Eſt autem religio veri Dei cultus: ſuperſtitio falſi, vt qui ſuperſtitem memoriam defunctorum colunt tanquam Deos. Cur autem Lactantius religionem potius dictam velit à religando, non hercle ſatis intelligo: Fuit biduo apud inferos Chriſtus, inquit, hoc vinculo pietatis obſtricti Deo religati ſumus, vnde religio nomen accepit. Verùm cùm ante Chriſtum ipſum deorum quoque metus eſſet, cuius ſanguine & pietate religati eramus? Nullum certè tum erat vinculnm, imò titubabant, & ſolnta erant omnia. Venit qui nos redimeret, & cuius pietatem ac miſericordiam religeremus tantorum beneficiorum memores. Vter verò melius ſentiat, aliorum ſit iudicium. Perge Coſme, niſi quid ad hæc requiris. COS. Altè verò, & vt oportuit, à capite repetiſti omnia. Aniles igitur ſuperſtitiones otioſorum quoruudam vitabis Laurenti, ne fruſtra tempus in nugis teras, & ea timeas, quæ oſcitantes quidam aucupij gratia confingunt & ſomniant. Non eſt cur ſacerdotes roges, quod irridendo Socratem feciſſe aiunt, vt Aeſculapio pro te gallum immolent: Sanctitatem verò, quæ eſt (vt ait Cicero) colendi Dei ſcientia, amplectere: Hypocritas fuge, ne te ſuis artibus ſuperſtitioſum reddant. Eſt enim genus hominum pernicioſum & maleficum: hos quidem vt rerum omnium ſimulatores ac diſsimulatores, ſaluator ipſe in Euangelio deteſtatur & accuſat. Occultum quippe ſcelus eſt, nec vt alia vitia facilè dignoſci poteſt. Virtutis enim ac ſanctitatis nomina ſemper in ore habent, contemnere omnia videntur, ſaluatoris & ſanctorum ſimulachra publicè magis quàm priuatè venerãtur & adorãt, obtorto ambulant collo, demiſſo vultu, ſqualida barba & veſte: atque ij quidem magna ex parte ignani, rudes, ſordidi, ſola oſtentatione & vultus pallore cõſpicui hominibns, tanquam inutiles fuci, & alienis laboribus inſidiantes, infeſti ſunt. Quare bene à M. Tullio dictum eſt, nullam capitaliorem peſtem eſſe, quàm eorum qui cùm mali ſint, id tamen agunt, vt boni viri eſſe videantur. Ad Lucillium vero ſcribens Seneca, hominem monet, nequid hypocritarum more agat, qui non perficere quod oſtentant, ſed conſpici cupiunt. Cautè igitur cum huiuſcemodi hominibus viuendum eſt, ne circunueniaris, neue in aliquam ſuperſtitionem eorum fraudibus incidas: qui certè etiam in crimine deprehenſi, puniri non poſſunt, quod eorum vitia interpoſito religionis nomine obteguntur. Dubitant enim homines, rectène ij an perperam agant: fugiendi itaque ſunt tanquam inutiles fuci,

& ci-

& ciuitati graues. Sed his omissis, ad alia, si placet, pergamus. LAVRENTIVS. Quid subijcias secundo loco, expecto. COSMVS. Stoicorum quidem mos fuit, vbi de religiooe disseruissent, secuodo loco charitatem patriæ, disceptandi & veri inueniendi causa proponere: quod certè oon ab re factum est. Nam cùm omnia (vt ait M. Tullius) ratione animoque lustraueris, omnium societatum nulla est gratior, nulla charior, quàm ea quæ cum rep. est. Vnicuique nostrûm chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium charitates patria voa complexa est, pro qua quis boous dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus? Quò est detestabilior istorum immanitas, qui lacerant omni scelere patriam, & in ea fuoditus delenda occupati sunt. Augeri enim patriam imperio, agris, honestis vectigalibus, optimi ciuis est proprium, qua ex re certè magnam apud omnes bene sentientes ij nanciscuntur gloriam, vt Curio, Fabricio, Catooi seni obtigit. Contra verò in vitio sunt, qui posthabitis commodis ciuium, explendæ auaritiæ & voloptas causa exigunt, extorquent quicquid io mentem venit. Potuitnè vox vlla sceleratior videri, quàm illa Catilinę ob auaritiam & imperandi cupiditatem? qui dicente Ciceroοe, incendium ab eo excitatum, Sentio inquit, & illud quidem si aqua non potero, ruina saltem extinguam, patriæ excidium minatus. Sed hunc certè idem exitus mansit, ac meritò profectò, qui L. Saturninum, Sp. Melium, duos Gracchos tyrãnidem ad exitiũ patriæ appetentes. Quantò autem laudabilior Brutus ille primus cõsul post exactos reges, qui neque filijs quidem in coniuratione deprehensis, neq́ue sibijpsi pepercit, dum studio tuendæ patriæ, quam è Tarquioij manibus vendicaoerat, collatis hastis cum Arunte Superbi filiò congreditur. Cecidêre quidem ambo mutuis vulneribus, sed diuerso nomine: laudatur Brutus vt optimus ciuis, & bene de patria meritus: improbatur Aruns vt oequissimus patricida. Laudanda est & Deciorum charitas: quorum alter bello Gallico, alter bello Latino pro salute patriæ sese deuouêre. Iniecit se in lacum Curtius armatus, adolescens sanè nobilis, equo calcaribus in voraginem adacto. Intellexerat enim vatum responsis hiatum terræ coire oon posse, nisi ea re iniecta, qua populus Rom. plurimum valeret. Hoc autem Curtij factum ita laudauere cioes, vt in eundem locum singuli quique bonoris gratia quadraotem coniecerint. Non caruêre hac etiam laude Romanæ fœminæ: Nam captis Veijs, cùm aurum mittẽdum esset Delphico Apollini propter decimas, quas in bello Camillus vouerat, nec facultas in publico esset, ornamenta sua matronæ in ærarium detulere, patriæ magis quàm suis commodis consulentes. Idem quoque fecere, cùm vrbs à Gallis redimenda esset. At verò cum Trasybulus parua manu triginta tyrannos Athenis deijcere conaretur, vni ex coosciјs dicenti, quantum tibi Trasybule debebunt Atheoæ, respondit: Dij faciant vt quantum patriæ debeo, tantundem exoluam. Themistocles verò ne patrię bellom inferret, instante Xerxe Persarum rege instituto sacrificio, patera exceptum tauri sanguinem hausit, atque hoc pacto mori maluit, quàm patriæ aliqua ex parte nocere. Hoc idem si Coriolano, Mario, Cinnæ, Carboni propositum fuisset ante illarum patriæ bellum, gloriam certè multis laboribus partam, non vnà cum vita turpiter amisissent. Hostes enim patriæ iudicati, in cuius sinu educati fuerant, suorum scelerum pœnas tandem dedere. Deflet ante omnia interitum patriæ apud Virgilium Aeneas his verbis:

O patria, ô diuum domus Ilium, & inclyta bello, Mœnia Dardanidum.

quòd oobis (Deum semper excipio) nil patria charius in vita esse debet, aut dulcius, vt Græci aiunt. Idem quoque poëta hostes patrię carpit, potissimum verò Curionem, vt quidam volunt:

Vendidit hic auro patriam, dominumq́; potentem
Imposuit, fixit leges pretio atque refixit,
Gallorum captus spolijs & Cæsaris auro.

Vt Lucano placet. Grauissimum quidem hoc crimen est, cùm Aristotelis sententia, amare patriam naturâ cogamur. Quid enim sibi vult illud, quòd Vlysses ad Ithacæ saxa illa quidem parua & ignobilia, non secùs redire festinat, atque Agamemnoo nobiles Mycenas? Amor patriæ id quidem facit, quam velim ita amplectare, vt booorum exemplo eam opibus, authoritate, dignitate, imperio, quoad fieri potest, augeas. Sed quoniam naturâ libertatem omnes appetunt, quæ est potestas viuendi vt velis, curandum tibi erit, ne patria nostra à tyrannis opprimatur. LAVRENTIVS. Quónam tandẽ id fiet modo? COS. Si popolarẽ remp. qualis nostra cuiosq; propositũ est: nemini subesse velle in æqualitate & officio cõtinueris. Tria aũt sunt ad id permaximè oecessaria, libertas scilicet, diuitię, virtus. Libertatem diximus, potestatem vioendi vt velis, quod nequaquam seruis cootingit. Huic verò duo genera homioum insidiantur, quorum alterom domi interdum magna impensa nutritur: alterum foris, vel simulatione amicitiæ, vel fraudibus, vel vi rebuspub. semper aduersatur. Domesticos tyrannos eos appello, qui propter ingentes diuitias, quibus ad largitionem vtuntur, in ciuitate sua primò quidem principatum obtinent, mox discordias serendo, eò multitudinem traducunt, vt opera sua cootra nobilitatem vtantur. Sumptus itaque armis ac pulsis optimatibus, tyranoidem occupaot: Veloti Philoo apud Argos * Planctius in Leontinis, Cypselus Coriothi, Pysistratus Atheois, Dionysius Syracusis, Phalaris Agrigeni. Hoc autem nè contingat, bono ciui curandum est. Bonum aũt ciuem eum appello, qui periclitanti patrię consilio & manu opitulatur: ceu Hala Seruilius, P. Scipio Nasica, qui omnium scieotia sapientissimus & optimus est habitus: maximus enim (vt ait Aristoteles) honos babetur, nõ ei qui furem occiderit, sed qui tyrãnum vt publicum hostem, quippe qui vt dominatum malis artibus partum retineat, potentiores expellit, sapientes necat, com-

Pietas in patriam.

messationes & sodalitates vetat. Tollit gymnasia, & quicquid tale est, vnde oriri inter ciues intelligentia & fides potest. Sua enim interesse putat, vt ciues inter se quàm maximè disiuncti sint: nam cognitio fidem generat. Id autem ne fiat, delatores submittunt, qui clanculùm excipiant, quid à ciuibus in coronis dicatur, vt Hieron Syracusis fecisse dicitur: & nostra ętate Lodouicus Melioratus, qui ex arce Firmanos sagittis incessebant, si eos quasi coniuratores in corona conspexisset. Præterea verò potentes cum pauperibus committunt, discordias serunt, populosque in continuis sumptibus & laboribus continent: quod Romæ Superbum Tarquinium, Athenis Pisistratum, in Samo Polycratem, fecisse legimus. Ciues enim suos occupari continuis negotijs volunt, ne de libertate cogitēt. Ne igitur patria nostra talia monstra aliquando sustineat, Laurenti caue, malosque ciues & tyrannidem affectantes, ab vrbe pelle more patrio. Nolo quenquam interficias, Nasicam imitatus, nisi apertè in coniuratione deprehensus fuerit. Ciuitas enim nostra Atheniensium morem imitata, dominatum affectantes, aut in exilium mittit, aut ad tēpus relegat. Legibus itaq; nostris & moribus tibi vtēdum censeo, ne si secùs feceris, & degenerare à maioribus nostris, & infamiam crudelitatis subire videaris. Externos autē tyrannos à ceruicibus patriæ facilè remouebis, si eorum concilia quàm diligētissimè obseruabis. Simulata enim amicitia, inito fœdere, eò plerunque populos deducunt, quibus natura hostes sunt, vt vel spōtè vel coacti iugo seruitutis colla subijciant. His igitur tantùm fidei pręstabis, quantū vita tyrānica exigit, innigilabisque ne ciuitatem nostram imperatam offendāt. Id autem percommodè fiet, si populos finitimos, si principes fœdera & amicitia patriæ deuinxeris, siue milites paratos ad omnes casus habueris. Ad hanc verò rem pecunijs opus est, quæ (vt Demostheni placet) reip. nerui sunt: vt Aristoteli autē, ita necessariæ, vt euerti popularis reip. status necesse sit, nisi ciuitas suos prouentus, sua vectigalia habuerit. Facultates habeant ciues oportet, vt sit vnde resp. opportune vires suscipiat. Hanc ob rem fortasse Carthaginensium consuetudo improbanda non est, qui aliquem è populo ad prouincias gubernandas obeundosque magistratus semper mittebant: qui ditior factus, & cum reliquis ciuibus in pace viueret, & haberet vnde rempublicam iuuaret, quod ego cum reliquis ciuibus persæpe feci, dum grauissimis bellis nunc à Vicecomitibus, nunc ab Alphonso Ferdinandoque regibus multis annis premerentur. Virtutem autem his rebus coniunctam esse oportet, sine qua certè integra felicitas haberi non potest: de qua etsi vbique dicitur, tamen suis locis & oportunè ratio habebitur. Sed ad instituta, si placet, redeamus, nisi quid ad hæc vultis. PLA. Tu quem voles ordinē teneto, nos attētè quod dicturus es expectamus. COS. Putare profectò (vt ait Plato) vnusquisque debet, omnia quæ possidet, eorum esse qui nos genuère, quique educauère: secundo loco, eorū quibus cū geniti & educati sumus. Nam si contentio quędam & comparatio fiat, quibus plurimum debeamus, post Deum & patriam sequentur parentes, quorum beneficijs, & quidem grauissimis, astricti sumus: sequentur liberi, fratres & benè conuenientes propinqui. Hoc etiam in mandatis habemus, quò diutius viuas, patrem honorato & matrem. Præterea verò, qui dixerit fratri suo racha, reus erit gehennæ. Virtutum enim omnium, charitas ipsa (vt Ambrosio placet) fundamentum est: quæ certè dirimi inter parentes & natos, fratrumque inter sese sine nefario scelere non potest. Nam cùm à Pomponio tribuno plebis dicta Manlio Torquato dictatori dies esset, quòd occasione benè gerendæ rei excessisset imperij obtinendi legitimum tempus, & quòd optimum filium ab hominibus relegasset, & rure habitare iussisset, filius adolescens prima luce Romam venit ad Pomponium, vbi negotium exhiberi patri intellexit, à quo statim intromissus, quia existimaret cōtra patrem aliquid afferre, remotis arbitris, gladium strinxit, Pomponiumq; iurare coēgit, se patrē missum esse facturum. Plus enim mouit adolescentem pietas in patrem, quàm in se patris morositas & iniuria. Coriolanum quoque, quem nec Dij, nes homines dimouere ab obsidione vrbis poterant, sola mater lachrymabundum etiam auertit. Laudatur apud Maronem Aeneas, quòd patrem Anchisen humeris suis ab incendio liberauerit. Nec improbatur Scipio ille, cui posteà Aphricano cognomentum fuit, qui patrem apud Ticinum in prælio vulneratum ab hoste seruauit. Prætor item mulierem ingenuam capite damnatam, & ob eam rem necandam, in carcerem cōiecerat: pietate motus custos, non modo statim eam non necauit, verumetiam filiæ, diligenter tamen excussæ, nequid cibi ad matrem ferret, aditum præbuit, futurum existimans vt sine sua noxa mulier inedia conficeretur. Viuebat tamen illa vberibus filiæ alita: qua re cognita, liberata mater, filiæ pietati condonata est. Carpitur autem Neronis vita multis in rebus, sed illud inter cætera scelera crimen ei obijcitur, quòd posthabita pietate, matrē Agrippinam interemit, à qua procreatus, nutritus, & in tāta imperio collocatus fuerat. Meritò igitur sceleratus homo, patriæ quam omni flagitio contaminauit, & matri cōtra quam vnicè impius fuit, pœnas tandem, & quidem graues dedit. Post parentes vero secundo loco fratres habebis, tertio propinquos. Qui enim te saluum in omni fortuna, quique dignitatem tuam augeri malit, quàm frater Iulianus adolescens insignis, inuenies neminem: & ob eam rem eum cæteris anteferendum arbitror, Scipionis exemplo: qui, cùm prouinciæ consulibus decernerentur, maluit L. Scipioni fratri quàm Lælio amicissimo Asiam committi: neque hoc quidem contentus, se ei cùm anteà imperator fuisset, legatum præstitit, quò victor cum triumpho in patriam rediret. Quantum amauerim ego fratrem Laurentium, cuius tu nomen obtines, ciues omnes optimi sunt testes: quanta item beneuolētia cōiuncti fuerint inter se, pater patruusq; tuus, filij mei dulcissimi, te certè nō latet, qui eos in vita vidisti. Fratrē itaq; imitatione nostri amato, propinquos nō modo in pretio habeto, verùm eos quoque consilijs tuis priuatis ac publicis adhibeto. Verisimile enim est, eos tibi melius consilium

Pietas in parentes & propinquos
Exod. 20.
Matth. 5.

consilium daturos, quàm illos qui nulla tibi affinitate coniuncti sunt L A V. Sunt tamen qui amicitiam cognationi anteferendam censent. C O S M V S. Dicat Paltina, rectène ij sentiant an secùs, ego interim in sinistrum latus recumbam, cubitoque initar. P L A. Vulgaris hæc quidem opinio est, & ab omni ratione remota. Qui enim fieri potest, si naturæ vim inspicimus & contemplamur, vt cuipiam charior sit amicus quàm frater benè conueniens? Ex eodem vtero natus, eisdem vberibus alitus, eadem disciplina imbutus, non antefertur socio & amico. Frustrà nos quidem germanos consuetudo appellasset. Frustrà fratrem quasi ferè alterum M. Varro dictum putasset, si non pluris fratrem quàm amicum faceremus. Vnius P. Scipionis & quidem sapientissimi exemplum, sat tibi esse debet, qui vt auus tuus pauló antè dixit, fratrem in honore C. Lælio anteposuit. Sed perge Cosme, si percommodè iaces. COS. Quoniam de Lælio nuper mentionem fecistis, videatis quæso quanti faciendam amicitiam sentiat. Quid, inquit, stultius est, quàm vt plurimum copijs, facultatibus, opibus valeas, cætera parare quæ parantur, pecuniam, vestes, famulos, gloriam, vasa pretiosa, amicos non parare, optimam & pulcherrimam vitæ suppellectilem? Vita enim inculta & deserta ab amicis, non potest esse iucunda. Tibi igitur Laurēti, quærenda ciuium omnium charitas est, humanitate, mansuetudine, comitate, & gratia. Tot enim oculos, tot manus, tot animos habebis, quot amicos. Rerum autem omnium (vt ait Cicero) nec aptius est quicquam ad principatum inter ciues tuendum atque tenendum, quàm diligi: nihil alienius, quàm timeri. Vnde præclarè ait Ennius: Quem metuunt, oderint: quem quisque oderit, perijsse expetit. Neque certè vllius tantæ sunt opes, quæ odijs multorum possint obsistere. Malus enim custos diuturnitatis metus est, vt idem M. Tullius affirmat, contraq; beneuolētia fidelis. Nam mutua sint oportet beneuolentia & odium, & eos timere à quibus metui volumus, necesse est: quod Dionysij superioris, Alexandri Pheræi, Phalaridis Agrigentini vita ostendit, qui tandem oppressi, vitam meritò cum tyrannide amisere. Quis autem nō censeat C. Caligulam, Neronē, Domitianum portenta illa imperij Romani, iure cæsos, cùm eorum vita tota tyrannica esset, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia? His autē suspecta sunt omnia & solicitudine plena, cùm nullus apud eos sit amicitiæ locus. Dices tamen eos coli simulatione duntaxat ad tempus. Verùm si fortè, vt persæpè fit, de gradu ciciderint, intelligēt quàm fuerint inopes amicorum: quod Tarquinium Superbū dixisse ferunt, tū cum exul esset, se intellexisse quos fidos amicos habuisset, quosque infidos, cùm iam neutris parem gratiam referre posset. Verùm qui ad amicitiā fortunati ciuis multi confluere solent, deligendi à te sunt, qui ob sapientiā, virtutem & integritatem, amicitia tua digni habeantur, quique meritò boni viri appellari possint. Neq; enim aliter vera amicitia dici poterit, nisi fuerit in virtute, constantia ac perpetuitate fundata: qualis fuit in illa Scipionis & Lælij, Orestis & Pyladis, ac duorum Pythagoræorum Damonis & Pythiæ. Hos verò si nimium exactæ amicitiæ reconditæque existimas, delige ex ciuibus tuis, qui ob virtutem firmi amici, stabiles & constantes futuri sint: tales autem ij erunt, quorum vita omni ex parte probata fuerit, ne eos amicos existimes, qui voluptatum instrumenta sunt, quiq; meritò ob flagitia omniū seruorū turpissimi sunt vernæ. Prius aut ex Isocratis sententia diligenter scrutabere, qualis existimationis apud bonos & rerum humanarum gnaros ij sint, quos in amicitiam recepturus es. Nam eius ingenij perfacilè iudicabere, cuius illi fuerint quos tibi familiaritate & amicitia adiunxeris. Præterea verò si boni erunt, horum integritati te ac rempub. nostram tutissimè committes: si mali, in te vnum omnis ferè culpa vertetur, maximè verò si quid detrimenti patriæ nostræ istorum culpa acciderit. Bonos igitur delige ex omni numero, potissimùm autem ex nobilitate, & eos quidem doctos ac rerum humanarum peritos, vt dixi. L A V R E N T I V S. Ego verò ex te libenter audirem, quos nobiles & viri boni amicitia dignos censeas. C O S M V S. Scribens ad Q. Fratrem Cicero de petitione consulatus, cùm de Antonio & Catilina loqueretur: Nequaquam sunt (inquit) ij tam genere insignes, quàm vitijs nobiles. Est enim nobilitas secundum Stoicos, splendor quidam ex propria virtute proueniens, cui omnis generositatis palma tribuendà est. Quare mirari non satis possum, quòd Aristoteles homo omnium qui vnquam fuere sapientissimus, in libro de repub. eos nobiles sibi videri dicat, quorum maiores virtute & diuitijs aliquando floruerint, cùm vera nobilitas non aliunde quàm ex ipsa virtute oriatur: alioquin piratæ & latrones ob diuitias hac ratione nobiles haberentur. Præterea verò non est cur eos nobiles censeas, qui nobilitatem in desidia collocant. Nil enim agere post crapulam & ebrietatem, in purpura autem & subsellijs viuere, sericatas ferre vestes, aurata calcaria, gemmatos habere digitos, comam benè pectere, accipitrem circumferre, vnguenta sapere, in nobilitate ponunt, quo certè nihil est à generositate magis alienum. Apud Romanos olim mos fuit, vt equites propter rem in bellò egregiè gestam annulo, fibula, & armilla donarentur, virtutis, non autem ignauiæ, monumenta & pignora. Iactare item res gestas maiorum, atria imaginibus referta, porticus signis ac tabulis ornatas, ædes constructas ostentare, plus admirationis, quàm nobilitatis in se habent. Erunt tamen hæc nobis adiumento, si maiorum nostrorum virtutem & animi præstantiam imitati fuerimus: secùs verò, dedecori ac turpitudini. Huiuscemodi autem nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus philosophus, malitiæ & ignauiæ velamen esse dicebat. Quare MARCVM Catonem priscum illum, quem Censorium vocarunt, non genus, non diuitiæ (Tusculi enim natus est obscuro genere, tenui censu) sed eximiæ pulcherrimæque virtutes nobilitarunt: Idem de C. Mario, Seruio Tullio dici potest. Ipsam quidem nobilitatem quadrifariam diuidit Plato. Primam autem ait eorum esse, qui claris, bonis, iustisque parentibus sunt orti. Secun-

Amicitia cū ciuibus.

Nobilitas.

dam eorum, quorum parentes aliquando principes extitêre. Tertiam, cùm maiores nostri fama & re
bus bello gestis, vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam eorum, qui præclara
aliqua doctrina & animi magnitudine excellunt. Hos autem vt verè nobiles, cæteris omnibus phi-
losophus anteponit. Platonem verò Aristoteles secutus, eosdem scripsit sibi videri nobiles & virtu-
tis studiosos, in sola virtute nobilitatem collocans. Seneca quoq; ad Lucillium scribens, idē sentire
videtur: Nō fuit, inquit, Socrates patritius, non eques Romanus: hunc tamen & Platonē philosophia
nō accepit, sed nobiles reddidit. Sola enim virtus est, quę nobiles facit, quęq; posteros in nobilitate
cōtinet. Ex his igitur vt ex generosa stirpe tibi amicos delige, quorū opera & præsentia ad virtutem
excitare. Habes Donatum Accieolum, habes Alemannum Renocium, aliosque complures, quorū do-
ctrina & peritia publicis priuatisque in rebus vti pro arbitratu tuo poteris. L A V. Non est, vt video,
Adulatores cauēdi. præcipitandum in deligendis amicis, adeò ad viuum omnia resecas. C O S. Imò verò cauendum ne
circumueniare adulatione, blanditijs, assentatione quorundam leuium hominum atque fallacium,
nil ad veritatem, sed ad voluptatem omnia loquentium, qua peste nulla certè maior adhiberi potest,
his præsertim, qui plurimum opibus & dignitate in aliqua præstanti repub. valent. Nam quodcunq;
dixeris feceris ue, sine discrimine laudant, & assentando extollunt, vultum fingēdo & nutum, vt ait
M. Tullius, non autem mentem & voluntatem obseruando. Legisti credo Eunuchum Terentij, astat
turba Gnathonum: ait quis, aiunt: negat quis, negant: is quæstus apud quosdam non benè institutos
est multò vberrimus. Hoc autem facit assentatio illa pernitiosa, vt cùm posteà verum quis dixerit,
id audire fortunati isti uolint. Illo enim veneno imbuti, cùm se plus quàm cæteri sapere arbitrantur,
benè admonentium consilia & sententias contemnunt, coruis (vt aiunt) oculos etiam in vita præ-
bentes. Astant illi, assentantur, assident, mirantur, nec verbum vllum profers, quod non ponderetur
ab ijs, vt lucrum faciant. Præterea verò quæstus gratia omnes animi affectus, quod quidem difficile
videtur, inuertunt, vt Satyro placet: rides, maiore cachinno cōcutitur: flet, si lachrymas conspexit a-
mici. Assentatores enim (vt Aristoteli placet) sordidi, humiles, ac seruilis conditionis sunt. Tu ve-
rò Laurenti, vt benè institutum ciuem decet, ab his illecebris animum ad rationem traducens, ex
Thaletis Milesij sentētia teipsum cognosce. Hac enim ratione perfacilè intelliges, verúmne sit quod
isti de te prædicant. At verò si mihi obtemperaueris, illos potius amplectere, qui cùm erraueris, mo-
nere te prudenter & modestè audent. Hac autem libertate loquendi fiet, vt si quando quicquam in
consultationem venerit, habeas qui tibi ac reipub. intrepidè sententiam explicent. Pręterea verò si vi-
ros præclaros & veridicos habueris, adulatores ipsos ignominia notatos, in malā rem statim abiges.
L A V. Rectè admones Cosme, neque hoc genere hominum nostra ciuitas caret. Ad cætera, nisi quid
ad hæc vult Platina, pergamus. P L A. Est aliud genus hominum huic haud multum dissimile, homi-
num genus dico execrandum & bonis pernitiosum, cuius fallacijs & maledicentia in maximum dis-
Delatores nō audiēdi crimen adductus interdum sum. Hos delatores vulgus appellat. C O S. Benè admones Platina, &
ita est vt dicis. Inserunt sese pernitiosi delatores in turbam hominum, benignè primò vnumquem-
que alloquuntur, & tanquam aucupes verbis quibusdam homines in eos sermones alliciunt, vnde ca
lumniæ colligi possunt. Quid quisque dixerit obseruant, nonnulla spontè sciscitantur, veluti rerum
ignari, quò mentes hominum & consilia exactius percipiant, ac talium rerum studiosis deferant.
Hinc autem ciuium simultates, odia, discordiæ, tormenta, supplicia, cædes, exilia oriūtur. Hinc rapi-
næ ex damnatorum bonis, hinc postremo vrbium interitus, bonorum omnium calamitas, adeo hoc
venenum percommodè auribus hominum instillant, eosque quoquò volunt impellūt. Apud Hadria
num imperatorem, alioquin bonum principem, adeò valuêre delatorum voces, vt quosdam ami-
cos ad dignitatem anteà euectos, deinceps hostium loco habuerit. Vendidit Platonem Dionysius,
hominem sane diuinum, concitato delatoribus odio. Mori à ciuibus suis coactus est Socrates malo-
rum calumnijs, vir autem doctissimus atque innocentissimus. Boëthius, Theodorici regis iussu, in-
stigantibus delatoribus, patria ac vita priuatus est. Domitianus vero inter imperij monstra connu-
Boethius. meratus, hac in re solùm sapere visus est, quod delatores contempserit, & ab vrbe expulerit, hanc
Apophthegma Domitiani. vocem frequenter vsurpans: Delatores qui nō castigat, irritat. Quales igitur ęstimandi sunt ij, quos
etiam scelestus imperator odio habuit? Ac merito quidem. Contra superbos enim, iracundos,
violentos, fures, prædones, sicarios, inuidos sunt nobis inuenta remedia: contra hos verò
nullum, cùm versuti quidem, vafri, subdoli, fallaces sint, ac priùs te opprimant, quàm tale ali-
quid tibi euenturum suspicari possis. Qui locus innocentiæ, vbi isti regnant feris peiores, cùm
societatem humanam, qua nihil in vita melius est, maledicentia tollunt? Detrahere enim (vt ait
Cicero) aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est con-
tra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera quæ possunt aut corpori ac-
cidere, aut rebus externis. Contemnendi ergo & pellendi ij sunt, vt sacrilegi & pernitiosi, vt fu-
riæ Phlegetontis, & quid quisque dicat considerandum, de quibusuè dicat. Hac enim ratione ci-
uitatis nostræ quieti & incolumitati consules. L A V R E N T I V S. Multum tibi debeo Platina,
qui auum meum admonuisti, vt mihi antidotum daret contra venenatas delatorum voces. P L A-
T I N A. Omitte ista Laurenti, nil mihi ob hanc rem debes. Debebis tamen, si mandata Cosmi
obseruaueris: debebunt & ciues tui, si per te hac peste caruerint. Sed audi quæso, quod auus
deinceps dicturus est. Vultum, vt mihi quidem videtur, composuit, hilariorque quàm vn-
quam anteà factus est. C O S M V S. Quasi vero soli poëtæ, & non etiam reliquum genus
hominum,

hominum, vultum rebus, de quibus dicturi sunt, accommodent. De humanitate dicturus, comitatem fronte ostendere necesse fuit. PLA. Rectè sanè ex Horatij sententia. Sed perge, nam & nos quoque frontem porreximus, adeò tui studiosi sumus. COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero, hominem admonet, vt in gubernanda prouincia ante omnia facilitate vtatur in adeundo, lenitate in respondendo. Nihil est enim quod æquè ciuem charum omnibus faciat & populare, quàm ipsa comitas, cui nō sine causa bonitas, liberalitas, & amicitia connexa sunt: quibus profectò ex rebus conciliari hominum beneuolentia solet, vt cōtrà morositate, duritate & acerbitate amittitur. Verum est certè quod Cyrum dixisse aiunt, iucundiora multò acceptioraque hominibus videri in optimo viro humanitatis, quàm belli opera. Bella enim plurimum mali intulisse mortalibus, humanitatem verò plura bona importasse. Aetate quidem nostra plurimum bello & gratia valuit Franciscus Sfortia Mediolani dux: sed eum plum iuuit ad principatum comparandum humanitas, quàm bellum: qua in rē ego quoque, imò resp. nostra hominem iuuit, partim eius comitate mota, partim ne Trāspadana Italia in potestatem Venetorum cum nostro magno malo deueniret. Nam si Insubriam occupasset, in nos quoque aliquando arma mouissent, adeò naturâ sunt dominandi cupidi. Hoc igitur patriæ magis quàm Francisco tribui. Tantæ verò humanitatis fuisse C. Cæsarem legimus ante principatum, vt & ipse ciues in conuiuium sæpius adhibuerit, & inuitatus, illorum mensas non sit aspernatus. Laudat comessationes publicas Plato, ad conciliandam hominum beneuolentiam inter se: cuius quidem præcepta pleriq; imitati, adeò multitudinem hac comitate deliniuēre, vt eius opera posteà in maximis rebus atque optimis sint vsi, vt intelligas, totam hanc popularitatem ad vtilitatem reip. non ad priuatum commodum spectare debere, licet ipse C. Cæsar longè aliter senserit, regnandi causa. Quam quidem cupiditatem ita velim à te reijcias Laurenti, vt pernitiosam & teterrimam pestem, ne te aliquando inficiat. Principum exēpla de humanitate tibi propono, quò ciuibus tuis charior ac gratior sis, maximè verò quando magistratum in ciuitate adeptus fueris, qui ipse per se hominibus terrori esse solet. Memineris quæso vocis illius diuinæ, qua vsum Titum imperatorem ferunt, velle quidem se talem priuatis exhibere, quales sibi priuatos habere cuperet. Vt enim nihil pernitiosius est, quàm odio haberi: ita nihil vtilius, quàm diligi & amari. Quod certè humanitate, lenitate, facilitate comparatur. Nam vt superbia remp. labefactat, ita humanitas labefactatam aliquando cōfirmat, ac hominum contumaciam ita interdum frangit, vt ad sanitatem malè sentientes traducat. Blandè quidē post iniurias acceptas tumultuantē populū & seditiosum Moyses appellabat, in laboribus solabatur, delinibat oraculis, rebus fouebat; & ob eam rem posteà supra omnes homines sapere existimatus est. His enim artibus plebis Iudaicæ mentes adeò sibi deuinxerat, vt eius amplitudinem magnitudinis gratia plus diligerent, quàm pro rebus gestis admirarentur. Dauid autem ob placabilitatem iuuenis etiam ad gubernandum populum vno omnium consensu electus est, adeò vt parentes eum filijs suis, filij parentibus in amore præferrent, cùm ad vtilitatem hominum potius, quàm dominādi cupiditate sumpsisse regnum videretur. Nam tumultuante populo, cędem veritus ob sæuitiā Saul, maluit in Hebron exulare, quàm Hierosolymis imperare: tanti faciebat populi salutem, cuius gratia regna & magistratus instituti sunt. Quantum verò magnis ciuibus superbia interdum nocuerit, M. Drusi tribuni plebis impotentia declarat, qui L. Philippo consuli quod se concionantem appellauerat, adeò collum intorsit, vt multus è naribus eius cruor eruperit. Idem quoq; cùm senatus ad eum mitteret, vt in curiam veniret: Quare non potius ipse, inquit, in curiam Hostiliam propinquam rostris, id est, ad me, venit? Tu itaque bonos viros imitatus, facilem te accedentibus præsta, dicentes benignè audi, interrogantibus comiter responde, petentibus, honesta præsertim, obtempera. LAV. Quod de humanitate dixisti, admodum laudo: & ita, vt iubes me facturum repromitto: sed vereor ne interdum ob facilitatem contemnar. COS. Ego vero huic tamen facilitati grauitatem adiunctam velim, propter temeritatem & ambitionem quorundam, omnia sibi licere sine discrimine arbitrantium. Hos autem cupiditate & appetitu omnia metiētes, facilimè propelles, si ea in te fuerint ornamenta quæ in optimo ciue esse debent: præesse namque ciuibus suis non debet, qui non didicit prius, qua id ratione fiat: quod quidem studio, diligentia, doctrina, vsu comparatur, vt intelligas te non ad otium, sed ad negocium: non ad somnum, sed ad solertiam: non ad voluptatem, sed ad modestiam & cæteras animi virtutes spectare oportere. Facilè nimirum contemnuntur, qui nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum habent, quique nec sibi, nec alteri prosunt, vt dicitur. Contrà vero in admiratione omnium sunt, qui anteire cæteros virtute putantur, atque his vitijs carere, quibus alij non facilè possunt obsistere. Hos præterea admirantur populi, hos amant, hos colunt vt semideos: fieri enim non potest vt eum quis contemnat, quem viderit curare eniti, vt omnes ciues quàm beatissimè viuant. Nam qui dat operam vt ex æquo & bono suum quisque teneat, quique omni diligentia & studio curat, vt ciuitas moribus, industria, gloria, facultatibus augeatur, is certè admiratione omnium & laude dignus est. Graue enim pondus est, quod optimus ciuis humeris sustinet, florentem scilicet secunda fortuna ciuitatem conseruare: & si quando acciderit, eiusdem calamitates atq; pericula ꝓpulsare. Hāc itaq; ob rē (vti dixi) fuere qui hos semideos appellarēt. Quid enim vtilius dari ciuitati potest? Quid fructuosius quàm ciuis benè institutus? Qui sciat omnia prudenter ac modestè agere, iustitiā colere, liberalitate vti, circūuentos defendere, opem amicis ferre, præmia virtuti tribuere, prodesse quàmplurimis. His autem virtutibus qui septus est, non vtiq; à ciuibus cōtemnitur, non à flagitiosis iniuria afficitur. Nam cùm Metellus repetundarum accusatus, causam

Humanitas.

Cum grauitate.

diceret,

diceret, & tabulæ administrationis inspiciendæ iudicibus traderentur, omnes certè qui tum aderant, auertere oculos, indignum rati chartæ, & non integritati eius fidem præstari, cui popul. Rom. tanti prouinciam commisisset. Tutam autem esse virtutem & integritatem, nō modò apud ciues, verum etiam apud hostes, declarat P. Africani maiestas: ad hunc enim visendum cùm prædones quidam Linternum venissent, positis armis, virtutis eius admiratores, non vt hostes se accessisse dixerunt, quibus certè Africanus facilem se præbuit. At illi venerati limen domus tanquam aram, & deosculata manu Scipionis, positis ante vestibulum donis, læti discesserunt. Hac itaque ratione Laurenti comitatem, ad quam te prius adhortatus sum, tutiorem grauitas & constantia reddet. PLA. Rectè sanè admones. Sed dic quæso, num hæc maiestas respicit. COS. Contra ambitionem & arrogantiam duo grauissima mala, plurimum certè valet: iustitiam siquidem & fidem è medio tollit nimia principatus ambitio: vnde præclarè scriptum est apud Platonem, similiter facere eos, qui inter se contenderent, vter potius rempublicam administraret, vt si nautæ in periculo certarent, quis eorum potissimùm gubernaret. Quid si imperia non sunt expetenda, vt ait Cicero, aut potius non accipienda interdum, aut deponenda nónnunquam? Vel si tantum pondus suscipitur, omnis ambitio & arrogātia vitanda est, ne si elati nimiū videbimur ob delatos honores, beneuolentiam omnem ex animis hominum abradamus, quæ non imminuenda fastu, sed augenda est clementia & humanitate. Extant autem senatus verba ad Augustum Cæs. per virum illustrem Valerium Messalam: Quod bonum, inquit, faustumque sit tibi domuique tuæ Auguste, senatus consentiens cum pop. Rom. te patrem patriæ consalutat. Hanc verò gloriosam salutationem Augustus nequaquam insolenter accepit, sed illachrymans ob pietatem & gratiam senatus erga se, respondit: Compos factus votorum meorum Patres conscripti, quid habeo aliud quàm deos immortales precari, vt consensum vestrum ad vltimum vitæ finem mihi perficere liceat? De hac item re scribēs ad generum Augustus, Vides, inquit, mi Agrippa, communem seniorum omnium consensum erga nos: tertium & sexagesimum annum euasimus, deos oro, vt quantum mihi temporis superest, id salubriter ducere liceat in statu reipub. felicissimo. Nondum enim ad vnum omninò imperium Rom. venerat. Hinc cœpit initium. Maluere enim ciues ad vnum deferri omnia, quàm toties bellis ciuilibus, & quidem cruentis vexari. Continuit itaque hac ratione multos in officio Augustus, adhibita etiam maiestate, ne ambitione & arrogantia quicquam præter honestum sibi licere arbitraretur. Eadem quoque modestia, vsus est M. Antoninus, quē mirari (vt aiunt scriptores) quàm laudare facilius est. Hic enim filium senatui commendans, omissa arrogantia & elatione: Cōmēdatur, inquit, si vobis & dijs immortalibus dignus erit. Ob modestiam verò (vt in antiquitate Iudaica legimus) præfecturā recusabat Moyses, at eam dominus suscipere coēgit. Saul quoque regni gubernacula abnuebat, demùm verò submittere collum iugo cogitur. Horum autem admodum dissimilis fuit Absolon, Dauid regis filius, qui ambitione & largitione potentiam quærens, patri etiam arma palàm intulit. Ad compescendam aūt hāc immanē beluā, quæ fratrē in fratrē concitat, filium in parentem, cognatos & affines inter se digladiari facit, legem ambitus, quæ posteà amissa libertate reticuit, Romani veteres sanxere, qua certè ardor ille imperandi mentibus hominum insitus comprimeretur, primumque locum in libera repub. ille obtineret, qui sciret cupiditatibus suis imperare, refrenare libidines, spernere voluptates, iracundiam tenere, auaritiam coërcere, cęterasque animi labes repellere. Reticuit posteà sanctissima lex dum ad vnum omnia referuntur. Tu verò Laurenti grauitate tua & constantia si voles (velle autem debebis) vbi ad ætatem veneris, ita petulantium & ambitiosorum audaciā comprimes, vt non magnoperè lex de ambitu desideranda sit. LAV. Credo herclè ita esse, & huic mandato facilè assentior. Sed dic quæso, si hoc agam, quid præmij magis erit mihi in libera ciuitate, quàm cuiuis è populo? COS. Si cuiuis bono de referenda gratia cogitandum est, non est fraudandus suo merito bonus ciuis, & ille potissimùm, qui nō de vno tantùm, sed de pluribus benemeritus est: Huius autem præmium non erit aurum, non gemmæ, non puellæ captiuę, vt est apud Homerum, sed vera & integra gloria, quę est (vt ait M. Tullius) consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè iudicantium excellente virtute. Quòd autē frigora, calores, inedia, vigiliæ, laboresque cæteri non æquè graues his sunt, qui rem optimè gubernant, ac priuato homini facit ipsa gloria, qua maximè boni ciues alendi sunt. Hac autem ob rem trophea, triumphi, statuæ, coronæ, laudationes tum in vita, tū in morte sunt inuētę. Addo etiā historiam & poēsim ac Musicā, qua in conuiuijs ad cytharā heroū pręclaræ res gestæ canebantur: heroū dico, quorū tota vita in virtute & non in ostentatione locata erat. Præclaræ certè societates hanc viam ad gloriam proximam & quasi compendariam ducebant, si quis id ageret, vt talis esset qualis haberi vellet: quòd si qui simulatione, & ficto non modò sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant: nam vera gloria altè radices agit, atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tāquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Testes sunt autem Saturninus tribunus plebis, Sp. Melius, Gracchi duo, M. Drusus, quorum vita in ostentatione fundata erat. Aliud enim præ se ferebant vultu ac verbis, aliud fixum in mente gerebant. Vera certè fuit L. Bruti gloria, Q. Fabij Maximi, Pauli Aemilij, P. Scipionis, qui nihil aliud cogitarunt in vita, nihil egerūt, nisi quod præclarum & laudabile pro salute omnium & dignitate patriæ videretur, pro qua bonus ciuis si opus fuerit, non dubitet mortem oppetere. Is igitur sit vnicus benemeriti de repub. cibus, quo velim ita pascere, vt in vita ciuili nil maius aut amplius tibi sit requirendum. PLA. Benè hercle suades Cosme. Laurentium enim ad laudem adhortaris, optima ad capessendam virtutem calcaris.

Ambitio et arrogantia grauissima mala.

Verùm

Verùm si quid habes vlterius quod adolescenti profuturum censeas, id quoque edissere. COS. Habeo
certè nõnulla, quę etsi parua videbuntur, ac priuata magis quàm publica, tamen contemnenda non
sunt. Pertinere enim ad dignitatem præclari & excelsi ciuis crediderim, laxiùs & magnificentiùs ha-
bitare. Nam si magnifici ciuis est, muros vrbis, naualia, ductus aquarum, theatra, porticus, phana, om-
niaq; omninò quæ ad communem vsum ciuitatis pertinent struère, quid est cur ædes sibi magnificẽ-
tissimas in præclaro ciuitatis loco non ædificet, præsertim cùm id etiam ad splendorem & dignita-
tem ciuitatis pertinet? Cn. quidem Octauio, qui primus ex illa familia consul factus est, honori fuisse
M. Tullius refert, quòd præclaram ædificasset in palatio & plenam dignitatis domum, quæ cùm vul-
go inuiseretur, suffragata domino nouo homini ad consulatum putabatur. Ornanda est item (vt idẽ
ait) dignitas domo, non tota tamen ex domo quærenda, ne in cæmeote & lapidibus veram gloriam
reposuisse videamur. Sit laxa & ampla, vt priuati ac publici hospites magnificè & honorificentis-
simè suscipi possint: quod ego quoq; feci, nõ in vrbe solùm, verumetiam in agris, vt videtis. His ta-
men sumptibus modus quidam imponendus est, ne si laxiùs ædifices, suspicioõẽ affectati principa-
tus inijcias: si angustiùs, aot viliùs, auaritię ac quidem sordidę crimen incurras. Domus autem splen-
didi viri secundum Homerum non ex auro, ebore, argentóue, sed hostium spolijs ornanda est. Illa e-
nim ornamenta deliciarum & muliebris lasciuię plena sunt, à quibus certè quàm à Sireneis scopulis
bonum ciuem declinare oportet. Exornat idem Homerus mollis & effœminati Menelai domum ex
animi eius sententia. Describit pręterea hortos Phęacum, Calypsus domum ac Circes, vt ex tam ac-
curata pictura mores quoque incolentium comprehendi possint. Boni igitur ciuis ædes ita magnifi-
cæ & splendidæ sunt, vt nil effœminatum, nil muliebre præ se ferant. PLA. Magnam certè laudem
hac in re Cosme cõsecutus es: nemo enim nõ dico in vrbe tua, verùm in tota Italia magnificentiùs te
ac splendidius ædificauit: cernuntur tot tẽpla, tot monasteria, tot bibliothecæ, tot ædes tua impensa
ædificatæ & ornatæ, vt nil vlterius ad hanc magnificentiá operũ addi posse videatur. COS. Feci id
quidem, vt dicis, tum ad splendorẽ vrbis, tum etiam vtrem diuinam excolerẽ. Hoc autem nostrum
institutum velim imitari Laurenti, & si quid inchoatum à me est, nec perfectum, id tandem absol-
uas. LAV. Faciam id quidem. Sed ne excidat, quod anteà proposuisti, quænàm quæso illa sunt quæ
parua esse dixisti? COS. Quærens Lycurgus omnia, quę ad mores Laconum pertinerent, primus ex
Creta, vel vt alij volunt, ex Ionia, Homeri poësim in Græciam detulit, cuius exemplo tum multa, tũ
conuiuia, quę illi phiditias cœnas vocant, instituit, nõ diffluentes varietate & luxu, sed moderatio-
ne & mediocritate conditas, victum cultumq́ue corporis oon ad voluptatem, sed ad valetudinem
& vires referendum esse. Nam qui naturę humanæ dignitatem & excellentiam considerat, intelligit
quàm turpe sit, diffluère luxuria & delicatè ac molliter viuere: quamq́ue honestum, parcè, continẽ-
ter, seuerè ac sobriè. In ea verò disceptatione, quam inter Alexandrum & Diogenem aliquando or-
tam scribit Dion, vexari humanum genus ab aliquo quatuor dęmonum ostendit, quorum illũ certè
secundum appellat, qui voluptati sacrificia defert, & deam ipsam colit odoribus varijs ac saporibus
gaudentem. Hic autem dæmon, vt idem affirmat, auditum, gustum, tactum, quouis modo potest, mi-
rificè delectat, balnea frequẽtat, molles vestes & laboratos accubitus amat, muliebres amplexus ex-
pectat. Hæc dea nimirum est ipsa Circe, quæ socios Vlyssis in porcos motat: ij verò deinceps, vt timi-
di & infracti animi, publicis ac priuatis in rebus inutiles habeotur. Seruanda est igitur in victu cultu-
q́ue corporis mediocritas ob modestiam & valetudinem: quî enim fieri potest, vt delicijs assueti ci-
ues, vbi opus erit, famem, sitim, frigora, æstus, atque iocommoda pro republica patiantur? Conci-
dant certe animis & corporibus in quouis etiam paruo negotio oportet, qui Sardanapalos, Antoni-
os, Heliogabalos, Caracallas, Othones diffluentes libidine & luxuria imitantur. C. vero Cæsaris mo-
destia & sobrietas, vt nosti, ab hostibus etiam laodatur. Hic enim in ordinanda ciuitate legem sump-
tuariam tulit, ne ciuium mores nimio luxu corrumperentur. Videbat enim vir sapientissimus, nihil
esse quod animos hominum æquè fatigaret, quàm libido & circumsedentes vndique voluptatea. Ab
his igitur vt ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis, se vindicent optimi ciues necesse est, vt
cùm libidioibus ipsi parere desierint, præesse alijs meritò videantur. Nihil est autem quod magis au-
thoritatem boni ciuis augeat, quàm si ostenderit se nil minus quàm de voluptate cogitare. Eius enim
mens tota in virtute collocata esse debet. PLA. Vt mihi quidem videtur, nil otij, nil quietis Laurentio
nostro relinquis: adolescens est, quiescat interdom oportet. COS. Dormiendum noo esse oisi cor-
poribus labore & solicitudine defatigatis ad recuperandas vires censuit Socrates: & si alicui parum
dormire licet, cui magis id conueniat quàm optimo ciui nõ video. Aristoteles autem in libro, quem
de moribus scripsit, bonos à malis, miseros ab iofelicibus in dimidio vitæ propter somnum nihil
differre osteodit, cùm felicitas hominis in actione, non aũt io otio & somno reposita est. Volo quies-
cat, non marcescat otio. Volo dormiat, non stertat ad multam noctem. Præterea verò ludos decen-
tes & liberales animi gratia post cibum ei concedo: & quando ad hæc parua descendimus, non pu-
deat dicere quod sentio: Ludus sit tessera, chartæ pictæ, latrunculi, alueolus: sed absit inter ludendum
omnis fraus & auaritia, qua fieri indecens ludus consueuit, & ita interdum coocitari ludentium aoi-
mos, vt ex lodo ad conuitia & contumelias transeant. Omnem enim aleatorem, mendacem, periu- *Aleator.*
rum, alieni appetentissimum, sul prodigum esse oportet: qua ex re in furta plerunque & rapinas pas-
sim dilabuntur. Hos autem quanti fecerit Chilon Lacedęmonius, attende. Is enim iũgendæ societatis
causa Corinthum missus, cùm principes ciuitatis in alea occupatos inueoisset, statim infecto negotio

 redijt,

redijt, dicens, se nolle gloriā Spartanorū tū quidē clarescentē, ea maculare infamia, vt diceretur, Spartanos cū aleatoribus societatē inijsse. Hac verò in re ideo longior fui, quod nostra ciuitas, vt mihi videtur, hac infamia non caret. Quàm feruent interdum gymnasia ludentium varijs in locis, non sine stomacho loqui possū. Verùm tu Laurenti, quod ego sæpe conatus sum, si tibi licebit, interdicto & lege hanc corruptelā è rep. auferes, ne aliquando ciuitas nostra hac ignominia, vt Corinthus à Chilone notari possit. Iocus postremò, qui in verbis est, modo careat scurrilitate & rusticitate, côditusque sit facetijs & salibus, inter amicos præsertim, non erit improbandus. Is enim iocus qui non illiberalis est, non mentem solùm recreat ac reficit, verumetiam ad dicendum & respondendum ingenium acuit. Augustus Cæsar, seruato semper maiestatis pudore, iocis ipsis mirifice delectatus est. Vt illud in Vatinium podagræ morbum dissimulare conantem, asserentemque se iam mille passus per diem ambulare: Minus (inquit) mirum est, cùm iam dies longiusculi esse incipiant. Nomencletori cuidam naturâ obliuioso in forum ituro, percontanti, num quid in foro agi vellet. Cômendatitias, ait, litteras tecum perfer, notum enim ibi nullum habes. Cùm verò idem forū extrui iussisset, architecti tarditatem accusans, quòd eodem tempore à Cassio Seuero plurimi accusati absoluerentur: Vtinam (inquit) forum meum accusaret Cassius, citius enim absolueretur. Hoc autem genere vrbanitatis non caret nostra ciuitas, quod certè ingenuè & liberaliter efferri potest, si tempore & remisso fiat animo. Scurras verò, gnathones, mimos, omninò abs te reijce, cùm dignitatem optimi ciuis obscœnitate verborum & turpitudine indecentes motus ac gestus dedecorent: Quæ potissimum ad optimum ciuem pertinere mihi visa sunt, hactenus scripsisse sat erit, deinceps verò & cras, si vultis, quid bonis ciuibus cum populo conueniat dicatur. PLA. Copiose sanè & grauiter omnia dixisti. Sed vno sermone, si potes, hoc præsertim die, omnia absolue. Idem enim Plato fecit. Nam omnem orationem de legibus vno æstiuo die perorauit. COS. Sequar ego, vt vultis, diuinum illum virum.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE LIBER SECVNDVS.

PLATINA, COSMVS, LAVRENTIVS.

ED visnè, quoniam iam aduesperascit & valetudini ac senectuti tuæ côsulendum est, locum mutemus, ne riuuli humiditate lædare, quod fieri vesperi consueuit? COS. Volo sanè. PLA. Ad illam porticum proficiscamur, quæ ad orientem solem vergit, respicitque colles istos vitibus & oleis consitos. COS. Sanè quidem: illa enim porticu libentissimè vti soleo, siue quid ipse mecum cogito, siue cum alijs de rebus magnis loquor: adde quòd etiam villa propinqua est, vnde acciri serui percommodè possunt, si eorum opera indiguerimus. LAV. Visnè antequam iam ventum ad porticum est, aliquid tibi substerni, vt commodius iaceas? Non enim hic herba est vt in ripa Tertiolę. COS. Si vis aliquid de me, te ac repub. nostra dignum audire, fac vt commodè iaceam. LAV. En tibi pulchrè pauimentum instrauimus, lecticamque composuimus. Considamus, si placet, atque ad eampartem sermonis, à qua digressi sumus, reuertamur. COS. Præclarè exigis Laurenti: ordiar ego, tu audi, si quid exciderit, in mentē reducet Platina. PLA. Faciam id quidem ac libens. Ita Laurentium nostrum tua oratione perdoctum fieri cupio. COS. Fieri omnia fortuitò & temerè Democritum philosophum, eiusque imitatorem Epicurum asseruisse, mecum sæpè mirari soleo: maximè verò, quòd intelligo ipsum Pythagoram, vnde & philosophorum sectæ manarunt, deos anteà in dubium vocasse: hunc autem posteà secutus est Diagoras atheos, qui omninò eos exclusit, spontè omnia fieri confirmans. Sed quónam modo fieri potest, vt philosophiam profitentes, in tantos tamque manifestos errores incidant, cùm eorum proprium sit rerum causas & rationes afferre? Quantò melius sensêre Stoici, qui vt in alijs causas proponunt, sic quoque nec fieri mundum potuisse affirmant, nec constare posse, nisi summa ratione regeretur? Vnam mentem præesse mundo, qua gubernentur omnia, testatur Plato, qui plura vidit, quàm illi hallucinantes philosophi. Ad hanc autem opinionem sese vertens humanum genus, nihil agere tentat sine ratione, modo sit aliqua prudentia imbutum, quæ est, vt idem Plato in legibus ait, cęterarum virtutum magistra: hac verò qui munitus est, non satellite indiget, non armis. Vera est profectò illa Bionis sententia, prudentiam ipsam tantū differre à cęteris virtutibus, quantò visus à reliquis sensi-

Prudentia bus. Quid autem deesse potest homini, in quo sit prudentia, ad bonorum malorumque delectum?
& sapiētia Hæc enim ita est ars viuendi, vt medicina valetudinis, nauigationis gubernatio. Vexatur ac meritò quidem Theophrastus in libris & scholis omnium philosophorum, quòd in Callisthene suo illam laudauerit sententiam, Vitam regit fortuna: negant enim ab vllo philosopho quicquam dictum esse à vero longius, cum constet cęlum & homines sapientia regi. Est autem sapiētia, vt veteribus philosophis placet, diuinarum humanarumque rerum cognitio: quam quidem Cicero nunc prudentiam, nunc sapientiam vocat. Hanc itaque sapientiam qui aspernatur, quid à brutis differat non video, cùm sapientia ipsa virtutum omnium princeps sit, & quidam quasi irriguus fons, vnde omnes benè viuēdi rationes manant. Hinc orta est Platonis ingenij atque doctrinæ principis, diuina illa sententia: Tū denique beatas fore respub. si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut ij qui regerent, omne suum studium in doctrina & sapientia collocassent. Hanc coniunctionem videlicet pote-

statis

ſtatis & ſapientiæ, ſaluti cenſuit ciuitatibus eſſe poſſe, ſi is ſummam poteſtatem haberet, qui in doctrina, virtute, prudentia ſtudium omne ſuum collocaſſet: qualem fuiſſe Romę P. Scipionem, C. Lęlium, M. Catonem accepimus, Lycurgum Spartæ, Solonem Athenis. Pythagoras etiam, qui primus philoſophi nomen inuenit, Crotonē legibus optimè inſtituit. Viris enim fortitudinem propoſuit, mulieribus pudicitiam & connubij fidem, pueris verecundiam & litterarum amorem, omnibus frugalitatis ſtudium. Thebanum quoque Epaminundam ad hos vſus erudijt Lyſias Pythagoræus, Syracuſanum Dionē Plato, multique multos: tãtum valet ſapientiæ ſtudium, quàm Aphranius vſum eſſe memoriæque filiam oſtendit his verbis: Vſus me genuit, mater memoria peperit: ſophiam vocant Graij, nos ſapientiam. Interrogatus autem Ariſtoteles, quo differrent docti ab indoctis, quo (inquit) viuentes à mortuis? Philoſophiæ igitur danda opera eſt, qua nil optabilius, nil præſtantius, nil melius eſſe homini poteſt, cùm eius cuſtos ſit, & naturæ humanę comes, adiutrixque. Verum eſt certè, quod M. Tullius ait, ex quatuor locis honeſti, illum, qui in veri cognitione conſiſtit, maximè naturam attingere humanam. Omnes enim trahimur ad cognitionis ſcientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autē, errare, neſcire, decipi, malum & turpe ducimus. Vt enim quiſque maximè proſpicit, quid in quaque re veriſsimum, quique acutiſsimè & celerrimè poteſt videre, & explicare rationem, is prudentiſsimus & ſapientiſsimus ritè haberi ſolet. Nam ſicuti prudentia facit, vt res omnes expetendas & fogiendas cognoſcamus: ita ſapientia, ne omninò idem eſſe cum prudentia videatur, principium eſt cognoſcendi res omnes, exactiſsimè contemplandas, ſecundū Peripateticos. Nam ſi in vita rebuſq; agendis laudatur vir prudens, cur ſapiens rebus contemplandis propria laude carebit? quòd ſi in actione prudentiæ felicitas humana repoſita eſt, cur ſapientem beatiſsimum nō appellabis in contemplatione viuentem? nec in quauis, ſed in ea qua Deo, quoad fieri poteſt, perſimilis fit, cùm res diuinas reuocato à ſenſibus animo intueatur & reſpiciat? Ad prudentiam redeo, ſine qua ciuitates benè moratæ nullo modo eſſe poſſunt. Eſt enim recta ratio rerū gerendarum, quæ voluptatibus modum imponit, fortitudinem animi regit, liberalitatis officium diſponit. Transfert hæc eadem ſeſe non ſolúm ad rempublicam, ſed etiam ad familiarem, & ad res omnes non temerè, ſed conſideratè agendas. In deliberatione ſecundum eſſe tempus re deliberata, omni ſocordia & ignauia remota, agendum aliquid ordine & conſtantia offendit, vt honeſtatē & decus conſeruare poſsimus. Ipſius enim virtutis tota laus in actione conſiſtit. At verò in omni deliberatione ſuſcipienda, illud maximè curandum eſt, ne incognita pro cognitis habeamus, hiſque temerè aſſentiamur: quod certè non fiet, ſi adhibebimus ad res conſiderandas tempus & diligentiam. Verùm non vſqueadeo tamen immorandū eſt, quod quidam hebetioris ingenij & moroſi faciunt, vt occaſionem & opportunitatē rerum bene gerendarum amittamus. In omni autem conſultatione, publica præſertim, videndum eſt, fierine poſsit quod proponitur, facultates ne habeamus & adminicula: aliter enim inanis noſtra omnis cogitatio eſſet, veniremuſque ad id, quod à ſapienti viro longe remotum eſſe debet, vt dicendū ſit, non putaram. PLA. Non potuit herculè ſapientis ac prudētis officium exactiùs explicari, quàm à te nuper eſt ante oculos noſtros poſitum. Verùm cùm Laurentius noſter adoleſcens ſit, & prudentia ac ſapiētia non niſi aſſuetudine comparetur, quónam fiet modo, vt nepos te auo in gubernanda republica dignus eſſe videatur? COS. Quaſi verò Laurēti noſtri cauſa hoc tantúmodo dictum ſit. Ciuibus meis omnibus bene conſultum volo, quorum de numero cùm multi boni ſint & ſapientes, eos velim obſeruet, eorumque cōſilia imitetur, donec gubernare tantam nauim prius ipſe didicerit. Fieri enim non poteſt, vt ex iuuene ſententia optima eliciatur, cùm in prudentem cadat præteritorum memoria, conſideratio præſentium, intelligentia futurorū, quæ haberi non poſſunt, niſi doctrina & aſſuetudine comparentur. Mirum illud in Salomone atque Ioſepho adoleſcentibus videri poteſt, vt certe eſt: diuino enim numine, non humana ſapientia & induſtria, factum putarim, vt illi præter ætatem tantum ſaperent. Senes igitur humanarum rerum periti, in conſilium adhibēdi ſunt. Nam ſenatus Romanus, quem totus orbis terrarum conſulebat, à ſenibus certe, nō à iunioribus nomen accepit. Probati ſunt ij, quorū ſententiam reipub. cauſa imitaturus es. Nihil habeant ficti, nihil ſimulati, nihil fallaciæ. Aperti ſint & veri. Plurimum autē in conſilijs dandis accipiendiſq;, valet integritas vitæ. Non poteſt eſſe conſilio bonus, qui ita vixit, vt ab omnibus malus haberetur. Voluptates ſiquidem reijciat, auaritiam compeſcat, affectus deniq; ac perturbationes ſedet, qui tibi ac reip. vtile cōſilium daturus eſt. Nam qui aurum contemnit, qui munera ſpernit, qui patriæ dignitatem & ſalutem cæteris rebus anteponit, facilime contemnet hominum cupiditates, & honeſtum ac rectum ſeruabit. Corrumpi à Pyrrho muneribus & pollicitationibus Fabricius non potuit, vt in ſenatu cenſeret contra dignitatē patrię, regi pacē concedendā eſſe, antequā ab Italia diſcederet. Abière quidem re infecta Samnitum legati, fruſtra Manlium Curium auro & argento impellere conati, vt dandam Samnitibus pacem in ſenatu cenſeret, cùm illi toties violati fœderis nondum iuſtas pœnas dediſſent. Vt enim ſapientes & bonos dixi in conſultationem adhibendos eſſe, ita verſutos & callidos reijciendos cenſeo: qualis fuit Themiſtocles, cuius profectò conſilium de frangendis Lacedæmoniorū opibus, incenſa clanculùm ad Cytheum eorū claſſe, Ariſtides dixit perutile quidem, ſed minime honeſtum eſſe. Ij autem eò tibi ac reliquis ciuibus inuiſiores eſſe debebunt, quò plura ſapere videbuntur, detracta opinione probitatis. At verò ſi prudentiæ & ſapientiæ coniuncta iuſtitia fuerit, nihil erit quod tu ac reliqui ciues his authoribus non poſſe conſequi arbitremini. Tollendę igitur aſtutiæ ſunt, eaq; malitia, quę vult quidē videri prudentia, cum abſit ab ea, diſtetq; pluri-

 mum.

mum. Mentiri enim emolumenti sui causa, criminari, fallere, præripere, in bonum virum cadere nõ potest: sagaces eos sanè velim, non tamẽ astutos & callidos. Est enim sagacitas (vt Aristoteli placet) rerum agendarum scientia circa principia: eosdem enim vt sagaces & bonos dicit: Si, inquit, in deliberando intentio sit honesta, vis illa laudabilis est: Sin improba, astutia nuncupatur. Fieri ergo non potest, vt quispiam prudens sit habendus, nisi idem sit bonus, cùm virtus sit habitus ratione determinatus, & ipsa recta ratio prudentia nuncupetur. Considerandum est ergo & circumspiciẽdũ, quid quisque sentiat ac dicat, ne fallare. In corde enim nostro in ambitione tanquam in ampla domo Dauid propheta nos docuit: & cùm eo tanquã cũ bono contubernali versari, vt & ipse diceret ac loqueretur secum. Scribens ad Curionem Cicero, Te, inquit, in consilium adhibe, tecum loquere, te audi.

Locus obscurus. Nolebat adolescentem circunueniri aliorum consilijs. Audienda sunt aliorum consilia, & pensitanda priùs, quàm aliquid pro repub. aggrediare: Bibe, inquit Salomon, de tuis vasis & puteorum tuorum scaturitionibus, hoc est, consilio tuo vtere, re etiam prius à bene sentientibus perspecta ac cognita. Hac item agitatione mentis tibi ac reliquis bene institutis ciuibus prouidẽdum est, ne quid ciuitati in futurum sinistri accidat, ne bello, ne seditionibus, ne caritate rerum, ne incendijs, ne rapinis, ne pestilentia populus opprimatur. In consilio nanque (vt ait Plato) præteritum tempus nobis exẽpla suppeditat, cùm attenditur, quid, cur quæque gens passa sit, vt caueamus: aut quid prudẽter egerit, vt imitemur: præsens, vt annosos muros & rimosos inspicimus, homines timidos & imbelles, annonæ (vt antè dixi) charitatem: futurum, vt ne quid fiat temerè, vnde infinita mala oriuntur. Hoc autẽ si feceris Laurenti, & patriæ nostræ bene consules, & tibi felicitatem cum gloria comparabis. PLA. Cùm te audio Cosme, minus certè Platonem ipsum, minus Aristotelem, & si qui de repub. scripsere, desidero: adeò rem ipsam ante oculos ponis. Sed ego multum hac in re cognationi tribuo, quę te cogit patriæ & posteritati tuæ his præceptis consulere. COS. Ita est profectò vt dicis. Nemo enim omnium est, cui velim magis consultum, quàm patriæ meæ, quàm agnationi & gentilitati, familiæ nostræ, quæ meum nomen, me etiam mortuo, aliquando celebratura est. Quare nisi quid aliud vis, sine pergam vt cœpi, quando quidem Laurentium nostrum attentè omnia auditurum video. LAVRENTIVS. Vereor equidem Cosme, ne tibi contingat, quod aiunt cygno morituro, tum demum scilicet auem ipsam optimè canere, vbi mortem sibi adesse sentit. Superasti certè teipsum: & quasi vltimos conatus ingenij tui editurus sis, mirabilis hodie mihi visus es. COS. Sit ita sanè, si non doctrina, saltem authoritate, quòd maximè cupio, apud te valebo. De morte aliàs dicetur latius, quam nec formido, nec opto. Sed ad instituta pergamus. Non apud Medos solùm, vt ait Herodotus, sed apud omnes gentes iustitiæ gratia delecti sunt, qui præessent. Acciti etiam quidem externi sunt ob insignem iustitiam, qui ciuitates regerent, vt de Numa legimus. Nam cùm premeretur inops multitudo ab his qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugere necesse erat virtute præstantem, qui summos cum infimis pari iure retineret. Eadem etiam causa constituendarum legum fuit, quæ cum omnibus vna atque eadem voce loquerentur. Aurea profectò videri debet (vt certè est) illa doctoris vestri Argyropyli sententia, qui asserit ita iustitiam in humana societate necessariam esse, vt in animante animam. Atque vt si insit illa, corpus interno motu cietur: sin egressa fuerit, riget continuò, dissoluitur atque putrescit: sic si iustitia administretur, societas constat: si posthabita fuerit, languescit & exhalat. Nemo est enim qui vt Deum quendam, iustum non intueatur & admiretur. Huic homines ipsi committunt fortunas, liberos, coniuges, atque humana omnia: & meritò quidem, cùm iustitia sit (vt Aristoteli placet) non pars quædam virtutis, sed tota virtus, vt iniustitia tota vitiositas est. Fundamentum ergo perpetuæ commendationis & famæ iustitia erit, sine qua nihil potest esse laudabile. Camillus dictator Romanus, remisso pædagogo virgis ab eisdem pueris cæso, quos secum transfuga in castra hostium duxerat, Phalerios, quos vi non poterat, iustitia & clementia in deditionem accepit. Laudatur & Aristides, ac Iusti cognomentum consecutus est, cùm in omnibus, tum vel maximè, quòd Themistoclis cõsilium (vt antè dixi) vtile quidem, non tamen honestum & iustum, apud populum improbauit. Primum autem iustitiæ munus est, vt ait Marcus Tullius, ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria: deinde vt communibus pro communibus vtatur, priuatis vt suis, quemadmodum legibus descriptum est & iure ciuili. Communia autem sunt, errantes admonere, ignaros docere, aut vt erudiantur curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne capere, consulentibus fidele consilium dare, quod ad communem vtilitatem pertineat. In hac autem societate humana gradus distinguere, superuacaneum quoddãmodo mihi videtur. Quis enim est qui nesciat, plus se patriæ, parẽtibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiusdẽ nationis, eiusdem linguæ, quàm peregrinis externis? Multa sunt enim ciuibus inter se communia, vt ait Cicero, quæ societatem humanam confirmant, forum, phana, porticus, viæ, leges, iura, suffragia, consuetudines, præterea & familiaritates, addo etiam connubia & affinitates, quibus tanquam firmissimis nodis ciuitas inter se colligatur. Hinc est propagatio sobolis & origo ciuitatum, cuius procuratio non aliena est ab optimo ciue, quo magis simul nectantur voluntates ciuium; quoque numerosior noster fiat populus. Sed quoniam nulla societas præstantior, nullaque firmior est, quàm quæ cum bonis viris comparatur, curandum tibi erit ac reliquis ciuibus, vt moribus, doctrina, eruditione, si fieri poterit, imbuantur omnes. Hac enim ratione & de patria nostra bene merebere: & tibi, nisi omnino fuerint ingrati ciues nostri, aliquando parem gratiam referent. Præterea verò eos vtpote ratione imbutos, quoquò volueris, pro vtilitate reip. facilè impelles, quod non

adeo

adeo fit in hominibus litterarum & doctrinæ ignaris. PLA. Addisnè huic virtuti aliud? COS. Addo certè. Nam cùm totius iustitiæ fides ipsa fundamentum sit, curandum erit Laurenti, tuo potissimùm exemplo in dictis pactisque eam seruent ciues nostri. Standum siquidem promissis est, & id faciendum quod iustitia & ratio exigit. Hanc enim ob rem fidem ipsam Stoici dictam putant. At verò si secùs feceris, statim dissoluetur ea pars iustitiæ, quæ in societate humana reposita est. Seruandam quoque fidem peregrinis & hostibus illud declarat, quòd dij ipsi qui voluerint longè ac late diffundi, ipsam virtutem & iustitiam, vinculum ipsius fidei, interposita authoritate nominis sui, annecti passi sunt. Est enim iusiurandum affirmatio religiosa, tota quidem ad iustitiam & fidem pertinens. Vnde præclarè ait Ennius: O fides alma apta primis, & iusiurandum Iouis. Cùm itaque iusiurandum violatur, fides violatur, quam in capitolio vicinam Iouis optimi maximi Romani esse voluerunt. Quod enim iuratum est, & mens concepit fieri oportere, id obseruãdum est. M. Regulus vnicum certè inuiolatæ fidei exemplum, maluit ad certam pœnam redire, quàm datam fidem violare. Superatis autem in Sicilia Carthaginensibus, cùm Amilcar & Hanno de pace acturi essent, veriti primò adire consules sunt, ne ipsi quoque fidefragi in vincula conijcerentur, quemadmodum à se olim Cornelius Asina contra ius gentium coniectus fuerat. Verùm Hanno conscius Romani animi, consules adijt, apud quos cùm de finibus ageretur, dixere quidam, posse ei meritò euenire, quod Cornelio per suos acciderat. At verò imposito à consulibus silentio, Te, inquit, Hanno fides ciuitatis nostræ hoc metu liberat. Seruandum ergo ius gentiũ est, seruanda fides, non dico prędonibus, aut piratis, qui communes omnium sunt hostes, non perduelles. His autem si pactum pro libertate & capite pretium ciuis Florentinus non attulerit, nulla fraus inest, ne si iurari quidem id non fecerit. Nam falsum iurare non peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, id non facere, periurium est. Scitum est certè illud Euripidis, Iuraui lingua, mentem iniuratam gero. Reguli quidem periurium fuisset, nisi fidem datam seruasset. Hanc verò tanti semper fecit populus Romanus, vt etiam præclaros viros hostibus dediderit, vt de T. Veturio & Sp. Posthumio, ac C. Mãcino legitur, quòd iniussu senatus cũ hostibus fœdera iniissent. Post Cannensem pugnã decẽ captiuos ad senatũ misit Hãnibal iuratos se in castra redituros, si de redimẽdis captiuis non impetrassent: nouem ex his re infecta redijsse constat, vnum verò ex decem, qui paulò pòst quàm erat ingressus, è castris redijsse, quasi aliquid esset oblitus, Romæ mansisse: reditu enim in castra, liberatum se esse iureiurando interpretabatur. Sed hunc quidem veteratorem & callidum, vinctum ad Hannibalem senatus remisit. Nullum enim vinculum ad colligendam fidem iureiurando arctius putandũ est. Id indicãt leges, indicãt fœdera, indicãt pœnę irrogatæ à cẽsoribus, his potissimùm aut fidem violarunt. Curato igitur tuo etiam exemplo, vt eam seruent ciues cùm inter se, tum cum peregrinis: vtque in emendis vendendisque rebus in contrahendo, locando, conducendòue nulla fraude vtantur, nullo dolo malo. LAVRENTIVS. Non est satis Cosme, dicere hoc vel illud agendum, nisi doceas, qua id ratione fiat. COS. Probè quidem sentis. Et quoniam vt corpus membris, ita etiam suis magistratibus ciuitas constat: videndum profectò quàm diligentissimè erit, quos potissimum ex ciuibus ad gubernandam remp. deligatis. Nisi enim paterfamilias, qui interdum eius vices gerat, habuerit, nulla erit proculdubio œconomiæ ratio: quod certè multo magis in ciuitatem cadet, quæ pluribus curatoribus indiget: qui non ex quouis genere hominum, licet popularis sit status noster, sed ex vera nobilitate, de qua antea diximus, deligendi sunt: consentaneum namque est, ex melioribus ortos, meliores futuros, tum ad imperãdum, tum ad parendum. O primus enim gubernator legibus ipsis plerunque anteferetur, quòd non vniuersa tantum vt leges, verumetiam partes inspiciat. Hos esse bonos & peritos legum, si fieri potest, oportet, vel consuetudinis patriæ & rerum humanarum gnaros: quod certe non continget, nisi grandiores natu fuerint. Quæ quidem ætas potissimũ magistratui conuenit, cum senes ob ætatem verecundiam populis inijciant. Prętereа vero nemo prę sertim benè institutus, indignatur senioribus propter ætatem parere, quando & ipse quoque cum ad id ætatis peruenerit, sciat se tale præmium recepturum: cumque intelligat, eum postea rectè alijs imperaturũ, qui prius modestè ac constanter alterius imperio obtẽperauerit. Sint igitur quos deligetis ad magistratum obeundum, legem quidem loquentem, vt ait Cicero, boni, modesti, continentes, iusti, fortes, prudentes, abstinentes, & à quouis flagitio alieni, teneantque dijudicandi & imperandi modum. Tueri enim debent (vt ait Plato) cõmoditatem ciuium: & quicquid agunt, ad eam referre, obliti commodorum suorum. Totum præterea ciuitatis corpus curare debent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Nam qui parti ciuium consulunt, partem negligunt, rem sanè perniciosam in ciuitatem inducunt, seditionem atque discordiam. Eorum enim munus est intelligere se ad commoditatem ciuitatis natos esse, debereque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, tuerique ea, quæ eorum fidei commissa sunt: quod profectò quàm diligentissimè facient, si intelligent, ab optimatibus iustitiam & pietatem coli, eorumque censuræ aliquando standum esse. Magistratuum autem animaduersio omnis & castigatio cõtumelia vacare debet, neque ad se qui punit aliquem aut verbis castigat, sed ad ciuitatis vtilitatem referre debet. Cauendum est etiam, ne maior sit pœna quàm culpa, neue ad iudicandum iratus accedat, quia mediocritatem illam teneri non poterit, quæ est inter nimium & parum. Sint autem qui iudicant & ciuitatem gubernãt, si fieri potest, legum omnino persimiles, quæ ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur. Hãc ob rem Plato Xenocrati ad se accidenti, vel vt alij volunt, Speusippo: Cęde, inquit, hũc puerum;

Fides in promissis.

Qui ad magistratum eligendi.

mihi enim, quod iratus sum, id nequaquam integrum est. Eadem quoq; ratione vsum ferunt, Architam Tarentinom, infensum villico, quòd agros negligenter coluisset. Hæc etsi priuatorum hominũ exempla siot, publicæ tamen animaduersioni accõmodari possunt. P L A. Possunt certè, & optimè quadrant. COS. Imò verò magistratibus, & his qui cùm imperio cæteris præsunt, curandum erit, ne plus seueritatis quàm clementiæ præ se ferant: propensiores ad dandam veniam, quàm ad sumendas pœnas esse illi quidem debent. Proprium enim magistratus est, noo tam pertinaci seueritate & acerbitate, quàm lenitate & clementia, adhibito consilio & maturitate, populos in officio continere. Hinc est autem quòd clemeotes Deo similes existimamus: contrà verò, crudeles & immites detestamor & abominamur, vt ioimicos & hostes humani generis. Quis non leget magna certè cum indignatione, L. Syllam dictatorem gloriari solitum, se à nemine vnquam crudelitate victum, quatuor legiones ex Marianis militibus in campo Martio trucidari iussisse, Tyberim cadaueribus repleuisse, quinque millia Prænestinorum interfici, ac per agros spargi mandasse, quatuor millia ciuium & septingentos proscripsisse? De crudelitate Marij, Hannibalis, Mithridatis, pleni sunt libri tum poëtarum, tum historicorum. Doleo quidem Athenienses, vnde vrbanitatis & humanitatis nomen venit, Aeginensium iuuentuti pollices abscidisse, ne à maritima ciuitate aliquando bello opprimerentur. Quid tibi Mezentiom, Capaneum, Busirim, Proclom, Phalarim, Piratas, Cyclopas, Læstrigonas commemorem, cùm Tyberij, C. Caligulæ, Neronis, Domitiani recentior sæuitia sit? Horum nomina ita profectò nefanda sunt habita, vt crudeles & immanes nostra quoque tempestate ijsdem nominibus tanquam notis Threicijs compuncti vocentur. Quàm verò sit durum, asperum, & immite crudelitatis nomen, aliorum exemplo vides. Contrà verò, quàm suauis, quamque iucunda sit omnibus sanctissima clementia, ex his intelliges, quorum nomina ob placabilitatem & lenitatem adhuc in pretio sunt. P. Aemilius, captiuum Perseum Macedonum regẽ procumbere ad genua sua volentem, dextera manu ad se traxit, laterique suo assidere ac meos ę voluit. Eadem quoque clementia vsum ferunt Cn. Pompeium erga Tigranem hostem, Armeniæ regem: iussum nanque surgere, & diadema quod ad misericordiam mouẽdam abiecerat, sumere, in regnum & pristinam sedem restituit. De C. Cæsare, cuius diuinam virtutem sola clementia, qua omnes superauit exornat, reticere institui, cùm omnibus sit nota: ex hac enim plus propè gloriæ, quàm ex imperio consecutus est. Tu igitur Laurenti tot clarissimos viros imitatus, magistratus ipsos in puniendis delinquentibus ad clementiam adhortabere, vt citra seueritatem potiùs pedem retrahãt, quàm vltrà progrediantur, ne ob atrocitatem pœnarum tu vnà cùm ciuibus nostris crudelitatis notã incurras, qoa nihil potest esse in bono ciue aut detestabilius, aut perniciosius. Verùm quoniam ex æquo & bono plerunq; iudicare in ciuitatibus necesse est, compescenda erit audacia causidicorũm, qui iudicijs cauillationes interponunt, quo diutius lucri gratia causæ ipsæ protrahãtur. Iure enim gentium & ciuili cautum est, ne cui quis detrahat sui cõmodi causa. Quid quòd etiam tanta est eorum audacia, vt causas iniquas spontè suscipiant, &* suspectas magnis acclamationibus defendant? Quo enim quisq; maximè clamat, eò sapientior & honestior in causa putatur. Scribẽs ad fratrẽ Hesiodus, eũ admonet, vt voracissimas eorũ fauces deuitet. His ego addiderim aduocatos & tabelliones, nisi eorũ vita probata & perfecta fuerit. Benè profectò instituta est à legũ latoribus pœna temerè litigantibus, ne iniuria quispiam ob aduersariorum potentiam circumueniatur. Rectè præterea condita est lex Cornelia de falsis, qua qui deliquère plectantur. Quis enim pupillus, quæ vidua, quis inops, quis peregrinus rapidos istorum deotes aufugiet, nisi fuerint tua seueritate coërciti, & intra proprios finis retrusi? Videat prætor, penes quem omois publiei priuatiq; iuris potestas est, cuiq; licet ius condere, ac vetera rescindere, ne cuiquam fiat iniuria. Caueat iudex, aliter iudicet, quàm legibus & moribus, aut cõsuetudinibus proditum est. Idem faciant tabelliones, ne corrupti pecunia aut testamenta supponãt, aut in empto, dioendito, locato, conducto, falso authoritatem sui nominis interpooant. PLA. Nil certè omittis, vt video, quod ad iustitiam pertineat. COS. Ego verò ad hanc quoq; rem pertinere arbitror, quęstorum, publicanorum, ac fœneratorũ cupiditatẽ coërcere. Quęstores publicę pecuniæ quęrẽdæ prępositos esse, nemo est qui ambigat. De quæstoribus maleficiorũ non est nunc dicendi locus. Verũ quæstores publici prouentus, apud Romanos partim ærario vrbano, partim vectigalibus prouinciarũ exigendis præficiebãtur. Hos quidẽ habere manus abstinentes oportet: satis enim est publicũ in ęrariũ referre, nedũ priuata expilent, nõ publici certè cõmodi, sed prioati caosa. Multos enim vidimus in ciuitatè nostra, qui breui, quod sine rapina fieri non potest, ingentes sibi facultates compararunt aut accipiendo vnde non oportet, aut oon reddendo quibus oportet. Hos tu Laurenti, vt voiuersę ciuitati pernitiosos, lege Iulia de repetundis ac de peculatu coërceto. Bonis etiam ciuibus cauẽdũ est, ne noua vectigalia imponãt. Quòd si bello vrgẽte id facere mœrdũ necesse fuerit, pace parta Iostiniani sententia tollendum omnino erit, vt quod belli timor introduxerat, hoc pacis bonitas cõsopiscat. Publicani autem quorum illiberales & sordidi quæstus odia hominum facilè incurrũt, obseruari quàm diligentissimè debent: ex his enim, quos tantoperè laudat Cicero, graoes controuersiæ, moltæ iniuriæ, magnæ contentiones plerunque nascuntur. Nam conductis ingenti mercede portorijs & vectigalibus, cùm postea soluendo non sunt, ex alieno rapiunt & extorquent, nec à ciuibus taotummodo, verumetiam à peregrinis, mercaturæ aut negotij causa ad vrbem nostram accedentibus. Quod cùm inutile sit, tum vel maximè ciuitati turpe & indecorum est. Horum audaciam & temeritatem compescendam censens Vlpianus iureconsultus, edictum proposuit, quo quicquid

Nimia seueritas seu crudelitas cauẽda.

Clementia in principe

Causidici et aduocati.

Quæstores et fœneratores.

quid illicitè, publicè, vel priuatè extortum est, tantundem & eò amplius iniuriam passo
exolui mandat. Per vim enim extortum, cum pœna dupli restituitur: & qui tale facinus com-
misere, extrà ordinem plectuntur. Alterum eoim vtilitas priuatorum, alterum publicæ discipli-
næ ratio postulat. Abstioentes habeant manus oportet, sciantque sibi non plus licere quàm cui-
uis è populo. Compescendi sunt etiam fœneratores, qui certè detestabiliores sunt habendi, quàm
aut fures, aut latrones, aut piratæ. Ij enim magna discrimioa subeuntes, sitim, famem, æstus, fri-
gora patientes, vnde viuant conquirunt, maximis interdum acceptis vulneribus. Illi verò te-
cto & vmbra gaudentes, tanquam fœdissimæ harpyiæ, & ne minimum quidem incommodum fe-
rentes, oon acceptis, sed illatis ex fœnore vulneribus, hominum sanguinem exugunt, carnem exe-
dunt, ossa corrodunt. Quid de hoc genere hominum sentiat Cato ille senex, audi quæso. Nam
cùm ex eo quæreretur, quid maximè in re familiari expediret? respondit, bene pascere, Quid se-
cundum? satis bene pascere. Quid tertium? bene vestire. Quid quartum? arare. At verò cùm idem
quæsisset, quid fœnerari? Tum Cato, Quid hominem, inquit, occidere? Ex quo intelligi po-
test, hos vt parricidas, si in tali crimine deprehensi fuerint, vltimo supplicio Catonis senten-
tia affici debere. PLATINA. Rectè perfectò admones: sunt enim maiore odio digni, quàm
qui apertè latrocinantur. COSMVS. Sunt quidem humani generis domestici hostes. Verùm
quoniam in emendis vendendisq; rebus fraus permagna subesse interdũ solet, deligendi è numero
bonorum ciuium erunt, qui ne annona, vinum, carnes, esculentaq; omnia vitiosius aut carius, quàm
ipsa anni tempora requirunt, vendantur: vtque emptori succurratur, si iumentum aliquod morbo-
sum pro valido sanoque, siue quid vitiosum pro sincero, fractum pro integro emerit, quod Mercatores.
apud Romanos ædilitio edicto cautũ erat. Aedilium quoq; munus putabatur curare, vt fora, vici, stra-
tæ, viæ publicæ, cloacę, & aquęductus, cęteraque ędificia lauta, munda, integra, expeditaq; asseruarẽ-
tur, tum ad vtilitatem, tum ad salubritatem ciuiũ. Verùm ne quid ciuitati nostræ desit, quã optimã
& felicissimam esse cupio: censores adsint oportet, qui videant, rectene an secùs vixerint, egerintue
qui in magistratu fuere: facilè enim in officio omnes continebuntur, si rationem anteactæ vi-
tæ habiti magistratus sibi reddendam aliquando putarint. LAVRENTIVS Munus ergo cen-
sorium erit cogere nolentes etiam, iustè, modestè, integrè ac sanctè viuere? COSMVS. Erit sa-
nè. Sed quoniam apud philosophos definitum est, iustitiam esse æqualitatem vnicuique quod su-
um est reddentem, pertinentemque maximè ad societatem hominum inter se: quæ rursum io æ-
quitatem & beneficentiam diuiditur, quam eandem & liberalitatem & benignitatem vocamus,
non erit à re tua alienum exprimere, quid potissimum ipsi æquitati obstet. Ea profectò auaritia est,
qua nil potest esse pernitiosius, in his præsertim, qui rempublicam guberoant. Nam cùm duæ hu-
mani generis pestes incumbant, luxuria & auaritia, malorum omnium fundamenta, pernitiosior
tamen auaritia habetur, quòd omninò contra oaturam sit, quodque item mala omnia suadeat.
Vtinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna me seruasset, & tunc essem natus,
quando Romani dona accipere cœpissent, non essem certè passus eos diutiùs imperare. Est
enim auaritia quædam vehemens habendi sitis: quæ vt in hydropico continuo haustu, ita
in auaro frequenti etiam rapina extingui non potest. Verum est profectò quod dici solet, Tam
deest auaro quod habet, quàm quod non habet, cùm ob animi angustiam parto etiam frui non au-
deat. Tollit præterea amicitiam & sanctam societatem auarus, cum nemini prosit, & multis no-
ceat: pauperes enim violat, diuitibus insidiatur, socios expilat, ignotos & peregrinos vexat, publi-
cus omniũ hostis, aqua certè & igni ioterdicendus, cum inutilis sit ciuitati, reip. pernitiosus, sibijp-
si demũ hostis acerrimus. Ij certè sunt illi dęmones auari, tristes, obscuri, squalidi, sordidi, quos Dio-
genes cum Alexandro disserens, in primo loco ponit. Hos autem pecuniam pluris facere, quàm
patriam aut parentes aut cognatos ostendit. Propinquorum enim mortes expectant, explendæ ob
hæreditatem auaritiæ causa: nunquam rident, omoes suspectos habent, nemini credunt, inimicitias,
odia, maledicta nihil curant, modò rem faciant, magneti persimiles: vt enim ille ferrum trahit, sic ij
aurum & argentum vndiq; & quouis modo rapiunt. Omni certè tyranno sęuior est pecuniæ cupidi-
tas, quam nemo sapiens (vt ait Crispus) voquam concupiuit. Ea quasi malis venenis imbuta, corpus
animumq; virilem effœminat, neq; copia vnquã neq; inopia minuitur. Hanc ob rem Stoici mentes
hominum ab hac peste dimoturi, dixere nequaquam se adduci posse, vt quæ modo huc, modò illuc
transferuntur, in bonis rebus sint habenda: idque etiam Biantis authoritate confirmant, qui in direp-
tione patrię admonitus vt aliquid de suo opportaret: Facio id quidem, inquit. Solam enim virtutem,
non autem diuitias, bonum putauit. Verum cum turpe sit omnibus auaritię morbo laborare, tum vel
maximè optimatibus & bonis ciuibus turpissimũ, in quibus nihil potest esse immanius, nihil peruer-
sius. Nullæ enim ab auaris ciuibus seruãtur leges, nulla iura, nulla iudicia. Erunt scelera omnia impu-
nita, si redimuntur auro. Veri ciues speculatores sunt, & procuratores publici commodi esse debent,
non autem priuati: congerere pecunias, quę ad vsum populorum sunt conflatę, nihil aliud est, quàm
cibum famelicis auferre, quod hostes patriæ & humanum genus perosi facere consueuerunt. Quare
in eos meritò lata hęc lex est, Auari in vrbe ne sunto: si fuerint, publico edicto eijciantur. Hác autem
esse ciuitatum labem nouit Iugurtha ille barbarus Numidarum rex. Discedens enim ab vrbe
Roma, quę tum flagrabat auaritia, reflectensque oculos, O vrbem venalem, inquit, & citò perituram
si emptorem inuenerit. In ea enim ciuitate, in qua regnat auaritia, nulla potest esse religio, nul-

la virtus,nulla charitas,quæ omnino tanto vitio contraria eſt. Apud Xenephontem Cyrus Pheraulá
óptâtem diuitias, haud rectè ſapere oſtendit:Mihi,inquit,neq; cibum,neq; potum,neq; ſomnũ dul-
ciorem in opulentis rerum ſenſi,quàm dum in egeſtate fui.Hoc autem ex diuitijs cõſecutus ſum, vt
pluribus in laboribus verſarer,addito amittendi metu.Satius eſt igitur mediocritate vti, quàm vel
ex alieno rapere,vel raptum cũ ignominis & cruciatu animi retinere.P L A. Ego verò ita facien-
dũ cenſeo.Sed dic quæſo,cùm Laurentius noſter,cumq́ue permulti ſstis amplum habeât patrimoni-
um,quònam modo eo vti debent? C O S. Benè rogas.Audite quæſo,repurgato priùs animo à fœdiſ-
Liberalitas ſima auaritiæ labe,facilius erit liberalitatem,quam iuſtitiæ coniunctam eſſe diximus,inducere.Hanc
verò cęteris virtutibus gratioſiorem,quadrifariam diuidit Plato.Fieri enim pecunijs,opera,diſcipli
nis,oratione pro circumuẽtis in iudicio oſtendit.Quintam ego,niſi temerè id facere videar, addide-
rim,honoris ſcilicet diſtnbutionem,quod eſt magnum virtutis præmium.Honos enim(vt ait Cice-
ro)virtutes alit. Nemo profectò eſt,ſanæ mentis præſertim,qui non bene mereri de patris & ciui-
bus ſuis ſtudeat, vbi intellexerit operam ſuam apud bene memores collocari.Quid enim ſibi volue-
re tot labores ciuium Romanorum,tot pericula adita,tot vulnera in prælijs ſuſcepta? Honores certè
& magiſtratus,maxima & pulcherrima virtutis præmia.Omitto pecunias, agros, iumenta, arma ex
hoſtibus capta,in quibus parum certè momenti ad virtutem eſt.Indignatus C.Cęſar, vt noſtis,quòd
ſibi meritoa honores negari quorundam maleuolentia & liuore cernebat, srma ſumpſit,æmulos &
inimicos è rep.deiecit. Quoties tumultuarunt Romani exercitus, iuſto honore fraudati? Quoties
plebs à patribus ſeceſsit, vbi denegari præmia bene merentibus vidit? Ne igitur patria noſtra ingra-
titudinis arguatur,cuius acerrimi vltores Perſæ habebsntur,curandum erit tibi Laurenti, ac reli-
quis ciuibus, vt dignitates,honores,magiſtratus ijs committantur,qui ſibi nobilitatem manu & inge-
nio peperère.Hac enim ratione & bene merentibus gratiá referetis,& alios æmulatione honoris ac
gloriæ ad virtutem excitabitis. Verùm hac in re tenenda mediocritas eſt, ne quorundam ſtultitiam
imitemini,qui infimæ ſortis homines maximis honoribus & præmijs extollunt.Eos volo,qui inge-
nio,moribus,induſtria,ſolertia,manu,opera reip.profuère,ac prodeſſe deinceps poſſunt:non autem
lenones,ſcurras,gnathones,aſſentatores:quorum ingenis voluptatibus & libidinibus,non amplitu-
dini & modeſtiæ ſunt dedits.Conſilio quoque & oratione bene mereri de noſtris ciuibus poſſumus.
Nam qui in conſultatione cùm publica tum priuata,de rebus dubijs & incertis veram ſententiam af-
fert,beneficus meritò & liberalis haberi debet,& eò magis,quòd hoc genus beneficẽtiæ,non ad vnũ
tantùm,ſed ad plures extenditur.Oratio item in iudicijs habita pro reo,in hoc quoque genere habe-
tur: reum voco, accerſitum in iudicium more cauſidicorum.Qui ergo circumuentum inimicorum
calumnijs iuſtè defendit,meritò quidem benignitatis nomen adeptus eſt.Doctrins prętęrea & con-
ditione comparari liberalitatis nomen poteſt,cùm ij habitus animis hominum imprimantur. Quæ
nam poteſt eſſe maior beneficentia, quàm ea donare,quæ nunquam ab hominibus auferri poſſunt?
Transferri perfacilè & smitti pecunias videmus,deflorеſcunt honores & dignitates, excidunt cõ-
ſilijs,obſoleſcunt orationes: ſola verò doctrina firma ſtabiliſq́; habetur,cùm ſit earum rerum(vt Ari-
ſtoteli placet) quæ ſemper eodem modo ſeſe habent, cumq́ue etiam in proſperis rebus magnum ſit
ornamentum,in aduerſis verò vnicum refugium.Quare ſi ſapis Laurenti,eos ſemper in pretio habe-
bis,qui te ac ciues noſtros hoc ornamento inſigniores reddere poſſunt. Sed veniamus tandem ad il
lud genus liberalitatis,quod circa pecunias verſatur:pecunias sutem dico, quarum æſtimatio men-
ſuratur nummo.His autem ad liberalitatem vtendum eſt,qus nihil habetur naturæ hominum accõ-
modatius.Verùm quemadmodum vtare,diligenter inſpicere oportet. Non enim in quemcunque &
ob omnem cauſam liberalitate vtendum eſt, ſed erga bene meritos,& propter aliquam inſignem
virtutem quouis præmio dignos:quod profectò mximum iuſtitiæ fundamẽtum eſt. Ea etiam libe-
ralitate vti debemus,quæ proſit amicis,nemini noceat.Quare L.Syllæ,C.Marij,Cinnæ,M.Lepidi,
M.Antonij pecuniarũ & rerum translatio à inſtis dominis ad alienos,non dsbet liberalis videri.Ca-
uendum eſt etiam Ciceronis præcepto, ne maior ſit benignitas quàm facultas,neue res familiaria
ita claudatur, vt eam liberalitas aperire non poſsit:quæ certè omni oſtentatione & vanitate carere
debet.Hoc autem fiet,ſi cauſam,ſi tempus,ſi rationem,ſi dignitatem,tum noſtram,tum perſonsrum
in quos liberales eſſe debemus,conſiderabimus. Qui verò ſine iudicio vel modo in omnes quodam
impetu animi incitati, beneficentia vtuntur, temeritate quadam moti potius quàm iudicio videri
poſſunt:quàm certè leuitatem omnino vitare debemus, cùm nihil turpiùs ſit bono ciui, quam ali-
quid facere cuius ratio reddi non poſsit.In hoc sutẽ genere prodigalitatis duo mala inſunt: & quòd
his rebus carent benè meriti vel propinqui vel cognati,in quos propenſiores eſſe debemus: & quòd
noſtra prodigimus cum dedecore & ignominia:Conſulendum profectò eſt famæ rebus in omnibus,
non dedecus quærendum etiam cum diſpendio rei familiaris.Nam qui flagitioſis hominibus ſua lar-
gitur,is certè cum msgns iactura ſibi quærit infamiam.Tenenda igitur in hac re vt in cæteris virtu-
tibus mediocritas quædam eſt,ne vel prodigi videamur,ſi omnia ſine ratione effuderimns: vel aua-
ri,ſi ad viuum liberalitatis officium reſecabimus.Paruulos autem nutrire, pupillos tueri, virgines
pauperes connubio locare,nobiles paupertate & valetudine oppreſſos iuuare,viduas defendere,er-
rantes docere,eſurientes paſcere,algentes veſtire,captiuos redimere,nexos ære alieno ſolnere, pa-
rentibus liberos,parentes liberis reddere ſua pecunia & impenſa, boni ac liberalis ciuis propriũ eſt.
Fabius ille Maximus,qui cunctãdo rem Romanã reſtituit,captiuos ab Hãnibale acceptos, redẽpturũ

ſe pollicitus,ſenatu recuſante, vt id de ſuo faceret,fundum vendidit.* Gillas verò Agrigentinus omnium qui vnquam fuere liberaliſsimus,ſpectacula edēdo,epulas apparando, annonā in caritate rerū ſubminiſtrando,virgines dotando,domū propriam adeò liberalitatis officinæ aſſcripſerat,vt quingentos equites Geleuſium vi tempeſtatis in prædia ſua compulſos,propria impenſa aluerit.Multos etiam captiuos ex vaſtitate Illyrij & Thraciæ redemptos Eccleſiæ impenſa, refert Ambroſius: quo genere liberalitatis vtinam ſacerdotes noſtrorum temporum aliquando vterentur, nec pateras aureas & argenteas ita ſtudioſe conſtruerent,com quibus fortaſſe(vtinam falſus ſim vates)aliquando Turcæ illi bibent,qui Græciam,Epirum,& Illyricum bello vexant.Ad liberalitatem redeo, quæ ita à magnificentia diſtinguitur,vt hæc circa dandas pecunias quales & quantumuis verſetur: illa circa magnos ſumptus & fortunato ciui conuenientes.Magnifici namque eſt,theatra,fora,templa,porticus,ædes pro dignitate ita extruere,ne plus minùsue impenſæ fiat,quàm bonum & magnum ciuem decet.Ad quam certè laudem te anteà meo etiam exemplo adhortatus ſum, cùm ad ſpeciem vrbis, tum vel maximè ad cōmoditatem ciuium PLA.Nihil certè omittis,quod ad optimū ciuem inſtituādum pertineat.Sed quid huic diuinę virtuti ſubijcias,audire cupit Laurētius noſter.LAV.Eſt ita hercle vt Platina dicit.COS.Ne autem iuſtitia ipſa,de qua diximus, vlla ex parte labefactetur, ſtatim fortitudo omnium virtutū robur & vallū,ſubiungēda fuit. Vt enim fortitudo ſine iuſtitia iniquitatis materia eſt,cùm validior imbecilliorē opprimat:ita iuſtitia ſine fortitudine terga nonnūquā vertit,atq; eos deſerit, quos tueri deberet. Sed cùm fortitudo in res bellicas & domeſticas diuidatur,ſuperius illud omittamus,amplectamurq; nunc domeſticā fortitudinē, quæ animi magis quàm corporis viribus comprehenditur. Vera enim fortitudo eſt, primò ſeipſum vincere,iram continere, nullis illecebris capi,aduerſis nō perturbari,nec extolli ſecundis,& quaſi vento huc & illuc impelli.Non debet certè vinci cupiditatibus vera fortitudo,non frangi metu,non iracūdia, quæ omninò conſilium tollit.Præclarum eſt etiam,ita animum informare,vt neq; diuitias, neque voluptates ita in maximis rebus conſtituat, vt in his omne ſuū ſtudium conferat:quo nihil poteſt eſſe turpius,& à claro viro magis alienum,cùm huius ciuis,quem optimum volumus,propriū ſit,pro religione, pro patria,pro iuſtitia & honeſtate omne diſcrimē ſubire,ac pericula,conſiderata pręſertim,cōtemnere. Hunc autem magni excellentisq; animi eſſe oportet.Nihil in rebus humanis admirari,nihil magnificare præter virtutem.Honores etiam nō quoſcūq;,nec à quibuſuis oblatos ſuſcipiet, ſed illos tantū, quos eſſe dignos optimo ciue arbitrabitur.Ita quoq; dignitatem animi,vt diximus,in vtraq; fortuna ſeruabit,vt ab aſtu naturæ diſcedere non videatur,ſi vel fortuna ſæuierit, vel ei blandiùs arriſerit. Beneficia verò contuliſſe lætabitur,feretq; moleſtè ſi acceperit,nec plura ſtatim reddiderit. Ab eius natura ſit alienū,cōmemorare beneficia,quę in alios contulerit:accipientis enim hoc propriū eſt,nō aūt dantis.Vt enim ſua beneficia in Athenienſes reticent Lacedæmonij,ita ab illis accepta cōmemorāt peropportunè.Superior item in omni virtute mauult eſſe, quàm videri:nec id quidem inter humilis fortunę homines,ſed inter optimates exoptat.Palàm aūt loqui,amare,odiſſe,ſui ipſius propriū exiſtimat:timentis eſt aūt occultare ſententiam. Motus verò ipſius tardus eſſe debet,& vox grauis: ſermo quoq; interuallis longioribus diſtinctus,grauitatē quandā ampliſsimo ciue dignā præ ſe fert. Omninò aūt vera animi magnitudo ſine magna virtute conſtare nō poteſt,vt intelligas Laurenti, enitendum tibi & vigilādum eſſe,ſi fieri poteſt,vt in omni genere virtutis excellas, ne ſub pondere reipub.noſtrę imbecillis cōcidas.Vnum tamen vitādum erit,quod plerūq; magnis ingenijs nocuit, ne cùm magnitudine animi præſtare omnibus quæras,æquitatē cōtemnas:qua certè ſublata,nec diſceptatione à ciuibus,nec vllo publico ac legitimo iure vinci patieris.Refelli enim in ſententijs dicēdis,nō eſt alienū à rep.cùm in diſceptatione res propoſita dilucidior fiat.Cauēda eſt etiā nimia glorię cupiditas,quę cęteris ad virtutē aditū obſtruit,cū viderit ſolū ciuē tot pulcherrima pręmia,quot è rep. veniunt,cōcupiſcere.Sed inter cętera hoc à te maximè obſeruādum erit,ne in reb.agēdis,cū domi,tū foris,vllā timiditatis ſpeciē prę te feras.Vt enim medici eſt, vultu ac verbis bonā valetudinē ægrotātib.polliceri:ita quoq; optimū ciuē decet,deſperationi hominū fiduciā & bonā ſpē obijcere. Bello Punico ſecūdo,Cānenſi accepta calamitate cogitantib.quibuſdā, Metello duce Italiam relinquere,Scipio adoleſcēs cœtū ingreſſus,nudo enſe mortē tale aliquid deliberantib.cōminatus eſt.At verò Hānibale circūſedente Collinā portā,& ſupplementū in Hiſpaniā à Romanis miſſū eſt,& ager vbi hoſtis ipſe cōſederat,haſtę ſubiectus emptorē inuenit:voluit cōtrà Hānibal fiduciā imitari,ſubiecitq; haſtæ argentarias vrbis tabernas,nec ſector inuētus eſt.Hāc ob rē ita animo cōcidit Hānibal,vt tum demū potiundę vrbis ſpē anteà conceptā depoſuerit. Malè profectò cū rep.noſtra actū fuiſſet, niſi regi Alphonſo & Philippo Inſubrię duci & Venetis,grauiſsimis bellis nos plerūq; adortis,conſtātiſsimis animis reſtitiſſemus,incōmoda quæq; pro libertate paſsi. Nō igitur trepidādum eſt & de gradu conſtantiæ cadendum,vt dicitur,quo nihil poteſt eſſe optimo ciue indignius, qui ad vnā fortitudinem pro rep.natus eſſe videtur.Sed neſcio quo pacto à fortitudine domeſtica ad bellicā deſcēderim,quam vrbana quidā certè maiorē putauere.Laudatur Themiſtocles,ac iure quidē, Salamina victoria clarus:laudatur & Solon,cuius cōſilio ac legib.victoria illa parta eſt.Habēt & Lacedęmonij Lycurgum ſuum,quem Lyſandro obijciant rebus bellicis claro.Eadē quoque de Romanis licet dicere:Nō enim minus iuuit armis remp.cōſilio M.Scaurus,quàm C.Marius armis:non Q.Catulus, Cn. Pompeio:nō M. Cicero,C.Antonio bellum foris gerēte.Omninò autem illud honeſtū,quod nunc quęrimus,ex animo excelſo magnificoq; oritur,non corporis viribus.Exercendum tamen corpus

ipſum

Magnificētia.

Fortitudo.

ipsum est(vt ait M.Tullius)& ita afficiendum, vt obedire consilio ac rationi possit, non autem delicijs vacandum. Nihil est enim quod æqoe animos molliat corporaque effœminet atque eneruet, quàm delicijs affluere: quas velim te non secùs declinare, ac quódam ferunt Syrenom voces cantusque Circes sapientissimum Vlyssem. PLA. Preclarè hercle & exactè auus tuus Laurenti omnia disserit, id facit amor, qui vt philosophis placet, ad posteros respicit, in quibus se fore immortales aui ac parentes arbitrantur. LAV. Prorsus ita esse, vt dicis, haud equidem assentior. Plus enim patrię, quàm cognationi auus meus semper tribuit. Sed hominem hac dicendi molestia liberemus, nisi quid aliud habet, quod existimet ad me pertinere. COS. Habeo sanè totius nostræ collocutionis temperamentum quoddam, & veluti in comœdia extremom actum: quo quidē expleto, ab hac scena ad ludos vrbanos vobis proficisci licebit.

Tēperātia cū suis partibus.

Hoc autem tale est, quod Stoici magnis etiam contentionibus affirmant, omnium scilicet perturbationum fontem esse intemperantiam, quæ est à tota mente & à recta ratione defectio, sic auersa à pręscriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi, vel regi, vel contineri queant. Huius certè contrariam virtutem μισόνηγα Græci vocant, quam nos quidem, cùm temperantiam, tum moderatiooem, nonnunquam etiam modestiam appellare solemus: cuius certè proprium est, motus appetentis animi sedare ac regere, semperq́, aduersantem libidini moderatam io omni re seruare constantiam. Continoò namq́; intemperantia huic inimica, omnem animi statum inflāmat & perturbat. Hinc verò ęgritudines & metus ac reliquę animi perturbatiooes gignūtur, ad quas certè sedādas, voa modestia adiūcto decoro innēta est. Duplex est enim(vt ait M.Tullius) vis animorum atq; naturæ, quarum pars vna in appetitu posita est: hæc ὁρμὴ Græcè dicitur, quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendū fugiendumq́; sit. Ita fit enim vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet, in homine potissimùm benè morato: cuius fundamentum ipsa verecundia erit, quæ non sine causa prudentiæ adiuncta, ac soli homini data, ostendit aliud iuueni cōueniri, aliud seni. Saltauit quidē ante arcā Domini Dauid rex, nō aūt Samuel, & vt nec ille reprehensus, ita iste magis laudatus est. Themistocles verò princeps ille Gręcię, quia fidibus nesciuit, indoctior est habitus. Abstinuit ob verecūdiam vir ille clarissimos à cithara, quòd eam dignitati suæ nequaquam conuenire arbitraretur. Mineruam quoq; tibias abiecisse scribunt poētę, quòd dū eas supra fontē inflaret, indecorum genarum tumorē inspexerit, minimeq́; deæ conuenientem, cōtra quorundam opinionem, qui oeminem satis vrbanū putant, si fidibus vel tibijs aut fistula nesciat canere. Idē quoq; comati & benè ad speculū pexi, tanquā inuerecūdę mulieres, per ora hominū ferūtur. Hos tu Laurenti tuo exemplo, iniecta verecundia, ab incessu cultuq; muliebri coērcēs, ad dignitatem virilem cohortare. Continentes quoq; & abstioentes esse bonos ciues oportet: quorum alterū in rebus, alterum in moribus est. Scipio ille Africanus, qui totius virtutis vnicum exemplar fuit, eximiæ formæ puellam sibi in Hispania voluptatis caosa oblatam constanter renuit: parentibus verò accitis, aurum pro rediméda poella doti addidit, eamq́; inuiolatam marito restituit. In Epiro, Achaia, Cycladibus M.Cato veneris & lucri copiā habens, cōstantissimè à tanta turpitudine abstiouit, Numatio Ruffo teste. At verò cùm C.Fabricius populi Rom. legatus aodiuisset, Cyneā Atheniēsem apud Pyrrhū voluptati omnia tribnentem: Vtiná, inquit, talem habeát mentē omnes pop.Rom. hostes. Superior aūt ille Cato vir sanè illustris, pellibus hœdiois pro stragulis est vsus, triū quoq; seruorum comitatu contentus, Hispaniam gubernauit, eodē vtens cibo, eodemq́; vino quo serui & nautæ, vt cæteris hac ratione frugalitatis exēplum daret. Cùm Pericles haberet collegā io prætura Sophoclē, ijq́; de cōmuni officio cōuenissent, & casu formosus puer præteriret, dixissetq́; Sophocles: O pulchrū puerū Pericle: tū Pericles, Prętorē, ait, Sopbocle decet, non solùm manus, sed etiam oculos abstinentea habere. Magna profectò fuit Xenocratis in victu cootinentia. Is enim cùm missa sibi ab Alexādro talenta iotellexisset, legatos ad exiguum apparatum inuitauit, cumque ab his quæreretur, cui numerari talenta vellet, Nónne(inquit)* externa cœna intellexistis Xenocratē huiuscemodi muneribus minimè indigere? Natura enim(vt ait Philosophus) paucis minimisq́; cōtenta est. Ad valetudioē quoq; & appetentiá pertinere hác in victu modestiá iotelligemus, si rerū iusti æstimatores fuerimus. Nā cùm Darius rex multis anteà epulis & poculis fastiditis, aquā turbidā & cadaueribus inquinatam in fuga bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundius, nunquam enim sitiens biberat. Nec esuriēs vnquā Ptolemæus ederat: cui cum peragranti Aegyptum comitibus non consecutis, sordidus panis datus esset, nihil est visum illo pane suauius. Excitanda siquidem fames est motu & exercitatione, non autem cōdimentis, cum desidiosè vixerimus. Ferunt Socratē cum is vsq; ad vesperum cōtentius ambularet, quæsitumq́; ab eo esset cur id faceret, respondisse, se quò melius cœnaret, obsonare in ambulando famem. Quid victus Lacedæmoniorū in phiditijs? Vbi cū tyránus cœnauisset Dionysius, negauit se iure, quod cœnæ caput erat, delectatum: Tum is qui illa coxerat, Minimè inquit, mirum, cōdiméta certè ei defuere, labor in venatu, cùrsus ab Eurota fames sitis. His enim Lacedæmooiorum epulæ condiuntur. Victus quoq; Persarum à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter nasturtium, quanquam etiam quædam suauiora natura desiderat. Adde siccitatē, quæ sequitur hanc continentiam in victu. Valetudinis quoq; integritatem adde. Confer ructantes, sodantes, refertos epulis tanquam opimos boues. Est enim in desiderio, non satietate, iucunditas victus. Ferunt Timotheū clarū Athenis hominem & principem ciuitatis, cum cœnauisset apud Platonē, eoq́; conuiuio admodū delectatus esset, vidissetq́; eū postera die dixisse: Vestræ quidē cœnæ non solum io pręsentia, sed etiam in sequenti die iucundæ sunt. Mouere te nimirum ac reliquos ciues nostros tot exempla possunt:

possent: sed nihil est quod æquè te ad frugalitatem adhortari debeat, quàm domus nostræ parsimonia, & perpetua in victu continentia. Nihil enim à plebeijs differunt mensæ nostræ: qua ex re & valetudini & ciuitati hactenus consuluimus. Quid quòd ne mente quidem vti possunt, multo cibo & nimia potione repleti? Extat Platonis præclara quidē illa Epistola ad Dionis amicos, qua displicuisse sibi ostēdit, quòd Itali & Syracusani bis in die saturi fierent, nec vnquā pernoctarēt soli. Quam turpè sit etiā diffluere luxuria, Sardanapali error nobis indicat, qui incidi iussit in sepulchrum suum:

Hoc habeo quod edi, quodq́; exaturata libido Hausit.

Quid aliud (inquit Aristoteles) in bouis, non in regis, sepulchro incideres? Hæc autem omnia eò tendunt Laurenti, vt intelligas, tibi ac reliquis ciuibus, si vultis honestè ac rectè viuere, seruandam esse mediocritatem in victu cultuque corporis. Quid Xerxe ipso libidinoso turpius? qui refertus omnibus præmijs donisque fortunæ, non equitatu, non pedestribus copijs, non nauium multitudine, non infinito auri pondere contentus, præmium proposuit, ei qui nouam inuenisset voluptatem, qua tamen ipsa non fuit contentus. Neq; enim vnquam finem inuenit libido. Sedandę igitur sunt omnes libidines cupiditatesq́;, sedandæ ægritudines, comprimenda est iracundia, vnde propè infinita mala oriuntur, cùm ratio omnis subeunte illa insania, è mentibus nostris deturbetur. Hac autem ratione Laurenti si vixerimus, & prudentia in bonorum malorumque delectu, & iustitia suum cuiq; tribuendo, & fortitudine in laboribus periculisque obeundis, & demum temperantia in prętermittēdis voluptatibus constantissimè vtemur. Quas quidem virtutes etsi in omnibus meis ciuibus inesse cupio, in te tamen, ad quem hęreditas nostri nominis ventura est, elucere peculiariter velim, vt habeat ciuitas nostra quem imitetur, Platonis sententia, qua admonemur, tales solere esse reliquos ciues, quales sunt qui rempub. gubernant. Sed iam finem si placet, faciamus: inclinat iam sol, nisi quid præterea vobis in mentem venit, quod mihi exciderit. LAV. Nihil prorsus habeo quod amplius velim. PLA. Abundè satisfactum est omnibus. Reducamus Cosmum, atque deinceps ad vrbem proficiscamur. Quieuisse iam ludiones arbitror, quorum petulantia hodie sum consecutus, vt alterum Socratem me audiuisse existimem. Dixit multa Cosmus, ne mentiar, Socraticam grauitatem redolentia. LAV. Cœnabis apud nos Platina, atque deinceps simul tunc sole ad vrbem proficiscemur, adeò propinquum hoc nostrum rus est. PLA. Benè admones, modò cœnæ vestræ breues sint, & mihi appetētiam relinquant in sequentem diem. LAV. Credis auum aliter viuere, quàm prædicat? Platonis cœnā tibi appositam putabis, vel ex lege sumptuaria compositam, non secùs certè ac si censores affuturi essent. PLA. Est igitur quod hac quoque in re à Cosmo perdiscam. Discumbant omnes, ne quid incommodi mei causa familia capiat. Iube aliquid Cosmo substerni, quò recumbat commodiùs: hominem vt arbitror longo sermone defatigauimus, si tamen docere, & aliquid grauissimo viro dignum explicare, labor potiùs quàm voluptas est.

PLATINAE PANEGYRICVS IN LAVDEM AMPLISSIMI PATRIS BESSARIONIS EPISCOPI Sabini, Cardinalis Nicæni, & patriarchæ Cōstantinopolitani.

SI vnquam tempus fuit Quirites, quo veterem Græcorum morem, Latinorum propè nouum repeteremus, id certè hac miserrima tempestate faciendum est, qua vel maxima quæq; virtus, candidissimum quodque ingenium, excellens quantumuis doctrina & eruditio, emergerę ex tanta caligine & ignorantia vix potest: tolerabilius profectò videretur, si virtuti à paucis cognitæ, si in arcanis & penetralibus, quia tutò vagari non licet, cultæ, saltem quiescere sine iniuria liceret, non etiam quorundam hominum liuore & maleuolentia opprimeretur. Instant dolo, fraude, malitia, vique postremo, quando hoc occultè moliri* conari non licet: spargunt inuidentiæ suæ opacas vmbras, conceptum rubiginem circumquaque fundunt, quo suauissimas herbas & feraces plantas occupent atque enecent, ne si expectatos odores & suauissimos fructus aliquando ediderint, ipsi tanquam infructuosæ & infelices arbores excidantur. Nos itaque, ne Bessarionis diuini hominis sapientia, virtus, amplitudo aliqua ex parte lædātur (opprimi certè cùm tanta sit, tamque excellens, nullo modo potest) Isocratem magnum oratorem & perfectè dicendi magistrum, & nostratibus Plinium, Genethliacū Mamertinum, Nazarium Latinum quoad fieri potuit imitati, consuetudinem tum vtilem, tum necessariam multis iam seculis intermissam, reuocabimus. Hac enim ratione ad æmulationem gloriæ excitantur, qui magni ad virtutem, erectique sunt animi, cùm veram & integram laudem his propositam vident, qui sapienter, honestè iusteque vixerunt, quorumque vita omni ex parte humano generi & vtilis fructuosa est habita. Contrà vero à vitijs deterrentur ij, non prorsus virtutē aspernantur, qui effrenata cupiditate ducti, petulanter, audacter, proteruè ad flagitia declinarunt, cùm perpetuas notas dedecoris & turpitudinis frontibus suis inuri ab his vident, qui scriptis rerum gestarum seriem, qui mores & vitam hominum memoriæ posteritatis ad vtilitatem humani generis commendant. Verùm hoc loco Quirites, cùm vires ingenij mei considero, quàm paruæ, quamq́; exiguæ sint, non possum cognita amplitudine conspectus vestri non commoueri, & eò maxime, quod mihi de eo viro dicēdum sit, qui ob magnitudinem rerum gestarum quantumuis magnū oratorem, nedum meipsum inter studiosos bonarū artium vix numerādum, deterrere à dicendo posset: recreat me tamen ac reficit, hortaturque ad dicendum humanitatis & pietatis vestræ vulgata opinio: qua quidem

quidem fretus, iamiam Bessarionis diuini hominis laudes dicere aggrediar: quem qui laudat, virtutẽ extollit: parui enim refert, Bessarionẽmne an virtutem laudes, nec mirum id quidem. Is enim ex vetere Græcia oriundus, natusque in Asia, vtrimque collegit generosi spiritus semina. Trapezus Sinopensium Colonia, huius patria est: Sinopem condidere Milesij, Miletum Athenienses: ex his vt à parentibus, auis, abauis nobilitatem referens, redundantiam Asiani ingenij frugalitate Attica compescuit: nec tantùm Diogenem admiratus est, Timotheum, Deiphilium poëtam, Thalem, Anaximandrum, Anaximenem, Hæcateum historicum, Aeschinem rhetorem illum, qui in Pompeium inuectus est, licet ij agnationis iure propinquiores essent, quin obseruauerit Socratis lepôrem, Platonis copiam & amplitudinem, Aristotelis acumẽ, Isocratis lenitatem & numeros, vim Demosthenis. Ab omnibus enim gentilitatis iure quod probabile, quodque optimum esset accepit, hæres tot ac tantorum ingeniorum. Ex his igitur Bessarion animos sumens, vbi primùm è pueris excessit, cura parentum Byzantium transmittitur, celebrem quondam vrbem, & doctissimis hominibus liberalibusque studijs affluentem. Grammatica celeriter ob acumen ingenij & poetica imbutus, posthabita cura rerum humanarum, qua impediri contemplatio diuinarum solet, totum sese religioni addixit. Christi namque militiam secutus, vt veram gloriam, verosque triumphos parituram, Dositheo archiepiscopo Doriensi vnici exempli moribus & sanctitate viro, in primo tyrocinio tantæ expeditionis duce vsus est: cuius virtutem, religionem, doctrinam adeò imbibit, vt idem breui factus videretur. Bessarionis ingenium & mentem propè diuinam ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium vir sanctissimus contemplatus, adolescentem ipsum ad archiepiscopum Sylembriensem virum optimum atque doctissimum misit, vnde & oratoriã artẽ & philosophiam perdisceret. Sub quô certè tantum profecit, adhibita omni ad imitandum hominem cura, studio ac diligentia, vt iudicare posteà difficilis fuerit, meliórne Bessarion an doctior haberetur. Postremò autem ne aliquid tanto ingenio deesset, Platonem quem alij Gemisto vocant, doctissimum præceptorem, & quem omnes secundum à Platone vocant, in Peloponneso, quô se contulerat, doctrinæ causa nactus, mathematicis accuratè imbuitur. Vulgari tum demum tanti hominis nomen est cœptum, vt quò proficisceretur famam expectatio, expectationem eius optatissimus aduentus admiratioque superaret. Existimabant tum homines eam demum ciuitatem beatam fore, ad quam venisset Bessarionis diuina virtus. Hunc itaque omnes certatim vt cognitione & hospitio dignum suscipiebant, venerabantur, obseruabant. Conciones & quidem frequentes atque elegantes ad populos habuit (has Græci homilias vocant) tanto concursu, vt templa ipsa permagna tantam multitudinem vix caperent. Populos ad religionem, ad iustitiam, ad æquitatem, ad modestiam hortabatur, bonis præmia, malis pœnas propositas ostendens: & quos mouere integritate vitæ, rationibus, & exemplis nõ poterat, eosdem obtestationibus, precibus, lachrymis, vt vagos & errantes in viam salutis reducebat. Multos inter se ciuilibus & intestinis odijs dissidentes, aut coràm oratione, aut absens epistolis sapientissimè & elegantissimè scriptis ad concordiam reuocauit. Hac tanta virtute moti imperatores duo Constantinopolitanus & Trapezuntius, hunc vltrò citroque legatum frequenter mittentes, vtriusq; imperij vires concatenabant, quò fortiùs & constantiùs propulsare Turcarum impetus possent, qui tanquam rabidi lupi inter vtrumq; positi occasionem vtriusque imperij diripiendi expectabant: quòd posteà accidit cum magno totius reip. Christianæ dedecore ac detrimento. Sublatis enim duobus claustris, nunc sese in Asiam, nunc in Europam grauissima illa Turcarum procella nemine obstante effundẽs, longè ac latè omnia vastat, obterit, conculcat, diripiuntur vrbes quantumuis magnæ, incenduntur villæ, necantur homines. Quòd si aliquibus fortuna belli pepercit, ij vnà cum pecoribus eò terrarũ abiguntur, vnde nonquam in patriam sint redituri. O miseros & infortunatos Græcos. O infelices & calamitosos. O etiam ipsorum crudelissimorum hostium lachrymis deplorandos. Dedistisnè omnibus nationibus ac gentibus doctrinam & ingenium, vt ipsi consilio careretis? Dedistis arma, vt ijsdem posteà corrueremini? Constans est certè Quirites, omnium benè sentientium opinio, & eorũ maximè, qui suo periculo istarum calamitatum gnari sunt, duo illa imperia nunquam fuisse corruitura, si Bessarion magni animi atque consilij vir, illis in locis tum fuisset, cùm tempestas illa contra non Græcos tantùm, sed humanum genus exorta est. Excitasset enim vir omnium vigilantissimus dormientem Græciam, armasset nimio otio languentes animos, ire in hostem suos, & à ceruicibus tantam calamitatem auertere, quantam passi sunt, spe veræ & integræ laudis proposita compulisset. Verùm eo absente, cùm nemo esset, qui monendo, consultando, docendo, cohortando Græcos in officio contineret, capta ac direpta à Turcis Constantinopolis est, cæsa multa ciuium millia, obtrũcatus imperator: idem accidit Trapezuntijs, idem Mitylenęis, idem Peloponnesiacis principibus & ciuibus: idem reliquæ Græciæ, idem Bassinensibus, qui & regem & patriam & vitam vno sæuissimi hostis impetu amisere, Bessarione ipso calamitate ac persæpè Romanos pontifices admonente, vt Macedonibus, Dalmaticis, Illyrijs, Pannonijs hostium impetum ægrè sustinentibus auxilio essent, ne refractis claustris, illinc sæua illa & immanis helua Eridano violentior Italiam inundaret: quod propediem (vtinam falsus sim vates) futurum videmus, nisi huic sapientissimo viro tanquam è specula omnia cernenti, clamanti, admonenti instare magnam perniciem aliquando fuerit obtemperatum. Multum certè huic amplissimo patri debemus, ad cuius res egregiè gestas, ne in hanc calamitatem veniremus, libenter accedo. Is enim re Constantinopolitana nondum profligata, orientalem Ecclesiam in sententiam occidentalis redigere conatus, non priùs destitit rogando, monendo imperatorem

peratorem

peratorem ac principes Græcię, quàm eos impulerit grauissima oratione habita, in Italiam ad Eugenium pontificem maximum contendere: venère primò Venetias, atque inde Ferrariam, vbi pontifex erat, ibi grauem & elegantem orationem Bessarion ad suos habuit, eos adhortatus, vt cognita frequentibus disputationibus controuersiæ causa, quæ Latinos inter & Græcos quingentis iam annis serpserat, posita omni simultate, in eandem sententiam omnes tandem venirent: hac vna oratione asserens, ea demũ recuperari posse coniunctis copijs collataque impensa, quæ & Turci quondã & Saraceni, & Arabes Christianorũ dissidijs magis quàm animis & armis proprijs freti, occuparát. Dicebat enim quod verissimũ est, Mahometanam perfidiam latè creuisse, dũ religionis nostræ capita inter se dissident, procedatne spiritus sanctus à patre tantùm, vt Græci, an à patre & filio, vt Latini volebant: his enim controuersijs factum, vt ad Mahometanos partim vi, partim spontè deficerent populi, dum Christianæ religionis principes, quid potissimùm teneant, incertos vident: hinc amissam esse Antiochenam Ecclesiam, hinc Hierosolymitanam, hinc Alexãdrinam, hinc denique omnem fermè Asiam & totam Africam hanc pestem occupasse, & quod grauius est, Europæ quasdam partes iamiam infecisse, ac longiùs euagaturam, ni properè sublatis tam perniciosis controuersijs, ac pulsis Christianæ reipub. hostibus, in possessionem veterem, labore, vigilijs ac sanguine martyrum cõparatã, armati cũ vexillo crucis peruenerint. Permouit tanti viri authoritas totũ concilium, permouit religionis honestissima causa, permouit etiam imminens ceruicibus omnium periculum. Disputari tum acriter inter vtriusque Ecclesiæ theologos est cœptum. Asseuerebant Græci, Episcopo Ephesino, Pletone Scholario, Dionysio Episcopo Sardensi grauissimis authoribus, spiritum sanctum à Patre tantum procedere. Instabant contrà Latini, à filio quoq; idem fieri authoritate veterum theologorũ, maximè verò Hieronymi, Augustini & Athanasij id cõprobantes. Re autem ipsa adhuc pendente, Florentiam proficisci pontifici & curiæ visum est. Ibi cùm de re ambigua aliquandiu disceptatum esset, venère tandem Græci ratione ac Bessarionis authoritate moti, in sententiam Latinorum. Is enim etsi acriter suos primò tutatus est, tandem veritate illucescente, in Orthodoxam Ecclesiæ Romanæ non solùm descendit, verumetiam suos vt idem facerent, ad salutem disputationibus & graui oratione adhortatus est. Vnum tandem animum, vnam mentem, idem spiritus sanctus, pro quo disceptabatur, omnibus dedit. Ventum tandem in concordiam, & symbolum Romanæ Ecclesiæ ab orientali publicè decantatur. Soluto demum concilio, imperator Constantinopolim cum suis reuertitur. Eugenius autem pontifex cognita Bessarionis singulari virtute & doctrina, hominem licet absentem ex sententia fratrem in numerum cardinalium cooptat. Accersitur in curiam Romanam vir amplissimus, vt vnus aliquis Quirites Romæ esset è Græcia ingeniorũ altrice, doctrinarum inuentrice, quem admiraremini, quiq; vicissim hanc vestram ciuitatem dominam quondam rerum, nunc collapsam magna ex parte ac propè dirutam, in meliorem formam redigeret, homo certè Romani nominis amantissimus. Accepto autem de more galero insigne cardinalatus, ita breui homo ingeniosus & acutus Latinorũ mores & literaturam imbibit, vt ex nostratibus vnus, & non alibi natus videretur. Frequentabant tunc quoque eius domum plenam religione, comitate & gratia, plenam ingenijs, tum Græcis, tum Latinis, viri ex tota curia doctissimi: hos vel inter se differentes, vel aliquid quod ad cognitionem linguæ pertineret laudantes (vt fit) refellẽtesúe, ita attentè audiebat, vt ex abundantia ingenij animique perspicacia, disceptantium arbiter propemodũ fieret. His artibus & ea vigilantia, qua maximè omnes excellit, breui effecit, vt quod Græcè antea in quouis genere doctrinę perceperat, id Latina lingua aptè, distinctè & ornatè efferret ac scriberet. His studijs vehementer delectatus, nunquam tamen quicquam omisit, quod aut publicè ex officio, aut priuatim agendum esset: ad omnia promptissimum ingenium, dexterrimam mentẽ ita circumferẽs, vt nil à bono patrefamilias & ab optimo principe differret. Hac tamen insigni virtute & magnitudine animi permotus Nicolaus V. in locum demortui Eugenij pontifex maximus suffectus, Bessarionẽ ad res agendas aptissimũ, & ad omnia mala pręcauenda vigilantissimũ, Bononiẽsibus iã pridem sæuitia partium intestino bello laborantibus, legatum cum summa authoritate pręficit. Is eò proficiscens, effusa obuiam vrbana multitudine, non aliter ab omnibus inspicitur, ac sidus benignũ & salutare à periclitantibus nautis & penè naufragis, inspici ac consalutari solet. Quanquam hominis huius Quirites maior sit laus, quàm sideris: illud enim duas tresúe & eo amplius naues benigno intuitu conseruat: hic tantam ciuitatẽ pręclarã, quondã Romani populi coloniã, hominũ ad arma & literas altricẽ, oculis omnia circumspiciens, mente præuidens ac disponens, lingua admonẽs deterrensúe, manu insanabile vulnus & contagiosum abscindens, ab interitu & propè ab inferis reuocauit. Notę sunt ciuitatis clades plusquam ciuiles, dum factio Bentiuola & Cenedula de principatu cõtendit, alentibus seditionem hinc Philippo vicecomite, hinc Venetis, hinc principe Ferrariensi: instantibus etiam duabus militaribus factionibus, Brachiana & Sfortiana: quæ dominatũ appetentes, hanc ciuitatem veluti arcem Italiæ occupare armis ac fraude persępe conati sunt. His enim ac tantorum malorum authoribus ad id sæuitiæ ventum est, vt eodẽ die & Hannibal Bentiuolus, & Baptista Cenedulus cum multis vtriusque factionis tota vrbe tumultuante vno impetu cæderentur, nullo nõ crudelitatis genere adhibito: & ne vlla requies calamitosis daretur, superuenère sæpius externi hostes, vrbem oppugnaturi, ni Bessarionis sapientia ciues ad concordiã reuocans, externum hostem rabidum & voracem, à visceribus ciuium Bononiensium propulsaret. Respirãte deinde paulatim (tãtum mali inerat) ab externa vi intestinoque malo ciuitate, totum sese vir optimus ad componendos

mores ciuium licentia bellica corruptos & labefactatos vertit: quem certè hac in re nihil æquè iuuit, quàm eius religio, pietas, iustitia, cōstantia, abstinentia, grauitas comitate condita. Hac enim ratione sine vlla vi quorundam hominum arrogantiam repressit, libidioes extinxit, cupiditates refrenauit, cùm fieri haud grauatè consueuerit, vt eos mores imbibant homioes, quos in principe taoquam io speculo totius ciuitatis viderint. Hunc enim omnes non priuatas commoditates quærentem, sed publicas: non otio, sed negotio deditum: non somno, sed vigilijs, ita cum admiratione intuebantur, vt beatos se demùm fore arbitrarentur, si aliqua ex parte Bessarionis integritatem attigissent. Ad huius itaq; mores sese effingentes, ex calamitosa felicem breui ciuitatem reddidere. Sublatis enim seditionibus, extinctis incendijs, furtis, rapinis, homicidijsq; repressis, perfacile fuit viro huic grauissimo adhibita facilitate in audiendo, lenitate in dicendo, diligentia io satisfaciendo, populū Bononiēsem ad bonam frugem reuocare. Quem enim videbant iustissimum, quem modestissimū, hunc tanquam de cælo missum, ea præsertim tempestate venerabantur, colebant & obseruabant. Huic tantæ autoritati magnum additamētum doctrina eius singularis erat, qua perbeatas fieri posse respub. Plato ingenij ac sapientiæ facilè princeps existimauit. Doctrina enim potestati adiuncta, vel vitiosissimam quanque naturam mutare posset, nedum bonam ad bene de omoibus promerendum impellere. Hæc enim facit, vt prouinciarum præsides vrbiū q; non solùm se faciles præbeant in cognoscendis causis, hominibus audiēdis, admittendisq; maiorum exemplo, quorum res gestas legere, verumetiam eosdem admonēt, vt cùm ipsi sint optimi, suorum cupiditates refrenent, petulantiam reprimant, auaritiam coërceant: quod quidem Bessarion maximè obseruauit toto quinquenoio, quo Bononiensi vrbi præfuit, ne suorum licentia & cupiditas, quod persæpe multis accidit, tantæ sapientiæ & integritatis laudem commacularet. Composito hunc in modum ciuitatis statu, quo iam Bononia xx. ann. felicissimè vixit & nititur, gymnasium vetustissimum negligentia & seditionibus ciuium penè intermissum & collapsum, non modò ædificijs, verumetiam institutis & melioribus salarijs iostaurauit ac restituit, condnctis quamuis grandi pretio liberalium disciplinarū doctoribus. Excitabat adolescentes ad studia bonarū artiū, proposita præmij atq; honoris spe: multos ob inopiā à studijs defecturos, liberalitate & munificētia sua iuuit, & in instituto continuit. Quid plura de amplitudine huius optimi patris dicā, Qnirites? qnàm iustè, quàm prudeoter, quàm modestè, quàm clementer colooiam vestram Bononiensem gubernauerit, erexerit, in pace retinuerit, ex hoc deprehendi potest, quòd posteà more maiorum Bononiensium patronus apud pontifices semper est habitus. Illius enim ciuitatis legati huc venientes, hunc hominem ante omnes adeuot, salutant, consulunt, comitantur, reducunt, quod est maximæ integritatis & continentiæ signum. At Bessarion, mortuo Nicolao V. cùm in locum eius suffici alterum pontificem necesse esset, Romam veniens, lachrymantibus Bononiensibus quasi à patre destitutis, conclaue ingressus, quorundā patrum & optimorum suffragio pontifex designatur: quantum verò obsit maximis imperijs, prouincijs & ciuitatibus liuor atq; iuuidia, compreheodi certè hoc loco potest: quidam enim statim snborti sunt leues & voluptuosi, qui Bessarionis integritatem & modestiá veriti, dicerent suffragia vitio inita, denuò repetenda esse. Non obstitit vir optimus quò minus id fieret, existimans quod verum est, pontificatum sua persoua plns indigere quàm se pootificatu, ad integram gloriam, qua profectò carere iam potest: eò enim existimationis & famæ vir amplissimus deuenit, vt oulla ei vlterius dignitas ad veram felicitatem sit requirenda. Dolere nostram vicem & totius reipub. Christiaoæ, non eius debemus, quòd tali caruimus principe, hac potissimùm tempestate, qua præter externum hostē, qui ceruicibus nostris armatus continuò imminet, auaritia, libido, ignorātia Dei atq; bonorum hominum contemptus, intestina & grauissima mala oos vrgent, opprimunt, enecant, nemine iuuante. Hoc pontifice indigebat religio Christiana lacerata, non minus à vitijs nostorum, quàm ab externo hoste, vt aliquando respiraret: hunc pootificem mores nostri requirebant omni ex parte labefactati: huius pontificis opera indigebant bonarum artium studiosi, & in quauis facultate indnstrij, qui nūc tanquam prophani contemnuntur, reijciuntur, eliminātur. Non destitit tamen Bessarion Callistum mooere & hortari, vt interposita anthoritate pontificatus, sæuientem hostem à ceruicibus Christianorum propulsaret. Ad hoc quoque bellum adhortatus est Alphōsum Arragoniæ regem, dum à balneis Puteolanis, quæ adierat valetudinis causa, Neapolim proficiscitur. Ad cryptam Neapolitanam rex magno comitatu honoris causa Bessarioni fit obuiam, eumq; nullo non comitatis & beneficentiæ genere adhibito, in vrbem ducit, acceptum lautè & magnificè abeuntemq; eodem semper & veneratus & prosequutus est vultu. Mortuo deinde Callisto, Pius secundus in eius locum suffectus, cōuentum Mantuanum adhortante Bessarione, Christianis omnibus ad certam diem decreuit, quò omnium principum & populorum consensu bellum Turcis indiceretur. Conuenere eò principes multi aut legati regum aut principum, quos Bessarion post Pium pontificem ad tantum & tam necessarium bellum eleganti oratione, quam in manibus habemus, adhortatus est. At verò cùm huic tanto apparatui Germanorum principum inter sese bella obstarent, eò mittere Pius Bessarionē virū grauissimum legatum instituit, qui rebus in Germania compositis, imperatorem Fredericum ac reliquos principes ad bellum Turcis indictum adhortaretur. Vadit optimus, licet valetudinarius, etiam hyeme instante, quò Pius imperat. Venetias Pado amne primùm delatus, ducem ac senatum ad suscipiendum tantum bellum adhortatus, in Germaniam honesto magis quàm lauto & eleganti comitatu flectit iter. Sæuiebat tum hyems Februario mense in Germania potissimum, quæ regio frigidissima

disſima eſt. Vexatus itaque cum vẽtis, tum imbribus, tum niuibus ac propè continuis, nullum diem intermisit quo vlterius non proficisceretur: & cũ ſtare pedibus equi prę glacie vix posſent, vehiculo Germanorũ (quod trahá vocamus) non vectus ſed tractus eſt. Tandẽ verò poſt labores propè infinitos Norimbergam venit, obuiam prodeunte honoratisſimo quoque ciue, prodeuntibus Episcopis ac toto clero. Vrbem ingreſſus, litteris ſtatim ac nuncijs principes Germaniæ ad ſe vocat, populum quoq; Norimbergenſem vt idem faciat, longa ac graui oratione adhortatur, id velle oſtendens Deũ optimũ maximũ, id Piũ põtificẽ, id res Chriſtiani populi afflictas prope ac profligatas. Superuenere autẽ non ita multò poſt, authoritate ſedis apoſtolicæ & tanti viri fama permoti principes multi, vel principum oratores: hos enim in conuentu audita controuerſiarum cauſa, ad pacẽ & concordiam multis ac maximis rationibus reuocare ſępenumerò conatus eſt. Quid non cogitauit, quid non egit, quid non dixit Beſſarion Quirites, quò pacem inter disſidentes componeret? Aderant principes multi, aderat cardinalis Auguſtenſis, aderant episcopi quidam, aderat Albertus Brandiburgenſis marchio, aderant legati Baiouariæ ducis: hos duos principes inter ſe maximè disſidentes odio propè ingenito, & monere & rogare & obſecrare vir optimus non deſinebat, copioſa & graui oratione de pace habita, quam paulò antè cum admiratione legimus, vt depoſitis ſimultatibus & odijs, de bello Turcis inferendo vnà cum pontifice & imperatore cogitarent. Ecce dum in conſultatione eſſent, literæ ei à legato Pannoniæ ſancti Angeli cardinali redduntur, quibus fit certior, pugnatum cum Turcis eſſe, & Pannonios graui prælio ſuperatos ceſsiſſe, periculumque imminere, ne hoſtes victoria elati, longe ac latè omnia occupent, vaſtent ac diripiant. Tum Beſſarion lachrymabundus ac vicem Chriſtianæ reipub. gemens, breuiter clades omnes noſtris illatas commemorat, imminens periculum oſtendit, pacem & concordiam proponit, quò liberius & tutius coniunctis armis & copijs ire in hoſtem ferocem & recenti victoria exultantem liceat. Cùm autem Norimbergæ nil fieri videretur, quòd eò propter diſtantiam proficiſci Rhenani principes grauarentur, maximè verò Palatinus comes, transferre conuentum Vuormatiam legatus inſtituit, ne quicquam intentatum relinqueret, quod ad ſedandas lites pertineret. Ventum eſt tandem poſt multa & grauisſima pericula Vuormatiam: neque enim peragrare Germaniam ſine præſidio militari licet, quòd apud eos (tantum valet conſuetudo) rapinæ & latrocinia quodammodò cõceſſa videntur. Sosceptus benignè à Vuormatienſibus Beſſarion, legatos tum imperatoris tum aliorum principum ad ſe vocat, quid ſit agendum proponit. Diſceptatur, nec ſemel tãtum, ſed iterum ac tertiò. Mittit Episcopos viros grauisſimos & optimos, quos ſecum habebat, ad vicinos principes, ne quid omitteretur, quod ad concordiam faceret. Vbi autem nihil fieri tanta ſolicitudine videretur, monendo, rogando, obſecrandoque, Viennam proficiſci ad imperatorem inſtituit, omnes adhortatus, vt eò ſe properè conferant, arbitratus Cęſaris pręſentia & authoritate rem optatam ex ſententia confici poſſe. Magnis quidem atque asperis itineribus eò tandem ventum eſt. Fit obuiam Beſſarioni imperator ad mille paſſus, eumque nullo non adhibita honoris genere in vrbem ducit. Data eſt tãtummodo dies quieti: Poſtera vero cùm legatus ad imperatorem, contrà imperator ad legatum proficiſci honoris cauſa contenderet, peruicit imperator ad Beſſarionem pergens, quo cum & de pace componenda inter Germaniæ principes, & de bello Turcis inferendo longisſimus & grauisſimus ſermo eſt habitus. Cùm itaque principes & legati multorum veniſſent, de eademque re quàm ſæpisſimè omni conatu fruſtrà tractatum eſſet, propoſito ipſius prouinciæ emolumento & honore, redire tandem in Italiam lucem felicisſimam legatos inſtituit, ne fruſtrà & tempus & corpus valetudinarium frigoribus & labore itinerum ac tædio animi conſumeret. Inter exteras gentes Græcis ac Latinis naturà infeſtas, periclitatum eſt ſæpius, dum temulenti & armati non ſolùm in agris, ſed in vrbibus graſſantur, Viennę autem potisſimũ, vbi gymnaſtici quauis licentia & petulantia vtuntur. Redijt tandem poſt biennium Beſſarion veſter Quirites, vt quem abſentem Roma deſiderabat, cupiebat, & votis optabat, præſentem denique intueretur, admiraretur, venerareturque vt Eccleſiæ Romanæ vnicum columen, & patriæ veſtræ parentem. Non deſtitit tamen vir optimus & ſapientisſimus Pium pontificem hortari, vt pijsſimum bellum iam antè contra impios decretum, amplecteretur. Hanc ob rem cùm Pius Anconam, vnde moturus erat in hoſtem, proficiſci inſtituiſſet, ibique claſſem vndique venturam à Chriſtianis expectaret, Beſſarion ad Venetos properè contendit ſedis apoſtolicæ legatus, cuius authoritas tãtum valuit, vt & ducem & ſenatum ad id bellum impulerit. Paratę triremes à Venetis ſunt, dux claſsi pręficitur, nauigat Anconam, eò & Beſſarion ſenex ac imbecillis ob valetudinem cum triremi ſua impenſa ſtructa & armata, contendit. At verò in tanto apparatu Pio pontifice mortuo, cùm omnes paſsim dilaberentur, ipſe quoque Romam ad ineunda pro nouo pontifice ſuffragia reuertitur: quo creato, cùm omnia ad otium ſpectarent, ingenio ſuo & doctrina fretus, quicquid otij à rebus publicis dabatur, totum id ad ſcribendum contulit, homo omnium ſolertisſimus. Cùm prodeſſe coram amicis aut periclitantibus non poſſet, eos literis pietatis & humanitatis plenis admonuit, erudijt, à malo deterruit, ad officium ſi qua in re delinquerunt, reuocauit: harum extat numerus propè infinitus, tum Græcè tum Latinè ſcriptarum. Duas ſcripſit duorũ locorũ laudationis, & patriæ Trapezundos & Iſthmij, adeò eleganter & abſolutè, vt prouinciæ ipſæ & benignitate cæli & hubertate frugum omnium & portuoſitate littorum, atque hominum ingenioſorum & fortisſimorum copia, cuiuis prouinciæ cõferri poſſe viderentur. Non dico, quàm doctè, quàm memoriter horum locorum reſp. & quicquid in his tum bello tum pace geſtum ſit, commemoret, deſcribat, notet: facit id quidem adeò ingenioſe &

accurate, vt res ipsæ non descriptæ, sed ab eodem institutæ & gestæ videantur. In consolationibus tribus, quas ad imperatorem Constantinopolitanum in morte vxoris habuit, ad constantiam & fortitudinem hominem ipsum pluribus rationibus reuocat, verbis grauissimis & sententijs ostendens, nil noui eius maiestati accidisse, cùm mors omnibus sit, non dico commune malum, sed receptaculum à malis, si benè ac constanter vitam duxerimus, quemadmodum reginam ipsam vixisse ostendit.

Confutauit acerrimè graui & copiosa oratione eos, qui pertinaciter nimis asseuerant dictum illud Iohannis de Petro, *sic eum volo manere quid ad te?* cùm dicendum sit, *si eum volo manere, quid ad te?* Hoc autem probat & doctissimorum hominum authoritate, & græca littera, qua Ioannes euangelium scripsit, & latina locutione, à qua modus ille dicēdi longè abhorret. Sed adeò copiose in aduersarium surgit Quirites, vt nullum propè erratum aut vitio interpretum commissum, aut negligentia librariorum, aut incuria legētium, in tota scriptura sacra prętermittat. Aperit omnia, disputat, refellit, docet. Eodem dicendi ac disputandi torrente Ephesini Episcopi opinionem, asserentis spiritum sanctum à patre tantùm prodire, acerrimè confutat. Sancti Bessarionis, vnde ipse nomen accepit, patrię, parentis, ac patroni vitam diligenter ac copiose scripsit. Sancti Francisci ordinem, cuius patronus habetur, constanter ac sapienter tutatus est. Non est passus quempiam bene de genere humano meritum, maledicentia post mortem lacerari. Vnde acerrimè in calumniatorē Platonis insurgit eo volumine, & quidē diuino, quod nuper magna cum vestra expectatione edidit. Quàm grauis sit in laudando, acerbus in vituperando, in sententijs argutus, in disserendo subtilis, in confutando acer, ex hoc libro comprehendi potest, in quo rerum omnium diuinarum atque humanarum scientia tanquam in sacrario reposita videtur: hinc est certè quod hauriant theologi, philosophi, mathematici, oratores, dialectici, & quoduis genus hominū ciuilium ac studiosorū. Nullā sectam philosophorum prętermittit, quam non notet quid quisq; dixerit, quod probari improbariue posset, ostendit: vt Pythagoræorum nimiam pietatem, Cynicorum rusticitatem, Stoicorum austeritatem carpit: ita Peripateticorum & veterum academicorum mediocritatem laudat: extollit Aristotelem, Platonem philosophorum principem facit, quòd cum plura Christianis ostendit conuenire, quàm cum aliquo philosophorum: neque id quidem theologorum nostrorum authoritate tantummodo probat, verumetiam syllogismo & rationibus, quibus aduersarium ita circumagit & opprimit, vt neque quò se recipiat calūniator diuini Platonis habeat, neq; quid respōdeat obrutus argumētis satis inueniat. Hunc siquidem homuncionem vir amplissimus ita interdum deridet, seruata grauitate dignitatis, vt fateri cogat, se non modò non intellexisse Platonis mentem, quem hic nouus Carneades imperitiæ, turpitudinis, inconstantiæ arguit: sed ne linguæ quidem Græcæ proprietatem tenuisse, cùm ipse Græcus sit, & Platonis leges non latinas facere, sed deprauare conatus, philosophi sententias euerterit, & obscuriores reddiderit. Quanta fuerit huius audacia Quirites, animaduertite quæso. Hic enim acsi in quauis scientia, doctrina & antiquitate solus doctor gentium & magister haberetur, solus peragrasset orbem terrarum discēdi causa, quicquid vbique arcanū & reconditum est, vt Platonē & Pythagoram fecisse intelleximus, solus in publicis Europæ gymnasijs Gorgiæ Leontini & * Archelai morem à Socrate derisum vsurpasset, quæstionem scilicet in conuentu & corona hominum poscendi, & iubere dicere qua de re quisque vellet audire: non eò temeritatis progredi certè debuisset, vt doctissimum Aristotelem cū diuino Platone, discipulum acutū cum amplissimo præceptore conferret ac committeret: huius tamen audacia nil nobis obfuit Quirites, imò vehemēter profuit: & si cui licet optare vt aliquis peccet, id certè nobis adeò precibus exposcēdū fuit. Hac enim indignitate concitatus Bessarion, omnem omnium philosophorum qui vnquam fuere, sententiam explicat, & quod maximè optandum erat, doctrinam & mentem Platonis à nemine ferè iuniorum cognitā, ita explicat & aperit, vt perfacilè appareat, omnes sectas quæ sanum aliquid sapere videntur, ab ipso Platone tanquam perenni & huberrimo fonte manare. His rebus quæ grauissimæ sunt, & totum hominem propè requirunt, intentus pro tempore Bessarion, nil tamen vnquam omisit, quod ad officium cardinalatus pertineret. Rem diuinam & domi & foris nunquam intermittit. Senatum frequentat, in quo secundus à pontifice habetur. Sententiam in consultationibus grauiter, & constanter in repub. Christiana tuetur, clientibus & familiaribus apud pontificem patrocinium suum præstat. Circumuentos malorum fallacijs adiuuat, bonos & doctos ad meliorem fortunam & honestiorem dignitatis gradum commendationibus suis grauissimis ac proprijs facultatibus interdum erigit, familiam domi alit, in vtraque lingua eruditissimam, & in quauis facultate doctissimā. Vestri illi maiores Quirites, viros doctissimos in contubernium suum recipiebāt discendi & philosophādi causa, vt Scipio Africanus Ennium poëtam, Panætium philosophum, Polybium historicum, Luculli, Catones & Hortensij Archiam poëtam, Cicerones Cratippum philosophum, Cn. Pompeius Lenæum Libertum, Augustus Cæsar Apollonium Pergamenum: multos qui id fecere non de Romanis tantum, sed etiam de externis, commemorare possem. Hæc autem Bessarionis sit præcipua laus, quòd suos non religione tātùm & moribus ad benè viuendum instituit, verumetiā litteratura, eruditione, doctrina ita imbuit, vbi à negotijs publicis vacat, vt inde quemadmodū quotidie cernimus, multi & quidem docti, tanquā ex equo Troiano (vt de Isocrate ait Cicero) cōtinuè prodeāt, ac plures propè quàm ex reliqua Romana curia. Quid deest Nicolao Perotto archiepiscopo Sipōtino, quod ad mores & doctrinā faciat? Grauis pro dignitate, comis & humanis, scribit ac dicit elegāter & copiose:

copiose:sed qui Græca Latina melius faceret, nemo adhuc ætate nostra inuentus est. Quanta sit Theodori Gazæ viri optimi doctrina & eruditio, tum Græca, tum Latina, ex hoc vel maximè deprehendi potest, quòd omnes bonarum artium studiosi de aliqua re ambigentes, hunc adeunt ex tota ciuitate, vt oraculum totius eruditionis ac disciplinæ. Hic etsi Græcus sit, ita latinè scribit, vt nullam hospitis speciem præ se ferat. Non est omittendus Iohannes Gattus theologus philosophusque insignis, non Valerius Viterbiensis, eruditione, doctrina cum quouis optimo ætatis nostræ medico cõferendus: non Andronicus Græca & Latina lingua apprimè eruditus. Sunt & in eius contubernio, qui pontificum ac ciuile ius, quique mathematica optimè teneant. Subsequuntur & iuuenes quidam, qui validiores facti, tanquam generosi pulli & ex optima prole sumpti, non tubam aut campanam reformidabunt. Hi fructus oriuntur vndique ad hubertatem non minus ciuitatis, sed totius prouinciæ, Bessarionis opera & impensa, qui non vna in re tantùm liberalissimas manus, sed in pluribus circumfert. Miseratus Græcorum calamitatem, multa nummûm milla aureorum pro redimendis captiuis expendit, puellas multas inopia parentum marito carentes, ære proprio dote facta nuptui collocat. Inopes & valetudinarios cõtinuò iuuat: ædes sacras aut instituit, aut collapsas vetustate reficit: quod indicat templum Apostolorum in vrbe, vbi sacellum sibi condidit, & secessus cryptæ ferratæ beatæ Virgini dicatus. Domum quoque sibi parauit, ita dignitati & facultatibus congruentem, vt neque melius quisquam, neque modestiùs in vrbe habitet. Accedentes & quidem frequenter, libenter admittit, audit & quod fieri ab eo amicorum causa potest, doctorum præsertim, quorum patronus est, id se libenter facturum repromittit. His verò de suo tantum interdum donat, quantum ei per domesticas impensas licet. Bibliothecam Græcam triginta millibus nummûm aureorum emptam, Venetijs extruxit, ne omninò Græca literatura deficeret. Vidit enim eam vrbem propter vicinitatem & nauigationem Græcis à barbaris vexatis esse percommodam. Ornabit & hanc vestram ciuitatẽ latina suppellectile, si ei aliquádiu viuere licuerit. Hunc itaq; hominẽ Quirites, qui ob suam singularem sapientiam, constantiam, fidem, pietatem, fortitudinem, humanitatem, gratiam, eruditionem, doctrinam, facit quò minus Socrates, Platones, Aristoteles, Gracchos, Numas, Varrones, Brutos, Sulpitios, Catones vestros desideretis: hunc inquam omnium hominem benè de optimo quoq; & industrio meritum, colite, obseruate, ac frequentibus laudibus & celebrate. Hac ratione (tanta est authoritas vestra) & bonorum ingenia ad virtutem excitabitis proposita gloria, optima ad excitandos homines calcaria, & malos à vitio deterrebitis, cùm à vobis posthaberi ac notari flagitiosos dedecoris ac turpitudinis nota videbunt. Ego verò maximas vobis gratias ago, quòd me audire quouis modo loquentem volueritis, maiores tamen habiturus, si vos quoque Bessarionem patrem amplissimum, quouis præconio dignum, laudibus vestris, quæ grauissimæ sunt, celebraueritis.

BAP. PLATINAE AD PAVLVM II. PONT. MAX. DE PACE ITALIAE COMPONENDA, ATQVE de bello Turcis indicendo, oratio.

SI cui vnquam pro conseruata vna atque item alia ciuitate gratiæ sunt actæ, ea hoc potissimùm tempore PAVLI PONT. MAX. laus est, qua vel laudatissimum quemq; iure ac meritò antecellat. Is enim consilio, quo valet plurimum: prudentia, qua cuncta moderatur & regit: constantia, cuius adminiculo vt firmissima ancora non solùm Petri nauiculam à procellis & fluctibus tuetur, verumetiam vitam omnium nostrum, bona, fortunas, parentes, liberos, domicilia, ciuitates, Italiam totam, Europam ex flamma, ferro atque omni genere crudelitatis & sæuitiæ vna denunciatione pacis eripit ac conseruat. Ardebant cuncta bello, solicitabantur pollicitationibus in partes principes ac populi: noui conscribebantur exercitus, veteribus supplemẽta addebantur, commeatus omnifariam ad tantum bellũ iam parati erant. Verùm Paulus diuino nutu collegio cardinalium adiuuante, auditis persæpè partiũ legatis, æquas pacis conditiones in medium ponit, auersurus à ceruicibus Italiæ, à visceribus ciuitatum, ab euersionibus vrbium nostrarum omnem vim in immanissimum Turcam. O mentem hominis propè diuinam, ô singularem sapientiam, ô charitatem erga Christianum genus inexplicabilem. Quòd viuimus, quòd spiramus, quòd fruimur pace ac liberiore vita, tuo id munere fieri nemo est qui ambigat. Tibi deinceps quicquid nobis fortuna aut industria dederit, id omne merito tuo referemus acceptu. Vilior erit posthac annona, liberior mercatura mari ac terra, amplior ac copiosior agricultura, quoquò voluerimus aut negotij, aut animi causa sine hostili metu migrare nobis licebit. Egisti nimirum Paule, quod pontificem decet. Curanda est tibi creditarum animarum salus. Curanda populorum ac principum concordia. Retinendi admonitionibus & censuris in officio sunt, qui aut superbia, aut auaritia, aut cupiditate dominãdi melioribus vim inferre, ac iniuriá facere tenuioribus conãtur. Tu vnicus diuino nutu ac patrũ omniũ cõsensu ex ordine cardinaliũ delectus es, qui Christianá remp. regeres ac gubernares, qui leges, qui plebiscita, qui mores prouinciarũ ac populorũ ęquáláce tẽperares. Ad summá laudẽ Paule nil tibi pręter bellum Turcis indictũ ac cõfectũ, deesse video. Hinc enim omnis tua laus tanquá ex optimo gymnasio æternitatẽ capiet. Graue est fateor hoc bellũ & periculosum, sed multò grauius, vt incendiũ inter cõdensa tecta futurũ est, ni obuiá sęuienti hosti terra ac mari itũ fuerit. Is enim sedẽtibus Christianis socordia & auaritia principũ, in Europam cum magno exercitu traijciẽs, capta Cõstãtinopoli ac direpta, magná partẽ Thraciæ, Macedoniá, Thessa-

liā,Boetiam,Achaiā,& totā fermè Epirū,addo etiam Peloponnesom,vi cæpit præter pauca oppida, & ea quidem maritima,quæ à Venetis fortiter & constanter sunt defensa. Reticeo mortes duorū imperatorum,Cōstantinopolitani scilicet & Trapezuntij:taceo regis Bosſinę,ducis Seruię,ac multorū Christianę religioois principū,vnà cū populis & nationibus interitum. Is occasionibus illectus homo omnorū crudelissimus ac dominādi cupidus,Pannonias magnis inuicē illatis acceptisq; cladibus, cū ingenti exercitu sæpè ingressus est:restitère fortiter ac constanter Vngari. Idē fecere Epirotæ & Illyrij:idem postremò Veneti terra mariq;. Quibus bellis declaratū est, plus spei hostē in discordia Christianorum,quàm in virtute & fortitudine suorū reposuisse. Excitare hæc profectò animos hominū atq; inflāmare potius,quàm deterrere,ad tantū bellū, tamq; necessariū debent. Diutiùs tamen differendū nōest,ne qui vsq; ad hęc tempora cum magno suorū interitu,barbarorum impetus sustinuere dimicādo & sua tuendo,nunc demū derelicti,Vngarorū exemplū imitati,Turcis se suaq; omnia dedant. Cōqueruntur tum deniq; homines* liberè,& transitionis, quando à vobis destitui videbuntur,honestiorem viam putabunt: tantūq; quod etiam atque etiam considerandū est,additamēti hostibus potentissimis accedet,quantū vobis ademptū fuerit. Adde quòd hostibos audacia & vectigal,nostris timiditas & inopia crescet. Omitto vtilitatē, quæ quàm magna futura sit,negotiantes & mercatores Europæ,qui cōmigrare emolumēti causa ante hoc grauissimū bellū solebant, cū gemitu cōmemorant,& spe pleni loca illa amœnissima & fructuosissima,in potestatem Christianorum aliquando ventura vtilitatem exoptatā expectāt. Omitto inquam vtilitatem,quę etiamsi nulla extaret debellato hoste,ad delendā tamen ignominiam superioribus negligentia & auaritia eorum ad quos maximè attinebat acceptam,bellum suscipiendū esset:præcipuè verò cū hæc immanissima belua,nō in homioes,sed in Deū Opt. Max. quem meritò colimus vt verū Dei filiū,vt redemptorem humani generis,vt verę ac sanctæ religionis fundatorem,arma sumat,spurcam,sordidam,inhonestam,incestam Mahometanā perfidiā verbis stolidis & impodica actione iactitās. Possum cōmemorare ob leues causas,si ad has respicimus,quę grauissimę sunt,multos quondā populos,multos principes bella periculosissima suscepisse,vt Romanos Achaium & Tarentinum,Gallos Romanū, Lacedæmonios Atticum. Omitto Romanos bella propè infinita cum finitimis & externis gessisse, ob res quātumuis paruas repetitas & non redditas,ob violatum ius gentium,& læsum aliqua ex parte fœdus. Vos autē tot vrbibus direptis,euersis atq; incēsis.tot deuastatis prouincijs,tot regibus,tot principibus,tot populis Christianis varijs cruciatibus necatis,tot puberibus partim stupratis,partim in grauissimā seruitutem abactis,à vindicanda taota iniuria supersedebitis? Moueat saltē vos,si hæc nō satis magna videtur,spreta religio,prophanata tēpla,expoliata sacraria,cōminuta ac diffracta Dei sanctorumq; omniū simulachra. Quid martyrū reliquiæ? nōnne per cōtemptum ex abditis & sacrarijs auulsæ passim per vias,per cōpita & immūda loca proiectę iacēt? Audire eorū voces nūc certè videor obsecrātiū vos per sanguinē eius,qui nos redemit,per matyria sua ad salutem cōmunem tendentia, vt bellū animo conceptū,tandē suscipiatis, habituri ducē Christū ipsum , ac sanctorum opera & auxilio pro cēturionibus & signiferis vsuri. Vnū tantūmodò vereor,ne vos deterreat res toties infeliciter tētata. Sed quo cōsilio,per immortalē Deū,quibus copijs,quàm disiūctis & inęqualibus bella inchoata nec perfecta. Nollē id factū,cùm ob eā rē resederit Christianorū ardor. Collectæ pecuniæ quauis arte & acerbitate sunt,conscripti milites,cōparata classis,nec tamē quicquā dignum memoria gestum est. Imperatorē,& quidem præclarum,veteranum & firmum exercitum,non collectitium,ęrarium solidum,non mēdicatum tāta moles bella exigebat. Viouada duce clarissimo Vngari noo propulsarūt modò numerosum hostē & ferocē, verùm etiā ingēti illata clade eum cedere è finibus coēgēre. Quātillis copijs magnos hostium fudere exercitus Illyrij & Epirotæ,ducum suorum imperio ac consilijs in prælio retenti. Parua manu iā quinquēnio Veneti magnas Turci tum terra tum mari detinuere copias:congredi nauali prælio nunquā cum Venetis est ausus,cōtentus Bosphori Propōtidisue limites tanquā tutissima effugia tueri. Coniectari ex his licet,hominem plus fortuoæ & dissidio Christianorum,quàm virtuti fidentē,pelli ex Europa in latebras Asiæ posse,si cōsilio tuo & mandatis Italiæ populi obtemperauerint. Armauit Vrbanus secundus Pont. Max. conuentu Christianorum ad Clarū montē habito,trecenta millia hominum in Saracenos recuperandæ Hierosolymæ causa: hæc tanta multitudo Christi signo notata,Cōstantinopolim primò diuersis itineribus perueniens , ducibus & quidem clarissimis Gotifredo,Eustachio,Balduino,Raymundo,Boēmundo vsa,in Asiam traijciēs, Græcis ipsis,maximè verò Alexio imperatore Constantinopolitano aduersante,qui malignè commeatus subministrabat,oppida multa,Nicæam,Antiochiam,Hierosolymam, Heracleam , Tarsum, multis millibus Saracenorum & Turcorum cæsis,occuparunt. Deserentibus deinde tantam expeditionem quibusdam,deletis etiam paulatim Christianorum exercitibus, nullo subministrato supplemento,vt decebat,ad Saracenos & Turcos tandem recidere omnia. O bellum sanctissimum & annalibus aureis notandū, si id retinere Christiani principes adnixi fuissent,quod multo sudore ac sanguine nostri pepererant. Nōnne ad astra Vrbani nomen fertur,qoi iam pium ac iustum bellū cōcitauit? Laudatur & Bernardus Clareuallensis Abbas , qui hortatu suo & sanctitate qua celebris tum habebatur,multos principes ad tantum bellum tamq; necessariū impulit:in primis Cōradum Sueuū, cuius exercitū dum Iconij esset,nō Barbari , sed Emanuelis Cōstantinopolitani imperatoris fallacia deleuit,mixto gypso cum farina,quę cōmeatus nomine subministrabat. Deficientibus enim hāc ob rem militibus(nā varijs afflictabantur morbis)cedere retrò Cōradus coactus est. Repressit ferociam

Saladini viri fortissimi Balduinus quartus Hierosolymorū rex, fugatis eius ad Ascalonē copijs. Quo postea mortuo, idem Saladinus victis ingenti clade Christianis, omnia facilimè in potestatem suam redegit. Defuere illis seculis pontifices, qui & vellent, & possent tantum bellum sustinere. Velle te nemo est qui ambigat, cùm pacem Italię, quietem Europæ accuratissimè quęsieris. Vt etiam posses, fecit tua non io quærendis modò pecunijs solertia, sed etiam in conseruandis parsimonia. Delegisti item, & quidem prudenter ex militia Italica Bartholomæum Bergomatem veteranū ducē, cui tuas ac reliquorū sociorū copias meritò cōmitteres: in eo enim sunt quę in duce optimo inesse oportet: scientia rei militaris, quā à teneris aonis propè in castris enutritus, sub Brachio duce pręstātissimo contra acerrimas hostium copias dimicans imbibit. Duxit deinde per multos annos ordines. Libertatem Italiæ, dum Mediolanenses varijs bellis distraherentur, suis copijs contra Gallos fortiter dimicans, tutatus est. De labore hominis in bellicis negotijs, de fortitudine & constantia in adeundis periculis, de consilio in prouidendo, re militari ita exigente, non attinet dicere, quòd cùm semper aliàs, tùm verò vel maximè preterita æstate maximos ductauerit exercitus, nullo incōmodo à magnis hostium copijs accepto. Adde quòd gloriæ cupidus, antequā è vita discedat, relinquere de se monumētum cogitat, quod posteri fama celebrēt: offerri viro nulla certè maior occasio potuit: bellum habet honestissimum, pro pijs cootra impios, pro iustis & bonis contra iniustos & malos, pro modestis cootra immodestos & intemperantes: pugnaturus o imirum est Deo ipso duce, quem spernūt hostes, quem negant, quem tollunt è medio quoad fieri potest, Mahometum perfidæ sectæ & spurcę authorem sequentes. Inchoare tātum bellum difficile videtur, quòd longè ab Italia sit eundū, quod in aliena prouincia sit dimicandum, & contra eos qui immanes & crudeles in prælijs habētur. Adeóne remollitos & effœminatos Italorum animos potabimus, vt cùm Romani olim belli gerendi causa extremas orbis terrarū partes peragrauerint, maria nauigauerint, alpes aditu difficiles superauerint, non sint futuri, qui nostra ætate nomina dent ad transeundum in Epirum, in Macedoniam, in Græciam? Ego verò sic existimo, proposito die, quo ad danda nomina ad tam sanctam militiam sit eundū, innumerabiles propè tum equites, tū pedites eò properè ituros: abuo dat milite & quidē exercitatissimo Italia, sed paopere ob auaritiam principum & diuturnam pacem. Cōfluere eò tanquā ad epulas putabis, vincendi ac prędandi causa. Pertinebit & hoc ad cōmunem Christianę reip. vtilitatē, & quòd aberit suspicio conspirationis, intento ad res agendas milite: & quòd bellum in terra hostili motum, eorū cōmeatus, animos, vectigalia diminoet, ac nostris audaciā faciet. Continebitis item in fide hostium finitimos, qui vel fessi diuturnitate belli, vel aliqua opportunitate illecti, nō ita constātes futuri videntur. Omitto oblatā vobis occasionē recipiendi eos in fidē & amicitiā, qui crudele seruitutis iugū à collo suo reijcere iādudum cogitāt. Timorē obijcitis nostris militibus? magisnè reformidant vulnera & fusum cruorem Europei quàm Asiani? vnde quæso robur militię & constantia ac contemptus vitæ in prælijs est habitus, si non hanc fortitudinem Europa habuit, quæ homines ad labores, ad frigora, ad ęstus, ad famam & sitim tolerandam, ad sustinenda vulnera, ad tingendas cruore manus producere atque alere videtur? Hinc orti sunt, præcipuè autem ex Italia, qui orientem, qui meridiem, qui denique totum orbē terrarum, Romanorum imperio subiecere. Obstinaciores in prelio futuros nostros putarim, quòd non pro libertate tantùm, sed etiam pro religione & immortali Deo dimicaturi sunt. Terret quosdam moltitudo hostium, quòd ad ducēta millia hominum eadem castra plerunque habeant. Nusquamnè auditum aut lectum est, magnam multitudinem, & eam quidem inconditam, seseq; sua numerositate impedientem, à paruis exercitibos fusam? Superauit Melciades Atheniensium dux in campis Marathonijs cum decem millibus militum, adiuuātibus perpaucis Plateensibus, centum millia Persarum in Gręciā à Dario missa, occupatis angustijs Thermopilarum. Leonidas Spartanorum rex, cum quatuor millibus militum ita Xerxis copias terris etiā graues pugnando defatigauit, vt non victi Lacedæmonij, sed hostes cedendo defatigati potius concidisse dicātur. Superauit Themistocles Atheniensiū dux, in angust.js Salamini freti ingentē Xerxis potentissimi regis classem cū paucis nauibus, si numerum Persarum inspicimus. Hac pugna Xerxes perterritus, in regnum omissa Gręcia trepidè sese recepit. Quoties parua manu Darium aut prefectos eius magnorum exercituum duces, fudit Alexāder magnus? Quoties Cęsar? Quoties Scipio? Quoties Hannibal? Quoties Pyrrhus? Et ne veteris testamenti historiā prętereamus, Saul res solus vno prelio mille, Dauid decem millia Philistęorum superauit. Non frandetur sua laude Iudith fœmina illustris, quæ Holophernem interfecit, ac patriam graui obsidione liberauit. Factum hoc auxilio Dei, qui iustam semper causam fouet, nō negaoerim. Tuebitur & oos idē Deus, qui Pharaonē iniustè populom eius persequētem; vndis rubri maris submersit, qui Boēmondū quondā, Eustachium, Gotifredū, Balduinū, nostra ætate Sigismundū imperatorē Eugenio pōtifice, Viouadā Nicolao quinto, Matthiā regē Vogarię Pio secundo instāte, magnis illatis crudelissimo hosti & impio cladibus, tutatus est. Erūt quos fortasse impensa bellica deterreat, quod sine ingēti armorum, cōmeatus, pecuniarum vi & numero tantum bellō sustineri nequeat, quippe cum aduersus totā Asiā ac magnā partē Europę sit dimicādū. Est quidem hoc bellū (vt verum fatear) magnum, nō tamē adò magnum, vt sustioeri ab Italia nō possit. Et vt à teipso Christianorum principe Paule incipiā, tui prouētus diuturni & perēnes, tua vectigalia, vnde impensæ bellicę satisfieri possit, nō sunt contēnenda. Sub ditione tua Picenum habes patrimonium, maritimā orā, feracissimas Italię partes, vnde nauibus facilimè comportari ad nostros in Epirum, in Peloponnesum, in Illyricum commeatus possunt. Quid quod tibi facultas data

est exigendi decimas ac trigesimas quidem alias à secularibus, illas à præsbyteris, si ita respub. Christiana exigere videbitur? hinc enim grandis pecunia ex tota fermè Europa colligeretur, qua vel diuturnum bellum sustineri posset. Omittò scribere, quos thesauros quadriennio iam paraueris, ad hos credo vsus. Est enim hæc constans omnium opinio, magnam vim signati auri apud te esse, quo & exercitus Christianos sustinere & te actua, si qua vis ingruerit tueri possis Noo deerit tanto bello Ferdinandus Neapolitanus rex, qui pacato iamdiu ab externis hostibus regoo, gloriosius nil aut sanctius agere potest, quàm vnà tecum hostes Christiani nominis à ceruicibus nostris remouere. Habet militem exercitatissimum & veteranum, habet triremes, abundat omnifariam commeatu, habet portus ad traijciendum in Epirum & Gręciam accommodatos. Hinc quantum spei concipere possis noo ignoras, cùm mandatis tuis obsequentissimus iuturus sit semper. Florentinos item pollere terra ac mari tua ostendunt decreta, cùm belli partem eis designaueris. Senenses, Lucenses, Ferrariensis Marchio, additamenta ad hanc rem non parua videntur. Ducem præterea Mediolanensium Galeatium vicecomitem potentem milite, commeatu, pecunia facilè in sententiam tui deduces, modò bellum susceptum inchoetur. Venetos florentes copijs & opibus tantum ad bellum cæteris promptiores cognoscimus, & quòd hostes quibus cum quinquennio varijs casibus bellum gessere, finitimos habent, & nusquam maiorem opportunitatem augendi rem & gloriam Venetam hac habituros se sperant, maximè autem sub tuo hoc felicissimo pôtificatu, quo omnia ad pacem populorum, ad concordiam principum & regum spectare videntur. Multa sunt beatissime pater, quæ te ad hoc bellum debêt impellere, honor Christi, pro quo & mors est obeunda, cùm ipse qui Deus erat & homo, pro nostra salute grauissimos cruciatus vsque ad interitum est passus: periculum quod imminet ceruicibus Christianorum omnium, sæuiente illa immanissima bestia: charitas patriæ tuæ, quæ propè in faucibus barbarorum est posita, qua sublata tanquàm refracta porta, huc hostes humani generis vt rabidæ tigres sunt deuolaturi, ad explendam sitim, quam de saoguine Christianorum côcepêre. Retinendi sunt Veneti in angulo Italiæ, quarum nulla maior aut sanctior nostra ætate respub. est. Fouendi atque iuuandi omninò sunt. A nobis enim exteras gêtes & barbaras suo sudore, suo sanguine, reijciunt. Mare Hadriaticum, Ionium, Aegæum tutum nauigantibus præstant, prouinciam huberem & abondantem rerum omnium copia faciunt, libertatem Italicam tuentur, Tyrannorum quorundam sæuitiam cohibent, facta populis spe ad eos transeundi, si grauiùs & iniquiús opprimerentur. Bello nauali, quo ipsi soli plus penè possunt, quàm reliqui, qui nauigatione vtuntur, Turcá adoriantur. Centum enim triremium classem, omitto onerarias, quarum magnus est numerus, instruere possunt, qua hostem vel intra angustias Hellesponti & Bosphori persequantur. Bello terrestri tu cum reliquis socijs adiuuantibus eisdem Venetis hostem aggrediare, insta, vrge: ac demum Epirum, Macedoniam, Peloponnesum, Atticam, Bœotiam, Thraceam, & Constantinopolim caput orientalis imperij è faucibos rabidi lupi eripe. Subsequentur authoritatem tuam Germani, subsequentur Galli & Hispani, subsequentur denique omnes Christiani nominis, qui nihil aliud expectare videntur, quàm vt abs te signum crucis, sanctissimum vexillum efferatur, accensus pulcritudine gloriæ, qua te celebrari imperator audiet, pariet tandem quod iam diu parturit, tot conuentibus ob hanc rem in Germania habitis, te solùm omnes intuentur & inspiciunt ituri quoquò imperaueris. Tolle itaq; vexillum sanctissime pater, & vt optimum ducem par est, in hostem signa moue. Hoc vt facias, te Deus ipse adhortatur, monet, impellit: hoc pietas, hoc religio, hoc humanitas, hoc denique illorum calamitates, qui dominatum & potentiam crudelissimorum barbarorum tot annos patiuntur: videor audire eorum gemitus, videre lachrymas, supplices manus ad te porrectas, vt eos à pœnis, à cruciatibus, ab omni genere sæuitię, à seruitute ipsa morte graoiore tandem pro tua misericordia & pietate liberes. Hoc bellum etiam Christianam rempublicam penè labantem confirmabit beatissime pater, & tibi gloriam cum æterna laude pariet.

(.·.)

IN BAP. PLATINAE PARENTALIA, DIVERSORUM ACADEMICORUM Panegyrici.

PROSPER SPIRITVS VITERBIENsis in mortem Platinæ Epigramma.

Qui res pontificum sacras & gesta piorum,
Quiq; ducum vitas nobile fecit opus,
Quiq; modum docuit, quo laudet honesta voluptas,
Et quo ne iuuenes torqueat acer amor,
Pluraq; qua longum est properans censere viator,
Omnia sidereæ pignera mentis erant.
Viuit adhuc Platina, & quanquàm concesserit orco,
Ius habet in vatem Parca seuera nihil.

PROSPER SPIRITVS VITERBIENsis ad Demetrium Platinæ funus curantem.

Concordes homines vterq; docti,
Sed Demetri m eruditus a te,
Est vates Platina, tuis alumnus
Formatus digitis bonus ad artes.
Vidi verticis omnium sororum,
Qui curat tibi busta diligenter
Tyronis pia laureaq; culta:
Nunquam prodidit elegante lingua,
Mens tantum sapientiam patroni,
Quantum mi Platina tum minister
Cælo laudibus imminens supremis.

ANGELVS CAMPANVS IN PARENtatione Bap. Platinæ.

Dvcere si longa didicissent stamina vita,
Parceret vel cuiquam fata seuera nimis,
Nobiscum Platina plures victurus in annos
Mansisset, nostro gratus & vsq; Ioui.
Nunc illum Esquilia, nunc illum deflet ademptum
Custodem Sixti bibliotheca suum:
Viuet inextinctum nomen dum Roma manebit,
Dum Papa sedes, dum caput orbis erit.

CAROLVS BERARDVS CAESENAS EPItaphium B. Platinæ

Romanum (heu dolor) eloquiū, musaq; Latina,
Quo Platina, hoc paruo condita sunt tumulo.

CONSOLATIO AD AMICOS.

Quid Platinam pia turba gemis tibi nuper ademptū?
Non obijt, cuius nomen honosq; manent.
Parte sui Platina est multo meliore superstes:
Fama viget terris, spiritus astra tenet.

MANILIVS RALLVS.

Demetri lachrymas piosq; fletus,
Nec non tristia iusta, qua merentis
Patroni parat ossibus, innato
Spectator gemitu nouoq; planctu,
Docta quo Platina excitentur vmbræ.
Res hæc officiosa, nec pudenda,
Quam cum fœnore postulant sepulchra,
Vsus quam cupit ossibus referre,
Quicunque ad stygias vocatur vmbras,
Quòd si fleueris hac dolenda iusta,
Degas secula longiora iusto.

Platinæ bibliothecæ præfecto, Sixto quarto pōtifici maximo ob eximiā vtriusq; linguæ eruditionē, cæterasq; perspicuas animi & corporis dotes in primis charo, qui cùm maximè viuere debuisset, fatis iniquis præreptus est, Demetrius Lucensis, alumnus patrono B.M. parentauit.

BARTHOLOMAEVS ARISTOPHILVS in parentalibus Platinæ.

B.Platinam excellentis ingenij virum, & qui literas à situ plurimum vindicauit, quàm diu vixit, ita colui atque obseruaui, vt meritò me redamauerit. Igitur vbi hominis mortem resciui, vt filium decuit, dolore confectus sum. Bibliothecæ pontificiæ, cuius ille curam modestissimè gesserat, mox præfecit me pontifex Sixtus. Idem mihi cubiculum est, quod illi antè fuerat. Id ego cum primum ingressus sum, quodam horrore obrigui: lectus, libri, & vniuersa suppellex eius memoriam excitabat: dehique, quocunque aciem dirigebam, illius maiestas oculis obuersabatur. Itaque dolor vires, quas mora minuerat, iterum assumpsit, & recrudescebat vulnus, quòd nondum cicatricem obduxerat. Inualuerat mœror, & maiore impetu indies sæuiebat. Sensere id manes pientissimi, & pristinæ charitatis non obliti, sæpius assumpto corpore augustiore forma, non conniuenti, verum sentienti, & intuenti apparuêre, tristitia confectum solati sunt: & quo dolendum non esset, apertissimis argumentis & rationibus comprobarunt. Quoniam vero non minore desiderio vos tabescere planè intelligo, eadem vobis qui iusta persoluistis cōmunia esse volui. Verùm quo maiorem authoritatem habeat oratio, Platinam ipsum conuiuas alloquentem fecimus: neque verò cuiquam mirum videatur, si quod in vita fortasse non consueuerat, heroicos cantet. Id enim in Elisijs dum Orpheum & veteres poëtas æmulatur, in præsentiarum sæpius vsurpat. Sed iam ipsum suam sententiam explicantem audiamus:

Qui modo grata meo cineri pia thura dedistis,
Et dulces lachrymas, multoq; natantia fletu,
Faucibus in medijs verba interrupta dolore,
Saluete ô proceres, & nostri nominis vsque
Turba memor, qua nil melius fundata Quirino
Roma iugo, quanta est septemplice martia seruat,
Elisij memores sedes, campoq; virentes,
Quos grata superis anima, quos turba piorum
Incolit, & niuea laudis quos perculit ardor,
Deserui tristes, quò vos & fata quærentes
Alloquar, & dulces præsens ego soler amicos:
Si pro me gemitus, si pro me pectore toto
Luctus & insana feriunt pia numina voces,
Desinite innumeris fata incusare querelis:
Desinite, hoc vnum mihi numinis instar amici
Extremum munus concedite, ponite vanos
Vsque metus, flendi cesset miseranda voluptas.
Est mihi certa quies: nemo est felicior: atqui
Pellar ab Elisijs, si me mors terruit ipsa:

Stamina

Stamina si vita mihi sunt truncate dolori,
Si grauius quicquam quàm si fata impia forsan
Me remeare velint humana in pectore rursus,
Arte Machaonia vel si mihi vita stetisset,
Non me deprendit supremo in limine vita
Atra dies pauidum, dubióue in turbine rerum
Huc modò, mox illuc ferri, sed pectora firmo,
Spemq́; metumq́; omnes spernentem humanaq́; passim
Exemptum curis, ridentem gaudia, passim
Ridentem humanos casus, & abire paratum.
Mox vbi supremum tenui cum murmure tempus
Affuit, inq́; leues secessit spiritus auras,
Non me Thesiphone horrendum serpentibus atris
Cincta caput, flammasq́; ferens armata flagello
Terruit, atq́; Charon nigrantis nauita cymba:
Non me ter gemino latrauit Cerberus ore:
Non ego tartareas sedes, sceleratáq́; vidi
Limina, non sontes animas, numeroúe malorum
Additus inspexi Tityon, fœcundaq́; pœnis
Viscera, perq́; nouem distentum iugera corpus:
Quaq́; habitant miseri loca furua & plena doloris
Audiui gemitus & verbera, turba nocentum
Qua patitur: verùm inde abiì, lauaq́; reliqui.
Mox ingressus iter, qua dextera semita ducit,
Et qua lege Deum felix datur ire beatis,
In nemus Elysium veni: qua culta locorum
Splendescit facies, qua non violentior auster
Intonat, & dulces spirant clementius aura:
Qua non stridet hyems, non astas torrida candet,
Autumnusúe nocens pallenti sauit hiatu:
Nam zepheri molles, aternaq́; tempora veris
Floribus exornant colles & amœna vireta,
Nubibus & calum nunquam pratexitur atris.
Gramine vernat humus, vestitur frondibus arbor
Semper, & alta comas non ponit populus vnquam.
Garrula tum dulces profert philomena querelas,
Et volucris molli si qua est qua gutture cantet.
Non desunt fontes quibus exundantibus amnes
Prata rigant, blandoq́; fluunt cum murmure riui:
Hic natura locis solito mage, prodiga & ipsam
Se superans, larga & facili dedit omnia dextra.
Visitur hic quicquid fas est spectare beatis,
Quodq́; placet forma, doctáue probatur ab arte.
Hic Decij bello insignes, geminiq́; coruscant
Scipiada, & patria quicunq́; accensus amore
Occubuit, pulchra pro libertate cruentus:
Qui genus humanum sibi deuinxere merendo,
Improba quos neq́; spes torsit, neq́; dira cupido:
Qui sanctam coluere fidem, qui iura piumq́;,
Inq́; nefas nullum malesuada potentia adegit,
Quis rerum causas quis cæli noscere motus
Cura fuit Phœboq́; cohors sacrata poëta.
Tum pater Arpinas terras auditus in omnes,
Post quem nostra manus pede libera. Graiaq́; longè
Subsequitur, lingua celebrat quos fama diserta.
Quos inter Leonardus erat, mihi cognitus olim:
Quiq́; iocaris adhuc dictis & scommate Poggi,
Guarinus, centumq́; alij, quos dicere longum est,
Obuia fit nobis manus hac: effusaq́; plausu
Excipit, & magnis exceptum laudibus ornat.
Pontifices sacris recolunt, queis nostra perenne
Lingua dedit nomen, qua non damnanda voluptas,
Quodúe bonum vero est, quod falso nomine dictum,
Quicquid & à nostro manauit fonte. priusquam
Deficeret cursu vena interrupta peracto.]
Tum medium excipiunt, & per iuga consita multa
Arbore, perq́; nemus, per prata virentia ducunt.
Dum loquimur, tardoq́; gradu per. lata vagamur
Gramina, deuentum est lethai ad fluminis vndas,
Qua volucres anima reditura in pectora rursus,
Huc illuc volitant, atque ipso in gurgite prona,
Protenso latices & lethen gutture potant.
Tum comitum è numero qui me deduxerat vnus,
Bis summúmue, inquit, ter pleno Cynthia cornu
Quantus erat fratrem formoso reddidit ore:
Ex quo potus aquas, atq́; ipso gurgite lotus.
Hinc iuuenis forma egregius, cui plurima vultu
Gratia, cui nusquam liuor, neq́; menda, tuoq́;
Sanguine concretos artus, infectaq́; membra
Ingressurus abit, nil his quos vndiq́; spectas
Par fuit in campis illis non indole quisquam
Floruit aquali, nullíue modestia maior
Atq́; pudor, pracox erat hac tua posthuma proles
Te referens, grauis incessu, quin littus oberrans
Velle videbatur blasis proferre labellis
Literulas, tenerosq́; apices, & murmure primas
Balbutire notas, ab eunte turba secundis
Plausibus, & multo conspersum flore secuta est,
Hunc, postquam exultans in lucem venerit aluo
Proditus, excipient chari tua turba sodales,
Nec cedent in amore tibi, sed sanguinis omne
Officium implebunt animóque & mente parentes:
Pracipuè hunc dulci clarus pietate fouebit,
Te recolens nomenq́; tuum Gonzigius heros,
Purpura puniceo cui tempora velat amictu.
Huius ope altiloqui noscet diuina Maronis
Carmina, & Aonidum Parnassi in vertice fontem.
Hac ope cognoscet Romana flumina lingua,
Et quicquid cantat bene conscia Gracia rerum:
Moribus & vita te reddet deniq́; talem,
Vt patre si dignus sis, tali tu quoque nato.
Dixerat, & rata sunt: nam postquam stamina rupit
Atropon, insontes anima non fallimur, atri
Corporis exempta laqueis & carcere caco.
Causa igitur nulla est, cur quisquam nostra sequatur
Funera cum lachrymis, feriat seu pectora planctu
Me propter mihi certa salus & plena voluptas,
Viuo ego, & algenti positis cum corpore curis,
Docta per ora volat virtutum fama superstes:
Hoc probitas, hoc sancta fides peperêre laborq́;,
Et ducta insomnes interq́; volumina noctes:
Hoc Plato facundus, dedit hoc mihi musa Menandri,
Et quasita diu gemina fastigia lingua.
O decus aeternum musarum, & pramia vatum
Humanis maiora bonis, ô pectora multum
Artibus ingenuis exculta, neganerat vllus
Vos procul humanis caput exeruisse superbum,
Dum superum penetrare domos, dum sidera nosse.
Atq́; vices anni cura est, lunaq́; labores.
Astrorum & varios cursus variosq́; recessus:
Cur glaciem Saturnus agat, cur classica Mauors
Concitet, aut nubes depellat Iuppiter astro,

Cur

Cur genus omne colat Venerem, quidq́ erigat altè
Oceanum, quidue sagax natura recondit:
Ignauo neque vult cuiquámue patescere regni.
Vos ne homines? potius ue abstrusos corpore dicam
Esse deos? vestrum in nomen mors improba nullum
Ius habet, atq; auide correptum mordicus vnum
Oßibus & putri terra quod constitit, aufert:
Victura æternum contempta morte supersunt
Carmina, & ingenij semper monumenta legentur.
His igitur quicquid vulgus miratur amatq́;
Cedat, & antiqui vincatur pompa triumphi.
Cedat Erithræus quod concha recondit in vndis,
Nauta vel Aeoo quod gestat auarus ab orbe,
Hac eadem moneo docti mea turba sodales,
Hac animis eadem fortiq́ capeßite dextra:
Orbita sit vestris eadem contrita quadrigis,
Quadrupedum cursu non dispare meta calescat:
Iste viri fortiq́ animo, malesana voluptas
Frena pati discat, vitiorum semina paßim
Obruta dispereant, & germinet antea virtus:
Sanctus amicitiæ nexus seruetur amorq́;
Sic vbi fessa ratis portus intrauerit, & mors
Pallida non pauido penetrauit ad intima greßu,
Fas erit antiquos titulos æquare decoris,
Sic desiderium nostri quo pectora tabent,
Alterna vice sermonum satiare licebit,
Et simul æternûm cælo meliore fruemur.

ANTONIVS MILITIANVS IN parentalibus Platinæ.

Hiccine sunt cineres, hæc nostri funera vatis?
  Hoc tegitur duro Platina sarcophago?
Heu mala sors hominum, miserisq́ obnoxia fatis,
  Quam fugere in nulla conditione licet.
Nec quenquam splendor, nec gloria lata tuetur,
  Sanguisue, aut partum dura per arma decus.
Huic etiam regum est subiecta potentia letho,
  Et ditum mensas mors violenta rapit.
Saltem virtuti sacrasq́ colentibus artes,
  Debuerant tracta parcere fata manu.
Heu potuit Lachesis tam clarum abscindere filum,
  Taliaq́ in sæuo ponere membra rogo?
Hoc hoc flete nefas, & tundite pectora palmis,
  Laurigero quisquis cingitis orbe caput.
Plangite vos mœsta toto Libethrides antro,
  Et simul abscißis exululate comis.
In luctum & lachrymas, in flebile carmen Apollo
  Vertere, & è fronte laurea serta cadant:
Lamentis, gemituq́ per omnem Platina syluam
  Quæratur, vatem fraxinus alta fleat.
Gorgoneumq́ latex hæc tristi lata susurro
  Eiulet, & lachrymas Pegasus ingeminet.
Sed quæ mœsta parens, quæ tam facunda dolorem
  Exprimet in tanta præfica mœstitia?
Non quæ fleuit Ithim, non cerula mater Achillis,
  Non quæ luxerunt Memnona, vel Priamum.
Non Phaetontiades Niobe quoq; clamet ademptum,
  Nænia par tanto nulla futura viro est.
Nec tetrica curant lachrymas, nec vota sorores,
  Et stygium superat victima nulla Iouem:
Atq; ideo potius tumulo pia thura feramus,
  Spargentes albis lilia marmoribus.
Pinguibus aut genium dapibus, manesq́ beatos
  Placemus, tales hic petit exequias:
Certatimq́ viri celebremus carmine laudes,
  Et quæ tam claræ sint monumenta togæ.
Pluris erit, quàm si dent Cares mausoleum,
  Deq́ suis vnum barbara Memphis opus.
Vel si fingat eum fuluo Lysippus in ære,
  Phidiacáue gerant marmora culta manu.
Hæc Platina æthereis cùm sit nouus incola regnî,
  Improbat, & pompæ syrmata quæq; negat,
Ac prohibet nostras in fletum ducere voces,
  Et sua percusso plangere fata sinu.
Iucundoq; suos cultu solatur amicos,
  Atq; ita de cæli vertice lætus ait:
Crœsus, Alexander, Xerxes, Darius, Mithridates,
  Fœmineusq́ Carus occidit insidijs,
Arsacidæ cuncti, Perses, Masinissa, Tygranes,
  Seleucus mortem sensit & Antiochus,
Adrastiq; duces, geminiq; in Pergama fortes
  Atridæ, mecum turba sepulta iacet.
Quicunque Aeneadæ capitolia celsa triumphis
  Ornarunt, quos nunc longa referre mora est,
Felices animæ bello cum prole, domoq́
  Extremum, vt scitis, oppetiêre diem.
Hannibal & genitor cecidit, ceciditq́ Molossus,
  Atq; alij quotquot barbara terra tulit.
Legibus ijs etiam virtus, sapientia, Pallas
  Fatorum seriè subdita iura tenent.
Draco, Solon vbi sunt? vbi morum norma Lycurgus?
  Gorgias, Plato, Xenophon & Socrates?
Defuncta septem Graiorum lumina, secta
  Quatuor, & quotquot Græcia instituit.
Splendor & Ausonij Cicero sermonis ademptus,
  Varroq́ sic latiæ conditor historiæ.
Si quos seposuit terra mors aqua rependam,
  Quorum scribuntur nomina, vesper erit.
Denique nullius capiti Proserpina parcit,
  Audax è cæli vertice summa rapit:
Exitus hic idem magnas quoque conficit vrbes,
  Atterit & valida pegmata pulchra manu.
Carthago, Babylon, Numantia, Troia, Corinthus,
  Tristibus exemplis cognita fata docent.
Quis non Roma tuas ploret collapsa ruinas?
  Quam iuncto pastor findit aratq́ boue.
Excisa est moles venerabilis amphitheatri,
  Et tua Pompei porticus ampla ruit:
Templa, domos, arcus, scenas, capitolia, thermas
  Cernite, si fati noscere vim cupitis.
Quis tot aquæductus, disiecta tot atria, quæso
  Non doleat, siccis aspiciatq́ genis?
Deijcit è solio populos, & sceptra potentum
  In cineres hominum publica iura trahit.
Aßyrij, Persæ, Medi, Lacedæmones huius
  Fecerunt sortis commeritiq́ fidem.
Cecropidæ quoque sunt testes, Pœniq́ superbi,
  E quorum fastu nil superesse vides.
Et quandoque viro potior regnauit Amazon,
  Nunc iacet, & regni pœnitet Hippolyten.
Roma iterum atq́ iterum lachrymis venit ol uia no-
  Flebilis, & pullo conspicienda sinu. (stru

Quacunq;

Quacunq́, exoriens cælo sol aspicit vsque
Extremas Gades, Herculeumq́, fretum,
Quaq́, timet gelidis mergi Cynosura sub vndis,
Et tepidi perflat leniter aura nothi,
Innumeras gentes victumq́, subegerat orbem
Neptuno, & cunctis sola videbat aquis.
Perdidit infelix conuersis omnia fatis,
Et nil tam magno restat ab imperio.
Quid tibi Paule fuit iecisse in uincula Persen?
Et quid Iugurtham uincere Sylla tibi?
Perdere tot captos reges, tot in æquore classes,
Hostibus innumeris imposuisse iugum?
Et mouisse parum est extremas arma per vndas,
Horum si tandem finis habendus erat?
Humanis igitur quæ sit fiducia rebus
Pendite, nil firmi Cynthia subter habet.
Occidit omne quod est quocunq́, autore creatum,
Omnibus est finis, metaq́, principijs.
Ergo quid à vobis tam triste Platina fletur?
Heu ego quid lachrymor subditus auspicijs?
Natus homo moriturus eram, calcandaq́, lethi
Semita, Styxq́, mihi prætereunda fuit.
Huc semel à cunctis ex mundi luce migratur,
Hos mane, hos sero, vespere nauta uehit.
Gratia dijs, aliquot spatijs vitaq́, diebus
Functus, ad has vndas & vada nigra feror.
Mercurij quòd eram cultor Phœbiq́, sacerdos,
Vixi magnatum clarus amicitijs.
Sumq́, per Ausonias fama notissimus vrbes,
Atq́, aliquot studij sunt monumenta mei.
Consilio, vt potui, multos opibusq́, iuuaui,
Exijt à factis læsio nulla meis.
Me non ambitio fucosaq́, gloria rerum,
Sed sancta tenuit in probitate pudor.
Sic mihi fatalem secuit bona Iuno capillum,
Et cecidi iamiam sorte iubente senex.
Et quod singultus lachrymasq́, in gaudia vertat,
Aeterna cæli luce domoq́, fruor.
Ambrosia felix, dulci quoq́, nectare vescor,
Esse quid hac maius conditione potest?
Gratia sidereo patri, qui talia reddit
Præmia, & humanis astra dat officijs.
Hæc monuit sacra venerandus Platina voce,
A solio meritis conueniente suis.
Nos ideo comites, fletu lachrymisq́, remissis,
Spargamus sacris thura merumq́, focis.
Soluamusq́, Deo grates, quem Platina cultum
Ex animo lætus suscipit & fruitur.
Vtq́, viri secum manes super axe quiescunt,
Vmbraq́, vti sacris gaudet in Elysijs:
Sic lapis iste precor feliciter obtegat artus,
Et sit consumptis ossibus vrna leuis.

IOANNES BAPTISTA ALMAdianus Viterbiensis.

Agitur nunc annus ab hinc ferè tertiusdecimus, ex quo ego Platinam colere incepi: ventitabat enim ipse frequenter ad ædes Bessarionis, vbi ego tunc studiosior litterarum morã trahebam: atque in illa doctissima academia, de litteris, quæ egregij illius cardinalis voluptas erat, ac bonis artibus facundissimè semper disserebat. Cœpi ergo ex illo protinus hominem suscipere: & quod contrà euenire solet, postquàm penitus inspexi, indies magis sum eius ingenium ac facultatem admiratus: quę obseruantia eatenus perseuerauit, quatenus ipse vita defunctus est: quo tempore, profitebor enim ingenuè animi mei in amicorum casibus imbecillitatem, tanto sum dolore affectus, vt nunquam æquè aliàs, atque idcirco in eum monodiam conscripsi, in qua remotis arbitris, hoc est, veris lachrymis, dolori concepto, laxatis frenis indulsi: hanc noster Demetrius Lucensis, qui non mediocre in me habet imperium, iubet edere: cui fuissem certè refragatus, nisi iniquum censerem non ei obsequi, qui omnibus est obsequentissimus. Adeste igitur animis obsecro, & fauete.

IO. B. ALMADIANI VITERB. in Platinam Monodia.

ACcipe deserti supremum munus amici,
Musarum linguaq́, parens tibi carmine tristes
Exequias pius ante rogos, ac flebile præsto
Officium, demens habitet mea pectora quamuis
Luctus, & insano perculsa dolore tremiscant
Corda licet, crebrisq́, mihi singultibus ora
Impediant lachrymæ, tamen in tua funera mœstus
Debita iusta pater, mea dona nouissimo soluo.
Non tibi Apollinea festus de more sacerdos
Fronde comam nectens, hederisúe sequacibus adsto,
Sed mihi taxus iners, bustiq́, decora cupressus,
Tristia ferali prætexunt tempore sexto:
Non ego amicleos numeris imitabor olores,
Nec solito clangore canam, si quando potentum
Facta virûm, superumq́, libens præconia lusi:
Sed strigis infaustos meditabor pectine cantus,
Mœstaq́, discordi stridebit naula chorda,
Flebilibus sine more sonis, & Apolline nullo
Conqueror ô quondam vatum tutela piorum
Phœbe pater, quænam fortuna inimica maligno
Eripuit sacris tua numina vatibus ausu?
Non poteras herbis, si te facit esse potentem
Turba, salutiferamq́, tenes clementior artem,
Aonium seruare virum, qui Delphica semper
Carmina, qui lauros pius & pæana canebat?
Qui si te forsan superum responsa ferentem,
Instabilis Delos, seu te Parnasia rupes,
Aut tunc Euboica tenuit Cortyna Sibylla.
Non potuit medica serpens Epidaurius arte
Adueniens, natusq́, patris mandata facessens,
Delatas implere vices? & stamina vati
Longa vel indociles fletu mulcere sorores?
Quò pæan, quò priscus amor? iam nulla tuorum
Cura subit, linguisq́, sacros auersa poëtas?
Proh dolor, & nota ceciderunt pectori lauri?
Occidis ergo pater? iam te Platina inclyte rapto
Heu quid agam? quò me crudelia numina vertam?
Iratus Musis, etiam me iam piget æui,
Iam sine te nil vita iuuat. properate ministri,
Deuotum vittate caput: date manibus amplis
Inferias, nil fata moror stimulisq́, vocatæ
Mortis agor, sanctoq́, velim comes ire parẽti.
Siccine me miserum vita dignissime vates
Aspicio impositum pheretro? heu tua pallida texit
Ora lues, vbi grande decus? vultusq́, sereni

Dignum

Dignus honos? & quæ quondam venerãda decensq;
Canities inhonora manet, iuuenilibus annis
Calliope merita quam cinxerat enthea lauro?
Infelix, tua Phœbeo radiata tenore
Lumina, perpetuis clauserunt fata tenebris?
Num frontis vigor iste tuæ? grauitasq; modusq;?
Ingenuusq; pudor, oris facie sq; verendi,
Gratia & in toto dignissima corpore membra
In cineres abitura iacent? ô sæua Tonantis
Numina: luxisses vtinam mortalibus vnquam
Atra dies, Pylium meritum superare senectam
Opprimis? & latum fama qui peruolat orbem,
Augusto clausum spatio breuis vrna tenebit?
O Superi, Ismarias potuit quæ viribus amplis
Eloquij mulcere feras, Erebiq; ministros
Flectere, lingua silet? quænam tibi Parca loquendi
Nectareum præclusit iter? quis pressit & ora,
Vnde faui dulces & hymettia mella fluebant?
Præterea tua certa fides, nec fallere docta,
Recta animi requies, atq; insueta nocendi
Corda, sed vna fauens cunctis & amica voluntas.
Affectusq; boni, vel quæ fugit inclyta terras,
Iustitiæ spectatus amor, rectiq; cupido,
Cautaq; simplicitas, castaq; modestia mentis,
Et nunquam magno constantia victa timore,
Quam nullo valuit confringere fulminis ictu
Fortunæ variantis opus, seu carceris atri
Pædor iners, minitansq; trucis vox dira tyranni.
Quid referam pectusq; memor, quo cuncta tenebas
Priscorum monumenta virûm, quos barbara tellus
Argolicùmue solum genuit, seu mitia rura
Falcifero regnata seni, quæ sidera cœlo
Fixa manent, & quæ conuersa lege vagentur?
Quur mare non ausit metas transcendere, vel quur
Pharrasis occiduo nunquam cadat vrsa profundo.
Tu terras spatiumq; maris, tu flumina nosti,
Aeoliasq; domos, tu conseris vtile honesto,
Et Latio doctus, veteres ostendis Athenas.
Ingenij dotesue querar? te Græca putassent
Ora suum, tua Mæonio quum scripta cothurno
Contegis, aut docta tibi vox fluit Attica lingua,
Nosceris inq; vicem latio de sanguine, quum tu
Andinos imitêre sonos, & carmina condis
Laurigero discenda Deo, pedibus ve solutis
Dicendi sublime genus sectaris & artes.
Consulis Ausonij veneratur maximus orbis
Ingenij monumenta tui, quæ clara vigebunt,
Dum lingua latialis honos, dum littora Tibris
Lida pater subeat, dumq; inclyta Roma manebit
Doctorumq; oculos, auresq; moraberis, & te
Posteritas ventura colet: meliore tuiq;
Parte superstes eris: nec te libitina roguiq;
Opprimet, æternumue decus tua nomina condet,
His tibi pro meritis, quantos Franciscus honores
Progenies Gonzaga dedit, quæ maxima floret,
Italia præclara domus, quæ Mintius ampla
Mitis arundinea complectitur arua corona.
It tibi parua licet priscæ propè culta Cremona,
Tecta forent, natale solum tamen illa ferebat
Te consanguineo solitus conferre Maroni
Magna Bianorea superasse cacumina terræ.
Is tibi primus opem placidi quoq; dona fauoris,
Ac studijs fomenta tulit non pauca benignus,
Atq; iter ad titulos, & nomina clara parauit,
Quum subito maiora ferunt tibi numina: namq;
Florentem studio, Musisq; Helicona cientem
Pontificis te cura vocat: tibi protinus ingens
Aula patet, magnisq; habitas in sedibus hospes
Grandior, augustiq; colis fastigia tecti.
Mox tibi Pontificum vitas ac gesta recensens
Dat studij documenta tui, tibi quæritur ingens
Gloria, mirantur iuuenes tua scripta senesq;
Certatim, & magno passim celebraris honore.
Ecce autem infesto properans Rhamnusia vultu,
Atra genas, oculosq; gerens immane micantes,
Parcarumq; colus, & magni stamina vatis
Occupat, & manibus facinus crudele nefandis
Importuna secat: mox vt vaccinea languent
Immiti proculsa noto, seu vulnere pandi
Vomeris, & flexa terram ceruice tuentur:
Sic prius abrupto defecit stamine vates
Protinus: & fundit dum verba nouissima sensim
Palluit, æternoq; rigat sua membra sopore.
Tu ne igitur vento flarent dum fata secundo
Dum melior fortuna redit, propiusq; veniret
Lætior hora, cadis? magno quem perdis alumno,
Heu quantum tibi Roma perit: peperere triumphos
Antiqui Latij proceres, ac barbara colla
Romano pressere iugo: maiora fatendum
Munera: quis tantum, ne tu, licet hoste subacto,
Barbara Roma fores? dedit hoc tibi Platina donum
Hoc Platina doctrina dedit: lugete Quiritum
Docta caterua virûm, lamentaq; tristia sæuis
Verberibus perculsa sonent: ferus inuidet Orcus
Munera tanta tibi: latialis gloria linguæ
Occidit, assertorq; bonus: date pectore questus,
Et mecum largos oculis rorantibus imbres,
Magne parens: nam triste chaos, neq; tetra videbis
Tartara, tergeminiue reus canis ora timebis:
Tu pius Elysijs potius spatiabere campis.
Insignes inter cuneos, ac docta parentum
Agmina: & egregios animis heroas, & inter
Insontes animas venerabilis vmbra sedebis:
Siue, quod ipse reor, meritò sua sidera iustus
Dat tibi pacta Tonans, liquidumq; per æthera Diuus
Scandis ouans, & morte carens, qua lactea cœli
Orbita, sidereum penetras sublimis ad axem.
Vnde hominum mortale genus, miserabile vulgus
Despicis, & curas & inania pectora rides
Sis felix prosperq; precor, supremàq; tristes
Quæ tibi iusta damus, cælo stellatus ab alto
Respice, & affectus ne dedigneris amicos
Sic lenior te terra tegat, defletàq; busto
Leniter ossa cubent, & conclamata quiescant.

P. FRANCISCVS AMERINVS In parentalibus Platinæ.

AD tua nos ergo pater optime funera mœsti
Conuenimus, sacris & dare thura focis.

Quaq; tuas ageret laudes, nisi fata vetarent
Carmen ad exequias flebile Musa mouet.
Sed mecum ad lachrymas vatum pia turba venite,
Laurea de comptis ponite sacra comis:
Tempora vel taxus cingat, vel dira cupressus:
Nil cultis poscit, cuncta sed atra dolor.
Fletibus intersit nostris excitus Apollo,
Migret & ad lachrymas ex Helicone chorus.
Rerum prudentes veniant cum Pallade docti
Adsit & officijs vtraq; lingua pijs.
Scilicet ista viros tangit iactura Deosq;,
Arte trahunt si qui nomen ab ingenua.
Nec tam doctrinæ, quæ summa probatur in illo,
Quàm vita cunctos publica damna mouent.
Heu vbi iucundi seruato pondere mores,
Summus amor recti, cum probitate pudor?
Otia cum magno qui semper honore secutus,
Noluit externis viuere consilijs.
Tempora perpetuo traduxit tuta tenore,
Solicita viuens ambitione procul:
Estq; Palatinas ex omnibus vnus ad ædes
Accitus summi principis imperio.
Bibliotheca illi mox est commissa, locoq;
Inde tamen maior, quàm sibi, creuit honos.
Hæc quoq; cum tota librorum mœsta corona,
De trucibus fatis est modo visa queri.
Depictumq; illo te deplorare videtur,
Pro desiderio vultibus orba tuis.
Heu pater ex auro totus, si gratia magnis
Par meritis esset, conspiciendus eras.
Vt summis gratus sic iste minoribus æquo,
Obliquæ vixit liber ab inuidia.
Fortuna nunquam, virtuti semper adhæsit,
Profuit hic, libuit sed nocuisse nihil.
Sed quid Musa paras? lachrymis hæc tẽpora dãtur
Non laudes tantas enumerare vacat.
Nec potes ipsa quidem, vires metire pusillas:
Nam non ingenium, sed dedit ista dolor.
Sat tibi, communis fueris quod conscia luctus,
Communi in luctu nec tacuisse sat est.
Sed quæ digna potest pro re satis esse querela?
Aut quis pro damnis sufficit in lachrymas?
Nemo putet post hac placari numina posse,
Est precibus flecti nescia Parca pijs.
Dignior aut quisquam seruari, vel fuit alter,
Pro quo plura queant vota precesq; dari?
Cum mandata forent, perierunt omnia vento,
Nil tua vel virtus, vel valuere preces.
Tène pater nobis prima fraudate senecta,
Mors dignum, semper viuere dira rapit?
Nil agit hæc, citra famam consistit, & illa
Surgit ab inuita nunc tibi maior honos.
Qui semper vatum memori sibi carmine crescet,
Sed plus in scriptis panditur ille tuis.
Illa legent cuncti nil concedentia priscis,
Textáue composito, seu pede laxa vago.
Praeferri Platinam sibi iam Verona videbit,
Proxima nec multè Mantua maior erit.
Vtraq; præclaros potuit ditare poetas,
Et patriæ orator parq; poeta tuæ?

Hactenus extinctum fas sit luxisse parentem,
Aeternùm Platina purior vmbra. Vale.
Mores, vita, decus partum, solantur amicos,
Et vita similis mors in honore tua,
Ossa leuis semperq; virens hæc excipe tellus.
Pro meritis animam nam patuere poli.

SIGISMVNDVS FVLGINAS
Secretarius Apostolicus in exequijs Platinę.

VAtis ad exequias vatum pia turba venite,
Et vos Pierides ex Helicone deæ:
Nec lachrymas tumulo vanos aut thuris honores,
Facta sed in laudes carmina pura date.
Nam quamuis meritò Platinam lugemus ademptũ
Et desiderio tangimur vsq; pio:
Ipse tamen nos flere vetat, mandataq; linquit,
Qualia diuinus Ennius antè dedit.
Ne quisquam lachrymis decoret, ne funera fletu.
Faxit, quod volitas docta per ora virum.
Docta per ora virum volitas sanctissime vates,
Aeternusq; tui nominis extat honos:
Nec quicquam morti de te concedis auara,
Ossa nisi & tenuem, quæ tegit ossa, cutem.
Quippe ita vixisti, studiorum ea cura tuorum
Mors in te vt iuris possit habere nihil.
Non petere ignotas infida per æquora merces,
Non animam lucro vendere cura fuit.
Nec sæuas pugnas aut classica dira sequutus
Sanguinis alterius prodigus atq; tui.
Attonitum nec te traxit popularibus auris
Plausus, ab infido pectore prosiliens.
Ingenuæ placuere artes, præceptaq; diui
Socratis, & Samij scripta verenda senis.
Quæ penitus tu nosse volens, de fonte petisti,
Graiorum, gemino nobilis eloquio.
Hæc fines animo certos peperere modùmq;,
Hæc sanctos mores ingenuere tibi.
Harum ope & auxilio viuis post fata superstes,
Has per mortales effugis ipse rogos.
Harum præceptis vitio submotus ab omni,
Calcasti sæuam largus auaritiam.
Cum tibi se largam præberet dextera Sixti,
Implerèsq; tuos aura secunda sinus.
Contentus modico, nil vlterà poscere certus,
In tenues vsus sponte tua redigis:
Vtq; magis misera procul ambitione maneres,
Et studijs esset gratior ora tuis.
A Vaticano collem transcendis in illum.
Cui nunc Phidiacus nomina præbet equus.
Hic Musis dilecta domus fundataq;, culta est,
Extremum vitæ tempus ad vsq; tuæ.
Hic magno ingenio longum transfundis in æuum,
ℓ ta, & summorum nomina pontificum.
Hic etiam æternus liber est de principe natus,
Dux Vrbinatum quem Fredericus amat,
Hicq; voluptates istas condere laboras,
Et quicquid scriptis panditur vsq; tuis.
Proh superi ignorant homines sit quanta voluptas
Artibus his quanta & gloria, quantus honos.
Mitiùs his igitur studijs fœcunda iuuenta,
His oblectatur cana senecta bonis.

Hæ

Hę possunt artes res exornare secundas,
Aduersis eadem pandere perfugium.
Delectant foris atq; domi, pérq; omne periclum
Noctes atq; dies dant tibi se comites.
Atq; etiam post fata manant, noménq; latere
Cultorum aclaudes posse perire vetant.
Adde quòd hinc pendent reges populiq; ducésque,
Qui gestis rebus nomen habere volunt.
Tanti etenim virtus cuiúsq; & vita putatur,
Egregijs quanti fertur ab ingenijs.
Hortor & admoneo colite has Romana iuuentus,
Appetite has toto pectore & ingenio.
Si patri vultis, si vobis viuere chari,
Si post exequias nomen habere iuuat.
Aspicite vt Platina totum cicumuolet orbem
Viuat & in nostris gloria pectoribus.
Cuius nos animam grata pietate colentes,
Quot cupis & speras esse sui memores.
Annua soluamus tumulo solennia sancto,
Carminaq; in laudes dicere plura iuuet.

LIPPVS BRANDVLINVS DE morte Platinæ.

ERGO etiã sanctos terris mors improba vates,
Inuides? & nobis optima quaq; rapis?
Quid non in Musas ausuram & magna putemus
Numina? iam dubitem numinã & ipsa mors?
Sustulit è medio Platinam saeuissima nostrum
Historia Platinam Pieridumq; decus.
Cur tantum Lachesi finis in tua iura licere
Phœbe pater? magnos iam petet illa Deos.
Frustra igitur colimus cunctis tua numina templis
At nihil in Lachesim tu quoq; iuris habes?
At te quæ rabies tam clarum extinguere lumen
Compulit? ingluuies sic saturanda fuit?
Nonne humilis de plebe aliquis si dira vorandi
Vexabat rabies, qui raperetur erat?
Non tamẽ es contenta, doles quoq; viuere quenquã
Et nostris inhias nocte dieq; malis.
Nec turba nocuisse satis, petis ardua semper:
Nec nisi de summis alta ruina places.
At poteras sęuosq; duces auidosq; tyrannos
Perdere, si titulis te capiebat honos.
Quòd si diuitias fuerat captare libido,
Rex Mida non vnus qui moreretur erat.
Quæ verò extincto parta est tibi gloria vate,
Compulit ad tantum quæ rogo causa nefas?
Non habuit quas quæris opes, quos quæris honores,
Contentus Musa vixit honore sua.
Quæ tandem causa est? nostras extinguere laudes
Vis? puto te Platina gloria parta mouet.
Non licet. hoc frustra tentas, nil iuris in illam
Est tibi, laus auidos effugit vna rogos.
Nil illi nocuisse potes, quin profuit esse
Extinctum. à tumulo gloria maior adest.
Nec tamen extinctus, mortales exuit artus:
Viuit, quaq; decet parte carere, caret.
Corporeis liber vinclis & carcere cæco,
Incolit ætheres spiritus astra poli.
Spiritus astra tenet, viuit sua gloria terris,
In sedes redijt Corpus inane suas.
Viuit inextinctus vates, viuetq; per æuum:
Nil agis in vates, nil tibi Parca licet.
Ergo non celebret lachrymis hæc funera quisquam?
Carmina sunt doctis vatibus apta magis.
Fundite pro lachrymis doctissima carmina vates,
Officium (viuit) sentiet ille pium.
At cineri date thura sacro, date myrrhea dona,
Assyrio totus fragret odore locus.
Luceat incensis circum funalibus vrna,
Carmine signetur, qui tegit ossa, lapis.
Sum Platina, historias scripsi Sexto auspice sacras
Erecta est studio bibliotheca meo.

LODOVICVS IAZARELLVS in exequijs Platinæ.

AOnij montis quæ nunc iuga sancta refertis
Exquilia, & sacri fontis habetis aquas,
Cernitis vt coeant sanctissima turba poetæ,
Vt resonent elegi omnia plena sonis.
Si mens cuncta replet, mundi si infusa per artus
Quicquid vbiq; agitur, conscia facta vides:
Conuentus causam sacri docet, ecce queruntur
Nunc vates vatis stamina trunca sui.
Dicite vos, vbi nunc effundit Platina cantus,
Hic hic assuetus flectere voce feras:
Qui gemina cùm sæpe lyra data fila moueret
Marmoreos dulci carmine mouit equos.
Hic fuerat claros vates non vltimus inter,
Huc qui Pegaseo fonte tulere choros.
Nos igitur quoscunq; simul dolor iste coegit,
Ad mœsti querimur funeris exequias.
Laurea serta comis excussa mœsta est cupressus,
Deuouet & fatum ferrea fata chorus.
Sed cur terra tremit? quæ vox modo fertur ad aures
Audite, ò paulum desinat iste dolor.
Non Phœbi oraculum est mõtis, mens ipsa querelas
Nobiscum & gemitus iungere forte cupit:
Quid fletis vates nomen quòd mortis inane est?
Principium ad vita mors potioris iter.
Decipiat reliquos occulta scientia fati,
Vos tamen hic vates ne malus error agat.
Quotidie sacra sensus Heliconis ab vnda
Ducitis, abscessit non tamen vmbra retro:
Vos etiam ignari fallit sententia vulgi.
Qui mortem rerum creditis esse aliquid.
Nil manet in mundo: vinclis in prima solutis
Orsa redit rerum quod viget omne genus.
Corpoream hãc molem sub prima elementa resolui
Quis dubitat? mentis sors tamen est varia.
Ingenijs doctis reditus patet æthera ad altum:
Ignauos animos Tartara cæca trahunt.
Qui sapit, is bonus est: ignauus quisq; malignus:
Hic petit vmbrarum, lucis at ille domos.
Hoc fatum, hic ordo est, fati quodcunq; necesse est
Eueniat, mundum legibus ordo regit,
Mercurium ò vates in carmina sæpe vocatis,
Cur tamen illius dogmata non legitis?

Nosteris liquidò, doctrina si qua manebit
Cura, perire nihil, viuere cuncta Deo.
Platina sidereis igitur nunc sedibus hymnos
Dulcisonos cantat commodiore lyra.
Quanq; huius mundanus homo stet conditus vrna,
Quam sibi viuens struxerat æde sacra.
In sensu vita rediit melioris ad astra
Totus, & insanus despicit has lachrymas.
Compatitur vobis, vestris felixue querelas
Arguit, & tales fundit ab ore sonos:
Quid ne meam petitis gemitu turbare quietem?
Viuo ego, non perii, vita mihi melior.
Libera mens cælo est, quam nuper carcer habebat:
Mersa prius tenebris, luce redempta videt.

C. LAVRENTII EVSTOCHII SECRETARII reipublicæ Venetæ Elegia in funere Platinæ.

FEralet amplexe faces tristimq; cupressum,
Huc ades, & pullos dilaniata sinus:
Tu dea, tu querulis enectas vocibus aures
Quæ rapis ad stygias & sine luce domos.
Hoc funus celebrare tuum est, tuus vritur igni
Platina, Romana sidus academia.
Obstupuit, facilesq; modos oblita retorsit,
Annuit indigno pectora mœsta rogo.
Obstupuit tantis elegia victa procellis,
Mœstaq; in aduersa lumina fixit humo:
Diua quid attonita es? vanos heu scinde Corymbos,
Nunc licet in teneras vnguibus ire genas.
Spargantur laceri per eburnea colla capilli,
Turgeat & lachrymis lumen vtrunq; suis.
Interit, ah durum est tantos meminisse dolores,
Platina Pomponi maxima cura tui.
Huc redeat gelido quicquid resupinus in Hæmo
Dixit ab amissa Thracius Eurydice.
Quicquid & ad nigri, passo furibunda capillo,
Memnonis exequias addidit alma parens.
Quod Venus, horrendo cum vulnere fusus Adonis
Occidit, in cineres & pia iusta dedit.
Deniq; si quid habet luctus cana machina mundi,
Hoc petat immites, deuoueatq; rogos.
Quid non flamma rapit? quid non mortalia carpunt
Fata? quid in toto non terit orbe dies?
Ite procul fragiles calami, fuge Musa poëtas,
Quæ potes & vati carmen inane tuo.
Quid mihi vot optem, si mors extrema rapacem
Vnca manum, fidibus non finit esse locum?
Est tamen, est aliquid, rapias licet omnia passim
Improba mors, homini quod queat esse super.
Nomina surripimus flammis, non fama sepulchro
Conditur, hic nullum est ius tibi summa dies.
Aeterna est clari sublimis fama Tibulli:
Aeternumq; viuit gloria, viuit honos.
Hoc tibi non Lachesis potuit, non summa sororum
Platina sollicita surripuisse manu.
Vrna tegit quodcunq; potest, tamen indice saxo
Litera cælatas prodet amica notas.
Exquiliis iacet ille suis, gratissima sedes
Hæc fuit, hic mollem repperit vrna locum.
Confluat huc quicquid sacro de colle Quirini,
Quicquid Auentina cernere ab arce potest.
Huc pallata simul properet Romana iuuentus,
Icta sonet media pectora mœsta via.
Eiulet hic gemitus, gemitus quoq; funera poscunt,
Ille comam digitis appetat, ille genas
Hic ferat in cineres quodcunq; è valle Sabaa
Mittit Arabs, violet ille, vel ille ferat.
Ingeminent planctus tremulis singultibus aer
Intonet, & magnos vox petat illa deos.
Aspice vt obscuro fundantur ab æthere nimbi,
Deplorentq; tuum Platina magne rogum:
Liquitur in gelidas commixta grandine lymphas
Iuppiter, & cineri dat sua dona tuo.
Grando coacta graui glaciem cepisse dolore
Creditur, & tantis obstupuisse malis.
Quid facient homines? quid tu Romane parabis?
Ecce dolent nubes, lux adoperta dolet:
Roma gemit, fontes lachrymis auxisse putatur
Aspice virgineam quis furor vrget aquam,
Vos quoq; Romulida senes date munus in ignes,
Et sonet extremum ter pia lingua Vale.
At tu seu cælo sublima tecta tonantis
Sedibus Elisii, seu vaga regna tenes,
Sis fœlix: nos quippe tui repetita quotannis
Heu dabimus cineri februa mœsta tuo.

C. LAVRENTII EVSTOCHII SECRETARII reipublicæ Venetæ, translatio Platinæ in cælum.

OCyor Aeoliis rapiunt quos nubila ventis,
Ocyor excusso librata fulmine dextra,
Fama piis elapsa locis, vbi summa potensûm
Atria compleuit, totum discursibus orbem
Sollicitat, spargitq; casu quod nuper Auerno
Extulit, & patulas implet rumoribus auras:
Platina Romana fato prô Iuppiter atro
Raptus academia, placida mox sede receptus,
Lethæas dum spectat aquas, dum murmura captat,
Et lustrare cupit media telluris hiatus,
Res nulli concessa prius, iactanda per orbem
Accidit, vt furtus raperentur ad æthera manes.
Namq; vbi in excultos descendit Platina campos,
Subiectisq; oculis quicquid Plutonia vasto
Regna tenent Erebro: transuerso in limine mutus
Hæsit, & arenti concreta est lingua palato.
Ingreditur tamen arua sacro circumdata muro,
Et modò per colles longè lateq; vagatur
Elysios: modò per segetes & amœna patenti
Gramina prospectu, variis & discolor ambit
Floribus in gyrum, maculisq; intincta coruscis
Linea, temperiem vernam, nullumq; laboris,
Indicium, & lucem mediis miratur in vmbris.
Vndiq; circunstant animæ fœlicia quondam
Numina, nunc lætos passim vaga turba per agros.
Olli fidus adest lateri comes omnia vatis
Mantua quem genuit similis, meminisse iuuabit.
Quin potius magno fuerit comitatus Homero.
Viuit enim rursumq; Ioui, rursumq; Camœnis
Redditus, has carpit membris spirantibus auras.
Lumine qui quondam captus, nunc lumine captus
Lippus ad Ausonias reparat sua carmina neruos.

At meus hic nitidas facili comitante caterua
Circunspectat aquas, & nullo vomere tactam
Cernit humum, nullo taurorum condita tergo.
Semina iam canas messes, iam poma rubenti,
Hinc suffusa nota pallenti, hinc æmula cera
Mitiaq; & grandes curuantia pondere ramos.
Errantesq; videt capreas, ceruosq; fugaces,
Et lepores, aprosq; truces, rigidosq; leones,
Et quæ præterea vastis animalia terris
Sparsa terunt syluas, & inhospita lustra tuentur.
Nec minus alpinos detriso tergore mures,
Dentibus armatos glires, hirtaq; sciuros
Insignes cauda: quos inter musculus olim
Euganeo prognatus auo, sibi credita curas
Iugera, sementesq; auium custodit ab vmbris.
Obstupuit primo, gressuq; immotus in ipso
Substitit, & quæ sunt animæ simulacra ferarum
Ista precor, dixit, sunt ne & regione sub ima
Quæ superis natura dedit? num corpora cerno,
An tenuet, tactuq; hominum membrisq; soluta
Occurrunt vmbræ? sunt ne hæc genitalia rerum
Semina, quæ terras, quæ cælum & flumina cõplent,
Oceanumq; patrem? vel si quid fortè sub hisce
Hæret imaginibus: sit fas arcana Deorum
Discere, & ignotas rerum cognoscere causas.
Tum vates, placidis quem Mintius abluit vndis,
Hæc contra: Regnis hospes modo reddite nostris
Vicino mihi iuncte solo, dum vita manebat,
Accipe quæ tigres, quæ sint hæc mõstra per vmbras
Sparsa, sub æthereis quicquid mortale procellis
Aut raptare solet, pedibusue insistere terra,
Aut vacuas tentare vias, quassoq; lacerto
Auia securis volitare per aëra pennis,
Quicquid & in media pulsatur fluctibus vnda,
Communes animas alternaq; iura tuetur.
Ergo vbi supremos Lachesis defluxit ad annos,
Fessaq; iam nullo perduxit brachia filo,
Quam tenuit vita formam, quo corpore clausus
Quisq; fuit, retinet speciem vultusq; priores.
Atq; hinc ad Lethen longo pòst tempore fatis
Raptus, in æthereas iterum transmittitur auras.
Et modo qui fuerat pecudis seu tristis aselli
Spiritus, humanis infunditur artubus: inde
Tarda subest agili mens obsopita cerebro,
Et stupet, & stertit, veteres imitata figuras.
Interdum volucres humani corporis vmbra
Ingreditur, sic quem septemfluus attulit alueo
Nilus, habet prisci monumenta insignia fati
Psittacus: hic verbis hominem, blesaq; canorus
Voce refert, quaq; ipse potest sub iura retentat,
Et picas quandoq; leues subiere priorum,
Ac nimium faciles animæ petulantia picis.
Hinc trahitur vocisq; sonus, fandiq; cupido,
Stultaq; garrulitas, hinc ebria verba procaci
Ore vomunt, referuntq; humanæ murmura linguæ.
Sic rerum series, & inexorabile fatum
Instituit, sic pensa trahunt alterna sorores.
Tu quoq; si manes, quos aurea sustulis ætas,
Necdum longa dies Lethæa mersit in vnda
Vera ferunt, superas ter iam dimissus in auras
Huc redis, armigeræ tellus sacrata Mineruæ
Prima tulit puerum nullo tum pressa Tyranno.
Mox vbi corripuit funesta Pisistratus arma,
Iniecitq; manum patriæ, solioq; superbus
Insiliit, veterum sparsos sine more libellos
Colligere, & gemmis ornare aggressus & auro,
Primus Cecropiam Musas perduxit in arcem.
His datus est custos, rursum post funera Lethe
Mergeris, & varios animam traducis in artus.
Hic quoq; iam laceris immensa volumina chartis
Sedulus instauras, regumq; hoc munere munus
Accipis, Ausonia quo te modò Sixtus in vrbe
Extulerat: nunc Elysiis iam reddite campis,
Quid facies? num te quartum mortalia poscant
Pectora? quæ tandem fato vexatus iniquo
Præmia digna feres? vel quæ tibi meta laborum?
Sit satis, æternum nostris te fata reponant
Sedibus, aut summi rapiant ad sidera cæli.
Hæc Maro: tum crines hedera redimitus & auro
Threicius vates: hem quò Cyllenius, inquit,
Quò properas? properabat enim: miratur euntem
Turba Deûm, rapidis hic Tartara præterit alis,
Conciliumq; petit vatum, mox talis fatur:
Felices salucte animæ, Ioue missus ab ipso
Huc venio, iussit placidis hæc nuncia dictis
Verba feram, sedes vestras, & regna beatis
Circumsepta iugis fatorum lege teneri.
Nec minus atq; Iouem, quanquã suprema tenentẽ
Sceptra manu, quanquã Diuumq; hominũ potentẽ
Hic nouus Elysios modò qui descendit in agros
Platina debetur Superis, hunc fata reposcunt
Ipsa sibi, tuq; ô grauibus defuncte periclis
Linque nemus roseum, & cælo succede patenti.
Bibliotheca Iouis nullo custode tot annos
Sparsa fluit, repares: disiectos fata libellos
Ecce petunt, vtq; in terris Sixtinæ ministrum
Bibliotheca suis habuit celeberrima libris,
Sic cæli regione manet diuina nitentem
Bibliotheca animam: non hic tibi cura laborum,
Sed requies semel ipse tuos vbi forte libellos
Ordine disponas, satis est Superisq; Ioniq;.
Nomen idem cælo teneas, quod munere Sixti
Cesseras in terris viuo: cape protinus hastam
Hanc tibi: cælestes mecum conscende penates.
Assensere pii multo conamine vates
Et summum dixere vale: totidemq; recepit
Verba chorus: vatem caducifer arripit aura
Par celeri, patrioq; refert sublimis Olympo,
Nubibus effractis, Iani penetralia tandem
Attigit, & comitem cæli subduxit in arcem
Talia diuersas iactat dum fama per vrbes,
Huc quoq; Tyrrheno diuertit ab æquore cursum
Mœrensiq; rogis, & acerbo Platina fato
Astitit, & mæstas impleuit protinus aures.
Este igitur læti, planctus lachrymasq; Quirites
Soluite, iam tremulis singultibus ora quiescant,
Pullatiq; humeris passim lacerentur amictus,
Platina quem luctu Romana turba reposcit
Tristis academia, fatalia dona sequutus,
Astra tenet, curasq; virûm nunc ludit inanes.

FINIS.

RERVM VERBORVMQVE IN PLATINAM, ET ONVPHRIVM DE VITIS PONTIFICVM INDEX COPIOSISSIMVS,

studiosissimè fidelissimeque iam collectus.

MEMINERIS AVTEM CANDIDE LECTOR IN CONTINVA NVMERORVM SERIE OPERARVM NEGLI-

gentia aliquantum aberratum esse: atqui non granaberis à folio 236. vsq; ad 241. rectam & continuam porrò reponere numerorum assignationem, ne quærenti tibi aliquid molestiæ suboriatur.

Allo-

B

Cęle-

Catha-

G.

H

I.

Innocentius	1	Papa	25
	2		173
	3		190
	4		197
	5		209
	6		234
	7		250
	8		394

Ioannes	1	Papa	65
	2		67
	3		71
	4		82
	5		90
	6		93
	7		94
	8		120
	9		126
	10		131
	11		133
	12		135
	13		136
	14		138
	15		140
	16		141
	17		141
	18		143
	19		144
	20		144
	21		146
	22		210
	23		226
	24		257

Ioannes

Lybia

N.

O.

petrus.

pontif

Q.

R.

T.

Turcarum

ERRATA.

Pag	Linea	Lege
6	56	amouerit
21	14	imperante
25	54	vulgò
27	24	Beryllum hæreſios arguit
27	53	Ferunt
37	48	conſtitutus
42	22	fundis
56	36	Pelagianis
140	37	tranſtra
301	56	claruerint
361	25	vt nemini
388	32	Datarij

Series Chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN: AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III. a b c d e f g h i.
Omnes terniones præter EEE & i duerniones.

FINIS.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, CHRONICON ECCLESIASTICVM.

A C.IVLII CAESARIS DICTATORIS IMPERIO, VSQVE AD IMP. CAESAREM MAXIMILIANVM II. AVstrium, pium, felicem, perpetuum Augustum.

COLONIAE,
APVD MATERNVM CHOLINVM.
ANNO M. D. LXVIII.

Cum gratia & priuilegio Cæsareæ Maiestatis in decennium.

ILLVSTRI AC ORNATISSIMO VIRO LVDOVICO TORRES PATRICIO MALACITANO VII. VIRO, ÆRARII PONTIFICALIS CLERICO PRAESIDENTI,

ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS FRATER EREMITA AVGVSTINIANVS S. P. D.

DIV, ac multũ abs te rogatus sum, vt tui in primis, deinde quia si quis alius, publicæ commoditatis studiosus es, eorũ quoque, qui legendis historijs ecclesiasticis vacant vsui, breue, et accuratũ Romanorũ Pontificũ, & Imperatorũ Chronicon longo tẽpore antè à me hortatu humanissimi, pictissimi, & nunquam satis laudati viri Ludouici Torres archiepiscopi Salernitani patrui tui constitutũ publicarẽ. Rẽ tua eruditione, & elegãtia dignã aliquando distuli, nõ vt tibi nõ morem gererẽ, cui maxime gratificari semper exoptaui, sed occasionẽ aliquam expectans. Ea nullam aptiorẽ existimaui hac ipsa, qua fastos hosce meos, & chronicon longe castigatiores iterum euulgaui, vt historię studiosos iuuarẽ, & in re abs te diu exoptata facerẽ satis, quo veteris tẽstamenti patribus, regibus, pontificibus breuissime præmissis, à C. Iulij Cæsaris imperio, deinceps, Consules, & Imperatores Romanos Orientales, & Occidentales, veteres Iudæorũ reges, & Pontifices, præcipuos Reip. Christianæ Episcopos, Omniũ scilicet principes Romanos, Constantinopolitanos, Alexandrinos, Antiochenos, Hierosolymitanos, Aquileiẽses, qui postea Patriarcharũ nomen à sedis apostolicæ amplitudine obtinuerunt, Concilia generalia, prouincialia, doctrina, & sanctitate præclaros patres, multaque alia ad chronicon pertinentia sum complexus. Id tua auctoritate confectũ, & cum tui nominis præscriptione publicatũ, si in eo pretiũ erit tibi, & amplissimo viro patruo tuo, qui legent acceptũ referent. Tu enim nobili familiæ tuæ, humanitatem, egregios mores, pietatẽ adiunxisti. In Vrbe multos honores in tuo magistratu laboriosos interim adeptus, ita te illustri virtute gessisti, vt ab omnibus summis, & infimis ameris, colaris, multis laudibus orneris, & longe maiori honore (quẽ tibi omnes augurantur) dignus existimeris. Me vero ipsũ ita humanitate, et beneficijs deuinxisti, quod vt tibi satisfacerẽ hoc tẽpore fere præter animi mei sententiã hęc pstiterim, hunc librũ publicarim. Quod eo etiã libẽtius feci, quod intelligerẽ me rem etiã gratissimã facturũ esse Alfonso fratri tuo clarissimo iuueni, quẽ etiã si in celeberrimo Salmaticẽsi gymnasio iuri põtificio, Cæsareoque pdiscẽdo operã suã assiduus collocet, cõperi res sacras, ecclesiasticas præsertim historias non auersari. Cuius etiã vsui hoc chronicon tuo nomine publicatum à me paratum est, qui longe maioribus, si facultas erit, lucubrationibus, honestissima tua desideria explere perpetuo exoptaui, Vale Romæ Kal. Octobris MDLVII.

AVCTOR LECTORI S.P.D.

HOC est breue chronicon, quod ad ecclesiasticam historiam, rectamq; temporum seriem cognoscēdam in meis annotationibus saepe pollicitus sum, me ordine temporis accuratissimè seruato, editurum. In quo constituendo, & ad exactam normam, ueramq; annorum rationem redigendo, per annos plus minus XV. laboraui. Eum autem ex probatissimis, & qui per singulas penè aetates uixerunt auctoribus, & uetustissimis, quum publicis, tum priuatis monumentis, quorum nomina mox referam, concinnaui. Et quanquam ante hoc tempus alios eiusmodi indices, parum tamen perfectos ediderim, quum ipsum denuo uidendum, corrigendumq; suscepissem, eum postremò correctissimum tertiò publicare constitui, ut ij, qui chronicorum studio tenentur, certissimam demum hac etiam in re, haud parum necessaria, sibi habeant rerum omnium ueritatem. Neq; quisquam mirari debet, si uulgatas iam aliorum penè omnium scriptorum, quum in numero pontificum, tum in his notis, quibus qui idem nomen habent à se distinguuntur, opiniones, & scripta minimè imitatus sim, quum mihi ipsi constituerim ipsam tantùm rerum ueritatem, nullius auctoris ratione habita sequi, quam ex hisce uetustissimis scriptoribus, historicis, & monumentis collegi. Caeterùm non possum non uehementer hoc loco conqueri, & dolere, de ijs, qui fucorum more alienos labores, sine pudore raptos, nulla germani auctoris facta mentione, suos fecerunt, me hac in re non imitati, qui nominatim cunctos, à quibus uel tantillum adiutus sum, cum summis laudibus, & egregia laborum suorū testificatione, quatenus id fieri licuit, ubiq; in meis lucubrationibus nominaui. Quos & alios id genus homines humanissimè rogatos uelim, ne quae aliena sunt, nulla accepti beneficij commemoratione habita rapiant. Nam Dei praeceptum est, Non furtum facias. Queritur dissimili admodum caussa de me Hermundurus quidam, quod in meis de Vrbe Roma commentarijs, queis multa ab illo hausta me inclusisse refert, nullam à me eius mentionem fieri, quum reliquos omnes, per quos profecerim, sigillatim ingenuè, usque ad fastidium commemorauerim. Fateor id ita esse, & iustè de me conqueri potuisse, qui eos, à quibus longe minora accepi, nominauerim, ipsum uerò neglexerim, ni me grauissimae caussae à meo instituto reuocassent. Nam sacris addictus, & catholicae fidei Romae professor, quam supra cuncta uereor, eius quanquam de me benemeriti nomen commemorare nefas duxi, cuius omnia scripta à S.R. Inquisitionis patribus Concilij Tridentini iussu delectis, in damnatorum librorum indice relata fuissent, alioqui id non omissurus. Verùm enimuero, res tanti non erat, ut scripto lamentari de me debuisset. Nam quaedam, quae ipse paucissimis pagellis cōprehendit, de uijs, sepulchris, & montibus urbis tantū ex suo opere excepi, quia commodius ad manū erat, Roma praesertim tum absens (Venetijs enim librorum meorum ope destitutus eram) & mea magni, & operosissimi laboris commentaria ijs alicubi respexi. Ea porrò sunt eiusmodi, ut egoipse uix trium dierum labore sine ulla eius libri ope constituere potuissem. An uerò breuibus illis, sed certè quòd inficiari non potest, accuratè scriptis de antiquitatibus Romanis lucubrationibus indiguerim, facile ex LX. propè immensi laboris commētariorum antiquorum libris, quos propediem publicabo, intelligi poterit. Haec dixisse sufficiat, nihil amplius de hisce rebus etiam prouocatus uerba facturus: pro uerbis enim res dare operaepretium existimo.

AVCTO-

AVCTORES QVIBVS TVM IN HOC CHRONICO SIVE FASTEIS, TVM IN HISTORIA ECCLESIASTICA CONSCRIBENDA VSI SVMVS.

PRIMA CLASSIS eos auctores comprehendit, qui ex instituto vitas Romanorũ Pontificum scripserunt.

Damasus papa Hispanus, qui vitas Romanorum pontificum à S. Petro vsq; ad tempora sua scripsit. Vixit anno Christi 360.

Anastasius monachus abbas, & S. R. E. bibliothecari⁹, Damasum suppleuit ab eius vita vsq; ad obitum Hadriani II. papæ. Anno salutis 872.

Liutprandus Ticinensis diaconus scripsit vitas Romanorum Pontificum temporum suorum. Vixit anno salutis 960.

Guillelm⁹ S. R. E. bibliothecarius Anastasium suppleuit ab Hadriano II. vsq; ad Alexandrum II. Vixit anno 1060.

Pandulfus Pisanus subdiaconus apostolic⁹ Guillelmum suppleuit à Gregorio VII. vsq; ad Honorium II. Vixit anno 1130.

Capellanus quidam apostolicus sine nomine scripsit accuratissimè vitas Romanorum Pontificum à Leone IX. vsq; ad Alexandrum III. sub quo vixit anno 1180. liber extat Romæ in bibliotheca Vaticana, inclusus volumini magno Cencij camerarij S. R. E. de quo infrà dicam.

F. Martinus Polonus archiepiscop⁹ Cusentinus, qui scripsit à S. Petro vsque ad Nicolaum III. & quinq; varij auctores, qui eum suppleuerunt, quorum

Primus à Nicolao III. vsq; ad Ioannem XXII.

Secundus vsq; ad Innocentium VI.

Tertius vsq; ad Gregorium XI.

Quartus vsque ad Martinum V.

Quintus vsq; ad Eugenium IIII. Romanorum Pontificum vitas scripserũt.

F. Ioannes de Columna, Romanus archiepiscop⁹ Messanẽsis, ordinis prædicatorum à S. Petro vsq; ad Bonifacium VIII. Vixit anno Christi 1300.

Landulfus de Columna Romanus scripsit põtificum vitas.

F. Ptolomæus Lucensis Tuscus, ordinis prædicatorum à S. Petro vsq; ad Bonifacium VIII. Anno Christi 1300.

Et qui eum suppleuit vsque ad Benedictum XII. Anno 1334.

Franciscus Petrarcha, & qui eum suppleuit à S. Petro vsq; ad Vrbanũ VI. anno 1378.

Theodoricus à Niem à S. Petro vsque ad Gregorium XI. anno 1378.

B. Platina à S. Petro vsq; ad Xystũ IIII. anno 1475.

Bonifacius Simoneta à S. Petro vsq; ad Iulium II. anno 1503.

SS. Apostolorum Petri, & Pauli, Clementis, Alexandri, Pij, Callisti, Vrbani, Stephani, Xysti II. & Silvestri Romanorum Pontificum vitæ, auctore Simeone Metaphraste.

Vitæ aliquot Romanorum Pontificum breues incerti auctoris inter S. Petrum, & Innocentium II papam.

Vitæ eorum pontificum Romanorum, qui Imperatores, & Reges excommunicarunt, incerto auctore.

S. Gregorij papæ vitæ aliquot, partim certis, partim incertis auctoribus scriptæ.

Hadriani papæ vita ab eius temporis incerto auctore scripta.

Ioannes diaconus S.R.E. Cardinalis, q libris iiij. vitam S. Gregorij papæ ad Ioannem VIII. papam scripsit.

Gregorij IX. vita ab eius temporis incerto auctore scripta.

Benedicti XI. vita ab eius temporis incerto auctore scripta.

Vrbani V. vitę processus pro eius Canonizatione institutus.

Septem vetusti indices Romanorum pontificum, nuda nomina cum annis continentes, ex varijs libris excerpti.

Quorum primus Monasterij Casinatis, pertinet vsq; ad Siluestrum II. & annum Christi 1000.

Secundus monasterij Farfensis, vsq; ad Gregorium VII. & annum Christi 1075.

Tertius bibliothecæ Vaticanæ vsq; ad Innocentium II. & annum Christi 1130.

Quartus bibliothecæ Vaticanæ, vsque ad Hadrianum IIII. & annum Christi 1160.

Quintus, & Sextus archiuij Lateranensis, & bibliothecæ Vaticanæ, vsq; ad Alexandrum III. & annum Christi 1180.

Septimus ex libro censuum Cencij Camerarij S. R. E. vsq; ad Cælestinum III. & annum Christi 1190.

In nullo horum indicum vsquam mentio est Ioannis papæ fœminæ, sed Leoni IIII. illicò substituitur Benedictus III.

SECVNDA CLASSIS

Concilia generalia, prouincilia, registra, bullas, Decretalia, consistorialia, libros cancellariæ apostolicæ, cæremoniarum, & similia continet.

Acta octo conciliorum generalium, Nicænorum I. & II. Constantinopolitanorũ I. II. III. IIII. & V. Ephesini, & Chalcedonensis.

Acta conciliorum non generalium à Romanis pontificibus celebratorũ à S. Victore papa, vsque ad Paschalem II.

Acta conciliorum generalium Lateranensium quinque Callisti II. Innocentij II. Alexandri III. Innocentij III. & Iulij II.

Acta conciliorum Lugdunẽsium duorum sub Innocentio IIII. & Gregorio X. Item Viennensis sub Clemente V.

Acta conciliorum generalium Pisani, Constantiensis, Basileensis, Florẽtini, & Tridentini.

Acta omnium conciliorum prouincialium, quæ haberi potuerunt.

Epistolę decretales Romanorum pontificum à S. Petro vsq; ad S. Gregoriũ papam.

Conciliorum tomi tres excusi.

Registrum epistolarum Romanæ ecclesiæ antiquissimum, à S. Iulio papa vsque ad Vigilium papam.

Registrum epistolarum S. Leonis papę.

Registrum epistolarum S. Gregorij papæ.

Registrum epistolarum Nicolai papæ.

Pars registri, siue bullæ aliquot Leonis IX. papæ.

Registrum epistolarum Gregorij VII. papæ.

Registrorum Romanorum pontificum Tomi XXCV. scripti in membranis, qui in bibliotheca Vaticana seruatur, ab Innocentio III. vsq; ad Gregorium XI.

Subscriptiones pontificum, & Cardinalium, dataq; bullarum, à sancto Siluestro papa vsq; ad Pium V.

Excerpta ex ijsdem bullis, quæ ad rem propositam faciunt.

Registrum bullarum archiuij apostolici ab Vrbano VI. vsque ad Pium V.

Registra bullarum cameræ apostolicæ, ab Vrbano VI. vsque ad Pium V.

Tomi tres maximi omnium earum scripturarum, quæ in arce sancti Angeli seruantur.

Decretorum libri duo manu scripti in membranis incertis auctoribus.

Bur-

Burcardi Vormaciēsis episcopi }
Anselmi Lucensis episcopi } Decreta.
Iuonis Carnotensis episcopi }
Gratiani presbyteri Classensis }
Gregorij IX. decretales.
Bonifacij VIII. Sextus decretalium.
Ioannis XXII. Clementinarum Constitutionum liber.
Incerti auctoris extrauagantium maximum opus.
Acta Consistorialia Gregorij X. Nicolai III. & Bonifacij VIII.
Acta consistorialia Benedicti XII. Innocentij VI. Vrbani V. Gregorij XI. pontificum Romanorum, item Clementis VII. & Benedicti XIII. schismaticorum.
Acta consistorialia Alexandri V. Ioannis XXIII. Martini V. Eugenij IIII.
Acta consistorialia ab Alexandro VI. vsq; ad Pium V.
Libri duo scripti in membranis regularū Cācellariæ apostolicæ, quorū alterius auctor fuit Theodoricus à Niem.
Liber tertius Cancellariæ apostolicæ, q prouincialis dicitur.
SS. Gelasij, & Gregorij pontificum cæremonialia, & aliorum incerti nominis auctorum.
Caroli Magni Cæremonialis, siue ritualis liber.
Benedicti Canonici sancti Petri liber cæremonialis.
Centij Camerarij S. R. E. qui posteà Honorius III. papa fuit, liber cæremonialis.
Liber cæremonialis Auinione vsurpatus incerto auctore.
Augustini Patricij, episcopi Pientini liber cęremonialis, q hodie vsurpatur.
Iacobi Maffei Volaterrani diaria cæremonialia, & de alijs rebus.
Eiusdem Augustini Patricij episc. Pientini }
Io. Brocardi Argentinensis episcopi ciuitatis Castellanæ }
Paridis Crassi Bononiens. episc. Pisaurensis }
Blasij Baronis Cesenatis }
magistrorum cæremoniarū capellæ S. D. N. Papæ diariorum cæremonialium Tomi XIIII. reconditis rebus refertissimi, à Xysto IIII. vsque ad Paulum III.

TERTIA CLASSIS

Varia chronica, & sine certis auctoribus opuscula claudit.
Libri obligationum, siue clericorū collegij Cardinaliū sub Bonifacio VIII. Papa, quibus solutiones, & distributiones, quas capelli vocant, notatæ sunt.
Libri ijdem sub Benedicto XII.
Libri ijdem ab Alexandro papa V. vsq; ad Iulium II. papam.
Breuiarium diurnum officij Romani aduentus, reditus, recessus Cardinalium ab Vrbe.
Testamenta multorum Cardinalium.
Inscriptiones, elogia, epitaphia, annotationes sepulchrorum, & aliorum monumentorum, pontificum, Cardinalium, & aliorum prælatorū per totam Europam.
Kalendaria, Lateranense sancti Petri in Vaticano, S. Pauli, S. Mariæ Maioris de Vrbe.
Tabulæ instrumentorum basilicarum, Lateranensis S. Petri, S. Gregorij in cluro Scauri de Vrbe.
Ex antiquis omnium ecclesiarum Vrbis instrumentis, permutationibus, venditionibus, donationibus, emptionibus, & eiusmodi, excerpta.
Libri aliquot vetustissimi monasterij montis Casini scripti in membranis
Libri quattuor grandes registrorū scripti in membranis monasterij Farfensis, quibus multa scitu digna continentur ab anno 700. vsq; ad 1100.
Chronicon congregationis canonicorum regularium Lateranensium.
Chronicon congregationis S. Benedicti Camaldulensis.
Chronicon congregationis Vallis Vmbrosæ.
Chronicon congregationis Siluestrianorum.
Chronicon congregationis Casinatis, aliàs sanctæ Iustinæ de Padua.
Chronica Militiarū sancti Ioānis Hierosolymitani, & sancti Iacobi de Spata.

Chronicon ordinis S. Antonij Viennensis.
Chronica tria ordinis Prædicatorum.
Chronica duo ordinis Minorum.
Chronicon ordinis Eremitarum S. Augustini.
Chronicon ordinis Carmelitarum.
Chronicon ordinis Seruorum.
Chronicon ordinis fratrum Eremitarum S. Pauli primi Eremitæ in Vngaria.
Chronica duo Viterbiensia satis antiqua.
Rerum Parmensium Chronici quattuor manu scripti.
Historia rerum Romæ, & per Europam gestarum lingua Romanensi vulgari scripta.
Aliquot pagellæ historiarum eadem lingua.
Diarium aromatarij cuiusdam Florentini sine nomine.
Diaria rerum Florentinarum ab anno 1406. vsq; ad annum 1440.
Chronicon scriptum in membranis regni vtriusque Siciliæ, quod est in bibliotheca Vaticana, rebus scitu dignis refertissimum, à sancto Gregorio papa, vsq; ad Regis Alfonsi Senioris Aragonij mortem.
Almanach quoddam vetus cum annotationibus rerum singulis mensibus Romæ gestarum.

QVARTA CLASSIS

Variarum ecclesiarum archiuia, à nobis visa complectitur.

ARCHIVIA

Ecclesiarum Cathedralium.

Lateranensis basilicæ.
S. Petri in Vaticano.
Brundusinæ.
Antibarensis in Dalmatia.
Montis regalis in Sicilia.
Portuensis.
S. Rufinæ.
Troianæ.
Anagninæ.
Veronensis.
Mutinensis.
Bononiensis.
Parmensis.
Fesulanæ.
Agathensis.
Cupersanēsis.
Vercellensis.
Spoletanæ.
Rauennatis.

ARCHIVIA

Monasteriorum monachorum.

Montis Casini.
S. Mariæ Farfensis.
S. Trinitatis Cauensis.
S. Benedicti de Mantua.
S. Io. Euangelistæ Parmæ.
S. Petri Mutinæ.
S. Mariæ de Pralia Patauij.
S. Zenonis Veronæ.
S. Mariæ in Organo Veronæ.
SS. Nazarij, & Celsi Veronæ.
S. Victoris Massiliæ.
S. Saluatoris de Viuario.
S. Columbani Bobiensis.
S. Stephani de Bononia.
SS. Vincentij, & Anastasij ad aquas salуias Romæ.
S. Iusti prope Tuscanellam.
S. Saluatoris Berardingorum.
Fontis Viui, Parmensis diœcesis.
S. Mariæ Magdalenæ Virizatensis.
S. Mariæ de Mireto.
S. Cyriaci de Vrbe.
S. Georgij maioris Venetiarum.

ARCHIVIA

Religionum diuersarum.

S. Fridiani de Luca canonicorum regularium.
S. Crucis in Hierusalem Romæ olim canonicorum regularium.
S. Mariæ nouæ de Vrbe olim canonicorum regularium.
Fratrum Hospitalariorū sancti Ioānis.
Carthusianorum.
Prædicatorum.
Fratrum Eremitarū sancti Augustini.

ARCHIVIA

Cæterorum templorum.

S. Triphonis de Vrbe.
Basilicæ Apostolorum de Vrbe.

S. Petri

S. Petri in Arce Veronæ.
S. Stephani Veronæ.
S. Mariæ de Glarea Veronæ.
Congregationis Veronæ.

QVINTA CLASSIS

Eos veteres profanos auctores habet, qui de Christianis métionem fecerunt.

P. Cornelius Tacitus.
P. Cæcilius Plinius secundus Nouocomensis.
C. Suetonius Tranquillus.
Galenus Pergamenus Medicus.
Dio Cassius Nicæus.
Ælius Spartianus.
Ælius Lampridius.
Fl. Vopiscus Syracusius.
Ammianus Marcellinus.
Zosimus.

SEXTA CLASSIS

Veteres primitiuæ ecclesiæ scriptores, qui ante concilium Nicænũ fuerunt, continet.

Philo Alexandrinus Iudæus sacerdos.
T. Flauius Iosephus Iudæus sacerdos Hierosolymites.
D. T. Flauius clemens episcopus Romanus.
D. Ignatius episcopus Antiochenus.
D. Martialis episcopus Lemouicensis.
Abdias episcopus Babyloniæ.
D. Hermas auctor libri pastoris.
Hesegippi historia ecclesiastica.
D. Bacchius Iustinus philosophus, & martyr.
Eirenæus episcopus Lugdunensis.
Clemens Alexandrinus.
Q. Septimius Florens Tertullianus.
Adamantius Origenes.
Theophilus episcopus Antiochenus.
Tatianus Assyrius.
M. Menucius Felix.
D. St. Cæcilius Cyprianus episcopus Carthaginensis.
Arnobius.
L. Cæcilius Lactantius Firmanus.
LXXVI. Auctores, qui in libro Orthodoxographorũ continentur.
XVIII. Auctores, qui in libro Hæreseologiæ continentur.

SEPTIMA CLASSIS

Scriptores ecclesiæ post persecutiones à Constantino, vsq; ad Carolum Magnum Imperatorem comprehendit.

Eusebius Pamphili Cæsareæ Palestinę episcopus.
Rufinus ecclesiæ Aquileiensis presbyter.
Theoderitus Cyrensis episcopus.
Socrates scholasticus Constantinopolitanus.
Hermius Sozomenus Salaminius.
Theodorus lector in collectaneis historiarum.
Euagrij scholastici historia ecclesiastica.
M. Aurelius Cassiodorus V.C.
Nicephorus Callistus Xantopulus.
S. Basilius Magnus.
S. Athanasius Alexandrinus episcopus.
S. Gregorius Nazianzenus episcopus.
S. Gregorius Nyssenus episcopus.
S. Ioannes Chrisostomus Constantinopolitanus episcopus.
S. Epiphanius Salaminæ Cypriorum episcopus.
S. Ciryllus Alexandrinus episcopus.
S. Hilarius Pictauensis episcopus.
S. Hieronymus Stridoniensis, S. R. E. presbyter Cardinalis.
S. Ambrosius Mediolanensis episcopus.
S. Augustinus Hipponensis episcopus.
S. Optatus Afer Meleuitanus episcopus.
S. Philastrius episcopus Brixianus.
Seuerus Sulpicius Postumianus.
Aurelius Prudentius Clemens poëta Chri-

Christianus.
Eutropius.
Paulus Orosius.
S. Leo papa.
Prosper Aquitanicus in chronicis.
Victor Vticensis episcopus de persecutione Vandalica.
Sidonius Apollinaris.
Marcellinus comes in chronico, & qui eum suppleuit.
Procopius Cæsariensis Rhetor, & Agathias scholasticus Smyrneus.
S. Gregorius papa.
Gregorij episcopi Turonensis historia ecclesiastica.
Isidorus Hispalensis episcopus.
Addo episcopus Viennensis in chronico.
Theophanes Isaurus.
Bedas venerabilis Anglosaxo.
Paulus diaconus.
Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus.
Anastasius S. R. E. bibliothecarius.
Honorij episcopi Augustodunensis chronicon.
Sanctorum vitæ per annicirculum.
Diuersa Martyrologia.
Suidas.
Iustinianus Imperator in libris Iuris ciuilis.

OCTAVA CLASSIS

Scriptores post tempora Caroli Magni, vsque ad annum Christi ∞ CCC. complectitur.

Eginardus Cancellarius Caroli Magni.
Freculphus episcopus Lexouiensis.
Liutprandus Ticinensis diaconus.
Audomarus monachus S. Germani, de rebus gestis Francorum.
Regino monachus Prumiensis in chronico, & quieum suppleuit.
Vuitichindus monachus Saxo.
Annonius monachus de rebus gestis Francorum, & qui eum suppleuerũt.
Lamberti de Schafnaburgo monachi Hirsueldensis historia temporum suorum.
Beno Cardinalis S. R. E. archipresbyter.
Vita, & epistolæ aliquot Henrici IIII. Imp. incerto auctore.
Leo monachus, & bibliothecarius Casinas episcopus Cardinalis Ostiensis.
Petrus Pisanus monachus Casinas, diaconus Cardinalis.

Græcæ historiæ:
Io. Curopalatis
Io. Zonaræ
Nicetæ Choniatæ,
Georgij Pachimerij,
Nicephori Gregoræ,
Leonici Chalcondilis Atheniensis.

Sigeberti monachi Geblacensis Chronicon, & qui eum suppleuerunt.
Galfridus &
Robertus Abbas Montis.

Frisingenses:
Otho episcopus &
Radeuigus Canonicus.

Helmoldi Lubecensis historica Slauica.
Saxonis Grammatici historica Danica.
Guillelmus archiepiscopus Tyriorum de bello sacro, & qui eum suppleuit.
Cencius Camerarius S. R. E. qui posteà fuit Honorius III. in libris censuum apostolicæ sedis.
Chunradi de Lichtenauu abbatis Vrspergensis, & qui eum suppleuit chronica.
Gotefridi Viterbiensis historia.
Roderici archiepiscopi Toletani Chronica Hispana.
Vincentij Beluacensis speculum historiale, & qui eum suppleuit.
S. Bonauẽturæ Cardinalis vita S. Francisci.
Fratris Salimbeni Parmensis, ordinis Minorum historia temporum, suorum ab anno 1200. vsque ad annum 1290.

NONA

NONA CLASSIS

Eos auctores claudit, qui post annum ∞ CCC. vsque ad nostra tempora vixerunt.

Albertini Mussati Patauini historia sui temporis.

Ioannis & } Villanorum Florentinorũ
Matthæi } chronica siue annales.

Theodorici à Niem Germani historia temporum suorum.

Petri de Alliaco Cardinalis Cameracensis epistolæ.

Franciscus Zabarella Patauinus Cardinalis.

Leonardi Arretini epistolæ, & historia.

Iacobi Poggij Florentini epistolæ, & historia.

Iuliani Cæsarini Cardinalis epistolæ.

Laurentij Vallæ Romani historia.

Blondus Flauius Foroliuiensis.

Bartholomæi Facij historia Neapolitana.

Pius II. Papa.

Bessarionis Cardinalis Nicæni epistolæ.

Andreas Barbatia Siculus iureconsultus.

Io. Candidi Vtinensis commentaria.

Vespasiani Florentini bibliopolæ vitæ aliquot Cardinalium Italico sermone.

Nicolaus Lisius.

Baptista Fulgosius Genuensis.

Antonius Campanus episcopus Aprutinus.

Bartholomæus Salicetus.

Pauli de Magistris Romani chronicõ.

Lælij Petronis Romani annales.

Stephani Infessuræ Romani historia.

Franciscus, & Marius Philelphi.

S. Antoninus archiepiscopus Florentinus.

Matthæi, & Matthiæ Palmeriorũ chronica Eusebio adiuncta.

Iacobi Amanati Cardinalis Papiensis epistolæ, & commentaria.

Marci Barbi Cardinalis S. Marci epistolæ.

Io. Iouianus Pontanus.

Georgius Merula Alexandrinus.

Raphaelis Maffei Volaterrani commentaria.

Albertus Crantzius Saxo Germanus.

Pandulfi Collenutij, & qui eum supple uerunt historiæ, Neapolitanæ compendium.

Bernardini Corij historia Mediolanensis.

Fratris Iacobi Philippi Bergomatis, ordinis Eremitarum S. Augustini chronicorum supplementum.

Chronicum Norimbergense.

Io. Nauclerus Germanus præpositus Tubingensis.

Vrbani de Flisco annotationes in Platinam.

Philippi Cominei, aliâs Argentonis historia Francorum.

Io. abbas Tritthemius.

Michaëlis Ritij chronicon Neapolitanorum regum.

Pauli Cortesij Sangeminianẽsis de Cardinalatu liber.

Petri Martyris Angleriæ historiarum decades, & legatio Ægyptia.

M. Antonius Sabellicus.

Petri Bembi Cardinalis historia Veneta.

Io. Cuspinianus Germanus.

Roberti Guaguini historia regni Francorum.

Pauli Æmilij Veronensis historia Francorum.

F. Augustini Iustiniani episcopi Nebiẽsis, ordinis prædicatorum historia Genuensis.

Io. Auentini historia Vniuersalis.

Polydorus Virgilius Vrbinas.

Antonij Lælij Diaria.

Iacobi Bracelij } Historiæ.
Petri Candidi }

Galeatius Capella.

Franciscus Irenicus.

Ioannes Lucidus Gallus.

Olai, & Ioannis Magnorum historiæ Septentrionales.
Augustini Triuultij commentaria.
Francisci Guicciardini historia.
Paulus Iouius Nouocomen. episcopus Nucerinus.
F. Leander Albertus Bononiensis ordinis Prædicatorum.
Eruditi duo germani, qui Eusebij chronicon suppleuerunt.
Chunradus Brunus doctor.
Luisij Lippomani episcopi Veronensis sanctorum vitæ.
Angeli Massarelli Sanseuerinatis, episcopi Telesij commentaria.
Auctor bibliothecæ vniuersalis.
Rerum Turcicarum volumina.
Historiarum noui Orbis, vel Indiarum Tomi tres.
Io. Tarchaniotæ, & qui eum suppleuit, historia vniuersalis.
Martini Cromeri historia Polonica.
Sigismundi Baronis Herberstain historia Moscouitica.
F. Thomæ Fazelij ordinis prædicatorũ historia Sicula.
Alexandri Sculteti Poloni chronicon.
Antonius Augustinus Hispanus episcopus Flerdensis.
Antonius Massa Galesius iureconsultus.
Guillelmus Sirletus S. R. E. Cardinalis.
F. Roueri Pontani Carmelitæ annales.
F. Laurentij Surij Carthusiani historia.
Ludouici Guicciardini commentaria.
Anselmus Rid.

DECIMA CLASSIS

Auctores illos habet, qui hodie anno salutis ∞ DLXVII. viuunt.

PATRVM

PATRVM, PONTIFICVM, REGVM VETERIS TESTAMENTI INDEX.

1 Adam.
2 Seth.
3 Enos.
4 Cainan.
5 Maleleel.
6 Iared.
7 Enoch. Translatus.
8 Mathusala.
9 Lamech.
10 Noe. Diluuium.
11 ‹S›em.
12 Arphaxad.
13 Cainan.
14 Sala.
15 Heber, à quo Hebræi.
16 Phalec.
17 Rhagau.
18 Seruch.
19 N‹a›chor.
20 Tharrha.
21 Abraham, circumcisio.
22 Isaac.
23 Iacob, qui & Israël in Aegyptum.

23 Iacob, qui & Israël

Leui.
Caath.
Amram.

1 Moyses Leuites, primus Dux.
2 Iosue Ephraimites Dux.
Cusanrasathain Mesopotamiæ rex, Tyrannus.
3 Othoniel Iudaita primus Iudex.
Eglon Rex Moab Tyrannus.
4 Aod Beniamita II. Iudex.
5 Samegar Beniamita Iud.
Iabin rex Chanahan Tyrannus.
6 Barach Nephtalmita & Debora Ephraimites Iud.
Madian Tyrannus.
7 Gedeon Manaßita Iud.
8 Abimelech Manaßita.
9 Thola Issacharita Iud.
10 Iahir Manaßita Iudex.
Ammon Tyrannus.
11 Iephthe Manaßita Iud.
12 Abessan Iudaita Iudex.
13 Ahialon Zabulonita Iud.
14 Abdon Ephraimita Iud.
Philisthym Tyrannus.
15 Sampson Danita Iudex.
16 Heli Leuita sacerdos & Iud.
17 Samuel Epraimita Iudex.
18 Saul Beniamita primus Rex.
1 Dauid Iudaita Rex.

1 Aaron Leuites primus pont. max.
2 Eleazar pont. Ithamar.
3 Phinees pontifex.
4 Abisue pontifex.
5 Bocci pontifex.
6 Ozi pontifex.
7 Zaraias pontifex.
8 Meiaroth pontifex.
9 Amarias pontifex.
10 Heli pontifex.
11 Achitob pontifex.
12 Abimelech pontifex.
13 Abiatar pontifex.

24 Iudas.
25 Phares.
26 Efron.
27 Aram.
28 Aminadab
29 Naasson.
30 Salmon.
31 Booz.
32 Obed.
33 Iesse.
34 Dauid Rex.

REGES.

2	Salomon Dauid F. Rex.
3	Roboam.
4	Abia.
5	Asa.
6	Iosaphat.
7	Ioram.
8	Ochózias.
9	Athalia.
10	Ioas.
11	Amásias.
12	Ozias.
13	Ioathan.
14	Achaz.
15	Ezecias.
16	Manasses.
17	Amon.
18	Iósias.
19	Ioachaz.
20	Ioacira.
21	Ioachim qui & Iechonias.
22	Sedécias. Hierosolymæ dirutæ Templum exustũ Captiuitas Babylonis.

PONTIFICES.

14	Sadoc F. Achitob. pōt. Iosephus.	Paralyp. XIII.
15	Achimas.	Achimas.
16	Azarias.	Azarias.
		Ioannam.
17	Ioram.	
		Azarias II.
18	Isus.	——
19	Axioram.	
		Amarias.
20	Phidias.	
21	Sudeas.	Achitob II.
22	Iulus.	
		Sadoc II.
23	Iotham.	
24	Vrias.	
		Sellum.
25	Nerias.	
26	Odeas.	
		Helcias.
27	Sallum.	
		Azarias III.
28	Helcias.	
		Saraias.
29	Sareas.	
30	Iosadoc.	Iosedec.

	Lucas.		Mattheus.
54	Salatiel F. Iechoniæ regis.		
55	Zorobabel.		
	Resa.		
	Iohanna.	56	Abiud.
	Iuda.		
	Ioseph.	57	Eliacin.
60	Semei.		
	Mathathias.	58	Azor.
	Mathath.		
	Nagge.		
	Hesli.	59	Sadoc.
	Naum.		
	Amos.		
		60	Achin.
	Matthathias II.		
	Ioseph.		
		61	Eliud.
	Ianne.		
70	Melchi.		
		62	Eleazar.
71	Leui.		
72	Matthat.	63	Matthan.
73	Heli qui & Ioachim.	64	Iacob.
74	Maria Virgo.	65	Ioseph.
75	IESVS CHRISTVS.		

PONTIFICES.

31	Iesus F. Iosedec.
32	Ioacim F. Iesus.
33	Eliasib F. Ioacim.
34	Iudas aliàs Ioiada F. Eliasib.
35	Ionathas aliàs Ioannes F. Iudæ.
36	Iaddus alias Iadua F. Ionathæ.
37	Onias Iaddi F.
38	Simon Iustus Oniæ F.
39	Eleazarus Oniæ F.
40	Manasses Iaddi F.
41	Onias II. Simonis F.
42	Simon II. Oniæ II. F.
43	Onias III. Simonis II. F.
44	Iesus II. Simonis II. F.
45	Onias IIII. Simonis II. F.
46	Alcimus.
47	Ionathas Assamonæus Matthathiæ F.
48	Simon Assamonæus II. Dux dux.
49	Ioannes Hyrcanus Simonis F. III. Dux.
50	Aristobulus Hyrcani F. Rex & sac. I.
51	Alexander Iamnæus II. Rex & sac.
52	Hyrcanus II. Rex & sacerdos III.
53	Aristobulus Rex & sac. IV.
54	Antigonus Rex & sac. V.
	Herodes Magnus etc. Rex.
55	Aristobulus sacerdos.
56	Ananelus primus ex alienigena pontifex.

